Digitized by Google

BIBLIOTECA NAZIONALE DI TORINO
C
IV
156

Digitized by Google

DIVI

THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI

ORDINIS PRAEDICATORUM

OPERA.

EDITIO ALTERA VENETA

ad plurima exempla comparata, & emendata.

ACCEDUNT

ita,ſeu Elogium eius a IACOBO ECHARDO diligentiſſime concinnatum, & BERNARDI MARIAE DE RUBEIS in ſingula Opera Admonitiones præviæ.

TOMUS SEXTUS

complectens EPISTOLAS D. PAULI AD ROMANOS, & AD CORINTHIOS.

VENETIIS,

MDCCXLVI.

Cudebat IOSEPH BETTINELLI

EX PRIVILEGIO EXCELLENTISSIMI SENATUS.

Digitized by Google

F. IO. FRAN. BERNARDI MARIAE
D E R U B E I S
O R D I N I S P R Æ D I C A T O R U M
ADMONITIO PRAEVIA,
in qua

I. Veterum iudicium de Commentariis Divi Thomæ in Epiſtolas Sancti Pauli.

II. Pars eorumdem ſtylo proprio Aquinatis ſcripta, alia reportata a Reginaldo Privernate. An commentarii in Epiſtolam primam ad Corinthios particula a commate decimo capitis ſeptimi ad caput undecimum, quæ in editis proſtat exemplis, ab ipſo Thoma prodierit Auctore?

III. Eraſmi Elogium. Ipſius cenſura depellitur contra doctrinam Thomæ de Chriſto prædeſtinato Filio Dei.

IV. Socinianiſmi ſuſpicio propulſatur, qua notari poſſe eadem Aquinatis doctrina videtur Richardo Simonio.

V. Oſcitantiæ ac erroris convincitur idem Simonius, qui Thomam accuſat, veluti confundentem Origenianum commentum de præexiſtentia animarum cum hæreſi Pelagiana de meritorum præcedentia.

VI. Item redarguitur malæ fidei in quodam enarrando S. Thomæ loco, ubi de motione agitur, qua dicuntur homines a Deo moveri in bonum; malumve.

VII. Alia nonnulla a Simonio notata loca illuſtrantur, ac vindicantur.

VIII. De genuino Divi Thomæ quodam textu retinendo in Commentario in Epiſtolam ad Romanos, ac altero in Commentario in Epiſtolam ad Galatas diſſeritur.

I. Commentationes ab Angelico Doctore Thoma Aquinate elucubratas i *Epiſtolas omnes Sancti Pauli* complectuntur Volumina duo, ſextum, & ſeptimum, quæ Venetis typis Bettinellianis prodeunt. Recentium Criticorum nemo unus eſt, qui Thomæ noſtro prædictum opus non adiudicet; illudque præſtantiſſimum, ac omnigena refertum eruditione non fateatur. Noſtrates mitto omnes: exteroſque memoro, qui noſtra ac ſuperiori proxima ſcripſerunt ætate, Poſſevinum, Bellarminum, Labbeum, Dupinium, & Caveum. Diligentiorem operam ſibi videtur adhibuiſſe Caſimirus Oudinus, qui veterum Nomenclatorum teſtimonia fert ac expendit; ſicque demum iudicandum de hoc Opere Divi Thomæ cenſet: *Sunt igitur*, inquiens, *certo hi Commentarii in omnes Divi Pauli Epiſtolas, partim S. Thomæ Aquinatis, ut evincunt allatæ authoritates; partim Fratris Reginaldi eius ſocii, qui poſt ipſum illos reportavit: quam reportationem approbaſſe, & correxiſſe, & conſequenter ſuam feciſſe dicitur*. Quæ minus conſone ad Veterum teſtimonia, ab Oudino ſcripta ſunt: eademque ita compoſita videntur, ut deteriorem in partem converti facile queant.

Veterum ego ſub oculos verba pono, ut quæ Thomas in hiſce Commentariis proprio ſcripſerit ſtylo, quæ rurſum animo concepta dictaverit e ſuggeſtu, poſtque ipſum legentem exceperint alii, quæ demum ab aliis reportata expenderit, emendaverit, adprobaveritque, perſpicue omnique ſummoto dubio innoteſcat. Ptolomæi Lucenſis Libro XXIII. Hiſt. Eccleſ. capite xv. verba ſunt: *Alia etiam multa ſcri-*

Digitized by Google

pta ſunt ab eo utilia, quæ magis habentur per modum reportationis : quæ ipſe videns poſtea correxit, & inde ulterius approbavit . Unde ſunt Poſtillæ ſuper omnes Epiſtolas Pauli, præter Epiſtolam ad Romanos , quam ipſe notavit : quas ego vidi, & legi . In ſuo Codice legebat Doctiſſimus Echardus: *Quam ego vidi , & legi* ; ac ſi ſolam Epiſtolam *ad Romanos* vidiſſet Ptolomæus , ac legiſſet . Priorem lectionem , *Quas ego vidi, & legi*, præſtat Hiſtoria Ptolomæi Lucenſis, curante Doctiſſimo Muratorio, typis edita Tomo XI. inter Scriptores Italiæ : eamdemque habet locus idem , quem integrum deſcripſit Caſimirus Oudinus , ac profert Tomo III. Commentarii de Scriptoribus Eccleſ. Diſſertatione de Scriptis S. Thomæ cap. II. & XVIII.

Guillelmus de Tocco in Vita Aquinatis hæc habet pauca & ſimplicia verba capite IV. *Scripſit ſuper Epiſtolas Pauli omnes, quarum ſcripturam præter Evangelicam ſuper omnes commendabat*. Hinc ratio patet, cur Evangelica Hiſtoria Commentario explicata, cæteris Novi Teſtamenti libris prætermiſſis, mentem operamque Thomas applicuerit, ut Paulinas Epiſtolas elucidaret. Atenim quas Commentationes proprio ſtylo ſcripſerit ille in eaſdem Epiſtolas Pauli , quas etiam e ſuggeſtu legerit, exceperintque alii, ſilentio præterit Guillelmus.

Hanc adhibet diſtinctionem Bartholomæus Logotheta, minuſque clarum diſertumque Ptolomæi Lucenſis teſtimonium exponit , ac declarat . Verba refero ex Fragmento Baluziano . Ait primo : *Scripſit ... ſuper Epiſtolam ad Romanos, ſuper Epiſtolam primam ad Corinthios*. Addit vero : *Si autem alia ſibi adſcribantur , non ipſe ſcripſit & notavit , ſed alii recollegerunt poſt eum legentem vel prædicantem : puta Lecturam ſuper Paulum ab XI. capitulo primæ Epiſtolæ ad Corinthios uſque ad finem: quam recollegit Frater Rainaldus de Piperno Socius eius*. Epiſtolam *ad Romanos* annotationibus ab ipſo Thoma ſcriptis illuſtratam , Ptolomæo Lucenſi conſentiens , narrat Logotheta: eodemque modo addit ipſe, decem priora capita Epiſtolæ primæ *ad Corinthios* commentationibus expoſita , quas ipſe Aquinas proprio ſtylo notaverit . Qua in re par eſt Triveti teſtimonium in chronico ad Annum 1274. apud Dacherium: *Super Epiſtolam vero ad Romanos*, inquientis , *& ſuper decem capitula Epiſtolæ* (primæ) *ad Corinthios*: & infra : *Alia quidem inveniuntur ſibi attributa , quæ tamen ipſe non ſcripſit, ſed poſt eum legentem vel prædicantem ab aliis ſunt collecta: ut puta Lectura ſuper Epiſtolam ad Corinthios ab undecimo capite uſque ad finem ... quas Frater Reginaldus eiuſdem ſocius recollegit*.

At mendi, quod irrepſerit in utriuſque, Logothetæ, ac Triveti, textum , ſuſpicionem ingerit auctoritas Bernardi Guidonis, & Antonini, qui tradunt, Aquinatem præter Epiſtolam *ad Romanos* , commentatione proprio ſtylo edita integram etiam illuſtraſſe primam Epiſtolam *ad Corinthios* , ac decem præterea capita priora Epiſtolæ *ad Hebræos*. Guidonis verba ſunt apud Echardum , & Oudinum: *Scripſit etiam*, inquientis, *Poſtillas ſuper Epiſtolam Pauli ad Romanos: item ſuper Epiſtolam* (utique primam) *ad Corinthios : item ſuper Epiſtolam ad Hebræos uſque ad undecimum capitulum. Ab inde vero ſunt Poſtillæ eius ſuper ſequentes Epiſtolas Pauli reportatæ per prædictum ſocium ſuum* (Reginaldum) *poſt ipſum legentem: quas idem Doctor fertur poſtmodum correxiſſe*. Eadem habet Antoninus loco ſæpius in Admonitionibus noſtris citato, ſcilicet in Chronico Titulo XVIII. Partis III. capite X. §. II. Quæ ſane ſi accuratius annotata , admonente Echardo, Logothetæ ac Triveti calamo exciderit Epiſtola *ad Hebræos* oportet : quæ illa eſt , quam ad caput undecimum Thomas expoſuit; non autem , ut eorum in textu legitur , Epiſtola prima *ad Corinthios*. Guidoni favere videtur teſtimonium Petri Rogerii, qui poſtea Clemens VI. in priore Sermone inquientis: *Item ſcripſit ſuper Epiſtolas ad Romanos , ad Corinthios , & ad Hebræos* . Ipſamque quod attinet ad integram primam *ad Corinthios* Epiſtolam, par eſſe videtur Ioannis de Columna iudicium: *Scripſit ... ſuper Epiſtolam ad Romanos , ſuper Epiſtolam primam ad Corinthios: & licet raro reperiantur ; tamen a fide dignis audivi , quod ipſe ſcripſit ſuper omnes Epiſtolas Pauli* . Commentationes Thomæ intellige in omnes Pauli Epiſtolas, vel ab ipſo revera ſcriptas , vel e ſuggeſtu dictatas, & a Reginaldo ſocio exceptas.

Quo

Digitized by Google

Quo ſenſu par eſt intelligere Pignonum, & Valleoletanum, qui *ſcripſiſſe* Thomam *ſuper omnes Epiſtolas Pauli*, dixere. In iis porro Paulinis Epiſtolis explanandis, divino lumine Sanctum Doctorem aliquando colluſtratum fuiſſe, tradit Guillelmus de Tocco in eius Vita loco citato: *In quarum expoſitione*, inquiens, *Pariſiis viſionem præfati Apoſtoli dicitur habuiſſe*. Paria ſunt quæ ſcribit Valleoletanus: *Super quas Epiſtolas cum Pariſius ſcriberet, & quidquam ſibi obſcurius occurrebat; omiſſis ſcriptionibus, in oratione ſe proſternebat: & tunc clarum illi erat quod obſcurum antea.* Viſionem quamdam F. Pauli de Aquila, viri magnæ probitatis & famæ, quæ rem hanc confirmat, Guillelmus de Tocco refert in Vita citata, capite x. num. 61. apud Bollandi Continuatores. *Ipſo* (Thoma) *migrante in Foſſa nova* (extremis vitæ diebus,) *Frater Paulus de Aquila, vir magnæ probitatis & famæ, exiſtens in Conventu Neapolitano, vidit in viſione imaginaria prædictum Doctorem in Scholis legentem Neapoli coram multitudine copioſa Scholarium, & Beatum Paulum eius ſcholas intrantem cum ſocietate Sanctorum. Cui cum Lector de cathedra deſcendens vellet occurrere, Apoſtolo ei innuente quod legeret, & quod proſequeretur quam cœperat lectionem; Doctor rogavit Apoſtolum, ut ei diceret, ſi habuiſſet verum de ſuis Epiſtolis intellectum: qui reſpondit: Bene, ſicut in hac vita homo vivens in corpore poteſt ſcire &c.* Loca, aut ſcholæ, aut urbes hinc ſatis innoteſcunt, ubi ſuas in Epiſtolas Pauli elucubraverit Thomas expoſitiones, aut e ſuggeſtu dictaverit: partim ſcilicet Pariſiis; cum altera vice in eam urbem Reginaldo comite profectus eſt, Guillelmo de Tocco & Valleoletano teſtibus; partim vero poſt alterum eius reditum in Italiam, ſive Romæ, ſive Neapoli, ut ſatis indicat laudatus Guillelmus in Viſione F. Pauli de Aquila.

II. Iamvero allata ſi conferantur invicem Veterum teſtimonia, ſponte fluit quod ferri de præſtantiſſimo Thomæ Opere in *Epiſtolas Pauli* iudicium debeat. I. Integram Epiſtolam *ad Romanos*, ac priora ſaltem decem capita Epiſtolæ primæ *ad Corinthios*, commentario illuſtravit Aquinas, quem proprio ſtylo ſcripſit. Id uno conſenſu perhibent Veteres omnes. II. In ipſam fortaſſe integram *ad Corinthios* primam Epiſtolam, ac decem priora capita Epiſtolæ *ad Hebræos* editæ proprio ſtylo *ipſius Thomæ* commentationes fuerunt: quod aſſerunt Bernardus Guidonis & Antoninus, ac indicare videntur Petrus Rogerius & Ioannes de Columna. III. Quæ ſuperſunt in cæteras *Epiſtolas Pauli*, ex ore Thomæ dictantis e ſuggeſtu Poſtillas excepit Frater Reginaldus: eaſdemque novis curis expendit ipſe Aquinas, correxit, adprobavitque: qua de re dubitare non ſinunt Ptolomæus Lucenſis, Logotheta, Trivetus, Bernardus Guidonis, S. Antoninus.

In Commentario typis edito, quo prima ad Corinthios Epiſtola explanatur, prolixus occurrit locus, a decimo ſcilicet commate ſeptimi capitis ad undecimum uſque caput, qui revocari in dubium poteſt, num germanus haberi debeat Aquinatis fœtus. Ad hunc quippe locum notam appingit in margine Remigius Florentinus in Veneta editione, quam ipſe *anno* 1562. *apud Iuntas* curavit: „ Advertas, „ *inquiens*, Candide Lector, quod in quodam Manuſcripto exemplari, quod Venetiis in Di- „ vi Dominici (*a Caſtello*, ut aiunt) Bibliotheca extat, habebantur hæc verba: „ *Nota, quod hinc uſque ad* xi. *caput excluſive non eſt expoſitum ſecundum S. Tho-* „ *mam; ſed ſumptum eſt de verbo ad verbum de Expoſitione cuiuſdam Fratris Nico-* „ *lai Gallici Ordinis Prædicatorum, qui tamen ſatis docte & lucide omnes Epiſtolas* „ *explanavit*. Quod verum eſſe, ex phraſi, & modo exponendi patet. Et ego nec „ labori, nec ſumptui parcam, ut fragmentum ipſum reperiam. “ Eadem nota legitur in Pariſina Ioannis Nicolai editione.

Difficultatem ingerit ſane ſtyli ratio, quæ multum diſſimilis eo loci apparere incipit: augetque difficultatem *Thema* quoddam *in Feſto Beatæ Cæciliæ* pro texendo ſermone in eiuſdem Beatæ laudem, quod in expoſitione quartidecimi commatis intruſum videri poteſt, cum ſimile exemplum occurrat nuſpiam in genuinis Thomæ Commentariis. Ea vero demum ab Aquinate paſſim & conſtantiſſime ſervata methodus patet, ut Scripturæ ſanctæ verba & commata explanans, emergentes, ſi quæ ſunt, inſerat difficultates, & ſolvat: argumentaque proponat, ſi quæ digna cen-

Digitized by Google

cenſet animadverſione: ad aliaque tum procedat, quæ ſequuntur, exponenda commata. Alius eſt ordo in eo quo de agimus loco. V. g. lectio ſecunda in ſeptimum caput exponit commata decimum, undecimum, tertiumdecimum, & decimumquartum: & lectione tertia explanantur commata ſex quæ ſequuntur. Porro in eiuſdem Lectionis tertiæ calce obiectiunculæ plures proponuntur cum reſponſionibus, quæ ad ipſum comma decimum ſpectant: „ Hic quæritur ſuper illo, *Uxorem a viro non* „ *diſcedere* (℣. 10.) quare ſolam cauſam fornicationis Dominus excipit, cæteras „ vero omnes moleſtias iubet fortiter ſuſtineri. Contra &c. " Lectio prima in caput nonum priora commata decem complectitur. Continuo commentario ſeptem exponuntur commata: tum ſerie interrupta, adnotationes interſeruntur, quæ comma primum magis declarant: „ Notandum ſuper illud, *Nonne Dominum Ieſum vidi* „ (℣. 1.) quod multiplicem Domini legimus viſionem &c. " Plura occurrunt ſimilia exempla, quorum alia ab illis ordiuntur verbis, *Hic quæritur ſuper illo*: ab iis alia, *Notandum hic*, vel *Notandum ſuper illud*; quæ ſtylum, methodumque Divi Thomæ minime ſapiunt,

Huiuſce prolixæ Commentarii partis Auctorem prodit *Nicolaum Gallicum Ordinis Prædicatorum* adnotatio, quæ legitur, a Remigio Florentino ad eumdem appoſita locum. Nicolaum indicari pro certo habeo, dictum *de Gorran*, vel *de Gorain*, a loco natali, vel etiam ex ſtirpe Dominorum loci. Anglum hominem plerique putant, Flandrum alii: ſuiſque Symmiſtis accenſet illum VVadingus in Bibliotheca. Tum Gallum natione, tum Prædicatorum Ordinis alumnum ſolidis argumentis evincit Iacobus Echardus ad annum 1295. quod utrumque confirmat ſuperius allata codicis Ms. nota, a Remigio Florentino in lucem edita. De Viro ornatiſſimo fuſiore mihi agendum ſermone in Prævia Admonitione in Commentarios ad Epiſtolas Canonicas Divo Thomæ tributos. Poſtillas *in Epiſtolas Pauli omnes* ab ipſo elucubratas, teſtantur Bernardus Guidonis, Laurentius Pignon, Leander Albertus. Vulgo iam ipſi Commentarius in eaſdem Epiſtolas adiudicatur, cuius initium: *Dedi te in lucem Gentium*: qui pluries typis prodiit, Coloniæ, Hagenoæ, Pariſiis, Antverpiæ, & Lugduni anno 1692. *apud Aniſſonios, Ioan. Poſuel, & Claud. Rigaud*, Tom. II. in fol. ſub hoc titulo, *R. P. Nicolai Gorrani Ord. Fratrum Præd. in omnes Divi Pauli Epiſtolas enarratio &c. invigilante R. P. F. Iacobo le Gall, eiuſdem Ordinis Theologiæ Profeſſore &c.* Hæc editio diligentiſſimo excidit Echardo: qui tamen, an Gorrano, an potius Petro de Tarentaſia, poſtea Innocentio V. prædicta tribui debeat Poſtilla, anceps hæret. Codices Mss. profert optimæ notæ, qui ſub Gorrani nomine Commentarios in Epiſtolas Pauli complectuntur longe diverſos, quorum initium: *Vidi alterum Angelum volantem per medium cœli, habentem Evangelium æternum*: codiceſque affert alios, in quibus Petro de Tarentaſia Commentarius adiudicatur, qui incipit, *Dedi te in lucem gentium*: ſimilemque ſatis vetuſtum ſervat Foroiulienſis Bibliotheca Ordinis Prædicatorum e Congregatione B. Iacobi Salomonii, quem propriis oculis luſtrare licuit.

Commentarii partem, qua de agimus, eamdem omnino in editis exempliſ ſub nomine Divi Thomæ, ac ipſius Gorrani, vel Petri de Tarentaſia, ponere ſub oculos liceat, ac invicem comparare.

Apud S. Thomam Aquinatem.	Apud Nicolaum Gorranum.
℣. 10. „ *His autem, qui matrimonio* „ *iuncti ſunt &c.* Supra Apoſtolus poſuit documenta de contractu matrimonii: hic inſtruit eos, qui iam matrimonium contraxerunt, de matrimonio non diſſolvendo. Et primo docet eos, qui ſunt matrimonio iuncti, ut in matrimonio maneant: ſecundo ponit utilem	℣. 10. „ *His autem, qui matrimonio* „ *iuncti ſunt &c.* Superius egit de Matrimonio, quantum ad carnalem copulam: hic agit de ipſo, quantum ad inſeparabilitatem. Et primo inter perſonas eiuſdem cultus, ſcilicet quorum uterque eſt fidelis: ſecundo inter perſonas diſparis cultus, ſcilicet quorum do-

„ doctrinam ; quantum ad omnes ſtatus & conditiones hominum ; ibi , *unumquemque ſicut vocavit Deus*. Circa primum duo facit : primo agit de indiſſolubilitate matrimonii , quantum ad eos qui ſunt unius cultus : ſecundo , quantum ad eos , qui ſunt in diſpari cultu ; ibi , *Nam cæteris ego dico*. Circa primum duo facit : primo ponit præceptum de indiſſolubilitate matrimonii : ſecundo docet , quid ſit ſervandum , quando matrimonium quodammodo ſeparatur ; ibi , *quod ſi diſceſſerit*. Dicit ergo primo : *Dixi non nuptis*, ideſt virginibus , & viduis, quod melius eſt eis , ſi ſic permanſerint . *His autem qui matrimonio ſunt iuncti* non patet eadem conditio : *his enim præcipio non ego*, ſcilicet indicta mihi auctoritate : ſed *Dominus* hoc præcepit dicens . “

„ alter eſt infidelis : *nam cæteris dico ego* . In prima parte primo præcipit uxori virum non dimittere : ſecundo ſi dimiſerit ob cauſam fornicationis , oſtendit quod non debet ſe alteri copulare : *quod ſi diſceſſerit* . Tertio , ſcilicet viro præcipit idem ſervare : *& vir uxorem* . Dicit ergo : *iis autem* ; quaſi , hoc conſulo his , qui non ſunt coniuncti matrimonialiter . *Iis autem , qui in matrimonio iuncti ſunt* ; quaſi quodam vinculo . Matrimonium enim eſt legitima coniunctio maris & fœminæ. *His*, inquam , *præcipio non ego* ; quaſi ſcilicet hoc præceptum ex me adinvenerim : ſed *Dominus* in propria perſona præcipit . “

Hactenus Commentarii duo diſcriminantur ; quorum alter proprias notas habet ; quæ genuinum Thomæ fœtum produnt ipſum : non alter. In Foroiulienſi laudato codice, ſub nomine Petri de Tarentaſia ſcripto , priora huius loci verba differunt. Legimus enim : „ *His autem qui matrimonio &c*. Egit de Matrimonio contrahendo : hic agit de contracto non ſeparando : primo inter perſonas eiuſdem cultus &c. “ ut ſupra . Quæ porro ſequuntur apud Thomam, & apud Gorranum , aut Petrum de Tarentaſia , de verbo ad verbum eadem ſunt .

„ Matth. 19. *Quod Deus coniunxit , homo non ſeparet* . Præcipio, inquam , *uxorem a viro non diſcedere*: & ſubintelligendum eſt , excepta cauſa fornicationis &c. “

„ Matth. 19. *Quod Deus coniunxit , homo non ſeparet*. Præcipio , inquam , *uxorem a viro non diſcedere* : & ſubintelligendum eſt , excepta cauſa fornicationis &c. “

Et ſic deinceps ad undecimum uſque caput. Dolendum ſane, partem hanc Commentarii, quæ ſit genuinus Thomæ fœtus, excidiſſe; aut latitantem in forulis nondum obſtetricantem inveniſſe manum, quæ eam in lucem edat . Quæ vero editis in exemplis proſtat, an Nicolao Gorrano , an Petro de Tarentaſia tribui debeat , dubium & hærentem vidimus Echardum . Pro Gorrano ſtat ſuperior Nota illa , quam in Veneto Codice Manuſcripto legebat Remigius Florentinus . Accedit , in Commentario *in ſeptem Epiſtolas Canonicas* , quem pro germano Gorrani fœtu habet Echardus, tametſi prodierit ſub nomine Sancti Thomæ Aquinatis , methodum illam ac interpretationis rationem apparere , quam ſervari iam animadvertimus in loco, quo de agimus. Frequentibus nempe ſcatet *notationibus* , *notandiſque* : pluribuſque textus commatibus continua expoſitione declaratis, ad priora , quo magis ea illuſtrentur, per huiuſmodi adnotationes redit Auctor: vel inſerit quæſita , pluresque nectit obiectiunculas, ac ſolvit . Commentarium ipſum conſule , ut exemplis res innoteſcat , in ſecundi capitis Epiſtolæ Iacobi commata quatuor priora . Hæc omnia dilucido Commentario expoſita vides. Tum ad primum comma revertitur Auctor, in quo de perſonarum acceptione ſermo eſt: *Hic quæritur*, inquiens, *utrum acceptio perſonæ ſit peccatum* ; eaque de re quæſtiunculas plures movet , ac dirimit, ac inſuper alias addit animadverſiones : *Nota* , inquiens, *quod perſonarum acceptio cavenda eſt in multis &c.* Conſule caput primum Epiſtolæ ſecundæ Petri e com-

commate decimonono ad primum & viceſimum : ubi commentatione expleta, animadverſiones adiunguntur ad priora verba ſpectantes : *Nota ſuper illud ſupradictum, Cui benefacitis attendentes... Nota, quod quando vita eſt obſcura, & lubrica, & preceps &c.* Conſule caput ſecundum a commate quarto ad nonum : quibus explanatis, ad quartum redit Commentator: *Quæritur*, inquiens, *de hoc, quod dicit Gloſſa ſuper illud, Si Angelis peccantibus &c.* Integrum demum in eaſdem ſeptem Epiſtolas Commentarium lege: pluraque loca offendes, quæ methodum hanc, in loco de quo agimus & in editis ſub nomine Gorrani poſtillis in Epiſtolas Sancti Pauli ſervatam,paſſim exhibent: ut iam idem huiuſmodi omnium commentationum videatur auctor. At iam ſuperius laudatos iterum codices Mss. memoro, quorum alii Commentarium in Epiſtolas Pauli ſub nomine Petri de Tarentaſia præſtant, incipientem ab illis verbis, *Dedi te in luce gentium*: alioſque ab Echardo relatos, in quibus longe diverſa Nicolai Gorrani poſtilla legitur, incipiens, *Vidi alterum Angelum volantem per medium cæli*. Qua tamen de re ſapientiorum eſto iudicium: ſatiſque mihi fuerit, candide lectorem admonuiſſe, veluti certa Aquinatis opera, certaſque operum eius particulas a nobis non venditari, ſi quæ ſint, quæ ſolidioribus argumentis in dubium revocentur.

III. Hactenus vero de operis Auctore. Præcipua nonnulla doctrinæ capita, quæ tradit in Opere Thomas, ad examen ut advocem, invidia cogit quam conflare moliti ſunt Criticiſſimi Viri, ut videntur, Eraſmus, & Richardus Simonius. Laudibus Aquinatem eiuſque Commentationes ornat Eraſmus, quæ egregiæ in eo ſunt, qui parce laudabat: ſimulque tamen cenſuram adhibet in Annotationibus ad Caput I. Epiſtolæ ad Romanos. Verba illa ℣. 4. *qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute &c.* exponens, ſic ait: „ Dictu mirum eſt, quam ſe torqueat hoc loco Thomas „ Aquinas, vir alioqui non ſuo tantum ſæculo magnus. Nam meo quidem animo „ nullus eſt recentium Theologorum, cui par ſit diligentia, cui ſanius ingenium, „ cui ſolidior eruditio: planeque dignus erat, cui linguarum quoque peritia, reliquaque bonarum litterarum ſuppellex contingeret, qui iis quæ per eam tempeſtatem dabantur, tam dextre ſit uſus.“ Verius dixiſſet, ea verba Apoſtoli exponendo, non ſe torquere Thomam, ut appoſite reponit Echardus, ſed modos omnes quibus hæ voces intelligi poterant, & a variis exponebantur, afferre, ut certiorem, ſaltem Sancti Auguſtini ſententiæ conformiorem tandem eligeret: quod in re obſcuriſſima eruditi & accurati eſt interpretis.

Ipſum quæſtionis momentum liceat paullo diligentius expendere, ut Aquinatem non ſe torſiſſe, veluti ancipitem ubi figeret pedem, ſed Interpretis ac Theologi partes omnes expleſſe, ipſumque Eraſmum neque critica, neque Theologica peritia ſatis pollentem ſe oſtendiſſe, perſpicue conſtet. Quid ipſe ſenſerit Cenſor, verbis eius expreſſum accipe: „ *Qui prædeſtinatus eſt*. Magno conſenſu Græci codices habent ὁρισθέντος, ideſt, *qui finitus* ſeu *definitus erat*; hoc eſt, iuxta Græcorum „ Scholiorum interpretationem, *certo pronunciatus, demonſtratus, ac declaratus*. Atque ita legit Chryſoſtomus, & Theophylactus: ac legendum eſſe nominatim „ etiam admonet Origenes, enarrans hunc locum.... Dictu mirum eſt, quam ſe „ torqueat hoc loco Thomas Aquinas &c.“ Dubium nullum, pleroſque Græcæ Eccleſiæ Patres in eo Apoſtoli loco legiſſe, ὁρισθέντος: & hanc vocem plurimis ſynonimis explanaſſe, idem eſſe dicentes, ac *oſtenſum, demonſtratum, iudicatum, & omnium ſententia pro confeſſo habitum*: totiuſque demum loci ſenſum eſſe, Chriſtum *qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem*, multis argumentis oſtenſum cognitumque *Filium Dei* ex *virtute* ſeu vi prodigiorum, ex *ſpiritu ſanctificationis* quem in ſe credentibus Chriſtus infundit, ex *reſurrectione* demum qua ſe a mortuis excitavit.

In hanc interpretationem non ivit attamen Origenes, ut confidentius putavit Eraſmus: idque contendit unum, ut *deſtinatum Filium Dei* dixerit Apoſtolus, non *prædeſtinatum*. Diſertiſſima profero, quæ verba habet in idem caput 1. Epiſtolæ ad Romanos: „ Obſervandum eſt enim, quia non dicit, *Prædeſtinatus eſt Filius*

„ *Dei*

„ *Dei in virtute ſecundum ſpiritum ſanctificationis*: ſed qui *deſtinatus eſt Filius Dei in* „ *virtute*.... Deſtinatur enim ille. qui eſt: prædeſtinatur vero ille qui nondum „ eſt: ſicut de his quibus dicit Apoſtolus (ibid. capite VIII. ℣. 29.) *Quos autem* „ *præſcivit, illos & prædeſtinavit*. Præſciri ergo & prædeſtinari poſſunt illi, qui „ nondum ſunt; Ille autem qui eſt, & ſemper eſt, non prædeſtinatur. Hæc dicta „ ſint propter eos qui in Unigenitum Filium Dei impietatem loquuntur, & igno- „ rantes differentiam *deſtinati*, & *prædeſtinati*, putant eum inter eos qui cum an- „ te non fuerint prædeſtinati ſunt, eſſe numerandum." Origenianæ ſententiæ ſubſcribit Hieronymus in caput I. ad Epheſios: *Differentiam*, inquiens, *græci ſermonis*, προορίσας (ſeu προορισθέντος,) *&* ὁρισθέντος, *latinus ſermo non explicat. Superior quippe ſermo ad eos refertur qui antea non fuerunt: & priuſquam fierent, de his cogitatum eſt, & poſtea ſubſtiterunt. Inferior vero de eo quem nullà cogitatio, voluntas nulla præceſſit: ſed ſemper fuit, & numquam ut eſſet accepit exordium. Unde recte nunc de his* (ad Epheſios cap. I. ℣. 5. qui prædeſtinavit nos in adoptionem &c.) *qui cum ante non eſſent, poſtea ſubſtiterunt, dicitur* προορισθέντος. *De Filio vero, hoc eſt de Domino noſtro Ieſu Chriſto, in alio loco* (ad Romanos cap. I. ℣. 4.) *ſcriptum eſt* ὁρισθέντος, *quia ſemper cum Patre fuit, & numquam ut eſſet, voluntas paterna præceſſit*. Hanc vidit Origenianam interpretationem, vocatque eam ad examen Thomas: ſenſumque adprobat, qui elici inde poteſt, Pauli Apoſtoli menti conſonum: „ Propter hoc, inquiens, Origenes dicit: quod littera non debet eſſe, „ *qui prædeſtinatus eſt*: ſed *qui deſtinatus eſt Filius Dei in virtute*; ut nulla ante- „ ceſſio deſignetur. Et ſecundum hoc planus eſt ſenſus, quia Chriſtus deſtinatus, „ ideſt miſſus eſt a Deo Patre in mundum, tamquam verus Filius Dei in virtute „ divina."

Prudens ac neceſſaria ſequitur eius animadverſio: *Sed quia*, inquientis, *communiter omnes libri latini habent*, *Qui prædeſtinatus eſt*, *aliter alii hoc exponere voluerunt*. Latinos libros, qui hanc afferunt lectionem, Vulgatæ Bibliæ Codices intelligit Thomas. Idem ætate ſua adnotaverat Origenes loco citato: *In latinis codicibus & exemplaribus*, inquiens. *Prædeſtinatus*, *ſolet inveniri*. Hæc eſſe interpretis verba in Origenis textum intruſa, ſuſpicatur Eraſmus: at perinde nobis erit, ſi Hieronymus interpres hanc *Prædeſtinati* vocem codicum latinorum auctoritate fulciri teſtetur. Accedunt Latini Patres, qui eo in loco idem vocabulum expreſſere: Vetus interpres Irenæi Libro III. contra Hæreſes capite XVI. al. XVII. num. 3. Hilarius Libro VII. de Trinitate in exemplis excuſis, poſtrema Aſcetarum Maurinorum editione excepta, & in Codice Corbeienſi; Ambroſiaſter in eumdem Apoſtoli locum, Auguſtinus Tract. XC. in Evangelium Ioannis num. 8. & in Expoſitione inchoata Epiſtolæ ad Romanos. Græci aliqui Patres non deſunt. Rufinus, qui Origenis libros περὶ ἀρχῶν latine vertit, *prædeſtinatum Filium Dei* exprimit Libro II. capite IV. num. 2. adeoque legiſſe προορισθέντος videtur: idemque ſentire licet de Irenço eiuſque vetuſto interprete loco citato. Ita legit etiam Epiphanius contra Theodoſianos num. 6. & Marcellus Ancyranus ſimiliter, Euſebio teſte Libro I. contra ipſum capite II. inquiente: „ Quam ille ſententiam (Apoſtoli ad Rom. „ cap. I. ℣. 4.) qua mente neſcio, ſed pervertit ſane. Legit enim in textu Apo- „ ſtolico, προορισθέντος, *præviſo & prædeſtinato*: qui debuerat, ὁρισθέντος, *conſtituto* „ *& determinato*: in eum nempe finem, ut intelligatur Filius eſſe eo modo, quo „ ſunt illi qui per præſcientiam deſignantur." Quo tamen loco perperam Euſebius adulteratæ Scripturæ crimen obiicit Ancyrano, cum vox, *Prædeſtinatus*, ante eius ætatem iam legeretur; eamdemque vocem, veluti hæreticæ pravitatis notam, perperam ac nimia reiicit confidentia.

Quid? quod tametſi in Apoſtoli textu, legeretur ὁρισθέντος, attamen tum græca ὁρίζειν & προορίζειν, cum latina *deſtinare* & *prædeſtinare* pro eodem in huiuſmodi uſurpari, callentiſſimi Viri adnotarunt; ut iam invecta ab Origene diſtinctio ſubtilior mage ſit, quam vera ac ſolida. Hinc verba illa Actorum capite II. ℣. 23. ὡρισμένῃ βουλῇ καὶ προγνώσει, perinde vertas, *hunc definito conſilio* (*ſeu prædefini-*

Digitized by Google

tione) *& præſcientia Dei traditum eſſe* : & Actorum capite x. ℣. 42. ὡρισμένος κριτὴς, *conſtitutus* (*definitus* , *prædefinitus* , *prædeſtinatus*) *iudex mortuorum* : & Actorum capite xvii. ℣. 26. ὁρίσας προτεταγμένους καιροὺς , *definiens* (*prędefiniens*) *ſtatuta tempora:* & Lucæ capite xxii. ℣. 22. *Et quidem Filius hominis* κατὰ τὸ ὡρισμένον, *ſecundum quod definitum* (*ſeu prędefinitum eſt*) *vadit*. Conſule Interpretes ac Theologos in 3. p. Divi Thomæ q. xxiv. art. i. & ii. Ipſius Eraſmi , qui etiam favet , verba refero: „ Cæterum ſi hoc nos offendit , quod *prędeſtinari* ob additam „ anteceſſionis præpoſitionem referatur ad aliquid quod nondum ſit, idem ſcrupu- „ lus manet in verbo ſimplici. Quum enim *deſtinare* ſit non *mittere* , quemadmo- „ dum vulgus illiteratum putat , ſed certum aliquid in animo præfigere; nimirum „ ipſa verbi natura rei futuræ ſignificationem habet , quemadmodum *ſperare* , *ti-* „ *mere*, *decernere*, *deliberare*, *ſtatuere*. Nihil enim horum fit, niſi ad aliquid futu- „ rum referatur &c.“ Ubi animadverte, ad vulgus illiteratum referri , quod latina vox *deſtinare* ſignificet etiam *mittere* : quo ſenſu Origenianam interpretationem expoſuit Aquinas . At in Gloſſariis eamdem verbo illi ſignificationem ſubiici , adnotavit Dionyſius Petavius Libro IX. de Prædeſtinatione capite i. n. i. Idque ſatis erat ſuperque Doctori Aquinati, qui Theologica dogmata exponebat; vim vocis quæ latiniſſimis hominibus placeret, ſcrupuloſius non indagabat.

Hiſce prænotatis , ad rei ſummam accedo . Probabilis ea quidem ſententia ſit , quam Græci codices Patreſque confirmant: Chriſtum, *qui factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem*, *oſtenſum eſſe & agnitum demonſtratumque Filium Dei* variis indiciis & argumentis prodigiorum. At fuerit nemo tam petulantis ingenii , qui Codicum latinorum ac Patrum lectionem reiiciat, quæ Chriſtum effert *prædeſtinatum* aut *deſtinatum Filium Dei in virtute*. Hinc alia commentatio quærenda, quæ menti Apoſtoli conſilioque conſona ſit . Id cum agere pergat Angelicus Thomas, iniuria *mirum in modum ſe torquere dicitur:* qui niſi id egiſſet , accurati doctique Interpretis ac Theologi munere functus non eſſet. Aliorum ergo interpretationes profert, vocat eas ad examen, ſeligit veriſimiliorem. Fuerunt ergo nonnulli, „ qui hoc expo- „ nere voluerunt ſecundum conſuetudinem Scripturæ , in qua dicitur aliquid fieri, „ quando innoteſcit; ſicut Dominus poſt reſurrectionem dicit Matthęi ultimo (ca- „ pite ℣. 18.) *data eſt mihi omnis poteſtas:* quia poſt reſurrectionem innotuit, ta- „ lem poteſtatem ſibi eſſe datam ab æterno.“ Hanc invexiſſe commentationem videtur Ambroſiaſter, qui locum Apoſtoli enarrans: *Hic ergo* , ait , *qui incarnatus* , *quid eſſet latebat* : *tunc prædeſtinatus eſt ſecundum ſpiritum ſanctificationis in virtute manifeſtari Filius Dei*, *cum reſurgit a mortuis*. Quæ difficultates inſunt , quominus hæc ſententia adprobetur, patefacit omnes Aquinas: „ Sed ſecundum hoc , inquiens , „ quod dicit, *prædeſtinatus* , non proprie accipitur : quia prædeſtinatio eſt de eo „ quod pertinet ad gratiam; non autem in hoc gratia Chriſto facta eſt, quod eius „ virtus divina innotuit, ſed potius nobis : & ideo etiam in Gloſſa dicitur , quod „ ſecundum hunc ſenſum *Prædeſtinatus* large ponitur pro *præſcito* ; ut ſit ſenſus , „ *Chriſtus prædeſtinatus eſt*, ideſt *ab æterno præſcitus*, *ut innoteſceret ex tempore eſ-* „ *ſe Filius Dei* in virtute.“ Iamvero in anteceſſum tradiderat Angelicus Doctor : Prædeſtinationi, de qua hic loquimur, proprie ac Theologice acceptæ, cum ſit rei alicuius ordinatio ad rem aliam, illam ipſam rem quæ ordinatur ad alteram, præintelligi iam conſtitutam , ac naturalibus omnibus , & neceſſariis ad id ut ſit , inſtructam: adeoque *naturalia proprie ſub prædeſtinatione non cadere*, *ſicut non dicimus proprie quod homo eſt prædeſtinatus habere manus*. Tum deinde, *prædeſtinationem dici proprie eorum ſolum quæ ſunt ſupra naturam* , *in quæ rationalis creatura ordinatur* : eſſe vero *ſupra naturam rationalis creaturæ Deum ſolum* , *cui unitur rationalis creatura per gratiam*. Sed hanc præterea gratuitam rationalis creaturæ unionem cum Deo trifariam contingere : *uno modo quantum ad actum ipſius Dei* , *puta* cum *per gratiam prophetiæ communicatur homini præcognitio futurorum* , *quæ eſt propria Deo & huiuſmodi dicitur gratia gratis data* : *alio modo quantum ad ipſum Deum cui uni tur rationalis creatura*, *communiter quidem ſecundum affectum dilectionis*, *quod quiden*

ſit

ſit per gratiam gratum facientem, quæ & gratia adoptionis appellatur: *alio modo, qui eſt ſingularis Chriſto, per unionem in eſſe perſonali, & hic dicitur gratia unionis*. Hæc eſt vero illa gratia, eademque omnium ſuprema, quæ *Chriſto facta eſt* in tempore, & ad quam ab æterno prædeſtinatus dici ille debet.

Hinc in ea Apoſtoli ſententia, *Qui* (Chriſtus) *prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute*, ſubjectum quæritur, quod divina prædeſtinatione ordinatum fuerit *ad unionem in eſſe perſonali*, ſeu ad filiationem Dei naturalem. Unde altera eſt apud Aquinatem interpretatio illorum, qui *prædeſtinationem ad ipſam unionem referentes, non attribuerunt eam perſonæ, ſed naturæ; ut ſit ſenſus, qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute; ideſt, cuius natura prædeſtinata eſt, ut ſit ei unita qui eſt Filius Dei in virtute*. Quamplures novi Theologos, quos memorare non refert, qui huic ſententiæ acquieſcunt, ſive demum naturam humanam Chriſti *abſtracte* ſumas pro humanitate, ſive *concrete*, ut aiunt, pro iſto homine, certoque naturæ humanæ individuo: notantque, ſingularem hanc naturam humanam concipi quidem τῇ ἐπινοίᾳ, ſeu *ratione* poſſe prius, quam Dei Filii perſonali proprietate affecta ſubſiſtat; re tamen ipſa nec momento exſtitiſſe, antequam Verbo divino, Filio Dei copularetur. At propriam hanc eſſe locutionem, pernegat S. Thomas: eamque ſi mavis impropriam, haud renuit ille: *Sed hæc etiam expoſitio*, inquiens, *impropria eſt, & extorta. Cum enim prædeſtinatio importet ordinem in finem; eius eſt prædeſtinari, cuius eſt per ſuam operationem ordinari in finem. Agere autem propter finem non eſt naturæ, ſed perſonæ.* Quam ergo veriſimiliorem putat ille ſententiam, his denique verbis profert: „ Ideo „ ſi proprie accipiatur, oportet quod prædeſtinatio attribuatur ipſi perſonæ Chri- „ ſti. Sed quia perſona Chriſti ſubſiſtit in duabus naturis, humana ſcilicet, & di- „ vina; ſecundum utramque poteſt aliquid dici de eo. Sicut enim de homine pot- „ eſt aliquid dici ſecundum corpus, ut *tangi*, & *vulnerari*; aliquid autem ſecun- „ dum animam, ut *intelligere* & *velle*: ita de Chriſto poteſt aliquid dici, & ſe- „ cundum divinam naturam, ſicut ipſe de ſe dicit Ioannis x. (capite ℣. 30.) „ *Ego & Pater unum ſumus*; & aliquid ſecundum humanam, ſicut cum dicimus „ eum eſſe *crucifixum*, & *mortuum*. Et hoc modo dicitur eſſe *prædeſtinatus* ſecun- „ dum humanam naturam. Quamvis enim ipſa perſona Chriſtus ſemper fuerit Fi- „ lius Dei: tamen non ſemper fuit, ut exiſtens in humana natura eſſet Filius Dei; „ ſed hoc fuit ineffabilis gratiæ. “ Quæ poſtrema verba impietatem evitant & convellunt, quam ex invecto inter *deſtinationem*, & *prædeſtinationem* diſcrimine ſubtilius colligebat Origenes. Quæſtiunculas annectit Aquinas, ut ſi quæ videantur depellat difficultates, ſelectamque commentationem confirmet. Appoſita illa eſt, quæ memoratur in Gloſſa: *Utrum Chriſtus, ſecundum quod homo eſt, ſit Filius Dei. Et videtur quod ſic: quia hic eſt Chriſtus, qui prædeſtinatus eſt ut ſit: ſed ſecundum quod homo, eſt prædeſtinatus ut ſit: unde ſecundum quod homo, eſt Filius Dei*. Solidiſſima atque perſpicua præſto eſt reſponſio. „ Dicendum, quod ſi ly *ſecundum quod* deno- „ tet unitatem ſuppoſiti; verum eſt, quod *ſecundum quod homo* eſt Filius Dei: quia „ unum eſt ſuppoſitum Dei & hominis. Si autem deſignat conditionem naturæ, „ vel cauſam; falſum eſt, non enim ex natura humana habet ut ſit Filius Dei. „ In argumento autem eſt falſitas *compoſitionis*, & *diviſionis*, ex eo quod ly *ſecundum quod* poteſt determinare participium, *Prædeſtinatus*: & ſic verum eſt, quod „ *ſecundum quod homo*, eſt prædeſtinatus. Vel poteſt determinare *ipſum eſſe Filium* „ *Dei*, ad quod ordinatur prædeſtinatio: & ſic falſum eſt, non enim prædeſtinatus „ eſt, ut *ſecundum quod homo* ſit Filius Dei; & in hoc ſenſu procedit ratio. “ Ita ille.

Alibi vero diligentiore opera eamdem verſat quæſtionem, eamdemque definit ſententiam, 3. p. q. xxiv. art. 1. & 2. In 3. diſt. 7. q. 111. art. 1. Lib. IV. cont. Gent. cap. ix. Subtiliores ac implexæ (non me latet) agitantur in Scholis quæſtiones a Theologis, ſive quibus ea Thomæ ſententia minus arridet, ſive qui eam pro virili vindicare ſtudent. Illas omnes ſi hoc loco ego præteriero, mihi nemo vitio vertat, cum ſatis fuerit id enarraſſe, quod tum evincit, potuiſſe S. Thomam Græco-

Digitized by Google

Patrum interpretationem deſerere, aliaſque debuiſſe commentationes afferre; quæ Apoſtoli Pauli menti congruerent; tum etiam cenſuram Eraſmi, qui Thomam *ceu Proteum quempiam ſemet in omnia vertentem, ſi qua poſſit elabi*, in ſcenam inducit, omnino profligat.

IV. Acerbiorem voco ad examen *Socinianiſmi* notam, quam divo Thomæ, prædeſtinationem iam expoſitam *hominis Chriſti* ex meritis præcedentibus pendulam deneganti, impingit criticus alius homo, Richardus Simonius, aut nimia certe confidentia deceptus, aut ignorantia rei qua de agitur egregie laborans. Docet Doctor Angelicus citato loco, ſeu Lect. III. in caput I. Epiſtolæ ad Romanos: *Prędeſtinationem Chriſti, qui eſt prędeſtinatus ut ſit Filius Dei per naturam, eſſe menſuram prędeſtinationis noſtrę, qui prędeſtinamur in filiationem adoptivam, quę eſt quędam participatio & imago naturalis filiationis*. Colligit vero: *Sicut igitur homo Chriſtus prędeſtinatus non eſt propter merita pręcedentia, ſed ex ſola gratia, ut ſit Filius Dei naturalis: ita & nos ex ſola gratia, non ex meritis prędeſtinamur, ut ſimus filii Dei adoptivi*. Carpit hæc verba Simonius, & ait: „ Mais pour etre trop ſubtil, il „ ſemble appuyer les ſentimens de Socin: *Comme donc*, dit-il, *l'homme Chriſt &c.*" Hoc eſt: „ Præ nimia differendi ſubtilitate, videtur Thomas Socinianis commentis „ favere: *Sicut igitur*, inquiens, *homo Chriſtus &c.*

Sic ille cum blateret, tum Socinianam impietatem ignoraſſe videtur, tum verba ac mentem divi Thomæ certe non intellexit. Chriſtum ſecundum perſonam impie tradit Socinus, purum putum hominem eſſe: Deumque vocari, *non ratione ſubſtantiæ vel perſonæ; ſed auctoritatis, potentiæ, ac beneficentiæ; quia ſalutis noſtræ, vitęque ætern̨ę dux, & auctor, & conſummator extitit; divina dum in terris ageret, potentia & auctoritate pręditus*. Itemque Filium Dei appellari, tametſi purus homo eſſet, *quatenus divini Spiritus vi, ſine viri ope, in Virginis utero conceptus & formatus fuit*. Ac denique dici Primogenitum omnis creaturæ, *quod ut dignitate, ſic tempore omnium novarum creaturarum prima ſit: nam & conceptio ex Spiritu ſancto, & ab omni peccati labe immunitas, eum novum hominem & conſequenter novam creaturam conſtituit*. Hæc Fauſti Socini loca profert Natalis Alexander in Hiſt. Eccleſ. Sęculi XV. & XVI. capite 11. art. XIII. §. 4. Age vero: hæc impia commenta convellit omnia loco citato Sanctus Thomas; neque verbulum habet ullum, quod tantam impietatem ſapiat. Purum putum hominem, quem Sociniani Chriſtum habent, prædeſtinatum fuiſſe ad gratias gratis datas, ad munera præſtantiſſima, ad ſublimia dona gratiæ gratum facientis, fatentur illi, prætereaque ad nihil aliud. Fidem catholicam profert S. Thomas, ipſoque loco citato docet: *Hominem Chriſtum prędeſtinatum, ut ſit Filius Dei naturalis*. Paullo ante præmiſerat: *uniri Deo rationalem creaturam, communiter quidem ſecundum affectum dilectionis, quod fit per gratiam gratum facientem, quę eſt gratia adoptionis*: at *alium* eſſe unionis *modum*, *ſingularem Chriſto*, ſcilicet *per unionem in eſſe perſonali*. Quot nempe verba, tot iacula adverſum Sociniana commenta.

An voces illæ, *Homo Chriſtus*, iniquæ ferendæ cenſuræ occaſionem dederint, acſi *homo ille Chriſtus*, qui tum dicitur *prędeſtinatus Filius Dei*, extiterit aliquando ſine divinitate? Nec illi ſubeunt hanc cenſuram Theologi, qui tametſi humanitatem Chriſti aut individuum eius humanitatis τῇ ἐπινοίᾳ ſeu ratione cogitent veluti prius, quam perſonali affectum proprietate ſubſiſtat, illudque pronuncient prædeſtinatum, ut cum natura divina copuletur in perſona Filii; ſimul attamen catholicam addunt animadverſionem, hominem illum ſingularem ita provectum prædeſtinatumque ad *gratiam unionis*, ut non prius in natura rerum exiſteret, quam eſſe Deus inciperet. Longius abeſt a cenſura, commentoque Sociniano, doctrina Thomæ, qui non humanitatem Chriſti, ſi proprie loqui velimus, ſed ipſam divinam perſonam, ſecundum humanitatem tamen, in qua ea ſubſiſtit, dici debere adſerit prædeſtinatam ad filiationem Dei naturalem. Quid vero ab hæreſi Sociniana magis remotum? Quod ſi aliqua mentis vel unum ab altero ſeiungentis, vel unum prius altero cogitantis operatio admittenda ſit in hac interpretatione, quam

præ

Digitized by Google

præ cæteris Thomas adprobat; non ea locum habet, quæ individuum humanitatis Chriſti prius incepiſſe concipit, quam perſonali affectum proprietate ſubſiſteret, ut nonnullis placuiſſe Theologis memoravimus; ſed quæ in una divina perſona Filii duo munera diſtinguit, alterum ſubſiſtendi in natura divina, & alterum ſubſiſtendi in natura humana. Hinc vero denique fit, hunc hominem Chriſtum, qui perſona divina eſt, ſub ea ratione qua vices gerit perſonæ hominis, prædeſtinatum dici, ut eſſet Filius Dei: & hanc illi quidem, ratione humanitatis, convenire prædeſtinationem; ſed ipſam tamen Chriſti perſonam prædeſtinationis eſſe ſubiectum. Luculentiſſima Divi Thomæ accipe verba, quæ numero ſuperiore allata ſunt: „ Si proprie accipiatur, oportet quod prædeſtinatio attribuatur ipſi per-„ ſonæ Chriſti. Sed quia perſona Chriſti ſubſiſtit in duabus naturis, humana ſcilicet, „ & divina; ſecundum utramque poteſt aliquid dici de eo. Sicut enim de homine „ poteſt aliquid dici ſecundum corpus, ut *tangi & vulnerari*; aliquid autem ſe-„ cundum animam, ut *intelligere & velle*: ita de Chriſto poteſt aliquid dici & „ ſecundum divinam naturam, ſicut ipſe de ſe dicit Ioannis x. *Ego & Pater unum* „ *ſumus*; & aliquid ſecundum humanam, ſicut cum dicimus eum *crucifixum &* „ *mortuum*. Et hoc modo dicitur eſſe prædeſtinatus ſecundum humanam naturam: „ quamvis enim ipſa perſona Chriſti ſemper fuerit Filius Dei; tamen non ſemper „ fuit, ut exiſtens in humana natura, eſſet Filius Dei; ſed hoc fuit ineffabilis „ gratiæ." Iamvero caſtiſſimam, omnique labe ac ſuſpicione immunem, nemo non videt Aquinatis doctrinam. Cenſori Simonio parcamus potius, quam ſubiraſcamur, cui tam altius aſſurgere, ut videtur, datum non fuit, ut ſublimem Angelici Doctoris Theologiam aſſequeretur.

V. Commoveri vehementius in eumdem criticum hominem quiſque ſe ſentiat, qui Thomam futilia commenta, Origenianum de præexiſtentia animarum, & Pelagianum de meritorum præcedentia, ita enarrantem inducit, ut alterum cum altero confuderit miſcueritque in loco, in quo utrumque nulla verborum ambage diſertiſſime diſtinguit, ac utrumque appoſitiſſimis convellit argumentis. Theologica peritia ſi defuerit Simonio, oculi certe non deerant, ut attentius Thomæ verbis perlectis, latæ cenſuræ iniquitatem deprehenderet.

Allegatum S. Doctoris locum ponderemus. Ait ille Lect. III. in caput IX. Epiſtolæ ad Romanos ad ea verba ℣. 14. *Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum?* „ Poſtquam præmiſit Apoſtolus, quod ſecundum Dei electionem unus „ alteri præferatur, non ex operibus, ſed ex gratia vocantis; hic inquirit de iu-„ ſtitia huius electionis. Et primo proponit dubitationem.... *Quid ergo dicemus*, „ *numquid iniquitas apud Deum?*" Infelices conatus Origenis profert, qui dubitationem ut ſolveret, incidit in errorem, inſano excogitato commento. „ Origenes „ hanc obiectionem ſolvere volens, incidit in errorem. Ponit enim in ſuo Periar-„ chon: Deum ab initio ſolum creaturas ſpirituales feciſſe, & omnes æquales, ne „ ex eorum inæqualitate poſſet ſecundum rationem prædictam iniquitas Deo ad-„ ſcribi: ſed poſtea creaturarum diverſitas ſubſecuta eſt ex diverſitate meritorum. „ Nam illarum creaturarum ſpiritualium quædam per amorem converſæ ſunt ad „ Deum plus, minus: & ſecundum hoc diſtincti ſunt diverſi ordines Angelorum. „ Quædam vero averſæ ſunt a Deo plus, vel minus: & ſecundum hoc alligatæ „ ſunt corporibus vel nobilibus, vel ignobilibus; quædam quidem cæleſtibus cor-„ poribus, quædam autem corporibus hominum. Et ſecundum hoc ratio condendi, „ & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualis creaturæ." Quod erroneum figmentum paucis demum refellit Thomas, inquiens: „ Eſt contra id „ quod Geneſis I. dicitur: *Vidit Deus cuncta quæ fecerat, & erant valde bona.*" Hunc locum examine verſat Simonius: notatque Doctorem Aquinatem, acſi Origenianum commentum imputaverit Pelagianis. Verba eius refero: „ Il combat „ ſur le chap. IX. de la meme Epitre l'opinion d'Origene, qui a ecrit dans ſon „ livre des Principes: *Que Dieu n'a creé d'abord que des etres ſpirituels, & qu'il* „ *les a meme faits tous egaux, pour n'etre pas injuſte a l'egard d'aucun; en ſorte*

que

Digitized by Google

„ *que cette diverſité qui eſt arrivée dans la ſuite*, *vienne de la diverſité de leurs me-*
„ *rites*. Il ſoutient, que cette reverie d'Origene eſt l' hereſie des Pelagiens, qui
„ ont cru que Dieu accordoit la grace aux hommes en vue de leurs merite; mais
„ quoy qu' il ſuive en cela Saint Auguſtin, il eſt evident, que Pelage eſt tres-
„ eloigné d'Origene, contre le quel le Pelagiens ſe ſont declarez fortement. On
„ peut de plus defendre la previſion des merites ſans tomber dans le Pelagianiſme."
Hoc eſt latine: „ In Commentario capitis IX. Epiſtolæ ad Romanos, pugnat Tho-
„ mas contra Origenem, qui in libro περὶ ἀρχῶν ſcripto reliquit: *Deum ab initio ſo-*
„ *lum creaturas ſpirituales feciſſe*, *& omnes æquales*, *ne ex earum inæqualitate poſ-*
„ *ſet ſecundum rationem prædictam iniquitas Deo adſcribi*: *ſed poſtea creaturarum di-*
„ *verſitas ſubſecuta eſt ex diverſitate meritorum*. Putat ille, hoc Origenis figmentum
„ ipſam eſſe, quam Pelagiani invexerunt hæreſim, arbitrantes: Deum largiri gra-
„ tiam hominibus, intuitu meritorum. Tametſi vero Auguſtinum in hac re ſe-
„ ctetur, nihilominus perſpicuum eſt, ab Origene longiſſime diſtare Pelagium, ab
„ eiuſque nomine abhorruiſſe Pelagianos. Quid? quod ſuſtineri demum abſque
„ ulla Pelagianiſmi nota poteſt prævisio meritorum." Hæc ille.

Simonio itaque ſi credimus, figmentum Origenis de præexiſtentia animarum,
meritorumque ac demeritorum in alia vita accepit Aquinas pro ipſa Pelagianorum
hæreſi. Ubinam vero hæc dixerit ille? In illis profecto verbis, quæ Simonius at-
tulit, ne veſtigium quidem ullum. Addit plura, commentario ſuo mentem Apo-
ſtoli exponens Thomas: at Origenis ac Pelagii errores non confundit, imo alte-
rum perſpicue diſtinguit ab altero. Aut ipſum Thomæ locum non legit cenſor
Simonius, aut obtrectandi libidine percitus non intellexit. Reiecto commento
Origeniano, legitimum Apoſtoli ſenſum patefacit Angelicus Doctor. Profert Apo-
ſtolus ℣. 14. Moyſis verba, quæ deſumpta ſunt ex capite XXXIII. Exodi ℣. 19.
Miſerebor cuius miſereor, *& miſericordiam præſtabo cuius miſerebor*: quæ multifa-
riam ab ſcriptoribus intellecta notat Aquinas: „ Exponitur autem, inquit, hæc
„ auctoritas in Gloſſa dupliciter; & ſecundum hoc ex auctoritate hac dupliciter
„ ſolvitur quæſtio, & obiectio. Uno modo ſic: *Miſerebor*, *cui miſereor*, ideſt illi
„ qui eſt dignus miſericordia. Et ſecundum hoc licet miſericorditer ſua impen-
„ dat, tamen ab iniuſtitia excuſatur, quia dat quibus dandum eſt, & quia non
„ dat cui dandum non eſt, ſecundum rectitudinem iudicii ſui. Sed *miſereri cui di-*
„ *gnum eſt*, poteſt intelligi dupliciter. Uno modo, ut intelligatur aliquis dignus
„ miſericordia propter opera præexiſtentia in hac vita, licet non in alia, ut poſuit
„ Origenes: quod pertinet ad hæreſim Pelagianorum, qui poſuerunt gratiam Dei
„ hominibus ſecundum merita dari. Sed hoc ſtare non poteſt: quia, ſicut dictum
„ eſt, ipſa etiam bona merita ſunt homini a Deo, & ſunt prædeſtinationis effe-
„ ctus &c." Cæcus eſt, qui non videat errores duos a Thoma diligentiſſime di-
ſtinctos: alterum *operum præexiſtentium in alia vita*, *ut poſuit Origenes*: alterum
operum præexiſtentium in hac vita, *quod pertinet ad hæreſim Pelagianam*. Ipſa ra-
tio, qua Pelagianos refellit Thomas, hæreſim eorum poſitam in operum præexi-
ſtentia in hac vita, ſatis indicat: *ſed hoc ſtare non poteſt*, *quia ipſa etiam bona
merita*, quæ in hac vita comparantur, *ſunt homini a Deo*, *& ſunt prædeſtinationis
effectus*. Structura verborum in Divi Thomæ textu, quæ cuique pervia ac plana
eſt, decepit Criticum Simonium; qui paullo attentiore mente textum ſi ponderaſ-
ſet, errorem eiuraviſſet, quem tam bonus hauſerat.

Hinc iniquam cenſuram, qua Thomam afficit, eadem iniuria adhibet ille in
Auguſtinum. Quid eſt præterea quod ab Origene eiuſque erroribus tam longo
diſſitos intervallo Pelagianos conſtituat? Nonne trita ſunt Hieronymi dicta, pro-
nunciantis in Epiſtola ad Cteſiphontem capite II. *Pelagii doctrinam eſſe ramuſculum
Origenis*; & Libro I adverſus Pelagium capite VII. *Pelagianorum Magiſtrum eſſe
τὸν ἀρχαῖον*, auctorem nempe Operis περὶ ἀρχῶν; & Libro III. eiuſdem Lucubratio-
nis in fine poſtremi capitis, *Pelagianorum amaſium* appellantis Origenem? Nonne
viri docti, quos inter memoro Danielem Huetium in Origenianis, demonſtrarunt,

in

Digitized by Google

in negotio de divinæ gratiæ auxiliis haud recte ſenſiſſe Origenem, quamquam potius hæreſim Semipelagianorum præformavit, quam Pelagianam? Invexit ille præterea *impaſſibilitatem*, ſeu *impeccantiam*: quam etiam Pelagiani adoptarunt: alia tamen, & alia eiuſdem rei conſequendæ permotos illos ratione. Quid eſt poſtremo, quod Simonius ait: tuto *defendi poſſe abſque nota Pelagianiſmi præviſionem meritorum?* Saltem addidiſſet, merita quæ prævidentur, proficiſci a gratia: gratiamque illam, quæ *Præveniens* dicitur, haud inniti præcedentium meritorum præviſione, ut Catholici omnes profitentur. Longe quidem (neminem latet) ab Auguſtini ac Thomæ ſententia aberat Cenſor: at ſe refutatum ab Angelico Doctore ſentiat loco citato: *Alio modo*, inquiente, *poteſt intelligi, ut aliquis dicatur dignus miſericordia, non propter aliqua merita præcedentia gratiam, ſed propter merita ſubſequentia: puta ut dicamus, quod Deus dat alicui gratiam, & propoſuit ab æterno illi ſe daturum, quem præſcivit ea bene fore uſurum .... Sed videtur quod nec hoc convenienter dici poſſit. Manifeſtum eſt enim, quod nihil poteſt poni ut ratio prædeſtinationis, quod eſt prædeſtinationis effectus, etiamſi accipiatur prout eſt in Dei præſcientia: quia ratio prædeſtinationis præintelligitur prædeſtinationi, effectus autem in ipſa includitur. Manifeſtum eſt autem, quod omne Dei beneficium, quod homini confert ad ſalutem, eſt divinæ prædeſtinationis effectus: divinum autem beneficium non ſolum extendit ſe ad infuſionem gratiæ, qua homo iuſtificatur, ſed etiam ad gratiæ uſum*. Lege cætera, quæ in hanc rem docere pergit, elegantiſſima.

VI. Eodem Epiſtolæ ad Romanos nono capite, ad illa verba ℣. 17. *Dicit etiam Scriptura Pharaoni* (Exodi cap. IX. ℣. 16.) *quia in hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam*; criticas adhibet, ac theologicas animadverſiones Divus Thomas. Admonet: *ſecundum aliam litteram* (apud Ambroſiaſtrum) legi, *ſervavi te*: & *noſtram litteram* (loco citato Exodi) *habere, Poſui te*. Tum ſententiæ planum affert perviumque ſenſum: „ Conſiderandum eſt, inquiens, quid Deus circa reprobos faciat, quod oſtendit dicens: *In hoc ipſum ſervavi te*; ideſt, dignus eras mori propter mala quæ feceras: ſed tamen non ſtatim tibi mortem induxi, ſed ſervavi te in vita eo fine, qui ſequitur; ut ſcilicet *oſtendam in te virtutem meam*. “ Pari intelligi ſenſu poſſe Apoſtoli Pauli lectionem docet, *In hoc ipſum excitavi te*: „ Et in hoc etiam ſenſu, inquiens, poteſt legi quod dicitur, *Excitavi te*; ideſt, cum apud me pro tuis meritis mortuus eſſes, conceſſi tibi vitam, quaſi te excitarem. In quo apparet, quod Deus iniquitatem in reprobis non facit; cum ipſi ex ſuis meritis eſſent digni ſtatim conſumi; ſed hoc ipſum quod eos ſervat in vita, procedit ex nimia ſua bonitate. “ Alia ſequitur eiuſdem loci commentatio, quam diligentius vocat ad examen Aquinas: quid in ipſa præcavendum, admonet; quid etiam ei addendum, profert. Verba refero, quæ ſubdola animadverſione carpere videtur Simonius: „ Alio modo poteſt intelligi, *excitavi te* in peccatum, ut deterior fias. Quod quidem non eſt intelligendum hoc modo, quod Deus in homine cauſet malitiam: ſed eſt intelligendum *permiſſive*, quia ſcilicet ex iuſto ſuo iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates; ſicut ſupra primo (cap. ℣. 24.) dictum eſt: *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum*. Sed aliquid amplius videtur mihi in hoc eſſe intelligendum: quia videlicet inſtinctu quodam interiori moventur homines a Deo ad bonum, & ad malum. Unde Auguſtinus dicit in Libro de Gratia & libero arbitrio (cap. XX.) quod *Deus operatur in cordibus hominum ad inclinandas eorum voluntates quocumque voluerit*, ſive ad bona pro ſua miſericordia, ſive ad mala pro meritis eorum. Unde & Deus dicitur ſæpius ſuſcitare aliquos ad bonum ſecundum illud Danielis XIII. (cap. ℣. 45.) *Suſcitavit Deus ſpiritum pueri iunioris*. Dicitur etiam ſuſcitare aliquos ad malum faciendum, ſecundum illud Eſaiæ XIII. (cap. ℣. 17.) *Suſcitabo Medos, qui ſagittis parvulos interficiant*. Aliter tamen ad bona, aliter ad mala: “ ut infra.

Animadverſionem Simonii iam accipe: „ Sur ces autres mots du meme chapitre, *In hoc ipſum excitavi te &c.* il embraſſe le ſentiment du S. Auguſtin, qui ne

veut

Digitized by Google

„ veut qu'on entend d' une ſimple permiſſion, *permiſſive* , cette expreſſion , *Excitavi te* ; parce que Dieu pouſſe par un certain inſtinct interieur les hommes au „ bien & au mal, comme S. Auguſtin l'aſſure dans ſon Livre de la Grace & du „ libre arbitre. " Hoc eſt : „ In Auguſtini ſententiam it Thomas, qui & verba , „ *Excitavi te*, de ſimplici permiſſione intelligenda non vult; quandoquidem interio„ re quodam inſtinctu movet homines Deus ad bonum malumve. " Mala Cenſoris fides prodit ſe ipſam. Cur enim inprimis motionem Dei per interiorem inſtinctum ad bonum malumque, veluti abſolute ab Auguſtino ac Thoma adſertam pronunciat, cum *aliter* id contingere *ad bona* , *aliter ad mala* , diſertiſſime Thomas animadvertat? Fucum deinde facit ille, dum refert: Auguſtinum , ipſumque Thomam nolle, ea verba , *Excitavi te in peccatum* , de ſimplici permiſſione intelligi ; acſi in iis , qui ſano & catholico ſenſu , ut infra dicendum , *excitari* dicuntur *ad peccatum*, locum non habeat permiſſio Dei; ſed interiore quodam id fiat inſtinctu a Deo immiſſo. Imo *intelligendum* id eſſe *permiſſive* , docet Aquinas abſque ulla ambage : addit vero , emphaſim Scripturarum ſi attentiore mente perpendamus , *aliquid amplius intelligendum videri : quia videlicet*, inquit, *inſtinctu quodam interiori moventur homines a Deo ad bonum & ad malum ... aliter tamen ad bona , aliter ad mala*.

Quod ipſe latiſſimum docet intercedere diſcrimen , affero , ut mens eius perſpicue demum innoteſcat. „ Aliter tamen ad bona, inquit, aliter ad mala. Nam ad „ bona inclinat hominum voluntates directe & per ſe, tamquam auctor bonorum : „ ad malum autem dicitur inclinare, vel ſuſcitare homines occaſionaliter; in quan„ tum ſcilicet Deus homini aliquid proponit , vel interius , vel exterius , quod „ quantum eſt de ſe eſt inductivum ad bonum: ſed homo propter ſuam malitiam „ perverſe utitur ad malum. " Aptiſſimis rem omnem patefacit exemplis . Quod affert Pharaonis exemplum, ſatis fuerit : *Et hoc modo circa Pharaonem accidit , qui cum a Deo excitaretur ad regni ſui tutelam, abuſus eſt hac excitatione in crudelitatem*. Itaque in ea , quam Pharao crudelitatem in Iudæos exercebat, oneribus eos affligendo, ac indicta maſculorum cæde & ſubmerſione , non ſolum divina permiſſio conſideranda eſt, Auguſtino & Thoma auctoribus, qua ruere Pharao in peccata ſinebatur : verum interiore quodam etiam inſtinctu movebatur in ea facinora AEgyptius Rex. Interiorem inſtinctum Theologi docent poſitum eſſe in affectu indeliberato, quo volentes nolentes pertrahimur in aliquod bonum, etiam particulare. Tutelam v. g. regni ſui libero deliberatoque amore ſub iudicio mentis indifferente , velle poterat Pharao : ſed etiam in eius corde nemo iverit inficias, indeliberatum a Deo movente imprimi amorem potuiſſe quo ſe pertractum in tutelam regni ſui ſentiebat ipſe, veluti in quoddam bonum. Hic interior vocatur inſtinctus. Porro media non deerant, quibus licite uteretur Pharao ad illud aſſequendum bonum, quod amabat, incolumitatem regni : at perverſe iudicabat , utilia media , quæ adhibenda forent, oppreſſionem eſſe Iudæorum, maſculorumque cædem : eademque demum concludebat eligenda . Permittente utique Deo, errabat intellectus Pharaonis, eiuſque voluntas in pravam incidit electionem: at præter hanc permiſſionem, *aliquid amplius intelligendum eſt* , *interior* nempe *inſtinctus* a Deo immiſſus , quo ad incolumitatem regni tutandam pertrahebatur cor Pharaonis ; quove ipſe, veluti occaſione bona data , perverſe abutebatur in peccatum . Hinc vero verborum Scripturæ emphaſis ſatis declarata manet, quæ Pharaonem *excitatum* pronunciat in malum: ſcilicet *occaſionaliter: cum enim a Deo excitaretur ad regni ſui tutelam, abuſus ipſe eſt hac excitatione in crudelitatem*. Quam, puto ego, commentationem adducere in invidiam Cenſor imprudens poteſt, nemo doctus non amplectatur. Motionem aliam Dei ad eam , quæ dicitur entitas actus peccati , hoc loco prætermitto.

Neque interiore ſolum inſtinctu , quo abutitur homo , contingere hanc motionem vel excitationem in peccatum, docet Angelicus Thomas ; ſed etiam *propoſito aliquo exteriori, quod quantum eſt de ſe, eſt inductivum ad bonum*: quo tamen *propter*

ſuam

ſuam malitiam perverſe utitur homo ad malum. In eodem Pharaone rem elegantiſſime explicat Auguſtinus, beneficiis, quæ populo Hebræorum a Deo conlata noverat impius & invidus Rex, perverſe abutente. Locum integrum profero ex Enarratione in Pſalmum CIV. Rex Propheta ℣. 25. ait: *Convertit cor eorum* (Pharaonis & AEgyptiorum) *ut odirent populum eius, & dolum facerent in ſervos eius*. Perinde eſt, cor AEgyptiorum converti a Deo, atque ſuſcitari vel excitari in odium Hebraici populi. „ Numquid nam (*ait Auguſtinus*) intelligendum eſt vel credendum, quod Deus cor hominis ad facienda peccata convertat? An peccatum „ non eſt, vel parvum peccatum eſt, odiſſe populum Dei, & dolum facere in ſer„ vos eius? Quis hoc dixerit? Numquid ergo tam gravium peccatorum auctor eſt „ Deus, qui nullius vel leviſſimi peccati auctor credendus eſt? Quis ſapiens, & „ intelliget hæc? “ Sapientis eſt, id intelligere *permiſſive*: ac ſapientis eſt, ut emphaſim Scripturarum aſſequatur, *aliquid amplius intelligere*; ut quemadmodum *ad bona inclinat Deus hominum voluntates directe & per ſe, tamquam auctor bonorum*: ita *ad malum dicatur inclinare, vel ſuſcitare* (vel convertere) *homines occaſionaliter; inquantum ſcilicet Deus homini aliquid proponit, vel interius, vel exterius, quod quantum eſt de ſe, eſt inductivum ad bonum: ſed homo propter ſuam malitiam perverſe utitur ad malum*. Motionem hanc per interiorem inſtinctum iam expoſuimus: eamdemque per aliquod exterius bonum a Deo propoſitum pergit loco citato explanare Auguſtinus. Ait quippe: „ Ipſa eſt illa mirabilis Dei bonitas, qua bene uti„ tur etiam malis, vel Angelis, vel hominibus. Cum enim ipſi vitio ſuo mali „ ſint, ille de malo eorum bene facit. Non enim antequam odiſſent populum eius, „ boni erant: ſed maligni & impii tales erant, quod facile incolis ſuis felicibus „ inviderent. In eo ergo quod populum ſuum multiplicavit, hoc beneficio ſuo „ malos ad invidendum *convertit*. Invidia eſt enim odium felicitatis alienæ. Sic „ ergo *convertit cor eorum, ut* per invidentiam *odiſſent populum eius, & dolum fa„ cerent in ſervos eius*. Non itaque cor illorum malum faciendo, ſed populo ſuo „ benefaciendo, cor illorum ſponte malum *convertit* ad odium..... Non illos ma„ los faciendo, ſed *iſtis* bona quibus mali facillime poſſent invidere, largiendo. “ Utroque modo malos homines reprobosque, *interius*, *vel exterius*, quandoque a Deo moveri & excitari, eoſdemque tum interiori illa motione, tum excitatione exteriori, ex perverſitate cordis abuti, veluti occaſione ſumpta, ad perpetrandum malum, vel ipſo experimento conſtat: adeoque Scripturæ verba, quæ huiuſmodi excitationem ad malum exprimunt, par erat, ſapientiſſimi Patres Auguſtinus & Thomas ita intelligerent, ut ſimplicem permiſſionem non ſignificarent dumtaxat, ſed *aliquid amplius*, interiorem nempe inſtinctum a Deo in hiſce caſibus immiſſum, vel exteriorem alicuius boni propoſitionem, ac utriuſque perverſum uſum. Quam longe vero hæc Sanctorum Patrum doctrina ab eo calumniæ colore diſtat, quo eam illinire cenſori Simonio placuit!

VII. Tria ſuperſunt ex eiſdem Commentariis deprompta loca, quæ lectoribus animadvertenda proponit cenſor, nulla quidem adhibita cenſura, ſed neque declarans, qua id ipſe egerit mente. Ait vero: „ De Hæreſi fuſiore ſermone pertractat „ Lectione IV. in caput XI. Epiſtolæ primæ ad Corinthios: ac hæreticum definit, „ *qui ſpernens diſciplinam fidei* (Thomæ verba ſunt) *quæ divinitus traditur, per„ tinaciter proprium errorem ſectatur*: unde hæreticum non mentis error tantum „ facit, ſed voluntatis pertinacia. “ Id antea Auguſtinus frequentius tradiderat. Libro III. de Anima & eius origine capite XIV. num. 20. *Modo proba, cariſſime* (ait) *non te fallaciter iſta dixiſſe, ut de tua indole non ſolum ingenioſa, verumetiam cauta, pia, modeſta, gaudeat catholica Eccleſia, non de contentioſa pertinacia hæretica exardeſcat inſania*. Et capite XV. num. 23. *Hæc ſi pertinaciter ſingula defendantur, tot hæreſes facere poſſunt, quot opiniones eſſe numerantur*. Pertinaciæ naturam & indolem exponit Libro IV. de Baptiſmo contra Donatiſtas capite XVI. num. 23.

Iſtum, inquiens, *nondum hæreticum dico, niſi manifeſtata ſibi doctrina catholicæ fidei, reſiſtere maluerit, & illud quod tenebat elegerit*. Et Epiſtola XLIII. al. CLXII. num. I. *Qui ſententiam ſuam, quamvis falſam atque perverſam nulla pertinaci animoſitate defendunt... quærunt autem cauta ſollicitudine veritatem, corrigi parati cum invenerint, nequaquam ſunt inter hæreticos deputandi*. Prætermitto huiuſce rei reliqua plura documenta. Mens ipſius Thomæ alibi eadem eſt Lectione III. in caput III. Epiſtolæ ad Titum, & II. II. q. XI. art. I. & II. & De Malo q. VIII. art. I. ad 7. Conſentiunt Theologi omnes, quorum unum diſſidium fervet: num pertinacia ad hæreticæ quoque propoſitionis qualitatem aliquo modo pertineat, & non ſolum proferentis animum afficiat, qui pro hæretico habendus eſt. Conſule illos.

Pergit Simonius: „ Ea verba Apoſtoli loco citato ℣. 23. *Ego enim accepi a* „ *Domino &c.* commentatione ſua exponens Aquinas Lectione V. funditus quæ„ ſtionem verſat de *Tranſubſtantiatione:* nihilque prætermittit, quod vetuſti Scho„ laſtici ea de re docuerunt." Addere cenſor debuiſſet, nihil etiam a Thoma prætermiſſum, ut Apoſtoli verbis, quæ divinam afferunt revelationem, legitimo ſenſu explanatis (quæ ſupremæ ſunt Theologi partes) Euchariſtiæ Sacramenti inſtitutionem ac dignitatem patefaceret; veritatemque corporis Chriſti, ipſamque tranſubſtantiationem tutaretur, Hæreticorum errore profligato, abſurdiſque quibuſdam opinationibus reiectis. Hæc omnia loco citato egregie præſtat Sanctus Thomas.

Laudibus demum Sanctum Doctorem noſtrum exornat Simonius, ceu diligentiſſimum Interpretem, qui veterum commentationes omnes & noverat, ac profert, & expendit: quæve ſumit pertractanda argumenta, omnigena eruditione, quæ præſto illi erat, exhaurit. In exemplum adducit Commentarii locum in Apoſtoli verba capite XI. Epiſtolæ ad Hebræos ℣. 22. *Fide Iacob moriens, ſingulos filiorum Ioſeph benedixit: & adoravit faſtigium virgæ eius*, nempe Ioſeph. Ita Geneſeos capite XLVII. ℣. 31. iuxta verſionem τῶν LXX. Senſum habeto iuxta frequentiorem Interpretum ſententiam: Iacobum morientem, poſtquam ſe Ioſephus ſacramento obſtrinxit, ut pro votis patris corpus eius deferretur in Chananæam regionem ſepeliendum, veneratum eſſe ſceptrum quod ipſe Ioſeph gerebat, ſeu regiam a Deo illi datam poteſtatem. Eadem retenta verſione, variantes lectiones affert Thomas, quæ ex græco textu profluunt: multipliceſque adducit litterales, & allegoricas Doctorum interpretationes. Hanc inter cęteras profert: *Vel*, inquiens, *adoravit Chriſtum ſignificatum per virgam illam: ſicut & nos adoramus Crucifixum, & crucem ratione Crucifixi paſſi: unde proprie non adoramus Crucem, ſed Chriſtum crucifixum in ipſa*. Ad hęc Simonius: „ Dignum, ait, animadverſione, in adoratione crucis, „ auctore Thoma, cultum noſtrum in eadem cruce non ſiſtere, ſed ipſum referri „ ad Crucifixum."

An eos perſtrinxerit ille Theologos, qui cum Bellarmino Libro II. de imaginibus SS. capite XXI. arbitrantur: *Imagines Chriſti & Sanctorum venerandas eſſe, non ſolum per accidens vel improprie, ſed etiam per ſe & proprie, itaut ipſæ terminent venerationem ut in ſe conſiderantur, & non ſolum ut vicem gerunt exemplaris*: & capite XXV. *cultum, qui per ſe & proprie debetur imaginibus, eſſe cultum quemdam imperfectum, qui analogice & reductive pertinet ad ſpeciem eius cultus qui debetur exemplari?* Liceat in ſenſu ſuo abundare, Simonio. An vero Thomam committere voluerit cum Thoma, qui III. P. q. XXV. art. 3. & 4. docet, *adoratione Latriæ*, qua *Chriſtus adoratur, imaginem eius* & crucem *adorandam eſſe?* Integrum lege textum: diſſidiumque evaneſcit omne, ſi quod apparet. *Duplex eſt motus animæ in imaginem: unus quidem in ipſam imaginem, ſecundum quod res quædam eſt: alio modo in imaginem, inquantum eſt imago alterius. Et inter hos duos motus hæc eſt differentia, quia primus motus, quo quis movetur in imaginem ut eſt res quædam, eſt alius a*

motu

Digitized by Google

motu qui eſt in rem: ſecundus autem motus, qui eſt in imaginem inquantum eſt imago, eſt unus & idem cum illo qui eſt in rem. Sic ergo dicendum, quod imagini (vel cruci) *Chriſti, in quantum eſt res quędam, puta lignum ſculptum vel pictum, nulla reverentia exhibetur, quia reverentia nonniſi rationali naturę debetur. Relinquitur ergo, quod exhibeatur ei reverentia ſolum, inquantum eſt imago: & ſic ſequitur quod eadem reverentia exhibeatur imagini Chriſti, & ipſi Chriſto. Cum ergo Chriſtus adoretur adoratione latrię, conſequens eſt quod eius imago ſit adoratione latrię adoranda*. Duo hæc Divi Thomæ loca ſi conferantur, facile patet, quænam eius ſententia fuerit: eodem nempe cultu Chriſtum coli, & eius imaginem crucemque: hunc vero, quantus quantus eſt, in prototypo conſiſtere, ac nonniſi per imaginem atque crucem tranſire in ipſum: ad ipſum Chriſtum ſi referatur, abſolutum eſſe; poſitumque in mera σχέσει ſeu relatione, quatenus imaginem attingit: priore demum modo dici & eſſe veram propriamque latriam; ſed etiam modo poſteriore, cum ſit idem animæ motus, latriam appellari minus proprie. Nihil dictum, quod ſanctiſſimæ fidei regulis apprime non conveniat.

Dionyſium Petavium novi, alioſque Theologos, qui σχέσιν illam, ſeu cultum relativum, quo imaginem Chriſti crucemque tranſeundo attingimus, latriæ nomine renuunt inſigniri: quod uni abſoluto cultui, qui in Deo & Ieſu Chriſto ſiſtit, tribuendum cenſent. At diſſidium fortaſſe totum ad verba redigitur. Præclariſſimam affero Illuſtriſſimi Iacobi-Benigni Boſſueti Epiſcopi Meldenſis animadverſionem, qua fides Eccleſiæ hac in re perſpicue declaratur, vindicaturque doctrina a Divo Thoma tradita. Gallica profero eius verba ex Epiſtola ad Aſcetam quemdam ſcripta de Crucis adoratione: „ Saint Thomas attribue a la Croix le culte „ de latrie, qui eſt le culte ſupreme, mais il s'explique en diſant que c'eſt une „ latrie reſpective, qui des-la en elle meme n'eſt plus ſupreme, & ne le devient, „ que parceque elle ſe rapporte a Ieſus-Chriſt. Le fondement de ce Saint Do„ cteur c'eſt, que le mouvement qui porte a l'image eſt le meme, que celuy „ qui porte a l'original, & qu'on unit enſemble l'un & l'autre. Qui peut bla„ mer ce ſens? Perſonne ſans doute: ſi l'expreſſion deplait, il n'y a qu'a la „ laiſſer, comme a fait ſans heſiter le Pere Petau: car l'Egliſe n'a pas adopte „ cette expreſſion de Saint Thomas: mais on ſera bien foible & bien vain, ſi on „ eſt etonne de choſes, qui ont un ſens ſi raiſonnable." Quæ latine reddita, hæc ſunt: *Cruci tribuitur a Divo Thoma latrię cultus, qui ſupremus eſt: at ipſum tamen adſerit ille cultum latrię reſpectivum, adeoque ea dumtaxat ratione ſupremum, quia ad Ieſum Chriſtum refertur. Momentum rationis accipe, qua nititur Aquinas: quod motus qui eſt in imaginem, eſt unus & idem cum illo qui eſt in rem: ac res ipſa, & imago ſimul coniunctę conſiderantur. Hunc vero ſenſum quis audeat improbare? Nemo prudens ac doctus. At voces huiuſmodi, ſi minus placeant, relinquere licet, eaſque adhibere Petavius noluit, cum nec eas ſuas fecerit adoptaveritque Eccleſia. Nimium levis fuerit ac vanus, qui de rebus huiuſmodi, ſine dubio innocuis, ac rectę rationi conſentientibus, admiratione capiatur*.

VIII. Quamplures numerat Operis præſtantiſſimi editiones Iacobus Echardus: Baſileenſem 1475. f. aliamque VVolſangi Lachner 1495. Bononienſem 1481. f. correctam & emendatam *per F. Petrum de Bergomo Ord. Prꝗd.* Pariſinam typis Ioannis Petit 1526. f. *ab omnibus mendis ſtudioſiſſime purgatam cura & ſolicitudine Nicolai Savetier*: aliamque 1529. & 1532. ex typographia Nicolai Prevoſt, & 1541. itemque 1563. f. Ioannis de Roigny, quam curavit *F. Iacobus Albertus Caſtrenſis Ord. Prꝗd.* ac demum 1592. & 1654. f. Lugdunenſem 1545. & 1556. in 8. Bartholomæi Honorati: Antverpienſem 1591. fol. Venetam *ex vetuſtiſſimorum Codicum collatione repurgatam a F. Iac. Alberto* 1548. fol. & 1555. itemque a *F. Remigio Florentino adornatam* 1562. apud Iunctas, aliaſque 1586. 1593. & 1598. Venetam his addo vetuſtiorem 1498. fol. Gothicis, ut aiunt, impreſſam characteri-

bus . In calce hæc habentur : *Finit explanatio S. Thomæ de Aquino Ord. Fratrum Præd. in omnes Epiſtolas B. Pauli Apoſtoli , characteribus Bonetti Locatelli Bergomenſis impreſſa: ductu vero & imperio Nobilis Viri Domini Octaviani Scoti Civis Modoetienſis in medium data anno a partu Virginis ſalutifero milleſimo quadringenteſimo nonageſimo octavo, die vero vigeſima ſecunda menſis Decembris , in inclita Urbe Venetiarum, Auguſtini Barbadici Ducis invictiſſimi tempeſtate .* Aliam addo Venetam 1533. fol. In fronte legimus: *Expoſitio clariſſima atque catholica Divi Thomæ Aquinatis ſuper Epiſtolas Pauli , cum duplici textu ad veritatem græcam correctiſſime addito &c.* In brevi ad Lectorem Epiſtola , quæ præfigitur operi , hæc habetur admonitio : *Verum cum illa* (Commentaria) *adulterata valde depravataque forent, ad priſtinam reſtitui integritatem curavimus .* In calce demum: *Finis expoſitionis chriſtianæ S. Thomæ de Aquino Ord. Præd. in omnes Epiſtolas Beatiſſimi Principis Apoſtolorum Pauli. Venetiis impenſa* (impreſſa) *expenſis Nobilium heredum Nobilis D. Octaviani Scoti Civis Modoetienſis , anno a Nativitate Domini MDXXXIII. regnante inclito Principe Andrea Grito Dux* (Duce) *Venetiarum .* Vulgatæ Bibliæ textui præmittitur verſio Eraſmi Roterodami: eiuſdemque ad ſingulas Epiſtolas argumenta, quæ ex eiuſdem Novo Teſtamento deſumpta ſunt , Angelici Doctoris prologis præfiguntur . Quod idem prorſus exemplar alia repræſentat editio Veneta , quam Gothicis characteribus anno 1536. in fol. curarunt laudati Octaviani Scoti heredes. Venetam demum anni 1562. apud Iunctas in fol. non prætermitto, quæ *ad lectionem antiquorum Codicum, præſertim eorum , qui Venetiis in ædibus D. Io. & Pauli , & D. Dominici extant, fideliter a Remigio Florentino Ord. Prædicatorum reſtituta* dicitur . Hiſce demum ſeorſum curatis accedunt integræ omnium operum editiones, Romana 1570. fol. iuſſu Sanctiſſimi Pii quinti , Antverpienſis 1612. fol. procurante Coſmo Morelles, & Pariſina 1660. fol. ſtudio & curis Ioannis Nicolai.

Romanam editionem ad unguem repræſentat hæc Veneta noſtra Bettinelliana , patentibus dumtaxat Typographorum ſphalmatis emendatis , iiſdemque ad inferiorem paginæ oram inter alias varias lectiones reiectis , ne quidpiam a nobis immutatum, ulla eſſe umquam ſuſpicio queat . Sed varias prædictas inter lectiones exceptionem quamdam, quæ aliquibus in editis exemplis legitur , immaculatæ conceptioni Deiparæ faventem, prætermittendam conſulto duximus, utpote quam interpolatrice Editorum manu intruſam fuiſſe in textum plura ſunt quæ ſuadeant . Abſit, velim ego piam, quæ dicitur habeturque , vexare ſententiam : imo Sedis Apoſtolicæ decretis lubentiſſimo animo & pareo, & obſequor. An eadem exceptio auctorem habeat Sanctum Thomam , eamdemque præſtent codices bonæ notæ ac edita ſinceriora exempla, una mihi verſanda quæſtio eſt, ut omiſſio prædicta vitio verti nullo modo debeat.

Reginaldus Lucarinus Ordinis Prædicatorum in *Animadverſionibus in textum operum S. Thomæ*, quæ Romæ typis editæ anno 1666. adiunctæ ſunt Manuali Thomiſticarum controverſiarum, ſic habet: „ Capite v. ad Rom. Lect. 111. ad ly *in*
„ *quo omnes peccaverunt*, in aliquibus Codicibus hæc ſubiunxiſſe S. Thomas legi-
„ tur: *una excepta Beata Virgine, quę nullam contraxit maculam originalis peccati.*"
Quot illi codices fuerint , ubinam adſerventur , an Thomæ ætate , vel ſuppari , vel ævo ſequiore illos exaraverint notarii , an eoſdem propriis oculis inſpexerit Lucarinus, fruſtra perquiras : hęc ille ſilentio pręterit omnia . Exceptionem illam non habent vetuſtiſſimę editiones , quę ſęculo quintodecimo ex Mss. codicibus prodierunt: nec eam exhibent frequentiora exempla poſteriore tempore edita: eamdemque pretermiſerunt Romani Editores, qui iuſſu Pii V. *omnem diligentiam* adhibuere, conſultis collatiſque *emendatioribus exemplaribus*, ut Operum S. Thomę editio *expurgata undique prorſuſque ſplendida redderetur.*

An Codices Mss. quos poſtulamus, indicent alii proferantque ? Euſebius Nierembergius inter Opera Parthenica edita Lugduni anno 1659. in exceptionibus

Con-

Digitized by Google

Concilii Tridentini capite xxi. teſtimonium profert *Don Ferdinandi Guevara & Adorno*; qui teſtatur, Romæ dum ageret anno 1625. in Codice Mſ. *Eminentiſſimi Cardinalis Sforza*, Commentarios Thomę in Epiſtolas Divi Pauli exhibente, ad illius textus expoſitionem, *Omnes in Adam peccaverunt*; ſe propriis oculis hęc legiſſe verba: *Una excepta Beata Virgine, quę nullam contraxit maculam originalis peccati*. De Codicis nota ſic habet idem Ferdinandus: *In Bibliotheca Eminentiſſimi Domini Cardinalis Sforza quemdam librum inveni fortuito ex Operibus S. Thomę ſuper Epiſtolas Sancti Pauli ad magnitudinem unius Miſſalis, ex littera perantiqua, tabulis coopertum*. Additque poſtremo, adhibita diligentia inventam exceptionem illam non fuiſſe in eiſdem Doctoris Angelici commentariis, *Romę*, *Mediolani*, & *Neapoli* editis. Integrum idem teſtimonium deſcripſit Auctor *Innocentiæ vindicatæ* typis S. Galli anno 1695. impreſſę: illudque memorat Thomas Strozzius in Hiſtoria Controverſię de Conceptione Deiparæ, Panormi edita anno 1703. Libro IV. capite vii. Ad unum ſcilicet Bibliothecæ olim Sfortianæ codicem fides refertur allati teſtimonii. Nihil intereſt, *tabulis* ipſum *coopertum* fuiſſe, & *ad magnitudinem unius Miſſalis*: ætas *perantiquæ*, quæ adſeritur, *litteræ* definienda fuerat: notaque codicis, ſi quid animadverſione dignum habuiſſet ad conciliandam fidem, diligentius exponenda. In editionibus Romana, Mediolanenſi, & Neapolitana non inveniri ſæpe dictam exceptionem, mirari non debuiſſet Ferdinandus, cum eam neque primę vetuſtę editiones habeant, neque frequentiores alię ſequiori ævo curatę, ut infra dicendum. Hinc Sfortiano Codici opponi iure poſſunt quotquot adhibiti fuere Codices illi, ex quibus quintodecimo ſeculo ac deinceps, Viris diligentiſſimis accurantibus, Commentariorum Thomę in Epiſtolas Pauli Apoſtoli prodierunt editiones.

Alia ſequitur laudati Lucarini animadverſio loco citato: „ Capite iii. ad Galatas Lect. vi. *Virum de mille* (verba ſunt Divi Thomæ) *unum reperi*, *ſcilicet* „ *Chriſtum*, *qui eſſet ſine omni peccato: mulierem autem ex omnibus non inveni*, *quæ* „ *omnino a peccato immunis eſſet*, *ad minus originali*, *vel veniali*. Alibi: *Virum de* „ *mille reperi unum*, *ſcilicet Chriſtum*, *ſine omni peccato*: *de muliere ullam*; *ſcilicet* „ *quæ a peccato immunis fuerit*, *ad minus originali*, *vel veniali*: *excipitur puriſſima* „ *& omni laude digniſſima Virgo Maria*. Henriquez apud Salazar in Tract. de Con- „ cept. B. Virginis cap. xlii. Sec. xiii. in vetuſtiſſimis codicibus ſupradictam le- „ ctionem ſe comprehendiſſe teſtatur, cum hoc addito: *Excepta B. Virgine*, *quæ* „ *omnino immunis a peccato fuit originali & veniali*. De hac lectione dubitat Sil- „ vius in III. p. q. xxvii. art. ii. editionis Antverpienſis apud Ioannem Keer- „ bergium anno MDCIIX. Verum eam plures graves patronos ſemper habuiſſe „ certum eſt. “ *Vetuſtiſſimorum Codicum* loco, cum non indicet Henriquez ubi adſerventur illi, nec eorum definiat ætatem, neque notam exponat, typis edita nonnulla adhibent exempla Scriptores alii. Nierembergius loco citato ſic ait: „ In „ Epiſtola ad Galatas Lect. vi. ſic dicitur: *Virum de mille unum reperi*, *ſcilicet* „ *Chriſtum*, *qui eſſet ſine omni peccato*: *mulierem autem ex omnibus non inveni*, *quæ* „ *a peccato omnino immunis eſſet*, *ad minus originali vel veniali*: *excipitur puriſſima* „ *& omni laude digniſſima Virgo Maria*. Hæc verba inveniri poſſunt in impreſſio- „ nibus horum Commentariorum, quæ factæ ſunt Pariſiis anno ſalutis 1529. & „ 1532. ac Venetiis anno 1555. ac denique in impreſſionibus, quæ poſt annum „ 1590. in lucem emerſerunt. Remigius tamen Florentinus illa verba obliteravit: „ *excipitur puriſſima & omni laude digniſſima Virgo Maria*. “ Auctoris *Innocentiæ vindicatæ* paullo fuſiora verba, quæ loco citato habentur, haud prætermitto. Ait ille: „ Secundus locus Divi Thomæ habetur in caput iii. Epiſtolæ ad Galat. „ Lect. vi. ubi: *Non inveni mulierem a peccato originali vel actuali omnino immu-* „ *nem*, *præter puriſſimam & omni laude digniſſimam Virginem Mariam*. Ita habet „ editio antiquiſſima Bibliothecæ Viennenſis in Collegio Societatis Ieſu apud Al-

„ lo-

„ lobrogas. Et editio anni 1529. apud Patres Minimos Toloſæ : allegaturque hic
„ locus a P. Henriquez lib. III. Summæ cap. 11. lit. M. & Pineda in cap. VII.
„ Eccleſiaſt. num. 29." Hæc eadem ſcripſerat Theophilus Raynaudus Tomo VIII. Operum in Pietate Lugdunenſi pag. 291. Pergit vero laudatus Auctor : „ Et in
„ editionibus , Pariſienſi anno 1529. & 1532. & 1541. & 1592. & Lugdunenſi
„ anno 1541. & Veneta anno 1555. & anno 1590. ſed in recentioribus editioni-
„ bus omiſſa . Et quidem editionem Venetam anni 1555. profitetur Io. Albertus
„ Caſtrenſis Dominicanus, ex correctiſſimis exemplaribus editam eſſe : ſed quidam
„ Remigius Florentinus in ſua recentiori editione Antverpienſi anni 1591. verba ,
„ quæ ſavebant immaculatæ Conceptioni, intrepide expunxit , adiecta lituræ cau-
„ ſa : *Quia*, inquit , *non bene addita ſunt in editione Veneta* ."

Hæc illi. Plura ſunt vero animadverſione digna . I. Plures ut exhibeat Anctor *Innocentiæ vindicatæ* editiones , quarum numero fidem conciliet exceptioni qua de agimus, bis editionem eamdem repetit: *Editio* , inquiens *anni* 1529. *apud Patres Minimos Tholoſæ* ...... *& in editionibus* , *Pariſienſi anno* 1529. *&c.* II. Editum vetuſtius exemplum, quod invenire potuerunt laudati Scriptores, illud eſt quod Pariſiis anno 1529. excuſum fuit: at iam aliæ ante prodierant editiones, Pariſina 1526. *ab omnibus mendis purgata*, *cura & ſolicitudine Nicolai Savetier*, Veneta 1498. *characteribus Bonetti Locatelli Bergomenſis impreſſa*, *ductu vero & imperio Nobilis Viri Domini Octaviani Scoti*, Baſileenſis 1495. ex typographia *Vuolſangi Lachner*, Bononienſis 1481. *correcta & emendata per F. Petrum de Bergomo* , & alia Baſileenſis 1475. Vetuſtiores iſtas novi ego, quæ controverſam non habent exceptionem . III. Hanc , veluti temere adiectam, reiici iubet, reiecitque a ſua Veneta apud Iuntas editione anni 1562. Remigius Florentinus , his permotus rationibus : *nam in Manuſcriptis*, ut inquit, *nec etiam alibi impreſſis codicibus* (*quos viderim*, *nam multos vidi*) *hæc particula reperitur*. *Et in eo Pariſiis impreſſo a F. Io. Alberto Caſtrenſi a mendis expurgato* , *non invenitur*. IV. At Venetas ac Pariſinas, quæ faveant , numerat Strozzius loco ſuperius citato ab anno 1513. ad annum 1555. (*dal mille cinquecento e tredeci fino al cinquantacinque*) in eiſque viſam a Turrecremata prædictam exceptionem, ait, (*in queſte dovettero vederla Torrecremata &c.*) tametſi in recentioribus (*meno antiche*) non habeatur . Diligentiorem ac certe neceſſariam operam præſtitiſſet Strozzius , ſi editionum, quæ annum 1529. præceſſerint , annum memoraſſet ac typographum . Papæ vero , quam felix & accurata allegatio Ioannis de Turrecremata, qui in hiſce editionibus ab anno 1513. curatis exceptionem viderit ac legerit ! Qui nempe quinque & quadraginta annos iam ante obierat, anno Chriſti 1468. ſuoque in Tractatu de Veritate Conceptionis Romæ anno 1547. impreſſo prædictæ exceptionis veluti a Thoma adiectæ nuſpiam meminit . V. Sed eam poſt annum 1529. inſertam legi nonnullis editis in exemplis , quæ decem ut ſummum numerantur , non imus inficias: at manum recentem , quæ Pariſinam anni 1529. editionem interpolaverit, vetuſtiores evincunt, quæ ſæculo quintodecimo ex codicibus Mss. prodierunt , ac frequentiores ævi ſequioris doctiſſimorum Virorum curis purgatæ & emendatæ, quæ plurimæ ſunt.

Sexto loco, peculiari digna animadverſione occurrunt Ioannis de Pineda , quem allegat Sfondratus, verba ad caput VII. Eccleſiaſtis ℣. 29. *In tanta ergo codicum varietate* (typis edita exempla intellige) *quid vere ſcripſerit Divus Thomas* , *incertum eſt*. Itaque dubius hæret ille, num Divo Thomæ Auctori, an interpolatori cuipiam tribui ſæpe dicta exceptio debeat . Neque vero *tanta* dicenda fuerat *codicum varietas* : tres etenim memorat ipſe editiones, Pariſinam anni 1529. & 1522. ac Venetam anni 1555. quibus recentiores aliæ ut ſummum ſeptem addi poſſunt . At recentes ipſæ , quæ poſt annum 1529. pluribus in locis prodierunt , longe numero præſtant : ac vetuſtiores omnes , quotquot excuſæ fuerunt ſeculo quintodecimo , prædicta carent exceptione . *Illud vero exploratum in editione Romana* (anni 1570.)

quæ

Digitized by Google

quæ correctiſſima habetur, deſiderari exceptionem illam. Quidni exceptionem illam prætèrire debuerint prudentiſſimi Romani Editores, quam in vetuſtis omnibus editis exemplis non invenere, neque in frequentioribus aliis, quæ ſextodecimo eodem ſeculo curatæ ſunt? Pergit attamen adnotare Pineda: *Quamquam neque ex hoc firmum prorſus argumentum fieri poſſit rei ipſius & mentis Divi Thomæ*. Cur, ſodes? *Cum in illa ipſa editione Romana quædam ex Commentariis Domini Caietani iuſtis de cauſis omiſſa fuerint: potuit itaque aliqua ex cauſa ab aliquo vel addi aliquid, vel omitti in illo S. Doctoris commentario*. Iuſtæ cauſæ, cur omiſſa quædam fuerint in Caietani Commentariis, patent, ac ab ipſis Romanis editoribus narrantur: *Amotis etiam ex eiſdem Commentariis*, inquientibus, *atque expunctis omnibus locis iuxta noſtri Ordinis ſanctiones, qui poſt decreta Tridentinæ Synodi lectorem poterant detinere dubium vel ſuſpenſum: quos videlicet vel ipſe Commentator vivens emendaverat, & ſi viveret emendaſſet*. Quid inde vero extundas, quod exceptionem illam, ac ſi tamen a Divo Thoma ſcripta fuerit, expungere *aliqua de cauſa* voluerint Romani editores? Inſertam quidem aliquibus in editionibus, ſed *emendatioribus in exemplaribus*, quibus uſi ſunt, non inventam; ſcilicet omnibus ante annum 1529. excuſis, ac numero pluribus poſt eumdem annum impreſſis, iure ac merito prætermiſerunt, veluti Divo Thomæ auctori temere ſine dubio tributam.

Ac ſane una eademque illa exceptio tam diverſis concepta verbis profertur (quod poſtremo loco animadvertendum eſt) ut eam inter variantes genuinas lectiones nemo ſapiens numeraverit, eamdemque quiſque colligat pro genio ingenioque nimiaque licentia procuſam. Quod aio, ex ſequenti collatione certum ſit compertumque.

I. *Apud Lucarinum*.

„ De muliere ullam ſcilicet, quæ a
„ peccato immunis fuerit, ad minus ori-
„ ginali, vel veniali: excipitur puriſſima
„ & omni laude digniſſima Virgo Ma-
„ ria. "

II. *Apud Henriquez*.

„ Excepta Beata Virgine, quæ omni-
„ no immunis a peccato fuit originali,
„ & veniali. "

III. *Apud Nierembergium*.

„ Mulierem autem ex omnibus non in-
„ veni quæ a peccato omnino immunis
„ eſſet, ad minus originali, vel veniali:
„ excipitur puriſſima & omni laude di-
„ gniſſima Virgo Maria. "

IV. *Apud Auctorem Innocentiæ vindicatæ*.

„ Non inveni mulierem a' peccato o-
„ riginali vel actuali omnino immunem,
„ præter puriſſimam & omni laude di-
„ gniſſimam Virginem Mariam. "

Cur

Digitized by Google

Cur itaque in Bettinelliana noſtra editione variæ prædictæ lectiones prætermiſſæ fuerint, cauſas habes, Lector humaniſſime : quas pro æquitate ſi expenderis, calculo tuo adprobatum iri confidimus.

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS
DOCTORIS ANGELICI
IN EXPOSITIONEM OMNIUM EPISTOLARUM D. PAULI

PROLOGUS.

Vas electionis eſt mihi iſte, ut portet nomen meum coram Gentibus, & Regibus, & filiis Iſrael. Act. IX. 15.

HOmines in ſacra Scriptura inveniuntur vaſis comparati propter quatuor, ſcilicet propter conſtitutionem, repletionem, uſum, & fructum. Primo (*a*) quantum ad conſtitutionem: vas enim artificis arbitrio ſubiacet. Hierem. XVIII. 4. „ Fecit *illud* vas alterum ſicut placuerat ei ut faceret. “ Sic & conſtitutio hominum ſubiacet Dei arbitrio, de quo in Pſal. XCIX. 3. „ Ipſe „ fecit nos, & non ipſi nos. “ Unde Eſaias XLV. 9. dicit: „ Numquid dicit lutum fi„ gulo ſuo, Quid facis? “ Et infra ad Roman. IX. 20. „ Numquid dicit figmentum „ ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic? “ Et inde eſt quod ſecundum voluntatem Dei artificis, diverſa invenitur vaſorum conſtitutio. II. Timoth. II. 20. „ In magna autem „ domo non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea, ſed etiam lignea, & fictilia. “ Beatus autem Paulus, qui vas electionis nominatur in verbis propoſitis, quale vas fuerit patet per id quod dicitur Eccli. L. 10. „ Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapi„ de pretioſo. “ Aureum quidem vas fuit propter fulgorem ſapientiæ; de qua poteſt intelligi (*b*) quod dicitur Gen. II. 12. „ Et aurum terræ illius optimum eſt: “ quia, ut dicitur Proverb. III. 15. „ pretioſior eſt cunctis opibus. “ Unde & beatus Petrus teſtimonium perhibet ei, dicens II. Petr. III. 20. „ Sicut & cariſſimus frater noſter „ Paulus ſecundum datam ſibi ſapientiam ſcripſit vobis. “ Solidum quidem fuit virtute caritatis, de qua dicitur Cant. ult. 6. „ Fortis eſt ut mors, dilectio. “ Unde & ipſe dicit Rom. VIII. 38. „ Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque An„ geli, neque Principatus, neque Virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque forti„ tudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterunt nos ſeparare „ a caritate Dei. “ Ornatum autem fuit omni lapide pretioſo, ſcilicet omnibus virtutibus, de quibus dicitur I. Corinth. III. 12. „ Si quis ſuperædificat ſupra fundamen„ tum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos &c. “ Unde & ipſe dicit II. Corinth. I. 12. „ Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate „ cordis, & ſinceritate Dei, & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei converſati

(a) *Al.* Primo enim. (b) *Al.* quod dicitur Prov. III. „ Pretioſior &c. *intermediis omiſſis. Ut hæc, ita ſi qua alia hujuſmodi omiſſio, vel varietas alicujus momenti deinceps occurrat, hoc tantum ſigno* Al. *notata, deſumpta intelligetur ex accurato exemplo Venetiis impreſſo cura, & impenſis Octaviani Scoti anno* 1498.

„ ſumus in hoc mundo. “ (*a*) Quale autem fuerit iſtud vas, patet ex hoc quod talia propinavit: docuit enim excellentiſſimæ divinitatis myſteria, quæ ad ſapientiam pertinent, ut patet I. Corinth. II. 6. „ Sapientiam loquimur inter perfectos. “ Commendavit etiam excellentiſſime caritatem, I. Cor. XIII. Inſtruxit homines de diverſis virtutibus, ut patet Coloſ. III. 12. „ Induite vos ſicut electi Dei ſancti, & dilecti viſcera „ miſericordiæ, benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam. “

Secundo etiam ad vaſa pertinore videtur ut liquore aliquo impleantur, ſecundum illud IV. Reg. IV. 5. „ Illi offerebant vaſa, & illa infundebat. “ Invenitur etiam inter vaſa diverſitas quantum ad huiuſmodi plenitudinem: nam quædam inveniuntur vaſa vini, quædam olei, & diverſa diverſi generis; ſic etiam & homines diverſis gratiis, quaſi diverſis liquoribus, replentur divinitus. I. Corint. XII. 8. „ Alii datur per ſpiritum „ ſermo ſapientiæ, alii autem ſermo ſcientiæ ſecundum eumdem ſpiritum &c. “ Hoc autem vas de quo nunc agitur, plenum fuit pretioſo liquore, ſcilicet nomine Chriſti, de quo dicitur Cantic. I. 2. „ Oleum effuſum nomen tuum. “ Unde dicitur: *Ut portet nomen meum*. Totus enim videtur fuiſſe hoc nomine plenus, ſecundum illud Apocal. III. 12. „ Scribam ſuper eum nomen meum. “ Habuit enim hoc nomen in cognitione intellectus, ſecundum illud I. Corinth. II. 2. „ Non enim iudicavi me ſcire aliquid „ inter vos niſi Chriſtum. “ Habuit etiam hoc nomen in dilectione affectus, ſecundum illud Roman. VIII. 35. „ Quis nos ſeparabit a caritate Chriſti? “ I. Corinth. ult. 22. „ Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema. “ Habuit etiam ipſum in tota vitæ ſuæ converſatione: unde dicebat Gal. II. 20. „ Vivo autem iam „ non ego, vivit vero in me Chriſtus. “

Tertio quantum ad uſum, conſiderandum eſt, quod omnia vaſa alicui uſui deputantur; ſed quædam ad honorabiliorem, quædam ad viliorem, ſecundum illud Roman. IX. 21. „ An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in „ honorem, aliud vero in contumeliam? “ Sic etiam homines ſecundum divinam ordinationem diverſis uſibus deputantur, ſecundum illud Eccli. XXXIII. 10. „ Omnes homines de ſolo, & ex terra, unde & creatus eſt Adam. In multitudine diſciplinæ „ Dominus ſeparavit eos, & immutavit vias eorum: ex ipſis benedixit, & exaltavit ... „ maledixit, & humiliavit. “ Hoc autem vas ad nobilem uſum eſt deputatum, eſt enim vas portatorium divini nominis: dicitur enim: *Ut portet nomen meum*: quod quidem nomen neceſſarium erat portari, quia longe erat ab hominibus, ſecundum illud Eſa. XXX. 27. „ Ecce nomen Domini venit de longinquo. “ Eſt autem nobis longinquum (*b*) propter peccatum, ſecundum illud Pſal. CXVIII. 155. „ Longe a peccatoribus ſa„ lus. “ Eſt etiam longinquum nobis propter intellectus obſcuritatem: unde (*c*) & de quibuſdam dicitur Hebr. XI. quod erant a longe aſpicientes: & Numer. XXIV. 17. dicitur: „ Videbo eum, ſed non modo; intuebor illum, ſed non prope. “ Et ideo ſicut Angeli divinas illuminationes ad nos deferunt tamquam a Deo diſtantes, ita Apoſtoli evangelicam doctrinam (*d*) a Chriſto ad nos detulerunt; & ſicut (*e*) in veteri teſtamento poſt legem Moyſi leguntur Prophetæ, qui legis doctrinam populo tradebant, ſecundum illud Malach. IV. 4. „ Mementote legis Moyſi ſervi mei; “ ita etiam in novo teſtamento poſt Evangelium legitur Apoſtolorum doctrina, qui ea quæ a Domino audierunt, tradiderunt fidelibus, ſecundum illud I. Corinth. XI. 23. „ Accepi a Domino „ quod & tradidi vobis. “ Portavit autem beatus Paulus nomen Chriſti primo quidem in corpore, converſationem, & paſſionem eius imitando, ſecundum illud Galat. ult. 17. „ Ego enim ſtigmata Chriſti Ieſu in corpore meo porto. “ Secundo in ore, quod patet in hoc quod in Epiſtolis ſuis frequentiſſime Chriſtum nominat: “ ex abundantia enim „ cordis os loquitur, “ ut dicitur Matth. XII. 34. Unde poteſt ſignificari per columbam, de qua dicitur Geneſ. VIII. quod venit ad arcam portans ramum olivæ in ore ſuo. Quia enim oliva miſericordiam ſignificat, congrue per ramum olivæ accipitur nomen Ieſu Chriſti, quod etiam miſericordiam ſignificat, ſecundum illud Matth. I. 21. „ Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum. “ Hunc autem ramum virentibus foliis detulit ad arcam, ſcilicet Eccleſiam, quando eius virtutem, & ſignificationem multipliciter expreſſit, Chriſti gratiam, & miſericordiam oſtendendo: unde (*f*) ipſe dicit I. Timoth. I. 16. „ Ideo miſericordiam conſecutus „ ſum,

(a) *Al.* Quale autem fuit iſtud vas, talia propinavit. (b) *Al.* propter pœnitentiam. (c) *Al.* & quibuſdam. (d) *Al. omittitur* a Chriſto. (e) *Al.* a veteri. (f) *Al.* iſte.

„, ſum, ut in me primum oſtenderet Ieſus Chriſtus omnem patientiam. “ Et inde eſt quod ſicut inter Scripturas veteris teſtamenti maxime frequentantur in Eccleſia Pſalmi David, (a) qui poſt peccatum veniam obtinuit; ita in novo teſtamento frequentantur Epiſtolæ Pauli, qui miſericordiam conſecutus eſt, ut ex hoc peccatores ad ſpem erigantur: quamvis poſſit & alia ratio eſſe, quia in utraque Scriptura fere tota Theologiæ continetur doctrina. Tertio portavit non ſolum ad præſentes, ſed etiam ad abſentes, & futuros, (b) ſcripturæ ipſum tradendo, ſecundum illud Eſa. VIII. I. „ Sume tibi librum grandem, & ſcribe in eo ſtilo hominis. “ In hoc autem officio portandi nomen Dei, oſtenditur eius excellentia quantum ad tria. Primoquidem quantum ad electionis gratiam: unde dicitur vas electionis: Epheſ. I. 4. „ Elegit nos in Chriſto „ ante mundi conſtitutionem. “ Secundo quantum ad fidelitatem, quia nihil ſui quæſivit, ſed Chriſti, ſecundum illud II. Corinth. IV. 5. „ Non enim noſmetipſos prædica„ mus, ſed Chriſtum Ieſum. “ Unde dicit: *Vas electionis eſt mihi*. Tertio quantum ad ſingularem excellentiam: unde ipſe dicit I. Corinth XV. 10. „ Abundantius illis omnibus „ laboravi. “ Unde ſignanter dicit: “ *Vas electionis eſt mihi*: quaſi præ aliis ſingulariter.

Quantum ad fructum conſiderandum eſt, quod quidam ſunt quaſi vaſa inutilia, vel propter peccatum, vel propter errorem, ſecundum illud Hier. LI. 34. „ Reddidit me „ quaſi vas inane. “ Sed beatus Paulus fuit purus a peccato, & errore: unde fuit vas electionis utile, ſecundum illud II. Tim. II. 21. „ Si quis emundaverit ſe ab iſtis (ſci„ licet erroribus, & peccaris) erit vas in honorem ſanctificatum, utile Domino. “ Unde utilitas, ſive fructus huius vaſis exprimitur cum dicitur, *Coram Gentibus*, quarum doctor fuit, ſecundum illud I. Tim. I. 7. „ Doctor Gentium in fide, & veritate: “ *& Regibus*, quibus fidem Chriſti annuntiavit, ſicut Agrippæ, ut habetur Act. XXVI. & etiam Neroni, & eius principibus: unde dicit Philip. I. 12. „ Quæ circa me ſunt, ma„ gis ad profectum venerunt Evangelii; ita ut vincula mea manifeſta fierent in Chriſto „ in omni prætorio: “ Eſa. XLIX. 7. „ Reges videbunt, & conſurgent principes: “ *& filiis Iſrael*, contra quos de Chriſto diſputabat. Act. IX. 22. „ Saulus autem magis con„ valeſcebat, & confundebat Iudæos qui habitabant Damaſci, affirmans quoniam hic eſt „ Chriſtus. “

Sic igitur ex verbis præmiſſis poſſumus accipere quatuor cauſas huius Operis, ſcilicet Epiſtolarum Pauli, quas præ manibus habemus. Primo quidem auctorem in vaſe. Secundo materiam in nomine Chriſti, quæ eſt plenitudo vaſis: quia tota doctrina hæc eſt de doctrina Chriſti. Tertio modum in uſu portationis: traditur enim hæc doctrina per modum Epiſtolarum, quæ per nuntios portari conſueverunt, ſecundum illud II. Paral. XXX. 6. „ Perrexerunt curſores cum Epiſtolis ex Regis imperio, & principum eius. “ Quarto diſtinctionem operis in utilirate prædicta: ſcripſit enim quatuordecim Epiſtolas, quarum novem inſtruunt Eccleſiam Gentium; quatuor prælatos, & principes Eccleſiæ, ideſt Reges; una populum Iſrael, ſcilicet (c) quæ eſt ad Hebræos filios Iſrael. Eſt enim hæc doctrina tota de gratia Chriſti: quæ quidem poteſt tripliciter conſiderari. Uno modo ſecundum quod eſt in ipſo capite, ſcilicet Chriſto, & ſic commendatur in Epiſtola ad Hebræos. Alio modo ſecundum quod eſt in membris principalibus corporis myſtici; & ſic commendatur in Epiſtolis quæ ſunt ad prælatos. Tertio modo ſecundum quod in ipſo corpore myſtico, quod eſt Eccleſia; & ſic commendatur in Epiſtolis quæ mittuntur ad Gentiles: quarum hæc eſt diſtinctio. Nam ipſa gratia Chriſti tripliciter poteſt conſiderari. Uno modo ſecundum ſe, & ſic commendatur in Epiſtola ad Romanos. Alio modo ſecundum quod eſt in ſacramentis gratiæ; & ſic commendatur in duabus Epiſtolis ad Corinthios: in quarum prima agitur de ipſis ſacramentis, in ſecunda de dignitate miniſtrorum: & in Epiſtola ad Galatas, in qua excluduntur ſuperflua ſacramenta contra illos qui volebant vetera ſacramenta novis adiungere. Tertio conſideratur gratia Chriſti ſecundum effectum (d) unitatis, quem in Eccleſia fecit. Agit ergo Apoſtolus primo quidem de inſtitutione eccleſiaſticæ unitatis in Epiſtola ad Epheſios; ſecundo de eius confirmatione, & profectu in Epiſtola ad Philippenſes; tertio de eius defenſione, contra errores quidem in Epiſtola ab Coloſſenſes, (e) contra perſecutiones

A 2 vero

(a) *Al.* iſte. (b) *Edit. Romana an.* 1570. *& Veneta Nicolini habent* ſenſum Scripturæ tradendo. (c) *In citatis editionibus legitur* quæ eſt ad Hebr. I. Eſt enim hæc doctrina etc. (d) *Al.* veritatis. (e) *Al.* contra perſecutores.

vero præſentes in prima ad Theſſalonicenſes, contra futuras vero, & præcipue tempore Antichriſti, in ſecunda. Prælatos vero Eccleſiarum inſtruit & ſpirituales, & temporales. (a) Spirituales quidem de inſtitutione, inſtructione, & gubernatione eccleſiaſticæ unitatis in prima ad Timotheum; de firmitate contra perſecutores in ſecunda; tertio de defenſione contra hæreticos in Epiſtola ad Titum. Dominos vero temporales inſtruit in Epiſtola ad Philemonem. Et ſic patet ratio diſtinctionis, & ordinis omnium Epiſtolarum.

Sed videtur quod Epiſtola ad Romanos non ſit prima: prius enim videtur ſcripſiſſe ad Corinthios, ſecundum illud Rom. ult. 1. (b) „ Commendo autem vobis Phœben ſo„ rorem noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt Cenchris, " ubi eſt portus Corinthiorum. Sed dicendum, quod Epiſtola ad Corinthios prior eſt in tempore ſcripturæ, ſed Epiſtola ad Romanos præmittitur tum propter dignitatem Romanorum, qui aliis Gentibus dominabantur, quia hic confutabatur ſuperbia, quæ eſt initium omnis peccati, ut dicitur Eccli. x. tum quia etiam hoc exigit ordo doctrinæ, ut prius gratia conſideretur in ſe quam ut eſt in ſacramentis.

Item quæritur unde Apoſtolus hanc Epiſtolam ſcripſit. Auguſtinus dicit quod de Athenis, Hieronymus quod de Corintho. Nec eſt contradictio: quia forte Athenis incepit eam ſcribere, ſed Corinthi conſummavit.

Item obiicitur contra id quod in Gloſſa dicitur, quod aliqui fideles, antequam Petrus, Romanis prædicaverunt; in eccleſiaſtica vero Hiſtoria dicitur, quod Petrus primus prædicavit eis. Sed intelligendum eſt primus inter Apoſtolos, & cum ſequela magni fructus. Ante vero prædicaverat Romæ Barnabas, ut habetur in itinerario Clementis.

(a) *Al.* Spirituales quidem inſtruit de inſtitutione, & gubernatione etc. (b) *Al.* „ Commendo vo„ bis Phœben, quæ eſt Cenchris, " *intermediis omiſſis.*

DIVI THOMAE AQUINATIS DOCTORIS ANGELICI IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD ROMANOS EXPOSITIO.

CAPITIS PRIMI

LECTIO I.

PAULUS ſervus Ieſu Chriſti, vocatus Apoſtolus ſegregatus in Evangelium Dei.

HAEc Epiſtola in duas partes dividitur, ſcilicet in ſalutationem, & epiſtolarem tractatum, qui incipit ibi, *Primum quidem gratias ago Deo meo*. Circa primum tria facit. Primo deſcribitur perſona ſalutans; ſecundo (*a*) perſonæ ſalutatæ, ibi, *Omnibus qui ſunt Romæ*; tertio ſalus optata, ibi, *Gratia vobis, & pax* Circa primum duo facit: primo enim deſcribitur perſona auctoris; ſecundo commendatur eius officium, ibi, *Quod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de Filio ſuo*. Perſona autem ſcribentis deſcribitur a quatuor. Primo quidem ex nomine, cum dicit, *Paulus*: circa quod tria conſideranda ſunt. Primo quidem proprietas eius: hoc enim (*b*) nomine (ſecundum quod his litteris deſcribitur) non poteſt Hebraicum eſſe, quia apud Hebræos non invenitur hoc elementum P; ſed poteſt eſſe Græcum, & Latinum. Si tamen aliquod elementum ei propinquum ſumatur quod eſt P, poteſt eſſe Hebræum. Secundo conſideranda eſt eius ſignificatio: ſecundum enim quod poteſt Hebræum eſſe, idem eſt quod mirabilis, vel electus; ſecundum autem quod eſt Græcum, idem eſt quod quietus; ſecundum vero quod eſt Latinum, idem eſt quod modicus. Et hæc quidem ei conveniunt. Electus quidem fuit quantum ad gratiam: unde Act. IX. 15. „ Vas electionis eſt mihi „ iſte. “ Mirabilis fuit in opere: Eccli. XLIII. 2. „ Vas admirabile opus excelſi. “ Quietus in contemplatione: Sapien. VIII. 16. „ Intrans in domum meam conquieſcam cum illa. “ Modicus per humilitatem: I. Cor. XV. 9. „ Ego autem ſum „ minimus Apoſtolorum. “ Tertio conſiderandum eſt quando ſit hoc nomen Apoſtolo impoſitum, cum tantum ante Saulus vocaretur, ut habetur Act. IX. Circa hoc triplex eſt opinio. Hieronymus dicit, quod

cum

(a) *Al.* omittitur perſonæ. (b) *Al.* nomen ſervi, quod his litteris &c.

cum prius vocaretur Saulus, poſtmodum voluit vocari Paulus, propter quoddam inſigne ſuum, quod fecit, ſcilicet quia convertit Sergium Paulum proconſulem, ut habetur Act. XIII. Sicut & Scipio dictus eſt Africanus, quia devicit Africam. Alii vero dicunt, quod hoc nomen impoſitum eſt ſibi propter profectum virtutum, qui ex hoc nomine ſignatur, ut dictum eſt. Imponuntur enim divinitus quibuſdam nomina a principio nativitatis, ad deſignandum gratiam quam a principio conſequuntur, ſicut patet de Ioanne Baptiſta, Lucæ I. Quibuſdam vero mutantur nomina ad deſignandum profectum virtutis eorum, ut Chryſoſtomus dicit, ſicut patet de Abraham Gen. XVII. & de Petro Matth. XVI. Alii vero dicunt, & melius, quod Paulus fuit a principio binomius. Conſuetum enim erat apud Iudæos ut ſimul cum nominibus Hebraicis aſſumerent ſibi nomina illarum gentium quibus ſerviebant, (a) ſicut Græcis ſervientes nominabantur nominibus Græcorum, ut patet de Iaſone, & Menelao II. Machab. IV Hoc autem nomen Paulus, ab antiquo celebre fuit apud Romanos; & ideo cum diceretur Saulus ſecundum Hebræos, vocatus eſt etiam Paulus ſecundum Romanos: quo nomine non videtur uſus niſi poſtquam cœpit Gentibus prædicare: unde Act XIII. 9. dicitur: „ Saulus, qui & Paulus. “ Et hoc magis approbat Auguſtinus. Secundo deſcribitur perſona ſcribentis ex conditione, cum dicit, *Servus Chriſti*. Videtur autem eſſe abjecta conditio ſervitutis, ſi abſolute conſideretur: unde & ſub maledicto pro peccato infligitur. Geneſ. IX. 25. „ Maledictus Canaam puer, ſervus „ ſervorum erit fratrum ſuorum. “ Sed redditur commendabilis ex eo quod additur, *Ieſu Chriſti*: Ieſus enim interpretatur Salvator: Matth. I. 21. „ Ipſe „ enim ſalvum faciet populum ſuum a pec„ catis eorum. “ Chriſtus interpretatur unctus ſecundum illud Pſal. XLIV, 8. „ Un„ xit te Deus, Deus tuus oleo lætitiæ: “ per quod deſignatur dignitas Chriſti & quantum ad ſanctitatem, quia ſacerdotes ungebantur, ut patet Exod. XXIX. & quantum ad poteſtatem, quia etiam Reges ungebantur, ut patet de David, I. Reg. XVI. & de Salomone, III. Reg. I. & quantum ad cognitionem, quia etiam Prophetæ ungebantur, ut patet de Eliſeo, III. Reg. XIX. Quod autem aliquid ſubiiciatur ſuæ ſaluti, & ſpirituali unctioni gratiæ, laudabile eſt: quia tanto aliquid eſt perfectius quanto magis ſuæ perfectioni ſubiicitur; ſicut corpus animæ, & aer luci. Pſal. CXV. 16. „ O Domine, quia „ ego ſervus tuus ſum. “

Sed contra eſt quod dicitur Ioan. XV. 15. „ Iam non dicam vos ſervos, ſed amicos. “ Sed dicendum, quod duplex eſt ſervitus. Una timoris, quæ non competit ſanctis: Rom. VIII. 15. „ Non accepiſtis ſpiritum „ ſervitutis iterum in timore; ſed accepi„ ſtis ſpiritum adoptionis filiorum. “ Alia humilitatis, & amoris, quæ ſanctis convenit, ſecundum illud Luc. XVII. 10. „ Di„ cite: Servi inutiles ſumus. “ Cum enim liber ſit qui eſt cauſa ſui, ſervus autem qui eſt cauſa alterius, ſicut ab alio movente motus; ſi quis ſic agat cauſa alterius ſicut ab alio motus, ſic eſt ſervitus timoris, quæ cogit hominem operari contra ſuam voluntatem; ſi vero aliquis agat cauſa alterius ſicut propter finem, ſic eſt ſervitus amoris: quia amicorum eſt benefacere, & obſequi amico propter ipſum, ut Philoſophus dicit IX. Ethic. cap. IV.

Tertio commendatur a dignitate, cum dicitur, *Vocatus Apoſtolus*. Dignitas Apoſtolatus eſt præcipua in Eccleſia, ſecundum illud I. Corinth. XII. 28. „ Quoſdam qui„ dem poſuit Deus in Eccleſia primum A„ poſtolos. “ Apoſtolus enim idem eſt quod miſſus, ſecundum illud Ioan. XX. 21. „ Sic„ ut miſit me Pater, & ego mitto vos, “ ideſt ex eadem dilectione, & cum eadem auctoritate. Dicit autem, *Vocatus Apoſtolus*, ad deſignandum gratiam, ideſt vocatus ad hoc quod ſit Apoſtolus: Hebr. V. 4. „ Ne„ mo aſſumit ſibi honorem, ſed qui voca„ tur a Deo, tamquam Aaron: “ vel ad deſignandum excellentiam, ut ſicut urbs anthonomaſice vocatur ipſa Roma, ita Apoſtolus vocetur Paulus, ſecundum illud I. Cor. XV. 10. „ Abundantius illis omnibus labo„ ravi: “ vel ad deſignandum humilitatem, ut ſit ſenſus: Non audeo me dicere Apoſtolum, ſed homines (b) me ita vocant: ſic I. Cor. XV. 9. „ Non ſum dignus „ vocari Apoſtolus. “ Quarto deſcribitur perſona ſcribentis ex officio, cum dicit: *Segregatus in Evangelium Dei*: ſegregatus, inquam, vel per converſionem ab infidelibus, ſecundum illud Gal. I. 15. „ Cum autem „ placuit ei qui me ſegregavit ex utero „ matris meæ, “ ſcilicet ſynagogæ: vel ſegregatus per electionem ab aliis diſcipulis, ſecundum illud Act. XIII. 2. „ Segre„ gate mihi Saulum, & Barnabam in opus

„ ad

(a) *Al.* ſub Græcis exiſtentes nominabantur. (b) *Al.* me vocant.

Digitized by Google

„ ad quod aſſumpſi eos. “ Evangelium autem idem eſt quod bona annuntiatio. Annuntiatur enim in ipſo coniunctio hominis ad Deum, quæ eſt bonum hominis, ſecundum illud Pſal. lxxii. 27. „ Mihi autem „ Deo adhærere bonum eſt. “ Triplex autem coniunctio hominis ad Deum annuntiatur in Evangelio. Prima quidem per gratiam unionis, ſecundum illud Ioan. i. 14. „ Verbum caro factum eſt. “ Secunda per gratiam adoptionis, prout inducitur in Pſal. lxxxi. 6. „ Ego dixi: Dii eſtis, & filii Ex„ celſi omnes. “ Tertia per gloriam fruitionis. Ioan. xvii. 3. „ Hæc eſt vita æter„ na. “ Eſa. lii. 7. „ Quam pulchri ſu„ per montes pedes annuntiantis! “ Hæc autem annuntiatio non humanitus, ſed a Deo facta eſt. Eſa. xxi. 10. „ Quæ audi„ vi a Domino exercituum Deo Iſrael, an„ nuntiavi vobis. “ Unde dicit, *In Evangelium Dei*.

L E C T I O II.

QUod ante promiſerat per Prophetas ſuos in Scripturis ſanctis de Filio ſuo, qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem.

DEſcripta perſona ſcribentis, hic commendatur negotium ſibi commiſſum, ſcilicet Evangelium, cuius in præmiſſis duplex commendatio poſita eſt: quarum una pertinet ad utilitatem quam habet ex materia, quæ ſignificatur ex ipſo Evangelii nomine, ex quo datur intelligi quod in eo bona annuntientur; alia vero ex auctoritate quam habet ex parte auctoris, quæ eſt expreſſa in eo quod dictum eſt, *Dei*. Utramque ergo commendationem proſequitur Apoſtolus: primo quidem illam quæ eſt ex parte auctoris; ſecundo illam quæ eſt ex parte materiæ, ibi, *De Filio ſuo*. Circa primum commendatur Evangelium quadrupliciter. Primo quidem ex antiquitate: quod fuit neceſſarium contra paganos, qui Evangelio detrahebant, quaſi poſt longa tempora ſubito eius prædicatio eſſet exorta; & ad hoc excludendum dicit, *Quod ante*: quia licet ex tempore certo prædicari inceperit, ante tamen prænuntiatum fuit divinitus. Eſa. xlviii. 5. „ Antequam ve„ nirent indicavi tibi. “ Secundo ex eius firmitate, quæ deſignatur in hoc quod dicit, *Promiſerat*: quia ipſe ante promiſit qui non mentitur. Act. xiii. 32. „ Nos vobis „ annuntiamus eam quæ ad patres noſtros „ repromiſſio facta eſt. “ Tertio ex dignitate miniſtrorum, ſive teſtium, cum dicit, *Per Prophetas*, quibus ante fuerant revelata quæ ſunt completa circa Verbum incarnatum. Amos iii. 7. „ Non faciet „ Dominus Deus verbum (ſcilicet incar„ nari) niſi revelaverit ſecretum ad ſervos „ ſuos Prophetas. “ Act. x. 43. „ Huic o„ mnes Prophetæ teſtimonium perhibent. “ Signanter autem dicit, *Suos*: ſunt enim aliqui prophetæ ſpiritu humano loquentes, ſecundum illud Hier. xxiii. 16. „ Viſio„ nem cordis ſui loquuntur, non de ore „ Domini. “ Unde dicit ad Titum i. 12. „ Dixit quidam ex illis, proprius illorum „ propheta. “ Sunt etiam quidam prophetæ dæmonum, qui immundo ſpiritu inſpirantur, ſicut prophetæ quos interfecit Elias, ut dicitur III. Regum xviii. Sed Prophetæ Dei dicuntur qui divino ſpiritu inſpirantur. Ioel. ii. 28. „ Effundam de ſpiritu „ meo ſuper omnem carnem, & prophe„ tabunt filii veſtri, & filiæ veſtræ. “ Quarto ex modo tradendi, quia non ſolum ſunt huiuſmodi promiſſa verbo edita, ſed litteris ſcripta: unde dicit, *In Scripturis*. Habacuc ii. 2. „ Scribe viſum, & explana „ illud. “ Non autem conſueverunt ſcribi niſi magna, quæ ſunt digna memoria, & quæ oportet ad poſteros devenire. Et ideo, ut Auguſtinus dicit xviii. de Civitate Dei, tunc inceperunt ſcribi prophetiæ de Chriſto per Eſaiam, & Oſeam, quando Roma eſt edita, ſub cuius imperio Chriſtus erat naſciturus, & fides eius gentibus prædicanda. Ioann. v. 39. „ Scrutamini Scripturas, quia vos putatis in ipſis vitam æ„ ternam habere. “ Addit autem, *Sanctis*, ad differentiam ſcripturarum gentilium. Dicuntur autem ſanctæ primo quidem quia, ut dicitur II. Pet. i. 21. „ Spiritu ſancto „ inſpirati locuti ſunt ſancti Dei homines. “ II. Timoth. iii. 16. „ Omnis Scriptura di„ vinitus inſpirata. “ Secundo quia ſancta continent: Pſalm. xcvi. 12. „ Confitemini „ memoriæ ſanctificationis eius. “ Tertio quia ſanctificant: unde Ioann. xvii. 17. „ Sanctifica eos in veritate. Sermo tuus „ veritas eſt. “ Unde dicitur I. Machab. xii. 9. „ Habentes ſolatio ſanctos libros „ qui ſunt in manibus noſtris “ Secundo proſequitur commendationem quæ ſumitur

Digitized by Google

èx bonis in Evangelio denuntiatis, quæ pertinent ad materiam Evangelii, quæ eſt Chriſtus: quem quidem commendat tripliciter. Primo quidem ex origine; ſecundo ex dignitate, ſive virtute, ibi, *Qui prædeſtinatus eſt*; tertio ex liberalitate, ibi, *Per quem accepimus*. Originem autem Chriſti deſcribit duplicem. Primo quidem æternam, cum dicit, *De Filio ſuo*: in quo excellentiam Evangelii deſignavit: nam myſterium generationis æternæ ante erat (*a*) abſconditum: unde Salomon dicit Prov. XXX. 4. „ Quod nomen eſt eius, & quod nomen „ filii eius, ſi noſti? “ Sed in Evangelio Patris teſtimonio eſt declaratum, Matth. III. & XVII. 5. „ Hic eſt Filius meus dilectus. “ Convenienter autem Filius Dei materia ſanctarum Scripturarum eſſe dicitur, quæ divinam ſapientiam exponunt, ſecundum illud Deuteron. IV. 6. „ Hæc eſt ſapientia „ veſtra, & intellectus coram populis. “ Filius autem dicitur eſſe Verbum & Sapientia genita. I. Corinth. I. 24. „ Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapien„ tiam. “

Sed circa hanc filiationem tripliciter aliqui erraverunt. Quidam enim dixerunt eum filiationem habere adoptivam, ſicut Photinus, qui poſuit Chriſtum initium ſumpſiſſe ex Maria Virgine, quaſi hominem purum, qui per vitæ meritum ad hanc celſitudinem pervenit ut præ ceteris ſanctis Filius Dei diceretur. Sed ſecundum hoc Chriſto non competeret deſcenſus ad humanitatem, ſed magis aſcenſus ad divinitatem, contra id quod dicitur Ioan. VI. 38. „ Deſcendi de cælo. “ Quidam vero poſuerunt huiuſmodi filiationem ſolummodo nuncupativam, ſicut Sabellius, qui dixit ipſum Patrem incarnatum, & ex hoc Filium nominari; ita quod eadem ſit perſona, & ſolum nomina ſint diviſa. Sed ſecundum hoc non competeret Filio mitti a Patre; (*b*) quod falſum eſt, cum ipſe dicat Ioan. VI. ſe deſcendiſſe ut faciat voluntatem eius qui miſit eum. Alii vero poſuerunt, ſicut Arrius, huiuſmodi filiationem eſſe creatam; ita quod Filius Dei ſit excellentiſſima creatura, ex nihilo tamen producta, poſtquam prius non fuerat. Sed ſecundum hoc omnia non eſſent per ipſum facta, (*c*) contra id quod dicitur Ioan. I. Oportet enim eſſe non factum per quem facta ſunt omnia. Et hæc tria excluduntur per hoc quod ſignanter addit, *Suo*, id eſt proprio, (*d*) & naturali. Dicit enim Hilarius: „ Hic verus & „ proprius eſt filius origine, & non ad„ optione; veritate, non nuncupatione; na„ tivitate, non creatione. “ Procedit enim a Patre ſicut verbum a corde; quod pertinet ad eamdem naturam, præſertim in Deo, in quo non poteſt aliquid accidentaliter advenire. Unde ipſe dicit Ioan. X. 30. „ Ego, „ & Pater unum ſumus. “ Quod dicit „ Unum, “ liberat te ab Arrio; quod dicit, „ Sumus, “ liberat a Sabellio, ut Auguſtinus dicit.

Secundo tangit temporalem originem, cum dicit, *Qui factus eſt*: ubi ſtatim videntur patrocinium ſui erroris aſſumere tres prædicti errores per hoc quod dicit, *Qui factus eſt ei*: non enim confitentur æternum, ſed factum. Sed per ea quæ adduntur, tollitur eorum intentio. Quia enim dicit, *Qui factus eſt ei*, excludit dictum Sabelli: non enim poteſt eſſe Filius factus Patri, ſi ſit eadem perſona cum ipſo; ſed per incarnationem erit filius Virginis. Quod vero ſubdit, *Ex ſemine David*, tollit intentionem Photini. Si enim per adoptionem eſſet factus Dei Filius, non diceretur factus ex ſemine David, ſed magis ex ſpiritu, ſcilicet qui eſt ſpiritus adoptionis filiorum, ut dicitur infra VIII. & ex ſemine Dei, ut dicitur I. Ioan. III. Quod vero ſequitur, *Secundum carnem*, tollit intentionem Arrii, qui ponit eum factum non ſolum ſecundum carnem, ſed etiam ſecundum divinam naturam.

Eſt etiam conſiderandum ulterius, quod circa ipſum incarnationis myſterium multipliciter aliqui erraverunt. Neſtorius enim poſuit unionem Verbi ad hominem eſſe factam ſolum ſecundum inhabitationem, ſcilicet prout Filius Dei hominem illum inhabitavit excellentius ceteris. Manifeſtum eſt enim quod alia eſt ſubſtantia inhabitantis. & inhabitati; ſicut hominis, & domus. Secundum hoc ponebat aliam eſſe perſonam, vel hypoſtaſim Verbi, & hominis; ita quod alius eſſet ſecundum perſonam Filius Dei, & alius Filius hominis. Sed hoc manifeſte apparet falſum eſſe per hoc quod Apoſtolus Philip. II. unionem huiuſmodi vocat exinanitionem. Pater autem, & Spiritus ſanctus inhabitant homines, ſecundum illud Ioan. XIV. 23. „ Ad eum veniemus, „ & apud eum manſionem faciemus. “ Sequeretur igitur quod Pater, & Spiritus ſanctus eſſent exinaniti; quod eſt abſurdum.

Hoc

(a) *Al.* valde abſconditum. (b) *Al. omittitur* quod falſum eſt. (c) *Al.* ut dicitur. (d) *Al.* & generali.

Hoc ergo excluditur per hoc quod Apoſtolus dicit, (*a*) *De Filio ſuo*, qui ſcilicet Filius Dei *eſt factus ſecundum carnem*, ideſt habens carnem, *ex ſemine David*: qui modus loquendi locum non haberet, ſi hæc unio facta eſſet ſolum ſecundum inhabitationem. De aliis enim, quos Verbum inhabitat, non dicitur, quod Verbum factum eſt hic, vel ille; ſed quod factum eſt ad Hieremiam, vel Eſaiam. In hoc ergo quod Apoſtolus, cum dixit, *De Filio ſuo*, addidit, *Qui factus eſt ei ex ſemine David*, manifeſte excludit errorem prædictum. Rurſus aliqui alii, licet duas perſonas non concedant in Chriſto, concedunt tamen duas hypoſtaſes, vel duo ſuppoſita, quod in idem redit: quia nihil aliud eſt perſona quam hypoſtaſis, & ſuppoſitum rationalis naturæ. Cum ergo ſit una ſolum hypoſtaſis, & unum ſuppoſitum in Chriſto, quod eſt ſuppoſitum, vel hypoſtaſis Verbi æterni; non poteſt dici quod illa hypoſtaſis ſit facta Filius Dei, quia non incepit eſſe Filius Dei. (*b*) Et ideo non proprie dicitur, quod homo ſit factus Deus, vel Filius Dei. Sed tamen ſi inveniatur ab aliquo doctore dictum, exponendum eſt ſic. Factum eſt ut homo eſſet Deus. Secundum hoc proprie dicitur: Dei Filius factus eſt homo: quia ſemper non fuit homo. Et ideo legendum eſt quod hic dicitur, ut ly *qui* accipiatur ex parte ſubiecti, ut *ſit ſenſus*: Qui Filius Dei factus eſt ex ſemine David: non autem ex parte prædicati: quia ſenſus eſſet, quod aliquis exiſtens ex ſemine David, factus eſt Filius Dei; quod non dicitur vere, & proprie, ſicut dictum eſt. Fuerunt autem alii qui poſuerunt unionem eſſe factam ſecundum converſionem Verbi in carnem, ſicut dicitur aer fieri ignis: unde Eutiches dixit, quod etiam ante incarnationem fuerunt duæ naturæ, poſt incarnationem vero una. Sed hoc eſt expreſſe falſum: quia cum Deus ſit immutabilis, ſecundum illud Malach. III. 6. „Ego Deus, & non mutor:“ non poteſt in aliquid aliud converti. Unde cum dicitur, *Factus eſt*, non intelligitur ſecundum converſionem, ſed ſecundum unionem abſque divina mutatione. Poteſt enim aliquid de novo dici relative de aliquo abſque eius immutatione: puta, aliquis (*c*) immobiliter ſedens, fit dexter per mutationem eius qui transfertur; & ſic Deus dicitur ex tempore Dominus, vel Creator per mutationem creaturæ; (*d*) & eadem ratione dicitur de novo factus, ſecundum illud Pſal. lxxxix. 1. „Domine refugium factus ex nobis.“ Quia igitur unio relatio quædam eſt per mutationem creaturæ, Deus dicitur de novo factus homo, ideſt unitus in perſona humanæ naturæ. Fuerunt etiam alii qui dixerunt, animam Chriſtum non habuiſſe, ſed ibi fuiſſe Verbum loco animæ, ſcilicet Arrius, & Apollinarius: contra quos eſt illud Ioan. x. 18. „Nemo tollit animam meam.“ Quod ergo dicitur, *Secundum carnem*, non excluditur a Chriſto anima, ſed caro ponitur pro toto homine, ſecundum illud Eſa. xl. 5. „Videbit omnis caro pariter quod os Domini locutum eſt.“

Quæritur autem, cum nos confitemur Chriſtum natum ex Virgine, quare Apoſtolus dicat eum eſſe factum ex muliere. Et dicendum, quod illud naſcitur quod naturali ordine producitur, ſicut fructus ex arbore, vel proles a parente; quod autem ex voluntate agentis producitur, non ſecundum naturæ ordinem, ſicut domus ab artifice, non poteſt dici naſci, ſed factum. Quia igitur Chriſtus ex Virgine proceſſit naturali ordine quantum ad aliquid, ſcilicet quod conceptus eſt ex femina ſpatio novem menſium, dicitur natus; quia vero quantum ad aliquid non naturali ordine, ſed ſola virtute divina proceſſit abſque virili ſemine, dicitur factus. Eva autem dicitur ex Adam facta, non nata; Iſaac autem ex Abraham natus, non factus.

Item quare ſpecialiter dicitur ex ſemine David, & non ex ſemine Abrahæ? cui promiſſio facta fuit de Chriſto, ſecundum illud Gal. III. 16. „Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones.“ Et dicendum eſt, quod factum eſt ad dandam ſpem veniæ peccatoribus: quia David peccator fuit, ex cuius ſemine naſcitur Chriſtus; Abraham vero iuſtus: ad commendandam etiam dignitatem regiam Chriſti Romanis, regnum Gentium tenentibus. Excluditur etiam per verba iſta triplex error Manichæorum. Primo quidem quod dicunt non eumdem eſſe Deum veteris teſtamenti, & qui eſt Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti: quod excluditur per hoc quod dicit Apoſtolus: *Quod Deus ante premiſerat per Prophetas ſuos de Filio ſuo in Scripturis ſanctis*, ſcilicet veteris teſtamenti. Secundo vero quod damnant Scripturas ve-

(a) *Al. omittuntur hæc verba*, De Filio ſuo. (b) *Al. deeſt* Et ideo non proprie dicitur quod homo ſit factus Deus, vel Filius Dei. (c) *Al.* non immobiliter. (d) *Al.* Et eadem ratione dicitur de novo factus homo, ideſt unitus in perſona humanæ naturæ: *intermediis omiſſis*.

veteris teſtamenti, quas Apoſtolus hic dicit ſanctas. Non enim aliæ Scripturæ fuerunt ſanctæ ante Evangelium. Tertio quod dicunt Chriſtum habuiſſe carnem phantaſticam: quod excluditur per hoc quod dicit, Chriſtum factum ex ſemine David ſecundum carnem ei, ideſt ad gloriam Patris, ſecundum illud Ioan. VIII. 50. „ Ego gloriam meam non quæro, ſed gloriam eius „ qui miſit me. “

L E C T I O III.

QUi prædeſtinatus eſt Filius Dei in vittute, ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex teſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri.

COmmendata origine Chriſti, hic commendat virtutem ipſius, & ponit tria. Primo (*a*) prædeſtinationem, cum dicit, *Qui prædeſtinatus eſt*; ſecundo dignitatem, ſeu virtutem, cum dicit, *Filius Dei in virtute*; tertio ſignum, ſive effectum, cum dicit, *Secundum ſpiritum ſanctificationis*. Circa primum conſiderandum eſt, quod nomen prædeſtinationis a deſtinatione ſumitur: dicitur enim prædeſtinatus quaſi ante deſtinatus. Deſtinatio autem dupliciter ſumitur. Quandoque pro miſſione: dicuntur enim deſtinati qui ad aliquid mittuntur, ſecundum illud I. Mach. I. 14. „ Deſtinaverunt ali„ qui ex populo, & abierunt ad Regem. “ Quandoque vero deſtinare, idem eſt quod proponere, ſecundum illud II. Mach. VI. 20. „ Deſtinavit Eleazarus non admittere „ illicita. “ Hæc autem ſecunda ſignificatio a prima derivari videtur. Sicut enim nuntius qui mittitur, ad aliquid dirigitur; ita quod proponimus, ad finem aliquem ordinamus. Secundum hoc igitur, prædeſtinare nihil aliud eſt quam ante in corde diſponere quid ſit de re aliqua faciendum. Poteſt (*b*) antem aliquis de futura re, ſeu operatione diſponere, uno modo quantum ad ipſam rei conſtitutionem, ſicut artifex diſponit qualiter debeat facere domum; ſecundo modo quantum ad ipſum uſum, vel gubernationem rei, ſicut aliquis diſponit qualiter debeat uti ſuo equo: & ad hanc ſecundam prædiſpoſitionem pertinet prædeſtinatio, non ad primam. Id enim quo aliquis utitur, refert in finem: quia, ut Auguſtinus dicit in Libro (I. cap. IV.) de Doctrina Chriſtiana, uti, eſt referre aliquid in finem, quo fruendum eſt. Sed cum res in ſeipſa conſtituitur, non dirigitur ex hoc ipſo in aliud: unde prædiſpoſitio conſtitutionis rei, proprie prædeſtinatio dici non poteſt. Ergo idem eſt negare prædeſtinationem, quod negare præordinationem divinam ab æterno de his quæ ſunt fienda in tempore. Sed quia omnia naturalia pertinent ad conſtitutionem rei ipſius, quia vel ſunt principia ex quibus res conſtituitur, vel ex huiuſmodi principiis conſequuntur; conſequens eſt quod naturalia proprie ſub prædeſtinatione non cadant; ſicut non dicimus proprie, quod homo eſt prædeſtinatus habere manus. Relinquitur ergo quod prædeſtinatio dicatur proprie eorum ſolum quæ ſunt ſupra naturam, in quæ rationalis creatura ordinatur. Supra autem naturam rationalis creaturæ eſt Deus ſolus, cui unitur rationalis creatura per gratiam, uno modo quantum ad actum ipſius Dei, puta cum per gratiam prophetiæ communicatur homini præcognitio futurorum, quæ eſt propria Deo; & huiuſmodi dicitur gratia gratis data: alio modo quantum ad ipſum Deum, cui unitur rationalis creatura communiter quidem ſecundum effectum dilectionis, ſecundum illud I. Ioan. IV. 16. „ Qui „ manet in caritate, in Deo manet, & Deus „ in eo: “ quod quidem fit per gratiam gratum facientem, quæ eſt gratia adoptionis: alio modo, qui eſt ſingularis Chriſto, per unionem in eſſe perſonali; & hæc dicitur gratia unionis. Sicut ergo hominem eſſe unitum Deo per gratiam adoptionis, cadit ſub prædeſtinatione; ita etiam eſſe unitum Deo per gratiam unionis in perſona, ſub prædeſtinatione cadit: & quantum ad hoc dicit: *Qui prædeſtinatus eſt* (*c*) *Filius Dei*. Et ne hoc referatut ad filiationem adoptionis, additur, *In virtute*; quaſi diceret: Prædeſtinatus eſt, ut ſit talis Filius ut habeat æqualem, immo eamdem virtutem cum Deo Patre: quia, ut dicitur Apocal. V. 12. „ dignus eſt agnus qui „ occiſus eſt, accipere virtutem, & divini„ tatem. “ Quinimmo ipſe Chriſtus eſt Dei virtus, ſecundum illud I. Corinth. I. 24. „ Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſa„ pien-

(a) *Al.* præordinationem. (b) *Al.* tamen. (c) *Al.* ſcilicet eſſe Filius Dei.

„ pientiam. “ Unde Ioan. v. 19. „ Quæcumque Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. “ Reſpectu vero gratiæ gratis datæ non dicitur aliquis prædeſtinari ſimpliciter: quia gratia gratis data non ordinatur directe ad hoc quod ille qui eam recipit, ad finem ultimum dirigatur, ſed ut per eam alii dirigantur, ſecundum illud I. Corinth. XII. 7. „ Unicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad utilitatem. “ Manifeſtum eſt autem quod id quod eſt per ſe, eſt menſura & regula eorum quæ dicuntur per aliud, & per participationem: unde prædeſtinatio Chriſti, qui eſt prædeſtinatus ut ſit Filius Dei per naturam, eſt menſura (a) & regula vitæ, & ita prædeſtinationis noſtræ, qui prædeſtinamur in filiationem adoptivam, quæ eſt quædam participatio, & imago naturalis filiationis, ſecundum illud infra VIII. 29. *Quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui*. Sicut igitur homo Chriſtus prædeſtinatus non eſt propter merita præcedentia, ſed ex ſola gratia, ut ſit Filius Dei naturalis; ita & nos ex ſola gratia, non ex meritis prædeſtinamur, ut ſimus filii Dei adoptivi, ſecundum illud Deuteron. IX. v. „ Ne dicas in corde tuo, cum deleverit eos Dominus Deus tuus in conſpectu tuo: Propter iuſtitiam meam introduxit me Deus, ut terram hanc poſſiderem. “ Eſt igitur manifeſtum ad quid ſit iſta prædeſtinatio, ſcilicet ad hoc quod aliquis ſit Dei Filius in virtute. Sed reſtat inquirendum: Quis eſt iſte qui eſt ad hoc prædeſtinatus? Cum autem prædeſtinatio anteceſſionem importet, videtur quod ille qui eſt prædeſtinatus ut ſit Filius Dei in virtute, non ſemper fuerit Filius Dei in virtute. Non enim videtur eſſe prædeſtinatio de eo quod ſemper fuit, quia hoc non poteſt anteceſſionem habere. Si igitur poneremus ſecundum Neſtorium quod perſona Filii hominis eſſet alia a perſona Filii Dei, nulla eſſet dubitatio: quia poſſemus dicere, quod perſona creata Filii hominis, quæ non fuit ab æterno, ex tempore incepit eſſe Filius Dei in virtute. Et ſimile eſt, ſi quis dicat quod eſt alia hypoſtaſis, vel ſuppoſitum Filii Dei, & Filii hominis. Sed hæc aliena ſunt a fide, ut ſupra dictum eſt. Cum igitur non ſolum ſit eadem perſona Filii Dei & Filii hominis, ſed etiam hypoſtaſis, & idem ſuppoſitum, ratione cuius non poteſt dici vere & proprie, quod Filius hominis eſt factus Filius Dei, ne aliquod ſuppoſitum creatum intelligatur eſſe de quo de novo prædicatur Filius Dei; pari ratione videtur quod non poſſit dici Filius hominis eſſe prædeſtinatus Filius Dei, quia Filius hominis ſupponit ſuppoſitum æternum, quod fuit ſemper Filius Dei. Unde anteceſſio, quam importat prædeſtinatio, locum non habet. Propter hoc igitur Origenes dicit, quod littera non debet eſſe, *Qui prædeſtinatus eſt*; ſed *Qui deſtinatus eſt Filius Dei in virtute*, ut nulla anteceſſio deſignetur: & ſecundum hoc planus eſt ſenſus, quia Chriſtus deſtinatus, id eſt miſſus eſt a Deo Patre in mundum tamquam verus Filius (b) Dei, in virtute divina. Sed quia communiter omnes libri Latini habent, *Qui prædeſtinatus*, aliter alii hoc exponere voluerunt ſecundum conſuetudinem Scripturæ, in qua dicitur aliquid fieri quando innoteſcit; ſicut Dominus poſt reſurrectionem dicit Matth. ult. 18. „ Data eſt mihi omnis poteſtas: “ quia poſt reſurrectionem innotuit talem poteſtatem ſibi eſſe datam ab æterno. Sed ſecundum hoc, quod dicit, *Prædeſtinatus*, non proprie accipitur: quia prædeſtinatio eſt de eo quod pertinet ad gratiam; non autem in hoc gratia Chriſto facta eſt, quod eius virtus divina innotuit, ſed potius nobis. Et ideo etiam in Gloſſa dicitur, quod ſecundum hunc ſenſum, *prædeſtinatus* large ponitur pro præſcito, ut ſit ſenſus: Chriſtus prædeſtinatus eſt, ideſt ab æterno præſcitus, ut innoteſceret ex tempore eſſe Filius Dei in virtute. Unde quidam alii prædeſtinationem ad ipſam unionem referentes, non attribuerunt eam perſonæ, ſed naturæ, ut ſit ſenſus: *Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute*; ideſt, cuius natura prædeſtinata eſt, ut ſit ei unita qui eſt Filius Dei in virtute. Sed hæc etiam expoſitio impropria eſt, & extorta. Cum enim prædeſtinatio importet ordinem in finem, eius eſt prædeſtinari cuius eſt per ſuam operationem ordinari in finem. Agere autem propter finem, non eſt naturæ, ſed perſonæ. Ideo ſi proprie accipiatur, oportet quod prædeſtinatio attribuatur ipſi perſonæ Chriſti. Sed quia perſona Chriſti ſubſiſtit in duabus naturis, humana ſcilicet, & divina; ſecundum utramque poteſt aliquid dici de eo: ſicut enim de homine poteſt aliquid dici ſecundum corpus, ut tangi, & vulnerari; aliquid autem ſecundum animam, ut intelligere, & velle; ita de Chriſto poteſt aliquid dici & ſecundum divinam naturam,

B 2 ſicut

(a) *Al. deeſt* & regula. (b) *Al. omittitur* Dei.

ſicut ipſe de ſe dicit Ioan. x. 30. „ Ego , „ & Pater unum ſumus : “ aliquid ſecundum humanam naturam, ſicut cum dicimus eum crucifixum, & mortuum; & hoc modo dicitur eſſe prædeſtinatus ſecundum humanam naturam . Quamvis enim ipſa perſona Chriſti ſemper fuerit Filius Dei , tamen non ſemper fuit ut exiſtens in humana natura eſſet Filius Dei , ſed hoc fuit ineffabilis gratiæ. Eſt autem alia ratio de hoc participio *factus*, quod deſignat actum realem , & de hoc participio *prædeſtinatus* , quod deſignat actum animæ . Anima enim ſecundum ſuum intellectum , & rationem poteſt diſtinguere ea quæ ſunt ſecundum rem coniuncta: poteſt enim aliquid de pariete albo cogitare, & loqui , ſeorſum quidem quantum ad hoc quod eſt paries, ſeorſum autem ex hoc quod eſt albus. (*a*) Ita etiam in prædeſtinatione: nam prædeſtinatio poteſt attribui perſonæ Chriſti ſecundum quod ſubſiſtit in humana natura, licet non attribuatur ei ſecundum quod ſubſiſtit in divina. Unde & Apoſtolus prius Filium Dei incarnatum eſſe præmiſerat, & poſtea ei prædeſtinationem attribuit, ut intelligatur prædeſtinatus eſſe ſecundum quod factus eſt ex ſemine David ſecundum carnem; & ſic a Filio Dei , explicando incarnationis myſterium, deſcendit ad carnem, & a carne ſecundum prædeſtinationem aſcendit ad Filium Dei ; ut oſtendatur quod neque gloria divinitatis impedivit infirmitatem carnis , neque infirmitas carnis diminuit maieſtatem Dei .

Quæritur autem in Gloſſa , primo quidem utrum Chriſtus , ſecundum quod homo , ſit Filius Dei . Et videtur quod ſic : quia hic eſt Chriſtus qui prædeſtinatus eſt ut ſit ; ſed ſecundum quod homo, eſt prædeſtinatus ut ſit: ergo ſecundum quod homo , eſt Filius Dei . Et dicendum quod ſi *ly* ſecundum quod denotat unitatem ſuppoſiti , verum eſt quod ſecundum quod homo, eſt Filius Dei : quia unum eſt ſuppoſitum Dei & hominis . Si autem deſignat conditionem naturæ , vel cauſam, falſum eſt : non enim ex natura humana habet ut ſit Filius Dei . In argumento autem eſt (*b*) fallacia compoſitionis & diviſionis , ex eo quod ly ſecundum quod poteſt determinare participium , *prædeſtinatus* ; & ſic verum eſt quod ſecundum quod homo, eſt prædeſtinatus: vel poteſt determinare ipſum eſſe Filium Dei , ad quod ordinatur prædeſtinatio ; & ſic falſum eſt : non enim prædeſtinatus eſt ut ſecundum quod homo, ſit Filius Dei; & in hoc ſenſu procedit ratio.

Secundo quæritur utrum Chriſtus ſecundum quod homo , ſit perſona . Et dicendum quod ſi ly ſecundum quod referatur ad ipſum ſuppoſitum hominis, concedendum eſt quod ipſum ſuppoſitum hominis eſt perſona divina ; ſi vero deſignet naturæ conditionem , vel cauſam , ſic Chriſtus ſecundum quod homo, non eſt perſona : quia humana natura non cauſat novam perſonalitatem in Chriſto: adiungitur enim digniori , in cuius perſonalitatem tranſit.

Item obiicitur de hoc quod Gloſſa dicit , quod qui ſuſcepit, & quod ſuſcepit eſt una perſona ; id autem quod ſuſcepit Filius Dei, eſt humana natura : ergo humana natura eſt perſona . Et dicendum eſt, quod huiuſmodi locutiones ſunt exponendæ , ut ſit ſenſus, quod ille qui ſuſcepit , & natura quam ſuſcepit, uniuntur in una perſona .

Quarto quæritur utrum hoc ſit verum , Homo eſt aſſumptus a Verbo . Et videtur quod ſic , ſecundum illud Pſalm. lxiv. 4. „ Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti . “ Et dicendum eſt , quod cum homo ſupponat ſuppoſitum æternum , non poteſt proprie dici quod homo ſit aſſumptus a Verbo: non enim aſſumitur idem a ſeipſo ; ſed exponendum eſt , ſicubi inveniatur homo aſſumptus, ideſt humana natura.

Quinto quæritur utrum hæc ſit vera, Iſte homo ſemper fuit . Et dicendum eſt hanc eſſe veram , propter hoc quod homo ſupponit æternum ſuppoſitum : unde Hebr. ult. 8. dicitur : „ Ieſus Chriſtus heri , & hodie, „ ipſe & in ſæcula : “ non tamen cum reduplicatione eſt vera huiuſmodi propoſitio: non enim ille homo, ſecundum quod homo eſt, ſemper fuit , ſed ſecundum quod eſt Filius Dei .

Sic igitur patet & de præordinatione , & de virtute Filii Dei . Reſtat tertium , ſcilicet de ſigno, quod tangitur in eo quod ſubditur : *Secundum ſpiritum ſanctificationis*. Eſt enim proprium virtutis divinæ per collationem Spiritus ſancti ſanctificare homines : Levit. xx. 8. „ Ego Dominus , „ qui ſanctifico vos. “ Ipſe etiam Spiritum ſanctum ſolus dare poteſt, ſecundum illud Eſai. xlii. 5. „ Hæc dicit Dominus Deus „ creans cælos: “ & infra : „ Dans flatum „ populo qui eſt ſuper terram, & ſpiritum „ calcantibus eam. “ Ex hoc igitur appa-

ret

(*a*) *Al.* Ita etiam prædeſtinatio poteſt attribui perſonæ Chriſti &c. (*b*) *Al.* falſitas.

ret Chriſtum habere virtutem divinam, quia ipſe dat Spiritum ſanctum, ſecundum illud Ioan. xv. 26. „ Cum venerit paracli- „ tus, quem ego mittam. “ Eius etiam virtute ſanctificamur, ſecundum illud I. Corinth. 11. „ Sed ſanctificati eſtis, ſed iu- „ ſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ie- „ ſu Chriſti, & ſpiritu Dei noſtri. “ Dicit ergo: Quod Chriſtus ſit Filius Dei in virtute, apparet *ſecundum ſpiritum ſanctificationis*, ideſt ſecundum quod dat ſpiritum ſanctificantem, quæ quidem ſanctificatio incepit *ex reſurrectione mortuorum Ieſu Chriſti Domini noſtri*, ideſt ex mortuis, ſecundum illud Ioan. vii. 39. „ Nondum erat Spiri- „ tus datus, quia nondum Ieſus fuerat glo- „ rificatus: “ quod non eſt ſic intelligendum quod nullus ante Chriſti reſurrectionem Spiritum ſanctificantem acceperit; ſed quia ex illo tempore quo Chriſtus ſurrexit, incepit copioſius, & communius ſpiritus ſanctificationis dari. Poteſt etiam intelligi quod hic deſignentur duo ſigna virtutis divinæ in Chriſto. Primum quidem ex hoc quod dicit, *Secundum ſpiritum ſanctificationis*, ſive intelligatur ſecundum ſanctificantem Spiritum, ſicut dictum eſt; ſive intelligatur ſecundum hoc quod ipſe per Spiritum ſanctum eſt in utero virginali conceptus, quod eſt ſignum divinæ virtutis in ipſo, ſecundum illud Lucæ 1. 35. „ Spiri- „ tus ſanctus ſuperveniet in te: “ & poſtea ſequitur: „ Ideoque & quod ex te naſce- „ tur ſanctum, vocabitur Filius Dei. “ Secundum autem ſignum virtutis divinæ eſt reſuſcitatio mortuorum, ſecundum illud Ioan. v. 21. „ Sicut Pater ſuſcitat mortuos, „ (a) & vivificat; ſic & Filius. “ Eſt ergo ſenſus, quod apparet Chriſtum eſſe Filium Dei in virtute, *ex reſurrecti ne mortuorum*, ideſt ex hoc quod mortuos fecit ſecum reſurgere, ſecundum illud Matth. xxvii. 52. „ Multa corpora ſanctorum qui „ dormierant ſurrexerunt: “ & tandem faciet omnes reſurgere, ſecundum illud Ioan. v. 28. „ Omnes qui in monumentis ſunt, „ audient vocem Filii Dei, & qui audie- „ rint vivent. “ Vel poteſt intelligi de ſpirituali reſurrectione mortuorum quæ eſt a peccatis, ſecundum illud Epheſ. v. 14. „ Sur- „ ge qui dormis, & exurge a mortuis. “ Dicuntur autem mortui *Ieſu Chriſti* qui ab ipſo reſuſcitantur, ſicut & infirmi alicuius medici a quo ſanantur. Poſſunt autem hæc duo ſigna ad duas præcedentes clauſulas referri hoc modo: *Qui factus eſt ei ex ſemine David ſecundum carnem*; & hoc ſecundum ſpiritum ſanctificationis, ex quo ſcilicet caro eius concepta eſt: *qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute*; & hæc apparet in reſurrectione mortuorum &c. Sed prima expoſitio eſt melior.

L E C T I O IV.

PEr quem accepimus gratiam, & Apoſtolatum ad obedientiam fidei in omnibus Gentibus pro nomine eius, in quibus eſtis & vos vocati Ieſu Chriſti: omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, vocatis ſanctis. Gratia vobis, & pax a Deo Patre, & Domino noſtro Ieſu Chriſto.

POſtquam commendavit Chriſtum ab origine, & virtute, hic commendat ipſum ex liberalitate, quæ oſtenditur ex muneribus quæ fidelibus contulit. Ponitur autem duplex munus. Unum quidem commune omnibus fidelibus, ſcilicet gratia per quam reparamur, quam quidem a Deo per Chriſtum accepimus: unde dicit: *Per quem accepimus*, omnes fideles, *gratiam*: Ioan. I. 17. „ Gratia, & veritas per Ieſum Chri- „ ſtum facta eſt: “ & hic infra Roman. v. 2. *Per quem acceſſum habemus in gratiam iſtam in qua ſtamus*. Conveniens eſt enim ut ſicut per Verbum Dei omnia iſta facta ſunt, ut habetur Ioan. 1. ita per ipſum, ſicut per artem omnipotentis Dei omnia inſtaurentur; ſicut & artifex eadem arte reparat domum qua condidit. Coloſſen. 1. 20. „ Per „ eum placuit Deo reconciliare omnia .... „ ſive quæ in cælo, ſive quæ in terra ſunt. “ Aliud autem eſt munus ſpirituale collatum Apoſtolis, quod tangit ſubdens, *Et Apoſtolatum*, quod eſt præcipuum inter eccleſiaſticos gradus. I. Corinth. xii. 28. „ Et „ quoſdam quidem poſuit Deus in Eccle- „ ſia, primum quidem Apoſtolos. “ Apoſtolus autem idem eſt quod miſſus: ſunt enim a Chriſto miſſi, quaſi eius auctoritatem, & vicem gerentes. Ioan. xx. 21. „ Sicut miſit me Pater, & ego mitto vos, “ id eſt cum plenitudine auctoritatis. Unde ipſe Chriſtus Apoſtolus nominatur: Hebr. iii. 6.

(a) *Al. deeſt* & vivificat.

iii. 1. „ Conſiderate Apoſtolum, & Pontificem Ieſum Chriſtnm. “ Unde & per ipſnm tamquam principalem Apoſtolum, ſive miſſum, alii ſunt ſecundario Apoſtolatum conſecuti. Luc. vi. 13. „ Elegit duodecim, quos & Apoſtolos nominavit. “ Præmittit autem gratiam Apoſtolatui, tum quia non ex meritis, ſed ex gratia Apoſtolatum ſunt conſecuti: I. Corinth. xv. 9. „ Ego ſum minimus Apoſtolorum, qui non „ ſum dignus vocari Apoſtolus ... gratia autem Dei ſum id qnod ſum: “ tum etiam quia Apoſtolatus digne haberi non poteſt, niſi præhabita gratia ſanctificante: Epheſ. iv. 7. „ Unicuique noſtrum data eſt gratia „ ſecundum menſuram donationis Chriſti. “ Deſcribit autem hunc Apoſtolatum primo quidem ex utilitate, cum ſubdit: *Ad obediendum fidei*; quaſi diceret: Ad hoc ſumus miſſi ut faciamus homines fidei obedire. In his obedientia locum habet quæ voluntarie facere poſſumus; his autem quæ ſunt fidei, ex voluntate conſentimus, non ex rationis neceſſitate, cum ſint ſupra rationem: nullus enim credit niſi volens, ut dicit Auguſtinus: & ideo circa fidem locum habet illud infra vi. 17. *Obediſtis ex corde in eam formam doctrinæ, in quam traditi eſtis*. De hoc fructu dicitur Ioan. xv. 16. „ Poſui vos ut eatis, & fructum afferatis. “ Secundo deſcribitur ex amplitudine, cum ſubditur, *In omnibus Gentibus*: quia non tantum in una gente Iudæorum, ſed ad inſtructionem omnium Gentium ſunt directi. Matth. ult. 19. „ Euntes docete omnes Gentes. “ Specialiter Paulus in omnes Gentes Apoſtolatum acceperat, ut ei competere poſſit quod dicitur Eſai. xlix. 6. „ Parum eſt ut ſis „ mihi ſervus ad ſuſcitandum tribus Iacob, „ & fæces Iſrael convertendas: dedi te in „ lucem Gentium. “ Tamen ab eius Apoſtolatu excluſi non erant Iudæi, præſertim qui inter Gentes habitabant. Infra xi. 13. *Quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quo modo ad æmulandum provocem carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex ipſis*. Tertio ex plenitudine poteſtatis, cum ſubdit, *Pro nomine eius*, ideſt vice, & auctoritate ipſius. Sicut enim Chriſtus in nomine Patris veniſſe dicitur Ioan. xx. quaſi plenam Patris auctoritatem habens, ita & Apoſtoli in nomine Chriſti veniſſe dicuntur, quaſi in perſona Chriſti. II. Corinth. ii. 10. „ Nam & ego quod „ donavi, ſi quid donavi, propter vos in „ perſona Chriſti. “ Vel per hoc deſcribitur ex fine, ut ſit ſenſus, pro nomine eius dilatando, non pro aliquo terreno fructu ſibi quærendo. Act. ix. 15. „ Vas electionis eſt „ mihi iſte, ut portet nomen meum coram „ Gentibus, & Regibus, & filiis Iſrael. “ Unde ad hoc fideles hortabatur Coloſs. iii. 17. „ Omnia in nomine Ieſu Chriſti agite. “ Quarto ex poteſtate ſuper illos quibus ſcribebat, qni prædicto Apoſtolatni erant ſubiecti: unde ſubdit: *In quibus*, ideſt inter quas Gentes noſtro Apoſtolatui ſubiectas, *eſtis & vos*, ſcilicet Romani, quamvis ſublimes. Eſai. xxvi. 5. „ Civitatem ſublimem „ humiliabit .... conculcabit eam pes pauperis (ſcilicet Chriſti) greſſus egenorum, “ ideſt Apoſtolorum, Petri, & Pauli. II. Corinth. x. 14. „ Uſque ad vos pervenimus in Evangelio Chriſti. “ Subdit: *Vocati Ieſu Chriſti*, ideſt (*a*) ſpecialiter a Ieſu Chriſto, ſecundum illud Oſeæ 1. 9. „ Vocabo non populum meum. “ Vel *vocati* ut ſitis *Ieſu Chriſti*. Infra viii. *Quos prædeſtinavit, hos & vocavit*. Vel *vocati Ieſu Chriſti*, ideſt dicti a Ieſu Chriſto Chriſtiani. Act. 11. 26. „ Ita ut cognominarentur primum Antiochiæ diſcipuli, Chriſtiani. “

Conſequenter deſcribuntur perſonæ ſalutatæ: & primo ex loco, cum dicit: *Omnibus qui ſunt Romæ*. Signanter (*b*) autem omnibus ſcribit, quia omnium ſalutem cupiebat. I. Corinth. vii. 7. „ Volo omnes „ homines eſſe ſicut meipſum. “ Act. xxiii. 11. dictum eſt ei: „ Oportet te & Romæ „ teſtificari. “ Secundo deſcribuntur perſonæ ſalutatæ (*c*) ex gratiæ dono, ibi, *Dilecti Dei*. Circa quod (*d*) primo ponitur prima gratiæ origo, quod eſt Dei dilectio. Deuter. xxxiii. 3. „ Dilexit popnlos: omnes „ ſancti illius ſunt. “ I. Ioan. iv. 10. „ Non „ quaſi nos dilexerimus Deum (ſcilicet „ prius) ſed quoniam ipſe prior dilexit „ nos. “ Dei enim dilectio non provocatnr ex bono creaturæ, ſicut dilectio humana; ſed magis ipſum bonum creaturæ cauſat: quia diligere eſt bonum velle dilecto; voluntas autem Dei eſt cauſa rerum, ſecundum illud Pſalm. cxxxiv. 6. „ Omnia quæcumque volnit, fecit. “ Secundo ponitur vocatio cum ſubdit, *Vocatis*. Quæ quidem eſt duplex: una exterior, ſecundum quam vocavit Petrum, & Andream, Matth. iv: alia autem eſt vocatio interior, quæ eſt ſecundum interiorem inſpirationem. Prov. 1. 24. „ Vocavi, & renuiſtis. “ Tertio ponit

(a) *Al.* omittitur ſpecialiter. (b) *Al. deeſt* autem. (c) *Al.* ex gratia. Circa quod &c. *intermediis omiſſis*. (d) *Al.* primo ponitur origo.

nit gratiam iuſtificationis, cum dicit, *Sanctis*, ideſt per gratiam, & ſacramenta gratiæ ſanctificatis. I. Corinth. vi. 11. „ Sed „ abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, " ut ſitis dilecti a Deo, vocati ad hoc quod ſitis ſancti.

Deinde ponuntur bona quæ eis optat, quæ ſunt *gratia*, *& pax*: quorum unum, ſcilicet gratia, eſt primum inter Dei dona, quia per eam iuſtificatur impius. Infra iii. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius*. Aliud autem, ſcilicet pax, eſt ultimum, quod in beatitudine perficitur. Pſal. cxlvii. 14. „ Qui poſuit fines tuos pacem. " Tunc enim erit perfecta pax, quando voluntas requieſcet in plenitudine omnis boni, conſequens immunitatem ab omni malo. Eſai. xxxii. 18. „ Sedebit populus meus in pul„ chritudine pacis. " Et ſic per hæc duo bona, alia media intelliguntur. Oſtendit etiam conſequenter unde ſint huiuſmodi bona expectanda, cum ſubdit: *A Deo Patre noſtro*. Iacob. i. 17. „ Omne datum optimum, „ & omne donum perfectum de ſurſum eſt, „ deſcendens a Patre luminum. " Pſalm. lxxxiii. 12. „ Gratiam, & gloriam dabit „ Dominus. " Addit autem, *Et Domino Ieſu Chriſto*: quia, ut (a) dicitur Ioan. i. 17. „ gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum „ facta eſt. " Ipſe etiam dicit Ioan. xiv. 27. „ Pacem meam do vobis. " Quod autem dicit, *Deo Patre noſtro*, poteſt teneri eſſentialiter pro tota Trinitate; quæ dicitur Pater, quia nomina importantia relationem ad creaturam, communia ſunt toti Trinitati; ſicut Creator, & Dominus. Addit autem, *Domino Ieſu Chriſto*, non quod ſit alia perſona a tribus, ſed propter humanam naturam, per cuius myſterium ad nos dona gratiarum perveniunt. II. Pet. i. 4. „ Per „ quem maxima, & pretioſa nobis promiſ„ ſa donavit. " Vel poteſt dici, quod hoc quod dicit, *Deo Patre noſtro*, tenetur pro perſona Patris, quæ ſecundum proprietatem dicitur Pater Chriſti, ſed ſecundum appropriationem Pater noſter. Ioan. xx. 17. „ Aſcendo ad Patrem meum, & Patrem „ veſtrum. " Tangitur autem perſona Filii, cum dicitur, *Et Domino Ieſu Chriſto*. Perſona autem Spiritus ſancti (b) expreſſe non ponitur, quia intelligitur in donis eius, quæ ſunt gratia, & pax: vel etiam quia intelligitur in duabus perſonis Patris, & Filii, quarum eſt unio & nexus.

LECTIO V.

PRimum quidem gratias ago Deo meo per Ieſum Chriſtum pro omnibus vobis, quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo. Teſtis enim eſt mihi Deus, cui ſervio in ſpiritu meo in Evangelio Filii eius, quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis, obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos: deſidero enim videre vos, ut aliquid impartiar vobis gratiæ ſpiritualis, ad confirmandos vos; id eſt, ſimul conſolari in vobis per eam quæ invicem eſt fidem veſtram atque meam. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum uſque adhuc, ut aliquem fructum habeam in vobis, ſicut & in ceteris Gentibus. Græcis, ac barbaris, ſapientibus, & inſipientibus debitor ſum; ita quod in me promptum eſt & vobis, qui Romæ eſtis, evangelizare: non enim erubeſco Evangelium.

PRæmiſſa ſalutatione, hic Apoſtolus epiſtolarem tractatum incipit: in quo primo oſtendit affectum ſuum ad eos quibus ſcribebat, ut reddat auditores benevolos; ſecundo inſtruit eos de veritate, quæ pertinet ad virtutem gratiæ Chriſti, ibi, *Virtus enim Dei eſt*. Oſtendit autem affectum ad eos tripliciter: primo quidem ex gratiarum actione, qua de eorum bonis gratias agit; ſecundo ex oratione, quam pro eis ad Deum fundit, ibi, *Teſtis enim eſt mihi Deus*; tertio ex deſiderio viſitationis eorum, ibi, *Obſecrans ſi quo modo*. Circa primum tria oportet conſiderare. Primo quidem gratiarum actionis ordinem. (c) cum dicit: *Primum quidem gratias ago Deo meo*. Neceſſe eſt enim ut in omnibus gratiarum actionem præmittamus, ſecundum illud I. Theſs. ult. 18. „ In omnibus gratias agite. " Non enim eſt dignus beneficium conſequi qui de acceptis beneficiis gratias non agit. Sapient. xvi. 29. „ Ingrati ſpes tamquam hybernalis „ glacies

(a) *Al. deeſt* ut. (b) *Al. omittitur* expreſſe. (c) *Al.* quia.

Digitized by Google

„ glacies tabeſcet: " & Eccle. 1. 7. „ Ad locum unde exeunt flumina revertuntur: " quia ad principium unde proveniunt beneficia revertuntur, ſcilicet per gratiarum actiones: „ ut iterum fluant, " ſcilicet per iteratam beneficiorum exhibitionem. In omnibus autem quæ petimus, vel agimus, divino beneficio indigemus; & ideo ante omnia debet gratiarum actio præmitti. Secundo deſignat perſonas tres: quarum una eſt perſona cui fit gratiarum actio, quam deſignat dicens, *Deo meo*, ſcilicet cui debetur gratiarum actio de omnibus bonis, quia ab eo fluunt. Iacob. 1. 17. „ Omne datum optimum, & omne donum perfectum de ſurſum eſt, deſcendens a Patre luminum. " Et quamvis ſit Deus omnium per creationem, & gubernationem, ſecundum illud infra x. 12. *Dominus omnium*; ſpecialiter tamen dicitur eſſe Deus iuſtorum tripliciter. Primo quidem ſecundum ſpecialem curam quam de eis gerit. Pſal. xxxiii. 10. „ Oculi Domini ſuper iuſtos. " Et alibi (Pſal. xxvi. 1.) dicit: „ Dominus illuminatio mea. " Secundo per ſpecialem cultum. Exod. xv. 2. „ Iſte Deus meus, & glorificabo eum. " Tertio quia eorum præmium. Geneſ. xv. 1. „ Ego Dominus merces tua magna nimis. " Secunda perſona eſt mediatoris, quam tangit dicens, *Per Ieſum Chriſtum*. Eodem enim ordine debet gratiarum actio in Deum recurrere quo gratiæ a Deo in nos deveniunt, quod quidem eſt per Ieſum Chriſtum. Infra v. 5. *Per quem acceſſum habemus per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus*. Tertia eſt perſona illorum pro quibus gratias agit, quam deſignat ſubdens, *Pro omnibus vobis*: quia ſcilicet eorum gratias quaſi ſuas reputat propter vinculum caritatis; (a) quaſi diceret: „ Maiorem horum non habeo gratiam quam ut audiam filios meos in veritate ambulare: " III. Ioan. iv. Signanter autem dicit, *Pro omnibus vobis*, quia ſcilicet omnibus placere deſiderat: I. Corinth. x. 33. „ Sicut & ego per omnia omnibus placeo: " & omnium ſalutem cupit, ſecundum illud I. Corinth. vii. 7. „ Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum. " Tertio ponit materiam gratiarum actionis, cum ſubdit: *Quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo*. Agit quidem gratias de fide, eo quod eſt bonorum omnium ſpiritualium fundamentum. Hebr. xi. 1. „ Eſt autem fides ſperandarum ſubſtantia rerum. "

Commendantur autem Romani de fide: quia fidem de facili ſuſceperant, & in eadem firmiter permanebant. Unde & uſque hodie apud eos plurima fidei ſigna oſtenduntur in viſitatione ſanctorum locorum, ut Hieronymus dicit ſuper Epiſtolam ad Gal. Nondum tamen perfectam fidem habebant: quia aliqui eorum præventi erant a pſeudoapoſtolis, ut crederent legis cæremonias Evangelio iungendas. Gaudet autem, & gratias agit de eorum fide, non ſolum propter eos, ſed propter utilitatem inde conſequentem: quia ſcilicet eorum exemplo, qui erant domini Gentium, aliæ Gentes provocabantur ad fidem: quia, ut dicit Gloſſa, prompte facit inferior quod videt fieri a ſuperiori. Propter quod admonentur prælati ut fiant „ forma gregis ex animo, " I. Pet. ult. 3. Conſequenter cum dicit, *Teſtis enim eſt mihi Deus*, oſtendit affectum ſuum ad eos ex oratione quam pro eis fundit. Et quia orationis negotium in ſecreto agitur coram Deo ſecundum illud Matth. vi. 6. „ Tu autem cum oraveris, intra in cubiculum tuum, & clauſo oſtio ora Patrem tuum: " Dei teſtimonio probat ſe pro eis orare. Primo ergo inducit teſtem; ſecundo manifeſtat ſupra quod teſtimonium inducat, *Quod ſine intermiſſione*. Teſtem autem inducit cum dicit: *Teſtis eſt mihi Deus*, ſub cuius teſtimonio omnia aguntur. Hier. xxix. 3. „ Ego ſum iudex, & teſtis. " Et ut iuſtum teſtem non fruſtra ſe invocare oſtendat, ponit conſequenter quomodo ſit ei coniunctus. Primo quidem quantum ad ſervitium, cum dicit, *Cui ſervio*, ſcilicet per latriæ cultum: Deuter. vi. 13. „ Dominum Deum tuum adorabis, & illi ſoli ſervies. " Secundo quantum ad modum ſerviendi, cum dicit, *In ſpiritu meo*; quaſi dicat: Non ſolum in exteriori ſervitio corporali, ſed præcipue interius ſecundum ſpiritum. Ioan. iv. 24. „ Spiritus eſt Deus; & eos qui adorant eum, in ſpiritu, & veritate adorare oportet. " Vel *in ſpiritu*, ideſt in ſpiritualibus obſervantiis, non in carnalibus, ſicut Iudæi. Philip. iii. 3. (b) „ Nos ſumus circumciſio, qui (c) ſpiritu ſervimus Deo. " Tertio quantum ad officium in quo ſervit, ſcilicet *in Evangelio Filii eius*, ſecundum illud ſupra eodem, *Segregatus in Evangelium*: quod quidem eſt Filii Dei tripliciter. Uno modo, quia eſt de ipſo: Luc. ii. 10. „ Evangelizo vobis gaudium magnum. " Alio modo

(a) *Al. omittitur* quaſi diceret, *& eius vice ponitur index II. Ioan. 1.* (b) *Ibi* Non ſumus. (c) *Al.* ſpiritu Dei.

do quia eſt ab ipſo prædicatum ex proprio officio: Luc. IV. 43. „ „ Quia & aliis ci„ vitatibus oportet me evangelizare regnum „ Dei, quia ideo miſſus ſum. “ Tertio quia eſt ab eo iniunctum: Marc. ult. 15. „ Prædi„ cate Evangelium omni creaturæ. “

Sed ſecundum Auguſtinum, cum idem ſit, *Teſtis eſt mihi Deus*, quod Iuro per Deum, videtur Apoſtolus facere contra id quod Dominus dicit Matth. V. 34. „ Ego dico „ vobis, non iurare omnino. “ Iac. ult. 12. „ Ante omnia autem, fratres mei, nolite „ iurare. “ Sed, ſicut dicit Auguſtinus (*a*) (de Mendacio cap. XV.) intellectus ſacræ Scripturæ ex actibus ſanctorum intelligitur. Idem enim ſpiritus quo ſacræ Scripturæ ſunt editæ, ſecundum illud I. Pet. I. 21. „ Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſan„ cti Dei homines: “ ſanctos viros ad operandum inducit: infra VIII. 14. *Qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei*. Ex hoc ergo quod Paulus iuraſſe invenitur, oſtenditur verbum Domini, & Apoſtoli Iacobi non ſic eſſe intelligendum quaſi iuramentum ſit omnino illicitum, ſed quia ad hoc homo niti debeat ut, quantum ex ipſo eſt, iuramento non utatur, tamquam quodam bono, & per ſe appetibili: tum propter periculum quod imminet ex frequenti iuratione, ne homo labatur in periurium propter labilitatem humanæ linguæ, ſecundum illud Eccli. XXIII. 9. „ Iurationi non „ aſſueſcat os tuum, nam multi caſus in „ illa: “ tum etiam quia contra reverentiam Dei facere videtur qui ipſum abſque neceſſaria cauſa teſtem inducit: unde Eccli. XXIII. 10. „ Nominatio Dei non ſit „ aſſidua in ore tuo. “ Unde nec Apoſtolus iuraſſe invenitur niſi ſcribendo, quando homo cum maiori deliberatione, & cautela loquitur. Eſt autem quandoque neceſſarium iuramentum, ut fides verbo dicentis adhibeatur, quod quandoque utile eſt etiam ei qui audit; & ſic Apoſtolus iurat propter utilitatem adiutorum, quibus erat utile ut ei crederent; quaſi non quærens quod ſibi utile eſt, ſed multis, ut ſalvi fierent. Unde quod Dominus dicit Matth. V. 37. „ Quod amplius eſt (ſcilicet quam ſim„ plex verbum) a malo eſt, “ non eſt intelligendum a malo eius qui iurat, ſed eius qui exigit iuramentum: non quidem a malo culpæ, niſi in caſu quando exiſtimat quis eum a quo exigit iuramentum, eſſe falſum iuraturum: tunc enim eſt grave peccatum, ut dicit Auguſtinus (de verbis Apoſt. ſerm. 30. & de Sanct. ſerm. 11.) ſed intelligit eſſe a malo pœnæ, ſcilicet ignorantia, qua neſcimus an ſit verum quod dicitur nobis. Eſt autem duplex modus iurandi. Unus quidem per ſimplicem atteſtationem, ſicut cum dicitur, Per Deum, vel *Teſtis eſt mihi Deus*; & hoc modo Apoſtolus iurat hic. Alius autem per execrationem, quando ſcilicet aliquis implorat divinum teſtimonium ſecundum aliquam pœnam ſibi infligendam, ſi mentitur, ſecundum illud Pſalm. VII. 5. „ Si reddidi retribuentibus mihi mala, de„ cidam merito ab inimicis meis inanis. “ Et hoc etiam modo Apoſtolus iurat II. Corinth. I. 23. „ Teſtem Deum invoco in a„ nimam meam. “

Conſequenter hic ponit id ſupra quod eum teſtem invocat, dicens: *Quod memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis*, quæ ſunt *ſine intermiſſione*, ſcilicet quia ſemper in orationibus ſuis pro eis orabat propter utilitatem communem quæ ex eorum converſione proveniebat. I. Reg. XII. 23. „ Abſit „ hoc peccatum a me in Domino, ut ceſ„ ſem orare pro vobis. “ Quod autem dicit, *Memoriam veſtri facio*, dupliciter poteſt intelligi. Uno modo ſic. Memoriam veſtri habeo, ſecundum illud Pſalm. CXXXVI. 6. „ Adhæreat lingua mea faucibus meis, ſi „ non meminero tui. “ Alio modo *memoriam veſtri facio*, (*b*) ſcilicet coram Deo, qui reſpicit orationes humilium. Et ſic dum ſancti pro aliquibus orant, quodammodo divino aſpectui proponuntur: ſicut & cetera ſanctorum facta. Unde III. Regum XVII. 18. dixit mulier ad Eliam: „ Ingreſſus es „ ad me, ut rememorarentur iniquitates „ meæ; “ quaſi illud ſit in memoria, & in oculis Dei, quod contra iuſtos agitur. Quod autem dicit orationes ſine intermiſſione ſe habere, congruit ei quod dicit I. Theſſ. ult. XVII. 17. „ Sine intermiſſione o„ rate. “ Et Lucæ XVIII. 1. „ Oportet ſem„ per orare, & numquam deficere. “ Quæ quidem poſſunt intelligi tribus modis. Uno modo quantum ad ipſum actum orandi; & ſic ſemper, vel ſine intermiſſione orat qui ſtatutis temporibus, & horis orat. Act. III. 1. „ Petrus, & Ioannes aſcendebant in „ templum ad horam orationis nonam. “ Alio modo quantum ad finem orationis, qui eſt ut intellectus noſter aſcendat in Deum; (*c*)

(a) *Non ut prius* de Mendacio ad Conſentium, *item* Lib. contra Manich. (b) *Al.* ſcilicet orationem Deo. (c) *Exemplum Venetum anni* 1498. Et ſic tamdiu homo orat quamdiu agit corde, ore, vel opere ut in Deum tendat; & ſic ſemper orat qui totam vitam ſuam in Deum ordinat.

Digitized by Google

& ſic tamdiu homo orat quamdiu totam vitam ſuam in Deum ordinat. I. Corinth. x. 31. „ Sive manducatis, ſive bibitis, ſive „ aliquid facitis, omnia in gloriam Dei facite. “ Tertio quantum ad cauſam: dum enim aliquis agit unde alii pro eo orent, ipſe orare videtur, ut patet in his qui dant eleemoſynas pauperibus, qui pro eis orant. Eccli. xxix. 15. „ Conclude eleemoſynam „ in ſinu pauperis, & hæc pro te exorabit „ ab omni malo. “ Sic ergo continuanda eſt littera: Gratias ago pro vobis, quia bona veſtra reputo quaſi mea; quod patet ex hoc quod pro vobis oro, ſicut pro meipſo. Deinde cum dicit, *Obſecrans ſi quo modo tandem aliquando proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos*, probat affectum ſuum ex deſiderio viſitationis: & primo ponit deſiderium; ſecundo propoſitum exequendi, ibi, *Nolo autem vos ignorare, fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos*. Circa primum duo facit. Primo ponit deſiderii ſignum; ſecundo deſiderii cauſam, ibi, *Deſidero enim videre vos*. Signum autem deſiderii eſt oratio, quam pro hoc faciebat: ex hoc autem ſigno oſtenditur deſiderium huiuſmodi primo quidem intenſum, per hoc quod dicit, *Obſecrans*, quaſi ob ſacra conteſtans, ſicut pro aliquo magno, quod mea merita excedit. Proverb. xviii. 23. „ Cum „ obſecrationibus loquetur pauper, & di„ ves effabitur rigide. “ Quod autem intenſe deſideratur, magnum deſideranti videtur. Secundo oſtenditur eſſe anxium, cum dicit, *Si quo modo*: quæ enim anxie aliquis deſiderat, quærit adipiſci quocumque modo, ſive facili, ſive laborioſo. Philip. 1. 18. „ Quid enim? Dum omni modo „ prædicetur, ſive per occaſionem, ſive per „ veritatem Chriſtus annuntietur; & in hoc „ gaudeo, ſed & gaudebo. “ Tertio oſtenditur eſſe diuturnum in hoc quod dicit, *Tandem aliquando*, ſcilicet poſt longa deſideria: iuſti enim non ad horam, ſed perſeveranter afficiuntur. Proverb. xvii. 17. „ Omni tempore diligit qui amicus eſt. “ Quarto oſtenditur eſſe rectum ex hoc quod eſt divinæ voluntati conforme: unde ſubdit: *Proſperum iter habeam*, & hoc *in voluntate Dei*, ideſt ſecundum voluntatem eius, ſecundum quam ſolum aliquid reputo proſperum; ſicut & Dominus dicit Luc. xxii. 42. „ Non mea voluntas, ſed tua fiat. “ Deinde cum dicit, *Deſidero enim videre vos*, oſtendit deſiderii cauſam: quæ quidem eſt duplex. Una, utilitas eorum qui erant viſitandi: unde dicit: *Deſidero enim videre vos*. Philipp. 1. 8. „ Cupio omnes vos eſſe in „ viſceribus Chriſti. “ Et hoc non in vanum, ſicut eſt in amicitia ſæculari, ſed *ut impartiar*, ideſt tradam vobis, *aliquid gratiæ ſpiritualis*, non tamquam actor gratiæ, ſed ſicut miniſter: I. Corinth. iv. 1. „ Sic „ nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti: “ & hoc *ad confirmandos vos*, ſcilicet in fide quam ſuſcepiſtis. Lucæ xxii. 32. „ Et tu „ aliquando converſus, confirma fratres „ tuos. “ Impartitur autem gratiam miniſter multipliciter: tum per adminiſtrationem ſacramentorum gratiæ: I. Pet. iv. 10. „ Unuſquiſque ſicut accepit gratiam in al„ terutrum illam adminiſtrantes, ſicut boni „ diſpenſatores multiformis gratiæ Dei: “ tum per exhortationem ſermonum: Epheſ. iv. 29. „ Omnis ſermo malus ex ore ve„ ſtro non procedat; ſed ſi quis bonus eſt „ ad ædificationem fidei, ut det gratiam „ audientibus. “ Secunda cauſa eſt mutua conſolatio, quæ conſideratur in convictu amicorum: unde ſubdit: *Ideſt ſimul conſolari in vobis*, ſcilicet me videre vos, & impartiri gratiam, & me ſimul conſolari cum vobis, *per eam quæ invicem eſt fidem veſtram atque meam*: ad mutuam enim conſolationem redit, ſi unanimes in fide reddamur. II. Corinth. vii. 6. „ Qui conſolatur hu„ miles, conſolatus eſt nos Dens in adven„ tu Titi: non ſolum autem in adventu „ eius, ſed etiam in conſolatione qua con„ ſolatus eſt in vobis. “ Deinde cum dicit, *Nolo autem vos ignorare*, ne videatur eſſe vanum deſiderium, ſubdit propoſitum proſequendi: & primo proponit propoſitum; ſecundo (a) oſtendit cauſam propoſiti, ibi, *Ut aliquem fructum habeam in vobis*; tertio concludit propoſiti promptitudinem, ibi, *Ita quod in me promptum eſt*. Circa primum duo facit. Primo ponit propoſitum; ſecundo impedimentum, ibi, *Et prohibitus ſum &c.* Dicit ergo primo: Non ſolum deſidero vos videre, ſed etiam propoſui ad hoc operam dare; & hoc, *fratres, nolo vos ignorare, quia ſæpe propoſui venire ad vos*, ut dilectionem meam oſtenderem non ſolum verbo, & lingua, ſed etiam opere, & veritate, ut dicitur I. Ioan. iii. Secundo tangit obſtaculum impediens eum ab iſto propoſito exequendo, dicens: *Prohibitus ſum uſque adhuc*: & hoc vel a diabolo, qui nititur impedire prædicationem, ex qua provenit ſalus hominum: Prov. xxv. 23 „ Ven„ tus aquilo diſſipat pluviam, “ ideſt doctri-

(a) *Al. omittitur* oſtendit.

ctrinas prædicatorum: vel etiam ab ipſo
Deo, ſecundum cuius nutum diſpenſantur
(*a*) prædicatorum itinera, & verba. Iob
XXXVII. 11. „ Nubes (ideſt prædicatores) ſpar-
„ gunt lumen ſuum, quæ luſtrant cuncta
„ per circuitum, quocumque eas voluntas
„ gubernantis duxerit. " Unde & Act.
XVI. 6. dicitur: „ Tranſeuntes autem Phry-
„ giam, & Galatiæ regionem vetati ſunt a
„ Spiritu ſancto loqui: " & iterum 7.
„ Tentabant ire in Bithiniam, & non per-
„ miſit eos Spiritus Ieſu. " Utrumque au-
tem horum vult Apoſtolus eos non ignora-
re propter eorum utilitatem, ut ſcilicet co-
gnoſcentes affectum Apoſtoli, devotius eius
verba ſuſcipiant, & impedimentum viſita-
tionis eius imputent ſuæ culpæ, & ſic cor-
rigantur: nam in pœnam culpæ dicitur
Eſai. v. 6. „ Mandabo nubibus meis ne pluant
„ ſuper eam imbrem. " Deinde ponit cau-
ſam duplicem propoſiti: quarum prima eſt
utilitas: unde dicit: *Ut aliquem fructum ha-
beam in vobis, ſicut in ceteris Gentibus*, qui-
bus ſcilicet prædicavi: quod poteſt duplici-
ter intelligi. Uno modo quaſi dicat: Ut fa-
ciam aliquem fructum in vobis per meam
prædicationem. Ioan. XV. 16. „ Ut eatis,
„ & fructum afferatis. " Alio modo quaſi
ex eorum converſione ei fructus accreſcat,
ſecundum illud Ioan. IV. 36. „ Qui metit,
„ mercedem accipit, & fructum congre-
„ gat in vitam æternam. " Alia autem
cauſa eſt *debitum*, quod ſibi imminebat ex
ſuſcepto officio. I. Corinth. IX. 16. „ Si
„ non evangelizavero, væ mihi eſt. " Et
quia univerſalem Gentium Apoſtolatum ſu-
ſceperat, omnibus ſe aſſerit debitorem, ſe-
cundum illud I. Corinth. IX. 19. „ Cum
„ eſſem liber ex omnibus, omnium me ſer-
„ vum feci. " Et ideo duplicem diverſita-
tem ponit. Una quidem (*b*) ſecundum di-
verſitatem Gentium, cum dicit, *Græcis*, *ac
Barbaris*. Dicitur autem aliquis Barbarus
dupliciter. Uno modo ſecundum quid, qui
ſcilicet eſt extraneus quo ad aliquem, ſe-
cundum illud I. Corinth. XIV. 11. „ Si
„ ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui lo-
„ quar, barbarus. " Alio modo ſimpliciter,
qui ſcilicet (*c*) eſt quaſi extraneus a com-
munitate hominum, inquantum ratione non
regitur: unde proprie Barbari dicun-
tur qui ratione non reguntur, ſecun-
dum quod dictum eſt II. Machab. XV.
2. „ Ne ita ferociter ac barbare fece-
„ ris, " ideſt inhumane. Et quia Græci
fuerunt primi legum inventores, omnes
Gentiles, qui humanis legibus reguntur, no-
minat Græcos. De Iudæis autem, qui divi-
nis legibus regebantur, mentionem non fa-
cit: quia non erat inſtitutus Apoſtolus Iu-
dæorum, ſed Gentilium. Galat. 9. „ Ita
„ ut illi (*d*) in circumciſis, nos autem in
„ Gentibus. " Ex utraque autem cauſa con-
cludit promptitudinem voluntatis, cum ſub-
dit: *Ita quod in me*, id eſt quantum ad me
pertinet, dummodo aliunde non impediar,
*promptum eſt etiam vobis qui Romæ eſtis evan-
gelizare*. Exod. XXXV. 20. „ Egreſſaque o-
„ mnis multitudo filiorum Iſrael de conſpe-
„ ctu Moyſi, obtulit mente promptiſſima
„ atque devota. " Et excludit impedimen-
tum promptitudinis, ſcilicet erubeſcentiam,
propter quam multi ca prætermittunt quæ
alias facerent prompte; & hoc eſt quod
ſubdit: *Non enim erubeſco Evangelium*: quod
quidem infidelibus apud quoſdam erubeſci-
bile videbatur, propter id quod dicit I.
Corinth. I. 23. „ Nos autem prædicamus
„ Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcan-
„ dalum, Gentibus autem ſtultitiam. "
Non eſt autem ſecundum rei veritatem e-
rubeſcendum propter id quod ſequitur 24.
„ Ipſis autem vocatis Iudæis, (*e*) atque
„ Græcis, Chriſtum Dei virtutem, & Dei
„ ſapientiam. " Unde dicitur Luc. IX. 26.
„ Qui erubuerit me, & meos ſermones,
„ hunc Filius hominis erubeſcet. " Et in-
de eſt quod baptizati liniuntur chriſmate
in fronte ſigno crucis, ubi eſt ſedes vere-
cundiæ, ne ſcilicet Evangelium erube-
ſcant.

(a) *Al. deeſt* prædicatorum. (b) *Al.* ſecundum gentem. (c) *Al.* eſt extraneus. (d) *Al.* in circumciſione. *Legis modo Vulgata*: „ Ut nos in Gentes, ipſi autem in circumciſionem. " (e) *Al.* atque Gentibus.

LECTIO VI.

VIrtus enim Dei eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo primum, & Græco. Iuſtitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, ſicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem ex fide vivit. Revelatur enim ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem, & iniuſtitiam hominum eorum qui veritatem Dei in iniuſtitia detinent: quia quod notum eſt Dei, manifeſtum eſt in illis: Deus enim illis manifeſtavit. Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur, ſempiterna quoque eius virtus, & divinitas.

POſtquam Apoſtolus Romanos fideles, quibus ſcribebat, ſibi benevolos reddidit, oſtendendo affectum ſuum ad eos, hic incipit inſtruere eos de his quæ pertinent ad evangelicam doctrinam, in quam ſe ſegregatum prædixerat: & primo oſtendit virtutem evangelicæ gratiæ; ſecundo exhortatur ad executionem operum huius gratiæ XII. capite, ibi, *Obſecro itaque*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Revelatur enim ira Dei*. Circa primum tria facit. Primo proponit virtutem evangelicæ gratiæ; ſecundo exponit, ibi, *Iuſtitia enim Dei*, tertio expoſitionem confirmat, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*. Dicit ergo primo: Ideo Evangelium non erubeſco, quia quamvis, ut dicitur I. Corinth. I. 18. „ verbum crucis pereuntibus quidem ſtultitia „ ſit, nobis tamen virtus Dei eſt. " *Virtus enim Dei eſt*: quod poteſt intelligi dupliciter. Uno modo quia virtus Dei in Evangelio manifeſtatur, ſecundum illud Pſal. CX. 5. „ Virtutem operum ſuorum annuntiabit populo ſuo: " alio modo quia ipſum Evangelium in ſe Dei virtutem continet, ſecundum illud Pſal. LXVII. 34. „ Dabit „ voci ſuæ vocem virtutis. " Circa quam virtutem tria ſunt conſideranda. Primo quidem ad quid ſe iſta virtus extendat; & hoc deſignatur cum ſubditur, *In ſalutem*. Iac. I. 31. „ In manſuetudine ſuſcipite inſitum verbum, quod poteſt ſalvare animas veſtras." Quod quidem fit tripliciter. Uno modo inquantum per verbum Evangelii remittuntur peccata. Ioan. XV. 3. „ Iam mundi eſtis „ propter ſermonem quem locutus ſum vobis. " Secundo inquantum per Evangelium homo conſequitur gratiam ſanctificantem. Ioan. XVII. 17. „ Sanctifica eos in veritate: ſermo tuus veritas eſt. " Tertio inquantum perducit ad vitam æternam. Ioan. VI. 69. „ Verba vitæ æternæ habes. " Secundo per quem modum Evangelium ſalutem conferat, (a) quia per fidem, quod deſignatur cum dicitur, *Omni credenti*: quod fit tripliciter. Primo per prædicationem. Marc. ult. 15. „ Prædicate Evangelium omni creaturæ. Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit. " Secundo per confeſſionem. Infra X. 10. *Oris confeſſio fit ad ſalutem*. Tertio per ſcripturam: unde etiam verba Evangelii ſcripta virtutem ſalutiferam habent, ſicut beatus Barnabas infirmos curabat, Evangelium ſuperponendo. Cavendæ ſunt tamen ſuperſtitiones characterum, quia hoc eſt ſuperſtitioſum: unde Ezech. IX illi ſalvati ſunt in quorum frontibus eſt ſcriptum Thau, quod eſt ſignum crucis. Tertio quibus Evangelium fit in ſalutem, quia tam Iudæis quam Gentibus: non enim Iudæorum tantum Deus eſt, ſed & Gentium: infra III. & ideo ſubdit: *Iudæo primum, & Græco*: per Græcum, omnem Gentilem intelligens, eo quod a Græcis Gentilium ſapientia eſt exorta.

Sed cum infra X. 12. dicatur: *Non eſt diſtinctio Iudæi, & Græci*, quomodo hic, *Iudæo primum*? Dicendum eſt ergo, quod quantum ad ſalutis finem conſequendum non eſt diſtinctio inter eos: æqualem enim conſequuntur mercedem utrique, ſicut prolabore etiam in vinea priores & poſteriores eumdem denarium acceperunt, ut dicitur Matth. XX. ſed quantum ad ordinem ſalutis, Iudæi ſunt primi, quia eis promiſſiones ſunt factæ, ut infra XV. & in eorum gratiam ſunt Gentiles aſſumpti, ac ſi ramus oleaſtri inſeratur in bonam olivam, ut infra XI. Ex his etiam Salvator noſter natus eſt. Ioan. IV. 22. „ Salus ex Iudæis eſt. "

Exponit autem conſequenter quomodo Evangelium ſit in ſalutem, cum dicit: *Iuſtitia enim Dei revelatur in eo (b) ex fide in fidem*:

(a) Al. quia tripliciter. Primo per fidem. Marc. ult. Prædicate Evangelium, intermediis omiſſis. (b) Al. per fidem.

Digitized by Google

dem? quod quidem dupliciter poteſt intelligi. Uno modo de iuſtitia qua Deus iuſtus eſt, ſecundum illud Pſal. x. 8. „ Iuſtus Dominus, & iuſtitias dilexit: & ſecundum hoc ſenſus eſt quod *iuſtitia Dei*, qua ſcilicet iuſtus eſt ſervando promiſſa, *in eo revelatur*, ſcilicet in homine credente Evangelio, quia credit Deum impleſſe quod promiſit de Chriſto mittendo; & hoc *ex fide*, ſcilicet Dei promittentis: Pſal. cxliv. 13. „ Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis: “ *in fidem*, ſcilicet hominis credentis. Vel alio modo, ut intelligatur de iuſtitia Dei qua Deus homines iuſtificat. Nam Iuſtitia hominum dicitur, qua ſe homines propriis viribus iuſtificare præſumunt. Infra x. 3. *Ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam quærentes ſtatuere, iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*. Quæ quidem iuſtitia revelatur in Evangelio, inquantum per fidem Evangelii homines iuſtificantur ſecundum quodcumque tempus: unde ſubdit: *Ex fide in fidem*; ideſt, ex fide veteris teſtamenti procedendo in fidem novi teſtamenti: quia ab utroque homines iuſtificantur, & ſalvantur per fidem Chriſti: quia eadem fide crediderunt venturum qua nos veniſſe credimus: & ideo dicitur II. Corinth. iv. 13. „ Habentes eamdem „ ſpeciem fidei .. credimus, propter quod „ loquimur. “ Vel poteſt intelligi *ex fide* prædicatorum *in fidem* audirorum. Infra x. 14. *Quomodo credent ei quem non audierunt*? Vel *ex fide* unius articuli *in fidem* alterius: quia ad iuſtificationem requiritur omnium articulorum fides. Apoc. i. 3. „ Beatus qui „ legit, & audit verba prophetiæ huius, “ ſcilicet omnia, non unum tantum. Alio modo poteſt intelligi *ex fide* præſenti *in fidem* futuram (a): quæ quidem dicitur fides ratione certæ, & firmæ cognitionis; hæc autem ratione evangelicæ cognitionis. I. Corinth. xiii. 12. „ Videmus nunc per „ ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie „ ad faciem. “ Probat autem hanc expoſitionem, cum ſubdit: *Sicut ſcriptum eſt: Iuſtus autem meus ex fide vivit*. Quod quidem accipitur ſecundum litteram lxx. nam in littera noſtra, quæ eſt ſecundum Hebraicam veritatem, dicitur Habac. ii. 4. „ Iuſtus ex fide ſua vivit. “ Dicitur autem *iuſtus meus*, ſcilicet a me iuſtificatus, & apud me iuſtus reputatus. Infra iv. 2. *Si autem Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Quid enim Scriptura dicit? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad iuſtitiam*. Unde ex hoc ſubditur, *Ex fide vivit*, ſcilicet vita gratiæ. Gal. ii. 20. „ Quod autem nunc „ vivo in carne, in fide vivo Filii Dei. “

Quatuor autem hic conſiderare oportet circa fidem. Primum quidem quid ſit fides: importat enim aſſenſum quemdam cum certitudine ad id quod non videtur, ex voluntate: quia nullus credit niſi volens, ut Auguſtinus (ſuper Ioan. tract. xxvi.) dicit. Et ſecundum hoc differt (c) credens a dubitante, qui in neutram partem aſſentit. Differt etiam ab opinante, qui aſſentit in unam partem, non cum certitudine, ſed cum formidine alterius. Differt etiam a ſciente, qui per certitudinem aſſentitur ex neceſſitate rationis. Et ſecundum hoc fides eſt media inter ſcientiam & opinionem.

Secundo conſiderandum eſt an fides ſit virtus. Et manifeſtum eſt quod non eſt virtus, ſi accipitur pro eo quod creditur, ſecundum illud „ Fides catholica hæc eſt, „ ut unum Deum in Trinitate, & Trini„ tatem in unitate veneremur &c. “ Si autem accipiatur pro habitu, quo credimus, ſic quandoque eſt virtus, quandoque non. Eſt enim virtus principium actus perfecti. Actus autem ex duobus principiis dependens non poteſt eſſe perfectus, ſi alteri principiorum deſit ſua perfectio: ſicut equitario non poteſt eſſe perfecta, ſi vel equus bene non vadat, vel ſeſſor equum ducere neſciat. Actus autem fidei, qui eſt credere, dependet ex intellectu, & voluntate movente intellectum ad aſſenſum. Unde actus fidei erit perfectus, ſi voluntas perficiatur per habitum caritatis, & intellectus per habitum fidei; non autem ſi habitus caritatis deſit: & ideo fides formata caritate eſt virtus, non autem fides informis.

Tertio conſiderandum eſt, quod idem numero habitus fidei, qui ſine caritate erat informis, adveniente caritate fit virtus: quia cum caritas ſit extra eſſentiam fidei, per eius adventum, vel receſſum non mutatur ſubſtantia eius.

Quarto conſiderandum eſt, quod ſicut corpus vivit per animam naturali vita, ita anima vivit per Deum vita gratiæ. Primo autem Deus animam inhabitat per fidem. Epheſ. iii. 17. „ Habitare Chriſtum per fi„ dem in cordibus veſtris: “ nec tamen eſt perfecta habitatio, niſi fides per caritatem ſit formata, quæ per vinculum perfectionis nos unit

(a) *Al. additur* ideſt in plenam viſionem Dei. (b) *Al. hoc. Item omittitur* hæc autem ratione evangelicæ cognitionis. (c) *Al. deeſt* credens.

unit Deo, ut dicitur Coloſs. III. Et ideo quod hic dicit, *Ex fide vivit*, intelligendum eſt fide formata.

Deinde cum dicit, *Revelatur enim ira Dei*, probat quod dixerat, ſcilicet virtutem evangelicæ gratiæ eſſe omnibus hominibus in ſalutem. Et primo oſtendit quod eſt neceſſaria ad ſalutem; ſecundo quod eſt efficax, ſive ſufficiens v. cap. ibi, *Iuſtificati igitur ex fide*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit virtutem evangelicæ gratiæ fuiſſe neceſſariam ad ſalutem Gentibus, quia ſcilicet ſapientia, de qua confidebant, ſalvare eos non potuit; ſecundo oſtendit quod fuit neceſſaria Iudæis, quia ſcilicet circumciſio, & lex, & alia, in quibus confidebant, eis ſalutem non attulerunt, II.cap. ibi, *Propter quod inexcuſabilis es*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Quia quod notum eſt Dei*. Proponit autem tria. Primo quidem pœnam, dicens: Recte dico quod in eo iuſtitia Dei revelatur: *revelatur enim in eo ira Dei*, ideſt vindicta ipſius, quæ dicitur ira Dei ſecundum ſimilitudinem hominum iraſcentium, qui vindictam quærunt; (*a*) extra tamen Deus vindictam infert ex animi tranquillitate. Sap. XIV. 18. „ Tu „ autem dominator noſter cum tranquilli- „ tate iudicas. " Et de hac ira Dei dicitur Ioan. III, 36. „ Qui incredulus eſt Fi- „ lio, non videbit vitam; ſed ira Dei manet „ ſuper eum. " Hoc autem dicitur, quia quidam Philoſophi dicebant, a Deo non eſſe pœnas peccatorum, contra id quod dicitur in Pſal. XCIII. 10. „ Qui corripit Gentes, „ non arguet? " Unde additur, *De cælo*: quia credebant circa cæleſtia eius providentiam occupari, ita quod ad res terrenas non ſe extenderet. Iob XXII. 14. „ Circa „ cardines cæli perambulat, nec noſtra con- „ ſiderat. " Sed ſicut etiam in Pſal. CI. 20. dicitur, „ Dominus de cælo in terram „ proſpexit. " Vel dicitur, *de cælo* eorum iniquitatem demonſtrare: quia maxime ex magnitudine cæli, Creatoris virtutem intelligere debuerunt. Iob XX. 27. „ Reve- „ labunt cæli iniquitatem eius. " Vel *de cælo* venturi ad iudicium. Act. I. II. „ Quem- „ admodum vidiſtis eum aſcendentem in „ cælum, ita veniet. " Secundo ponit culpam, pro qua pœna infligitur. Et primo quidem (*b*) culpam quæ contra Deum committitur, cum ſubdit, *Super omnem impietatem*: ſicut enim pietas dicitur cultus qui Deo exhibetur, tamquam ſummo parenti, ſic impietas dicitur peccatum quod eſt contra cultum divinum. Ezech. XVIII. 20. „ Im- „ pietas impii ſuper eum erit. " Secundo ponit culpam quæ committitur in homines, cum dicit, *Et iniuſtitiam*: nam iuſtitia eſt per quam homines ſibi invicem ratione conveniunt, & communicant. Iob XXXV. 8. „ Filium hominis adiuvabit iuſtitia tua. " Tertio ponit cognitionem quam de eo habuerunt, cum ſubdit: *Hominum eorum qui veritatem Dei*, ideſt veram de Deo cognitionem, *detinent in iniuſtitia*, quaſi captivatam. Nam vera Dei cognitio, quantum eſt de ſe, inducit homines ad bonum; ſed ligatur quaſi captivitate detenta per iniuſtitiæ affectum, per quam, ut Pſal. XI. I. dicitur, „ dimi- „ nutæ ſunt veritates a filiis hominum. " Deinde cum dicit, *Quia quod notum eſt*, manifeſtat propoſitum, ordine tamen retrogrado. Primo enim conſentit quod ſapientes Gentilium de Deo cognoverunt veritatem; ſecundo oſtendit quod in eis impietas, & iniuſtitia fuerit, ibi, *Ita ut ſint inexcuſabiles*; tertio quod iram Dei incurrerunt, ibi, *Qui cum iuſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt quod qui talia agunt, digni ſunt morte*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid de Deo cognoverunt; ſecundo oſtendit a quo huiuſmodi cognitione acceperunt, ibi, *Deus enim illis revelavit*; tertio oſtendit per quem modum, ibi, *Inviſibilia enim ipſius*. Dicit ergo primo: Recte dico, quod veritatem Dei detinuerunt: fuit enim in eis quantum ad aliquid vera Dei cognitio: *quia quod notum eſt Dei*, id eſt quod cognoſcibile eſt de Deo ab homine per rationem, *manifeſtum eſt in illis*; ideſt, manifeſtum eſt eis ex eo quod in illis eſt, ideſt ex lumine intrinſeco.

Sciendum eſt ergo, quod aliquid circa Deum eſt omnino ignotum homini in hac vita, ſcilicet quid eſt Deus: unde & Paulus invenit Athenis aram inſcriptam *Ignoto Deo* (Act. XVIII.) & hoc ideo, quia cognitio hominis incipit ab his quæ ſunt ei connaturalia, ſcilicet a ſenſibilibus creaturis, quæ non ſunt proportionatæ ad repræſentandam divinam eſſentiam. Poteſt tamen homo ex huiuſmodi creaturis Deum tripliciter cognoſcere, ut Dionyſius dicit in Libro de divinis Nominibus. Uno quidem modo per cauſalitatem: quia enim huiuſmodi creaturæ ſunt defectibiles, & mutabiles, neceſſe eſt eas reducere ad aliquod pria-

(a) *Al. emittitur* extra. (b) *Al. deſideratur* culpam.

principium immobile, & perfectum; & ſecundum hoc cognoſcitur de Deo an eſt. Secundo per viam excellentiæ: non enim reducuntur omnia in primum principium, ſicut in propriam cauſam, & univocam, prout homo hominem generat; ſed ſicut in cauſam communem, & excedentem: & ex hoc cognoſcititur quod eſt ſuper omnia. Tertio per viam negationis: quia ſi eſt cauſa excedens, nihil eorum quæ ſunt in creaturis, poteſt ei competere; ſicut etiam neque corpus cæleſte proprie dicitur grave, vel leve, aut calidum, aut frigidum: & ſecundum hoc dicimus Deum immobilem, & infinitum, & ſi quid aliud huiuſmodi dicitur. Huiuſmodi autem cognitionem habuerunt per lumen rationis (a) inditum. Pſal. IV. 6. „ Multi di„ cunt: Quis oſtendit nobis bona? Signa„ tum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Do„ mine. “

Deinde cum dicit, *Deus illis manifeſtavit*, oſtendit a quo auctore huiuſmodi cognitio eis fuerit manifeſtata; & dicit, quod *Deus illis manifeſtavit*, ſecundum illud Iob XXXV. 11. „ Docet nos ſuper iumenta ter„ ræ. “

Ubi conſiderandum eſt, quod unus homo alteri manifeſtat, explicando conceptum ſuum per aliqua ſigna exteriora, puta per vocem, vel ſcripturam; Deus autem dupliciter aliquid homini manifeſtat. Uno modo *infundendo lumen* interius, per quod homo cognoſcit. Pſal. XLII. 3. „ Emitte lucem „ tuam, & veritatem tuam. “ Alio modo proponendo ſuæ ſapientiæ ſigna exteriora, ſcilicet ſenſibiles creaturas. Eccli. I. 10. „ Effudit illam (ſcilicet ſapientiam) ſu„ per omnia opera ſua. “ Sic ergo Deus illis manifeſtavit, vel interius infundendo lumen, vel exterius proponendo viſibiles creaturas, in quibus, ſicut in quodam libro, Dei cognitio legeretur.

Deinde cum dicit, *Inviſibilia enim ipſius a creatura mundi per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*, oſtendit per quem modum huiuſmodi cognitionem acceperunt.

Ubi primo conſiderandum eſt quæ ſunt iſta quæ de Deo cognoverunt. Et ponit tria. Primo quidem inviſibilia ipſius, per quæ intelligitur Dei eſſentia, quæ, ſicut dictum eſt, a nobis videri non poteſt. Ioan. I. 18. „ Deum nemo vidit umquam, “ ſcilicet per eſſentiam vita mortali vivens. I. Tim. I. 17. „ Regi ſæculorum immor„ tali, & inviſibili. “ Dicit autem pluraliter *inviſibilia*, quia Dei eſſentia non eſt nobis cognita ſecundum illud quod eſt, ſcilicet prout in ſe eſt una: ſic erit nobis in patria cognita, & tunc erit Dominus unus, & nomen eius unum, ut dicitur Zachar. ult. Eſt autem manifeſta nobis per quaſdem ſimilitudines in creaturis repertas, quæ id quod in Deo unum eſt, multipliciter participant; & ſecundum hoc intellectus noſter conſiderat unitatem divinæ eſſentiæ ſub ratione bonitatis, ſapientiæ, virtutis, & huiuſmodi, quæ in Deo non ſunt. Hæc ergo inviſibilia Dei dixit, quia illud unum quod his nominibus, ſeu rationibus, in Deo reſpondet, non videtur a nobis. Heb. XI. 3. „ Ut ex inviſibilibus viſibilia fierent. “ Aliud autem quod de Deo cognoſcitur, eſt virtus ipſius, ſecundum quam res ab eo procedunt, ſicut a principio. Pſal. CXLVI. 5. „ Magnus Dominus, & magna virtus eius. “ Hanc ergo virtutem Philoſophi perpetuam eſſe cognoverunt: unde dicitur: *Sempiterna quoque virtus eius*. Tertium cognitum eſt quod dicit, *Et divinitas*: ad quod pertinet quod cognoverunt Deum ſicut ultimum finem in quem omnia tendunt. Divinum enim bonum dicitur bonum commune quod ab omnibus participatur: propter hoc potius dixit divinitatem, quæ participationem ſignificat, quam deitatem, quæ ſignificat eſſentiam Dei. Coloſs. II. 9. „ Et „ in ipſo habitat omnis plenitudo divinita„ tis. “ Hæc autem tria referuntur ad tres modos cognoſcendi ſupradictos: nam inviſibilia Dei cognoſcuntur per viam negationis, ſempiterna virtus per viam cauſalitatis, divinitas per viam excellentiæ.

Secundo conſiderandum eſt per quod medium illa cognoverunt, quod deſignatur cum dicitur, *Per ea quæ facta ſunt*. Sicut enim ars manifeſtatur per artificis opera, ita & Dei ſapientia manifeſtatur per creaturas. Sapient. XIII. 5. „ A magnitudine enim ſpe„ ciei, & creaturæ cognoſcibiliter poterit „ Creator harum videri. “

Tertio oſtendit quomodo per iſta cognoſcatur Deus, cum dicit, *Intellecta conſpiciuntur*: intellectu enim cognoſci poteſt Deus, non ſenſu, vel imaginatione, quæ corporalia non tranſcendunt; Deus autem ſpiritus eſt, ut Ioan. IV. dicitur. Eſai. LII. 13. „ Ecce intelliget ſervus meus. “

Quarto poteſt deſignari a quo per hunc modum Deus cognoſcatur, cum dicitur, *A creatura mundi*: per quod uno modo poteſt intelli-

(a) *Al. omittitur* inditum.

telligi homo. Mar. ult. 15. „ Prædicate „ Evangelium omni creaturæ: “ Vel propter excellentiam hominis, qui ordine naturæ minor eſt Angelis, ſed excellit inter inferiores creaturas, ſecundum illud Pſal. VIII. 7. „ Minuiſti eum paulo minus ab „ angelis ..... omnia ſubieciſti ſub pedi- „ bus eius, oves, & boves univerſas, in- „ ſuper & pecora campi. “ Vel quia communicat cum omni creatura: habet enim eſſe cum lapidibus, vivere cum arboribus, ſentire cum animalibus, intelligere cum Angelis, ut Gregorius (hom. XXIX. ſuper Evang.) dicit. Alio modo poteſt intelligi de univerſali creatura. Nulla enim creatura ex propriis naturalibus poteſt Dei eſſentiam in ſeipſa videre: unde & de Seraphim dicitur Eſai. VI. quod duabus alis velebant caput. Sed ſicut homo intelligit Deum per creaturas viſibiles, ita Angelus per hoc quod intelligit propriam eſſentiam. Poteſt autem aliter intelligi per creaturam mundi non ipſa res creata, ſed rerum creatio; ac ſi diceretur, A creatione mundi; & tunc poteſt dupliciter ordinari. Uno modo quod intelligatur quod inviſibilia Dei intelliguntur per ea quæ facta ſunt tempore gratiæ; alio modo quod intelligatur quod a creatione mundi, homines inceperunt Deum cognoſcere per ea quæ facta ſunt. Iob XXXVI. 25. „ Omnes homines vident eum. “ Gloſſa autem dicit quod per inviſibilia Dei intelligitur perſona Patris, (a) ſecundum illud I. Tim. ult. 16. „ Quem nullum homi- „ num vidit, ſe nec videre poteſt: “ per ſempiternam virtutem perſona Filii, ſecundum illud I. Corinth. I. 24. „ Chriſtum „ Dei virtutem: “ per divinitatem, perſona Spiritus ſancti, cui appropriatur bonitas: non quod Philoſophi ductu rationis potuerint pervenire per ea quæ facta ſunt in cognitionem perſonarum, quantum ad propria quæ non ſignificant habitudinem cauſæ ad creaturas; ſed ſecundum appropriata. Dicuntur tamen defeciſſe in tertio ſigno, id eſt in Spiritu ſancto: quia non poſuerunt aliquid reſpondere Spiritui ſancto, ſicut poſuerunt aliquid reſpondere Patri, ſcilicet ipſum primum principium; & aliquid reſpondere Filio, ſcilicet primam mentem creatam, quam vocabant paternum intellectum, ut Macrobius dicit in Libro ſuper ſomnium Scipionis.

LECTIO VII.

ITa ut ſint inexcuſabiles: quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt; ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſcuratum eſt inſipiens cor eorum: dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt; & mutaverunt gloria incorruptibilis Dei in ſimilitudinem imaginis corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam, ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis: quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium; & coluerunt, et ſervierunt creaturæ potius quam creatori, qui eſt benedictus in ſæcula. Amen:

POſtquam Apoſtolus oſtendit veritatem Dei fuiſſe a Gentibus cognitam, hic oſtendit eos fuiſſe obnoxios culpæ impietatis, & iniuſtitiæ: & primo oſtendit hoc quantum ad culpam impietatis; ſecundo quantum ad culpam iniuſtitiæ, ibi, *Et ſicut non probaverunt &c.* Poſſet autem aliquis credere, eos a culpa impietatis excuſari propter ignorantiam, ſicut Apoſtolus de ſe dicit infra I. Tim. I. 13. „ Miſericordiam „ conſecutus ſum, quia ignorans feci. “ Primo ergo oſtendit Gentiles non eſſe inexcuſabiles; ſecundo ponit eorum culpam, ibi, *Et mutaverunt gloriam*. Circa primum conſiderandum eſt, quod tunc ignorantia culpam excuſat quando ſic procedit, & cauſat culpam, quod non cauſatur a culpa; ſicut cum aliquis adhibita diligentia debita, dum credit percutere hoſtem, percutit patrem. Si vero ignorantia cauſetur ex culpa, non poteſt ſubſequentem culpam ignorantia excuſare: unde ſi quis per ebrietatem homicidium committit, non excuſatur a culpa, quia peccavit ſe inebriando: unde ſecundum Philoſophum (II. Polit. cap. ult.) meretur duplices mulctationes. Primo

(a) *Al. omittitur* Secundum illud.

mo igitur proponit quod intendit, dicens: Ita quod eſt Dei, notum eſt eis, *ut ſint inexcuſabiles*; ideſt, ut per ignorantiam excuſari non poſſint. Iac. iv. 17. „ Scienti bo„ num, & non operanti, peccatum eſt il„ li. “ Infra ii. i. *Propter quod inexcuſabilis es*. Secundo ibi, *Quia cum cognoviſſent Deum &c.* probat quod dixerat: & primo oſtendit quod prima eorum culpa ex ignorantia non proceſſit; ſecundo quod ex hac culpa eſt ignorantia ſubſecuta, ibi, *Sed evanuerunt*. Quod autem prima eorum culpa non fuerit ex ignorantia, oſtenditur per hoc quod Dei cognitionem habentes, ea non ſunt uſi ad bonum. Dupliciter autem Deum cognoverunt. Uno modo ſicut omnibus ſupereminentem; & ſic ei debebant gloriam, & honorem, quæ ſuperexcellentibus debentur: & ideo iſti dicuntur inexcuſabiles: *quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt*: vel quia ei debitum cultum non impenderunt: vel quia virtuti eius, & ſcientiæ terminum impoſuerunt, aliqua eius potentiæ, & ſcientiæ ſubtrahentes, contra id quod dicitur Eccli. xliii. 32. „ Glorificantes Dominum quantumcumque „ poteritis. “ Secundo cognoverunt eum ſicut omnium bonorum cauſam, unde ei in omnibus gratiarum actio debebatur; quam tamen ipſi non impendebant, ſed potius ſuo ingenio, & virtuti ſuæ bona ſua adſcribebat: unde ſubdit: *Gratias non egerunt*, ſcilicet Domino. I. Theſſal. ult. 18. „ In o„ mnibus gratias agite. “ Deinde cum dicit, *Sed evanuerunt*, oſtendit quod in eis ex culpa eſt ignorantia ſubſecuta: & primo ponit intentum; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Dicentes ſe eſſe ſapientes*. Primo ergo proponit culpam, quæ eſt ignorantiæ cauſa, cum dicit, *Evanuerunt*: vanum enim dicitur quod non habet ſtabilitatem, ſeu firmitatem: ſolus autem Deus de ſe eſt immutabilis. Malachiæ iii. 6. „ Ego „ Deus, & non mutor: “ & (a) ideo tunc ſolum mens humana eſt a vanitate libera, quando Deo innititur; cum autem, prætermiſſo Deo, innititur cuicumque creaturæ, incurrit vanitatem. Sapient. xiii. i. „ Vani ſunt omnes homines in quibus non „ ſubeſt ſcientia Dei, & de his quæ vi„ dentur bona, non potuerunt intelligere „ eum qui eſt. “ Pſal. xciii. ii. „ Dominus „ ſcit cogitationes hominum quoniam va„ næ ſunt. “ *In cogitationibus ſuis evanuerunt*, inquantum in ſeipſis, & non in Deo fiduciam habebant, ſibi, & non Deo bona ſua adſcribentes, ſecundum illud Pſalm. xi. 5. „ Labia noſtra a nobis ſunt: quis no„ ſter Dominus eſt? “ Secundo ponit ignorantiam ſubſecutam, dicens: *Et obſcuratum eſt*, ideſt per hoc quod obſcuratum eſt, factum eſt *cor eorum inſipiens*, ideſt lumine ſapientiæ privatum, per quam homo vere Deum cognoſcit. Sicut enim qui oculos corporales a ſole materiali avertit, obſcuritatem corporalem incurrit; ita ille qui a Deo avertitur, de ſeipſo præſumens, & non de Deo, ſpiritualiter obſcuratur. Proverb. xi. 2. „ Ubi humilitas (per quam ſcilicet ho„ mo ſe Deo ſubiicit) ibi ſapientia, ubi „ ſuperbia ibi contumelia. “ Matth. xi. 25. „ Abſcondiſti hæc a ſapientibus (ſe„ cundum quod ſcilicet eis videbatur) & „ revelaſti ea parvulis, “ ideſt humilibus. Et de his habetur Epheſ. iv. 17. „ Gentes „ ambulant in vanitate ſenſus ſui, tenebris „ obſcuratum habentes intellectum. “ Deinde cum dicit, *Dicentes*, exponit quod dixerat: & primo qualiter in cogitationibus ſuis evanuerunt, cum dicit: *Dicentes ſe eſſe ſapientes, ſtulti facti ſunt. Dicentes*, ideſt ſapientiam ſibi a ſeipſis adſcribentes. Eſai. v. 21. „ Væ qui ſapientes eſtis in oculis ve„ ſtris. “ Ibid. xix. ii. „ Quomodo dicetis „ Pharaoni: Filius ſapientium ego, filius „ regum antiquorum? Ubi nunc ſunt ſa„ pientes tui. “ Secundo exponit quod dixerat, *Et obſcuratum eſt inſipiens cor*, cum dicit, *Stulti facti ſunt*, quaſi contra divinam ſapientiam agentes. Hier. x. 14. „ Stul„ tus factus eſt omnis homo a ſcientia ſua, “ de qua ſcilicet præſumebat. Deinde cum dicit, *Et mutaverunt gloriam*, ponit peccatum impietatis Gentilium: & primo quantum ad hoc quod peccaverunt contra Dei gloriam; (b) ſecundo quantum ad hoc quod peccaverunt contra veritatem naturæ ipſius, ibi, *Quia commutaverunt veritatem*. Circa primum duo facit. Primo ponit impietatis culpam; ſecundo pœnam, ibi, *Propter quod tradidit*. Culpa quidem eorum fuit quod, quantum in ipſis erat, honorem divinum in alium tranſtulerunt, ſecundum illud Hier. ii. ii. „ Populus meus mutavit gloriam „ ſuam in idolum. “ Primo ergo ponit id quod mutaverunt; ſecundo id in quod mutaverunt, ibi, *In ſimilitudinem*. Circa primum tria ſunt attendenda ex parte Dei. Primo quidem ipſius gloria, quam tangit dicens: *Et mutaverunt gloriam*: quod poteſt intelligi dupliciter. Uno modo de gloria qua homo Daum glorificat, ei cultum la-

(a) *Al. deeſt* ideo. (b) *Al.* ſecundo quomodo contra veritatem &c.

Digitized by Google

triæ exhibendo. I. Tim. 1. 17. „ Soli Deo „ honor. “ Hanc igitur mutaverunt, cum cultum Deo debitum exhibuerunt aliis. Alio modo poteſt intelligi de gloria qua Deus in ſe glorioſus eſt, quæ eſt incomprehenſibilis, & infinita. Proverb. xxv. 27. „ Perſcrutator maieſtatis opprimetur a gloria. “ Quæ quidem gloria nihil eſt aliud quam ipſa claritas divinæ naturæ: „ lucem enim habitat inacceſſibilem: “ I. Tim. ult. 16. Hanc autem mutaverunt, dum eam aliis attribuerunt: „ incommunicabile enim nomen, lignis, & lapidibus „ impoſuerunt, “ ut dicitur Sap. xiv. 21. Secundo notatur incorruptibilitas, cum dicit, *Incorruptibilis*: ipſe enim ſolus perfecte incorruptibilis eſt, qui eſt omnino immutabilis: omnis enim mutatio quædam corruptio eſt: unde dicitur I. Tim. ult. 16. „ Solus habet immortalitatem. “ Tertio notatur naturæ ſublimitas, cum dicitur, *Dei*: ut enim in Pſalm. xlvii. 2. dicitur, „ Deus magnus Dominus. “ Ex parte vero eius in quod mutaverunt, tria correſpondentia ponuntur. Nam contra gloriam dicit, *In ſimilitudinem imaginis*; ideſt, in ſimilitudinem alicuius rei per modum imaginis ab aliquo expreſſæ. Manifeſtum enim eſt quod ſimilitudo imaginis eſt poſterior illa re cuius eſt imago. Gloria autem, ſive claritas Dei eſt principium omnis ſpeciei & formæ. (*a*) Et ſic dum Dei gloriam in ſimilitudinem imaginis mutaverunt, converterunt primum in ultimum. Sap. xiv. 15. „ Acerbo luctu dolens (*b*) pater, cito „ ſibi rapti filii fecit imaginem. “ Contra id quod dixerat, *Incorruptibilis*, dicit, *Corruptibilis*. Pſal. xxix. 10. „ Quæ utilitas in „ ſanguine meo dum deſcendo in corru„ ptionem? “ ſcilicet quid eſt amplius iam corruptum, ſive mortuum? Sap. xv. 17. „ Cum ſit mortalis, mortuum fingit ma„ nibus iniquis. “ Contra id quod dixit, *Dei*, ponit, *Hominis*. Iob xxxii. 21. „ Non „ accipiam perſonam viri, & Deum homi„ ni non æquabo. “ Et, quod eſt abominabilius, homo gloriam Dei tranſtulit non ſolum in hominem, qui eſt ad imaginem Dei, ſed etiam ad ea quæ ſunt infra hominem: unde ſubdit: *Et volucrum*, quantum ad volatilia, *& quadrupedum*, quantum ad greſſibilia, *& ſerpentum*, quantum ad reptilia. Prætermittit autem piſces, tamquam magis ab humana converſatione ſeiunctos. Hæc autem omnia ſunt a Deo homini ſuppoſita. Pſal. viii. „ Omnia ſubiecisti ſub pedibus „ eius. “ Ezech. viii. 9. „ Ingredere, & „ vide abominationes peſſimas quas iſti fa„ ciunt hic. Et ingreſſus vidi; & ecce o„ mnis ſimilitudo reptilium, & animalium „ abominatio. “

Eſt autem notandum, quod, ſicut dicit Gloſſa, ab adventu AEneæ conſueverunt in Italia imagines hominum coli, puta Iovis, Herculis, & ſimilium. Sed tempore Cæſaris Auguſti, devicta AEgypto, eorum cultum Romani aſſumpſerunt: qui imagines animalium colebant propter figuras animalium quæ notantur in cælo, quibus (*c*) AEgyptii, tamquam aſtrologiæ dediti, cultum divinitatis impendebant. Unde & Dominus filios Iſrael in AEgypto nutritos, ab huiuſmodi cultu removet, dicens Deuter. iv. 19. „ Ne forte oculis elevatis in cælum „ videas ſolem, & lunam, & omnia aſtra cæ„ li, & errore deceptus adores eas. “

Deinde cum dicit, *Propter quod tradidit*, ponit pœnam huiuſmodi culpæ reſpondentem. Circa quod conſiderandum eſt, quod homo medium locum obtinet inter Deum & animalia bruta, & cum utroque extremorum communicat: cum Deo quidem ſecundum intellectualitatem, cum animalibus vero brutis ſecundum ſenſualitatem. Sicut igitur homo id quod eſt Dei mutavit uſque ad beſtias; ita Deus id quod eſt divinum in homine ſecundum rationem, ſubdit ei quod eſt brutale in ipſo, ſcilicet deſiderio ſenſualitatis, ſecundum illud Pſal. xlviii. 13. „ (*d*) Homo cum in honore eſſet, non intelle„ xit (ſimilitudines ſcilicet divinæ imagi„ nis propter rationem) comparatus eſt „ iumentis inſipientibus. “ Hoc eſt ergo quod dicit: *Propter quod tradidit illos Deus in deſideria cordis*: ut eorum ratio ſubderetur deſideriis cordis, ſcilicet ſenſualis affectus, de quibus dicitur infra xiii. 14. *Carnis curam ne feceritis in deſideriis*. Quod quidem eſt contra naturalem ordinem hominis, ſecundum quem ratio appetitui ſenſibili dominatur. Gen. iv. 7. „ Sub te erit „ appetitus eius, & tu dominaberis illius. “ Inducit ergo homines in deſideria cordis eorum, ſicut in manum dominorum crudelium. Eſai. xix. 4. „ Tradam AEgyptum „ in manu dominorum crudelium. “ Præcipue tamen circa appetitum ſenſitivum, beſtialis quædam deordinatio pertinet ad pec-

(a) *Al.* Et ſic qui Dei gloriam in ſimilitudinem imaginis mutant, convertunt primum in ultimum. (b) *Al.* primi cito rapti &c. (c) *Al. omittitur* AEgyptii. (d) *Al.* „ Homo cum in honore eſſet „ (ſcilicet divinæ imaginis propter rationem) comparatus eſt iumentis inſipientibus. “ Hoc eſt quod dicit &c.

peccata carnalia: nam delectationes tactus, circa quas ſunt gula, & luxuria, manifeſte ſunt communes nobis, & brutis; & ideo ſunt magis exprobrabiles, quaſi magis brutales, ut dicit Philoſophus in II. Ethicor. cap. x. Et hoc deſignatur cum ſubdit, *In immunditiam*, quæ ad peccata carnalia pertinet, ſecundum illud Epheſ. v. 5. „ Omnis fornicator, „ aut immundus: “ quia ſcilicet homo per huiuſmodi peccata maxime convertitur, & trahitur ad id quod eſt infra ipſum: unumquodque enim dicitur eſſe impurum, ſive immundum (*a*) ex commixtione vilioris, ſicut argentum ex commixtione plumbi. Unde exponens ſubdit: *Ut contumeliis*; ideſt turpibus, & immundis actibus, *afficiant*, id eſt inficiant, *corpora ſua in ſemetipſis*; id eſt, non quaſi ab aliis coacti, puta a Barbaris, ſed a ſemetipſis hoc agunt propria ſponte. Infra IX. 21. *An non habet poteſtatem figulus luti, ex eodem luto facere aliud vas in honorem, aliud in contumeliam?* ſcilicet in turpem uſum.

Sed cum huiuſmodi immunditia ſit peccatum, videtur quod Deus in eam homines non tradat: quia, ut dicitur Iacob. I. 13. „ Deus intentator malorum eſt. “

Dicendum eſt, quod Deus non dicitur tradere homines in immunditiam directe, inclinando affectum hominis ad malum, quia Deus omnia ordinat in ſeipſum. Proverb. XVI. 4. „ Univerſa propter ſe operatus eſt „ Dominus: “ peccatum autem eſt aliquid per averſionem ab eo. Sed indirecte tradit homines in peccatum, inquantum (*b*) iuſte ſubtrahit gratiam, per quam homines continebantur ne peccarent; ſicut ſi aliquis alicuius ſuſtentaculum tolleret, diceretur facere caſum eius. Et per hunc modum, primum peccatum eſt cauſa ſequentis peccati, ſequens vero eſt pœna prioris.

Ad cuius evidentiam ſciendum eſt, quod unum peccatum poteſt eſſe cauſa alterius indirecte, & directe. Directe quidem, inquantum ex uno peccato inclinatur ad aliud: quod fit tripliciter. Uno modo ſecundum rationem cauſæ finalis; ſicut cum quis ex avaritia, (*c*) vel invidia incitatur ad homicidium committendum: ſecundo ſecundum rationem cauſæ materialis; ſicut gula inducit ad luxuriam, miniſtrando materiam: tertio ſecundum rationem cauſæ moventis; ſicut cum ex multis actibus alicuius peccati, generatur habitus ad ſimile peccatum inducens. Indirecte autem, ſicut primum peccatum meretur excluſionem gratiæ, qua ſubtracta homo ruit in aliud peccatum; & ſic primum peccatum eſt cauſa ſecundi indirecte, ſive per accidens, ſicut removens prohibens. Sed notandum eſt, quod peccatum, inquantum huiuſmodi, non poteſt eſſe pœna: quia pœnam contra voluntatem patimur; peccatum autem eſt voluntarium, ut Auguſtinus dicit. Sed quia peccatum habet quædam adiuncta, quæ ſunt contra voluntatem peccantis, ratione eorum peccatum dicitur pœna præcedentis peccati. Hoc autem eſt uno modo aliquid præcedens peccatum, ſicut ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur ut homo peccet. Alio modo eſt aliquid adiunctum ipſi peccato, vel interius, ſicut eſt inordinatio animi: unde Auguſtinus dicit in I. Confeſ. „ Iuſſiſti Do„ mine, & ſic eſt, ut pœna ſibi ſit omnis in„ ordinatus animus: “ ſive quantum ad exteriores actus, quibus difficultates, ac labores adiunguntur, ſecundum illud quod dicunt impii Sapient. v. 7. „ Ambulavimus „ vias difficiles. “ Tertio quantum ad id quod ſequitur peccatum, ſicut eſt remorſus conſcientiæ, infamia, & ſimilia.

Deinde cum dicit, *Commutaverunt veritatem Dei in mendacium*, ponit culpam impietatis, quam commiſerunt contra veritatem divinæ naturæ: & primo ponit culpam; ſecundo pœnam, ibi, *Propterea tradidit*. Divina autem natura poteſt conſiderari dupliciter. Uno modo ſecundum quod eſt ratio cognoſcendi, ut veritas prima; & quantum ad hoc dicit: *Quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium*: quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Uno modo quia veram cognitionem, quam a Deo acceperunt, perverſa ratione ad falſa dogmata converterunt; ſicut cum dixerunt idola eſſe deos, vel Deum non eſſe omnipotentem, vel omniſcientem. Hierem. IX. 5. „ Do„ cuerunt linguas ſuas loqui mendacium. “ Alio modo veritatem Dei in mendacium mutaverunt, quia divinitatis naturam, quæ eſt ipſa veritas, attribuerunt idolo, quod eſt mendacium, inquantum non eſt Deus, ut dicitur Hier. XVI. 19. „ Vere mendacium „ poſſederunt patres noſtri, vanitatem quæ „ eis non profuit. Numquid faciet homo „ ſibi deos, & ipſi non ſunt dii? “ Alio modo poteſt conſiderari divina natura ſecundum quod eſt principium eſſendi omnibus per creationem; & ſic debetur ei ab homine, interius quidem cultus ſecundum

D 2 pium

(a) *Al.* ex coniunctione vilioris, ſicut argentum ex coniunctione plumbi. (b) *Al. omittitur* iuſte. (c) *Al. deeſt* vel invidia.

pium affectum: Ioan. IX. 31. „ Si quis cul„ tor eſt Dei, & voluntatem eius facit, „ hunc exaudit: “ exterius vero debetur ei ſervitus latriæ, ſecundum illud Deut. VI. XIII. „ Dominum Deum tuum adora„ bis, & illi ſoli ſervies. “ Unde & ſubdit contra eos, ſcilicet *Coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam creatori*: colebant enim cæleſtia corpora, & aerem, & aquam, & alia huiuſmodi, ſecundum illud Sapient. XIII. 2. „ Aut ignem, aut ſpiri„ tum, aut citatum aerem, aut gyrum „ ſtellatum, aut nimiam aquam, aut ſolem, „ & lunam, rectores orbis terrarum deos „ putaverunt. “ Et in hoc improbat ſapientes Gentilium, qui quamvis numquam in imaginibus aliquid numinis eſſe crederent, ſicut ſectatores Hermetis credebant, neque ea quæ a Poetis fabuloſe dicebantur de diis, crederent eſſe vera; creaturis tamen (*a*) aliquibus cultum divinitatis impendebant, ex quibus rationem fabularum aſſignabant; ſicut Varro poſuit totum mundum eſſe Deum propter animam eius, dicens, quod toti mundo, & omnibus partibus eius, divinitatis cultus impendi poteſt, ſcilicet aeri, quem vocabant Iunonem, & aquæ quam vocabant Lieum, & ſic de aliis. Platonici etiam poſuerunt, quod omnibus ſubſtantiis rationalibus quæ ſunt ſupra nos, cultus divinitatis debetur; puta dæmonibus, (*b*) animabus cæleſtium corporum, intelligentiis, id eſt ſubſtantiis ſeparatis. Quamvis autem his quæ ſupra nos ſunt aliquam reverentiam exhibere debeamus, non tamen cultum latriæ, (*c*) quæ potiſſime in ſacrificiis, & oblatione conſiſtit, per quam homo profitetur omnium bonorum Deum eſſe auctorem; ſicut & in quolibet regno aliquis honor ſupremo domino exhibetur, quem non licet transferre in alium. Et ideo ſubdit: *Qui eſt benedictus*; id eſt, cuius bonitas eſt manifeſta. (*d*) Sic enim dicimur benedicere Deum, inquantum eius bonitatem corde recognoſcimus, & ore confitemur. Eccli. XLIII. 33. „ Benedicentes Deum exaltate illum „ quantum poteſtis. “ Addit autem, *In ſæcula*, quia eius bonitas eſt ſempiterna, ab alio non dependens, ſed eſt omnis boni principium; & ex hoc ſibi debetur omnis latriæ cultus. Addit autem, *Amen*, ad omnimodam certitudinem aſſerendam. Eſai. LXV. 16. „ Qui benedictus eſt ſuper terram, „ benedicetur in Deo. Amen: “ quod idem eſt quod verum, vel fiat. Videtur autem Apoſtolus triplicem theologiam tangere Gentilium. Primo quidem civilem quæ obſervabatur a pontificibus in adoratione idolorum in templo; & quantum ad hoc dicit: *Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei.* Secundo theologiam fabularem, quam Poetæ tradebant in theatris; & quantum ad hoc dicit: *Qui commutaverunt veritatem Dei in mendacium*. Tertio theologiam naturalem, quam obſervaverunt Philoſophi in mundo, partes mundi colentes; & quantum ad hoc dicit: *Et coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam creatori.*

LECTIO VIII.

PRopterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ: nam feminę eorum immutaverunt naturalem uſum in eum uſum quod eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu feminę, exarſerunt in deſideriis ſuis in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui in ſemetipſis recipientes. Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia, tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea quę non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, fornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidiis, contentione, dolo, malignitate, ſuſurrones, detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque fœdere, ſine miſericordia: qui cum iuſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt, quoniam qui talia agunt, digni ſunt morte, & non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

Po-

(a) *Al.* alicuius cultum divinitatis. (b) *Al.* animalibus. (c) *Al.* quæ præcipue in ſacrificii oblatione conſiſtit. (d) *Al.* Sicut enim.

POſita culpa impietatis, ſecundum quam contra naturam divinam peccaverunt, hic ponit pœnam, qua ſcilicet ad hoc reducti ſunt ut contra ſuam naturam peccarent: & primo ponit pœnam; ſecundo exponit, ibi, *Nam feminæ*; tertio eius convenientiam oſtendit, ibi, *Et mercedem*. Dicit ergo primo: *Propterea*, ſcilicet quia Dei veritatem in mendacium mutaverunt, *tradidit illos Deus*, non quidem impellendo in malum, ſed deſerendo, *in paſſiones ignominiæ*, ideſt peccata contra naturam, quæ dicuntur paſſiones ſecundum quod proprie paſſio dicitur ex eo quod (*a*) aliquid trahitur extra ordinem ſuæ naturæ; puta cum aqua caleſit, aut cum homo infirmatur. Unde quia per huiuſmodi peccata homo recedit ab ordine naturali, convenienter dicuntur paſſiones. Infra VII. 5. *Paſſiones peccatorum*. Dicuntur autem *paſſiones ignominiæ*, quia non ſunt nomine digna, ſecundum illud Epheſ. v. 12. „ Quæ aguntur in oc„ culto ab eis, turpe eſt dicere. “ Si enim peccata carnis communiter exprobrabilia ſunt, quia per ea homo deducitur ad id quod eſt beſtiale in homine, multo magis peccatum contra naturam, per quod etiam homo a natura beſtiali decidit. Oſeæ IV. 7. „ Gloriam eorum in ignominiam com„ mutabo. “ Deinde cum dicit, *Nam feminæ eorum immutaverunt naturalem uſum &c.* exponit quod dixerat: & primo quantum ad feminas; ſecundo quantum ad maſculos, ibi, *Similiter autem maſculi*. Dicit ergo primo: Ideo illos dico in paſſiones ignominiæ traditos: *nam feminæ eorum mutaverunt naturalem uſum in eum uſum qui eſt contra naturam*. I. Cor. XI. 14. „ Nec ipſa natura „ docet vos. “ Eſa. XXIV. 5. „ Mutaverunt „ ius, diſſipaverunt fœdus ſempiternum, “ id eſt ius naturale.

Eſt autem conſiderandum, quod dupliciter eſt aliquid contra naturam hominis. Uno modo contra naturam differentiæ conſtitutivæ hominis, quæ eſt rationale; & ſic omne peccatum dicitur eſſe contra naturam hominis, inquantum eſt contra rationem rectam. Unde & Damaſcenus dicit in II. Lib. (de fide, cap. IV. poſt princ.) quod Angelus peccans, verſus eſt ex eo quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt præter naturam. Alio modo dicitur eſſe aliquid contra naturam hominis ratione generis, quod eſt animal. Manifeſtum eſt autem quod ſecundum naturæ intentionem commixtio ſexuum in animalibus ordinatur ad actum generationis. Unde omnis commixtionis modus ex quo generatio ſequi non poteſt, eſt contra naturam hominis, inquantum eſt animal; & ſecundum hoc dicitur in Gloſſa: „ Naturalis uſus eſt ut vir, & mulier in „ uno concubitu coeant; “ contra natu„ ram vero ut maſculus maſculum polluat, „ & mulier mulierem: “ & eadem ratio eſt de omni actu coitus, ex quo generatio ſequi non poteſt.

Deinde cum dicit, *Similiter autem & maſculi*, exponit quantum ad mares, qui ſcilicet *relicto naturali uſu feminæ, exarſerunt*, ideſt extra terminos naturæ arſerunt, ſecundum illud Pſal. CXVII. 12. „ Exarſerunt „ ſicut ignis in ſpinis: “ & hoc *in deſideriis ſuis*, ſcilicet carnalibus, *invicem maſculi in maſculos turpitudinem operantes*. Ezech. XVI. 37. „ Nudabo ignominiam tuam coram „ eis, & videbunt omnem turpitudinem „ tuam. “ Deinde cum dicit, *Et mercedem*, oſtendit hanc pœnam convenientem eſſe culpæ, dicens: *Recipientes in ſemetipſis*, ideſt in deformatione ſuæ naturæ, *mercedem erroris ſui*, ſcilicet quo Dei veritatem in mendacium commutaverunt: *mercedem*, ideſt retributionem, *quam oportuit*, ſcilicet eos recipere ſecundum iuſtitiæ ordinem, ex qua debitum erat ut qui in Dei naturam iniurioſi fuerant, id quod eſt proprium ſibi, creaturis attribuendo, in ſui naturam contumelioſi exiſterent. Et quamvis merces proprie videatur in bonum ſonare, tamen hic ſumitur communiter pro quacumque retributione, etiam in malis, ſecundum modum quo dicitur infra VI. 23. *Stipendia peccati mors*. Mich. I. 7. „ Mercedes „ eorum igni comburentur. “

Et eſt notandum, quod ſatis rationabiliter Apoſtolus vitia contra naturam, quæ ſunt graviſſima inter peccata carnalia, ponit idolatriæ pœnam, quia ſimul cum idolatria incepiſſe videntur, ſcilicet tempore Abrahæ, quando creditur idolatria incepiſſe. Unde & tunc primo leguntur in Sodomitis punita eſſe, ut Gen. XIX. Simul etiam idolatria creſcente huiuſmodi vitia creverunt: unde dicitur II. Machab. IV. quod Iaſon auſus eſt ſub ipſa arce optimos quoſque epheborum in lupanaribus ponere. Erat autem hoc non initium, ſed incrementum quoddam & profectus gentilis, & alienigenæ converſationis.

Deinde cum dicit, *Et ſicut non probaverunt*, oſtendit eos (*b*) iniuſtitiæ fuiſſe ſubiectos: & primo oſtendit ex qua priori culpa

(a) *Al.* aliud. (b) *Al.* iuſtitiæ.

pa in hæc peccata devenerunt; ſecundo enumerat horum peccatorum differentias, ibi, *Repletos omrá iniquitate*. Culpam autem præcedentem, ponit cum dicit: *Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia*: quod poteſt dupliciter intelligi. Uno modo, quia quamvis lumine rationis, & per creaturas viſibiles veram Dei cognitionem habere potuerunt, tamen ut liberius poſſent peccare, *non probaverunt*, ideſt non approbaverunt ut ipſi haberent Deum in ſui notitia. Iob xxi. 14. „ Dixerunt Deo: Recede a „ nobis; ſcientiam viarum tuarum noluimus.“ Alio modo poteſt intelligi quod ipſi non probaverunt quod Deus in ſua notitia haberet facta humana, ſecundum illud Pſalm. xciii. 7. „ Dixerunt: Non vi„ debit Dominus, nec intelliget Deus.“ Et ſecundum hunc ſenſum convenienter huic culpæ reſpondet pœna, cum ſubditur: *Tradidit illes Deus in reprcbum ſenſum*. Dicitur autem hic ſenſus hominis, non exterior quo ſenſibilia cognoſcuntur; ſed interior, ſecundum quem iudicat de agendis, ſecundum illud Sapient. vi. 16. „ Cogitare „ de illa ſenſus eſt conſummatus.“ Dicitur autem ſenſus reprobus, quo aliquis reprobandum iudicium habet de agendis, ſecundùm illud II. Tim. iii. 8. „ Homines „ mente corrupti, reprobi circa fidem.“ Hier. vi. 30. „ Argentum reprobum voca„ te eos.“ Et ideo ſubdit: *Ut faciant ea qua non conveniunt*, ideſt ea quæ a recta ratione diſcordant. Sap. iii. 11. „ Inutilia „ opera eorum ſunt.“ Eſt autem conveniens ut qui contra Dei notitiam peccaverunt, vel eum cognoſcere nolentes, vel eum cognoſcere non arbitrantes, in perverſitatem ſenſus traderentur. Unde & Sap. xiv. 31. dicitur: „ Peccantium pœna „ perambulat ſemper iniuſtorum prævari„ cationem.“ Deinde cum dicit, *Repletos omni iniquitate*, enumerat huiuſmodi inconvenientia opera: & primo ponit id quod eſt generale, dicens: *Repletos omni iniquitate*: quia, ut dicitur I. Ioan. iii. 4. „ omne „ peccatum eſt iniquitas.“ Sicut enim omnis virtus, inquantum exequitur præceptum legis, habet rationem iuſtitiæ; ita etiam omne peccatum, inquantum a regula legis divinæ diſcordat, habet rationem iniquitatis: & ſic in ſacra Scriptura præcipue peccata arguuntur. Dupliciter autem eorum culpa exaggerat. Primo quidem intenſive, per hoc quod dicit, *Repletos*: ille enim videtur repleri iniquitate cuius affectus eſt totaliter ad peccandum diſpoſitus, ſecundum illud Pſal. xiii. 3. „ Quo„ rum os maledictione, & amaritudine ple„ num eſt.“ Secundo extenſive, quia ſcilicet non tantum in uno peccaverunt, ſed in omnibus. Sap. xiv. 27. „ Infandorum „ idolorum cultura omnis mali cauſa eſt.“ Conſequenter cum dicit, *Malitia*, enumerat peccata in ſpeciali: & primo quantum ad tranſgreſſionem, quæ opponitur præceptis negativis; ſecundo quantum ad omiſſionem, quæ opponitur præceptis affirmativis, ibi, *Superbos*. Circa primum duo facit. Primo ponit peccata quibus aliquis deterioratur in ſeipſo; ſecundo peccata quibus aliquis fit nocivus proximo, ibi, *Nequitia*. Circa primum ponit quidem id primo quod eſt generale, cum dicit, *Malitia*, quæ eſt habitus vitioſus virtuti oppoſitus: unde ex malitia peccare dicuntur qui ex habitu peccant. Pſalm. li. 1. „ Quid gloriaris in „ malitia?“ In ſpeciali ponit peccatum, quo quis deordinatur circa appetitum corporalium delectationum, cum dicit, *Fornicatione*. Quamvis enim fornicatio proprie ſit cum meretricibus, quæ iuxta fornices, ideſt arcus triumphales, ſe publice proſtituebant; tamen hic ſumitur pro omni illicito concubitu. Tob. iv. 13. „ Attende ti„ bi, fili mi, ab omni fornicatione.“ Secundo ponit vitium per quod quis deordinatur circa appetitum rerum exteriorum, cum dicit, *Avaritia*, quæ eſt immoderatus appetitus habendi. Hebr. ult. 5. „ Sint mo„ res ſine avaritia, contenti præſentibus.“ Deinde ponuntur peccata quæ tendunt ad nocumentum proximi: & primo ponit id quod eſt generale, cum dicit, *Nequitia*, dum ſcilicet attentat aliquis quod nequit implere; quod maxime contingit circa nocumenta proximorum, quibus non poteſt aliquis aliquando pro voto nocere. Pſal. vii. 11. „ Conſumetur nequitia peccato„ rum.“ Conſequenter ponit radicem horum peccatorum, dicens, *Plenos invidia*, quæ eſt dolor de alieno bono, ex quo aliquis incitatur ad nocendum alteri. Sapient. ii. 24. „ Invidia diaboli, mors introivit in „ orbem terrarum.“ Poſtea ponuntur nocumenta, (a) & primo manifeſta, & quantum ad facta, cum dicit, *Homicidiis*, quæ ſunt præcipua nocumenta. Oſeæ iv. 2. „ Ma„ ledictum, mendacium, & homicidium, „ furtum, & adulterium inundaverunt.“ Dicit autem pluraliter, *Homiezdiis*: quia homicidium, non ſolum conſiſtit in opere, ſed

(a) *Al.* proximo.

Digitized by Google

ſed etiam in voluntate. I. Ioan. III. 15.
„ Qui odit fratrem, homicida eſt, “ qui
ſcilicet odit ad occidendum. Et quantum
ad verba, cum dicit, *Contentione*. Eſt au-
tem contentio, impugnatio veritatis cum
confidentia clamoris. Proverb. x. 3. „ Ho-
„ nor eſt homini qui ſe ſeparat a conten-
„ tionibus. “ Deinde ponit nocumenta oc-
culta, & primo illud quod eſt generale,
cum dicit, *Dolo*, quando ſcilicet aliud ſi-
mulatur, & aliud agitur. Hier. IX. 8.
„ Sagitta vulnerans lingua eorum, dolum
„ locuta eſt: in ore ſuo pacem cum amico
„ ſuo loquitur, & occulte ei ponit inſi-
„ dias. “ Poſt hæc ponit radicem interio-
rem horum nocumentorum, cum dicit, *Ma-
lignitate*, quæ importat malum ignem, id-
eſt malum affectum in corde, ſecundum il-
lud Pſal. XXVII. 3. „ Loquuntur pacem cum
„ proximo ſuo, mala autem in cordibus. “
Pſalm. v. 6. „ Non habitabit iuxta te ma-
„ lignus. “ Conſequenter ponit nocumen-
ta occulta, quæ præcipue fiunt verbis,
cum dicit, *Suſurrores*, qui ſcilicet occulte
ſuſurrant in auribus hominum ad ſeminan-
dum inter eos diſcordias. Eccli. XXVIII. 15.
„ Suſurro, & bilinguis maledictus in po-
„ pulo: multos enim turbavit pacem ha-
„ bentes. “ *Detractores*, qui ſcilicet detra-
hunt famæ alicuius occulte, ideſt eo igno-
rante, mala dicentes de eo. Eccle. x. 11.
„ Si mordeat ſerpens in ſilentio, nihil eo
„ minus habet qui occulte detrahit. “ Et
ne putentur iſta peccata eſſe levia, quia
ſolo ore committuntur, ſubdit, *Deo odibi-
les*: impugnant enim id maxime quod Deus
in hominibus amat, ſcilicet mutuum amo-
rem. Ioan. XV. 12. „ Hoc eſt præceptum
„ meum ut diligatis invicem. “ Unde di-
citur Proverb. VI. 16. „ Sex ſunt quæ odit
„ Deus, & ſeptimum deteſtatur anima e-
„ ius, “ ſcilicet „ qui ſeminat inter fratres
„ diſcordias: “ 19. Addit autem, *Contu-
elioſos*, qui ſcilicet mala in faciem infe-
runt. I. Tim. I. 13. „ Qui prius fui blaſ-
„ phemus, & perſecutor, & contumelio-
„ ſus. “ Sic ergo hæc tria vitia in mate-
ria conveniunt, quia omnes mala dicunt
de proximo; (*a*) differunt autem in fine,
nam ſuſurro intendit diſcordiam, detractor
infamiam, contumelioſus iniuriam. Conſe-
quenter ponit peccata quæ pertinent ad o-
miſſionem: & primo ponit radicem horum
peccatorum, cum dicit, *Superbos*. Dicun-
tur enim ſuperbi, quaſi ſuper ſe euntes per
inordinatum appetitum excellentiæ: volunt
enim præeſſe, non ſubeſſe alienæ regulæ,
& ideo præcepta (*b*) omittunt. Eccli. x.
17. „ Initium omnis peccati, ſuperbia: “
quod verum eſt quantum ad averſionem a
Deo, non quantum ad converſionem ad bo-
num commutabile: dicitur enim I. Tim.
ult. 10. quod radix omnium malorum eſt
„ cupiditas. “ Secundo ponit proceſſum ſu-
perbię, ex quo primo in corde naſcitur e-
latio, ut ſcilicet homo ſe ſuper alios effe-
rat. Luc. XVIII. 11. „ Non ſum ſicut ce-
„ teri hominum. “ Unde dicitur contra
elatos illud Pſ. CXXX. 1. „ Neque elati ſunt
„ oculi mei. “ Secundo ex ſuperbia, in
opere naſcitur novitatum præſumptio; &
quantum ad hoc ſubdit, *Inventores malorum*:
quia enim bona iam a Deo, & ab homi-
nibus ſunt inſtituta, conſequens eſt ut ipſi
de novo adinveniant mala. Eſa. III. 8. „ Ad-
„ inventiones eorum contra Dominum. “
Conſequenter ponuntur ipſæ omiſſiones, &
primo reſpectu ſuperiorum: unde quantum
ad parentes dicit, *Parentibus non obedien-
tes*: contra id quod dicitur Epheſ. VI. 1.
„ Filii, obedite parentibus veſtris in Do-
„ mino. “ Quantum autem ad Deum di-
cit, *Inſipientes*, ideſt contra divinam reve-
rentiam agentes. Iob XXVIII. 28. „ Ecce
„ timor Domini, ipſe eſt ſapientia, & re-
„ cedere a malo, intelligentia. “ Secundo
ponit omiſſionem, quantum ad ſeipſum,
cum dicit, *Incompoſitos*, in habitu, & in
inceſſu. Eccli. XIX. 27. „ Amictus corpo-
„ ris, & riſus dentium, & ingreſſus ho-
„ minis enuntiant de illo. “ Quidam ta-
men inculpantur Eſ. III. de hoc quod com-
poſito gradu incedebant: quia illa compo-
ſitio excedebat modum communem homi-
num inter quos converſabantur. Tertio po-
nit omiſſionem quantum ad pares, ad quos
debemus habere primo affectum in corde,
contra quod dicit, *Sine affectione*. Proverb.
XII. 10. „ Viſcera impiorum crudelia. “
Tim. III. 2. „ Erunt homines ſeipſos aman-
„ tes, “ ſcilicet & non alios. Secundo de-
bet homo eis exhibere ſocialem converſa-
tionem, contra quod ſubdit, *Abſque fœdere*,
quo ſcilicet aliis ſocialiter non convivunt.
Iudic. XVIII. 27. „ Percuſſerunt eos in ore
„ gladii .... eo quod cum nullo hominum
„ haberent quidquam ſocietatis, ac nego-
„ tii. “ Eccle. IV. 10. „ Væ ſoli, quoniam
„ cum ceciderit, non habet ſublevantem ſe. “
Quarto quantum ad inferiores ſubdit, *Sine
miſericordia*, quam debemus miſeris exhibe-
re. Iac. II. 13. „ Iudicium ſine miſericor-
dia

(a) *Al.* Dicit autem in fine. (b) *Al.* committunt.

Digitized by Google

„ dia fiet illi qui non facit miſericordiam.“ Deinde cum dicit, *Qui cum iuſtitiam Dei cognoviſſent*, oſtendit eos eſſe obnoxios iræ, ſive vindictæ divinæ. Circa quod tria ſunt conſideranda. Primo naturalis eorum affectus: quia cum cognoſcerent Deum iuſtum, & omnes alias perfectiones habentem, non crediderunt quod pro peccatis pœnam inferret. Sophon. I. 12. „ Dicunt in cordibus „ ſuis: (a) Non faciet Dominus bene, & „ non faciet Dominus male. “ Et hoc eſt quod dicit: *Qui cum iuſtitiam Dei cognoviſſent, non intellexerunt*. Secundo pœna peccatis eorum debita, cum dicit: *Digni ſunt morte*. Infra VI. 23. *Stipendia peccati, mors eſt*. Dignum eſt enim quod anima quæ deſerit Deum, a corpore ſuo deſeratur per mortem corporalem, & finaliter deſeratur a Deo per mortem æternam, de qua dicitur in Pſ. XXXIII. 22. „ Mors peccato- „ rum peſſima: “ & Apocal. XX. 6. „ In „ his mors ſecunda non habebit poteſtatem.“ Tertio conſiderandum eſt quibus talis pœna debetur. Et primo his qui talia agunt, ſcilicet prædicta peccata, ſecundum illud Pſal. V. 7. „ Odiſti omnes qui operantur ini- „ quitatem, perdes omnes qui loquuntur „ mendacium. “ *Et non ſolum illis qui faciunt, ſed etiam his qui conſentiunt facientibus*. Et hoc dupliciter. Uno modo directe, vel laudando peccatum, ſecundum illud Pſal. IX. 24. „ Laudatur peccator in „ deſideriis animæ ſuæ: “ vel etiam præbendo conſilium, & favorem, ſecundum illud II. Paral. XIX. 2. „ Impio præbes au- „ xilium. “ Alio modo indirecte, quando non reprehendit, aut impedit quocumque modo, ſi poteſt; & præcipue ſi ex officio incumbat, ſicut peccata filiorum imputantur Heli, ſicut patet I. Reg. IV. Hæc etiam ſpecialiter Apoſtolus dicit propter quoſdam ſapientes Gentilium, qui etſi idola non colebant, tamen colentibus non reſiſtebant.

CAPITIS SECUNDI

LECTIO I.

PRopter quod inexcuſabilis es o homo omnis qui iudicas: in quo enim alterum iudicas, te ipſum condemnas: **eadem enim agis quę iudicas**. Scimus enim quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt. Exiſtimas autem o homo qui iudicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies iudicium Dei? An divitias bonitatis eius, & patientiæ, & longanimitatis eius contemnis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam, & impœnitens cor, theſaurizas tibi iram in die irę, & revelationis iuſti iudicii Dei.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod Gentiles iuſtificati non ſunt ex veritatis cognitione quam habuerunt, hic oſtendit quod neque etiam Iudæi iuſtificati ſunt ex his in quibus gloriabantur; & ſic utriſque eſt neceſſaria ad ſalutem virtus evangelicæ gratiæ. Primo ergo dicit, quod Iudæi non ſunt iuſtificati ex lege; ſecundo quod non ſunt iuſtificati ex genere, de quo gloriabantur, III. cap. *Quid ergo eſt amplius?* tertio quod non ſunt iuſtificati ex circumciſione, IV. cap. *Quid ergo dicemus?* Circa primum conſiderandum eſt, quod Iudæi, & Gentiles ad fidem converſi ſe invicem iudicabant de priori vita: Iudæi enim Gentibus obiiciebant, quod ſine Dei lege viventes, idolis immolabant; Gentes autem obiiciebant Iudæis, quod lege Dei accepta, eam non ſervabant. Primo ergo utroſque arguit de inordinato iudicio; ſecundo ſpecialiter oſtendit quod Iudæi non erant digni præmio: quia ea in quibus gloriabantur, non ſufficiebant ad ſalutem, ibi, *Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum; ſed factores legis iuſtificabuntur*. Circa primum duo facit. Primo confutat humanum iudicium; ſecundo aſtruit, & commendat divinum, ibi, *Scimus enim quoniam iudicium Dei eſt ſecundum veri-*

ri-

(a) *Edit. Romana an.* 1570. *& duæ Venetæ, altera an.* 1562, *curante F. Remigio Florentino, altera an.* 1593. *legunt:* Non faciet Dominus male, *omiſſis aliis.*

ritatem. Circa primum duo facit. Primo proponit mutuo ſe iudicantes inexcuſabiles eſſe; ſecundo aſſignat rationem, ibi, *In quo enim alterum iudicas*. Primo ergo concludit ex præmiſſis, dicens: *Propter quod* Gentiles veritatem de Deo cognitam in iniuſtitia detinuerunt, *o homo qui iudicas* alium hominem, *inexcuſabilis es*, ſicut ſup. I. dixit: *Ita ut ſint inexcuſabiles*. Addit autem, *Omnis*; quaſi dicat: Quicumque ſis, ſive Gentilis, ſive Iudæus: quia etiam Gentilis, de quo magis videbatur, non poteſt excuſari per ignorantiam, ſicut ſupra oſtenſum eſt. I. Cor. IV. 5. „ Nolite ante tempus iudicare. “ Deinde cum dicit, *In quo enim*, aſſignat rationem, excludendo cauſam excuſationis: primo quidem ignorantiam; ſecundo innocentiam, ibi, *Eadem enim agis*. Ignorantia quidem excluditur per iudicium: quicumque enim iudicat aliquem quaſi male agentem, demonſtrat ſe agnoſcere illud eſſe malum, & hoc oſtendit eſſe condemnabilem; & hoc eſt quod dicit: Ideo, inquam, es inexcuſabilis: *in quo enim iudicas alterum*, quaſi male agentem, *teipſum condemnas*; ideſt, oſtendis te eſſe condemnabilem. Matth. VII. I. „ Nolite iudicare, & non iudicabimini. “ Non tamen credendum eſt quod omne iudicium ſit condemnationis cauſa. Eſt enim triplex iudicium. Unum quidem iuſtum, quod ſcilicet fit ſecundum regulam iuſtitiæ. Sap. I. I. „ Diligite iuſtitiam qui iudicatis terram. “ Aliud eſt iudicium non iuſtum, quod ſcilicet fit contra regulam iuſtitiæ. Sap. VI. 5. „ Cum eſſetis miniſtri regni eius, non recte iudicaſtis. “ Eſt autem tertium iudicium temerarium, contra quod dicitur Eccle. V. I. „ Ne temere quid loquaris. “ Quod quidem dupliciter committitur. Uno modo quando aliquis procedit circa id quod eſt ſibi commiſſum iudicium abſque debita veritatis cognitione, contra id quod dicitur Iob XXIX. 16. Cauſam quam ignorabam, „ diligentiſſime inveſtigabam. “ Alio modo quando aliquis uſurpat ſibi iudicium de occultis, de quibus ſolus Deus iudicare habet, contra id quod dicitur I. Cor. IV. 5. „ Nolite ante tempus iudicare, quo adusque veniat Dominus, qui illuminabit abſcondita tenebrarum. “ Eſt autem aliquid occultum, non ſolum quo ad nos, ſed ſecundum ſui naturam, ad ſolam Dei cognitionem pertinens. Primo quidem cogitatio cordis, ſecundum illud Hier. XVII. 9. „ Pravum eſt cor hominis, & inſcrutabile: quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans corda, & probans renes. “ Secundo contingens futurum, ſecundum illud Eſa. XLI. 23. „ Annuntiate quæ ventura ſunt in futurum, & dicemus quia dii eſtis vos. “ Et ideo, ſicut dicit Auguſtinus de ſermone Domini in monte (ſer. II. cap. XXVIII.) duo ſunt in quibus temerarium iudicium cavere debemus: cum incertum eſt quo animo quidque factum fuerit; vel cum incertum eſt qualis quiſque futurus eſt, qui nunc vel bonus, vel malus apparet. Primum ergo iudicium non eſt condemnationis cauſa, ſed ſecundum, & tertium. Deinde cum dicit, *Eadem enim agis quæ iudicas*, excludit aliam excuſationis cauſam, ſcilicet innocentiam; quaſi dicat: Ideo tu qui iudicas alios, teipſum condemnas, (a) quia tu eadem agis quæ iudicas, ideſt de quibus alios condemnas: & ita videtur quod contra conſcientiam agis. Matth. VII. 3. „ Quid autem vides feſtucam in oculo fratris tui; & trabem in oculo tuo non vides? “ Eſt tamen ſciendum, quod non ſemper cum aliquis aliquem iudicat de peccato quod ipſe committit, per hoc ipſum ſemper ſibi condemnationem acquirit: quia non ſemper mortaliter peccat ſic iudicando, ſemper tamen ſuam damnationem manifeſtat. Si enim publice ſit in peccato de quo alium iudicat, videtur ſcandalizare iudicando; niſi forte humiliter ſe ſimul cum illo reprehendat, pro ſuo peccato ingemiſcens. Si vero ſit in eodem peccato occulte, non peccat iudicando alium de peccato eodem, maxime cum humilitate, & conatu ad reſurgendum; ut Auguſtinus dicit in Libro (II. cap. XIX.) de ſermone Domini in monte. „ Primum cogitemus cum aliquem reprehendere neceſſitas nos cogit, utrum tale ſit vitium quod numquam habuimus; & tunc cogitemus nos etiam habere potuiſſe: vel tale quod habuimus, & iam non habemus; & tunc tangat memoriam fragilitas communis, ut illam correctionem, non odium, ſed miſericordia præcedat. Si autem invenimus nos in eodem vitio eſſe, non obiurgemus, ſed congemiſcamus, & ad pariter (b) condolendum invitemus. “ Deinde cum dicit, *Scimus enim*, aſtruit, & commendat divinum iudicium; & circa hoc tria facit. Primo ponit divini iudicii veritatem; ſecundo excludit contrariam opinionem, ibi, *Exiſtimas*; tertio manifeſtat veritatem, ibi, *Qui reddet unicuique*. Dicit ergo primo: Ideo dico, quod

(a) *Al.* quia tu agis; & ita videtur &c. *intermediis omiſſis*. (b) *Al.* c[illegible]ndum.

quod teipſum condemnas, cum eadem agis quæ iudicas: *ſcimus enim*, id eſt pro certo tenemus, *quoniam iudicium Dei eſt in eos qui talia agunt*; ideſt, imminet eis divinum iudicium. Iob xix. 29. „ Ultor iniquitatis „ eſt gladius, & ſcitote eſſe iudicium. “ Eccle. ult. 14. „ Cuncta quæ fiunt, addu„ cet Deus in iudicium. “ Item ſcimus quod hoc iudicium eſt *ſecundum veritatem*. Pſal. xcv. 13. „ Iudicabit orbem terræ in æqui„ tate. “ Hominis autem iudicium, etiam ſi iuſte iudicet, non ſemper eſt ſecundum veritatem negotii, ſed ſecundum dicta teſtium, quæ quandoque diſſonant a veritate. Sed hoc non eſt in divino iudicio: quia, ut ipſe dicit Hier. xxix. 23. „ Ego ſum iu„ dex, & teſtis. “ Non etiam fallitur falſis allegationibus, ſecundum illud Iob xli. 3. „ Non parcam ei, & verbis potenti„ bus, & ad deprecandum compoſitis. “ Deinde cum dicit, *Exiſtimas autem*, excludit opinionem contrariam: & primo ponit eam; ſecundo aſſignat cauſam, ibi, *An divitias*; tertio improbat, ibi, *Ignoras*. Dicit ergo primo: Ita dixi, quod iudicium Dei eſt ſecundum veritatem in eos qui talia agunt. Sed numquid *o homo*, quicumque es, *qui iudicas eos qui talia agunt, & tamen facis ea*, ſuperioris iudicium non times? *Exiſtimas quia tu effugies iudicium Dei*? Quaſi dicat: Si hoc exiſtimas, falſa eſt æſtimatio tua. Pſal. cxxxviii. 7. „ Quo ibo a ſpiri„ tu tuo, & quo a facie tua fugiam? Iob xi. 20. „ Effugium peribit ab eis. “ Deinde cum dicit, *An divitias*, oſtendit cauſam huius falſæ æſtimationis. Quia enim homo non ſtatim punitur a Deo pro peccato, æſtimat ſe non eſſe puniendum, contra id quod dicitur Eccli. v. 4. „ Ne dixe„ ris in corde tuo: Peccavi, & quid mihi „ accidit triſte? Altiſſimus enim eſt patiens „ redditor: “ & Eccle. viii. 11. „ Et„ enim quia non profertur cito contra ma„ los ſententia, abſque ullo timore filii ho„ minum perpetrant mala. “ Attamen peccator ex eo quod centies facit malum, & per patientiam ſuſtentatur, (*a*) non debet contemnere, ſed advertere quod eſt bonum timentibus eum. Et ideo hic dicit, *An contemnis*? ſecundum illud Prover. xviii. 3. „ Impius cum in profundum peccatorum „ venerit, contemnit. “ *Divitias*, ideſt abundantiam. Epheſ. ii. 4. „ Deus qui di„ vos eſt in miſericordia. “ *Bonitatis eius*, per quam ſcilicet in nos diffundit bona, ſecundum illud Pſal. ciii. 28. „ Aperiſti „ manum tuam, & omnia imples bonita„ te. “ Nam bonum diffuſionis rationem importat, ſecundum Dionyſium. Tim. iii. 25. „ Bonus eſt Dominus ſperantibus in „ eum. “ *Et patientia*, per quam ſcilicet ſuſtinet graviter, & ex malitia peccantes. Pſal. vii. 12. „ Deus iudex iuſtus, & pa„ tiens, numquid iraſcitur per ſingulos „ dies? “ *Et longanimitatis*, per quam ſcilicet diu ſuſtinet homines ex infirmitate peccantes, diu tamen in peccato permanentes. II. Pet. ult. 15. „ Longanimitatem „ Domini noſtri Ieſu Chriſti, ſalutem ar„ bitramini. “ Deinde cum dicit, *Ignoras*, improbat prædictam cauſam, ſcilicet contemptum divinæ patientiæ: & primo fructum divinæ patientiæ demonſtrat; ſecundo periculum contemptus, ibi, *Secundum duritiam autem*. Dicit ergo primo: Mirum eſt quod contemnis. Numquid igitur ignoras quoniam *benignitas Dei*, differentis pœnam, *ad pœnitentiam te adducit*? II. Pet. iii. 9. (*b*) „ Non tardat Dominus promiſſionem „ ſuam, ſed patienter agit propter vos, no„ lens aliquos perire, ſed omnes ad pœni„ tentiam reverti. “ Eſa. xxi. 18. „ Ex„ pectat vos Deus ut miſereatur veſtri. “

Videtur autem Apoſtolus, ut in Gloſſa dicitur, tres gradus peccatorum tetigiſſe: primo quidem impunitatem ſibi promittentium; ſecundo contemnentium Dei bonitatem; tertio vero ignorantium. Unde dicit Gloſſa: „ Peccas o homo, dum tibi impu„ nitatem promittis; gravius peccas, quia „ contemnis; & graviſſime peccas, quia igno„ ras. “ Sed videtur hoc eſſe falſum: nam ignorantia alleviat peccatum magis quam aggravet. Eſt igitur ſecundum quoſdam intelligendum, Graviſſime, id eſt periculoſiſſime: quia qui ignorat peccatum, non quærit remedium. Vel graviſſime propter ignorantiæ ſpeciem, quæ ad infidelitatem pertinet, quæ eſt graviſſimum peccatum. Unde dicitur I. Corinth. xiv. 38. „ Si quis „ ignorat, ignorabitur. “ Vel graviſſime in genere ingratitudinis. (*c*) Auguſtinus: Magis enim eſt ingratus qui beneficium non cognoſcit, quam qui diminuit: quod eſt contemnere.

Deinde cum dicit, *Secundum duritiam*, oſtendit periculum contemptus, dicens: *Secundum autem duritiam*: quia ſcilicet ob beneficia divinæ bonitatis non emollitur: Eccli. iii. 27. „ Cor durum male habebit in „ no-

(a) *Al.* ego cognovi quod erit bonum timentibus eum. (b) *Al.* Non tardat Dominus promiſſis: & *infra d. eſt in editis* omnes. (c) *Al. omittitur* Auguſtinus.

Digitized by Google

„ noviſſimo: *& cor impœnites*, quod ſcilicet ad pœnitentiam non flectitur ex Dei patientia, & longanimitate: Hier. VIII. 6. „ Nullus eſt qui agat pœnitentiam ſuper „ peccato ſuo: “ *theſaurizas tibi iram*; ideſt, multiplicas tibi reatum pœnæ. Iac. V. 3. „ Theſaurizaſtis vobis iram in noviſſimis „ diebus. “ Unde & hic ſequitur: *In die iræ*, ideſt in die iudicii, de qua dicitur Sophon. I. 15. „ Dies illa, dies iræ: “ quia ſcilicet nunc Deus vindictam non infert, quam tunc inferet, ſecundum illud Pſalm. LXXIV. 3. „ Cum accepero tempus, ego iuſtitias „ iudicabo: “ *& revelationis iuſti iudicii Dei*: quia tunc revelabitur iuſtitia divini iudicii, quod nunc non creditur eſſe, aut non videtur eſſe iuſtum. Eſa. LVI. I. „ Iuxta eſt „ ſalus mea ut veniat, & iuſtitia mea ut re„ veletur. “

Et quia Gloſſa (Hier. ſup. Mat. cap. XII.) hic dicit, quod per duritiam, & cor impœnitens ſignificatur peccatum in Spiritum ſanctum, quod eſt irremiſſibile; ideo oportet videre quid eſt peccatum in Spiritum ſanctum, & quomodo ſit irremiſſibile. Eſt igitur ſciendum, quod ſecundum antiquos Doctores Eccleſiæ, qui fuerunt ante Auguſtinum, ſcilicet Athanaſium, Hilarium, Ambroſium, Hieronymum, & Chryſoſtomum, peccatum in Spiritum ſanctum dicitur blaſphemia, qua opera Spiritus ſancti ſpiritui immundo attribuuntur, ut patet Matth. XII. quod *quidem dicitur irremiſſibile & in hoc ſæculo, & in futuro*: quia pro hoc peccato puniti ſunt Iudæi & in hoc ſæculo per Romanos, & in futuro per dæmones: vel quia non habet aliquam rationem excuſationis, ſicut habebat blaſphemia quam dicebant in Chriſtum inquantum erat filius hominis, ſecundum illud Matth. XI. 19. „ Ecce homo vorax, & potator vini: “ ad quod poterant induci per infirmitatem carnis: ſicut & in veteri teſtamento, quia filii Iſrael murmuraverunt pro defectu panis, & aquæ, ut legitur Exod. XVI. quaſi humanum fuit, & facile remiſſibile; ſed quod poſtea dixerunt coram idolo, ut Exod. XXXII. 4. „ Iſti ſunt dii tui Iſrael, qui te eduxe„ runt de terra AEgypti: “ peccaverunt in Spiritum ſanctum, ſcilicet opus Dei dæmonibus attribuentes: unde & eorum peccatum dicitur irremiſſibile, cum Dominus ſubdit ibid. XXXIV. „ Ego autem in die ul„ tionis viſitabo peccatum eorum. “ Auguſtinus autem dicit (in expoſitione Epiſtolæ ad Rom. circa finem, & de Verb. Domini ſer. XI.) peccatum in Spiritum ſanctum eſſe verbum, vel blaſphemiam, quam quis dicit contra Spiritum ſanctum, per quem fit remiſſio peccatorum, ſecundum illud Ioan. XX. 22. „ Accipite Spiritum ſan„ ctum: quorum remiſeritis peccata, re„ mittuntur eis. “ Et hoc quidem corde, (*a*) ore, & opere, dum aliquis perſeverat in peccato uſque in finem ultimum. Et ſic finalis impœnitentia eſt peccatum in Spiritum (*b*) ſanctum, de quo manifeſtum eſt eſſe irremiſſibile. Magiſtri vero ſequentes dicunt peccatum in Spiritum ſanctum, ſcilicet quod committitur ex certa malitia, quæ contrariatur appropriato Spiritui ſancto, ſcilicet bonitati; ſicut & peccatum in Filium Dei, quod eſt ex ignorantia, quæ opponitur ſapientiæ, quæ appropriatur Filio. Et ſimiliter peccatum in Patrem poteſt dici quod fit ex infirmitate, quæ contrariatur potentiæ, quæ eſt (*c*) appropriatum Patris. Sic ergo peccatum quod eſt in Patrem, vel in Filium, dicitur remiſſibile: quia ex hoc ipſo peccatum videtur aliquam excuſationem habere, quia ex ignorantia, vel ex infirmitate committitur. Quod autem ex certa malitia committitur, nullam in ſe habet excuſationis cauſam; & ideo dicitur irremiſſibile, quia non habet in ſe unde remittatur; licet quandoque Deus illud ex ſua bonitate remittat, ſicut quandoque ex ſua virtute curat morbum qui eſt de ſe incurabilis. Et ſecundum hoc aſſignantur ſex ſpecies peccati in Spiritum ſanctum, excludentes ea per quæ peccatum remittitur: quorum prima duo accipiuntur per reſpectum ad ea quæ ſe tenent ex parte Dei, ſcilicet ſpes divinæ miſericordiæ, cui opponitur deſperatio, & timor divinæ iuſtitiæ, cui opponitur præſumptio; alia vero duo accipiuntur ex parte hominis, ſcilicet contemptus boni commutabilis, cui opponitur obſtinatio, quæ hic duritia dicitur, per quam ſcilicet aliquis firmat animum ſuum ad peccatum; (*d*) & deſtinatio averſionis a Deo, cui opponitur cor impœnitens, quod ſcilicet numquam proponit per pœnitentiam reverti ad Deum; alia vero accipiuntur ex parte donorum Dei: quorum unum eſt fides, ſecundum illud Prov. XV. 17. „ Per fidem purgantur peccata; “ & huic opponitur impugnatio veritatis agnitæ: aliud autem eſt caritas, ſecundum illud Prov. X. 12. „ Univerſa delicta operit „ caritas; “ & huic opponitur invidentia fraternæ gratiæ.

(a) *Al.* ſcilicet ore. (b) *Al. deeſt* ſanctum. (c) *Al.* appropriata Patri. (d) *Forte* & deſitio.

LECTIO II.

QUi reddet unicuique ſecundum opera eius: iis quidem qui ſecundum patientiam boni operis, gloriam, & honorem, & incorruptionem quęrunt, vitam ęternam; his autem qui ſunt ex contentione, & qui non acquieſcunt veritati, credunt autem iniquitati, ira, & indignatio. Tribulatio, & anguſtia in omnem animam hominis operantis malum, Iudęi primum, & Gręci; gloria autem, & honor, & pax omni operanti bonum, Iudęo primum, & Gręco: non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum. Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt; & quicumque in lege peccaverunt, per legem iudicabuntur.

POſtquam Apoſtolus propoſuit veritatem divini iudicii, excluſa contraria opinione, hic manifeſtat divini iudicii veritatem: & primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *His quidem qui ſecundum patientiam*. Proponit autem primo veritatem divini iudicii quantum ad duo, ſcilicet quantum ad opera, & quantum ad perſonas. Quantum ad opera quidem, quia in præſenti non reddit ſecundum opera, ſed quandoque male agentibus gratiam largitur; ſicut ipſi Paulo Apoſtolo, qui prius blaſphemus, & perſecutor miſericordiam conſecutus eſt: ut dicitur I. Tim. 1. Sed hoc non erit in die iudicii, quando erit tempus ſecundum iuſtitiam iudicandi. Pſ. lxxiv. 3. „ Cum accepero tempus, ego iu„ ſtitias iudicabo. “ Et ideo alibi dicitur in Pſal. xxvii. 4. „ Secundum opera ma„ nuum eorum tribue illis. “ Quantum ad perſonas attenditur veritas divini iudicii, quia retributionis æqualitas ſervabitur quantum ad omnes. II. Cor. v. 10. „ Omnes „ nos manifeſtari oportet. “

Videtur autem quod non ſit ſecundum opera retributio futura, quia peccato temporali pœna æterna retribuetur. Sed dicendum eſt, quod, ſicut Auguſtinus dicit XXI. de Civitate Dei (cap. xxi.) in retributione iuſtitiæ non conſideratur æqualitas temporis inter culpam & pœnam, quia etiam ſecundum humanum iudicium pro culpa adulterii, quæ brevi hora committitur, infligitur pœna mortis; in qua non attendit legiſlator moram occiſionis, ſed potius quod per mortem perpetuo excluditur a ſocietate viventium: & ſic etiam ſuo modo, homo pro culpa temporali punitur pœna æterna. Et ideo non eſt mirum, ſi peccata commiſſa contra caritatem, per quam ſcilicet eſt ſocietas inter Deum & homines, æternaliter divino iudicio puniuntur. Et hoc quidem eſſe iuſtum ex tribus apparet. Ex infinita dignitate Dei, in quem peccatur: tanto enim quis gravius peccat, quanto maior eſt dignitas perſonæ in quam peccatur; ſicut plus peccat qui percutit principem quam qui percutit privatam perſonam. Et ſic cum culpa peccati mortalis ſit quodammodo infinita, oportet quod ei infinita pœna reſpondeat. Et ſic cum non poſſit eſſe infinita ſecundum intenſionem, relinquitur quod ſit infinita ſecundum durationem. Secundo apparet ex voluntate per quam peccatur: quicumque enim mortaliter peccat, averſus ab incommutabili bono, finem conſtituit in bono commutabili; ſicut fornicator in delectatione carnis, avarus in pecunia. Et quia finis per ſe appetitur, quicumque appetit finem, fertur in illud, volens illud ſemper obtinere, ſi aliquid aliud non obſiſtat. Unde ille qui peccat mortaliter, voluntatem habet perpetuo in peccato manendi, niſi forte per accidens, ſicut quando timet pœnam, vel aliquod aliud impedimentum. Unde conveniens eſt ut ex quo homo ſecundum ſuam voluntatem peccatum perpetuo obtinendum appetit, quod æternaliter pro illo puniatur. Deus enim qui eſt inſpector cordis, præcipue (a) voluntatem peccantis attendit. Tertio ex parte effectus peccati, qui eſt ſubtractio gratiæ, ex qua ſequitur quod homo, quantum eſt de ſe, perpetuo maneat in peccato, a quo exire non poteſt niſi per auxilium gratiæ. Non eſt autem conveniens ut durante culpa, ceſſet pœna; & ideo in perpetuum durat pœna. Quod autem dicitur reddere unicuique ſecundum opera ſua, non eſt intelligendum ſecundum æqualitatem operum (quia præmium excedit meritum) ſed ſecundum proportionem: quia bonis retribuet bona, & melioribus meliora. Et eadem ratio eſt de malis.

Deinde cum dicit, *His quidem qui ſecundum patientiam*, manifeſtat propoſitum: & pri-

(a) *Al.* ad voluntatem.

Digitized by Google

primo quantum ad opera; ſecundo quantum ad perſonas, ibi, *In omnem animam hominis operantis malum*. Quantum autem ad opera oſtendit veritatem divini iudicii primo quidem in bonis; ſecundo in malis, ibi, *His autem qui ex contentione*. Circa primum duo conſideranda ſunt, ſcilicet meritum, & præmium.

Ad meritum tria concurrunt. Primo quidem patientia: quod poteſt intelligi uno modo de patientia Dei, de qua ſupra dictum eſt: *An divitias bonitatis, & patientiæ, & longanimitatis contemnis?* ut intelligantur illi eſſe *ſecundum patientiam boni operis*, ſcilicet diſpoſiti, qui bene patientia Dei utuntur bene operando. Alio modo poteſt intelligi de patientia hominis: quod etiam intelligi poteſt dupliciter. Uno modo ſecundum quod patientia importat tolerantiam adverſorum, cum æquanimitate cordis. Hoc autem neceſſarium eſt, quod aliquis a bono opere non deſiſtat propter mala quæ patitur; & hoc eſt quod dicit, *Secundum patientiam boni operis*. Iac. I. 4. „ Patientia opus perfectum habet. Luc. XXI. 19. „ In patientia veſtra poſſidebitis „ animas veſtras. “ Secundo poteſt intelligi patientia pro longanimitate, ſive pro perſeverantia, ut ſcilicet aliquis a bono opere propter tædium non recedat. Iac. ult. 7. „ Patientes eſtote fratres uſque ad ad„ ventum Domini. “ Ad Heb. x. 36., Pa„ tientia vobis neceſſaria eſt. “ Secundum eſt bonitas operis; quod quidem dicitur bonum ſecundum ordinem ad debitum finem, & ſecundum quod convenit regulæ debitæ, quæ eſt lex Dei, & ratio humana. Galat. ult. 9. „ Bonum facientes non deficiamus. “ (a) Tertio tangitur rectitudo intentionis (b) quærentis vitam æternam, ut ſcilicet in malis quæ homo patitur, vel in bonis quæ agit, non quærat aliquid temporale, ſed æternum. Matth. VI. 33 „ Primum „ quærite regnum Dei. “

Ex parte etiam præmii tangit tria: quorum primum eſt gloria, quæ ſignificat claritatem ſanctorum, etiam intrinſecam, qua replebuntur in mente, ſecundum illud Eſai. LVIII. II. „ Implebit ſplendoribus ani„ mam tuam; “ & exteriorem, qua ſplendebunt in corpore: Matth. XIII. 43., Ful„ gebunt iuſti ſicut ſol in regno Patris eo„ rum: “ Pſal. CXLIX. 5. „ Exultabunt ſan„ cti in gloria. “ Secundo tangitur honor, per quem ſignificatur ſanctorum dignitas, & reverentia quæ eis exhibetur ab omni creatura. Erunt enim reges, & ſacerdotes. Apocalypſis V. 10. „ Feciſti nos Deo „ noſtro regnum, & ſacerdotes. “ Et ulterius computabuntur inter filios Dei, ſecundum illud Sapient. V. 5. „ Ecce quo„ modo computati ſunt inter filios Dei. “ Pſal. CXXXVIII. 17. „ Nimis honorati ſunt „ amici tui Deus. “ Tertio tangitur incorruptio: quia ſcilicet illa gloria, & honor non erunt tranſitoria, ſicut ea quæ ſunt in hoc mundo. I. Corinth. IX. 25. „ Illi „ quidem ut corruptibilem coronam acci„ piant, nos autem incorruptam. “

Deinde cum dicit, *His autem*, oſtendit veritatem divini iudicii in malis, in quibus etiam tangitur culpa, & pœna. Et quantum ad culpam tanguntur tria, quorum primum eſt contentionis pertinacia, quæ quidem primo poteſt intelligi hominis ad Deum, beneficiis ad ſe vocantem, contra quem homo contendere videtur divinis beneficiis reſiſtendo. Deuteron. XXXI. 27. „ Adhuc vi„ vente me, & ingrediente vobiſcum, ſem„ per contentioſe egiſtis contra Dominum. “ Secundo poteſt intelligi de contentione hominis contra fidem. II. Timoth. II. 1„ Noli verbis contendere. “ Tertio poteſt intelligi de contentione hominum ad invicem, quæ contrariatur caritati, quæ eſt mater virtutum. Iacob. III. 6. „ Ubi ze„ lus, & contentio, ibi inconſtantia, & „ omne opus pravum. “ Secundo ponitur duritia eorum, ſcilicet qui non acquieſcunt veritati: quod poteſt uno modo intelligi de veritate fidei. Ioan. VIII. 45. „ Si verita„ tem dico, quare non creditis mihi? “ Alio modo de veritate divinæ iuſtitiæ, cui non acquieſcunt, veritatem divini iudicii non credentes. Ezech. XVIII. 25. „ Dixi„ ſtis: Non eſt æqua via Domini. “ Tertio poteſt intelligi de veritate vitæ, cui non acquieſcunt qui perverſe vivunt. Ioan. III. 21. „ Qui facit veritatem, ve„ nit ad lucem. “ Tertio autem tangitur malitia in hoc quod dicit, *Credunt autem iniquitati*: vel quia conſentiunt perſuadentibus iniquitatem: Prover. XVII. 4. „ Ma„ lus obedit linguæ iniquæ: “ vel quia credunt impunitatem peccatorum, quæ in divinam iniquitatem redundaret. Eccli. V. 4. „ Ne dixeris: Peccavi, & quid mihi acci„ dit triſte? “ Vel *credunt iniquitati*, id eſt infidelitati, ſcilicet doctrinæ, quæ eſt contra fidem. II. Theſſ. II. 12. „ Iudicentur „ omnes

(a) *Al.* Secundo. (b) *Al.* quærentibus.

Digitized by Google

„ omnes qui non crediderunt veritati, ſed „ conſenſerunt iniquitati. “

Ex parte autem pœnæ quatuor ponuntur, quæ quidem dupliciter diſtingui poſſunt. Uno modo ut ira, ideſt pœna, & vindicta corporalis, intelligatur eſſe poſt iudicium. Sophon. I. 15. „ Dies illa, dies „ iræ. “ Indignatio autem in iudicio, quando impii ſibi ipſis indignabuntur, fit ex peccatis quæ commiſerunt: Sapient. v. 6. „ Erravimus a via veritatis. “ Tribulatio autem, & anguſtia pertinent ad animam ſeparatam a corpore (a) ante reſurrectionem. Proverb. I. 27. „ Quando venerit ſu„ per vos tribulatio, & anguſtia. “ Vel alio modo poſſunt diſtingui, ut prima duo accipiantur ex parte Dei, cuius ira dicitur diſpoſitio ad puniendum, quę eſt malis horribilis. Apocal. VI. 16. „ Dicent montibus, „ & petris, Cadite ſuper nos, & abſcondi„ te nos a facie ſedentis ſuper thronum, „ & ab ira Agni. “ Indignatio eius refertur ad hoc quod peccatores indignos reputabit vita æterna. Pſal. XCIV. 11. „ Qui„ bus iuravi in ira mea, ſi introibunt in „ requiem meam. “ Alia vero accipiuntur ex parte hominis. Et tribulatio quidem dicitur a tribulo, qui pungit: unde ad tribulationem poteſt pertinere omne quod dolorem infert. Sophon. I. 14. „ Vox diei „ Domini amara: tribulabitur ibi fortis. “ Anguſta autem dicitur ex hoc quod animus hominis anguſtiatur, non valens invenire remedium contra mala quæ timet, vel iam patitur. Dan. XIII. 22. „ Anguſtiæ mihi „ ſunt undique. “ & Philip. I. 22. „ quid „ eligam ignoro. “ Iob XXVII. 9. „ Num„ quid clamorem illius audiet Deus, cum „ venerit ſuper illum anguſtia? “

Deinde cum dicit, *In omnem animam*, oſtendit veritatem divini iudicii quantum ad perſonas: & primo proponit huius æquitatem; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Non eſt enim acceptio perſonarum*; tertio rationem manifeſtat, ibi, *Quicumque enim*. Veritatem quidem divini iudicii quantum ad perſonas oſtendit primo in malis, cum dicit: *In omnem animam hominis operantis malum*, ideſt contra omnem animam: quia ſicut gloria ſanctorum ab anima ad corpus devenit, ita reproborum pœna primo & principaliter eſt in anima, & ſecundo in corpore, quod propter defectum, vel culpam animæ reſurget paſſibile. Ezech. XVIII. 20. „ Anima „ quæ peccaverit ipſa morietur. “ Dicit autem: *Iudæi primum, & Græci*: quia Iudæis maior pœna debebatur, tamquam cognoſcentibus Dei voluntatem per legem. Luc. XII. 47. „ Servus qui ſciens voluntatem domi„ ni ſui, non fecit ſecundum volunta„ tem eius, digne plagis vapulabit multis. “ Et ſimiliter Chriſtiani, quantum ad idem peccatum, puta adulterium, vel furtum, graviori pœna puniuntur quam infideles. Heb. X. 29. „ Quanto magis putatis maio„ ra mereri ſupplicia qui Filium Dei con„ culcaverit, & ſanguinem teſtamenti pol„ lutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, „ & ſpiritui gratiæ contumeliam fecerit? “ Sed quantum ad totam pœnam, gravior eſt pœna infidelium propter peccatum infidelitatis, quod eſt graviſſimum. Unde dicitur I. Pet. III. quod ſuper incredulos ira Dei manet. Secundo manifeſtat in bonis: & ponit primo duo, quæ ſupra dixit gloriam, & honorem; tertium vero, ſcilicet pacem, ponit loco incorruptionis, quam includit pax, & multa alia comprehendit. Non enim poteſt eſſe pax hominis perfecta quamdiu aliquis timet ſe amiſſurum bona quæ habet; ſed tunc aliquis habet veram pacem cordis quando habet omnia quæ concupiſcit, & ea perdere non timet. Eſai. XXXII. 17. „ Sedebit populus meus in pulchritu„ dine pacis. “ Et in his etiam primatum Iudæis attribuit: quia eis ſunt primo promiſſa, & in eorum promiſſiones Gentes introierunt. Ioan. IV. 38. „ Alii laboraverunt, „ & vos in labores eorum introiſtis. “

Deinde cum dicit, *Non enim eſt*, aſſignat rationem dictorum: quia ſcilicet *non eſt perſonarum acceptio apud Deum*. Act. X. 34. „ Non eſt perſonarum acceptor Deus. “ Opponitur autem perſonarum acceptio iuſtitiæ diſtributivæ, per quam aliquis diſtribuit unicuique ſecundum dignitatem perſonarum. Ergo acceptio eſt quando præter dignitatem datur alicui plus vel minus. Tunc autem hoc fit præter dignitatem quando hoc fit (b) non propter conditionem perſonæ, quæ facit ad cauſam (hoc eſt enim cauſam accipere, ſcilicet quaſi regulam operandi) ſed propter perſonam, quaſi ipſa perſona accipiatur ut cauſa aliquid faciendi: puta, ſi aliquis det alicui propter conſanguinitatem plus de bonis patrimonialibus, non eſt acceptio perſonarum, quia conſanguinitas eſt conveniens cauſa, propter quam (c) de talibus bonis debeat habere. Si autem propter conſanguinitatem ali-

(a) *Al.* ad reſurrectionem. (b) *Al.* non propter conditionem, ſed propter perſonam quæ facit ad cauſam. (c) *Al.* in talibus.

Digitized by Google

aliquis prælatus det alicui plus de bonis eccleſiaſticis, poteſt hoc ad acceptionem perſonarum pertinere, ſi alia idoneitas non concurrat: non enim conſanguinitas eſt ratio conveniens diſtributionis bonorum ſpiritualium. Quia igitur Deus omnia convenientiſſima ratione facit, non cadit in ipſum perſonarum acceptio: dicitur enim Sap. VIII. quod diſponit omnia ſuaviter.

Sed videtur (a) acceptor perſonarum: quia peccatorum quoſdam in ſuis peccatis relinquit, quoſdam ad ſe vocat. Sed dicendum, quod perſonarum acceptio opponitur iuſtitiæ, unde locum habet in his quæ dantur ex debito, quod attendit iuſtitia; Deus autem non ex debito, ſed gratis peccatores ad pœnitentiam vocat: ſi enim ex operibus, iam non ex gratia, ut dicitur infra XI. & Tit. III. 5. „ Non ex operibus iuſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit. " In talibus autem beneficiis gratis datis, non ſolum Deo, ſed etiam homini liberum eſt dare cui voluerit. Matth. XX. 15. „ An non licet mihi quod volo facere? "

Deinde cum dicit, *Quicumque enim*, exponit prædictam rationem: quod enim non ſit perſonarum acceptio apud Deum, patet per hoc quod omnes qui peccant puniuntur. Unde primo loquitur quantum ad illos qui legem non ſuſceperunt, dicens, quod *quicumque peccaverit ſine lege*, ſcilicet Moyſi accepta a Deo, *ſine lege peribit*, ideſt condemnabitur, non propter legis tranſgreſſionem. Iob IV. 20. „ Quia nullus intelligit, in æternum peribunt. " Secundo loquitur quantum ad illos qui legem ſcriptam acceperunt, & dicit, quod *quicumque peccaverunt in lege*, ideſt poſt legem ſcriptam, *iudicabuntur per legem*, ideſt propter hoc quod tranſgreſſi ſunt præceptum legis. Ioan. XII. 48. „ Sermo quem locutus ſum vobis, ille iudicabit eum in noviſſimo die."

Quidam autem ex hoc modo loquendi occaſionem erroris ſumpſerunt. Quia enim Apoſtolus non dicit, Quicumque in lege peccaverit, per legem peribit, ſicut dixerat de his qui ſunt ſine lege, quod *ſine lege peribunt*; crediderunt, quod illi qui poſt legem ſuſceptam peccant, iudicentur aliqualiter, ſcilicet in præſenti, non tamen pereunt. Sed, ſicut dicit Gloſſa, quis Chriſtianus dicat non perire Iudæum, ſi non credat in Chriſtum, cum Dominus dicat, quod tolerabilius erit Sodomæ in die iudicii, quam eis? ut habetur Matth. X. Unde Ezech. XVIII. 32. „ Nolo mortem peccatoris. " Utitur autem tali diverſitate in loquendo, quia, ut Gregorius dicit in Moralibus (Lib. XXVI. cap. XXIV.) ſuper illud Iob XXXVI. 6. „ Iudicium pauperibus tribuit, " quidam in futuro iudicio peribunt, ſed non iudicabuntur, id eſt impii, qui ſunt ſine fide, & lege Dei. Pſal. I. 6. „ Non reſurgent impii in iudicio: " quia ſcilicet non eſt locus diſceptandi contra eum qui totaliter alienus eſt a Deo. Ioan. III. 18. „ Qui non credit, iam iudicatus eſt. " Alii vero qui lege Dei, & fide ſuſcepta peccant, ita peribunt quod etiam iudicabuntur, quaſi quadam diſceptatione cum eis facta: unde Ezech. XXXIV. 17. dicitur: „ Ecce ego iudico inter pecus & pecus, arietum, & hyrcorum. " Sicut & Rex (ut Gregorius dicit) hoſtes condemnat abſque audientia, cives autem cum diligenti audientia.

LECTIO III.

Non enim auditores legis iuſti ſunt apud Deum, ſed factores legis iuſtificabuntur. Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex, qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & inter ſe invicem cogitationum accuſantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum, ſecundum Evangelium meum, per Ieſum Chriſtum.

Poſtquam Apoſtolus confutavit humanum iudicium, quo ſe Gentiles, & Iudæi mutuo iudicabant, & divinum iudicium commendavit; hic procedit ad oſtendendum, ea quibus Iudæi gloriabantur, eis non ſufficere ad ſalutem: & primo oſtendit propoſitum; ſecundo ſolvit ea quæ in contrarium dici poſſent, III. cap. ibi, *Quid ergo amplius Iudæo eſt*? De duobus Iudæi gloriabantur; ſcilicet de lege, & circumciſione,

(a) *Al.* acceptio.

ne, quæ non erat ex lege Moyſi; ſed ex patribus, ut dicitur Ioan. VII. Primo ergo oſtendit quod lex audita, ſive recepta non ſufficiebat ad ſalutem; ſecundo oſtendit idem de circumciſione, ibi, *Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Cum enim Gentes*. Circa primum proponit duo: unum excludendo, alterum aſſerendo. Excludit enim quod Iudæi opinabantur, (*a*) ſcilicet ſe per ſolum legis auditum iuſtificari: unde dicit: Ita dictum eſt. Peccantes in lege, iudicentur per legem: *non enim auditores legis*, ex hoc ipſo quod legem audiunt, *iuſti ſunt apud Deum*, & ſi apud homines iuſti reputantur. Matth. VII. 29. „ Qui audit verba mea, & non facit ea, ſimilis „ eſt viro ſtulto. " Iac. I. 23. „ „ Si quis „ auditor eſt verbi, & non factor, hic comparabitur viro conſideranti vultum nati„ vitatis ſuæ in ſpeculo. " Secundo aſtruit quod factores legis ſunt iuſti, cum dicit: *Sed factores legis iuſtificabuntur*. Matth. VII. 24. „ Omnis qui audit verba mea, & fa„ cit ea, aſſimilabitur viro ſapienti. " Iac. I. 22. „ Eſtote factores verbi, & non au„ ditores tantum: " & Pſalm. CX. 10. „ In„ tellectus bonus omnibus facientibus eum. "

Sed (*b*) circa ſecundum videtur eſſe quod infra III. 20. dicitur: *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram eo*. Non ergo aliqui ex hoc quod opera legis faciunt, iuſtificantur.

Sed dicendum eſt, quod iuſtificari tripliciter accipi poteſt. Uno modo poteſt accipi quantum ad reputationem, ut tunc aliquis iuſtificari dicatur quando iuſtus reputatur. Ezech. XVI. 56. „ Iuſtificaſti ſorores „ tuas, " ſcilicet per reputationem: & ſecundum hoc poteſt intelligi, *Factores legis iuſtificabuntur*; ideſt, iuſti apud Deum, & homines reputabuntur. Secundo per executionem iuſtitiæ, inquantum ſcilicet opera iuſtitiæ exequuntur. Luc. XVIII. 14. „ De„ ſcendit hic iuſtificatus in domum ſuam: " quia ſcilicet publicanus opus iuſtitiæ fecerat confitendo peccatum. Et hoc modo verificatur quod hic dicitur, *Factores legis iuſtificabuntur*, ſcilicet legis iuſtitiam exequendo. Tertio modo poteſt accipi iuſtificatio quantum ad cauſam iuſtitiæ, ut ſcilicet ille dicatur iuſtificari qui iuſtitiam de novo accipit, ſicut infra V. *Iuſtificati pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*. Sic autem non intelligitur hic quod factores legis iuſtificentur, quaſi per opera legis iuſtitiam acquirant. Hoc quidem eſſe non poteſt neque quantum ad opera cæremonialia, quæ gratiam iuſtificantem non conferebant, neque etiam quantum ad moralia, ex quibus habitus iuſtitiæ non acquiritur; ſed potius per habitum iuſtitiæ infuſum huiuſmodi opera facimus.

Deinde cum dicit, *Cum enim Gentes*, manifeſtat propoſitum: & primo oſtendit quod factores legis, etiam ſi non ſint auditores, iuſtificantur; ſecundo quod auditores legis ſine legis obſervantia non iuſtificantur, ibi, *Si autem Iudæus*. Circa primum tria facit. Primo proponit dignitatem eorum qui legem abſque auditu obſervant; ſecundo manifeſtat quod dixerat, ibi, *Qui oſtendunt opus legis*; tertio probat, ibi, *Teſtimonium reddente illis*. Circa primum tria tangit quantum ad Gentiles. Primo carentiam legis, dicens: *Cum enim Gentes, quæ legem non habent*, ſcilicet divinam, quam non acceperunt: non enim Gentibus data eſt lex, ſed Iudæis, ſecundum illud Eccli. XXIV. 33. (*c*) „ Legem mandavit Moyſes in præceptis iu„ ſtitiarum, & hereditatem domui Iacob, & „ Iſrael promiſſiones: " & in Pſal. CXLVII. 20. „ Non fecit taliter omni nationi. " Deu. XXXIII. 4. „ Legem præcepit nobis „ Moyſes hereditatem multitudinis Iacob. " Ex quo patet quod Gentiles non peccabant non obſervando cæremonialia legis. Secundo commendat in eis legis obſervantiam, cum dicit: *Naturaliter faciunt quæ ſunt legis*, id eſt quæ lex mandat, ſcilicet quantum ad præcepta moralia, quæ ſunt de dictamine rationis naturalis: ſicut & de Iob dicitur (Iob I.) quod erat iuſtus, & rectus ac timens Deum, & recedens a malo. Unde ipſe dicit cap. XXIII. 11. „ Veſtigia e„ ius ſecutus eſt pes meus, vias eius cu„ ſtodivi. "

Sed quod dicit *naturaliter*, dubitationem habet: videtur enim patrocinari Pelagianis, qui dicebant, quod homo per ſua naturalia poterat omnia præcepta legis ſervare. Unde exponendum eſt. *Naturaliter*, ideſt per naturam gratia reformatam: loquitur enim de Gentibus ad fidem converſis, qui auxilio gratiæ Chriſti cœperant moralia legis ſervare. Vel poteſt dici *naturaliter*, ideſt per legem naturalem oſtendentem eis quid ſit agendum, ſecundum illud Pſal. IV. 6. „ Multi dicunt: Quis oſtendit nobis bona?

„ Si-

(a) *Al. omittitur* ſcilicet. (b) *Forte* Sed contra ſecundum. (c) *Al. omittitur hæc ſententia Eccleſiaſtici*.

„ Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, „ Domine: " quod eſt lumen rationis naturalis, in qua eſt imago Dei; & tamen non excluditur quin neceſſaria ſit gratia ad movendum affectum: ſicut etiam per legem eſt cognitio peccati, ut dicitur infra III. & tamen ulterius requiritur gratia ad movendum affectum.

Tertio oſtendit eorum dignitatem, in hoc ſcilicet quod *huiuſmodi legem non habentes*, *ipſi ſibi ſunt lex*, inquantum ſcilicet funguntur officio legis ad ſeipſos, inſtruendo ſe, & inducendo ad bonum: quia, ut Philoſophus dicit X. Ethicor. (cap. xv.) lex eſt ſermo coactionem habens, ab aliqua prudentia, & intellectu procedens. Et ideo dicitur I. Timoth. I. quod iuſto lex non eſt poſita, ideſt exteriori lege non cogitur; ſed poſita eſt iniuſtis, qui indigent exterius cogi. Et iſte eſt ſupremus gradus dignitatis in hominibus, ut ſcilicet non ab aliis, ſed a ſeipſis inducantur ad bonum; ſecundus vero gradus eſt eorum qui inducuntur ab alio, ſed ſine coactione; tertius autem eſt eorum qui coactione indigent ad hoc quod fiant boni; quartus eſt eorum qui nec coactione ad bonum dirigi poſſunt. Hierem. II. 30. „ Fruſtra percuſſi filios „ veſtros; diſciplinam non receperunt. " Deinde cum dicit, *Qui oſtendunt*, oſtendit quomodo ipſi ſunt ſibi lex: quod quidem accipere poſſumus ad ſimilitudinem legis, quæ ab exteriori homine proponitur, quæ ſcilicet conſuevit, (*a*) ad firmitatem, & memoriam, ſcripto tradi; & ſimiliter illi qui legem obſervant, abſque exteriori auditu legis, oſtendunt opus legis ſcriptum, non quidem atramento; ſed primo quidem & principaliter ſpiritu Dei vivi, ut dicitur I. Corinth. III. ſecundo etiam humano ſtudio. Proverb. III. 3. „ Deſcribe ea in ta„ bulis cordis tui, " ſcilicet præcepta ſapientię. Unde & hic ſequitur, *In cordibus ſuis*: non pergameno, aut tabulis lapideis, ſive æreis. Hierem. XXXI. 33. „ Dabo le„ gem meam in viſceribus eorum, & in „ corde eorum ſuperſcribam eam. "

Deinde cum dicit, *Teſtimonium reddente*, probat quod dixerat, ſcilicet quod opus legis ſit in cordibus eorum inſcriptum per quædam opera, quæ huiuſmodi ſcriptum annuntiant: & primo ponit illa opera; quorum unum eſt teſtimonium conſcientiæ, quod tangit dicens: *Teſtimonium reddente illis conſcientia*; quæ quidem nihil aliud eſt quam applicatio cognitionis habitæ ad iudicandum de aliquo (*b*) opere utrum ſit bene, vel male factum. Unde huiuſmodi conſcientia quandoque teſtimonium perhibet de bono, ſecundum illud II. Corinth. I. 12. „ Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium „ conſcientiæ noſtræ: " quandoque autem de malo: Eccle. VII. 23. „ Scit conſcientia „ tua quia & tu crebro male dixiſti a„ liis. " Non autem poteſt aliquis perhibere teſtimonium de aliquo opere quod ſit bonum, vel malum, niſi per hoc quod habet legis notitiam: unde hoc ipſum quod conſcientia teſtimonium reddit de bono, vel malo, eſt evidens ſignum quod in corde hominis ſit opus legis deſcriptum. Aliud autem opus eſt accuſatio, & defenſio, quæ ſine notitia legis eſſe non poſſunt; & quantum ad hoc dicit, *Et cogitationum*, id eſt cogitationibus, *accuſantium*, *aut etiam defendentium*, ideſt accuſantibus, vel defendentibus, more Græcorum, qui genitivis loco ablativorum utuntur; & hoc *inter ſe invicem*. Inſurgit enim homini circa aliquod factum aliqua cogitatio accuſans, dum propter rationem aliquam cogitat ſe male feciſſe. Pſal. XLIX. 21. „ Arguam te, & ſta„ tuam contra faciem tuam. " Eſai. III. 9. „ Agnitio vultus eorum reſpondebit „ eis. " Quandoque etiam inſurgit aliqua cogitatio defendens, dum per aliquam rationem cogitat ſe feciſſe bene, ſecundum illud Iob XXVII. 6. „ Non reprehendet me „ cor in omni vita mea. " Et inter hanc accuſationem & defenſionem locum habet teſtimonium conſcientiæ, cui ſtatur. Poteſt & aliter legi, ut dicatur: *Teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum*: quæ ſcilicet conſcientia, non ſolum eſt operum, ſed etiam cogitationum, de quibus ſcilicet homo conſcientiam habet. Sed primum melius eſt. Sed quia teſtimonium, accuſatio, & defenſio in iudicio locum habent, agit ſecundo de huiuſmodi iudicio, oſtendens tempus, cum dicit, *In die*; quod dicit non ad deſignandum temporis qualitatem, ſed abſconditorum manifeſtationem. I. Corinth. IV. 5. „ Illuminabit abſcondita tenebra„ rum. " Quandoque tamen dicitur nox propter incertitudinem horæ illius. Matth. XXV. 6. „ Media nocte clamor factus eſt. " Dicuntur autem cogitationes accuſantes, vel defendentes in die iudicii, non illæ quæ tunc erunt (quia tunc unicuique manifeſta erit ſalus, vel damnatio) ſed defenſio, vel accuſatio cogitationum, quæ nunc ſunt, & teſtimonium conſcientiæ, quod tunc eſt,

(a) *Al.* ad infirmitatem. (b) *Al. deeſt* opere.

Digitized by Google

eſt, repræſentabitur homini in illa die, virtute divina faciente, ut dicit Auguſtinus de Civitate Dei. Notitia autem illarum cogitationum, quæ remanent in anima, nihil eſſe aliud videtur, ut dicit Gloſſa, quam reatus pœnæ, vel meritum ex eis conſequens. Oſtendit etiam auctorem iudicii, dicens, *Cum iudicabit Deus*. Pſalm. xcv. 13. „ Iudicabit orbem terrarum in æquitate.“ Determinat etiam de quibus erit iudicium, cum dicit, *Occulta hominum*, de quibus nunc homines iudicare non poſſunt. I. Cor. iv. 5. „ Illuminabit abſcondita tenebrarum. “ Oſtendit etiam doctrinam, ex qua habetur fides de hoc iudicio, cum dicit, *Secundum Evangelium meum*, id eſt a me prædicatum. Matth. xii. 36. „ Omne verbum otioſum, quod locuti fuerint homines, „ reddent rationem de eo in die iudicii.“

Dicit autem, *Evangelium meum*, quamvis non poſſit dicere baptiſmum ſuum, & ſit utriuſque miniſter: quia in baptiſmo nihil operatur induſtria hominis, ſed in Evangelio prędicando (a) multum induſtria prędicatoris operatur. Epheſ. iii. 4. „ Prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in „ miniſterio. “ Poſtea ponit cui datum eſt iudicium, cum ſubdit, *Per Ieſum Chriſtum*, qui ſcilicet eſt conſtitutus a Deo iudex vivorum, & mortuorum, ut dicitur Act. x. & Ioan. v. 22. „ Pater omne iudicium dedit Filio, “ qui ſcilicet in iudicio apparebit bonis, & malis; ſed bonis ſecundum gloriam divinitatis: Eſa. xxxiii. 17. „ Regem in decore ſuo videbunt: “ malis autem ſecundum naturam humanitatis: Apoc. i. 7. „ Videbit eum omnis caro. “

L E C T I O IV.

SI autem tu Iudæus cognominaris, & requieſcis in lege, & gloriaris in Deo, & noſti voluntatem eius, & probas utiliora, inſtructus per legem, confidis teipſum eſſe ducem cæcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem inſipientium, magiſtrum infantium, habentem formam ſcientiæ, & veritatis in lege. Qui ergo alium doces, te ipſum non doces? Qui prædicas non furandum, furaris? Qui dicis non mœchandum, mœcharis? Qui abominaris idola, ſacrilegium facis? Qui in lege glorïaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras? Nomen enim Dei per vos blaſphematur inter Gentes, ſicut ſcriptum eſt. Circumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves; ſi autem prævaricator legis ſis, circumciſio tua præputium facta eſt. Si igitur præputium iuſtitias legis cuſtodiat, nonne præputium illius in circumciſionem reputabitur; & iudicabit id quod ex natura eſt præputium, legem conſummans, te qui per litteram, & circumciſionem prævaricator legis es? Non enim qui in manifeſto, Iudæus eſt, neque quæ in manifeſto in carne, eſt circumciſio; ſed qui in abſcondito, Iudæus eſt, & circumciſio cordis in ſpiritu, non in littera; cuius laus non ex hominibus, ſed ex Deo eſt.

OStenſo quod factores legis iuſtificantur etiam ſine hoc quod ſint auditores, quod pertinebat ad Gentiles; hic oſtendit quod auditores non iuſtificantur niſi ſint factores, quod pertinet ad Iudæos. Primo ergo oſtendit prærogativam Iudæorum, quantum ad legis ſuſceptionem; ſecundo ponit eorum defectum, quantum ad legis tranſgreſſionem, ibi, *Qui ergo alium doces*. Ponit autem eorum prerogativam tripliciter. Primo quantum ad gentem cui data eſt lex; ſecundo quantum ad legem, ibi, *Et requieſcis in lege*; tertio quantum ad legis effectum, ſive factum, ibi, *Et noſti voluntatem eius*. Quantum autem ad gentem dicit: *Si autem tu Iudæus cognominaris*, quod eſt nomen honorabile, ſecundum illud Pſal. cxiii. 2. „ Facta eſt Iudæa ſanctificatio eius. “ Ioan. iv. 22. „ Salus ex Iudæis eſt. “ Dicuntur autem Iudæi, non a Iuda Machabæo, ut quidam dicunt, forte propter hoc quod Iudas Machabæus gentem illam in diſperſione exiſtentem congregavit, & protexit, ſecundum illud I. Mach. iii. 2. „ Præliabatur prælia Iſrael cum lætitia, & dilatavit gloriam populo ſuo. “ Invenitur enim nomen Iudæorum ante Iudam Machabæum, ſecundum illud Eſther viii. 16. „ Iudæis nova lux oriri viſa eſt. “ Et ideo dicendum eſt, quod Iudæi denominantur a Iuda Patriarcha. Gen. xlix. 8. „ Iuda, te laudabunt fratres tui. “ Cum enim tempore

(a) A', deeſt multum.

re Roboam, decem tribus, ab eius regno ſe ſegregantes, vitulum aureum adorarent, In tranſmigrationem ſunt ductæ ab Aſſiriis, ut habetur IV. Reg. XVII. Nec de eo- eum reverſione facit mentionem Scriptura; ſed potius terra remanſit occupata ab alienigenis, qui poſtmodum Samaritani ſunt dicti. Duæ autem tribus, ſcilicet Iudæ, & Beniamin, adhærentes regno Roboam, perſeveraverunt in cultu Dei. Et quamvis in captivitatem Babylonis fuerint ductæ, poſtmodum tamen per Cyrum Regem Perſarum ſunt reducti in terram ſuam, ut dicitur I. Eſd. I. Et quia tribus Iudæ maior erat, ab ea gens tota illa denominabatur; & non ſolum illi qui erant ex tribu Beniamin, ſed etiam de aliis tribubus revertentibus, qui ſe illis adiunxerunt. Conſequenter cum dicit, *Et requieſcis in lege*, ponit eorum prærogativam quantum ad legem. Et primo quidem quantum ad ipſam legem, cum dicit, *Et requieſcis in lege*, quaſi per eam certificatus in credendis, & in agendis. Dubitans enim intellectu non quieſcit, ſed utrinque ſolicitatur; qui autem ſapientiæ certitudinem accipit, mente quieſcit. Sap. VIII. 16. „ Intrans in domum meam „ conquieſcam cum illa. " Secundo quantum ad legiſlatorem, cum ſubdit: *Et gloriaris in Deo*, ideſt in cultu, & notitia unius Dei. Hier. IX. 24. „ In hoc glorietur „ qui gloriatur, ſcire, & noſſe me. " I. Cor. I. & II. Cor. X. 17. „ Qui gloriatur, „ in Domino glorietur. " Deinde cum ſubdit, *Et noſti voluntatem eius*, ponit prærogativam eorum quantum ab fructum legis: & primo quantum ad hominem reſpectu ſuiipſius; ſecundo reſpectu aliorum, ibi, *Confidis*. Ponit autem duplicem fructum. Primum quidem reſpondentem gloriæ quam de Deo habebant, cum dicit: *Noſti voluntatem eius*, quid ſcilicet Deus velit nos facere. Infra XII. 2. *Ut probetis quæ ſit voluntas Dei*. Secundum fructum ponit, qui reſpondet quieſcenti in lege Dei, cum dicit, *Et probas utiliora*; ideſt, ſcis approbare eligendo non ſolum mala a bonis, ſed etiam meliora a minus bonis: unde quærebat quidam Matth. XXII. 36. „ Quod eſt mandatum magnum? " & hoc *inſtructus per legem*. Pſal. XCIII. 12. „ Beatus homo quem „ tu erudieris Domine, & de lege tua docueris eum. " Conſequenter ponit fructus per reſpectum ad alios; qui quidem tripliciter ſe habent ad notitiam legis. Quidam enim ſunt omnino in legis ignorantia conſtituti. Uno quidem modo per defectum naturalis ingenii, ſicut & homo corporaliter dicitur cæcus per defectum interioris potentiæ viſivæ. Eſa. LIX. „ Palpavi„ mus ut cæci parietem. " Huiuſmodi autem hominibus non poteſt homo lumen ſcientiæ præbere, ut ipſi per ſe videre poſſint quid ſit agendum; ſed præbet eis homo ducatum ut cæcis, mandando eis quid facere debeant, quamvis mandatorum rationem non cognoſcant: Iob XXIX. 15. „ Oculus fui „ cæco: " de quibus tamen dicitur Matth. XV. 14. „ Cæci ſunt, & duces cæcorum. " Alio modo ſunt in ignorantia per defectum diſciplinæ, qui ſunt quaſi in tenebris exterioribus non illuminati per doctrinam, quibus ſapiens præbere poteſt lumen diſciplinæ, ut intelligant quæ mandantur; & hoc eſt quod dicit: *Lumen eorum qui in tenebris ſunt*. Luc. I. 79. „ Illuminare his qui in „ tenebris, & in umbra mortis ſedent. " Secundo autem tangit illos qui ſunt in via perveniendi ad ſcientiam, quam nondum attigerunt: & hoc uno modo per defectum plenæ inſtructionis; & hoc eſt quod dicit, *Eruditorem inſipientium*, ideſt eorum qui nondum ſapientiam acceperunt, qui dicuntur erudiri, quaſi erui a ruditate, quæ a principio ineſt omnibus cum primo inſtruuntur. Eccli. VII. 25. „ Filii tibi ſunt? Erudi „ eos. " Alio modo per defectum ætatis, ſicut ſunt pueri; & quantum ad hoc dicit, *Magiſtrum infantium*. Eſa. XXXIII. 18. „ Ubi „ eſt doctor parvulorum? " Tertii vero ſunt qui iam ſunt in ſcientia provecti; & iſti indigent a ſapientibus informari, ut habeant ſapientum dicta in auctoritate, quaſi quamdam regulam ſeu formam: & quantum ad hoc dicit: *Habentem formam ſcientiæ*. II. Tim. I. 13. „ Formam habe bonorum verborum, „ quæ a me audiſti: " & Phil. III. 17. „ Obſervate eos qui ita ambulant ſicut ha„ betis formam noſtram. " Oportet autem eos qui ſic informantur, auctoritate maiorum inſtrui, ut ſciant quid ſit in lege traditum; & ideo dicit, *Scientiæ*: Sap. X. 10. „ Dedit illi ſcientiam ſanctorum: " & etiam ut ſciant qui ſit verus intellectus eorum quæ traduntur in lege; & quantum ad hoc dicit, *Veritatis*. Pſal. XLII. 3. „ E„ mitte lucem tuam, & veritatem tuam. "

Deinde cum dicit, *Qui ergo alium doces*, oſtendit defectum eorum ſecundum tranſgreſſionem legis, & primo hominis ad ſeipſum, cum dicit, *Qui ergo alium doces*, dirigendo ipſum ad bonum, *te ipſum non doces* dirigendo? Et poteſt legi vel interrogative, quaſi cum quadam indignatione; vel remiſſe, quaſi aſſerendo eorum malitiam: & ſimile eſt in ſequentibus. Iob IV

3. „ Ecce docuiſti plurimos: “ & infra 5.
„ Nunc tetigit te plaga, & defeciſti. “
Secundo tangit defectum quantum ad pro-
ximum: primo quidem quantum ad res quæ
furto ſubtrahuntur, cum dicit: *Qui pradi-
cas non furandum, furaris?* Eſa. I. 23. „ Prin-
„ cipes tui infideles, ſocii furum: “ ſecun-
do quantum ad perſonam coniunctam, quæ
per adulterium polluitur; & quantum ad
hoc dicit: *Qui doces non mœchandum, mœ-
charis?* Oſeæ VII. 4. „ Omnes adulteran
„ tes, quaſi clibanus. “ Hier. V. 8. „ Unuſ-
„ quiſque ad uxorem proximi ſui (a) “.
Tertio autem oſtendit eorum defectum per
comparationem eorum ad Deum: & primo
quidem quantum ad hoc quod peccabant
contra ipſius cultum; & quantum ad hoc
dicit: *Qui abominaris idola*, cognoſcens ſci
licet ex præcepto legis ea non eſſe colen-
da, *ſacrilegium facis?* abutendo, ſcilicet his
quæ pertinent ad divinum cultum. Quod
quidem primo fecerunt in ſtatu legis: Ma-
lach. I. 12. „ Dicitis: Menſa Domini con-
„ taminata eſt: “ & poſtmodum blaſphe-
mando: Luc. XI. 15. „ In Beelzebub prin-
„ cipe dæmoniorum eiicit dæmonia. “ Se-
cundo quantum ad ipſam gloriam, cum di.
cit: *Qui in lege gloriaris, per prævaricationem
legis Deum inhonoras?* Sicut enim legis ob-
ſervantia in bonis operibus eſt occaſio vi-
dentibus ut honorent Deum, ita etiam
tranſgreſſio legis per mala opera occaſio eſt
videntibus blaſphemandi. I. Petri II. 12.
„ Ex bonis operibus vos conſiderantes glo-
„ rificent Deum. “ E contra autem dicitur
I. Tim. VI. 1. „ Quicumque ſunt ſub iugo
„ ſervitutis, dominos ſuos omni honore di-
„ gnos arbitrentur, ne nomen Domini, &
„ doctrina fidei blaſphemetur. “ Et ideo in
Pſalm. CXVIII. 158. dicitur: „ Vidi præ-
„ varicantes, & tabeſcebam. “ Et ad hoc
inducit auctoritatem, ſubdens: *Nomen enim
Dei per vos blaſphematur inter Gentes*: quia
ſcilicet Gentes videntes Iudæorum malam
converſationem, reputabant hoc provenire
ex mala inſtructione legis a Deo traditæ.
Dicit autem, *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet Eſa.
LII. 5. „ Dominatores eius inique agunt
„ & iugiter tota die nomen meum blaſ-
„ phematur: “ & Exech. XXXVI. 22. ſecun-
dum aliam litteram, ubi noſtra ſic habet:
„ Non propter vos faciam, domus Iſrael,
„ ſed propter nomen ſanctum meum, quod
„ polluiſtis in Gentibus. “ Deinde cum di-
cit, *Circumciſio quidem prodeſt &c.* oſtendit
quod nec circumciſio ſufficit ad ſalutem ea-
dem ratione qua nec lex, quia ſcilicet ob-
ſervantia legis ſine circumciſione valet, ſine
qua tamen circumciſio non prodeſt, ſicut
ſuperius dictum eſt. Et circa hoc tria fa-
cit. Primo comparat circumciſionem ad Iu-
dæos circumciſos; ſecundo ad Gentes in-
circumciſas, ibi, *Si igitur præputium*; tertio
manifeſtat quod dixerat, ibi, *Non enim qui
in manifeſto*. Circa primum duo facit. Pri-
mo oſtendit qualiter circumciſio proſit; ſe-
cundo qualiter non proſit, ibi, *Si autem
prævaricator legis ſis &c.* Dicit ergo primo:
Circumciſio quidem prodeſt quantum ad re-
miſſionem peccati originalis: unde dicitur
Geneſ. XVII. 14. „ Maſculus cuius præpu-
„ tii caro circumciſa non fuerit, delebitur
„ anima illa de populo ſuo. “ Sed tibi ad-
ulto tunc finaliter prodeſt, ſi legem obſer-
ves; ſicut religioſis prodeſt profeſſio, ſi re-
gulam obſervent. Circumciſio enim erat
quaſi quædam profeſſio, obligans homines
ad obſervantiam legis. Gal. V. 3. „ Teſti-
„ ficor omni circumcidenti ſe, quoniam de-
„ bitor eſt univerſæ legis faciendæ. “ Quod
autem Apoſtolus dixit Gal. V. 2. „ Si cir-
„ cumcidamini, Chriſtus nihil vobis prod-
„ erit, “ loquitur quantum ad tempus poſt
gratiam Evangelii divulgatam; hic autem
loquitur quantum ad tempus ante paſſionem
Chriſti, in quo circumciſio ſtatum habebat.
Secundo ibi, *Si autem prævaricator legis ſis*,
oſtendit quomodo circumciſio non proſit,
dicens: *Si tu*, Iudæe adulte, *prævaricator
es legis, circumciſio tua præputium facta eſt*;
ideſt, non plus valet tibi quam præputium,
quia non ſervas quod per circumciſionem pro-
fiteris. Hierem. IX. 26. „ Omnes Gentes
„ præputium habent, domus autem Iſrael
„ incircumciſi ſunt corde. “ Quinimmo
ex hoc ſunt magis rei, quia non ſervant
quod promiſerunt: „ diſplicet enim ſtulta,
„ & infidelis promiſſio, “ ut dicitur Ec-
cle. V. 3. Deinde cum dicit, *Si ergo præ-
putium*, comparat circumciſionem ad Gen-
tiles, & hoc dupliciter. Primo quidem
quantum ad hoc quod eius fructum habent
Gentiles obſervando legem: unde dicit: Si
circumciſio prodeſt cum obſervatione legis,
non autem ſine ea; *igitur ſi præputium*, ideſt
Gentilis incircumciſus, *cuſtodiat iuſtitias
legis*, ideſt iuſta præcepta legis: Pſalm.
CVIII. 86. „ Omnia mandata tua veritas: “
*nonne præputium illius in circumciſionem repu-
tabitur?* quaſi dicat: Fructum veræ circum-
ciſionis habebit. Ad hoc enim homo exter-
ius circumciditur in carne ut ſcilicet ſe
cir-

(a) *Supple ex eo loco* hinniebat.

circumcidat in corde. Hier. IV. 4. „ Circumcidimini Domino, & auferte præputia cordium veſtrorum. “ Secundo ibi, *Et iudicabit id quod ex natura eſt præputium*, comparat circumciſionem Gentili, (*a*) eum oſtendens propter obſervantiam legis Iudæo præferri: unde dicit: *Et præputium*, ideſt Gentilis incircumciſus, *conſummans*, ideſt implens mandata legis, *ex natura*, id eſt per naturalem rationem, ut ſupra dictum eſt, quod naturaliter quæ ſunt legis faciunt, *iudicabit*, per comparationem, *te*, ſcilicet Iudæum circumciſum, *qui es prævaricator legis*, tranſgrediendo precepta eius, *per litteram*, ideſt habentem legem litteris deſcriptam, *& circumciſionem*, ſcilicet carnis. Unde de hoc comparationis iudicio dicitur Matth. XII. 41. „ Viri Ninivitæ ſurgent in iudicio cum generatione iſta, & condemnabunt eam. “

Deinde cum dicit, *Non enim qui in manifeſto, Iudæus eſt*, aſſignat rationem dictorum: & primo ponit rationem; ſecundo probat eam, ibi, *Cuius laus*. Circa primum duo facit. Primo aſſignat rationem quare circumciſio, vel Iudaiſmus ſine legis obſervatione non proſit; ſecundo aſſignat rationem quare obſervantia legis proſit ſine Iudaiſmo, & circumciſione, ibi, *Sed qui in abſcondito*. Dicit ergo, quod ideo circumciſio prævaricantis legem ſit præputium, & iudicatur a præputio cuſtodiente legem: non enim eſt verus Iudæus ille qui in manifeſto eſt Iudæus ſecundum carnalem generationem. Infra IX. 6. *Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, ſed qui filii ſunt promiſſionis*. Et ſimiliter etiam non eſt vera circumciſio illa quæ eſt manifeſta in carne: illa enim eſt ſignum, ut dicitur Geneſ. XVII. 11. „ Circumcidetis carnem præputii veſtri, ut ſit in ſignum fœderis. “ Non autem eſt ſignum verum, niſi ei reſpondeat ſignatum: unde ſi quis Iudæus eſſet tranſgreſſor fœderis, non eſſet eius vera circumciſio; & ideo reputatur in præputium. Deinde cum dicit, *Sed qui in abſcondito*, aſſignat rationem quare præputium cuſtodientis legem reputetur in circumciſionem, & iudicet circumciſionem carnalem: quia ſcilicet ille vere eſt Iudæus qui eſt in abſcondito, ideſt qui habet in affectu cordis mandata legis quam Iudæi profitentur: Matth. VI. 6. „ Pater tuus, qui videt in abſcondito, reddet tibi: “ & ſimiliter circumciſio vera eſt quæ eſt *cordis in ſpiritu*, ideſt per ſpiritum facta, per quam ſuperfluæ cogitationes a corde præciduntur. Vel *in ſpiritu*, ideſt per ſpiritualem intellectum legis, non litteralem. Philip. III. 3. „ Nos ſumus circumciſio qui ſpiritu Deo ſervimus. “ Deinde cum dicit, *Cuius laus non ex hominibus*, probat præmiſſam rationem. Manifeſtum eſt enim quod in omnibus iudicium divinum præferendum eſt humano. Ea vero quæ exterius apparent, ſive ſit Iudaiſmus, ſive circumciſio, laudantur ab hominibus; ſed ea quæ ſunt in abſcondito, laudantur ſecundum iudicium divinum: quia, ut dicitur I. Reg. XVI. 7. „ homines vident quæ apparent, Deus autem intuetur cor. Unde relinquitur quod interior Iudaiſmus, & circumciſio prævalet exteriori; & hoc eſt quod dicit: *Cuius*, ſcilicet interioris circumciſionis, *laus non eſt ex hominibus, ſed ex Deo*. II. Cor. X. 18. „ Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. “

C A P I T I S T E R T I I

L E C T I O I.

QUid ergo amplius Iudæo eſt, aut quæ utilitas circumciſionis? Multum per omnem modum. Primum quidem quia credita ſunt illis eloquia Dei. Quid enim ſi quidam illorum non crediderunt? Numquid incredulitas illorum, fidem Dei evacuavit? Abſit. Eſt autem Deus verax; omnis autem homo mendax; ſicut ſcriptum eſt: Ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris. Si autem iniquitas noſtra iuſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus eſt Deus, qui infert iram? Abſit (ſecundum hominem dico.) Alioquin quomodo iudicabit Deus

(a) *Al. mittitur* eum.

Deus hunc mundum? Si enim veritas Dei in meo mendacio abundavit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tamquam peccator iudicor? Et non (ſicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere) faciamus mala, ut veniant bona: quorum damnatio iuſta eſt.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod Iudaiſmus, ad quem pertinet legis ſuſceptio, & circumciſio non ſufficiunt ad ſalutem ſine legis cuſtodia, per quam Gentilis, ſine exteriori Iudaiſmo, & circumciſione, fructum utriuſque conſequitur: hic obiicit contra præmiſſa: & primo quidem proponit obiectionem; ſecundo ſolvit, ibi, *Multum quidem*. Obiicit ergo primo ſic. Si ita eſſet, ſicut dictum eſt, quod non eſt verus Iudæus, nec vera circumciſio in manifeſto, ſed in occulto cordis; *quid ergo amplius eſt Iudæo?* ideſt, quid amplius datum eſt quam ceteris? Videtur quod nihil: & hoc eſt inconveniens, cum Dominus dixerit Deut. VII. 6. „ Te elegit Dominus Deus tuus ut ſis „ ei populus peculiaris. “ *Aut quæ utilitas circumciſionis?* ſcilicet exterioris. Videtur ex præmiſſis quod nulla: quod eſt inconveniens, cum ſit a Deo tradita, qui dicit Eſa. XLVIII. 17. „ Ego Dominus docens te utilia. “ Deinde cum dicit, *Multum quidem*, ſolvit præmiſſam obiectionem: & primo quantum ad prærogativam Iudaiſmi; ſecundo quantum ad utilitatem circumciſionis, IV. cap. ibi, *Quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primo oſtendit Iudæorum prærogativam; ſecundo excludit eorum gloriam, qua ſe Gentibus ſuperbe præferebant, ibi, *Quid ergo? Præcellimus eos?* Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat, ibi, *Primum quidem*; tertio excludit obiectionem, ibi, *Quid enim ſi quidam*. Dicit ergo primo: Quæſitum eſt quid amplius ſit Iudæo. Eſt autem ei amplius, & quantum ad quantitatem, quæ ſignificatur cum dicit, *Multum*, & quantum ad numerum, qui ſignificatur cum dicit, *Per omnem modum*. Habent enim amplius aliquid & in contemplatione divinorum, ſecundum illud Pſalm. LXXV. 1. „ Notus in Iudæa „ Deus: “ & ſecundum diſpoſitionem temporalium: Pſalm. CXLVII. 20. „ Non fecit „ taliter omni nationi. “ Habent etiam amplius quantum ad patres, quantum ad promiſſiones, & quantum ad prolem. Infra IX. 4. *Quorum eſt adoptio filiorum Dei, & gloria, & teſtamentum*. Et in quolibet eorum non eſt parva excellentia, ſed magna, & præcipua; quod pertinet ad id quod dicit, *Multum*. Maximum enim bonum hominis eſt in Dei cognitione, in hoc quod Deo adhæreat, & a Deo inſtruatur. Pſalm. XCIII. 12. „ Beatus homo quem tu erudieris Do„ mine. “ Deinde cum dicit, *Primum quidem &c.* manifeſtat quod dixerat, dicens: *Primum quidem*, id eſt præcipue, amplius eſt Iudæis, *quia eloquia Dei ſunt (a) credita illis*, quaſi amicis: Ioan. XV. 15. „ Vos dixi „ amicos. “ Et hoc eſt multum, quia eloquia Dei ſunt honeſta: Pſalm. XVIII. 10. „ Eloquia Domini vera, iuſtificata in ſe„ metipſa. “ Sunt delectabilia: Pſal. CXVIII. 103. „ Quam dulcia faucibus meis eloquia „ tua. “ Sunt etiam utilia ad non peccandum: Pſalm. eodem 11. „ In corde meo abſ„ condi eloquia tua, ut non peccem tibi. “ Deinde cum dicit, *Quid enim ſi quidam*, excludit obiectionem: & primo ponit eam; ſecundo excludit ipſam, ducendo ad inconveniens, ibi, *Numquid incredulitas*; tertio oſtendit eſſe inconveniens id ad quod inducitur, ibi, *Eſt autem Deus verax*. Poſſet aliquis prærogativæ Iudæorum derogare, opponendo ingratitudinem eorum, per quam viderentur dignitatem eloquiorum Dei amiſiſſe: unde dicit: *Quid autem, ſi quidam illorum non crediderunt?* Numquid per hoc (b) concluditur, quod nihil amplius ſit Iudæo? ſecundum illud II. Pet. II. 21. „ Melius „ erat eis non cognoſcere viam iuſtitiæ „ quam poſt cognitam retrorſum converti. “ Non crediderunt autem primo quidem legislatori: Pſal. CV. 25. (c) „ Non credide„ runt in verbo eius: “ ſecundo non crediderunt Prophetis: Ezech. II. 6. „ Incre„ duli, & ſubverſores ſunt tecum: “ tertio non crediderunt ipſi Filio: Ioan. VIII. 45. „ Si veritatem dico vobis, quare non „ creditis mihi? “ Deinde cum dicit, *Numquid incredulitas*, excludit dictam obiectionem, ducendo ad inconveniens: quia ſi propter incredulitatem aliquorum, prærogativa Iudæorum tolleretur, ſequeretur quod incredulitas hominis, fidem Dei evacuaret, quod eſt inconveniens; & hoc eſt quod dicit: *Numquid incredulitas eorum*, ſcilicet qui non crediderunt, *evacuavit fidem Dei?* Quod poteſt dupliciter intelligi. Uno modo de fide, qua creditur in Deum. Non enim per

hoc

(a) Al. *tradita*. (b) Al. excluditur. (c) Al. „ Non crediderunt verbis eius. “

Google

hoc quod quidam non crediderunt, evacuatur fides illorum qui crediderunt: malum enim quorumdam in ſocietate exiſtentium, non evacuat bonum aliorum. Eccli. xxxiii. 12. „ Ex ipſis benedixit, & exaltavit, ſan„ ctificavit, & ad ſe applicavit; & ex ipſis „ maledixit, & humiliavit, & convertit „ illos a ſeparatione ipſorum: " quod eſt contra illos, contra quos Auguſtinus dicit in epiſtola ad plebem Hipponenſem: „ Ad „ quid aliud ſedent iſti, & quid aliud tra„ ctant, niſi ut cum Epiſcopus, vel cleri„ cus, vel monachus, vel ſanctimonialis ce„ ciderit, omnes tales eſſe credant, ſed non „ omnes poſſe manifeſtari? " Alio modo poteſt intelligi de fide qua Deus fidelis eſt implens promiſſa. Heb. x. 23. „ Fidelis enim „ eſt qui repromiſit. " Hæc autem fidelitas evuacuaretur, ſi propter quorumdam incredulitatem accideret quod nihil amplius eſſet Iudæo. Promiſit enim Deus populum illum multiplicare, & magnificare, ut patet Geneſ. xxii. 17. „ Multiplicabo ſemen „ tuum. " Deinde cum dicit, *Abſit*, oſtendit hoc eſſe inconveniens, quod fides Dei evacuaretur propter hominum incredulitatem: & primo quidem ad hoc inducit rationem; ſecundo auctoritatem, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*; tertio excludit falſum ſenſum auctoris, ibi, *Si autem iniquitas*. Ratio autem ſumitur ex hoc quod *Deus* ſecundum ſe *verax eſt*. Hierem. x. 10. „ Dominus au„ tem Deus verax eſt. I. Ioan. ult. 20. „ Hic eſt verus Deus, & vita æterna. " Et tamen *omnis homo eſt mendax*. Pſal. cxv. 11. „ Ego dixi in exceſſu meo: Omnis ho„ mo mendax. " Unde patet quod mendacium hominis, ſive infidelitas veritati non adhærens, Dei veritatem, ſive fidem non evacuat.

Ad horum evidentiam ſciendum eſt, quod veritas importat adæquationem rei ad intellectum. Aliter autem adæquatur res ad intellectum noſtrum, aliter ad intellectum divinum. Noſter intellectus cognitionem accipit a rebus; & ideo cauſa, & menſura veritatis ipſius eſt eſſe rei: ex eo enim quod res eſt, vel non eſt, oratio dicitur vel vera, vel falſa, ſecundum Philoſophum (II. Perhier. cap. de oratione.) Unde intellectus noſter poteſt eſſe verus, vel falſus, inquantum poteſt adæquari, vel non adæquari. Quod autem poteſt eſſe, & non eſſe, indiget alio agente ad hoc quod ſit, ſine quo remanet non ens: ſicut enim aer ſine illuminante remanet tenebroſus, ita & intellectus noſter, niſi a prima veritate illuminetur, de ſe in mendacio remanet. Unde quantum eſt de ſe, omnis homo eſt mendax ſecundum intellectum, ſed ſolum eſt verus inquantum veritatem divinam participat. Pſal. xlii. 3. „ Emitte lucem tuam, „ & veritatem tuam. " Intellectus autem divinus eſt cauſa, & menſura rerum; & propter hoc ſecundum ſeipſum eſt indeficienter verax, & unaquæque res eſt vera inquantum ei conformatur. Similiter ſecundum quod accipitur veritas ex parte rei, homo de ſe non habet veritatem, quia natura ſua vertibilis eſt in nihilum; ſed ſolum natura divina, quæ nec eſt ex nihilo, nec vertibilis in nihilum, de ſe veritatem habet.

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt*, probat idem per auctoritatem Pſalmi l. 6. in quo ſic legitur: *Ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*: quod qualiter ad propoſitum faciat, videri poteſt, ſi præcedentia Pſalmi conſiderentur: præmittitur enim, „ Tibi ſoli peccavi; " & tunc ſequitur: *Ut iuſtificeris in ſermonibus tuis, & vincas cum iudicaris*. Promiſerat enim Deus per Nathan Prophetam David, quod eius regnum in æternum ſtabiliret in ſemine ſuo, nt habetur II. Reg. vii. Poſtea vero cum in grave peccatum incideret, adulterii ſcilicet, & homicidii, ut legitur II. Reg. xi. propter huiuſmodi peccatum dicebatur a quibuſdam, quod Deus non eſſet ei promiſſionem obſervaturus. Intentio ergo Pſalmiſtæ eſt duo dicere. Primo quidem quod propter peccatum eius non mutatur iuſtitia Dei, ad quam pertinet ut ſuos ſermones impleret; & quantum ad hoc dicit: *Ut iuſtificeris in ſermonibus tuis*; id eſt, ut ex hoc appareas in ſermonibus tuis iuſtus, quia propter mea peccata eos non præteris. Prov. viii. 16. „ Recti ſunt o„ mnes ſermones mei. " Pſal. cxiv. 16. „ Fidelis Dominus in omnibus verbis ſuis. " Secundo quod divina promiſſio imitetur humanum iudicium; & hoc eſt quod dicit, *Vincas*, ſcilicet promiſſionem tuam ſervando, *cum iudicaris*, ſcilicet ab hominibus, quod eam propter mea peccata non ſis impleturus. Infra 12. 21. *Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum*. Hoc dicitur homini, quod multo magis competit Deo. Eſt autem conſiderandum, quod promiſſio facta David a Deo, erat implenda de Chriſti incarnatione: unde pertinebat ad prophetiam prædeſtinationis, ſecundum quam aliquid promittitur quaſi omnibus modis implendum: quod vero promittitur, vel pronuntiatur ſecundum prophetiam comminationis, non prædicitur quaſi omnibus modis

dis

Digitized by Google

dis implendum, ſed ſecundum quod exigunt humana merita, quæ poſſunt mutari. Et ideo ſi non factum fuiſſet, quod promiſſum eſt David', præiudicaret divinæ iuſtitiæ. Si vero non fiat quod promittitur per prophetiam comminationis, non præiudicat divinæ iuſtitiæ, ſed deſignat mutationem meritorum: unde dicit Hier. XVIII. 7. „ Repente loquar adverſus gentem, & adverſus regnum, ut eradicem, & deſtruam, „ & diſperdam, & diſſipem. Si egerit pœnitentiam gens illa a malo ſuo, quod locutus ſum adverſus eam; pœnitentiam agam & ego ſuper malo quod cogitavi ut facerem ei. " Sic ergo patet ſecundum hunc ſenſum, quod peccatum hominis divinam fidelitatem non excludit. Ponuntur autem & alii ſenſus auctoritatis huius in Gloſſa, qui non ita pertinent ad intentionem Apoſtoli; quorum primus eſt ut hæc verba quæ hic ponuntur, continuentur cum his quæ ante Pſalmiſta præmiſerat, „ Amplius lava me ab iniquitate mea, " ad hoc ſcilicet *ut iuſtificeris*, ideſt iuſtus appareas, *in ſermonibus tuis*, in quibus veniam peccatoribus promiſiſti, non ſolum Ezech. XVIII. quia hæc verba Pſalmi prius fuerunt dicta; ſed etiam Levit. XXVI. 41. „ Orabunt pro impietatibus ſuis, & recordabor fœderis mei: " & Deut. XXX. 1. „ Si ductus pœnitudine cordis reverſus fueris „ ad Deum, reducet te Dominus Deus „ tuus, & miſerebitur tibi. " Et ſic *vincas cum iudicaris* ab hominibus, quod mihi veniam dare non debeas. Secundo continuantur hæc verba cum eo quod dictum eſt, „ Tibi ſoli peccavi, " ideſt per comparationem ad te, qui ſolus es iuſtus; & hoc eſt quod dicit, *Ut iuſtificeris*; ideſt, ex comparatione mei, & aliorum peccatorum iuſtus appareas: Pſal. X. 8. „ Iuſtus Dominus, „ & iuſtitias dilexit: " & hoc non ſolum in factis, ſed etiam in ſermonibus, quod eſt maximum, ſecundum illud Iacob. III. 2. „ Si quis in verbo non offendit, perfectus eſt. " *Et vincas cum iudicaris*, ideſt dum cuicumque alii in iudicio compararis. Eſa. V. 3. „ Iudicate inter me, & vineam meam &c. " Tertio referuntur hæc verba ad Chriſtum, qui ſolus eſt ſine peccato, ſecundum illud I. Pet. II. 22. „ Qui peccatum non fecit, „ nec inventus eſt in ore eius dolus: " & ſic iuſtificatur in ſermonibus in comparatione ad omnes homines. *Et vincas*, ſcilicet peccatum, mortem, & diabolum. Apoc. V. 5. „ Ecce vicit leo. " Et hoc *dum iudicaris*, ſcilicet iniuſte a Pilato. ob IXXXVI. 17. „ Cauſa tua quaſi impii iudicata eſt. "

Deinde cum dicit, *Si autem iniquitas noſtra*, excludit falſum intellectum auctoritatis inductæ. Poſſet enim aliquis intelligere præmiſſa verba ſecundum hunc ſenſum, ut hæc dictio *ut* poneretur cauſaliter, & non ſolum conſecutive; & ſic ſequeretur quod peccatum hominis directe ordinaretur ad commendandum Dei iuſtitiam. Sed Apoſtolus oſtendit hoc eſſe falſum, ut ſic det intelligere quod ly *ut* ponitur conſecutive, quia ſcilicet David peccante, conſecutum eſt quod divina iuſtitia manifeſtetur; non autem cauſaliter, quaſi peccatum hominis commendet Dei iuſtitiam: quod quidem probat ducendo ad inconveniens; & hoc dupliciter: primo quidem ex parte iudicii divini; ſecundo ex parte iudicii humani. Circa primum tria facit. Primo ponit ſenſum falſum; ſecundo oſtendit inconveniens, quod ex hoc ſequitur, ibi, *Quid dicemus? Numquid iniquus eſt Deus?* tertio oſtendit hoc eſſe inconveniens, ibi, *Abſit*. Eſt conſiderandum, quod ſupra Apoſtolus duas comparationes fecerat: unam quidem veritatis divinæ ad humanum mendacium, cum dixerat: *Eſt autem Deus verax, omnis autem homo mendax*: aliam iuſtitiæ Dei ad peccatum humanum, ſecundum verba Pſal. L. 6. quibus dicit: „ Tibi ſoli peccavi ... ut iuſtificeris. " Et quantum ad comparationem (*a*) ſecundam dicit: *Si* hæc verba ſunt intelligenda, quod iniquitas (*b*) noſtra directe commendat Dei iuſtitiam, *quid dicemus?* id eſt, non poterimus ſuſtinere inconvenientia quæ ſequuntur. Non enim peccatum eſt Deo neceſſarium ad eius iuſtitiam commendandam. Eccli. XV. 22. „ Non „ concupiſcit multitudinem infidelium filiorum, & inutilium. " Exprimit autem inconveniens quod ſequitur, dicens: *Numquid Deus qui infert iram*, ideſt vindictam pro peccato, *eſt iniquus?* Hoc enim ſequitur ex eo quod dictum eſt. Si enim peccatum directe ordinaretur ad commendandam iuſtitiam, non eſſet dignum pœna, ſed præmio; & ſic Deus puniens homines pro peccato, eſſet iniquus, contra illud Deut. XXXII. 4. „ Deus autem fidelis eſt abſque ulla iniquitate. " Excludit autem conſequenter hoc inconveniens, cum ſubdit, *Abſit*, ſcilicet quod Deus ſit iniquus. *Secundum hominem dico*; ideſt, quod hæc verba protuli, non ex meo ſenſu, ſed ex hominis errantis ſenſu protuli; ſicut dicitur I. Corinth. III. 3.

(a) *In editis vitiose* primam. (b) *Al.* mea.

Digitized by Google

3. „ Cum ſint inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis? " Hoc autem non eſſe dicendum oſtendit, ſubdens: *Alioquin*, ſcilicet ſi Deus eſt iniquus, *quomodo iudicabit hunc mundum?* ideſt, quomodo conveniet quod ipſe ſit univerſalis, & ſupremus mundi iudex? Oportet enim quod eſt primum & ſupremum in quolibet genere, eſſe infallibile, ſicut primum movens eſt immutabile. Unde in Pſal. xcv. 13. dicitur: „ Iudicabit orbem terræ in æquitate. " Et ſimile argumentum ponitur Iob xxxiv. 12. ubi dicitur: „ Vere Deus non condemnat fruſtra, nec Omnipotens ſubvertit iudicium. Quem conſtituit alium ſuper terram, aut quem poſuit ſuper orbem quem fabricatus eſt? " ſcilicet, quia ſi ipſe non iuſte iudicaret, oporteret dicere alium eſſe iudicem mundi.

Deinde cum dicit, *Si enim veritas*, oſtendit idem per humanum iudicium: & circa hoc etiam tria facit. Primo proponit falſum intellectum prædictorum verborum; ſecundo ponit inconveniens, quod ſequitur ibi, *Quid adhuc*; tertio oſtendit illud eſſe inconveniens, ibi, *Quorum damnatio*. Exprimit autem falſum ſenſum, ſecundum illam comparationem quæ eſt divinæ veritatis ad humanum mendacium, cum dicit: *Si enim in meo mendacio*, ideſt propter meum mendacium, *veritas Dei*, manifeſta ſcilicet, *abundavit in gloriam ipſius*, ita quod mendacium hominis directe pertineat ad augmentum gloriæ, contra id quod dicitur Iob xiii. 7. „ Numquid Deus indiget veſtro mendacio? " Subdit autem conſequenter duo inconvenientia quæ ſequuntur; quorum unum eſt quod homo non deberet reputari peccator propter mendacium, ex quo in Dei gloriam directe ordinatur; & hoc eſt quod dicit: *Quid adhuc*, ideſt cur etiam nunc, *& ego iudicor*, ſcilicet ab hominibus tamquam peccator pro mendacio? Sapient. xvii. 10. „ Cum ſit timida nequitia, data eſt in omnium condemnationem: " quia ſcilicet peccatores ab omnibus iudicio condemnantur. Aliud autem inconveniens eſt quod locum habeat verbum falſum, quod Apoſtolis imponebatur: quia enim prædicabant, quod per abundantiam gratiæ Chriſti ſolvebatur abundantia peccatorum, ſecundum illud infra v. 20. *Ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia*: blaſphemabant Apoſtolos, quaſi dicerent, quod homines deberent facere mala, ut conſequerentur bona; quod ſequeretur, ſi mendacium hominis directe commendaret Dei gratiam, & veritatem; & hoc eſt quod dicit: Nos *faciamus mala*, peccando ſcilicet, & mendacium docendo, *ut veniant bona*, ſcilicet ut Dei veritas, & iuſtitia commendetur, *ſicut blaſphemamur*, ideſt ſicut quidam blaſphemando nobis imponunt: infra I. Corinth. iv. 13. „ Blaſphemamur, & obſecramus; " *& ſicut quidam aiunt nos dicere*, verba noſtra depravando. II. Petr. ult. 16. „ Quæ indocti, & inſtabiles depravant. " Hæc autem excludit ſubdens: *Quorum condemnatio iuſta eſt*, ideſt eorum qui faciunt mala ut veniant bona: ſicut enim non eſt verum ſyllogizandum ex falſis, ita non eſt perveniendum ad bonum finem per mala. Hierem. xii. 1. „ Bene eſt omnibus qui prævaricantur, & inique agunt: " quod dicitur ex perſona impiorum. Vel *quorum*, ſcilicet hæc nobis falſe imponentium, *damnatio iuſta eſt*: iuſte enim condemnantur perverſores ſacræ doctrinæ. Apocal. ult. 18. „ Si quis appoſuerit ad hæc, apponet Deus (*a*) plagas ſcriptas in libro iſto. "

LECTIO II.

Quid igitur? Pręcellimus eos? Nequaquam. Cauſati enim ſumus Iudeos, & Grecos, omnes ſub peccato eſſe; ſicut ſcriptum eſt: Quia non eſt iuſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum: omnes declinaverunt, ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad unum. Sepulcrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant, venenum aſpidum ſub labiis eorum: quorum os maledictione, & amaritudine plenum eſt: veloces pedes eorum ad fudendum ſanguinem: contritio, & infelicitas in viis eorum, & viam pacis non cognoverunt: non eſt timor Dei ante oculos eorum. Scimus autem quoniam quę-

(a) *Ibi* apponet Deus ſuper illum plagas &c.

Digitized by Google

cumque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur: ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus legis non iuſtificatur omnis caro coram illo: per legem enim cognitio peccati.

POſtquam Apoſtolus oſtendit prærogativam Iudæorum ſupra Gentiles quantum ad divina beneficia, hic excludit eorum inanem gloriam, qua ſe Gentibus ad fidem converſis præferebant: & primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Cauſati enim ſumus*. Dicit ergo primo: Ita dictum eſt: *Quid amplius eſt Iudæo? Primum quidem, quia tradita ſunt illis eloquia Dei*. Quid igitur dicemus nos Iudæi ad fidem converſi? *Numquid præcellimus eos*, ſcilicet Gentiles ad fidem converſos? de quo erat inter eos cootentio. Luc. xxii. 24. „ Facta eſt contentio inter diſcipulos Ieſu, „ quis eſſet maior. " Et reſpondeos ſubdit, *Nequaquam*.

Sed hoc videtur contra præmiſſa, in quibus dictum eſt: *Multum per omnem modum* amplius eſt Iudæo. Sed ad boc reſpondetur in Gloſſa, quod illud fuit dictum quaotum ad eſſe quod habebant Iudæi tempore legis; hoc autem nunc dicit Apoſtolus ſecundum ſtatum gratiæ: quia, ut dicitur Col. 3. 11. „ in Chriſto non eſt Gentilis, „ & Iudæus, circumciſio, & præputium: " quia ſcilicet non faciuot differentiam quantum ad ſtatum gratiæ. Sed hæc reſponſio non videtur eſſe omnioo ſecundum intentionem Apoſtoli: quia infra oſtendet quod etiam dum ſub lege erant, peccatis ſubiacebant, ſicut & Gentiles, vel amplius. Ezech. v. 5. „ Iſta eſt Hieruſalem: in me„ dio Gentium poſui eam, & iocircuitu „ eius terras; & contempſit iudicia mea, „ ut magis eſſet impia quam Geotes. " Sic igitur dicendum eſt, quod ſupra oſtendit prærogativam divinorum beneficiorum: unde non dixit, quod Iudæus eſſet excelleotior, ſed quod aliquid eſſet Iudæo amplius donatum; hic autem excludit excellentiam perſonarum: quia illi qui divina beneficia acceperunt, non ſunt illis debite uſi.

Deinde cum dicit, *Cauſati enim ſumus*, oſtendit propoſitum: & primo quod Iudæi non excedunt Gentiles quantum ad ſtatum peccati; ſecundo quod noo excedunt quantum ad ſtatum iuſtitiæ, ibi, *Nunc autem ſine lege*. Primum oſtendit dupliciter: primo quidem ex his quæ ſupra dicta ſunt; ſecundo per auctoritatem, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*. Dicit ergo: *Cauſati enim ſumus*, ideſt cauſando rationibus oſtendimus, *Iudæos, atque Græcos*, id eſt Geotiles, *omnes ſub peccato eſſe*. Eſa. 1. 6. „ A planta pedis uſque „ ad verticem ooo eſt in eo ſanitas. " Oſtendit enim primo quod Gentiles veritatem Dei cognitam in impietate, & in iniuſtitia detinebant; ſecundo quod Iudæi lege ſuſcepta per prævaricationem legis Deum inhonorabant. Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt*, oſtendit propoſitum per auctoritatem Pſalmiſtæ: & primo inducit auctoritatem; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Scimus autem*. Circa primum duo facit. Primo ponit peccata omiſſionis; ſecundo peccata commiſſionis, ibi, *Sepulcrum patens*. Peccata autem omiſſioois tangit dupliciter: primo quidem removendo principia bonorum operum; ſecundo ipſa bona opera, ibi, *Omnes declinaverunt*. Suot autem tria bonorum operum principia: quorum uoum pertinet ad ipſam operis rectitudinem; & boc eſt iuſtitia, quam excludit dicens, *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet in Pſal. xiv. 2. „ Et periit ſan„ ctus de terra, & rectus in bominibus non „ eſt. " Quod quidem dupliciter poteſt intelligi. Uoo modo quod intelligatur: Nullus eſt iuſtus in ſe ex ſeipſo; ſed ex ſe quilibet eſt peccator, ex ſolo autem Deo habet iuſtitiam. Exod. xxxiv. 6. „ Domina„ tor Domine Deus miſericors, & cle„ meos ... qui aufers iniquitatem, atque „ peccata, nulluſque apud te per ſe inno„ cens eſt. " Alio modo quod nullus eſt quantum ad omoia iuſtus, quin aliquod peccatum habeat, ſecundum illud Prov. xx. 9. „ Quis poteſt dicere: Mundum eſt cor meum? " Eccle. vii. 21. „ Non eſt homo iuſtus in „ terra, qui faciat bonum, & non pec„ cet. " Tertio etiam poteſt intelligi ut referatur ad populum malorum, inter quos nullus eſt iuſtus: eſt enim cooſuetudo Scripturæ ut quandoque loquatur de toto populo ratione malorum, quandoque ratione bonorum, ut patet Hierem xxvi. 8. ubi dicitur, quod „ cum compleſſet Hieremias „ loqui omnia quæ præceperat ei Domi„ nus ut loqueretur ad univerſum popu„ lum, apprehenderunt eum ſacerdotes, & „ prophetæ, & omnis populus dicentes, „ Morte moriatur: " & poſtea ſubditur 16. „ Dixerunt principes, & omnis po„ pulus: Non eſt viro huic iudicium mor„ tis. "

Digitized by Google

„ tis. “ Sed primi duo ſenſus magis ſunt ſecundum intentionem Apoſtoli; & hoc idem dicendum eſt in ſequentibus. Secundum autem principium boni operis eſt diſcretio rationis; & hoc excludit ſubdens, *Non eſt intelligens*. Pſalm. lxxxi. 5. „ Neſcierunt, neque intellexerunt: “ & alibi (Pſal. xxxv. 4.) „ Noluit intelligere.“ Tertium principium eſt rectitudo intentionis, quam excludit ſubdens: *Non eſt requirens Deum*, intentionem ſuam ſcilicet dirigendo ad ipſum. Oſeæ x. 12. „ Tempus inquirendi Dominum, qui cum venerit, „ docebit iuſtitiam. “ Conſequenter excludit ipſa bona opera: & primo quidem quantum ad offenſionem divinæ legis, cum dicit, *Omnes declinaverunt*, ſcilicet a regula divinæ legis: Eſa. lvi. 11. „ Omnes in viam „ ſuam declinaverunt. “ Secundo quantum ad oſtenſionem finis, unde ſubdit: *Simul inutiles facti ſunt*: hoc enim inutile dicimus quod non conſequitur finem ſuum; & ideo cum homines a Deo declinant, propter quem facti ſunt, redduntur inutiles. Sapient. iv. 3. „ Impiorum multitudo non eſt „ utilis. “ Tertio excludit ipſa bona opera, cum ſubdit: *Non eſt qui faciat bonum*. Hier. iv. 22. „ Sapientes ſunt ut faciant „ mala, bene autem facere neſcierunt. “ Subdit autem, *Uſque ad unum*; quod poteſt uno modo intelligi excluſive; quaſi diceret, Præter unum, qui ſcilicet ſolus fecit bonum, redimendo humanum genus. Eccle. vii. 29. „ Virum de mille unum reperi, „ mulierem non inveni. “ Vel poteſt intelligi incluſive; quaſi dicat: Nec etiam unus eſt purus homo qui faciat bonum, ſcilicet perfectum. Hier. v. 1. „ Quærite in „ plateis eius an inveniatis virum facien„ tem iudicium, & quærentem fidem. “

Deinde cum dicit, *Sepulcrum patens*, ponit peccata commiſſionis: & primo peccata oris; ſecundo peccata operis, ibi, *Veloces pedes eorum*. Peccata vero cordis ex his peccatis deprehenduntur. Circa peccatum oris quatuor ponit. Primo promptitudinem, ſeu turpitudinem, cum dicit: *Sepulcrum patens eſt guttur eorum*: ſepulcrum enim patens duo habet: eſt enim paratum ad recipiendum mortuum, & ſecundum hoc, guttur hominis dicitur eſſe ſepulcrum patens, quando eſt paratum ad dicendum mortifera, per quem modum dicitur Hier. v. 16. „ Pharetra eius quaſi ſepulcrum patens: “ ſecundo exhalat fœtorem: Matth. xxiii. 27. „ Similes ſunt ſepulcris dealbatis, quæ a „ foris parent hominibus ſpecioſa, & intus „ ſunt plena oſſibus mortuorum, & omni „ ſpurcitia. “ Eorum ergo guttur eſt ſepulcrum patens ex quorum ore procedit turpiloquii fœtor. Apocalyp. ix. 17. „ Et „ de ore ipſorum procedit ignis, & fumus, „ & ſulphur. “ Secundo tangit circa peccatum oris fraudem, cum dicit: *Linguis ſuis doloſe agebant*, aliud ſcilicet habendo in corde, aliud in ore. Hier. ix. 8. „ Sagitta „ vulnerans lingua eorum, dolum locuta „ eſt. “ Tertio ponit verborum noxietatem, cum dicit: *Venenum aſpidum ſub labiis eorum*: quia ſcilicet talia verba (*a*) evomunt quæ inſanabiliter proximos occidunt vel ſpiritualiter, vel corporaliter. Deut. xxxii. 33. „ Fel draconum vinum eorum, & venenum „ aſpidum inſanabile. “ Quarto deſignat abundantiam horum peccatorum, cum dicit: *Quorum os maledictione plenum eſt, & amaritudine*: quia ſcilicet in talibus ſemper abundat maledictio, quia ſcilicet maledicunt de aliis detrahendo, contra id quod dicitur infra xii. 14. „ Benedicite, & no„ lite maledicere. “ *Et amaritudine*, inquantum ſcilicet non verentur in faciem proximi dicere iniurioſa verba, quibus ad amaritudinem provocantur, contra id quod dicitur Epheſ. iv. 31. „ Omnis amaritudo „ tollatur a vobis. “ Deinde cum dicit, *Veloces pedes eorum*, tangit peccata operis; circa quæ tria tangit. Primo quidem promptitudinem ad male agendum: unde dicit: *Veloces pedes eorum*: prompti ſunt pedes, ideſt affectus eorum, *ad effundendum ſanguinem*, ideſt ad faciendum quæcumque gravia peccata: quia inter cetera quæ committimus in proximum, homicidium eſt gravius. Proverb. i. 16. „ Pedes eorum in malum „ currunt, & feſtinant ut effundant ſan„ guinem. “ Secundo tangit multitudinem nocumentorum quæ aliis inferunt, cum ſubdit: *In viis eorum*, id eſt in operibus eorum, eſt *contritio*: quia ſcilicet alios conterunt opprimendo eos: Eſa. x. 7. „ Ad „ conterendum erit cor eius: “ *& infelicitas*, inquantum ſcilicet privant homines bonis ſuis, ad miſeriam eos deducendo. Iob xxiv. 7. „ Nudos dimittunt homines, „ indumenta tollentes. “ Poſſunt tamen hæc duo intelligi eſſe poſita ad deſignandum pœnam potius quam culpam, ut ſit ſenſus: *In viis eorum eſt contritio, & infelicitas*; id eſt, opera eorum, quæ per vias deſignantur, ducunt eos ad contritionem, & infelicitatem; ita quod contritio referatur ad op-

(*a*) *Al.* eveniunt.

oppreſſionem pœnæ, qua pro peccatis punientur. Eſa. xxx. 14. „ Comminuentur „ ſicut conteritur lagena figuli. “ Infelicitas autem referenda eſt ad pœnam damni, (a) qua felicitate æterna privabuntur. Sap. xiii. 10. „ Infelices autem ſunt, & inter mortuos ſpes eorum. “ Tertio oſtendit eorum culpæ obſtinationem ad malum; a qua quidem aliqui revocantur dupliciter. Uno modo per hoc quod volunt ab hominibus pacem habere; ſed contra hoc dicitur: *Et viam pacis non cognoverunt*; ideſt, non acceptaverunt. Pſ. cxix.6.„ Cum his qui „ oderunt pacem,eram pacificus. “ Alio modo intuitu divini timoris; ſed iſti nec Deum timent, nec hominem reverentur, ut dicitur Luc. xviii. unde ſubditur: *Non eſt timor Dei ante oculos eorum*, id eſt ante ipſorum conſiderationem. Eccli.i.27. „ Timor „ Domini expellit peccatum: nam qui ſine „ timore eſt, non poterit iuſtificari. “ Poteſt autem & hoc ſpecialiter dici contra Iudæos Chriſto non credentes, quod non cognoverunt viam pacis, id eſt Chriſtum, de quo dicitur Epheſ. ii. 14. „ Ipſe eſt pax „ noſtra. “

Deinde cum dicit, *Scimus autem quia quæcumque*, manifeſtat auctoritatem inductam tripliciter: primo quidem exponendo ſenſum eius; ſecundo exponendo intentionem ipſius, ibi, *Ut omne os*; tertio aſſignando rationem dictorum in ipſa, ibi, *Quoniam ex operibus*. Circa primum conſiderandum eſt, quod Iudæi, contra quos Apoſtolus hic loquebatur poterant ad ſui excuſationem pervertere ſenſum auctoritatis inductæ, dicendo, quod præmiſſa verba ſunt intelligenda de Gentibus, non de Iudæis. Sed hoc excludit Apoſtolus dicens: *Scimus quod quæcumque lex loquitur, his qui in lege ſunt loquitur*, id eſt ad quos lex datur, & qui legem profitentur. Deuter. xxxiii. 4. „ Legem præcepit nobis Moyſes. “ Gentiles autem non erant ſub lege, & ſecundum hoc prædicta verba pertinent ad Iudæos.

Eſt hic autem duplex obiectio. Prima quidem, quia verba ſupra inducta non ſunt aſſumpta de lege, ſed de Pſalmis. Sed ad hoc dicendum eſt, quod quandoque nomen legis ſumitur pro toto veteri teſtamento, non pro quinque libris Moyſi tantum, ſecundum illud Ioan. xv. 25. „ Ut impleatur „ ſermo, qui in lege eorum ſcriptus eſt, „ quia odio habuerunt me gratis: “ quod ſcriptum eſt in veteri teſtamento, non in quinque libris Moyſi, qui proprie lex dicuntur. Et ſic etiam lex accipitur hic. Quandoque autem totum vetus teſtamentum dividitur in tria, ſcilicet in Legem, Pſalmos, & Prophetas, ſecundum illud Luc. ult. 44. „ Neceſſe eſt impleri omnia quæ „ ſcripta ſunt in lege Moyſi, Pſalmis, & „ Prophetis de me. “ Aliquando vero totum vetus teſtamentum dividitur in duo, ſcilicet in Legem, & Prophetas, ſecundum illud Matth. xxii. 40. „ In his duobus „ mandatis pendet omnis Lex, & Prophe„ tæ. “ Et ſecundum hunc modum Pſalterium ſub Prophetis continetur.

Secunda obiectio eſt,quia in lege, ideſt in veteri teſtamento, multa dicuntur pertinentia ad alias gentes, ſicut patet in pluribus locis Eſaiæ,& Hieremiæ, ubi dicuntur multa contra Babylones, & ſimiliter contra alias nationes. Non ergo quæcumque loquitur lex, loquitur his, & de his qui in lege ſunt. Sed dicendum, quod quæcumque indeterminate loquitur,ad eos pertinere videntur quibus lex datur; quando vero Scriptura de aliis loquitur, ſpeciali titulo deſignat alios, ſicut cum dicitur: Onus Babylonis, & onus Tyri &c. Quæ contra alias gentes in veteri teſtamento dicuntur, aliquo modo ad Iudæos pertinebant, inquantum eorum infortunia ad eorum conſolationem, vel terrorem prænuntiabantur; ſicut etiam prædicator ea debet dicere quæ pertinent ad eos quibus prædicat, non autem quæ pertinent ad alios. Eſa. lviii. 1. „ Annuntia populo meo peccata eorum; “ quaſi diceret, Non quæ ſunt aliorum.

Deinde cum dicit, *Ut omne os obſtruatur*, aſſignat intentionem prædictæ auctoritatis. Propter duo enim ſacra Scriptura omnes de iniuſtitia arguit. Primo quidem ad reprimendum eorum iactantiam, qua ſe iuſtos arbitrabantur, ſecundum illud Luc. xviii. 12. „ Ieiuno bis in ſabbato: “ & quantum ad hoc dicit: *Ut omne os obſtruatur*, quod ſcilicet ſibi iuſtitiam præſumptuoſe aſcribebat. Pſal. lxii. 12. „ Obſtructum eſt os loquen„ tium iniqua. “ I. Reg. ii. 3. „ Nolite „ multiplicare loqui ſublimia gloriantes. “ Secundo ut ſuam culpam recognoſcentes ſe Deo ſubiiciant, ſicut infirmus medico: unde ſubdit: *Et ſubditus fiat omnis mundus Deo*, ideſt non ſolum Gentilis, ſed etiam Iudæus, culpam ſuam recognoſcentes. Pſal. lxi. 2. „ Nonne Deo ſubiecta erit anima „ mea? “ Deinde cum dicit, *Quoniam ex operibus legis*, aſſignat rationem præmiſſorum verborum; & primo ponit rationem; ſe-

(a) *Al.* quia.

Digitized by Google

ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Per legem &c.* Dicit ergo primo: Ideo non eſt iuſtus quiſquam, *quoniam omnis caro*, id eſt omnis homo, *non iuſtificatur coram illo*, id eſt ſecundum eius iudicium, *ex operibus legis*: quia, ut dicitur Gal. II. 21. „ ſi ex lege eſt iu„ ſtitia, Chriſtus gratis mortuus eſt: “ & ad Tit. III. 5. „ Non ex operibus iuſtitiæ, „ quæ fecimus nos, ſed ſecundum miſeri„ cordiam ſuam ſalvos nos fecit. “ Eſt autem duplex opus legis: quoddam quidem eſt proprium legis Moſaicæ, ſicut obſervatio cæremonialium præceptorum; quoddam eſt opus legis naturæ, quia pertinet ad legem naturalem, ſicut, Non occidas, non furtum facias. Quidam ergo hoc intelligunt dictum eſſe de primis legis operibus, ſcilicet quod cæremonialia gratiam non conferebant per quam homines iuſtificantur. Non tamen iſta videtur eſſe intentio Apoſtoli: quod patet ex hoc quod ſtatim ſubdit: *Per legem enim cognitio peccati*. Manifeſtum eſt autem quod peccata cognoſcuntur per prohibitionem moralium præceptorum, & ita Apoſtolus intendit quod ex omnibus operibus legis, etiam quæ per præcepta moralia mandantur, non iuſtificatur homo, ita quod ex operibus in eo cauſetur iuſtitia: quia, ut dicitur infra II. 6. *Si enim gratia, iam non ex operibus*. Deinde cum dicit, *Per legem*, probat quod dixerat, ſcilicet quod opera legis non iuſtificent: lex enim datur ut homo cognoſcat quid debeat agere, quid vitare. Pſal. CXLVII. 20. „ Non fecit tali„ ter omni nationi, & iudicia ſua non ma„ nifeſtavit eis. “ Proverb. VI. 23. „ Man„ datum lucerna eſt, & lex lux, & via „ vitæ. “ Ex hoc autem quod homo cognoſcit peccatum, quod vitare debet tamquam prohibitum, non ſtatim ſequitur quod illud vitet, quod pertinet ad rationem iuſtitiæ: quia concupiſcentia ſubvertit iudicium rationis in particulari operabili. Et ideo lex non ſufficit ad iuſtificandum, ſed eſt neceſſarium aliud remedium, per quod concupiſcentia reprimatur.

LECTIO III.

NUnc autem ſine lege iuſtitia Dei manifeſtata eſt, teſtificata a lege, & Prophetis. Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes, & ſuper omnes qui credunt in eum. Non enim eſt diſtinctio: omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem, quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit Deus propitiatorem per fidem in ſanguine ipſius, ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore; ut ſit ipſe iuſtus, & iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti.

POſtquam oſtendit Apoſtolus, Iudæos, & Gentiles æquales eſſe quantum ad ſtatum culpæ præcedentis, hic oſtendit eos æquales quantum ad ſtatum gratiæ ſubſequentis: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit propoſitum; ſecundo oſtendit quoddam quod ſuppoſuerat, ibi, *An Iudæorum Deus tantum*? Tertio reſpondet obiectioni, ibi, *Legem ergo deſtruimus*? Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Non eſt diſtinctio*; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Ubi eſt gloriatio tua*? Circa primum tria facit. Primo proponit habitudinem iuſtitiæ ad legem; ſecundo aſſignat cauſam iuſtitiæ, ibi, *Iuſtitia autem Dei*; tertio aſſignat huiuſmodi iuſtitiæ communitatem, ibi, *In omnes, & ſuper omnes*. Ponit autem primo duplicem comparationem, ſeu habitudinem iuſtitiæ ad legem. Primo quidem quia non eſt ex lege cauſata; & hoc eſt quod dicit: Dictum eſt, quod olim per opera legis non poterat eſſe iuſtitia Dei, vel qua ipſe iuſtus eſt adimplens promiſſa de iuſtificatione hominum: infra XV. 8. *Dico enim Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei*: vel potius iuſtitia Dei, qua aliquis iuſtificatur a Deo, de qua dicitur infra X. 3. *Ignorantes Dei iuſtitiam*. Hæc, inquam, *Dei iuſtitia nunc*, id eſt tempore gratiæ, *manifeſtata eſt*, tum per Chriſti doctrinam, tum per eius miracula, tum etiam per facti evidentiam, inquantum evidens eſt multos eſſe divinitus iuſtificatos; & hoc *ſine lege*, ſcilicet cauſante iuſtitiam. Gal. V. 4. „ Evacuati eſtis a Chriſto, qui „ in lege iuſtificamini; a gratia excidiſtis. “ Eſai. LVI. 1. „ Prope eſt ſalus mea ut ve„ niat, & iuſtitia mea ut reveletur. “ Et ne aliquis credat hanc iuſtitiam legi eſſe contrariam, ſecundo ponit aliam habitudinem iuſtitiæ ad legem: *Teſtificata a lege*,

Digitized by Google

ge, & Prophetis. Lex quidem Chriſti iuſtitiam teſtificata eſt pronuntiando, & præfigurando: Ioan. v. 46. „ Si crederetis Moy„ ſi, forſitan & mihi crederetis: de me „ enim ille ſcripſit: “ & etiam per effectum: quia cum ipſa iuſtificare non poſſet, teſtimonium perhibebat, aliunde quærendam eſſe iuſtitiam. Prophetæ autem teſtificati ſunt eam prænuntiando: Act. x. 43. „ Huic „ omnes Prophetæ teſtimonium perhibent. “ Conſequenter autem aſſignat cauſam huius iuſtitiæ, & dicit: *Iuſtitia autem Dei eſt per fidem Ieſu Chriſti*, ideſt quam ipſe tradidit: Heb. xii. 2. „ Aſpicientes in auctorem fi„ dei, & conſummatorem Ieſum. “ Vel etiam quæ de ipſo habetur: infra x. 9. *Quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris*. Dicitur autem iuſtitia Dei eſſe per fidem Ieſu Chriſti, non quaſi per fidem mereamur iuſtificari, quaſi ipſa fides ex nobis exiſtat, & per eam mereamur Dei iuſtitiam, ſicut Pelagiani dixerunt; ſed quia in ipſa iuſtificatione qua iuſtificamur a Deo, primus motus mentis in Deum eſt per fidem. „ Accedentem e„ nim ad Deum oportet credere, “ ut dicitur Heb. 1. 6. Unde & ipſa fides, quaſi prima pars iuſtitiæ, eſt nobis a Deo. E„ pheſ. ii. 8. „ Gratia eſtis ſalvati per fi„ dem; & hoc non ex vobis, Dei enim „ donum eſt. “ Hæc autem fides ex qua eſt iuſtitia, non eſt fides informis, de qua dicitur Iac. ii. 26. „ Fides ſine operibus „ mortua eſt; “ ſed eſt fides per caritatem formata, de qua dicitur Gal. v. 6. „ Nam „ in Chriſto Ieſu neque circumciſio aliquid „ valet, “ ſine fide, per quam in nobis habitat Chriſtus. Epheſ. iii. 17. „ Habitare Chriſtum „ per fidem in cordibus veſtris: “ quod ſine caritate non fit. I. Ioan. iv. 16. „ Qui ma„ net in caritate, in Deo manet, & Deus „ in eo. “ Hæc eſt etiam fides de qua dicitur Act. xv. 9. „ Fide purificans corda „ eorum: “ quæ quidem purificatio non fit ſine caritate. Proverb. x. 12. “ Univerſa „ delicta operit caritas. “ Et ne aliquis diceret per hanc fidem ſolos Iudæos iuſtificari, tertio oſtendit communitatem huius iuſtitiæ, cum ſubdit, *In omnes*; ſcilicet, iſta iuſtitia eſt in corde, non in carnalibus obſervantiis, de quibus dicitur Hebr. ix. quod carnales obſervantiæ erant ad iuſtificationem carnis uſque ad tempus correctionis impoſitæ: *& ſuper omnes*: quia videlicet facultatem humanam, ac merita excedit. II. Corinth. iii. 5. „ Non quod ſuf„ ficientes ſimus cogitare aliquid a nobis „ quaſi ex nobis. “ Addit autem, *Qui credunt in eum*; quod pertinet ad fidem formatam, per quam homo iuſtificatur, ut dictum eſt.

Deinde cum dicit, *Non eſt enim diſtinctio*, manifeſtat quod dixerat: & primo quantum ad communitatem iuſtitiæ; ſecundo quantum ad cauſam eius, ibi, *Iuſtificati gratis*; tertio quantum ad manifeſtationem ipſius, ibi, *Ad oſtenſionem*. Dicit ergo primo: Dictum eſt: Iuſtificatio Dei eſt in omnes, & ſuper omnes qui credunt in Chriſtum: *non enim eſt* quantum ad hoc *diſtinctio* inter Iudæum & Gentilem. Coloſſ. iii. 11. „ In Chriſto Ieſu non eſt Genti„ lis, & Iudæus, “ ſcilicet diſtinctionem aliquam habens, quaſi Iudæus non indigeat iuſtificari a Deo ſicut Gentilis: *omnes enim peccaverunt*, ſicut ſupra oſtenſum eſt: Eſai. liii. 6. „ Omnes nos quaſi oves erravi„ mus: “ *& per hoc egent gloria Dei*, id eſt iuſtificatione, quæ in gloriam Dei cedit. Non autem ſibi debet homo hanc gloriam aſcribere. Pſal. cxiii. 9. „ Non nobis „ Domine, non nobis, ſed nomini tuo da „ gloriam. “ Pſal. lxvii. 35. „ Date glo„ riam Deo. “ Sic igitur quia omnes peccaverunt, & ex ſe iuſtificari non poſſunt, reſtat ut per aliam cauſam iuſtificentur, quam conſequenter oſtendit ſubdens, *Iuſtificati*: ubi primo oſtendit quod huiuſmodi iuſtificatio eſt ſine lege, id eſt quod non eſt ex operibus legis, cum dicit: *Iuſtificati gratis*, id eſt abſque merito præcedentium operum. Eſai. lii. 3. „ Gratis venumdati „ eſtis, & ſine argento redimemini. “ Et hoc *per gratiam ipſius*, ſcilicet Dei, cui ex hoc debetur gloria. I. Corinth. xv. 10. „ Gratia Dei ſum id quod ſum. “ Secundo oſtendit quæ ſit cauſa iuſtificationis: & primo ponit ipſam cauſam, cum dicit, *Per redemptionem*. Ut enim dicitur Ioan. viii. 34. „ qui facit peccatum ſervus eſt „ peccati: “ ex qua quidem ſervitute homo redimitur, ſi pro peccato ſatisfaciat. Sicut ſi aliquis ob culpam commiſſam obnoxius eſſet Regi ad ſolvendam pecuniam, ille eum redimere diceretur a noxa qui pro eo pecuniam ſolveret. Hæc autem noxa ad totum humanum genus pertinebat, quod erat infectum per peccatum primi parentis. Unde nullus alius pro peccato totius humani generis ſatisfacere poterat, niſi ſolus Chriſtus, qui ab omni peccato erat immunis. Unde ſubdit: *Quæ eſt in Chriſto Ieſu*; quaſi dicat: In alio non poterat nobis eſſe redemptio. I. Pet. i. 18. „ Non corruptibi„ libus auro, vel argento redempti eſtis. “

Se-

Digitized by Google

Secundo oſtendit unde iſta redemptio efficaciam habuit, cum dicit : *Quem propoſuit Deus propitiatorem*: ex hoc enim Chriſti ſatisfactio efficaciam ad iuſtificandum habuit, & ad redimendum, quia eum Deus ad hoc ordinaverat ſecundum ſuum propoſitum ; quod deſignat, cum dicit , *Quem propoſuit Deus propitiatorem*. Epheſ. I. II. „ Qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. “ Vel *propoſuit* ; id eſt , pro omnibus poſuit: (*a*) quia humanum genus non habebat unde ſatisfacere poſſet , niſi ipſe Deus eis redemptorem,& ſatisfactorem daret. Pſal. cx. 9. „ Redemptionem miſit „ Dominus populo ſuo . “ Et ſic dum ſatisfaciendo, nos redimit a noxa peccati , Deum peccatis noſtris propitium facit ; quod petebat Pſalmiſta dicens Pſal. lxxviii. 9. „ Propitius eſto peccatis noſtris : “ & ideo dicit eum propitiatorem. I. Ioan. II. 2. „ Propitiatio . “ In cuius figura Exodi xxvi. mandatur, quod fiat propitiatorium, (*b*) ideſt Chriſtus ; quod ponebatur ſuper arcam , id eſt Eccleſiam . Tertio oſtendit per quod redemptionis effectus ad nos perveniat, cum dicit : *Per fidem in ſanguine eius*; id eſt , quæ eſt de ſanguine eius pro nobis effuſo. Ut enim pro nobis ſatisfaceret, congruebat ut pœnam mortis pro nobis ſubiret , quam homo per peccatum incurrerat, ſecundum illud Geneſ. II. 17. „ Quacum„ que die comederis ex eo, morte morie„ ris . “ Unde dicitur I. Pet. III. 18. „ Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mor„ tuus eſt. “ Hæc autem mors Chriſti nobis applicatur per fidem, qua (*c*) eum credimus per ſuam mortem mundum redemiſſe. Galat. II. 20. „ In fide vivo Filii Dei, „ qui dilexit me , & tradidit ſemetipſum „ pro me. “ Nam & apud homines ſatisfactio unius alteri non valeret, niſi eam ratam haberet. Et ſic patet quomodo ſit iuſtitia per fidem Ieſu Chriſti , ut ſupra dictum eſt. Sed quia etiam ſupra dixit , iuſtitiam Dei eſſe nunc manifeſtatam , agit conſequenter de hac manifeſtatione , & primo tangit modum manifeſtationis , dicens, *Ad oſtenſionem* ; quaſi dicat : Hoc , inquam, factum eſt, ut iuſtificaremur per redemptionem Chriſti , & per fidem ſanguinis eius, *ad oſtenſionem iuſtitiæ ſuæ*, id eſt ad hoc quod ſuam iuſtitiam Deus oſtenderet ; & hoc *propter remiſſionem præcedentium delictorum* : in hoc enim quod præcedentia delicta Deus remiſit , quæ lex remittere non poterat , nec homines propria virtute ab eis ſe præcavere poterant; oſtendit quod neceſſaria eſt hominibus iuſtitia, qua iuſtificentur a Deo . Solum autem per ſanguinem Chriſti potuerunt remitti peccata non ſolum præſentia , ſed præterita : quia virtus ſanguinis Chriſti operatur per fidem hominis ; quam quidem fidem habuerunt illi qui præceſſerunt Chriſti paſſionem, ſicut & nos habemus. II. Corinth. IV. 13. „ Haben„ tes eumdem ſpiritum fidei .... credi„ mus. “ Unde & legitur aliter , ut dicatur : *Propter remiſſionem delictorum* , quæ ſunt hominum præcedentium Chriſti paſſionem. Unde dicitur Mich. ult. 19. „ De„ ponet iniquitates noſtras, & proiiciet in „ profundum maris omnia peccata noſtra. “ Secundo oſtendit tempus manifeſtationis eius, cum ſubdit : *In ſuſtentatione Dei ad oſtenſionem iuſtitiæ eius in hoc tempore*; quaſi diceret: Præcedentia delicta erant ante Chriſti paſſionem *in ſuſtentatione Dei* , quaſi in quadam divina Dei ſuſtinentia : quia nec pro eis credentes, & pœnitentes damnat, nec ab eis totaliter reddit abſolutos , ut ſcilicet eis non obſtantibus , poſſint introire in gloriam. Vel ſecundum aliam litteram poteſt intelligi , quod ipſi ſancti patres erant *in ſuſtentatione Dei* , quia detinebantur in limbo , non quidem patientes pœnam ſenſibilem , ſed expectantes introire in gloriam per Chriſti paſſionem . Eccli. II. 3. „ Suſtine ſuſtentationes Dei. “ Ad hoc, inquam, præcedentia delicta , vel præcedentes patres erant *in ſuſtentatione Dei* , *ad oſtenſionem* ſcilicet *iuſtitiæ eius in hoc tempore*; id eſt, ut in hoc tempore gratiæ ſuam iuſtitiam perfecte oſtenderet , plenam remiſſionem peccatorum tribuendo. Pſal. ci. 14. „ Venit tempus miſerendi eius : “ & II. Corinth. VI. 2. „ Ecce nunc tempus acce„ ptabile, ecce nunc dies ſalutis. “ Et hoc eſt quod ſupra dixerat nunc eſſe iuſtitiam Dei manifeſtatam. Oportuit autem ut præcedentia peccata uſque ad hoc tempus eſſent in Dei ſuſtentatione , ut primo convinceretur homo de defectu ſcientiæ, quia tempore legis naturæ in errores, & turpia peccata incidit ; & etiam de defectu potentiæ, quia poſt legem ſcriptam , quæ fecit cognitionem peccati , adhuc homo per infirmitatem peccavit . Tertio oſtendit quod per remiſſionem peccatorum Dei iuſtitia oſtendatur ; ſive accipiatur Dei iuſtitia qua ipſe eſt iuſtus, ſive qua alios iuſtificat : unde ſubdit : *Ut ſit ipſe iuſtus* ; ideſt , ut per remiſſionem peccatorum Deus appareat eſſe

ſe

(a) *Al.* ut quia. (b) *Al.* ideſt quod Chriſtus ponatur ſuper arcam. (c) *Al. deeſt* eum.

Digitized by Google

ſe iuſtus in ſeipſo, tum quia remittit peccata, ſicut promiſerat, tum quia ad iuſtitiam Dei pertinet quod peccata deſtruat, homines ad iuſtitiam Dei reducendo: Pſal. x. 8. „ Iuſtus Dominus, & iuſtitias dile„ xit: “ & etiam ut *ſi iuſtificans eum qui eſt ex fide Ieſu Chriſti*, id eſt qui per fidem Ieſu Chriſti accedit ad Deum. „ Accedentem enim ad Deum oportet credere: “ Heb. xi. 6.

L E C T I O IV.

UBi eſt gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem? Factorum? Non, ſed per legem fidei. Arbitramur enim iuſtificari hominem per fidem ſine operibus legis. An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Immo & Gentium. Quoniam quidem unus eſt Deus, qui iuſtificat circumciſionem ex fide, & præputium per fidem. Legem ergo deſtruimus per fidem? Abſit; ſed legem ſtatuimus.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod Iudæi non præcedunt Gentiles neque quantum ad ſtatum culpæ, neque quantum ad ſtatum iuſtitiæ; hic concludit concluſionem intentam, excludendo ſcilicet eorum (*a*) gloriam, qua Gentibus ſe præferebant; & circa hoc tria facit. Primo proponit huius gloriæ excluſionem; ſecundo excluſionis cauſam, ibi, *Per quam legem*; tertio oſtendit modum quo excludit, ibi, *Arbitramur enim &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit quæſtionem, dicens: Ex quo communiter es ſub peccato tu Iudæus, ſicut & Gentilis, & ex quo Gentilis iuſtificatur per fidem, ſicut & tu, *ubi eſt gloriatio tua?* qua ſcilicet in lege gloriaris, ut ſupra 2. dictum eſt, & per hoc te Gentili vis præferre. I. Corinth. v. 6. „ Non eſt bona glo„ riatio veſtra. “ Gal. v. 26. „ Non effi„ ciamur inanis gloriæ cupidi, invicem pro„ vocantes, invicem invidentes. “ Secundo huic quæſtioni reſpondet dicens, *Excluſa eſt*; id eſt, ſublata eſt. I. Reg. iv. 21. „ Et „ ablata eſt gloria de Iſrael. Oſeæ iv. 7. „ Gloriam eorum in ignominiam commu„ tabo. “ Vel *excluſa*, id eſt expreſſe manifeſtata eſt: gloriabantur enim Iudæi in gloria, & cultu unius Dei: & hanc eorum gloriam dicit excluſam, id eſt expreſſam per Chriſtum; ſicut artifices qui aliquam imaginem in argento exprimunt, excluſores vocantur, ſecundum illud Pſal. lxii. 31. „ Ut „ excludant eos qui probati ſunt argento. “ Sed primus ſenſus eſt magis litteralis. Cum autem dicit, *Per quam legem*, oſtendit cauſam huius excluſionis. Quia autem Iudæorum gloriatio erat in lege, ut ſupra dictum eſt, ideo oportere videbatur quod per aliquid eiuſdem generis, id eſt per aliquam legem, eorum gloriatio excluderetur. Et ideo (*b*) interrogando quærens ſubdit, *Per quam?* ſcilicet eſt eorum gloriatio excluſa. Poſſet autem aliquis credere quod eorum gloriationem excluſam Apoſtolus diceret per aliqua præcepta legalia, quibus quædam maiora opera mandarentur; & ideo interrogando ſubdit, *Factorum*? quaſi dicat: Numquid per aliquam legem factorum, eorum gloriationem excluſam dico? Et reſpondet quod *non, ſed per legem fidei*. Et ſic patet quod duplicem legem hic inducit Apoſtolus, ſcilicet factorum, & fidei. Et in promptu eſſe videtur quod per legem factorum intelligitur lex vetus, & per legem fidei, lex nova, per quam Gentilis æquiparatur Iudæo.

Sed dubitatur de hac diſtinctione. Nam & in veteri lege neceſſaria erat fides, ſicut & in nova. Eccli. ii. 8. „ Qui timetis „ Dominum, credite illi: “ & Pſal. cxxv. 1. „ Credidi, propter quod locutus ſum. “ Immo etiam in nova lege facta quædam requiruntur, & quorumdam ſacramentorum, ſecundum illud Luc. xxii. 19. „ Hoc fa„ cite in meam commemorationem: “ & etiam moralium obſervationum: Iac. i. 22. „ Eſtote factores verbi, & non auditores „ tantum. “

Dicendum eſt igitur, quod legem factorum dicit legem exterius propoſitam, & deſcriptam, per quam exteriora facta hominum ordinantur, dum præcipitur quid fieri debeat, & per prohibitionem oſtenditur a quo debeat abſtineri. Legem autem fidei vocat legem interius deſcriptam, per quam non ſolum exteriora facta, ſed etiam ipſi motus cordium diſponuntur, inter quos primus eſt motus fidei: *corde enim creditur*

ad

(a) *Al.* gloriationem. (b) *Al. emittitur* interrogando.

Digitized by Google

ad iuſtitiam, ut dicitur hic cap. x. Et de hac lege loquitur infra VIII. 2. *Lex ſpiritus vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu*.

Deinde cum dicit, *Arbitramur enim*, oſtendit modum quo per legem fidei gloria Iudæorum excluditur, dicens: *Arbitramur enim*, nos Apoſtoli veritatem a Chriſto edocti, *hominem* quemcumque, ſive Iudæum, ſive Gentilem, *iuſtificari per fidem*: Act. xv. 9. „ Fide purificans corda eorum: “ & hoc *ſine operibus legis*: non autem ſolum ſine operibus cærimonialibus, quæ gratiam non conferebant, ſed ſolum ſignificabant, ſed etiam ſine operibus moralium præceptorum, ſecundum illud ad Tit. III. 5. „ Non ex operibus „ iuſtitiæ, quæ fecimus nos &c. “ ita tamen (*a*) quod hoc intelligat ſine operibus præcedentibus iuſtitiam, non autem ſine operibus conſequentibus: quia, ut dicitur Iac. II. 26. „ fides ſine operibus (ſcilicet „ ſubſequentibus) mortua eſt, “ & ideo iuſtificare non poteſt.

Deinde cum dicit, *An Iudæorum*? oſtendit quoddam quod præſuppoſuerat, ſcilicet quod iuſtitia fidei communiter ſe haberet ad omnes. Et prius quidem hoc manifeſtaverat ratione accepta ex parte cauſæ materialis, cum ſupra dixerat: *Omnes peccaverunt, & egent gratia Dei*; id eſt, peccatores ſunt, quos oportet per gratiam fidei iuſtificari. Sed probatio quæ eſt ex ſola cauſa materiali, non ſufficit, quia materia non movetur per ſe ad formam ſine cauſa agente; & ideo hic ſubiungit rationem acceptam ex parte cauſæ agentis, id eſt iuſtificantis, qui eſt Deus. Infra VIII. 33. *Deus qui iuſtificat*. Manifeſtum eſt autem quod Deus noſter illos iuſtificando ſalvat quorum eſt Deus, ſecundum illud Pſalm. LXVII. 21. „ Deus noſter, Deus ſalvos fa„ ciendi. “ Non eſt autem Iudæorum tantum Deus, ſed & Gentium: ergo utroſque iuſtificat. Circa hoc ergo tria facit. Primo proponit quæſtionem de Iudæis, cum dicit: *An Iudæorum tantum* eſt *Deus*? quod quidem videri poſſet alicui (*b*) per hoc quod dicitur Exod. v. 3. „ Deus Hebræo„ rum vocavit nos. “ Dicendum eſt ergo, quod Iudæorum Deus tantum erat per ſpecialem cultum ab eis Deo exhibitum: unde in Pſal. LXXV. 1. dicitur, „ Notus in „ Iudæa Deus: “ erat tamen Deus omnium per commune regimen univerſorum, ſecundum illud Pſal. XLVI. 8. „ Rex omnis ter„ ræ Deus. “ Secundo proponit quæſtionem ex parte Gentilium, dicens: *Nonne & Gentium*, ſcilicet eſt Deus? & reſpondet, *Immo & Gentium*, quas ſcilicet gubernat, & regit, ſecundum illud Hier. x. 7. „ Quis „ non timebit te, o Rex Gentium? “

Tertio ibi, *Quoniam quidem*, manifeſtat per ſignum quod dixerat; quaſi dicat: Ex hoc manifeſtum eſt quod Deus eſt non ſolum Iudæorum, ſed & Gentilium, *quoniam quidem unus eſt Deus qui iuſtificat circumciſionem*, ideſt Iudæos, *ex fide*: ut enim dicitur Galat. v. 6. „ in Chriſto Ieſu neque „ circumciſio, neque præputium. “

Quod autem dicit *Ex fide*, & *per fidem*, ſecundum Gloſſam eſt omnino idem: poteſt tamen aliqua differentia attendi. Nam hæc præpoſitio *ex* deſignat aliquando cauſam remotam, hæc præpoſitio *per* propinquam. Iudæi ergo iuſtificari dicuntur *ex fide*, quia fides fuit prima cauſa ex qua proceſſit circumciſio, & cetera ſacramenta legalia; & ita Iudæos iuſtificat fides, ſicut quædam cauſa primaria per quaſdam medias cauſas: ſed Gentiles per ipſam fidem immediate iuſtificantur.

Deinde cum dicit, *Legem ergo*, excludit quamdam obiectionem: poſſet enim aliquis dicere, quod prædictam legem deſtrueret, & ideo quærit dicens: *Legem ergo deſtruimus per fidem*? ex hoc ſcilicet quod dicimus homines iuſtificari ſine operibus legis. Et reſpondet, *Abſit*, ſecundum illud Matth. v. „ Non præteribit iota unum, aut u„ nus apex a lege. “ Subdit autem, *Sed legem ſtatuimus*; ideſt, per fidem legem perficimus, & adimplemus, ſecundum illud Matth. v. 17. „ Non veni ſolvere legem, „ ſed adimplere; “ & hoc quantum ad præcepta cærimonialia, quæ cum eſſent figuralia, per hoc ſtatuuntur, & adimplentur quod veritas ſignificata per ea, in fide Chriſti exhibetur; & etiam quantum ad moralia, quia fides Chriſti auxilium gratiæ confert ad implenda moralia præcepta legis: addit etiam quædam conſilia, per quæ præcepta moralia tutius, & firmius conſervantur.

(*a*) *Al.* quod intelligas. (*b*) *Al.* per quod.

Digitized by Google

CAPITIS QUARTI
LECTIO I.

QUid ergo dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? Si enim Abraham ex operibus legis iuſtificatus eſt, habet gloriam, ſed non apud Deum. Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo, & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum. Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui iuſtificat impium, reputatur fides eius ad iuſtitiam ſecundum propoſitum gratiæ Dei; ſicut & David dicit beatitudinem hominis cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in circumciſione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata eſt fides Abrahæ ad iuſtitiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circumciſione, an in præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio.

POſtquam Apoſtolus excluſit Iudæorum gloriam quam habebant in lege, per eam ſe Gentibus præferentes, hic excludit eorum gloriam quantum ad circumciſionem; & circa hoc duo facit. Primo reſumit quæſtionem quam ſupra poſuerat dicens: *Quæ eſt utilitas circumciſionis?* Et quia Abraham primus mandatum de circumciſione accepit, ut dicitur Geneſ. XVII. ideo quæſtionem iterat in perſona ipſius Abrahæ, dicens: Si ita eſt quod Deus iuſtificat præputium ſicut & circumciſionem: *quid ergo dicemus inveniſſe* utilitatis *Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem*? id eſt ſecundum circumciſionem carnalem, & ſecundum alias obſervantias carnales. Videtur eſſe inconveniens ſi dicatur, quod nihil utilitatis invenerit, cum dicatur Eſai. XLVIII. 17. „ Ego Dominus docens te utilia. " Secundo ibi, *Si enim Abraham &c.* reſpondet propoſitæ quæſtioni, & duo facit. Primo oſtendit quod Abraham non hoc invenerit per circumciſionem, & cetera legis opera, quod per eam iuſtificaretur, ſed magis per fidem; ſecundo commendat fidem ipſius, ibi, *Qui contra ſpem &c.* Circa primum duo facit. Primo oſtendit propoſitum ratione accepta ex parte divinæ acceptationis; ſecundo ratione divinæ promiſſionis, ibi, *Non enim per legem promiſſio Abrahæ*. Circa primum tria facit. Primo proponit quamdam conditionalem; ſecundo probat deſtructionem conſequentis, ibi, *Quid enim dicit Scriptura?* tertio probat ipſam conditionalem, ibi, *Sicut & David dicit.* Circa primum intendit Apoſtolus ſic argumentari. Si Abraham iuſtificatus eſſet ex operibus legis, non haberet gloriam apud Deum: ergo non ex operibus iuſtificatus eſt. Proponit ergo conditionalem dicens: Quæſitum eſt quid Abraham invenit ſecundum carnalem circumciſionem: & manifeſtum eſt quod hoc non invenit ut iuſtificatus ſit ex operibus legis, ita ſcilicet quod eius iuſtitia in operibus legis conſiſtat. *Habet* quidem *gloriam*, ſcilicet apud homines, qui exteriora facta vident, *ſed non apud Deum*, qui videt in occulto, ſecundum illud I. Reg. XVI. 7. „ Deus autem intuetur cor. " I. Corinth. III. 21. „ Nemo veſtrum glorietur in hominibus. " Unde contra quoſdam dicitur Ioan. XII. 43. „ Dilexerunt magis gloriam hominum quam Dei. "

Sed contra hoc poteſt obiici, quia ex conſuetudine operum exteriorum generatur interior habitus, ſecundum quem etiam cor hominis bene diſponitur, ut ſit promptum ad bene operandum, & in bonis operibus delectetur, ſicut Philoſophus docet in II. Ethic.

Sed dicendum eſt, quod hoc habet locum in iuſtitia humana, per quam ſcilicet homo ordinatur ad bonum humanum. Huius enim iuſtitiæ habitus per opera humana poteſt acquiri; ſed iuſtitia quæ habet gloriam apud Deum, ordinatur (a) ad bonum divinum, ſcilicet futuræ gloriæ, quæ facultatem humanam excedit, ſecundum illud I. Corinth. II. 9. „ In cor hominis non aſcendit, quæ præparavit Deus diligentibus

(a) *Al.* ad bonum divinitatis.

„ bus ſe. “ Et ideo opera hominis non ſunt proportionata ad huius iuſtitiæ habitum cauſandum; ſed oportet prius iuſtificari interius cor hominis a Deo, ut opera faciat proportionata divinæ gloriæ.

Deinde cum dicit, *Quid enim dicit Scriptura*? deſtruit conſequens, quod fuit negativum, probando affirmationem oppoſitam, ſcilicet quod Abraham habebat gloriam apud Deum. Et hoc probat per auctoritatem Scripturæ: quam primo Apoſtolus ponit; ſecundo exponit, ibi, *Ei autem qui operatur*. Dicit ergo primo: Dico Abraham ſic iuſtificatum eſſe quod habet gloriam apud Deum: *quid enim Scriptura dicit*? Geneſ. xv. 6. *Credidit Abraham Deo* promittenti ſibi ſeminis multiplicationem: Eccli. II. 6. „ Crede Deo, & recuperabit te: *& reputatum eſt illi*, ſcilicet a Deo, *ad iuſtitiam*. I. Machab. II. 52. „ Abraham in tentatione inventus eſt fidelis. “ Et ſic patet quod apud Deum, a quo eſt ei reputatum ad iuſtitiam, quod credidit, gloriam habet.

Eſt autem conſiderandum, quod iuſtitia, quam Deus reputat, ſcriptam expreſſit non in aliquo exteriori opere, ſed in interiori fide cordis; quam ſolus Deus intuetur. Cum autem dicatur triplex eſſe actus fidei, ſcilicet credere Deum, Deo, & in Deum, poſuit hunc actum, qui eſt credere Deo, qui eſt proprius actus fidei, eius ſpeciem demnnſtrans. Nam credere in Deum, demonſtrat ordinem fidei ad finem, (a) qui eſt per caritatem: nam credere in Deum eſt credendo in Deum ire, quod caritas facit; & ſic ſequitur ſpeciem fidei. Credere autem Deum, demonſtrat fidei materiam, ſecundum quod eſt virtus theologica, habens Deum pro obiecto; & ideo hic actus nondum attingit ad ſpeciem fidei: quia ſi aliquis credat Deum eſſe per aliquas rationes humanas, & naturalia ſigna, nondum dicitur fidem habere de qua loquimur, ſed ſolum quando ex hac ratione credit, quod eſt a Deo dictum; quod deſignatur per hoc quod dicitur credere Deo: & ex hoc fides ſpecificatur, ſicut & quilibet cognoſcitivus habitus ſpeciem habet ex ratione per quam aſſentitur in aliquid. Alia enim ratione inclinatur ad aſſentiendum habens habitum ſcientiæ, ſcilicet per demonſtrationem, & alia ratione habens habitum opinionis, ſcilicet per ſyllogiſmum dialecticum.

Deinde cum dicit, *Ei autem qui operatur &c.* exponit prædictam auctoritatem quantum ad hoc quod dicit, *Reputatum eſt illi ad iuſtitiam*. Et tangitur in Gloſſa duplex horum verborum expoſitio. Prima eſt ſecundum quod referuntur ad finalem mercedem; de qua primo oſtenditur qualiter ſe habeat ad opera; ſecundo qualiter ad fidem, ibi, *Ei vero qui non operatur &c.* Dicit ergo primo, quod *ei qui operatur*, ſcilicet opera iuſtitiæ, *merces*, æternæ retributionis, de qua dicitur Eſai. XL. 10. „ Ecce merces eius cum eo, “ *non reputatur ſecundum gratiam* tantum, *ſed ſecundum debitum*: ſecundum illud Matth. xx. 13.„ Nonne ex denario conveniſti mecum? “

Sed contra eſt quod dicitur infra VI. 23. *Gratia Dei vita æterna*: & infra VIII. 18. *Non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam*. Sic igitur illa retributio non fit ſecundum debitum, ſed ſecundum gratiam.

Sed dicendum eſt, quod opera humana poſſunt conſiderari dupliciter. Uno modo ſecundum ſubſtantiam operum; & ſic non habent aliquid condignum ut eis merces æternæ gloriæ reddatur. Alio modo poſſunt conſiderari ſecundum ſuum principium, prout ſcilicet ex impulſu Dei aguntur, ſecundum propoſitum Dei prædeſtinantis; & ſecundum hoc eis debetur merces prædicta ſecundum debitum: quia, ut infra VIII. 14. dicitur, *qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei*; *ſi autem filii, & heredes*.

Deinde cum dicit, *Ei vero qui non operatur*, oſtendit qualiter ſe habeat merces æterna ad fidem, dicens: *Ei vero qui non operatur*, ſcilicet exteriora opera, puta quia non habet tempus operandi, ſicut patet in baptizato ſtatim mortuo, *credenti in eum qui iuſtificat impium*, ſcilicet in Deum, de quo dicitur infra VIII. 33. „ Deus qui iuſtificat, “ *reputabitur fides eius*, ſcilicet ſola ſine operibus exterioribus, *ad iuſtitiam*; id eſt, ut per eam iuſtus dicatur, & iuſtitiæ præmium accipiat, ſicut ſi opera iuſtitiæ feciſſet, ſecundum illud infra x. 10.„ Corde creditur ad iuſtitiam; “ & hoc *ſecundum propoſitum gratiæ Dei*, id eſt ſecundum quod Deus proponit ex gratia ſua homines ſalvare. Infra VIII. 28. *His qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti*. Epheſ. I. 11. „ Qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ. “

Alia expoſitio eſt ut hoc referatur ad hominis iuſtificationem. Dicit ergo: *Ei autem qui operatur*; id eſt, ſi aliquis per ope-

(a) *Al.* qui eſt per caritatem credendo in Deum ire &c. *intermediis omiſſis*.

ra iuſtificetur, ipſa iuſtitia imputaretur, quaſi *merces, non ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum*. Infra XI. 6. „ Si autem „ gratia, iam non ex operibus; alioquin gra- „ tia iam non eſt gratia." *Ei vero qui non operatur*, ut ſcilicet per ſua opera iuſtificetur, *credenti autem in eum qui iuſtificat impium*, computabitur hæc eius fides ad iuſtitiam, *ſecundum propoſitum gratiæ Dei*: non quidem ita quod per fidem iuſtitiam mereatur, ſed quia ipſum credere eſt primus actus iuſtitiæ, quam Deus in eo operatur. Ex eo enim quod credit in Deum iuſtificantem, iuſtificationi eius ſubiicit ſe, & ſic recipit eius effectum. Et hæc expoſitio eſt litteralis, & ſecundum intentionem Apoſtoli, qui facit vim in hoc quod in Geneſ. XV. 6. dictum eſt: „ Reputatum eſt illi ad „ iuſtitiam; " quod conſuevit dici quando id quod minus eſt ex parte alicuius, reputatur ei gratis, ac ſi totum feciſſet. Et ideo Apoſtolus dicit, quod hæc reputatio locum non haberet, ſi iuſtitia eſſet ex operibus; ſed ſolum habet locum, ſecundum quod eſt ex fide.

Deinde cum dicit, *Sicut & David dicit &c* probat conditionalem præmiſſa ex auctoritate Pſalmi: cuius primo præmittit ſenſum; ſecundo ponit verba eius, ibi, *Beati quorum &c.* tertio excludit falſum intellectum, ibi, *Beatitudo &c.* Dicit ergo: *Sicut & David dicit*, ideſt aſſerit, *beatitudinem hominis* eſſe, illius ſcilicet *cui Deus fert*, ideſt dat, *iuſtitiam accepto*, id eſt gratis, *ſine operibus* præcedentibus. Ad Titum III. 5. „ Non enim ex operibus iuſtitiæ, quæ „ fecimus nos." Beatitudo autem hominis eſt a Deo, ſecundum illud Pſal. XXXIX. 5. „ Beatus vir cuius eſt Dominus Deus „ (*a*) ſpes eius." Sic igitur manifeſtum eſt illum habere gloriam apud Deum qui non ex operibus legis iuſtificatur, ut dictum eſt. Deinde cum dicit, *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*, ponit verba David prædictam ſententiam continentia, & dicit eos eſſe beatos quorum remittuntur peccata. Et ſic patet quod non habuerunt prius bona opera ex quibus iuſtitiam, ſeu beatitudinem conſequerentur. Eſt autem triplex peccatum, ſcilicet originale, actuale mortale, & actuale veniale. Primo ergo quantum ad originale dicit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*. Ubi conſiderandum eſt, quod peccatum originale iniquitas dicitur, quia eſt carentia originalis iuſtitiæ, per quam ſecundum æquitatem ratio hominis ſubiiciebatur Deo, inferiores vires rationi, & corpus animæ. Sed per peccatum originale hæc æquitas tollitur: quia poſtquam ratio deſiit eſſe ſubiecta Deo, inferiores vires rationi rebellant, & corpus ab obedientia animæ ſubducitur per corruptionem, & mortem. Unde in Pſal. L. 7. „ Ecce enim in iniquitatibus conce- „ ptus ſum." Utrobique autem peccatum originale pluraliter ſignificatur: vel propter plures homines, in quibus multiplicatur originale peccatum; vel potius quia virtute continet in ſe quodammodo omnia peccata. Huiuſmodi autem peccatum originale remitti dicitur, quia tranſit reatu ſuperveniente gratia, ſed remanet actu remanente fomite, ſive concupiſcentia, quæ non tollitur totaliter in hac vita, ſed remittitur, ſive mitigatur. Secundo quantum ad actuale mortale dicit: *Et quorum tecta ſunt peccata*. Dicuntur autem peccata tegi divino conſpectui, inquantum (*b*) non inſpicit ea ad puniendum. Pſal. LXXXIV. 3. „ Ope- „ ruiſti omnia peccata eorum." Tertio quantum ad veniale dicit: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*: ut ſcilicet per peccatum intelligantur peccata venialia; quæ licet levia ſint, tamen per multa homo ſeparatur, (*c*) & elongatur a Deo. II. Paral. XXX. 17. „ Dominus bonus pro- „ pitiabitur cunctis qui in toto corde re- „ quirunt illum, & non imputabitur illis „ quod minus ſancti ſunt."

Poſſunt autem & hæc tria aliter diſtingui. Sunt enim in peccato tria: quorum unum eſt offenſa Dei; & quantum ad hoc dicit: *Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates*: ſecundum quod homo dicitur remittere offenſam ſibi factam. Eſai. XL. 2. „ Dimiſſa eſt „ iniquitas illius." Aliud autem eſt ipſe actus inordinatus culpæ, qui non poteſt non fuiſſe factus ex quo ſemel perpetratus eſt; ſed tegitur manu miſericordiæ divinæ, ut quaſi pro non facto habeatur. Tertium vero eſt reatus pœnæ, & quantum ad hoc dicit: *Beatus vir cui non imputavit Dominus peccatum*, ſcilicet ad pœnam.

Deinde cum dicit, *Beatitudo ergo hæc &c.* excludit falſum intellectum auctoritatis prædictæ. Poſſet enim Iudæus ſic intelligere quod prædicta gratia remiſſionis peccatorum non fieret niſi circumciſis. Ad hoc ergo excludendum, primo Apoſtolus quæſtionem movet dicens: *Beatitudo hæc*, qua ſcilicet

(a) *Al. deſideratur* ſpes. (b) *Al.* non inſpicit ad ea punienda. (c) *Al. emittitur* & elongatus.

licet Deus dat iuſtitiam ſine operibus, *manet tantum in circumciſione*, id eſt habet locum ſolum in circumciſis, *an etiam in præputio*, id eſt in Gentibus? Manifeſtum eſt quod in utriſque, ſecundum illud quod dicit infra x. 12. *Idem Dominus, dives in omnes qui invocant illum*. Secundo ibi, *Dicimus enim*, ad hoc oſtendendum aſſumit auctoritatem Scripturæ; quaſi dicat: Hoc ideo quæro: *dicimus enim, quod reputatur fides Abrahæ ad iuſtitiam*: Gen. xv. Tertio ex hac auctoritate concludit ſolutionem præmiſſæ quæſtionis, ſub interrogatione tamen, dicens: *Quomodo ergo reputata eſt*? ſcilicet fides Abrahæ ad iuſtitiam: *in circumciſione*, id eſt quando erat circumciſus, *an in præputio*, id eſt quando erat incircumciſus? Et reſpondet: *Non in circumciſione, ſed in præputio*. Et hoc manifeſtum eſt ex ſerie narrationis Scripturæ: nam Gen. xv. legitur quod fides reputata eſt Abrahæ ad iuſtitiam; circumciſionem autem accepiſſe legitur Gen. xvii. Si igitur Abraham adhuc incircumciſus exiſtens, iuſtificatus eſt per fidem, manifeſtum eſt quod iuſtitia fidei per quam gratis remittuntur peccata, non eſt ſolum in circumciſione, ſed etiam in præputio, ideſt in gentilitate.

L E C T I O II.

ET ſignum accepit circumciſionis, ſignaculum iuſtitiæ fidei, quę eſt in pręputio, ut ſit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur & illis ad iuſtitiam; & ſit pater circumciſionis, non his tantum qui ſunt ex circumciſione, ſed & his qui ſectantur veſtigia fidei, quę eſt in pręputio patris noſtri Abrahę. Non enim per legem promiſſio Abrahę, aut ſemini eius, ut heres eſſet mundi, ſed per iuſtitiam fidei. Si enim qui ex lege, heredes ſunt, exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. Lex enim iram operatur: ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio.

OStenſo quod beatitudo remiſſionis peccatorum non ſolum eſt in circumciſione, ſed etiam in præputio, exemplo Abrahæ, qui tempore præputii eſt iuſtificatus; hic reſpondet cuidam obiectioni: poſſet enim aliquis dicere: Si Abraham iuſtificatus eſt ante circumciſionem, ergo ſine cauſa, & fruſtra circumciſus eſt. Ad hanc ergo obiectionem excludendam, primo proponit quod circumciſio non erat cauſa iuſtitiæ, ſed ſignum; ſecundo oſtendit quid ex hoc ſigno conſequatur, ibi, *Ut ſit pater omnium credentium*, tertio oſtendit modum quo conſequatur, *Non his tantum &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit circumciſionem eſſe ſignum. Geneſ. xvii. 11. „ Circumcidetis carnem præputii veſtri, ut „ ſit in ſignum fœderis inter me & vos. " Secundo oſtendit cuius rei ſit ſignum, dicens, quod ſit *ſignaculum iuſtitiæ fidei*, ideſt quæ eſt per fidem; quæ quidem fides eſt in præputio, id eſt quam Abraham habuit adhuc incircumciſus exiſtens.

Dicitur autem ſignaculum dupliciter. Uno modo quaſi expreſſum ſignum, habens ſimilitudinem rei ſignatæ, ſecundum illud Ezech. xxviii. 12. „ Tu ſignaculum ſimili-„ tudinis, plenus ſapientia, & perfectus „ decore. " Habet autem circumciſio expreſſam ſimilitudinem cum fide Abrahæ: primo quidem quantum ad rem creditam: credidit enim multiplicationem ſui ſeminis, & ideo congruenter accepit ſignum in membro generationis: ſecundo quantum ad effectum huius fidei, qui eſt remotio culpæ, quæ ſignatur per remotionem ſuperfluæ pelliculæ. Alio modo ſignaculum dicitur ſignum aliquid occultans, quod revelandum eſt amicis, ſicut patet de ſigillo; & ſecundum hoc dicitur Apoc. v. 9. „ Dignus eſt „ agnus qui occiſus eſt, accipere librum, „ & aperire ſignacula eius. " Claudebatur ergo ſub ſignaculo circumciſionis, ſecretum incarnationis Chriſti ex ſemine Abrahæ.

Conſequenter oſtendit quid conſequatur ex dictis. Conſequitur enim ex hoc quod Abraham in præputio iuſtificatus per fidem, poſtea circumciſionem accepit, ut ſit pater non ſolum circumciſorum, ſed etiam credentium in præputio; & hoc eſt quod dicit, *Ut ſit pater*; ideſt, ex prædictis conſequitur quod Abraham ſit pater *omnium credentium per præputium*, ideſt qui ſunt in ſtatu præputii. Vel Abraham *ſit pater per præputium*, ideſt per id quod habuit in præputio, *ut reputetur & illis ad iuſtitiam*, hoc ſcilicet quod credunt, ſicut reputatum eſt Abrahæ: & de hac paternitate dicitur Matth. iii. 9. „ Potens eſt Deus de lapi-„ dibus iſtis ſuſcitare filios Abrahæ: " *& ſit pater circumciſionis*, ideſt circumciſorum, qui ex eo originem ducunt: unde Ioan. viii.

VIII. 9. „ Pater noſter Abraham eſt. “

Deinde oſtendit per quem modum ſit pater etiam incircumciſorum, quia per imitationem; & hoc eſt quod dicit: *Ut ſit*, inquam, *pater non his tantum qui ſunt in circumciſione*, ideſt qui ſunt circumciſi, *ſed etiam his qui ſectantur veſtigia fidei patris noſtri Abrahæ, quæ eſt in præputio*, id eſt quam Abraham habuit adhuc incircumciſus. Ioan. VIII. 39. „ Si filii Abrahæ eſtis, opera e„ ius facite. “

Et quia hic de circumciſione fit mentio, oportet circa ipſam tria conſiderare, ſcilicet quare ſit inſtituta, quam vim habuit, & quare ſit mutata.

Circa primum conſiderandum, quod circumciſio, ſicut & aliæ legis cærimoniæ, eſt propter duo inſtituta. Primo quidem propter cultum divinum, ad quem homines ſecundum huiuſmodi cærimonialia diſponebantur; & ſecundum hoc circumciſio habet triplicem inſtitutionis cauſam; quarum prima eſt ad ſignificandum fidem, & obedientiam qua Abraham ſe Deo ſubiecit, ut ſcilicet illi qui circumciſionem acciperent Abrahæ, traditam fidem, & obedientiam ipſius obſervarent. Dicitur enim Hebr. XI. (a) „ Fide Abraham circumciſus eſt. “ Et ideo facta eſt circumciſio in membro generationis, ad ſignificandum fidem ipſius circa prolem futuram, ut dictum eſt. Secunda eſt ad exprimendum in ſigno corporali id quod ſpiritualiter erat faciendum; ut ſcilicet ſicut a membro generationis, quod principaliter concupiſcentiæ deſervit, abſcindebatur ſuperflua pellicula; ita etiam a corde hominis omnis ſuperflua concupiſcentia tolleretur, ſecundum illud Hierem. IV. 4. „ Circumcidimini Domino, & auferte (b) „ præputia cordium veſtrorum. “ Tertia eſt, ut per hoc ſignum populus ille Deum colens ab omnibus aliis populis diſtingueretur. Et inde eſt quod Ioſue V. mandavit Dominus circumcidi filios Iſrael, qui inter alias nationes erant habitaturi, qui prius in deſerto ſolitarii manentes, circumciſi non erant. Alia autem ratio circumciſionis, & omnium cærimonialium accipitur per comparationem ad Chriſtum, ad quem comparatur ſicut figura ad veritatem, (c) & umbra ad corpus, ſecundum illud Col. II. 17. „ Quæ ſunt umbra futurorum, cor„ pus autem Chriſti. “ Sic igitur per circumciſionem corporalem ſignificatur circumciſio ſpiritualis fienda per Chriſtum: primo quidem in anima, inquantum per ipſum peccatorum reatus, & concupiſcentiæ præſcinduntur: Coloſ. II. 2. „ In quo (ſcili„ cet Chriſto) circumciſi eſtis circumciſione „ non manu facta in expoliatione corporis „ carnis, ſed in circumciſione Domini noſtri „ Ieſu Chriſti: “ ſecundo vero quantum ad corpus, quando ſcilicet etiam in reſurrectione ab electorum corporibus omnis paſſibilitas, & mortalitas auferetur: & ideo circumciſio fiebat octavo die, (d) qui ſignificat octavam ætatem reſurgentium: nam ſeptima eſt quieſcentium in Chriſto. Sex autem ætates ſunt quibus ſæculum currit. Unde & circumciſio facta legitur cultellis petrinis, Ioſue V. & Exod. IV. ad ſignificandum quod ſpiritualis circumciſio fienda erat per petram, qui eſt Chriſtus, ut dicitur I. Corinth. X. Non tamen hoc generaliter obſervabatur, quod neceſſe eſſet circumciſionem fieri cum petra.

Circa ſecundum vero eſt ſciendum, quod, ſicut hic Gloſſa dicit, & eſt Bedæ, idem ſalutare curationis auxilium circumciſio in lege contra originalis peccati vulnus præbebat quod baptiſmus agere tempore revelatę gratiæ conſuevit. Ex quo patet quod virtus circumciſionis ſe extendebat ad delectionem originalis peccati. Quidam tamen dicunt, quod gratia in circumciſione non conferebatur: non enim poteſt eſſe Dei gratia ſine iuſtitia. Argumentatur autem Apoſtolus Galat. II. 21. „ Si iuſtitia eſt per „ legem, ergo Chriſtus gratis mortuus eſt, “ id eſt ſine cauſa. Et eodem modo argumentari poſſumus. Si ex circumciſione eſt gratia iuſtificans, Chriſtus gratis mortuus eſt. Sed hoc non poteſt eſſe: nam remiſſio peccati numquam fit ſine gratia. Infra V. 1. *Iuſtificati igitur gratia ipſius, pacem habeamus ad Deum*. Et ideo alii dicunt, quod in circumciſione dabatur gratia quantum ad effectus privativos, ſcilicet remotionis culpæ, non autem quantum ad effectus poſitivos, puta operationem iuſtitiæ. Sed hoc etiam conveniens non videtur: effectus enim poſitivi alicuius formæ, ordine naturæ præcedunt effectus privativos: non enim lumen pellit tenebras niſi per hoc quod illuminat. Et ita gratia per hoc culpam pellit quod iuſtificat. Remoto autem priori, removetur poſterius. Et ideo melius dicendum eſt, quod circumciſio ex ipſo opere operato non ha-

(a) *Nihil tale ibi, ſed tantum verſ.* 8. „ Fide qui vocatur Abraham obedivit in locum exire quem „ accepturus erat in hereditatem: “ *item verſ.* 9. „ Fide demoratus eſt in terra promiſſionis: “ *item* „ *verſ.* 22. „ Fide obtulit Abraham Iſaac. “ (b) *Al.* præputium, (c) *Al.* membra. (d) *Al.* quia.

habebat virtutem effectivam neque quantum ad remotionem culpæ, neque quantum ad operationem iuſtitiæ; ſed erat ſolum iuſtitiæ ſignum, ut hic Apoſtolus dicit: ſed per fidem Chriſti, cuius circumciſio ſignum erat, auferebatur peccatum originale, & conferebatur auxilium gratiæ ad recte agendum.

Circa tertium vero manifeſtum eſt iam ex dictis quare oportuit circumciſionem mutari. Nam circumciſio erat ſignum futuri. Non autem idem ſignum convenit præſenti, ſive præterito, & futuro; & ideo baptiſmus eſt ſignum præſentis gratiæ, qui copioſiorem, & utiliorem effectum habet gratiæ: quia quanto agens eſt propinquius & præſentius, tanto efficacius operatur.

Deinde cum dicit, *Non enim per legem promiſſio Abraha*, oſtendit propoſitum, ſcilicet quod circumciſio, ſive quodcumque opus legis, non iuſtificet ex divina promiſſione: & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Si enim qui ex lege, heredes ſunt &c.* Supponit ergo Apoſtolus primo ex auctoritate Geneſis promiſſionem factam Abrahæ, & ſemini eius, *ut heres eſſet mundi*; id eſt, ut omnes gentes mundi in ipſo benedicerentur, ſecundum illud Geneſ. XII. 3. „ In te „ benedicentur univerſæ cognationes ter- „ ræ. " Dicit autem, *Ac ſemini eius*, quia huiuſmodi promiſſio etſi in ipſo non eſt completa, complenda tamen erat in ſemine eius: dicitur enim Geneſ. XXII. 18. „ Benedicentur in ſemine tuo omnes gen- „ tes terræ. " Hoc autem ſemen principaliter intelligitur Chriſtus, ſecundum illud Galat. III. 16. „ Abrahæ dictæ ſunt „ promiſſiones, & ſemini eius. " (a) Non „ dicit, In ſeminibus, quaſi in multis; ſed, „ In ſemine, quaſi in uno: " quia ſcilicet in uno, in quo completur, oſtenditur ut ſit heres mundi, ſecundum illud Pſalm. II. 8. „ Poſtula a me, & dabo tibi gentes „ hereditatem tuam. " Secundario autem completur in illis qui per gratiam Chriſti ſunt ſpiritualiter ſemen Abrahæ. Infra IX. 8. *Qui filii ſunt promiſſionis æſtimantur in ſemine*: qui etiam per Chriſtum ſunt heredes mundi, inquantum omnia in gloriam electorum cedunt. I. Cor. III. 22. „ Omnia „ veſtra ſunt. " Circa hanc promiſſionem unum negat, & unum aſſerit. Negat huiuſmodi promiſſionem eſſe factam per legem: quod quidem non dicitur propter ipſam promiſſionem, quia tempore promiſſionis lex data non erat; ſed propter promiſſionis impletionem, ut ſit ſenſus, quod talis promiſſio facta erat Abrahæ, non quaſi implenda per legem: quia, ut dicitur Hebr. VII. 19. „ nihil ad perfectum adduxit lex. " Aliud autem aſtruit, quod ſcilicet huiuſmodi promiſſio ſit implenda per iuſtitiam fidei: quia „ ſancti per fidem vicerunt re- „ gna: " Hebr. XI. 33. Deinde cum dicit, *Si enim qui ex lege, heredes ſunt &c.* oſtendit propoſitum: & primo quantum ad hoc quod promiſſio non ſit implenda per legem; ſecundo quantum ad hoc quod ſit implenda per iuſtitiam fidei, ibi, *Ideo ex fide &c.* Circa primum ponit talem rationem. Si promiſſio facta Abrahæ eſſet implenda per legem, fides Abrahæ credentis promiſſioni eſſet inanis, quia promiſſio ei facta aboleretur; ſed hoc eſt inconveniens: ergo & primum. Circa hoc duo facit. Primo proponit conditionalem; ſecundo probat eam, ibi, *Lex enim iram operatur*. Deſtructio autem conſequentis eſt manifeſta. Dicit ergo primo, quod promiſſio non eſt facta per legem: *ſi enim qui ex lege, ſunt heredes*; id eſt ſi ad hoc quod aliqui hereditatem promiſſam (*b*) percipiant, requiritur quod ex legis obſervantia hoc conſequantur, *exinanita eſt fides*; id eſt, vacua facta eſt fides qua Abraham credidit Deo promittenti, ut dicitur Gen. XV. Et hoc eſt inconveniens, ſecundum quod dicitur I. Corinth. XV. 14. „ Si Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt præ- „ dicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra. " Et quare ſit inanis, oſtendit ſubdens: *Abolita*, id eſt caſſata, *eſt promiſſio*: quia non conſequitur ſuum effectum, contra id quod dicitur Heb. XI. 11. „ Fidelem credidit „ eum eſſe qui repromiſerat: " & hic infra in præſenti cap. dicitur: *Quæcumque promiſit Deus, potens eſt & facere*. Deinde cum dicit, *Lex enim*, probat conditionalem præmiſſam per effectum, ſive eventum legis: & primo proponit legis effectum, ſive eventum; ſecundo probat, ibi, *Ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio*. Probat autem conditionalem ſic. Si aliqua promiſſio ſit implenda per id quod impletionem promiſſionis impedit, talis promiſſio aboletur, & fides credentis exinanitur; ſed lex impedit conſecutionem hereditatis, *lex enim iram operatur*: ergo ſi per legem ſit adimplenda promiſſio, *exinanita eſt fides*, *abolita eſt promiſſio*.

(a) *Ibi ſic*. „ Non dicit, Et ſeminibus, quaſi in multis; ſed quaſi in uno, Et ſemini tuo, qui „ eſt Chriſtus. " (b) *Al.* participent.

Digitized by Google

miſſio. Dicitur autem lex operari iram, ideſt vindictam: quia per legem facti ſunt homines digni Dei vindicta. IV.Reg. XXII. 13. „ Magna ira Domini ſuccenſa eſt con-„ tra nos, quia non audierunt patres no-„ ſtri verba libri huius (ſcilicet legis) ut „ facerent omne quod ſcriptum eſt nobis.“ Poſſet autem aliquis intelligere quod lex iram operatur quantum ad cæremonialia tempore gratiæ obſervata, ſecundum illud Gal. 5. „ Si circumcidamini, Chriſtus ni-„ hil vobis proderit.“ Sed quod hic dicitur, intelligendum eſt etiam quantum ad moralia: non quidem quod legis præcepta moralia præcipiant aliquid quod qui obſervant dignos ira Dei efficiat; ſed occaſionaliter, quia præcipit, & gratiam adimplendi non præbet, ſecundum illud II.Corinth. III. 6. „ Littera occidit, ſpiritus autem „ vivificat:“ quia ſcilicet interius adiuvat infirmitatem noſtram, ut dicit infra VIII. Deinde cum dicit, *Ubi enim non eſt lex*, oſtendit qualiter iram operatur, dicens: *Ubi non eſt lex, non eſt prævaricatio*: quia etſi aliquis lege non data peccare poſſit, contra id quod naturaliter iuſtum eſt faciendo; non tamen prævaricator dicitur niſi legem tranſgrediens. Pſal. CXVIII. 158. „ Vidi prævaricantes, & tabeſcebam, quia „ eloquia tua non cuſtodierunt.“ Et tamen omnis peccator poteſt dici prævaricator, inquantum legem naturalem tranſgreditur. Pſal. CXVIII. 119. „ Prævaricantes „ reputavi omnes peccatores terræ.“ Gravius eſt tamen tranſgredi ſimul legem naturæ, & legem ſcriptam, quam ſolam legem naturæ; & ideo lege data ſine gratia adiuvante, prævaricatio crevit, & maiorem iram promeruit.

LECTIO III.

IDeo ex fide, ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrum; ſicut ſcriptum eſt: Quia patrem multarum gentium poſui te ante Deum, cui credidiſti; qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt tamquam ea quæ ſunt: Qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & arena maris. Et non infirmatus eſt in fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, cum iam fere centum eſſet annorum, & emortuam vulvam Saræ. In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia, ſed confortatus eſt fide, dans gloriam Deo, pleniſſime ſciens qnia quæcumque promiſit Deus, potens eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam. Non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam, ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum a mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, & reſurrexit propter iuſtificationem noſtram.

OStenſo quod promiſſio facta Abrahæ, & ſemini eius non ſit implenda per legem, hic oſtendit quod ſit implenda per fidem: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit per quid ſit huiuſmodi promiſſio adimplenda; ſecundo oſtendit in quibus ſit adimplenda, ibi, *Omni ſemini &c.* tertio a quo ſit implenda, ibi, *Qui vivificat mortuos &c.* Primo ergo concludit propoſitum, quaſi ex diviſione. Videtur enim neceſſarium eſſe quod promiſſio adimpleatur vel per fidem, vel per legem; non autem per legem, quia promiſſio aboleretur: unde concludit, *Ideo ex fide*, ſcilicet conſequimur promiſſionem, ut heredes ſimus mundi. I. Ioan. v. 4. „ Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, „ fides noſtra.“ Et hoc confirmat per contrarium medium ei quod ſupra aſſumpſerat. Dictum eſt enim, quod ſi iuſtitia ex lege eſſet, promiſſio aboleretur; ſed ſi ſit ex fide, remanet firma promiſſio propter virtutem divinæ gratiæ iuſtificantis hominem per fidem; & hoc eſt quod dicit: *Ut promiſſio Dei ſit firma*: non quidem per operationes hominum, quæ poſſunt deficere, ſed *ſecundum gratiam*, (a) quæ infallibilis eſt. II. Cor. XII. 20. „ Sufficit tibi gratia mea:“ & ibid. I. 9. „ Quotquot ſunt promiſſio-„ nes, in illo (ſcilicet Chriſto) ſunt;“ id eſt, veritatem habent.

Deinde cum dicit, *Omnis ſemini &c.* oſtendit in quibus impleatur prædicta promiſ-

(a) *Al. additur* Dei.

miſſio: & primo proponit quod intendit ; & dicit, quod prædicta promiſſio ſic implenda per fidem , eſt firma per gratiam *omni ſemini* , id eſt omni homini qui fuerit qualitercumque ſemen Abrahæ. Eccli. xliv. 11. „ Cum ſemine eorum permanent bona, „ hereditas ſancta nepotes eorum . " Secundo ibi, *Non ei qui ex lege eſt ſolum*, exponit quod dixerat , *Omni ſemini* . Eſt enim quoddam ſemen carnale , ſecundum illud Ioan. viii. 33. „ Semen Abrahæ ſumus : " eſt aliud ſemen ſpirituale, ſecundum illud Matth. iii. 9. „ Potens eſt Deus de lapi„ dibus his (ideſt de Gentibus) ſuſcitare „ filios Abrahæ . " (a) Solum autem ſemen Abrahæ carnale legem ſervavit; ſed fidem eius etiam imitatur ſemen ſpirituale . Et ſic ſi per ſolam legem eſſet promiſſio , non impleretur in omni ſemine , ſed ſolum in carnali . Quia vero impletur per fidem , quæ eſt omnibus communis , planum eſt quod impletur in omni ſemine. Tertio ibi, *Qui eſt pater omnium noſtrum* , probat quod ſuppoſuerat , ſcilicet quod ſemen Abrahæ ſit non ſolum quod eſt ex lege, ſed etiam quod eſt ex fide, per auctoritatem Scripturæ: cuius primo ponit ſenſum , dicens: *Qui*, ſcilicet Abraham, *eſt pater omnium noſtrum*, id eſt omnium credentium, ſive Iudæorum, ſive Gentilium . Supra eodem: *Ut ſit pater omnium credentium*. Eſai. li. 2. „ Attendi„ te ad Abraham patrem veſtrum. " Secundo inducit auctoritatem, dicens: *Sicut ſcriptum eſt* (Gen. xvii. 5.) *Quia patrem multarum gentium poſui te*. Littera alia habet, *Conſtitui te*: quod ſenſum non variat. Eccli. xliv. 20. „ Abraham magnus pater multitudinis „ gentium. " Tertio ibi, *Ante Deum*, exponit quod dixerat : ſic enim dictum eſt , *Poſui te* , quaſi iam eſſet impletum , quod longe poſtea erat implendum. Sed quæ ſunt futura in ſeipſis , in Dei providentia ſunt præſentia, ſecundum illud Eccli. xxiii. 29. „ Domino Deo noſtro, antequam crearen„ tur , omnia ſunt agnita, ſicut & poſt per„ fectum reſpicit omnia . " Et ideo Apoſtolus dicit, quod hoc quod dictum eſt, *Poſui te*, intelligendum eſt, *ante Deum* , ideſt in eius præſentia . *cui credidiſti* . Crediderat enim Abraham Deo futura prænuntianti , ac ſi videret præſentia : quia, ut dicitur Heb. xi. 1. „ fides eſt ſperandarum ſubſtantia re„ rum , argumentum non apparentium. "

Deinde cum dicit, *Qui vivificat mortuos &c.* oſtendit a quo ſit implenda huiuſmodi promiſſio, dicens: *Qui*, ſcilicet Deus , *vivificat mortuos* ; id eſt Iudæos , qui erant mortui in peccatis, contra legem agentes, vivificat per fidem, & gratiam , ut promiſſionem Abrahæ conſequantur. Ioan. v. 21. „ Sicut Pater ſuſcitat mortuos , & vivifi„ cat, ſic & Filius quos vult vivificat. " *Et ea quæ non ſunt*, id eſt Gentiles, *vocat*, ſcilicet ad gratiam , *tamquam ea quæ ſunt*, ideſt tamquam Iudæos . Infra ix. 25. *Vocabo non plebem meam , plebem meam , & non dilectam, dilectam.* Significat autem Gentiles per ea quæ non ſunt, quia erant omnino alienati a Deo ; ſicut I. Corinth. xiii. 2. dicitur: „ Si ca„ ritatem non habuero, nihil ſum . " Et ſic per huiuſmodi vocationem implebitur promiſſio Abrahæ etiam in Gentilibus . Vel quod dicit, *Et vocat ea quæ non ſunt* , non intelligitur de vocatione temporali , ſed de vocatione prædeſtinationis æternæ, qua vocantur , & eliguntur etiam qui non ſunt, ac ſi eſſent. Epheſ. 1. 4. „ Elegit nos in „ ipſo ante mundi conſtitutionem, " Et de hac vocatione dicitur infra ix. 12. *Non ex operibus, ſed (b) ex vocante dictum eſt , quia maior ſerviet minori.* Vel vocationem hic dicit ſimplicem Dei notitiam , vel cognitionem, qua cognoſcit futura , quæ non ſunt in actu ſicut præſentia. Et hoc modo vocatio in Pſal. cxlvi. 4. accipitur , cum dicitur: „ Qui numerat multitudinem ſtella„ rum, & omnibus eis nomina vocat. " Et ſecundum hunc ſenſum , quod hic dicitur, inducitur propter id quod ſupra dictum eſt : *Ante Deum, cui credidiſti*. Duo enim videbantur obſtare ei quod dictum eſt: *Patrem multarum gentium poſui te* : quorum unum erat quia ipſe idem Abraham erat quaſi emortuus præ ſenectute, ut infra dicetur; & contra hoc dicit : *Qui vivificat mortuos*. Aliud autem eſt , quia illæ multæ gentes nondum erant ; & contra hoc ſubdit : *Et vocat ea quæ non ſunt , tamquam ea quæ ſunt*.

Deinde cum dicit, *Qui contra ſpem*, commendat fidem Abrahæ : & primo oſtendit magnitudinem fidei eius; ſecundo efficaciam, vel fructum eius, ibi, *Ideo & reputatum eſt illi ad iuſtitiam*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit magnitudinem fidei Abrahæ quantum ad promiſſionem ſeminis multiplicandi; ſecundo quantum ad promiſſionem ſeminis exaltandi, ibi , *In repromiſſione &c.* Circa primum duo facit . Primo oſtendit fidem eius fuiſſe magnam ; ſecundo oſtendit eam fuiſſe firmam, ibi, *Et non infirmatus eſt in fide* . Circa primum duo facit .

(a) *Al.* Semen autem Abrahæ &c. (b) Al. *ex voluntate*.

Primo proponit magnitudinem fidei Abrahæ, dicens: *Qui*, ſcilicet Abraham, *in hanc ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium*, ſed *contra* aliam *ſpem*. Circa quod conſiderandum eſt, quod ſpes importat certam expectationem boni futuri: quæ quidem certitudo eſt quandoque ex cauſa humana, ſive naturali, ſecundum illud I. Cor. IX. 10. „ Debet in ſpe qui arat, arare: “ quandoque vero certitudo expectantis eſt ex cauſa divina, ſecundum illud Pſalm. XXX. 2. „ In te Domine ſperavi, non confundar in „ æternum. “ Hoc ergo bonum, quod Abraham fieret pater multarum gentium, certitudinem habebat ex parte Dei promittentis; ſed contrarium apparebat ex cauſa naturali, ſive humana: ideo dicit: *Qui contra ſpem*, cauſæ naturalis, vel humanæ, *credidit in ſpem*, ſcilicet divinæ promiſſionis: quam quidem ſecundo ponit dicens: *Secundum quod dictum eſt ei*, ſcilicet Gen. XXII. 17. *Sic erit ſemen tuum ſicut ſtellæ cæli, & ſicut arena maris*. Utrumque autem horum inducitur propter ſimilitudinem innumerabilis multitudinis. Nam quantum ad ſtellas dicitur Deuter. I. 10. „ Dominus „ Deus veſter multiplicavit vos, & eſtis „ hodie ſicut ſtellæ cæli. “ Quantum ad arenam dicitur III. Reg. IV. 20. „ Iuda, & „ Iſrael innumerabiles ſicut arena maris „ ſunt. “ Poteſt tamen aliqua differentia inter utrumque attendi, ut ſtellis comparentur iuſti, qui fuerunt ex ſemine Abrahæ: Dan. XII. 3. „ Qui ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi ſtellæ in perpetuas „ æternitates. “ Arenæ autem comparantur peccatores, quia fluctibus mundi, quaſi cuiuſdam maris, opprimuntur. Hier. V. 22. „ Poſui arenam terminum maris. “

Deinde cum dicit, *Et non infirmatus eſt*, oſtendit firmitatem Abrahæ, quam primo proponit dicens: *Et non infirmatus eſt*. Sicut enim temperantia oſtenditur non eſſe infirma, quæ magnis concupiſcibilibus non vincitur, ita fides oſtenditur non eſſe infirma, ſed fortis, quæ a magnis difficultatibus non ſuperatur. I. Pet. V. 9. „ Cui re„ ſiſtite fortes in fide. “ Secundo ibi, *Nec conſideravit &c.* ponit difficultates, ex quibus oſtenditur fides eius non fuiſſe infirma. Et primo quidem ex parte ipſius Abrahæ, cum dicit: *Non conſideravit*, ſcilicet (a) ad diſcredendum promiſſionem, *corpus ſuum emortuum*, ſcilicet quia iam mortificata erat in eo vis generativa propter ſenectutem: unde dicit: *Cum iam fere centum annorum eſſet*. Abrahę enim centenario exiſtenti natus eſt Iſaac, ut habetur Geneſ. XXI. Per annum autem ante fuerat ſibi filius promiſſus, ſecundum illud Gen. XVIII. 10. „ Re„ vertens veniam ad te tempore iſto, & „ erit Saræ filius. “

Sed videtur quod non fuit corpus eius emortuum quantum ad vim generativam, quia etiam poſt mortem Saræ duxit Cethuram uxorem, quæ genuit ei filios, ut dicitur Gen. XXV.

Dicunt ergo quidam, quod mortua erat in eo vis generativa quantum ad hoc quod ex muliere antiqua generaret, non quantum ad hoc quod generaret filium ex iuvencula. Solent enim ſenes ex iuvenculis mulieribus prolem gignere, non autem ex antiquis, quæ ſunt minus aptæ ad concipiendum. Sed melius dicendum videtur, quod Abrahæ miraculoſe reſtituta erat vis generandi & quantum ad Saram, & quantum ad omnes mulieres.

Secundo ponit difficultatem ex parte uxoris, cum dicit: *Et emortuam vulvam Saræ*, ſcilicet non conſideravit ut diſcrederet. Dicit autem emortuam quantum ad actum generandi, tum propter ſterilitatem, tum propter ſenectutem: iam enim deſierant ei fieri muliebria, ut dicitur Geneſ. XVIII. Et ideo Eſa. LI. 2. ubi dicitur, „ Attendi„ te ad Abraham patrem veſtrum, & ad „ Saram quæ vos peperit; “ ut oſtenderet utriuſque mortificationem, & frigiditatem, præmiſit dicens I. „ Attendite ad petram „ unde exciſi eſtis, & ad cavernam laci de „ qua præciſi eſtis. “

Deinde cum dicit, *In repromiſſione etiam Dei &c.* commendat fidem Abrahæ quantum ad iteratam promiſſionem de ſeminis exaltatione: & primo ponit fidei firmitatem; ſecundo firmitatis cauſam, ibi, *Dans gloriam Deo*. Dicit ergo primo: *In repromiſſione etiam Dei*, id eſt in iterata eius promiſſione vel de ſeminis multitudine, quam promiſit primo quidem Geneſ. XV. 5. dicens: „ Suſpice cælum, & numera ſtellas „ ſi potes: “ & infra XVII. 5. „ Eris pa„ ter multarum gentium: “ & iterum infra XXII. 17. „ Multiplicabo ſemen tuum „ ſicut ſtellas cæli. “ Vel intelligendum eſt, *In repromiſſione Dei*, id eſt in iterata promiſſione de exaltatione ſeminis eius: quia cum dixiſſet, „ Multiplicabo ſemen „ tuum, “ ſtatim ſubdit: „ Poſſidebit ſe„ men tuum portas inimicorum tuorum, „ & benedicentur in ſemine tuo omnes „ gen-

(a) *Al.* ad diſcernendum.

Digitized by Google

„ gentes terræ. “ In hac quidem Dei repromiſſione *non hæſitavit*, id eſt non dubitavit, *diffidentia*, ſcilicet quod diffideret de veritate divinæ promiſſionis: Iacob. 1. 6. „ Qui hæſitat, ſimilis eſt fluctui maris: “ *ſed confortatus eſt fide*; id eſt, fortiter fidei adhæſit. I. Pet. ult. 5. „ Cui reſiſtite fortes in fide. “

Conſequenter cum dicit, *Dans gloriam Deo*, aſſignat rationem firmitatis fidei eius, dicens: *Confortatus eſt*, inquam, *fide*, *dans gloriam Deo*, inquantum ſcilicet conſideravit omnipotentiam eius. Pſalm. cxlvi. .. „ Magna virtus eius. “ Unde & hic ſubditur: *Pleniſſime ſciens quia quæcumque promiſit Deus, potens eſt & facere*. Sap. xii. 18. „ Subeſt tibi enim, cum volueris, poſſe. “ Ex quo patet quod quicumque non eſt firmus in fide Dei, quantum eſt in ſe, divinæ gloriæ derogat, vel quantum ad eius veritatem, vel quantum ad eius potentiam.

Deinde cum dicit, *Et reputatum eſt ei ad iuſtitiam*, commendat fidem Abrahæ quantum ad eius effectum: & primo ponit effectum quem in ipſo habuit, dicens: *Ideo*, ſcilicet quia Abraham tam perfecte hoc ipſum credidit, *reputatum eſt illi ad iuſtitiam*. I. Mach. ii. 52. „ Et reputatum eſt „ ei ad iuſtitiam. “ Secundo oſtendit effectum quem fides eius habet etiam in aliis: & circa hoc tria facit. Primo ponit ſimilitudinem effectus, dicens: *Non autem ſcriptum eſt tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad iuſtitiam*; ut ſcilicet reputemus quod ſoli Abrahæ fides ad iuſtitiam reputata ſit; *ſed ſcriptum eſt propter nos, quibus reputabitur*, ſcilicet fides ad iuſtitiam. Infra xv. 4. *Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt*. Sic ergo ſcriptum eſt propter eum, ut ſit nobis in exemplum, & propter nos, ut ſit nobis in iuſtificationis ſpem. Secundo ibi, *Credentibus in eum*, oſtendit ſimilitudinem fidei. Reputata eſt enim ad iuſtitiam fides Abrahæ credenti, quod corpus ſuum emortuum, & emortua vulva Saræ poſſet vivificari ad filiorum procreationem: reputabitur & nobis credentibus in eum qui ſuſcitavit Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum a mortuis, & in Deum Patrem, cui ipſe dicit in Pſal. xl. 11. „ Tu autem Domine miſerere mei, „ & reſuſcita me. “ Et quia eadem eſt virtus Patris, & Filii, ipſe etiam in propria virtute ſurrexit. Quod autem hæc fides iuſtificet, habetur infra x. 9. *Si confitearis in ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris*. Tertio ibi, *Qui traditus eſt &c.* aſſignat cauſam quare fides reſurrectionis Chriſti iuſtificet, dicens: *Qui*, ſcilicet Chriſtus, *traditus eſt*, ſcilicet in mortem a Deo Patre: infra viii. 32. *Proprio Filio ſuo non pepercit Deus, ſed pro nobis omnibus tradidit illum*: & a ſeipſo: Epheſ. v. 2. „ Tradidit ſemetipſum pro no„ bis: & a Iuda: Ioan. xi. 11. „ Qui me „ tradidit tibi, maius peccatum habet: “ & a Iudæis: Matth. xx. 19. „ Tradent eum „ Gentibus ad illudendum. “ *Et reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*; id eſt, ut nos reſurgendo iuſtificaret. Infra vi. 4. *Quomodo Chriſtus reſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus*. Et quod propter delicta noſtra ſit traditus in mortem, manifeſtum videtur ex hoc quod ſua morte meruit nobis deletionem peccatorum; ſed reſurgendo non meruit, quia in ſtatu reſurrectionis non fuit viator, ſed comprehenſor: & ideo dicendum eſt, quod mors Chriſti fuit nobis ſalutaris, non ſolum per modum meriti, ſed etiam per modum cuiuſdam efficientiæ. Cum enim humanitas Chriſti eſſet quodammodo inſtrumentum divinitatis eius, ut Damaſcenus dicit; omnes paſſiones, & actiones humanitatis Chriſti fuerunt nobis ſalutiferæ, utpote ex virtute divinitatis provenientes. Sed quia effectus habet aliqualiter ſimilitudinem cauſæ, mortem Chriſti, qua extincta eſt in eo mortalis vita, dicit eſſe cauſam extinctionis peccatorum noſtrorum; reſurrectionem autem eius, qua rediit ad novam vitam gloriæ, dicit eſſe cauſam iuſtificationis noſtræ, per quam redimus ad novitatem iuſtitiæ.

CAPITIS QUINTI

LECTIO I.

IUſtificati igitur ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem habemus acceſſum per fidem in gratiam iſtam in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem, probatio vero ſpem; ſpes autem non confundit: quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

POſtquam Apoſtolus oſtendit neceſſitatem gratiæ Chriſti, quia ſine ea nec cognitio veritatis Gentibus, nec circumciſio, & lex Iudæis profuerunt ad ſalutem; hic incipit commendare virtutem gratiæ: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quæ bona per gratiam conſequamur; ſecundo a quibus malis per eam liberemur, ibi, *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit modum perveniendi, ſeu viam qua venimus ad gratiam; ſecundo oſtendit bona quæ per gratiam conſequimur, ibi, *Et gloriamur in ſpe gloria &c.* Circa primum duo facit. Primo exhortatur ad debitum gratiæ uſum; ſecundo oſtendit nobis gratiæ aditum, ibi, *Per quem acceſſum habemus &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod fides reputabitur omnibus ad iuſtitiam credentibus reſurrectionem Chriſti, quæ eſt cauſa noſtræ iuſtificationis. *Iuſtificati igitur ex fide*, inquantum ſcilicet per fidem reſurrectionis effectum eius participamus, *habeamus pacem ad Deum*, ſcilicet ſubiiciendo nos, & obediendo ei. Iob XXII. 21. „ Acquieſce igitur ei, & habeto pacem. “ Ibid. IX. 4. „ Quis reſtitit ei, & pacem habuit? “ Et hoc *per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum*, qui nos ad iſtam pacem perduxit. Epheſ. II. 14. „ Ipſe eſt pax noſtra. “ Unde ſubdit: *Per quem*, Chriſtum, *acceſſum habemus*, ſcilicet tamquam per mediatorem. I. Tim. II. 5. „ Mediator Dei, & hominum homo Chriſtus Ieſus. “ Epheſ. II. 18. „ Per ipſum acceſſum habemus ambo in uno ſpiritu ad Patrem. “ *Acceſſum*, inquam, *in gratiam iſtam*, ideſt in ſtatum gratiæ. Ioan. I. 17. „ Gratia, & veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. “ *In qua*, ideſt per quam gratiam, non ſolum reſurreximus a peccatis, ſed etiam *ſtamus* fixi, & erecti per affectum (a) in cæleſtibus. Pſ. CXXI. 2. „ Stantes erant pedes noſtri: “ & iterum Pſal. XIX. 9. „ Nos autem ſurreximus, & erecti ſumus. “ Et hoc *per fidem*, per quam ſcilicet gratiam conſequamur: non quia fides præcedat gratiam, cum potius per gratiam ſit fides. Epheſ. II. 8. „ Gratia eſtis ſalvati per fidem: “ ſcilicet quia primus effectus gratiæ in nobis eſt fides.

Deinde cum dicit, *Gloriamur in ſpe gloria &c.* oſtendit quæ bona nobis per gratiam provenerunt. Primo dicit, quod per gratiam habemus gloriæ ſpem; ſecundo quod per gratiam habemus gloriam Dei, ibi, *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in Deo*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit magnitudinem ſpei in qua gloriamur; ſecundo eius vehementiam, ibi, *Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus*; tertio eius firmitatem, ibi, *Spes autem non confundit*. Magnitudo autem ſpei conſideratur ex magnitudine rei ſperatæ, quam ponit, dicens: *Et gloriamur in ſpe gloria filiorum Dei*, ideſt ex hoc quod ſperamus nos adepturos gloriam filiorum Dei. Per gratiam enim Chriſti adepti ſumus ſpiritum adoptionis filiorum Dei, ut dicitur infra VIII. & Sapient. V. 5. „ Ecce quomodo computati ſunt inter filios Dei. “ Filiis autem debetur hereditas patris. Infra VIII. 17. *Si autem filii, & heredes*. Hæc autem hereditas eſt gloria, quam Deus habet in ſeipſo. Iob XL. 4. „ Si habes brachium ut Deus, & ſi voce ſimili tonas? “ Et huiuſmodi ſpes indita eſt nobis per Chriſtum. I. Petr. I. 3. „ Regeneravit nos in ſpem vivam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis, in hereditatem incorruptibilem. “ Et hæc gloria, quæ in futuro in nobis complebitur, interim nunc in nobis inchoatur per ſpem. Infra VIII. 24. *Spe ſalvi facti ſumus*. Pſal. V. 13. „ Gloriabuntur in te omnes qui diligunt nomen tuum. “ Deinde cum dicit, *Non ſolum autem &c.* oſtendit vehementiam huius ſpei. Qui enim vehementer aliquid ſperat, libenter ſuſtinet propter illud et-

(a) *Al.* in cæleſtia.

etiam difficilia, & amara; ſicut infirmus, ſi vehementer ſperat ſanitatem, libenter bibit potionem amaram, ut ſanetur per ipſam. Signum ergo vehementis ſpei, quam habemus propter Chriſtum, eſt quod *non ſolum gloriamur*, ex ſpe futuræ gloriæ, ſed etiam de malis, quæ pro ipſa patimur: unde dicit: *Non ſolum autem gloriamur*, ſcilicet in ſpe gloriæ, ſed *etiam gloriamur in tribulationibus*, per quas ad gloriam pervenimus. Act. XIV. 21. „ Per multas tribulationes oportet nos introire in regnum cælorum. “ Iac. I. 2. „ Omne gaudium exiſtimate fratres mei cum in tentationes varias incideritis. “ Et cauſam oſtendit conſequenter, dicens: *Scientes &c.* ubi quatuor per ordinem ponit: quorum primum eſt tribulatio, de qua dicitur, quod *tribulatio patientiam operatur*: non quidem ſic quod tribulatio ſit eius cauſa effectiva, ſed quia tribulatio eſt materia, & occaſio exercendi patientiæ actum. Infra XII. 12. *In tribulatione patientes*. Secundo ponit patientiæ effectum, cum dicit: *Patientia probationem*. Eccli. II. 5. „ In igne probatur aurum, & argentum; homines vero receptibiles, in camino humiliationis. “ Manifeſtum eſt enim quod detrimentum alicuius rei de facili ſuſtinemus propter rem quam magis amamus: unde ſi aliquis in rebus corporalibus, & temporalibus patienter ſuſtinet propter bona conſequenda æterna, ſufficienter ex hoc probatur quod talis plus amet bona æterna quam temporalia.

Sed contra id quod hic dicitur eſt illud Iac. I. 3. „ Probatio fidei veſtræ patientiam operatur. “ Dicendum eſt autem, quod probatio dupliciter poteſt (*a*) intelligi. Uno modo ſecundum quod eſt in probato; & ſic probatio eſt ipſa tribulatio, per quam homo probatur: unde idem eſt dictu, quod tribulatio patientiam operatur, & quod tribulatio probat patientiam. Alio modo accipitur probatio pro probatum eſſe; & ita accipitur hic quod patientia probationem operatur: quia ex hoc quod homo patienter tribulationem ſuſtinet, redditur iam probatus.

Tertio ſubdit tertium, dicens: *Probatio vero ſpem*, ſcilicet operatur: quia ſcilicet per hoc quod aliquis iam probatus eſt, poteſt de eo ſpes haberi, & ab ipſo, & ab aliis quod ad hereditatem Dei admittatur. Sap. III. 5. „ Deus probavit illos, & invenit illos dignos ſe. “ Sic igitur de primo ad ultimum patet quod tribulatio viam parat ad ſpem: unde ſi aliquis vehementer gloriatur de ſpe, conſequens eſt ut de ipſis tribulationibus glorietur. Deinde cum dicit, *Spes autem non confundit*, oſtendit huiuſmodi ſpei firmitatem: & primo ponit eam, dicens: *Spes autem*, ſcilicet hæc qua ſperamus gloriam filiorum Dei, *non confundit*, id eſt non deficit, niſi homo ei deficiat. Ille enim dicitur a ſpe ſua confundi qui deficit ab eo quod ſperat. Pſalm. XXX. 2. „ In te Domine ſperavi, non confundar in æternum. “ Eccli. II. 11. Nullus ſperavit in Domino, & confuſus eſt. “ Secundo ibi, *Quia caritas Dei diffuſa eſt*, ponit certitudinis ſpei duplex argumentum: quorum primum eſt ex dono Spiritus ſancti; ſecundum ex morte Chriſti, ibi, *Ut quid enim Chriſtus ... mortuus eſt?* Dicit ergo primo: Ex hoc poſſumus ſcire quod ſpes non confundit, *quia caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*. Caritas Dei dupliciter accipi poteſt. Uno modo pro caritate qua diligit nos Deus. Hier. XXXI. 3. „ Caritate perpetua dilexi te. “ Alio modo poteſt dici caritas Dei, qua nos Deum diligimus. Infra VIII. 38. *Certus ſum quod neque mors, neque vita .... ſeparabit nos a caritate Dei*. Utraque autem caritas Dei in cordibus noſtris diffunditur per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Spiritum enim ſanctum, qui eſt amor Patris, & Filii, dari nobis, eſt nos adduci ad participationem amoris, qui eſt Spiritus ſanctus: a qua quidem participatione efficimur Dei amatores. Et hoc quod ipſum amamus, ſignum eſt quod ipſe nos amet. Prov. VIII. 17. „ Ego diligentes me diligo ... non quaſi nos primo dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos; “ ut dicitur. I. Ioan. IV. 10. Dicitur autem caritas qua nos (*b*) Deus diligit, in cordibus noſtris diffuſa eſſe, quia eſt in cordibus noſtris patenter oſtenſa per donum ſancti Spiritus nobis impreſſum. I. Ioan. III. 24. „ In hoc ſcimus quoniam manet in nobis Deus, de ſpiritu quem dedit nobis. “ Caritas autem qua nos Deum diligimus, dicitur in cordibus noſtris diffuſa, id eſt quia ad omnes mores, & actus animæ perficiendos ſe extendit: nam, ut dicitur I. Corinth. XIII. 4. „ caritas patiens eſt, benigna eſt &c. “ Ex utroque autem intellectu horum verborum concluditur quod *ſpes non confundit*. Si enim accipiatur caritas Dei, qua nos diligit Deus ma-

(a) *Al.* accipi. (b) *Al. emittitur* Deus.

manifeſtum eſt quod his quos diligit, ſeipſum non negabit. Deut. xxxiii. 3. „ Dilexit populos: omnes ſancti in manu illius ſunt. “ Similiter etiam ſi caritas Dei accipiatur qua nos Deum diligimus, manifeſtum eſt quod ſe diligentibus bona æterna præparavit. Ioan. xiv. 21. „ Si quis diligit me, diligetur a Patre meo, & ego „ diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum. “

LECTIO II.

UT quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt? Vix enim pro iuſto quis moritur: nam pro bono forſitan quis audeat mori? Commendat autem caritatem ſuam Deus in nobis, quoniam ſi cum adhuc peccatores eſſemus, ſecundum tempus Chriſtus pro nobis mortuus eſt, multo ergo magis nunc iuſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii eius, multo magis reconciliati ſalvi erimus in vita ipſius. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in Deo per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem recepimus.

POſtquam Apoſtolus oſtendit firmitatem ſpei per donum Spiritus ſancti, hic oſtendit idem per mortem Chriſti: & primo proponit quæſtionem; ſecundo oſtendit difficultatem, ibi, *Vix enim pro iuſto quis moritur*; tertio determinat quæſtionis veritatem, ibi, *Commendat autem ſuam caritatem Deus*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ſpes non confundit, quod quidem apparet hoc conſideranti. *Ut quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus*, ſcilicet infirmitate peccati: Pſ. vi. 3. „ Miſerere mei Domine, „ quoniam infirmus ſum: “ *mortuus eſt*? Nam ſicut per corporalem infirmitatem diſſolvitur humorum debita harmonia, ita etiam per peccatum debitus ordo affectionum excluditur. *Cum* ergo *adhuc infirmi eſſemus, Chriſtus mortuus eſt pro impiis*: I. Pet. iii. 18. „ Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris „ mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis: “ & hoc *ſecundum tempus*; id eſt, ut certo tempore in morte moraretur, die ſcilicet tertia ſurrecturus. Matth. xii. 40. „ Sicut „ fuit Ionas in ventre ceti tribus diebus, & „ tribus noctibus; ſic erit Filius hominis „ in corde terræ. “ Hoc ergo magnum eſt, ſi conſideremus quis mortuus ſit; magnum etiam eſt, ſi conſideremus pro quibus eſt mortuus. (*a*) Non poteſt autem eſſe tam magnum quid niſi fiat propter aliquem certum fructum, ſecundum illud Pſalm. xxix. 10. „ Quæ utilitas in ſanguine meo „ dum deſcendo in corruptionem? “ quaſi dicat: Nulla, ſi non ſequatur humani generis ſalus.

Deinde cum dicit, *Vix enim pro iuſto quis moritur*, oſtendit prædictæ quæſtionis difficultatem ex parte eorum pro quibus Chriſtus mortuus eſt, ſcilicet pro impiis, dicens: *Vix enim quis*, id eſt aliquis, *moritur pro* homine *iuſto* liberando; quinimmo, ut dicitur Eſai. lvii. 1. „ Iuſtus perit, & „ non eſt qui recogitet in corde ſuo. “ Ideo dico: *Vix moritur: nam forſitan quis*, id eſt aliquis rarus (*b*) ex zelo virtutis, *audeat mori pro bono* homine. Rarum enim eſt propter hoc quod eſt maximum: ut enim dicitur Ioan. xv. 13. „ maiorem hac „ dilectionem nemo habet ut animam ſuam „ ponat quis pro amicis ſuis. “ Illud autem quod Chriſtus fecit, ut quis moriatur pro impiis & iniuſtis, numquam invenitur; & ideo merito admirandum eſt quare Chriſtus hoc fecerit. Poteſt autem & aliter legi, ut pro iuſto intelligamus aliquem in virtute exercitatum, per bonum autem hominem innocentem. Et quamvis ſecundum hoc iuſtus ſit præſtantior bono, tamen pro iuſto vix aliquis moritur. Cuius ratio eſt, quia innocens, qui per bonum intelligitur, magis miſerandus videtur propter defectum ætatis, vel alicuius huiuſmodi. Iuſtus autem, quia perfectus eſt, & abſque defectu, non habet in ſe miſericordiæ (*c*) materiam. Quod ergo aliquis moriatur pro innocente, poteſt ex compaſſione miſericordiæ provenire; ſed quod aliquis moriatur pro iuſto, provenit ex zelo virtutis, qui in paucioribus invenitur quam miſericordiæ paſſio.

Deinde cum dicit, *Commendat autem*

(a) *Al.* Non poteſt autem eſſe ut tam magnum quid fiat niſi propter aliquem certum fructum.
(b) *Al. omittitur* ex zelo. (c) *Al.* malitiam.

rem &c. reſpondet præmiſſæ quæſtioni : & primo ponit reſponſionem ; ſecundo ex hoc arguit ad propoſitum, ibi , *Multo ergo magis &c.* tertio oſtendit neceſſitatem conſequentiæ , ibi , *Si enim cum inimici eſſemus &c.* Dicit ergo primo: Quæſitum eſt quare Chriſtus pro impiis mortuus eſt; & ad hoc eſt reſponſio, quia per hoc Deus ſuam caritatem commendat in nobis ; id eſt , per hoc oſtendit ſe nos maxime diligere: quoniam, *cum adhuc peccatores eſſemus , Chriſtus mortuus eſt pro nobis* , & hoc *ſecundum tempus*, ſicut ſupra expoſitum eſt. Ipſa autem mors Chriſti pro nobis caritatem oſtendit Dei, quia dedit Filium ſuum , ut pro nobis ſatisfaciens moreretur . Ioan. III. 16. „ Sic Deus dilexit mundum ut Filium ſuum unigenitum daret . “ Et ita ſicut caritas Dei Patris ad nos oſtenditur per hoc quod Spiritum ſuum dedit nobis, ut ſupra dictum eſt ; ita & per hoc quod dedit Filium ſuum , ut hic dicitur. Sed in hoc quod dicit, *Commendat* , immenſitatem quamdam divinæ caritatis aſſignat: quæ quidem oſtenditur tum ex ipſo facto , quia ſcilicet dedit Filium ſuum , ut moreretur pro nobis, tum ex parte noſtræ conditionis, quia hoc non fecit provocatus noſtris meritis , cum adhuc peccatores eſſemus . Epheſ. II. 4. „ Deus , qui dives eſt in „ miſericordia , propter nimiam caritatem „ qua dilexit nos , cum eſſemus mortui „ peccatis , convivificavit nos Chriſto . “

Conſequenter cum dicit, *Multo ergo magis &c.* concludit propoſitum ex præmiſſis , dicens: *Si Chriſtus pro nobis mortuus eſt , cum adhuc peccatores eſſemus, multo magis* (*a*) *iuſtificati nunc in ſanguine ipſius*, ſicut ſupra III. 25. habitum eſt ; „ quem propoſuit „ Deus propitiatorem per fidem per ſanguinem ipſius: “ *ſalvi erimus ab ira* , id eſt a vindicta damnationis æternæ , quam propter peccata homines incurrunt. Matth. III. 7. „ Genimina viperarum, quis demonſtravit vobis fugere a ventura ira? “

Deinde cum dicit , *Si enim cum inimici eſſemus &c.* oſtendit neceſſitatem prædictæ conſequentiæ , quæ procedit a minori ad maius , affirmando Et eſt ibi obſervanda duplex comparatio minoris ad maius : una quidem ex parte noſtra; alia ex parte Chriſti. Ex parte quidem noſtra comparat inimicos reconciliatis : minus enim videtur quod aliquis benefaciat inimicis quam iam reconciliatis . Ex parte Chriſti comparat mortem vitæ : potentior enim vita eius videtur quam mors: quia, ut dicitur I. Corinth. ult. 4. „ mortuus eſt ex infirmitate (ſcilicet carnis noſtræ) ſed vivit ex „ virtute Dei . “ Et ideo dicit : Ratione concluſum eſt quod *multo magis vivificati, ſalvi erimus per ipſum . Si enim cum inimici eſſemus , reconciliati ſumus Deo* , & hoc *per mortem Filii eius* ; *multo magis* iam nos *reconciliati ſalvi erimus* : & hoc *in vita ipſius* .

Eſt autem conſiderandum, quod homo dicitu: inimicus Deo dupliciter . Uno modo, quia contra Deum inimicitiam exercet dum eius mandatis renititur . Iob XV. 26. „ Cucurrit adverſus Deum erecto collo . “ Alio modo per hoc quod Deus homines odio habet : non quidem ſecundum ipſum quod fecit , quia quantum ad hoc dicitur Sap. II. 25. „ Dilexiſti omnia , & „ nihil odiſti eorum quæ feciſti : “ ſed quantum ad hoc quod in homine inimicus homo, id eſt diabolus, fecit , id eſt quantum ad peccatum . Sapient. XIV. 9. „ Similiter odio ſunt Deo impius, & impietas eius. “ & Eccli. XII. 3. „ Altiſſimus odio habet peccatores . “ Subtracta inimicitiæ cauſa, ſcilicet peccato, per Chriſtum, ſequitur reconciliatio per ipſum. II. Corinth. v. 19. „ Deus erat in ipſo, mundum reconcilians ſibi . “ Peccatum autem noſtrum ſublatum eſt per mortem Filii eius.

Circa quod conſiderandum eſt, quod mors Chriſti tripliciter conſiderari poteſt . Uno modo ſecundum ipſam rationem mortis; & ſic dicitur Sap. I. 13. „ Deus mortem non „ fecit, “ in humana natura , ſed eſt per peccatum inducta . Et ideo mors Chriſti ex communi mortis ratione non fuit ſic Deo accepta ut per ipſam reconciliaretur: quia Deus non lætatur in perditione vivorum , ut dicitur Sap. I. Alio modo poteſt mors Chriſti conſiderari ſecundum quod eſt in actione occidentium, quæ maxime Deo diſplicuit : unde contra eos Petrus dicit Act. III. 14. „ Vos ſanctum , & iuſtum negaſtis , & petiſtis homicidam donari vobis; auctorem vero vitæ interfeciſtis. “ Unde mors Chriſti ſic conſiderata non potuit eſſe reconciliationis cauſa , ſed magis (*b*) indignationis . Tertio modo poteſt conſiderari ſecundum quod proceſſit ex voluntate Chriſti patientis; quæ quidem voluntas informata fuit ad mortem ſuſtinendam cum ex obedientia ad Patrem : Philip. II. 8. „ Factus eſt obediens Patri uſque ad mortem: “

(a) Al. *vivificati*. (b) *Al.* indignatio.

„ tem: “ tum etiam ex caritate ad homines: Epheſ. v. 2. „ Dilexit nos, & tradi„ dit ſe pro nobis. “ Et ex hoc mors Chriſti fuit meritoria, & ſatisfactoria pro peccatis noſtris, & intantum Deo accepta quod ſuffecit ad reconciliationem omnium hominum, etiam occidentium Chriſtum, ex quibus aliqui ſunt ſalvati ipſo orante, quando dixit (Lucæ XXIII. 34.) „ Ignoſce illis, „ quia neſciunt quid faciunt. “

Deinde cum dicit, *Non ſolum autem &c.* oſtendit quæ bona iam re conſequimur per gratiam, dicens: *Non ſolum autem gloriamur* in ſpe gloriæ quam in futuro expectamus, *ſed in Deo*, id eſt in hoc quod ſumus etiam nunc Deo coniuncti per fidem, & caritatem. I. Corinth. I. & II. Corinth. X. 17. „ Qui gloriatur, in Domino glorietur. “ Et hoc quidem *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, per quem* etiam nunc in præſentì tempore *reconciliationem accepimus*, ut de inimicis facti ſimus amici. Coloſs. I. 20. „ Per eum placuit reconciliare omnia. “ Poſſet autem & continuari cum eo quod dictum eſt, *Salvi erimus in vita ipſius* a peccato, & a pœna, & non ſolum ſalvi erimus a malis, *ſed etiam gloriamur in Deo*, id eſt per hoc quod erimus idem in futuro cum ipſo Ioan. XVII. 22. „ Ut ſint unum „ in nobis, ſicut & nos unum ſumus. “

LECTIO III.

PRopterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors, & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quæ bona per gratiam Chriſti conſecuti ſumus, hic conſequenter oſtendit a quibus malis per eam liberemur: & circa hoc tria facit: primo enim oſtendit quod per gratiam Chriſti liberati ſumus a ſervitute peccati; ſecundo oſtendit quod per gratiam eius ſumus liberati a ſervitute legis, VII. cap. ibi, *An ignoratis, fratres .... quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit*? tertio oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a damnatione, VIII. cap. ibi, *Nihil nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur ab originali peccato præterito; ſecundo oſtendit quod ea tuti, regimur contra peccata futura, ibi, *Quid ergo dicemus*? Circa primum duo facit. Primo agit de proceſſu peccati; ſecundo de proceſſu gratiæ deſtruentis peccatum, ibi, *Sed non ſicut delictum &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit proceſſum peccati; ſecundo manifeſtat, ibi, *Uſque ad legem &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit proceſſum peccati; ſecundo oſtendit eius univerſalitatem, ibi, *Et ita in omnes homines mors pertranſiit*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit peccati originem; ſecundo originem mortis, ibi, *Et per peccatum mors*. Dicit ergo primo, quod per Chriſtum reconciliationem accepimus: ita enim a Chriſto reconciliatio procedit in mundum, *ſicut per unum hominem*, ſcilicet per Adam, *peccatum intravit in hunc mundum*. I. Cor. XV. 22. „ Sicut in Adam o„ mnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes „ vivificabuntur. “

Eſt autem hic conſiderandum, quod hæretici Pelagiani, peccatum originale in parvulis eſſe negantes, hæc verba Apoſtoli dicebant eſſe intelligenda de peccato actuali: quod quidem ſecundum eos, in hunc mundum intravit per Adam, inquantum omnes peccantes peccatum Adæ imitantur, ſecundum illud Oſeæ VI. 7. „ Ipſi autem „ ſicut Adam tranſgreſſi ſunt pactum, ibi „ prævaricati ſunt in me. “ Sed, ſicut dicit Auguſtinus (de pec. mer. & re. Lib. I. cap. XIX.) contra eos, ſi de introitu peccati actualis, qui eſt per imitationem, hic Apoſtolus loqueretur, non diceret peccatum per hominem in hunc mundum intraſſe, ſed magis per diabolum, quem peccantes imitantur, ſecundum illud Sap. II. 24. „ Invidia diaboli mors introivit in or„ bem terrarum. “ Eſt ergo intelligendum quod per Adam peccatum in hunc mundum intravit, non ſolum imitatione, ſed etiam propagatione, ideſt per carnis originem vitiatam, ſecundum illud Epheſ. II. 3. „ Eramus natura filii iræ: “ & in Pſalm. L. 7. „ Ecce enim in iniquitatibus conce„ ptus ſum “

Sed videtur hoc eſſe impoſſibile, quod per originem carnis peccatum ab uno in alium traducatur. Peccatum enim eſt in anima rationali, quæ non traducitur per originem carnis: tum quia intellectus non eſt ali-

alicuius corporis actus, & ita non poteſt per virtutem corporalis ſeminis cauſari, ut Philoſophus dicit in Libro de Generatione animalium: tum etiam quia cum anima rationalis ſit quædam res ſubſiſtens, ut puta per ſe operationem habens, & corpore corrupto non corrumpatur, conſequens eſt quod non generetur corpore generato, ſicut aliæ formæ, quæ non poſſunt per ſe ſubſiſtere, ſed potius cauſatur a Deo. Conſequens igitur videtur quod nec peccatum, quod eſt accidens animæ, poſſit per carnis originem traduci.

Ad hoc autem rationabiliter respondetur, quod licet in ſemine non ſit anima, eſt tamen in ſemine virtus diſpoſitiva corporis ad animæ receptionem, quæ cum corpori infunditur, etiam ei ſuo modo conformatur, eo quod omne receptum eſt in recipiente per modum recipientis. Et exinde videmus quod filii ſimilantur parentibus, non ſolum in defectibus corporalibus, ſicut leproſus generat leproſum, & podagricus podagricum, ſed etiam in defectibus animæ; ſicut iracundus iracundum, & amentes ex amentibus naſcuntur. Quamvis enim pes, qui eſt ſubiectum podagræ, non ſit in ſemine, nec anima, quæ eſt ſubiectum iræ, vel amentiæ; eſt tamen in ſemine virtus formativa corporalium membrorum, & diſpoſitiva ad animam.

Sed adhuc remanet dubitatio: quia defectus qui ex vitiata origine trahuntur, non habent rationem culpæ: non enim merentur pœnam, ſed magis miſericordiam, ſicut Philoſophus dicit de eo qui naſcitur cæcus, vel quocumque alio modo aliter orbatus: & hoc ideo quia de ratione culpæ eſt quod ſit voluntaria, & in poteſtate hominis, cui culpa imputatur. Sic igitur ſi aliquis defectus in nos pervenit per originem primi parentis, non videtur in nobis habere rationem culpæ, ſed pœnæ.

Et ideo dicendum eſt, quod ſicut peccatum actuale eſt peccatum perſonæ, quia per voluntatem perſonæ peccantis committitur; ita peccatum originale eſt peccatum naturæ, quod per voluntatem principii humanæ naturæ commiſſum eſt. Eſt enim conſiderandum quod ſicut diverſa corporis membra partes ſunt perſonæ unius hominis, ita omnes homines ſunt partes, & quaſi quædam membra humanæ naturæ. Unde & Porphyrius dicit (cap. de ſpecie) quod participatione ſpeciei plures homines ſunt unus homo. Videmus autem quod actus peccati exercitus per aliquod membrum, puta per manum, vel pedem, non habet rationem culpæ ex voluntate manus, vel pedis, ſed ex voluntate totius hominis, a quo ſicut a quodam principio derivatur motus peccati ad ſingula membra. Et ſimiliter a voluntate Adæ, qui fuit principium humanæ naturæ, tota inordinatio naturæ habet culpæ rationem in omnibus ad quos pervenit, quantum ad hoc quod ſuſceptivi ſunt culpæ. Et ſicut peccatum actuale, quod eſt peccatum perſonæ, trahitur ad ſingula membra per aliquem actum perſonalem, ita peccatum originale trahitur ad ſingulos homines per actum naturæ, qui eſt generatio. Et ita ſicut per generationem humana natura trahitur, ita etiam per generationem traducitur defectus humanæ naturæ, qui eſt conſecutus ex peccato primi parentis. Eſt autem hic defectus, carentia originalis iuſtitiæ, quæ erat primo homini divinitus collata, non ſolum ut erat perſona quædam ſingularis, ſed etiam ut erat principium humanæ naturæ, ut ſcilicet eam ſimul cum natura in poſteros traduceret. Et ideo ſimili modo amiſſionem huius originalis iuſtitiæ per peccatum ad poſteros tranſmittit, habentem in eis rationem culpæ, ratione iam dicta. Et ideo dicitur, quod in proceſſu originalis peccati, perſona infecit naturam, ſcilicet Adam peccans vitiavit humanam naturam; ſed poſtmodum in aliis natura vitiata inficit perſonam, dum ſcilicet genito imputatur ad culpam naturæ vitium propter voluntatem primi parentis, ut dictum eſt. Ex hoc autem patet quod licet primum peccatum primi parentis per originem traducatur in poſteros, alia tamen eius peccata, vel etiam aliorum hominum, in filios non traducuntur: quia per ſolum primum peccatum ſublatum eſt bonum naturæ, quod erat per originem naturæ traducendum; per alia vero peccata ſubtrahitur bonum gratiæ perſonalis, quod non tranſit ad alios poſteros: & inde etiam eſt quod quamvis peccatum Adæ deletum fuerit per ſuam pœnitentiam, iuxta illud Sapient. x. 2. „ Eduxit illum a delicto ſuo; “ non tamen eius pœnitentia delere potuit peccatum poſterorum: quia eius pœnitentia fuit per actum perſonalem, quia ultra eius perſonam non ſe extendebat. Et propter hoc eſt unum tantum originale peccatum: quia ſolus defectus conſequens primum peccatum, originaliter derivatur ad poſteros. Et ideo Apoſtolus ſingulariter dicit: *Per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*: non autem dixit pluraliter, Peccata. quod fuiſſet dicendum, ſi de actualibus loqueretur. Dicitur autem quan-

quandoque pluraliter, Peccata originalia, ſicut in Pſal. L. 7. „ In peccatis concepit „ me mater mea: “ quia continet virtualiter multa peccata, inquantum ex corruptione fomitis inclinamur ad multa peccata.

Sed videtur quod peccatum originale non intraverit in hunc mundum per unum hominem, ſcilicet Adam, ſed magis per unam mulierem, ſcilicet Evam, quæ primo peccavit, ſecundum illud Eccli. xxv. 33. „ A muliere factum eſt initium peccati, „ & per illam omnes morimur. “

Ad hoc reſpondetur in Gloſſa dupliciter. Uno modo, quia conſuetudo Scripturæ eſt ut genealogiæ non per mulieres, ſed per viros texantur, ſicut patet Matth. 1. & Luc. III. Et ideo Apoſtolus hic volens quaſi genealogiam quamdam peccati oſtendere, non fecit mentionem de muliere, ſed ſolum de viro. Alio modo quia etiam mulier de viro ſumpta eſt; & ideo quod eſt mulieris, attribuitur viro. Poteſt etiam alio modo dici, & melius, quod cum peccatum originale traducatur ſimul cum natura, ſicut dictum eſt; ſicut per virtutem activam viri, muliere materiam miniſtrante, natura traducitur, ita & peccatum originale. Unde ſi Adam non peccaſſet, Eva peccante, non per hoc fuiſſet peccatum traductum ad poſteros. Illa enim eſt cauſa quare Chriſtus peccatum originale non traxit, quia ex ſola femina ſine virili ſemine carnem accepit.

Per hoc verbum Apoſtoli Auguſtinus (contra Iulian. Lib. III. cap. xxiv.) reſpondet Iuliano hæretico in hunc modum quærenti. „ Non peccat iſte qui naſcitur, non „ peccat iſte qui genuit, non peccat ille „ qui condidit: per quas igitur rimas inter „ tot præſidia innocentiæ peccatum fingis „ ingreſſum? “ Sed Auguſtinus (de Nupt. & concup. Lib. II. cap. xxviii.) reſpondet: „ Quid quæris latentem rimam, cum „ habeas apertiſſimam ianuam? Nam, ſe„ cundum Apoſtolum, *per unum hominem* „ *peccatum in hunc mundum intravit*. “

Conſequenter tangit ingreſſum mortis in mundum, cum dicit, *Et per peccatum mors*, ſcilicet in hunc mundum intravit, ſecundum illud Sap. 1. 15. „ Iniuſtitia mortis eſt „ acquiſitio. “

Videtur autem quod mors non ſit ex peccato, ſed magis ex natura, utpote proveniens ex neceſſitate materiæ: eſt enim corpus humanum ex contrariis compoſitum: unde eſt naturaliter corruptibile.

Dicendum eſt autem, quod natura humana dupliciter poteſt conſiderari. Uno modo ſecundum principia intrinſeca, & ſic mors eſt ei naturalis: unde Seneca dicit in Libro de Remediis fortuitorum, quod mors natura eſt hominis, non pœna. Alio modo poteſt conſiderari natura hominis ſecundum quod per divinam providentiam fuit ei per iuſtitiam originalem proviſum: quæ quidem iuſtitia erat quædam rectitudo, ut mens hominis eſſet ſub Deo, & inferiores vires eſſent ſub mente, & corpus ſub anima, & omnia exteriora ſub homine; ita ſcilicet quod quamdiu mens hominis Deo ſubderetur, vires inferiores ſubderentur rationi, & corpus animæ, indeficienter ab ea vitam recipiens, & exteriora (*a*) homini, ut ſcilicet omnia ſervirent, & nullum ex eis nocumentum ſentiret. Hoc autem providentia divina diſpoſuit propter (*b*) dignitatem animæ rationalis, quæ cum naturaliter ſit incorruptibilis, debebatur ſibi incorruptibile corpus. Sed quia corpus, quod eſt ex contrariis compoſitum, oportebat eſſe organum ſenſus, & tale corpus ſecundum naturam ſuam incorruptibile eſſe non poteſt; ſupplevit potentia divina quod deerat naturæ humanæ, dans animæ virtutem continendi corpus incorruptibiliter: ſicut faber ſi poſſet, daret ferro ex quo cultellum fabricat, virtutem ut rubiginem nullam contraheret. Sic ergo poſtquam mens hominis per peccatum eſt (*c*) a Deo averſa, amiſit virtutem continendi inferiores vires, & etiam corpus, & exteriora; & ſic incurrit mortem naturalem a cauſis intrinſecis, & violentiam ab exterioribus nocumentis.

Deinde cum dicit, *Et ita in omnes homines mors pertranſiit*, oſtendit univerſalitatem huius proceſſus & quantum ad mortem, & quantum ad peccatum, ordine tamen retrogrado: nam ſupra prius egit de ingreſſu peccati, qui eſt cauſa ingreſſus mortis; nunc autem prius agit de univerſalitate mortis, tamquam de manifeſtiori; & hoc eſt quod dicit: *Et ita mors*, vel peccatum primi parentis, *pertranſiit in omnes*: quia ſcilicet per originem vitiatam contrahunt homines neceſſitatem moriendi. II. Reg. xiv. 14. „ Omnes morimur. “ Pſal. LXXXVIII. 49. „ Quis eſt homo qui vivet, „ & non videbit mortem? “ Deinde tangit univerſalitatem proceſſus peccati, cum dicit: *In quo omnes peccaverunt*: quod, ſicut Auguſtinus dicit in Gloſſa, poteſt dupliciter intelligi. Uno modo: *In quo*, ſcilicet

primo

(a) *Al.* hominis. (b) *Al.* divinitatem. (c) *Al.* a Dei ſubiectione averſa.

primo homine, vel *in quo* ſcilicet peccato: quia ſcilicet eo peccante, quodammodo omnes peccaverunt, inquantum in eo erant ſicut in prima ſua origine.

Sed cum Chriſtus etiam originem ex Adam traxerit, ut patet Luc. III. videtur quod etiam ipſe, eo peccante, peccaverit.

Ad hoc reſpondet Auguſtinus ſuper Geneſ. ad litteram, quod Chriſtus non omni modo fuit in Adam quo nos fuimus: nos enim fuimus & ſecundum corpulentam ſubſtantiam, & ſecundum ſeminalem rationem; Chriſtus autem fuit in eo ſolum ſecundum corpulentam ſubſtantiam. Quod quidam male intelligentes putaverunt quod tota ſubſtantia corporum humanorum, quæ pertinet ad veritatem humanæ naturæ, fuerit actu in Adam, (a) & per quamdam multiplicationem divina virtute factam, quod ſumptum eſt ab Adam, ſit in tanta corporum quantitate ampliatus. Sed hoc eſt inconveniens, opera naturæ miraculo attribuere, præſertim quia videmus quod corpus humanum, quantumcumque ſit de veritate humanæ naturæ, corrumpitur, & accipit aliam formam. Unde quia omne generabile eſt corruptibile, & e converſo, oportet dicere quod materia quæ ante generationem hominis ſub alia forma quam humana fuit, formam humanæ carnis aſſumpſerit; & ſic non totum quod eſt in corporibus noſtris ad veritatem naturæ pertinens, fuit actu in eodem, ſed ſolum ſecundum originem, prout ſcilicet effectus eſt in principio activo. Secundum hoc ergo intelligendum eſt, quod cum in noſtra generatione ſit & materia corporalis, quam femina miniſtrat, & vis activa, quæ eſt in ſemine maris; utrumque per originem ducitur ab Adam ſicut a primo principio. Et ideo (b) dicimus in eo fuiſſe & ſecundum rationem ſeminalem, & ſecundum corpulentam ſubſtantiam: quia ſcilicet utrumque ab eo proceſſit. In generatione autem Chriſti fuit corpulenta ſubſtantia, quam traxit de virgine, loco autem rationis ſeminalis fuit virtus activa Spiritus ſancti, quæ non derivatur ab Adam; & ideo non fuit in Adam ſecundum ſeminalem rationem, ſed tantum ſecundum ſubſtantiam corpulentam. Sic igitur nos accipimus peccatum' ab Adam, & trahimus; atque naturam humanam ab eo accipimus', ſicut a principio activo, quod eſt eſſe in eo ſecundum ſeminalem rationem: quod quidem non competit Chriſto, ut dictum eſt.

Videtur ulterius quod peccatum originale non tranſeat in omnes: quia baptizati a peccato originali purgantur per baptiſmum; & ita videtur quod non poſſint in poſteros peccatum tranſmittere, quod non habent.

Dicendum eſt autem, quod per baptiſmum homo liberatur a peccato originali quantum ad mentem; ſed remanet peccati infectio quantum ad carnem: unde infra VII. 25. dicit Apoſtolus: *Ego ipſe mente ſervio legi Dei, carne autem legi peccati.* Homo autem non generat mente carnales filios, ſed carne; & ideo non tranſmittit novitatem Chriſti, ſed vetuſtatem Adæ.

LECTIO IV.

USque ad legem enim peccatum erat in mundo: peccatum autem non imputabatur cum lex non eſſet; ſed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſem, etiam in eos qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, qui eſt forma futuri.

POſtquam Apoſtolus oſtendit originem peccati, & mortis, ſive ingreſſum utriuſque in mundum, hic manifeſtat quod dixerat: & primo manifeſtat ipſum dictum; ſecundo manifeſtat ſimilitudinem quam innuebat, dicens ibi, *Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*; tertio exponit ſimilitudinem, ibi, *Qui eſt forma futuri*. Dixerat autem quod peccatum, & mors in omnes tranſierunt; & hoc quidem ſecundum expoſitionem Auguſtini manifeſtare intendit per hoc quod etiam ſub lege peccatum remanſit, quaſi lege illud excludere non valente. Circa quod duo facit. Primo manifeſtat propoſitum quantum ad peccatum; ſecundo quantum ad mortem, ibi, *Sed regnavit mors*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit peccatum

(a) *Al.* ut per quamdam multiplicationem divina virtute factam, ſi quod ſumptum eſt ab Adam &c. *item* & per quamdam multiplicationem divina virtute factam, ideſt quod ſumptum eſt &c.
(b) *Al.* dicitur.

Digitized by Google

tum fuiſſe etiam ſub lege; ſecundo quid circa peccatum lex facit, ibi, *Peccatum autem non imputabatur &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod omnes peccaverunt in Adam, quia nec etiam lex peccatum abſtulit: *uſque ad legem enim*, ideſt etiam ſub lege, ut ly *uſque* teneatur incluſive, *peccatum erat in mundo*: quod quidem poteſt intelligi & de lege naturæ, & de lege Moyſi; ſimiliter & de peccato actuali, & de peccato originali. Peccatum enim originale erat in parvulo uſque ad legem naturæ, ideſt uſque ad uſum rationis, per quem homo huiuſmodi leges advertit. Pſalm. L. 7. „ In peccatis concepit me mater mea. “ Nec tamen ceſſat hoc peccatum, lege naturali adveniente, in homine, ſed magis excreſcit per additionem peccati actualis: quia, ut dicitur Eccle. VII. 21. „ non eſt homo „ iuſtus in terra qui faciat bonum, & non „ peccet. “ Sed ſi intelligamus de lege Moyſi, tunc quod dicitur, peccatum fuiſſe in mundo uſque ad legem, poteſt intelligi non ſolum de originali, ſed etiam de actuali: quia & ante legem, & ſub lege peccatum utrumque permanſit. Proverb. XX. 9. „ Quis „ poteſt dicere: Mundum eſt cor meum? “ Quamvis autem lex peccatum non (a) auferret, peccati tamen cognitionem fecit, quod antea non cognoſcebatur: unde ſubdit: *Peccatum autem non imputabatur*: quod quidem planum eſt, ſi intelligatur de lege naturali. Quamvis enim peccatum originale ſit in parvulo ante legem naturalem, & reputetur ei a Deo, non tamen imputatur ei apud homines. Si autem intelligatur de lege Moyſi, planum eſt, quantum ad aliqua peccata actualia, quod non imputabantur ante legem, ſicut illa quæ ſpecialiter ſunt per legem prohibita, quæ homines peccata non reputabant, ſicut quod dicitur Exod. XX. 17. „ Non concupiſces &c. “ Imputabantur tamen quædam peccata, prout erant contra legem naturæ. Unde & Geneſ. XXXIX. Ioſeph legitur in carcerem miſſus propter adulterium ſibi impoſitum.

Conſequenter agit de morte, dicens: Quamvis peccata ante legem non imputarentur, tamen *mors*, ſcilicet (b) ſpiritualis, ideſt peccatum, vel æterna damnatio, de qua dicitur in Pſal. XXXIII. 22. „ Mors pecca- „ torum peſſima, “ *regnavit*, ideſt poteſtatem ſuam exercuit in homines, ducendo eos in damnationem, *ab Adam*, per quem peccatum intravit in mundum, *uſque ad Moyſem*, ſub quo data eſt lex. Ioan. I. 17. „ Lex per Moyſem data eſt, “ non ſolum in eos qui peccaverunt actualiter, ſed *etiam in eos qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, qui actualiter peccavit. Oſeæ VI. 7. „ Ipſi autem ſicut A- „ dam tranſgreſſi ſunt pactum, ibi præva- „ ricati ſunt in me: “ quia etiam pueri damnationem incurrebant. Poteſt etiam & ſub hoc ſenſu intelligi de morte corporali, per quam manifeſtatur peccatum fuiſſe etiam cum non imputabatur; quaſi dicat: *Peccatum autem non imputabatur* ante legem; ſed ex hoc deprehenditur fuiſſe, quia *regnavit mors*, ſcilicet corporalis: primo quidem aliquas paſſiones inducendo, puta famem, & ſitim, & ægritudinem; & tandem totaliter diſſolvendo: *etiam in eos qui non peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, ideſt in pueros, qui non peccaverunt actualiter: quoniam etiam (c) iſti mortem corporalem antea, & poſtea patiuntur, ſecundum illud Pſalm. LXXXVIII. 49. „ Quis eſt homo qui vivet, & non vi- „ debit mortem? “

Ambroſius autem aliter iſta verba expoſuit, ſcilicet de peccato actuali tantum, & de lege Moyſi; & ſecundum eum, inducuntur hæc verba ad manifeſtandum quod per primum parentem peccatum in hunc mundum intravit, & in omnes tranſivit: *uſque enim ad legem*, ideſt ante legem Moyſi, *peccatum erat in mundo*, ſcilicet peccatum actuale: homines enim multipliciter peccabant contra legem naturæ: unde dicitur Geneſ. XIII. 13. „ Homines Sodomi- „ tæ peſſimi erant. “ *Peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet*: quod eſt intelligendum non quin imputaretur quaſi puniendum apud homines, cum quidem legantur ante legem puniti ab hominibus pro peccatis, ut patet Gen. XXXIX. & XL. ſed non imputabatur quaſi a Deo puniendum: tunc enim non credebant homines quod Deus humana facta vel puniret, vel præmiaret, ſecundum illud Iob XXII. 14. „ Circa car- „ dines cæli perambulat, nec noſtra conſi- „ derat. “ Sed poſtea lege divinitus data innotuit quod peccata imputantur a Deo ad pœnam, & non ſolum ab hominibus. Et ideo quia homines non credebant ſe puniendos a Deo pro peccatis, libere & abſque freno peccabant, ubi humanum iudicium non timebant. Et ideo ſubdit: *Sed mors*, ideſt peccatum, *regnavit*, ideſt omnimodam ſuam poteſtatem exercuit, *ab Adam uſque ad Moyſem*, excluſive: nam per Moy-

(a) *Al.* aufert. (b) *Al.* ſpiritualiter. (c) *Al.* Chriſti mortem.

Moyſem data eſt lex, quæ incepit regnum peccati diminuere, incutiens timorem divini iudicii, ſecundum illud Deuter. v. 29. „ Quis det eos talem habere mentem, ut „ timeant me, & cuſtodiant univerſa man- „ data mea? " Regnavit, inquam, peccatum uſque ad Moyſem, non tamem in omnes, ſed *in eos qui peccaverunt in ſimilitudinem prævaricationis Adæ*. Dicit enim Ambroſius, in libris antiquis non inveniri hanc negationem *non*, unde credit a corruptoribus appoſitam. Adam quippe magis credidit promiſſioni diaboli, quam commonitioni divinæ, ut patet Gen. III. & ita quodammodo diabolum prætulit Deo. Sic igitur in ſimilitudinem prævaricationis Adæ prævaricantur idolatræ, qui, relicto Dei cultu, diabolum colunt. In tales ergo mors, ideſt peccatum, totaliter regnavit, quia eos omnino poſſedit. Fuerunt autem ante legem Moyſi, (a) veri Dei cultores, qui & ſi peccarent, non tamen peccatum in eis regnabat: quia non totaliter eos a Deo ſeparabat; ſed peccabant ſub Deo, ideſt ſub fide unius Dei, etiam ſi peccarent mortaliter; vel ſub caritate Dei, cum peccabant venialiter.

Ex utraque harum expoſitionum poteſt conflari tertia, quæ magis videtur ad intentionem Apoſtoli pertinere. Dixerat enim, quod *per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit*: & quia peccatum eſt tranſgreſſio legis divinæ, poſſet alicui videri quod hoc non eſſet verum quantum ad tempus ante legem; præſertim cum ſupra IV. 15. dixerit: *Ubi non eſt lex, nec prævaricatio*. Et ideo poſſet aliquis credere, quod non per unum hominem peccatum in mundum intravit, ſed magis per legem. Et ideo ad hoc excludendum dicit, quod *uſque ad legem*, ideſt tempus ante legem, *peccatum erat in mundo*, & originale, & actuale; non tamen erat peccatum cognitum, præſertim quaſi a Deo puniendum; & hoc eſt quod ſubdit: *Peccatum autem non imputabatur*, ſcilicet quaſi contra Deum exiſtens, *cum lex*, ſcilicet divinitus, *data non eſſet*. Fuerunt enim aliqui, ut dicit Philoſophus in V. Ethic. (cap. VIII.) qui crediderunt quod nihil eſt iuſtum naturaliter, & per conſequens nec iniuſtum, ſed per ſolam poſitionem legis humanæ; & ſecundum hoc, non imputabatur aliquod peccatum, quaſi contra Deum exiſtens, & præcipue peccatum originale, ideſt non cognoſcebatur. Sed quod iſta reputatio hominum eſſet falſa, oſtenditur per effectum: quia mors corporalis regnavit ab Adam, per quem intravit originale peccatum in mundum, uſque ad Moyſem, ſub quo data fuit lex: & ita cum mors ſit effectus peccati, præcipue originalis, manifeſtum eſt quod ante legem fuit peccatum originale in mundo. Et ne aliquis dicat, quod moriebantur propter peccata actualia, ad hoc excludendum dicit, quod *regnavit etiam in eos qui non peccaverunt*, proprio actu, ſcilicet pueros, & etiam in iuſtos qui non peccaverunt mortaliter; qui tamen peccaverunt in primo homine, ut ſupra dictum eſt. Et ideo ſubdit, *In ſimilitudinem prævaricationis Adæ*, inquantum ſimilitudinem illius peccati traxerunt per originem ſimul cum ſimilitudine naturæ; quaſi dicat: Quod moriebantur abſque proprio peccato, demonſtrat quod in eis erat diffuſa ſimilitudo peccati Adæ per originem. Et hoc eſt quod Apoſtolus manifeſtare intendit, ſcilicet quod per Adam peccatum originale in mundum intravit.

Deinde cum dicit, *Qui eſt forma futuri*, exponit ſimilitudinem, quæ intelligebatur in adverbio *ſicut*: unde dicit: *Qui*, ſcilicet Adam, *eſt forma*, ideſt figura quædam, *futuri*, ideſt Chriſti, tamen per contrarium: nam ſicut per Adam peccatum, & mors in mundum intravit, ita per Chriſtum intravit iuſtitia, & vita. I. Corinth. XV. 47. „ Primus homo de terra terrenus, „ ſecundus homo de cælo cæleſtis. " Sunt autem & aliæ ſimilitudines inter Chriſtum & Adam, quod ſcilicet ſicut corpus Adæ formatum fuit ſine coitu, ita & corpus Chriſti de virgine; & ſicut de latere Adæ dormientis ſumpta eſt mulier, ita ex latere Chriſti dormientis in cruce, fluxit ſanguis & aqua, ut dicitur Ioan. XIX. quæ ſignificant ſacramenta, quibus eſt formata Eccleſia.

(a) *Al.* viri.

LECTIO V.

SEd non ſicut delictum, ita & donum: ſi enim unius delicto multi mortui ſunt, multo magis gratia Dei, & donum, in gratia unius hominis Ieſu Chriſti, in plures abundavit. Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum: nam iudicium quidem ex uno in condemnationem, gratia autem ex multis delictis in iuſtificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum, multo magis abundantiam gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ accipientes in vita, regnabunt per unum Ieſum Chriſtum. Igitur ſicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, ſic & per unius iuſtitiam in omnes homines in iuſtificationem vitæ. Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi, ita & per unius obeditionem, iuſti conſtituentur multi.

POſtquam Apoſtolus poſuit ingreſſum peccati in hunc mundum, hic agit de progreſſu gratiæ abolentis peccatum: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quomodo per Chriſti gratiam remotum eſt peccatum, quod per unum hominem in mundum intravit; ſecundo oſtendit quomodo per gratiam Chriſti peccatum eſt remotum, quod lege adveniente ſuperabundaverat, ibi, *Lex autem ſubintravit &c.* Oſtendit autem quod per gratiam Chriſti removetur peccatum per Adam introductum in mundum, comparando gratiam Chriſti peccato Adæ: quia ſcilicet plus poteſt gratia Chriſti in bono, quam peccatum Adæ in malo. Et circa hoc duo facit. Primo comparat ipſas cauſas, ſcilicet gratiam Chriſti peccato Adæ; ſecundo ponit comparationem earum quantum ad effectus, ibi, *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum*. Circa primum duo facit. Primo proponit comparationem; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Si enim unius delicto multi mortui ſunt; multo magis gratia Dei, & donum .... in plures abundavit*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod Adam eſt forma futuri; *ſed non ſicut delictum, ita & donum*; quaſi dicat: Non eſt æſtimandum quod tantæ efficaciæ ſit delictum Adæ, quantæ eſt (a) efficaciæ donum Chriſti. Cuius ratio eſt iſta, quia peccatum procedit ex infirmitate voluntatis humanæ, gratia autem procedit ex immenſitate bonitatis divinæ; quam manifeſtum eſt voluntati humanæ, præſertim infirmæ, præferri: & ideo virtus gratiæ (b) Dei excedit omne peccatum. Et idcirco dicebat David (Pſal. L. 1.) „ Miſerere mei Deus „ ſecundum magnam miſericordiam tuam. “ Et propter hoc iuſte reprobatur verbum Cain Geneſ. IV. 13. dicentis: „ Maior eſt ini„ quitas mea quam ut veniam merear. “ Deinde cum dicit, *Si enim unius hominis delicto multi mortui ſunt &c.* manifeſtat quod dixerat, ſcilicet quod donum gratiæ excedit delictum Adæ, dicens: *Si enim delicto unius*, ſcilicet Adæ, *multi mortui ſunt*; ideſt, ſi ex delicto Adæ, peccatum, & mors tranſivit in multos alios, quia in omnes qui in eo peccaverunt; *multo magis gratia Dei, & donum*, ideſt gratuitum Dei donum, ut ly & expoſitive teneatur: vel gratia Dei refertur ad remiſſionem peccati: ſupra eodem: *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius*: donum autem refertur ad bona ſuperaddita ultra remiſſionem peccatorum, ut dicit Pſal. LXVII. 19. ſecundum aliam litteram: „ Dedit Dominus dona hominibus: “ *multo*, inquam, *magis* huiuſmodi gratia, & donum, *abundavit in plures*, ideſt in multos. Quanto enim aliquid eſt potentius, tanto magis ſe poteſt ad multa extendere. Peccatum autem Adæ ad multos ſe extendit, quod probatur per mortem: unde ſignanter dicit, quod *unius delicto multi mortui ſunt*: mors enim argumentum eſt peccati originalis, (c) ut ſupra dictum eſt. Adæ dixit Deus (Gen. II. 17.) „ Qua„ cumque die comederis ex eo, morte mo„ rieris. “ Gratia (d) igitur Dei, quæ eſt fortior, multo amplius ad multos extenditur. Hebr. II. 10. „ Qui multos filios in „ gloriam adduxit. “ Notandum eſt autem, quod dicit, *Abundavit*, quia non ſolum gratia Dei proceſſit in multos ad deletionem peccati per Adam inducti, ſed etiam ad peccata actualia delenda, & multa alia bona conſequenda. II. Corinth. IX. 8. „ Pot„ ens eſt autem Deus omnem gratiam abunda-

(a) *Al.* gratiæ. (b) *Al.* *deſideratur* Dei. (c) *Al.* ut ſupra dictum eſt Adæ: Quacumque &c. (d) *Al.* *deeſt* igitur.

„ undare tacere in vobis . “ Sicut enim peccatum ex uno homine abundavit in multos ex prima ſuggeſtione diaboli , ita & gratia Dei per unum hominem proceſſit ad multos: unde ſignanter addit : *In gratia* , ideſt per gratiam , *unius hominis Ieſu Chriſti*. Sic enim a Deo gratia in multos effunditur ut eam per Chriſtum accipiant , in quo omnis plenitudo gratiarum invenitur , ſecundum illud Ioan. I. 16. „ De plenitu„ dine eius omnes accepimus, gratiam pro „ gratia . “ Sic autem legenda eſt littera ſecundum expoſitionem Auguſtini , ut hoc quod dicitur , *Plures* , non accipiatur comparative, ſed abſolute: & ita vult quod attendatur comparatio quantum ad hoc quod ſi delictum unius Adæ proceſſit in multos, multo magis gratia unius Chriſti in multos. Sed ſecundum Ambroſium ly *plures* accipitur comparative , ut ſit ſenſus , quod *delicto* , ideſt peccato actuali , *unius* , ſcilicet Adæ, *multi*, non omnes , *mortui ſunt*, ſcilicet morte peccati , imitando ſcilicet peccatum ipſius Adæ per idolatriam , ut ſupra expoſitum eſt . Sap. XIII. 10. dicitur de idolatris : „ Infelices autem ſunt , & „ inter mortuos ſpes eorum . “ Et *multo magis gratia Dei abundavit in plures* , ſcilicet quam in idolatris , qui peccaverunt in ſimilitudinem Adæ: quia non ſolum eorum peccata tolluntur per gratiam Chriſti, ſed etiam peccata eorum qui in fide unius Dei permanſerunt . Mich. ult. 19. „ De„ ponet iniquitates noſtras , & proiiciet o„ mnia peccata noſtra . “

Deinde cum dicit, *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum* , comparat Chriſti gratiam peccato Adæ , quantum ad effectum: quia non ſolum utrumque in multos redundat, ſed etiam maiorem effectum habet gratia Chriſti quam peccatum Adæ: & circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit ; ſecundo manifeſtat propoſitum , ibi , *Nam iudicium quidem ex uno in condemnationem*; tertio probat, ibi, *Si enim unius delicto mors regnavit per unum &c.* Dicit ergo primo: Non ſolum (a) hoc dictum eſt, ſcilicet quod Chriſti gratia magis abundat in multos quam peccatum Adæ; ſed etiam in eis maiorem effectum facit ; & hoc eſt quod dicit : *Et non ſicut per unum peccatum, ita & donum*; quaſi dicat : Non tantus effectus ſequitur per unum peccatum Adæ in multis , quantus conſequitur in multis per donum gratiæ Chriſti. Potentioris enim cauſæ potentior eſt effectus. Unde cum dictum ſit , gratiam eſſe potentiorem quam peccatum Adæ , conſequens eſt quod maiorem effectum efficiat . Deinde cum dicit , *Nam iudicium quidem ex uno* , manifeſtat quod dixerat, dicens: *Nam iudicium*, ideſt divina punitio , procedit *quidem ex uno* , ſcilicet peccato primi parentis , *in condemnationem* , ſcilicet omnium hominum, quia in illo peccante peccaverunt , ſecundum illud quod ſupra dictum eſt, quod „ mors in omnes „ pertranſiit, in quo omnes peccaverunt;“ *gratia autem Dei*, quæ datur per Chriſtum, procedit *ex multis delictis*, ideſt non ſolum ex illo uno originali, ſed etiam ex multis actualibus , *in iuſtificationem* , ideſt perfectam emundationem . I. Corinth. VI. 11. „ Et „ hæc quidem fuiſtis aliquando ; ſed abluti „ eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati „ eſtis . “ Deinde cum dicit, *Si enim unius delicto &c.* probat quod dixerat , ſcilicet quod gratia Chriſti procedit ex multis delictis in iuſtificationem: & primo quidem hoc probat ex poſteriori; ſecundo ex priori , ibi , *Sicut enim per inobedientiam unius hominis &c.* Circa primum conſiderandum eſt , quod Apoſtolus in præmiſſa comparatione non ponit ſibi reſpondentia , ſcilicet res eiuſdem generis: nam ex parte peccati ponit condemnationem, quæ pertinet ad pœnam ; ex parte autem gratiæ ponit iuſtificationem , quæ non pertinet ad præmium, ſed magis ad ſtatum meriti . Sic igitur Apoſtolus intendit per hoc quod dicit , quod peccatum inducit condemnationem , oſtendere quod gratia inducat iuſtificationem: & utitur tali ratione. Sicut condemnatio mortis procedit ex peccato primi parentis , ita regnum vitæ procedit ex gratia Chriſti: hæc enim duo uniformiter ſibi correſpondent: ſed ad regnum vitæ nullus poteſt pervenire , niſi per iuſtitiam : ergo per gratiam Chriſti homines iuſtificantur. Primo ergo ponit præmiſſas; ſecundo infert concluſionem intentam , ibi , *Igitur ſicut per unius delictum &c.* Primam autem propoſitionem proponit, dicens: *Si enim ex delicto unius* hominis *mors regnavit* per unum hominem : quia , ſicut ſupra eodem dictum eſt , „ per unum ho„ minem peccatum intravit , & per pec„ catum mors: “ *multo magis* homines regnabunt, *in vita*, ſcilicet æterna, *per unum Ieſum Chriſtum*; qui dicit Ioan. X. 10. „ Ego „ veni ut vitam habeant , & abundantius „ habeant , “ participando ſcilicet æternita-

(a) *Al. omittitur* hoc.

nitatem vitæ: quæ quidem abundantia hic per regnum deſignatur: unde dicitur Apoc. xx. 6. quod „ regnabunt cum Chriſto annis „ mille, “ id eſt æterno tempore. Minorem autem deſignat interponendo: *Abundantiam gratiæ* Chriſti, & *donationis, & iuſtitiæ accipientes*; quaſi diceret: Ad regnum vitæ homines pervenire non poſſunt, niſi hoc accipiendo; ita quod gratia Chriſti referatur ad dimiſſionem peccati, quam nulla merita præcedere poſſunt; & ideo omnino gratiæ deputatur: ſi enim ex operibus, iam non ex gratia, ut dicitur infra xi. Quod autem dicitur, *Donationis*, referendum eſt ad dona gratiarum, quibus homines promoventur in bona. Eſther 11. 18. „ Largitus eſt dona iuxta magnificentiam „ principalem. “ Quod autem dicitur, *Iuſtitiæ*, referendum eſt ad rectitudinem operum. I. Corinth. 1. 30. „ Qui factus eſt no„ bis a Deo iuſtitia. “ Deinde cum dicit, *Igitur ſicut &c.* infert concluſionem intentam, quæ idem continet cum eo quod ſupra præmiſſum eſt, videlicet quod *ſicut per unius delictum* Adæ, divinum iudicium proceſſit *in omnes homines*, qui carnaliter (a) ex eo naſcuntur, *in condemnationem mortis*; *ſic & per unius iuſtitiam*, ſcilicet Chriſti, divina gratia *in omnes homines in iuſtificationem vitæ*, ideſt quæ ducit ad vitam.

Sed videtur hoc eſſe falſum: non enim omnes homines iuſtificantur per Chriſtum, ſicut omnes homines moriuntur per Adam.

Sed dicendum, quod intelligendum eſt quod ſicut omnes homines qui naſcuntur carnaliter ex Adam, incurrunt condemnationem per eius peccatum; ita omnes qui renaſcuntur ſpiritualiter per Chriſtum, adipiſcuntur iuſtificationem vitæ: quia, ut dicitur Ioan. iii. 5. „ niſi quis natus „ fuerit denuo ex aqua, & Spiritu ſancto, „ non poteſt introire in regnum Dei. “ Quamvis poſſit dici, quod iuſtificatio Chriſti tranſit in iuſtificationem omnium hominum quantum ad ſufficientiam, licet quantum ad efficientiam procedat in ſolos fideles: unde dicitur I. Tim iv. 10. „ Qui eſt „ Salvator omnium hominum, maxime au„ tem fidelium. “ Ex hoc autem quod hic dicitur, accipere debemus, quod ſicut nullus moritur niſi per peccatum Adæ, ita nullus iuſtificatur niſi per iuſtitiam Chriſti: quæ quidem eſt per fidem ipſius, ſecundum illud quod ſupra iii. dictum eſt: *Iuſtitia Dei per fidem Ieſu Chriſti in omnes qui credunt in eum*. In eum autem crediderunt homines, non ſolum qui ſunt poſt eius incarnationem, ſed etiam qui eius incarnationem præceſſerunt. Sicut enim nos credimus eum natum, & paſſum; ita ipſi crediderunt naſciturum, & paſſurum. Unde eadem eſt fides noſtra & eorum. II. Corinth. iv. 13. „ Habentes eumdem fidei ſpiritum, „ ſicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod „ locutus ſum: & nos credimus, propter „ quod & loquimur. “

Sic igitur probatum eſt quod gratia Chriſti procedit ad multorum iuſtificationem ex poſteriori, ſcilicet ex regno vitæ. Conſequenter cum dicit, *Sicut enim &c.* probat idem ex priori: cauſæ enim ſimiles ſunt ſuis effectibus; inobedientia autem primi parentis, quæ habet rationem iniuſtitiæ, conſtituit peccatores; & iniuſtos: igitur obedientia Chriſti, quæ habet rationem iuſtitiæ, conſtituit iuſtos. Et hoc eſt quod ſupra dictum eſt, quod gratia procedit in omnes homines *in iuſtificationem*.

Sed videtur eſſe dubium quod dicitur, quod *per inobedientiam unius hominis peccatores conſtituti ſunt multi*, ideſt omnes qui ab eo naſcuntur ſecundum rationem ſeminalem. Primum enim eius peccatum videtur fuiſſe ſuperbia, magis quam inobedientia, ſecundum illud Eccli. x. 15. „ Initium o„ mnis peccati ſuperbia. “

Sed dicendum eſt, quod, ſicut ibidem dicitur, „ initium ſuperbiæ facit homines „ apoſtatare a Deo: “ quia ſcilicet prima pars ſuperbiæ conſiſtit in hoc quod homo non vult ſubiici præceptis divinis, quod ad inobedientiam pertinet. Unde primum hominis peccatum fuiſſe videtur inobedientia, non ſecundum actum exteriorem, ſed ſecundum interiorem motum ſuperbiæ, quo voluit divino præcepto contraire. Unde e ius inobedientiam Dominus arguit Gen. iii. 17. „ Quia audiſti vocem uxoris tuæ, & „ comediſti de ligno de quo præceperam tibi „ ne comederes, maledicta terra in opere „ tuo: in laboribus comedes ex ea cunctis „ diebus vitæ tuæ. “ Obedientia autem hic dicitur ſecundum quam præcepto Patris obediens, mortem ſuſtinuit pro ſalute noſtra; ſecundum illud Phil. ii. 8. „ Factus eſt obediens uſque ad mortem. “ Nec eſt contrarium quod alibi dicitur, Chriſtus ex caritate mortuus eſt, ut patet Epheſ. v. quia hoc ipſum quod obedivit, proceſſit ex dilectione quam habuit ad Patrem, & ad nos. Et eſt attendendum, quod

(a) *Al. emittitur* ex eo.

Digitized by Google

quod per obedientiam, & inobedientiam probat nos per unum peccatores effici, & per unum iuſtificari: quia iuſtitia legalis, quæ eſt omnis virtus, attenditur in obſervatione præceptorum legis, quod pertinet ad rationem obedientiæ; iniuſtitia autem illegalis, quæ eſt omnis malitia, ut dicitur V. Ethic. attenditur in tranſgreſſione mandatorum legis, quæ pertinet ad rationem inobedientiæ. Sic ergo convenienter dicitur, quod per obedientiam conſtituuntur homines iuſti, & per inobedientiam peccatores.

LECTIO VI.

Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia; ut ſicut regnavit peccatum in mortem, ita & gratia regnet per iuſtitiam in vitam æternam per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit quod per donum gratiæ ſubtrahitur peccatum, quod per Adam in hunc mundum intraverat; hic oſtendit quod per gratiam Chriſti tollitur peccatum, quod lege ſuperveniente abundaverat: & circa hoc duo facit. Primo ponit abundantiam peccati, quæ fuit per legem; ſecundo abſolutionem peccati, quæ eſt per gratiam Chriſti, ibi, *Ubi abundavit delictum &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod per obedientiam unius hominis, iuſti conſtituuntur multi; non autem lex hoc facere potuit, ſed potius *lex ſubintravit, ut ſuperabundaret delictum.*

Circa quod Apoſtoli dictum, duplex occurrit dubitatio. Primo quidem de hoc quod dicit legem ſubintraſſe, ideſt latenter intraſſe, poſt culpam originalem, & actualem, vel poſt naturalem legem, ut Gloſſa dicit: non enim lex occulte intravit, ſed manifeſte data fuit, ſecundum illud Eſai. xlv. 19. „ Non in abſcondito locutus „ ſum. “

Dicendum eſt ergo, quod licet ipſa legiſlatio fuerit data in manifeſto, tamen myſteria legis erant in occulto, & præcipue quo ad intentionem Dei circa legem ferendam, quæ peccatum oſtenderet, non ſanaret, ſecundum illud infra xi. 34. *Quis cognovit ſenſum Domini?* Poteſt etiam dici quod *lex ſubintravit*, ideſt quaſi media intravit inter peccatum hominis & donum gratiæ Chriſti, quorum utrumque ſupra dixerat per unum ad plures tranſiſſe.

Secunda autem dubitatio eſt de hoc quod dicit legem ſubintraſſe, *ut abundaret delictum*: ſic enim videtur quod abundantia delicti ſit finis legis, & ita ſequitur quod lex ſit mala: quia cuius finis malus eſt, ipſum quoque malum eſt; & hoc eſt contra illud I. Tim. 1. 8. „ Scimus quidem quod lex „ bona eſt. “

Ad hoc autem reſpondetur in Gloſſa tripliciter. Primo quidem ut dicamus quod ly *ut* non ponitur cauſaliter, ſed conſecutive: non enim ad hoc fuit data lex ut peccatum abundaret; quin potius lex, quantum in ſe fuit, peccatum prohibuit, ſecundum illud Pſal. cxviii. 11. „ In corde meo „ abſcondi eloquia tua, ut non peccem ti- „ bi. “

Sed lege data conſecuta eſt abundantia delictorum dupliciter. Una quidem modo quantum ad peccatorum multitudinem: lex enim licet peccatum demonſtraret, peccati tamen concupiſcentiam non auferebat. Cum autem alicui prohibetur id quod concupiſcit, vehementius in concupiſcentiam illius exardeſcit; ſicut & fluvius appoſito obice fortius fluit, & obicem frangit. Cuius ratio poteſt eſſe triplex. Una quidem, quia illud quod ſubiacet hominis poteſtati, non reputat aliquis pro magno; ſed illud quod eſt extra hominis poteſtatem, apprehenditur ab homine quaſi magnum. Prohibitio autem eius quod concupiſcitur, ponit illud quod prohibetur quaſi extra hominis poteſtatem; & ideo concupiſcentia magis exardeſcit in rem concupitam dum prohibetur. Secunda ratio eſt, quia interiores affectiones quando interius retinentur, ita quod exterius non deriventur, ex hoc ipſo magis interius incenduntur; ſicut patet in dolore, & ira, quæ dum interius clauſa tenentur, magis augentur; ſi autem exterius quoquo modo procedant, eorum virtus diminuitur. Prohibitio autem propter timorem pœnæ, cogit hominem ut concupiſcentiam ſuam ad exteriora non perducat; & ideo ipſa concupiſcentia interius retenta, ma-

magis inflammatur. Tertia ratio eſt, quia illud quod non eſt nobis prohibitum, apprehendimus quaſi poſſibile fieri, quandocumque nobis placuerit, & ideo multoties opportunitate exiſtente illud vitamus; ſed quando aliquid eſt prohibitum, apprehenditur a nobis, ut non ſemper a nobis haberi poſſit; & ideo quando opportunitas datur ſine timore pœnæ illud conſequendi, promptiores ad hoc ſumus. Et inde eſt quod data lege, quæ concupiſcentiæ uſum prohibebat, & tamen ipſam concupiſcentiam non mitigabat, concupiſcentia ipſa magis ferventer homines ad peccata ducebat. Unde dicitur Ezech. v. 5. „ Iſta eſt Hieruſa-„ lem: in medio Gentium poſui eam, & „ in circuitu eius terras: & contempſit iu-„ dicia mea, ut plus eſſet impia quam Gen-„ tes. “

Sed ſecundum hoc, videtur quod omnis lex humana, quæ gratiam non confert diminuentem concupiſcentiam, faciat abundare peccata; quod eſt contra intentiones legislatorum, quia ad hoc tendunt, ut cives faciant bonos, ut patet per Philoſophum II. Ethic. (cap. 1.)

Sed dicendum eſt, quod alia eſt intentio legis humanæ, & alia legis divinæ: lex enim humana refertur ad humanum judicium, quod eſt de exterioribus actibus; ſed lex divina refertur ad divinum judicium, quod eſt de interioribus motibus cordis, ſecundum illud I. Reg. xvi. 7. „ Homo videt „ ea quæ patent, ſed Deus intuetur cor. “ Sic igitur lex humana ſuam intentionem conſequitur, dum per prohibitionem, & pœnæ comminationem impedit ne multiplicentur exteriores actus peccati, licet concupiſcentia interior magis augeatur; ſed quantum ad legem divinam etiam interiores concupiſcentiæ malæ imputantur ad peccatum, quæ abundant lege prohibente, & non auferente concupiſcentiam. Sciendum tamen, quod ſicut Philoſophus dicit in X. Ethic. (cap. xi.) prohibitio legis, licet illos qui ſunt male diſpoſiti, cohibeat ab exterioribus peccatis ſolo pœnæ timore, quoſdam tamen bene diſpoſitos inducit per amorem virtutis. Sed iſta bona diſpoſitio quantum ad aliquid poteſt eſſe a natura, ſed eius perfectio non eſt niſi per gratiam, ex qua contingit quod etiam lege veteri data, non in omnibus peccatum abundat, ſed in pluribus; quidam vero lege prohibente, & gratia ulterius adiuvante, ad perfectionem virtutum (a) tandem pervenerunt, ſecundum illud Eccli. xliv. 1. „ Laudemus viros glorioſos: “ & infra 3. „ Homines magnos virtute. “ Secundo ſuperabundavit delictum lege ſupervenien te, quantum ad gravitatem reatus: gravius enim fuit peccatum, ubi acceſſit prævaricatio, non tantum legis naturæ, ſed etiam legis ſcriptæ: unde ſupra iv. 15. dictum eſt, quod *ubi non eſt lex, nec prævaricatio.* Secundo autem poteſt reſponderi, ut dicatur quod ly *ut* teneatur cauſaliter; ita tamen quod loquatur Apoſtolus de abundantia delicti, ſecundum quod eſt in noſtra cognitione, ut ſit ſenſus: *Lex ſubintravit ut abundaret delictum*; ideſt, ut abundantius delictum cognoſceretur, ſecundum modum loquendi quo dicitur aliquid fieri, cum innoteſcit. Unde ſupra dictum eſt, quod *per legem eſt cognitio peccati.* Tertio modo poteſt exponi ita, quod ly *ut* teneatur cauſaliter; ita tamen quod abundantia delicti non intelligatur finis legis ſubintrantis, ſed id quod ex abundantia delicti ſequitur, ſcilicet humiliatio hominis; lege enim ſubintrante abundavit delictum, ut dictum eſt in prima expoſitione: ex qua quidem delicti abundantia conſecutum eſt quod homo infirmitatem ſuam recognoſcens humilietur. Dicebat enim homo ſuperbus, de viribus ſuis præſumens: Non deeſt qui impleat, ſed deeſt qui iubeat, ſecundum illud Exod. xxiv. 7. „ Omnia quæ locutus eſt Domi-„ nus, faciemus, & ei obediemus. “ Sed quando lege data, conſecuta eſt multitudo delictorum, homo ſuam infirmitatem cognovit ad obſervantiam legis, ſecundum illud Sap. ix. 5. „ Infirmus homo, & ex-„ igui temporis, & minor ad intellectum „ iudicii, & legum. “ Intentio ergo Dei legem dantis non terminatur ad abundantiam peccatorum, ſed ad humilitatem hominis, propter quam permiſit abundare delicta. Sic ergo quia hoc erat occultum, ſignanter quantum ad hoc dicit, quod *lex ſubintravit*,

Quia vero hic agitur de lege, & fine legis, duo conſideranda occurrunt. Primo quidem quot modis lex dicatur; ſecundo quis ſit finis legis.

Circa primum ſciendum eſt, quod lex uno modo dicitur tota Scriptura veteris teſtamenti, ſecundum illud Ioan. xv. 25. „ Ut „ impleatur ſermo eorum, qui in lege eo-„ rum ſcriptus eſt, quia odio habuerunt

„ me

(a) *Al.* tempore.

„ me gratis; “ cum tamen hoc ſcriptum ſit in Pſalmis. Quandoque vero dicitur lex Scriptura quinque librorum Moyſis, ſecundum illud Deut. xxxiii. 4. „ Legem præcepit nobis Moyſes. “ Tertio dicitur Decalogus præceptorum, ſecundum illud Exod. xxiv. 12. „ Dabo tibi duas tabulas lapideas, & legem, ac mandata quæ ſcripſi, „ ut doceas. “ Quarto dicitur lex tota continentia cęrimonialium, ſecundum illud Hebr. x. 1. „ Umbram habens lex futurorum bonorum. “ Quinto dicitur lex aliquod ſpeciale præceptum cęrimoniale, ſecundum illud Lev. vii. 11. „ Hæc eſt lex „ hoſtiæ pacificorum. “ Sumitur autem hic lex communiter ab Apoſtolo quantum ad totam doctrinam legis Moyſi, ideſt quantum ad moralia, & cęrimonialia præcepta: quia ſcilicet per cærimonias legis non dabatur gratia, per quam homo adiuvaretur ad implenda præcepta moralia, concupiſcentia diminuta.

Circa finem autem legis ſciendum eſt, quod in populo Iudæorum tria fuerunt hominum genera, ſicut & in quolibet alio populo, ſcilicet duri, ideſt peccatores & rebelles, proficientes, & perfecti. Quantum igitur ad duros, lex fuit data in flagellum, & quantum ad præcepta moralia, ad quorum obſervantiam cogebantur per pœnæ comminationem, ut patet Levit. 11. & quantum ad cęrimonialia, quæ ideo ſunt multiplicata, ne liceret eis diis alienis alium cultum ſuperaddere. Ezech. xx. 34. „ In „ manu valida, & brachio extento, & in „ furore effuſo regnabo ſuper vos. “ Sed proficientibus, qui dicuntur mediocres, lex fuit in pædagogum, ſecundum illud Gal. iii. 24. „ Lex pædagogus noſter fuit „ in Chriſto. “ Et hoc quantum ad cęrimonialia, quibus continebantur in divino cultu, & quantum ad moralia, quibus ad iuſtitiam promovebantur. Perfectis autem fuit quantum ad cęrimonialia quidem in ſignum, ſecundum illud Ezech. xx. 12. „ Sabbata mea dedi eis, ut eſſent ſignum in„ ter me & eos: “ quantum ad moralia vero, in ſolatium, ſecundum illud infra vii. 22. *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem*.

Deinde cum dicit, *Ubi abundavit delictum &c.* oſtendit quomodo per gratiam tollitur abundantia delictorum: & primo ponit gratiæ abundantiam; ſecundo oſtendit abundantis gratiæ effectum, ibi, *Ut ſicut regnavit peccatum &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod lege ſubintrante, *abundavit delictum*; nec tamen propter hoc impeditur divinum propoſitum de ſalute Iudæorum, & totius humani generis: quia *ubi abundavit delictum*, ſcilicet in humano genere, & ſpecialiter in Iudæis, *ſuperabundavit & gratia*, ſcilicet Chriſti condonantis peccata. II. Corinth. ix. 8. „ Potens eſt Deus omnem „ gratiam abundare facere in vobis. “ Eius autem quod hic dicitur, duplex ratio aſſignari poteſt. Una quidem ex effectu gratiæ. Sicut enim magnitudinem morbi non ſanat niſi fortis & efficax medicina; ita requirebatur abundans gratia ad hoc ut ſanaret abundantiam delictorum. Luc. vii. 47. „ Dimiſſa ſunt ei peccata multa, quoniam „ dilexit multum. “ Alia ratio ſumi poteſt ex diſpoſitione peccantis, qui dum magnitudinem peccatorum ſuorum recognoſcit, quandoque quidem deſperat, & contemnit, ſecundum illud Prov. xviii. 3. „ Impius, „ cum in profundum venerit peccatorum, „ contemnit: “ quandoque vero per auxilium divinum, ex conſideratione ſuorum peccatorum magis humiliatur, & maiorem conſequitur gratiam, ſecundum illud Pſal. xv. 4. „ Multiplicatæ ſunt infirmitates eo„ rum, poſtea acceleraverunt. “

Deinde cum dicit, *Ut ſicut regnavit peccatum in mortem &c.* oſtendit effectum gratiæ abundantis: qui quidem eſt per oppoſitum reſpondens effectui peccati: *ut* ſcilicet *ſicut peccatum* introductum per primum hominem, & abundans per legem, *regnavit*, ideſt plenum dominium in homines obtinuit, & hoc quouſque duceret eos *in mortem* temporalem, & æternam: infra vi. 23. „ Stipendia peccati mors: “ *ita & gratia Dei regnet*, ideſt plene dominetur in nobis, *per iuſtitiam*, quam ſcilicet in nobis facit: ſupra eodem: „ Iuſtificati gratis per gra„ tiam ipſius: “ & hoc quouſque nos ducat *in vitam æternam*, ſecundum illud infra vi. 23. „ Gratia Dei vita æterna: “ & totum eſt *per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum*, qui eſt dator gratiæ, ſecundum illud Ioan. i. 17. „ Gratia, & veritas per Ie„ ſum Chriſtum facta eſt: “ & etiam iuſtitia: I. Corinth. i. 30. „ Qui factus eſt „ nobis iuſtitia a Deo: “ & dator vitæ æternæ: Ioan. x. 28. „ Ego vitam æter„ nam do eis. “

CAPITIS SEXTI

LECTIO I.

QUid ergo dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Abſit. Si enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? An ignoratis, fratres, quia quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus? Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem, ut quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus. Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius, ſimul & reſurrectionis erimus.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a peccato præterito, tam introducto per primum hominem, quam etiam abundante per legem; hic oſtendit quod per gratiam Chriſti datur nobis facultas ad reſiſtendum peccatis futuris: & circa hoc duo facit. Primo ponit quæſtionem ex præmiſſis ortam; ſecundo ſolvit eam, ibi, *Abſit &c.* Dixerat autem ſupra v. 20. quod *ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia*: quod quidem aliquis poſſet male intelligere, quaſi abundantia delicti eſſet cauſa ſuperabundantiæ gratiarum; & ideo inducit quæſtionem, dicens: *Quid ergo dicemus? Numquid permanebimus in peccato, ut gratia abundet?* Quod quidem oporteret dicere, ſi abundantia delicti eſſet cauſa gratiæ abundantis, & non ſola occaſio, ut ſupra dictum eſt. Unde & ſupra III. 8. Apoſtolus dicit: *Sicut blaſphemamur, & ſicut aiunt quidam nos dicere: Faciamus mala, ut eveniant bona.* Hier. XII. 1. „ Bene eſt omnibus qui prævaricantur, & inique agunt. “

Deinde cum dicit, *Abſit &c.* ſolvit inductam quæſtionem: & primo aſſignat rationem quare non eſt nobis permanendum ſub peccato; ſecundo concludit exhortationem intentam, ibi, *Non ergo regnet peccatum*. Circa primum duo facit. Primo aſſignat rationem quare non ſit in peccato permanendum; ſecundo oſtendit nobis ineſſe facultatem ad hoc quod non ſub peccato maneamus, ibi, *Hoc ſcientes &c.* Circa primum ponit talem rationem. Si ſumus mortui peccato, non debemus vivere in illo; ſed mortui ſumus peccato: ergo non debemus vivere in peccato. Circa hoc ergo quatuor facit. Primo ponit conditionalem; ſecundo probat antecedens, ibi, *An ignoratis &c.* tertio concludit conſequens, ibi, *Ut quomodo Chriſtus ſurrexit &c.* quarto probat neceſſitatem conſequentiæ, ibi, *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini morti eius, & reſurrectionis erimus*. Dicit ergo primo: *Abſit*, ſcilicet quod hac intentione permanendum ſit in peccato, *ut gratia abundet*: quia, ut dicitur Eccli. XV. 21. „ nemini „ mandavit Deus impie agere. “ Et huius ratio eſt. *Si enim mortui ſumus peccato*, per hoc ſcilicet quod peccatum eſt mortificatum in nobis, *quomodo adhuc in illo vivemus?* Non enim naturalis ordo rerum habet ut a morte redeatur ad vitam. Eſai. XXVI. 14. „ Morientes non vivant, gigantes non „ reſurgant. “ Cant. V. 3. „ Lavi pedes „ meos, quomodo inquinabo illos? “ Deinde cum dicit, *An ignoratis?* probat antecedens, ſcilicet quod fideles ſunt mortui peccato: & primo proponit medium ad propoſitum oſtendendum; ſecundo manifeſtat medium inductum, ibi, *Conſepulti enim ſumus &c.* Dicit ergo primo: *An ignoratis?* quaſi dicat: Quod vobis proponendum eſt, eſt adeo manifeſtum, quod illud vobis ignorare non licet: I. Corinth. XIV. 38. „ Si „ quis ignorat, ignorabitur: “ quia *quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu*: quod intelligitur tripliciter. Uno modo ſecundum inſtitutionem Ieſu Chriſti. Matth. ult. 19. „ Docete omnes gentes, baptizantes eos „ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus „ ſancti. “ Secundo per invocationem Ieſu Chriſti. Act. VIII. 12. „ In nomine Ieſu „ Chriſti baptizabantur viri, ac mulieres. “ Tertio *in Chriſto Ieſu*, id eſt in quadam conformitate ad Chriſtum Ieſum. Galat. III. 27. „ Quicumque in Chriſto Ieſu baptizati „ eſtis, Chriſtum induiſtis. “ *In morte ipſius baptizati ſumus*, ideſt in ſimilitudinem mortis eius, quaſi ipſam mortem Chriſti in nobis repræſentantes. II. Corinth. IV. 10. „ Semper mortificationem Ieſu Chriſti in „ corpore noſtro circumferentes. “ Galat.

ult.

Digitized by Google

ult. 17. „ Stigmata Ieſu in corpore meo „ porto. “ Vel *in morte ipſius*, ideſt per virtutem mortis eius. Apoc. I. 5. „ Lavit „ nos a peccatis noſtris. “ Unde de latere Chriſti pendentis in cruce, poſt mortem fluxit ſanguis, & aqua, ut dicitur Ioan. XIX. Sicut igitur eius morti configuramur, inquantum peccato morimur; ſic ipſe mortuus eſt vitæ mortali, in qua erat ſimilitudo peccati, licet non eſſet ibi peccatum. Ergo omnes qui baptizati ſumus, mortui ſumus peccato. Deinde cum dicit, *Conſepulti enim ſumus &c.* probat propoſitum medium, ſcilicet quod omnes baptizemur in conformitate ad mortem Chriſti, dicens: *Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in morte*; quaſi dicat: Sepultura non niſi mortuis debetur. Matth. VIII. 22. „ Sini- „ te mortuos ſepelire mortuos ſuos. “ Per baptiſmum autem homines ſepeliuntur Chriſto, ideſt conformantur ſepulturæ ipſius. Sicut enim ille qui ſepelitur, ponitur ſub terra, ita ille qui baptizatur, immergitur ſub aqua: unde & in baptiſmo fit trina immerſio, non ſolum propter fidem Trinitatis, ſed etiam ad repræſentandum triduum ſepulturæ Chriſti. Et ſicut triduum ſepulturæ non facit niſi unam ſepulturam, ita trina immerſio non facit niſi unum baptiſma. Et inde etiam eſt quod in ſabbato ſancto ſolemnis baptiſmus in Eccleſia celebratur, quando commemoratur ſepultura Chriſti; *ſicut* & in vigilia pentecoſtes, quando ſolemnizatur de Spiritu ſancto, ex cuius virtute aqua baptiſmi accipit vim purgandi, ut dicitur Ioan. III. 5. „ Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spi- „ ritu ſancto, non poteſt introire in re- „ gnum Dei. “

Eſt tamen conſiderandum, quod corporaliter aliquis prius moritur, & poſtea ſepelitur; ſed ſpiritualiter ſepultura baptiſmi cauſat mortem peccati: quia ſacramentum novæ legis efficit quod ſignat. Unde cum ſepultura, quæ fit per baptiſmum, ſit ſignum mortis peccati, mortem efficit in baptizato: & hoc eſt quod dicit, quod *ſumus ſepulti in mortem*, ut per hoc ipſum quod ſignum ſepulturæ Chriſti in nobis accipimus, conſequamur mortem peccati.

Deinde cum dicit, *Ut quomodo Chriſtus ſurrexit &c.* infert conſequens, ſcilicet quod non debeamus vivere in peccato. Ad hoc quidem inducit ſimilitudinem ex reſurrectione Chriſti, dicens: *Ut quomodo Chriſtus reſurrexit a mortuis per gloriam Patris*, ideſt per virtutem Patris, ex qua ipſe Pater glorificatur, ſecundum illud Pſal. LVI. 9. „ Ex- „ urge gloria mea; “ *ita & nos in novitate vita ambulemus*; ideſt, per bona opera vitæ procedamus: vita enim peccati vetuſtatem habet, quia in corruptionem nos ducit. Hebr. VIII. 13. „ Quod antiquatur, „ & ſeneſcit, prope interitum eſt. “ Unde & dicitur Baruch III. 10. „ Quid eſt „ quod in terra inimicorum es? Inveterа- „ ſti in terra aliena, coinquinatus es cum „ mortuis. “ Unde & novitas vitæ dicitur per quam aliquis redit ad integritatem, ut ſcilicet ſit ſine peccato. Pſal. CII. 5. „ Renovabitur ut aquilæ iuventus tua. “ Epheſ. IV. 23. „ Renovamini ſpiritu men- „ tis veſtræ. “ Deinde cum dicit, *Si enim*, probat neceſſitatem conſequentiæ. Chriſtus enim poſtquam fuit mortuus, reſurrexit: unde conveniens eſt ut illi qui conformantur Chriſto quantum ad mortem in baptiſmo, conformentur etiam reſurrectioni eius per innocentiam vitæ: & hoc eſt quod dicit: *Si enim complantati facti ſumus ſimilitudini mortis eius*; ideſt, ſi in nobis aſſumamus ſimilitudinem mortis eius, ut ei incorporemur, ſicut ramus qui inſeritur plantæ, ut quaſi nos in ipſa paſſione Chriſti inſeramur; *ſimul & reſurrectionis erimus*, ſcilicet ſimilitudini eius complantati, ut ſcilicet in præſenti innocenter vivamus, & in futuro ad ſimilem gloriam perveniamus. Philip. III. 21. „ Reformabit corpus hu- „ militatis noſtræ configuratum corpori cla- „ ritatis ſuæ. “ II. Tim. II. 11. „ Si com- „ mortui ſumus, & convivemus. “ Sic igitur ſicut Apoſtolus per ſimilitudinem mortis Chriſti probavit quod ſumus mortui peccato, quod præmiſerat quaſi antecedens; ſic per ſimilitudinem reſurrectionis eius probavit quod non debemus vivere in peccato, quod quaſi conſequens ſuperius introd

Digitized by Google

LECTIO II.

HOc ſcientes, quod vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati, ut ultra non ſerviamus peccato. Qui enim mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato. Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam vivemus cum illo: ſcientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur, mors illi ultra non dominabitur: quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel; quod autem vivit, vivit Deo. Ita & vos exiſtimate vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo in Chriſto Ieſu.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod non eſt nobis in peccato permanendum, ex eo quod per baptiſmum mortui ſumus peccato; hic ulterius oſtendit adeſſe nobis facultatem ad hoc obſervandum: & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Qui enim mortuus eſt &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium quod conſecuti ſumus; ſecundo huius beneficii effectum, ibi, *Ut deſtruatur corpus peccati*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod debemus in novitate ambulare, ſcilicet deſiſtendo a peccato. Et ne hoc aliquis forte impoſſibile diceret, dicit quod ſumus *hoc ſcientes, quia vetus homo noſter*, ideſt vetuſtas hominis per peccatum inducta, *ſimul*, ſcilicet cum Chriſto, *crucifixus eſt*; id eſt, per crucem Chriſti eſt mortificatus: ſicut enim ſupra dictum eſt, vetuſtas hominis per peccatum inducta eſt, inquantum per peccatum, bonum naturæ corrumpitur: quæ quidem vetuſtas in homine principatur, quamdiu homo peccato ſubiacet. Et quia id quod eſt principale in homine, dicitur eſſe ipſe homo, inde eſt quod in eo qui peccato ſubiicitur, ipſa vetuſtas peccati dicitur eſſe vetus homo. Vetuſtas autem peccati poteſt intelligi vel ipſe reatus, ſeu macula actualium peccatorum, vel etiam conſuetudo peccandi, quæ quamdam neceſſitatem ingerit ad peccandum; vel etiam ipſe fomes peccati proveniens ex peccato primi parentis. Sic igitur vetus homo noſter dicitur eſſe ſimul crucifixus cum Chriſto, inquantum prædicta vetuſtas virtute Chriſti ſublata eſt; vel quia totaliter eſt amota, ſicut totaliter amovetur in baptiſmo reatus, & macula peccati; vel quia diminuitur virtus eius, ſicut virtus fomitis, vel etiam conſuetudinis peccandi. Coloſſ. II. 14. „ Delens quod adverſum nos erat „ chirographum decreti, quod erat contra„ rium nobis: & ipſum tulit de medio, „ affigens illud cruci. “ Deinde cum dicit, *Ut deſtruatur corpus peccati*, ponit effectum prædicti beneficii duplicem: quorum primus eſt remotio præcedentium delictorum; & hoc eſt quod dicit: *Ut deſtruatur corpus peccati*: dicitur enim corpus peccati, ipſa congeries malorum operum; ſicut ipſa congeries membrorum facit unum corpus naturale. Iob XLI. 6. „ Corpus eius quaſi „ ſcuta fuſilia, compactum ſquammis ſe „ prementibus. “ Secundus autem effectus eſt ut caveamus a peccatis in futurum; & hoc eſt quod ſubdit dicens: *Ut ultra non ſerviamus peccato*: tunc enim homo peccato ſervit quando concupiſcentiæ peccati obedit per conſenſum, & corporis executionem. Ioan. VIII. 34. „ Qui facit pecca„ tum, ſervus eſt peccati. “

Deinde cum dicit, *Qui enim mortuus eſt &c.* manifeſtat quod dixerat: & primo quantum ad primum effectum; ſecundo quantum ad ſecundum, ibi, *Si autem mortui ſumus cum Chriſto*. Circa primum conſiderandum eſt, quod congeries peccatorum deſtruitur quando peccata homini remittuntur. Sic igitur deſtructionem corporis peccati manifeſtat dicens: *Qui enim mortuus eſt*, (a) peccato ſcilicet per baptiſmum, quo Chriſto commorimur, *iuſtificatus eſt a peccato*; id eſt, remiſſis peccatis translatus eſt in ſtatum iuſtitiæ. I. Cor. VI. 11. „ Et „ hæc quidem fuiſtis aliquando; ſed abluti „ eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati „ eſtis. “ Quia igitur per crucem Chriſti homo peccato moritur, conſequens eſt quod a peccato iuſtificetur, & ita quod corpus peccati deſtruatur. Deinde cum dicit, *Si autem mortui ſumus &c.* manifeſtat ſecundum effectum per conformitatem ad vitam Chriſti tali ratione. Ille qui Chriſto morienti commoritur, ſimul convivit & reſurgenti; Chriſtus autem ſic reſurrexit a mor-

tuis

(a) *Al. omittitur* peccato.

tuis tamquam numquam de cetero moriturus: ergo ille qui mortificatus eſt peccato, ſic Chriſto reſurgenti convivit quod habet facultatem numquam de cetero ad peccatum redeundi. Circa hoc ergo tria facit. Primo oſtendit conformitatem hominis fidelis ad vitam Chriſti reſurgentis; ſecundo ponit conditionem vitæ reſurgentis, ibi, *Scientes quod Chriſtus &c.* tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Ita & vos &c.* Dicit ergo primo: *Si enim mortui ſumus cum Chriſto*, id eſt ſi virtute mortis Chriſti ſumus mortui peccato, *credimus, quia etiam ſimul vivemus cum illo*, id eſt ad ſimilitudinem vitæ eius. Vivemus, inquam, hic vita gratiæ, & in futuro vita gloriæ. Epheſ. II. 5. „ Cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto. " Deinde cum dicit, *Scientes*, ponit conditionem vitæ Chriſti reſurgentis: & primo ponit eam; ſecundo probat, ibi, *Quod enim mortuus eſt &c.* Dicit ergo primo: Hoc, inquam, quod dictum eſt credimus, *ſcientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis iam non moritur*, ſed vivit vita perpetua. Apoc. I. 18. „ Fui mortuus, & ſum vivens in ſæcula ſæculorum: " &, quod plus eſt, *mors illi ultra non dominabitur*, quæ ſcilicet in homine dominatur, non ſolum dum moritur per ſeparationem animæ a corpore, ſed etiam ante mortem, dum patitur ægritudinem, famem, & ſitim, & alia huiuſmodi, per quæ pervenitur ad mortem; ſed ab his libera eſt vita Chriſti reſurgentis; & ideo non ſubiicitur dominio mortis, ſed potius ipſe habet dominium ſuper mortem. Apoc. I. 18. „ Habet clavem mortis, & inferni. " Deinde cum dicit, *Quod enim mortuus eſt &c.* probat propoſitum, ſcilicet quod Chriſtus reſurgens ulterius non moriatur: & hoc dupliciter. Primo quidem ratione accepta ex parte mortis, quam ſuſtinuit, dicens: *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*. Non autem intelligitur quod ipſe mortuus eſt peccato quod ipſe commiſit, vel contraxit: quia in eo nullo modo peccatum locum habuit: I. Pet. II. 22. „ Qui peccatum non fecit. " Sed dicitur mortuus eſſe peccato dupliciter: uno modo quia mortuus eſt pro peccato tollendo: II. Corinth. v. 21. „ Eum qui non novit peccatum, pro nobis Deus fecit peccatum, " id eſt hoſtiam pro peccato: alio modo, quia mortuus eſt ſimilitudini carnis peccati, id eſt vitæ paſſibili, & mortali: infra VIII. 3. *Deus miſit Filium ſuum in ſimilitudinem carnis peccati*.

Utroque autem modo concludi poteſt quod Chriſtus mortuus ſit ſemel, ex hoc quod mortuus eſt peccato. Quantum enim ad primum manifeſtum eſt quod per unam mortem omnia peccata delevit, ſecundum illud Hebr. X. 14. „ Una oblatione conſummavit in ſempiternum ſanctificatos. " Ideo non reſtat ut adhuc pro peccato (a) moriatur. I. Pet. III. 18. „ Chriſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt. " Quantum ad ſecundum autem, idem poteſt concludi. Si enim Chriſtus mortem ſuſtinuit, ut deficeret in eo ſimilitudo carnis peccati, debuit eius mors conformari aliis gerentibus carnem peccati, qui ſemel moriuntur: unde dicitur Hebr. IX. 27. „ Quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori .... ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata. " Secundo oſtendit idem ex conditione vitæ quam reſurgendo adeptus eſt, dicens: *Quod autem vivit, vivit Deo*, id eſt ad conformitatem Dei. Dicitur enim II. Cor. ult. 4. „ Quod ſi crucifixus eſt ex infirmitate, vivit ex virtute Dei. " Effectus autem conformatur cauſæ: unde & vita quam Chriſtus reſurgens acquiſivit, eſt deiformis: ſicut ergo vita Dei eſt ſempiterna, & abſque corruptione, ſecundum illud I. Tim. ult. 16. „ Qui ſolus habet immortalitatem; " ita & vita Chriſti eſt immortalis. Deinde cum dicit, *Ita & vos &c.* infert concluſionem intentam, ut conformemur vitæ Chriſti reſurgentis, & quantum ad hoc quod mortuus eſt peccato, id eſt mortali vitæ, quæ habet ſimilitudinem peccati, numquam ad eam rediturus, & quantum ad hoc quod vivit ad conformitatem Dei: & quantum ad primum dicit: *Ita & vos exiſtimate vos quidem mortuos eſſe peccato*, ſcilicet tamquam ad peccatum numquam ſitis redituri: Eſa. XXVI. 14. „ Morientes non vivant: " quantum ad ſecundum dicit, *Viventes Deo*, id eſt ad honorem, vel ſimilitudinem Dei, ut ſcilicet numquam per peccatum moriamur. Gal. II. 20. „ Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei. " Et ideo ſubdit: *In Chriſto Ieſu Domino noſtro*, id eſt per Ieſum Chriſtum, per quem & peccatis morimur, & Deo vivimus. Vel *in Chriſto Ieſu*, id eſt tamquam incorporati Chriſto Ieſu, ut per eius mortem moriamur peccato, & per eius reſurrectionem vivamus Deo. Epheſ. II. 5. „ Convivificavit nos in Chriſto, cuius gratia ſalvati eſtis. "

(a) *Al.* moreretur.

LECTIO III.

NOn ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis eius. Sed neque exhibeatis membra veſtra arma iniquitatis peccato; ſed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes, & membra veſtra, arma iuſtitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur: non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. An neſcitis quoniam cum exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis eius cui obediſtis, ſive peccati ad mortem, ſive obeditionis ad iuſtitiam? Gratias autem Deo, quod fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ in quam traditi eſtis, * Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis iuſtitiæ.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod non eſt nobis permanendum in peccato, & quod huius rei facultatem habemus, hic concludit moralem exhortationem: & circa hoc tria facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Peccatum enim &c.* tertio movet quæſtionem, & ſolvit, ibi, *Quid ergo? Peccabimus &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo exponit eam, ibi, *Ut obediatis &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod *vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut deſtruatur corpus peccati*, per quod datur intelligi quod virtus peccati intantum diminuta eſr ut nobis dominari non poſſit: ergo peccatum de cetero *non regnet in veſtro mortali corpore*. Non autem dicit, Non ſit peccatum in veſtro mortali corpore: quia quamdiu corpus noſtrum eſt mortale, id eſr neceſſitati mortis addictum, non poteſt eſſe quin in corpore noſtro ſit peccatum, ideſt fomes peccati. Sed ex quo a Deo liberati ſumus a regno peccati, debemus conari quod peccatum in corpore noſtro dominium iam amiſſum in nobis non recuperet; & hoc eſt quod dicit: *Non regnet peccatum in veſtro mortali corpore*. Et hoc quidem neceſſarium eſt cavere, dum corpus mortale gerimus, quia dicitur Sap. IX. 15. „ Corpus, quod corrumpitur, aggravat animam. “ Deinde cum dicit, *Ut obediatis &c.* exponit admonitionem præmiſſam. Circa quod conſiderandum eſt, quod dupliciter peccatum regnat in homine. Uno modo per interiorem conſenſum mentis; & hoc removendo, dicit: *Ut obediatis concupiſcentiis eius*: obedire enim per conſenſum mentis concupiſcentiis peccati, eſt peccatum regnare in nobis. Eccli. XVIII. 30. „ Poſt concupiſcentias tuas non eas. “ Secundo modo regnat in nobis peccatum per operis executionem; & ad hoc excludendum, ſubdit: *Sed neque exhibeatis membra veſtra peccato*; id eſt fomiti peccati, *arma iniquitatis*, ideſt inſtrumenta ad iniquitatem exequendam: homo enim cum per membra ſua peccatum exequitur, ad iniquitatem exequitur; & hoc ipſo (a) pugnare videtur ad reſtituendum dominium peccati, quod per conſuetudinem peccati in nobis convaleſcit. Ezech. XXXII. 27. „ Cum armis ſuis „ ad inferos deſcenderunt. “ Deinde cum dicit, *Sed exhibete vos Deo &c.* exhortatur ad contrarium, ut ſcilicet exhibeamus nos Deo. Et primo quantum ad interiorem aſfectum, cum dicit, *Sed exhibeatis vos Deo*, ut ſcilicer mens veſtra ei ſubdatur. Deut. X. 12. „ Et nunc Iſrael, quid Dominus Deus „ tuus requirit a te, niſi ut timeas Dominum Deum tuum, & ambules in viis eius? “ Et hoc facere debetis *tamquam ex mortuis viventes*, ideſt tamquam reducti ad vitam gratiæ de morte culpæ. Nam & ideo iuſtum eſt „ ut qui vivit, iam non ſibi „ vivat, ſed ei qui pro omnibus mortuus „ eſt: “ II. Cor. V. 15. Secundo quantum ad exteriorem actum: unde dicit: *Exhibete membra veſtra Deo*, ideſt ad eius obſequium, *arma iuſtitiæ*, ideſt inſtrumenta quædam ad iuſtitiam exequendam, quibus ſcilicet pugnetis contra inimicos Dei. Epheſ. ult. 11. „ Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis „ ſtare adverſus inſidias diaboli. “ Deinde cum dicit, *Peccatum enim &c.* aſſignat

* *Deeſt in exemplis quæ vidimus, ſententia quæ ſequitur:* Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis iuſtitiæ; *exponitur vero a Divo Thoma in fine Lectionis.*

(a) *Al.* impugnare.

Digitized by Google

ſignat rationem admonitionis prædictæ . Poſſet enim aliquis ſeipſum excuſare, allegans peccati dominium, per quod aſſereret ſe ab obſervatione admonitionis prædictæ impediri. Hoc ergo Apoſtolus primo excludit dicens : *Peccatum enim vobis non dominabitur*, ſcilicet ſi cœperitis peccato reſiſtere, & vos Deo exhibere , ſecundum illud Iac. IV. 8. „ Appropinquate Deo , & ap„ propinquabit vobis: reſiſtite diabolo , & „ fugiet a vobis. “ Quaſi dicat: Ideo poteſtis prædicta obſervare, quia non invenitis peccatum in vos dominari, per quod retrahi poſſitis: ſumus enim liberati a Chriſto , ſecundum illud Ioan. VIII. 36. „ Si „ Filius vos liberaverit, vere liberi eritis.“ Secundo manifeſtat quod dixerat , dicens: *Non enim eſtis ſub lege, ſed ſub gratia.* Ubi conſiderandum eſt, quod non loquitur hic de lege ſolum quantum ad cærimonialia , ſed etiam quantum ad moralia , ſub qua quidem aliquis dicitur eſſe dupliciter . Uno modo quaſi legis obſervantiæ voluntarie ſubiectus ; & hoc modo etiam Chriſtus fuit ſub lege, ſecundum illud Gal. IV. 4. „ Fa„ ctum ſub lege : “ quia ſcilicet legem obſervavit non ſolum quantum ad moralia , ſed etiam quantum ad cærimonialia. Fideles autem Chriſti ſunt quidem hoc modo ſub lege quantum ad moralia , non autem quantum ad cærimonialia. Alio modo dicitur aliquis eſſe ſub lege, quaſi a lege coactus; & ſic dicitur eſſe ſub lege qui non voluntarie ex amore , ſed timore cogitur legem obſervare . Talis autem caret gratia , quæ ſi adeſſet , inclinaret voluntatem ad obſervantiam legis , ut ex amore moralia eius præcepta impleret . Sic igitur quamdiu aliquis ſic eſt ſub lege ut non impleat voluntarie legem; peccatum in eo dominatur, ex quo voluntas hominis inclinatur ut velit id quod eſt contrarium legi. Sed per gratiam tale dominium tollitur, ut ſcilicet homo ſervet legem, non quaſi ſub lege exiſtens, ſed ſicut liber. Galat. IV.31. „ Non „ ſumus ancillæ filii, ſed liberæ : qua liber„ tate Chriſtus nos liberavit. “ Hanc autem gratiam facientem homines libere legem implere, non conferebant legalia ſacramenta , ſed conferunt eam ſacramenta Chriſti. Et ideo illi qui ſe cærimoniis legis ſubiiciebant, quantum pertinet ad virtutem ipſorum ſacramentorum legalium, non erant ſub gratia , ſed ſub lege ; niſi forte per fidem Chriſti gratiam adipiſcerentur. Illi vero qui ſe ſacramentis Chriſti ſubiiciunt , ex eorum virtute gratiam conſequuntur , ut non ſint ſub lege , ſed ſub gratia; niſi forte per ſuam culpam ſe ſubiiciant ſervituti peccati.

Deinde cum dicit , *Quid ergo* ? movet quæſtionem contra id quod dictum eſt: & circa hoc tria facit. Primo proponit quæſtionem; ſecundo ſolvit eam , ducendo ad inconveniens, ibi , *Abſit . An neſcitis &c.* tertio oſtendit eſſe inconveniens id ad quod duxerat , ibi , *Gratias ago Deo &c.* Circa primum conſiderandum eſt , quod verbum præmiſſum poterat male intelligi ab aliquibus, ut ſcilicet fideles Chriſti non ſint ſub lege quantum ad debitum obſervandi præcepta moralia; ex quo ſequeretur quod fidelibus Chriſti licitum eſſet peccare, ſcilicet contra præcepta moralia faciendo: & ideo ſub hoc ſenſu quæſtionem movet , dicens: *Quid ergo* dicemus? Numquid *peccabimus*, ſcilicet contra præcepta moralia legis faciendo, quoniam dictum eſt quod *non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia*? Et hunc ſenſum Apoſtolus improbat ad Gal. V. 13. dicens: „ Vos in libertatem vocati eſtis, fra„ tres mei : tantum ne libertatem in oc„ caſionem detis carnis. “ Et ideo hic etiam reſpondens, ſubdit , *Abſit*, ſcilicet ut peccemus , quia ſumus a lege liberati : quia ſi peccaremus, ſequeretur hoc inconveniens, quod iterum redigeremur in ſervitutem peccati; & hoc eſt quod dicit : *An neſcitis quoniam cui vos exhibetis* propria voluntate *ſervos ad obediendum*, ſpontanee *ſervi eſtis eius cui obeditis*? Obedire enim debitum eſt, quod ſervi dominis debent. Epheſ. VI. 5. „ Ser„ vi, obedite dominis carnalibus . “ Unde cum aliquis obedit alicui, ſe ſervum profitetur eius, obediendo. Diverſo tamen ſtipendio diverſis dominis obeditur . Qui enim obedit peccato, per ſervitutem peccati ducitur in mortem; & hoc eſt quod dicit , *Sive peccati*, ſcilicet ſervi eſtis, ei obediendo; (a) & hoc *in mortem*, ideſt æternam damnationem, præcipitandi: de qua dicitur Apoc.XX. 6. „ In his mors ſecunda non „ habet locum . “ Qui vero obedit Deo, efficitur huius obedientiæ ſervus: quia per aſſuetudinem obediendi , mens eius magis ac magis ad obediendum inclinatur, & ex hoc iuſtitiam perficit: & hoc eſt quod dicit: *Sive obeditionis*, ſcilicet divinorum præceptorum, ſervi eſtis *ad iuſtitiam* implendam, ſecundum illud ſupra II. 13. *Factores legis iuſtificabuntur*. Et ſatis convenienter obeditionem peccato opponit, eo quod

(a) *Al.* & hoc eſt in mortem.

ſicut Ambroſius dicit, peccatum eſt tranſgreſſio legis divinæ, & cæleſtium inobedientia mandatorum. Deinde cum dicit, *Gratias autem Deo*, oſtendit hoc eſſe inconveniens, ſcilicet quod obediendo peccato, iterum reducamur in ſervitutem peccati. Primo quidem ratione accepta ex beneficio quod conſecuti ſumus. Si enim aliquis per gratiam alicuius, a ſervitute liberatur, inconveniens eſt quod ſe ſpontaneum ſubiiciat ſervituti: unde cum nos per gratiam Dei ſimus liberati a peccato, inconveniens eſt quod iterum nos ſponte retrudamus in ſervitutem peccati. Secundo ex conditione in quam ducti ſumus poſt libertatem peccati, ut ſcilicet ſimus ſervi iuſtitiæ. Non licet autem ſervo alicuius, ſe contrarii domini ſervituti ſubiicere: unde nobis non licet, ex quo ſumus facti ſervi iuſtitiæ, iterum redire ad ſervitutem peccati. Utramque rationem Apoſtolus ſimul tangit, dicens: *Gratias ago Deo*: ſic & vos gratias agere debetis, quod *cum eſſetis ſervi peccati*: quia „ qui facit peccatum, ſervus eſt peccati: “ Ioan. VIII. 34. *obediſtis*, ſcilicet credendo: ſupra I. 5. „ Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus: “ & hoc non coacti, ſed *ex corde*: infra X. 10. „ Corde creditur ad iuſtitiam: “ *in eam formam doctrinæ*, ideſt in doctrinam catholicæ fidei: II. Tim. I. 13. „ Formam habe ſanorum verborum quæ a me audiſti: “ *in quam traditi eſtis*; ideſt, cui vos tota iter ſubdidiſtis. II. Cor. VIII. 5. „ Semetipſos dederunt primum Deo, deinde nobis per voluntatem Dei. “ Et per hoc *liberati eſtis a peccato*, & ita non convenit quod in ſervitutem peccati redeatis: & *ſervi facti eſtis iuſtitiæ*; & ita non convenit quod iuſtitiam deſeratis. I. Corinth. VII. 23. „ Pretio empti eſtis, & non eſtis veſtri. “

L E C T I O IV.

HUmanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ. Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati ad iniquitatem, ita nunc exhibete membra veſtra ſervire iuſtitiæ in ſanctificationem. Cum enim ſervi eſſetis peccati, liberi fuiſtis iuſtitiæ. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc vero liberati a peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, finem vero vitam æternam. Stipendia enim peccati mors; gratia autem Dei, vita æterna in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

POſtquam Apoſtolus oſtendit ratione accepta ex beneficio divino quod non eſt nobis in peccato permanendum, ſed Deo ſerviendum; hic oſtendit idem ratione accepta ex prioris vitæ conſuetudine: & circa hoc tria facit. Primo proponit ſuppoſiti documenti conditionem quod ſubdit; ſecundo ponit documenti expreſſionem, ibi, *Sicut enim exhibuiſtis &c.* tertio documenti rationem aſſignat, ibi, *Cum enim ſervi eſſetis peccati &c.* Dicit (a) ergo primo: Monui quod exhibeatis vos Deo: adhuc dico vobis quoddam humanum, ideſt congruens imbecillitati humanæ. Sic enim quandoque homo accipitur in Scriptura, prout ſcilicet ſignificat conditionem infirmitatis humanæ. Sap. IX. 5. „ Homo infirmus, & exigui temporis, & minor ad intellectum iudicii, & legum. “ I. Corinth. III. 3. „ Cum ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? “ Cauſam autem aſſignat, ſubdens, *Propter infirmitatem*. Perfectis enim ſunt perfectiora præcepta tradenda: I. Corinth. II. 6. „ Sapientiam loquimur inter perfectos: “ Hebr. V. 14. „ Perfectorum eſt ſolidus cibus: “ infirmioribus ſunt danda leviora præcepta. I. Corinth. III. I. „ Tamquam parvulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, non eſcam. “ Hebr. V. 12. „ Facti eſtis quibus lac opus eſt. “ Hæc autem infirmitas non ex ſpiritu, ſed ex carne venit: quia „ corpus, quod corrumpitur, aggravat animam, “ ut dicitur Sapient. IX. 15. & ideo ſubditur, *Carnis veſtræ*. Mat. XXVI. 41. „ Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma. “

Deinde cum dicit, *Sicut enim exhibuiſtis &c.* ponit documentum, quod dicit eſſe humanum, in quo docet corpus eſſe æqualiter exhibendum ad ſerviendum iuſtitiæ, ſe-

(a) *Al. deeſt* ergo.

Digitized by Google

ſecundum quod nos exhibuimus ipſum ad ſerviendum peccato: & hoc eſt quod dicit: *Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire*, ſcilicet per executionem mali operis, *immunditiæ, & iniquitati* corde conceptæ, ut immunditia referatur ad peccata carnalia: Epheſ. v. 3. ,, Omnis fornicatio, aut ,, immunditia, nec nominetur in vobis: " iniquitas autem referatur ad peccata ſpiritualia, & præcipue quibus læditur proximus. Pſal. xxxv. 5. ,, Iniquitatem meditatus eſt in cubili. " Quibus in corde conceptis, membra ſerviunt *ad iniquitatem*, ſcilicet opere exequendam. Et ponit iniquitatem hic pro immunditia, & iniquitate, ſecundum quod omne peccatum eſt iniquitas, infra xiii. & hoc inquantum diſcordat ab æquitate legis divinæ. *Ita nunc*, ſcilicet liberati a peccato, *exhibete membra veſtra*, ſcilicet per executionem bonorum operum, *ſervire iuſtitiæ*, in lege divina nobis propoſitæ; & hoc *in ſanctificationem*, id eſt in executionem, & augmentum ſanctitatis. Apoc. ult. 11. ,, Sanctus ſanctificetur adhuc. " Dicit autem hoc eſſe humanum: quia ſecundum rectum iudicium exigeretur ut homo multo plus ſerviret iuſtitiæ quam ante ſervierit peccato. Baruch iv. 28. ,, Sicut fuit ſenſus veſter ut erraretis a Deo, decies tantum iterum convertentes requiretis eum. "

Huius documenti rationem conſequenter aſſignat, dicens: *Cum enim ſervi eſſetis peccati &c.* & circa hoc duo facit. Primo proponit rationem prædictorum; ſecundo probat quod ſuppoſuerat, ibi, *Stipendia peccati mors*. Oſtendit autem rationem præmiſſorum, præferendo ſtatum gratiæ ſtatui culpæ. Si enim plura nobis bona ex iuſtitia proveniunt quam ex culpa, magis debemus inſiſtere ad ſerviendum iuſtitiæ quam ſtuduerimus ad ſerviendum peccato. Primo ergo ponit conditionem ſtatus peccati; ſecundo conditionem ſtatus iuſtitiæ, ibi, *Nunc vero liberati &c.* Circa primum tria facit. Primo ponit conditionem peccati; ſecundo effectum peccati, ibi, *Quem ergo fructum habuiſtis?* tertio finem, ibi, *Nam finis illorum mors eſt*.

Circa primum conſiderandum eſt, quod homo naturaliter eſt liberi arbitrii propter rationem, & voluntatem, quæ cogi non poteſt, inclinari tamen ab aliquibus poteſt. Semper ergo homo, quantum ad arbitrium rationis, remanet liber a coactione, non tamen (*a*) ſemper eſt liber ab inclinatione. Quandoque enim liberum arbitrium inclinatur ad bonum per habitum gratiæ, vel iuſtitiæ; & tunc habet ſervitutem iuſtitiæ, & eſt liber a peccato. Quandoque autem arbitrium inclinatur ad malum per habitum peccati; & tunc habet ſervitutem peccati, & libertatem iuſtitiæ. Servitutem quidem peccati (*b*) dico, qua trahitur ad conſentiendum peccato contra iudicium rationis. Ioan. viii. 34. ,, Qui facit peccatum, ſervus eſt peccati: " & quantum ad hoc dicit: *Cum enim ſervi eſſetis peccati*. Libertatem vero a iuſtitia quantum ad hoc quod homo abſque freno iuſtitiæ præcipitat ſe in peccatum: & quantum ad hoc dicit: *Liberi fuiſtis iuſtitiæ*: quod præcipue contingit his qui ex certo propoſito peccant: nam illi qui ex infirmitate, vel ex paſſione peccant, aliquo freno iuſtitiæ retinentur, ut non videantur a iuſtitia omnino liberi. Hierem. ii. 20. ,, A ſæculo fregiſti iugum, rupiſti vincula, dixiſti, Non ſerviam. " Iob xi. 12. ,, Vir vanus in ſuperbiam erigitur, & tamquam pullum onagri, liberum ſe putat. " Sciendum eſt tamen, quod iſte ſtatus habet veram ſervitutem, libertatem autem non veram, ſed apparentem. Cum enim homo ſit id quod eſt ſecundum rationem, tunc homo vere eſt ſervus quando ab aliquo (*c*) extraneo abducitur ab eo quod eſt rationis. Sed quod aliquis freno rationis non cohibeatur a ſequela concupiſcentiæ, eſt libertas quantum ad opinionem illius qui ſummum bonum putat concupita ſequi.

Deinde cum dicit, *Quem ergo fructum habuiſtis?* oſtendit effectum peccati. Et unum quidem effectum excludit, ſcilicet effectum fructuoſum, cum dicit: *Quem ergo fructum habuiſtis*, ſcilicet cum peccabatis, *in illis*, ſcilicet peccatis? Sunt enim infructuoſa peccati opera, quia non adiuvant hominem ad beatitudinem conſequendam. Iſa. lix. 6. ,, Opera eorum, opera inutilia. " Mich. ii. 1. ,, Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in cubilibus veſtris. " Aſtruit autem effectum confuſibilem, dicens: *In quibus*, ſcilicet peccatis, id eſt de quibus, *nunc*, ſcilicet in ſtatu pœnitentiæ, *erubeſcitis*, propter eorum turpitudinem. Hier. xxxi. 19. ,, Poſtquam oſtendiſti mihi, percuſſi femur meum confuſione, & erubui. " Iſa. i. 29. ,, Erubeſcetis ſuper hortis (ſcilicet voluptatis) quos elegeratis. " Deinde cum dicit, *Nam finis &c.* ponit finem peccati, dicens: *Nam finis* illo-

(a) *Al. omittitur* ſemper. (b) *Al. deeſt* dico. (c) *Al.* extremo.

illorum, ſcilicet peccatorum, *mors eſt*: quæ quidem & ſi non ſit finis operantis peccatum, quia peccando non intendit mortem incurrere, eſt tamen finis ipſorum peccatorum, (*a*) quia de ſe nata ſunt mortem inducere, & temporalem, quia cum anima a ſe Deum ſeparat, dignum eſt ut ab ea corpus ſuum ſeparetur; & æternam, quia cum aliquis (*b*) ad tempus vult ſeparari a Deo propter concupiſcentiam peccati, dignum eſt ut ab eo æternaliter ſeparetur, quod eſt mors æterna. Supra 1. ult. *Qui talia agunt, digni ſunt morte*. Deinde cum dicit, *Nunc vero liberati &c.* oſtendit qualitatem ſtatus iuſtitiæ: & primo ponit conditionem ſtatus iuſtitiæ; ſecundo effectum, ibi, *Habetis fructum veſtrum &c.* tertio ponit finem, ibi, *Finem vero vitam æternam*. Circa primum conſiderandum eſt, quod ſicut (*c*) quamdiu aliquis a peccato inclinatur ad malum, eſt liber a iuſtitia; ita cum aliquis ex habitu iuſtitiæ, & gratiæ inclinatur ad bonum, eſt liber a peccato, ut ſcilicet ab eo non ſuperetur uſque ad conſenſum: unde dicit: *Nunc vero*, ſcilicet in ſtatu iuſtitiæ, *liberati a peccato*. Ioan. VIII. 36. „ Si Filius vos liberaverit, tunc vere „ liberi eritis. " Similiter e contra ſicut in ſtatu peccati eſt aliquis ſervus peccati, cui obedit; ita in ſtatu iuſtitiæ eſt aliquis ſervus Dei, voluntarie obediens, ſecundum illud Pſal. XCIX. 1. „ Servite Domino in „ lætitia. " Et hoc eſt quod ſubdit: *Servi autem facti Deo*. Pſalm. CXV. 16. „ O Do„ mine, quia ego ſervus tuus. " Hæc autem vera eſt libertas, & optima ſervitus: quia per iuſtitiam homo inclinatur ad id quod convenit ipſi, quod eſt proprium hominis, & avertitur ab eo quod convenit concupiſcentiæ, quod eſt maxime beſtiale. Deinde cum dicit, *Habetis fructum*, ponit effectum iuſtitiæ, dicens: *Habetis fructum veſtrum in ſanctificationem*; ideſt, ipſa ſanctificatio, hoc eſt executio ſanctitatis per bona opera, eſt fructus veſter, inquantum ſcilicet hoc ſpiritualiter, & ſancte vos delectat. Eccli. XXIV. 23. „ Flores mei fructus honoris, & honeſta„ tis. " Galat. V. 22. „ Fructus ſpiritus „ eſt gaudium, pax &c. " Conſequenter ponit finem, dicens: *Finem vero*, habetis, *vitam æternam*: quæ quidem eſt finis & ipſorum iuſtorum, qui propter vitam æternam habendam omnia operantur: Matth. VI. 33. „ Primum quærite regnum Dei, & „ hæc omnia adiicientur vobis: " & etiam ipſorum operum, quæ cum ex obedientia Dei fiant, & ad Dei imitationem, vitam æternam merentur. Ioan. X. 27. „ Oves meæ vocem meam audiunt, & ſe„ quuntur me, & vitam æternam do eis."

Deinde cum dicit, *Stipendia enim peccati mors*, manifeſtat quod dixerat de finibus malorum, & bonorum: & primo quantum ad mala dicit: Dictum eſt, quod finis peccatorum eſt mors: *ſtipendia enim peccati mors*. Dicuntur autem ſtipendia, mercedes militum, a ſtipe pendenda, ideſt ponderanda: quia pecunia diſtribuenda militibus ponderabatur. Quia ergo peccatores peccato militant, membra ſua exhibentes arma peccato, ut ſupra dictum eſt; mors dicitur eſſe ſtipendium peccati, ideſt retributio quam retribuit ſibi ſervientibus. Et ex hoc manifeſtum eſt quod mors ſit finis peccatorum, non quem peccantes quærunt, ſed qui eis retribuitur. Pſal. X. 7. „ Ignis, ſulphur, „ ſpiritus procellarum, pars calicis eo„ rum. " Quantum vero ad bona dicit: *Gratia Dei vita æterna*. Quia enim dixerat iuſtos homines habere vitam æternam, quam certum eſt non poſſe haberi niſi per gratiam; ideo hoc ipſum quod bona operamur, & quod opus noſtrum eſt dignum vita æterna, eſt a gratia Dei: unde & in Pſal. LXXXIII. 12. dicitur: „ Gratiam, & „ gloriam dabit Dominus. " Sic igitur opera noſtra, ſi conſiderentur in ſui natura, & ſecundum quod procedunt ex libero arbitrio hominis, non merentur ex condigno vitam æternam, ſed ſolum ſecundum quod procedunt ex gratia Spiritus ſancti. Unde dicitur Ioan. IV. 14. quod „ fiet in eo fons „ aquæ ſalientis in vitam æternam. " Et hoc fit *in Chriſto Ieſu Domino noſtro* ideſt per Chriſtum; vel inquantum in ipſo ſumus per fidem, & caritatem. Ioan. VI. 40. „ Omnis qui videt Filium, & credit in „ eum, habet vitam æternam. "

(a) *Al.* quia nata ſunt. (b) *Al. deſideratur* ad tempus. (c) *Al.* quando.

CA-

CAPITIS SEPTIMI
LECTIO I.

AN ignoratis, fratres (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur quanto tempore vivit? Nam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro alligata eſt legi; ſi autem mortuus fuerit vir eius, ſoluta eſt a lege viri. Igitur vivente viro vocabitur adultera, ſi fuerit cum alio viro; ſi autem mortuus fuerit vir eius, liberata eſt a lege viri, ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, & vos mortificati eſtis legi per corpus Chriſti, ut ſitis alterius qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificetis Deo. Cum enim eſſemus in carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate ſpiritus, & non in vetuſtate litteræ.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a peccato, hic oſtendit quod per eamdem gratiam Chriſti liberamur a ſervitute legis: & circa hoc duo facit. Primo ponit propoſitum; ſecundo excludit obiectionem, ibi, *Quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a ſervitute legis; ſecundo oſtendit utilitatem huius liberationis, ibi, *Ut fructificemus Deo*. Circa primum tria facit. Primo proponit documentum, ex quo arguitur ad propoſitum oſtendendum; ſecundo manifeſtat ipſum, ibi, *Nam quæ ſub viro eſt &c.* tertio concludit, ibi, *Itaque fratres mei &c.* Documentum autem proponit eis quaſi notum: unde dicit: *An ignoratis fratres?* quaſi diceret: Hoc ignorare non debetis. 1. Cor. xiv. 38. „ Si quis ignorat, „ ignorabitur. “ Et cauſam quare non debent ignorare, oſtendit ſubdens: *Scientibus enim legem loquor*.

Sed cum Romani Gentiles eſſent, & legem Moyſi ignorarent, videtur eis non competere quod hic dicitur; & ideo quidam expoſuerunt hoc de lege naturali, quæ Gentibus non erat incognita, ſecundum illud ſupra 11. 14. *Cum Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea quæ legis ſunt faciunt, eiuſmodi legem non habentes, ipſi ſibi ſunt lex.* Unde & ſubditur: *Quia lex in homine dominatur*, ſcilicet naturalis, *quanto tempore* ſcilicet *vivit* lex in homine: quæ quidem vivit quamdiu ratio (*a*) naturalis efficaciter in homine viget. Moritur autem lex naturalis in homine (*b*) quando ratio naturalis paſſionibus ſuccumbit. Eſa. xxiv. 5. „ Diſſipaverunt fœdus ſempiternum, “ ſcilicet legis naturalis.

Sed hoc non videtur eſſe ſecundum intentionem Apoſtoli, qui abſolute, & indeterminate de lege loquens, ſemper loquitur de lege Moyſi. Et ideo dicendum eſt, quod Romani fideles non erant ſolum Gentes, ſed inter eos erant multi Iudæi: unde habetur Act. xviii. 2. „ Paulus Corinthi invenit quemdam Iudæum, nomine Aquilam, qui nuper venerat ab Italia, & Priſcillam uxorem eius: eo quod præcepiſſet Claudius diſcedere omnes Iudæos a Roma. “ *Lex* ergo hoc modo *dominatur in homine quanto tempore vivit*, ſcilicet homo: data eſt enim lex ad dirigendum homines in via huius vitæ, ſecundum illud Pſal. xxiv. 12. „ Legem ſtatuit ei in „ via quam elegit. “ Ideo legis obligatio morte ſolvitur.

Deinde cum dicit, *Nam quæ ſub viro eſt mulier &c.* manifeſtat quod dixerat per exemplum in lege matrimonii: & primo ponit exemplum; ſecundo manifeſtat per ſignum, ibi, *Ergo vivente viro &c.* Circa primum duo facit. Primo in exemplo ponit quomodo obligatio legis durat, vita durante, dicens: *Nam mulier, quæ ſub viro*, id eſt ſub viri poteſtate, *eſt*, ex lege divina, qua dictum eſt Gen. iii. 16. „ Sub viri „ poteſtate eris, “ *alligata eſt legi*, ſcilicet qua tenetur convivere viro, ſecundum illud Matth. xix. 6. „ Quos Deus coniun„ xit, homo non ſeparet. “ Et hæc quidem inſeparabilitas matrimonii præcipue cauſatur, inquantum eſt ſacramentum coniunctionis indiſſolubilis Chriſti & Eccleſiæ, vel

(a) *Al.* naturaliter. (b) *Al.* quamdiu.

vel Verbi & humanæ naturæ in perſona Chriſti. Epheſ. v. 32. „ Sacramentum hoc „ magnum eſt in Chriſto, & Eccleſia. “ Secundo ibi, *Si autem mortuus fuerit vir eius*, manifeſtat in exemplo quomodo obligatio legis ſolvitur poſt mortem, dicens: *Si autem vir*, ſcilicet mulieris, *fuerit mortuus*, mulier poſt mortem viri, *ſoluta eſt a lege mariti*, ideſt a lege matrimonii, qua (*a*) obligabatur viro. Cum enim, ut Auguſtinus ait Lib. de Nuptiis, & concupiſcentia (Lib. 1. cap. xviii) nuptiæ ſint bona mortalium, non ſe extendit obligatio nuptiarum poſt vitam mortalem. Et propter hoc in reſurrectione, quando erit vita immortalis, neque nubent, neque nubentur, ut dicitur Matth. xxii. Ex quo patet quod ſi aliquis moriatur, & reſurgat, ſicut in Lazaro accidit, non erit uxor, quæ fuerat, niſi de novo cum ipſo contrahat.

Sed contra hoc inducitur quod habetur Heb. xi. 35. „ Acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. “

Sed ſciendum eſt, quod mulieres non receperunt maritos ſuos, ſed filios ſuos; ſicut mulier quædam per Eliam, ut habetur III. Reg. xvii. & alia per Eliſeum, ut habetur IV. Reg. iv. Aliter autem ſe habet in ſacramentis quæ imprimunt characterem, qui eſt quædam conſecratio animæ immortalis. Omnis autem conſecratio manet, quamdiu manet res conſecrata; ſicut patet in conſecratione Eccleſiæ, vel altaris. Et ideo ſi baptizatus, vel confirmatus, vel ordinatus moriatur, & reſurgat, non debet iterum eadem ſacramenta accipere.

Deinde cum dicit, *Ergo vivente viro &c.* manifeſtat quod dixerat, per ſignum: & primo quantum ad obligationem matrimonii, quæ durat in muliere, vivente viro, cuius ſignum eſt quod vocatur adultera ſi fuerit cum alio viro, ſcilicet ei carnaliter commixta, vivente viro (*b*) ſuo. Hier. iii. 1. „ Si dimiſerit vir uxorem ſuam, & „ recedens ab eo, duxerit virum alterum; „ numquid non polluta, & contaminata eſt „ mulier illa? Secundo ibi, *Si autem mortuus fuerit vir eius*, inducit ſignum quantum ad hoc quod obligatio legis matrimonii ſolvitur per mortem, dicens, quod *ſi vir eius*, ſcilicet mulieris, *mortuus fuerit*, *liberata eſt* mulier *a lege viri*, qua obligabatur viro, *ut non ſit adultera*, *ſi fuerit cum alio*, carnaliter ei commixta, præſertim ſi ei matrimonialiter coniungatur. I. Cor. vii. 39. „ Si dormierit vir eius (ſcilicet mulieris) liberata eſt: cui vult, nubat. “ Ex quo patet quod ſecundæ nuptiæ, vel tertiæ, vel quartæ, ſunt ſecundum ſe licitæ, & non ſolum per diſpenſationem, ut videtur dicere Chryſoſtomus, qui ſuper Matthæum dicit, quod ſicut Moyſes permiſit libellum repudii, ita Apoſtolus permiſit ſecundas nuptias. Nulla eſt enim ratio, ſi lex matrimonialis ſolvitur per mortem, quare non liceat coniugi remanenti ad ſecunda vota tranſire. Quod autem Apoſtolus dicit I. Timoth. iii. 2. Quod „ oportet Epiſcopum eſſe unius uxoris virum, “ non hoc dicitur, quia ſecundæ nuptiæ ſint illicitæ, ſed propter defectum ſacramenti: quia non eſſet unus unius, ſicut Chriſtus eſt ſponſus unius Eccleſiæ.

Deinde cum dicit, *Itaque fratres mei &c.* concludit principale propoſitum, dicens: *Itaque fratres mei*, ideſt per hoc quod eſtis facti membra corporis Chriſti, ſimul cum eo mortui, & ſepulti, ut ſupra eſt habitum, *mortificati eſtis legi*, ideſt quantum ad hoc quod ceſſat in vobis obligatio legis, ita ſcilicet *ut iam ſitis alterius*, ſcilicet Chriſti, eius legi ſubiecti, *qui ex mortuis reſurrexit*, in quo & vos reſurgentes novam vitam aſſumpſiſtis. Et ita non lege prioris vitæ, ſed lege novæ vitæ tenemini obligati.

Videtur autem eſſe diſſimilitudo quantum ad hoc quod in præcedenti exemplo vir moriebatur, & remanebat mulier abſque obligatione legis; hic autem ille qui ſolvitur ab obligatione, dicitur mori.

Sed ſi recte conſideremus, utrumque eſt eiuſdem rationis: quia cum matrimonium ſit inter duos, ſicut quædam relatio, non refert quicumque eorum moriatur, ad hoc quod tollatur lex matrimonii: utrumlibet enim contingat, manifeſtum eſt quod per mortem qua commorimur Chriſto, ceſſat obligatio veteris legis.

Deinde cum dicit, *Ut fructificemus*, oſtendit utilitatem prædictæ liberationis: & circa hoc tria facit. Primo ponit utilitatem, dicens: *Ut fructificemus Deo*: per hoc enim quod ſumus facti membra Chriſti, in Chriſto manentes, poſſumus fructum boni operis facere ad honorem Dei. Ioan. xv. 4. „ Sicut palmes non poteſt ferre fructum a „ ſemetipſo, niſi manſerit in vite; ſic nec „ vos niſi in me manſeritis. “ Secundo ibi, *Cum enim eſſemus*, oſtendit quod iſte fructus impediebatur quando eramus ſub ſervitute legis, dicens: *Cum eſſemus in carne*, ideſt

(a) *Al.* obligatur. (b) *Al.* deeſt ſuo.

ideſt ſubditi concupiſcentiis carnis : infra VIII. 9. „ Vos autem non eſtis in carne , „ ſed in ſpiritu : “ *paſſiones* , & affectiones *peccatorum*, *quæ* quidem *erant per legem* vel notificatæ, vel augmentatæ occaſionaliter, ut ſupra patuit , *operabantur in membris noſtris*; ideſt, movebanr membra noſtra. Iacob. IV. 1. „ Unde helia, & lites? „ Nonne ex concupiſcentiis ? “ Et hoc *ut fructificarent morti*: ideſt , ut fructum facerent mortis. Iacob. I. 15. „ Peccatum cum „ conſummatum fuerit , generat mortem. “ Tertio ibi, *Nunc autem ſoluti*, oſtendit quod prædicta utilitas acquiritur ab his qui ſunt liberati a ſervitute legis, dicens: *Nunc autem ſoluti ſumus* per gratiam Chriſti *a lege mortis*, ideſt a ſervitute legis Moyſi : quæ dicitur lex mortis , vel quia corporaliter occidebat abſque miſericordia: Heb. X. 28. „ Irritam quis faciens legem Moyſi , ſine „ ulla miſeratione moritur : “ vel potius dicitur lex mortis , quia ſpiritualiter occidebat per occaſionem , ſecundum illud II. Corinth. III. 6. „ Littera occidit . “ In qua lege nos tenebamur , quaſi ſervi ſub lege . Gal. III. 23. „ Prius autem quam ve„ niret fides , ſub lege cuſtodiebamur . “ Ita ſcilicet ſumus ſoluti , *ut ſerviamus in novitate ſpiritus*, ideſt ſpiritu renovati per gratiam Chriſti : Ezech XXXVI. 26. „ Dabo vo„ bis cor novum , & ſpiritum novum po„ nam in medio veſtri : “ *non in vetuſtate litteræ*, ideſt non ſecundum veterem legem. Vel non in vetuſtate peccati , quam littera legis auferre non potuit. Pſal. VI. 8. „ In„ veteravi inter omnes inimicos meos. “

L E C T I O II.

QUid ergo dicemus? Lex peccatum eſt? Abſit. Sed peccatum non cognovi niſi per legem: nam concupiſcentiam neſciebam , niſi lex diceret , Non concupiſces. Occaſione autem accepta, peccatum per mandatum operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. Sine lege enim peccatum mortuum erat. Ego autem vivebam ſine lege aliquando. Sed cum veniſſet mandatum , peccatum revixit . Ego autem mortuus ſum, & inventum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam , hoc eſſe ad mortem. Nam peccatum, occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me , & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum , & iuſtum, & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi factum eſt mors? Abſit. Sed peccatum , ut appareat peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem, ut fiat ſupra modum peccans peccatum per mandatum.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a ſervitute legis , & quod iſta liberatio eſt utilis ; hic reſpondet cuidam obiectioni , quæ ex præmiſſis occaſionem habet , per quam videtur quod lex vetus non ſit bona : & circa hoc duo facit. Primo ſolvit obiectionem , per quam videtur legem non eſſe bonam ; ſecundo oſtendit legem eſſe bonam , *Scimus enim &c.* Circa primum duo facit . Primo ponit obiectionem quantum ad ipſam legem; ſecundo ſolvit , ibi , *Itaque lex quidem ſancta*. Dicit ergo primo : Dictum eſt , quod paſſiones peccatorum erant per legem, & quod eſt lex mortis : *quid ergo dicemus* ex his ſequi ? Numquid dicemus , quod *lex eſt peccatum*? Quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Uno modo quod lex peccatum doceat , ſicut dicitur Hier. X. 3. „ Le„ ges populorum vanæ ſunt : “ quia ſcilicet vanitatem docent ; alio modo ut lex dicatur peccatum , quia ille qui legem dedit , peccaverit , talem legem ferendo : & hæc duo invicem ſe conſequuntur : quia ſi lex peccatum docet , legiſlator legem ferendo peccat . Eſai. X. 1. „ Væ qui condunt leges iniquas . “ Videtur autem quod lex peccatum doceat , ſi paſſiones peccatorum ſunt per legem, & ſi lex ducit ad mortem . Deinde cum dicit , *Abſit* , ſolvit prædictam obiectionem . Circa quod ſciendum eſt, quod ſi lex per ſe directe cauſaret paſſiones peccatorum , vel mortem , ſequeretur quod lex eſſet peccatum altero modorum dictorum; non autem ſi lex eſt occaſio paſſionnum peccati, & mortis. Circa hoc ergo duo facit . Primo oſtendit quid lex per ſe facit ; ſecundo oſtendit quid ex ea occaſionaliter ſequatur, ibi , *Occaſione autem accepta &c.* Circa primum tria facit . Primo reſpondet ad quæſtionem , dicens, *Abſit*, ſcilicet quod lex ſit peccatum: neque enim ipſa docet peccatum, ſecundum illud Pſal. XVIII. 8. „ Lex Domini imma„ culata : “ neque legiſlator peccavit , quaſi iniuſtam legem ferens , ſecundum illud

Pro-

Digitized by Google

Proverb. VIII. 15. „ Per me Reges regnant, „ & legum conditores iuſta decernunt . " Secundo ibi , *Sed peccatum non cognovi &c.* ponit id quod per ſe pertinet ad legem , ſcilicet notificare peccatum, & non auferre; & hoc eſt quod dicit: *Sed peccatum non cognovi niſi per legem* . Supra III. 20. *Per legem enim Dei cognitio peccati* . Et ſi quidem hoc intelligitur de lege naturali , manifeſtum eſt quod dicitur, quia per legem naturalem homo diiudicat (*a*) inter bonum & malum. Eccli. XVII. 6. „ Senſu imple„ vit corda illorum, & bona, & mala o„ ſtendit illis. " Sed Apoſtolus hic videtur loqui de lege veteri , quam ſignificavit ſupra , dicens, *Non in vetuſtate litteræ* . Dicendum eſt ergo , quod ſine lege poterat quidem peccatum cognoſci , ſecundum quod habet rationem inhoneſti , ideſt contra rationem exiſtens; non autem ſecundum quod importat offenſam divinam, quia per legem divinitus datam manifeſtatur homini quod Deo diſplicent peccata humana in hoc quod ea prohibet, & mandat puniri . Tertio ibi, *Nam concupiſcentiam neſciebam*, probat quod dixerat, dicens: *Nam concupiſcentiam neſciebam, niſi lex diceret, Non concupiſces* .

Circa quod conſiderandum eſt, quod hoc quod dixerat, *Peccatum (b) non cognovi niſi per legem* , poſſet aliquis referre ad ipſum actum peccati , quem lex in notitiam hominis ducit dum prohibet; & hoc quidem verum eſt quantum ad aliqua peccata. Dicitur enim Levit. XVIII. 23. „ Mulier non „ ſuccumbet iumento. " Sed quod hic non ſit intellectus Apoſtoli , patet ex his quæ hic dicuntur: nullus enim eſt qui ipſum actum concupiſcentiæ ignoret , cum omnes ipſum experiantur. Eſt ergo intelligendum, ſicut ſupra diximus, quod peccatum non cognoſcitur niſi per legem , quantum ad reatum pœnæ, & offenſam Dei . Ideo autem hoc probat per concupiſcentiam, quia concupiſcentia prava communiter ſe habet ad omnia peccata. Unde Gloſſa dicit, & Auguſtinus (de Verb. Apoſt. ſerm. IV.)„ Hic „ elegit Apoſtolus quod eſt generale pecca„ tum, ſcilicet concupiſcentiam . Bona eſt „ ergo lex, quæ dum concupiſcentias pro„ hibet, omnia mala prohibet . " Poteſt autem intelligi quod concupiſcentia ſit generale peccatum , ſecundum quod ſumitur (*c*) pro concupiſcentia rei illicitæ, quæ eſt de eſſentia cuiuslibet peccati . Non autem ſic appellavit Auguſtinus concupiſcentiam generale peccatum; ſed quia eſt radix , & cauſa omnis peccati aliqua concupiſcentia ſpecialis. Unde & Gloſſa dicit, quod concupiſcentia eſt generale peccatum, unde omnia mala veniunt . Inducit enim Apoſtolus præceptum legis, quod habetur Exod. XX. 17. ubi ſpecialiter prohibetur , „ Non „ concupiſces rem proximi tui , " quæ eſt concupiſcentia avaritiæ, de qua loquitur I. Tim. VI. 10. „ Radix omnium malorum eſt „ cupiditas: " & hoc ideo , quia pecuniæ obediunt omnia , ut dicitur Eccle. X. Et ideo concupiſcentia, de qua hic loquitur, eſt generale malum , non communitate generis, vel ſpeciei , ſed communitate cauſalitatis. Nec eſt contrarium quod habetur Eccli. X. 15. „ Initium omnis peccati, ſuper„ bia: " nam ſuperbia eſt initium peccati ex parte averſionis; cupiditas autem eſt principium peccatorum ex parte converſionis ad bonum commutabile . Poteſt autem dici, quod Apoſtolus ſpecialiter aſſumit concupiſcentiam ad propoſiti manifeſtationem: quia vult oſtendere quod ſine lege peccatum non cognoſcebatur, inquantum ſcilicet pertinet ad offenſam Dei: & hoc maxime patet in hoc quod lex Dei prohibet concupiſcentiam , quæ ab homine non prohibetur: nam ſolus Deus hominem reum reputat propter concupiſcentiam cordis , ſecundum illud I. Reg. XVI. 7. „ Homines „ vident quæ patent , Deus autem intue„ tur cor . " *Ideo autem lex Dei* potius prohibuit concupiſcentiam rei alienæ, quæ furtu aufertur, & uxoris alienæ, quæ per adulterium violatur, quam concupiſcentiam aliorum peccatorum : quia iſta peccata etiam in ipſa concupiſcentia habent quamdam delectationem , quod non contingit de aliis peccatis.

Deinde cum dicit, *Occaſione autem accepta &c.* oſtendit quid ex lege occaſionaliter conſequatur: & primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Sine lege enim peccatum mortuum erat* . Dicit ergo primo, quod *peccatum* , *occaſione accepta per mandatum*, ſcilicet legis prohibentis peccatum, *operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*. (*d*) Per peccatum autem poteſt hic intelligi diabolus ſecundum emphaticam locutionem, quia ipſe eſt peccati initium: & ſecundum hoc in homine operatur omnem concupiſcentiam peccati. I. Ioan. III. 8. „ Qui fa„ cit peccatum , ex diabolo eſt , quia ab „ initio diabolus (*e*) peccat . " Sed quia Apo-

(a) *Al. deeſt* inter . (b) Al. *non cognoſcebam*. (c) *Al.* pro concupiſcentia cuiuslibet peccati, *inter media omiſſis*. (d) *Al. omittitur* Per. (e) *Al.* peccavit .

Digitized by Google

Apoſtolus hic de diabolo mentionem non fecerat, poteſt dici, quod peccatum actuale (a) quodcumque, prout eſt cogitatione apprehenſum, operatur in homine ſui concupiſcentiam, ſecundum illud Iacob. i. 14. „ Unuſquiſque tentatur a concupiſcentia „ ſua : " deinde concupiſcentia parit peccatum. Sed melius eſt quod hoc referamus ad peccatum, quod ſupra dixerat cap. v. per unum hominem in hunc mundum ingreſſum, ſcilicet ad peccatum originale : quod ſcilicet ante gratiam Chriſti eſt in homine ſecundum culpam, & pœnam; ſed veniente gratia, tranſit reatu, & remanet actu quantum ad fomitem peccati, vel concupiſcentiam habitualem, quæ operatur in homine omnem concupiſcentiam actualem : ſive hoc referatur ad concupiſcentias diverſorum peccatorum (alia enim eſt concupiſcentia furti, alia adulterii, & ſic de aliis) ſive referatur ad diverſos concupiſcentiæ gradus, prout conſiſtit in cogitatione, delectatione, conſenſu, & opere. Sed ad hunc effectum in homine operandum, peccatum accipit occaſionem ex lege; & hoc eſt quod dicit, *Occaſione accepta*: vel quia adveniente mandato additur ratio prævaricationis, quia *ubi non eſt lex, nec pravaricatio*, ut ſupra iv. 15. dictum eſt: vel quia creſcit deſiderium peccati prohibiti, rationibus ſupra poſitis.

Et eſt notandum, quod non dicit, quod lex dederit occaſionem peccandi, ſed quia ipſum peccatum occaſionem acceperit ex lege. Ille enim qui dat occaſionem, ſcandalizat, & per conſequens peccat : quod quidem fit quando aliquis facit aliquod opus minus rectum, unde proximus offenditur, aut ſcandalizatur ; puta ſi quis loca inhoneſta frequentaret, licet non mala intentione. Unde dicitur infra xiv. 13. *Hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratribus*, vel ſcandalum. Sed ſi quis rectum opus faciat, puta ſi det eleemoſynam, & alius inde ſcandalizatur; ipſe non dat occaſionem ſcandalizandi, unde nec ſcandalizat, nec peccat; ſed alius accipit occaſionem qui ſcandalizatur, & ille peccat. Sic igitur lex rectum aliquid fecit, quia peccatum prohibuit, unde occaſionem non dedit peccandi; ſed homo occaſionem ex lege accipit: & propter hoc ſequitur quod lex non ſit peccatum, ſed magis peccatum ſit ex parte hominis.

Sic igitur intelligendum eſt, quod paſſiones peccatorum, quæ pertinent ad concupiſcentiam peccati, non ſunt per legem, quaſi lex illas operetur; ſed peccatum illas operatur, accepta occaſione ex lege. Et eadem (b) ratione dicitur lex mortis, non quia lex mortem operetur, ſed quia peccatum mortem operatur occaſione accepta ex lege. Poteſt autem eodem ſenſu littera aliter ordinari, ut dicatur quod *peccatum operatum eſt per mandatum legis omnem concupiſcentiam*, & hoc *occaſione accepta* ab ipſo mandato. Sed prima expoſitio ſimplicior, & melior eſt.

Deinde cum dicit, *Sine lege enim*, manifeſtat quod dixerat, & hoc per experientiam effectus: & primo proponit effectum; ſecundo reſumit cauſam, ibi, *Nam peccatum, occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me*. Circa primum tria facit. Primo deſcribit ſtatum ante legem; ſecundo ſtatum ſub lege, ibi, *Sed cum veniſſet mandatum*; tertio ex comparatione utriuſque ſtatus concludit eventum legis, ibi, *Et inventum eſt mihi mandatum &c.* Dicit ergo primo, quod *peccatum, occaſione accepta per mandatum, operatum eſt in me omnem concupiſcentiam*, quod ex hoc apparet : *ſine lege enim peccatum erat mortuum* : non quidem ſic quod peccatum non eſſet, quia per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit ante legem, ut ſupra ii. dictum eſt. Sed intelligitur quod erat mortuum vel quantum ad cognitionem hominis, qui quædam in lege prohibita neſciebat eſſe peccata, puta concupiſcentiam: vel quia erat mortuum quantum ad efficaciam moriendi, per comparationem ad id quod poſtea fuit: non enim habebat tantam virtutem inducendi hominem ad mortem, quantam poſtea habuit occaſione accepta ſub lege. Habetur enim quaſi mortuum quod eſt debilitatum virtute. Coloſſ. iii. 5. „ Mortificate membra veſtra, quæ ſunt ſuper terram. " Talis ergo erat ſtatus ante legem quantum ad peccatum; ſed qualis eſſet quantum ad hominem oſtendit, ſubdens: *Ego autem vivebam ſine lege aliquando*: quod etiam dupliciter poteſt intelligi. Uno modo quantum ad id quod homini videbatur ex ſeipſo quod viveret, dum ignorabat peccatum eſſe id per quod mortuus erat. Apoc. iii. 1. „ Nomen habes quod „ vivas, ſed mortuus es. " Vel hoc dicitur per comparationem ad mortem quæ conſecuta eſt occaſione legis: dicuntur enim minus peccantes vivere, in comparatione ad eos qui magis peccant.

Deinde cum dicit, *Sed cum veniſſet mandatum*

(a) *Al.* quodcumque eſt cogitatione apprehenſa. (b) *Al.* occaſione.

Digitized by Google

datum &c. deſcribit ſtatum ſub lege, & primo quantum ad peccatum, cum dicit: *Sed cum veniſſet mandatum*, data ſcilicet lege, *revixit peccatum*: quod poteſt dupliciter intelligi. Uno modo quantum ad cognitionem hominis, qui incipit cognoſcere peccatum in ſe eſſe, quod prius non cognoverat. Hier. xxxi. 19. „ Poſtquam oſtendiſti „ mihi, percuſſi femur meum, confuſus „ ſum, & erubui. " Et ſignanter dixit, *Revixit*: quia in paradiſo plenam notitiam homo habuerat de peccato, licet non habuerit per experientiam. Vel *revixit*, quantum ad virtutem, quia data lege, occaſionaliter augmentata eſt virtus peccati. I. Cor. xv. 56. „ Virtus peccati, lex. " Secundo quantum ad ipſum hominem, cum dicit: *Ego autem mortuus ſum*: quod etiam dupliciter poteſt intelligi. Uno modo ſecundum cognitionem, ut ſit ſenſus: *Mortuus ſum*; ideſt, cognovi me mortuum: alio modo per comparationem ad ſtatum priorem, ut ſit ſenſus: *Mortuus ſum*; ideſt, magis morti obligatus ſum quam ante. Unde aliqualiter verum eſt quod dictum eſt Moyſi, & Aaron Num. xvi. 41. „ Vos interfeciſtis populum „ Domini. "

Deinde cum dicit, *Et inventum eſt mihi mandatum &c.* concludit ex comparatione utriuſque ſtatus eventum legis, dicens: *Et inventum eſt*, ſecundum prædicta, *mandatum quod erat ad vitam*: primo quidem, ſecundum intentionem dantis legem; ſecundo quantum ad ipſam mandati honeſtatem, & devotionem obedientis: Ezech. xx. 11. „ Dedi eis (a) præcepta bona, & judicia; „ quæ faciens homo, vivet in eis: " *hoc eſſe* mihi *ad mortem*, occaſionaliter ſcilicet per peccatum quod in homine erat. Job xx. 14. „ Panis ejus in utero ejus vertetur in fel „ aſpidum intrinſecus. " Deinde cum dicit, *Nam peccatum &c.* reſumit cauſam, quaſi manifeſtans per eventum præmiſſum, dicens: Hoc ideo contingit, ſcilicet quod mandatum quod erat ad vitam, inveniretur ad mortem eſſe: nam *peccatum occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me*, ſcilicet per concupiſcentiam, quam in me operatum eſt, ut dictum eſt Dan. xiii. 56. „ Species decepit te, & concupiſcentia „ ſubvertit cor tuum: " *& per illud*, ſcilicet mandatum, occaſionaliter peccatum *me occidit*. II. Cor. iii. 6. „ Littera occidit. "

Deinde cum dicit, *Itaque lex quidem ſancta*, concludit concluſionem intentam, ſcilicet quod lex (*b*) non ſolum non ſit peccatum, ſed ulterius quod ſit bona, tamquam faciens cognoſcere peccatum, & prohibens ipſum: & primo concludit quantum ad totam legem, dicens, ſicut ex præmiſſis patet: *Lex quidem eſt ſancta*: Pſal. xviii. 8. „ Lex Domini immaculata: " I. Tim. i. 8. „ Scimus quia bona eſt lex: " ſecundo, quantum ad particulare legis mandatum, dicens: *Et mandatum legis* eſt *ſanctum*, quantum ad præcepta cærimonialia, quibus homines ordinantur ad Dei cultum: Lev. xx. 2. „ Sancti eſtote, quia ego ſanctus ſum: " *& juſtum*, quantum ad præcepta judicialia, quibus homo debito modo ordinatur ad proximum: Pſ. xviii. 10. „ Judicia Domini „ vera, juſtificata in ſemetipſa: " *& bonum*, ideſt honeſtum, quantum ad præcepta moralia: Pſ. cxviii. 72. „ Bonum eſt mihi „ lex oris tui ſuper millia auri, & argen- „ ti. " Quia tamen omnia iſta præcepta ordinant nos in Deum, ideo totam legem ſanctam nominavit.

Deinde cum dicit, *Quod ergo bonum eſt &c.* movet quæſtionem quantum ad legis effectum: & primo (*c*) ponit quæſtionem, dicens: *Quod ergo bonum eſt*, ſcilicet in ſe, *factum eſt mihi mors*, ideſt per ſe cauſa mortis? Quod quidem aliquis poterat falſo intelligere ex eo quod ſupra dictum eſt: *Inventum eſt mihi mandatum quod erat ad vitam, hoc eſſe ad mortem*. Secundo ſolvit per interemptionem, dicens, *Abſit*. Non poteſt id quod eſt ſecundum ſe bonum, & vivificum, eſſe cauſa mali, & mortis, ſecundum illud Matth. vii. 18. „ Non poteſt arbor „ bona fructus malos facere. "

Tertio ibi, *Sed peccatum &c.* concordat id quod nunc dicitur, cum eo quod ſupra dictum eſt: non enim mandatum ſic inveniretur eſſe ad mortem quod ipſum mortem operetur; ſed quia occaſione accepta ab ipſo peccato, mortem operatur: & hoc eſt quod dicit: *Sed peccatum, ut appareat peccatum*; ideſt, ex hoc apparet eſſe peccatum, *per legis bonum*, ideſt per mandatum legis, quia ex hoc ipſo bonum eſt quod facit cognitionem peccati, *operatum eſt mihi mortem*; & hoc occaſionaliter, inquantum manifeſtat peccatum. Non autem ſic intelligitur peccatum per legem operatum eſſe mortem, quaſi ſine lege mors non fuiſſet (dictum eſt enim ſupra quod *regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſem*, ſcilicet cum lex non eſſet) ſed intelligitur quod peccatum per legem operatur mortem, quia (*d*) damnatio mortis eſt augmentata lege ad-

(a) *Ibi* præcepta mea. (b) *Al.* non ſolummodo ſit peccatum. (c) *Al. deeſt* ponit. (d) *Forte* dominatio.

Digitized by Google

adveniente: & hoc eſt quod ſubditur: Ita dico, quod peccatum operatum eſt mortem per bonum, *ut peccatum fiat peccans*, ideſt peccare faciens per mandatum legis occaſionaliter; & hoc *ſupra modum* quo antea peccabat, vel quia acceſſit reatus prævaricationis, vel quia crevit concupiſcentia peccati, ut ſupra dictum eſt, veniente prohibitione legis. Peccatum autem hic intelligitur, ſicut ſupra diximus, vel diabolus, vel potius fomes peccati.

LECTIO III.

Scimus enim quod lex ſpiritualis eſt. Ego autem carnalis ſum, venumdatus ſub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim quod volo bonum, hoc ago; ſed quod odi malum, illud facio. Si autem quod nolo, illud facio, conſentio legi quoniam bona eſt. Nunc autem iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum. Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt in carne mea, bonum: nam velle adiacet mihi, perficere autem bonum non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc facio; ſed quod nolo malum, hoc ago. Si autem quod nolo, illud facio, iam non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum.

Poſtquam Apoſtolus excluſit illa ex quibus lex videbatur eſſe mala, & mali effectus, hic probat legem eſſe bonam: & circa hoc duo facit. Primo probat bonitatem legis ex ipſa repugnantia quæ in homine invenitur ad bonum, quam lex tollere non poteſt; ſecundo oſtendit per quod huiuſmodi legis repugnantia tolli poteſt, ibi, *Infelix ego homo &c.* Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Quod enim operor &c.* tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Invenio igitur aliam legem*. Circa primum duo facit. Primo proponit legis bonitatem; ſecundo hominis conditionem, ibi, *Ego autem carnalis ſum*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod lex eſt ſancta; & hoc dixi: *Scimus enim*, nos quod ſumus in divinis ſapientes, *quod lex*, ſcilicet vetus, *ſpiritualis eſt*, ſcilicet ſpiritu homines concordans. Pſal. XVIII. 8. „ Lex Domini immaculata. " Vel *ſpiritualis eſt*, ideſt a Spiritu ſancto data, qui digitus Dei dicitur in Scripturis. Lucæ XI. 20. „ Si in digito „ Dei eiicio dæmonia. " Unde dicitur Exod. XXXI. 18. „ Dedit Dominus Moyſi „ duas tabulas lapideas ſcriptas digito Dei. " Lex tamen nova non ſolum dicitur lex ſpiritualis, ſed lex ſpiritus, ut patet infra VIII. quia non ſolum a Spiritu ſancto eſt, ſed Spiritus ſanctus eam imprimit cordi quod inhabitat. Deinde cum dicit, *Ego autem carnalis ſum*, oſtendit conditionem hominis, & poteſt hoc verbum dupliciter exponi. Uno quidem modo, ut Apoſtolus loquatur in perſona hominis in peccato exiſtentis; & ita hoc Auguſtinus exponit in Lib. LXXXIII. Quæſt. (quæſt. LXVI.) Poſtea vero in Lib. contra Iulianum (Lib. III. cap. 26.) exponit hoc, ut Apoſtolus intelligatur loqui in perſona ſua, ideſt hominis ſub gratia conſtituti. Proſequamur ergo declarando qualiter hæc verba, & ſequentia diverſimode poſſunt utroque modo exponi, quamvis ſecunda expoſitio melior ſit. Quod ergo dicitur primo, *Ego autem carnalis ſum*, ſic intelligendum eſt ut ly *ego* pro ratione hominis intelligatur, quæ eſt principale in homine: unde videtur unuſquiſque homo eſſe ſua ratio, vel ſuus intellectus; ſicut civitas videtur eſſe rector civitatis, ita ut quod ille facit, civitas facere videatur. Dicitur autem homo carnalis, quia eius ratio carnalis eſt; quæ dicitur carnalis dupliciter. Uno modo ex eo quod ſubditur carni, conſentiens his ad quæ caro inſtigat, ſecundum illud I. Corinth. III. 3. „ Cum „ ſit inter vos zelus, & contentio, nonne „ carnales eſtis? " Et hoc modo intelligitur de homine nondum per gratiam reparato. Alio modo dicitur ratio eſſe carnalis ex eo quod a carne impugnatur, ſecundum illud Gal. V. 17. „ Caro concupi„ ſcit adverſus ſpiritum: " & hoc modo intelligitur eſſe carnalis ratio etiam hominis ſub gratia conſtituti: utraque enim carnalitas provenit ex peccato: unde ſubdit: *Venumdatus ſub peccato*.

Sed tamen notandum, quod carnalitas quæ importat rebellionem carnis ad ſpiritum, provenit ex peccato primi parentis: quia hoc pertinet ad fomitem, cuius corruptio ex illo peccato derivatur. Carnalitas autem quæ importat ſubiectionem ad car-

carnem, provenit non ſolum ex peccato originali, ſed etiam actuali, per quod homo obediendo concupiſcentiis carnis, ſervum ſe carnis conſtituit: unde ſubdit: *Venumdatus ſub peccato*, ſcilicet vel primi parentis, vel proprio. Et dicit, *Venumdatus*, quia peccator ſeipſum vendit in ſervum peccati, pretio propriæ volunratis implendæ. Eſai. L. 1. „ Ecce in iniquitatibus veſtris venditi eſtis, “

Deinde cum dicit, *Quod enim operor, non intelligo*, oſtendit quod propoſuerat: & primo quod lex ſit ſpiritualis; ſecundo quod homo ſit carnalis, venumdatus ſub peccato, ibi, *Nunc autem iam non ego operor illud*. Circa primum duo facit. Primo proponit probationem; ſecundo inducit concluſionem, ibi, *Si autem quod nolo, illud facio &c.* Sumitur autem probatio ex hominis infirmitate, quam primo proponit; ſecundo adducit probationem, ibi, *Non enim quod vol o bonum, hoc ago*. Infirmitas autem hominis eſt manifeſta ex hoc quod operatur id quod intelligit non eſſe operandum: unde dicitur: *Quod enim operor, non intelligo*, ſcilicet eſſe operandum: quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Uno modo de eo qui eſt ſubiectus peccato; qui quidem in univerſali intelligit non eſſe operandum peccatum, tamen victus ſuggeſtione dæmonis, vel paſſione, vel inclinatione perverſi habitus, operatur illud: & ideo dicitur operari quod intelligit non eſſe operandum, contra conſcientiam faciens; ſicut Luc XII. 47. „ Servus ſciens voluntatem „ domini ſui, & non faciens, digne plagis „ vapulabit multis. “ Alio modo poteſt intelligi de eo qui eſt in gratia conſtitutus; qui quidem operatur malum, non quidem exequendo in opere, vel conſentiente mente, ſed ſolum concupiſcendo ſecundum paſſionem ſenſibilis appetitus: & illa concupiſcentia eſt præter rationem, & intellectum, quia prævenit eius iudicium, quo adveniente, talis operatio impeditur. Et ideo ſignanter non dicit, Intelligo non eſſe faciendum, ſed *non intelligo*: quia ſcilicet inrellectu nondum deliberato, aut præcipiente, talis operatio concupiſcentiæ inſurgit. Gal. v. 17. „ Caro concupiſcit ad„ verſus ſpiritum, & ſpiritus adverſus car„ nem. “ Deinde cum dicit, *Non enim quod volo bonum, hoc ago*, probat quod dixerat & per diviſionem, & per effectum. Per diviſionem quidem eius quod dixit, *Quod enim operor*. Sub quo duo continentur, ſcilicet non agere bonum, & agere malum: quia etiam ille qui non agit bonum, dicitur operari peccato omiſſionis. Ex parte autem eius quod dixit, *Non intelligo*, probat per effectum: quia enim intellectus movet voluntatem, velle eſt effectus eius quod eſt intelligere. Dicit ergo primo quantum ad omiſſionem boni: *Non enim ago hoc bonum*, quod volo agere: quod quidem uno modo poteſt intelligi de homine ſub peccato conſtituto; & ſic hoc quod dicit, *Ago*, eſt accipiendum ſecundum actionem completam, quæ exterius opere exercetur per rationis conſenſum; quod autem dicit, *Volo*, eſt intelligendum, non quidem de voluntate completa, quæ eſt operis præceptiva, ſed de voluntate quadam incompleta, qua homines in univerſali bonum volunt, ſicut in univerſali habent rectum iudicium de bono; tamen per habitum, vel paſſionem perverſam pervertitur hoc iudicium, & depravatur talis voluntas in particulari, ut non agat quod in univerſali intelligit agendum, & agere vellet. Secundum autem quod intelligitur de homine per gratiam reparato, e converſo oportet intelligere per hoc quod dicit, *Volo*, voluntatem completam perdurantem in electione particularis operationis, ut per hoc quod dicit, *Ago*, intelligatur actio incompleta, quæ conſiſtit tantum in appetitu ſenſitivo, non perveniens uſque ad rationis conſenſum. Homo enim ſub gratia conſtitutus vult quidem mentem ſuam a pravis concupiſcenriis conſervare; ſed hoc bonum non agit propter motus inordinatos concupiſcentiæ, inſurgentes in appetitu ſenſitivo. Et ſimile eſt quod dicit Gal. v. 17. „ Ut non quæcumque vultis, illa facia„ tis. “ Secundo quantum ad perpetrationem mali ſubdit: *Sed quod odi malum, illud facio*: quod quidem ſi intelligatur de homine peccatore, per hoc quod dicit, *Odi*, intelligatur quoddam odium imperfectum, ſecundum quod omnis homo naturaliter odit malum; per hoc autem quod dicit, *Facio*, intelligatur actio perfecta per operis executionem ſecundum rationis conſenſum: nam illud odium mali in univerſali, tollitur in particulari eligibili per inclinationem habitus, vel paſſionis. Si vero intelligitur de homine ſub gratia conſtituto, per hoc quod dicit, *Facio*, intelligitur e converſo actio imperfecta, quæ conſiſtit in ſola concupiſcentia appetitus ſenſitivi; per hoc autem quod dicit, *Odi*, intelligitur odium perfectum quo quis perſeverat in deteſtationem mali uſque ad finalem reprobationem ipſius, de quo dicitur in Pſal. CXXXVIII. 22. „ Perfecto odio oderam illos, “ ſcilicet malos inquantum ſunt peccatores, II Machab. III.

111. 1. „ Cum leges adhuc optimæ cuſto- „ direntur propter Omæ pontificis pieta- „ tem , (*a*) & alios odio habentes ma- „ lum. “ Deinde cum dicit, *Si autem quod nolo, illud facio*, concludit ex præmiſſa diſpoſitione hominis , quod lex ſit bona , dicens: *Si autem quod nolo, illud facio* , quocumque dictorum modorum intelligatur hoc ipſo quod nolo malum , *conſentio legi quoniam bona eſt*, in hoc quod prohibet malum, quod ego naturaliter nolo . Manifeſtum eſt enim quod inclinatio hominis ſecundum rationem ad volendum bonum, & fugiendum malum , eſt ſecundum naturam, vel gratiam ; & utraque eſt bona . Unde & lex , quæ huic inclinationi conſentit præcipiendo bonum , & prohibendo malum, eadem ratione eſt bona. Prov. IV. 2. „ Do- „ num bonum tribuam vobis, legem meam „ ne derelinquatis. “

Deinde cum dicit, *Nunc autem iam non ego operor illud*, probat quod dixerat de conditione hominis, ſcilicet quod ſit carnalis venumdatus ſub peccato: & circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Scio enim &c.* tertio concludit intentum, ibi, *Si autem quod nolo illud facio &c.* Quod autem homo carnalis venumdatus ſub peccato , quaſi aliqualiter ſit ſervus peccati , ex hoc apparet quod ipſe non agit , ſed agitur a peccato: ille enim qui eſt liber , ipſe per ſeipſum agit, & non ab alio agitur. Et ideo dicit : Dictum eſt, quod per intellectum, & voluntatem *conſentio legi*; nunc autem dum contra legem facio , *ego iam non operor illud* quod facio contra legem, *ſed peccatum quod in me habitat*: & ſic patet me eſſe ſervum peccati , inquantum peccatum in me quaſi dominium habens operatur . Et hoc quidem recte , ac faciliter poteſt intelligi de homine ſub gratia conſtituto : quod enim concupiſcit malum ſecundum appetitum ſenſitivum ad carnem pertinentem, non procedit ex opere rationis, ſed ex inclinatione fomitis . Illud autem homo dicitur operari quod ratio operatur, quia homo eſt id quod eſt ſecundum rationem: unde motus concupiſcentiæ qui non ſunt a ratione , ſed a fomite , non operatur homo, ſed fomes peccati , qui hic peccatum nominatur . Iacob. IV. 1. „ Unde bella, & lites in vobis? Non- „ ne ex concupiſcentiis veſtris, quæ mili- „ tant in membris veſtris? “ Sed de homine ſub peccato conſtituto hoc proprie intelligi non poteſt, quia eius ratio peccato conſentit; & ideo ipſemet operatur: unde dicit Auguſtinus , & habetur in Gloſſa . „ Multum fallitur homo qui conſentiens eſt „ concupiſcentiæ carnis ſuæ, & quod illa „ deſiderat decernens facere, & ſtatuens, „ putat ſibi adhuc eſſe dicendum : *Non ego* „ *operor illud* . “ Poteſt tamen , licet extorte, exponi etiam de homine peccatore . Actio enim maxime attribuitur principali agenti, quod ſecundum proprietatem ſuam movet; non autem agenti quod movet, vel agit ſecundum proprietatem alterius a quo movetur. Manifeſtum eſt autem quod ratio hominis , ſecundum illud quod eſt proprium ſibi, non inclinatur ad malum , ſed ſecundum quod movetur a concupiſcentia . Et ideo operatio mali quam ratio facit, prout eſt a concupiſcentia victa, non attribuitur principaliter rationi, quæ hic per hominem intelligitur, ſed potius ipſi concupiſcentiæ, vel habitui ex quo ratio inclinatur ad malum. Dicitur autem peccatum habitare in homine, non quaſi peccatum ſit res aliqua , cum ſit privatio boni ; ſed deſignatur permanentia huiuſmodi defectus in homine. Deinde cum dicit, *Scio enim*, probat quod peccatum habitans in homine, operatur malum quod homo facit: & primo ponit medium ad probandum propoſitum; ſecundo illud medium manifeſtat, ibi, *Nam velle adiacet mihi*. Probat ergo primo quod peccatum habitans in homine , operetur malum quod homo facit ; quæ quidem probatio manifeſta eſt ſecundum quod verba referuntur ad hominem ſub gratia conſtitutum , qui eſt liberatus a peccato per gratiam Chriſti, ut ſupra VI. habitum eſt. Quantum ergo ad eum in quo Chriſti gratia non habitat, nondum eſt liberatus a peccato . In carne autem gratia Chriſti non habitat, ſed habitat in mente : unde infra VIII. 10. dicitur , quod *ſi Chriſtus in vobis eſt*, *corpus quidem mortuum eſt propter peccatum*, *ſpiritus autem vivit propter iuſtificationem*. Igitur adhuc in carne dominatur peccatum, quod operatur concupiſcentia carnis. Carnem enim hic accipit ſimul (*b*) cum viribus ſenſitivis. Sic enim caro diſtinguitur contra ſpiritum , & ei repugnat, inquantum appetitus ſenſitivus tendit in contrarium eius quod ratio appetit, ſecundum illud Gal. V. 17. „ Caro concupi- „ ſcit adverſus ſpiritum. “ Dicit ergo: Dictum eſt, quod *in me*, etiam per gratiam reparato, *peccatum operatur*; ſed intelligendum eſt *in me* ſecundum carnem ſimul cum appe-

(a) *Ibi animos*. (b) *Al.* cum membris.

Digitized by Google

appetitu ſenſitivo: *ſcio enim* per rationem, & experimentum, quod *bonum*, ſcilicet gratiæ, quo reformatus ſum, *non habitat in me*. Sed ne intelligatur ſecundum rationem, ſecundum modum ſuperius poſitum exponit: *Hoc eſt in carne mea*: nam in me, ideſt in corde meo, hoc bonum habitat, ſecundum illud Epheſ. III. 17. „ Habitare „ Chriſtum per fidem in cordibus veſtris.“ Et per hoc patet quod hoc verbum non patrocinatur Manichæis, qui volunt carnem non eſſe bonam ſecundum naturam; & ita non eſſe creaturam (*a*) Dei boni, cum ſcriptum ſit I. Tim. IV. 4. „ Omnis crea„ tura Dei bona eſt.“ Non enim hic Apoſtolus agit de bono naturæ, ſed de bono gratiæ, quo a peccato liberamur. Si vero hoc referatur ad hominem ſub peccato exiſtentem, ſuperflue additur quod dicit, *Hoc eſt in carne mea*: quia in homine peccatore bonum gratiæ non habitat nec quantum ad carnem, nec quantum ad mentem; niſi forte quis extorte velit exponere hoc eſſe dictum, quia peccatum, quod eſt privatio gratiæ, quodam modo a carne derivatur ad mentem. Deinde cum dicit, *Nam velle adiacet mihi*, manifeſtat quod dixerat: & primo ex hominis facultate; ſecundo ex hominis actione, quæ facultatem demonſtrat, ibi, *Non enim quod volo bonum, hoc facio*. Facultas autem hominis primo deſcribitur quantum ad voluntatem, quæ videtur in hominis eſſe poteſtate: unde dicit: *Nam velle adiacet mihi*; ideſt, propinquum eſt mihi, quaſi ſub mea poteſtate exiſtens: nihil enim eſt tam in hominis voluntate conſtitutum quam hominis voluntas, ut Auguſtinus dicit (de Lib. Arbitr. Lib. III. cap. III.) Secundo ponit facultatem hominis, vel potius difficultatem, quantum ad conſummationem effectus, cum ſubdit: *Perficere autem bonum non invenio*, ſcilicet in mea poteſtate exiſtens, ſecundum illud Prov. XVI. I. „ Hominis eſt præparare animum:“ & iterum ibidem 9. „ Cor hominis diſ„ ponit viam ſuam, ſed Domini eſt diri„ gere greſſus eius.“ Hoc autem verbum patrocinari videtur Pelagianis, qui dicebant, quod initium boni operis eſt ex nobis, inquantum bonum volumus; & hoc eſt quod videtur Apoſtolus dicere: *Perficere autem bonum non invenio*. Sed hunc ſenſum excludit Apoſtolus Phil. II. 13. dicens: „ Deus eſt qui operatur in nobis velle, & „ perficere.“ Quod ergo dicit, *Velle adiacet mihi*; ſcilicet, per gratiam iam reparato, eſt ex operatione divinæ gratiæ; per quam quidem gratiam non ſolum volo bonum, ſed etiam aliquid boni facio, quia repugno concupiſcentiæ, & contra eam ago ductus ſpiritu; ſed non invenio in mea poteſtate quomodo iſtud bonum perficiam, ut ſcilicet totaliter concupiſcentiam excludam. Et per hoc manifeſtatur quod bonum gratiæ non habitat in carne: quia ſi in carne habitaret, ſicut habeo facultatem volendi bonum per gratiam habitantem in mente, ita haberem facultatem perficiendi bonum per gratiam habitantem in carne. Si vero referarur ad hominem ſub peccato conſtitutum, ſic exponi poterit ut *velle* accipiatur pro voluntate incompleta, quæ ex inſtinctu naturæ in quibuſcumque peccantibus eſt ad bonum; ſed illud *velle* adiacet homini, ideſt iuxta hominem iacet, quaſi infirmum, niſi gratia voluntati tribuat efficaciam ad perficiendum. Deinde cum dicit, *Non enim quod volo bonum, hoc facio*, manifeſtat quod dixerat ex actione hominis, quæ eſt ſignum, & effectus facultatis humanæ. Ex hoc enim apparet quod homo non invenit perficere bonum, quia non agit bonum quod vult, (*b*) ſed facit malum quod non vult; & hoc quidem ſupra expoſitum eſt.

Deinde cum dicit, *Si autem quod nolo, illud facio*, concludit illud quod ſupra propoſuerat, dicens: *Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, ſed quod inhabitat in me peccatum*: & hoc etiam ſupra expoſitum eſt. Sed notandum eſt, quod ex uno & eodem medio, ſcilicet *quod nolo illud facio*, Apoſtolus duo concludit quæ ſupra poſuerat, ſcilicet legis bonitatem, cum dicit: *Si autem quod nolo, illud facio, conſentio legi Dei quoniam bona eſt*: & iterum dominium peccati in homine, cum dicit hic: *Si autem quod nolo, illud facio, non ego operor illud, ſed quod habitat in me peccatum*: quarum duarum concluſionum prima pertinet ad hoc quod dixerat, *Lex ſpiritualis eſt*; ſecunda ad hoc quod dixerat, *Ego autem carnalis ſum, venumdatus ſub peccato*. Sed primam concluſionem, quæ eſt de bonitate legis, eſicit ex illo medio ratione eius quod dicit, *Nolo*: quia eius ratio non vult illud quod lex prohibet; & ex hoc patet legem eſſe bonam: ſed ex parte eius quod dicit, *Illud facio*, concludit in homine dominari peccatum, quod contra voluntatem rationis (*c*) operatur.

LE-

(a) *Al.* Dei bonam. (b) *Al.* quia facit. (c) *Al.* cogatur.

Digitized by Google

LECTIO IV.

INvenio igitur * aliam legem volenti mihi facere bonum, quoniam mihi malum adiacet: condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem; video autem aliam legem in membris meis repugnantem legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. Infelix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis huius? Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei, carne autem legi peccati.

POſtquam Apoſtolus oſtendit legem eſſe bonam ex eo quod rationi concordat, hic infert duas concluſiones ſecundum duo quæ poſuerat. Secunda ponitur ibi, *Video autem aliam legem in membris meis*. Circa primum duo facit. Primo infert concluſionem ex dictis; ſecundo ponit ſignum ad maiorem manifeſtationem, ibi, *Condelector enim legi Dei*. Duo autem ſupra poſuerat. Primum quidem, quod lex ſpiritualis eſt; quo iam probato, concludit ſic: *Invenio igitur*, ſcilicet per experimentum, *legem* Moyſi conſonam eſſe *mihi volenti facere bonum*, ideſt rationi meæ, per quam bonum approbo, & malum deteſtor, dum & ipſa lex bonum mandat, & malum prohibet. Deut. xxx. 14. „ Iuxta te eſt verbum valde in „ ore tuo, & in corde tuo, ut facias il- „ lud. “ Et hoc modo neceſſarium fuit quod, ideſt *quia malum*, ideſt peccatum, vel fomes peccati, *mihi adiacet*; ideſt, iuxta rationem meam iacet, quaſi carnem meam inhabitans. Mich. vii. 5. „ Ab ea quæ dor- „ mit in ſinu tuo, cuſtodi clauſtra oris tui, “ ideſt a carne. Deinde cum dicit, *Condelector enim legi Dei*, ponit ſignum per quod oſtenditur quod lex rationi conſentiat: nullus enim delectatur niſi in eo quod eſt ſibi conveniens; homo autem ſecundum rationem delectatur in lege Dei: ergo lex Dei eſt conveniens rationi; & hoc eſt quod dicit: *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem*, ideſt ſecundum rationem, & mentem, quæ interior homo dicitur: non quod anima ſit effigiata ſecundum formam hominis, ut Tertullianus poſuit; vel quod ipſa ſola ſit homo, ut Plato poſuit, quod homo eſt anima utens corpore; ſed quia id quod eſt principalius in homine, dicitur homo, ut ſupra dictum eſt. Eſt autem in homine principalius ſecundum apparentiam quidem id quod eſt exterius, ſcilicet corpus ſic effigiatum, quod dicitur homo exterior; ſecundum veritatem autem id quod eſt intrinſecum, ſcilicet mens, vel ratio, quæ hic dicitur homo interior. Pſal. cxviii 103. „ Quam dulcia faucibus meis eloquia tua! “ I. Mach. xii. 9. „ Habentes ſolatio libros „ ſanctos, qui in manibus noſtris ſunt. “

Deinde cum dicit *Video autem &c.* ponit aliam concluſionem, quæ reſpondet ei quod ſupra ſecundo poſuerat, dicens: *Ego autem carnalis ſum venumdatus ſub peccato*: dicens: *Video aliam legem in membris meis*, quæ eſt fomes peccati: quæ quidem poteſt dici lex duplici ratione. Uno modo propter ſimiles effectus, quia ſicut lex inducit ad bonum faciendum, ita fomes inducit ad peccandum; alio modo per comparationem ad cauſam. Cum autem fomes ſit quædam pœna peccati, duplicem cauſam habet. Una quidem ipſum peccatum, quod in peccante dominium accepit, & ei legem impoſuit, quæ eſt fomes, ſicut dominus ſervo victo legem (*a*) imponit. Alia cauſa fomitis eſt Deus, qui hanc pœnam homini peccanti indidit, ut rationis eius inferiores vires non obedirent. Et ſecundum hoc ipſa inobedientia inferiorum virium, quæ dicitur fomes, lex dicitur, inquantum eſt per legem divinæ iuſtitiæ introducta; ſicut iuſti iudicis ſententia (*b*) quaſi lex habetur, ſecundum illud I. Reg. xxx. 25. „ Et factum eſt hoc ex die illa, & „ deinceps conſtitutum, & præfinitum, & „ quaſi lex in Iſrael uſque ad diem hanc. “ Hæc antem lex originaliter quidem conſiſtit in appetitu ſenſitivo, ſed diffuſive invenitur in omnibus membris, quæ deſerviunt concupiſcentiæ ad peccandum. Supra vi. 19. *Sicut exhibuiſti: membra veſtra ſervire immunditia, & iniquitati ad iniquitatem; ita nunc exhibete membra veſtra ſervire iuſtitia in ſanctificationem*. Et ideo dicit, *In membris meis*. Hæc autem lex duos effectus in homine habet. Primo namque reſiſtit rationi; & quantum ad hoc dicit: *Repugnantem legi mentis meæ*,

* *Vox* aliam *nec eſt in Vulgata, nec a D. Thoma tangitur in hac Lectione*.
(a) *Al.* impoſuit. (b) *Al.* quæ legem habet. *Forte* quæ legis vim habet.

Digitized by Google

mea, ideſt legi Moyſi, quæ dicitur lex mentis, inquantum conſonat menti; vel legi naturali, quæ dicitur lex mentis, quia naturaliter menti indita eſt. Supra II. 15. *Qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis*. Et de hac repugnantia Gal. V. 17. „ Caro „ concupiſcit adverſus ſpiritum. “ Secundus effectus eſt quod hominem in ſervitutem redigit; & quantum ad hoc ſubdit: *Et captivantem me*, vel *captivum me ducentem*, ſecundum aliam litteram, *in lege peccati, quæ eſt in membris meis*, ideſt in meipſo, more Hebraicæ locutionis, ſecundum quam ponuntur nomina loco pronominum. Lex autem peccati captivat hominem dupliciter: uno modo hominem peccatorem per conſenſum, & operationem; alio modo hominem ſub gratia conſtitutum, quantum ad concupiſcentiæ motum. De hac captivitate dicitur in Pſal. CXXV. 1. „ In con„ vertendo Dominus captivitatem Sion. “

Deinde cum dicit, *Infelix ego homo &c.* agit de liberatione a lege peccati; & tria circa hoc facit. Primo quidem ponit quæſtionem; ſecundo ponit reſponſionem, ibi, *Gratia Dei &c.* tertio infert concluſionem, ibi, *Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei*. Circa primum duo facit. Unum quidem confitetur, ſcilicet ſuam miſeriam, cum dicit, *Infelix ego homo*: quod quidem eſt per peccatum quod in homine habitat, ſive quantum ad carnem tantum, ſicut in iuſto, ſive etiam quantum ad mentem, ſicut in peccatore. Prov. XIV. 34. „ Miſeros facit po„ pulos peccatum. “ Pſal. XXXVII. 7. „ Mi„ ſer factus ſum, & curvatus ſum uſque „ in finem. “ Aliud autem quærit dicens: *Quis me liberabit de corpore mortis huius*? quæ quidem videtur quæſtio eſſe deſiderantis, ſecundum illud Pſal. CXLI. 8. „ E„ duc de carcere animam meam. “ Sciendum eſt tamen, quod in corpore hominis conſiderari poteſt natura ipſa corporis, quæ eſt conveniens animæ, unde ab ea non vult ſeparari. II. Cor. V. 4. „ Nolumus expo„ liari, ſed ſuperveſtiri: “ & iterum corruptio corporis, quæ aggravat animam, ſecundum illud Sap. IX. 15. „ Corpus, quod „ corrumpitur, aggravat animam. “ Et ideo ſignanter dicit, *De corpore mortis huius*. Deinde cum dicit, *Gratia Dei &c.* reſpondet quæſtioni: non enim homo propriis viribus poteſt liberari a corporis corruptione, nec etiam animæ, quamvis conſentiat rationi contra peccatum, ſed ſolum per gratiam Chriſti, ſecundum illud Ioan. VIII. 36. „ Si Filius vos liberaverit, vere liberi „ eritis. “ Et ideo ſequitur: *Gratia Dei*, ſcilicet me liberabit, quæ datur *per Ieſum Chriſtum*. Ioan. I. 17. „ Gratia, & veritas „ per Ieſum Chriſtum facta eſt. “ Hæc autem liberat a corpore mortis huius dupliciter: uno modo ut corruptio corporis menti non dominetur, trahens eam ad peccandum; alio modo ut corruptio corporis totaliter tollatur. Quantum ergo ad primum convenit dicere peccatori: Gratia liberavit me *de corpore mortis huius*; ideſt, liberavit me a peccato, in quod eſt anima inducta ex corporis corruptione, ſed ab hoc iam iuſtus liberatus eſt: unde ei competit dicere quantum ad ſecundum: Gratia Dei liberavit me *de corpore mortis huius*, ut ſcilicet in corpore meo non ſit corruptio peccati, aut mortis; quod erit in reſurrectione. Deinde cum dicit, *Igitur ego ipſe &c.* infert concluſionem, quæ ſecundum duas præmiſſas expoſitiones, diverſimode ex præmiſſis infertur. Secundum enim quod præmiſſa verba exponuntur in perſona peccatoris, ſic inferenda eſt concluſio. Dictum eſt, quod gratia Dei liberavit me a corpore mortis huius, ut ſcilicet ab ea non deducat in peccatum: ergo quando ero iam liberatus, *mente ſervio legi Dei*, ſecundum carnem autem *legi peccati*: quæ quidem in carne remanet quantum ad fomitem, per quem caro concupiſcit adverſus ſpiritum. Si autem præmiſſa verba intelligantur ex perſona iuſti, ſic eſt inferendum. *Gratia Dei per Ieſum Chriſtum*, liberavit me *de corpore mortis huius*; ita ſcilicet ut in me non ſit corruptio peccati, & mortis. *Igitur ego ipſe*, unus & idem antequam liberer, *mente ſervio legi Dei*, ei conſentiens; *carne autem ſervio legi peccati*, inquantum caro mea ſecundum legem carnis movetur ad concupiſcendum.

Digitized by Google

CAPITIS VIII.

LECTIO I.

NIhil ergo nunc damnationis eſt his qui ſunt in Chriſto Ieſu, qui non ſecundum carnem ambulant. Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberavit me a lege peccati, & mortis. Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem, Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, & de peccato damnavit peccatum in carne; ut iuſtificatio legis impleretur in nobis, qui non ſecundum carnem ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum. Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt; qui vero ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt: nam prudentia carnis, mors eſt; prudentia autem ſpiritus, vita, & pax.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a peccato, & lege, hic oſtendit quod per eamdem gratiam liberamur a damnatione: & primo oſtendit quod per gratiam Chriſti liberamur a damnatione culpæ; ſecundo quod per eamdem gratiam liberamur a damnatione pœnæ, ibi, *Si autem Chriſtus in vobis eſt &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Lex enim ſpiritus vitæ &c.* Circa primum duo facit. Primo proponit beneficium quod gratia confert, concludens ex præmiſſis ita. Gratia Dei per Ieſum Chriſtum liberavit me de corpore mortis huius, in qua exiſtit noſtra redemptio. *Ergo nunc*, ex quo ſumus per gratiam liberati, *nihil damnationis eſt* reſiduum: quia tollitur damnatio & quantum ad culpam, & quantum ad pœnam. Iob XXXIV. 29. „ Ipſo „ concedente pacem, quis eſt qui condemnet? “ Secundo oſtendit quibus hoc beneficium concedatur, & ponit duas conditiones quæ ad hoc requiruntur: quarum primam ponit, dicens: *His qui ſunt in Chriſto Ieſu*, ideſt qui ſunt ei incorporati per fidem, & dilectionem, & fidei ſacramentum. Gal. III. 27. „ Omnes quotquot „ in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum in„ duiſtis. “ Ioan. XV. 4. „ Sicut palmes „ non poteſt ferre fructum, niſi manſerit „ in vite; ſic nec vos, niſi in me manſe„ ritis. “ Illis vero qui non ſunt in Chriſto Ieſu, damnatio debetur: unde ibidem 6. ſubditur: „ Si quis in me non man„ ſerit, mittetur foras ſicut palmes, & „ areſcet; & colligent eum, & in ignem „ mittent, & ardet. “ Secundam conditionem ponit, dicens: *Qui non ſecundum carnem ambulant*; ideſt, concupiſcentiam carnis non ſequuntur. II. Cor. X. 3. „ In carne „ ambulantes, non ſecundum carnem mili„ tamus. “

Ex his autem verbis aliqui volunt accipere, quod in infidelibus, qui non ſunt in Chriſto Ieſu, etiam primi motus ſint peccata mortalia, quamvis eis non conſentiant; quod eſt ſecundum carnem ambulare. Si enim illi qui non ſecundum carnem ambulant, ex hoc non eis damnabile eſt quod carne ſerviunt legi peccati ſecundum primos concupiſcentię motus, quia ſunt in Chriſto Ieſu; ſequitur a contrario ſenſu, quod illis qui non ſunt in Chriſto Ieſu, hoc ſit damnabile. Ad hoc etiam rationem inducunt: dicunt enim quod neceſſe eſt actum damnabilem eſſe qui procedit ex habitu damnabilis peccati. Peccatum autem originale eſt damnabile, quia privat hominem æterna vita, cuius habitus manet in infideli, cui non eſt originalis culpa dimiſſa. Quilibet ergo motus concupiſcentiæ ex originali peccato proveniens, eſt in eis peccatum damnabile.

Primo autem oſtendendum eſt hanc poſitionem eſſe falſam. Primus enim motus habet quod non ſit peccatum mortale ex eo quod rationem non attingit, in qua completur ratio peccati; iſta autem cauſa etiam in infidelibus manet: unde in infidelibus primi motus non poſſunt eſſe peccata mortalia. Præterea in eadem ſpecie peccati gravius peccat fidelis quam infidelis, ſecundum illud Heb. X. 29. „ Quanto ma„ gis putatis deteriora mereri ſupplicia qui „ Filium Dei conculcaverit, & ſanguinem „ teſtamenti pollutum duxerit? “ Si ergo primi motus in infidelibus eſſent peccata mortalia, multo magis in fidelibus.

Secundo reſpondendum eſt ad eorum rationes. Nam primo quidem ex littera Apoſtoli hoc habere non poſſunt. Non enim di-

dicit Apoſtolus, quod hoc ſolum non ſit damnabile his qui ſunt in Chriſto Ieſu, quod carne ſerviunt legi peccati ſecundum concupiſcentiæ motus, ſed quod omnino nihil eſt eis damnationis; illis autem qui non ſunt in Chriſto Ieſu, eſt hoc ipſum damnabile. Præterea ſi hoc ad primos motus referatur, his qui non ſunt in Chriſto Ieſu, ſunt damnabiles huiuſmodi motus, ſecundum damnationem originalis peccati, quæ adhuc in eis manet, a qua ſunt liberati hi qui ſunt in Chriſto Ieſu; non autem ſic quod per huiuſmodi motus nova addatur eis damnatio. Quod etiam ſecundo obiiciunt, non ex neceſſitate concludit quod intendunt. Non enim verum eſt quod actus quilibet procedens ex habitu peccati damnabilis, ſit etiam & ipſe damnabilis, ſed ſolum quando eſt actus perfectus per conſenſum rationis. Si enim in aliquo ſit habitus adulterii, motus concupiſcentiæ adulterii, qui eſt actus imperfectus, non eſt in eo peccatum mortale; ſed ſolum motus perfectus, qui eſt per conſenſum rationis: & præterea actus ex tali habitu procedens, non habet aliam rationem damnationis ab ea quæ eſt ſecundum rationem habitus. Et ſecundum hoc primi motus in infidelibus, ex eo quod procedunt a peccato originali, non afferunt damnationem peccati mortalis, ſed ſolum originalis.

Deinde cum dicit, *Lex enim ſpiritus vitæ &c.* probat quod dixerat: & primo quantum ad primam conditionem, qua dixerat, nihil eſſe damnationis his qui ſunt in Chriſto Ieſu; ſecundo quantum ad ſecundam conditionem, qua dixerat, *Qui non ſecundum carnem ambulant*, ibi, *Qui non ſecundum carnem ambulamus &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit probationem; ſecundo manifeſtat quod ſuppoſuerat per cauſam, ibi, *Nam quod impoſſibile erat legi &c.* Circa primum ponit talem rationem. Lex ſpiritus liberat hominem a peccato, & morte; ſed lex ſpiritus eſt in Ieſu Chriſto: ergo per hoc quod aliquis eſt in Chriſto Ieſu, liberatur a peccato, & morte. Quod autem lex ſpiritus liberet a peccato, & morte, ſic probat. Lex ſpiritus eſt cauſa vitæ; ſed per vitam excluditur peccatum, & mors, quæ eſt effectus peccati: nam & ipſum peccatum eſt ſpiritualis mors animæ: ergo lex ſpiritus liberat hominem a peccato, & morte. Damnatio autem non eſt niſi per peccatum, & mortem: ergo his qui ſunt in Chriſto Ieſu, nihil damnationis exiſtit. Hoc eſt ergo quod dicit: *Lex enim ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberavit me a lege peccati, & mortis*. Quæ quidem lex poteſt dici uno modo Spiritus ſanctus, ut ſit ſenſus. *Lex ſpiritus*, ideſt lex quæ eſt Spiritus: lex enim ad hoc datur ut per eam homines inducantur ad bonum: unde & Philoſophus in II. Ethic. (cap. 1.) dicit, quod intentio legislatoris eſt cives facere bonos: quod quidem lex humana facit, ſolum notificando quid fieri debeat; ſed Spiritus ſanctus mentem inhabitans non ſolum docet quid oporteat fieri, intellectum illuminando de agendis, ſed etiam affectum inclinat ad recte agendum. Ioan. XIV. 26. „ Paraclytus autem Spiritus ſanctus quem „ mittet Pater in nomine meo, ille vos „ docebit omnia (quantum ad primum) „ & ſuggeret vobis omnia (quantum ad „ ſecundum) quæcumque dixero vobis. “ Alio modo lex ſpiritus poteſt dici proprius effectus Spiritus ſancti, ſcilicet fides per dilectionem operans: quæ quidem & docet interius de agendis, ſecundum illud infra I. Ioan. II. 27. „ Unctio docebit vos de „ omnibus: “ & inclinat affectum ad agendum, ſecundum illud II. Corinth. V. 14. „ Caritas Chriſti urget nos. “ Et hæc quidem lex ſpiritus, dicitur lex nova, quæ vel eſt ipſe Spiritus ſanctus, vel eam in cordibus noſtris Spiritus ſanctus facit. Hier. XXXI. 33. „ Dabo legem meam in viſceri„ bus eorum, & in corde eorum ſuperſcribam „ eam. “ De lege autem veteri ſupra dixit ſolum, quod erat ſpiritualis, ideſt a Spiritu ſancto data: & ſic prædicta conſiderantes inveniemus quatuor leges ab Apoſtolo eſſe inductas. Primo legem Moyſi, de qua dicit ſupra VII. 22. *Condelector legi Dei ſecundum interiorem hominem*. Secundo legem fomitis, de qua dicit ibidem 23. *Video aliam legem in membris meis*. Tertio legem naturalem ſecundum unum ſenſum, de qua ſubdit ibid. 23. *Repugnantem legi mentis meæ*. Quarto tradit legem novam, cum dicit, *Lex ſpiritus*: & addit, *Vitæ*, quia ſicut ſpiritus naturalis facit vitam naturæ, ſic Spiritus divinus facit vitam gratiæ. Ioan. VI. 64. „ Spiritus eſt qui vivificat. “ Ezech. I. 20. „ Spiritus vitæ erat in rotis. “ Addit autem, *In Chriſto Ieſu*, quia ſcilicet iſte Spiritus non datur niſi his qui ſunt in Chriſto Ieſu: ſicut enim ſpiritus naturalis non pervenit ad membrum quod non habet connexionem ad caput, ita Spiritus ſanctus. I. Ioan. III. 24. „ In hoc ſcimus quod ipſe „ manet in nobis, quia de Spiritu ſuo de„ dit nobis. Act. V. „ 32. „ Spiritus ſan„ ctus, quem dedit Deus omnibus obedien„ tibus ſibi, “ Hæc, inquam, lex, ex eo quod

Digitized by Google

quod eſt in Chriſto Ieſu, *liberavit me*. Ioan. VIII. 36. „ Si Filius vos liberaverit, vere „ liberi eritis. “ Et hoc *a lege peccati*, ideſt a lege fomitis, quæ inclinat ad peccatum: vel *a lege peccati*, ideſt a conſenſu, & operatione peccati, quod hominem tenet ligatum per modum legis. Per Spiritum enim ſanctum remittitur peccatum. Ioan. XX. 22. „ Accipite Spiritum ſanctum: quorum „ remiſeritis peccata, remittuntur eis. “ *Et mortis*, non ſolum ſpiritualis, ſed etiam corporalis, ut infra probabitur. Et hoc ideo quia eſt ſpiritus vitæ. Ezech. XXXVII. 9. „ A quatuor ventis veni ſpiritus, & inſuffla ſuper interfectos iſtos, & reviviſcant. “ Deinde cum dicit, *Nam quod impoſſibile erat legi &c.* manifeſtat quod dixerat, ſcilicet quod lex vitæ quæ eſt in Chriſto Ieſu, liberat a peccato. Nam quod liberet a morte, infra probabit: & hoc probat per cauſam, quæ ſumitur ex incarnatione Chriſti: circa quam tria ponit. Primo neceſſitatem incarnationis; ſecundo modum incarnationis, ibi, *Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati*; tertio incarnationis fructum, ibi, *Et de peccato damnavit peccatum*. Et ut planior fiat expoſitio, accipiemus primo ſecundum, ſecundo tertium, tertio primum, hoc modo. Recte dico, quod lex ſpiritus vitæ in Chriſto Ieſu liberat a peccato: *nam Deus* Pater *Filium ſuum*, ideſt proprium, conſubſtantialem ſibi, & coæternum: Pſal. II. 7. „ Dominus dixit ad me: Filius meus es „ tu, ego hodie genui te: “ *mittens*, non de novo creans, vel faciens; ſed quaſi præexiſtentem miſit: Matth. XXI. 37. „ Noviſſime miſit ad eos filium ſuum: “ non quidem ut eſſet ubi non erat, quia, ut dicitur Ioan. I. 10. „ in mundo erat, “ ſed ut eſſet modo quo non erat in mundo, ideſt viſibiliter per carnem aſſumptam: unde ibidem ſequitur 14. „ Verbum caro factum „ eſt.... & vidimus gloriam eius. “ Bar. III. 38. „ Poſt hoc in terris viſus eſt. “ Et ideo hic ſubditur: *In ſimilitudinem carnis peccati*: quod non eſt ſic intelligendum quaſi veram carnem non habuerit, ſed ſolum carnis ſimilitudinem quaſi phantaſticam, ſicut Manichæi dicunt; cum ipſe Dominus dicat Luc. ult. 39. „ Spiritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me videtis „ habere. “ Unde non ſubdit ſolum, *In ſimilitudinem carnis*, ſed *in ſimilitudinem carnis peccati*: non enim habuit carnem peccati, ideſt cum peccato conceptam, quia caro eius fuit concepta per Spiritum ſanctum, qui tollit peccatum. Matth. I. 20. „ Quod „ enim in ea natum eſt, de Spiritu ſancto eſt. “ Unde Pſal. XXV. 11. dicit: „ Ego in innocentia mea ingreſſus ſum, “ ſcilicet in mundum. (a) Sed habuit ſimilitudinem carnis peccati, ideſt ſimilem carni peccatrici in hoc quod erat paſſibilis: nam caro hominis ante peccatum, paſſioni ſubiecta non erat. Heb. II. 17. „ Debuit „ pro omnia fratribus aſſimilari, ut miſericors fieret. “ Subdit autem duplicem effectum incarnationis: quorum primus eſt remotio peccati, quam ponit dicens: *De peccato damnavit peccatum in carne*: quod quidem poteſt legi: *De peccato*, ideſt pro peccato commiſſo in carne Chriſti, diabolo inſtigante, ab occiſoribus eius, *damnavit*, ideſt deſtruxit, *peccatum*: quia cum diabolus innocentem, in quo nihil iuris habebat, attentavit morti tradere, iuſtum fuit ut poteſtatem amitteret. Et ideo per ſuam paſſionem, & mortem dicitur peccatum deſtruxiſſe. Col. II. 15. „ Expolians (ſcilicet in cruce) principatus, & poteſtates traduxit confidenter, palam triumphans illos in ſemetipſo. “ Sed melius eſt ut dicatur: *Damnavit peccatum in carne*, ideſt debilitavit fomitem peccati in carne noſtra, *de peccato*, ideſt eſt virtute paſſionis ſuæ, & mortis; quæ dicitur peccatum propter ſimilitudinem peccati, ut dictum eſt; vel quia per hoc factus eſt hoſtia pro peccato, quæ in ſacra Scriptura dicitur peccatum. Oſeæ IV. 8. „ Peccata populi „ mei comedent. “ Unde dicit II. Corinth. V. 21. „ Eum qui non noverat peccatum, „ pro nobis Deus fecit peccatum, “ ideſt hoſtiam pro peccato. Et ita ſatisfaciendo pro noſtro peccato, abſtulit peccatum mundi. Ioan. I. 29. „ Ecce agnus Dei, ecce „ qui tollit peccata mundi. “ Secundum effectum ponit conſequenter, dicens: *Ut iuſtificatio legis*, ideſt iuſtitia quam lex promittebat, & quam ex lege aliqui ſperabant, *impleretur*, ideſt perficeretur, *in nobis*, exiſtentibus ſcilicet in Chriſto Ieſu. Infra IX. 30. *Gentes quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam quæ eſt ex fide*: & II. Corinth. V. 21. cum dixiſſet, „ Eum qui non „ noverat peccatum, Deus pro nobis fecit „ peccatum, “ ſubdit: „ Ut nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo. “ Hoc aliter fieri non poterat quam per Chriſtum; & ideo præmiſit, quod ſcilicet damnare poteſt peccatum in carne, & implere iuſtifi-

(a) *Al. omittitur* Sed.

ſtificationem, *quod erat impoſſibile legi* Moyſi. Hebr. vii. 19. „ Nihil ad perfectum „ adduxit lex. “ Et hoc quidem erat legi impoſſibile, non propter defectum legis, *ſed in quo*, ideſt inquantum, *infirmabatur per carnem*, ideſt propter infirmitatem carnis, quæ erat in homine ex corruptione fomitis, ex qua proveniebat quod, etiam lege data, homo a concupiſcentia vincebatur. Matth. xxvi. 41. „ Spiritus quidem promptus eſt, caro autem infirma: “ & ſupra vi. 19. *Humanum dico propter infirmitatem carnis veſtræ*. Et ex hoc patet quod neceſſe fuit Chriſtum incarnari: unde & Galat. ii. 21. dicitur: „ Si per legem eſt iuſtitia, „ Chriſtus gratis mortuus eſt, “ ideſt ſine cauſa. Ideo ergo neceſſarium fuit Chriſtum incarnari, quia lex iuſtificare non poterat.

Deinde cum dicit, *Qui non ſecundum carnem ambulamus*, probat propoſitum quantum ad ſecundam conditionem, oſtendens quod ad hoc quod aliqui damnationem evadant, requiritur quod non ſecundum carnem ambulent: & circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt ſapiunt*; tertio manifeſtat quoddam quod in probatione ſuppoſuerat, ibi, *Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod iuſtificatio legis impletur in nobis, qui ſcilicet non ſolum ſumus in Chriſto Ieſu, ſed etiam non ambulamus ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, ideſt qui non ſequimur concupiſcentias carnis, ſed inſtinctum Spiritus ſancti. Galat. v. 16. „ Spiritu ambulate. “ Deinde cum dicit, *Qui enim ſecundum carnem ſunt &c.* probat quod dixerat, & inducit duos ſyllogiſmos: unum quidem ex parte carnis, qui eſt talis. Quicumque ſequuntur prudentiam carnis, ducuntur ad mortem; ſed quicumque ſunt ſecundum carnem, ſequuntur prudentiam carnis: ergo quicumque ſunt ſecundum carnem, ducuntur ad mortem. Alium ſyllogiſmum ponit ex parte ſpiritus, qui eſt talis. Quicumque ſequuntur prudentiam ſpiritus, conſequuntur vitam, & pacem; ſed quicumque ſunt ſecundum ſpiritum, ſequuntur prudentiam ſpiritus: ergo quicumque ſunt ſecundum ſpiritum, ſequuntur vitam, & pacem. Et ſic patet quod illi qui non ambulant ſecundum carnem, ſed ſecundum ſpiritum, liberantur a lege peccati, & mortis. Primo ergo ponit minorem primi ſyllogiſmi, dicens: *Qui enim ſecundum carnem*, ideſt qui carni ſubduntur quaſi ei ſubiecti: infra xvi. 18. „ Huiuſmodi Domino non ſerviunt, ſed ſuo ventri: “ *ſapiunt ea quæ ſunt carnis*; ac ſi dicat, Habent ſapientiam carnis: ſapere enim quæ ſunt carnis, eſt approbare, & iudicare bona eſſe quæ ſunt ſecundum carnem. Matth. xvi. 23. „ Non ſapis quæ Dei ſunt, „ ſed quæ hominis. “ Hier. iv. 22. „ Sapientes ſunt ut faciant mala. “ Secundo ponit minorem ſecundi ſyllogiſmi, dicens: *Qui vero ſunt ſecundum ſpiritum*, id eſt qui Spiritum ſanctum ſequuntur, & ſecundum eum ducuntur, ſecundum illud Galat. v. 18. „ Si ſpiritu ducimini, non eſtis ſub lege: “ *ſentiunt ea quæ ſunt ſpiritus*; ideſt, habent rectum ſenſum in rebus ſpiritualibus, ſecundum illud Sap. i. 1. „ Sentite „ de Domino in bonitate. “ Et horum ratio eſt, quia, ſicut Philoſophus dicit in III. Ethic. (cap. xiii.) qualis eſt unuſquiſque, talis finis videtur ei. Unde ille cuius eſt animus informatus per habitum bonum, vel malum, exiſtimat de fine ſecundum exigentiam illius habitus. Tertio ponit maiorem primi ſyllogiſmi, dicens: *Nam prudentia carnis mors eſt*. Ad cuius intellectum oportet ſcire, quod prudentia eſt recta ratio agibilium, ut dicit Philoſophus VI. Ethic. (cap. iv.) Recta autem ratio agendorum unum præſupponit, & tria facit: præſupponit enim finem, qui eſt ſicut principium in agendis; ſicut & ratio ſpeculativa præſupponit principia, ex quibus demonſtrat; facit autem recta ratio agibilium tria: nam primo recte conſiliatur; ſecundo recte iudicat de conſiliatis; tertio recte, & conſtanter præcipit (a) quod conſiliatum eſt. Sic ergo ad prudentiam carnis requiritur quod aliquis præſupponat pro fine delectabile carnis, & quod conſilietur, & iudicet, & præcipiat ea quæ conveniunt ad hunc finem: unde talis prudentia *eſt mors*, id eſt cauſa mortis æternæ. Gal. ult. 8. „ Qui „ ſeminat in carne, de carne & metet corruptionem. “ Quarto ponit maiorem ſecundi ſyllogiſmi, dicens: *Prudentia autem ſpiritus, vita, & pax*. Dicitur autem ſecundum prædicta, prudentia ſpiritus, quando aliquis præſuppoſito fine ſpiritualis boni, conſiliatur, & iudicat, & præcipit quæ ordinantur convenienter ad hunc finem: unde talis prudentia eſt *vita*, id eſt cauſa vitæ, gratiæ, & gloriæ: Gal. ult. 8. „ Qui „ ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu & metet „ vi-

(a) *Al.* iudicatum eſt.

Digitized by Google

„ vitam æternam: “ & eſt *pax*, ideſt cauſa pacis: nam pax cauſatur a Spiritu ſancto. Pſal. cxviii. 165. „ Pax multa diligentibus legem tuam, Domine. “ Gal. 5. 22.„ Fructus Spiritus, caritas, gaudium, „ & pax. “

LECTIO II.

QUoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: legi enim Dei non eſt ſubiecta, nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu; ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. Si autem Chriſtus in vobis eſt, corpus quidem mortuum eſt propter peccatum, ſpiritus vero vivit propter iuſtificationem. Quod ſi Spiritus eius qui ſuſcitavit Ieſum a mortuis habitat in vobis; qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. Ergo, fratres, debitores ſumus, non carni, ut ſecundum carnem vivamus: ſi enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini; ſi autem Spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.

SUppoſuerat Apoſtolus in præcedentibus quod prudentia carnis mors eſt; & hoc quidem nunc probare intendit: & primo probat propoſitum; ſecundo oſtendit fideles quibus ſcribit, a tali prudentia eſſe alienos, ibi, *Vos autem in carne non eſtis*. Circa primum duo facit. Primo propoſitum probat de prudentia carnis in abſtracto; ſecundo id quod de prudentia carnis dixerat, adaptat eis qui prudentia carnis ſequuntur, ibi, *Qui autem in carne ſunt &c.* Circa primum ponit tria media, quorum poſterius probat prius. Per primum autem probat id quod ſupra poſitum eſt, ſcilicet quod prudentia carnis ſit mors, hoc modo. Qui inimicatur Deo, incurrit mortem. Luc. xix. 27. „ Verumtamen inimicos meos illos qui „ noluerunt me regnare ſupra ſe, adducite „ huc, & interficite ante me. “ Et hoc quia Deus vita noſtra eſt: Deut. xxx. 20. „ Ipſe eſt enim vita tua. “ Et ideo ille qui inimicatur Deo, incurrit mortem; ſed *prudentia carnis inimica eſt Deo*: ergo prudentia carnis eſt cauſa mortis.

Ubi notandum eſt, quod id quod ſupra dixerat prudentiam carnis, nunc nominat carnis ſapientiam: non quod idem ſit ſapientia ſimpliciter, & prudentia, ſed quia in rebus humanis eſt prudentia. Prover. x. 23. „ Sapientia eſt viro prudentia. “ Ad cuius intellectum ſciendum, quod ſapiens ſimpliciter dicitur qui cognoſcit cauſam altiſſimam, ex qua omnia dependent; cauſa autem (*a*) ſuprema omnium, Deus eſt: unde ſapientia ſimpliciter eſt cognitio divinarum rerum, ut Auguſtinus dicit in Lib. XIV. de Trinit. (cap. 1.) I. Cor. ii. 6. „ Sapientiam loquimur inter perfectos. “ Dicitur autem ſapiens in unoquoque genere qui cognoſcit altiſſimam cauſam illius generis: ſicut in arte ædificatoria dicitur ſapiens, non ille qui ſcit dolare ligna, & lapides, ſed ille qui concipit, & diſponit convenientem formam domus: ex hoc enim totum artificium dependet: unde & Apoſtolus dicit I. Cor. iii. 10. „ Ut ſapiens „ architectus fundamentum poſui. “ Sic igitur ſapiens in rebus humanis dicitur qui bonam æſtimationem habens de fine humanæ vitæ, ſecundum hoc ordinat totam humanam vitam, quod pertinet ad prudentiam. Et ita ſapientia carnis eſt idem quod carnis prudentia. De hac ſapientia dicitur Iac. iii. 15. „ Non eſt de ſurſum deſcen„ dens, ſed terrena, animalis, diaboli„ ca. “

Dicitur autem hæc ſapientia Deo inimica, quia contra legem Dei, hominem inclinat. Iob xv. 26. „ Cucurrit adverſus Deum „ collo erecto, & pingui cervice. “ Et ideo ad hoc probandum inducit aliud medium, ſubdens: *Legi enim Dei non eſt ſubiecta*. Non enim poteſt aliquis Deum odire, ſecundum quod in ſe eſt, cum Deus ſit ipſa eſſentia bonitatis; ſed ſecundum hoc aliquis peccator Deum odit quod præceptum divinæ legis eſt contrarium ſuæ voluntati; ſicut adulter odit Deum, inquantum odit hoc præceptum, Non mœchaberis. Et ſic omnes peccatores, inquantum nolunt ſub-

(*a*) *Al.* ſuprema ſimpliciter omnium.

ſubiici legi Dei, ſunt inimici Dei. II. Paralip. XIX. 2. „ His qui oderunt Deum, „ amicitia iungeris. " Unde convenienter probat quod prudentia, vel ſapientia carnis ſit inimica Deo, quia non eſt ſubiecta legi Dei. Probat autem hoc per tertium medium, dicens: *Non enim poteſt*. Prudentia enim carnis vitium eſt quoddam, ut ex prædictis patet. Quamquam autem ille qui ſubiectus eſt vitio, poſſit liberari a vitio, & ſubiici Deo, ſecundum illud ſupra VI. 22. *Liberati a peccato, ſervi facti Deo*; tamen ipſum vitium Deo ſubiici non poteſt, cum ipſum vitium ſit averſio a Deo, vel a lege Dei: ſicut ille qui eſt niger, poteſt fieri albus, ſed ipſa nigredo numquam poteſt fieri alba. Et ſecundum hoc dicitur Matth. VII. 18. „ Non poteſt arbor mala fructus „ bonos facere. " Ex quo patet quod non recte Manichæi ad confirmationem ſui erroris hæc verba aſſumunt, volentes per hæc verba oſtendere naturam carnis non eſſe a Deo, cum ſit inimica Deo, nec poſſit Deo ſubiici non enim agit Apoſtolus hic de carne iſta, quæ eſt creatura Dei, ſed de prudentia carnis, quæ eſt vitium hominis, ut dictum eſt. Deinde cum dicit, *Qui autem in carne ſunt &c.* adaptat quod dixerat de prudentia carnis, ad homines quibus prudentia carnis dominatur, dicens: *Qui autem in carne ſunt*, id eſt qui concupiſcentias carnis ſequuntur per prudentiam carnis, quamdiu tales ſunt, *Deo placere non poſſunt*: quia, ut in Pſalm. CXLVI. 11. dicitur, „ beneplacitum eſt Deo „ ſuper timentes eum. " Unde illi qui ei non ſubiiciuntur, non poſſunt ei placere, quamdiu tales ſunt; poſſunt autem deſinere eſſe in carne ſecundum modum prædictum, & tunc Deo placebunt.

Deinde cum dicit, *Vos autem in carne non eſtis*, oſtendit eos quibus loquitur, eſſe immunes a prudentia carnis: & circa hoc tria facit. Primo ponit fidelium ſtatum, dicens: *Vos autem non eſtis in carne*: & ſic patet non eſſe intelligendum de carnis natura: Romani enim, quibus loquebatur, mortales erant carne induti. Sed carnem accipit pro vitiis carnis, ſecundum illud I. Corinth. VI. 50 „ Caro, & ſanguis regnum Dei (a) „ poſſidere non poſſunt. " Unde dicit: *Vos non eſtis in carne*; id eſt, non eſtis in vitiis carnis, quaſi ſecundum carnem viventes: II. Cor. X. 3. „ In carne viventes, non ſe„ cundum carnem militamus: " *ſed in ſpiritu*; id eſt, ſpiritum ſequimini. Apoc. I. 10. „ Fui in ſpiritu dominica die. " Secundo apponit conditionem, dicens: *Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis*, ſcilicet per caritatem. I. Cor. III. 16. „ Templum Dei „ eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis." Apponit autem hanc conditionem, quia quamvis in baptiſmo Spiritum ſanctum receperint, potuiſſet tamen contingere quod per peccatum ſuperveniens Spiritum ſanctum amiſiſſent: de quo dicitur Sap. I. quod corripitur a ſuperveniente iniquitate. Tertio oſtendit conditionem hanc oportere in eis extare, dicens: *Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*: ſicut non eſt membrum Chriſti qui Spiritum Chriſti non habet. I. Ioan. IV. 13. „ In hoc ſcimus quo„ niam manet in nobis, quoniam de Spiritu „ ſuo dedit nobis. " Eſt autem notandum, quod idem eſt Spiritus Chriſti, & Dei Patris; ſed dicitur Dei Patris, inquantum a Patre procedit; dicitur Spiritus Chriſti, inquantum procedit a Filio. Unde etiam Dominus ubique attribuit eum ſimul ſibi, & Patri, ſicut Ioan. XIV. 26. „ Paraclytus „ Spiritus ſanctus, quem mittet Pater in „ nomine meo. " Item XV. 26. „ Cum ve„ nerit Paraclytus, quem ego mittam vobis „ a Patre. "

Deinde cum dicit, *Si autem Chriſtus in vobis eſt*, oſtendit quod per gratiam Chriſti, ſive per Spiritum ſanctum, liberamur a pœna: & primo oſtendit quod liberamur per Spiritum ſanctum in futuro a morte corporali; ſecundo quod interim in hac vita adiuvamur a Spiritu ſancto contra infirmitates præſentis vitæ, ibi, *Similiter autem Spiritus adiuvat infirmitatem noſtram*. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo ex hoc infert quoddam corollarium, ibi, *Ergo, fratres debitores &c.* tertio probat propoſitum, ibi, *Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei*. Circa primum conſiderandum eſt, quod ſupra mentionem fecerat de Spiritu Dei, & de Spiritu Chriſti, quamvis ſit unus & idem Spiritus. Primo ergo oſtendit quid conſequamur ex Spiritu ex hoc quod eſt Chriſti; ſecundo oſtendit quid conſequamur ex eo, inquantum eſt Spiritus Dei Patris, ibi, *Quod ſi Spiritus eius &c.* Dicit ergo: Dictum eſt, quod *ſi quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*: unde cum vos ſitis Chriſti, Spiritum Chriſti habetis, & ipſum Chriſtum in vobis habitantem per fidem, ſecundum illud Epheſ. III. 17. „ Habitare Chri„ ſtum per fidem in cordibus veſtris. " Si autem Chriſtus ſic in vobis eſt, oportet vos Chri-

(a) *Al.* non poſſidebunt.

Digitized by Google

Chriſto eſſe conformes. Chriſtus autem ſic venit in mundum ut quantum ad ſpiritum eſſet plenus gratia, & veritate, & tamen quantum ad corpus, habet ſimilitudinem carnis peccati, ut ſupra dictum eſt. Unde & hoc oportet eſſe in vobis, quod *corpus quidem* veſtrum, *propter peccatum*, quod adhuc manet in carne veſtra, *mortuum eſt*; ideſt, neceſſitati mortis addictum, ſicut Geneſ. II. 17. dicitur: „ Quacumque die comederitis, morte moriemini; " ideſt, neceſſitati mortis addicti eritis; *ſpiritus vero* (a) veſter, qui iam (b) renovatus eſt a peccato, ſecundum illud Epheſ. IV. 23. „ Renovamini ſpiritu mentis veſtræ, " *vivit* vita gratiæ, *propter iuſtificationem*, per quam iuſtificatur a Deo. Galat. II. 20. „ Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei. " Supra I. 17. *Iuſtus ex fide vivit*. Deinde cum dicit, *Quod ſi Spiritus eius &c.* oſtendit quid conſequamur (c) ex Spiritu ſancto, inquantum eſt Spiritus Patris, dicens: *Quod ſi habitat in vobis Spiritus eius*, ſcilicet Dei Patris, *qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum a mortuis*: Pſ. XL. II. „ Tu autem Domine miſerere mei, & reſuſcita me: " Act. III. 15. „ Hunc Deus ſuſcitavit a mortuis: " & tamen ipſe Chriſtus propria virtute reſurrexit, quia eadem eſt virtus Patris & Filii: conſequens eſt quod id quod Deus Pater fecit in Chriſto, faciat etiam in nobis; & hoc eſt quod ſubdit: *Qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum a mortuis, vivificabit & mortalia corpora veſtra*. Non dicit mortua, ſed *mortalia*: quia in reſurrectione non ſolum a corporibus noſtris auferetur quod ſint mortua, ideſt neceſſitatem mortis habentia, ſed etiam quod ſint mortalia, ideſt potentia mori, quale fuit corpus (d) Adam ante peccatum: nam poſt reſurrectionem corpora noſtra erunt penitus immortalia. Eſa. XXVI. 19. „ Vivent mortui tui, interfecti mei reſurgent. " Oſeæ VI. 3. „ Vivificabit nos poſt duos dies. " Et hoc *propter inhabitantem Spiritum eius in nobis*; ideſt, in virtute Spiritus ſancti in nobis habitantis. Ezech. XXXVII. 5. „ Hæc dicit Dominus Deus oſſibus his: Ecce ego intromittam in vobis ſpiritum, & vivetis. " Et hoc *propter inhabitantem Spiritum*, ideſt propter dignitatem quam corpora noſtra habent, eo quod fuerunt receptacula Spiritus ſancti. I. Corinth. VI. 19. „ Neſcitis quod membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti? " Illi vero quorum membra non fuerunt templum Spiritus ſancti reſurgent, ſed habebunt corpora paſſibilia.

Deinde cum dicit, *Ergo debitores ſumus &c.* concludit corollarium ex dictis: & primo ponit concluſionem; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Si enim ſecundum carnem vixeritis, moriemini*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod per Spiritum ſanctum multa bona nobis proveniunt, & quod ex prudentia carnis ſequitur mors: *ergo debitores ſumus* Spiritui ſancto propter beneficia ab eo recepta, ut vivamus ſecundum ſpiritum, & non ſecundum carnem. Gal. V. 25. „ Si ſpiritu vivimus, ſpiritu & ambulemus. " Deinde cum dicit, *Si enim ſecundum carnem vixeritis &c.* aſſignat rationem concluſionis præmiſſæ: & primo quantum ad carnem, dicens: *Si enim ſecundum carnem vixeritis*, ſcilicet ſequendo concupiſcentias carnis, *moriemini*, ſcilicet morte culpæ in præſenti, & morte damnationis in futuro. I. Timoth. V. 6. „ Quæ in deliciis vivens, mortua eſt. " Secundo aſſignat rationem quantum ad ſpiritum, dicens: *Si autem ſpiritu*, ideſt per ſpiritum, *mortificaveritis facta carnis*, ideſt opera quæ ex concupiſcentia carnis proveniunt, *vivetis*, vita gratiæ in præſenti, & vita gloriæ in futuro. Coloſſ. III. 5. „ Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. " Galat. V. 24. „ Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis. "

(a) Al. *vivit*. (b) *Al.* revocatus eſt. (c) *Al.* in Spiritu ſancto. (d) *Al. omittitur* Adam.

Digitized by Google

LECTIO III.

Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei. Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore; ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum: in quo clamamus, Abba, pater. Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei. Si autem filii, & heredes; heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti. Si tamen compatimur, ut & glorificemur.

Poſtquam Apoſtolus (a) oſtendit quod per Spiritum ſanctum dabitur nobis vita glorioſa, quæ omnem mortalitatem a corporibus noſtris excludet, hic probationem inducit: & primo oſtendit quod per Spiritum ſanctum huiuſmodi glorioſa vita datur; ſecundo oſtendit cauſam quare differtur, ibi, *Si tamen compatimur, ut & glorificemur*. Circa primum ponit talem rationem. Quicumque ſunt filii Dei, conſequuntur (b) hereditatem glorioſæ vitæ; ſed quicumque reguntur Spiritu ſancto, ſunt filii Dei: ergo quicumque reguntur Spiritu ſancto, conſequuntur hereditatem glorioſæ vitæ. Primo ergo ponit minorem prædictæ rationis; ſecundo maiorem, ibi, *Si autem filii, & heredes*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit: ſecundo probat propoſitum, ibi, *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis*.

Circa primum duo conſideranda ſunt. Primo quidem quomodo aliqui aguntur a Spiritu Dei; & poteſt ſic intelligi. *Quicumque Spiritu Dei aguntur*, (c) ideſt reguntur, ſicut a quodam ductore, & directore: quod quidem in nobis facit Spiritus, ſcilicet inquantum illuminat nos interius quid facere debeamus. Pſalm. cxlii. 10. „ Spiritus tuus „ bonus deducet me in terram rectam. " Sed quia ille qui ducitur, ex ſeipſo non operatur: homo autem ſpiritualis non tantum inſtruitur a Spiritu ſancto quid agere debeat, ſed etiam cor eius a Spiritu ſancto movetur; ideo plus intelligendum eſt in hoc quod dicitur: *Quicumque Spiritu Dei aguntur*. Illa enim agi dicuntur quæ quodam ſuperiori inſtinctu moventur: unde de brutis dicimus, quod non agunt, ſed aguntur, quia a natura moventur, & non ex proprio motu ad ſuas actiones agendas. Similiter autem homo ſpiritualis non quaſi ex motu propriæ voluntatis principaliter, ſed ex inſtinctu Spiritus ſancti inclinatur ad aliquid agendum, ſecundum illud Eſa. lix. 19. „ Cum venerit „ quaſi fluvius violentus, quem Spiritus Dei „ cogit: " & Luc, iv. quod Chriſtus agebatur a Spiritu in deſertum. Non tamen per hoc excluditur quin viri ſpirituales per voluntatem, & liberum arbitrium operentur, quia ipſum motum voluntatis, & liberi arbitrii Spiritus ſanctus in eis cauſat, ſecundum illud Phil. ii. 13. „ Deus eſt qui operatur in nobis velle, & perficere. "

Secundo conſiderandum eſt, quomodo illi qui Spiritu Dei aguntur, ſunt filii Dei. Et hoc eſt manifeſtum ex ſimilitudine filiorum carnalium, qui per ſemen carnale a patre procedentes generantur. Semen autem ſpirituale a Patre procedens, eſt Spiritus ſanctus; & ideo per hoc ſemen aliqui homines in filios Dei generantur. I. Ioan. iii. 9. „ Omnis qui natus eſt ex Deo, „ peccatum non facit, quoniam ſemen Dei „ manet in eo. "

Deinde cum dicit, *Non enim accepiſtis ſpiritum ſervitutis*, probat propoſitum, ſcilicet quod Spiritum ſanctum accipientes, ſint homines filii Dei; (d) & hoc tripliciter. Primo quidem ex diſtinctione donorum Spiritus ſancti; ſecundo ex confeſſione noſtra, ibi, *In quo clamamus, Abba, pater*; (e) tertio ex teſtimonio Spiritus, ibi, *Ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro*.

Circa primum conſiderandum eſt, quod Spiritus ſanctus duos effectus facit in nobis: unum quidem timoris: Eſa. xi. 3. „ Replebit eum Spiritus timoris Domini: " alium amoris: ſupra v. 5. *Caritas Dei diffuſa eſt per Spiritum ſanctum in cordibus noſtris, qui datus eſt nobis*. Timor autem facit ſervos, non autem amor. Ad cuius evidentiam conſiderari oportet, quod timor habet duo obiecta, ſcilicet malum, quod quis timendo refugit, & illud a quo ſibi hoc malum imminere videt. Dicitur enim homo timere & occiſionem, & Regem, qui poteſt occidere. Contingit autem quandoque quod malum quod quis refugit, eſt contrarium

bono

(a) *Al.* propoſuit. (b) *Al.* æternitatem. (c) *Al. omittitur* ideſt reguntur. (d) *Al.* & hoc duplici-ter. (e) *Al. omittitur hoc diviſionis membrum.*

Digitized by Google

bono corporali, vel temporali, quod quis interdum inordinate amat, & refugit pati ab aliquo homine temporali: & hic eſt timor humanus, vel mundanus; & hic non eſt a Spiritu ſancto; & hunc prohibet Dominus Matth. x. 28. „ Nolite timere eos „ qui corpus occidunt. " Alius autem eſt timor qui refugit malum quod contrariatur naturæ creatæ, ſcilicet malum pœnæ; ſed tamen refugit hoc pati a cauſa ſpirituali, ſcilicet a Deo; & hic timor eſt laudabilis quantum ad hoc ſaltem quod Deum timet: Deut. v. 29. „ Quis det eos talem habere „ mentem ut timeant me? " & ſecundum hoc a Spiritu ſancto eſt. Sed inquantum talis timor non refugit malum quod opponitur bono ſpirituali, ſcilicet peccatum, ſed ſolum pœnam, non eſt laudabilis: & iſtum defectum non habet a Spiritu ſancto, ſed ex culpa hominis: ſicut & fides informis, quantum ad id quod eſt fidei, eſt a Spiritu ſancto, non autem eius informitas. Unde etſi per huiuſmodi timorem aliquis bonum facit, non tamen bene facit: quia non facit ſponte, ſed coactus metu pœnæ, quod proprie eſt ſervorum. Et ideo timor iſte proprie dicitur ſervilis, quia ſerviliter facit hominem operari. Eſt autem tertius timor qui refugit malum quod opponitur bono ſpirituali, ſcilicet peccata, vel ſeparationem a Deo, & hoc quidem timet incurrere ex iuſta Dei vindicta: & ſic quantum ad utrumque obiectum, reſpicit rem ſpiritualem, ſed tamen cum hoc habet oculum ad pœnam: & iſte timor dicitur eſſe initialis, quia ſolet eſſe in hominibus in initio ſuæ converſionis: timent enim pœnam propter peccata præterita, & timent ſeparari a Deo per peccatum propter gratiam caritatis infuſam: & de hoc dicitur in Pſalm. cx. 10. „ Initium ſapientiæ ti„ mor Domini. " Eſt autem quartus timor qui ex utraque parte oculum habet ſolum ad rem ſpiritualem, quia nihil timet niſi a Deo ſeparari; & iſte timor eſt ſanctus, qui permanet in ſæculum ſæculi, ut in Pſalm. xviii. dicitur. Sicut autem timor initialis cauſatur ex caritate imperfecta, ita hic timor cauſatur ex caritate perfecta. I. Ioan. iv. 18. „ Perfecta caritas fo„ ras mittit timorem. " Et ideo timor initialis, & timor caſtus, non diſtinguuntur contra amorem caritatis, qui eſt cauſa utriuſque; ſed ſolum timor pœnæ: quia ſicut hic timor facit ſervitutem, ita amor caritatis facit libertatem filiorum: facit enim hominem voluntarie ad honorem Dei operari, quod eſt proprie filiorum. Lex igitur vetus data eſt in timore: quod ſignificabant tonitrua, & alia huiuſmodi quæ facta ſunt in datione veteris legis, ut dicitur Exod. xix. & ideo dicitur Heb. xii. 21. „ Et „ ita terribile erat quod videbatur. " Et ideo lex vetus per inflictionem pœnarum, inducens ad mandata Dei ſervanda, data eſt in ſpiritu ſervitutis: unde dicitur Gal. iv. 24. „ Unum quidem in monte Sina in „ ſervitutem generans. " Et ideo hic dicit: Recte dictum eſt, quod *qui Spiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei: non enim iterum* in nova lege, ſicut in veteri lege fuit, *accepiſtis ſpiritum ſervitutis in timore*, ſcilicet pœnarum, quem timorem Spiritus ſanctus faciebat; *ſed accepiſtis ſpiritum*, ſcilicet caritatis, qui eſt *adoptionis filiorum*, id eſt per quem adoptamur in filios Dei. Gal. iv. 5. „ Ut adoptionem filiorum reciperemus. " Non autem hoc dicitur, quaſi ſit alius, & alius ſpiritus, ſed quia idem eſt ſpiritus, ſcilicet qui in quibuſdam facit timorem ſervilem quaſi imperfectum, in aliis facit amorem, quaſi quoddam perfectum.

Deinde cum dicit, *In quo clamamus &c.* manifeſtat idem per noſtram confeſſionem: profitemur enim nos patrem habere Deum inſtructi a Domino, cum dicimus orantes: „ Pater noſter qui es in cælis; " ut habetur Matth. vi. 9. Hoc autem convenit dicere non ſolum Iudæis, ſed etiam Gentibus; & ideo duo ponit idem ſignificantia, ſcilicet *Abba*, quod eſt Hebræum, & *Pater*, quod eſt Latinum, vel Græcum, ut oſtendat hoc ad utrumque populum pertinere. Unde & Dominus Mar. xiv. 36. „ Abba Pater, omnia poſſibilia ſunt tibi. " Hier. iii. 19. „ Patrem vocabis me. " Hoc autem dicimus non tantum ſono vocis, quantum intentione cordis, quæ quidem propter ſui magnitudinem clamor dicitur; ſicut & ad Moyſem tacentem dicitur Exod. xiv. 15. „ Quid clamas ad me? " ſcilicet intentione cordis. Sed iſta magnitudo intentionis ex affectu filialis amoris procedit, quem in nobis (a) Spiritus facit; & ideo dicit: *In quo*, ſcilicet Spiritu ſancto, *clamamus*, *Abba*, *pater*. Unde Eſa. vi. dicitur, quod Seraphim, qui interpretantur ardentes, quaſi igne Spiritus ſancti, clamabant alter ad alterum.

Deinde cum dicit, *Ipſe enim Spiritus te-*

(a) *Al.* ſcilicet.

ſtimonium reddit, oſtendit idem ex teſtimonio Spiritus ſancti, ne forte aliquis dicat, quod in noſtra confeſſione decipimur: unde dicit: Ideo dico, quod in Spiritu ſancto *clamamus Abba Pater: ipſe* (a) *enim Spiritus teſtimonium reddit, quod ſumus filii Dei*. Hic autem teſtimonium reddit, non quidem exteriori voce ad aures hominum, ſicut Pater proteſtatus eſt de Filio ſuo Matth. III. ſed reddit teſtimonium per effectum amoris filialis, quem in nobis facit; & ideo dicit, quod *teſtimonium reddit*, non auribus, *ſed ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei*. Act. III. 15. „ Nos teſtes ſumus horum „ verborum. “

Deinde cum dicit, *Si autem filii, & heredes*, ponit maiorem: & primo oſtendit quod filiis debetur hereditas, dicens: Si autem aliqui filii, per ſpiritum ſcilicet, ſequitur etiam quod ſint heredes, quia non ſolum filio naturali, ſed etiam adoptivo debetur hereditas. I. Pet. I. 3. „ Regene- „ ravit nos in ſpem vivam .... in heredi- „ tatem incorruptibilem, & incontami- „ natam, & immarceſcibilem. “ Pſal. VI. 6. „ Hereditas mea præclara eſt mihi. “ Secundo oſtendit quæ ſit iſta hereditas: & primo deſcribit eam quantum ad Deum Patrem, dicens: *Heredes quidem Dei*. Dicitur autem aliquis heres alicuius exiſtere qui principalia eius bona percipit, ſeu adipiſcitur, non autem qui aliqua munuſcula recipit; ſicut legitur Geneſ. XXV. 5. quod „ Abraham dedit cuncta quæ poſſedit, Iſaac, „ filiis autem concubinarum largitus eſt „ munera. “ Bonum autem principale quo Deus dives eſt, eſt ipſemet: eſt enim dives per ſeipſum, & non per aliquid aliud: quia extrinſecorum bonorum non indiget, ut dicitur in Pſal. XV Unde ipſum Deum adipiſcuntur filii Dei pro hereditate: unde Pſalm. XV. 5. „ Dominus pars hereditatis „ meæ. “ Thren. III. 24. „ Pars mea Do- „ minus, dixit anima mea. “

Sed cum filius hereditatem non adipiſcatur niſi patre defuncto, videtur quod homo non poſſit eſſe heres Dei, qui numquam decedit.

Dicendum eſt autem, quod illud habet locum in bonis (*b*) corporalibus, quæ ſimul a multis poſſideri non poſſunt; & ideo neceſſe eſt unum decedere, ut alius ſuccedat: ſed bona ſpiritualia ſimul a multis haberi poſſunt; & ideo non oportet patrem decedere, ut filii ſint heredes. Poteſt tamen dici, quod Deus decedit nobis, inquantum eſt in nobis per fidem; erit autem noſtra hereditas inquantum videbimus eum per ſpeciem.

Secundo deſcribit hanc hereditatem ex parte Chriſti, dicens: *Coheredes autem Chriſti*: quia ipſe cum ſit principalis Filius, a quo nos filiationem participamus, ita eſt principalis heres, cui in hereditate coniungimur. Matth. XXI. 38. „ Hic eſt heres „ &c. “ Mich. I. 15. „ Adhuc heredem ad- „ ducam tibi. “

Deinde cum dicit, *Si tamen compatimur, ut & glorificemur*, oſtendit cauſam dilationis huius vitæ glorioſæ: & primo ponit cauſam ex parte paſſionum; ſecundo ponit præeminentiam gloriæ ad paſſiones, ibi, *Exiſtimo enim &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quod Chriſtus, qui eſt principalis heres, ad hereditatem gloriæ pervenit per paſſiones. Luc. ult. 26. „ Nonne oportuit „ Chriſtum pati, & ita intrare in glo- „ riam ſuam? “ Non autem nos faciliori modo debemus hereditatem adipiſci; & ideo nos etiam oportet per paſſiones ad illam hereditatem pervenire. Act. XIV. 21. „ Per multas tribulationes oportet non in- „ troire in regnum Dei: “ non enim ſtatim immortale, & impaſſibile corpus accipimus, ut ſimul cum Chriſto pati poſſimus: unde dicit: *Si tamen compatimur*, id eſt ſimul (*c*) cum Chriſto patienter ſuſtinemus tribulationes huius mundi, *ut & cum Chriſto glorificemur*. II. Tim. II. II. „ Si commortui ſumus, & conregnabi- „ mus. “

(a) *Al.* ipſe enim Spiritus teſtimonium reddit, non quidem exteriori voce &c. *intermediis omiſſis*.
(b) *Al.* temporalibus. (c) *Al. deeſt* cum Chriſto.

L E C T I O IV.

EXiſtimo enim quod non ſunt condignæ paſſiones huius temporis ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens, ſed propter eum qui ſubiecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc.

POſtquam (*a*) Apoſtolus demonſtravit, & dixit, quod per gratiam Chriſti liberamur, nunc aſſignat cauſam dilationis immortalis vitæ, quæ eſt hereditas filiorum Dei, ex eo quod oportet nos Chriſto compati, ut ad eius gloriæ ſocietatem perveniamus. Et quia poſſet aliquis dicere, oneroſam eſſe hereditatem huiuſmodi, ad quam non poteſt niſi per tolerantiam paſſionum perveniri; ideo hic oſtendit excellentiam futuræ gloriæ ad paſſiones præſentis temporis: & primo ponit quod intendit; ſecundo (*b*) probat propoſitum, ibi, *Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod oportet nos pati, ut & glorificemur, nec debemus refugere paſſiones, ut gloriam habeamus: *exiſtimo enim* ego, qui utrumque expertus ſum. Eccli. xxxiv. 9. „ Vir in „ multis expertus, cogitabit multa. “ Ipſe abundanter paſſiones ſuſtinuit, ſecundum illud II. Corinth. xi. 23. „ In laboribus, & „ carceribus abundantius. “ Ipſe etiam futuræ gloriæ contemplator fuit, ſecundum illud II. Corinth. xii. 4. „ Raptus eſt in „ paradiſum, & audivit arcana verba, quæ „ non licet homini loqui. “ Hoc, inquam, exiſtimo, quod *paſſiones huius temporis non ſunt* (*c*) paſſiones *condignæ ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis*. Ubi quatuor ponit ad oſtendendum excellentiam illius gloriæ. Primo quidem deſignat eius æternitatem, cum dicit, *Ad futuram*, ſcilicet poſt hoc tempus; nihil autem eſt poſt hoc tempus niſi æternitas: unde illa gloria excedit paſſiones huius temporis, ſicut æternum temporale. II. Cor. iv. 17. „ Id enim „ quod in præſenti eſt momentaneum, & „ leve tribulationis noſtræ, ſupra modum „ in ſublimitate æternum gloriæ pondus o- „ peratur in nobis. “ Secundo deſignat eius dignitatem, cum dicit, *Gloriam*, quæ claritatem quamdam dignitatis inſinuat. Pſal. cxlix. 5. „ Exultabunt ſancti in gloria. “ Tertio deſignat manifeſtationem, cum dicit, *Quæ revelabitur*. Nunc enim gloriam quidem habent ſancti, ſed occultatam in conſcientia: II. Corinth. i. 12. „ Gloria „ noſtra hęc eſt, teſtimonium conſcientiæ „ noſtræ: “ tunc autem gloria illa in conſpectu omnium revelabitur, & bonorum, & malorum, de quibus dicitur Sapient. v. 2. „ Mirabuntur in ſubitatione inſperatæ „ ſalutis. “ Quarto deſignat eius veritatem, cum dicit, *In nobis*. Gloria enim huius mundi vana eſt, quia eſt in his quæ ſunt extra hominem, puta in apparatu divitiarum, & in opinione hominum: Pſal. xlviii. 7. „ In multitudine divitiarum ſua- „ rum gloriantur: “ ſed illa gloria erit de eo quod eſt intra hominem, ſecundum illud Luc. xvii. 21. „ Regnum Dei intra „ vos eſt. “ Sic igitur paſſiones huius temporis, ſi ſecundum ſe conſiderentur, multum deficiunt a quantitate huius gloriæ. Eſa. liv. 7. „ Ad punctum in modico de- „ reliqui te, & in miſerationibus magnis „ congregabo te. “ Sed ſi conſiderentur huiuſmodi paſſiones, inquantum eas aliquis voluntarie ſuſtinet propter Deum ex caritate, quam in nobis Spiritus (*d*) ſanctus facit; ſic ex condigno per huiuſmodi paſſiones homo meretur vitam æternam: nam Spiritus ſanctus eſt fons, cuius aquę, ideſt effectus, ſaliunt in vitam æternam, ut dicitur Ioan. iv.

Deinde cum dicit, *Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat*, oſtendit propoſitum per excellentiam illius gloriæ: & primo ex expectatione creaturæ; ſecundo ex expectatione Apoſtolorum, ibi, *Non ſolum autem &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit expectationem creaturæ; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt non volens*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod etiam futura gloria excedit paſſiones præſentes: & tamen hoc manifeſtum eſt: *nam expectatio*

(a) *Al.* Supra Apoſtolus aſſignavit cauſam dilationis immortalis vitæ &c. (b) *Al.* oſtendit. (c) *Al.* omittitur paſſiones. (d) *Al.* deeſt ſanctus.

creatura, id eſt ipſa creatura expectans, *expectat revelationem filiorum Dei*: quia, ut dicitur I. Ioan. III. 2. „ nunc filii Dei „ ſumus, & nondum apparuit quid eri„ mus. “ Occultatur enim dignitas divinæ filiationis in ſanctis propter exteriores paſſiones; ſed poſtmodum revelabitur illa dignitas, quando immortalem, & glorioſam vitam ſuſcipient; ita quod ex perſona impiorum dicitur Sap. V. 5. „ Ecce quomodo „ computati ſunt inter filios Dei. “ Dicit autem, *Expectatio expectat*, ut talis geminatio intenſionem expectationis deſignet, ſecundum illud Pſal. XXXIX. 2. „ Expectans „ expectavi Dominum. “

Sciendum eſt autem, quod creatura hic tripliciter accipi poteſt. Uno modo homines iuſti, qui ſpecialiter creatura Dei dicuntur, vel quia permanent in bono in quo creati ſunt, vel propter excellentiam, quia omnis creatura quodammodo eis deſervit. Iacob. I. 18. „ Voluntarie genuit nos ver„ bo veritatis, ut ſimus initium aliquod „ creaturæ eius. “ Hæc autem creatura, id eſt homo iuſtus, expectat revelationem gloriæ filiorum Dei tamquam præmium ſibi repromiſſum. Tit. II. 12. „ Expectantes „ beatam ſpem, & adventum gloriæ ma„ gni Dei. “ Secundo poteſt dici creatura ipſa humana natura, quæ ſubiicitur bonis gratiæ: quæ quidem in hominibus iniuſtis nondum (*b*) formata eſt, ſed eſt ſicut informis; in hominibus autem iam iuſtificatis eſt quidem partim formata per gratiam, ſed tamen eſt adhuc informis reſpectu illius formæ quam eſt acceptura per gloriam. Sic igitur ipſa creatura, ideſt nos ipſi, ſecundum quod conſideramur in bonis naturæ, *expectat revelationem gloriæ filiorum Dei*; quod etiam nobis competit per gratiam; ſicut ſi dicamus quod materia expectat formam, vel colores expectant completionem imaginis, ſicut dicit Gloſſa. Iob XIV. 14. „ Cun„ ctis diebus quibus nunc milito, expecto „ donec veniat immutatio mea. “ Tertio modo poteſt intelligi de ipſa creatura ſenſibili, ſicut ſunt elementa huius mundi, ſecundum illud Sapient. XIII. 5. „ A ma„ gnitudine ſpeciei, & creaturæ cognoſci„ biliter poterit eorum creator videri. “ Huiuſmodi autem creatura dupliciter aliquid expectat: nam expectatio creaturæ ſenſibilis, ſecundum quod eſt a Deo, ordinatur ad aliquem finem: quod quidem contingit dupliciter. Uno modo ſecundum quod Deus imprimit aliquam formam, & virtutem naturalem huiuſmodi creaturæ, ex qua inclinatur ad aliquem finem naturalem; puta ſi dicamus, quod arbor expectat fructificationem, & ignis expectat locum ſurſum. Alio modo creatura ſenſibilis ordinatur a Deo ad aliquem finem qui ſuperexcedit formam naturalem ipſius. Sicut enim humanum corpus induetur quadam forma gloriæ ſupernaturali, ita tota creatura ſenſibilis in illa gloria filiorum Dei quamdam novitatem gloriæ conſequetur, ſecundum illud Apocal. XXI. 1. „ Vidi cælum novum, & „ terram novam. “ Et per hunc modum creatura ſenſibilis expectat revelationem gloriæ filiorum Dei.

Deinde cum dicit, *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt*, manifeſtat prædictam expectationem: & primo ponit neceſſitatem expectandi; ſecundo expectationis terminum, ibi, *Quia & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis*; tertio expectationis ſignum, ibi, *Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc*. Neceſſitas autem expectandi eſt ex defectu, cui ſubiacet creatura: cui enim nihil deficit, non habet neceſſe aliquid expectare. Defectum autem creaturæ oſtendit, dicens: *Vanitati enim creatura ſubiecta eſt*. Et ſi quidem per creaturam intelligatur homo iuſtus, ſic intelligitur ſubiici vanitati, id eſt iſtis rebus corporalibus, quæ ſunt mutabilia, & caduca: unde dicuntur vana, ſecundum illud Eccle. I. 2. „ Vanitas vanitatum, & omnia „ vanitas. “ Subiicitur autem eis propter neceſſitatem præſentis vitæ, circa ea occupationem habens; *non* tamen *volens*, quia huiuſmodi temporalia non amat, ſicut illi contra quos dicitur in Pſalm. IV. 3. „ Ut „ quid diligitis vanitatem, & quæritis men„ dacium? “ Sed tamen huiuſmodi vanitati ſubiicitur talis creatura *propter eum*, ideſt propter ordinationem Dei, *qui ſubiecit eam*, ideſt hominem iuſtum huiuſmodi ſenſibilibus creaturis; & tamen *in ſpe*, ut ſcilicet quandoque a tali occupatione homo liberetur, in reſurrectione ſcilicet, quando „ ne„ que nubent, neque nubentur, ſed erunt „ ſicut Angeli in cælo: “ Matth. XXII. 30. Si vero intelligatur creatura, ipſa humana natura, ſic *eſt ſubiecta vanitati*, ideſt paſſibilitati, ſecundum illud Pſalm. XXXVIII. 6. „ Verumtamen univerſa vanitas, omnis „ homo vivens. “ *Non* tamen *volens*, quia talis vanitas eſt humanæ naturæ in pœnam inflicta; pœna autem eſt involuntaria, ſicut & culpa voluntaria. Sed tamen huiuſmodi

(a) *Al.* iuſtificata eſt.

modi paſſionibus humana natura ſubiicitur, *propter eum*, ideſt propter ſententiam Dei, *qui ſubiecit eam*, ſcilicet humanam naturam defectibus; ſed tamen *in ſpe* quandoque evadendi huiuſmodi paſſiones. Eſai. XXVIII. 28. „ Non in perpetuum triturans „ triturabit. “ Si autem intelligatur de creatura ſenſibili, ſic talis creatura *ſubiecta eſt vanitati*, ideſt mutabilitati, *non volens*. Huiuſmodi enim defectus, qui conſequuntur mutabilitatem, ſicut corruptio, & ſenium, & alia huiuſmodi, ſunt contra naturam particularem huius, vel illius rei, cuius appetitus eſt ad conſervationem, licet ſint ſecundum naturam univerſalem. Sed nihilominus huiuſmodi vanitati creatura ſenſibilis ſubiicitur *propter eum*, ideſt propter ordinationem Dei, *qui ſubiecit eam in ſpe*, ideſt in expectatione glorioſæ novitatis, ut ſupra dictum eſt.

Deinde cum dicit, *Quia & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis*, oſtendit terminum prædictæ expectationis: non enim eſt vana eius expectatio, vel ſpes: *quia ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei*. Et ſi quidem per creaturam intelligatur homo iuſtus, per ſervitutem corruptionis intelligitur cura quærendi victum, & veſtitum, & alia quibus ſervitur noſtræ mortalitati, quæ eſt quædam ſervitus, a qua liberabuntur ſancti tendentes in libertatem gloriæ filiorum Dei; qui, quamvis nunc habeant libertatem iuſtitiæ, quæ eſt a ſervitute peccati, nondum tamen habent libertatem gloriæ, quæ eſt a ſervitute miſeriæ. Iob XXXIX. 5. „ Quis dimiſit onagrum liberum? “ Si vero per creaturam intelligatur humana natura, *ipſa liberabitur a ſervitute corruptionis*, ideſt (ad litteram) a paſſibilitate, & corruptione: & hoc tendens *in libertatem gloriæ filiorum Dei*, quæ eſt non ſolum a culpa, ſed etiam a morte, ſecundum illud I. Corinth. XV. 54. „ Abſorpta eſt mors in „ victoriam. “ Si vero intelligatur de creatura ſenſibili, ſic *ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis*, ideſt mutabilitatis: quia in qualibet mutatione eſt aliqua corruptio, ut Auguſtinus dicit, & etiam Philoſophus in VIII. Phyſic. (cap. XIII.) & hoc *in libertatem gloriæ filiorum Dei*: quia hoc etiam libertati gloriæ filiorum Dei congruit ut ſicut ipſi ſunt innovati, ita etiam eorum habitatio innovetur. Eſai. LXV. 17. „ Ego (*a*) „ creabo cælos novos, & terram novam, & „ non erunt in memoria priora, “ ideſt prior mutabilitas creaturæ. Dicit autem, *Quia & ipſa creatura liberabitur a ſervitute corruptionis*, ſecundum primum ſenſum; ac ſi dicat: Non ſolum nos Apoſtoli, ſed etiam alii iuſti: in ſenſu autem ſecundo, non ſolum iuſti, ſed etiam ipſa humana natura, quæ in quibuſdam nondum eſt renovata per gratiam: in tertio autem ſenſu intelligendum eſt, ac ſi dicatur: Non ſolum homines, ſed alia creatura.

Deinde cum dicit, *Scimus enim quod omnis creatura ingemiſcit*, ponit ſignum expectationis, dicens: *Scimus enim*, nos Apoſtoli per Spiritum ſanctum inſtructi, & etiam per experimentum, *quod omnis creatura ingemiſcit, & parturit uſque adhuc*.

Quod quidem ſi intelligatur de creatura ſenſibili, habet difficultatem. Primo quidem quantum ad hoc quod dicit, *Ingemiſcit, & parturit*: hoc enim convenire videtur non niſi creaturæ rationali. Sed poteſt ſic exponi, ut hoc quod dicit, *Ingemiſcit*, idem ſit ei quod dixit, *Non volens*: in illis enim ingemiſcimus quæ noſtræ voluntati repugnant. Sic ergo inquantum defectus (*b*) creaturæ ſenſibilis ſunt contra naturalem appetitum particularis naturæ, dicitur ipſa creatura ſenſibilis ingemiſcere. Quod autem dicit, *Parturit*, idem eſt ei quod ſupra dixerat, *Expectat*: nam parturitio eſt via ad prolem producendam.

Secundum autem dubium eſt in hoc quod dicit, *Omnis creatura*: quia ſic etiam includerentur corpora cæleſtia: unde & Gloſſa dicit, quod ſol, & luna non ſine labore ſtatuta ſibi implent ſpatia. Sed exponendum eſt, ut labor accipiatur pro motu, ſicut & requies quandoque accipitur pro ceſſatione ab opere, ſicut Deus die ſeptima requieviſſe dicitur Geneſ. 1. (*c*) Et ſecundum hoc per gemitum intelligitur corruptio, quæ admiſcetur motui locali, prout ſcilicet deſinit eſſe in hoc ubi, & incipit eſſe in alio. Per parturitionem autem intelligitur ordinatio cæleſtium corporum ad eorum innovationem.

Si vero exponatur de hominibus, ſic dicitur humana natura *omnis creatura*, quia participat cum omni creatura: cum ſpirituali quidem quantum ad intellectum, cum animali quantum ad corporis animationem, cum corporali quantum ad corpus. Hæc ergo creatura, ideſt homo, *ingemiſcit*, partim propter mala quæ patitur, partim propter bona ſperata quæ differuntur. Thren. 1.22. „ Multi gemitus mei. “ *Parturit* autem, quia cum quadam afflictio,

(a) *Al.* creo. (b) *Al.* naturæ. (c) *Al.* Et ſecundum hoc gemitus intelligitur &c.

ctione animi ſuſtinet dilationem gloriæ expectatæ. Proverb. xiii. 12. „ Spes quæ differtur affligit animam. “ Ioan. xvi. 21. „ Mulier cum parit, triſtitiam habet. “ Pſalm. xlvii. 8. „ Ibi dolores ut parturientis. “ Dicit autem, *Uſque adhuc*, quia iſte gemitus non eſt ablatus per noſtram iuſtificationem, ſed manet *uſque adhuc*, ideſt uſque ad mortem: vel *uſque adhuc*, quia etſi aliqui iam ſint liberati, qui ſunt in gloria, adhuc tamen nos ſumus reſidui: vel *uſque adhuc*, quia non ſolum antiqui patres, qui fuerunt ante Chriſtum, ſed etiam adhuc tempore gratiæ eadem patimur. II. Petr. iii. 4. dicitur ex perſona impiorum: „ Ubi eſt nunc promiſſio, aut „ adventus eius? Ex quo patres dormierunt, omnia ſic perſeverant ab initio „ creaturæ. “

Eſt autem ſciendum, quod quia creatura Dei poteſt dici omne illud quod ſub Deo eſt, aliqui voluerunt prædicta verba exponere de qualibet creatura, etiam de Angelis ſanctis. Sed valde inconveniens eſt ut ipſi dicantur vanitati ſubiecti, aut ingemiſcere, & parturire, cum ipſi iam habeant gloriam eius cuius ſimilitudinem expectamus, ſecundum illud Matth. xxii. 30. „ Erunt ſicut Angeli Dei in cælis. “ Et ideo convenientius ſecundum prædicta exponitur.

L E C T I O V.

Non ſolum autem illa, ſed & nos ipſi primitias Spiritus habentes, & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, redemptionem corporis noſtri. Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem quæ videtur, non eſt ſpes: nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus. Similiter autem & Spiritus adiuvat infirmitatem noſtram nam quid oremus, ſicut oportet neſcimus; ſed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat Spiritus, quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis.

Supra oſtendit Apoſtolus excellentiam futuræ gloriæ (a) ex expectatione creaturæ, nunc oſtendit idem ex expectatione Apoſtolorum. Non autem poteſt eſſe parvum quod a magnis viris expectatur tam anxie. Et circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Spe enim ſalvi facti ſumus*. Circa primum tria facit. Primo proponit dignitatem expectantium, cum dicit: *Non ſolum autem illa*, ſcilicet creatura, expectat gloriam filiorum Dei, *ſed & nos ipſi*, ſcilicet Apoſtoli, *habentes primitias Spiritus* ſancti: quia ſcilicet Spiritum ſanctum & tempore prius, & ceteris abundantius Apoſtoli habuerunt; ſicut & in fructibus terræ, illud quod primo ad maturitatem pervenit eſt pinguius, & magis acceptum. Hierem. ii. 3. „ Sanctus Iſrael Domino „ primitiæ frugum eius. “ Heb. xii. 23. „ Acceſſiſtis ad Eccleſiam primitivorum, „ qui conſcripti ſunt in cælis. “ Ex quo patet quod Apoſtoli ſunt omnibus aliis ſanctis, quacumque prærogativa præfulgeant, ſive virginitatis, ſive doctrinæ, ſive martyrii, præferendi, tamquam abundantius Spiritum ſanctum habentes.

Sed poteſt aliquis dicere, quod quidam alii ſancti maiora tormenta ſuſtinuerunt, & maiores auſteritates propter Chriſtum, quam Apoſtoli. Sed (b) dicendum eſt, quod magnitudo meriti principaliter, & reſpectu eſſentialis præmii, attenditur ſecundum caritatem: conſiſtit (c) enim præmium eſſentiale in gaudio quod habetur de Deo. Manifeſtum eſt autem quod de Deo plus gaudebunt qui plus amant: unde & illam viſionem beatam Dominus ſuo dilecto promittit, dicens Ioan. xiv. 21. „ Si quis diligit me, diligetur a Patre meo: & ego „ diligam eum, & manifeſtabo ei me „ ipſum. “ Sed ſecundum quantitatem operum, meretur homo præmium accidentale, quod eſt gaudium de talibus operibus. Apoſtoli ergo illa opera quæ fecerunt, ex maiori caritate fecerunt, ex qua habebant cor ad multa maiora facienda, ſi fuiſſet opportunum.

Si autem dicat aliquis: Poteſt tantum quis conari quod habebit æqualem caritatem cum Apoſtolis; dicendum, quod caritas hominis non eſt a ſeipſo, ſed ex gra-

(a) *Al.* & expectationem creaturæ. (b) *Al.* ſciendum. (c) *Al.* etiam.

Digitized by Google

gratia Dei, quæ datur unicuique ſecundum menſuram donationis Chriſti, ut dicitur Epheſ. IV. Unicuique autem dat gratiam proportionatam ei ad quod eligitur; ſicut homini Chriſto data eſt excellentiſſima gratia, quia ad hoc eſt electus ut eius natura in unitatem perſonæ divinæ aſſumeretur; & poſt eum habuit maximam plenitudinem gratiæ Beata Maria, quæ ad hoc eſt electa ut eſſet mater Chriſti. Inter ceteros autem ad maiorem dignitatem ſunt electi Apoſtoli, ut ſcilicet immediate ab ipſo Chriſto accipientes, aliis traderent ea quæ pertinent ad ſalutem; & ſic in eis Eccleſia quodammodo fundaretur, ſecundum illud Apocal. XXI. 14. „ Murus „ habebat fundamenta duodecim, & nomina „ Apoſtolorum erant in eis ſcripta. " Et ideo dicitur I. Corinth. XII. 28. „ Deus „ poſuit in Eccleſia primum quidem Apo„ ſtolos. " Et ideo Deus eis abundantiorem gratiam præ ceteris tribuit.

Secundo ponit anxietatem expectationis, cum dicit: *Et ipſi intra nos gemimus*: qui quidem gemitus deſignat afflictionem ex dilatione rei cum magno deſiderio expectatæ, ſecundum illud Proverb. XIII. 12. „ Spes „ quæ differtur, affligit animam." Pſal. VI. 7. „ Laboravi in gemitu meo. " Iſte autem gemitus non eſt tam exterius quam interius: tum quia ex interiori cordis affectu procedit, tum quia eſt propter interiora bona: unde ſignanter dicit, *Intra nos*. Thren. I. 22. „ Multi gemitus mei. " Tertio ponit rem expectatam, dicens: *Adoptionem filiorum Dei expectantes*, ideſt completionem huius adoptionis: inchoata enim eſt huiuſmodi adoptio per Spiritum ſanctum iuſtificantem animam: ſupra eodem: *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum*: conſummabitur autem per ipſius corporis glorificationem: unde ſupra v. 2. *Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei*. Et hoc eſt quod ſubdit: *Redemptionem corporis noſtri*; ut ſcilicet ſicut ſpiritus noſter redemptus eſt a peccato, ita corpus noſtrum redimatur a corruptione, & morte. Oſeæ XIII. 14. „ De morte redi„ mam eos. Phil. III. 21. „ Reformabit „ corpus humilitatis noſtræ. "

Deinde cum dicit, *Spe enim ſalvi facti ſumus*, probat quod dixerat tali ratione. Spes eſt de his quæ non præſentialiter videntur, ſed in futuro expectantur; ſed nos ſumus ſalvi facti per ſpem: ergo expectamus in futurum complementum ſalutis. Primo ergo ponit minorem, dicens: *Nos* enim Apoſtoli, (1) & ceteri fideles, *ſpe ſalvi facti ſumus*, quia ſcilicet ſpem noſtræ ſalutis habemus. I. Pet. I. 3. „ Regene„ ravit nos in ſpem vivam. Pſal. LXI. 9. „ Sperate in eum omnis congregatio popu„ li. " Secundo ponit maiorem, dicens: *Spes autem*, ideſt res ſperata, *quæ videtur*, quaſi præſentialiter habita, *non eſt ſpes*: id eſt, non eſt res ſperata, ſed habita: ſpes enim eſt expectatio futuri. Soph. III. 8. „ Expecta me in die reſurrectionis meæ in „ futurum. " Tertio ponit probationem maioris, dicens: *Nam quod videt quis, quid*, id eſt cur, *ſperat*? quaſi dicat: Spes importat motum animæ in aliquid non habitum tendentem. Cum autem aliquid iam habetur, non eſt neceſſarium ut in id aliquis moveatur. Et eſt notandum, quod quia ſpes ex fide quodammodo oritur, attribuit ſpei opus illud quod eſt fidei, ſcilicet eſſe de non viſis, ſecundum illud Heb. XI. 1. „ Fi„ des eſt argumentum non apparentium. " Quarto ponit concluſionem, dicens: *Si autem quod non videmus ſperamus*, ſequitur quod *per patientiam expectamus*: Unde notandum eſt, quod proprie patientia importat tolerantiam tribulationum cum quadam æquanimitate. Infra XII. 12. *In tribulatione patientes*. Quia vero dilatio boni habet quamdam rationem mali, inde eſt quod etiam diutina expectatio bonorum abſentium cum tranquillitate animi, attribuitur patientiæ; ſed hæc maxime ad longanimitatem pertinet, ſecundum illud Iac. V. 7. „ Patien„ tes eſtote fratres uſque ad adventum Do„ mini. " Utroque autem modo patientia hic accipitur: quia Apoſtoli expectabant æquanimiter gloriam, & cum dilatione, & tribulatione.

Deinde cum dicit, *Similiter autem & Spiritus adiuvat infirmitatem noſtram*, oſtendit quomodo per Spiritum ſanctum adiuvamur in defectibus vitæ præſentis: & primo quantum ad completionem deſideriorum; ſecundo quantum ad directionem exteriorum eventuum, ibi, *Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Nam quid oremus, ſicut oportet neſcimus*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod per Spiritum ſanctum vivificabuntur noſtra mortalia corpora, quando auferetur a nobis noſtra infirmitas: *ſimiliter autem*

(1) *Al.* ſicut ceteri.

tem & in ſtatu huius vitæ, in quo adhuc infirmitati ſubiicimur, *Spiritus adiuvat infirmitatem noſtram*, etſi non totaliter eam tollat. Ezech. III. 14. „ Spiritus quoque elevavit me, & „ aſſumpſit me ;| & abii amarus in indi„ gnatione ſpiritus mei (quaſi infirmitate „ nondum totaliter ceſſante) manus enim „ Domini erat mecum confortans me : & „ in hoc ſpiritus me aſſumpſit. “ Matth. XXVI. 41. „ Spiritus quidem promptus eſt, „ caro autem infirma. “ Deinde cum dicit, *Nam quid oremus, ſicut oportet neſcimus*, manifeſtat quod dixerat: & primo oſtendit neceſſitatem auxilii Spiritus, quod pertinet ad infirmitatem præſentis vitæ; ſecundo oſtendit modum auxilii, ibi, *Sed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis*; tertio oſtendit efficaciam auxilii, ibi, *Qui autem ſcrutatur corda, ſcit quid deſiderat Spiritus*. Dicit ergo primo: Recte dico, quod *Spiritus adiuvat infirmitatem noſtram*: nam in hoc patimur infirmitatem, quod *neſcimus quid oremus, ſicut oportet*. Iob III. 23. „ Viro cuius abſcondita eſt via, & circum„ dedit eum Deus tenebris. “

Et eſt conſiderandum, quod duo dicit nos Apoſtolus neſcire, ſcilicet quid orando petamus, & modum quo petere oporteat; ſed utrumque videtur eſſe falſum. Nam primo ſcimus quid oremus, quia hoc nos Dominus docuit Matth. VI. 9. „ Sanctificetur no„ men tuum &c. “

Sed dicendum, quod in generali quidem poſſumus ſcire quid conveniènter oremus, ſed in ſpeciali hoc non poſſumus ſcire. Primo quidem quia ſi deſideramus aliquod opus virtutis facere, quod eſt implere voluntatem Dei ſicut in cælo, & in terra; poteſt contingere quod illud opus virtutis non eſt huic, vel illi congruum; ſicut alicui qui utiliter poſſet in actione proficere, non expedit contemplationis quies, & e converſo, ut Gregorius dicit in Moralibus (Lib. VI. cap. XXVIII.) ſuper illud Iob V. 26. „ Ingredieris in abundan„ tia ſepulcrum. “ Unde dicitur Proverb. XIV. 12. „ Eſt via quæ videtur ho„ mini iuſta, noviſſima autem illius ducunt „ ad mortem. “ Secundo aliquis deſiderat aliquod temporale bonum ad ſuſtentationem vitæ, quod eſt petere panem quotidianum, quod tamen ſibi vertitur in periculum mortis: multi enim propter divitias perierunt. Eccle. V. 12. „ Divitiæ conſervatæ in ma„ lum domini ſui. “ Tertio aliquis deſiderat liberari ab aliqua moleſtia tentationis, quæ tamen eſt ſibi ad cuſtodiam humilitatis; ſicut Paulus petiit amoveri a ſe ſtimulum, qui tamen erat ei datus ne eum magnitudo revelationum extolleret, ut dicitur II. Corinth. XII.

Similiter etiam videtur quod ſciamus ſicut nos oporter orare, ſecundum illud Iacob. I. 6. „ Poſtulet in fide nihil hæſitans. “

Et ad hoc dicendum, quod in generali hoc ſcire poſſumus, ſed in ſpeciali motus cordis noſtri uſquequaque diſcernere non poſſumus; ut puta, utrum petamus aliquid ex ira, vel ex zelo iuſtitiæ: unde & Matth. 20. reprobata eſt petitio filiorum Zebedæi, quia licet viderentur participationem divinæ gloriæ poſtulare, tamen (*a*) ex quadam vana gloria, ſeu elatione procedebat eorum petitio.

Deinde cum dicit, *Sed ipſe Spiritus poſtulat pro nobis*, ponit modum auxilii Spiritus ſancti, dicens, quod *ipſe Spiritus poſtulat pro nobis gemitibus inenarrabilibus*. Quod quidem videtur ſuffragari errori Arrii, & Macedonii, qui poſuerunt Spiritum ſanctum eſſe creaturam, & minorem Patre, & Filio: poſtulare enim eſt minoris. Sed ſi ex eo quod dicit eum poſtulare, intelligamus eum eſſe paſſibilem creaturam, & Patre minorem, conſequens eſt etiam quod ex eo quod dicit gemitibus poſtulare, intelligamus eum eſſe paſſibilem creaturam beatitudine carentem, quod nullus umquam hæreticus dixit: nam gemitus ex dolore eſt, qui ad miſeriam pertinet. Et ideo exponendum eſt: *Poſtulat*; ideſt, poſtulantes nos facit; ſicut & Gen. XXII. IV „ Nunc cognovi „ quod timeas Dominum, “ ideſt, cognoſcere feci. Facit autem Spiritus ſanctus nos poſtulare, inquantum in nobis recta deſideria cauſat: nam poſtulatio eſt quædam deſideriorum explicatio; deſideria autem recta (*b*) ex ardore caritatis provenìunt, quam in nobis (*c*) Spiritus facit. Supra V. 5 *Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis*. Spiritu autem ſancto dirigente, & inſtigante cor noſtrum, & noſtra deſideria non poſſunt eſſe niſi nobis utilia. Eſaiæ XLVIII. 17. „ Ego Dominus docens te utilia. “ Et ideo ſubdit, *Pro nobis*. Eius autem quod multum deſideramus, & deſideranter petimus, dilationem cum dolore, & gemitibus patimur; & ideo ſubdit, *Gemitibus*, quos (*d*) Spiritus in corde noſtro cauſat, inquan-

(*a*) *Al.* ex quadam gloria. (*b*) *Al.* ex amore caritatis. (*c*) *Al.* ſcilicet. (*d*) *Al.* iterum ſcilicet.

Digitized by Google

quantum ſcilicet nos facit cæleſtia deſiderare, quæ differuntur (*a*) animæ. Iſte eſt gemitus columbæ, quem Spiritus ſanctus in nobis facit. Nahum II. 7. „ Minabantur gementes ut columbæ. “ Dicit autem, *Inenarrabilibus*, aut quia ſunt propter rem inenarrabilem, ſcilicet cæleſtem gloriam: II. Cor. XII. 4. „ Audivit arcana verba, quæ non „ licet homini loqui: “ aut quia ipſi motus cordis ſufficienter enarrari non poſſunt, ſecundum quod a Spiritu ſancto procedunt. Iob XXXVIII. 37. „ Quis enarrabit cælorum „ rationem? “

Deinde cum dicit, *Qui autem ſcrutatur corda &c.* oſtendit efficaciam auxilii quo Spiritus ſanctus nos adiuvat, dicens: *Qui autem ſcrutatur corda*, id eſt Deus, cui proprium eſt corda ſcrutari: Pſalm. VII. II. „ Scrutans corda, & renes Deus. “ Dicitur autem Deus ſcrutari corda, non quod inquirendo occulta cordis cognoſcat, ſed quia manifeſte ſcit ea quæ in corde latent. Sophon. I. 12. „ Scrutabor Hieruſalem in lucernis. “ Deus, inquam, ſcrutans corda, *ſcit*, ideſt approbat, ſecundum illud II. Tim. II. 19. „ Novit Dominus „ qui ſunt eius, “ *quid deſideret Spiritus*; ideſt, quid deſiderare nos faciat. Pſalm. XXXVII. 10. „ Domine, ante te omne deſi„ derium meum. “ Ideo autem deſideria ſpiritus, quæ in ſanctis facit Spiritus ſanctus, ſunt Deo accepta, quia *poſtulat pro ſanctis*, ideſt poſtulare eos facit, *ſecundum Deum*, ideſt quod convenit divino beneplacito: Proverb. XI. 23 „ Deſiderium iuſto„ rum omne bonum: “ in cuius exemplum Dominus Patri dicebat Matth. XXVI. 39. „ Non ſicut ego volo, ſed ſicut tu vis. “

LECTIO VI.

Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum, his qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti. Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit conformes fieri imaginis Filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem prædeſtinavit, hos & vocavit; & quos vocavit, hos & iuſtificavit; quos autem iuſtificavit, illos & magnificavit. Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? Qui etiam proprio Filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit?

Oſtendit ſupra Apoſtolus quod Spiritus ſanctus (*b*) adiuvat nos in infirmitatibus præſentis vitæ quantum ad impletionem noſtrorum deſideriorum; hic oſtendit qualiter nos iuvat quantum ad exteriores eventus, dirigendo in bonum noſtrum: & primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit*; tertio infert quamdam concluſionem ex dictis, ibi, *Quis ergo ſeparabit nos a caritate Chriſti?*

Circa primum duo conſideranda occurrunt. Primo quidem magnitudo beneficii, quod nobis a Spiritu ſancto confertur, ut ſcilicet omnia nobis cooperentur in bonum. Ad cuius evidentiam conſiderandum eſt, quod quicquid fit in mundo, etiam ſi malum ſit, cedit in bonum univerſi: quia, ut Auguſtinus dicit in Ench. (cap. XI.) „ Deus eſt adeo bonus quod nihil mali eſ„ ſe permitteret, niſi eſſet adeo potens „ quod ex quolibet malo poſſet elicere ali„ quod bonum. “ Non autem ſemper cedit malum in bonum eius in quo eſt; (*c*) ſicut corruptio unius animalis, cedit quidem in bonum univerſi, inquantum per corruptionem unius generatur aliud, non tamen in bonum eius quod corrumpitur: quia bonum univerſi eſt a Deo volitum ſecundum ſe, & ad ipſum ordinantur omnes partes univerſi. Et eadem ratio eſſe videtur circa ordinem nobiliſſimarum partium ad alias partes, quia malum aliarum partium ordinatur in bonum nobiliſſimarum. Sed quicquid fit circa nobiliſſimas partes, non ordinatur niſi in bonum ipſarum: quia de eis propter ſe cura habetur, de aliis autem propter ipſas; ſicut medicus infirmitatem pedis ſuſtinet, ut curet caput. Inter omnes autem partes univerſi excellunt ſancti Dei, ad quorum quemlibet pertinet quod dicitur Matth. XXIV. 47. „ Super o„ mnia bona ſua conſtituet eum. “ Et ideo quicquid accidit vel circa ipſos, vel alias

(a) *Al. omittitur* animæ. (b) *Al.* adiuvat infirmitates præſentis vitæ. (c) *Al.* quod ſicut. *Forte deeſt aliquid.*

lias res, totum in bonum eorum cedit; ita quod verificatur quod dicitur Prov. XI. 29. „ Qui ſtultus eſt, ſerviet ſapienti : “ quia ſcilicet etiam mala peccatorum in bonum iuſtorum cedunt : unde & Deus ſpecialem curam de iuſtis habere dicitur, ſecundum illud Pſal. XXXIII. 16. „ Oculi Domini ſuper iuſtos, “ inquantum ſcilicet ſic de eis curat quod nihil mali circa eos (a) eſſe permittit, quod non in eorum bonum convertat. Et hoc quidem manifeſtum eſt quantum ad mala pœnalia , quæ patiuntur: unde in Gloſſa dicitur, quod ipſorum infirmitate exercetur humilitas, afflictione patientia, contradictione ſapientia , odio benevolentia : unde I. Pet. III. 14. „ Si quid patimini propter iuſtitiam, beati. “

Sed numquid etiam eis peccata cooperantur in bonum ? Quidam dicunt , quod peccata non continentur ſub hoc quod dicit *omnia* : quia, ſecundum Auguſtinum , peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines, cum peccant . Sed contra hoc eſt quod in Gloſſa ſequitur: „ Uſque adeo talibus Deus omnia cooperatur in bonum , ut ſi qui horum deviant, & exorbitant, etiam hoc ipſum eis faciat proficere in bonum.“ Unde in Pſal. XXXVI. 24. dicitur : „ Cum ceciderit iuſtus, non collidetur , quia Dominus ſupponit manum ſuam . “ Sed ſecundum hoc videtur quod ſemper tales in maiori caritate reſurgant, quia bonum hominis in caritate conſiſtit, quam ſi non habeat, Apoſtolus ſe nihil eſſe recognoſcit , I. Corinth. XIII.

Sed dicendum eſt , quod bonum hominis non ſolum conſiſtit in quantitate caritatis , ſed præcipue in ipſius perſeverantia uſque ad mortem , ſecundum illud Matth. XXIV. 13. „ Qui perſeveraverit uſque in finem , hic ſalvus erit . “ Ex hoc autem quod iuſtus cadit, reſurgit cautior, & humilior: unde in Gloſſa ſubditur, poſtquam dixerat, quod hoc ipſum faciat eis in bonum proficere, quia ſibi humiliores redeunt , atque doctiores : diſcunt enim cum tremore ſe exultare debere; non quaſi arrogando ſibi , tamquam de ſua virtute fiduciam permanendi.

Secundo oportet conſiderare, quibus hoc beneficium competat: circa quod primo attenditur aliquid ex parte hominis, cum dicit, *Diligentibus Deum* : Dei enim dilectio eſt in nobis per inhabitantem Spiritum , ut habitum eſt ſupra V. Ipſe autem Spiritus ſanctus eſt qui nos dirigit in viam rectam, ut dicitur in Pſal XXIV.Unde dicitur I. Petr. III. 13. „ Quis eſt qui vobis noceat , ſi boni æmulatores fueritis ? “ Pſalm. CXVIII. 165. „ Pax multa diligentibus legem tuam, & non eſt illis ſcandalum. “ Et hoc rationabiliter, quia , ut dicitur Prov. VIII. 17. „ ego diligentes me diligo . “ Diligere eſt bonum velle dilecto ; Dei autem velle eſt operari : omnia enim quæcumque voluit, fecit, ut in Pſal. CXXXIII. dicitur. Et ideo Deus omnia convertit in bonum his qui eum diligunt. Secundo attenditur id quod eſt ex parte Dei, qui primo fideles ab æterno prædeſtinavit, ſecundo ex tempore vocat, tertio ſanctificat ; & hæc tria tangit cum dicit: *His qui ſecundum propoſitum vocati ſunt ſancti*, ideſt prædeſtinatis, vocatis, & ſanctificatis ; ut propoſitum referatur ad prædeſtinationem, quæ, ſecundum Auguſtinum , eſt propoſitum miſerendi. Epheſ. I. II. „ Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius. “ Quod dicit , *Vocati* , ad vocationem pertinet: Eſai. XLI 2. „ Vocavit eum ut ſequeretur ſe. “ Quod dicit, *Sancti*, ad ſanctificationem, ſecundum illud Levit. XXI. 23. „ Ego Dominus , qui ſanctifico eos. “ Hoc autem Apoſtolus ſe ſcire dicit ex perſona ſanctorum , dicens, *Scimus* . Sap. X. 10. „ Dedit illi ſcientiam ſanctorum. “ Procedit autem hæc ſcientia tum ex experimento , tum etiam ex conſideratione efficaciæ caritatis : Cantic. VIII. 6. „ Fortis eſt ut mors dilectio : “ & etiam prædeſtinationis æternæ : Eſai. XLVI. 10. „ Omnis voluntas mea implebitur, & omne conſilium meum fiet . “

Deinde cum dicit, *Nam quos præſcivit &c.* probat quod dixerat tali ratione . Nullus poteſt nocere his quos Deus promovet ; ſed prædeſtinatos diligentes Deum Deus promovet: ergo nihil poteſt eis nocere , ſed omnia cedunt eis in bonum . Primo ergo probat minorem , ſcilicet quod eos Deus promoveat; ſecundo maiorem , ſcilicet quod promotis a Deo nihil poteſt eſſe nocivum, ibi, *Quid ergo dicemus ad hæc* ? Circa primum duo facit . Primo proponit ea quæ ſunt ad promotionem ſanctorum ab æterno; ſecundo ea quæ ſunt ex tempore , ibi, *Quos autem prædeſtinavit, hos & vocavit* . Ponit autem duo circa primum, ſcilicet præſcientiam, & prædeſtinationem , cum dicit : *Nam quos præſcivit, & prædeſtinavit* .

Dicunt autem quidam, quod prædeſtinatio hic accipitur pro præparatione quæ eſt in

(a) *Al. omittitur* eſſe.

in tempore, qua ſcilicet Deus præparat ſanctos ad gratiam; & hoc dicunt ad diſtinguendum præſcientiam a prædeſtinatione. Sed ſi recte conſideretur, utrumque eſt æternum, & differunt ratione: nam, ſicut dictum eſt ſupra 1. ſuper illud, *Qui prædeſtinatus eſt*, prædeſtinatio importat præordinationem quamdam in animo, eorum quæ quis eſt facturus; ab æterno autem Deus prædeſtinavit beneficia quæ ſanctis ſuis erat daturus: unde prædeſtinatio eſt æterna. Differt autem a præſcientia ſecundum rationem: quia præſcientia importat ſolam notitiam futurorum, ſed prædeſtinatio importat cauſalitatem quamdam reſpectu eorum: & ideo Deus habet præſcientiam etiam de peccatis; ſed prædeſtinatio eſt de bonis ſalutaribus: unde Apoſtolus ad Epheſ. 1. 11. dicit: „ Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius ... ut ſimus in laudem gloriæ eius. “

Circa ordinem autem præſcientiæ, & prædeſtinationis dicunt quidam, quod præſcientia meritorum bonorum, & malorum eſt ratio prædeſtinationis, & reprobationis, ut ſcilicet intelligatur quod Deus prædeſtinet aliquos, quia præſcit eos bene operaturos, & in Chriſtum credituros; & ſecundum hoc littera ſic legitur: *Quos præſcivit conformes fieri imaginis Filii eius, hos prædeſtinavit*. Et hoc quidem rationabiliter diceretur, ſi prædeſtinatio reſpiceret tantum vitam æternam, quæ datur meritis; ſed ſub prædeſtinatione cadit omne beneficium ſalutare, quod eſt homini ab æterno divinitus præparatum: unde eadem ratione omnia beneficia quæ nobis confert ex tempore, præparavit nobis ab æterno. Unde ponere quod aliquod meritum ex parte noſtra præſupponatur, cuius præſcientia ſit ratio prædeſtinationis, nihil eſt aliud quam gratiam ponere dari ex meritis noſtris, & quod principium bonorum operum eſt ex nobis, & conſummatio eſt ex Deo. Unde convenientius ſic ordinatur littera: *Quos præſcivit, hos & prædeſtinavit fieri conformes imaginis Filii ſui*: ut iſta conformitas non ſit ratio prædeſtinationis, ſed terminus, vel effectus. Dicit enim Apoſtolus Epheſ. 1. 5. „ Prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum „ Dei. “ Nihil enim aliud eſt adoptio (a) filiorum quam illa conformitas: ille enim qui adoptatur in filium Dei, conformatur vero Filio eius: primo quidem in iure participandę hereditatis, ſicut ſupra eodem dictum eſt: *Si filii, & heredes: heredes quidem Dei, coheredes autem Chriſti*: ſecundo in participatione ſplendoris ipſius: ipſe enim eſt genitus a Patre tamquam ſplendor gloriæ eius, Heb. 1. Unde per hoc quod ſanctos illuminat de lumine ſapientiæ, & gratiæ, facit eos fieri conformes ſibi: unde in Pſal. cix. 3. dicitur: „ In ſplendoribus ſanctorum ex utero ante luciferum genui „ te, “ id eſt profundentem omnem ſplendorem ſanctorum.

Quod autem dicit, *Imaginis Filii eius*, poteſt intelligi dupliciter. Uno modo ut ſit conſtructio appoſitiva, ut ſit ſenſus: *Conformes imaginis Filii eius*, qui eſt imago: Coloſs. 1. 15. „ Qui eſt imago inviſibilis „ Dei. “ Alio modo poteſt intelligi ut ſit conſtructio tranſitiva, ut ſit ſenſus: Prædeſtinavit nos fieri conformes Filio ſuo in hoc quod portemus eius imaginem: II. Cor. xv. 49. „ Sicut portavimus imaginem terreni, ſic portemus imaginem cæleſtis. “ Dicit autem, *Quos præſcivit, & prædeſtinavit*, non quia omnes præſcitos prædeſtinet, ſed quia eos prædeſtinare non poterat, niſi præſciret. Hier. 1. 5. „ Priuſquam te formarem in utero, novi te. “ Quid autem ex hac prædeſtinatione ſequatur, ſubiungit: *Ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus*. Sicut enim Deus ſuam naturalem bonitatem voluit aliis communicare, participando eis ſimilitudinem ſuæ bonitatis, ut non ſolum ſit bonus, ſed etiam auctor bonorum; ita Filius Dei voluit conformitatem ſuæ filiationis aliis communicare, ut non ſolum ſit ipſe Filius, ſed etiam primogenitus filiorum: & ſic qui per generationem æternam eſt unigenitus, ſecundum illud Ioan. 1. 18. „ Unigenitus qui eſt in ſinu Patris; “ ſecundum collationem gratiæ *ſit primogenitus in multis fratribus*. Apoc. 1. 5. „ Qui eſt „ primogenitus mortuorum, & princeps „ Regum terræ. “ Habet igitur Chriſtus nos fratres, tum quia nobis ſimilitudinem ſuæ filiationis communicavit, ſicut hic dicitur; tum quia ſimilitudinem noſtræ naturæ aſſumpſit, ſecundum illud Hebr. 11. 17. „ Debuit per omnia fratribus aſſimi„ lari. “

Deinde cum dicit, *Quos autem prædeſtinavit &c.* ponit ea quæ (b) ex tempore ſancti divinitus conſequuntur: & primo ponit vocationem, cum dicit, *Quos prædeſtinavit, hos & vocavit*. Prædeſtinatio autem eius irrita eſſe non poteſt, ſecundum illud Eſai. xiv. 24. „ Iuravit Dominus exercituum, „ dicens: Si non ut putavi, ita erit, & quomodo

Q 2

(a) *Al. deſideratur* filiorum. (b) *Al.* ex parte.

„ modo mente tractavi , ſic eveniet . “ Primum autem in quo incipit prædeſtinatio impleri, eſt vocatio hominis; quæ quidem eſt duplex. Una exterior, quæ fit ore prædicatoris. Proverb. ix. iii. „ Miſit ancillas ſuas ut vocarent ad arcem . “ Hoc modo Deus vocavit Petrum, & Andream, ut dicitur Matthæi iv. Alia vero vocatio eſt interior, quæ nihil aliud eſt quam quidam mentis inſtinctus quo cor hominis movetur a Deo ad aſſentiendum iis quæ ſunt fidei, vel virtutis. Eſai. xli. 2. „ Quis ſuſcitavit ab oriente iuſtum , & vocavit eum ut ſequeretur ſe ? “ Et hæc vocatio neceſſaria eſt, quia cor noſtrum non ſe ad Deum converteret, niſi ipſe Deus nos ad ſe traheret. Ioan. vi. 44. „ Nemo poteſt venire ad me , niſi Pater qui miſit me , traxerit eum . “ Thren. v. 21. „ Converte nos Domine ad te, & convertemur . “ Et etiam hæc vocatio eſt efficax in prædeſtinatis , quia huiuſmodi vocationi aſſentiunt . Ioan. vi. 45. „ Omnis qui audivit a Patre meo, & didicit, venit ad me . “ Unde ſecundo ponit iuſtificationem, cum dicit : *Quos vocavit , hos & iuſtificavit* , ſcilicet gratiam infundendo: ſupra iii. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius* . Hæc autem iuſtificatio etſi in aliquibus fruſtretur, quia non perſeverant uſque ad finem; in prædeſtinatis tamen numquam fruſtratur : unde tertio ponit magnificationem, cum ſubdit : *Hos & magnificavit* : & hoc dupliciter, ſcilicet uno quidem modo per profectum virtutis & gratiæ ; alio autem modo per exaltationem gloriæ. Sapient. ult. 21. „ In omnibus Domine magnificaſti populum tuum, & honoraſti . “ Ponit autem præteritum pro futuro , ſi intelligatur de magnificatione gloriæ , vel propter certitudinem futuri , vel quia quod in quibuſdam eſt futurum, in aliis eſt completum .

Deinde cum dicit , *Quid ergo dicemus ad hæc ?* manifeſtat maiorem , ſcilicet quod promotis a Deo nullus poteſt nocere : & primo oſtendit quod non poſſint pati detrimentum per malum pœnæ; ſecundo quod nec per malum culpæ, ibi , *Quis accuſabit adverſus electos Dei* ? Malum pœnæ eſt duplex . Unum quidem conſiſtit in illatione malorum , aliud in ſubtractione bonorum . Primo oſtendit quod illi qui promoventur a Deo , non patiuntur detrimentum per conatum alicuius perſequentis , dicens : *Quid ergo dicemus* ? quaſi dicat : Cum tot bona Deus ſuis electis præſtet, quid poteſt dici contra hæc , ut ſcilicet prædicta Dei beneficia annullentur ? quaſi diceret , nihil. Proverb. xxi. 30. „ Non eſt ſapientia , & non eſt prudentia , & non eſt conſilium contra Dominum . “ Vel *quid dicemus ad hæc* ? ſcilicet aſpicientes oportet nos obſtupeſcere . Habac. iii. 1. ſecundum aliam litteram : „ Conſideravi opera tua , & expavi . “ Vel *quid dicemus ad hæc* ? ideſt, quid poterimus Deo retribuere tot beneficiis dignum ? Pſal. cxxv. 12. „ Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi ? “ Et ſubiungit : *Si Deus pro nobis* eſt, ſcilicet prædeſtinando, vocando , iuſtificando , & magnificando , *quis contra nos* , ſcilicet eſſe poterit efficaciter ? Eſai. l. 8. „ Stemus ſimul : quis eſt adverſarius meus? “ Iob xvii. 3. „ Pone me iuxta te , & cuiuſvis manus pugnet contra me . “ Secundo oſtendit quod ſancti Dei non poſſunt pati detrimentum ex ſubtractione bonorum, dicens: *Qui etiam proprio Filio non pepercit* . Cum autem ſupra de multis filiis mentionem feciſſet, dicens, *Accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum* , ab omnibus illis hunc Filium ſeparat , dicens , *Proprio Filio ſuo* , ideſt non adoptato , ut hæretici mentiuntur, ſed naturali , & coæterno . I. Ioan. ult. 20. „ Ut ſimus in vero Filio eius Ieſu Chriſto : “ de quo Pater dicit Matth. iii. 17. „ Hic eſt Filius meus dilectus . “ Quod autem dicit , *Non pepercit* , intelligendum eſt quod eum a pœna non exemit : nam culpa in eo non fuit , cui parci potuiſſet . Prov. xiii. 24. „ Qui parcit virgæ , odit filium ſuum . “ Non tamen Deus Pater Filio ſuo non pepercit ut ei aliquid accreſceret, qui eſt per omnia Deus perfectus ; ſed propter noſtram utilitatem eum paſſioni ſubiecit : & hoc eſt quod ſubdit: *Sed pro nobis omnibus tradidit illum*; ideſt , expoſuit eum paſſioni pro expiatione peccatorum noſtrorum . Supra iv. 25. *Traditus eſt propter delicta noſtra* . Eſai. liii. 6. „ Dominus poſuit in eo iniquitatem omnium noſtrum . “ Tradidit eum Deus Pater in mortem, eum incarnari , & pati ſtatuendo, & humanæ eius voluntati inſpirando caritatis affectum , qua paſſionem ſpontaneus ſubiret : unde ipſe ſeipſum tradidiſſe dicitur Epheſ. v. 2. „ Tradidit ſemetipſum pro nobis . “ Tradidit etiam eum Iudas , & Iudæi , exterius aliquid operando , ut ſupra v. habitum eſt . Eſt autem notandum quod dicit , *Qui etiam proprio Filio ſuo non perpecit* ; quaſi dicat : Non ſolum alios ſanctos pro ſalute hominum tribu-

Digitized by Google

bulationi expoſuit, ſecundum illud Oſeæ vi. 5. „ Propter hoc dolavi in Prophetis: “ II. Cor. 1. 6. „ Cum tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute: “ ſed etiam proprium Filium ſuum. In ipſo autem Filio Dei omnia exiſtunt, ſicut in primordiali, & præoperativa cauſa. Coloſ. 1. 17. „ Ipſe eſt ante omnia, & omnia in ipſo „ conſtant. “ Unde eo tradito nobis, omnia ſunt data nobis: unde ſubdit: *Quomodo non etiam cum illo*, ſcilicet dato nobis, *omnia donavit* nobis? ut ſcilicet omnia cedant in bonum noſtrum: ſuperiora quidem, ſcilicet divinæ perſonæ, ad fruendum, rationales ſpiritus (*a*) ad convivendum, omnia inferiora ad utendum, non ſolum proſpera, ſed etiam adverſa. I. Cor. III. 22. „ Omnia veſtra ſunt, vos autem Chriſti, „ Chriſtus autem Dei. “ Unde patet quod, ſicut in Pſalm. XXXIII. 10. dicitur, „ nihil „ deeſt timentibus eum. “

L E C T I O VII.

QUis accuſabit adverſus electos Dei? Deus qui iuſtificat, quis eſt qui condemnet? Chriſtus Ieſus, qui mortuus eſt, immo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos ſeparabit a caritate Chriſti? Tribulatio, an anguſtia, an fames, an nuditas, an periculum, an perſecutio, an gladius? (Sicut ſcriptum eſt: Quia propter te mortificamur tota die, æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.) Sed in his omnibus ſuperamus propter eum qui dilexit nos. Certus ſum enim quia neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia poterit nos ſeparare a caritate Dei, quæ eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod ſancti, quos Deus promovet, nullum detrimentum pati poſſunt, quaſi a malo pœnæ; hic oſtendit quod nullum detrimentum pati poſſunt, quaſi a malo culpæ: & primo oſtendit propoſitum; ſecundo excludit quamdam obviationem, ibi, *Chriſtus Ieſus &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quod aliquis propter culpam læditur a duobus. Primo quidem ab accuſatione; ſecundo a iudice condemnante. Primo ergo oſtendit quod nulla accuſatio poſſit eſſe ſanctis Dei nociva, & hoc ratione divinæ electionis. Qui enim aliquem eligit, ex hoc ipſo eum approbare videtur; ſancti autem ſunt electi a Deo: Eph. 1. 4. „ Elegit nos in ipſo ante „ mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti. “ Qui autem accuſat, improbat eum quem accuſat; (*b*) non autem valet alicuius accuſatio contra Dei approbationem; & ideo dicit: *Quis accuſabit*, ſcilicet efficaciter, *adverſus electos Dei*? ideſt adverſus eos quos Deus elegit ut ſint ſancti unde dicitur Apoc. XII. 10. „ Proiectus eſt accuſator fratrum „ noſtrorum. “ Secundo oſtendit quod nullius accuſatio poteſt eſſe ſanctis nociva; & hoc etiam oſtendit ex alio Dei beneficio, quo ſcilicet Deus nos iuſtificat: quod quidem beneficium præmittit, dicens: *Deus*, ſcilicet eſt, *qui iuſtificat*, ſecundum illud quod ſupra dictum eſt, *Quos vocavit, hos & iuſtificavit*. I. Corinth. VI. 11. „ Sed iu„ ſtificati eſtis. “ Condemnatio autem contra iniuſtos locum habet: *quis eſt* ergo *qui condemnet* iuſtificatos a Deo? Iob XXXIV. 29. „ Ipſo concedente pacem, quis eſt qui „ condemnet? “

Deinde cum dicit, *Chriſtus Ieſus*, excludit obviationem. Poſſet aliquis timere ne a Chriſto Ieſu aliquis accuſaretur, & condemnaretur tamquam tranſgreſſor mandati ipſius Chriſti, ſicut & de Moyſe Dominus dicit Ioan. v. 45. „ Eſt qui accuſat vos Moy„ ſes, in quo ſperatis: “ & quod etiam ab ipſo condemnaretur, eo quod ipſe eſt conſtitutus a Deo iudex vivorum & mortuorum, ut dicitur Act. x. Ipſe etiam eſt immunis a peccato: I. Petri II. 22. „ Qui „ peccatum non fecit: “ & ideo idoneus videtur ad accuſandum, & condemnandum, ſecundum illud Ioan. VIII. 7. „ Qui ſine „ peccato eſt veſtrum, primus in illam la„ pidem mittat. “ Et ideo dicit, *Chriſtus Ieſus*? quaſi diceret: Numquid Chriſtus Ieſus accuſabit adverſus electos Dei, vel etiam eos condemnabit? Et oſtendit quod non,

quia

(a) *Al.* ad conveniendum. (b) *Al.* non eſt autem alicuius accuſatio.

Digitized by Google

quia etiam ipſe ſecundum humanitatem ſuam magna beneficia ſanctis confert, ſicut & ſecundum ſuam divinitatem: & ponit quatuor humanitatis ipſius beneficia. Primo quidem mortem, cum dicit, *Qui mortuus eſt*, ſcilicet pro noſtra ſalute. I. Petri III. 18. „ Chriſtus ſemel pro peccatis no„ ſtris mortuus eſt. " Secundo reſurrectionem, per quam ſcilicet nos vivificat, & nunc vita ſpirituali, & tandem vita corporali: unde ſubdit, *Qui & reſurrexit;* ut ſupra IV. 25. *Reſurrexit propter iuſtificationem noſtram*. Addit autem *immo*, quia potius eſt nunc commemorandus ex virtute reſurrectionis quam ex infirmitate paſſionis. II. Corinth. ult. 4. „ Nam ſi crucifixus eſt ex „ infirmitate noſtra, vivit ex virtute Dei." Tertio ipſam Patris confeſſionem, cum dicit, *Qui eſt a dextris Dei*, ideſt in æqualitate Dei Patris ſecundum naturam divinam, & in potioribus bonis eius ſecundum naturam humanam: & hoc etiam eſt ad gloriam noſtram: quia, ut dicitur Eph. II. 6. „ conſedere nos fecit in cæleſtibus in „ Chriſto Ieſu: " inquantum enim nos membra eius ſumus, nos in ipſo Deo Patri conſedemus. Apoc. III. 21. „ Qui vicerit, „ dabo ei ſedere mecum in throno meo, „ ſicut ego vici, & ſedi cum Patre meo in „ throno eius. " Quarto interpellationem eius, cum dicit, *Qui etiam interpellat pro nobis*, quaſi advocatus noſter exiſtens. I. Ioan. II. 1. „ Advocatum habemus apud „ Patrem Ieſum Chriſtum. " Ad officium advocati pertinet, non quod accuſet, vel condemnet, ſed magis accuſatorem repellat, & condemnationem impediat. Dicitur autem pro nobis interpellare dupliciter. Uno modo pro nobis orando, ſecundum illud Ioan. XVII. 20. „ Non pro his rogo tan„ tum (ſcilicet Apoſtolis) ſed pro his qui „ credituri ſunt per verbum eorum in me." Nunc autem eius interpellatio pro nobis eſt voluntas ipſius de noſtra ſalute. Ioan. XVII. 24. „ Volo ut ubi ſum ego, & illi „ ſint mecum. " Alio modo interpellat pro nobis, humanitatem pro nobis aſſumptam, & myſteria in ea celebrata conſpectui paterno repræſentando. Hebr. IX. 24. „ In„ troivit in ipſum cælum, ut appareat nunc „ vultui Dei pro nobis. "

Deinde cum dicit, *Quis ergo nos ſeparabit a caritate Chriſti?* infert concluſionem ex dictis. Et quia hæc concluſio quaſi incredibilis videtur inexpertis, proponit eam per modum quæſtionis: unde tria facit. Primo proponit quæſtionem; ſecundo oſtendit neceſſitatem quæſtionis propoſitæ, ibi, *Sicut ſcriptum eſt &c.* tertio ponit ſolutionem, ibi, *In his omnibus ſuperamus*. Poteſt autem hæc quæſtio ex præmiſſis duplici ratione concludi. Primo quidem ſic. Tot beneficia ſunt nobis divinitus collata, & tam efficacia, ut nullus contra ea poſſit. Omnia autem prædicta beneficia ad hoc tendunt ut nos ſimus in caritate radicati, & fundati, ut dicitur Epheſ. III. *Quis ergo nos ſeparabit a caritate Chriſti?* qua ſcilicet Chriſtum diligimus, & proximum, ſecundum quod ipſe præcepit, Ioan. XIII. 34. „ Manda„ tum novum do vobis, ut diligatis invi„ cem. " Alio modo ſic. Dictum eſt, quod magna beneficia Deus ſanctis ſuis confert, ex quorum conſideratione adeo caritas Chriſti in cordibus noſtris fervet quod nihil eam extinguere poteſt. Cant. ult. 7. „ Aquæ „ multæ non potuerunt extinguere carita„ tem. " Proponit autem mala, per quorum paſſionem aliquis cogi poſſet ut caritatem Chriſti dereſeret: & primo ponit ea quæ pertinent ad vitam; ſecundo id quod pertinet ad mortem. Circa vero ea quæ in vita imminent ſuſtinenda, primo ponit mala præſentia, ſecundo futura. Circa præſentia vero primo ponit ea quæ pertinent ad tolerantiam malorum; ſecundo ea quæ pertinent ad defectum bonorum. Mala autem perpeſſa conſiderari poſſunt dupliciter. Uno modo ſecundum quod ſunt in patiente, qui dupliciter ab eis affligitur, ſcilicet exterius ſecundum corpus; & ad hoc pertinet tribulatio, dicitur enim a tribulis, quæ ſunt herbæ pungitivæ: Geneſ. III. 18. „ Spinas, & tribulos germinabit tibi: " unde aliquis tribulari dicitur cum exterius pungitur. Nec tamen propter hoc iuſti vincuntur. Pſalm. XXXIII. 20. „ Multæ tri„ bulationes iuſtorum, & de his omnibus „ liberabit eos Dominus. " Affligitur etiam homo ab eis per interiorem anxietatem cordis, dum ſcilicet aliquis non videt quo divertat, vel quomodo evadat; & quantum ad hoc ſubdit, *An anguſtia?* Dan. XIII. „ Anguſtiæ mihi ſunt undique, & quid „ eligam ignoro. " Alio modo huiuſmodi mala conſiderari poſſunt ſecundum quod ſunt in agente; & quantum ad hoc ſubdit, *An perſecutio?* Quamvis enim perſecutio ad hoc proprie pertinere videatur quod aliquis alium perſequitur effugando, ſecundum illud Matth. X. 23. „ Si vos perſecuti fue„ rint in una civitate, fugite in aliam; " tamen communiter perſecutio accipi poteſt pro inflictione cuiuslibet nocumenti. Pſal.

CXVIII.

Digitized by Google

cxviii. 157. (*a*) „ Multi qui perſequuntur „ me, tribulant me. “ Deinde ponit mala quæ pertinent ad ſubtractionem bonorum quæ ſunt neceſſaria vitæ, ſcilicet cibus, & veſtimenta, ſecundum illud I. Timoth. vi. 8. „ Habentes alimenta, & quibus te- „ gamur, his contenti ſumus. “ Ad ſubtractionem autem cibi pertinet fames: unde ſubdit, *An fames*? Ad ſubtractionem autem veſtitus pertinet nuditas: unde ſubdit, *An nuditas*? I. Cor. iv. 11. „ Uſque in hanc „ horam eſurimus, & ſitimus, & nudi ſu- „ mus. “ Quantum ad mala futura ſubdit, *An periculum*? ſcilicet imminens in futurum. II. Corinth. xi. 26. „ Periculis fluminum, „ periculis latronum. “ Quantum autem ad mortem ſubdit, *An gladius*? Hebr. xi. 37. „ In occiſione gladii mortui ſunt. “

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt &c.* oſtendit huius quæſtionis neceſſitatem per hoc quod dicit, quod ſanctis omnia iſta imminebant patienda propter Chriſti caritatem: & inducit verba Pſalmiſtæ, quaſi in perſona martyrum propoſita: in quibus primo ponit cauſam paſſionis: martyrem enim non facit pœna, ſed cauſa, ut dicit Auguſtinus (epiſt. lxi.) unde dicit, *Propter te*. Matth. x. 39 „ Qui perdiderit animam „ ſuam (id eſt vitam) propter me, inve- „ niet eam. “ I. Pet. iv. 15. „ Nemo ve- „ ſtrum patiatur ut fur, aut honvicida ... „ Si autem ut Chriſtianus, non erubeſcat. “ Patitur etiam propter Chriſtum non *ſolum* qui patitur propter fidem Chriſti, ſed etiam qui patitur pro quocumque iuſtitiæ opere pro amore Chriſti. Matth. v. 10. „ Beati qui perſecutionem patiuntur pro- „ pter iuſtitiam. “ Secundo ponit gravitatem paſſionis, cum dicit, *Mortificamur*; id eſt, morti tradimur. Eſther vii. 4. „ Tra- „ diti ſumus ego, & populus meus, ut con- „ teramur, & iugulemur, & pereamus. “ Tertio continuitatem perſecutionis, cum dicit, *Tota die*, id eſt per totum tempus vitæ. II. Corinth. iv. 11. „ Semper nos qui „ vivimus, in mortem tradimur propter Ie- „ ſum. “ Quarto promptitudinem perſequentium ad occidendum, cum dicit: *Aeſtimati ſumus ut oves occiſionis*, id eſt deputatæ ut occidantur in macello, quæ cum ſtudio occiduntur: ita & ſancti ex propoſito, & cum ſtudio occidebantur. Ioan. xvi. 2. „ Venit hora ut omnis qui interficit vos, „ arbitretur obſequium ſe præſtare Deo. “ Zach. xi. 4. „ Paſce pecora occiſionis, quæ „ qui poſſidebant, occidebant. “

Deinde cum dicit, *Sed in his omnibus ſuperamus*, ſolvit quæſtionem: & primo proponit ſolutionem, dicens: *Sed in his omnibus*, ſcilicet malis quæ ſupra poſuit, *ſuperamus*, dum ſcilicet circa omnia illibatam caritatem ſervamus. Sapient. x. 12. „ Cer- „ tamen forte dedit illi, ut vinceret. “ Et hoc non noſtra virtute, ſed per auxilium Chriſti: unde ſubdit: *Propter eum qui dilexit nos*, id eſt propter eius auxilium, vel propter affectum quem ad eum habemus: „ non „ quaſi nos primo dilexerimus eum, ſed quo- „ niam ipſe prior dilexit nos; “ ut dicitur I. Ioan. iv. 10. & I. Corinth. xv. 57. „ Gratias Deo, qui dedit nobis victoriam „ per Ieſum Chriſtum. “ Secundo ibi, *Certus ſum*, manifeſtat ſolutionem, oſtendens inſeparabilem eſſe ſanctorum caritatem: & primo oſtendit quod non poteſt ſeparari a creaturis quæ ſunt; ſecundo quod nec etiam a creaturis quæ non ſunt, ied eſſe poſſent, ibi, *Neque creatura alia*. Circa primum duo facit. Primo ponit ea quæ ſunt in homine, dicens: *Certus ſum enim quia neque mors*, quæ eſt præcipuum inter terribilia, *neque vita*, quæ eſt præcipuum inter appetibilia, ſcilicet poterit nos ſeparare a charitate Dei. Infra xiv. 8. *Sive vivimus, Domino vivimus; ſive morimur, Domino morimur*. In his autem duobus includuntur omnia quæ ſupra poſuit: nam ſex præcedentia pertinent ad vitam; unum autem, ſcilicet gladius, pertinet ad mortem, ut ſupra dictum eſt. Deinde ponit ea quæ ſunt exterius, inter quæ primo ponit ſpirituales creaturas, dicens, *Neque Angeli*, qui ſcilicet ſunt minores deputati ad cuſtodiam hominum ſingulorum: Pſalm. xc. 11. „ Angelis ſuis mandavit de te: “ *neque Principatus*, ſcilicet qui ſunt deputati ad cuſtodiam Gentium. Daniel. x. 20. „ Nunc „ revertar, ut prælier adverſus principem „ Perſarum. Cum enim egrederer, appa- „ ruit princeps Græcorum veniens; & ne- „ mo eſt adiutor meus niſi Michael noſter „ princeps. “ Addit autem, *Neque Virtutes*, qui eſt ſupremus ordo miniſtrantium. Luc. xxi. 26. „ Virtutes cælorum move- „ buntur. “ Poteſt autem hoc intelligi dupliciter. Uno modo de malis angelis, qui contra ſanctos decertant. Ephef. vi. 12. „ Non eſt nobis colluctatio adverſus car- „ nem, & ſanguinem, ſed adverſus prin- „ cipes, & poteſtates. “ Alio modo poteſt intelligi de bonis; & ſecundum hoc, ut Chryſoſtomus dicit in Lib. de compun-

ctio-

(a) *Al.* „ Multi perſequuntur me, qui tribulant me. “

Digitized by Google

ctione cordis, hoc dicebat, non quod Angeli affectare poſſent aliquando eum a Chriſto ſeparare, ſed etiam ea quæ ſunt impoſſibilia, verbi gratia, fieri poſſe dixit magis quam ſe ab amore Chriſti ſeiungi; ut per hoc quanta in eo vis eſſet divinæ caritatis oſtenderet, atque omnibus ante oculos poneret. Hic enim amantium mos eſt ut amorem ſuum ſilentio tegere nequeant; ſed neceſſariis ſuis, & caris afferunt, & produnt, & flammas ſuas intra pectus cohibere non poſſunt: enarrant eas frequentius ut ipſa aſſiduitate narrandi, amoris ſui ſolatium capiant, & refrigeria immenſi ardoris aſſumant. Sic ergo facit beatus hic eximius amator Chriſti, omnia quæ ſunt, & quæ erunt, quæque accidere poſſunt, & quæ omnino non poſſunt, ſimul uno ſermone complectitur. Et ſimile eſt quod dicitur Gal. I 8. „ Sed licet nos, aut Angelus de „ cælo evangelizet vobis præterquam quod „ evangelizavi vobis, anathema ſit. “ Deinde poſuit etiam creaturas ſenſibiles; quarum duplicem diverſitatem ponit. Primo quidem ſecundum tempus, quo diverſificantur ſecundum præſens, & futurum: unde dicit, *Neque inſtantia*, ideſt præſentia, ſive dolorem, ſive delectationem inferant. II. Cor. IV. 16. „ Non contemplantibus nobis „ ea quæ videntur. “ Addit autem, *Neque futura*, quorum nec timor, nec deſiderium poteſt nos ſeparare a Chriſto: unde ipſe dicebat Act. XXI. 13. „ Ego non ſolum alli„ gari, ſed & mori in Hieruſalem paratus „ ſum propter nomen Domini Ieſu. “ Deinde ponit diverſitatem ſenſibilium creaturarum ex parte magnitudinis: & primo tangit magnitudinem virtutis, cum dicit, *Neque fortitudo*, id eſt, neque (*a*) quæcumque creatura fortis poteſt me ſeparare a Chriſto, puta fortis ignis, aut fortis aqua: quia, ut Cant. VIII. 6. dicitur, „ fortis eſt „ ut mors dilectio. “ Deinde ponit magnitudinem dilectionis, deſcribens eam ſecundum ea quæ proprie conveniunt corporibus, ſcilicet altum, & profundum: unde dicit, *Neque altitudo*, ex qua ſcilicet aliquis mihi minaretur præcipitium; ſicut dicitur Luc. IV. quod duxerunt Ieſum uſque ad ſupercilium montis, ut præcipitarent eum: *neque profundum*, in quo aliquis ſubmerſionem minaretur. Pſal. LXVIII. 3. „ Infixus ſum in li„ mo profundi. “ Poſſent etiam hæc tria ad res humanas referri. Tripliciter enim aliquis homo poſſet a Deo aliquem avertere. Uno modo cogendo per fortitudinem: ſed, ſicut dicitur I. Reg. II. 2. „ non eſt „ fortis ſicut Deus noſter: “ ſecundo ſtupefaciendo per altitudinem auctoritatis; ſed (*b*) de eo dicitur in Pſal. LXXXII. 19. „ Tu ſolus altiſſimus ſuper omnem terram: “ tertio ſeducendo per profundum ſapientiæ; ſed de eo dicitur Iob XI. 8. „ Profundior „ inferno; & unde cognoſces? “ Poſſunt etiam hæc duo, altitudo, & profundum, ad proſpera, & adverſa referri, ſecundum illud II. Corinth. VI. 6. „ Per arma iuſtitiæ „ a dextris, & a ſiniſtris. “ Vel ſecundum Chryſoſtomum in Libro de compunctione cordis, qui ait: „ Altitudo, & profundum „ non mihi aliud indicare videntur quam „ regnum cælorum, & gehennam. “ Quaſi dicat: Nec ſi a regno decidere me neceſſe ſit, aut etiam in gehennam trahi pro Chriſto, nec hoc mihi quidem metuendum eſt. Quantum autem ad ea quæ non ſunt, ſed poſſunt eſſe, ſubdit, *Neque creatura alia*: quod utique, ſecundum Chryſoſtomum (ibid.) de his dicitur quę non ſunt; quaſi illi non ſufficiant omnia quæ ſunt, ſed illa quæ non ſunt provocet quodammodo ad certamen. Nihil, inquit, iſtorum *poterit nos ſeparare a caritate Dei*: I. Corinth. XIII. 8. „ Caritas „ numquam (*c*) excidit: “ quæ quidem caritas Dei *eſt in Chriſto Ieſu Domino noſtro*, quia ſcilicet per eum data eſt nobis, inquantum Spiritum ſanctum nobis dedit. Luc. XII. 49. „ Ignem veni mittere in terram, „ & quid volo niſi ut accendatur? “

Sed cum ſcriptum ſit Eccle. IX. I. Neſcit „ homo utrum amore vel odio dignus ſit, „ ſed omnia in futurum ſervantur incerta: “ quid eſt hoc quod dicit ſe eſſe certum quod nihil poſſit eum a caritate ſeparare?

Ad quod dici poteſt, quod Apoſtolus non loquitur ſingulariter de ſeipſo, ſed loquitur in perſona omnium prædeſtinatorum, de quibus propter certitudinem prædeſtinationis annuntiat quod nihil eos a caritate poſſit ſeparare. Poteſt etiam iſta certitudo cauſari ex virtute caritatis, quæ quantum in ſe eſt, ab aliquibus non poteſt (*d*) ſeparari, cum Deum ſuper omnia diligat. Quod autem aliquis interdum a caritate recedat, non eſt propter defectum caritatis, ſed propter defectum liberi arbitrii. Si autem Paulus hoc dicit de ſeipſo, de hoc certus eſſe non poterat, niſi forte per revelationem: quia dictum eſt ei: „ Sufficit tibi gratia „ mea: “ II. Corinth. XII. 9. Nam quantum

(a) *Al. deeſt* quæcumque. (b) *Al.* de Deo, *& ſic infra*. (c) *Al.* incidit. (d) *Al.* ſuperari.

tum ad poſſibilitatem liberi arbitrii, ipſe alibi dicit I. ad Corinth. IX. 27. „ Ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus „ efficiar. “

CAPITIS NONI

LECTIO I.

VEritatem dico in Chriſto, non mentior, teſtimonium perhibente conſcientia mea in Spiritu ſancto, quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo: optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, & gloria, & teſtamentum, & legislatio, & obſequium, & promiſſa; quorum patres, ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Amen.

APoſtolus ſupra neceſſitatem, & virtutem gratiæ demonſtravit; hic incipit agere de origine gratiæ, utrum ex ſola Dei electione detur, aut detur ex meritis præcedentium operum, occaſione accepta ex eo quod Iudæi, qui videbantur divinis obſequiis mancipati, exciderant a gratia, Gentiles autem ad eam erant admiſſi, qui prius fuerant a Deo alieni. Primo igitur agit de electione Gentium; ſecundo de caſu Iudæorum, cap. X. *Fratres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem*. Circa primum duo facit. Primo commemorat dignitatem Iudæorum; ſecundo oſtendit quomodo Gentiles ad illam dignitatem ſunt aſſumpti, ibi, *Non autem quod exciderit verbum Dei*. Circa primum duo facit. Primo Apoſtolus oſtendit affectum ſuum ad gentem Iudæorum, ne ea quæ contra eos dixit, vel dicturus eſt, ex odio dicere videatur; ſecundo eorum dignitatem oſtendit, ibi, *Qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum*. (a) Circa primum duo facit. Primo confirmat ea quæ dicturus eſt; ſecundo demonſtrat ſuum affectum, ibi, *Quoniam mihi triſtitia magna eſt*. Circa primum duo facit. Primo confirmat dicenda per ſimplicem aſſertionem, dicens, *Veritatem dico*, quod maxime convenit prædicatori, qui eſt teſtis veritatis. Prover. VIII. 7. „ Veritatem meditabitur guttur meum. “ Zach. VIII. 19. „ Pacem, & veritatem diligite. “ Et quia quandoque aliquis veritati, quam loquitur, aliquod mendacium interſerit, ad hoc excludendum ſubdit, *Non mentior*. Epheſ. IV. 25. „ Deponentes mendacium loquimini veritatem. “ Secundo confirmat quæ dicenda ſunt per iuramentum, quæ eſt quædam confirmatio per teſtimonium (*b*) infallibilis veritatis. Tales autem ſunt teſtes ſanctorum. Primo quidem Deus, ſecundum Iob XVI. 20. „ Ecce in cælo teſtis „ meus. “ Et ideo dicit, *In Chriſto Ieſu*, id eſt per Chriſtum Ieſum, qui eſt veritas abſque mendacio. II. Corinth. I. 19. „ Dei „ enim Filius, qui prædicatus eſt in vobis, „ non fuit in illo Eſt, & Non. “ Secundo teſtis infallibilis ſanctorum eſt eorum conſcientia: unde ſubdit: *Teſtimonium perhibente mihi conſcientia mea*. II. Cor. I. 12. „ Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium con„ ſcientiæ noſtræ. “ Et quia interdum conſcientia errat, niſi per Spiritum ſanctum rectificetur, ſubdit, *In Spiritu ſancto*, Supra VIII. 16. *Ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpiritui noſtro*.

Deinde cum dicit, *Quoniam triſtitia mihi magna eſt*, oſtendit ſuum affectum ad Iudæos per dolorem quem de eorum caſu patiebatur: quem quidem primo exponit; ſecundo eius ſignum ponit cum dicit: *Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis*. Exaggerat autem ſuum dolorem tripliciter. Primo quidem ex eius magnitudine: *Quoniam mihi triſtitia eſt magna*, quia ſcilicet eſt de magno malo, ideſt de excidio tantæ gentis. Thren. II. 13. „ Magna eſt velut mare contritio tua. “

Sed contra hoc videtur eſſe quod dicitur Eccli. XXX. 22. „ Triſtitiam non des ani„ mæ tuæ: “ quod videtur ſententiæ Stoicorum conſonare, qui triſtitiam omnino ab animo ſapientis propellebant: cum enim triſtitia ſit de malo præſenti, non poteſt ſapienti competere, cui nullum malum eſt præſens. Non enim æſtimabant aliquid eſſe bo-

(a) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad illud iterum*, Circa primum duo facit. (b) *Al.* ineffabilis.

bonum niſi honeſtum, & malum niſi peccatum.

Sed hæc opinio refellitur dupliciter. Primo quidem quia corporales defectus, licet non ſint ſimpliciter mala, quibus ſcilicet homines fiant mali, ſunt tamen quædam mala, quæ natura abhorret: unde & Dominus pro his triſtatus legitur Matth. xxvi. 38. „ Triſtis eſt anima mea uſque ad mor„tem. " Secundo cum ex caritate homo debeat ſuum diligere proximum ſicut ſeipſum, imminet ſapienti triſtitia laudabilis de peccato proximi, ſicut de peccato ſui ipſius: unde Apoſtolus dicit II. Cor. xii. 21. „ Et „ lugeam multos ex eis qui peccaverunt." Sic igitur reprobatur ſæculi triſtitia, quæ mortem operatur, procedens ex amore ſæculi; ſed triſtitia quæ eſt ſecundum Deum, utpote ex divina caritate procedens, ſalutem operatur, ut dicitur II. Cor. vii. Et talis fuit iſta triſtitia.

Secundo exaggerat eam ex continuitate: unde ſubdit, *Et continuus dolor*: non quod continuo actu doleret, ſed ſecundum habitum. Hier. ix. 1. „ Ut plorem die, ac no„cte interfectos populi mei. " Tertio exaggerat eam ex ſui veritate, (*a*) cum dicit, *Cordi meo*: non enim erat ſuperficialis, ſed in corde radicata. Thren. i. 22. „ Multi gemitus mei, & cor meum (*b*) „ mærens. " Deinde cum dicit, *Optabam enim &c.* ponit ſignum doloris, dicens: *Optabam enim ego ipſe*, qui tam fervens ſum in caritate Chriſti, ut ſupra oſtenſum eſt, *anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis*. Ubi primo ſciendum eſt, quod anathema eſt Græcum, & componitur ab ana, quod eſt ſurſum, & theſis, quod eſt poſitio, ut dicatur anathema quaſi ſurſum poſitum: quia ſcilicet cum capiebatur aliquid in præda quod nolebant eſſe in uſu hominum, ſuſpendebant illud in templo: & inolevit uſque adhuc ut ea quæ ſunt ſeparata ab hominum communi uſu, anathemata vocarentur: unde Ioſue vi. 17. dicitur: „ Sit ci„vitas hæc anathema, & omnia quæ in „ ea ſunt, Domino. " Dicit ergo: *Optabam ego ipſe anathema eſſe a Chriſto*, id eſt ſeparatus ab eo: quod quidem fit dupliciter. Uno modo per culpam, per quam aliquis a caritate Chriſti ſeparatur, eius præceptum non ſervans. Ioan. xiv. 15. „ Si „ diligitis me, mandata mea ſervate. " Sic autem Apoſtolus non poterat optare eſſe anathema a Chriſto pro quacumque cauſa, ut ex ſupradictis in viii. cap. patet: eſt enim hoc contra ordinem caritatis, quo quis tenetur Deum ſuper omnia diligere, & ſalutem ſuam pluſquam ſalutem aliorum. Et ideo non dicit, Opto, ſed *optabam*, ſcilicet tempore infidelitatis. Sed ſecundum hoc, nihil magnum dicit Apoſtolus: quia tunc etiam propter ſe volebat eſſe ſeparatus a Chriſto. Unde & quædam Gloſſa exponit quod dicit, *Triſtitia magna eſt mihi*, de triſtitia qua dolebat de præterito ſtatu peccati, in quo a Chriſto voluerat eſſe ſeparatus. Alio modo poteſt aliquis eſſe ſeparatus a Chriſto, id eſt a fruitione Chriſti, quæ habetur in gloria. Sic autem ſeparari a Chriſto volebat Apoſtolus pro ſalute Gentilium, nedum pro converſione Iudæorum, ſecundum illud Phil. i. 23. „ De„ſiderium habens diſſolvi, & cum Chriſto „ eſſe multo melius; permanere in carne ne„ceſſarium propter vos. " Et hoc modo dicebat: *Optabam*, ſcilicet ſi fieri poſſet, *anathema eſſe*, id eſt ſeparatus a gloria, vel ſimpliciter, vel ad tempus, propter honorem Chriſti, qui eſt ex converſione Iudæorum, ſecundum illud Prov. xiv. 28. „ In „ multitudine populi dignitas Regis. " Unde Chryſoſtomus in Libro de compunctione cordis: „ Ita totam eius mentem „ devicit amor, ut etiam (*c*) quod præ ce„teris omnibus amabilius erat, eſſe cum „ Chriſto, rurſum idipſum, quia ita place„ret Chriſto, contemneret; ſed & cælo„rum regna, quod videbatur laborum eſſe „ remuneratio, pro Chriſto nihilominus „ cedere pateretur. " Et cauſam tanti affectus oſtendit, ſubdens, *Pro fratribus meis.* Unde Eccli. xxv. 1. dicitur, quod „ tria „ ſunt probata coram Deo, & hominibus, „ concordia fratrum, & amor proximorum; „ & vir & mulier bene conſentientes. " Et ne hoc intelligeretur de his qui erant ſpiritualiter in Chriſto fratres, ſecundum illud Matth. xxiii. 8. „ Omnes vos fra„tres eſtis, " ſubiungit: *Qui ſunt cognati ei ſecundum carnem*. II. Cor. xi. 22. „ Se„men Abrahæ ſunt, & ego. "

Deinde cum dicit, *Qui ſunt Iſraelitæ*, oſtendit dignitatem Iudæorum, ut eius triſtitia videretur eſſe rationabilis propter priſtinam dignitatem populi pereuntis (propenſius enim eſt malum dignitatem perdidiſſe, quam numquam habuiſſe, ut dicit Gloſſa) & non ſolum ex affectu carnali procedens. Oſtendit autem eorum dignitatem tripliciter. Primo quidem quantum ad ſuam gentem, cum dicit, *Qui ſunt Iſraelitæ*,

(a) *Al.* & dicit. (b) *Al.* tremens. (c) *Al.* eo quod.

ta, id eſt a genere Iacob deſcendentes, qui eſt dictus Iſrael Geneſ. XXXII. & II. Cor. XI. 22. „ Iſraelitæ ſunt, & ego. " Et hoc ad dignitatem pertinet: dicitur enim Deut. IV. 7. „ Non eſt alia natio tam grandis quæ „ habeat deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus „ noſter adeſt cunctis obſecrationibus no„ ſtris. " Secundo oſtendit dignitatem illius gentis ex Dei beneficiis: inter quæ primo ponit ſpiritualia beneficia, quorum unum reſpicit præſens; & quantum ad hoc dicit: *Quorum eſt adoptio filiorum Dei*. Unde dicitur Exod. IV. 22. „ Primogenitus meus Iſ„ rael. " Et hoc quidem dicitur quantum ad ſpirituales viros, qui fuerunt in illo populo. Quantum ad carnales vero ſupra VIII. innuit quod acceperunt ſpiritum ſervitutis in timore. Aliud vero beneficium ponit quod reſpicit futurum, cum dicit, *Et gloria*, ſcilicet filiorum Dei eis repromiſſa: in cuius ſignum legitur Exod. ult. quod gloria Domini implevit tabernaculum. Deinde ponit alia beneficia figuralia: quorum tria ſunt figura præſentis ſpiritualis beneficii; & horum primum eſt *teſtamentum*, id eſt pactum circumciſionis Abrahæ datum, ut dicitur Geneſ. XVII. quamvis hoc poſſit referri ad teſtamentum novum, quod primo Iudæis eſt prædicatum. Unde & Dominus dicebat Matth. XV. 24. „ Non ſum „ miſſus niſi ad oves quæ perierunt domus „ Iſrael: " & Hierem. XXXI. 31. dicitur: „ Feriam domui Iſrael fœdus novum. " Secundum eſt lex data Moyſi: unde ſubdit, *Et Legiſlatio*. Eccli. XXIV. 33. „ Legem „ mandavit nobis Moyſes. " Tertium eſt cultus divinus, cum dicit, *Et obſequium*, quo ſcilicet Deo ſerviebant, omnibus aliis gentibus ſervientibus idolis. Eſa. XLIV. 1. (*a*) „ Et nunc audi ſerve meus Iacob, & „ Iſrael quem elegi. " Deinde ponit id quod pertinet ad futuram gloriam, cum dicit, *Et promiſſa*: (*b*) promiſſiones enim factæ in veteri teſtamento, impletæ per Chriſtum, Iudæis præcipue factæ videntur: unde dicitur infra XV. 8. *Dico Ieſum Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis ad confirmandas promiſſiones patrum*. Fuerunt autem eis multæ promiſſiones factæ de bonis terrenis, ut patet Levit. XXVI. & Deut. XVIII. ſed per illa temporalia bona, ſpiritualia figurabantur. Tertio autem deſcribit dignitatem Iudæorum ex origine, cum dicit, *Quorum patres*: quia ſcilicet ſecundum carnem ſunt progeniti ab illis patribus, qui fuerunt maxime Deo accepti. Deut. IV. 37. „ Dile„ xi patres tuos, & elegi ſemen eorum. " Oſeæ IX. 10. „ Quaſi prima poma ficulneæ „ (*c*) eius vidi patres eorum. " Quarto oſtendit dignitatem eorum ex prole, cum dicit: *Ex quibus* (*d*) *eſt Chriſtus ſecundum carnem*: ſicut ipſe dicit Ioan. IV. 22. „ Sa„ lus ex Iudæis eſt. " Et ne hoc parum videatur, oſtendit Chriſti dignitatem, dicens: *Qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Amen*. I. Ioan. ult. 20. „ Hic eſt „ verus Deus, & vita æterna. " In quibus verbis quatuor hæreſes deſtruuntur. Primo quidem Manichæi, qui dicebat Chriſtum habuiſſe corpus phantaſticum, & non verum; (*e*) quod removet per hoc quod dicit, *Secundum carnem*: habet enim veram carnem, ſecundum illud Luc. ult. 39. „ Spi„ ritus carnem, & oſſa non habet, ſicut me „ videtis habere. " Secundo hæreſis Valentini, qui dixit, Chriſtum non de maſſa humani generis, ſed de cælo corpus attuliſſe: quod quidem excludit in hoc quod dicit, Chriſtum ex Iudæis ſecundum carnem eſſe, ſecundum illud Matth. I. 1. „ Liber „ generationis Ieſu Chriſti filii David. " Tertio hæreſis Neſtorii, qui poſuit alium eſſe filium hominis, alium Dei; contra quem Apoſtolus hic dicit, quod ille eſt ex patribus ſecundum carnem qui eſt Deus ſuper omnia. Quarto excluditur hæreſis Arrii, qui dicebat Chriſtum eſſe minorem Patre, & quod eſt creatus ex nihilo: contra quorum primum dicit, quod eſt ſuper omnia, contra ſecundum, quod eſt benedictus per omnia ſæcula: hoc enim de ſolo Deo dicendum eſt, quod eius bonitas duret in ſæcula.

(a) *Al.* „ Et nunc ſerve meus Iacob rectiſſime, quem elegi. " (b) *Al.* promiſſiones enim impletæ in veteri teſtamento per Chriſtum &c. (c) *Ibi* in cacumine eius. (d) *Al.* & Chriſtus eſt genitus ſecundum carnem. (e) *Al. deeſt* quod removet.

LECTIO II.

NOn autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ, neque qui ſemen ſunt Abrahæ, omnes filii. Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen; ideſt, non qui filii carnis, hi filii Dei; ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine. Promiſſionis enim verbum hoc eſt: Secundum hoc tempus veniam, & erit Saræ filius. Non ſolum autem illa, ſed & Rebecca ex uno concubitu habens Iſaac patris noſtri. Cum enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali (ut ſecnndum electionem propoſitum Dei maneret) non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt ei, quia maior ſerviet minori; ſicut ſcriptum eſt: Iacob dilexi, Eſau autem odio habui.

POſtquam Apoſtolus poſuit dignitatem Iudæorum, nunc oſtendit quod illa dignitas non pertinet ad eos qui carnaliter proceſſerunt ab antiquis patribus, ſed ad ſpirituale ſemen, quod eſt a Deo electum: & primo oſtendit quod huiuſmodi dignitas proveniat ex electione divina; ſecundo oſtendit quod hæc electio communiter pertinet ad Iudæos, & ad Gentiles, ibi, *Quos & vocavit non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quomodo ex electione divina homines ſpiritualem dignitatem conſequuntur; ſecundo movet quæſtionem de iuſtitia divinæ electionis, ibi, *Quid ergo dicemus?* Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo oſtendit propoſitum, ibi, *Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen*. Circa primum duo facit. Primo ponit firmitatem divinæ electionis; ſecundo oſtendit in quibus impleatur, ibi, *Non enim omnes qui ex circumciſione ſunt Iſrael, hi ſunt Iſraelitæ*. Dicit ergo primo: Ita dictum eſt, quod eorum ſunt promiſſa, & adoptio filiorum, & gloria, pro quorum caſu eſt mihi magna triſtitia, & continuus dolor. Non autem eſt hoc ſic intelligendum quod *verbum Dei exciderit*, id eſt fruſtratum ſit: quia & ſi non habet locum in quibuſdam, qui exciderunt, habet tamen locum in aliis. Eſai. lv. 11. „ Verbum quod egreditur ex ore „ meo, non revertetur ad me vacuum, ſed „ faciet quæcumque volui. “ Pſal. cxviii. 89. „ In æternum, Domine, permanet ver- „ bum tuum. “ Deinde cum dicit, *Non enim omnes &c.* oſtendit quomodo, & in quibus verbum Dei exciderit. Circa quod conſiderandum eſt, quod Iudæi de duobus præcipue gloriabantur, videlicet de Abraham, qui primo accepit pactum circumciſionis a Domino, ut dicitur Gen. xvii. & de Iacob, ſive Iſrael, cuius tota poſteritas in populo Dei connumerabatur. Non autem ita fuit de Iſaac: nam poſteritas filii eius Eſau, ad populum Dei non pertinebat: unde Apoſtolus oſtendit propoſitum, primum quidem per comparationem ad Iacob, dicens: *Non enim omnes qui ſunt ex Iſrael*, ideſt ex Iacob ſecundum carnem progeniti, *hi ſunt* veri *Iſraelitæ*, ad quos pertinent Dei promiſſa; ſed illi qui ſunt recti, & videntes Deum per fidem. Eſai. xliv. 2. „ Rectiſſi- „ me, quem elegi. “ Unde, & Dominus dicit Nathanaeli, Ioan. 1. 47. „ Ecce ve- „ rus Iſraelita, in quo dolus non eſt. “ Hoc autem nomen Iſrael impoſitum fuit Iacob ab Angelo, ut patet Gen. xxxii. Secundo oſtendit idem per comparationem ad Abraham dicens: *Neque omnes qui ſunt* carnale *ſemen Abrahæ*, ſunt ſpirituales Abrahæ *filii*, quibus Deus benedictionem repromiſit; ſed ſolum illi qui eius fidem, & opera imitantur. Ioan. viii. 39. „ Si filii Abra- „ hæ eſtis, opera Abrahæ facite. “

Deinde cum dicit, *Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen*, manifeſtat propoſitum: & primo quantum ad Abraham; ſecundo quantum ad Iacob, ibi, *Non ſolum autem illa &c.* Circa primum tria facit. Primo proponit auctoritatem Scripturæ, dicens: *Sed in Iſaac vocabitur tibi ſemen.* Hoc Dominus dixit Abrahæ, ut habetur Gen. xxi. ubi agebatur de expulſione Iſmaelis; quaſi dicat: Non omnes qui nati ſunt carnaliter ab Abraham, pertinent ad illud ſemen cui facta eſt repromiſſio, ſecundum illud Gal. iii. 16. „ Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſe- „ mini eius; “ ſed illi qui ſimiles ſunt Iſaac. Deinde cum dicit, *Ideſt non qui filii carnis, hi filii Dei*, exponit auctoritatem inductam, ſecundum quod facit ad propoſitum. Ad cuius evidentiam accipiendum eſt quod Apoſtolus dicit Gal. iv. 22. Abraham „ duos filios habuit, unum de ancilla, & „ unum de libera; ſed qui de ancilla (ſci- „ licet Iſmael) ſecundum carnem natus

eſt

„ eſt (quia ſcilicet ſecundum legem , & „ conſuetudinem carnis ex iuvencula natus „ eſt) qui autem ex libera (ſcilicet Iſaac) per „ repromiſſionem, “ & non ſecundum carnem; ideſt , non ſecundum carnis legem , & conſuetudinem : quia natus eſt ex ſterili , & vetula , ut habetur Geneſ. xviii. quamvis ſit natus ſecundum carnem , ideſt ſecundum ſubſtantiam carnis, quam accepit a parentibus. Ex quo Apoſtolus bic accipit quod illi non adoptantur in filios Dei *qui ſunt filii carnis*, ideſt ex hoc ipſo quod ſecundum carnem progeniti ſunt ab Abraham; ſed illi *æſtimantur in ſemine* , quibus facta eſt repromiſſio , *qui ſunt filii promiſſionis* , ideſt illi qui ex gratia promiſſionis divinæ facti ſunt filii Abrahæ ſecundum imitationem fidei, ſecundum illud Matth. iii. 9. „ Potens eſt Deus de lapidibus his ſuſcitare filios Abrahæ: “ ſicut etiam Iſmael ſecundum carnem natus, non eſt computatus in ſemine , ſed Iſaac per repromiſſionem natus . Tertio ibi , *Promiſſionis enim verbum hoc eſt* , probat convenientem fuiſſe ſuam expoſitionem, qua per Iſaac ſignificari dixit eos qui ſunt filii repromiſſionis, quia ſcilicet Iſaac per promiſſionem natus eſt : unde dicit: *Promiſſionis enim hoc verbum eſt*, quod Angelus , immo Dominus in Angelo dixit ad Abraham, Gen. xviii. 10. *Secundum hoc tempus veniam* : quo ſignificatur tempus gratiæ: Gal. iv. 4. „ Cum venit plenitudo temporis , miſit Deus Filium „ ſuum : “ *& erit Saræ filius* , ſcilicet per gratiam repromiſſionis : unde & Gal. iv. 5. dicitur : „ Ut adoptionem filiorum reciperemus . “ Deinde cum dicit, *Non ſolum autem illa &c.* manifeſtat propoſitum quantum ad Iacob : & primo ponit quod intendit ; ſecundo manifeſtat propoſitum ; ibi , *Cum enim nondum nati fuiſſent &c.* Dicit ergo primo: *Non ſolum illa*, ſcilicet Sara , habuit filium de quo facta eſt promiſſio; *ſed & Rebecca habens* in utero duos filios, quorum unus pertinebat ad promiſſionem, alius ad carnem ſolum ; & hoc *ex uno concubitu Iſaac patris noſtri* : dicitur enim Gen. xxv. quod Iſaac rogavit pro uxore ſua, eo quod ſterilis eſſet; & dedit Dominus conceptum Rebeccæ, & collidebantur in ventre eius parvuli . Et eſt notandum , quod hoc Apoſtolus inducit contra Iudæos, qui reputabant ſe Dei (*a*) gratiam adepturos propter merita patrum , contra quos dicit de viris iuſtis Ezech. xiv. quod filium, & filiam non liberabunt, ſed ipſi in iuſtitia ſua liberabuntur. Unde & Ioannes Iudæis dicebat , Matth. iii. 9. „ Ne cœperitis dicere , Patrem habemus Abraham “. “ Contra horum opinionem ergo primo induxerat quod de filiis Abrahæ unus erat electus, & alius reprobatus . Poſſent autem hoc aſcribere vel diverſitati matrum, quia Iſmael natus eſt de ancilla , & Iſaac de libera; vel diverſitati meritorum patris, quia Iſmaelem genuit incircumciſus, Iſaac autem circumciſus. Ut igitur omne ſubterfugium excludatur , inducit exempla, ubi unus eligitur , & alius reprobatur eorum qui non ſolum ab uno patre, ſed etiam ab una matre ſunt geniti , & eodem tempore , immo ex uno concubitu. Deinde cum dicit, *Cum nondum nati fuiſſent* , oſtendit propoſitum: & primo per auctoritatem Gen. xxviii. ſecundo per auctoritatem Prophetæ , ibi , *Sicut ſcriptum eſt &c.* Circa primum tria facit. Primo deſignat tempus promiſſionis , & dicit quod per repromiſſionem eſt unus filiorum Rebeccæ alii prælatus , *cum nondum nati fuiſſent* . Et ſicut per ſuperiora excluſit opinionem Iudæorum de meritis patris confidentium , ita etiam per hoc excludit errorem Manichæorum , qui diverſitatem eorum quæ hominibus accidunt, nativitati aſcribunt, ut ſcilicet uniuſcuiuſque vita , & mors diſponatur ſecundum conſtellationem ſub qua natus eſt; contra quod dicitur Hierem. x. 2. „ A ſignis cæli nolite metuere , quæ Gentes timent . “ Subdit autem : *Aut aliquid egiſſent boni , aut mali*: ubi excluditur error Pelagianorum , qui dicunt , ſecundum merita præcedentia gratiam dari, cum tamen ſcriptum ſit Tit. iii. 3. „ Non ex operibus iuſtitiæ quæ fecimus nos , ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit . “ Utrumque autem horum oſtenditur falſum per hoc quod ante nativitatem, & ante opera unus filiorum Rebeccæ alteri eſt prælatus. Excluditur per hoc etiam error Origenis, qui poſuit, animas hominum ſimul cum Angelis eſſe creatas , & quod pro meritis eorum quæ ibi egerunt bene, vel male , diverſitatem vitæ ſortiuntur: ſecundum quem non poſſet eſſe verum quod hic dicitur : *Cum nondum aliquid mali , vel boni egiſſent* . Contra hoc autem eſt quod dicitur Iob xxxviii. 7. „ Ubi eras, cum me laudarent „ aſtra matutina, & iubilarent omnes filii „ Dei ? “ Poſſet enim ſecundum Origenis errorem reſponderi : Eram inter ipſos Dei filios iubilantes , Secundo oſtendit quid accipi

(a) Al. iuſtitiam,

cipi poſſet ex ipſa promiſſione, quia unus geminorum in utero exiſtentium alteri eſt prælatus, dicens: *Ut propoſitum Dei*, ſcilicet volentis unum præ alio magnificare, *maneret*, ideſt firmum eſſet; & hoc non ſecundum merita, ſed *ſecundum electionem*, ideſt inquantum ipſe Deus ſpontanea voluntate unum alteri prælegit, non quia ſanctus erat, ſed ut ſanctus eſſet, ſecundum illud Epheſ. 1. 4. „ Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti. “ Hoc autem eſt propoſitum prædeſtinationis, de quo ibidem dicitur: „ Prædeſtinati ſecundum propoſitum voluntatis eius. “ Tertio ponit promiſſionem, dicens: *Non ex operibus*, quæ nulla præceſſerunt, ut dictum eſt, *ſed ex vocante*, ideſt ex ipſa gratia vocantis, de quo ſupra VIII. 30. dictum eſt, „ Quos prædeſtinavit, hos & vocavit, “ *dictum eſt ei*, ſcilicet Rebeccæ, *quia maior*, ſcilicet Eſau, *ſerviet minori*, ſcilicet Iacob. Quod quidem tripliciter poteſt intelligi. Uno modo ſecundum eorum perſonas; & ſic intelligitur Eſau ſerviſſe Iacob, non directe, ſed occaſionaliter, inquantum perſecutio quam ei intulit, in eius bonum ceſſit, ſecundum illud Prov. XI. 29. „ Qui ſtultus eſt, ſerviet ſapienti. “ Secundo poteſt referri ad populos ex utroque progenitos: quia Idumæi aliquando fuerunt ſubiecti Iſraelitis, ſecundum illud Pſalm. LIX. 10. „ In Idumæam extendam calceamentum meum. “ Et hoc videtur competere his quæ præmittuntur in Gen. XXV. Præmittitur enim (23.) „ Duo populi ex ventre tuo dividentur: populus populum ſuperabit, & maior minori ſerviet. Tertio poteſt intelligi figuraliter dictum, ut per maiorem intelligatur populus Iudæorum, qui primo adoptionem filiationis accepit, ſecundum illud Exod. IV. 22. „ Primogenitus meus Iſrael. “ Per minorem autem figuratur populus Gentilium, qui poſterius eſt ad fidem vocatus, qui etiam figuratur per Filium prodigum, Luc. XV. Maior ergo populus ſerviet minori, inquantum Iudæi ſunt noſtri capſarii, cuſtodientes libros ex quibus noſtræ fidei teſtimonium perhibetur. Ioan. V. 39. „ Scrutamini Scripturas. “ Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt*, probat propoſitum ex auctoritate Prophetæ, dicens: *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet 1. cap. Malachiæ Prophetæ ex perſona Dei, dicentis: *Iacob dilexi, Eſau autem odio habui*. Dicit autem hic quædam Gloſſa, quod id quod ſupra dictum eſt, *Maior ſerviet minori*, dictum eſt ſecundum præſcientiam; quod autem hic dicit, eſt intelligendum ſecundum iudicium: quia ſcilicet Deus propter bona opera dilexit Iacob, ſicut & omnes ſanctos diligit: Proverb. VIII. 17. „ Ego diligentes me diligo: “ Eſau vero odio habuit propter peccata, ſicut ſcriptum eſt Eccli. XII. 7. „ Altiſſimus odio peccatores habet. “ Sed quia dilectio hominis prævenitur a dilectione Dei, ſecundum illud I. Ioan. IV. 10. „ Non quaſi nos dilexerimus Deum, ſed quoniam ipſe prior dilexit nos: “ oportet dicere, quod ante Iacob dilectus ſit a Deo quam ipſe Deum dilexerit. Nec poteſt dici quod Deus ex tempore eum diligere inceperit, alioquin eius affectus eſſet mutabilis: & ideo oportet dicere, quod Deus ab æterno Iacob dilexit, ut dicitur Hierem. XXXI. v. „ In caritate perpetua dilexi te. “

Eſt autem in his verbis Apoſtoli conſiderandum, quod tria ponit in Deo pertinentia ad ſanctos, videlicet electionem, per quam intelligitur prædeſtinatio, & (a) dilectio Dei: quæ quidem realiter ſunt idem in Deo, ſed differunt ratione: nam ipſa Dei dilectio dicitur ſecundum quod vult bonum alicui abſolute; electio autem dicitur ſecundum quod per bonum quod alicui vult, eum alteri præfert; prædeſtinatio autem eſt ſecundum quod hominem dirigit in id bonum quod ei vult, diligendo, & eligendo: & ideo ſecundum rationem prædeſtinatio ſequitur dilectionem, ſicut & voluntas de fine naturaliter præcedit directionem aliquorum in finem. Electio autem, & dilectio aliter ordinantur in Deo, & in homine. In homine enim electio præcedit dilectionem: voluntas enim hominis movetur ad amandum ex bono quod in re amata conſiderat, ratione cuius ipſam prælegit alteri, & prælectæ ſuum amorem impendit. Sed voluntas Dei eſt cauſa omnis boni quod eſt in creatura; & ideo bonum per quod una creatura præfertur alteri per modum electionis, conſequitur voluntatem Dei, quæ eſt de bono illius, quæ pertinet ad rationem dilectionis. Unde non propter aliquod bonum, quod in homine eligat, Deus eum diligit; ſed potius eo quod ipſum diligit, præfert eum aliis, eligendo. Sicut autem dilectio de qua hic loquitur, pertinet ad æternam Dei prædeſtinationem; ita etiam odium de quo hic loquitur, pertinet ad reprobationem, qua Deus reprobat peccatores. Nec eſt dicendum, quod iſta reprobatio ſit temporalis,

(a) *Al.* electio.

lis, quia nihil temporale eſt in voluntate divina, ſed eſt ab æterno; quæ quidem quantum ad aliquid convenit cum dilectione, vel prædeſtinatione, quantum autem ad aliquid differt. Convenit quidem quantum ad hoc quod ſicut prædeſtinatio eſt præparatio gloriæ, ita reprobatio eſt præparatio pœnæ: Eſai. xxx. 33. „ Præparata eſt ab „ heri Thophet, a Rege præparata. “ Differt autem quantum ad hoc quod prædeſtinatio importat præparationem meritorum, quibus pervenitur ad gloriam; ſed reprobatio non importat præparationem peccatorum, quibus pervenitur ad pœnam. Et ideo præſcientia meritorum non poteſt eſſe aliqua ratio prædeſtinationis, quia merita præſcita cadunt ſub prædeſtinatione; ſed præſcientia peccatorum poteſt eſſe aliqua ratio reprobationis ex parte pœnæ, quæ præparatur reprobatis; inquantum ſcilicet Deus proponit ſe puniturum malos propter peccata, quæ a ſeipſis habent, non a Deo; juſtos autem proponit ſe præmiaturum propter merita quæ a ſeipſis non habent. Oſee xiii. 9. „ Perditio tua ex te, Iſrael; tan„ tum (a) in me auxilium tuum. “

L E C T I O III.

Quid ergo dicemus? Numquid iniquitas apud Deum? Abſit. Moyſi enim dicit: Miſerebor cui miſertus ſum, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor. Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei. Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam, & ut annuntietur nomen meum in univerſa terra. Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult indurat.

Poſtquam præmiſit Apoſtolus quod ſecundum Dei electionem unus alteri præfertur, non ex operibus, ſed ex gratia vocantis; hic inquirit de juſtitia huius electionis: & primo proponit dubitationem; ſecundo ſolvit, ibi, *Abſit*; tertio obiicit contra ſolutionem, ibi, *Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod Deus ſine merito præcedente unum eligit, & alterum reprobat. *Quid ergo dicemus? Numquid* per hoc probari poteſt quod ſit *iniquitas apud Deum?* Videtur quod ſic: pertinet enim ad iuſtitiam in diſtributionibus, ut æqualiter æqualibus diſtribuatur; homines autem remota differentia meritorum, ſunt æquales: ſi ergo abſque conſideratione meritorum Deus inæqualiter diſtribuit, unum eligens, & alium reprobans, videtur quod ſit in eo iniquitas: quod eſt contra illud quod dicitur Deuter. xxxii. 4. „ Deus fidelis, & abſque ulla „ iniquitate. “ Pſalm. cxviii. 137. „ Iuſtus „ es Domine, & rectum iudicium tuum. “

Eſt autem ſciendum, quod Origenes hanc obiectionem ſolvere volens, incidit in errorem: ponit enim in ſuo Periarchon, Deum ab initio ſolum creaturas ſpirituales feciſſe, & omnes æquales, ne ex eorum inæqualitate poſſet ſecundum rationem prædictam iniquitas Deo aſcribi; ſed poſtea creaturarum diverſitas ſubſecuta eſt ex diverſitate meritorum: nam illarum creaturarum ſpiritualium quædam per amorem converſæ ſunt ad Deum plus vel minus, & ſecundum hoc diſtincti ſunt (b) diverſi ordines Angelorum; quædam vero averſæ ſunt a Deo plus vel minus, & ſecundum hoc alligatæ ſunt corporibus vel nobilibus, vel ignobilibus; quædam quidem cæleſtibus corporibus, quædam autem corporibus dæmonum, quædam autem corporibus hominum: & ſecundum hoc ratio condendi, & diſtinguendi creaturas corporeas, eſt peccatum ſpiritualis creaturæ: quod eſt contra id quod Geneſ. i. 31. dicitur: „ Vidit Deus „ cuncta quæ fecerat, & erant valde bo„ na. “ Per quod datur intelligi quod cauſa producendi creaturas corporales, eſt bonitas, ut dicit Auguſtinus XI. de Civitate Dei.

Et ideo hac opinione reiecta, videndum eſt qualiter Apoſtolus dubitationem ſolvat, cum dicit: *Abſit. Moyſi enim dicit &c.* Et circa hoc duo facit. Primo ſolvit obiectionem prædictam quantum ad dilectionem ſanctorum; ſecundo quantum ad odium, ſeu reprobationem malorum, ibi, *Dicit enim Scriptura Pharaoni.* Circa primum duo facit. Primo proponit auctoritatem Scripturæ, ex qua procedit ſolutio; ſecundo ex ea concluſionem inducit, ibi, *Igitur non volentis, neque currentis, ſed miſerentis eſt Dei.* In-

(a) *Al.* ex me. (b) *Al. omittitur* diverſi.

Digitized by Google

Inducit autem auctoritatem quæ habetur Exod. xxxiii. 19. ubi dixit Dominus Moyſi, ſecundum litteram noſtram: „ Miſerebor cui voluero, & clemens ero in quem „ mihi placuero. “ Sed Apnſtolus inducit eam ſecundum litteram LXX. dicens: *Moyſi enim dicit*, Dominus: *Miſerebor cui miſereor, & miſericordiam præſtabo cui miſerebor*: ubi ſecundum ſuperficiem litteræ, omnia bona noſtra Dei miſericordiæ aſcribuntur, ſecundum illud Eſai. lxiii. 7. „ Miſerationum „ Domini recordabor, laudem Domini ſu„ per omnibus quæ reddidit nobis: “ & Thren. iii. 23. „ Miſericordiæ Domini quod „ non ſumus conſumpti: multæ enim ſunt „ miſerationes eius. “ Exponitur autem hæc auctoritas in Gloſſa dupliciter; & ſecundum hoc ex auctoritate hac dupliciter ſolvitur quæſtio, & obiectio. Uno modn ſic. *Miſerebor cui miſereor*, ideſt illi qui eſt dignus miſericordia; & ad maiorem expreſſionem iterat, dicens: *Miſericordiam præſtabo cui miſereor*, ideſt cui dignum iudico miſereri; ſicut & in Pſalm. cii. 13. dicitur: „ Miſertus eſt Dominus timentibus ſe. “ Et ſecundum hoc, licet miſericorditer ſua impendat, tamen ab iniuſtitia excuſatur: quia dat quibus dandum eſt, & quia non dat cui dandum non eſt, ſecundum rectitudinem ſui iudicii.

Sed miſereri cui dignum eſt, poteſt intelligi dupliciter. Unn modo ut intelligatur aliquis dignus miſericordia propter opera præexiſtentia in hac vita, licet non in alia, ut poſuit Origenes: quod pertinet ad hæreſim Pelagianorum, qui poſuerunt gratiam Dei hominibus ſecundum merita dari. Sed hoc ſtare non poteſt: quia, ſicut dictum eſt, ipſa etiam bona merita ſunt homini a Deo, & ſunt prædeſtinationis effectus.

Alio modo poteſt intelligi ut aliquis dicatur dignus miſericordia, non propter aliqua merita præcedentia gratiam, ſed propter merita ſubſequentia; puta ut dicamus, quod Deus dat alicui gratiam, & propoſuit eam ab æterno illi ſe daturum quem præſcivit ea bene ſore uſurum; & ſecundum hoc intelligit Gloſſa quod miſeretur cui miſerendum eſt: unde dicit: „ *Miſerebor cui miſertus ero*; ideſt, illi miſerebor „ vocando, & gratiam apponendo, cui præ„ ſcius ero quod miſericordiam daturus eſ„ ſem, ſciens illum convertendum, & a„ pud me permanſurum. “ Sed videtur quod nec hoc convenienter dici poſſit: manifeſtum eſt enim quod nihil poteſt poni ut ratio prædeſtinationis quod eſt prædeſtinationis effectus, etiam ſi accipiatur prout eſt in Dei præſcientia: quia ratio prædeſtinationis præintelligitur prædeſtinationi, effectus autem in ipſa includitur. Manifeſtum eſt autem quod omne Dei beneficium, quod homini confert ad ſalutem, eſt divinæ prædeſtinationis effectus. Divinum autem beneficium non ſolum extendit ſe ad infuſionem gratiæ qua homo iuſtificatur, ſed etiam ad gratiæ uſum; ſicut etiam in rebus naturalibus non ſolum (a) Deus cauſat ipſas formas in rebus, ſed etiam ipſos motus, & operationes formarum: eo quod Deus eſt principium omnis motus, cuius operatione ceſſante a movendo, ex formis nullus motus, vel operatin ſequitur. Sicut autem ſe habet habitus gratiæ, vel virtutis in anima ad uſum ipſius, ſic ſe habet forma naturalis ad ſuam operationem; & ideo dicitur Eſa. xxvi. 12. „ Omnia opera noſtra ope„ ratus es in nobis Domiue. “ Probat autem hoc ſpeciali ratione Ariſtoteles (IX. Metaph. text. iii. iv. & x.) de operibus voluntatis humanæ. Cum enim homo habeat potentiam ad oppoſita, puta ad ſedendum, vel non ſedendum, oportet quod reducatur in actum per aliquid aliud. Reducitur autem in actum alterius horum per conſilium, ex quo unum oppoſitorum præeligit alteri. Sed cum iterum homo habeat potentiam conſiliandi, vel non conſiliandi, oportebit eſſe aliquod per quod reducatur in actum conſilii; & cum in hoc non ſit procedere in infinitum, oportet eſſe aliquod principium extrinſecum ſuperius homine, quod ipſum moveat ad conſiliandum, & hoc non eſt aliud quam Deus. Sic igitur ipſe uſus gratiæ eſt a Deo, nec propter hoc ſuperfluit habitus gratiæ; ſicut nec ſuperfluunt formæ naturales, quamvis Deus in omnibus operetur: quia, ſicut dicitur Sapien. viii. 1. „ ipſe diſponit omnia ſua„ viter: “ quia ſcilicet per ſuas formas omnia inclimantur quaſi ſponte in id ad quod ordinantur a Deo. Sic igitur non poteſt eſſe quod merita conſequentia gratiam ſint ratio miſerendi, aut prædeſtinandi; ſed ſola Dei voluntas, ſecundum quam miſericorditer aliquos liberat. Manifeſtum eſt enim quod iuſtitia diſtributiva locum habet in his quæ dantur ex debito; puta ſi aliqui meruerunt mercedem, ut plus laborantibus maior merces donetur; non autem habet locum in his quæ ſponte, & miſericordi-

di-

(a) Al. deeſt Deus.

diter aliquis dat; puta ſi aliquis duos pauperes in via inveniens, det uni quod poteſt, vel diſponit in eleemoſynam dare, non eſt iniquus, ſed miſericors. Similiter ſi aliquis duobus æque ipſum offendeutibus, uni dimittat offenſam, & non alteri; eſt miſericors uni, & iuſtus ad alterum, neutri vero iniquus. Cum enim omnes homines propter peccatum primi parentis damnationi naſcantur obnoxii; quos Deus per ſuam gratiam liberat, ſola miſericordia liberat: & ſic quibuſdam eſt miſericors, quos liberat; quibuſdam autem iuſtus, quos non liberat; neutris autem iniquus. Et ideo Apoſtolus quæſtionem ſolvit per auctoritatem quæ omnia divinæ miſericordiæ aſcribit.

Sciendum eſt tamen, quod Dei miſericordia ſecundum tria attenditur. Primo quidem ſecundum prædeſtinationem, qua ab æterno propoſuit aliquos liberare: Pſalm. CII. 16. „ Miſericordia eius ab æterno (*a*) „ & uſque in æternum. “ Secundo ſecundum vocationem, & iuſtificationem, quibus homines ſalvat ex tempore: Tit. III. 5. „ Secundum ſuam miſericordiam ſalvos „ nos fecit. “ Tertio magnificando per gloriam, quando liberat ab omni miſeria: Pſalm. CII. 4. „ Qui coronat te in miſeri„ cordia, & miſerationibus. “ Et ideo dicit: *Miſerebor*, ſcilicet vocando, & iuſtificando, *cui miſereor* (*b*) prædeſtinando; *& miſericordiam præſtabo*, finaliter glorificando eum *cui miſereor*, vocando, & iuſtificando. Et hic ſenſus magis concordat cum noſtra littera, quæ dicit loc. cit. „ Miſerebor cui „ voluero, & clemens ero cui mihi pla„ cet. “ Ubi manifeſte non meritis, ſed ſoli divinæ voluntati aſcribitur divina miſericordia.

Deinde cum dicit, *Igitur non volentis &c.* concludit propoſitum ex præmiſſa auctoritate. Et poteſt hæc concluſio multipliciter intelligi. Uuo modo ſic. Igitur ipſa ſalus hominis *non eſt volentis, neque currentis*; ideſt, non debetur alicui per aliquam eiu voluntatem, vel exteriorem operationem, quæ dicitur curſus, ſecundum illud I. Cor. IX. 24. „ Sic currite ut comprehendatis: “ *ſed eſt miſerentis Dei*; ideſt, procedit ex ſola Dei miſericordia, (*c*) ut maxime ſequitur ex anctoritate inducta. Deuter. IX. 4. „ Ne dicas in corde tuo ... Propter iuſti„ tiam meam introduxit me Dominus ut „ terram hanc poſſiderem. “ Poteſt autem & aliter intelligi, ut ſit ſenſus. Omnia procedunt ex Dei miſericordia: igitur *non eſt volentis*, ſcilicet velle, *neque currentis*, ſcilicet currere; *ſed* utiumque *eſt miſerentis Dei*, ſecundum illud I. Corinth. XV. 10. „ Non autem ego, ſed gratia Dei mecum: “ & Ioan. XV. 5. „ Sine me nihil poteſtis fa„ cere. “

Sed ſi hoc ſolum in hoc verbo intellexiſſet Apoſtolus, cum etiam gratia ſine libero arbitrio hominis non velit, neque currat, potuiſſet e converſo dicere: Non eſt miſerentis Dei, ſed volentis, & currentis: quod aures piæ non ferunt. Unde plus aliquid eſt ex his verbis intelligendum, ut ſcilicet principalitas gratiæ Dei attribuatur: ſemper enim actio magis attribuitur principali agenti quam ſecundario; puta, ſi dicamus, quod ſecuris non facit arcam, ſed artifex per ſecurim. Voluntas autem hominis movetur a Deo ad bonum: unde ſupra VIII. 14. dictum eſt: *Qui ſpiritu Dei aguntur, hi ſunt filii Dei*. Et ideo hominis operatio interior non eſt homini principaliter, ſed Deo attribuenda: Phil. II. 13. „ Deus eſt qui operatur in nobis velle, & „ perficere pro bona voluntate. “

Sed ſi non eſt volentis velle, neque currentis currere, ſed Dei moventis ad hoc hominem; videtur quod homo non ſit dominus ſui actus, quod pertinet ad libertatem arbitrii. Et ideo dicendum eſt, quod Deus omnia movet, ſed diverſimode, inquantum ſcilicet unumquodque movetur ab eo ſecundum modum naturæ ſuæ: & ſic homo movetur a Deo ad volendum, & currendum per modum liberæ voluntatis. Sic ergo velle, & currere eſt hominis ut libere (*d*) agentis, non autem eſt hominis ut principaliter moventis, ſed Dei.

Deinde cum dicit, *Dicit enim Scriptura Pharaoni*, ſolvit quæſtionem præmiſſam quantum ad reprobationem malorum: & primo inducit auctoritatem; ſecundo infert concluſionem, ibi, *Ergo cuius vult miſeretur, & quem vult indurat*. Dicit ergo: Ita oſtenſum eſt quod non eſt iniquitas apud Deum (*e*) quantum ad hoc quod ab æterno diligit iuſtos, ſed etiam nec quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos: *dicit enim Scriptura* ex ore Dei (*f*) Exod. IX. 16. *Quia in hoc ipſum excitavi te*, vel *ſervavi te*, ſecundum aliam litteram, *ut oſtendam*

(a) *Al.* & in æternum. (b) *Al.* prædeſtinando, & miſericordiam præſtando. (c) *Al.* & maxime. (d) *Al.* *deeſt* agentis. (e) *Al.* quantum ad hoc quod ab æterno reprobat malos, *intermediis omiſſis*. (f) Supple *Pharaoni*.

Digitized by Google

in te virtutem meam, ut annuntietur nomen meum in univerſa terra. Noſtra autem littera ſic habet: „ Et idcirco poſui te, ut oſtendam in te fortitudinem meam, ut „ enarretur nomen meum in omni terra. “ Ubi primo conſiderandum eſt quid Deus circa reprobos faciat: quod oſtendit, dicens: *In hoc ipſum ſervavi te*; ideſt, dignus eras mori propter mala quæ feceras: ſupra 1. 32. *Qui talia agunt, digni ſunt morte*: ſed tamen non ſtatim tibi mortem induxi, ſed ſervavi te in vita eo fine quo ſequitur, *ut* ſcilicet *oſtendam in te virtutem meam*. Et in hoc etiam ſenſu poteſt legi quod dicitur, *Excitavi te*; ideſt, cum apud me pro tuis meritis mortuus eſſes, conceſſi tibi vitam, quaſi te excitarem. In quo apparet quod Deus iniquitatem reprobis non facit, cum ipſi ex ſuis meritis eſſent digni ſtatim conſumi; ſed hoc ipſum quod eos ſervat in vita, procedit ex nimia ſua bonitate. Hier. x. 24. „ Corripe me Domine, verumtamen in iudicio, & non „ in furore tuo, ne forte ad nihilum redigas me. “ Alio modo poteſt intelligi, *Excitavi te*, in peccatum, ut deterior fias: quod quidem non eſt intelligendum hoc modo quod Deus in homine cauſet malitiam; ſed eſt intelligendum permiſſive, quia ſcilicet ex iuſto ſuo iudicio permittit aliquos ruere in peccatum propter præcedentes iniquitates, ſicut ſupra 1. 28. dictum eſt: *Tradidit eos Deus in reprobum ſenſum*.

Sed aliquid amplius videtur mihi in hoc eſſe intelligendum: quia videlicet inſtinctu quodam interiori moventur homines a Deo ad bonum, & ad malum: unde Auguſtinus dicit in Lib. de Gratia & libero Arbitrio, cap. xx. quod „ Deus operatur in cordibus „ hominum ad inclinandas eorum volunta- „ tes quocumque voluerit, ſive ad bona „ pro ſua miſericordia, ſive ad mala pro „ meritis eorum. “ Unde & Deus dicitur ſæpius ſuſcitare aliquos ad bonum, ſecundum illud Daniel. XIII. 45. „ Suſcitavit „ Deus ſpiritum pueri iunioris. “ Dicitur etiam ſuſcitare aliquos ad malum faciendum, ſecundum illud Eſa. XIII. 17. „ Suſcitabo Medos, qui ſagittis parvulos interficiant. “ Aliter tamen ad bona, aliter ad mala: nam ad bona inclinat hominum voluntates directe & per ſe, tamquam actor bonorum; ad malum autem dicitur inclinare, vel ſuſcitare homines occaſionaliter, inquantum ſcilicet Deus homini aliquid proponit vel interius, vel exterius, quod quantum eſt de ſe, eſt inductivum ad bonum; ſed homo propter ſuam malitiam perverſe utitur ad malum. Supra 11. 4. *Ignoras quoniam benignitas Dei ad pœnitentiam te adducit; ſecundum autem duritiam tuam, & cor impœnitens, theſaurizas tibi iram in die iræ*? Et Iob XXIV. 23. „ Dedit „ ei Deus locum pœnitentiæ, & ille ab- „ utitur eo in ſuperbiam. “ Et ſimiliter Deus, quantum eſt de ſe, interius inſtigat hominem ad bonum, puta Regem ad defendendum iura regni ſui, vel ad puniendum rebelles; ſed hoc inſtinctu bono malus homo abutitur ſecundum malitiam cordis ſui. Et hoc patet Eſai. x. 6. ubi dicitur de Aſſur: „ Ad gentem fallacem mittam „ eum, contra populum furoris mei man- „ dabo illi, ut auferat ſpolia, & diripiat „ prædam, & ponat illum in conculcatio- „ nem quaſi lutum platearum: “ & poſt: „ Ipſe autem non ſic arbitrabitur, & cor „ eius non ita æſtimabit; ſed ad conteren- „ dum erit cor eius. “ Et hoc modo circa Pharaonem accidit, qui cum a Deo excitaretur ad regni ſui tutelam, abuſus eſt hac excitatione in crudelitatem.

Secundo oportet conſiderare, quo fine Deus iſta partim faciat, & partim permittat: eſt enim conſiderandum, quod Deus operatur in creaturis ad ſuam manifeſtationem, ſecundum illud ſupra 1. 20. *Inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Unde & huiuſmodi excitatio in hoc ipſum ordinatur, & quantum ad præſentes, *ut oſtendam in te virtutem meam*: Exod. XIV. 31. „ Viderunt filii Iſrael ma- „ num magnam, quam exercuerat Domi- „ nus contra AEgyptios: “ & quantum ad abſentes, *ut annuntietur nomen meum in univerſa terra*: Pſal. xlv. 3. „ Annuntiate in- „ ter gentes gloriam eius. “ Sic igitur patet quod quantum ad hoc non eſt iniquitas apud Deum, quia utitur creatura ſua ſecundum eius merita ad gloriam ſuam: & in hoc eodem ſenſu poteſt exponi, ſi dicatur, *Poſui te*; ideſt, ordinavi malitiam tuam ad gloriam meam: Deus enim malitiam ordinat, ſed non cauſat.

Deinde cum dicit, *Ergo cuius vult miſeretur*, infert concluſionem quamdam ex utraque auctoritate ſupra inducta: nam ex eo quod dictum eſt, *Miſerebor cui miſereor*, concludit, *Ergo cuius vult miſeretur*: Pſal. CII. 23. „ Miſertus eſt Dominus ti- „ mentibus ſe: “ ex eo vero quod dictum eſt, *In hoc ipſum excitavi te*, concludit, *Et quem vult indurat*: Eſai. XLIII. 17. „ Induraſti „ cor noſtrum ne timeremus te “. Eccli. XXXIII. 12. „ Ex ipſis benedixit, & exal- „ tavit, & ex ipſis maledixit, & humiliavit. “

Et

Et quidem quod dicitur de Dei miſericordia, dubitationem non habet, ſuppoſitis his quæ præmiſſa ſunt; ſed circa indurationem videtur eſſe duplex dubitatio. Primo quidem quia duritia cordis ad culpam pertinere videtur, ſecundum illud Eccli. III. 27. „ Cor durum male habebit in noviſſimo. “ Si ergo Deus indurat, ſequitur quod ſit auctor culpæ: contra quod dicitur Iacob. I. 13. „ Deus intentator malorum eſt. “

Ad quod dicendum, quod Deus non dicitur indurare aliquos directe, quaſi in eis cauſet malitiam, ſed indirecte, inquantum ſcilicet ex his quæ facit in homine, intus, vel extra, homo ſumit occaſionem peccati; & hoc ipſe Deus permittit. Unde non dicitur indurare, quaſi immittendo malitiam, ſed non apponendo gratiam.

Secunda dubitatio eſt, quia ipſa obduratio non videtur divinæ voluntati poſſe aſcribi, cum ſcriptum ſit I. Theſſ. IV. 3. „ Hæc eſt voluntas Dei, ſanctificatio veſtra: “ & I. Timoth. II. 4. „ Qui vult omnes homines ſalvos fieri. “

Ad quod dicendum eſt, quod tam miſericordia quam iuſtitia diſpoſitionem voluntatis important: unde ſicut miſeratio attribuitur divinæ voluntati, ita & id quod eſt iuſtitiæ. Sic ergo intelligendum eſt: *Cuius vult miſeretur*, ſcilicet per ſuam miſericordiam, *& quem vult indurat*, per ſuam iuſtitiam: quia illi quos indurat, hoc merentur ut indurentur ab ipſo, ut ſupra I. cap. dictum eſt.

LECTIO IV.

Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur? Voluntati enim eius quis reſiſtit? O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? Quod ſi Deus volens oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ, apta in interitum, ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam.

Poſita ſolutione præmiſſæ quæſtionis, hic Apoſtolus contra ipſam ſolutionem obiicit, & præcipue contra ultimam concluſionem, qua dictum eſt: *Cuius vult miſeretur, & quem vult indurat*. Primo ergo ponit obiectionem; ſecundo ſolutionem, ibi, *O homo, tu quis es, qui reſpondeas Deo?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod Deus cuius vult miſeretur, & quem vult indurat. *Dicis itaque mihi: Quid adhuc quæritur?* ideſt, quid oportet ulterius quærere de cauſa bonorum, & malorum quæ hic aguntur, cum omnia voluntati divinæ attribuantur, quæ eſt cauſa ſufficiens, eo quod nullus poteſt ei reſiſtere? Unde ſequitur: *Voluntati eius quis reſiſtit?* Eccle. I. 13. „ Propoſui in animo meo quærere, & inveſtigare ſapienter de omnibus quæ fiunt ſub ſole. “ Vel aliter. *Quid adhuc queritur*, ideſt conqueritur, Deus de hominibus, quando peccant? ſicut Eſa. I. 2. „ Filios enutrivi, & exaltavi; ipſi autem ſpreverunt me. “ Ideo autem videtur iuſtam querimoniam non habere, quia ex voluntate eius totum procedit, cui nullus poteſt reſiſtere: unde ſubdit: *Voluntati eius quis reſiſtit?* Vel aliter. *Quid adhuc quæritur*, ſcilicet ab homine, ut faciat bonum, vel vitet malum? Mich. VI. 8. „ Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Deus requirat a te: utique facere iudicium, & diligere miſericordiam, & ſolicitum ambulare cum Deo tuo. “ Fruſtra autem requiritur ab aliquo quod non eſt in eius poteſtate. Nihil autem in hominis poteſtate eſſe videtur ſecundum prædicta, quibus omnia divinæ voluntati videntur aſcribi, cui reſiſti non poteſt: unde ſequitur: *Voluntati enim eius quis reſiſtit?* quaſi diceret, nullus. Eſther XIII. 9. „ Non eſt qui tuæ poſſit reſiſtere voluntati. “ Et hæc videtur eſſe intentio Apoſtoli.

Deinde cum dicit, *O homo, tu quis es?* (a) reſpondet præmiſſæ quæſtioni. Ad cuius reſponſionis intellectum conſiderandum eſt, quod circa electionem bonorum, & reprobationem malorum, duplex quæſtio poteſt moveri: una quidem in generali, quare Deus velit quoſdam indurare, & quorumdam miſereri; alia vero in ſpeciali, quare

(a) *Al.* tacite reſpondet quæſtioni.

quare velit huius miſereri, & hunc, vel illum indurare. Et poteſt quidem ratio huius (*a*) quæſtionis aſſignari; ſecundæ autem quæſtionis non poteſt aſſignari ratio, niſi ſimplex Dei voluntas; cuius exemplum patet in rebus humanis. Si enim aliquis ædificare volens, haberet multos lapides ſimiles, & æquales congregatos, poſſet ratio aſſignari quare quoſdam ponat in ſummo, & quoſdam in imo ex parte finis: quia ad perfectionem domus, quam facere intendit, requiritur & fundamentum, quod habet lapides in imo, & cacumen parietis, quod habet lapides in ſummo. Sed quare ponat hos lapides in ſummo, & hos in imo, non habet aliquam rationem, niſi quia artifex voluit.

Primo igitur Apoſtolus reſpondet dubitationi quantum ad quæſtionem ſecundam, quare ſcilicet huius hominis miſereatur, & illum induret; ſecundo quantum ad quæſtionem primam, quare ſcilicet quibuſdam miſereatur, & quoſdam induret, ibi, *Quod ſi volens Deus oſtendere iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia vaſa iræ &c.* Circa primum tria facit. Primo arguit præſumptionem quærentis; ſecundo inducit auctoritatem quæ quæſtionem ſolvit, ibi, *Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic?* tertio exponit auctoritatem, ibi, *An non habet poteſtatem figulus luti ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud autem in contumeliam?* Dicit ergo primo: *O homo*, qui es fragilis, & ignorans, *tu quis es, qui reſpondeas Deo?* Unde ſufficis ad reſpondendum ei, ſi voluerit tecum iudicio contendere? Iob IX. 3. „ Si voluerit contendere „ iudicio cum illo, non poterit ei reſpon„ dere unum pro mille. “ Et ſicut dicitur Iob XXXIX. 32. „ qui arguit Deum, debet „ ei reſpondere. “ In quo datur intelligi quod homo non debet ſcrutari rationem divinorum iudiciorum cum intentione (*b*) comprehendendi, eo quod excedant rationem humanam. Eccli. III. 22. „ Altiora „ te ne quæſieris. “ Prov. XXV. 27. „ Per„ ſcrutator maieſtatis opprimetur a gloria. “ Deinde cum dicit, *Numquid dicit figmentum ei qui ſe finxit: Quid me feciſti ſic?* inducit auctoritatem, quæ habetur Eſa. XLV 9. „ Num„ quid dicit lutum figulo ſuo, Quid facis? „ &, Opus tuum ſine manibus eſt? “ Ubi conſiderandum eſt, quod ſi aliquis artifex ex materia vili faciat vas pulchrum, & nobilibus actibus accommodatum, totum aſcribitur bonitati artificis; puta, ſi ex luto faciat ſcutellas, & urceos ad nobilem menſam decentes. Si vero ex vili materia, puta ex luto, faciat vas accommodatum vilibus uſibus, puta coquinæ, vel huiuſmodi officiis; non poſſet vas conqueri, ſi rationem haberet. Poſſet enim conqueri, ſi ex materia pretioſa, quæ præiacet artificis operationi, puta ex auro, & lapidibus pretioſis, faceret vas ad vilia officia deputatum. Humana autem natura vilitatem habet ex ſua materia, quia, ut dicitur Geneſ. II. 7. „ fe„ cit Deus hominem de limo terræ; “ ſed maiorem vilitatem habet ex corruptione peccati, quæ per unum hominem in hunc mundum intravit. Et ideo homo luto merito comparatur Iob XXX. 19. „ Comparatus ſum „ luto, & aſſimilatus ſum favillę, & ci„ neri. “ Unde quidquid boni habet homo, debet bonitati divinæ, (*c*) quaſi principali agenti, aſcribere. Eſa. LXIV. 8. „ Nunc Do„ mine, pater noſter es tu, nos vero lu„ tum; & fictor noſter tu, & opus ma„ nuum tuarum omnes nos. “ Si vero Deus hominem ad meliora non promoveat, ſed in ſua infirmitate eum dimittens, deputet eum ad infimum uſum; nullam ei facit iniuriam, ut poſſit iuſte de Deo conqueri. Deinde cum dicit, *An non habet poteſtatem figulus luti?* exponit Apoſtolus verba Prophetæ; quaſi dicat: Hoc eſt dictum: Figmentum, ideſt vas fictile, non poſſet dicere fictori, *Quid me feciſti ſic?* quia figulus liberam poteſtatem habet ex materia luti opus facere quodcumque ſibi placuerit. Unde dicit: *An non habet poteſtatem*, ſcilicet liberam, *figulus luti*, qui ſcilicet operatur in vili materia, *ex eadem maſſa*, ſcilicet vilis materiæ, *facere*, abſque alicuius iniuria, *aliud quidem vas in honorem*, ideſt in honorabiles uſus, *aliud vero in contumeliam*, ideſt in uſus viliores? II. Timoth. II. 20. „ In „ magna enim domo non ſolum ſunt vaſa „ aurea, & argentea, ſed etiam lignea, & „ fictilia; & quædam quidem in honorem, „ quædam autem in contumeliam. “ Et ſimiliter Deus liberam poteſtatem habet facere ex eadem corrupta materia humani generis, ſicut ex quodam luto, nulli faciendo iniuriam, quoſdam homines præparatos in gloriam, quoſdam autem in miſeria derelictos. Hierem. XVIII. 6. „ Sicut lutum „ in manu figuli, ita in manu mea vos, „ domus Iſrael. “

Deinde cum dicit, *Quod ſi volens Deus oſtendere iram &c.* ſolvit primam quæſtionem,

(a) *Videlicet* primæ. (b) *Al.* apprehendendi. (c) *Al.* quaſi peritiæ figuli aſcribere.

nem, ſcilicet quare Deus velit quibuſdam miſereri, & quoſdam in miſeria derelinquere; ſive quoſdam eligere, & quoſdam reprobare. Circa quod conſiderandum eſt, quod finis omnium divinorum operum eſt manifeſtatio divinæ bonitatis. Proverb. xvi. 4. „ Univerſa propter ſemetipſum operatus „ eſt Dominus. " Unde ſupra i. 20. dictum eſt, quod *inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, intellecta conſpiciuntur*. Tanta eſt autem divinæ bonitatis excellentia quod non poteſt uno modo, nec in una creatura ſufficienter manifeſtari: & ideo diverſas creaturas condidit, in quibus diverſimode manifeſtatur: præcipue autem in creaturis rationalibus, in quibus eius iuſtitia manifeſtatur quantum ad illos quos pro eorum meritis punit; miſericordia vero in illis quos ex ſua gratia liberat. Et ideo ut utrumque in hominibus manifeſtaretur, quoſdam miſericorditer liberavit, ſed non omnes. Primo ergo ponit rationem reprobationis malorum; ſecundo ponit rationem electionis bonorum, ibi, *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ*. Eſt autem in utriſque triplex differentia attendenda. Prima quidem ſecundum finem, ſecunda ſecundum uſum, tertia ſecundum divinum actum. Finis autem reprobationis, vel obdurationis malorum, eſt manifeſtatio divinæ iuſtitiæ, & virtutis: & quantum ad hoc dicit: *Quod*, ideſt ſed, *ſi Deus volens oſtendere iram ſuam*, ideſt iuſtitiam vindicativam: non enim dicitur ira in Deo ſecundum affectus commotionem, ſed ſecundum effectus vindictæ. Supra i. 18. *Revelatur ira Dei de cælo ſuper omnem impietatem*. Addit autem, *Et notam facere potentiam ſuam*: quia Deus contra malos non ſolum utitur ira, ideſt vindicta, puniendo eos ſibi ſubiectos, ſed etiam ſua potentia ſubiiciendo ſibi. Philipp. iii. 21. „ Secundum operationem, qua poteſt et„ iam ſibi ſubiicere omnia. " Exod. xiv. 31. „ Viderunt AEgyptios mortuos ſuper „ littus maris, & manum magnam quam „ exercuerat Dominus contra eos. " Uſus autem malorum, ad quem utitur eis Deus, eſt ira, ideſt pœna: & ideo vocat eos *vaſa iræ*, ideſt iuſtitiæ inſtrumenta, quibus Deus utitur ad oſtendendam iram, ideſt iuſtitiam vindicativam. Epheſ. ii. 3. „ Era„ mus natuta filii iræ. " Actus vero quem Deus erga eos exercet, non eſt quod diſponat eos ad malum, quia ipſi de ſe habent diſpoſitionem ad malum ex corruptione primi peccati: unde dicit: *Vaſa apta in interitum*, ideſt in ſe habentia aptitudinem ad æternam damnationem. Gen. vi. 5. „ Vi„ dens Deus quod multa malitia hominum „ eſſet in terra, & cuncta cogitatio hu„ mani cordis intenta eſſet ad malum o„ mni tempore. " Hoc autem ſolum Deus circa eos agit quod eos permittit agere quæ concupiſcunt: unde ſignanter dicit, *Suſtinuit*. Et hoc eius patientiam demonſtrat, quod non ſtatim vindictam infert: unde addit, *In multa patientia*. Eccli. v. 4. „ Altiſſimus eſt patiens redditor. " Deinde ex parte bonorum ſimiliter tria ponit. Primo quidem finem, cum dicit: *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ*. Finis enim electionis, & miſerationis bonorum eſt, ut manifeſtaret in eis abundantiam bonitatis ſuæ, revocando eos a malo, & ad iuſtitiam eos trahendo, & finaliter eos (a) perducendo in gloriam. Et hoc eſt quod dicit: *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ*: de quibus divitiis ſupra ii. 4. *An divitias bonitatis eius contemnis*? Epheſ. ii. 4. „ Deus autem qui di„ ves eſt in miſericordia. " Signanter autem dicit: *Ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ*: quia ipſa condemnatio, & reprobatio malorum, quę eſt ſecundum Dei iuſtitiam, manifeſtat, & commendat ſanctorum gloriam, qui ab ipſa tali miſeria liberantur. Secundo deſcribit uſum eorum, cum dicit, *In vaſa miſericordiæ*. Nominat autem bonos vaſa miſericordiæ, quia utitur eis Deus quaſi inſtrumentis ad ſuam miſericordiam manifeſtandam. Eccli. xliv. 10. „ Iſti ſunt „ viri miſericordiæ. " Tertio ponit actum, quem circa eos Deus exercet: non enim Deus eos ſolum ſuſtinet, quaſi de ſe aptos exiſtentes ad bonum, ſed eos præparat, & diſponit vocando ad gloriam: unde dicit: *Quæ præparavit in gloriam*. Pſal. lxiv. 8. „ Præparans montes in virtute tua. " Eſt autem conſtructio defectiva, & ſuſpenſiva uſque huc, ut ſit ſenſus. Si volens Deus hoc facere, quibuſdam miſeretur, & quoſdam indurat; quid contra hoc iuſte poterit dici? quaſi dicat, nihil. Non enim ſic quos vult indurat ut eos peccare compellat; ſed ſuſtinet eos, ut ſecundum ſuam inclinationem tendant in malum.

(a) *Al.* perducere.

LE.

LECTIO V.

QUos & vocavit, non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus, ſicut in Oſee dicit: Vocabo non plebem meam, plebem meam, & non dilectam, dilectam, & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. Et erit in loco ubi dictum eſt eis, Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei vivi. Eſaias autem clamat pro Iſrael: Si fuerit numerus filiorum Iſrael tamquam arena maris, reliquię ſalvæ fient. Verbum enim conſummans, & abbrevians in ęquitate: quia verbum breviatum faciet Dominus ſuper terram. Et ſicut prædixit Eſaias: Niſi Dominus ſabaoth reliquiſſet nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. Quid ergo dicemus? Quod Gentes, quæ non ſectabantur iuſtitiam, apprehenderunt iuſtitiam, iuſtitiam autem quæ ex fide eſt. Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitię non pervenit. Quare? Quia non ex fide, ſed quaſi ex operibus. Offenderunt enim in lapidem offenſionis, ſicut ſcriptum eſt: Ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali; & omnis qui credit in eum, non confundetur.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod Dei gratia datur hominibus ex divina electione, per quam homines ad gratiam vocantur; hic oſtendit quod prædicta electio, ſive vocatio non ſolum pertinet ad Iudæos (ut ipſi poterant gloriari, propter hoc quod dicitur Deut. IV. 37. „ Dilexi patres tuos“) ſed etiam ad Gentes: & primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Sicut in Oſee dicit*; tertio ex dictis infert concluſionem, ibi, *Quid ergo dicemus?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ſanctos præparavit in gloriam: *quos & vocavit*, ſcilicet per gratiam ſuam, *non ſolum ex Iudæis, ſed etiam ex Gentibus*. Supra III. 29. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium?* Soph. II. 11. „ Adorabunt eum „ viri de loco ſuo, omnes inſulæ Gentium.“ Deinde cum dicit, *Sicut in Oſee dicit*, probat propoſitum: & primo quantum ad Gentiles; ſecundo quantum ad Iudæos, ibi, *Eſaias autem clamat*. Circa primum ponit duas auctoritates Oſeæ loquentis pro Gentibus; quarum prima promittit eis dona Dei, ſecunda ipſam divinam filiationem, ibi, *Et erit in loco ubi dictum eſt eis &c.* Dicit ergo primo: *Sicut* Dominus *dicit in Oſee*: quia ipſe erat qui loquebatur in Prophetis. II. Reg. XXIII. 2. „ Spiritus Do„ mini locutus eſt per me, & ſermo eius „ per linguam meam.“ Unde & Oſeæ I. 2. dicitur: „ Principium loquendi Domino „ in Oſee.“ Eſt autem conſiderandum, quod a tribus bonis quæ in Iudæis eminebant, Gentiles erant alieni; quorum primum erat divinus cultus, ratione cuius dicebantur populus Dei, quaſi ei ſervientes, & eius præceptis obedientes. Unde in Pſ. XCIX. 4. dicitur: „ Nos autem populus e„ ius, & oves paſcuæ eius.“ Sed ab huius populi ſocietate Gentiles erant alieni, ſecundum illud Epheſ. II. 12. „ Alienati a „ converſatione Iſrael, & hoſpites teſta„ mentorum.“ Sed per Chriſtum facti ſunt populus Dei. Tit. II. 14. „ Dedit ſemet„ ipſum pro nobis, ut emundaret ſibi popu„ lum acceptabilem.“ Et hoc eſt quod dicit: *Vocabo non plebem meam*, ideſt gentilitatem, quæ non erat plebs mea, *plebem meam*; ideſt, ad hoc ut ſit plebs mea. Secundum eſt privilegium dilectionis (*a*) divinę Oſee III. 1. „ Diligit Dominus filios Iſrael,“ in eo ſcilicet quod eis multa beneficia inducentia ad ſpecialem gratiam præſtabat; a qua quidem dilectione Gentiles olim erant excluſi. Epheſ. IV. 14. „ Alienati (*b*) a „ veritate Dei propter ignorantiam, quæ „ eſt in illis.“ Et ideo dicit: *Et non dilectam* meam, ſcilicet gentilitatem, vocabo *dilectam* meam. Epheſ. II. 13. „ Vos, qui „ aliquando eratis longe, facti eſtis prope „ in ſanguine Chriſti.“ Supra V. 10. *Cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo* (*c*) *per mortem Filii eius*. Tertium eſt libertas a peccato originali, quæ Iudæis in circumciſione conferebatur. Eſa. XIV. 1. „ Miſerebitur „ Dominus Iacob.“ Sed huius miſerationis Gentiles non erant participes. Ezech. XVI. 4. „ Quando (*d*) nata es, in die ortus „ tui non eſt præciſus umbilicus tuus:“ & infra

(a) *Al. omittitur* divinæ. (b) *Ibi* a vita Dei. (c) Al. *in morte*. (d) *Al.* natus es.

infra: (a) „ Non pepercit ſuper te oculus ut faceret tibi unum de his, miſertus tui. “ Sed poſtea per Chriſtum ſunt miſericordiam conſecuti; ideo ſequitur: *Et non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam*. Tit. III. 5. „ Secundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit. “ Hæc autem auctoritas habetur Oſeæ II. ſecundum Septuaginta, loco cuius littera noſtra habet ibid. XXIII. „ Miſerebor eius quę fuit abſque miſericordia, & dicam non populo meo, Populus meus es tu. “ Deinde cum dicit, *Et erit in loco &c.* inducit aliam auctoritatem, quę habetur Oſeę I. in qua eis repromittitur dignitas filiorum Dei, de qua Iudęi gloriabantur propter id quod dicitur Eſa. I. 2. „ Filios enutrivi, & exaltavi; ipſi autem ſpreverunt me: “ & Deuteron. XXXII. 6. „ Nonne ipſe eſt pater tuus? “ Gentiles autem non ſolum non dicebantur filii, quod pertinet ad eos qui ex amore Deo ſerviunt, & ſpiritu Dei aguntur, ut ſupra VIII. dictum eſt; ſed nec etiam digni erant ut populi Dei dicerentur, quod pertinere poterat etiam ad eos qui ſpiritum ſervitutis acceperant in timore. Unde dicit: *Et erit in loco*, ideſt in Iudæa, *ubi dictum eſt eis*, ſcilicet Gentilibus a Iudæis, quaſi ex perſona Dei loquentibus, *Non plebs mea vos*, quia non reputabant eos populum Dei, *ibi*, ideſt etiam apud Iudæos credentes, *vocabuntur filii Dei*. Vel *in loco*, ideſt toto mundo, (b) in quo convertentur ad fidem; ut detur intelligi quod non hoc modo convertentur ſicut proſelyti, quos Iudæi faciebant, qui ſuis locis derelictis in Iudæam pergebant. Hoc autem non ita futurum eſſe in his qui ad Chriſtum convertendi erant, oſtenditur Sophon. II. 11. „ Adorabunt eum viri de loco ſuo. “ Unicuique ergo in loco ſuo habitanti, *ubi dictum eſt eis*, olim ex divina ſententia, *Non plebs mea vos, ibi vocabuntur filii Dei*, per divinam adoptionem. Ioan. I. 12. „ Dedit eis poteſtatem filios Dei fieri his qui credunt in nomine eius. “

Deinde cum dicit, *Eſaias autem clamat &c.* probat propoſitum quantum ad Iudæos per auctoritatem Eſaię: & ponit duas auctoritates; quarum prima videtur pertinere ad omnes credentes ex Iudæis, ſecunda ſpecialiter ad Apoſtolos, ibi, *Et ſicut prædixit Eſaias*. Dicit ergo primo: Dictum eſt per Oſee pro Gentibus; *Eſaias autem clamat*, ideſt aperte loquitur, *pro* converſione *Iſrael*: cap. LVIII. I. „ Clama, ne ceſſes, quaſi tuba exalta vocem tuam. “ In hac autem prima auctoritate primo ponit paucitatem converſorum (c) Iſrael, dicens: *Si fuerit numerus filiorum Iſrael quaſi arena maris*, ideſt innumerabiles præ multitudine Gentium: Gen. XXII. 17. „ Multiplicabo ſemen tuum veſut arenam maris. “ III. Reg. IV. 20. „ Iuda, & Iſrael innumerabiles quaſi arena maris: “ *reliquiæ ſalvæ fient*; ideſt, non omnes, nec maior pars, ſed aliqui pauci qui relinquentur ex exciſcidio aliorum. Mich. VII. I. „ Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. “ Infra XI. 5. *Reliquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt*.

Secundo ibi, *Verbum enim conſummans &c.* aſſignat cauſam ſalutis: & primo ponit efficaciam evangelici verbi, dicens: *Verbum enim conſummans, & abbrevians in æquitate*. Ubi notatur duplex efficacia evangelici verbi. Prima eſt, quia eſt *conſummans*, ideſt perficiens: ut enim dicitur Hebr. VII. 19. „ nihil ad perfectum adduxit lex. “ Dominus autem dicit Matth. V. 17. „ Non veni ſolvere legem, ſed adimplere: “ tum quia figuris legis veritatem adhibuit, tum qui præcepta legis moralia debito modo expoſuit: & occaſiones tranſgrediendi abſtulit, & etiam eis conſilia perfectionis adiunxit: unde & iuveni diviti, Matth. XIX. 21. qui omnia mandara legis ſervaverat, dixit: „ Unum tibi deeſt: ſi vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus. “ Et propter hoc diſcipulis ſuis dicebat, Matth. V. 48. „ Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis perfectus eſt. “ Secunda efficacia eſt abbreviandi, & hæc convenienter primæ adiungitur: quia quanto aliquod verbum eſt magis perfectum, tanto eſt altius, & per conſequens magis ſimplex, & breve. Eſt autem verbum Evangelii abbrevians verba legis: quia omnia ſacrificia figuralia legis in uno vero ſacrificio comprehendit, quo Chriſtus obtulit ſeipſum pro nobis hoſtiam, ut dicitur Epheſ. V. Omnia vero pręcepta legis moralia in duobus præceptis caritatis concludit. Mat. XXII. 40. „ In his duobus mandatis univerſa lex pendet, & Prophetæ. “ Unde dicit: *Abbrevians in æquitate*: vel quia nihil eſt prętermiſſum de multitudine figurarum, & pręceptorum legis, quin ſub brevitate Evangelii comprehenderetur; vel quia nihil ipſorum remanet obſervandum quod

(a) *Al.* „ Non pepercit ſuper te oculus meus, ut facerem unum de his, miſertus tui. “ (b) *Al.* in quo convertentur, ſicut proſelyti, *intermediis omiſſis*. (c) *Al. deeſt* Iſrael.

Digitized by Google

quod eſt æquum ſecundum dictamen rationis naturalis. Pſal. cxviii. 172. „ Omnia „ mandata tua æquitas. “ Subaudiendum eſt autem; Erit, ut ſit ſenſus: Verbum Evangelii erit abbrevians, & conſummans in æquitate.

Secundo cum dicit, *Quia verbum &c.* aſſignat rationem prædictę efficacię, dicens: *Quia Dominus ſuper terram*, exiſtens, ideſt in terris tanquam homo inhabitans, ſecundum illud Bar. iii. 38. „ Poſt hęc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt: “ *faciet verbum breviatum*. Perfectius enim debet eſſe verbum & maioris virtutis, quod ipſe Dominus Deus carnem indutus, locutus eſt per ſemetipſum, quam verba quę locutus eſt per Prophetas, ſecundum illud Hebr. i. 1. „ Multifarie „ multiſque modis olim Deus loquens patribus in Prophetis, noviſſime locutus „ eſt nobis in Filio. “ Vel aliter, *Quia Dominus*, ſcilicet Deus Pater, *faciet ſuper terram verbum breviatum*, ideſt incarnatum: quia Filius Dei exinanivit ſemetipſum, formam ſervi accipiens. Dicitur autem exinanitum, vel breviatum, non quia aliquid ſubtractum ſit plenitudini, vel magnitudini divinitatis ipſius; ſed quia noſtram exilitatem, & parvitatem ſuſcepit. Habetur autem hæc auctoritas Eſa. x. 22. ubi ſecundum litteram noſtram ſic dicitur. „ Si fuerit populus tuus, Iſrael, quaſi arena maris, reliquię convertentur ex eo. Conſummatio abbreviata inundabit iuſtitiam: „ conſummationem enim, & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet „ in medio omnis terrę. “

Deinde cum dicit, *Et ſicut prædixit Eſaias &c.* inducit auctoritatem pertinentem ſpecialiter ad Apoſtolos, dicens: *Et ſicut prædixit Eſaias: Niſi Dominus ſabaoth*, ideſt exercituum, vel virtutum, *reliquiſſet nobis*, ſcilicet ex ſua miſericordia, *ſemen*, ideſt verbum Evangelii: (a) Luc. viii. 11. „ Semen eſt verbum Dei: “ vel *ſemen*, ideſt Chriſtum: Galat. iii. 16. „ Et ſemini tuo, „ qui eſt Chriſtus: “ vel *ſemen*, ideſt Apoſtolos: Eſa. vi. 13. „ Semen ſanctum erit „ id quod ſteterit in ea: “ *ſicut Sodoma facti eſſemus, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus*. Gravius enim fuit peccatum Iudeorum quam Sodomorum. Thren. iv. 6. „ Maior effecta eſt iniquitas populi mei peccato Sodomorum: “ & Ezech. xvi. 48. „ Non fecit Sodoma ipſa, & filię eius, ſicut „ feciſti tu, & filię tuę. “ Et ideo quod Iudęi non ſunt totaliter exterminati ſicut Sodomitę, eſt divinę miſericordię imputandum. Thren. iii. 22. „ Miſericordię Domini, quia non ſumus conſumpti. “

Deinde cum dicit, *Quid ergo dicemus*? infert concluſionem ex dictis: & primo quantum ad Gentes; ſecundo quantum ad Iudæos, ibi, *Iſrael vero ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non pervenit*. Circa primum duo facit. Primo concludit quod intendit, dicens: *Quid ergo dicemus* ex conſideratione prædictorum? Hoc, inquam, quod *Gentes apprehenderunt*, ideſt conſecutæ ſunt, *iuſtitiam*, ſcilicet, qua vocantur filii. I. Cor. vi. 11. „ Et hæc quidem fuiſtis, ſed iuſti„ ficati eſtis. “ Et hoc quidem ex vocatione divinæ electionis, non ex meritis: quod patet per hoc quod dicit: *Quæ non ſectabantur iuſtitiam*: ſecundum illud Epheſ. ii. 12. „ Eratis in illo tempore ſine Chriſto, „ alienati a converſatione Iſrael. “ Secundo exponit quod dixerat: *Iuſtitiam autem quæ ex fide eſt*, non eam quæ in operibus conſiſtit. Non enim ad hoc Gentes converſæ ſunt ut iuſtitiam legalem obſervent, ſed ut iuſtificentur per Chriſti fidem. Supra iii. 22. *Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chriſti*. Deinde cum dicit, *Iſrael vero &c.* inducit concluſionem quantum ad Iudæos: & primo concludit quod intendit, dicens: *Iſrael vero*, id eſt populus Iudæorum, *ſectando legem iuſtitiæ, in legem iuſtitiæ non pervenit*. Dicitur lex iuſtitiæ lex ſpiritus vitæ, per quam homines iuſtificantur, ad quam Iudæorum populus non pervenit; quam tamen ſectabatur obſervando umbram huius ſpiritualis legis, quæ conſiſtit in obſervationibus legalibus. Hebr. x. 1. „ Umbram „ habens lex futurorum bonorum. “ Vel *ſectando legem iuſtitiæ*, ideſt legem Moyſi, quæ eſt lex iuſtitiæ, ſi ſit bene intellecta, quia docet iuſtitiam. Vel dicitur lex iuſtitiæ, quia facit homines iuſtos non vere, ſed exterius, dum peccata vitantur non ex amore, ſed ex timore pœnæ, quam lex infligebat. Eſa. li. 1. „ Audite me qui ſequi„ mini quod iuſtum eſt, & quæritis Do„ minum: “ & in eodem 7. „ Audite „ me qui ſcitis iuſtum, populus meus, „ lex mea in cordibus eorum. “ Secundo aſſignat cauſam, dicens: *Quare*, ſcilicet dum ſectarentur legem, ad legem iuſtitiæ non pervenerunt? Quia ſcilicet non per debitam viam ſectabantur: & hoc eſt quod ſubdit: *Quia non ex fide*, ſcilicet Chriſti, quærebant iuſtificari, *ſed quaſi ex operibus legis*.

Se-

(a) *Al. omittitur hæc S. Lucæ ſententia.*

Sequebantur enim figuram, & repudiaverunt veritatem. Supra III. 20. *Ex operibus legis non iuſtificabitur omnis caro coram illo.* Tertio manifeſtat cauſam propoſitam, & primo proponit manifeſtationem, dicens: *Offenderunt enim in lapidem offenſionis*, id eſt ad Chriſtum, qui aſſimilatur lapidi offenſionis in hoc quod ſicut lapis in quem homo offendit, non cavetur propter ſuam parvitatem; ita Iudaei videntes Chriſtum infirmitate noſtra contentum, non caverunt in eum offendere. Eſa. LIII. 3. „ Quaſi abſconditus vultus eius, & deſpectus: unde non reputavimus eum. “ Hier. XIII. 16. „ Antequam offendant pedes veſtri ad montes caliginoſos, “ id eſt ad Chriſtum, & eius Apoſtolos, qui dicuntur montes caliginoſi propter hoc quod eorum dignitas, & magnitudo latebat. Secundo ad hoc inducit auctoritatem, dicens: *Sicut ſcriptum eſt*, in Eſaia ſcilicet. Componit autem Apoſtolus verba Eſaiæ (a) in diverſis locis ſcripta: nam Eſa. XXVIII. 16. dicitur: „ Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem, lapidem angularem, probatum, pretioſum, in fundamento fundatum. Qui crediderit, non feſtinet: “ & hinc ſumitur principium auctoritatis: *Ecce ponam in Sion lapidem*, ſcilicet quaſi fundamentum, in quo deſignatur quod Chriſtus divina ordinatione conſtitutus erat Eccleſiæ fundamentum. I. Corinth. III. 11. „ Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. “ Legitur etiam Eſa. VIII. 14. „ In lapidem autem offenſionis, & petram ſcandali duabus domibus Iſrael: “ & hinc ſumitur medium auctoritatis, quo dicit: *Lapidem offenſionis, & petram ſcandali*: ut offenſio referatur ad ignorantiam: quia, ut dicitur I. Corinth. II. 8. „ ſi cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. “ Scandalum autem referendum eſt ad impactionem, & caſum, quo per infidelitatem ceciderunt, Chriſtum, & eius Apoſtolos perſequentes. I. Corinth. I. 23. „ Nos prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum. “ Luc. II. 34. „ Ecce hic poſitus eſt in ruinam, & in reſurrectionem multorum in Iſrael. “ Finis autem auctoritatis ſumitur Eſaiæ XXVIII. 16. „ Qui crediderit, non feſtinet: “ loco cuius hic dicitur: *Omnis qui credit in eum, non confundetur*, quia ſcilicet conſequetur mercedem ab eo. Eccli. II. 8. „ Qui timetis Deum, credite illi, & non evacuabitur merces veſtra. “ Ponit autem Apoſtolus hæc verba ſecundum litteram Septuaginta: & ad hunc ſenſum pertinet quod in littera noſtra dicitur, „ Qui crediderit, non feſtinet: “ ille enim feſtinare videtur qui deluſum ſe reputat, quia cito non adipiſcitur quod ſperabat.

C A P I T I S D E C I M I.

L E C T I O I.

FRatres, voluntas quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum fit pro illis in ſalutem. Teſtimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, ſed non ſecundum ſcientiam: ignorantes enim iuſtitiam Dei, & ſuam quęrentes ſtatuere, iuſtitię Dei non ſunt ſubiecti. Finis enim legis Chriſtus ad iuſtitiam omni credenti. Moyſes enim ſcripſit, quoniam iuſtitiam quę ex lege eſt qui fecerit homo, vivet in ea. Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit: Ne dixeris in corde tuo: Quis aſcendet in cælum? id eſt Chriſtum deducere; aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt Chriſtum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? Prope eſt verbum in ore tuo,* & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei quod prędicamus: quia ſi confitearis in ore tuo Dominum Ieſum, & in corde tuo credideris quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris.

* Perperam in editis omittitur hic *& in corde tuo*, cum D. Thomas proprio hæc verba illuſtret commentario.

(a) *Al.* in diverſis locis Scripturę.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quomodo per electionem gratiæ Dei Gentiles ſunt ad fidem vocati, & etiam aliqui ex Iudæis de maiori parte populi Iudaici offendentibus, & ſcandalizatis; hic agit ſpecialiter de caſu Iudæorum, & circa hoc tria facit. Primo manifeſtat cauſam caſus eorum, quem ſupra tetigerat, ex qua oſtenditur caſus eorum eſſe miſerandus; ſecundo oſtendit caſum eorum non eſſe univerſalem xi. cap. ibi, *Dico ergo: Numquid Deus repulit populum ſuum?* tertio oſtendit caſum eorum non eſſe inutilem, neque irreparabilem, ibi, (cap. xi. verſ. 11.) *Dico ergo: Numquid ſic offenderunt ut caderent?* Circa primum duo facit. Primo oſtendit caſum eorum eſſe miſerandum ex ſua cauſa; ſecundo oſtendit quod non eſt totaliter excuſabilis, ibi, *Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit ſonus eorum.* Circa primum duo facit. Primo oſtendit ſe ad Iudæos habere miſerationis affectum; ſecundo oſtendit cauſam miſerationis, ibi, *Teſtimonium enim illis perhibeo, quod æmulationem Dei habent.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod Iudæi in legem iuſtitiæ non pervenerunt, propter hoc quod offenderunt in lapidem offenſionis; nec tamen contra eos indignor, ſed eorum miſereor, & ideo dico vobis: *O Fratres*, qui converſi eſtis tam ex Gentibus, quam ex Iudæis: Matth. xxiii. 8. „ Omnes „ vos fratres eſtis: “ *Voluntas quidem cordis mei*, ideſt ex intimo cordis affectu procedens, eſt ad ſalutem eorum, ut ſcilicet ipſi ſalventur, ſicut & ego ſalvatus ſum. I. Corinth. vii. 7. „ Volo omnes homines eſſe „ ſicut meipſum. “ Actor. xxvi. 29. „ Opto „ apud Deum omnes qui audiunt tales fieri „ qualis & ego ſum. “ Et in hoc Deo conformabatur, qui, ut dicitur I. Timoth. ii. 4. „ vult omnes homines ſalvos fieri. “ Nec ſola voluntas eſt in ſalutem eorum, ſed etiam voluntatis effectus: unde ſubdit: *Et obſecratio*, ſcilicet mea, *fit ad Deum pro illis in ſalutem*. I. Reg. xii. 23. „ Abſit „ a me hoc peccatum in Domino, ut ceſ- „ ſem orare pro vobis. “ Iacob. ult. 16. „ Orate pro invicem, ut ſalvemini. “ Et ex hoc patet quod orandum eſt pro infidelibus ut ſalventur, quia & ipſa fides eſt donum Dei. Epheſ. ii. 8. „ Gratia ſalva- „ ti eſtis per fidem, & non ex vobis, Dei „ enim donum eſt. “

Deinde cum dicit, *Teſtimonium enim perhibeo illis*, aſſignat cauſam ſuæ miſerationis: quia ſcilicet non ex certa malitia, ſed ex ignorantia peccabant: & circa hoc tria facit: primo enim proponit eorum ignorantiam; ſecundo oſtendit quid ignorabant, ibi, *Ignorantes enim Dei iuſtitiam &c.* tertio, oſtendit veritatem eorum quæ ignorabant, ibi, *Moyſes enim dicit, quoniam iuſtitiam quæ ex lege eſt qui fecerit homo, vivet in ea.* Dicit ergo primo: Ideo ſalutem eorum volo, & propter hoc oro, miſertus eorum, quia teſtimonium perhibeo de illis, quod *æmulationem quidem Dei habent*, ſcilicet quia zelo Dei, Chriſtum, & eius membra perſequuntur. Ioan. xvi. 2. „ Venit hora in qua „ omnis qui interficit vos, arbitretur ob- „ ſequium ſe præſtare Deo. “ Et huius rei teſtis eſſe poterat, quia & ipſe aliquando fuerat in ſimili cauſa: Philip. iii. 6. „ Se- „ cundum æmulationem perſecutus ſum Ec- „ cleſiam Dei. “ *Sed non ſecundum ſcientiam*, quia ſcilicet eorum zelus per rectam ſcientiam non ordinatur, dum ignorant veritatem. Eſa. v. 13. „ Propterea captivus „ ductus eſt populus meus, quia non ha- „ buit ſcientiam. “ I. Corinth. xiv. 38. „ Si quis autem ignorat, ignorabitur. “

Deinde cum dicit, *Ignorantes enim iuſtitiam Dei*, oſtendit cuius rei ſcientiam non haberent: & primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Finis enim legis Chriſtus*. Dicit ergo primo: Recte dico, quod non ſecundum ſcientiam: *ignorantes enim Dei iuſtitiam*, ſcilicet qua Deus per fidem iuſtificat: ſupra iii. 22. „ Iuſtitia autem Dei per fidem Ieſu Chri- „ ſti: “ *& quærentes ſtatuere*, ideſt firmare, *ſuam*, ſcilicet iuſtitiam quæ conſiſtit in operibus legis, quæ ſecundum eorum opinionem non expectabat aliquid a Deo, ſed ſolum ex arbitrio operantium erat. Et ideo dicit eorum eſſe iuſtitiam, quaſi humanam, & non divinam, ſecundum illud ſupra iv. 2. „ Si Abraham ex operibus legis „ iuſtificatus eſt, habet gloriam (ſcilicet „ apud homines) ſed non apud Deum. “ *Iuſtitiæ Dei non ſunt ſubiecti*: ideſt, nolunt ſubiici Chriſto, per cuius fidem iuſtificantur homines a Deo. Pſal. lxi. 2. „ Non- „ ne Deo ſubiecta erit anima mea? “ Supra iii. 19. *Ut ſubditus fiat omnis mundus Deo*. Exod. x. 3. „ Uſquequo non vis ſubii- „ ci mihi? “ Deinde cum dicit, *Finis legis Chriſtus &c.* manifeſtat quod dixerat, ſcilicet eos Dei iuſtitiam ignorare, & quod ei ſubiici nolunt, cum tamen iuſtitiam legalem ſtatuere velint. Circa quod conſiderandum eſt, quod, ſicut etiam Philoſophi dicunt, intentio cuiuſlibet legiſlatoris eſt facere homines iuſtos: unde multo magis lex vetus hominibus divinitus data, ordina-

na-

Digitized by Google

nabatur ad faciendum homines iuſtos. Hanc tamen iuſtitiam lex per ſemetipſam facere non poterat: quia „ neminem ad perfectum „ adduxit lex, “ ut dicitur Heb. VII. 19. Sed ordinabat homines in Chriſtum, quem promittebat, & præfigurabat. Galat. III. 24. „ Lex pædagogus noſter fuit in Chri„ ſto, ut ex fide iuſtificemur. “ Et hoc eſt quod dicit: *Chriſtus enim eſt finis legis*, ad quem ſcilicet tota lex ordinatur. Pſalm. CXVIII. 96. „ Omnis conſummationis vidi „ finem. “ *Finis*, inquam, *ad iuſtitiam*, ut ſcilicet homines per Chriſtum iuſtitiam conſequantur, quam lex intendebat. Supra VIII. 2. *Quod impoſſibile erat legi .... mittens Deus Filium ſuum .... damnavit peccatum in carne, ut iuſtificatio legis impleretur in nobis*. Et hoc dico *omni credenti*, quia per fidem ſuos iuſtificat. Ioann. I. 12. „ Dedit „ eis poteſtatem filios Dei fieri, his qui „ credunt in nomine eius. “ Deinde cum dicit, *Moyſes enim ſcripſit &c.* probat veritatem eorum quæ Iudæi ignorabant, ſcilicet quod iuſtitia Dei ſit perfectior quam iuſtitia legalis; & hoc auctoritate ipſius Moyſi veteris legislatoris. Primo ergo per eius verba oſtendit conditionem iuſtitiæ legalis; ſecundo conditionem iuſtitiæ fidei, ibi, *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia, ſic dicit &c.* Dicit ergo primo: Recte diſtinxi iuſtitiam humanam a iuſtitia Dei: *Moyſes enim ſcripſit*, Levit. XVIII. 5. *quoniam homo qui fecerit iuſtitiam, quæ ex lege eſt, vivet in ea*; ubi ſic littera noſtra habet: „ Cuſtodite „ leges meas, atque iudicia, quæ faciens „ homo vivet in eis: “ & Ezech. XX. 13. „ Iudicia mea proiecerunt, quæ faciens ho„ mo vivet in eis: “ quia ſcilicet hoc commoditatis conſequebatur homo per legis obſervantiam, ne occideretur tamquam legis tranſgreſſor. Hebr. X. 28. „ Irritam quis „ faciens legem Moyſi, abſque ulla miſeri„ cordia moritur. “ Levit. XX. 9. „ Qui „ maledixerit patri, vel matri, morte mo„ riatur: “ & ſic de aliis. Poſſumus ulterius dicere, quod per legis obſervationem homo ordinatur in vita præſenti: promittebat enim lex temporalia bona, & quædam mandabat quæ ad ordinationem carnalis vitæ pertinebant. Hebr. IX. 10. „ Iu„ ſtitiis carnis uſque ad tempus correctio„ nis impoſitis. “

Sed contra videtur eſſe quod Dominus dicit Matth. XIX. 16. quærenti: „ Quid bo„ ni faciam, ut habeam vitam æternam? “ Reſpondit: „ Si vis ad vitam ingredi, ſerva „ mandata. “ Unde & ſupra v. 20. ſuper illud, *Lex autem ſubintravit*, dicit quædam Gloſſa: „ Iuſtitia legis ſuo tempore cuſto„ dita, non ſolum bona temporalia, ſed & „ vitam conferebat æternam. “ Sed hæc intelligenda ſunt ſecundum ſpiritualem ſenſum legis, qui pertinet ad fidem Chriſti; ſed quod hic dicitur, refertur ad interiorem legis ſenſum, ſecundum quem lex de vita æterna mentionem non faciebat.

Deinde cum dicit, *Quæ autem ex fide eſt iuſtitia ſic dicit*, inducit auctoritatem Moyſi de iuſtitia fidei. Et primo Moyſes oſtendit certitudinem fidei, quæ debet eſſe in corde hominis; ſecundo fidei effectum, ibi, *Sed quid dicit Scriptura?* Dicit ergo primo: Non ſolum loquitur Moyſes de iuſtitia legis, ſed etiam ipſe ſic dicit de iuſtitia quæ eſt ex fide: *Quæ autem eſt ex fide iuſtitia ſic dicit*, id eſt ſic loquitur in corde hominis: *Ne dixeris in corde tuo*, ſcilicet dubitando, *Quis aſcendit in cælum?* quaſi hoc impoſſibile reputans, ſicut & Proverb. XXX. 4. quæritur: „ Quis aſcendit in cælum, at„ que deſcendit: “ quia ſcilicet hoc tenere quaſi impoſſibile, eſt *deducere Chriſtum a cælo*, id eſt aſſerere quod Chriſtus non ſit in cælo, contra id quod dicitur Ioan. III. 13. „ Nemo aſcendit in cælum niſi qui „ deſcendit de cælo, Filius hominis qui eſt „ in cælo. “ Epheſ. IV. 10. „ Qui deſcen„ dit, ipſe eſt & qui aſcendit ſuper omnes „ cælos. “ Aut etiam ne dixeris: *Quis deſcendit in abyſſum?* id eſt in infernum, quaſi reputans hoc eſſe impoſſibile: hoc enim negare, eſt *revocare Chriſtum ex mortuis*, ſcilicet negare eum non eſſe mortuum: ipſe enim moriens in abyſſum deſcendit. Eccli. XXIV. 45. „ Penetrabo inferiores partes ter„ ræ. “ Et ſecundum hoc prohibet dubitari de duobus articulis fidei Chriſti, ſcilicet de eius aſcenſione, & de eius morte, & deſcenſu ad inferos; quorum primum pertinet ad maximam Chriſti exaltationem, ſecundum ad maximam eius humiliationem. Poteſt autem & aliter exponi, ut dicatur nobis certitudo duorum articulorum: primo quidem incarnationis, qua de cælis ad terram deſcendit; ut ſit ſenſus: *Ne dixeris in corde tuo, Quis aſcendit in cælum?* & exponitur ſupplendo: *Id eſt Chriſtum deducere*; quaſi dicat: Quis aſcendit in cælum ad deducendum Chriſtum ad nos? quod quidem non fuit neceſſarium, quia ipſe propria virtute deſcendit: ſecundo autem reſurrectionis, cum ſubdit: *Aut* etiam ne dixeris, *Quis deſcendit in abyſſum?* & ſupplendo additur: *Hoc eſt Chriſtum ex mortuis revocare*; quaſi dicat: Illuc deſcendit, ut inde poſſet Chriſtum revocare, ſicut ex per-

T 2

Digitized by Google

perſona inſipientium dicitur Sapient. II. I. „ Non eſt qui agnitus ſit reverſus ab inferis. " Et hic ſenſus congruit verbis Moyſi: dicitur enim Deuteron. XXX. II. ſecundum litteram noſtram: „ Mandatum quod ego „ præcipio tibi hodie, non ſupra te eſt, „ neque procul poſitum, neque in cælo ſitum, ut poſſis dicere: Quis noſtrum valet ad cælum conſcendere, ut deferat illud ad nos? " Nec eſt inconveniens, ſi quod Moyſes dixit de mandato legis, hoc Apoſtolus attribuit Chriſto: quia Chriſtus eſt Verbum Dei, in quo ſunt omnia Dei mandata. Sic ergo intelligendum eſt quod dixit, *Quis aſcendit in cælum? ideſt Chriſtum deducere*, ac ſi dicat: Quis poteſt in cælum conſcendere, ut Verbum Dei inde deferat ad nos? Et idem eſt dicendum in alio quod ſequitur.

Deinde cum dicit: *Sed quid dicit Scriptura?* oſtendit fructum fidei per eiuſdem auctoritatem: & primo proponit auctoritatem; ſecundo exponit eam, ibi, *Hoc eſt verbum fidei quod prædicamus*; tertio probat expoſitionem eſſe convenientem, ibi, *Corde enim creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Dicit ergo primo: *Sed quid dicit Scriptura?* Hoc, inquam: *Prope eſt verbum in ore tuo, & in corde tuo*. Sic enim poſt præmiſſa verba Deuteronomii ſequitur verſ. 14. „ Iuxta te eſt ſermo valde, in „ ore tuo, & in corde tuo. " Quaſi dicat: Non ſoliciteris, quod tibi deſit verbum fidei iuſtificantis, propter hoc quod Chriſtus eſt in cælo ſecundum naturam divinam, aut quod deſcendit in infernum propter mortem humanitatis: quia ipſe deſcendens de cęlo, & reſurgens ab inferis, impreſſit verbum fidei in ore tuo, & in corde tuo. Unde quod dicit, *Prope eſt*, poteſt referri ad hoc quod verbum Dei ſumus adepti per Chriſtum incarnatum, & reſurgentem. Hebr. II. 3. „ Quæ (a) cum initium accepiſſet enarrari per Dominum ab eis qui „ audierunt, in nos confirmata eſt. " Hier. I. 9. „ Ecce dedi verba mea in ore tuo. " Vel ſecundum Gloſſam, quod dicit, *Prope*, referendum eſt ad utilitatem, ſecundum quod dicimus, prope apud nos eſſe quod nobis eſt commodum & utile. Verbo enim Dei cor noſtrum mundatur. Ioan. XV. 3. „ Iam vos mundi eſtis propter ſermonem „ quem locutus ſum vobis. " Vel poteſt referri ad hoc quod verba fidei, etſi ſint ſupra rationem: Eccli. III. 25. „ Plurima „ ſupra ſenſum hominis monſtrata ſunt tibi: " non tamen ſunt contra rationem, quia veritas non poteſt eſſe veritati contraria. Pſal. XCII. V. „ Teſtimonia tua credibilia facta ſunt nimis. " Deinde cum dicit, *Hoc eſt verbum &c.* exponit auctoritatem prædictam: & primo oſtendit quod ſit illud verbum de quo Moyſes loquitur, dicens: *Hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus*. II. Timoth. IV. 2. „ Prædica verbum, " Hierem. XXIII. 28. „ Qui habet ſermonem „ meum, loquatur ſermonem vere. " Secundo exponit quomodo hoc verbum eſt in ore per confeſſionem, & in corde per fidem; & hoc eſt quod ſubdit: *Quia ſi confiтearis in ore tuo Dominum Ieſum Chriſtum*, ſcilicet recognoſcens eum Dominum, ſubiiciendo ſibi tuum affectum, ſecundum quod dicitur I. Corinth. XII. 3. „ Nemo poteſt di„ cere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſan„ cto: " & iterum *ſi credideris in corde tuo*, ſcilicet fide formata, quæ per dilectionem operatur, ut dicitur Galat. V. *quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis:* Pſal. XL. II. „ Tu autem Domine miſerere mei, & re„ ſuſcita me " (quia, ut dicitur II. Corinth. ult. 4. „ reſurrexit ex virtute Dei, " quæ eſt communis ſibi, & Patri) *ſalvus eris*, ſcilicet ſalute æterna; de qua dicitur Eſa. XLV. 17. „ Salvatus eſt Iſrael in Domino ſa„ lute æterna. " Quod autem dicit, *Dominum Ieſum*, ad myſterium incarnationis refertur. Quod autem ſequitur, *Chriſtum*, manifeſte ad reſurrectionem refertur: de quibus duobus articulis ſupra fecerat mentionem.

(a) Salus *videlicet*.

LE-

L E C T I O II.

COrde enim creditur ad iuſtitiam; ore autem confeſſio fit ad ſalutem: dicit enim Scriptura: Omnis qui credit in illum, non confundetur. Non enim eſt diſtinctio Iudæi, & Greci: nam idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum. Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt; aut quomodo credent ei quem non audierunt? Quomodo autem audient ſine prędicante? Quomodo vero prędicabunt niſi mittantur? Sicut ſcriptum eſt: Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona! Sed non omnes obediunt Evangelio: Eſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro? Ergo fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti,

POſtquam præmiſerat Apoſtolus exponendo verbum Moyſi, quod confeſſio oris, & fides cordis operantur ſalutem, proponens hoc cauſa exempli in duobus articulis, (*a*) de quibus videbatur Moyſes feciſſe mentionem; hic probat quod dixerat in univerſali: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit quod per fidem, & confeſſionem homo conſequitur ſalutem; ſecundo ponit ſalutis ordinem, ibi, *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt?* tertio infert quamdam concluſionem ex dictis, ibi, *Ergo fides ex auditu*. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit, dicens: Recte dico, quod ſi confitearis ore, & credas corde, ſalvus eris: *corde enim creditur*, ab homine, *ad iuſtitiam*, id eſt ad hoc ut iuſtitiam per fidem conſequatur. Supra v. 1. *Iuſtificati igitur ex fide*. Signanter autem dicit, *Corde creditur*, id eſt voluntate: nam cetera, quæ ad exteriorem Dei cultum pertinent, poteſt homo nolens, ſed credere non poteſt niſi volens. Intellectus enim credentis non determinatur ad aſſentiendum veritati ex neceſſitate rationis, ſicut intellectus ſcientis, ſed ex voluntate; & ideo ſcire non pertinet ad iuſtitiam hominis, quæ eſt in voluntate, ſed credere. Geneſ. xv. 6. „ Credidit Abraham Deo, & repu„ tatum eſt illi ad iuſtitiam. “ Poſtquam autem homo eſt iuſtificatus per fidem, oportet quod eius fides per dilectionem operetur ad conſequendam ſalutem: unde ſubdit: *Ore autem confeſſio fit ad ſalutem*, ſcilicet æternam conſequendam. Eſa. lvi. 6. „ Salus autem mea in ſempiternum erit. “ Eſt autem triplex confeſſio neceſſaria ad ſalutem. Primo quidem confeſſio propriæ iniquitatis, ſecundum illud Pſalm. xxxi. 5. „ Dixi: Confitebor adverſum me iniuſtitiam „ meam Domino; “ quæ eſt confeſſio pœnitentis. Secunda confeſſio eſt per quam homo confitetur Dei bonitatem miſericorditer beneficia præſtantis: Pſalm. cxvii. 1. „ Confitemini Domino, quoniam bonus; “ & hæc eſt confeſſio gratias agentis. Tertia eſt confeſſio divinæ veritatis: Matth. x. 32. „ Omnis qui confitebitur me coram ho„ minibus, confitebor & ego eum coram „ Patre meo; “ & hæc confeſſio eſt credentis, de qua nunc Apoſtolus loquitur. Hæc autem eſt neceſſaria ad ſalutem pro loco, & tempore, quando ſcilicet expoſcitur fides alicuius, ſcilicet a perſecutore fidei; (*b*) vel quando periclitatur fides aliena, ſicut præcipue prælati debent prædicare fidem ſubditis ſuis. Et ideo baptizati liniuntur chriſmate in fronte ſigno crucis, ut ipſum Crucifixum confiteri non erubeſcant. Supra 1. 16. *Non enim erubeſco Evangelium*. Ita eſt autem & de omnibus virtutum actibus, qui pro loco, & tempore ſunt neceſſarii ad ſalutem: nam præcepta affirmativa, quæ de his dantur, obligant ſemper, ſed non ad ſemper. Secundo ibi, *Dicit enim Scriptura &c.* probat per auctoritatem, dicens: *Dicit enim Scriptura*, ſcilicet Eſaiæ xxviii. 16. *Omnis qui credit in illum*, fide (*c*) ſcilicet formata, *non confundetur*, ſcilicet quaſi deficiens a ſalute. Eccli. ii. 8. „ Qui timetis Dominum, credite illi, „ & non evacuabitur merces veſtra. “ Littera vero noſtra habet (Eſai. loc. cit. „ Qui crediderit, non feſtinet, “ ut ſupra dictum eſt. “ Tertio ibi, *Non enim eſt diſtinctio &c.* probat hoc eſſe univerſaliter intelligendum, cum Eſaias indefinite hoc (*d*) proferat: & primo proponit quod inten-

(a) *Al. deeſt* de quibus videbatur Moyſes feciſſe mentionem. (b) *Al.* ut quando. (c) *Al. deeſt* ſcilicet formata. (d) *Al.* proponat.

Digitized by Google

tendit, dicens: Ideo dictum eſt: *Omnis qui credit in illum, non confundetur: non enim eſt diſtinctio*, quantum ad hoc, *Iudæi*, & *Græci*. Coloſs. III. 11. „Ubi non eſt Gentilis, & Iudæus, circumciſio, & præputium." Secundo probat per rationem, quæ duplici (*a*) medio innititur; quorum primum tangit dicens: *Nam idem Dominus omnium*. Supra III. 29. *An Iudæorum Deus tantum? Nonne & Gentium*? Pſalm. XLVI. 8. „Rex omnis terræ Deus." Et ideo ad ipſum pertinet providere omnium ſaluti. Secundum medium tangit dicens: *Dives in omnes qui invocant illum*. Si enim non eſſet tantæ bonitatis quod ſufficeret (*b*) ad ſanctificationem utriuſque, poſſet putari quod non omnibus credentibus provideret; ſed divitiæ bonitatis eius, & miſericordiæ indeficientes ſunt. Supra II. 4. *An divitias bonitatis eius (c) contemnis*? Epheſ. II. 4. „Deus autem, qui dives eſt in miſericordia." Tertio probat idem per auctoritatem, quæ habetur Ioel. II. 32. *Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit*. Eſt autem invocare, in ſe vocare per affectum, & devotum cultum. Pſal. XC. 15. „Invocabit me, & ego exaudiam eum."

Deinde cum dicit, *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt*? ponit ordinem, quo quis vocatur in ſalutem quæ eſt ex fide: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod ea quæ ſunt poſteriora in hoc ordine, ſine prioribus eſſe non poſſunt; ſecundo oſtendit quod poſitis prioribus, non eſt neceſſarium poſteriora poni, ibi, *Sed non omnes obediunt Evangelio*. Circa primum duo facit. Primo ponit ordinem eorum quæ requiruntur ad ſalutem; ſecundo confirmat quod ſuppoſuerat per auctoritatem, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*. Ponit autem primo quinque per ordinem, incipiens ab invocatione; ad quam, ſecundum auctoritatem Prophetæ, ſequitur ſalus. Dicit ergo: *Quomodo ergo invocabunt in quem non crediderunt*? quaſi dicat: Sine dubio invocatio ſalutem facere non poteſt, niſi fide præcedente. Pertinet autem invocatio ad confeſſionem oris, quæ ex fide cordis procedit. Pſalm. CXV. 10. „Credidi, propter quod locutus ſum." II. Corinth. IV. 13. „Nos credimus, propter quod & loquimur." Secundo a fide aſcendit, vel procedit ad auditum, dicens: *Aut quomodo credent ei quem non audierunt*? Illa enim homo credere dicitur quæ ſibi ab aliis dicuntur, quæ ipſe non videt. Ioan. IV. 42. „Iam non propter tuam loquelam credimus: ipſi enim audivimus, & ſcimus quia hic eſt vere Salvator mundi." Eſt autem duplex auditus: unus quidem interior, quo quis audit a Deo revelante: Pſalm. LXXXIV. 9. „Audiam quid loquatur in me Dominus Deus:" alius autem auditus eſt quo aliquis audit ab homine exterius loquente: Act. X. 44. „Adhuc loquente Petro verba hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum." Primus autem auditus non communiter pertinet ad omnes, ſed proprie pertinet ad gratiam prophetiæ, quæ eſt gratia gratis data diſtincte aliquibus, ſed non omnibus, ſecundum illud I. Corinth. XII. 4. „Diviſiones gratiarum ſunt." Sed quia nunc loquitur de eo quod indiſtincte ad omnes pertinere poteſt, ſecundum illud quod ſupra dixit, *Non enim eſt diſtinctio*; ideo relinquitur quod hoc ſit intelligendum de ſecundo auditu: & ideo ſubdit: *Quomodo ergo audient ſine prædicante*? Auditus enim exterior eſt paſſio quædam audientis, quæ abſque actione loquentis eſſe non poteſt: unde & Dominus mandavit diſcipulis Marc. ult. 15. „Euntes in univerſum mundum prædicate Evangelium omni creaturæ." Ea vero quæ fidei ſunt, prædicatores a ſemetipſis non habent, ſed a Deo. Eſa. XXI. 10. „Quæ audivi a Domino Deo exercituum, annuntiavi vobis." I. Cor. XI. 23. „Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis." Et ideo Apoſtolus quarto ſubdit: *Quomodo vero prædicabunt niſi mittantur*? quaſi dicat, Non digne. Hier. XXIII. 31. „Non mittebam eos, & ipſi currebant." Mittuntur aliqui a Domino dupliciter. Uno modo immediate ab ipſo Deo per inſpirationem internam: Eſa. XLVIII. 16. „Et nunc Dominus Deus miſit me, & ſpiritus eius." Huius autem miſſionis ſignum quandoque quidem eſt ſacræ Scripturæ auctoritas: unde Ioannes Baptiſta, cum quæreretur ab eo quis eſſet, auctoritatem Prophetæ induxit, dicens: „Ego vox clamantis in deſerto, Dirigite viam Domini, ſicut dixit Eſaias Propheta," ut legitur Ioan. I. 23. Quandoque autem ſignum huius miſſionis (*d*) eſt veritas eorum quæ annuntiantur: unde per contrarium dicitur Deut. XVIII. 22. quod hoc habebit ſignum. „Quod in nomine Domini Propheta prædixerit, & non evenerit; hoc Dominus non eſt lo-

(a) *Al.* modo. (b) *Al.* ad ſatisfactionem utriuſque. (c) *Al.* contemnitis. (d) *Al.* eſt veritas quæ annuntiatur.

„ locutus. " Quandoque vero ſignum huius miſſionis eſt operatio miraculi: unde dicitur Exod. IV. quod cum dixiſſet Moyſes Domino, verſ. 1. „ Non credent mihi, nec „ audient vocem meam, " ſcilicet illi ad quos mittor, Dominus dedit ei poteſtatem ſigna faciendi. Nec tamen iſta duo ultima ſufficienter demonſtrant Dei miſſionem, præſertim cum aliquis annuntiat aliquid contra fidem: dicitur enim Deut. XIII. 1. „ Si „ ſurrexerit in medio tui Propheta, & prædixerit ſignum, atque portentum, & evenerit quod locutus eſt, & dixerit tibi, „ Eamus, & ſequamur Deos alienos; non „ audies verba illius. " Alio modo mittuntur aliqui a Deo mediante auctoritate prælatorum, qui gerunt vicem Dei II. Corinth. VIII. 18. „ Miſimus cum illo fratrem noſtrum, cuius laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias. "

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt*, inducit auctoritatem ad probandum hoc ultimum, quod dixerat de miſſione prædicatorum, dicens: *Sicut ſcriptum eſt*, Eſai. LII. 7. *Quam ſpecioſi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona*! ubi littera noſtra ſic habet: (*a*) „ Quam pulchri ſupra montes „ pedes prædicantis, & annuntiantis pacem, annuntiantis bonum! " Et ſimiliter habetur Nahum I. 15. „ Ecce ſuper montes pedes evangelizantis, & annuntiantis „ pacem. " In his autem verbis primo commendatur proceſſus prædicatorum, cum dicit, *Quam ſpecioſi pedes*! quod dupliciter poteſt intelligi. Uno modo ut per pedes intelligantur eorum proceſſus, quia ſcilicet ordinate procedunt, non uſurpantes ſibi prædicationis officium. Cant. VII. 1. „ Quam „ pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, „ filia principis! " Alio modo poſſunt intelligi per pedes, affectus, qui rectitudinem habent, dum non intentione laudis, aut lucri, verbum Dei annuntiant, ſed propter hominum ſalutem, & Dei gloriam. Ezech. I. 7. „ Pedes eorum, pedes recti. " Secundo tangit prædicationis materiam, quæ quidem eſt duplex. Prædicant enim ea quæ ſunt utilia ad vitam præſentem; quod deſignat cum dicit, *Evangelizantium pacem*, ſcilicet triplicem. Primo quidem annuntiant pacem, quam Chriſtus fecit inter homines & Deum. II. Corinth. V. 19. „ Deus „ erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi ... & poſuit in nobis verbum reconciliationis. " Supra V. 1. *Pacem habeamus per Ieſum Chriſtum ad Dominum*. Secundo annuntiant pacem habendam cum omnibus hominibus. Infra XII. 18. *Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes*. Tertio annuntiant ea per quæ homo poteſt habere pacem in ſemetipſo. Pſalm. CVIII. 165. „ Pax multa diligentibus legem tuam Domine. " Et ſub his tribus continentur omnia quæ in hac vita ſunt utilia ad ſalutem, vel quantum ad Deum, vel quantum ad proximum, vel quantum ad ſemetipſum. Prædicant etiam ea quæ ſperamus habere in alia vita; & quantum ad hoc dicit, *Evangelizantium bona*. Lucæ XII. 44. „ Super omnia bona ſua „ conſtituet eum. "

Deinde cum dicit, *Sed non omnes obediunt Evangelio*, oſtendit ex prioribus non ſemper ſequi poſteriora. Licet enim non poſſit eſſe quod quis credat, niſi audiat a prædicante; non tamen quicumque audit a prædicante, credit; & hoc eſt quod ſubdit: *Sed non omnes obediunt Evangelio*. II. Theſſ. III. 2. „ Non enim omnium eſt fides. " Hoc autem dicit ideo ut oſtendatur quod verbum exterius loquentis non eſt cauſa ſufficiens fidei, niſi cor hominis attrahatur (*b*) interius virtute Dei loquentis. Ioan. VI. 45. „ Omnis qui audivit a Patre meo, „ & didicit, venit ad me. " Et ſic quod homines credunt, non eſt attribuendum prædicatoris induſtriæ. Per hoc etiam oſtenditur quod omnes increduli non excuſantur a peccato, ſed illi qui non audiunt, & non credunt. Ioan. XV. 22. „ Si non veniſſem, „ & locutus eis non fuiſſem, peccatum „ non haberent. Nunc autem excuſationem „ non habent de peccato ſuo. " Et hoc etiam magis conſonat his quæ Apoſtolus poſterius dicet. Secundo ad hoc inducit auctoritatem, cum ſubdit: *Eſaias enim dicit: Domine, quis credidit auditui noſtro*? quaſi diceret, rarus. Ezech. II. 6. „ Increduli, & ſubverſores ſunt tecum. " Mich. VII. 1. „ Factus ſum ſicut qui colligit in autumno racemos vindemiæ. " Quod quidem Eſaias dixit prævidens Iudæorum infidelitatem futuram. Eccli. XLVIII. 27. „ Spiritu magno vidit ultima, & conſolatus eſt lugentes in Sion. " Dicit autem, *Auditui noſtro*, vel propter id quod a Deo audierunt, ſicut dicitur in Abdia I. „ Auditum audivimus a Domino, & legatos ad Gentes miſit: " vel propter id quod homines ab Apoſtolis audiebant: Ezech. XXXIII. 31. „ Audiunt verba tua, „ & non faciunt ea. "

Dein-

(*a*) *Al.* „ Quam pulchri ſupra montes pedes annuntiantis bonum! „ (*b*) *Al.* *emittitur* interius.

Digitized by Google

Deinde cum dicit, *Ergo fides ex auditu*, infert concluſionem ex dictis, dicens: *Ergo* ex quo aliqui non credunt, niſi audierint, *fides eſt ex auditu*. Pſalm. xvii. „ In „ auditu auris obedivit mihi. “

Sed contra videtur eſſe quod fides eſt virtus infuſa divinitus. Phil. 1. 29. „ Vobis datum eſt ut in ipſum credatis. “

Dicendum eſt ergo, quod ad fidem duo requiruntur: quorum unum eſt cordis inclinatio ad credendum, & hoc non eſt ex auditu, ſed ex dono gratiæ; aliud autem eſt determinatio de credibili, & iſtud eſt ex auditu. Et ideo Cornelius, qui habebat cor inclinatum ad credendum, neceſſe habuit ut ad eum mitteretur Petrus, qui ſibi determinaret quid eſſet credendum. (Act. x.)

Ex eo vero quod dixerat, *Quomodo audient ſine prædicante, & quomodo prædicabunt niſi mittantur?* concludit: *Auditus autem*, ſcilicet credentium, eſt per verbum prædicatorum, quod eſt *verbum Chriſti*: vel quia eſt de Chriſto: I. Corinth. 1. 23. „ Nos prædicamus Chriſtum Ieſum: “ vel quia a Chriſto habent quod mittantur: I. Corinth. xi. 23. „ Ego enim accepi a Domino quod „ & tradidi vobis. “

LECTIO III.

Sed dico: Numquid non audierunt? Et quidem in omnem terram exivit ſonus eorum, & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico: Numquid Iſrael non cognovit? Primus Moyſes dicit: Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem, in iram vos mittam. Eſaias autem audet, & dicit: Inventus ſum a non quærentibus me; palam apparui his qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem dicit: Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi.

Poſtquam (*a*) Apoſtolus oſtendit caſum Iudæorum eſſe miſerandum, quia ex ignorantia peccaverunt; hic oſtendit quod eorum talis caſus non eſt excuſabilis ex toto, quia eorum ignorantia non fuit invincibilis, vel ex neceſſitate exiſtens, ſed quodammodo voluntaria: & hoc quidem oſtendit dupliciter. Primo quidem per hoc quod audierunt ex doctrina Apoſtolorum; ſecundo per hoc quod cognoverunt ex doctrina legis, & Prophetarum, ibi, *Sed dico*: *Numquid Iſrael non cognovit?* Circa primum duo facit. Primo proponit quæſtionem, dicens: Dictum eſt, quod fides eſt ex auditu, & non poſſunt homines credere ei quem non audierunt. Dico ergo: *Numquid non audierunt?* ut ſcilicet per hoc poſſint excuſari totaliter ab incredulitate, ſecundum illud Ioan. xv. 22. „ Si non veniſſem, & locutus „ eis non fuiſſem, peccatum non haberent. “ Secundo ad quæſtionem reſpondet (*b*) interimendo per auctoritatem Pſalmiſtæ dicentis: *In omnem terram exivit ſonus eorum*, ſcilicet Apoſtolorum; ideſt, fama eorum exivit in omnem terram, non ſolum Iudæorum, ſed etiam omnium Gentium. Iob xxviii. 22. „ Perditio, & mors dixe- „ runt: Auribus noſtris audivimus famam „ eius, “ ſcilicet ſapientiam per Apoſtolos prædicatam. Et Dominus eis præcepérat Marc. ult. 15. „ Euntes in univer- „ ſum mundum, prædicate Evangelium „ omni creaturæ. “ *Et verba eorum*, ſcilicet diſtincta eorum doctrina, exierunt *in fines orbis terræ*: ad litteram, uſque ad fines mundi. Eſai. xxiv. 16. „ A finibus „ terræ laudes audivimus, gloriam iuſti: “ & xlix. 6. „ Dedi te in lucem Gentium, „ ut ſis ſalus mea uſque ad extremum ter- „ ræ. “

Et eſt notandum, quod ſecundum Auguſtinum (epiſt. lxxx.) hæc verba nondum erant completa, quando Apoſtolus talia loquebatur, ſed prævidebat ea eſſe complenda; & ideo utitur præterito pro futuro propter certitudinem divinæ præordinationis; ſicut etiam David, cuius verba aſſumit Apoſtolus, manifeſte utebatur præterito pro futuro. Et ideo hoc dicit Auguſtinus, quia adhuc tempore ſuo dicit fuiſſe quaſdam gentes in Africæ partibus, quibus non erat fides Chriſti prædicata. Chryſoſtomus autem ſuper Matth. (hom. lxxvi.) e contrario dicit, hoc quod hic dicitur completum fuiſſe tempore Apoſtolorum, exponens ſic quod habetur Matth. xxiv. 14. (*c*) „ Et

(a) *Al.* Poſtquam oſtendit Iudæorum eſſe miſerandum. (b) *Al.* intercipiendo. (c) *Al.* Et prædicabitur hoc Evangelium &c.

„ Et oportet hoc Evangelium prædicari „ in univerſo orbe ... & tunc veniet con- „ ſummatio," id eſt deſtructio Hieruſalem. Utrumque autem eſt aliqualiter verum: tempore enim Apoſtolorum ad omnes gentes, etiam uſque ad fines mundi, pervenit aliqua fama de prædicatione Apoſtolorum per ipſos Apoſtolos, vel diſcipulos eorum: Matthæus enim prædicavit in AEthiopia, Thomas in India, Petrus & Paulus in Occidente: & hoc eſt quod Chryſoſtomus dicere intendit. Non tamen ſic fuit impletum tempore Apoſtolorum quod in omnibus gentibus Eccleſia ædificaretur; quod tamen eſt implendum ante finem mundi, ut dicit Auguſtinus in Epiſtola ad Heſychium. Magis tamen præſenti intentioni Apoſtoli congruit expoſitio Chryſoſtomi, quam Auguſtini. Nulla enim ratio eſſet auferendi excuſationem infidelibus per hoc quod in futurum erant audituri. Per hoc tamen non habetur quod ad ſingulos homines fama prædicationis apoſtolicæ pervenerit, licet pervenerit ad omnes gentes.

Numquid ergo illi ad quos non pervenit, utpote ſi fuerunt nutriti in ſilvis, excuſationem habent de peccato infidelitatis?

Ad hoc dicendum eſt, quod ſecundum ſententiam Domini, quæ habetur Ioan. xv. illi qui loquentem Dominum per ſe, vel per eius diſcipulos non audierunt, excuſationem habent de peccato infidelitatis; non tamen beneficium Dei conſequentur, ut ſcilicet iuſtificentur ab aliis peccatis, vel quæ naſcendo contraxerunt, vel male vivendo addiderunt: & pro his merito damnantur. Si qui tamen eorum feciſſent quod in ſe eſt, Dominus eis ſecundum ſuam miſericordiam providiſſet, mittendo eis prædicatorem fidei, ſicut Petrum Cornelio, Act. x. & Paulum Macedonibus, ut habetur Act. xvi. Sed tamen hoc ipſum quod aliqui faciunt quod in ſe eſt, convertendo ſe ſcilicet ad Deum, ex Deo eſt movente corda ipſorum ad bonum. Thren. v. 21. „ Converte nos Domine ad te, & „ convertemur."

Deinde cum dicit, *Sed dico: Numquid Iſrael non cognovit?* oſtendit eos eſſe inexcuſabiles propter notitiam quam habuerunt ex lege, & Prophetis: & primo movet quæſtionem, dicens: *Sed dico*, adhuc inquirendo: *Numquid Iſrael*, id eſt populus

Iudæorum, *non cognovit* ea quæ pertinent ad myſterium Chriſti, & ad vocationem Gentium, & caſum Iudæorum? Plane cognovit. Supra 11. 18. *Inſtructus per legem*. Pſalm. cxlvii. 20. „ Non fecit taliter omni „ nationi." Bar. iv. 4. „ Beati ſumus, o „ Iſrael, quoniam quæ placita ſunt Deo, „ manifeſta ſunt nobis." (a) Secundo cum dicit ibi, *Primus Moyſes dicit*, ſolvit quæſtionem, & oſtendit eos cognoviſſe, primo quidem per doctrinam legis, dicens: *Primus Moyſes dicit*; qui eſt legiſlator: quod non eſt ſic intelligendum per hoc quod inducit, *Primus*, quaſi fuerint duo Moyſes, quorum primus hoc dixit; ſed quia Moyſes fuit primus, id eſt præcipuus inter doctores Iudæorum. Deuteron. ult. 10. „ Non „ ſurrexit ultra Propheta in Iſrael ſicut „ Moyſes." Vel primus fuit in ordine talia dicendi, quia ipſe primus inter alios hoc dixit, Deuteron. xxxii. 21. *Ego ad æmulationem vos adducam in non gentem, in gentem inſipientem, in iram vos mittam*: ubi littera noſtra ſic habet: „ Ego provocabo „ eos in eo qui non eſt populus, & in „ gente ſtulta irritabo eos." Ubi duplex eſt diſtinctio attendenda. Prima quidem ex parte gentilitatis, quam vocat non gentem, quaſi non dignam vocari gentem, eo quod non erat adunata in cultu unius Dei. Eccli. I. 27. (b) „ Tertia non eſt gens, quam „ oderim." Eamdem autem (c) gentem vocat gentem inſipientem: & ſi aliqualiter gens dici poſſet, ſecundum quod adunatur, & gubernatur lege humana; dicitur tamen inſipiens, quaſi privata vera ſapientia, quæ in cognitione, & cultu Dei conſiſtit. Epheſ. iv. 17. „ Sicut & gentes ambulant „ in vanitate ſenſus ſui, tenebris obſcura- „ tum habentes intellectum, alienati (d) „ a via Dei." Et ſic refertur ad gentilitatem ſecundum ſtatum ante converſionem. Poſſunt hæc etiam duo attribui gentilitati poſt converſionem, quæ dicitur non gens, id eſt non gentiliter vivens, ſicut Apoſtolus dicit ibidem: „ Iam non amplius „ ambuletis ſicut & Gentes." Dicitur etiam gentilitas converſa, gens inſipiens, ſecundum opinionem infidelium. I. Corinth. iii. 18. „ Si quis inter vos ſapiens vide- „ tur eſſe (e) in hoc ſæculo, ſtultus fiat, „ ut ſit ſapiens." Secunda differentia attenditur quantum ad hoc quod primo ponit æmulationem, ſcilicet invidiæ, qua Iu-

dæi

(a) *Al.* Secundo determinat motam quæſtionem, cum dicit, *Primus Moyſes dixit*, qui eſt legiſlator &c. (b) *Al.* Secunda. (c) *Al.* gentilitatem. (d) *Al.* a vita Dei. (e) *Al.* dicit In hoc ſæculo.

dæi invidebant Gentilibus converſis. Galat. IV. 17. „ Æmulantur vos non bene. “ Secundo ponit iram qua contra eos iraſcuntur. Pſalm. XXXVI. 12. „ Obſervabit peccator iuſtum, & ſtridebit ſuper eum dentibus ſuis. “ Et hæc duo congrue coniunguntur, quia ex invidia cauſatur ira: unde Iob V. 2. dicitur: „ Virum ſtultum interficit iracundia, & parvulum occidit invidia. “ Dicitur autem Deus in æmulationem inducere, & in iram mittere, non quidem in eis cauſando malitiam, ſed ſubtrahendo gratiam, vel potius faciendo converſionem Gentium, unde Iudæi occaſionem iræ, & invidiæ ſumunt.

Secnndo oſtendit eos cognoviſſe per doctrinam Prophetarum, & inducit Eſaiam primo quidem prænuntiantem converſionem Gentium, dicens: *Eſaias autem audet, & dicit;* ideſt, audacter Iudæis annuntiat veritatem, quamvis ei periculum mortis immineret. Iob XXXIX. 21. „ Audacter in occurſum pergit armatis. “ Et dicit Eſai. LXV. 1. *Inventus ſum a* Gentibus *non quærentibus me; palam apparui his qui me non interrogabant*: ubi littera noſtra ſic habet: „ Quæſierunt me qui ante non interrogabant; invenerunt qui non inquiſierunt me. “ In his autem verbis primo deſignat converſionem Gentium, dicens: *Inventus ſum a* Gentibus *non quærentibus me*: & ideo præter merita, & intentionem Gentilium oſtenditur fuiſſe eorum converſio. Infra XV. 9. *Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum*. De hac autem intentione dicitur Matth. XIII. 44. „ Simile eſt regnum cælorum theſauro abſcondito in agro, quem qui invenit homo, abſcondit, & præ gaudio illius vadit, & vendit univerſa quæ habet, & emit agrum illum. “ Secundo oſtendit cauſam, & modum converſionis eorum. Cauſam quidem, quia non caſu factum eſt ut invenirent quod non quærebant, ſed ex gratia eius qui eis voluit apparere: quod deſignatur in hoc quod dicit, *Apparui*. Tit. II. 11. „ Apparuit gratia Salvatoris noſtri Dei omnibus hominibus. “ Modum autem, quia non apparuit Chriſtus Gentilibus in ænigmatibus, & figuris legis, ſed in manifeſta veritate: unde dicit, *Palam*. Ioan. XVI. 29. „ Ecce palam loqueris, & proverbium nullum dicis. “ *Palam*, inquit, *apparui eis*, ſcilicet Gentilibus, *qui me non interrogabant*; ideſt, qui meam doctrinam non quærebant. Eſa. XLV. 20. „ Rogant Deum non ſalvantem. “ Secundo oſtendit quod Eſaias prænuntiavit incredulitatem Iudæorum, dicens: *Ad Iſrael autem*, ideſt contra Iſrael, *dicit*, Eſa. LXV. 2. *Tota die expandi manus meas ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi*: ubi noſtra littera ſic habet: „ Expandi manus meas (a) tota die ad populum incredulum, qui graditur in via non bona poſt cogitationes ſuas, populus qui ad iracundiam provocat me. “ Quod autem dicit, *Expandi manus meas*, poteſt uno modo intelligi de expanſione manuum Chriſti in cruce: quæ quidem dicitur fuiſſe in cruce tota die, ideſt principali parte totius diei, ſcilicet ab hora ſexta uſque ad veſperas, Matth. XXVII. Et quamvis eo expandente manus in cruce, ſol ſit obſcuratus, petræ ſciſſæ, monumenta aperta; Iudæi tamen in ſua incredulitate permanſerunt, eum blaſphemantes, ut dicitur Matth. XXVII. Unde ſubdit: *Ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi*. Hebr. XII. 3. „ Recogitate eum qui talem ſuſtinuit a peccatoribus adverſus ſemetipſum contradictionem. “ Alio modo poteſt referri ad extenſionem manus Dei in miraculis faciendis: Act. IV. 30. „ In eo quod manum tuam extendis ad ſanitates, & ſigna, & prodigia fieri per nomen ſanctum Filii tui Ieſu: “ ut ſit ſenſus. *Tota die*, ideſt toto tempore prædicationis meæ, *expandi manus meas*, miracula faciendo, *ad populum non credentem*, etiam miraculis viſis: Ioan. XV. 24. „ Si opera non feciſſem quæ nemo alius fecit, peccatum non haberent: “ *ſed contradicentem mihi*, ideſt meis miraculis detrahentem, ſecundum illud Matth. XII. 24. „ In Beelzebub principe dæmoniorum eiicit dæmonia. “ Oſeæ IV. 4. „ Populus tuus ſicut hi qui contradicunt ſacerdoti. “ Tertio poteſt intelligi de extenſione manus Dei ad beneficia illi populo exhibita, ſecundum illud Proverb. I. 24. „ Extendi manum meam, & non fuit qui aſpiceret: “ ut ſit ſenſus. *Tota die*, ideſt toto tempore legis, & Prophetarum, *expandi manus meas*, ad dandum beneficia, *ad populum non credentem, ſed contradicentem mihi*. Deuter. XXXI. 27. „ Semper contentioſe egiſtis contra Dominum. “

(a) *Al. omittitur* tota die.

CA.

CAPITIS UNDECIMI

LECTIO I.

Dico ergo: Numquid repulit Dominus Deus populum ſuum? Abſit: nam & ego Iſraelita ſum ex ſemine Abraham, de tribu Beniamin. Non repulit Deus plebem ſuam, quam præſcivit. An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura, quemadmodum interpellat Deum adverſum Iſrael? Domine, Prophetas tuos occiderunt, altaria tua ſuffoderunt; & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. Sed quid dicit illi divinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem millia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore reliquiæ, ſecundum electionem gratiæ Dei, ſalvæ factæ ſunt. Si autem gratia, iam non ex operibus: alioquin gratia iam non eſt gratia. Quid ergo? Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus; electio autem conſecuta eſt; ceteri vero excæcati ſunt; ſicut ſcriptum eſt: Dedit illis Deus ſpiritum compunctionis, oculos ut non videant, & aures ut non audiant uſque in hodiernum diem. Et David dicit: Fiat menſa eorum coram ipſis in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis: obſcurentur oculi eorum ne videant; & dorſum eorum ſemper incurva.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit Iudæorum caſum eſſe miſerandum, non tamen totaliter excuſabilem; hic oſtendit caſum Iudæorum non eſſe univerſalem: & primo movet quæſtionem; ſecundo ſolvit, ibi, *Abſit*; tertio infert concluſionem, ibi, *Quid ergo? Quod quærebat Iſrael, hoc non eſt conſecutus*. Dicit ergo primo: *Dico* adhuc inquirendo: *Numquid Deus repulit*, totaliter, *populum ſuum?* ſcilicet Iudæorum, quia vocat eum non credentem, ſed contradicentem. Et hoc Pſalmiſta etiam inquirit, dicens Pſal. LXXIII. 1. „ Ut quid Deus repuliſti in finem? “ Thren. II. 7. „ Repulit Dominus altare ſuum. “

Deinde cum dicit, *Abſit*, ſolvit quæſtionem, oſtendens quod Deus non totaliter repulit populum Iudæorum; & hoc eſt quod dicit, *Abſit*, ut ſcilicet populus Iudæorum ſit totaliter repulſus: & hoc quidem primo probat quantum ad perſonam ſuam, dicens: *Nam & ego*, ſcilicet in fide Chriſti exiſtens, *Iſraelita ſum*, ſcilicet gente; II. Cor. XI. 22. „ Iſraelitæ ſunt, & ego. “ Et quia in populo Iſrael erant aliqui proſelyti, qui non deſcenderunt ſecundum carnem ex Patriarchis, ſecundo hoc de ſe excludit, ſubdens, *Ex ſemine Abrahæ*. II Cor. XI. 22. „ Semen Abrahæ ſunt, & ego. “ Erant autem in populo Iudæorum Tribus diſtinctæ ſecundum filios Iacob, quorum quidam fuerunt filii ancillarum, quidam uxorum; Ioſeph autem, & Beniamin filii Rachel prædilectæ uxoris. Unde tertio ſuam excellentiam in populo Iudæorum oſtendens dicit, *Ex tribu Beniamin*. Phil. III. 5. „ Ex genere Iſrael de tribu Beniamin. “ Unde & de eo exponitur a quibuſdam quod legitur Gen. penult. 27. „ Beniamin lupus „ rapax, mane comedet prædam, & veſ„ pere dividet ſpolia. “ Secundo ibi, *Non repulit Deus plebem ſuam*, oſtendit populum illum non eſſe repulſum a Deo, etiam quantum ad multos electos ſuos: & primo proponit quod intendit; ſecundo inducit ſimilitudinem, dicens, *An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura?* tertio adaptat eam, ibi, *Sic ergo & in hoc tempore*. Dicit ergo primo: Non ſolum ego non ſum repulſus, ſed *Deus non repulit plebem ſuam*, totam, *quam præſcivit*, ideſt prædeſtinavit. Supra VIII. 29. *Quos præſcivit, hos & prædeſtinavit*. Pſal. XCIII. 14. „ Non repellet Dominus „ plebem ſuam. “ Quod Apoſtolus hic exponit quantum ad prædeſtinatos. Deinde cum dicit, *An neſcitis &c.* inducit ſimilitudinem de his quæ contigerunt tempore Eliæ, quando etiam totus populus videbatur a cultu unius Dei aberraſſe: ubi primo ponit interpellationem Eliæ; ſecundo reſponſionem Domini, ibi, *Sed quid dicit Scriptura divina?* Dicit ergo primo: *An neſcitis quid Scriptura*, ſacra *dicat in Elia*, ideſt de Elia? III. Reg. XIX. vel *in Elia*, id eſt in libro de Elia ſcripto: totus enim Liber Regum eſt principaliter ſcriptus ad notificandum dicta, & facta Prophetarum: unde & inter Libros propheticos computatur,

ut Hieronymus dicit in Prologo Libri Regum: *quemadmodum*, ſcilicet ipſe Elias, *interpellat Deum adverſus Iſrael*.

Contra quod videtur eſſe verbum Samuelis dicentis I. Reg. XII. 23. „ Abſit hoc „ peccatum a me in Domino, ut ceſſem „ orare pro vobis. “ Multo ergo minus eſt contra populum interpellandum.

Sed intelligendum eſt, quod Prophetæ contra populum aliquem interpellant tripliciter. Uno modo conformando voluntatem ſuam voluntati divinæ eis revelatæ, ſicut & in Pſal. LVII. 11. dicitur: „ Lætabitur iuſtus cum viderit vindictam. “ Alio modo interpellando contra regnum peccati, ut ſcilicet non homines, ſed peccata hominum deſtruantur. Tertio modo interpellatio, vel oratio eſt interpretanda per modum denuntiationis, ſecundum illud Hier. XVII. 18. „ Confundantur qui me „ perſequuntur, “ ſcilicet confundentur.

Duo autem in hac ſua interpellatione contra eos allegat. Primo quidem impietatem, quam commiſerant contra cultum Dei. Uno quidem modo perſequendo miniſtros eius; quod tangit dicens: *Domine, Prophetas tuos occiderunt*. III. Reg. XVIII. 13. „ Numquid non indicatum eſt tibi domino „ meo quid fecerim, cum interficeret Iezabel Prophetas Domini? “ Act. VII. 52. „ Quem Prophetarum non ſunt perſecuti „ patres veſtri? “ Alio modo quantum ad loca Deo ſanctificata, ſecundum illud Pſal. LXXIII. 7. „ Incenderunt igni ſanctuarium „ tuum: “ & quantum ad hoc dicit: *Altaria tua ſuffoderunt*. Unde notandum eſt quod Deuter. XII. 5. Dominus mandavit dicens: „ Ad locum quem elegerit Dominus „ Deus veſter de cunctis tribubus veſtris, „ ut ponat nomen ſuum ibi, & habitet in „ eo, venietis, & offeretis in illo loco holocauſta, & victimas veſtras. “ Tamen ante ædificationem templi permittebatur populo ut in diverſis locis altaria conſtrueret ad cultum divinum: quod quia erat contra legem, ædificato iam templo, Ezechias Rex piiſſimus omnia huiuſmodi altaria deſtrui fecit; & hoc eſt quod dicitur IV. Reg. XVIII. 22. „ Nonne iſte eſt Ezechias, „ qui abſtulit excelſa, & altaria, & præcepit Iudæ, & Hieruſalem: Ante altare „ hoc adorabitis in Hieruſalem? “ Quod ergo Ezechias fecit ex pietate, hoc fecit Achab, & Iezabel ex impietate, volentes cultum Dei totaliter extirpare. (a) Secundo allegat contra eos impietatem quam facere intendebant, dicens: *Et relictus ſum ego ſolus*, ſcilicet in cultu unius Dei: quod quidem dixit Elias, eo quod alii non ita aperte manifeſtabant ſe eſſe Dei cultores: dicitur enim de eo Eccli. XLVIII. 1. „ Surrexit „ Elias Propheta quaſi ignis, & verbum il„ lius quaſi facula ardebat. “ *Et quærunt animam meam*, ſcilicet ut auferant eam. Miſerat enim Iezabel ad Eliam III. Reg. XIX. 2. dicens: „ Hæc mihi faciant dii, & hæc „ addant, niſi hac hora cras poſuero ani„ mam tuam ſicut animam unius ex illis, “ ſcilicet Prophetis Baal, quos occiderat Elias.

Deinde cum dicit, *Sed quid dicit &c.* ponit divinum reſponſum, dicens: *Sed quid dicit* Scriptura ibidem, ſcilicet dixiſſe *illi*, ſcilicet Eliæ, *reſponſum divinum*? Hoc, inquam, quod ſequitur: *Reliqui mihi*, id eſt in cultu meo, non permittendo eos cadere in peccatum, *ſeptem millia virorum* (ponitur certum pro incerto, propter perfectionem ſeptenarii, & milliarii) *qui non curvaverunt genua ante Baal*; id eſt, qui cultum Dei non deſeruerunt. Eſa. XLIII. 7. „ O„ mnis qui invocat nomen meum, in glo„ riam meam creavi eum. “

Deinde cum dicit *Sic ergo &c.* adaptat quod dixerat, ad propoſitum: & primo ponit adaptationem, dicens: *Sic ergo & in hoc tempore*, in quo videtur multitudo populi deviaſſe, *reliquiæ*, id eſt multi qui ſunt relicti ab illo excidio, *ſalvæ fient*, vel *ſalvæ factæ ſunt*, *ſecundum electionem gratiæ Dei*, ideſt ſecundum gratuitam electionem Dei. Ioan. XV. 16. „ Non vos me elegiſtis, ſed „ ego elegi vos. “ Secundo ex hoc infert concluſionem, dicens: *Si autem gratia*, ſalvi facti ſunt, *iam non ex operibus*, eorum. Tit. III. 5. „ Non ex operibus iuſtitiæ „ quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam „ miſericordiam ſalvos nos fecit. “ Tertio oſtendit ſequi concluſionem ex præmiſſis, dicens: *Alioquin*, ſcilicet ſi gratia eſt ex operibus, *iam non eſt gratia*, quæ dicitur ex eo quod gratis datur. Supra III. 24. *Iuſtificati gratis per gratiam ipſius*.

Deinde cum dicit, *Quid ergo*? infert concluſionem intentam: & primo ponit eam, dicens: *Quid ergo* ſecundum præmiſſa dicemus? Hoc ſcilicet quod *Iſrael*, quantum ad maiorem multitudinem populi, *non eſt conſecutus quod quærebat*, ſcilicet iuſtitiam. Et hoc modo intelligendum eſt quod ſupra IX. 31. dictum eſt: *Iſrael ſectando legem iuſtitiæ*, in

(a) Al. Tertio.

In legem iuſtitiæ non pervenit: Ioan. vii. 34. „ Quæretis me, & non invenietis: " ita tamen quod *electio*, ideſt electi ex Iudæis, *conſecuta eſt*, iuſtitiam: Epheſ. i. 4. „ Elegit nos in ipſo, ut eſſemus ſancti: " *ceteri vero*, id eſt alia pars populi, *excæcati ſunt*, propter ſuam malitiam. Sap. ii. 21. „ Excæcavit eos malitia eorum. " Secundo ibi, *Sicut ſcriptum eſt*, manifeſtat concluſionem quantum ad ultimam partem: & primo per auctoritatem Eſaiæ; ſecundo per auctoritatem David, ibi, *Et David dicit*. Circa primum notandum, quod Apoſtolus componit auctoritatem ex duabus. Legitur enim Eſa. xxix. 10. „ Miſcui vobis ſpiritum ſoporis; " & quantum ad hoc dicit: *Dedit Deus illis ſpiritum compunctionis*; quod pertinet ad perverſitatem affectus: compunctio enim importat quamdam cordis punctionem, ſive dolorem. Eſt ergo quædam bona compunctio, qua quis dolet de propriis peccatis, ſecundum illud Pſal. lix. 5. „ Potaſti nos vino compunctionis. " Eſt autem & mala compunctio, ſcilicet invidiæ, qua quis dolet de bonis aliorum. Hunc ergo compunctionis, id eſt invidiæ, ſpiritum eis dedit Deus, non quidem immittendo malitiam, ſed ſubtrahendo gratiam, ſicut ſupra x. 19. dictum eſt: *Ego ad æmulationem adducam vos in non gentem*. Item legitur Eſaiæ vi. 10. „ Excæca cor populi huius, „ & aures eius aggrava, & oculos eius „ claude; ne forte videat oculis ſuis, & „ auribus ſuis audiat. " Et quantum ad hoc, deſignans defectum cognitivæ virtutis, ſubdit: *Oculos ut non videant*, ſcilicet per ſeipſos quantum ad miracula, quæ Chriſtus eis videntibus fecit; *& aures ut non audiant*, ſcilicet fructuoſe doctrinam Chriſti, & Apoſtolorum. Eſa. xlii. 20. „ Qui vides multa, nonne cuſtodies? Qui apertas „ aures habes, nonne audies? " Addit autem Apoſtolus de ſuo, *Uſque in hodiernum diem*: quia in fine mundi videbunt, & audient, quando convertentur corda filiorum ad patres eorum, ut dicitur Malach. ult. Deinde cum dicit, *Et David dicit*, ponit ad idem auctoritatem David: in qua primo tangit occaſionem defectus Iudæorum, dicens: *Fiat menſa eorum*, id eſt malitia, qua peccatores reficiuntur. Iob xx. 12. „ Cum „ dulce fuerit in ore eius malum, abſcon„ det illud ſub lingua ſua. " Quæ quidem menſa eſt *coram ipſis*, quando ex certa malitia peccant. Hoc quidem fit *in laqueum*, quando ex ea paratur tentatio ad peccandum: Eſa. xxiv. 18. „ Qui explicaverit ſe „ de fovea, tenebitur laqueo: " *& in captionem*, quando delectationi ſuccumbit (*a*) per conſenſum: Eſa. viii. 15. „ Capientur, „ & irretientur: " *& in ſcandalum*, id eſt impactionem caſus, quando ruunt de peccato in peccatum: Pſal. cxviii. 165. Pax „ multa diligentibus legem tuam, & non „ eſt illis ſcandalum: " *& in retributionem illis*, quando ſcilicet punientur pro ſuis peccatis. Vel quia hoc ipſum eſt retributio delictorum, quia Deus eos permittit ſic cadere. Pſalm. xciii. 2. „ Redde retributio„ nem ſuperbis. " Vel menſa eſt ſacra Scriptura Iudæis appoſita: Prov. ix. 2. „ Pro„ poſuit menſam ſuam. " Quæ quidem fit *in laqueum*, quando occurrit aliquod ambiguum; *in captionem*, quando male intelligitur; *in ſcandalum*, quando ruit in pertinaciam erroris; *& in retributionem*, ut ſupra. Secundo ponit ipſum defectum quantum ad cognitivam virtutem, cum dicit: *Obſcurentur oculi eorum ne videant*: quod magis prænuntiando, quam optando dicitur. Epheſ. iv. 18. „ Tenebris obſcuratum habentes in„ tellectum. " Et quantum ad affectum, cum dicit: *Et dorſum eorum*, id eſt liberum arbitrium, quod portat ad bona, & ad mala, *ſemper incurva*; id eſt, incurvari permitte ab æternis ad temporalia, a rectitudine iuſtitiæ ad iniquitatem. Eſai. li. 23. „ Incurvare ut tranſeamus. "

LECTIO II.

Dico ergo: Numquid ſic offenderunt ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto ſalus eſt Gentibus, ut illos æmulentur. Quod ſi delictum illorum divitiæ ſunt mundi, & diminutio eorum divitiæ Gentium; quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus: Quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo, ſi quomodo ad æmulandum provocem carnem meam, & ſalvos faciam aliquos ex illis. Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi; quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis? Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa; & ſi radix ſancta, & rami.

Poſt-

(a) *Al.* per ſenſum.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod caſus Iudæorum non eſt univerſalis, hic incipit oſtendere quod caſus eorum non eſt inutilis, neque irreparabilis: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit caſum Iudæorum eſſe utilem, & reparabilem; ſecundo excludit gloriam Gentilium Iudæis inſultantium, ibi, *Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt... noli gloriari adverſus ramos*. Circa primum duo facit. Primo proponit quæſtionem; ſecundo ſolvit, ibi, *Abſit*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, & probatum, quod ceteri Iudæi præter electos ſunt excæcati. (*a*) *Dico ergo*, quæſtionem movens: *Numquid ſic offenderunt ut caderent*? Quod poteſt dupliciter intelligi. Uno modo ſic. Numquid Deus permiſit eos offendere ſolum *ut caderent*? id eſt, propter nullam aliam utilitatem inde conſequentem, ſed ſolum volens eos cadere: quod quidem eſſet contra bonitatem divinam, quæ tanta eſt, ut Auguſtinus dicit in Enchir. (cap. XI.) quod numquam permitteret aliquid mali fieri, niſi propter bonum quod ex malo elicit. Unde & Iob XXXIV. 24. dicitur: „ Conteret multos, & innumerabiles, & ſtare faciet alios pro eis: “ & Apoc. III. 11. dicitur: „ Tene quod habes, ne alter accipiat „ coronam tuam: “ quia ſcilicet Deus aliquos ſic permittit cadere ut quorumdam caſus ſit aliorum ſalutis occaſio. Alio modo poteſt intelligi ſic. *Numquid ſic offenderunt ut caderent*? id eſt, perpetuo in caſu remanerent. Pſalm. XL. 9: „ Numquid „ qui dormit, non adiiciet ut reſurgat? “

Deinde cum dicit, *Abſit*, ſolvit quæſtionem: & primo ſecundum primum intellectum, oſtendens caſum Iudæorum fuiſſe utilem; ſecundo ſolvit quæſtionem quantum ad ſecundum intellectum, oſtendens caſum Iudæorum eſſe reparabilem, ibi, *Quod ſi delictum illorum divitiæ ſunt mundi ... quanto magis plenitudo eorum*? Dicit ergo primo: *Abſit*, ut ſcilicet inutiliter caderent; *ſed* magis *illorum*, ſcilicet Iudæorum, *delicto ſalus Gentibus facta eſt* occaſionaliter. Unde & Dominus dicit Ioan. IV. 22. „ Salus ex „ Iudæis eſt. “ Quod quidem poteſt intelligi tripliciter. Primo modo quia per delictum, quod in occiſione Chriſti commiſerunt, eſt ſubſecuta ſalus Gentium per redemptionem ſanguinis Chriſti. I. Petr. I. 18. „ Non enim corruptibilibus auro, vel „ argento redempti eſtis de vana veſtra „ converſatione paternæ traditionis, ſed „ pretioſo ſanguine agni immaculati. “ Secundo modo poteſt intelligi de delicto quo doctrinam Apoſtolorum repulerunt, (*b*) ex quo conſecutum eſt ut Apoſtoli Gentibus prædicarent, ſecundum illud Act. XIII. 46. „ Vobis oportebat primum loqui verbum „ Dei; ſed quoniam repuliſtis illud ... ecce convertimur ad Gentes. “ Tertio modo poteſt intelligi de hoc quod propter ſuam impœnitentiam ſunt in omnes Gentes diſperſi; & ſic Chriſtus, & Eccleſia ubique a Libris Iudæorum teſtimonium habuit fidei chriſtianæ, ad convertendos Gentiles, qui ſuſpicari potuiſſent prophetias de Chriſto, quas prædicatores fidei inducebant, eſſe confictas, niſi probarentur teſtimonio Iudæorum: unde in Pſal. LVIII. 12. „ dicitur: „ Oſtendit mihi ſuper inimicos meos (ſcilicet Iudæos) ne occidas eos, ne quan„ do obliviſcantur populi mei. Diſperge il„ los in virtute tua. “ Sequitur: *Ut illos æmulentur*. Et quia non dicit qui, vel quos, cum etiam ſit duplex æmulatio, ſcilicet indignationis, & imitationis; poteſt hoc quatuor modis exponi. Primo modo ut intelligatur ſic, *ut* Gentiles *illos*, ſcilicet Iudæos, *æmulentur*, ideſt imitentur in cultu unius Dei. Epheſ. II. 12. „ Eratis in illo tem„ pore (*c*) ſine Chriſto, alienati a con„ verſatione Iſrael: “ & poſtea ſubdit: „ Nunc autem vos, qui aliquando eratis „ longe, facti eſtis prope in ſanguine Chri„ ſti. “ I. Theſſ. II. 14. „ Vos imitatores „ facti eſtis Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in „ Iudæa. “ Vel *ut* Gentiles *æmulentur* Iudæos, id eſt indignentur contra eos propter incredulitatem eorum. Pſalm. CXVIII. 158. „ Vidi prævaricantes, & tabeſcebam, „ quia eloquia tua non cuſtodierunt. “ Tertio modo poteſt intelligi ſic, *ut* Iudæi *æmulentur*, id eſt imitentur Gentiles, quando ubique & nunc aliqui eorum particulariter convertuntur ad fidem, imitantes fidem Gentium, & finaliter omnis Iſrael ſalvus fiet, cum plenitudo Gentium intraverit; & ſic impleatur quod dicitur Deuter. XXVIII. 44. „ Ille erit in caput, & tu eris „ in caudam. “ Quarto modo poteſt exponi ſic *ut* Iudæi *æmulentur* Gentiles; id eſt, contra eos ex invidia turbentur, dum vident ad eos eorum gloriam tranſlatam. Deut. XXXII. 21. „ Ego provocabo eos in „ eo qui non eſt populus. “

Deinde cum dicit, *Quod ſi delictum eorum divi-*

(a) *Al.* dicit ergo. (b) *Al. deeſt* ex quo conſecutum eſt ut Apoſtoli Gentibus prædicarent. (c) *Al.* ſine Epiſcopo.

divitiæ ſunt mundi &c. ſolvit quæſtionem quantum ad ſecundum intellectum, oſtendens caſum Iudæorum eſſe reparabilem: quod quidem oſtendit tripliciter. Primo ex utilitate; ſecundo ex Apoſtoli intentione, ibi, *Vobis enim dico Gentibus*, tertio ex conditione illius populi, ibi, (*a*) *Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa*. Circa primum ponit talem rationem. Bonum eſt potentius ad utilitatem inferendam, quam malum; ſed malum Iudæorum magnam utilitatem Gentibus contulit: ergo multo maiorem confert mundo eorum bonum. Hoc eſt ergo quod dicit: Dictum eſt, quod eorum delicto ſalus Gentibus facta eſt: *quod*, pro ſed, *illorum*, ſcilicet Iudæorum, *delictum divitiæ ſunt mundi*, id eſt Gentilium, quia ſcilicet delictum Iudæorum redundavit in ſpirituales divitias Gentilium, de quibus dicitur Eſa. xxxiii. 6. „ Divitiæ ſalutis „ ſapientia, & ſcientia: “ quod quidem refert ad eorum culpam. *Et diminutio eorum*, quia ſcilicet decreverunt ab illa celſitudine gloriæ quam habebant, quod pertinet ad pœnam. Dan. iii. 37. „ Imminuti ſumus „ pluſquam omnes Gentes, ſumuſque hu- „ miles in univerſa terra hodie propter pec- „ cata noſtra. “ Sunt autem divitiæ Gentium per occaſionem, ut dictum eſt. Vel *diminutio eorum*; ideſt, aliqui minimi, & abiecti ex Iudæis, Gentes ſpiritualiter ditaverunt, ſcilicet Apoſtoli, de quibus dicitur I. Cor. i. 27. „ Infirma mundi elegit Deus, „ ut confundat fortia. “ *Quanto magis plenitudo eorum*, ideſt abundantia eorum ſpiritualis, vel multitudo eorum ad Deum converſa, in divitias Gentium redundabit? Eccli. xxiv. 16. „ In plenitudine ſanctorum „ detentio mea. “ Et ſic ſi Deus propter utilitatem totius mundi permiſit Iudæos delinquere, & diminui; multo magis implebit ruinas eorum propter totius mundi utilitatem. Deinde cum dicit, *Vobis enim dico Gentibus*, oſtendit idem ex ſua intentione: quam primo proponit; ſecundo eius rationem aſſignat, ibi, *Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi; quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis?* Circa primum conſiderandum eſt, quod cum in ſuperioribus huius Epiſtolæ partibus locutus fuerit omnibus fidelibus exiſtentibus Romæ, ſive fuerint ex Gentibus, ſive ex Iudæis, nunc ſpecialiter ſermonem ſuum dirigit ad Gentiles converſos. Dicit ergo: Dixi, quod plenitudo eorum divitiæ mundi eſſent: in huius enim ſignum *dico vobis Gentibus*, ideſt Gentilibus ad fidem converſis: Eſa. lxv. 1. „ Dixi: Ecce ego ad Gentes quæ non in- „ vocabant nomen meum: “ hoc, inquam, vobis dico *quamdiu ego ſum Gentium Apoſtolus*, quarum cura ſpecialiter mihi incumbit ex iniuncto officio. Galat. ii. 9. „ Dexte- „ ras dederunt mihi, & Barnabæ ſocieta- „ tis, ut nos in Gentes, ipſi autem in cir- „ cumciſionem. “ I. Tim. ii. 7. „ In quo „ poſitus ſum ego prædicator, & Apoſto- „ lus (veritatem enim dico in Chriſto Ie- „ ſu, non mentior) doctor Gentium in fi- „ de, & veritate. “ *Miniſterium meum honorificabo*, non quidem his quæ ad ſæcularem honorem pertinent; ſed primo quidem ornando ipſum bonis moribus. II. Corinth. vi. 4. „ In omnibus exhibeamus noſmet- „ ipſos ſicut Dei miniſtros in multa patien- „ tia. “ Secundo per ſupererogationem operum, ad quæ non tenebatur. I. Corinth. ix. 18. „ Quæ eſt ergo merces mea? Ut „ Evangelium Chriſti prædicans, ſine ſum- „ ptu ponam Evangelium, ut non abutar „ poteſtate mea in Evangelio. “ Tertio ampliando ſolicitudinem ad omnium ſalutem. II. Corinth. xi. 28. „ Præter illa quæ „ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidia- „ na, ſolicitudo omnium Eccleſiarum. “ Unde & hic ſubdit: *Si quo modo ad æmulandum provocem carnem meam*, ideſt Iudæos, qui ſunt mihi cognati ſecundum carnem, ut ſupra ix. dictum eſt: Eſai. lviii. 7. „ Carnem tuam ne deſpexeris: “ & hoc ad æmulandum bona æmulatione, ſecundum illud I. Corinth. xii. 31. „ Æmula- „ mini chariſmata meliora: “ & per hunc modum, *ut ſalvos faciam aliquos ex illis*, ſcilicet ex Iudæis. I. Corinth. x. 33. „ Non „ quærens quod mihi utile eſt, ſed quod „ multis, ut ſalvi fiant. “

Sed contra eſt quod ipſe dicit II. Corinth. x. 13. „ Nos autem non in immenſum glo- „ riamur, ſed ſecundum menſuram regulæ, „ qua menſus eſt nobis Deus, menſuram „ pertingendi uſque ad vos. “ Non autem acceperat menſuram ſui miniſterii niſi ſuper Gentes. Non ergo debebat ſe intromittere de Iudæis.

Dicunt autem quidam, quod Iudæi in Iudæa habitantes non pertinebant ad eius Apoſtolatum, ſed Petri, Iacobi, & Ioannis, ut dicitur Galat. ii. ſed Iudæi inter Gentes habitantes, ad eius Apoſtolatum pertinebant, & eorum ſaluti inſiſtebat. Sed

hoc

(a) Al. *Quod ſi deliberatio facta eſt.*

Digitized by Google

oc videtur contra intentionem litteræ: ſi enim illi Iudæi ad eius Apoſtolatum pertinebant in hoc quod eorum converſioni intendebat, non honorificaſſet ſuum miniſterium. Et ideo dicendum eſt, quod ſic erat ſibi commiſſa prædicatio Gentilium, ut ad eam ex neceſſitate teneretur, ſicut ipſe dicit I. Corinth. IX. 16. „ Si non evange„ lizavero, væ mihi: neceſſitas enim mihi „ incumbit. “ Nec tamen erat ei prohibitum Iudæis prædicare, quamvis ad hoc non teneretur; & ſecundum hoc eorum ſaluti inſiſtendo, miniſterium ſuum honorificabat: quod quidem non faceret, ſi caſum eorum irreparabilem reputaret: unde ipſum Apoſtoli ſtudium, quod adhibebat ad converſionem Iudæorum, inducit pro ſigno quod caſus Iudæorum ſit reparabilis.

Deinde cum dicit, *Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi &c.* aſſignat rationem ſuæ intentionis, quia ſcilicet videbat quod converſio Iudæorum proveniebat in ſalutem Gentium: unde dicit: *Si enim amiſſio eorum*, ideſt incredulitas, & inobedientia eorum; ſicut dicitur ſervus amiſſus, quando ſub cura, & obedientia domini refugit eſſe: Hier. L. 6. „ Grex perditus factus eſt populus „ meus: “ ſi, inquam, iſta Iudæorum amiſſio eſt occaſionaliter *reconciliatio mundi*, inquantum per mortem Chriſti ſumus reconciliati Deo; *quæ aſſumptio niſi vita ex mortuis*? ideſt, quod Iudæi reaſſumantur a Deo, ſecundum illud Zachar. XI. 7. „ Sumpſi „ mihi duas virgas. “ Quid, inquam, faciet talis aſſumptio, niſi quod Gentiles reſurgere faciat ad vitam? Gentiles enim ſunt fideles qui tepeſcent: Matth. XXIV. 12. „ Quoniam abundavit iniquitas, refrigeſcet „ caritas multorum. “ Vel etiam qui totaliter cadent decepti ab Antichriſto, Iudæis converſis in priſtinum fervorem, reſtituentur; & etiam ſicut Iudæis cadentibus Gentiles poſt inimicitias ſunt reconciliati, ita poſt converſionem Iudæorum, imminente iam fine mundi, erit reſurrectio generalis, per quam homines ex mortuis ad vitam immortalem redibunt.

Deinde cum dicit, *Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa*, oſtendit idem ex conditione ipſius gentis Iudæorum; & hoc quidem dupliciter. Primo ex parte Apoſtolorum, cum dicit: *Quod ſi delibatio ſancta eſt, & maſſa*. Dicitur autem delibatio id quod ex maſſa paſtæ ſumitur, quaſi ad probandum: ſunt autem Apoſtoli ex gente Iudæorum aſſumpti a Deo, ſicut delibatio ex maſſa; & ideo ſi Apoſtoli ſunt ſancti, conſequens eſt quod gens Iudæorum ſit ſancta. I. Petr. II. 9. „ Gens ſancta, populus acquiſitionis. “ Secundo probat idem ex parte Patriarcharum, qui comparantur ad Iudæos, ſicut radix ad ramos: unde & Eſa. XI. 1. dicitur: „ Egredietur virga de radice Ieſſe. “ Si ergo Patriarchæ, qui ſunt radix, ſunt ſancti; & Iudæi qui ex eis proceſſerunt, ſicut rami, ſunt ſancti. Oſeæ XIV. 6. „ Erumpet „ radix eius ut Libani: ibunt rami eius, & „ erit quaſi oliva gloria eius. “

Sed contra eſt quod dicitur Ezech. XVIII. 5. „ Vir ſi fuerit iuſtus, vita vivet. “ Sic ergo non ſequitur quod ſi radix eſt ſancta, & rami. Ibidem etiam ſubditur 14. Quod „ ſi filius videns peccata patris ſui timuerit, & non fecerit ſimile, non morietur, „ ſed vita vivet. “ Unde etiam videtur non ſequi quod ſi delibatio ſancta eſt, (a) & maſſa.

Sed dicendum, quod Apoſtolus hic non loquitur de actuali ſanctitate: non enim intendit oſtendere Iudæos incredulos eſſe ſanctos; ſed de ſanctitate potentiali. Nihil enim prohibet eos reparari in ſanctitate quorum patres, & quorum filii ſunt ſancti. Vel poteſt dici, quod illi ſunt ſpecialiter rami Patriarcharum qui eos imitantur, ſecundum illud Ioan. VIII. 39. „ Si „ filii eſtis Abrahæ, opera Abrahæ facite. “

L E C T I O III.

Quod ſi aliqui ex rami fracti ſunt, tu autem, cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis olivæ factus es; noli gloriari adverſus ramos. Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te. Dicis ergo: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar. Bene: propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei: in eos

(a) *Al.* quod & maſſa.

eos quidem qui ceciderunt, ſeveritatem; in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate: alioquin & tu excideris. Sed & illi ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur. Potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. Nam ſi tu ex naturali exciſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es in bonam olivam; quanto magis hi, qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ olivæ?

POſtquam Apoſtolus oſtendit caſum Iudæorum fuiſſe utilem, & reparabilem, hic excludit gloriationem Gentilium contra Iudæos: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit Gentilibus converſis non eſſe gloriandum contra Iudæos; ſecundo reſpondet obiectioni Gentilium, ibi, *Dicis ergo: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar*. Circa primum duo facit. Primo prohibet Gentiles contra Iudęos gloriari; ſecundo rationem prohibitionis aſſignat, ibi, *Quod ſi gloriaris, non tu radicem portas, ſed radix te*. Videbatur autem ex duabus partibus imminere Gentilibus gloriandi occaſio contra Iudæos. Primo quidem ex defectu Iudæorum, dicens: Dictum eſt, quod ſi radix eſt ſancta, & rami. Sed *ſi aliqui ex ramis*, ideſt ex Iudæis, non omnes tamen, *ſunt fracti*, id eſt diviſi a fide patrum, qui comparantur radici, *noli gloriari*. Iob xv. 30. „ Ramos eius „ arefecit flamma. “ Sap. iv. 5. „ Confringentur rami inconſumpti. “ Secundo (*a*) videbatur eis imminere materia gloriandi ex parte promotionis eorum. Promotio autem alicuius tanto magis conſuevit eum extollere in vanam gloriam, quanto ex viliori ſtatu elevatur, ſecundum illud Prov. xxx. 21. „ Propter tria movetur terra, & „ quartum non poterit ſuſtinere: per ſervum, cum regnaverit; per ſtultum, cum „ ſaturatus fuerit cibo; per odioſam mulierem, cum in matrimonio fuerit aſſumpta; „ & per ancillam, cum fuerit heres dominæ ſuæ. “ Et ideo præmittit abiectum ſtatum, de quo aſſumpti erant, dicens: *Tu autem*, Gentilis, *cum* in ſtatu gentilitatis *oleaſter eſſes*, id eſt arbor infructuoſa. Hier. xvii. 6. „ Erunt quaſi myricæ in deſerto. “ Matth. iii. 6. „ Omnis arbor, quæ non „ facit fructum bonum, excidetur, & in ignem „ mittetur. “ Deinde ponit eorum promotionem: & primo quidem quantum ad hoc quod ſunt aſſumpti in dignitatem illius gentis: unde dicit: *Inſertus es in illis*, id eſt loco illorum. Iob xxxiv. 24. „ Conteret „ multos, & innumerabiles, & ſtare faciet „ alios pro eis. “ Secundo per hoc quod ſunt conſociati Patriarchis, quos ſupra radici comparaverat: unde dicit: *Et ſocius radicis factus es*; ideſt, conſociatus es Patriarchis, & Prophetis. Matth. viii. 11. „ Multi venient ab oriente, & occidente, & „ recumbent cum Abraham, Iſaac, & Iacob in regno cælorum. “ Tertio per comparationem ad gloriam Apoſtolorum, cum dicit: *Et ſocius pinguedinis olivæ factus es*. Oliva quidem dicitur ipſa gens Iudæorum propter (*b*) uberes fructus ſpirituales, quos attulit. Hier. xi. 16. „ Olivam „ uberem, pulchram, fructiferam, ſpecioſam vocavit Deus nomen tuum. “ Pſal. li. 10. „ Ego autem ſicut oliva fructifera „ in domo Dei. “ Sicut autem huius olivæ radix ſunt Patriarchæ, & Prophetæ; ita etiam pinguedo huius olivæ eſt abundantia gratiæ Spiritus ſancti, quam præ omnibus Apoſtoli habuerunt, ut Gloſſa dicit: unde Iudic. ix. 9. oliva dixiſſe inducitur: „ Numquid poſſum deſerere pinguedinem meam? “ Pſal. lxii. „ Sicut adipe „ & pinguedine repleatur anima mea. “ Sic ergo promoti ſunt Gentiles ad ſocietatem illius populi, (*c*) ſcilicet Patriarcharum, & Apoſtolorum, & Prophetarum. Epheſ. ii. 19. „ Eſtis cives ſanctorum, & „ domeſtici Dei, ſuperædificati ſuper fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum. “ Et licet has occaſiones gloriandi habere videaris Gentilis, *noli* tamen *gloriari adverſus ramos*, ideſt adverſus Iudæos. I. Corinth. v. 6. „ Non eſt bona gloriatio „ veſtra. “ Deinde cum dicit, *Quod ſi gloriaris &c.* aſſignat rationem ſuæ admonitionis, dicens: *Quod ſi*, non obſtante hac admonitione, *gloriaris*, inſultando Iudæis ſtantibus, vel exciſis; hoc conſideres ad repreſſionem gloriæ tuæ, quod tu *radicem non portas*, *ſed radix te*; id eſt, Iudæa non accepit a Gentilitate ſalutem, ſed potius e converſo. Ioan. iv. 22. „ Salus ex Iudæis eſt. “ Unde & Abrahę promiſſum eſt Geneſ. xxii. quod in ipſo benedicerentur omnes cognationes terræ.

Deinde cum dicit, *Dicis ergo: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar*, excludit obiectionem Gentilium: & primo proponit obiectionem;

(a) *Al.* videtur. (b) *Al.* univerſales. (c) *Al.* & Patriarcharum, & Apoſtolorum; *deeſt autem* & Prophetarum.

ſecundo excludit eam ex conſideratione divini iudicii, ibi, *Bene propter incredulitatem fracti ſunt*; tertio inducit eos in diligentem conſiderationem divinorum iudiciorum, ibi, *Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei*. Dicit ergo primo: *Ergo* tu Gentilis, qui gloriaris contra Iudæos, forte *dicis: Fracti ſunt rami, ut ego inſerar*; id eſt, ad hoc Deus permiſit Iudæos a fide excidere, ut ego ad fidem intrarem. Nullus autem ſuſtinet detrimentum unius rei niſi propter rem pretioſiorem, & magis dilectam; ſicut medicus permittit infirmitatem eſſe in pede, ut ſanet oculum. Sic igitur ex hoc ipſo videtur Gentilitas eſſe pretioſior, & magis Deo accepta quam Iudæa: unde Malach. i. 10. dicitur: „ Non eſt mihi voluntas in „ vobis, dicit Dominus Deus, & munus „ non accipiam de manu veſtra: ab ortu „ enim ſolis uſque ad occaſum magnum „ eſt nomen meum in Gentibus: “ & Eſa. xlix. 6. „ Parum eſt ut ſis mihi ſervus ad „ ſuſcitandas tribus Iacob... dedi te in lu- „ cem Gentium. “ Deinde cum dicit, *Bene &c.* excludit obiectionem: & primo aſſignat cauſam defectus Iudæorum, & promotionis Gentilium, dicens: *Bene* in hoc dicis, quod Deus permiſit frangi ramos, ut tu inſeraris; ſed conſidera cauſam fractionis ramorum. *Propter incredulitatem*, inquam, *fracti ſunt*, quia ſcilicet in Chriſtum credere noluerunt. Ezech. ii. 6. „ Incre- „ duli, & ſubverſores ſunt tecum. “ Ioan. viii. 46. „ Si veritatem dico vobis, quare „ non creditis mihi? “ *Tu autem*, ſcilicet Gentilis, *ſtas in fide*, id eſt credendo in Chriſtum, in quo gratiam conſecutus es. II. Cor. i. 23. „ Nam fide ſtatis. “ I. Corinth. xv. 1. „ Notum facio vobis Evange- „ lium .... in quo ſtatis, per quod & ſal- „ vamini. “ Secundo inducit admonitionem, dicens: *Noli altum ſapere*: id eſt, noli de te ultra te ipſum præſumere. Infra xii. 16. *Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes*. Pſal. cxxx. 1. „ Domine non „ eſt exaltatum cor meum, neque elati ſunt „ oculi mei. “ *Sed time*, ne ſcilicet etiam tu frangaris per incredulitatem; quod pertinet ad timorem caſtum. Proverb. xxviii. 14. „ Beatus homo qui ſemper eſt pavidus, „ qui vero mentis eſt duræ, corruet in „ malum. “ Eccli. i. 27. „ Timor Domini „ expellit peccatum. “ (a) Tertio aſſignat rationem ſuæ admonitionis, dicens: *Si enim naturalibus ramis*, id eſt Iudæis, qui naturali origine ex Patriarchis deſcenderunt, *non pepercit Deus*, quin eos frangi permitteret; time *ne forte nec tibi parcat*, quin ſcilicet te permittat per incredulitatem excidere. Proverb. vi. 34. „ Zelus, & furor „ viri non parcet in die vindictæ. “ Hier. xiii. 14. „ Non parcam, neque miſerebor, „ ut non diſpergam eos. “ In hoc ergo conſiſtit ſolutio Apoſtoli, quod cum aliquis videt ſe gratiam adeptum, alio cadente, non debet extolli contra cadentem, ſed magis timere ſibi ipſi: quia ipſa ſuperbia eſt cauſa præcipitii, & timor eſt cauſa cuſtodiæ, & cautelæ. Deinde cum dicit, *Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei*, inducit eos in diligentem conſiderationem divinorum iudiciorum: & primo inducit eos ad conſiderandum; ſecundo inſtruit eos quaſi per ſe conſiderare non valentes, ibi, *Nolo enim vos ignorare, fratres &c.* tertio, quaſi nec ipſe perfecte ſufficeret ad iſtorum inveſtigationem, exclamat admirando divinam ſapientiam, ibi, *O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei!* Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid conſiderari oporteat, dicens: *Vide ergo*, id eſt diligenter conſidera, *bonitatem Dei*, miſerentis: Pſal. lxxii. 1. „ Quam bonus Iſrael Deus his „ qui recto ſunt corde! “ ſupra ii. 4. „ An „ divitias bonitatis eius contemnis? “ *&* *ſeveritatem* ipſius punientis. Pſal. xciii. 1. „ Deus ultionum Dominus. “ Nahum i. 2. „ Deus æmulator, & ulciſcens Dominus. “ Prima enim conſideratio tribuit ſpem, ſecunda timorem; ut vitetur deſperatio, & præſumptio. Secundo oſtendit in quibus utrumque dictorum ſit conſiderandum quantum ad prædicta, dicens: *In eos quidem*, ſcilicet Iudæos, *qui ceciderunt, ſeveritatem*: Thren. ii. 2. „ Præcipitavit Dominus, nec „ pepercit, omnia ſpecioſa Iacob deſtruxit: “ *in te autem*, ſcilicet Gentilem, qui inſertus es, *bonitatem*. Pſal. cxviii. 65. „ Bonita- „ tem feciſti cum ſervo tuo Domine. “ Tertio oſtendit quo tenore poſſint in prædictis hæc conſiderari, quia non immobiliter, ſicut quod poteſt mutari in futurum. Et primo oſtendit quantum ad Gentiles, dicens: *In te*, dico, vide *bonitatem Dei*, operantem, eo tamen tenore ſi permanſeris in bonitate. Ioan. xv. 9. „ Manete in di- „ lectione mea. “ *Alioquin*, ſi tu non dederis operam ad permanendum per timorem, & humilitatem, *& tu excideris*. Matth. iii. 10. „ Omnis arbor quæ non facit fru- „ ctum bonum, excidetur. “ Secundo oſtendit idem quantum ad Iudæos: & pri-

mo

(a) *Al.* Secundo.

mo proponit quod intendit, dicens: *Sed & illi*, ſcilicet Iudæi, *ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur*; ideſt, in ſuum ſtatum reſtituentur. Hier. III. 1. „ Fornicata es cum amatoribus multis; tamen revertere ad me, dicit Dominus. “ Secundo probat quod dixerat, & primo ex divina potentia, dicens: *Potens eſt enim Dominus Deus iterum inſerere illos*; & ideo non eſt de eorum ſalute deſperandum. Eſa. LIX. 1. „ Ecce non eſt abbreviata manus Domini, ut ſalvare non poſſit. “ Secundo probat idem per locum a minori, dicens: *Nam ſi tu*, Gentilis, *exciſus es ex naturali oleaſtro*, id eſt ex gentilitate, quæ naturaliter erat infructuoſa, non quidem prout Dominus fecit naturam, ſed ſecundum quod corrupta eſt per peccatum: Sap. XII. 10. „ Iniqua eſt natio eorum, & naturalis malitia ipſorum: “ Epheſ. II. 3. „ Eramus natura filii iræ: “ *& inſertus in bonam olivam*, id eſt in fidem Iudæorum, *contra naturam*, id eſt contra communem curſum naturæ: non enim conſuevit ramus arboris malæ inſeri in bonam arborem, ſed potius e converſo. Id autem quod Deus facit, non eſt contra naturam, ſed ſimpliciter eſt naturale. Dicimus enim eſſe naturale quod fit ab agente cui naturaliter ſubditur patiens, quamvis etiam non ſit ſecundum propriam naturam patientis: ſicut enim fluxus, & refluxus maris eſt naturalis, propter hoc quod cauſatur ex motu lunæ, cui naturaliter ſubditur aqua, quamvis non ſit naturalis ſecundum formam aquæ; ita etiam cum omnis creatura ſit naturaliter Deo ſubjecta, quidquid Deus facit in creatura, eſt ſimpliciter naturale, licet forte non ſit naturale ſecundum propriam & particularem naturam rei in qua fit; puta, cum cæcus illuminatur, & mortuus reſuſcitatur. Si, inquam, hoc factum eſt contra naturam; *quanto magis hi qui* ſunt *ſecundum naturam*, ideſt qui naturali origine pertinent ad gentem Iudæorum, *inſerentur ſuæ olivæ*? ideſt, reducentur ad dignitatem gentis ſuæ. Malach. ult. 6. „ Convertet corda patrum ad filios, & corda filiorum ad patres eorum. “

L E C T I O IV.

Noli enim vos ignorare, fratres, myſterium hoc, ut non ſitis vobis ipſis ſapientes, quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, et ſic omnis Iſrael ſalvus fieret; ſicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion qui eripiat, et avertat impietatem a Jacob: & hoc illis a me teſtamentum, cum abſtulero peccata eorum. Secundum Evangelium quidem inimici propter vos, ſecundum electionem autem cariſſimi propter patres. Sine pœnitentia enim ſunt dona, et vocatio Dei. Sicut enim aliquando et vos non crediſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum; ita et iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, ut et ipſi miſericordiam conſequantur. Concluſit enim Deus omnia in incredulitate, ut omnium miſereatur.

Poſtquam Apoſtolus induxit Gentiles in cognitionem divinorum judiciorum, in quibus divina bonitas, & ſeveritas manifeſtatur; hic quaſi eis adhuc non ſufficientibus conſiderare prædicta, exponit quid ſibi circa hæc videatur: & primo proponit factum; ſecundo probat, ibi, *Sicut ſcriptum eſt: Veniet ex Sion qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob*; tertio rationem aſſignat, ibi, *Sicut enim aliquando & vos non crediſtis Deo &c.* Circa primum tria facit. Primo proponit ſuam intentionem, dicens: Ideo induxi vos ad conſiderandum bonitatem, & ſeveritatem Dei: *nolo enim, o fratres, ignorare vos myſterium hoc*: non enim omnia myſteria capere poteſtis: hoc eſt enim perfectorum, quibus Dominus dicit Lucæ VIII. 10. „ Vobis datum eſt noſſe myſterium regni Dei. “ Sap. VI. „ Non abſcondam a vobis ſacramenta Dei. “ Sed ignorantiam huius myſterii eſſet vobis damnoſa. I. Corinth. XIV. 38. „ Si quis ignorat, ignorabitur. “ Secundo aſſignat ſuæ intentionis rationem: *Ut non ſitis vobiſmetipſis ſapientes*; ideſt, non de ſenſu veſtro præſumatis, & ex veſtro ſenſu alios condemnantes, vos eis præferatis. Infra XII. 16. *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos*. Eſ. V. 21. „ Væ qui ſapientes eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmetipſis prudentes. “ Tertio proponit quod intendit; primo quidem quantum ad caſum particularium Iudæorum, cum dicit: *Quia cæcitas contigit in Iſrael*, non univerſaliter, ſed *ex*

aliqua *parte*, ut ſupra oſtenſum eſt. Eſa. VI. 10. „ Excæca cor populi huius. “ Secundo ponit terminum huius cæcitatis, dicens: *Donec intraret*, ad fidem, *plenitudo Gentium*; ideſt, non ſolum aliqui particulariter ex Gentibus, ſicut tunc convertebantur; ſed vel pro toto, vel pro maiori parte in omnibus Geutibus Eccleſia (*a*) fundaretur. Pſal. XXIII. 1. „ Domini eſt terra, & plenitudo eius. “ Dicuntur autem Gentiles ad fidem converſi intrare, quaſi ex exterioribus, & viſibilibus rebus, quæ venerabantur, (*b*) in ſpirituales voluntate divina. Pſal. XCIX. 2. „ Introite in conſpectu eius in exultatione. “ Et eſt notandum, quod hoc adverbium *donec* poteſt deſignare cauſam excæcationis Iudæorum: propter hoc enim permiſit Deus eos excæcari, ut plenitudo Gentium intraret, ſicut patet ex ſupra dictis. Poteſt etiam deſignare terminum, quia videlicet uſque tunc cæcitas Iudæorum durabit, quouſque plenitudo Gentium ad fidem intrabit: & huic concordat quod infra ſubdit de futuro remedio Iudæorum, cum dicit: (*c*) *Et tunc*, ſcilicet cum plenitudo Gentium intraverit, *omnis Iſrael ſalvus fiet*, non particulariter, ſicut modo, ſed univerſaliter omnes. Oſeæ I. 7. „ Salvabo eos in Domino Deo ſuo. “ Mich. ult. 19. „ Revertetur, & miſerebitur noſtri. “

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt &c.* probat quod dixerat de futura ſalute Iudæorum: & primo probat hoc per auctoritatem; ſecundo per rationem, ibi, *Secundum Evangelium &c.* Dicit ergo primo: Dico, quod omnis Iſrael ſalvus fiet, ſicut ſcriptum eſt Eſa. LIX. 20. ubi noſtra littera ſic habet: „ Veniet ex Sion Redemptor, & eis qui redeunt ad Iacob: hoc fœdus meum cum eis, dicit Dominus. “ Sed Apoſtolus hoc inducit ſecundum litteram Septuaginta, & tangit tria verba hic poſita. Primo Salvatoris adventum, cum dicit: *Venit*, Deus ſcilicet humanatus ad ſalvandum nos, *ex Sion*, ideſt ex populo Iudæorum, qui ſignificatur per Sion, quæ erat arx Hieruſalem, quæ eſt metropolis Iudææ: unde dicitur Zach. IX. 9. „ Exulta ſatis filia Sion, iubila filia Hieruſalem: ecce Rex tuus venit tibi iuſtus, & ſalvator. “ Ioan. IV. 22. „ Salus ex Iudæis eſt. “ Vel dicit, *ex Sion* eum venire, non quia ſit ibi natus, ſed quia inde doctrina eius exivit in univerſum mundum, per hoc quod Apoſtoli in cœnaculo Sion Spiritum ſanctum receperunt. Eſa. II. 3. „ De Sion exibit lex. “ Secundo ponit ſalutem per Chriſtum Iudæis oblatam, dicens: *Qui eripiat, & avertat impietatem a Iacob*. Et poteſt ereptio referri ad liberationem a pœna. Pſal. LV. 14. „ Eripiet animam meam de morte. “ Quod vero dicit, *Avertat impietatem a Iacob*, poteſt referri ad liberationem a culpa. Pſal. LII. 7. „ Avertet Dominus captivitatem plebis ſuæ. “ Vel utrumque refertur ad liberationem a culpa; ſed dicit, *Qui eripiat*, propter paucos qui nunc difficulter quaſi cum quadam violentia convertuntur. Amos III. 12. „ Quomodo ſi eruat paſtor de ore leonis duo crura, aut extremum auriculæ; ſic eruentur filii Iſrael. “ Dicit autem, *Avertat impietatem a Iacob*, ad oſtendendum facilitatem converſionis Iudæorum in fine mundi. Mich. ult. 18. „ Quis Deus ſimilis tui, qui aufers iniquitatem, & transfers peccatum reliquiarum hereditatis tuæ? “ (*d*) Tertio oſtendit modum ſalutis cum dicit: *Et hoc* (*e*) *teſtamentum*, ſcilicet novum, erit *illis a me, cum abſtulero peccata eorum*. Vetus enim teſtamentum peccata non auferebat: quia, ut dicitur Hebr. X. 4. „ impoſſibile eſt ſanguine taurorum, & hircorum auferri peccata: “ & ideo propter imperfectionem veteris teſtamenti promittitur eis novum teſtamentum. Hier. XXXI. 31. „ Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus novum: “ quod quidem habebit efficaciam ad remiſſionem peccati per ſanguinem Chriſti. Matth. XXVI. 28. „ Hic ſanguis meus novi teſtamenti, qui pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum. “ Mich. ult. 19. „ Deponet iniquitates noſtras, & proiiciet in profundum maris omnia peccata noſtra. “ Deinde cum dicit, *Secundum Evangelium*, probat propoſitum per rationem: & primo inducit probationem; ſecundo removet obiectionem, ibi, *Sine pœnitentia enim ſunt dona, & vocatio Dei*. Dicit ergo primo, quod eorum peccata auferentur, & quod poſtquam peccata habent, manifeſtum eſt quod ſunt inimici Chriſti. *Secundum Evangelium quidem inimici*, ideſt quantum ad doctrinam Evangelii pertinet, quam impugnant, *propter vos*; ideſt, ad utilitatem veſtri cedit, ut ſupra dictum eſt: unde dicitur Luc. XIX. 27. „ Verumtamen inimicos meos illos qui noluerunt me regnare ſuper ſe, adduci-

te

(a) Al. fundata. (b) Al. in ſpirituali, & voluntate divina. (c) Al. *Et ſi*. (d) Al. omittitur Tertio oſtendit modum ſalutis, cum dicit. (e) Al. [illegible].

„ te huc, & interficite ante me. “ Ioan. xv. 24. „ Nunc autem & viderunt, & od„ erunt & me, & Patrem meum. “ Vel *ſecundum Evangelium* dicit, quod eorum inimicitia ad utilitatem Evangelii pertinet, cuius prædicatio occaſione talis inimicitiæ ubique diffunditur. Col. I. 5. „ In verbo „ veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, „ ſicut & in univerſo mundo eſt, fructifi„ cat, & creſcit. “ Sed ſunt *cariſſimi Deo propter patres*; & hoc *ſecundum electionem*, quia ſcilicet ob gratiam patrum, eorum ſemen elegit. Deut. IV. 37. „ Dilexit patres „ tuos, & elegit ſemen eorum poſt eos. “ Quod non eſt ſic intelligendum, quaſi merita præſtita patribus fuerint cauſa æternæ electionis filiorum; ſed quia Deus ab æterno elegit gratis & patres, & filios; hoc tamen ordine ut filii propter patres conſequerentur ſalutem; non quaſi merita patrum ſufficerent ad filiorum ſalutem; ſed per quamdam abundantiam divinæ gratiæ, & miſericordiæ hoc dicit, quæ intantum patribus eſt exhibita ut propter promiſſiones eis factas etiam filii ſalvarentur. Vel intelligendum eſt *ſecundum electionem*, ideſt quantum ad electos ex illo populo, ſicut ſupra dictum eſt, electio conſecuta eſt. Si autem ſunt Domino cariſſimi, rationabile eſt quod a Deo ſalventur, ſecundum illud Eſa. LXIV. 4. „ Oculus non vidit, Deus, „ abſque te quæ præparaſti expectantibus „ te. “ Deinde cum dicit, *Sine pœnitentia enim ſunt dona, & vocatio Dei*, excludit obviationem. Poſſet enim aliquis obviando dicere, quod Iudæi, etſi olim fuerint cariſſimi propter patres, tamen inimicitia quam contra Evangelium exercent, prohibet ne in futurum ſalventur. Sed hoc Apoſtolus falſum eſſe aſſerit, dicens: *Sine pœnitentia enim ſunt dona, & vocatio Dei*; quaſi dicat: Quod Deus aliquid aliquibus donet, vel aliquos vocet, hoc eſt *ſine pœnitentia*, quia de hoc Deum non pœnitet, ſecundum illud I. Reg. XV. 29. „ Triumphator in Iſ„ rael non parcet, nec pœnitudine flecte„ tur. “ Pſalm CIX. 4. „ Iuravit Domi„ nus, & non pœnitebit eum. “

Sed videtur falſum: dicit enim Dominus Geneſ. VI. 6. „ Pœnitet me feciſſe homi„ nem: “ & Hier. XVIII. 9. „ Loquar de „ gente, & de regno, ut ædificem, & „ plantem illud. Si fecerit malum in ocu„ lis meis ..... pœnitentiam agam ſuper „ bonum quod locutus ſum ut facerem „ ei. “

Sed dicendum eſt, quod ſicut Dominus iraſci dicitur, non propter hoc quod in eo ſit commotio iræ, ſed quia ad modum irati ſe habet quantum ad punitionis effectum; ita quandoque pœnitere dicitur, non quaſi in eo ſit pœnitentiæ commutatio, ſed quia ad modum pœnitentis ſe habet, dum mutat quod fecerat.

Sed adhuc videtur ſecundum hoc quod dona, & vocatio non ſint ſine pœnitentia: quia dona divinitus conceſſa, frequenter amittuntur, ſecundum illud Matth. XXV. 28. „ Tollite itaque ab eo talentum, & date „ ei qui habet decem talenta. “ Vocatio enim Dei etiam quandoque mutari videtur, cum ſcriptum ſit Matth. XXII. 14. „ Mul„ ti ſunt vocati, pauci vero electi. “

Sed dicendum eſt, quod donum hic accipitur pro promiſſione, quæ fit ſecundum Dei præſcientiam, vel prædeſtinationem; vocatio autem hic accipitur pro electione; quia propter certitudinem utriuſque, quod Deus promittit, iam quodammodo dat, & quos elegit iam quodammodo vocat. Et tamen ipſum temporale Dei donum, & temporalis vocatio non irritatur per mutationem Dei, quaſi pœnitentis, ſed per mutationem hominis, qui gratiam Dei abiicit, ſecundum illud Hebr. XII. 15. „ Contem„ plantes ne quis deſit gratiæ Dei. “

Poteſt etiam quod hic dicitur aliter intelligi, ut dicamus, quod dona Dei, quæ dantur in baptiſmo, & vocatio qua baptizatus vocatur ad gratiam, ſunt ſine pœnitentia hominis baptizati: quod quidem hic inducitur, ne aliquis deſperet de futura Iudæorum ſalute, propter hoc quod non videntur de peccato ſuo pœnitere.

Sed contra hoc quod dicitur, eſt quod Petrus dicit Act. II. 38. „ Pœnitentiam „ agite, & baptizetur unuſquiſque ve„ ſtrum. “

Sed dicendum eſt, quod duplex eſt pœnitentia: interior, & exterior. Interior quidem conſiſtit in contritione cordis, qua quis dolet de peccatis præteritis; & talis pœnitentia requiritur a baptizato: quia, ut Auguſtinus dicit in Lib. de Pœnitentia (cap. II.) „ nemo ſuæ voluntatis arbiter „ conſtitutus, poteſt novam vitam inchoa„ re, niſi pœniteat eum veteris vitæ: alio„ quin fictus ad baptiſmum accedit. “ Exterior vero pœnitentia conſiſtit in exteriori ſatisfactione, quæ a baptizato non requiritur, quia per gratiam baptiſmalem liberatur homo non ſolum a culpa, ſed etiam a tota pœna per virtutem paſſionis Chriſti, qui pro peccatis omnium ſatisfecit, ſicut ſupra VI. 3. dictum eſt: *Quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius*

Digitized by Google

ipſius baptizati ſumus. Unde dicitur Tit. III. 5. „ Per lavacrum regenerationis , & re„ novationis Spiritus ſancti, quem effudit in „ nos abunde. “

Sed cum claves Eccleſiæ, & omnia alia ſacramenta in virtute paſſionis Chriſti operentur, videtur quod pari ratione omnia alia ſacramenta liberent hominem a culpa, & a tota pœna.

Sed dicendum eſt, quod paſſio Chriſti operatur in baptiſmo per modum cuiuſdam generationis, quæ requirit ut homo totaliter priori vitæ moriatur, ad hoc ut novam vitam accipiat; & ideo tollitur in baptiſmo totus reatus pœnæ, qui pertinet ad vetuſtatem prioris vitæ. Sed in aliis ſacramentis operatur virtus paſſionis Chriſti per modum ſanationis, ut in pœnitentia. Sanatio autem non requirit ut ſtatim omnis infirmitatis reliquiæ auferantur. Et eadem ratio eſt in aliis ſacramentis.

Sed cum confeſſio peccatorum pertineat ad exteriorem pœnitentiam, quæri poteſt utrum a baptizato confeſſio peccatorum requiratur. Et videtur quod ſic: dicitur enim Matth. III. quod baptizabantur homines a Ioanne, confitentes peccata ſua.

Sed dicendum eſt, quod baptiſmus Ioannis erat baptiſmus pœnitentiæ, quia ſcilicet accipiendo illum baptiſmum quodammodo ſe profitebantur pœnitentiam accepturos de peccato ſuo; & ideo conveniens erat ut confiterentur, ut ſecundum modum peccati, eis pœnitentia ſtatueretur. Sed baptiſmus Chriſti eſt baptiſmus (*a*) remiſſionis omnium peccatorum, ita quod non reſtat baptizato aliqua ſatisfactio pro peccatis præteritis: propter quod nulla eſt confeſſionis vocalis neceſſitas. Ad hoc enim neceſſaria eſt confeſſio in ſacramento pœnitentiæ, ut ſacerdos per poteſtatem clavium convenienter pœnitentem ſolvat, vel liget.

Deinde cum dicit, *Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo*, aſſignat rationem futuræ ſalutis Iudæorum poſt eorum incredulitatem: & primo ponit ſimilitudinem inter utriuſque populi ſalutem; ſecundo huius ſimilitudinis cauſam oſtendit, ibi, *Concluſit enim Deus omnia in incredulitate*. Dicit ergo primo: Ita dico quod omnis Iſrael ſalvus fiet, quamvis nunc ſint inimici. *Sicut enim & vos* Gentiles *aliquando non credidiſtis Deo*: Epheſ. II. 12. „ Eratis illo „ tempore ſine Deo in hoc mundo: “ *nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis*: infra XV. 9. *Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum*: Oſeæ II. 23. „ Miſerebor „ eius quæ fuit abſque miſericordia: “ & hoc *propter eorum incredulitatem*, quæ ſcilicet fuit occaſio veſtræ ſalutis, ut ſupra dictum eſt: *ita & iſti*, ſcilicet Iudæi, *nunc*, ſcilicet tempore gratiæ, *non crediderunt*, ſcilicet Chriſto. Ioan. VIII. 46. „ Quare „ non creditis mihi? “ Et hoc eſt quod ſubdit, *In veſtram miſericordiam*, ideſt in gratiam Chriſti, per quam miſericordiam conſecuti eſtis. Tit. III. 5. „ Secundum „ ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit. “ Vel *non crediderunt*, ut per hoc pervenirent *in veſtram miſericordiam*. Vel *non crediderunt*, quod *in veſtram miſericordiam* occaſionaliter ceſſit, *ut & ipſi* quandoque *miſericordiam conſequantur*. Eſa. [XIV. 1.] „ Mi„ ſerebitur Dominus Iacob. “ Deinde cum dicit, *Concluſit enim Deus omnia in incredulitate*, aſſignat rationem huius ſimilitudinis, quia ſcilicet Deus voluit ut ſua miſericordia in omnibus locum haberet; & hoc eſt quod ſubdit: *Concluſit enim Deus*, ideſt concludi permiſit, *omnia*, ideſt omne hominum genus, tam Iudæos, quam Gentiles, *in incredulitate*, ſicut in quadam catena erroris: Sap. XVII. 17. „ Una catena tenebrarum „ omnes erant colligati: “ *ut omnium miſereatur*; ideſt, ut in omni genere hominum ſua miſericordia locum habeat. Sap. XI. 24. „ Miſereris omnium Domine. “ (*b*) Quod quidem non eſt extendendum ad dæmones, ſecundum errorem Origenis, nec etiam quantum ad omnes homines ſingillatim, ſed ad omnia genera hominum: fit enim hic diſtributio pro generibus ſingulorum, & non pro ſingulis generum. Ideo autem Deus vult omnes per ſuam miſericordiam ſalvari, ut ex hoc humilientur, & ſuam ſalutem non ſibi, ſed Deo aſcribant. Oſeæ XIII. 9. (*c*) „ Perditio tua in te Iſrael, „ tantummodo ex me auxilium tuum. “ Supra III. 19. *Ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo*.

(a) *Al.* *omittitur* remiſſionis. (b) *Al.* Quod quidem non eſt extendendum ad omnes homines ſingillatim, *intermediis omiſſis*. (c) *Al.* Perditio tua Iſrael.

LECTIO V.

O Altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius! Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit; aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei? Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia; * ipſi honor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Supra Apoſtolus conatus fuit aſſignare rationem divinorum iudiciorum, quibus tam Gentes, quam Iudæi poſt incredulitatem miſericordiam conſequuntur; nunc quaſi ad hæc inveſtiganda ſe inſufficientem recognoſcens, exclamando, divinam excellentiam admiratur: & primo admiratur divinam excellentiam; ſecundo probat quod dixerat, ibi, *Quis enim cognovit ſenſum Domini*? Circa primum duo facit. Primo admiratur excellentiam divinæ ſapientiæ ſecundum ſe conſideratæ; ſecundo per comparationem ad nos, ibi, *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius*! Excellentiam divinæ cognitionis admiratur primo quantum ad altitudinem, dicens, *O altitudo*! Eccle. VII. 25. „ Alta profunditas, „ quis inveniet eam? " Hierem. XVII. 12. „ Solium gloriæ altitudinis a principio. " Hæc autem altitudo attenditur quantum ad tria. Uno quidem modo quantum ad rem cognitam, inquantum ſcilicet Deus ſeipſum perfecte cognoſcit. Eccli. XXIV. 7. „ Ego „ in altiſſimis habito. " Alio modo quantum ad modum cognoſcendi, inquantum ſcilicet per ſeipſum omnia cognoſcit. Pſal. CI. 20. „ Proſpexit de excelſo ſancto ſuo „ Dominus, de cælo in terram aſpexit. " Tertio quantum ad certitudinem cognitionis. Eccli. XXIII. 28. „ Oculi Domini multo plus lucidiores ſunt ſuper ſolem. " Secundo admiratur excellentiam divinæ cognitionis quantum ad eius plenitudinem, cum dicit, *Divitiarum*. Eſai. XXXIII. 6. „ Divitiæ ſalutis ſapientia, & ſcientia. " Quæ quidem plenitudo attenditur in tribus. Uno modo in multitudine cognitorum, quia ſcilicet omnia novit: Ioan. ult. 17. „ Domine, tu omnia ſcis: " Coloſ. II. 3. „ In ipſo ſunt omnes theſauri ſapientiæ „ Dei abſconditi. " Alio modo quantum ad facilitatem cognoſcendi, quia ſtatim omnia intuetur ſine inquiſitione, & difficultate. Hebr. IV. 13. „ Omnia nuda & aperta ſunt oculis eius. " Tertio quantum ad copiam cognitionis, quia eam omnibus communicat affluenter. Iacob. I. 5. „ Si „ quis veſtrum indiget ſapientia, poſtulet „ a Deo, qui dat omnibus affluenter. " Tertio admiratur divinam excellentiam quantum ad perfectionem, cum dicit, *Sapientiæ, & ſcientiæ*. Habet enim ſapientiam de divinis: Iob XII. 13 „ Apud ipſum eſt „ fortitudo, & ſapientia: " & ſcientiam de rebus creatis: Baruch III. 32. „ Qui „ ſcit univerſa, novit eam. " Deinde cum dicit, *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius*! oſtendit excellentiam divinæ ſapientiæ per comparationem ad noſtrum intellectum: & primo quantum ad ſapientiam, ad quam pertinet iudicare, & ordinare; unde dicit: *Quam incomprehenſibilia ſunt iudicia eius*! quia ſcilicet homo non poteſt comprehendere rationem divinorum iudiciorum, quia in ſapientia Dei latent. Pſal. XXXV. 7. „ Iudicia tua abyſſus multa. " Iob XI. 7. „ Forſitan veſtigia Dei comprehendes, & Omnipotentem uſque ad perfectum reperies? " Secundo quantum ad ſcientiam, per quam in rebus operatur: unde ſubdit: *Et inveſtigabiles*, ideſt non perfecte ab homine veſtigabiles, *viæ eius*, ideſt proceſſus eius, quibus in creaturis operatur. Etſi enim ipſæ creaturæ ſint homini notæ, tamen modi quibus Deus in creaturis operatur, ab homine comprehendi non poſſunt. Pſal. LXXVI. 20. (*a*) „ In mari via „ tua, & ſemitæ tuæ in aquis multis, & „ veſtigia tua non cognoſcentur. " Iob XXXVIII. 24. „ Per quam viam ſpargitur „ lux numquid aſpexiſti? "

Deinde cum dicit, *Quis enim cognovit ſenſum Domini*? probat quod dixerat; ad quod inducit duas auctoritates, quarum una habetur Eſa. XL. 13. ubi ſecundum litteram noſtram ſic legitur: „ Quis adiuvit ſpiritum „ Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? " loco cuius hic dicitur: *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius eius fuit*? Alia auctoritas habetur Iob XLI. 2. „ Quis „ an-

* *Vulgata* ipſi gloria in ſæcula. (a) *Al.* „ In mari viæ tuæ, in aquis multis. "

„ ante dedit mihi, ut reddam ei? “ ex loco cuius hic dicitur: *Aut quis prior dedit illi, & retribuetur ei?* In his autem verbis, & ſequentibus Apoſtolus tria facit. Primo oſtendit excellentiam divinæ ſapientiæ per comparationem ad intellectum noſtrum, dicens: Dictum eſt, quod *incomprehenſibilia ſunt iudicia eius, & inveſtigabiles viæ eius: quis enim cognovit ſenſum Domini*, per quem ſcilicet iudicat, & operando procedit? quaſi dicat: Nullus, niſi eo revelante. Sap. IX. 17. „ Senſum tuum quis ſcire poterit, „ niſi tu dederis ſapientiam, & miſeris Spi„ritum ſanctum tuum de altiſſimis?. “ & I. Cor. II. 11, „ Quæ ſunt Dei nemo no„vit niſi Spiritus Dei; nobis autem revela„vit Deus per Spiritum ſuum. “ Secundo oſtendit excellentiam divinæ ſapientiæ ſecundum quod in ſe habet altitudinem; quæ quidem eſt altitudo quæ eſt ſupremi principii, ad quod duo pertinent: primo quod non ſit ab alio, ſecundo quod alia ſint ab eo: & hæc oſtendit ibi, *Quoniam ex ipſo.* Quod autem ſapientia Dei non dependeat ab altiori principio, oſtendit dupliciter. Primo quidem per hoc quod non eſt inſtructa alieno conſilio: unde dicit: *Aut quis conſiliarius eius fuit?* quaſi diceret, nullus. Ille enim conſilio indiget qui non plene cognoſcit qualiter ſit agendum: quod Deo non competit. Iob XXVI. 3. „ Cui dediſti conſi„lium? Forſitan illi qui non habet ſapien„tiam? “ Hierem. XXIII. 18. „ Quis af„fuit in conſilio Domini? “ Secundo per hoc quod non eſt adiuta alieno dono: unde ſubdit: *Aut quis prior dedit illi, & per* hoc *retribuetur ei*, quaſi prius danti? quaſi dicat, nullus: non enim poteſt homo dare Deo niſi quæ a Deo accepit. I. Paral. ult. 14. „ Tua ſunt omnia, & quæ de manu „ tua accepimus dedimus tibi. “ Iob XXXV. 7. „ Porro ſi iuſte egeris, quid donabis ei, „ aut quid de manu tua accipiet? “

Deinde cum dicit, *Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, oſtendit altitudinem Dei quantum ad hoc quod (a) ex ipſo ſunt omnia: & primo oſtendit eius cauſalitatem; ſecundo eius dignitatem, ibi, *Ipſi honor, & gloria*; tertio eius perpetuitatem, ibi, *In ſecula ſeculorum. Amen.* Dicit ergo primo: (b) Recte dixi quod nullus prior dedit illi: *quia ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*; & ita nihil poteſt eſſe niſi (c) a Deo acceptum. Ad deſignandum autem Dei cauſalitatem, utitur tribus præpoſitionibus, quæ ſunt, *ex*, *per*, & *in*. Hæc autem præpoſitio *ex* denotat principium motus, & hoc tripliciter: primo quidem ipſum principium agens, vel movens; alio modo ipſam materiam; tertio modo (d) ipſum contrarium oppoſitum, quod eſt terminus a quo incipit motus. Dicimus enim, cultellum fieri ex fabro, & ex ferro, & ex infigurato. Univerſitas autem creaturarum non eſt facta ex præexiſtenti materia, (e) quia & ipſa materia eſt effectus Dei: & ſecundum hoc omnia creata non dicuntur ex aliquo eſſe, ſed ſicut ex oppoſito dicuntur eſſe ex nihilo: quia nihil erant antequam crearentur ut eſſent. Sap. II. 2. „ Ex „ nihilo nati ſumus. “ Ex Deo autem ſunt omnia ſicut ex primo agente. I. Corinth. XI. 12. „ Omnia autem ex Deo. “

Notandum tamen, quod hæc præpoſitio *de* eaſdem habitudines deſignare videtur, hoc tamen ſuperaddit, quia ſemper deſignat (f) cauſam conſubſtantialem. Dicimus enim cultellum eſſe de ferro, non autem de artifice. Quia igitur Filius procedit a Patre, ut ei conſubſtantialis, dicimus Filium eſſe de Patre. Creaturæ vero non procedunt a Deo tamquam ei conſubſtantiales: unde non dicuntur eſſe de ipſo, ſed ſolum ex ipſo. Hæc autem præpoſitio *per* deſignat cauſam operationis. Sed quia operatio eſt medium inter faciens & factum, dupliciter hæc propoſitio *per* poteſt operationis cauſam deſignare. Uno modo ſecundum quod operatio exit ab operante; ſicut aliquid dicitur per ſe operari quod eſt ſibi cauſa ut operetur. Hoc autem eſt uno quidem modo forma; ſicut dicimus, quod ignis calefacit per calorem: alio modo aliquid ſuperius agens; puta ſi dicamus, quod homo generat per virtutem ſolis, vel potius Dei. Sic igitur omnia dicuntur dupliciter eſſe *per ipſum*. Uno modo ſicut per primum agens, cujus virtute omnia alia agunt: Prov. VIII. 15. „ Per me Reges regnant: “ alio modo, inquantum eius ſapientia, quæ eſt eius eſſentia, eſt (g) forma per quam Deus omnia fecit, ſecundum illud Proverb. III. 19. „ Dominus ſapientia fundavit ter„ram. “ Alio vero modo hæc præpoſitio *per* deſignat cauſam operationis, non quidem ſecundum quod exit ab operante, ſed ſecundum quod terminatur ad opera; ſicut dicimus, quod faber fecit cultellum per mar-

(a) *Al.* in ipſo. (b) *Al.* Recte nullus prior dedit illi. (c) *Al.* ab eo. (d) *Al.* ipſum contrarium oppoſitorum, quo incipit motus. (e) *Al.* ſed eſt effectus Dei. (f) *Al.* *deeſt* cauſam. (g) *Al.* *omittitur* forma.

Digitized by Google

martellum; quod non eſt ſic intelligendum, quod martellus ſic cum fabro operetur, ſicut in prioribus intelligebatur; ſed quia cultellus fit ex operatione fabri per martellum. Et ideo dicitur quod hæc propoſitio *per* quandoque deſignat auctoritatem in recto, ſicut cum dicimus, Rex operatur per balivum, quod pertinet ad hoc quod nunc dicitur; quandoque autem in cauſali, ſicut cum dicitur, Balivus per Regem operatur, quod pertinet ad præcedentem modum. Hoc autem modo, de quo nunc loquimur, dicuntur omnia eſſe facta a Patre per Filium, ſecundum illud Ioan I. 3. „ Omnia „ per ipſum facta ſunt: “ non ita quod Pater habeat a Filio hoc quod facit res, ſed potius quia virtutem faciendi Filius accipit a Patre; non tamen inſtrumentalem, aut diminutam, aut aliam; ſed principalem, & æqualem, & eamdem. Ioan. v. 19. „ Quæcumque Pater facit, hæc & Filius ſimiliter facit. “ Unde licet omnia ſint facta a Patre per Filium; non tamen Filius eſt inſtrumentum, vel miniſter Patris. Hæc autem præpoſitio *in* deſignat etiam triplicem habitudinem cauſæ. Uno quidem modo deſignat materiam; ſicut dicimus, animam eſſe in corpore, & formam in materia: hoc autem modo non dicitur, quod omnia ſint in Deo, quia ipſe non eſt cauſa materialis rerum. Alio modo deſignat habitudinem cauſæ efficientis, in cuius poteſtate eſt effectus ſuos diſponere, & ſecundum hoc dicuntur omnia eſſe in ipſo, ſecundum quod omnia in eius poteſtate, & diſpoſitione conſiſtunt, ſecundum illud Pſal. XCIV. 4. „ In manu eius ſunt omnes fines „ terræ: “ & Act. XVII. 28 „ In ipſo vivimus, movemur, & ſumus. “ Tertio modo deſignat habitudinem cauſæ finalis, ſecundum quod totum bonum rei, & conſervatio ipſius conſiſtit in ſuo optimo; & ſecundum hoc dicuntur omnia eſſe in Deo, ſicut in bonitate conſervante. Col. I. 17. „ Et omnia in ipſo conſtant. “ Quod autem dicit, *Omnia*, eſt abſolute accipiendum pro omnibus quæ habent verum eſſe. Peccata autem non habent verum eſſe; ſed inquantum ſunt peccata, dicuntur per defectum alicuius entis: eo quod malum nihil eſt, niſi privatio boni. Et ideo cum dicitur, *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, non eſt intelligendum de peccatis, quia ſecundum Auguſtinum (in Pſal. LVIII. & Lib. I. Conf. cap. XVI.) peccatum nihil eſt, & nihil fiunt homines cum peccant. Quicquid tamen entitatis eſt in peccato, totum eſt a Deo. Sic igitur ſecundum præmiſſa, omnia ſunt *ex ipſo*, ſcilicet Deo, ſicut ex prima operatrice potentia; omnia autem ſunt *per ipſum*, inquantum omnia facit per ſuam ſapientiam; omnia ſunt *in ipſo*, ſicut in bonitate conſervante. Hæc autem tria, ſcilicet potentia, ſapientia, & bonitas, communia ſunt tribus perſonis: unde hoc quod dicitur, *Ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo*, poteſt attribui cuilibet trium perſonarum; ſed tamen potentia, quæ habet rationem principii, appropriatur Patri, qui eſt principium totius divinitatis; ſapientia Filio, qui procedit ut Verbum, quod nihil aliud eſt quam ſapientia genita; bonitas appropriatur Spiritui ſancto, qui procedit ut amor, cuius obiectum eſt bonitas. Et ideo appropriando dicere poſſumus, *Ex ipſo*, ſcilicet ex Patre, *per ipſum*, ſcilicet per Filium, *in ipſo*, ſcilicet in Spiritu ſancto, *omnia ſunt*.

Deinde cum dicit, *Ipſi honor, & gloria*, oſtendit Dei dignitatem, quæ conſiſtit in duobus, quæ præmiſſa ſunt. Nam ex eo quod *ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia*, debetur ei honor, & reverentia, & ſubiectio a tota creatura. Malach. I. 6. „ Si ego pater, ubi eſt honor meus? “ Ex eo vero quod ab alio non accepit nec conſilium, nec donum, debetur ei gloria; ſicut e contrario dicitur homini I. Corinth. IV. 7. „ Si accepiſti, quid gloriaris, quaſi „ non acceperis? “ Et quia hoc eſt proprium Dei, dicitur Eſai. XLII. 8. „ Gloriam meam alteri non dabo. “ Ultimo ponit eius æternitatem, (a) cum dicit, *In ſæcula ſæculorum*: quia eius gloria non eſt tranſitoria, ſicut gloria hominis de qua dicitur Eſa. XL. 6. „ Omnis gloria eius quaſi „ flos agri: “ ſed durat *in ſæcula ſæculorum*, ideſt per omnia ſæcula ſuccedentia ſæculis, prout ſæculum dicitur duratio uniuſcuiuſque rei. Vel *ſæcula ſæculorum* dicuntur ſæcula, ideſt durationes rerum incorruptibilium, quæ continent ſæcula corruptibilium rerum, & præcipue ipſa Dei æternitas; quæ tamen pluraliter dici poteſt, licet in ſe ſit una & ſimplex, propter multitudinem, & diverſitatem contentorum, ut ſit ſenſus, in ſæcula contentiva ſæculorum. Pſalm. CXLIV. 12. „ Regnum „ tuum, regnum omnium ſæculorum. “ Addit autem ad confirmationem, *Amen*; quaſi dicat: Vere ita eſt. Et ſic accipitur in Evangeliis, ubi dicitur, „ Amen dico „ vo-

(a) *Al.* cum dicit, *In ſæcula ſæculorum*, ideſt per omnia ſæcula ſuccedentia ſæculis, *intermediis omiſſis*.

„ vobis . “ Quandoque tamen accipitur pro Fiat : unde in Pſalterio Hieronymi dicitur, „ Dicet omnis populus, Amen, a-„ men : “ **ubi nos habemus , „ Fiat** „ **fiat.** “

CAPITIS XII.

LECTIO I.

OBſecro itaque vos fratres per miſericordiam Dei ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Et nolite conformari huic ſæculo, ſed reformamini in novitate ſenſus veſtri, ut probetis quæ ſit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos: non plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſobrietatem; et unicuique ſicut Deus diviſit menſuram fidei.

POſtquam Apoſtolus oſtendit (*a*) neceſſitatem, virtutem, & originem gratiæ, hic docet gratiæ uſum, quod pertinet ad inſtructionem moralem : & circa hoc duo facit. Primo ponit doctrinam moralem in generali; ſecundo ſpecialiter deſcendit ad quædam particularia pertinentia ad eos quibus ſcribit, circa medium xv. cap. ibi, *Certus ſum autem, fratres mei, & ego ipſe de vobis*. Circa primum duo facit. Primo docet uſum gratiæ quantum ad hoc quod ſit homo perfectus; ſecundo quantum ad hoc quod perfectus imperfectum ſuſtineat, xiv. cap. ibi, *Infirmum autem in fide aſſumite*. Circa primum tria facit. Primo inducit ad perfectionem vitæ quantum ad ſanctitatem quam homo ſervat Deo; ſecundo quantum ad iuſtitiam quam quis exhibet proximo, xiii. cap. ibi, *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*; tertio quantum ad puritatem quam homo conſervat in ſeipſo, circa finem xiii. cap. ibi, *Et hoc ſcientes tempus*. Circa primum duo facit. Primo monet ut homo ſe exhibeat Deo ſanctum; ſecundo docet qualiter aliquis uti debeat donis gratiæ Dei, quibus ſanctificatur, ibi, *Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos*. Circa primum duo facit. Primo docet qualiter aliquis ſe debeat exhibere Deo quantum ad corpus; ſecundo quantum ad animam, ibi, *Et nolite conformari huic ſæculo*. Circa primum duo facit. Primo inducit obſervantiam eorum quæ docentur; & hoc dupliciter. Uno quidem modo ex parte ſui ipſius, cum dicit: *Obſecro itaque vos fratres*; quaſi dicat: Dictum eſt incomprehenſibilia eſſe iudicia Dei, & inveſtigabiles vias eius. Itaque *obſecro vos fratres*, ut ſcilicet obſervetis ea quæ dicentur. Utitur autem obſecratione propter tria. Primo quidem ad demonſtrandam ſuam humilitatem: Proverbior. xviii. 23. „ Cum obſecrationi-„ bus loquitur pauper : “ qui ſcilicet de ſua abundantia non confidit; & ideo non ex eo quod ſuum eſt, ſed ex eo quod Dei eſt, homines conatur inducere ad bonum: nam obſecrare eſt ob ſacra conteſtari. Secundo ut magis ex amore moveat rogando, quam ex timore (*b*) auctoritative imperando. Unde dicitur ad Philem. 8. „ Multam fiduciam habens in Chri-„ ſto Ieſu imperandi tibi quod ad rem „ pertinet, propter caritatem magis obſe-„ cro. “ Gal. ult. 1. „ Vos qui ſpirituales „ eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu leni-„ tatis. “ Tertio propter reverentiam Romanorum, quibus ſcribebat. I. Tim. v. 1. „ Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut „ patrem. “ Alio modo inducit eos ex parte Dei, cum dicit, *Per miſericordiam Dei*, per quam ſcilicet ſalvati eſtis. Tit. ii. v. „ Secundum miſericordiam ſuam ſal-„ vos nos fecit. “ Et ideo ex conſideratione divinæ miſericordiæ debemus facere quod monemur. Matth. xviii. 33. „ Non-„ ne oportuit & te miſereri conſervi tui, „ ſicut & ego tui miſertus ſum? “ Vel poteſt dici: *Per miſericordiam Dei*, ideſt auctoritate Apoſtolatus mihi miſericorditer commiſſi. I. Cor. vii. 25. „ Miſericordiam „ conſecutus ſum a Domino, ut ſim fide-„ lis. “

(a) *Al.* neceſſitatem virtutum, & originem gratiæ. (b) *Al.* auctoritate.

„ lis. " Secundo ponit admonitionem, cum dicit: *Ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem*.

Circa quod ſciendum eſt, quod, ſicut Auguſtinus dicit X. de Civit. Dei (cap. v.) „ viſibile ſacrificium, quod exterius Deo „ offertur, ſignum eſt inviſibilis ſacrificii, „ quo quis ſe, & ſua in Dei obſequium „ exhibet. " Habet autem homo triplex bonum. Primo quidem bonum animæ, quod exhibet Deo per devotionis, & contritionis humilitatem, ſecundum illud Pſal. l. 19. „ Sacrificium Deo ſpiritus contribulatus. " Secundo habet homo exteriora bona, quæ exhibet Deo per eleemoſynarum largitionem: unde dicitur Hebr. ult. 16. „ Beneficentiæ, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus." Tertio habet homo bonum proprii corporis; & quantum ad hoc dicit: *Ut exhibeatis*, ſcilicet Deo, *corpora veſtra*, ſicut quamdam ſpiritualem hoſtiam. Dicebatur autem animal Deo immolatum hoſtia, vel quia pro victoria hoſtium offerebatur, ſeu pro ſecuritate ab hoſtibus; vel quia ad oſtium tabernaculi immolabatur. Exhibet autem homo Deo corpus ſuum ut hoſtiam tripliciter. Uno quidem modo quando aliquis corpus ſuum exponit paſſioni, & morti propter Deum, ſicut dicitur de Chriſto Epheſ. v. 2. „ Tradidit ſemetipſum oblationem, „ & hoſtiam Deo: " & Apoſtolus dicit de ſe Phil. ii. 17. „ Si immolor ſupra ſacrificium, & obſequium fidei veſtræ, gaudeo. " Secundo per hoc quod homo corpus ſuum ieiuniis, & vigiliis macerat ad ſerviendum Deo, ſecundum illud I. Corinth. ix. 27. „ Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo. " Tertio per hoc quod homo corpus ſuum exhibet ad opera iuſtitiæ, & divini cultus exequenda. Supra vi. 19. *Exhibete membra veſtra ſervire iuſtitiæ in ſanctificationem*.

Eſt autem conſiderandum, quod hoſtia quę Deo immolabatur, quatuor habebat. Primo namque ipſa oblatio debebat eſſe integra, & incorrupta: unde dicitur Malach. i. 14. „ Maledictus doloſus, qui habet in grege „ ſuo maſculum, & votum faciens, immolat debile Domino. " Et propter hoc dicit, *Viventem*, ut ſcilicet hoſtia noſtri corporis, quam Deo offerimus, ſit vivens per fidem formatam caritate. Gal. ii. 20. „ Quod nunc vivo in carne, in fide vivo „ Filii Dei. " Eſt autem attendendum, quod (a) materialis hoſtia, quæ prius viva erat, occidebatur ut immolaretur, ad oſtendendum quod adhuc mors regnabat in homine, regnante peccato, ut ſupra v. dictum eſt. Sed hæc hoſtia ſpiritualis ſemper vivit, & in vita proficit, ſecundum illud Ioan. x. 10. „ Ego veni, ut vitam habeant, „ & abundantius habeant: " quia iam peccatum ablatum eſt per Chriſtum: niſi dicamus, quod hoſtia corporis noſtri vivit quidem Deo per iuſtitiam fidei, ſed mortificatur concupiſcentiis carnis. Coloſ. iii. 5. „ Mortificate membra veſtra quæ ſunt ſuper terram. " Secundo vero hoſtia Deo oblata, in ipſa immolatione ſanctificabatur: unde dicitur Lev. xxii. 3. „ Omnis homo „ qui acceſſerit de ſtirpe veſtra ad ea quæ „ conſecrata ſunt, & quæ obtulerunt filii „ Iſrael Domino, in quo eſt immunditia, „ peribit coram Domino. " Et ideo ſubdit, *Sanctam*, ſcilicet per devotionem, qua corpus noſtrum Dei ſervitio mancipatur. Lev. xx. 7. „ Sanctificamini, & eſtote ſancti, quia „ ego (b) ſanctus Dominus Deus veſter. " Proprie autem ſanctitas dicitur per reſpectum ad Deum, inquantum ſcilicet homo ſervat ea quæ ſunt iuſta quo ad Deum. Tertio quantum ad ipſam ſacrificii conſumptionem dicebatur ſacrificium ſuave, & acceptum Domino, ſecundum illud Lev. i. 13. „ Oblata omnia adolebit ſacerdos ſuper „ altare in holocauſtum, & in odorem ſuaviſſimum Domino. " Unde hic dicit, *Deo placentem*, ſcilicet per rectitudinem intentionis. Pſal. lv. 14. „ Ut placeam coram Deo in lumine viventium. " Quarto in ipſa ſacrificii præparatione apponebatur ſal: unde Lev. ii. 13. „ Quicquid obtuleris ſacrificii, ſale condies: " & Marc. ix. 8. dicitur: „ Omnis victima ſale ſalietur. " Sal autem diſcretionem ſapientiæ ſignificat: unde dicitur Coloſs. ult. 5. „ In ſapientia ambulate ad eos qui foris „ ſunt. Sermo veſter ſemper in gratia ſit „ ſale conditus. " Unde & hic ſequitur: *Rationabile obſequium veſtrum*; ſcilicet, cum diſcretione corpora veſtra Deo exhibeatis hoſtiam vel per martyrium, vel per abſtinentiam, vel per quodcumque opus iuſtitiæ. I. Corinth. xiv. 40. „ Omnia honeſte, & „ ſecundum ordinem fiant in vobis: " & in Pſalm. xcviii. 3. „ Honor Regis iudicium diligit. "

Aliter ſe habet homo iuſtus ad interiores actus, quibus Deo obſequitur, & ad exteriores: nam bonum hominis, & iuſtitia eius principaliter in interioribus actibus con-

(a) *Al.* naturalis. (b) *Al. deeſt* ſanctus.

conſiſtit, quibus ſcilicet homo credit, ſperat, & diligit: unde dicitur Luc. XVII. 21. „ Regnum Dei intra vos eſt: “ non autem principaliter conſiſtit in exterioribus actibus: infra XIV. 17. *Non eſt regnum Dei eſca, & potus*. Unde interiores actus ſe habent per modum finis, qui ſecundum ſe quæritur; exteriores vero actus, ad quos Deo corpora exhibentur, ſe habent ſicut ea quæ ſunt ad finem. In eo autem quod quæritur tamquam finis, nulla menſura adhibetur; ſed quanto maius fuerit, tanto melius ſe habet: in eo autem quod quæritur propter finem, adhibetur menſura ſecundum proportionem ad finem: ſicut medicus ſanitatem facit quantum poteſt; medicinam autem non tantum dat quantum poteſt, ſed quantum videt expedire ad ſanitatem conſequendam. Et ſimiliter homo in fide, in ſpe, & in caritate nullam menſuram debet adhibere, ſed quanto plus credit, ſperat, & diligit, tanto melius eſt: propter quod dicitur Deuter. VI. 5. „ Diliges Dominum Deum tuum ex toto corde tuo, „ & ex tota anima tua, & ex tota fortitudine tua. “ Sed in exterioribus actibus eſt adhibenda diſcretionis menſura per comparationem ad caritatem: unde dicit Hieronymus (epiſt. ad Ruſtic. & ad Roman.) „ Nonne rationalis homo dignitatem amittit, qui ieiunium, vel vigilias „ præfert ſenſus integritati, ut propter „ Pſalmorum, atque officiorum decantationem, amentiæ, vel triſtitiæ quis notam „ incurrat? “

Deinde cum dicit, *Et nolite conformari huic ſæculo*, oſtendit qualiter ſe debeat homo exhibere Deo quantum ad animam: & primo prohibet ſæculi conformitatem, cum dicit, *Et nolite conformari huic ſæculo*, ideſt rebus quæ temporaliter tranſeunt: nam ſæculum præſens eſt quædam menſura eorum quæ temporaliter labuntur. Rebus autem temporalibus homo conformatur per affectum, eis amore inhærendo. Oſeæ IX. 10. „ Facti ſunt abominabiles, ſicut ea quæ „ dilexerunt. “ Iac. I. 27. „ Religio munda, & immaculata (*a*) apud Deum, & „ Patrem hæc eſt, immaculatum ſe cuſtodire ab hoc ſæculo. “ Conformatur etiam huic ſæculo qui vitam ſæculariter viventium imitatur. Epheſ. IV. 17. „ Teſtificor in Domino, ut iam non amplius „ ambuletis, ſicut & Gentes ambulant. “ Secundo mandat interiorem mentis reformationem, cum dicit: *Sed reformamini in novitate ſenſus veſtri*. Senſus autem hominis hic dicitur ratio, ſecundum quod per eam homo iudicat de agendis. Hunc autem ſenſum homo in ſua creatione habuit integrum, & vigentem: unde dicitur Eccli. XVII. 6. „ Senſu implevit corda illorum, & bona, „ & mala oſtendit illis. “ Sed per peccatum hic ſenſus eſt corruptus, & quaſi inveteratus: Baruch III. 11. „ Inveteraſti in „ terra aliena: “ & per conſequens pulchritudinem, & decorem ſuum amiſit. Thren. I. 6. „ Egreſſus eſt a filia Sion omnis decor eius. “ Monet ergo Apoſtolus ut reformemur; ideſt, iterato formam, & decorem mentis aſſumamus, quem noſtra mens habuit: quod quidem fit per gratiam Spiritus ſancti, ad quam (*b*) participandam homo ſtudium habere debet; ita ſcilicet ut qui eam nondum perceperunt, eam percipiant; & qui illam perceperunt, in ea proficiant. Epheſ. IV. 23. „ Renovamini ſpiritu mentis veſtræ. “ Pſalm. CII. 5. „ Renovabitur ut aquilæ iuventus „ tua. “ Vel aliter. (*c*) *Reformamini*, ſcilicet in exterioribus actibus, *in novitate ſenſus veſtri*, ideſt ſecundum novitatem gratiæ, quam mente percepiſtis. Tertio aſſignat rationem admonitionis prædictæ, cum dicit: *Ut probetis quæ ſit voluntas Dei*. Circa quod conſiderandum eſt, quod ſicut homo qui habet guſtum infectum, non habet rectum iudicium de ſaporibus; ſed ea quæ ſunt ſuavia, interdum abominatur, ea vero quæ ſunt abominabilia, appetit; qui autem habet guſtum ſanum, rectum iudicium de ſaporibus habet: ita homo qui habet corruptum affectum, quaſi conformatum rebus ſæcularibus, non habet rectum iudicium de bono; ſed ille (*d*) qui habet ſanum affectum, ſenſu eius innovato per gratiam, rectum iudicium habet de bono. Ideo ergo dixit: *Nolite conformari huic ſæculo, ſed* (*e*) *reformamini in novitate ſenſus veſtri, ut probetis*; ideſt, experimento cognoſcatis: Pſal. XXXIII. 9. „ Guſtate, & videte quoniam „ ſuavis eſt Dominus: “ *quæ ſit voluntas Dei*, qua ſcilicet vult vos eſſe ſalvos: I. Theſſ. IV. 3. „ Hæc eſt voluntas Dei, „ ſanctificatio veſtra: “ *bona*, ideſt (*f*) qua vult bonum honeſtum nos velle, & ad hoc ſuis præceptis nos inducit: Mich. VI. 8. „ Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum

(a) *Al. emittitur* apud Deum, & Patrem. (b) *Al.* participando. (c) Al. *Renovamini*. (d) *Al.* qui habet [illegible] (*[illegible]*) & ſanum affectum. (e) Al. *renovamini*. (f) *Al. deeſt* quia.

num, & quid Deus requirat a te: " & *beneplacens*, inquantum ſcilicet bene diſpoſito eſt delectabile id quod Deus vult nos velle: Pſam. xviii. 9. „ Iuſtitiæ Domini re„ ctæ, lætificantes corda: " & non tantum utilis ad finem conſequendum, ſed etiam *perfecta*, quaſi coniungens nos fini. Matth. v. 48. „ Eſtote perfecti; ſicut Pater veſter „ cæleſtis perfectus eſt. " Geneſ. xvii. 1. „ Ambula coram me, & eſto perfectus. " Talem ergo experiuntur Dei voluntatem illi qui non conformantur huic ſæculo, ſed reformantur in novitate ſenſus ſui; illi autem qui in vetuſtate permanent, ſæculo conformati, iudicant Dei voluntatem non eſſe bonam, ſed gravem, & inutilem. Eccli. vi. 21. „ Quam aſpera eſt ſapientia indoctis „ hominibus. "

Deinde cum dicit, *Dico enim per gratiam quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos*, docet qualiter donis Dei homo debeat uti: & primo docet hoc quantum ad dona quæ non ſunt omnibus communia, ſicut ſunt gratiæ gratis datæ; ſecundo quantum ad donum caritatis, quod eſt omnibus commune, ibi, *Dilectio ſine ſimulatione &c.* Circa primum duo facit. Primo docet in generali quomodo debeat homo uti gratiis gratis datis; ſecundo exequitur hoc per partes, (a) ibi, *Habentes autem donationes*. Circa primum duo facit. Primo proponit documentum; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Sicut enim in uno corpore multa membra habemus*. Circa primum tria facit. Primo excludit ſuperfluum, dicens: Monui quod reformemini in novitate ſenſus veſtri, quod quidem moderate facere debetis: *dico enim*, ideſt mando, *per gratiam* Apoſtolatus, & auctoritate apoſtolica, *quæ data eſt mihi*. Gal. ii. 9. „ Cum cognoviſſent gratiam quæ data eſt „ mihi inter Gentes. " Epheſ. iii. 8. „ Mi„ hi omnium ſanctorum minimo data eſt „ gratia hæc, in Gentibus evangelizare di„ vitias Chriſti. " *Omnibus qui ſunt inter vos*: quia omnibus eſt hoc utile. I. Corinth. vii. 7. „ Volo omnes homines eſſe ſicut „ meipſum. " Hoc, inquam, mando: *Non plus ſapere quam oportet ſapere*; ideſt, nullus præſumat de ſenſu, aut ſapientia ſua, confidens ſupra ſuam menſuram. Eccle. vii. 17. „ Non plus ſapias quam neceſſe eſt. " Pſal. cxxx. 2. „ Neque ambulavi in magnis, „ neque in mirabilibus ſuper me. " Secundo hortatur ad id quod eſt medium, dicens: *Sed ſapere ad ſobrietatem*; ſcilicet, mando vobis ut menſurate ſapiatis, ſecundum gratiam vobis datam: ſobrietas enim menſuram importat; & quamvis proprie dicatur circa potum vini, poteſt tamen accipi circa quamlibet materiam, in qua homo debitam menſuram obſervat. Tit. ii. 12. „ Sobrie, & iuſte, & pie vivamus in „ hoc ſæculo. " Tertio docet ſecundum quid accipienda ſit menſura medii, dicens: Et hoc, inquam, *ſicut Deus unicuique diviſit*, ideſt diſtribuit, *menſuram fidei*, ideſt menſuram donorum ſuorum, quæ ordinatur ad fidei ædificationem. I. Corinth. xii. 7. „ Unicuique datur manifeſtatio ſpiritus ad „ utilitatem. " Dat enim Deus huiuſmodi dona, non eadem omnibus, ſed diverſa diverſis diſtribuit, ſecundum illud I. Corinth. xii. 4. „ Diviſiones gratiarum ſunt. " Nec omnibus æqualiter dat, ſed unicuique ſecundum certam menſuram. Epheſ. iv. 7. „ Unicuique noſtrum data eſt gratia ſecun„ dum menſuram donationis Chriſti. " Et ideo Apoſtolus ſobrie ſapiens, ſecundum hanc menſuram dicebat II. Corinth. x. 13. „ Non autem in immenſum gloriamur, ſed „ ſecundum menſuram regulæ qua men„ ſus eſt nobis Deus. " Soli autem Chriſto datus eſt Spiritus non ad menſuram, ut dicitur Ioan. iii. Non ſolum autem alias gratias gratis datas dat Deus menſurate, ſed etiam ipſam fidem, quæ per dilectionem operatur: unde Luc. xvii. 5. diſcipuli Chriſto dixerunt: „ Domine adauge „ nobis fidem. "

(a) *Al.* ibi, *Sicut enim in uno corpore &c.* intermediis omiſſis.

LE-

LECTIO II.

SIcut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent; ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra, habentes donationes ſecundum gratiam quæ data eſt nobis, differentes, ſive prophetiam ſecundum rationem fidei, ſive miniſterium, in miniſtrando, ſive qui docet, in doctrina; qui exhortatur. in exhortando; qui tribuit, in ſimplicitate; qui præeſt, in ſolicitudine; qui miſeretur, in caritate. Dilectio ſine ſimulatione. Odientes malum, adhærentes bono, caritatem fraternitatis invicem diligentes, honore invicem prævenientes, ſolicitudine non pigri, ſpiritu ferventes, Domino ſervientes, ſpe gaudentes, in tribulatione patientes, orationi inſtantes, neceſſitatibus ſanctorum communicantes, hoſpitalitatem ſectantes.

PRæmiſſa admonitione, hic Apoſtolus rationem aſſignat ſumptam ex ſimilitudine corporis myſtici ad corpus naturale: & primo in corpore naturali tangit tria. Primo quidem corporis unitatem, eum dicit, *Sicut enim in uno corpore*: ſecundo membrorum pluralitatem, cum dicit, *Multa membra habemus*: eſt enim corpus humanum organicum ex diverſitate membrorum conſtitutum: tertio officiorum diverſitatem, cum dicit: *Omnia autem membra non eumdem actum habent*: fruſtra enim eſſet membrorum diverſitas, niſi ad diverſos actus ordinarentur. Deinde aptat hæc tria ad corpus Chriſti myſticum, quod eſt Eccleſia. Epheſ. I. 22. „ Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, quæ „ eſt corpus eius. “ Circa quod etiam tria tangit. Primo quidem fidelium quaſi membrorum multitudinem, cum dicit: *Ita multi unum corpus ſumus in Chriſto*. Luc. XIV. 16. „ Homo quidam fecit cœnam magnam, & „ vocavit multos. “ Eſa. LIV. 1. „ Multi „ filii deſertæ. “ Quamvis enim ſint pauci per comparationem ad infructuoſam multitudinem (*a*) damnatorum, ſecundum illud Matth. VII. 14. „ Arcta eſt via quæ ducit „ ad vitam, & pauci inveniunt eam; “ tamen abſolute loquendo ſunt multi: Apoc. VII. 9. „ Poſt hæc vidi turbam magnam, „ quam dinumerare nemo poterat. “ Secundo tangit corporis myſtici unitatem, cum dicit, *Unum corpus ſumus*. Epheſ. II. 16. „ Ut reconciliet ambos in uno corpore „ Deo per crucem. “ Huius autem corporis myſtici eſt unitas ſpiritualis, per quam fide, & affectu caritatis (*b*) invicem unimur, & Deo, ſecundum illud Epheſ. IV. 4. „ Unum corpus, & unus ſpiritus. “ Et quia ſpiritus unitatis a Chriſto in nos derivatur: ſupra VIII. 9. *Si quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius*: ideo ſubdit, *In Chriſto*, qui per ſpiritum ſuum, quem dat nobis, nos invicem unit, & Deo. Ioan. XVII. 22. „ Ut ſint unum in nobis, ſicut „ & nos unum ſumus. “ Tertio tangit officiorum diverſitatem ad utilitatem communem reductam, dicens: *Singuli autem alter alterius membra*. Membrorum enim quodlibet, proprium actum habet, & virtutem. Inquantum ergo unum membrum ſua virtute, & actu alteri prodeſt, dicitur membrum alterius; ſicut pes dicitur membrum oculi, inquantum oculum defert, & oculus dicitur membrum pedis, inquantum dirigit pedem. I. Cor. XII. 21. „ Non poteſt di„ cere oculus manui, Opera tua non indi„ geo. “ Ita etiam in corpore myſtico ille qui accepit gratiam prophetię, indiget illo qui accepit gratiam ſanitatum; & ita eſt in omnibus aliis. Unde dum unuſquiſque fidelis ſecundum gratiam ſibi datam alteri ſervit, efficitur alterius membrum. Galat. ultim. 2. „ Alter alterius onera portate. “ I. Pet. IV. 10. „ Unuſquiſque ſicut accepit „ gratiam, in alterutrum illam adminiſtran„ tes. “

Deinde cum dicit, *Habentes autem donationes*, exequitur per partes monitionem, quam ſupra poſuerat de ſobrio, & moderato gratiæ uſu: & primo ponit gratiarum diverſitatem, dicens: Sumus, inquam, *alter alterius membra*, non ſecundum eamdem gratiam, (*c*) ſed *habentes* diverſas *donationes*, differentes, non ex diverſitate meritorum, ſed *ſecundum gratiam qua data eſt nobis*. I. Corinth. VII. 7. „ Unuſquiſque pro-

(a) *Al.* omittitur damnatorum. (b) *Al.* invicem unimur Deo. (c) *Al.* ſed habentes differentes &c.

„ proprium donum habet ex Deo: unus quidem ſic, alius vero ſic." Matth. xxv. 14. „ Vocavit ſervos ſuos, & tradidit illis „ bona ſua; & uni dedit quinque talenta, „ alii autem duo, alii vero unum." Secundo docet diverſarum gratiarum uſum: & primo in rebus divinis quantum ad cognitionem quidem dicens, *Sive prophetia*, quam habentes utamur ea ſecundum rationem fidei. Dicitur autem prophetia quædam apparitio ex revelatione divina eorum quæ ſunt procul: unde I. Reg. ix. 9. dicitur: „ Qui Propheta hodie dicitur, vocabatur olim Videns." Sunt autem procul a cognitione noſtra, ſecundum ſe quidem futura contingentia, quæ propter defectum ſui eſſe, cognoſcibilia non ſunt; ſed res divinæ ſunt procul a noſtra cognitione, non ſecundum ſe, cum ſint maxime cognoſcibiles: quia, ut dicitur I. Joan. 1. 5. „ Deus „ lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ:" ſed propter defectum intellectus noſtri, qui ſe habet ad ea quæ ſunt in ſeipſis maniſeſtiſſima, ſicut oculus noctuæ ad lucem (a) ſolis. Et quia unumquodque magis (b) proprie dicitur tale quod eſt ſecundum ſe tale, (c) quam quod eſt tale ſecundum aliud; inde eſt quod magis proprie dicuntur eſſe procul a cognitione noſtra futura contingentia: & propter hoc horum proprie eſt prophetia. Amos iii. 7. „ Non faciet Dominus Deus verbum, niſi revelaverit ſecretum ſuum ad ſervos ſuos Prophetas." Dicitur tamen prophetia communiter etiam revelatio quorumcumque occultorum. Hoc autem donum prophetiæ non ſolum fuit in veteri teſtamento, ſed etiam in novo. Joel. ii. 28. „ Effundam de ſpiritu meo „ ſuper omnem carnem, & prophetabunt „ filii veſtri." Dicuntur etiam Prophetæ in novo teſtamento qui prophetica dicta exponunt: quia ſacra Scriptura eodem Spiritu interpretatur quo eſt condita. Eccli. xxiv. 46. „ Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam." Ordinatur autem prophetiæ donum, ſicut & aliæ gratiæ gratis datæ, ad fidei ædificationem. I. Corinth. xii. 7. „ Unicuique datur maniſeſtatio ſpiritus ad „ utilitatem." Hebr. ii. 4. „ Confirmata „ eſt (ſcilicet doctrina fidei) conteſtante „ Deo ſignis, & prodigiis, & variis virtutibus, & Spiritus ſancti diſtributionibus." Et ideo prophetia eſt utendum *ſecundum rationem fidei*, ideſt non in vanum, ſed ut per hoc fides confirmetur; non autem contra fidem. Unde dicitur Deut. xiii. 1. „ Si ſurrexerit in medio tui Propheta, & dixerit tibi, Eamus, & ſequamur deos alie„ nos, non audies verba Prophetæ illius:" quia ſcilicet prophetizat contra rationem fidei. Quantum ad ſacramenta miniſtranda ſubdit: *Sive miniſterium in miniſtrando*; ideſt, ſi quis accepit gratiam, vel officium miniſterii, puta ut ſit Epiſcopus, vel Sacerdos, qui dicuntur miniſtri Dei: Eſa. lxi. 6. „ Vos „ Sacerdotes Domini vocabimini, miniſtri „ Dei noſtri dicetur vobis:" exequatur illud, diligenter exequendo in miniſtrando. II. Timoth. iv. 5. „ Miniſterium tuum imple." Secundo tangit ea quæ pertinent ad res humanas, in quibus poteſt aliquis alteri ſubvenire. Primo quidem quantum ad cognitionem vel ſpeculativam, vel practicam. Quantum ergo ad ſpeculativam primo dicit: *Sive qui docet*, ideſt qui habet officium, vel gratiam docendi, utatur *in doctrina*; ideſt, ut ſtudioſe, & fideliter doceat. Iob iv. 3. „ Ecce docuiſti plurimos." Matth. ult. 19. „ Euntes docete omnes gentes." Quantum autem ad cognitionem practicam ſubdit: *Qui exhortatur*, ideſt qui habet officium, vel gratiam exhortandi homines ad bonum, utatur illo *in exhortando*. I. Theſſ. ii. 3. „ Exhortatio noſtra non „ fuit de errore, neque de immunditia, „ neque in dolo." Tit. ii. 15. „ Hæc lo„ quere, & exhortare." Deinde ponit ea quæ pertinent ad exteriora opera, in quibus quandoque aliquis ſubvenit alicui aliquod donum dando; & quantum ad hoc dicit: *Qui tribuit*, ideſt qui habet facultatem tribuendi, & gratiam, exequatur hoc *in ſimplicitate*, ut ſcilicet nihil mali ex illo intendat, quaſi donis homines ad malum alliciens: vel etiam cum aliquis ex modico dato intendit multo maiora acquirere. Eccli. xx. 14. „ Datum inſipientis non erit tibi utile: oculi enim illius ſeptemplices „ ſunt: exigua dabit, & multa improperabit:" & Proverb. ii. 3. „ Simplicitas „ iuſtorum diriget eos." Quandoque autem aliquis ſubvenit alteri eius curam habendo; & quantum ad hoc dicit: *Qui præeſt*, id eſt qui eſt in prelationis officio conſtitutus, utatur illo officio *in ſollicitudine*. Hebr. ultim. 17. „ Obedite prepoſitis veſtris, & ſubiacete eis: ipſi enim pervigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. II. Corinth. xi. 28. „ Sollicitudo omnium Eccleſiarum." Quandoque autem ſubvenit aliquis alicui relevando eius miſeriam; & quantum ad hoc dicit:

(a) *Al. omittitur* ſolis. (b) *Al. deeſt* proprie. (c) *Al.* quam ſecundum aliud.

cit: *Qui miſeretur*, id eſt qui habet facultatem, & affectum miſerendi, exequatur hoc *in hilaritate*, quaſi libenter hoc faciens. II. Corinth. IX. 7. „ Non ex triſtitia, (a) „ aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem „ diligit Deus. “ Eccli. XXXV. 11. „ In o„ mni dato hilarem fac vultum tuum. “

Deinde cum dicit, *Dilectio ſine ſimulatione &c.* docet uſum doni gratuiti, quod eſt omnibus commune, ſcilicet caritatis: & primo ponit ea quæ pertinent ad caritatem in generali; ſecundo ponit quædam ſpecialiter pertinentia ad dilectionem quorumdam, ibi, *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit (b) qualis debeat eſſe dilectio caritatis ex parte dilectionis; ſecundo qualiter ſe debeat habere ad proximum, ibi, *Caritatem fraternitatis*; tertio qualiter ſe debeat habere ad Deum, ibi, *Solicitudine non pigri*. Circa qualitatem autem caritatis tria docet. Primo quidem quod dilectio debet eſſe vera: unde dicit, *Dilectio ſine ſimulatione*, ut ſcilicet non tantum in verbo, aut in exteriori apparentia, ſed ſit in vero cordis affectu, & efficacia operis. I. Ioan. III. 18. „ Non diligamus verbo, neque lingua, „ ſed opere, & veritate. “ Eccli. VI. 15. „ Amico fideli nulla eſt comparatio. “ Secundo docet quod dilectio debet eſſe pura, cum dicit, *Odientes malum*. Tunc enim eſt pura dilectio quando homo non conſentit amico ſuo in malum, ſed ita diligit hominem, ut eius vitium odiat: unde dicitur I. Corinth. XIII. 6. „ Non gaudet ſu„ per iniquitate, congaudet autem verita„ ti. “ Pſal. CXVIII. 113. „ Iniquos odio „ habui. “ Tertio docet quod dilectio debet eſſe honeſta, cum dicit, *Adhærens bono*, ut ſcilicet aliquis adhæreat alteri propter bonum virtutis. Galat. IV. 18. „ Bonum „ autem æmulamini in bono ſemper. “ Hæc eſt pulchra dilectio, de qua dicitur Eccli. XXIV. 24. „ Ego mater pulchræ dilectionis. Deinde cum dicit, *Caritatem fraternitatis*, oſtendit qualiter caritas ſe debet habere ad proximum: & primo quantum ad interiorem affectum, cum dicit: *Caritatem fraternitatis invicem diligentes*: ut ſcilicet non ſolum fratres diligamus per caritatem, ſed etiam diligamus ipſam caritatem, qua eos diligimus, & ab eis diligimur. Sic enim ſi caram habemus caritatem, non de facili eam diſſolvi faciemus. Hebr. ult. 1. „ Ca„ ritas fraternitatis maneat in vobis. “ Cantic. ult. 7. „ Si dederit homo omnem „ ſubſtantiam domus ſuæ pro dilectione, „ tamquam nihil deſpiciet illam. “ Secundo quantum ad exteriorem effectum, cum dicit: *Honore invicem prævenientes*: in quo tria deſignantur. Primo quidem quod homo proximum in reverentia debet habere, quod pertinet ad rationem honoris: nullus enim poteſt vere diligere eum quem deſpicit. Phil. II. 3. „ In humilitate ſuperiores in„ vicem arbitrantes. “ Quod quidem fit, dum aliquis ſuum defectum conſiderat, & bonum proximi. In honore autem non ſolum reverentia intelligitur, ſed etiam neceſſariorum ſubventio; ſicut cum dicitur Exod. XX. 12. „ Honora patrem tuum, & „ matrem tuam, “ præcipitur neceſſariorum ſubventio; ſicut patet per hoc quod Dominus Matth. V. arguit phariſæos contra hoc præceptum impedientes filios a ſubventione parentum. Secundo deſignatur quod effectus dilectionis debet mutuo exhiberi, ut ſcilicet homo non ſolum velit beneficia recipere, ſed etiam exhibere. Eccli. IV. 36. „ Non ſit porrecta manus tua ad accipien„ dum, & ad dandum collecta: “ & XIV. 16. „ In diviſione ſortis da, & accipe. “ Et hoc deſignat cum dicit, *Invicem*. Tertio deſignatur quod effectus dilectionis debet eſſe promptus, & velox; quod deſignatur cum dicit, *Prævenientes*, ut ſcilicet aliquis præveniat amicum in beneficiis. Eccli. XXXVII. 1. „ Omnis amicus dicit: Et ego amici„ tiam copulavi. “ Deinde cum dicit, *Solicitudine non pigri*, oſtendit qualiter ſe debeat habere dilectio caritatis ad Deum: & primo incipit ab ipſa rationis attentione, cum dicit: *Solicitudine ſitis non pigri*, ſcilicet ad ſerviendum Deo. Mich. VI. 8. „ In„ dicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & „ quid Deus requirat a te: “ poſtea ſubdit ibid. „ Solicite ambulare cum Deo tuo. “ II. Timoth. II. 15. „ Solicite cura teipſum „ probabilem exhibere Deo. “ Secundo quantum ad effectum, cum dicit: *Spiritu ſitis ferventes*, ſcilicet in Dei dilectione. Procedit autem fervor ex abundantia caloris. Unde fervor ſpiritus dicitur, quia propter abundantiam divinæ dilectionis totus homo fervet in Deum. Act. XVIII. dicitur, quod Apollo fervens ſpiritu loquebatur. I. Theſſ. ult. 19. „ Spiritum nolite extinguere. “ Tertio quantum ad exterius obſequium, cum dicit, *Domino ſervientes*, ſcilicet ſervitute latriæ, quæ ſoli Deo debetur. Deut. VI. 13. „ Dominum Deum tuum adorabis, & „ illi ſoli ſervies. “ Pſal. II. 11. „ Ser-

vite

(a) *Al.* neque. (b) *Al.* qualis debeat eſſe dilectio ex parte diligentis.

Digitized by Google

„ vite Domino in timore. “ Vel ſecundum aliam litteram, *Tempori ſervientes*, ut ſcilicet Dei ſervitium congruo tempore faciamus. Eccle. VIII. 6. „ Omni negotio tem„ pus eſt, & opportunitas. “ Quarto quantum ad mercedem ſervitutis, cum dicit, *Spe gaudentes*, ſcilicet mercedis, quæ eſt Dei fruitio. Gen. XV. 1. „ Ego Dominus „ merces tua magna nimis. “ Supra v. 2. *Gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei*. Facit autem ſpes hominem gaudentem ratione certitudinis, ſed tamen affligit ratione dilationis. Prov. XIII. 12. „ Spes quæ differtur, affligit ani„ mam. “ Quinto quantum ad difficultatem, quam homo patitur in Dei ſervitio: unde ſubdit: *In tribulatione*, ſcilicet quam propter Deum ſuſtinetis, ſitis *patientes*. Supra v. 3. *Tribulatio patientiam operatur*. Sexto quantum ad omnia prædicta dicit, *Orationi inſtantes*; in quo orationis aſſiduitas deſignatur. Luc. XVIII. 1. „ Oportet ſemper orare, & num„ quam deficere. “ I. Theſſ. V. 17. „ Sine „ intermiſſione orate. “ Per orationem enim in nobis ſolicitudo excitatur, fervor accenditur, ad Dei ſervitium incitamur, gaudium ſpei in nobis augetur, & auxilium in tribulatione promeremur. Pſal. CXIX. 1. „ Ad Dominum, cum tribularer, clamavi, „ & exaudivit me. “

Deinde cum dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes*, determinat de caritate quantum ad ſpeciales quaſdam perſonas: & primo quidem quantum ad indigentes; ſecundo quantum ad inimicos, ibi, *Benedicite perſequentibus vos*. Circa primum duo facit. Primo inducit ad exhibenda beneficia caritatis indigentibus in univerſali, cum dicit: *Neceſſitatibus ſanctorum communicantes*. Ubi tria ſunt notanda. Primo quidem quod eleemoſynæ ex caritate ſunt impendendæ indigentibus, ſive neceſſitatem patientibus. Epheſ. IV. 28. „ Laboret operando mani„ bus ſuis quod bonum eſt, ut habeat un„ de tribuat neceſſitatem patienti. “ Secundo quod potius eſt ſubveniendum iuſtis & ſanctis quam aliis: unde dicit, *Neceſſitatibus ſanctorum*. Eccli. XII. 5. „ Da iuſto, „ & non recipias peccatorem. “ Quod quidem non ſic eſt intelligendum, quin etiam in neceſſitatibus ſit peccatoribus ſubveniendum; ſed quia non eſt eis ſubveniendum ad fomentum peccati: utilius tamen eſt ſubvenire iuſtis, quia talis eleemoſyna fructuoſa eſt non ſolum ex parte dantis, ſed etiam ex ſuffragio recipientis. Luc. XVI. 9. „ Facite vobis amicos de mammona iniqui„ tatis, ut cum defeceritis, recipiant vos „ in æterna tabernacula, “ ſcilicet ſuis ſuffragiis. Secundo in ſpeciali admonet ad hoſpitalitatem, dicens, *Hoſpitalitatem ſectantes*, quia ſcilicet in hoc miſericordiæ opere alia miſericordiæ opera includuntur: nam hoſpes non ſolum domum exhibet ad manendum, ſed etiam alia neceſſaria ſubminiſtrat. Hebr. ult. 2. „ Hoſpitalitatem „ nolite oblivisci. “ I. Petr. IV. 9. „ Ho„ ſpitales invicem ſine murmuratione. “

LECTIO III.

BEnedicite perſequentibus vos, benedicite, & nolite maledicere. Gaudere cum gaudentibus, flere cum flentibus. Idipſum invicem ſentientes, non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes. Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos. Nulli malum pro malo reddentes, providentes bona, non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus: ſi fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes: non voſmetipſos defendentes, cariſſimi, ſed date locum iræ: ſcriptum eſt enim: Mihi vindictam, & ego retribuam, dicit Dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum; ſi ſitit, potum da illi: hoc enim faciens, carbones ignis congeres ſuper caput eius. Noli vinci a malo, ſed vince in bono malum.

SUpra Apoſtolus oſtendit qualiter caritas ſit exhibenda indigentibus; nunc oſtendit qualiter ſit exhibenda etiam inimicis: & primo ponit admonitionem; ſecundo probat quod dixit, ibi, *Scriptum eſt enim &c.* Circa primum conſiderandum eſt, quod ad caritatem tria pertinent. Primo quidem benevolentia, quæ conſiſtit in hoc quod aliquis velit bonum alteri, & malum eius nolit; ſecundo concordia, quæ conſiſtit in hoc quod amicorum ſit idem nolle & velle; tertio beneficentia, quæ conſiſtit in hoc quod aliquis benefaciat ei quem amat, & eum non lædat. Primo ergo ponit ea quæ pertinent ad benevolentiam; ſecundo ea quæ pertinent ad concordiam, ibi, *Gaudere cum gaudentibus*; tertio ea quæ pertinent ad beneficentiam, ibi, *Nulli malum*

Pro malo reddentes. Circa primum duo facit. Primo monet ut benevolentia ſit ampla, quæ ſe extendat etiam ad inimicos, cum dicit: *Benedicite perſequentibus vos*.

Circa quod notandum eſt, quod benedicere eſt bonum dicere. Contingit autem bonum dicere tripliciter. Uno modo enuntiando, puta cum quis bonum alterius laudat. Eccli. XXVIII. 31. „ Splendidum in „ panibus benedicent labia multorum, & „ teſtimonium veritatis illius fidele. “ Alio modo imperando, & ſic benedicere per auctoritatem eſt proprium Dei, cuius imperio bonum ad creaturas derivatur; miniſterium autem pertinet ad miniſtros Dei, qui nomen Domini ſuper populum invocant. Num. VI. 23. „ Sic benedicetis filiis Iſrael, „ & dicetis eis: Benedicat tibi Dominus, „ & cuſtodiat te: oſtendat Dominus faciem „ ſuam tibi, & miſereatur tui: convertat „ Dominus vultum ſuum ad te, & det tibi pacem: “ & poſt 27. „ Invocabunt „ nomen meum ſuper filios Iſrael, & ego „ benedicam eis. “ Tertio benedicit aliquis optando. Pſal. CXXVIII. 8. „ Et non dixerunt qui præteribant: Benedictio Domi„ ni ſuper vos. “ Et ſecundum hoc benedicere eſt bonum alicui velle, & quaſi bonum pro aliquo precari: & hoc modo accipitur hic: unde in hoc quod dicitur, *Benedicite perſequentibus vos*, datur intelligi quod etiam ad inimicos, & perſecutores debemus eſſe benevoli, eis bona optando, & pro eis orando. Matth. V. 44. „ Diligi„ te inimicos veſtros, & orate pro perſe„ quentibus, & calumniantibus vos. “

Quod autem hic dicitur, quodam quidem modo eſt in præcepto, quodam autem modo eſt in conſilio: quod enim aliquis in generali dilectionis affectum impendat inimicis, non excludendo eos a communi dilectione proximorum, & a communi oratione quam quis pro fidelibus facit, pertinet ad neceſſitatem præcepti. Similiter etiam quod aliquis in articulo neceſſitatis inimico dilectionis effectum particulariter impendat, pertinet ad neceſſitatem præcepti: unde dicitur Exod. XXIII. 4. „ Si occurreris bovi „ inimici tui, aut aſino erranti, reducas „ eum. “ Sed quod aliquis in ſpeciali dilectionis effectum, & orationis ſuffragium, aut qualecumque ſubventionis beneficium exhibeat inimico, interdum etiam extra articulum manifeſtæ neceſſitatis, pertinet ad perfectionem conſiliorum: quia per hoc oſtenditur tam perfecta caritas hominis ad Deum, quod omne humanum odium ſuperet. Ille autem qui pœnitet, & miſericordiam petit, iam non eſt inter inimicos, aut perſecutores computandus: unde ei abſque omni difficultate ſunt caritatis indicia oſtendenda. Eccli. XXVIII. 2. „ Relinque „ proximo tuo nocenti te, & tunc depre„ canti tibi peccata ſolventur. “

Secundo docet quod benevolentia, ſive benedictio, ſit pura, ideſt abſque permixtione contrarii: unde dicit: *Benedicite, & nolite maledicere*; ideſt, ita benedicatis quod nullo modo maledicatis: quod eſt contra quoſdam qui ore benedicunt, & corde maledicunt, ſecundum illud Pſalm. XXVII. 3. „ Qui loquuntur pacem cum proximo ſuo, „ mala autem in cordibus eorum: “ & etiam contra illos qui quandoque benedicunt, quandoque maledicunt; vel quibuſdam benedicunt, quibuſdam maledicunt. Iac. III. 10. „ Ex ipſo ore procedit bene„ dictio, & maledictio. Non oportet, fra„ tres mei, hæc ita fieri. “ I. Pet. III. 9. „ Non reddentes maledictum pro male„ dicto. “

Sed contra hoc videtur eſſe quod in ſacra Scriptura plures maledictiones inveniuntur: dicitur enim Deut. XXVII. 27. „ Male„ dictus qui non permanſerit in ſermoni„ bus legis huius, nec eos opere perficit. “

Ad quod dicendum eſt, quod maledicere eſt malum dicere; quod quidem tripliciter contingit, ſicut & benedicere, ſcilicet enunriando, imperando, & optando; & ſecundum quodlibet horum modorum poteſt bene, & male fieri. Si enim id quod eſt (*a*) materialiter malum, dicatur malum, quolibet prædictorum modorum ſub ratione boni, non eſt illicitum: quia hoc eſt magis benedicere, quam maledicere: unumquodque enim magis iudicatur ſecundum ſuam formam quam ſecundum ſuam materiam. Si vero aliquis dicat malum ſub ratione mali, formaliter maledicit: unde eſt omnino illicitum. Utrumque autem horum contingit in hoc quod aliquis enuntiando malum profert: quandoque enim aliquis enuntiat malum alicuius ad notificandum neceſſariam veritatem; & ſic dicit malum ſub ratione veri neceſſarii, quod eſt bonum, unde eſt licitum; & hoc modo Iob III. dicitur, quod Iob maledixit diei ſuæ, enuntians malitiam præſentis vitæ, ſicut Apoſtolus dicit Epheſ. V. 16. „ Redimentes tempus, quo„ niam dies mali ſunt. “ Quandoque autem aliquis enuntiat malum alterius (*b*) ſub ratione

(a) *Al.* naturaliter. (b) *Al. deeſt* ſub ratione mali.

tione mali, ſcilicet intentione detrahendi; & hoc eſt illicitum : dicitur enim I. Corinth. VI. 10. „ Neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt . “ Similiter etiam in eo quod quis dicit malum imperando. Contingit autem quandoque quod aliquis dicit id quod eſt materialiter malum ſub ratione boni; puta cum ex imperio alicuius provenit alicui malum pœnæ propter iuſtitiam; quod quidem eſt licitum; & hoc modo transgreſſores legis maledicuntur; ideſt, pœnæ ſecundum iuſtitiam deputantur. Quandoque vero aliquis imperando dicit malum alterius iniuſte, puta propter odium, & vindictam; & talis maledictio eſt illicita. Exod. XXI. 17. „ Qui maledixerit patri, vel matri, morte moriatur. “ Et idem eſt etiam circa id quod aliquis dicit, malum optando. Si enim hoc optet ſub ratione boni, puta ut per adverſitatem aliquis perveniat ad ſpiritualem profectum „ hoc licitum eſt. Iob V. 3. „ Vidi ſtultum firma radice, & maledixi pulchritudini eius ſtatim. “ Si vero hoc homo faciat propter odium, vel vindictam, eſt omnino illicitum. I. Reg. XVII 43. „ Maledixit Philiſthæus David in diis ſuis. “

Deinde cum dicit, *Gaudere cum gaudentibus*, ponit ea quæ pertinent ad concordiam : & primo ponit concordiæ documenta; ſecundo removet impedimenta, ibi, *Non alta ſapientes, ſed humilibus conſentientes*. Concordia autem poteſt dupliciter attendi. Uno modo quantum ad affectum in bonis, & in malis. In bonis quidem, ut aliquis bonis aliorum congaudeat: unde dicit: *Gaudere*, ſcilicet debetis, *cum gaudentibus*. Ad Philip. II. 17. „ Gaudeo, & congratulor omnibus vobis. “ Sed hoc eſt intelligendum quando quis gaudet de bono. Sunt autem quidam qui gaudent de malo, ſecundum illud Proverb. II. 14. „ Lętantur cum male fecerint, & exultant in rebus peſſimis. “ Et (a) iſtis non eſt congaudendum. I. Corinth. XIII. 6. dicitur de caritate, quod „ non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. “ In malis autem, ut aliquis triſtetur de malis alterius: unde ſubdit : *Flere*, ſcilicet debetis, *cum flentibus*. Iob XXX. 25. „ Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat. “ Eccli. VII. 38. „ Non deſis plorantibus in conſolatione, & cum lugentibus ambula. “ Ipſa enim compaſſio amici condolentis conſolationem in triſtitiis affert dupliciter. Primo quidem quia ex hoc colligitur efficax amicitiæ argumentum. Eccli. XII. 9. „ In malitia illius (ideſt in infortunio) amicus cognitus eſt. “ Et hoc ipſum eſt delectabile cognoſcere aliquem ſibi eſſe verum amicum. Alio modo quia ex hoc ipſo quod amicus condolet, videtur ſe offerre ad ſimul portandum onus adverſitatis, quod triſtitiam cauſat : & quidem levius portatur quod portatur a pluribus, quam ab uno ſolo. Secundo concordia conſiſtit in unitate ſententiæ; & quantum ad hoc dicit : *Idipſum*, ideſt idem ſitis, *invicem ſentientes*, ut ſcilicet in eadem ſententia conveniatis. I. Corinth. I. 10. „ Sitis perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſententia. “ Philip. II. 2. „ Eamdem caritatem habentes unanimes, idipſum ſentientes. “

Sciendum eſt tamen, quod duplex eſt ſententia. Una quidem quæ pertinet ad iudicium intellectus circa ſpeculabilia; puta circa conſiderationes geometricas, vel naturales. Diſſentire autem in talibus non repugnat amicitiæ, vel caritati : quia caritas in voluntate eſt; huiuſmodi autem iudicia non proveniunt ex voluntate, ſed ex neceſſitate rationis. Alia vero ſententia pertinet ad iudicium rationis circa agenda; & in talibus diſſenſio amicitiæ contrariatur : quia talis diſſenſio habet contrarietatem voluntatis: & quia fides non ſolum eſt ſpeculativa, ſed etiam practica, inquantum per dilectionem operatur, ut dicitur Gal. V. ideo etiam diſſentire a recta fide, eſt contrarium caritati.

Deinde cum dicit, *Non alta ſapientes &c.* excludit impedimenta concordiæ; quæ quidem ſunt duo. Primum eſt ſuperbia, ex qua contingit quod dum aliquis inordinate ſuam excellentiam quærit, & ſubiectionem refugit, vult alium ſubiici, & eius excellentiam impedire; & ex hoc ſequitur diſcordia. Proverb. XIII. 10. „ Inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. “ Et ideo ad hoc removendum dicit : *Non* ſitis *alta ſapientes*, ut ſcilicet inordinate veſtram excellentiam appetatis. Supra II. *Noli altum ſapere, ſed time*. Eccli III. 22. „ Altiora te ne quæſieris. “ *Sed* ſitis *conſentientes humilibus*, ideſt his quæ ſunt humilia; ideſt, quæ abiecta videntur non recuſetis, cum oportuerit. Pſalm. LXXXIII. 11. „ Elegi abiectus eſſe in domo Dei mei. “ I. Pet. ult. 6. (*b*) „ Humiliamini ſub potenti manu Dei. “ Secundum impedimentum concordiæ eſt præſumptio ſapien-

 tiæ,

a) *Al.* in iſtis. (b) *Al.* „ Deus ſuperbis reſiſtit humilibus autem dat gratiam. “

tiæ, (a) vel etiam prudentiæ, ex qua contingit quod aliquis aliorum ſententiæ non credit: ad quod removendum dicit: *Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos*, ut ſcilicet iudicetis ſolum id eſſe prudentiæ quod vobis videtur. Eſa. v. 21. „ Væ qui ſapientes „ eſtis in oculis veſtris, & coram vobiſmet„ ipſis prudentes. " Supra XI. 25. *Ut non ſitis vobismetipſis ſapientes.*

Deinde cum dicit, *Nulli malum pro malo reddentes*, docet illa quæ pertinent ad beneficentiam, excludendo contrarium: & primo docet quod non ſit alicui malefaciendum ratione vindictæ; ſecundo docet quod non ſit alicui malefaciendum ratione defenſionis, ibi, *Non voſmetipſos defendentes*. Circa primum tria facit. Primo prohibet vindictam, dicens: *Nulli malum pro malo reddentes*, ſcilicet ſitis. Pſal. VII. 5. „ Si red„ didi retribuentibus mihi mala, decidam „ merito ab inimicis meis inanis. " I. Pet. III. 9. „ Non reddentes malum pro malo." Sed hoc eſt intelligendum formaliter, ſicut ſupra dictum eſt de maledicto: prohibemur enim affectu odii, (b) vel vindictæ reddere malum pro malo, ita quod in malo alterius delectemur. Sed ſi pro malo culpæ, quod quis facit, reddat iudex malum pœnæ ſecundum iuſtitiam ad compenſandam malitiam, materialiter quidem infert malum, ſed formaliter & per ſe infert bonum: unde cum iudex ſuſpendit latronem pro homicidio, non reddit malum pro malo, ſed magis bonum pro malo. Et hoc modo Apoſtolus quemdam pro peccato inceſtus tradidit ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus fieret, ut habetur I. Corinth. V. Secundo docet quod etiam bona ſint proximis exhibenda, dicens: *Providentes*, ſcilicet ſitis, *bona non tantum coram Deo*, ut ſcilicet curetis ſatisfacere conſcientiæ veſtræ coram Deo, *ſed etiam coram omnibus hominibus*, ut ſcilicet ea faciatis quæ hominibus placeant. I. Cor. X. 32. „ Sine offenſione „ eſtote Iudæis, & Gentibus, & Eccleſiæ „ Dei, ſicut & ego per omnia omnibus „ placeo. " II. Corinth. VIII. 21. (c) „ Pro„ videmus bona non ſolum coram Deo, „ ſed etiam coram omnibus hominibus. " Hoc tamen contingit & bene, & male fieri: ſi enim hoc fiat propter (d) favorem humanum, non bene agitur. Matth. VI. 1. „ Attendite ne iuſtitiam veſtram faciatis „ coram hominibus, ut videamini ab eis." Si autem hoc fiat ad gloriam Dei, bene agitur, ſecundum illud Matth. V. 16. „ Sic lu„ ceat lux veſtra coram hominibus, ut vi„ deant opera veſtra bona, & glorificent „ Patrem veſtrum qui in cælis eſt. " Tertio aſſignat rationem utriuſque dictorum. Ad hoc enim debemus abſtinere a retributione malorum, & coram hominibus bona providere, ut cum hominibus pacem habeamus; & ideo ſubdit: *Cum omnibus hominibus pacem habentes*. Hebr. XII. 14. „ Pa„ cem ſequimini cum omnibus. " Sed hic addit duo: quorum primum eſt quod dicit, *Si fieri poteſt*. Quandoque enim malitia aliorum impedit ne cum eis pacem habere poſſimus, quia ſcilicet cum eis pax haberi non poteſt, niſi eorum malitiæ conſentiatur: quam quidem pacem conſtat eſſe illicitam: unde Dominus dicit Matth. X. 34. „ Non „ veni pacem mittere, ſed gladium. " Aliud autem addit dicens, *Quod ex vobis eſt*; ſcilicet, & ſi ipſi contra pacem agant, tamen quod in nobis eſt, facere nos debemus, ut eorum pacem quæramus. Pſal. CXIX. 6. „ Cum his qui oderunt pacem eram pa„ cificus: " & alibi (Pſal. XXXIII. 15.) „ Inquire pacem, & perſequere eam. "

Deinde cum dicit, *Non voſmetipſos defendentes &c.* oſtendit quod non ſunt mala proximis inferenda per modum defenſionis: & primo ponit documentum, dicens: *Non* ſitis *voſmetipſos defendentes*, o cariſſimi, ſicut de Chriſto dicitur Eſa. L. 6. „ Dedi corpus „ meum percutientibus, & genas meas vel„ lentibus: " & LIII. 7. „ Quaſi agnus co„ ram tondente ſe obmutuit. " Unde & ipſe Dominus mandavit Matth. V. 39. „ Si „ quis te percuſſerit in una maxilla, præ„ be ei etiam alteram. " Sed, ſicut Auguſtinus dicit in Lib. contra mendacium (cap. XV.) ea quæ in novo teſtamento a ſanctis facta ſunt, valent ad exempla intelligendarum Scripturarum, quæ in præceptis data ſunt. Ipſe autem Dominus cum alapa percuſſus eſſet, non ait, Ecce altera maxilla; ſed „ Si male locutus ſum, teſtimonium perhibe „ de malo; ſi autem bene, quid me cædis? " „ Io. XVIII. 23. Ubi oſtendit præparationem alterius maxillæ in corde eſſe faciendam. Paratus enim fuit Dominus non ſolum in altera cædi pro ſalute hominis, ſed in toto corpore crucifigi. Et ſicut Auguſtinus dicit ad Marcellinum (epiſt. III.) „ tunc quidem hoc mandatum recte fit, cum ei creditur profuturum eſſe propter quem fit ad operandam in eo correctionem, atque concordiam, etiam ſi alius exitus conſequatur. Sunt igitur iſta præcepta patientiæ ſemper in

(a) *Al.* deeſt vel etiam prudentiæ. (b) *Al.* vel invidiæ. (c) *Al.* Providentes. (d) *Al.* pavorem.

in cordis præparatione retinenda; & ipſa benevolentia, ne reddatur malum pro malo, ſemper in voluntate complenda eſt. Agenda ſunt autem & multa etiam cum invitis, benigna quadam aſperitate plectendis. Secundo aſſignat rationem, cum dicit: *Sed date locum iræ*, ideſt divino iudicio, quaſi diceret: Committatis vos Deo, qui ſuo iudicio poteſt vos defendere, & vindicare, ſecundum illud I. Pet. ult. 7. „ Omnem ſolicitudinem veſtram proiicientes in eum, quoniam ipſi cura eſt de vobis.“ Sed hæc intelligenda ſunt in caſu in quo nobis non adeſt facultas aliter faciendi ſecundum iuſtitiam. Sed quia, ut dicitur Deuter. I. 17. „ Domini eſt iudicium, “ cum aliquis auctoritate iudicis, vel vindictam quærit ad comprimendam malitiam, & non propter odium; vel etiam cum auctoritate alicuius ſuperioris ſuam defenſionem procurat; intelligitur locum dare iræ, ideſt divino iudicio, cuius miniſtri ſunt Principes, ut dicitur infra XV. Unde etiam Paulus procuravit ſe per armatos defendi contra inſidias Iudæorum, ut patet Act. XXIII.

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt* probat quod dixerat: & primo per auctoritatem; ſecundo per rationem, ibi, *Noli vinci a malo &c.* Circa primum duo facit. Primo probat quod dictum eſt de prohibitione vindictæ, dicens: Dictum eſt: *Date locum iræ*, ideſt divino iudicio: *ſcriptum eſt, enim*, Deuter. XXXII. 35. *Mihi vindictam*, ſcilicet ſervate; *& ego retribuam*, *dicit Dominus*. Noſtra littera ſic habet: „ Mea eſt ultio, & ego retribuam eis in tempore.“ Pſal. XCIII. I. „ Deus ultionum Dominus.“ Nahum I. 2. „ Deus æmulator, & ulciſcens Dominus.“ Secundo probat per auctoritatem quod dictum eſt de benevolentia exhibenda inimicis. In qua quidem auctoritate primo ponit documentum, ut ſubveniamus inimicis in articulo neceſſitatis, quia hoc eſt de neceſſitate præcepti, ut ſupra dictum eſt; & hoc eſt quod dicit: *Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum*; *ſi ſitit, potum da illi*. Matth. V. 44. „ Benefacite his qui oderunt vos.“ Secundo rationem aſſignat, dicens: *Hoc enim faciens*, *carbones ignis congeres ſuper caput eius*. Quod quidem uno modo poteſt intelligi in malum, ut ſit ſenſus: Si tu ei benefacias, bonum tuum vertetur ei in malum, quia ex hoc incurret combuſtionem ignis æterni per ſuam ingratitudinem. Sed iſte ſenſus repugnat caritati, contra quam ageret qui alicui ſubveniret, ut ei proveniret in malum: & ideo eſt exponendum in bonum, ut ſit ſenſus: *Hoc enim faciens*, ideſt in neceſſitate ei ſubveniens, *carbones ignis*, ideſt amorem caritatis, de qua dicitur Cant. VIII. 6. „ Lampades eius ut lampades ignis, atque flammarum:“ *congeres*, ideſt congregabis, *ſuper caput*, ideſt ſuper mentem, *eius*: quia, ut Auguſtinus dicit in Lib. de catechizandis rudibus (cap. IV.) „ nulla eſt maior provocatio ad amandum quam prævenire amando. Nimis enim durus animus qui dilectionem etſi nolebat impendere, nolit rependere.“ Deinde cum dicit, *Noli vinci a malo &c.* probat quod dixit per rationem. Naturale eſt enim homini, ut velit adverſarium vincere, & non vinci ab eo. Illud autem ab aliquo vincitur quod ad illud trahitur; ſicut aqua vincitur ab igne, quando trahitur ad calorem ignis. Si ergo bonus aliquis homo propter malum quod ſibi ab aliquo infertur, trahatur ad hoc quod ei malefaciat, bonus a malo vincitur. Si autem e contrario propter beneficium, quod bonus perſecutori exhibet, eum ad ſuum amorem trahat; bonus malum vincit. Dicit ergo: *Noli vinci a malo*, ſcilicet eius qui te perſequitur, ut tu eum perſequaris; *ſed in bono* tuo *vince malum* illius, ut ſcilicet ei benefaciendo, eum (*a*) a malo trahas. I. Ioan. ult. 4. „ Hæc eſt victoria quæ vincit (*b*) mundum, fides noſtra.“ Hier. XV. 19. „ Ipſi convertentur ad te, & tu non converteris ad eos.“

(*a*) *Al. emittitur* a malo. (*b*) *Al.* malum.

CA.

Digitized by Google

CAPITIS DECIMITERTII

LECTIO I.

OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit. Non enim eſt poteſtas niſi a Deo. Quæ autem ſunt, a Deo ordinata ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt. Nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac, & habebis laudem ex illa. Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat: Dei enim miniſter eſt, vindex in iram ei qui malum agit. Ideoque neceſſitate ſubditi eſtote, non ſolum propter iram, ſed etiam propter conſcientiam. Ideo enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum ſervientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, tributum; cui vectigal, vectigal; cui timorem, timorem; cui honorem, honorem.

POſtquam Apoſtolus oſtendit qualiter ſe debeat homo exhibere Deo, utendo donis gratiæ eius, hic oſtendit quomodo debeat ſe exhibere proximo: & primo quantum ad ſuperiores; ſecundo quantum ad omnes, ibi, *Nemini quidquam debeatis*. Circa primum duo facit. Primo inducit homines ad ſubiectionem quam debent ſuperioribus; ſecundo ad exhibendum ſubiectionis ſignum, ibi, *Ideo & tributa præſtatis*. Circa primum tria facit. Primo proponit documentum; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Non enim eſt poteſtas niſi a Deo*; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*. Circa primum conſiderandum eſt, quod quidam fideles in primitiva Eccleſia dicebant, terrenis poteſtatibus ſe ſubiici non debere, propter libertatem quam conſecuti erant a Chriſto, ſecundum illud Ioan. VIII. 36. „ Si „ Filius vos liberaverit, vere liberi eritis. “ Sed libertas per Chriſtum conceſſa, eſt libertas ſpiritus, qua liberamur a peccato, & morte, ſicut ſupra VIII. 2. dictum eſt: *Lex ſpiritus in Chriſto Ieſu liberavit me a lege peccati, & mortis*. Caro autem adhuc remanet ſervituti obnoxia, ſicut ſupra VII. dictum eſt. Et ideo tunc nulli ſubiectioni homo per Chriſtum liberatus erit obnoxius, nec ſpirituali ſcilicet, nec carnali, (a) ut dicitur I. Corinth. XV. 24. „ cum tradiderit „ Chriſtus regnum Deo Patri, & evacnave„ rit omnem principatum, & poteſtatem. “ Interim autem dum corruptibilem carnem gerimus, oportet nos dominis carnalibus ſubiacere: unde dicitur Epheſ. VI. 5. „ Ser„ vi obedite dominis carnalibus. “ Et hoc eſt etiam quod hic Apoſtolus dicit: *Omnis anima poteſtatibus ſublimioribus ſubdita ſit*. Poteſtates autem ſublimiores hic dicuntur homines in poteſtatibus conſtituti, quibus ſecundum iuſtitiæ ordinem ſubiici debemus. I. Petr. II. 13. „ Subditi eſtote omni hu„ manæ creaturæ propter Deum, ſive Re„ gi quaſi præcellenti, ſive ducibus tam„ quam ab eo miſſis ad vindictam malefa„ ctorum, laudem vero bonorum. “ Dicit autem indefinite, *Poteſtatibus ſublimioribus*, ut ratione ſublimitatis officii eis ſubiiciamur, etiam ſi ſint mali. Unde I. Pet. II. 18. ſubditur: „ Subiecti eſtote, non tantum „ bonis, & modeſtis, ſed etiam diſcolis. “ Quod autem dicitur, *Omnis anima*, per ſynecdochen intelligitur omnis homo, ſicut & Gen. XVII. 14. „ Delebitur anima illa de „ populo ſuo. “ Utitur autem hoc modo loquendi, quia ſubiectionem ſuperioribus debemus ex animo, ideſt ex pura voluntate, ſecundum illud Epheſ. VI. 6. „ Non ad o„ culum ſervientes, quaſi hominibus pla„ centes, ſed ex animo cum bona volunta„ te. “ Deinde cum dicit, *Non eſt enim poteſtas niſi a Deo*, ponit rationem admonitionis præmiſſæ: primo quidem ex parte honeſti; ſecundo ex parte neceſſarii, ibi, *Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt*. Circa primum duo facit. Primo præmittit duo principia; ſecundo ex eis concludit, ibi, *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*. Primo enim præmittit originem poteſtatis, dicens: *Non eſt enim poteſtas niſi a Deo*. Quidquid enim communiter, de Deo, & creaturis dicitur, a Deo in creaturas derivatur, ſicut patet de ſapientia, Eccli. I. 1. „ Omnis ſapientia a Do„ mino Deo eſt. “ Poteſtas autem de Deo, & de

(a) *Al.* unde.

Digitized by Google

& de hominibus dicitur. Iob xxxvi. 5. „ Deus (a) poteſtates non abiicit, cum ipſe „ ſit potens. " Unde conſequens eſt quod omnis humana poteſtas ſit a Deo. Dan. iv. 14. „ Dominabitur excelſus in regno hominum, & cuicumque voluerit, dabit „ illud. " Ioan. xix. 11. „ Non haberes poteſtatem adverſum me ullam, niſi tibi „ datum eſſet deſuper. "

Sed contra hoc eſſe videtur quod dicitur Oſeæ viii. 4. „ Ipſi regnaverunt, & „ non ex me; principes extiterunt, & non „ cognovi. "

Ad hoc dicendum eſt, quod regia poteſtas, vel cuiuſcumque alterius dignitatis, poteſt conſiderari quantum ad tria. Uno quidem modo quantum ad ipſam poteſtatem; & ſic eſt a Deo, per quem Reges regnant, ut dicitur Prov. viii. Alio modo poteſt conſiderari quantum ad modum adipiſcendi poteſtatem; & ſic quandoque poteſtas eſt a Deo, quando ſcilicet aliquis ordinate poteſtatem adipiſcitur, ſecundum illud Hebr. v. 4. „ Nemo ſibi honorem aſſumit, „ ſed qui vocatur a Deo tamquam Aa„ ron: " quandoque vero non eſt a Deo, ſed ex perverſo hominis appetitu, qui per ambitionem, vel quocumque alio illicito modo poteſtatem adipiſcitur. Amos vi. 14. „ Numquid non in fortitudine noſtra aſ„ ſumpſimus nobis cornua? " Tertio modo poteſt conſiderari quantum ad uſum ipſius; & ſic quandoque eſt a Deo, puta cum aliquis ſecundum præcepta divinæ iuſtitiæ utitur conceſſa ſibi poteſtate, ſecundum illud Proverb. viii. 15. „ Per me Reges re„ gnant, & legum conditores iuſta decer„ nunt: " quandoque autem non eſt a Deo, puta cum aliqui poteſtate ſibi data utuntur contra divinam iuſtitiam, ſecundum illud Pſalm. ii. 2. „ Aſtiterunt Reges ter„ ræ, & Principes convenerunt in unum „ adverſus Dominum, & adverſus Chri„ ſtum eius. "

Dubitatur etiam de poteſtate peccandi, utrum ſit a Deo: ad quod dicendum eſt, quod ipſa potentia qua peccatur, a Deo eſt (eadem enim potentia eſt qua peccatur, & qua recte agitur) ſed quod in bonum ordinetur, a Deo eſt; quod autem ordinetur ad peccandum, eſt ex defectu creaturæ, inquantum eſt ex nihilo.

Secundo ponit quod ea quæ ſunt, a Deo ordinata ſunt: cuius ratio eſt, quia Deus omnia per ſuam ſapientiam fecit, ſecundum illud Pſalm. ciii. 24. „ Omnia in ſa„ pientia feciſti. " Eſt autem proprium ſapientiæ, ordinate omnia diſponere. Sapient. viii. 1. „ Attingit a fine uſque ad finem „ fortiter, & diſponit omnia ſuaviter. " Et ideo oportet effectus divinos ordinatos eſſe. Iob xxxviii. 33. „ Numquid noſti „ ordinem cæli, & pones rationem eius „ in terra? " Duplicem autem ordinem Deus in ſuis effectibus inſtituit: unum quidem quo omnia ordinantur in ipſum: Prov. xvi. 4. „ Univerſa propter ſemetipſum o„ peratus eſt Deus: " alium vero quo effectus divini ordinantur ad invicem, ſicut dicitur Deut. iv. de ſole, & luna, & ſtellis, quod fecit ea in miniſterium cunctis gentibus. Deinde cum dicit, *Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*, ex duabus præmiſſis concludit propoſitum. Si enim poteſtas Principum, (b) inquantum talis eſt, a Deo eſt, & nihil eſt a Deo ſine ordine; conſequens eſt quod etiam ordo quo inferiores poteſtatibus ſuperioribus ſubiiciuntur, ſit a Deo. Itaque qui contra hunc ordinem, *reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*. I. Reg. viii. 7. „ Non „ te abiecerunt, ſed me, ne regnem ſu„ per eos. " Luc. x. 16. „ Qui vos ſper„ nit, me ſpernit. " Reſiſtere autem divinæ ordinationi contrariatur honeſtati virtutis: unde contra virtutem agit quicumque poteſtati reſiſtit in eo quod pertinet ad ordinem ſuæ poteſtatis.

Deinde cum dicit, *Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt*, oſtendit huiuſmodi ſubiectionem non ſolum eſſe honeſtam, ſed neceſſariam: & primo pronit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Nam principes non ſunt timori boni operis, ſed mali*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod *qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit*: quod quidem ſecundum ſe eſt vitandum, tamquam contrarium virtuti. Multi tamen ſunt qui amorem virtutis non habentes, ea quæ ſunt contraria virtuti, non deteſtantur: unde tales cogendi ſunt ad vitationem malorum per pœnas; & quantum ad hoc ſubdit: *Qui autem reſiſtunt*, ſcilicet divinæ ordinationi, *ſibi damnationem acquirunt*, contra poteſtatis ordinem agendo. Quod quidem poteſt intelligi uno modo de damnatione æterna, quam merentur qui poteſtatibus ſubiici nolunt in eo quod debent: in cuius exemplum Dathan, & Abiron, qui Moyſi, & Aaron reſtiterunt, ſunt a terra abſorpti, ut habetur Numer. xvi. Alio modo poteſt intelligi de da-

(a) *Ibi potentes*. (b) *Al. deeſt* inquantum talis eſt.

damnatione pœnæ, quæ per ipſos Principes infertur. Proverb. xx. 2. „ Sicut rugitus „ leonis, ita & terror Regis: qui provo- „ cant eum, peccant in animam ſuam. “

Sed contra hoc videtur eſſe quod Apoſtoli, & martyres Principibus & poteſtatibus reſtiterunt; & ex hoc non damnationem a Deo, ſed præmium acquiſierunt.

Sed dicendum eſt, quod Apoſtolus hic loquitur de eo qui reſiſtit (*a*) poteſtati, ſecundum quod eſt a Deo ordinata. Habet autem hoc divina ordinatio, ut poteſtati inferiori non obediatur contra ſuperiorem; ſicut etiam in rebus humanis, ut proconſuli non obediatur contra Imperatorem, nec balivo contra Regem. Et omnis poteſtas humana ſub poteſtate Dei ordinatur, & nulli poteſtati humanæ eſt contra Deum obediendum, ſecundum illud Act. v. 29. „ Oportet obedire magis Deo quam homi- „ nibus. “

Deinde cum dicit, *Nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali*, aſſignat rationem eius quod dixerat: & primo ponit rationem; ſecundo ex ratione poſita quoddam utile documentum trahit, ibi, *Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac*; tertio huius documenti neceſſitatem aſſignat, ibi, *Si autem male feceris time* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod *qui reſiſtunt poteſtati, ſibi damnationem acquirunt: nam Principes*, qui hic poteſtates dicuntur, *non ſunt timori*, ideſt in timorem, *boni operis*, ideſt propter bonum opus, *ſed mali*, ideſt propter malum. Quod quidem videtur eſſe intelligendum ſecundum cauſam inſtituendi Principes. Ad hoc enim ſunt (*b*) inſtituti Principes, ut illi qui amore virtutis non provocantur ad vitandum malum, & faciendum bonum, cogantur ad hoc timore pœnæ. Proverb. xx. 8. „ Rex qui ſedet in „ ſolio iudicii, diſſipat omne malum intui- „ tu ſuo. “ Et ſecundum hoc dicitur, quod *Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali*, quantum ad id quod Principi ex officio competit: ſicut & Eſai. xxxii. 8. dicitur: „ Princeps ea quæ ſunt digna „ Principe cogitabit. “ Poteſt autem hoc referri etiam ad malos Principes, qui non ſunt timori boni operis, ſed mali: quia & ſi interdum iniuſte perſequuntur bene operantes, non tamen illi qui bene operantur, cauſam habent timendi: quia hoc ipſum, ſi patienter ſuſtinent, in eorum bonum cedit, ſecundum illud I. Pet. iii. 14. „ Si quid patimini propter iuſtitiam, „ beati. Timorem autem eorum ne timue- „ ritis, ut non conturbemini. “ Ex hoc autem quod hic dicitur, aſſignari poteſt ratio quare qui poteſtati reſiſtunt, ſibi damnationem acquirant; ſive intelligatur de damnatione punitionis, qua Principes rebelles puniunt, ſive de damnatione qua homines puniuntur a Deo. Si enim Principes ſunt timori mali operis, conſequens eſt quod ſi aliquis poteſtati reſiſtat, male operetur; & ita ipſe homo male agendo, eſt ſibi cauſa punitionis temporalis, & æternæ.

Deinde cum dicit, *Vis autem non timere poteſtatem?* ex eo quod dixerat, quoddam utile documentum tradit, ſcilicet vitandi timorem Principum. Et primo inſinuat ſua interrogatione hoc eſſe deſiderabile, dicens: *Vis non timere poteſtatem?* quaſi dicat: Hoc debet homini eſſe placitum. Prov. xx. 2. „ Sicut (*c*) rugitus leo- „ nis, ita & terror Regis. “ Secundo docet medium ad hoc perveniendi, dicens, *Bonum fac*: quia, ut dicitur Prov. xvi. 13. „ voluntas Regum, labia iuſta. “ Et in Pſal. c. 6. „ Ambulans in via immaculata, „ hic mihi miniſtrabat. “ Tertio oſtendit huius effectum dicens: Et ſi benefeceris, non ſolum timorem vitabis, ſed etiam *habebis laudem ex illa*, ſcilicet poteſtate: quod planum eſt, ſi accipiatur ſecundum finem, ad quem inſtitutæ ſunt poteſtates: ad hoc enim inſtitutæ ſunt ut non ſolum a malis timore pœnarum retrahant, ſed etiam ut ad bonum (*d*) per præmia alliciant, ſecundum illud I. Pet. ii. 14. „ Sive duci- „ bus, tamquam ab eo miſſis ad vindictam „ (*e*) malorum, laudem vero bonorum. “ Verificatur hoc etiam de malis Principibus, quorum iniuſtam perſecutionem dum boni patienter ſuſtinent, laudantur. Iacob. v. 11. „ Ecce beatificamus eos qui ſuſti- „ nuerunt. “ Quarto rationem aſſignat dicens: *Dei enim miniſter eſt tibi in bonum*: quod quidem manifeſte patet quantum ad debitum ordinem Principum: ſunt enim ſub regimine Dei, quaſi ſupremi Principis, tamquam miniſtri ordinati. Sapient. vi. 5. „ Cum eſſetis miniſtri (*f*) regni illius, „ non recte iudicaſtis. “ Ad idem autem tendit miniſter, & dominus. Eccli. x. 2. „ Secundum iudicem populi, ſic & mini- „ ſtri eius. “ Et ideo ſicut Deus operatur in bonum his qui bonum agunt; ita & Principes, ſi recte miniſterium ſuum impleant,

(a) *Al.* poteſtati inferiori. (b) *Al.* inſtituendi. (c) *Al.* fremitus. (d) *Al.* & præmia. (e) *Al.* malefactorum. (f) *Al.* Regis illius.

Digitized by Google

pleant. Sed & mali Principes miniſtri Dei ſunt ſecundum ordinationem Dei ad inferendas pœnas, licet hoc ſit præter intentum eorum: ſecundum illud Eſa. x. 5. „ Aſſur virga furoris mei, & baculus ipſe in „ manu mea eſt ....[1]. Ipſe autem non ſic „ arbitrabitur: “ & Hierem. xxv. 9. „ Aſſumam univerſam cognationem aquilonis, „ & Nabuchodonoſor Regem Babylonis ſervum meum, & adducam eos ſuper ter„ ram iſtam, & ſuper habitatores eius, & „ ſuper omnes cognationes quæ in circuitu „ illius ſunt, & interficiam eas: “ & quia tales mali Principes interdum, Deo permittente, bonos affligunt, quod in bonum eorum cedit: ſecundum illud ſupra viii. 28. *Diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum*.

Deinde cum dicit, *Si autem male feceris, time*, oſtendit neceſſitatem præmiſſi documenti. Dictum eſt enim, quod benefaciendo non timebis poteſtatem; *ſi autem male feceris, time*: quia cauſam timoris habes. Prov. x. 29. „ Pavor his qui operantur ma„ lum. “ Sapient. xvii. 10. „ Cum ſit ti„ mida nequitia, data eſt in omnium con„ demnationem. “ Secundo aſſignat rationem, dicens: *Non enim ſine cauſa gladium portat*. Loquitur autem ſecundum conſuetudinem Principum, qui quaſi (a) inſignia ſuæ poteſtatis, deferebant inſtrumenta puniendi, puta faſces virgarum ad verberandum, & ſecures, vel gladios ad occidendum. Iob xix. 29. „ Fugite a facie gladii, „ quoniam ultor iniquitatum eſt gladius. “ Tertio rationem exponit, dicens: *Portat*, inquam, *gladium quia eſt miniſter Dei, vindex*, ideſt vindictam exercens, *in iram*, ideſt ad exequendam iram Dei, ideſt iuſtum iudicium eius, *ei qui malum agit*, ideſt contra malefactorem. Ezech. xvi. 37. „ Ecce ego congregabo omnes amatores „ tuos, & iudicabo te in iudiciis adulte„ rorum, & dabo te in manus eorum, & „ deſtruent lupanar tuum. “ Prover. xvi. 12. „ Abominabiles Regi qui impie agunt, „ quoniam iuſtitia firmatur ſolium. “ Ex quo patet quod non ſolum eſt licitum, ſed etiam meritorium Principibus qui zelo iuſtitiæ vindictam exercent in malos: unde dicitur Ezech. xxix. 19. „ Erit merces exer„ citui illius, & operi quo ſervivit mihi „ adverſus eam. “

Deinde cum dicit, *Ideoque neceſſitate ſubditi eſtote*, infert concluſionem principaliter intentam, dicens: *Ideoque*, propter prædictas rationes, (b) *ſubditi eſtote*, Principibus, ex *neceſſitate*, quia ſcilicet hoc eſt ex neceſſitate ſalutis: vel *ſubditi eſtote* voluntario *neceſſitati* quæ vobis imminet potentia Principum, ut faciatis de neceſſitate virtutem; non ſolum *propter iram*, ideſt vindictam vitandam, quod pertinet ad ſecundam rationem, *ſed etiam propter conſcientiam*, bonam conſervandam; quod pertinet ad primam rationem: quia *qui poteſtati reſiſtit, Dei ordinationi reſiſtit*. Tit. iii. 1. „ Admone il„ los, Principibus, & poteſtatibus ſubditos „ eſſe. “

Deinde cum dicit, *Ideo enim & tributa præſtatis*, inducit homines ad exhibendum ſuis ſuperioribus ſignum ſubiectionis: & primo ponit ſignum ſubiectionis; ſecundo inducit ad eius exhibitionem, ibi, *Reddite ergo omnibus debita*. Circa primum duo facit. Primo ponit ſubiectionis ſignum, dicens: *Ideo enim*, ideſt quod debetis eſſe ſubiecti, *& tributa præſtatis*, ideſt præſtare debetis, in ſignum ſcilicet ſubiectionis. Et ideo conquerendo dicitur Thren. i. 1. „ Prin„ ceps provinciarum facta eſt ſub tributo. “ Dicuntur autem tributa, eo quod ſubditi dominis ea tribuunt. Secundo aſſignat rationem, dicens: *Miniſtri enim Dei ſunt, in hoc ipſum*, (c) ideſt pro hoc ipſo, ſcilicet tributo, recipiendo, *ſervientes*, ſcilicet Deo & populo; quaſi dicat: Unuſquiſque de ſuo miniſterio vivere debet, ſecundum illud I. Corinth. ix. 7. „ Quis paſcit gregem, & de „ lacte eius non edit? “ Et ideo cum Principes noſtri ſuo regimine Deo miniſtrent, a populo debent tributa ſuſcipere, quaſi ſtipendia ſui miniſterii; non autem ita quod hoc debeant ſibi computare pro præmio: proprium enim præmium Principis eſt laus, & honor, ut Philoſophus dicit in V. Ethic. & cum hoc non ſufficit, tyrannus fit. Sed hoc non eſt intelligendum de laude humana ſolum, vel honore, quia tale præmium eſſet vanum; ſed de laude, & honore divino, qui Principibus bene gubernantibus exhibetur. Sapient. vi. 22. „ O Reges po„ puli, diligite ſapientiam, ut in perpe„ tuum regnetis. “ Huiuſmodi autem tributa recipiunt ad ſuſtentationem. Laborant autem Principes ad omnium pacem. Unde dicitur II. Tim. ii. 2. „ Obſecro primum „ omnium fieri obſecrationes pro Regibus, „ & omnibus qui in ſublimitate ſunt con„ ſtituti, ut quietam ac tranquillam vitam „ agamus. “ Baruch i. 11. „ Orate pro

(a) *Al.* in figura. (b) *Al.* ſubditi eſtote voluntarie neceſſitati quæ vobis imminet præcepto Principum &c. *intermediis omiſſis*. (c) *Al.* ideſt pro ipſo tributa recipiendo.

„ vita Nabuchodonoſor Regis Babylonis, ut „ vivamus ſub umbra eius. “ Ab hoc tamen debito liberi ſunt clerici ex privilegio Principum; quod quidem æquitatem naturalem habet: unde etiam apud Gentiles liberi erant a tributis illi qui vacabant rebus divinis: legitur enim Gen. XLVII. quod Ioſeph ſubiecit Pharaoni totam terram Ægypti, præter terram ſacerdotum, quæ a Rege tradita fuerat eis, quibus & ſtatuta cibaria ex horreis publicis præbebantur. Et infra (loc. cit.) dicitur, quod in univerſa terra Ægypti quinta pars ſolvitur abſque terra ſacerdotali, quæ libera erat ab hac conditione. Hoc autem (*a*) ideo æquum eſt, quia ſicut Reges ſolicitudinem habent de bono publico in bonis temporalibus, ita miniſtri Dei in ſpiritualibus: & ſic per hoc quod Deo in ſpiritualibus miniſtrant, recompenſant Regi quod pro eorum pace laborat.

Sed attendendum eſt, cum tributa dicat Regibus eſſe debita, quaſi laboris ſtipendium, quod dupliciter peccare poſſunt Principes accipiendo tributa. Primo quidem ſi utilitatem populi non procurent, ſed ſolum ad diripiendum eorum bona intendant: unde dicitur Ezech. XXXIV. 3. „ Lac co„ medebatis, & lanis operiebamini, & quod „ craſſum erat occidebatis; gregem autem „ meum non paſcebatis. “ Alio modo ex eo quod violenter diripiunt ſupra ſtatutam legem, quæ eſt quaſi quoddam pactum inter Regem & populum, & ſupra populi facultatem: unde dicitur Mich. III. 1. „ Audite Principes Iacob, & duces domus „ Iſrael: “ & poſtea ſubdit: „ Qui violen„ ter tollitis pelles eorum deſuper eis, „ & carnes eorum deſuper oſſibus eo„ rum. “

Deinde cum dicit, *Reddite ergo omnibus debita*, monet ad reddendum prædictum ſubiectionis ſignum: & primo quidem in generali, dicens: Ex quo tributum debetur Principibus, tamquam Dei miniſtris, *reddite ergo omnibus debita*. Ex quo patet quod ex neceſſitate iuſtitiæ tenentur ſubditi ſua iura Principibus exhibere. Matth. XVIII. 24. „ Oblatus eſt Regi unus qui debebat „ decem millia talenta: “ & XXII. 21. „ Reddite quæ ſunt Cæſaris Cæſari. “ Secundo ſpecificat; & primo ea quæ ſunt exteriora, dicens: *Cui tributum*, ſcilicet debetis, reddite *tributum*, quod ſcilicet Principi tribuitur pro generali regimine, quo patriam in pace, & quiete gubernat. Gen. XLIX. 15. „ Vidit requiem, quod eſſet bo„ na .... factuſque eſt tributis ſerviens. “ *Cui vectigal*, ſcilicet debetis, reddite *vectigal*, quod ſcilicet redditur Principi in aliquibus certis locis de mercimoniis quæ deferuntur, pro reparatione (*b*) viarum, & cuſtodia. Vel vectigal dicitur quod datur Principi, quando per patriam (*c*) devehitur, ſicut ſunt procurationes, & alia huiuſmodi. Secundo ponit ea quæ ſunt interius exhibenda. Eſt autem conſiderandum, quod Principi debetur & timor, & honor: timor quidem, inquantum eſt dominus ſua poteſtate malos coercens (*d*) a malis. Malach. I. 6. „ Si ego Dominus, ubi eſt ti„ mor meus? “ Et ideo dicit: *Cui timorem*, ſcilicet debetis, reddite *timorem*. Proverb. XXIV. 21. „ Deum time fili mi. “ Inquantum autem quaſi pater providet bonis quæ ſunt in laudem eorum, debetur illi honor. Malach. I. 6. „ Si ego pater, „ ubi honor meus? “ Et ideo ſubdit: *Cui honorem*, debetis, reddite *honorem*. I. Pet. II. 17. „ Regem honorificate. “

Sed contra eſt quod dicitur Lev. XIX. 15. „ Non honores vultum potentis. “ Sed hoc eſt intelligendum quantum ad hoc ut pro eo a iuſtitia non declines: unde ſubditur ibid. „ Iuſte iudica proximo „ tuo. “

(*a*) *Al.* omnino. (*b*) *Al. deeſt* viarum. (*c*) *Al.* devenitur. (*d*) *Al. omittitur* a malis.

LE.

Digitized by Google

LECTIO II.

NEmini quidquam debeatis, niſi ut invicem diligatis: qui enim diligit proximum, legem implevit. Nam Non adulterabis, Non occides, Non furabetis, Non falſum teſtimonium dices, Non concupiſces, & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur, Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio.

SUpra Apoſtolus oſtendit qualiter debeant fideles ad ſuperiores iuſtitiam obſervare; hic oſtendit (*a*) quid debeant omnibus communiter exhibere: & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo reddit rationem, ibi, *Qui enim diligit proximum, legem implevit*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, *Reddite omnibus debita*, non quidem particulariter, ſed integraliter: & hoc eſt quod (*b*) ſubdit: *Nemini quidquam debeatis*; quaſi dicat: Ita plene omnibus omnia debita perſolvatis ut nihil remaneat quod ſolvere debeatis. Et hoc quidem propter duo. Primo quia in ipſa mora reddendi, peccatum committitur, dum homo iniuſte detinet rem alienam: unde dicitur Lev. XIX. 13. „Non morabitur opus mercenarii tui apud te uſque mane.“

Et eadem eſt ratio de aliis debitis. Secundo quia quamdiu aliquis debet, eſt quodammodo ſervus, & cui debet obligatur. Proverb. XXII. 7. „Qui accipit mutuum, ſervus eſt fenerantis.“ Sunt tamen quædam debita a quibus homo numquam poteſt ſe abſolvere; & hoc (*c*) contingit dupliciter. Uno quidem modo propter excellentiam beneficii, cui æquivalens recompenſari non poteſt; ſicut Philoſophus dicit de honore qui exhibetur Deo, vel parentibus, ſecundum illud Pſal. CXV. 12. „Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi?“ Alio modo propter cauſam debendi, quæ ſemper manet; vel etiam propter hoc quod illud quod redditur, numquam exhauritur, ſed ſemper in reddendo creſcit. Et propter has cauſas debitum dilectionis fraternæ ita ſolvitur quod ſemper debetur. Primo quidem quia dilectionem proximo debemus propter Deum, cui ſufficienter recompenſare non poſſumus: dicitur enim I. Ioan. IV, 21. „Hoc mandatum habemus a Deo, ut qui diligit Deum, diligat & fratrem ſuum,“ Secundo quia cauſa dilectionis ſemper manet, quæ eſt ſimilitudo naturæ, & gratiæ. Eccli. XIII. 19. „Omne animal diligit ſibi ſimile; ſic & omnis homo proximum ſibi.“ Tertio quia caritas in diligendo non deficit, ſed proficit. Philip. I. 9. „Hoc oro, ut caritas veſtra magis ac magis abundet.“ Ideo dicit: *Niſi ut invicem diligatis*: quia ſcilicet dilectionis debitum ita ſemel redditur ut tamen ſemper maneat ſub debito præcepti. Ioan XV. 12. „Hoc eſt præceptum meum, ut diligatis invicem.“

Deinde cum dicit, *Qui enim diligit proximum, legem implevit*, aſſignat cauſam eius quod dixerat, debito dilectionis nos numquam abſolvi, quia ſcilicet in dilectione, tota legis impletio conſiſtit: unde circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Nam non adulterabis &c.* tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Plenitudo ergo legis eſt dilectio*. Dicit ergo primo: Ideo dictum eſt, quod non intendamus nos expedire a debito dilectionis, ſicut ab aliis debitis: *qui enim diligit proximum, legem implevit*; ideſt, tota impletio legis ex proximi dilectione dependet.

Sed hoc non videtur verum: dicitur enim. I. Timoth. I. 5. quod „finis præcepti caritas eſt.“ Unumquodque enim perficitur cum ad finem pervenit: & ideo tota legis perfectio in caritate conſiſtit. Sed caritas duos habet actus, ſcilicet dilectionem Dei, & dilectionem proximi: unde & Dominus dixit Matth. XXII. quod tota lex, & Prophetæ pendet in duobus mandatis caritatis; quorum unum eſt de dilectione Dei, aliud de dilectione proximi. Non ergo videtur quod qui proximum diligit, impleat totam legem.

Sed dicendum eſt, quod illa dilectio proximi ad caritatem pertinet, & legem implet, qua proximus diligitur propter Deum; & ita

(a) *Al.* quid debeant omnibus exhibere: & primo proponit &c. (b) *Al.* oſtendit. (c) *Al.* emittitur contingit.

& ita in dilectione proximi includitur dilectio Dei, ſicut cauſa includitur in effectu. Dicitur enim I. Ioan. IV. 21. „ Et „ hoc mandatum habemus a Deo, ut qui „ diligit Deum, diligat & fratrem ſuum." Et e converſo dilectio proximi includitur in dilectione Dei, ſicut effectus in cauſa: unde ibidem dicitur: „ Si quis dixerit, quo„ niam diligo Deum, & fratrem ſuum odit, „ mendax eſt." Et inde eſt quod in ſacra Scriptura quandoque fit mentio ſolum de dilectione Dei, quaſi ſufficiat ad ſalutem, ſecundum illud Deut. X. 12. „ Et nunc „ Iſrael audi: quid Dominus Deus tuus pe„ tit a te, niſi ut timeas Dominum Deum „ tuum, & ambules in viis eius, & dili„ gas eum?" quandoque autem fit mentio ſolum de dilectione proximi: Ioan. XV. 17. „ Hoc vobis mando, ut diligatis invi„ cem."

Deinde cum dicit, *Nam non adulterabis &c.* probat propoſitum: primo quidem per inductionem; ſecundo vero per medium ſyllogiſmi, ibi, *Dilectio proximi, malum non operatur*. Circa primum, more inducentium, enumerat quædam præcepta quæ dilectionem proximi implent. Et quia præcepta tria primæ tabulæ immediatius ordinantur ad dilectionem Dei, non facit mentionem hic de eis, quamvis & ipſa impleantur in dilectione proximi, (*a*) prout dilectio Dei includitur in dilectione proximi. Enumerat autem mandata ſecundæ tabulæ; prætermittit tamen præceptum affirmativum tantum, quod eſt de honore parentum, in quo etiam intelligitur ut omnibus reddamus quæ debemus; enumerat autem præcepta negativa, per quæ aliquis prohibetur malum proximis inferre; & hoc duplici ratione. Primo quidem quia præcepta negativa ſunt magis univerſalia & quantum ad tempora, & quantum ad perſonas. Quantum ad tempora quidem, quia præcepta negativa obligant ſemper, & ad ſemper: nullo enim tempore eſt furandum, & adulterandum: præcepta autem affirmativa obligant quidem ſemper, ſed non ad ſemper, ſed pro loco, & tempore: non enim tenetur homo ut omni tempore honoret parentes, ſed pro loco, & tempore. Quantum ad perſonas autem, quia nulli hominum eſt nocendum. Non autem ſufficientes ſumus ut unus homo poſſit omnibus hominibus ſervire. Secundo quia magis manifeſtum eſt quod per dilectionem proximi implentur præcepta negativa quam affirmativa: qui enim diligit aliquem, magis abſtinet a nocumento illius, quam ei beneficia impendat, a quo quandoque homo impeditur per impotentiam. Tripliciter autem aliquis nocumentum proximo inferre poteſt. Uno modo, facto; alio modo, verbo; tertio, deſiderio. Facto quidem tripliciter. Uno modo quantum ad perſonam ipſius proximi; & hoc prohibetur cum dicitur, *Non occides*: in quo etiam intelligitur prohiberi omnis iniuria in perſonam proximi illata. I. Ioan. III. 15. „ O„ mnis homicida non habet vitam æternam „ in ſe ipſo." Secundo quantum ad perſonam coniunctam, ſcilicet uxorem; & hoc prohibetur cum dicitur, *Non adulterabis*: in quo etiam intelligitur prohiberi fornicatio, & omnis illicitus uſus genitalium membrorum. Hebr. ult. 4. „ Fornicatores, & a„ dulteros iudicabit Deus." Tertio quantum ad res exteriores: quod prohibetur cum dicitur, *Non furaberis*: in quo etiam (*b*) prohibetur omnis iniuſta ſubtractio rei alienæ, ſive per vim, ſive per dolum. Zach. V. 3. „ Omnis fur, ſicut ibi ſcriptum „ eſt, iudicabitur." Nocumentum autem quod quis proximo infert verbo, prohibetur cum dicitur: *Non falſum teſtimonium dices*: quod non ſolum prohibetur in iudicio, ſed etiam extra iudicium, ſive per modum detractionis, ſive per modum contumeliæ. Proverb. XIX. 9. „ Teſtis falſus non erit „ impunitus; & qui mendacia loquitur, „ non effugiet." Nocumentum autem quod quis infert proximo, ſolo deſiderio, prohibetur cum dicitur: *Non concupiſces rem proximi tui*: ubi etiam intelligitur prohiberi concupiſcentia uxoris. Supra VII. 7. *Nam concupiſcentiam neſciebam*, ſcilicet eſſe peccatum, *niſi lex diceret, Non concupiſces*. Ponuntur autem hæc mandata Exod. XX. Enumeratis autem pluribus præceptis, colligit omnia alia in communi, dicens: *Et ſi quod eſt aliud mandatum*, affirmativum, (*c*) vel negativum, vel ad Deum, vel ad proximum pertinens, per modum ſupra dictum, *inſtauratur*, ideſt perficitur, & impletur, *in hoc verbo, Diliges proximum tuum ſicut te ipſum*. Quod quidem ponitur Lev. XIX. 18. ubi nos habemus: „ Diliges ami„ cum tuum ſicut te ipſum." Quod autem dicit, *Proximum tuum*, referendum eſt ad omnem hominem, & etiam ad ſanctos Angelos, ut Auguſtinus probat in I. de Doctrina Chriſtiana (cap. XXX.) Nomine enim

(a) Al. prout includit dilectionem Dei. (b) Al. intelligitur prohiberi. (c) Al. vel negativum ad proximum pertineas &c.

enim proximi intelligitur quicumque facit alicui miſericordiam, ſecundum illud Luc. x. 36. „ Quis tibi videtur illi proximus „ fuiſſe qui incidit in latrones? Et ille di- „ xit: Qui fecit miſericordiam in illum. “ Et quia proximus eſt proximo proximus, conſequens eſt quod etiam ille qui ab aliquo miſericordiam recipit, proximus ei dicatur. Sancti autem Angeli nobis miſericordiam impendunt, & nos omnibus hominibus miſericordiam debemus impendere, & ab eis, cum neceſſe fuerit, recipere: unde patet quod ſancti Angeli, & omnes homines proximi nobis dicuntur, quia beatitudinem ad quam nos tendimus, vel iam habent, vel ad eam nobiſcum tendunt. Ex quo patet quod dæmones non ſunt ſecundum hanc rationem proximi nobis, nec ſub hoc præcepto eorum dilectio nobis iniungitur: quia ſunt totaliter (a) a dilectione Dei excluſi, & non ſunt computandi in numero proximorum, ſed in numero hoſtium. Quod autem dicit, *Sicut teipſum*, non eſt referendum ad æqualitatem dilectionis, ut ſcilicet aliquis teneatur diligere proximum æqualiter ſibi: hoc enim eſſet contra ordinem caritatis, quo quilibet plus tenetur ſuam, quam aliorum ſalutem curare: Cant. II. 4. „ Ordinavit in me caritatem: “ ſed eſt referendum ad ſimilitudinem dilectionis, ut ſcilicet ſimiliter diligamus proximum ſicut noſipſos; & hoc tripliciter. Primo quidem quantum ad finem dilectionis, ut ſcilicet nos, & proximum diligamus propter Deum. Secundo quantum ad formam dilectionis, ut ſcilicet ſicut aliquis ſeipſum diligit, quaſi ſibi volens bonum, ita aliquis proximum diligat, (b) quaſi ei bona volens. Qui autem diligit proximum ad hoc ſolum ut eius utilitate, vel delectatione potiatur, non vult bonum proximo, ſed ex proximo vult ſibi bonum. Quo quidem modo homo amare dicitur res irrationales, puta vinum, vel aquam, ut ſcilicet eis utatur. Tertio quantum ad effectum dilectionis, ut ſcilicet aliquis neceſſitati proximi ſubveniat, ſicut ſibi; & quod nihil illicitum propter amorem proximi committat, ſicut nec propter ſuum amorem.

Deinde cum dicit, *Dilectio proximi, malum non operatur*, manifeſtat propoſitum medio ſyllogiſmi per hunc modum. Qui diligit proximum, nullum malum operatur ad ipſum; ſed ad hoc tendit omne legis præceptum, ut abſtineatur a malo: qui ergo diligit proximum, legem implevit. Quod autem dilectio proximi malum non operetur, habetur I. Corinth. XIII. 4. „ Caritas „ non agit perperam.“ (c) Quocumque autem modo accipiatur hic malum; vel pro malo tranſgreſſionis, vel etiam omiſſionis; poterit hoc referri non ſolum ad præcepta negativa, ſed etiam ad affirmativa. Inquantum vero dilectio proximi includit dilectionem Dei, intelligitur quod dilectio proximi excludit malum, non ſolum quod eſt contra proximum, ſed etiam quod eſt contra Deum. Et ſic includuntur etiam præcepta tabulæ primæ.

Ultimo autem infert concluſionem principaliter intentam, dicens: *Plenitudo ergo legis eſt dilectio*; ideſt, per dilectionem lex impletur, & perficitur. Eccli. XXIV. 16. „ In plenitudine ſanctorum detentio mea. “ Coloſſ. III. 14. „ Caritatem habete, quod „ eſt vinculum perfectionis. “

LECTIO III.

ET hoc ſcientes tempus, quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere: nunc enim propior eſt noſtra ſalus quam cum credidimus. Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. Abiiciamus ergo opera tenebrarum, & induamur arma lucis. Sicut in die honeſte ambulemus, non in comeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione; ſed induimini Dominum Ieſum Chriſtum; & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quomodo homo debet ſe Deo exhibere pium, convenienter eius donis utendo, & proximo iuſte, ei debita reddendo; hic oſtendit quomodo in ſeipſo debeat honeſtatem conſervare: & circa hoc duo facit. Primo ponit temporis congruitatem; ſecundo exhortatur ad honeſtatem operum, ibi, *Abiiciamus ergo opera tenebrarum*. Circa primum tria facit. Primo ponit temporis congruitatem; ſecundo aſſignat rationem, ibi, *Nunc enim propior eſt noſtra ſalus quam cum credi-*

di-

(a) *Al.* a ſocietate. (b) *Al. omittitur* quaſi ei bona volens. (c) *Al.* Et ſi quidem accipiatur hic malum non ſolum tranſgreſſionis, ſed etiam omiſſionis; poterit hoc referri &c.

Digitized by Google

dimus; tertio adhibet ſimilitudinem, ibi, *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit*. Dicit ergo primo: Dictum eſt quæ debetis obſervare, & hoc non ſolum propter ea quæ dicta ſunt, ſed etiam *ſcientes hoc tempus*, ideſt per hoc quod debetis conſiderare huius temporis conditionem: quia, ut dicitur Eccle. VIII. 6. „ omni negotio tem„ pus eſt, & opportunitas. “ Hier. VIII. 7. „ Miivus in cęlo cognovit tempus ſuum, „ turtur, & hyrundo, & ciconia cuſtodie„ runt tempus adventus ſui; populus au„ tem meus non cognovit iudicium Domi„ ni. “ Ad quid autem congruum ſit hoc tempus, oſtendit ſubdens: *Quia hora eſt iam nos de ſomno ſurgere*: quod quidem intelligendum eſt, non de ſomno naturæ, quod quandoque dicitur mors, ſecundum illud I. Theſſ. IV. 12. „ Nolumus vos ignorare de „ dormientibus: “ quandoque autem eſt quies animalium virtutum, ſecundum illud Ioan. XI. 12. „ Si dormit, ſalvus erit. “ Nec etiam intelligendum eſt de ſomno gratiæ, quod quandoque dicitur quies æternæ gloriæ, ſecundum illud Pſalm. IV. 9. „ In „ pace in idipſum dormiam, & requie„ ſcam: “ quandoque autem eſt quies contemplationis etiam in hac vita: Cant. V. 2. „ Ego dormio, & cor meum vigilat. “ Sed intelligitur de ſomno culpæ, ſecundum illud Epheſ. V. 14. „ Exurge qui dormis, „ & exurge a mortuis, & illuminabit te „ Chriſtus: “ vel etiam negligentiæ, ſecundum illud Proverb. VI. 9. „ Uſquequo pi„ ger dormies? “ Tempus ergo eſt ſurgendi a ſomno culpæ per pœnitentiam: Pſal. CXXVI. 2. „ Surgite poſtquam ſederitis, qui „ manducatis panem doloris: “ a ſomno vero negligentiæ per ſolicitudinem bene operandi: Eſa. XXI. 5. „ Surgite Principes, ac„ cipite clypeum. “ Eccli. XXXII. 15. „ Hora „ ſurgendi non te (*a*) triſtet. “ Deinde cum dicit, *Nunc enim propior eſt ſalus noſtra*, aſſignat rationem eius quod dixerat, dicens: *Nunc enim propior eſt ſalus noſtra, quam cum credidimus*: quod quidem ſecundum intentionem Apoſtoli intelligitur de ſalute vitæ æternæ, de qua dicitur Eſa. LI. 8. „ Salus „ autem mea in ſempiternum erit. “ Ad hanc autem ſalutem homo ordinatur primo quidem per fidem. Mar. ult. 16. „ Qui cre„ diderit, & baptizatus fuerit, ſalvus e„ rit. “ Sed ſemper magis ac magis homo accedit ad eam per bona opera, & caritatis augmentum: unde dicitur Iacob. IV. 8. „ Appropinquate Deo, & appropinqua„ bit vobis. “ Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit: Ideo *hora eſt iam nos de ſomno ſurgere*: *nunc enim*, quando ſcilicet per opera bona, & per caritatis augmentum profecimus, *propior*, ideſt propinquior, *eſt*, ſcilicet nobis, *noſtra ſalus*, ſcilicet vitæ æternæ, de qua dicitur Eſa. LI. 8. „ Salus au„ tem mea in ſempiternum erit: “ *quam cum credidimus*, ideſt quam cum a principio fidem accepimus. Et poteſt hic intelligi duplex propinquitas. Una quidem ſecundum tempus: quia viri ſancti in operibus iuſtitiæ proficientes, magis appropinquant ad terminum vitæ huius, in quo mercedem accipiunt. Alia vero eſt propinquitas diſpoſitionis, vel præparationis: quia per augmentum caritatis, & operationem iuſtitiæ, homo præparatur ad illam ſalutem. Matth. XXV. 10. „ Quæ paratæ erant, „ intraverunt cum eo ad nuptias. “ Sed ſecundum quod Eccleſia hæc verba adventus tempore legit, videntur hęc verba eſſe referenda ad ſalutem quam Chriſtus fecit in ſuo primo adventu, ut intelligamus Apoſtolum loquentem, quaſi ex perſona omnium fidelium, qui fuerunt ab initio mundi. Appropinquante enim iam tempore incarnationis Chriſti, quo vaticinia Prophetarum crebreſcebant, quod tempus repræſentat Eccleſia, poterit dici: *Nunc propior eſt noſtra ſalus*, ſcilicet Chriſtus, *quam cum credidimus*, ideſt cum homines a principio credere cœperunt Chriſti adventum futurum. Eſa. LVI. 1. „ Iuxta eſt ſalus mea ut ve„ niat, & iuſtitia mea ut reveletur. “ Poſſet etiam aſſumi ad tempus miſericordiæ, quo quis incipit velle a præteritis peccatis diſcedere: tunc enim magis appropinquat ſuæ ſaluti, quam a principio, dum haberet fidem informem. Iac. IV. 7. „ Re„ ſiſtite diabolo, & fugiet a vobis; appro„ pinquate Deo, & appropinquabit vobis. “ Deinde cum dicit, *Nox præceſſit, dies autem appropinquavit*, ponit ad propoſitum ſimilitudinem: quod quidem ſecundum intentionem Apoſtoli ſic videtur eſſe intelligendum ut totum tempus vitæ præſentis nocti comparetur propter ignorantiæ tenebras, (*b*) quibus præſens vita gravatur: Iob XXXVI. 19. „ Omnes quippe involvimur tenebris: “ & de hac nocte dicitur Eſa. XXVI. 9. „ Ani„ ma mea deſideravit te in nocte. “ Diei autem comparatur ſtatus futuræ beatitudinis propter claritatem Dei, qua ſancti illuſtrantur. Eſa. LX. 19. „ Non erit tibi am„ plius ſol ad lucendum per diem, nec ſplen-

(*a*) *Al. trices.* (*b*) *Al. deſunt ſequentia uſque ad illa verba*, Et de hac nocte &c.

„ ſplendor lunæ illuminabit te; ſed erit tibi Dominus in lucem ſempiternam. " Ad quem diem refertur quod dicitur in Pſal. cxvii. 24. „ Hæc dies quam fecit Dominus, exultemus, & lætemur in ea. " Alio modo poteſt intelligi quod ſtatus culpæ nocti comparetur propter tenebras culpæ, de quibus dicitur in Pſal. lxxxi. 5. „ Neſcierunt, neque intellexerunt: in tenebris ambulant: " & de hac nocte dicitur Sap. xvii. 20. „ Solis autem illis ſuperpoſita erat gravis nox, imago tenebrarum, quæ ſuperventura erat illis. " Dies autem dicitur ſtatus gratiæ propter lumen ſpiritualis intelligentiæ, quod iuſti habent, ſed impiis deeſt. Pſal. xcvi. 11. „ Lux orta eſt iuſto. " Sap. v. 6. „ Sol intelligentiæ non eſt ortus nobis. " Tertio modo poteſt intelligi quod comparetur nocti tempus præcedens Chriſti incarnationem, quia nondum erat manifeſtata, ſed ſub quadam caligine. II. Pet. i. 19. „ Habetis propheticum ſermonem, cui bene facitis attendentes, quaſi lucernæ lucenti in caliginoſo loco. " Et de hac nocte dicitur Eſ. xxi. iv. „ Cuſtos quid de nocte? " Unde ſicut in nocte apparent umbræ, ita etiam illo tempore eminebant legalia, quæ ſunt umbra futurorum, ut dicitur Coloſſ. ii. Tempus autem ab incarnatione Chriſti comparatur diei propter (a) præſentiam ſpiritualis ſolis in mundo; de quo dicitur Malac. ult. 2. „ Vobis timentibus nomen meum, orietur ſol iuſtitiæ. " Unde & ipſe Dominus dicit Ioan. ix. 4. „ Me oportet operari opera eius qui miſit me, donec dies eſt: " & poſtea ſubdit: „ Quamdiu in mundo ſum, lux ſum mundi. " Quod ergo dicitur, *Nox præceſſit*, indifferenter accipi poteſt pro qualibet prædictarum trium noctium. Iam enim præceſſerat eos quibus ſcribebat & magna pars temporis huius vitæ, & quod verius eſt, præceſſerat nox culpæ; præceſſerat etiam tempus legis, quod fuit ante Chriſtum. Quod autem ſubdit, *Dies autem appropinquavit*, videtur ſecundum intentionem Apoſtoli referendum eſſe ad diem futurę gloriæ, qui licet nondum advenisset fidelibus Chriſti, quibus ſcribebat, tamen in propinquo erat eis. Secundum prędicta poſſet etiam intelligi tempus gratiæ Chriſti, quod etſi iam advenerit ſecundum temporum curſum, appropinquare tamen nobis dicitur per fidem, & devotionem, ſicut & Philip. v. 5. dicitur: „ Dominus prope eſt: " & in Pſal. cxliv. 18. „ Prope eſt Dominus omnibus invocantibus eum. " Poteſt etiam hoc congruere his qui de peccatis pœnitere incipiunt, quibus dies gratiæ appropinquat.

Deinde cum dicit, *Abiiciamus ergo opera tenebrarum*, concludit exhortationem de honeſtate vitæ: & primo ponit exhortationem; ſecundo exponit eam, ibi, *Non in comeſſationibus, & ebrietatibus &c.* Circa honeſtatem vitæ tria tangit. Primo quidem remotionem vitiorum, concludens ex præmiſſis: Si *nox præceſſit*, ut dictum eſt, *abiiciamus opera tenebrarum*: quia, ut dicitur Eccle. viii. 6. „ omni negotio tempus eſt, & opportunitas. " Unde recedente nocte, ceſſare debent opera noctis. Dicuntur autem opera tenebrarum, opera peccatorum: primo quidem quia in ſeipſis privata ſunt lumine rationis, quo illuſtrari debent humana opera: Eccle. ii. 14. „ Sapientis oculi in capite eius, ſtultus in tenebris ambulat: " ſecundo quia in tenebris aguntur: Iob xxiv. 15. „ Oculus adulteri obſervat caliginem: " tertio quia per ea homo ad tenebras ducitur, ſecundum illud Matth. xxii. 13. „ Mittite eum in tenebras exteriores. " Secundo inducit ad aſſumendas virtutes; quaſi dicat: Ex quo dies appropinquavit, aſſumentes ea quæ congruunt diei, *induamur arma lucis*, ideſt virtutes, quæ & arma dicuntur, inquantum nos muniunt. Epheſ. ult. 11. „ Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli. " Et dicuntur lucis arma, tum quia lumine rationis decorantur, & perficiuntur: unde dicitur Prov. iv. 18. „ Iuſtorum ſemita quaſi lux ſplendens procedit: " tum quia lucis examen requirunt: Ioan. iii. 21. „ Qui facit veritatem, venit ad lucem: " tum quia per opera virtutum alii illuminantur: Matth. v. 16. „ Sic luceat lux veſtra coram hominibus ut videant opera veſtra bona. " Tertio exhortatur ad uſum virtutum, & profectum, cum dicit: *Sicut in die honeſte ambulemus*: hæc enim duo videntur diei congruere. Primo quidem honeſtas: nam in die unuſquiſque ſeipſum ſtudet componere, ut coram aliis honeſtus appareat; in nocte autem non ſic: unde dicitur I. Theſſ. v. 7. „ Qui dormiunt, nocte dormiunt; & qui ebrii ſunt, nocte ebrii ſunt. Nos autem qui diei ſumus, ſobrii ſimus. " Unde I. Corinth. xiv. 40. dicitur: „ Omnia honeſte, & ſecundum ordinem fiant in vobis. " Secundo homo in die ambulat, non in nocte;

(a) Al. potentiam.

cte: unde dicitur Ioan. xi. 10. „ Qui ambulat in nocte, offendit. “ Et ideo quia dies eſt, oportet quod ambulemus, ideſt de bono in melius procedamus. Unde dicitur Ioan. xii. 35. „ Ambulate dum lucem habetis. “ Deinde cum dicit, *Non in comeſſationibus & ebrietatibus*, exponit quod dixerat: & primo exponit quomodo ſunt abiicienda opera tenebrarum, quæ ſunt opera peccatorum: de quibus quædam enumerat, primo ponens ea quæ pertinent ad corruptionem concupiſcibilis, cuius corruptio eſt intemperantia, quæ eſt circa delectationes tactus, & circa cibos: (*a*) unde primo excludit intemperantiam ciborum, cum dicit, *Non in comeſſationibus*. Dicuntur comeſſationes, ſuperfluę, & nimis accuratæ comeſtiones. Prov. xxiii. 20. „ Noli eſſe in „ conviviis peccatorum, nec in comeſſationibus eorum qui carnes ad veſcendum „ conferunt. “ Quod quidem poteſt eſſe peccatum mortale ex hoc quod ſecundum legem pro hac culpa aliquis damnatur ad mortem. Dicitur enim de filio protervo Deut. xxi. 20. „ Comeſſationibus vacat, & luxurię, atque conviviis: lapidibus eum obruet „ populus civitatis, & morietur. “ Dicitur aliquis vacare comeſſationibus, atque conviviis, non quidem ſi comedat magnifice ſecundum ſtatum ſuæ dignitatis, ſicut dicitur Eſther ii. quod Aſſuerus iuſſit præparari convivium magnificum propter coniunctionem Eſther, iuxta magnificentiam principalem; ſed quando aliquis hoc facit pręter decentiam ſui ſtatus, & præcipue ſi ad hoc principalis eius cura exiſtat; ſicut illi de quibus dicitur infra ult. 18. *Huiuſmodi Chriſto Domino non ſerviunt, ſed ſuo ventri*: & Phil. iii. 19. „ Quorum deus venter „ eſt. “ Secundo excludit intemperantiam circa potum, cum ſubdit, *Et ebrietatibus*, quæ pertinent ad ſuperfluitatem potus extra menſuram rationis hominem ponentis. Eccli. xxxi. 31. „ Vinum in iucunditatem „ creatum eſt, & non in ebrietatem. “

Et eſt conſiderandum, quod ebrietas ex ſuo genere eſt peccatum mortale, cum ſcilicet homo ex propoſito inebriatur: quia videtur præferre delectationem vini integritati rationis: unde dicitur Eſa. v. 22. „ Væ qui potentes eſtis ad bibendum vi„ num, & viri fortes ad miſcendam ebrie„ tatem. “ Si vero aliquis inebrietur præter intentionem, non ex propoſito; puta quia ignorat virtutem vini, vel quia non æſtimat ſe tanto potu inebriandum; non eſt peccatum mortale: quia non per ſe inebriatur, ſed per accidens, ideſt præter intentionem: quod quidem non poteſt contingere in his qui frequenter inebriantur; & ideo dicit Auguſtinus in ſermone de Purgatorio (ſerm. xli. de Sanct.) quod ebrietas eſt peccatum mortale, ſi aſſidua fuerit. Unde ſignanter hic Apoſtolus in plurali numero dicit: *Non in comeſſationibus, & ebrietatibus*.

Tertio (*b*) excludit intemperantiam circa corporalem quietem, cum dicit, *Non in cubilibus*, ideſt non in ſuperflua dormitione; quam convenienter poſt comeſſationem, & ebrietatem prohibet, quia ſequitur ex illis; & poteſt eſſe in hoc peccatum mortale, quando propter quietem corporalem, & ſomnum, omittit homo quæ facere debet, & inclinatur ad aliqua mala facienda. Mich. ii. 1. „ Væ qui cogitatis inutile, & ope„ ramini malum in cubilibus veſtris. “ Poteſt etiam quod dicit, *Non in cubilibus*, referri ad apparatum luxurię: unde dicitur in perſona meretricis Prov. vii. 17. „ A„ ſperſi cubile meum myrrha, & aloe, & „ cinnamomo. “ Gen. xlix. 4. „ Aſcendiſti „ cubile patris tui. “ Et ideo convenienter quarto excludit intemperantiam circa venerea, cum ſubdit, *Et impudicitiis*, ideſt quibuſcumque venereis actibus, qui dicuntur impudici, quia non cavent id quod eſt maxime pudore, vel confuſione dignum: tum quia omnes delectationes tactus, gulæ, & luxuriæ ſunt communes nobis & brutis: unde qui eis inordinate inſiſtit, brutalis efficitur: Pſalm. xxxi. 9. „ Nolite fieri ſicut „ equus, & mulus, quibus non eſt intel„ lectus: “ tum etiam quia ſpecialiter in actibus venereis ratio hominis totaliter abſorbetur a delectatione, ut non poſſit homo tunc aliquid intelligere, ſicut Ariſtoteles dicit in Lib. IV. Ethic. (cap. 22.) Unde & Oſeæ iv. 11. dicitur: „ Fornicatio, & e„ brietas, & vinum auferunt cor. “ II. Cor. xii. 21. „ Non egerunt pœnitentiam „ ſuper immunditia, & fornicatione, & im„ pudicitia quam geſſerunt. “ Deinde excludit ea quæ pertinent ad corruptionem iraſcibilis, cum dicit, *Non in contentione*: quæ quidem ut Ambroſius dicit (in Epiſt. II. ad Tim. cap. iv.) eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. Poteſt autem intelligi quod per hoc prohibetur omnis rixa non ſolum verborum, ſed & factorum, quę ut plurimum a verbis incipit. Proverb. xx. 3. „ Honor eſt homini qui ſe-

parat

(*a*) *Al. omittitur* unde primo excludit intemperantiam ciborum. (b) *Al.* ponit,

„ parat ſe a contentionibus." Solet autem contentio ex invidia generari; & ideo ſubdit, *Et æmulatione*. Unde Iac. III. 16. dicitur: „ Ubi zelus, & contentio, ibi in- „ conſtantia, & omne opus pravum."

Secundo exponit quomodo debeamus induere arma lucis, dicens: *Sed induimini Dominum Ieſum Chriſtum*: in quo ſcilicet abundantiſſime fuerunt omnes virtutes, ſecundum illud Eſa. IV. 1. „ Apprehendent ſe- „ ptem mulieres virum unum." Induimus autem Ieſum Chriſtum primo quidem per ſacramenti ſuſceptionem. Galat. III. 27. „ Quicumque in Chriſto baptizati eſtis, „ Chriſtum induiſtis." Secundo per imitationem. Coloſſ. III. 9. „ Expoliantes vos „ veterem hominem cum actibus ſuis, & „ induentes novum eum qui renovatur in „ agnitionem, ſecundum imaginem eius qui „ creavit illum:" & Epheſ. IV. 24. „ Induite novum hominem, qui ſecundum „ Deum creatus eſt in iuſtitia, & ſanctita- „ te veritatis." Dicitur autem induere Chriſtum qui Chriſtum imitatur: quia ſicut homo continetur veſtimento, & ſub eius colore videtur; ita in eo qui Chriſtum imitatur, opera Chriſti apparent. Per hoc ergo induimur arma lucis, quando induimur Chriſtum.

Tertio exponit quod dixerat, *Sicut in die honeſte ambulemus*, per hoc quod ſubdit: *Et carnis curam ne feceritis in deſideriis*. In hoc enim pulchritudo honeſtatis conſiſtit, (a) ut homo non carnem ſpiritui, ſed ſpiritum præferat carni. Supra VIII. 12. *Debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem vivamus*. Sed notandum quod non dicit ſimpliciter, *Carnis curam ne feceritis*: quia quilibet tenetur ut carnis curam gerat ad ſuſtentandam naturam, ſecundum illud Epheſ. V. 29. „ Nemo umquam carnem ſuam odio habuit: „ ſed nutrit, & fovet eam." Sed addit, *In deſideriis*, ut ſcilicet inordinata carnis deſideria, ideſt concupiſcentias, non ſequamur: unde dicitur Gal. V. 16. „ Spiritu „ ambulate, & deſideria carnis non perfi- „ cietis."

CAPITIS XIV.

LECTIO I.

INfirmum autem in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Alius enim credit ſe manducare omnia; qui autem infirmus eſt, olus manducet. Is qui manducat, non manducantem non ſpernat; & qui non manducat, manducantem non iudicet: Deus enim illum aſſumpſit. Tu quis es qui iudicas alienum ſervum? Domino ſuo ſtat, aut cadit. Stabit autem: potens eſt enim Deus ſtatuere illum. Nam alius iudicat diem inter diem, alius autem iudicat omnem diem. Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet. Qui ſapit diem, Domino ſapit; & qui manducat, Domino manducat: gratias enim agit Deo. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim noſtrum ſibi vivit, & nemo ſibi moritur. Sive enim vivimus, Domino vivimus; ſive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit, ut vivorum, & mortuorum dominetur. Tu autem quid iudicas fratrem tuum? Aut tu quare ſpernis fratrem tuum? Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti: ſcriptum eſt enim: Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem iudicemus.

(a) *Al.* ut homo ſpiritum præferat carni.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit quomodo aliquis debeat perfectus fieri, hic oſtendit quomodo perfecti debeant ſe habere ad imperfectos: & primo oſtendit quod non debent eos ſcandalizare, vel iudicare; ſecundo oſtendit quomodo debent eos ſuſtentare xv. cap. ibi, *Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere*. Circa primum duo facit. Primo prohibet inordinata iudicia; ſecundo prohibet infirmorum ſcandala, ibi, *Sed hoc iudicate magis ne ponatis offendiculum fratri*. Circa primum tria facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo exponit eam, ibi, *Alius enim credit ſe manducare omnia*; tertio rationem aſſignat, ibi, *Deus enim illum aſſumpſit*. Circa primum conſiderandum eſt, quod in primitiva Eccleſia aliqui ex Iudæis converſi ad Chriſtum, credebant legalia cum Evangelio eſſe ſervanda, ut patet Actor. xv. & hos Apoſtolus vocat infirmos in fide Chriſti, quaſi nondum perfecte credentes quod fides Chriſti ſufficiat ad ſalutem; perfectos autem, vel firmos in fide vocat eos qui fidem Chriſti ſine legalibus credebant eſſe ſervandam. De utriſque tamen erant aliqui Romæ inter fideles Chriſti. Alloquitur ergo Apoſtolus perfectos in fide, dicens: (*a*) Dictum eſt, quod ſic debetis induere Dominum Ieſum Chriſtum; *aſſumite autem*, ideſt affectu caritatis vobis coniungire ad ſupportandum, *infirmum in fide*, ſicut expoſitum eſt; de quo poteſt intelligi illud Sap. ix. 5. „ Infirmus „ homo, & exigui temporis, & minor ad „ intellectum iudicii, & legum. “ Infra xv. 7. *Suſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos*. Eccli. xxix. 12. „ Propter man„ datum aſſume pauperem. “ Et hoc *non in diſceptationibus cogitationum*, ideſt non diſceptando propter hoc quod unus contra alium cogitat, dum ſcilicet illi qui legalia ſervabant, iudicabant tamquam tranſgreſſores eos qui non ſervabant; & illi qui non ſervabant, contemnebant tamquam errantes, & ignorantes qui ſervabant. Supra ii. 15. *Cogitationum invicem accuſantium, aut defendentium*. Deinde cum dicit, *Alius enim credit ſe manducare omnia*, exponit quod dixerat: & primo oſtendit qui ſunt infirmi in fide; ſecundo oſtendit qualiter ſint diſceptationes cogitationum vitandæ, ibi, *Is qui manducat, manducantem non iudicet*. Circa primum conſiderandum eſt, quod inter ceteras legales obſervantias una erat diſcretio ciborum, propter aliquos cibos in lege prohibitos, ut patet Levit. xi. & hac quidem obſervantia quotidie erat utendum, vel non utendum. Et ideo de hoc mentionem fecit ſpecialiter Apoſtolus, dicens: *Alius enim*, (*b*) inter vos, qui ſcilicet eſt perfectus in fide, *credit ſe* poſſe licite *manducare omnia*, eo quod non reputat ſe aſtrictum ad legales obſervantias. Matth. xv. 11. „ Quod intrat in „ os, non coinquinat hominem. “ I. Tim. iv. 4. „ Omnis creatura Dei bona eſt, & „ nihil reiiciendum quod cum gratiarum „ actione accipitur. “ In veteri autem lege prohibebantur aliqui cibi, non quia naturaliter eſſent immundi. Sicut enim in verbis hoc nomen ſtultus ſignificat aliquod malum, quamvis hoc nomen ſit bonum; ita in rebus quoddam animal bonum eſt ſecundum naturam, ſed ſignificatione eſt malum, ſicut porcus, qui ſignificat immunditiam; & ideo prohibitus eſt antiquis eſus illarum carnium, ut ſignificaretur in eorum vitatione, vitatio immunditiæ: tota enim *illius* veteris populi vita figuralis erat, ut Auguſtinus dicit in Lib. contra Fauſtum (Lib. IV. cap. ii. & vii.) Veniente autem Chriſto, qui eſt veritas, ceſſaverunt figuræ. Subdit autem quantum ad infirmum: *Qui autem infirmus eſt, olus manducet*; quaſi dicat: Illis cibis utatur quibus non occurrit aliquod immundum in lege prohibitum. In ſingulis enim generibus animalium, puta terreſtribus, volatilibus, & aquaticis, quædam genera erant conceſſa, & quædam prohibita; ſed in herbis, & arboribus nihil erat prohibitum, ut patet Levit. xi. Et huius poteſt eſſe ratio duplex. Una eſt quia terræ naſcentia fuerunt a principio conceſſa homini ad edendum, ſecundum illud Gen. i. 29. „ Ecce dedi vobis omnem her„ bam afferentem ſemen ſuper terram, & „ univerſa ligna quæ habent in ſemetipſis „ ſementem generis ſui, ut ſint vobis in „ eſcam. “ Sed poſt diluvium primo legitur (*c*) homini conceſſus carnium eſus. Unde dicitur Gen. ix. 3 „ Quaſi olera vi„ rentia tradidi vobis omnia, “ ſcilicet animalium genera. Alia ratio eſt, quia primam prohibitionem de abſtinendo a quibuſdam terræ naſcentibus homo in paradiſo tranſgreſſus fuerat, ut patet Gen. iii. & propter hoc non erat ei ſimilis prohibitio iteranda.

Sed cum legalia ceſſaverint in Chriſti paſſione, videtur quod inconvenienter Apoſtolus infirmis in fide permittat quod a cibis prohibitis in lege abſtineant; quod nunc in Chriſtianis non ſuſtinetur ab Eccleſia.

Sed

(*a*) *Al.* Dixi quod debetis &c. (*b*) *Al. deeſt* inter vos. (*c*) *Al. omittitur* homini.

Sed diſtinguendum eſt triplex tempus, ſecundum Auguſtinum (epiſt. xix.) quantum ad legalia. Quorum primum eſt tempus ante paſſionem Chriſti, in quo legalia ſuum robur obtinebant quaſi adhuc viventia. Secundum autem tempus eſt poſt paſſionem Chriſti ante divulgationem Evangelii: in quo quidem tempore legalia mortua erant, quia nullus ad ea tenebatur, nec obſervata aliquid conferebant alicui; nondum tamen erant mortifera, quia ſine peccato poterant Iudaei ad Chriſtum converſi legalia obſervare: & pro illo tempore loquitur hic Apoſtolus. Tertium autem tempus eſt poſt divulgationem Evangelii, in quo legalia non ſolum ſunt mortua, ſed mortifera, ut quiſquis ea obſervet, peccet mortaliter. Exponitur autem & aliter in Gloſſa, ut dicatur *infirmus* qui eſt ad lapſum vitiorum carnalium pronus; & huic conſulendum eſt quod comedat *olus*, ideſt tenues, & aridos cibos, qui non ſunt fomentum vitiorum, & abſtineat ab illis quibus excitatur libido. Sed alius qui eſt fortior, credit ſe abſque periculo (*a*) poſſe omnia manducare. Et hæc differentia apparet Matth. ix. inter diſcipulos Chriſti, qui non ieiunabant tamquam confortati præſentia Chriſti, & diſcipulos Ioannis Baptiſtæ, qui ieiunabant. Unde & pœnitentiam agentes a quibuſdam cibis abſtinent, non propter eorum immunditiam, ſed ad libidinem refrenandam.

Deinde cum dicit, *Is qui manducat, manducantem non iudicet*, exponit quomodo ſunt vitandæ diſceptationes cogitationum: & primo quantum ad perfectos, dicens: *Is qui manducat*, ſcilicet cum ſecura conſcientia omnia, vel etiam ſine periculo libidinis, *non ſpernat non manducantem*, ſcilicet indifferenter omnia, tamquam infirmum in fide, vel quaſi pronum ad vitia. Eſa. xxxiii. 1. „ Væ qui ſpernis, nonne & ipſe ſperneris?" Luc. x. 16. „ Qui vos ſpernit, me ſpernit." Secundo loquitur quantum ad infirmos, dicens: *Et qui non manducat*, ſcilicet indifferenter omnia, vel quia eſt infirmus in fide, de quo loquitur Apoſtolus, vel etiam quia pronus eſt ad libidinem, *non iudicet manducantem*, ſcilicet indifferenter omnia, quaſi tranſgreſſorem legis, vel quaſi in libidinem præcipitem. Matth. vii. 1. „ Nolite iudi- „ care, & non iudicabimini." Supra ii. 1. *Inexcuſabilis es o homo omnis qui iudicas*.

Deinde cum dicit, *Deus enim illum aſſumpſit*, aſſignat tres rationes propter quas debemus a falſo iudicio abſtinere. Secunda ponitur ibi, *Suo Domino ſtat, aut cadit*; tertia ibi, *Tu autem quid iudicas fratrem tuum?* Prima ratio ſumitur ex auctoritate iudicantis: unde primo oſtendit hanc auctoritatem Deo competere; ſecundo concludit quod iudicium ad homines non pertinet, ibi, *Tu quis es qui iudicas alienum ſervum?* Dicit ergo primo: Recte dictum eſt, quod *qui non manducat, manducantem non iudicet*: *Deus enim aſſumpſit illum*, ſcilicet in ſervum a ſe iudicandum. Zach. xi. 7. „ Aſ- „ ſumpſi mihi duas virgas," ideſt duos populos. Pſalm. xvii. 17. „ Aſſumpſit me de „ aquis multis." Ille autem qui aſſumitur ad ſuperioris iudicium, non debet ab inferiori iudicari; & ideo concludit: *Tu quis es*, ideſt cuius auctoritatis, vel virtutis es, *qui iudicas alienum ſervum*, ideſt proximum tuum, qui eſt ſervus Dei? Requiritur enim in iudicante auctoritas, ſecundum illud Exod. ii. 14. „ Quis conſtituit te principem, & „ iudicem ſuper nos?" & Luc. xii. 14. „ Quis me conſtituit iudicem, aut diviſo- „ rem ſuper vos?"

Sed ex hac ratione ſequi videtur hominis iudicium de alio homine eſſe illicitum.

Sed dicendum eſt, quod intantum hominis iudicium licitum eſt, inquantum agitur auctoritate conceſſa divinitus: unde dicitur Deut. i. 16. „ Audite illos, & quod iu- „ ſtum eſt iudicate:" & poſtea ſequitur 17. „ Quia Dei eſt iudicium;" id eſt, auctoritate divina agitur. Si quis vero velit ſibi uſurpare iudicium ſuper ea quæ non ſunt ei divinitus conceſſa ad iudicandum, eſt iudicium temerarium; ſicut ſi quis iudex delegatus a Papa, vellet in iudicando tranſgredi mandati fines. Deus autem ſoli ſibi reſervavit iudicare occulta, quæ præcipue ſunt cogitationes cordium, & futura: & ideo ſi quis de his iudicare præſumpſerit, eſt temerarium iudicium. Unde Auguſtinus dicit in Lib. de Sermone Domini in monte. „ In his duobus temerarium eſt iu- „ dicium, cum videlicet incertum ſit quo „ animo quid factum ſit; vel incertum qua- „ lis futurus ſit (*b*) qui nunc vel bonus, „ vel malus apparet."

Deinde cum dicit, *Suo Domino ſtat, aut cadit*, ponit ſecundam rationem; quæ quidem ſumitur ex fine meriti, vel demeriti. Poſſet aliquis dicere, quod licet homo non habeat iudiciariam auctoritatem; tamen intromittere ſe debet iudicio alterius propter da-

(a) *Al. deeſt* poſſe. (b) *Al.* qui nunc ſit vel bonus, vel malus, manifeſte apparet.

Digitized by Google

dammum, vel fructum qui indeprovenit. Sed Apoſtolus oſtendit hoc ad Deum magis quam ad homines pertinere: & ſic etiam propter hoc debemus Deo proximorum iudicia relinquere, niſi inquantum vice ipſius fungimur in iudicando, per ſauctoritatem nobis commiſſam. Circa hoc tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo exemplificat, ibi, *Nam alius iudicat diem inter diem*; tertio probat propoſitum, ibi, *Qui ſapit diem, Domino ſapit*. Circa primum duo proponit. Primo quod quidquid circa hominem accidit, ad Deum pertinet, cum dicit: *Suo Domino ſtat*, ſcilicet recte agendo: Pſal. CXXI. 2. „ Stantes erant pedes noſtri in atriis tuis, „ Hieruſalem: " *aut cadit*, ſcilicet peccando: Amos V. 1. „ Domus Iſrael cecidit, „ & non adiiciet ut reſurgat. " Ponit autem ſub diſiunctione, *Stat, aut cadit*, propter incertitudinem: quia multi videntur cadere qui ſtant, & e converſo, ſecundum illud Eccle. VIII. 10. „ Vidi impios ſepul- „ tos, qui cum adhuc viverent, in loco ſan- „ cto erant, & laudabantur in civitate, „ quaſi iuſtorum operum. " Loquitur autem his Apoſtolus ſecundum ſimilitudinem hominis ſervi, ad cuius dominum pertinet omne quod circa ſervum agitur. Nec intelligendum eſt quod Deo aliquid proficiat, vel noceat, ſi homo ſtet, aut cadat: dicitur enim Iob XXXV. 6. „ Si peccaveris, „ quid ei nocebis? .... Porro ſi iuſte ege- „ ris, quid ei donabis? " Sed quantum ad homines, id quod iuſte agimus, ad gloriam Dei ſpectat. Matth. V. 16. „ Ut videant „ opera veſtra bona, & glorificent Patrem „ veſtrum qui in cælis eſt. " Quod autem cadimus peccando, eſt hominibus occaſio blaſphemandi Deum. Supra II. 24. *Nomen Dei propter vos blaſphematur inter Gentes*. Vel quod dicit, *Suo Domino ſtat, aut cadit*, exponendum eſt in iudicio Domini ſui. I. Corinth. IV. 4. „ Qui iudicat me, Dominus „ eſt. " Secundo oſtendit quod hominis ſtatum iudicare ad Deum pertinet, dicens, *Stabit autem*; quaſi dicat: Et ſi aliquis nunc cadat per peccatum, tamen poteſt eſſe quod iterum ſtabit; & hoc omnino implebitur, ſi eſt prædeſtinatus. Pſal. XL. 9. „ Numquid „ qui dormit non adiiciet ut reſurgat? " Mich. VII. 8. „ Ne læteris, inimica mea, „ quia cecidi: reſurgam. " Et propter hoc ſi videmus aliquem manifeſte cadentem, non debemus eum deſpicere, temerarie iudicando de eo, quod numquam reſurget; ſed magis debemus præſumere quod iterum ſtabit, non ex conſideratione conditionis humanæ, ſed conſiderando virtutem divinam. Unde cum dicit, *Potens eſt Deus ſtatuere illum*, propter eius bonitatem præſumere debemus quod iterum ſtatuet eum. Ezech. III. 24. „ Ingreſſus eſt in me ſpiritus, & „ ſtatuit me ſupra pedes meos: " ſicut & ſupra XI 23. dictum eſt: *Si non permanſerint in incredulitate, inſerentur: potens enim eſt Deus iterum inſerere illos.*

Deinde cum dicit, *Nam alius iudicat diem inter diem*, exemplificat quod dictum eſt: & primo proponit diverſitatem humanæ ſententiæ, dicens: Ideo dico quod *ſuo Domino ſtat, aut cadit: nam alius iudicat inter diem & diem*; ideſt, iudicat inter unum diem & alium, ut ſcilicet uno die abſtineat, & non alio. Quod quidem videtur pertinere ad infirmum in fide, qui reputat adhuc legalia eſſe obſervanda: dicitur enim Levit. XXIII. 27. „ Decimo die menſis ſeptimi, „ dies expiationum erit .... affligetiſque „ animas veſtras in eo: " & Iudith VIII. dicitur, quod Iudith ieiunabat omnibus diebus vitæ ſuæ preter ſabbata, & neomenias, & feſta domus Iſrael. *Alius autem iudicat omnem diem* indifferenter eſſe obſervandum, (*b*) quantum ad cæremonialia legis, quæ iam ceſſaverunt. Unde hoc videtur pertinere ad eum qui eſt perfectus in fide. Pſ. CXLIV. 2. „ Per ſingulos dies benedicam ti- „ bi. " Poteſt hoc etiam referri ad abſtinentias quæ fiunt cauſa cohibendæ libidinis, quibus omni die aliqui vacant; puta qui perpetuo a carnibus, vel vino abſtinent, vel ieiunant; quidam autem interpoſitis diebus abſtinent, & ab abſtinentia ceſſant, ſecundum illud Eccle. III. 1. „ O- „ mnia tempus habent. " Secundo oſtendit hæc omnia poſſe ad Dei gloriam pertinere, dicens: *Unuſquiſque in ſenſu ſuo abundet*; ideſt, ſuo ſenſui dimittatur. Abundare enim in ſenſu ſuo, eſt ſenſum ſuum ſequi. Eccli. XV. 14. „ Deus ab initio con- „ ſtituit hominem, & reliquit illum in ma- „ nu conſilii ſui. " Vel *in ſenſu ſuo*; ideſt, ſecundum ſenſum ſuum ſtudeat abundare ad gloriam Dei, ſecundum illud I. Corinth. XIV. 12. „ Ad ædificationem Eccleſiæ quæ- „ rite ut abundetis. "

Sed hoc videtur locum habere in his quæ non ſunt ſecundum ſe mala; in his autem quæ ſunt ſecundum ſe mala, non eſt homo ſuo ſenſui relinquendus. Quod autem aliquis

(a) *Al.* Secundo oſtendit quod ſi cadit; ad Deum pertinet &c. (b) *Al.* quantum ad ieiunia legis &c.

Digitized by Google

quis iudicet diem inter diem, videtur eſſe ſecundum ſe malum, ſecundum primam expoſitionem: dicitur enim Gal. IV. 10. „ Dies „ obſervatis, & menſes, & tempora, & „ annos. Timeo ne ſine cauſa laboraverim in „ vobis. “ Et loquitur ibi ad litteram de his qui dixerunt dies obſervandos ſecundum cæremonias legis.

Sed dicendum, quod Apoſtolus hic loquitur ſecundum tempus illud in quo Iudæis ad fidem converſis licitum erat legalia obſervare, ut dictum eſt; ſed quantum ad ſecundam expoſitionem videtur eſſe illicitum quod dicit, *Alius iudicat omnem diem*: ſunt enim quidam dies in quibus non eſt licitum ieiunare: dicit enim Auguſtinus in epiſt. (LXXXVI.) ad Caſulanum: „ Quiſquis diem „ dominicum ieiunio decernendum eſſe putarit, non parvo ſcandalo (*a*) erit Ec- „ cleſiæ. “ Nec immerito: illis enim diebus quibus nihil certi (*b*) ſtatuit Eccleſia, vel Scriptura divina, mos populi Dei, & inſtituta maiorum, pro lege tenenda ſunt: & in Decretis dicitur diſt. XXX. „ Si quis (*c*) propter publicam pœ- „ nitentiam a ſacerdote acceptam, abſque „ alia neceſſitate, die dominica pro quadam „ religione ieiunaverit, ſicut Manichei, „ anathema ſit. “ Sed intelligendum eſt quod hic Apoſtolus loquitur quantum ad illas abſtinentias quæ quolibet die licite fieri poſſunt abſque diſſonantia communis conſuetudinis, vel eorum quæ ſunt a maioribus inſtituta.

Deinde cum dicit, *Qui ſapit diem, Domino ſapit*, probat propoſitum, quod ſcilicet unuſquiſque ſuo Domino ſtet, aut cadat; & hoc tripliciter. Primo per actum fidelium; ſecundo per intentionem eorum, ibi, *Nemo enim noſtrum ſibi vivit*; tertio per eorum conditionem, ibi, *Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus*. Probat ergo primo quomodo unuſquiſque fidelium ſuo Domino ſtat, aut cadit, per hoc quod de omnibus quæ fecit ſecundum ſuam conſcientiam, gratias agit Deo: unde dicit: *Qui ſapit diem*, ut ſcilicet uno die abſtineat, & alio die ab abſtinentia ceſſet, *Domino ſapit*; ideſt, ad reverentiam Dei cibos diſcernit; ſicut etiam nos diſcernimus vigilias feſtorum in quibus ieiunamus, a diebus feſtis quibus ieiunium ſolvimus propter reverentiam Dei. Eccli. XXXIII. 7. „ Quare dies diem ſuperat, & iterum lux lucem? “ Deinde loquitur quantum ad illos qui iudicant omnem diem, quorum quidam omni die a ieiunio ceſſabant, ſicut dicitur Matth. IX. quod diſcipuli Chriſti non ieiunabant. Unde dicit: *Et qui manducat*, ſcilicet omni die, *Domino manducat*, ideſt ad gloriam Domini: quod per hoc patet: *Gratias enim agit Deo*, ſcilicet de cibo aſſumpto. I. Tim. IV. 3. „ Abſtinere a cibis quos Deus creavit ad „ percipiendum cum gratiarum actione fi- „ delibus. “ Pſal. XXI. 27. „ Edent pau- „ peres, & ſaturabuntur, & laudabunt „ Dominum. “ Ulterius quantum ad eum qui ſic iudicat omnem diem, ut ſcilicet omni die abſtineat, ſubdit: *Et qui non manducat*, ideſt abſtinet omni die, *Domino*, ideſt ad honorem Domini, *non manducat*. Et hoc patet per hoc quod gratias agit Deo, qui ſibi dedit voluntatem, & virtutem abſtinendi. I. Theſſ. ult. XVIII. „ In omni- „ bus gratias agite. “ Sed quod hic dicit Apoſtolus de his qui in omni die vel abſtinebant, vel ab abſtinentia ceſſabant, debet intelligi quantum ad illud tempus in quo hoc non erat contrarium ſtatutis maiorum, nec communi conſuetudini populi Dei.

Deinde cum dicit, *Nemo enim noſtrum ſibi vivit &c.* probat idem ex intentione fidelium: & primo excludit inordinatam intentionem, dicens: Recte dico, quod unuſquiſque Domino ſuo ſtat, aut cadit: *Nemo enim noſtrum ſibi vivit*, vel naturali vita, vel ſpirituali, de qua dicitur Habac. II. 4. „ Iuſtus autem meus ex fide vivit. “ *Sibi*, ideſt propter ſeipſum, quia hoc eſſet frui ſeipſo. I. Corinth. X. 33. „ Non quærens „ quod mihi utile eſt. “ Pſalm. CXIII. 9. „ Non nobis Domine, non nobis, ſed nomi- „ ni tuo da gloriam. “ Vel *ſibi*, ideſt ſecundum ſuam regulam, ſicut qui dicunt Sap. II. 11. „ Sit fortitudo noſtra lex iniuſti- „ tiæ. “ Vel *ſibi*, ideſt ſuo iudicio. I. Corinth. IV. 3. „ Sed neque meipſum iudico. “ *Et nemo moritur*, ſcilicet morte corporali, vel morte ſpirituali peccando, vel etiam morte ſpirituali, qua quis moritur vitiis, puta in baptiſmo, ſecundum illud ſupra VI. 7. *Qui mortuus eſt, iuſtificatus eſt a peccato*. Vel *ſibi*, ideſt ſuo iudicio, vel propter ſeipſum, aut ſuo exemplo; ſed exemplo Chriſti moritur aliquis a vitiis. Supra VI. 10. *Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel*: & infra II. *Ita & vos exiſtimate vos mortuos eſſe peccato*. Secundo oſtendit qualis ſit recta intentio fidelium, dicens: *Sive enim vivimus*, vita corporali, *Domino vivimus*, ideſt ad gloriam Domini: *ſive morimur*, morte corporali, *Domino morimur*, ideſt ad ho-

(*a*) *Al.* eſſet. (*b*) *Al.* ſtatuit divina Scriptura. (*c*) *Al. additur* presbyter.

honorem Domini. Philip. I. 20. „ Magni- „ ficabitur Chriſtus in corpore meo ſive per „ mortem, ſive per vitam. “ (*a*) Vel ſi exponatur quod dicit, *Vivimus*, & *morimur*, de vita, & morte ſpirituali; exponendum eſt quod dicit, *Domino*, ideſt iudicio Domini, „ qui conſtitutus eſt a Deo iudex vivorum, & mor- „ tuorum, “ ut dicitur Act. x. 42. Deinde cum dicit, *Sive ergo vivimus &c.* oſtendit propoſitum ex conditionem fidelium: & primo concludit ex pręmiſſis conditionem fidelium, ſcilicet quod non ſunt ſui, ſed alterius: illi enim qui ſui ſunt, ſicut liberi homines, ſibi vivunt, & ſibi moriuntur. Quia ergo dictum eſt, quod fideles non ſibi vivunt, aut moriuntur, ſed Domino; concludit ſic: *Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus*, quaſi ſervi eius qui habet poteſtatem vitæ, & mortis. I. Cor. VII. 23. „ Pretio empti eſtis; no- „ lite fieri ſervi: “ & VI. 20. „ Empti enim „ eſtis pretio magno. “ I. Paralip. XII. 18. „ Tui ſumus, o David, & tecum fili Iſai. “ Secundo aſſignat cauſam huius conditionis, dicens: *In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit*; ideſt, hoc adeptus eſt ſua morte, (*b*) & reſurrectione, ut vivorum dominaretur, quia reſurrexit, vitam novam, & perpetuam inchoando; & mortuorum, quia mortem noſtram moriendo deſtruxit. II. Corinth. v. 15. „ Pro omnibus mortuus eſt „ Chriſtus: ut qui vivunt iam non ſibi vi- „ vant, ſed ei qui pro eis mortuus eſt, & „ reſurrexit. “ Sic igitur per omnia prædicta Apoſtolus probavit quod unuſquiſque Domino ſuo ſtat, aut cadit, per hoc ſcilicet quod fideles gratias agunt Deo, & quod Domino vivunt, & moriuntur, & quod Domini ſunt & in morte, & in vita.

Deinde cum dicit, *Tu autem quid iudicas?* ponit tertiam rationem, quæ ſumitur ex futuro iudicio: & circa hoc tria facit. Primo proponit ſuperfluitatem præſentis iudicii, dicens: *Tu autem quid iudicas*, ideſt qua utilitate, vel neceſſitate iudicas, *fratrem tuum*, temere de occultis, quæ tuo iudicio non ſunt commiſſa? Aut tu alius qui iudicaris, quare ſpernis fratrem tuum, pro nullo reputans ab eo iudicari? Malach. II. 10. „ Quare deſpicit „ unuſquiſque fratrem ſuum? “ Secundo (*c*) prænuntiat futurum Chriſti iudicium; quaſi dicat: Recte dico, *Cur iudicas?* quia non debes timere quod abſque iudicio remaneat: *omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti*. Dicitur enim tribunal Chriſti eius iudiciaria poteſtas, ſicut & Matth. XXV. 31. dicitur: „ Cum venerit Filius hominis „ in maieſtate ſua, tunc ſedebit ſuper ſe- „ dem maieſtatis ſuæ. “ Dicit autem, *Omnes ſtabimus*, quaſi iudicandi, tam boni, quam mali, quantum ad remunerationem, vel punitionem. II. Corinth. v. 10. „ Omnes „ nos manifeſtari oportet ante tribunal „ Chriſti, ut referat unuſquiſque propria „ corporis prout geſſit, ſive bonum, ſive „ malum. “ Sed quantum ad diſcuſſionem non omnes ſtabunt ut iudicandi, ſed quidam conſedebunt ut iudices. Matth. XIX. 28. „ Sedebitis ſuper ſedes iudicantes duo- „ decim tribus Iſrael. “ Tertio ibi, *Scriptum eſt enim &c.* probat quod dixerat: & primo inducit auctoritatem; ſecundo infert concluſionem, ibi, *Itaque unuſquiſque &c.* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti, & hoc patet per auctoritatem ſacræ Scripturæ: *ſcriptum eſt enim*, Eſai. XLV. 14. *Vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, & omnis lingua confitebitur Deo*. Littera noſtra ſic habet: „ In memetipſo iuravi, quia „ mihi curvabitur omne genu, & iurabit „ omnis lingua. “ Tria autem in his verbis ponuntur. Primo quidem iuramentum, quod interdum in verbis Dei ponitur ad oſtendendum (*d*) id quod dicitur, firmum eſſe immutabilitate divini conſilii; non autem eſſe mutabile ſicut ea quæ prænuntiantur ſecundum cauſas inferiores, ut prophetia comminationis: unde dicitur in Pſal. CIX. 4. „ Iuravit Dominus, & non pœni- „ tebit eum. “ Homines autem, ut Apoſtolus dicit Hebr. VI. 16. „ per maiorem „ ſui iurant. “ Quia vero Deus non habet maiorem, in quo maior firmitas conſiſtat veritatis, per ſeipſum iurat. Ipſe autem eſt ipſa vita, & fons vitæ, (*e*) ſecundum illud Deut. XXX. 20. „ Ipſe eſt enim vita „ tua, & longitudo dierum tuorum, ut „ habites in terra, pro qua iuravit Domi- „ nus patribus tuis. “ Pſalm. XXXV. 10. „ Apud te eſt fons vitæ. “ Et ideo forma iuramenti Domini eſt, *Vivo ego*; quaſi dicat: Iuro per vitam, qua ego ſingulariter vivo. Secundo prænuntiatur ſubiectio communis creaturæ ad Chriſtum, cum dicitur: *Quoniam mihi*, ſcilicet Chriſto, *flectetur omne genu*: in quo deſignatur perfecta ſubiectio rationalis creaturæ ad Chriſtum. Solent

(a) *Al.* Vel ſic exponatur quod dicit *Domino*, ideſt iudicio Domini &c. (b) *Al. omittitur* & reſurrectione. (c) *Al.* præmittit. (d) *Al.* id quod dicitur firmum, eſſe immutabilitatem divini conſ[illegible]. (e) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad illa verba*, Et ideo forma iuramenti &c.

Digitized by Google

lent enim homines in ſignum ſubiectionis , maioribus flectere genua: unde Philip. II. 10. dicitur : „ In nomine Ieſu omne genu flectatur cæleſtium, terreſtrium , & infernorum . “ Tertio prænuntiat fidei confeſſionem , qua omnes gloriam Chriſti confitebuntur: unde ſequitur : *Et omnis lingua confitebitur Deo*; ideſt, confitebitur Chriſtum eſſe Dominum , ſecundum illud Philip. II. 11. „ Omnis lingua confiteatur quia Dominus noſter Ieſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. “ Omnis (a) autem lingua intelligi poteſt expreſſio cognitionis ſive hominum, ſive Angelorum, (b) ſecundum illud I. Corinth. XIII. 1. „ Si linguis hominum loquar , & Angelorum . “ Hoc autem impletur nunc in hac vita , non quantum ad ſingulos homines , ſed quantum ad genera ſingulorum: de quolibet enim genere hominum nunc aliqui Chriſto ſubiiciuntur, & ei confitentur per fidem ; ſed in futuro iudicio omnes , & ſinguli ei ſubiicientur , boni quidem voluntarie , mali autem inviti . Unde dicitur Hebr. II. 8. „ In eo quod ei omnia ſubiecit , nihil dimiſit non ſubiectum ei . Nunc autem nec dum videmus omnia ſubiecta ei . “

Deinde cum dicit, *Itaque unuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo*, infert concluſionem ex dictis: & primo concluſionem intentam ex eo quod immediate dixerat , dicens : *Itaque* ex quo Chriſto flectitur omne genu, *unuſquiſque noſtrum (c) per ſe reddet rationem Deo* , ſcilicet ante tribunal Chriſti. Matth. XII. 36. „ De omni verbo otioſo quod locuti fuerint homines, reddent (d) Deo rationem in die iudicii: “ & XVIII. 23. „ Aſſimilatum eſt regnum cælorum homini regi , qui voluit rationem ponere cum ſervis ſuis . “

Sed videtur quod non quilibet per ſe rationem reddet, ſed unus pro alio . Heb. ult. 17. „ Obedite præpoſitis veſtris , & ſubiacete eis: ipſi enim pervigilant, quaſi rationem reddituri pro animabus veſtris. “ Sed dicendum , quod in hoc ipſo quod prælati pro aliis rationem reddent, reddent rationem pro ſuis actibus , quos circa ſubditos agere debuerunt . Si enim fecerunt quod competebat eorum officio, non eis imputabitur ſi ſubditi pereant . Imputaretur autem e is, ſi negligerent facere quod eorum officium requirebat: unde dicitur Ezech. III. 18. „ Si dicente me ad impium, Morte morieris, non annuntiaveris ei; ipſe in iniquitate ſua morietur , ſanguinem autem eius de manu tua requiram. Si autem tu annuntiaveris impio , & ille non fuerit converſus; ipſe quidem in iniquitate ſua morietur , tu autem animam tuam liberaſti . “

Secundo infert concluſionem principaliter intentam in tota præcedenti parte, dicens: *Non ergo amplius invicem iudicemus* , ſcilicet temerario iudicio, quod includitur rationibus ſupra dictis . I. Corinth. IV. 5. „ Nolite ante tempus iudicare , quoaduſque veniat Dominus. “

L E C T I O II.

SEd hoc iudicate magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel ſcandalum . Scio , & confido in Domino Ieſu, quia nihil commune per ipſum niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe , illi commune eſt . Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur, iam non ſecundum caritatem ambulas . Noli cibo tuo illum perdere pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum . Non eſt enim regnum Dei eſca, & potus; ſed iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto. Qui enim in hoc ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus . Itaque quæ pacis ſunt ſectemur, & quæ ædificationis ſunt , invicem cuſtodiamus . Noli propter eſcam deſtruere opus Dei .

POſtquam Apoſtolus prohibuit humana iudicia , hic prohibet ſcandalum proximorum; & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit ; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur &c.* Circa primum proponit tria . Primo enim docet ſcandala eſſe vitanda , dicens : Dixi , quod non iudicetis invicem, ſed unuſquiſque de ſuis actibus iudicare debet , ne ſint in ſcandalum aliorum; & hoc eſt quod dicit : *Sed hoc iudicate magis, ne ponatis fratribus offendiculum* , vel

(a) *Al.* enim. (b) *Al. deſunt ſequentia uſque ad illud*, Hoc autem impletur &c. (c) *Forte* pro ſe , *ut etiam infra in obiectione, ubi ſubditur*, Sed unus pro alio; *verumtamen fere in idem redit*. (d) *Ibi* de eo.

vel ſcandalum. Scandalum autem, ſicut dicit Hieronymus ſuper Matth. notat offendiculum, vel ruinam, quam impactionem pedis poſſumus dicere. Unde ſcandalum eſt factum, vel dictum minus rectum, præbens alicui occaſionem ruinæ, ad ſimilitudinem lapidis, ad quem in via poſitum homo impingit, & cadit. Maius autem aliquid videtur eſſe ſcandalum quam offendiculum: nam offendiculum poteſt eſſe quidquid retinet, ſeu retardat motum procedentis; ſcandalum autem, ideſt impactio, videtur eſſe cum aliquis diſponitur ad caſum. Non ergo debemus (a) fratri ponere offendiculum, ut aliquid faciamus unde impediatur proximus a via iuſtitiæ. Eſai. LII. 14. „ Auferte offendiculum de via populi mei. " Neque etiam debemus fratri ponere ſcandalum, aliquid faciendo unde ipſe inclinetur ad peccatum. Matth. XVIII. 7. „ Væ homini illi per quem ſcandalum venit. " Secundo docet id ex quo ſcandalum (b) parabatur, eſſe ſecundum ſuam naturam, ſive ſecundum ſe licitum. Circa quod ſciendum eſt, quod, ſicut ſupra dictum eſt, apud Romanos erant quidam ex Iudæis ad fidem Chriſti converſi, qui cibos ſecundum legem diſcernebant; alii vero habentes fidem perfectam, indifferenter omnibus cibis utebantur, quod quidem ſecundum ſe licitum erat. Unde dicit: *Scio, & confido in Domino Ieſu, quia nihil eſt commune per ipſum*. Circa quod notandum eſt, quod, ſicut dicit Hieronymus ſuper Matthæum, populus Iudæorum, partem Dei ſe eſſe iactans, communes cibos vocat quibus omnes utuntur homines; verbi gratia ſuillam carnem, lepores, & huiuſmodi: & (c) quia ceteræ gentes, quæ talibus utebantur cibis, non erant de parte Dei, ideo talis cibus immundus appellabatur. Quod ergo dicit, *Nihil commune eſt*, idem eſt ac ſi diceret, Nihil immundum eſt. Et hoc quidem Apoſtolus primum dicit ſe ſcire, quia ita eſt ſecundum rerum naturam, ſecundum illud I. Timoth. IV. 4. „ Omnis creatura Dei bona, & nihil reiiciendum quod cum gratiarum actione percipitur. " Secundo dicit ſe confidere in Chriſto Ieſu, quia (d) per ipſum nihil eſt commune: quia ſcilicet cibi ſecundum ſuam naturam numquam fuerunt immundi; vitabantur tamen aliquo tempore ut immundi ſecundum legis præceptum propter figuram; ſed hoc Chriſtus removit implendo omnes figuras: & ideo Apoſtolus per fiduciam quam habet in Domino Ieſu, aſſerit, quod *nihil eſt commune*, vel immundum, *per ipſum*, ideſt ipſo hoc faciente. Act. X. 15. „ Quod Deus purificavit, tu ne (e) commune dixeris. " Tertio oſtendit quomodo hoc poſſet eſſe per accidens illicitum, inquantum ſcilicet eſt contra conſcientiam manducantis: unde dicit: Dictum eſt, quod nihil eſt commune. Sed hoc intelligendum eſt, niſi ei *qui* erronea conſcientia *æſtimat quid* ideſt aliquid ciborum, *commune eſſe*; ideſt, ita eſt illicitum ſibi, ac ſi eſſet ſecundum ſe immundum. Tit. I. 15. „ Omnia munda mundis; „ coinquinatis autem, & infidelibus nihil „ mundum eſt, ſed inquinata eſt eorum „ mens, & conſcientia. " Et ſic apparet quod aliquid quod eſt ſecundum ſe licitum, efficitur illicitum ei qui id contra ſuam conſcientiam agit, licet conſcientia ſua ſit erronea: quod rationabiliter accidit: nam actus iudicantur ſecundum voluntatem agentium; voluntas autem movetur a re appreheuſa: unde in id voluntas tendit quod ei vis apprehenſiva repræſentat: & ſecundum hoc qualificatur, vel ſpecificatur actio. Si igitur ratio alicuius iudicet aliquid eſſe peccatum, & voluntas feratur in id faciendum; manifeſtum eſt quod homo habet voluntatem faciendi peccatum, & ita actio eius exterior, quæ informatur ex voluntate, eſt peccatum. Et eadem ratione ſi aliquis æſtimet, id quod eſt veniale peccatum, eſſe mortale peccatum; ſi hac conſcientia durante illud faciat, manifeſtum eſt quod eligit peccare mortaliter, & ita actio eius propter ſuam electionem eſt peccatum mortale. Si tamen aliquis (f) poſt factum habeat conſcientiam erroneam; per quam credat, id quod eſt licitum, a ſe factum fuiſſe peccatum, vel quod eſt veniale, fuiſſe mortale; non propter hoc efficitur id quod eſt prius, vel peccatum, vel mortale: quia voluntas, & actio non informantur ex apprehenſione ſequenti, ſed ex præcedenti.

Hæc autem quæ dicta ſunt, dubitationem non habent; ſed dubium poteſt eſſe utrum ſi aliquis habeat erroneam conſcientiam ut credat eſſe neceſſarium ad ſalutem quod eſt peccatum mortale; puta ſi aliquis æſtimet ſe peccare mortaliter niſi furetur, vel fornicetur; utrum talis conſcientia eum li-

(a) *Al.* facti; *& ſic infra*. (b) *Al.* putabatur. *Forte etiam* ponebatur. (c) *Al. deeſt* quia: *item ſic legitur*. Communae igitur quod ceteris hominibus, & quia quaſi non ens de parte Dei, pro immundo appellatur. (d) *Al.* per ſeipſum. (e) *Al.* immundum. (f) *Al.* ex poſt facto.

liget, ita ſcilicet quod ſi contra conſcientiam agat, mortaliter peccet.

Et videtur quod non. Primo quidem quia lex Dei, quæ prohibet fornicationem, & furtum, fortius ligat quam conſcientia. Secundo quia hoc poſito eſſet perplexus: peccaret enim & fornicando, & non fornicando.

Sed dicendum eſt, quod etiam in per ſe malis conſcientia erronea ligat. Intantum enim conſcientia ligat, ut dictum eſt, inquantum ex hoc quod aliquis contra conſcientiam agit, ſequitur quod habeat voluntatem peccandi; & ita ſi aliquis credat non fornicari eſſe peccatum mortale, dum eligit non fornicari, eligit peccare mortaliter, & ita mortaliter peccat. Et ad hoc etiam facit quod hic dicit Apoſtolus. Manifeſtum eſt enim (a) quod diſcernere cibos, quaſi neceſſarium ad ſalutem, erat illicitum: quia nec Iudæis converſis etiam ante divulgationem Evangelii licebat ſervare legalia ſpem ponendo in eis, quaſi eſſent neceſſaria ad ſalutem, ut Auguſtinus dicit (epiſt. xix.) & tamen Apoſtolus hic dicit, quod ſi quis habens conſcientiam cogentem diſcernere cibos, quod eſt æſtimare aliquid eſſe commune, & non diſcernit eos, ſcilicet abſtinendo ab eis, peccat ac ſi manducaret immundum. Et ita etiam in per ſe illicitis conſcientia erronea ligat.

Nec obſtat quod primo obiicitur de lege Dei: quia idem eſt ligamen conſcientiæ etiam erroneæ, & legis Dei. Non enim conſcientia dictat aliquid eſſe faciendum, vel vitandum, niſi quia credit (b) hoc eſſe contra, vel ſecundum legem Dei: non enim lex noſtris actibus applicatur, niſi mediante conſcientia noſtra. Similiter etiam nec obſtat quod ſecundo obiicitur. Nihil enim prohibet aliquem eſſe perplexum, aliquo ſuppoſito licet nullus ſit perplexus ſimpliciter: ſicut ſacerdos fornicarius, ſive celebret miſſam, ſive non celebret, quando debet ex officio, peccat mortaliter; non tamen eſt perplexus ſimpliciter, quia poteſt peccatum dimittere, & celebrare. Et ſimiliter poteſt aliquis conſcientiam erroneam dimittere, & a peccato abſtinere.

Eſt autem adhuc alia dubitatio. Non enim dicitur ſcandalizare qui facit opus rectum, licet etiam ex eo aliquis ſumat materiam ſcandali: legitur enim Matth. xv. quod phariſæi, audito verbo Chriſti, ſcandalizati ſunt. Sed non diſcernere cibos eſt opus rectum: ergo non eſt dimittendum propter ſcandalum eius qui perverſam conſcientiam habet, errans in fide. Nam ſecundum hoc catholici deberent abſtinere a carnibus, & matrimonio, ne inde hæretici ſcandalizarentur ſecundum erroneam conſcientiam.

Sed dicendum eſt, quod aliquis ſcandalizare alium poteſt, non ſolum faciendo aliquod malum, ſed etiam aliquid, faciendo quod habet ſpeciem mali, ſecundum illud I. Theſs. ult. 22. „ Ab omni ſpecie mali „ abſtinete vos." Dicitur autem aliquod habere ſpeciem mali dupliciter. Primo videlicet ſecundum opinionem eorum qui ſunt ab Eccleſia præciſi; ſecundo ſecundum opinionem eorum qui adhuc ab Eccleſia tolerantur. Infirmi autem in fide exiſtimantes legalia eſſe obſervanda, adhuc tolerabantur ab Eccleſia ante Evangelii divulgationem; & ideo non erat comedendum cum eorum ſcandalo de cibis in lege prohibitis. Hæretici autem non tolerantur ab Eccleſia; & ideo de eis non eſt ſimilis ratio.

Deinde cum dicit, *Si enim propter cibum frater tuus contriſtatur*, manifeſtat quod dixerat: & primo primum, ſcilicet quod non ſit ponendum ſcandalum fratribus; ſecundo ſecundum, & tertium, quomodo ſcilicet ſit aliquid commune, ibi, *Omnia quidem munda ſunt*.

Circa primum ponit quatuor rationes, quarum prima ſumitur ex parte caritatis, dicens: *Si enim frater tuus contriſtatur*, de hoc quod reputat te peccare propter cibum quem tu comedis, quem ipſe reputat immundum, *iam non ſecundum caritatem ambulas*, ſecundum quam aliquis proximum ſuum diligit ſicut ſeipſum; & ita vitat eius contriſtationem, & non præfert cibum quieti fratris: quia, ut dicitur II. Corinth. xiii. 5. „ caritas non quærit quæ ſua „ ſunt."

Secundam rationem ponit ibi, *Noli cibo tuo illum perdere*; quæ ſumitur ex parte mortis Chriſti. Videtur enim parum appretiare mortem Chriſti qui pro cibo fructum eius evacuare non recuſat: unde dicit: *Noli cibo tuo*, quem tu ſcilicet indifferenter comedis, non diſcernendo cibos, *illum perdere*, ideſt ſcandalizare, *pro quo*, ideſt pro cuius ſalute, *Chriſtus mortuus eſt*. I. Pet. vii. 18. „ Chriſtus ſemel mortuus eſt „ (c) pro peccatis noſtris, iuſtus pro in- „ iu-

(a) *Al.* quod diſcernere cibos non neceſſarium ad ſalutem erat illis: quia &c. (b) *Al.* hoc eſſe legem Dei. (c) *Al. deeſt* pro peccatis noſtris.

„ iuſtis. " Dicit autem illum perdi qui ſcandalizatur, quia ſcandalum paſſivum ſine peccato ſcandalizati eſſe non poteſt: ille enim ſcandalizatur qui occaſionem ſumit ruinæ. I. Corinth. VIII. 11. „ Peribit infirmus in tua conſcientia frater, pro quo „ Chriſtus mortuus eſt. "

Tertiam rationem ponit ibi, *Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum*; quæ ſumitur ex donis ſpiritualis gratiæ: & primo oſtendit inconveniens quod ſequitur contra huiuſmodi dona ex eo quod alios ſcandalizamus; ſecundo manifeſtat quod dixerat, ibi, *Non enim eſt regnum Dei eſca, & potus*; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur*. Circa primum conſiderandum eſt, quod ex hoc quod aliqui indifferenter cibis utebantur in primitiva Eccleſia cum ſcandalo infirmorum, hoc inconveniens ſequebatur quod infirmi fidem Chriſti blaſphemabant, dicentes, eam voracitatem ciborum inducere contra legis mandatum. Et ideo Apoſtolus dicit: Ex quo per Dominum Ieſum factum eſt quod nihil eſt commune, *non ergo bonum noſtrum*, ideſt fides, vel gratia Chriſti, per quam libertatem a cæremoniis conſecuti eſtis, *blaſphemetur* ab infirmis dicentibus, eam gulæ hominum indulgere. Iac. II. 7. „ Ipſi blaſphemant nomen bonum, quod invocatum eſt „ ſuper vos. " De hoc bono dicitur in Pſal. lxxII. 27. „ Mihi adhærere Deo, bonum eſt. " Deinde cum dicit, *Non enim eſt regnum Dei eſca, & potus*, manifeſtat quod dixerat, ſcilicet in quo bonum noſtrum conſiſtat: & primo oſtendit in quo non conſiſtat, dicens: *Non enim eſt regnum Dei eſca, & potus*. Regnum autem Dei dicitur hic id per quod Deus regnat in nobis, & per quod ad regnum ipſius pervenimus: de quo dicitur Matth. VI. 10. „ Adveniat regnum tuum: " & Mich. IV. 7. „ Regnabit Dominus ſuper omnes in monte Sion. " Deo autem coniungimur, & ſubdimur per interiorem intellectum, & affectum, ut dicitur Ioan. IV. 24. „ Spiritus eſt Deus, & eos qui adorant eum, „ in ſpiritu, & veritate adorare oportet. " Et inde eſt quod regnum Dei principaliter conſideratur ſecundum interiora hominis, non ſecundum exteriora: unde dicitur Luc. XVII. 21. „ Regnum Dei intra vos eſt. " Ea vero quæ ſunt exteriora ad corpus pertinentia, intantum ad regnum Dei pertinent, inquantum per ea ordinatur, vel deordinatur interior affectus, ſecundum ea in quibus principaliter conſiſtit regnum Dei. Et ideo cum eſca, & potus ad corpus pertineant, ipſa ſecundum ſe non pertinent ad regnum Dei, niſi ſecundum quod eis utimur, vel ab eis abſtinemus. Unde dicitur I. Corinth. VIII. 3. „ Eſca autem nos „ non commendat Deo. Neque enim ſi non „ manducaverimus, deficiemus; neque ſi „ manducaverimus, abundabimus. " Pertinet tamen uſus, vel abſtinentia eſcæ, & potus ad regnum Dei, inquantum affectus hominis circa hoc ordinatur, vel deordinatur: unde Auguſtinus dicit in Lib. de Quæſtionibus Evang. & habetur hic in Gloſſa: „ Iuſtificatur ſapientia a Filiis ſuis, qui „ intelligunt non in abſtinendo, nec in „ manducando eſſe iuſtitiam, ſed in æquanimitate tolerandi inopiam, & in temperantia non ſe corrumpendi per abundantiam, atque importunitatem ſumendi. " Non enim intereſt quomodo (ut in Gloſſa dicitur) quid alimentorum, vel quantum quis accipiat; dummodo id faciat pro congruentia hominum cum quibus vivit, & perſonæ ſuæ, & pro valetudinis ſuæ neceſſitate; ſed quanta facultate, & ſeveritate animi careat his, vel cum oportet, vel cum neceſſe eſt his carere. Secundo oſtendit in quo conſiſtat bonum noſtrum, quod regnum Dei vocat, dicens: *Sed regnum Dei eſt iuſtitia, & pax, & gaudium in Spiritu ſancto*: ut iuſtitia referatur ad exteriora opera, quibus homo unicuique reddit quod ſuum eſt, & ad voluntatem huiuſmodi opera faciendi, ut dicitur Matth. VI. 33. „ Primum quærite regnum Dei, „ & iuſtitiam eius: " pax autem referatur ad effectum iuſtitiæ: per hoc enim pax maxime perturbatur, quod unus homo non exhibet alteri quod ei debet: unde dicitur Eſai. XXXII. 17. „ Opus iuſtitiæ pax. " Gaudium autem referendum eſt ad modum quo ſunt iuſtitiæ opera perficienda: ut enim dicit Philoſophus in I. Ethic. „ non eſt iuſtus qui non gaudet iuſta operatione. " Unde & in Pſal. XCIX. 1. dicitur: „ Servite Domino in lætitia. " Cauſam autem huius gaudii exprimit dicens, *In Spiritu ſancto*: eſt enim Spiritus ſanctus, quo caritas Dei diffunditur in nobis, ut dicitur ſupra V. Illud enim eſt *gaudium in Spiritu ſancto* quod caritas parit; puta cum aliquis gaudet de bonis Dei, & proximorum. Unde I. Corinth. XIII. 6. dicitur, quod „ caritas non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati: " & Gal. V. 22. dicitur: „ Fructus autem Spiritus eſt caritas, gaudium, pax. " Hæc autem tria quæ hic tanguntur, imperfecte quidem in hac vita habentur, perfecte autem quando

ſancti

Digitized by Google

ſanĉti poſſidebunt regnum Dei ſibi paratum, ut dicitur Matth. xxv. Ibi erit perfecta iuſtitia abſque omni peccato: Eſa. vi. „ Populus tuus omnes iuſti . " Ibi erit pax abſque omni perturbatione timoris : Eſai. xxxii. 18. „ Sedebit populus meus in pulchritudine pacis , in tabernaculis fiduciæ. " Ibi erit gaudium: Eſa. xxxv. 10. „ Gaudium, & lætitiam obtinebunt , & fugiet dolor, & gemitus. " Tertio probat quod dixerat, ſcilicet quod in his regnum Dei conſiſtit . Ille enim homo videtur ad regnum Dei pertinere qui placet Deo , & a ſanĉtis hominibus approbatur ; ſed hoc illi contingit in quo invenitur iuſtitia, pax, & gaudium: ergo in his eſt regnum Dei. Dicit ergo: Dictum eſt , quod regnum Dei *eſt iuſtitia , pax, & gaudium in Spiritu ſancto* . Qui ergo *in hoc ſervit Chriſto*, qui eſt Rex huius regni , ſecundum illud Col. 1.13. „ Tranſtulit nos in regnum „ Filii dilectionis ſuæ ; " ut ſcilicet vivat in iuſtitia , pace, & ſpirituali gaudio; *placet Deo*, qui eſt huius regni auctor: Sap.iv. 10. „ Placens Deo factus eſt dilectus : " *& probatus eſt hominibus*; ideſt , ab eis approbatur qui ſunt huius regni participes . Eccli. xxxi. 10. „ Qui probatus eſt in illo, & perfectus inventus eſt. " Deinde cum dicit , *Itaque quæ pacis ſunt ſectemur* , infert admonitionem intentam , dicens : Ex quo regnum Dei conſiſtit in iuſtitia , pace, & ſpirituali gaudio , itaque ut ad regnum Dei (a) pervenire poſſimus , *ſectemur ea quæ pacis ſunt*; ideſt , ea ſtudeamus adimplere per quæ Chriſtianorum pacem conſervemus. Heb. xii. 14. „ Pacem ſequimini, & ſanĉtimoniam cum omnibus . " *Cuſtodiamus invicem ea quæ ſunt ædificationis*; ideſt ea , per quæ invicem nos ædificemus; ideſt , bonum conſervemus , & in melius provocemur. I. Corinth. xiv. 12. „ Ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis : " quod quidem fiet, ſi in iuſtitia , & ſpirituali gaudio vixerimus .

Quartam rationem ponit ibi , *Noli propter eſcam deſtruere opus Dei* ; quæ ſumitur ex reverentia divinorum operum , quibus hoc reverentiæ debemus, ut ea quæ Deus operatur, non debeamus deſtruere propter aliquod commodum corporale : & hoc eſt quod dicit: *Noli propter eſcam*, quæ ad corporis utilitatem pertinet , *deſtruere opus Dei*: quod quidem non intelligitur de quocumque Dei opere: nam omnia quæ in cibum hominis veniunt, Dei opera ſunt, ſicut terræ naſcentia , & animalium carnes , quæ ſunt hominibus in cibum a Deo conceſſa , ut patet Gen. 1. & ix. ſed intelligitur de opere gratiæ , quod in nobis ipſis ſpecialiter operatur . Philip. ii. 13. „ Deus enim eſt qui operatur in nobis velle , & perficere pro bona voluntate . " Hoc igitur opus Dei non debemus in proximo deſtruere propter eſcam noſtram ; ſicut facere videbantur illi qui cum turbatione , & ſcandalo proximorum , indifferentibus utebantur.

LECTIO III.

OMnia quidem munda ſunt; ſed malum eſt homini qui per offendiculum manducat. Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum , neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur. * Tu fidem quam habes penes temetipſum, habe coram Deo. Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat. Qui autem diſcernit , ſi manducaverit, damnatus eſt , quia non ex fide . Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

POſtquam Apoſtolus poſuit rationem ad oſtendendum quod non debemus cum ſcandalo proximorum indifferenter ſumere omnia, hic oſtendit qualiter aliqui cibi poſſunt eſſe mundi, & immundi: & circa hoc duo facit . Primo proponit quæ ſunt munda ex ſua natura, dicens: *Omnia quidem* , quæ ſcilicet ad eſcam hominis pertinere poſſunt , *munda ſunt* , ſcilicet ex ſui natura , quia ex ſui natura non habent quod animam hominis inquinent , ſecundum illud Matth. xv. 11. „ Non enim omne quod intrat in os, coinquinat hominem . " I. Tim. iv. 4. „ Omnis creatura Dei bona eſt . " Dicebantur autem in lege quædam immunda non natura , ſed ſignificatione , ut patet Lev. xi. Sed & hanc immunditiam Chriſtus removit implendo veteris legis figuras: unde dictum eſt Petro Act. x. 15. „ Quod Deus purificavit, tu ne commune dixeris , " ideſt immundum . Secundo ibi, *Sed malum eſt homini &c.*, oſtendit qualiter ali-

Cc 2

* *Vulgata* Tu fidem habes? Penes temetipſum habe &c. (a) *Al.* pertinere.

aliquis cibus homini poſſit fieri immundus, ut ſcilicet ex eius eſu, ſecundum animam inquinetur: quod quidem oſtendit fieri dupliciter. Primo ex eo quod aliquis cibum quemcumque cum ſcandalo proximorum manducat; ſecundo ex eo quod contra conſcientiam manducat, ibi, *Beatus qui non iudicat ſemetipſum in eo quod probat*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit quid circa eſum ciborum ſit malum, dicens: Licet omnia ex ſui natura ſint munda, *ſed* tamen *malum eſt homini qui manducat* quemcumque cibum *per offendiculum*, ideſt cum confuſione, & ſcandalo proximorum. Matth. XVIII. 7. „ Væ homini illi per quem ſcan„ dalum venit." Secundo oſtendit quid circa huiuſmodi uſum ciborum ſit bonum, dicens: *Bonum eſt non manducare carnem, & non bibere vinum*: quorum primum præcipuum eſſe videtur inter cibos, ſecundum inter potus. Et ab his quidem abſtinere ponit bonum eſſe, vel propter carnis concupiſcentiam edomandam ſecundum illud Epheſ. v. 18. „ Nolite inebriari vino, in „ quo eſt luxuria:" vel etiam ut homo reddatur habilior ad ſpiritualia contemplanda, ſecundum illud Eccle. II. 3. „ Cogita„ vi a vino abſtrahere carnem meam, ut a„ nimum meum transferrem ad ſapien„ tiam." Sed hoc non intendit hic Apoſtolus dicere, ſed quod bonum eſt his non uti cum ſcandalo proximorum: quod quidem apparet ex hoc quod ſubditur: *Neque in quo frater tuus offenditur*; quaſi dicat: Non ſolum dico de vino, & carnibus, quod bonum eſt eis non uti, ſed quocumque alio cibo *frater tuus offenditur*, ideſt turbatur contra te, quaſi illicite agentem, per quod pax eius perturbatur; *aut ſcandalizatur*, ideſt ad caſum peccati provocatur, propter quod læditur eius iuſtitia; *aut infirmatur*, ideſt ſaltem in dubitationem venit utrum hoc quod agitur ſit licitum, per quod eius ſpirituale gaudium diminuitur. Unde & ipſe Apoſtolus dicit I. Corinth. VIII. 13. „ Si eſca ſcandalizat fratrem „ meum, non manducabo carnem in æ„ ternum, ne fratrem meum ſcandalizem."

Sed cum licitum ſit his cibis uti, ſi eſt ab his abſtinendum propter hoc quod vitetur ſcandalum proximorum, videtur pari ratione quod ab omnibus licitis quæ non ſunt neceſſaria ad ſalutem, ſicut ſunt neceſſaria iuſtitia, pax, & ſpirituale gaudium, ſit propter proximorum ſcandalum abſtinendum. Et ita videtur quod homini non liceat ſua repetere cum ſcandalo proximi.

Sed dicendum eſt, quod ſi ſcandalum ex infirmitate, vel ex ignorantia proveniat eorum qui propter hoc ſcandalizantur; ad vitandum hoc ſcandalum debet homo a licitis abſtinere, ſi non ſunt neceſſaria ad ſalutem: hoc enim eſt ſcandalum puſillorum, quod Dominus vitari iubet Matth. XVIII. 10. „ Videte (*a*) ne contemnatis unum ex „ his puſillis." Si vero huiuſmodi ſcandalum ex malitia proveniat eorum qui ſcandalizantur, tale ſcandalum eſt quaſi phariſæorum, quod Dominus Matth. XV. docuit eſſe contemnendum. Unde ad vitandum huiuſmodi ſcandalum, non oportet a licitis abſtinere.

Sed tamen circa ſcandalum puſillorum attendendum eſt, quod propter illud vitandum tenetur homo uſum licitorum differre quouſque, reddita ratione, hoc ſcandalum amoveri poſſit. Si vero ratione reddita adhuc ſcandalum maneat, iam non videtur ex ignorantia, vel ex infirmitate procedere, ſed ex malitia; & ſic iam pertinebit ad ſcandalum phariſæorum.

Tertio excludit quamdam excuſationem. Poſſet enim aliquis dicere: Licet proximus ſcandalizetur de hoc quod indifferenter ego cibis utor, tamen ad oſtenſionem meæ fidei, per quam certum eſt hoc mihi licere, volo indifferenter cibis uti. Sed hanc (*b*) rationem excludens Apoſtolus dicit: *Tu*, qui ſcilicet indifferenter cibis uteris, *fidem habes* rectam *apud temetipſum*, per quam conſtat licitum eſſe his cibis uti. Bona quidem, & laudabilis eſt fides iſta; ſed *habe* eam in occulto *coram Deo*, cui talis fides placet. Eccli. I. 34. „ Beneplacitum eſt „ Deo fides, & manſuetudo." Quaſi dicat: Non oportet quod fidem iſtam manifeſtes per operis executionem, ubi hoc ſit cum ſcandalo proximorum.

Sed contra videtur eſſe quod dicitur ſupra X. 10. *Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem*. Non ergo videtur quod ſufficiat corde ſolum coram Deo fidem habere, ſed oportet huiuſmodi fidem proximo manifeſtare, confitendo.

Dicendum eſt autem, quod eorum quæ ſunt fidei, quædam ſunt quæ non ſunt perfecte per Eccleſiam manifeſtata, ſicut in primitiva Eccleſia nondum erat perfecte declaratum apud homines quod illi qui erant ex Iudæis converſi, non tenerentur legalia obſervare, & ſicut tempore

Au-

(a) *Al.* ne condemnetis. (b) *Al.* reſponſionem.

Auguſtini nondum erat per Eccleſiam declaratum quod anima non eſſet ex traduce. Unde in huiuſmodi ſufficit homini quod fidem habeat coram Deo; nec oportet quod fidem ſuam propalet cum ſcandalo proximorum, niſi forte apud eos qui habent de fide determinare. Quædam vero ſunt ad fidem pertinentia iam per Eccleſiam determinata; & in talibus non ſufficit fidem habere coram Deo, ſed oportet quod coram proximo fidem quis confiteatur, quantumcumque ex hoc aliquis ſcandalizetur: quia veritas doctrinæ non eſt dimittenda propter ſcandalum, ſicut nec Chriſtus veritatem ſuæ doctrinæ propter ſcandalum phariſæorum dimiſit, ut habetur Matth. xv.

Sciendum etiam, quod licet circa talia oporteat quod homo fidem ſuam manifeſtet confeſſione verborum; non tamen oportet quod eam manifeſtet executione operis, ſicut ſi aliquis tenet fide, uti matrimonio eſſe licitum, non requiritur ab eo quod matrimonio utatur ad fidei ſuæ manifeſtationem: & ſic etiam non requirebatur ab eis qui rectam fidem habebant, quod fidem ſuam uſu ciborum manifeſtarent: poterant enim manifeſtare verbo tenus confitendo.

Deinde cum dicit, *Beatus qui non iudicat ſe*, oſtendit quomodo ciborum uſus efficitur aliquibus immundus ex eo quod eſt contra conſcientiam: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit quid circa hoc ſit bonum, ut ſcilicet de eo quod homo (a) facit, non habeat conſcientiam remordentem: unde dicit: *Beatus qui non iudicat ſemetipſum*, id eſt cuius conſcientia eum non reprehendit, vel condemnat, *in eo quod probat*, ideſt approbat eſſe faciendum. Sed hoc eſt intelligendum, ſi recta fide approbet eſſe aliquid faciendum. Si autem falſa opinione approbat aliquid eſſe faciendum, puta ſi arbitratur obſequium ſe præſtare Deo de eo quod diſcipulos Chriſti interficit, ut dicitur Ioan. xvi. non excuſatur ex eo quod circa hoc non iudicat ſemetipſum; immo beatior eſſet, ſi circa hoc eum conſcientia reprehenderet, inquantum per hoc a peccato magis prohiberetur. Sed in his quæ ſunt licita, eſt intelligendum quod hic Apoſtolus dicit. Hoc enim ad gloriam hominis pertinet quod eum ſua conſcientia non reprehendat. II. Corinth. I. 12. „ Gloria „ noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ „ noſtræ. “ Iob xxvii. 6. „ Neque enim reprehendit me cor meum in omni vita „ mea. “ Secundo oſtendit quid circa hoc ſit malum, ut ſcilicet contra conſcientiam agat: unde dicit: *Qui autem diſcernit*, ideſt qui habet opinionem falſam, quod oporteat cibos diſcernere, *ſi manducaverit*, ſcilicet cibos quos reputat eſſe illicitos, *damnatus eſt*, ex hoc quod, quantum in ipſo eſt, habet voluntatem faciendi quod eſt illicitum; & ſic delinquit proprio iudicio condemnatus, ut dicitur Tit. III. Tertio aſſignat cauſam eius quod dixerat, dicens: *Quia non ex fide*: ideo ſcilicet condemnatus eſt. Poteſt autem hic fides dupliciter accipi. Uno modo de fide quæ eſt virtus; alio modo ſecundum quod fides dicitur conſcientia: & hæ duæ acceptiones non differunt niſi ſecundum differentiam particularis, & univerſalis. Id enim quod univerſaliter fide tenemus, puta uſum ciborum eſſe licitum, vel illicitum, conſcientia applicat ad opus quod eſt factum, vel faciendum. Dicitur ergo, ideo eum qui manducat, & diſcernit eſſe condemnatum, quia hoc non eſt ex fide, immo eſt contra fidem, ideſt contra veritatem fidei, & contra conſcientiam facientis. Heb. xi. 6. „ Sine fide impoſſibile eſt placere Deo. “ Et quod hæc ſit ſufficiens cauſa condemnationis, oſtendit ſubdens: *Omne autem quod non eſt ex fide, peccatum eſt*.

Ex quo videtur quod, ſicut dicitur in Gloſſa, omnis vita infidelium peccatum ſit, ſicut omnis vita fidelium eſt meritoria, inquantum ad Dei gloriam ordinatur, ſecundum illud I. Cor. x. 31. „ Sive manducatis, ſive bibitis, ſive aliquid aliud facitis, omnia in gloriam Dei facite. “

Sed dicendum eſt, quod aliter ſe habet fidelis ad bonum, & infidelis ad malum: nam in homine qui habet fidem formatam nihil eſt damnationis, ut ſupra VIII. dictum eſt; ſed in homine infideli, cum infidelitate eſt bonum naturæ. Et ideo cum aliquis infidelis ex dictamine rationis aliquod bonum facit, non referendo ad malum finem, non peccat. Non tamen opus eius eſt meritorium, quia non eſt gratia informatum. Et hoc eſt quod in Gloſſa dicitur: „ Nihil bonum eſt ſine ſummo bono; “ ideſt, nullum bonum meritorium eſt ſine gratia Dei; & ubi deeſt agnitio vitæ æternæ, & incommutabilis veritatis, quæ ſcilicet eſt per fidem, falſa virtus eſt in optimis moribus, inquantum ſcilicet non refertur ad finem beatitudinis æternæ. Cum vero

(a) *Al.* non facit.

Digitized by Google

vero homo infidelis aliquid agit ex eo quod infidelis eſt, manifeſtum eſt quod peccat. Unde (*a*) cum in Gloſſa dicitur: „ Opus *omne* „ *quod non eſt ex fide, peccatum eſt*: “ſic eſt intelligendum: Omne quod eſt contra fidem, vel contra conſcientiam, peccatum eſt, etſi ex genere ſuo bonum eſſe videatur: puta, ſi paganus ad honorem ſuorum deorum virginitatem ſervet, vel eleemoſynam det, hoc ipſo peccat. Tit. I. 15. „ Coinquinatis, & infidelibus nihil mundum „ eſt; ſed inquinatæ ſunt eorum & mens, „ & conſcientia. “

CAPITIS DECIMIQUINTI

LECTIO I.

DEbemus autem nos firmiores, imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. Unuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum ad ædificationem. Etenim Chriſtus non ſibi placuit; ſed ſicut ſcriptum eſt: Improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me. Quæcumque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt, ut per patientiam, & conſolationem Scripturarum ſpem habeamus. Deus autem patientiæ, & ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Ieſum Chriſtum, ut unanimes uno ore honorificetis Deum, & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite invicem, ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. Dico enim Chriſtum Ieſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones patrum; Gentes autem * ſuper miſericordia honorare Deum; ſicut ſcriptum eſt: Propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit: Lætamini Gentes cum plebe eius. Et iterum: Laudate omnes Gentes Dominum, & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Eſaias ait: Erit radix Ieſſe, & qui exurget regere Gentes: in eum Gentes ſperabunt. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo, ut abundetis in ſpe, & virtute Spiritus ſancti.

SUpra Apoſtolus docuit quod maiores debent ſcandala infirmorum vitare; hic docet quod maiores debent etiam infirmitates minorum ſuſtinere: & circa hoc duo facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Unuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum*. Iſta admonitio duo continet, quorum primum pertinet ad exteriorem (*b*) exhibitionem: unde dicit: Non ſolum debemus ſcandala infirmorum vitare, ſed etiam *nos*, qui ſumus *firmiores* in fide, *debemus ſuſtinere imbecillitates infirmorum*. Sicut enim in materiali ædificio eliguntur aliqua firmiora ad ſuſtinendum totum ædificii pondus, quod ex fragiliori materia (*c*) ſuperponitur, ſicut ſunt fundamenta, & columnæ; ita etiam in ſpirituali Eccleſiæ ædificio non ſolum eliguntur, ſed (*d*) efficiuntur aliqui firmiores, ut ſuſtineant pondus aliorum. Unde in Pſal. lxxiv. 4. dicitur: „ Ego confirmavi columnas eius: “ & Gal. vi. 2. „ Alter alterius onera portate. “ Suſtinent autem firmiores imbecillitates infirmorum, dum eorum defectus patienter ferunt, & pro poſſe ſublevare nituntur. Secundum autem pertinet ad interiorem intentionem: unde dicitur: *Et non* debemus *nobis placere*, ita ſcilicet ut ſemper illud velimus impleri (*e*) quod nobis placet; ſed debemus condeſcendere voluntatibus aliorum, ut faciamus ea quæ aliis placent, & quæ eis ſunt utilia. I. Corinth. x. 23. „ Sicut & „ ego per omnia omnibus placeo. “

Deinde cum dicit, *Unuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum*, manifeſtat propoſitam admonitionem: & primo quantum ad ſecundam partem; ſecundo quantum ad pri-

* *Al.* ſuper omnia.

(a) *Al. deeſt* cum. (b) *Al.* actum. (c) *Al.* ſupponitur. (d) *Al.* effulciuntur. (e) *Al.* quod nobis placet, & quæ ſunt nobis utilia, *intermediis omiſſis*.

primam, ibi, *Propter quod ſuſcipite invicem &c.* Circa primum duo facit. Primo e ponit quod dixerat; ſecundo rationem inducit, ibi, *Etenim Chriſtus non ſibi placuit*. Dicit ergo primo: Ita dictum eſt, quod nos non debemus nobis placere; & hoc quidem eſt, quia unuſquiſque noſtrum, qui ſumus firmiores, debet placere proximo ſuo infirmo, ideſt condeſcendere ei in his quæ ei placent, non tamen in his quæ mala ſunt, ſicut Eſa. xxx. 10. quidam requirunt: „ Loquimi nobis placentia, videte nobis errores. “ Et ideo ſubdit, *In bonum*. Similiter etiam non debemus intendere ut hominibus placeamus propter humanum favorem, vel gloriam, cum in Pſ. lii. 6. dicatur: „ Deus diſſipavit oſſa eorum qui hominibus placent: “ ſed ad honorem Dei, & utilitatem proximorum: unde ſubdit, *Ad ædificationem*, ideſt propter hoc quod aliorum voluntati (a) condeſcendentibus, ipſi ædificentur in fide, & dilectione Chriſti. Supra xiv. 19. *Quæ ædificationis ſunt, invicem cuſtodiamus*.

Deinde cum dicit, *Etenim Chriſtus non ſibi placuit*, aſſignat rationem eius quod dixerat, exemplo Chriſti: & primo proponit exemplum Chriſti; ſecundo, oſtendit eius exemplum eſſe a nobis imitandum, ibi, *Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt*; tertio ſubiungit (b) orationem, ut id implere poſſimus, ibi, *Deus autem (c) patientiæ, & ſolatii det vobis idipſum ſapere in alterutrum*.

Circa primum duo facit. Primo proponit exemplum, dicens: Dictum eſt, quod non debemus nobis placere, ſcilicet ſecundum noſtram privatam voluntatem: *etenim Chriſtus*, qui eſt caput noſtrum, *non ſibi placuit*, dum elegit pati pro noſtra ſalute, & ea quæ ſuæ propriæ voluntati erant contraria, ſcilicet naturali voluntati humanæ, ut impleret divinam, quæ ſibi, & Patri erat communis, ſecundum illud Luc. xxii. 42. „ Non mea „ voluntas, ſed tua fiat. “ Secundo ad hoc auctoritatem inducit, dicens: *Sed ſicut ſcriptum eſt*, in Pſal. lxviii. 10. ex perſona Chriſti, dicentis ad Patrem: O Pater, *improperia* Iudæorum *improperantium tibi*, ideſt te blaſphemantium per ſua mala opera, & per hoc quod veritatis tuæ doctrinæ contradicunt. *ceciderunt ſuper me*: quia videlicet opprimere me voluerunt, quia voluntatem tuam ei proponebam, & eorum mala opera redarguebam. Ioan. xv. 24. „ Sed oderunt me, & Patrem meum. “ Poteſt & hoc referri ad peccata totius humani generis: quia omnia peccata quodammodo ſunt improperia Dei, inquantum per ea lex Dei contemnitur. Eſa. i. 4. „ Dereliquerunt Dominum, blaſphemaverunt Sanctum Iſrael. “ Sic ergo improperia improperantium Deo ceciderunt ſuper Chriſtum, inquantum ipſe pro peccatis omnium mortuus eſt. Eſa. liii. 6. „ Deus poſuit „ in eo iniquitates omnium noſtrum. “ I. Petr. ii. 24. „ Peccata noſtra pertulit in „ corpore ſuo ſuper lignum. “

Deinde cum dicit, *Quæcumque enim ſcripta ſunt &c.* oſtendit quod hoc exemplum Chriſti ſit nobis imitandum, dicens: *Quæcumque enim ſcripta ſunt*, in ſacra Scriptura vel de Chriſto, vel de membris eius, *ſcripta ſunt ad noſtram doctrinam*: nulla enim neceſſitas fuit hæc ſcribere niſi propter nos, ut ex his inſtruamur. II. Tim. iii. 16. „ Omnis (d) Scriptura divinitus inſpirata, „ utilis eſt ad docendum, & erudiendum, „ ad arguendum, & corripiendum. “ Quid autem in Scripturis ad noſtram doctrinam contineatur, oſtendit ſubdens: *Ut per patientiam, & conſolationem Scripturarum*, ideſt quas Scripturæ continent: continetur enim in ſacra Scriptura patientia ſanctorum in malis ſuſtinendis. Iacob. ult. ii. „ Patientiam Iob audiſtis. “ Continetur etiam in eis conſolatio quam Deus eis exhibuit, ſecundum illud Pſal. xciii. 19. „ Secundum „ multitudinem dolorum meorum in corde „ meo, conſolationes tuæ lætificaverunt animam meam. “ Unde & I. Pet. i. 11. dicitur: „ Prænuntians eas quæ in Chriſto „ ſunt paſſiones (quod pertinet ad patientiam) & poſteriores glorias, “ quod pertinet ad conſolationem. Quem autem fructum ex hac doctrina ſuſcipiamus, oſtendit ſubdens, *Spem habeamus*. Per hoc enim quod ex ſacra Scriptura inſtruimur, eos qui patienter propter Deum tribulationes ſuſtinuerunt, divinitus conſolatos fuiſſe, ſpem accipimus ut & ipſi conſolemur, ſi in ipſis fuerimus patientes. Iob xiii. 15. „ Et ſi occiderit me, in ipſo ſperabo. “

Deinde cum dicit, *Deus autem patientiæ &c.* quia videbatur nimis arduum ut purus homo poſſit exemplum Chriſti imitari, ſecundum illud Eccle. ii. 12. „ Quid eſt homo, ut ſequi poſſit Regem factorem „ ſuum? “ ideo adhibet orationis ſuffragium, dicens: *Deus autem patientiæ*, ſcilicet dator: Pſal. lxx. 5. „ Tu es patientia „ mea: “ *& ſolatii*, ideſt qui ſpiritualem con-

(a) *Al.* condeſcendentes. (b) *Al.* rationem. (c) Al. *pacis*. (d) *Al.* doctrina.

conſolationem largitur: II. Corinth. 1. 3. „ Pater miſericordiarum, & Deus totius „ conſolationis: “ *det vobis*, a quo eſt omne datum optimum, ut dicitur Iacob. 1. *Idipſum ſapere in alterutrum*, ideſt ut invicem idem ſapiatis: II. Corinth. ult. 11. „ Idem „ ſapite, pacem habete: “ non quidem ſecundum conſenſum in peccatum, ſed *ſecundum Ieſum Chriſtum*, de quo dicitur Ephes. 11. 14. „ Ipſe eſt pax noſtra, qui fecit u„ traque unum: “ ut per hoc quod idem ſapitis, *unanimes* exiſtentes per fidei, & caritatis conſenſum, ſecundum illud Pſal lxvi 1. 7. ſecundum aliam litteram, „ Qui „ habitare facit unanimes in domo, “ *uno ore*, ideſt una oris confeſſione, quæ ex unitate fidei procedit: I. Corinth. 1. 10. „ Id„ ipſum dicatis omnes: “ & pro conformitate cordis, & oris *honorificetis Deum* omnium creatorem, idipſum etiam exiſtentem *Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti*, per quem nos ſibi in filios adoptavit. I. Reg. 11. 30. „ Qui honorificaverit me, honori„ ficabo eum. “ Malach. 1. 6. „ Si ego pa„ ter, ubi eſt honor meus? “

Deinde cum dicit, *Propter quod ſuſcipite invicem*, manifeſtat primam partem admonitionis, in qua dixerat, quod firmiores debent imbecillitatem infirmorum ſuſtinere: & circa hoc duo facit. Primo reſumit admonitionem; ſecundo inducit rationem exemplo Chriſti, ibi, *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei*; tertio ſubiungit orationem, ibi, *Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio, & pace in credendo*. Dicit ergo primo: *Propter quod*, ideſt quia ea quæ ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ordinantur, ſcilicet exempla Chriſti, & aliorum ſanctorum; conſequenter *ſuſcipite invicem*, ſecundum caritatis affectum, ut ſcilicet unus ſuſtineat ea quæ ſunt alterius, ſicut & vult ſe ſuſtineri quantum caritas permittit, & unus alium etiam ſuſcipiat ad adiuvandum, & promovendum. Supra xiv. 1. *Infirmum in fide ſuſcipite*. Deinde cum dicit, *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos*, aſſignat rationem exemplo Chriſti: & primo ponit eius exemplum, dicens: *Sicut & Chriſtus ſuſcepit vos*, ſcilicet in ſua protectione, & cura. Eſa. xlii. 1. „ Ecce ſervus meus, ſuſci„ piam eum. “ Luc. 1. liv. „ Suſcepit Iſ„ rael puerum ſuum, recordatus miſericor„ diæ ſuæ. “ Et hoc *in honorem Dei*, in quem omnia referebat. Ioan. viii. 49. „ Honorifico Patrem meum, & vos in„ honoraſtis me. “ Ex quo datur intelligi quod nos invicem debemus ſuſcipere in his quæ pertinent ad honorem Dei. Secundo ibi, *Dico enim Chriſtum &c.* manifeſtat quod dixerat: & primo quidem quantum ad Iudæos; ſecundo quantum ad Gentiles, ibi, *Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod Chriſtus vos ſuſcepit, qui eſtis congregati in unitate fidei ex Iudæis, & Gentibus: & hoc patet quantum ad utroſque. *Dico* ergo, *Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis*: eſt enim ipſe auctor fidei quantum ad omnes, ſecundum illud Hebr. xii. 2. „ Aſpicien„ tes in auctorem fidei, & conſummato„ rem Ieſum. “ Sed in propria perſona non exhibuit ſeipſum niſi Iudæis, ſecundum illud Matth. xv. 24. „ Non ſum miſſus niſi „ ad oves quæ perierunt domus Iſrael. “ Eſa. xlii 2. „ Non audietur vox eius fo„ ris. “ Et hoc quidem *propter veritatem Dei*, ut ſcilicet veritas Dei promittentis comprobaretur: ſupra iii. 4. *Eſt autem Deus verax*. Unde ſubdit: *Ad confirmandas promiſſiones patrum*; ideſt, ut per hoc implerentur promiſſiones patribus factæ. Luc. 1. 69. „ Erexit cornu ſalutis nobis in do„ mo David pueri ſui; ſicut locutus eſt „ per os ſanctorum. “ II. Corinth. 1. 20. „ Quotquot ſunt promiſſiones Dei, in illo „ Eſt. “ Deinde cum dicit, *Gentes autem ſuper miſericordia honorare Deum*, oſtendit etiam Gentes ſuſceptas a Chriſto: & primo proponit quod intendit; ſecundo confirmat per auctoritatem, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*. Dicit ergo: Ita dictum eſt, quod Chriſtus ſuſcepit Iudæos propter veritatem Dei, ut promiſſiones patrum implerentur; Gentibus autem non erant promiſſiones factæ: unde hoc non habet locum quantum ad Gentiles, ſed ſunt propter miſericordiam ſuſcepti: & hoc eſt quod dicit: *Gentes autem* debent *honorare Deum ſuper miſericordia* eis exhibita per Chriſtum: quia licet eis perſonaliter non prædicaverit, ad eos tamen diſcipulos ſuos miſit, qui in Gentibus miniſterium exercuerunt, ſicut ipſe exercuerat in Iudæis, ſecundum illud Matth. ult. 19. „ Euntes docete omnes Gen„ tes. “ Et de hac miſericordia dicitur in Pſal. xxxii. 5. „ Miſericordia Domini ple„ na eſt terra. “ Luc. 1. 50. „ Miſericor„ dia eius a progenie in progenies timen„ tibus eum. “ Sic ergo Apoſtolus converſionem Iudæorum attribuit veritati divinæ, converſionem Gentilium divinæ miſericordiæ.

Contra quod videtur eſſe quod dicitur in Pſal. xxiv. 10. „ Univerſæ viæ Domini „ miſericordia, & veritas. “ Sed dicendum eſt, quod per hoc quod aſcribit vocationem

Digitized by Google

nem Iudæorum divinæ veritati, non excludit miſericordiam: quia & Apoſtolus ex Iudęis natus dicit I. Tim. i. 13. „ Miſericordiam conſecutus ſum. “ Et hoc ipſum miſericordiæ fuit quod Deus patribus promiſſiones fecit de poſterorum ſalute. Similiter hoc quod vocationem Gentium aſcribit divinæ miſericordiæ, non excludit totaliter divinam veritatem: quia hoc ipſum ad divinam veritatem pertinebat quod propoſitum ſuum de ſalvatione Gentium implevit; quod ad Epheſ. iii. dicit Apoſtolus, eſſe ſacramentum abſconditum a ſæculis in Deo. Sed aliquis modus veritatis, ſcilicet pro impletione promiſſorum, conſideratur in vocatione Iudæorum, qui non conſideratur in vocatione Gentium, quibus promiſſiones non ſunt factæ.

Deinde cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt &c.* confirmat quod dixerat de converſione Gentium, per auctoritatem. Licet enim Gentibus non fuerit repromiſſa vocatio ad fidem Chriſti, non tamen ex improviſo accidit, ſed fuit prænuntiatum vaticiniis Prophetarum. Inducit autem quatuor auctoritates, quarum prima continet gratiarum actiones Chriſti ad Patrem pro converſione Gentium per ipſum facta: unde dicit: *Sicut ſcriptum eſt*, in Pſal. xvii. 44. ex perſona Chriſti: „ Conſtitues me in caput Gentium: “ & 49. „ Ab inſurgentibus in me (Iudæis) exaltabis me: “ O Deus Pater, ego Chriſtus *confitebor tibi*, confeſſione gratiarum actionis, *in Gentibus*, ideſt pro Gentium converſione per me facta, *& cantabo*, nova quadam mentis exultatione, *nomini tuo*, quod eis manifeſtatum eſt, ſecundum illud Ioan. xvii. 6. „ Manifeſtavi nomen tuum hominibus quos dediſti mihi. “ Vel aliter. *Confitebor tibi in Gentibus*; ideſt, faciam quod tibi Gentes confiteantur confeſſione fidei: Pſalm. lxvi. 6. „ Confiteantur tibi populi, Deus, confiteantur tibi populi omnes: “ *& nomini tuo cantabo*; ideſt, faciam quod Gentes cantent tibi canticum, quod conſiſtit in exultatione ſpiritus renovati. Pſal. xcv. i. „ Cantate Domino canticum novum, cantate Domino omnis terra. “ Secunda auctoritas continet adunationem Gentium, & Iudæorum: unde ſubdit: *Et iterum dicit*, Scriptura, (a) Eſa. ult. 10. O *Gentes*, quæ eratis alienæ a converſatione Iſrael, ut dicitur Epheſ. ii. *lætamini* (b) *cum plebe eius*; ideſt ſimul communem exultationem aſſumatis cum Iudæis, qui olim erant plebs eius. Eſa. ix. 3. „ Lætabuntur coram te, ſicut qui lætantur in meſſe. “ Ioan. x. 16. „ Fiet unum ovile, & unus paſtor. “ Noſtra autem littera habet: „ Lætamini cum Hieruſalem, & exultate in ea omnes qui diligitis eam. “ Tertia auctoritas continet devotionem Gentium ad Deum: unde ſubdit: *Et iterum*, ſcriptum eſt in Pſalm. cvi. *Laudate omnes Gentes Dominum*, ſcilicet eius bonitatem confitentes: Pſal. cxii. 3. „ A ſolis ortu uſque ad occaſum laudabile nomen Domini: “ *& omnes populi*, non ſolum populus Iudæorum, *magnificate eum*; ideſt, credite eſſe magnum; ideſt, quod ſua magnitudine omnem laudem excedat. Eccli. xliii. 33. „ Benedicentes Dominum, exaltate illum quantum poteſtis: maior enim eſt omni laude. “ Malach. i. 11. „ Ab ortu ſolis uſque ad occaſum, magnum eſt nomen meum in Gentibus. “ Quarta auctoritas continet reverentiam Gentium ad Chriſtum: unde ſubditur: *Et rurſus Eſaias ait* xi. *Erit radix Ieſſe*: in quo prænuntiat Chriſti originem ex David ſemine naſcituri: Ieſſe namque fuit pater David. Dicit ergo: *Erit radix Ieſſe*, (c) ex cuius ſemine Chriſtus naſcetur. Eſa. xi. i. „ Egredietur virga de radice Ieſſe, & flos de radice eius aſcendet. “ Vel Chriſtus *erit radix Ieſſe*, quia licet ex Ieſſe proceſſerit ſecundum carnis originem, tamen ſua virtute Ieſſe ſuſtentavit, & gratiam ei influxit. Supra xi. 18. *Non tu radicem portas, ſed radix te*. Deinde tangit Chriſti officium, ſubdens: *Et qui exurget*, in tantam gratiæ excellentiam ut poſſit *regere Gentes*, eos divino cultui ſubiugando; quod nullus ante eum facere potuit. Pſal. ii. 8. „ Dabo tibi Gentes hereditatem tuam .... Reges eos in virga ferrea. “ Ultimo ponit devotionem Gentium ad Chriſtum, dicens: *In eum Gentes ſperabunt*, ut ſcilicet per eum hereditatem cæleſtis gloriæ conſequantur. I. Pet. i. 3. „ Regeneravit nos in ſpem vivam per reſurrectionem Ieſu Chriſti ex mortuis. “

Deinde cum dicit, *Deus autem ſpei &c.* ſubiungit orationem, dicens: Dictum eſt, quod in Chriſtum Gentes ſperabunt. *Deus autem ſpei*, ideſt qui nobis hanc ſpem infundit, ſecundum illud Pſal. lxx. 5. „ Spes mea Domine: “ vel *Deus ſpei*, ideſt in quo ſperandum eſt, *repleat vos omni gaudio*, ſcilicet ſpirituali, quod eſt de Deo: Nehem. viii.

(a) *Al.* Eſai. xxxv. Lætamini Gentes, cum plebe eius; ideſt &c. *intermediis omiſſis*. (b) *In edit. Romana, & Veneta Nicolini repetitur hic vox* Gentes. (c) *Al.* ex cuius pullulatione.

VIII. 10. „ Gaudium enim Domini eſt fortitudo veſtra : " per quam homo in ſeipſo, & ad Deum, & proximum eſt pacatus. Pſal. CXVIII. 165. „ Pax multa diligentibus legem tuam Domine. " *In credendo*; quaſi dicat: Ut cum hoc quod creditis, etiam pacem, & gaudium habeatis; quæ quidem ſunt caritatis effectus, ſecundum illud Gal. v. 22. „ Fructus autem Spiritus ſunt caritas, gaudium, pax. " Unde patet quod a Deo, qui eſt dator ſpei, optat eis ut cum fide habeant caritatem, per quam fides operatur, ut habetur Gal. v. ne fides eorum ſit informis, & mortua: quia fides ſine operibus mortua eſt, ut dicitur Iac. II. & ut ſic per plenitudinem harum virtutum, *abundetis*, proficiendo de bono in melius, non ſolum *in ſpe*, ſed etiam in *virtute Spiritus ſancti*, ideſt in caritate, quæ in cordibus noſtris diffunditur per Spiritum ſanctum, ut ſupra v. dictum eſt. II. Corinth. IX. 8. „ Potens eſt autem „ Deus omnem gratiam abundare facere in „ vobis. "

LECTIO II.

Certus ſum autem, fratres mei, & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, repleti omni ſcientia, ita ut poſſitis alterutrum monere. Audacius autem ſcripſi vobis, fratres, ex parte, tamquam in memoriam vos reducens, propter gratiam quæ data eſt mihi a Deo, ut ſim miniſter Chriſti Ieſu, in Gentibus ſanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & ſanctificata in Spiritu ſancto. Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum. Non enim audeo aliquid loqui eorum quæ per me non effecit Chriſtus in obedientiam Gentium in verbo, & factis, in virtute ſignorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti; ita ut ab Hieruſalem per circuitum uſque ad Illyricum repleverim Evangelium Chriſti. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem; ſed ſicut ſcriptum eſt: Quoniam quibus non eſt annuntiatum de eo, videbunt; & qui non audierunt de eo, intelligent.

Poſtquam Apoſtolus generalibus admonitionibus Romanos inſtruxerat, hic incipit eis quædam familiaria ſcribere: & primo quædam pertinentia ad ſeipſum: ſecundo quædam pertinentia ad alios, XVI. cap. ibi, *Commendo autem vobis Phœben &c.* Circa primum tria facit. Primo excuſat præſumptionem de hoc quod eos inſtruxerat, & reprehenderat; ſecundo excuſat ſuam tarditatem circa viſitationem eorum, ibi, *Propter quod plurimum impediebar venire ad vos*: tertio petit ſuffragia orationum ipſorum, ibi, *Obſecro autem vos fratres &c.* Et circa primum duo facit. Primo excludit oppoſitam cauſam inſtruendi, & arguendi eos; ſecundo aſſignat veram cauſam, ibi, *Audacius enim ſcripſi vobis, fratres, ex parte.* Circa primum conſiderandum eſt, quod aliquis poſſet credere Apoſtolum ideo ſcripſiſſe Romanis, quia æſtimaret (a) nullum eſſe apud Romanos qui poſſet inſtruere, & corrigere. Sed hoc ipſe excludit, dicens: *Certus ſum enim, fratres mei*, per ea quæ de vobis audivi, quoniam idonei eſtis ad admonendum eos qui inter vos admonitione indigent. Ad hoc autem ut aliquis recte admoneat, duo requiruntur: quorum primum eſt ut non ex odio, vel ira, ſed ex dilectione moneat, ſecundum illud Pſal. CXL. 5. „ Corripiet me iuſtus in miſericor„ dia: " & Gal. VI. 1. „ Vos, qui ſpiri„ tuales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu „ lenitatis: " & quantum ad hoc dicit: *Quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione.* Ezech. X. 2. „ Imple manum tuam prunis ignis, „ quæ ſunt inter Cherubim: " qui eſt ignis caritatis. Secundo requiritur ſcientia veritatis, eo quod quidam habent zelum Dei in corrigendo, ſed non ſecundum ſcientiam, ut ſupra X. dictum eſt: & ideo ſubdit: *Repleti omni ſcientia*, ſcilicet & humana, & divina, & veteris, & novæ legis. I. Corinth. I. 5. „ In omnibus divites facti eſtis „ in illo, in omni verbo, & in omni ſcien„ tia. " Et ex hoc concludit ſic: *Ita ut poſſitis*, convenienter propter dilectionem, & ſcientiam, *alterutrum monere*. Quia enim in multis offendimus omnes, ut dicitur Iac. III.

(a) Al. illum.

Digitized by Google

xii. oportet ut invicem moneamus: quia, ut dicitur Eccli. xvii. 12. „ unicuique mandavit Deus de proximo ſuo. “

Deinde cum dicit, *Audacius autem ſcripſi vobis*, aſſignat veram cauſam quare eos admonuerat, & correxerat: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod hoc pertinebat ad auctoritatem Apoſtolatus ſibi commiſſam; ſecundo oſtendit qualiter hac poteſtate uſus fuerit, ibi, *Habeo igitur gloriam in Chriſto Ieſu ad Deum*. Dicit ergo: *Audacius autem*, ideſt ſecurius, *ſcripſi vobis*, errores, & defectus veſtros arguendo: quod quidem ad audaciæ præſumptionem poſſet aſcribi propter hoc quod offenſionem veſtram non timui. Iob xxxix. 21. „ Audacter in occurſum pergit armatis. “ Sed hæc præſumptio excuſatur ex tribus. Primo quidem ex conditione eorum quibus ſcribebat: quia etſi inter Romanos eſſent aliqui reſpectu quorum talis reprehenſio audax, & præſumptuoſa videretur; erant tamen etiam aliqui qui indigebant dura reprehenſione propter contentionum inſolentiam. Tit. i. 13. „ Increpa illos dure. “ Et hoc eſt quod dicit, *Ex parte*; quaſi dicat: Non videtur mea ſcriptura eſſe audax quantum ad omnes vos, ſed quantum ad partem aliquam veſtrum. Vel poteſt intelligi, *Ex parte* Epiſtolæ in qua eos reprehendit. Poteſt intelligi etiam ex parte Eccleſiæ, quæ ſcilicet mecum eſt. Secundo excuſatur prædicta audacia ex intentione Apoſtoli: non enim ſcripſit eis (*a*) tamquam reputans eos ignorantes, ſed in memoriam eos reducens cognitorum: & hoc eſt quod ſubdit: *Tamquam in memoriam vos reducens*, quaſi oblitos eorum quæ ſciebatis, ſicut & Phil. iv. 10. dicitur: „ Occupati autem eratis. “ Hebr. x. 32. „ Rememoramini priſtinos dies, in quibus illuminati, magnum certamen ſuſtinuiſtis paſſionum. “ Tertio excuſatur ex auctoritate Apoſtoli quæ hoc requirebat: unde ſubdit, *Propter gratiam*, ſcilicet Apoſtolatus mihi commiſſi. I. Corinth. xv. 10. „ Gratia Dei ſum id quod ſum. “ Huius autem gratiæ primo deſcribit auctoritatem, cum dicit: *Quæ data eſt mihi a Deo*; quaſi diceret, Non ab hominibus. Ad Galat. i. 1. „ Paulus Apoſtolus non ab hominibus, neque per hominem. “ Secundo ſpecificat iſtam gratiam, cum dicit: *Ut ſim miniſter Chriſti Ieſu in Gentibus*; ideſt, ut ſerviam Chriſto in Gentium converſione. I. Corinth. iv. 1. „ Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti. “ Supra xi. 13. „ Quamdiu ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo. “ Tertio oſtendit huius gratiæ fructum, cum dicit: *Sanctificans Evangelium Dei*; ideſt, ſanctum eſſe oſtendens & verbo veritatis, & opere bonæ converſationis, & miraculorum. Col. i. 5. „ In verbo veritatis Evangelii quod pervenit ad vos, ſicut & in univerſo mundo eſt, & fructificat, & creſcit. “ Proverb. viii. 8. „ Recti ſunt ſermones mei. “ Quarto ponit finem huius gratiæ, cum dicit: *Ut fiat oblatio Gentium*, ideſt Gentes per meum miniſterium converſæ: in quo quaſi quoddam ſacrificium & oblationem Deo obtuli, ſecundum illud Philip. ii. 17. „ Et ſi immolor ſuper ſacrificium, & obſequium fidei veſtræ, gaudeo, & congratulor omnibus vobis. “ *Fiat accepta*, ſcilicet Deo per rectitudinem (*b*) intentionis. Pſal. l. „ Tunc acceptabis ſacrificium iuſtitiæ, oblationes & holocauſta: “ *& ſanctificata in Spiritu ſancto*, id eſt per caritatem, & alia Spiritus ſancti dona. I. Corinth. vi. 11. „ Sanctificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. “

Deinde cum dicit, *Habeo igitur gloriam &c.* oſtendit quomodo auctoritate apoſtolica fuerat uſus: & primo ponit fructum quem fecit; ſecundo oſtendit huius fructus magnitudinem, ibi, *Ita ut ab Hieruſalem per circuitum uſque ad Illyricum repleverim Evangelium Chriſti*; tertio oſtendit difficultatem, ibi, *Sic autem prædicavi hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus &c.* Circa primum tria facit. Primo dat gloriam Deo de fructu quem fecit, dicens: *Igitur* quia talem gratiam accepi, & diligenter executus ſum id ad quod mihi hæc gratia data eſt, *habeo gloriam*, (*c*) ideſt meritum dignum gloriæ, ſicut fidelis miniſter. I. Corinth. ix. 15. „ Melius eſt mihi mori quam ut gloriam meam quis evacuet. “ Sed hanc gloriam non mihi principaliter attribuo, ſed eam habeo *in Chriſto Ieſu*, ideſt per Chriſtum, cuius virtute fructificare potui. Ioan. xv. 5. „ Sine me nihil poteſtis facere. “ Et quia (*d*) ipſi omnia tradita ſunt a Patre, ut dicitur Matth. xi. & „ Pater in eo manens, ipſe facit opera: “ Ioan. xiv. 10. ideo ulterius hanc gloriam refert ad Patrem, dicens, *Ad Deum*, ſcilicet Patrem. Pſalm. cxiii. 1. „ Non nobis Domine, non nobis,

(a) *Al.* tamquam inſtruens ignorantes. (b) *Al. deeſt* intentionis. (c) *Al. omittitur* ideſt meritum dignum gloriæ. (d) *Al.* Chriſto.

„ ſed nomini tuo da gloriam . " Aſſignat autem rationem eius quod dixerat , ſubdens: *Non enim audeo loqui aliquid eorum quæ per me non effecit Chriſtus*; quaſi dicat: Nihi referam de fructu per me facto quod per me factum non ſit. Alioquin gloriam non haberem apud Deum, etſi apud homines. Quæ quidem refero, non tamquam per me principaliter facta , ſed ſicut quæ per me Chriſtus fecit: & ideo hanc gloriam dixi me habere in Chriſto Ieſu. Eſa. xxvi. 12. „ Omnia opera noſtra operatus es in no- „ bis. " Secundo ponit ipſum fructum, dicens: *In obedientiam Gentium* ; quaſi dicat: Gloria mea hæc eſt pro eo quod feci Gentes fidei obedire . Supra 1. 5. *Ad obediendum fidei in omnibus Gentibus*. Pſalm. xvii. 45. „ In auditu auris obedivit mihi . " Tertio oſtendit quomodo Gentes ad hanc obedientiam adduxerit . Quia autem ſupra x. 17. dictum eſt: *Fides ex auditu, auditus autem per verbum Chriſti* : (a) ideo dicit , *In verbo* , ideſt per verbum prædicationis fidei. Argumenta autem fidei prædicatæ, ſunt bona converſatio prædicantis; & quantum ad hoc ſubdit, *Et factis*; quaſi ſcilicet per recta opera vos ad fidem allexi: Matt. v. 16. „ Videant opera veſtra bona , & glo- „ rificent Patrem veſtrum qui in cælis eſt: " & opera miraculorum, quibus Deus dat teſtimonium doctrinæ prædicatæ , ſecundum illud Marc. ult. 20. „ Domino cooperan- „ te, & ſermonem confirmante ſequentibus „ ſignis . " Unde ſubdit : *In virtute ſignorum*, ideſt miraculorum minorum, puta ſanationes ægritudinum, *& prodigiorum*, ideſt maiorum miraculorum, quæ ex ſua magnitudine aliquid magni portendunt , ideſt oſtendunt . Sed hoc totum non ſufficeret , niſi Spiritus ſanctus intus corda audientium ad fidem commoveret: unde dicitur Act. x. quod loquente Petro verba fidei , cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes qui audiebant verbum. Et ideo ſubdit , *In virtute Spiritus ſancti*. Heb. 11. 4. „ Conteſtante Deo ſi- „ gnis, & prodigiis, & variis Spiritus ſan- „ cti diſtributionibus. " Deinde cum dicit, *Ita ut ab Hieruſalem* , oſtendit magnitudinem fructus ex multitudine locorum in quibus prædicavit, dicens: *Ita ut incipiens ab Hieruſalem*, ubi in principio ſuæ converſionis prædicavit in ſynagogis Iudæorum , ut dicitur Act. ix. ut ſic impleret quod dicitur Eſa. 11. 3. „ De Sion exibit lex, & „ verbum Domini de Hieruſalem: " *uſque ad Illyricum*, quod eſt mare Adriaticum ex parte oppoſita Italiæ, *repleverim Evangelium Chriſti*; ideſt, omnia illa loca replevi prædicatione Evangelii. Et ne aliquis intelligat quod ſolum vadens per rectam viam a Hieruſalem in Illyricum prædicaverit Evangelium, addit , *Per circuitum* , quia ſcilicet Gentibus circumquaque prædicavit, & eas ad fidem convertit : unde ſibi poteſt competere quod dicitur Iob xxxviii. 25. „ Quis „ dedit vehementiſſimo imbri curſum ? " Deinde cum dicit , *Sic autem prædicavi &c.* oſtendit difficultatem hunc fructum faciendi: difficile enim eſt omnino ignaros ad fidem convertere. Primo igitur difficultatem ſe paſſum oſtendit, dicens: *Sic autem prædicavi Evangelium* , (b) *non ubi nominatus eſt Chriſtus* , ideſt non apud illos qui nomen Chriſti audiverant. Pſalm. xvii. 45. „ Populus, quem non cognovi, ſervivit mi- „ hi. " Eſa. lv. 5. „ Ecce gentes quas ne- „ ſciebas, vocabis, & gentes quæ te non „ cognoverunt , ad te current . " Subdit autem rationem, dicens: *Ne ſuper alienum fundamentum ædificarem*. Poteſt autem alienum fundamentum dupliciter intelligi. Uno modo doctrina hæretica, quæ eſt aliena a veræ fidei fundamento; & ſic hoc quod dicit *ne* , ponitur cauſaliter. Ea enim intentione Apoſtolus voluit prædicare illis qui nomen Chriſti non audierant , ne ſi præventi eſſent a doctrina pſeudo apoſtolorum, difficilius eſſet eos ad veritatem reducere. Unde Matth. vii. dicitur: Stultus eſt qui ædificat domum ſuam ſuper arenam, cui comparatur falſa doctrina . Alio modo per alienum fundamentum poteſt intelligi doctrina veræ fidei ab aliis prædicata; & ſic poteſt ſumi ly *ne* conſecutive . Non enim vitavit Apoſtolus prædicare illis quibus ante fuerat ab aliis prædicatum, ſicut ipſis Romanis ſpecialiter prædicavit , quos prius Petrus inſtruxerat; ſed eo prædicante illis qui nihil de Chriſto audierant, conſecutum eſt ut non ædificaret ſuper alienum fundamentum, ſed ipſe iaceret prima fidei fundamenta, ſecundum illud I. Corinth. iii. 10. „ Ut ſapiens architectus fundamentum „ poſui. " Secundo ad hoc quod dixerat, auctoritatem inducit, dicens: *Sicut ſcriptum eſt*, Eſa. lii. 15. *Quoniam quibus non eſt annuntiatum de eo , videbunt* ; *& qui non audierunt , contemplati ſunt* : in quibus verbis Propheta videtur prædicere quoniam Gentiles excellentiori modo ad cognitionem Dei eſſent perventuri quam Iudæi , qui ante cognoverant. Oſtendit ergo primo excel-

(a) Al. primo. (b) Al. non quidem.

Digitized by Google

excellentiam quantum ad cauſam cognitionis; quæ ſcilicet duplex eſt, ſcilicet verba audita, & res viſæ: hi enim duo ſenſus ſunt diſciplinabiles. Iudæi ergo in notitiam myſteriorum Chriſti pervenerunt per verba annuntiata eis a Prophetis. I. Pet. 1. 10. „ Prophetæ, qui de futura in vobis gratia „ prophetaverunt, ſcrutantes in quod, vel „ quale tempus ſignificaret in eis Spiritus „ Chriſti, prænuntians eas quæ in Chriſto „ ſunt paſſiones, & poſteriores glorias. " Sed Gentiles huiuſmodi Chriſti myſteria iam realiter impleta vident; ideo dicitur: *Quoniam*, Gentes, *quibus non eſt annuntiatum*, per Prophetas, *de eo*, ideſt de Chriſto, ſicut fuit annuntiatum Iudæis, *videbunt*, res iam impletas. Luc. x. 24. „ Multi Reges, „ & Prophetæ, voluerunt videre quæ vos „ videtis, & non viderunt. " Secundo oſtendit excellentiam quantum ad modum cognoſcendi: quia Iudæi ex annuntiatione Prophetarum ſolum auditum habebant: Abdiæ 1. „ Auditum audivimus a Domino, „ & legatos ad Gentes miſit: " ſed Gentiles ex viſione intellectum perceperunt: unde dicitur: *Et*, Gentiles ſcilicet, *qui ante non audierunt*, prænuntiari Chriſtum per Prophetas, *intelligent*, ſcilicet fidei veritatem. Pſalm. 11. 10. „ Et nunc Reges in„ telligite, erudimini qui iudicatis ter„ ram. "

LECTIO III.

PRopter quod & impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus ſum uſque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis, cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, ſi vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare ſanctis. Probaverunt enim Macedonia. & Achaia collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum qui ſunt in Hieruſalem. Placuit enim eis, & debitores ſunt eorum. Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles, debent & in carnalibus miniſtrare illis. Hoc igitur cum conſummavero, & aſſignavero eis fructum hunc, per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam. Obſecro ergo vos, fratres, per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, & caritatem ſancti Spiritus, ut adiuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa, & obſequii mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis, ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, ut refrigerer vobiſcum. Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis. Amen.

POſtquam Apoſtolus ſe excuſavit de præſumptione, quæ ei potuiſſet aſcribi ex hoc quod Romanos inſtruxerat, & correxerat; hic ſe excuſat de eo quod eos viſitare diſtulerat: & circa hoc tria facit. Primo ponit impedimentum viſitationis præteritum; ſecundo ponit viſitandi propoſitum, ibi, *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus .... ſpero quod præteriens videam vos*; tertio promittit viſitationis fructum, ibi, *Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Chriſti veniam*. Dicit ergo primo: Dictum eſt: Prædicavi Evangelium per multa loca, in quibus Chriſtus non fuerat nominatus: *propter quod* hactenus *impediebar plurimum* ex huiuſmodi occupatione *venire ad vos*. Et iſtud impedimentum uſque nunc duravit: unde ſubdit: *Et prohibitus ſum uſque adhuc*: quod quidem poteſt referri ad multitudinem occupationum quas in aliis locis habuerat; vel etiam ad divinam providentiam, per quam Apoſtoli impediebantur ne pervenirent ad quoſdam, & dirigebantur in ſalutem aliorum, ſecundum illud Act. xvi. 6. „ Tranſeuntes Phrygiam, & Galatiæ re„ gionem, vetati ſumus a Spiritu ſan„ cto loqui (*a*) verbum in Aſia. " Unde & ſupra 1. dictum eſt: *Sæpe propoſui venire ad vos, & prohibitus ſum uſque adhuc*. Et hoc eſt quod dicitur Iob xxxvii. 12. de nubibus, per quas prædicatores intel-

(a) Al. verbum Dei.

Digitized by Google

telliguntur: „ Luſtrant cuncta per circui-„ tum, quocumque eos voluntas gubernan-„ tis duxerit. “

Deinde cum dicit, *Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus &c.* manifeſtat propoſitum ſuum de eorum viſitatione: & primo promittit eis ſuam viſitationem; ſecundo aſſignat cauſam quare oporteat eam differre, ibi, *Nunc igitur proficiſcar &c.* tertio aſſignat eis viſitationis terminum, ibi, *Hoc igitur cum conſummavero, & aſſignavero eis fructum hunc*. Dicit ergo primo ita: *Uſque modo ſum prohibitus*; *nunc vero*, iam peragratis omnibus his locis, *ulterius non habens locum*, ideſt neceſſitatem permanendi, *in his regionibus*, in quibus iam per me fundata eſt fides, *cupiditatem habens veniendi ad vos ex multis iam præcedentibus annis*, ſecundum illud ſupra I. II. „ Deſi-„ dero enim videre vos, ut aliquid imper-„ tiar vobis gratiæ ſpiritualis: “ *cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero*, quo ſcilicet ire intendebat, ut etiam in extremis terræ fundamenta fidei collocaret, ſecundum illud Eſa. XLIX. 6. „ Dedi te in lucem Gentium, „ ut ſis ſalus mea uſque ad extremum ter-„ ræ: “ *ſpero quod præteriens videbo vos*: per quod dat intelligere quod non intendebat ad eos principaliter ire, quia reputabat eis ſufficere doctrinam Petri, qui primus inter Apoſtolos Romanis fidem prædicavit. Et quia tunc Romani dominabantur in toto occidente, eorum auxilio, & ducatu ſe ſperabat in Hiſpaniam proficiſci: unde ſubdit: *Et a vobis deducar illuc*. Intendebat tamen aliquam moram apud eos contrahere: unde ſubdit: *Si vobis fruitus fuero*, ideſt conſolatus, ſecundum illud quod ſupra I. 12. dictum eſt, *Simul conſolari in vobis*; & hoc *ex parte*, ſcilicet temporis, quia per aliquod tempus intendebat cum eis conſolari.

Sed contra eſt quod Auguſtinus dicit in Lib. I. cap. V. de Doctrina Chriſtiana, quod illis ſolis rebus fruendum eſt quæ nos beatos faciunt, ſcilicet Patre, Filio, & Spiritu ſancto. Inconvenienter ergo dicit ſe fruiturum eſſe Romanis.

Sed dicendum eſt, quod, ſicut Auguſtinus dicit ibidem, homine in ſe non eſſe fruendum, ſed in Deo, ſecundum illud ad Philem. 20. „ Ita, frater, ego te fruar in „ Domino; “ quod eſt delectari in homine propter Deum. Et ſic intelligendum eſt quod dicit, *Si fuero fruitus vobis*, ſcilicet in Deo. Vel quod dicit, *Ex parte*, poteſt referri ad bonos, quibus poterat frui in Deo: nam alia parte, ſcilicet malis, non poterat frui, ſed magis de eis dolere, ſicut dicitur II. Corinth. XII. 21. „ Ne cum venero, „ humiliet me Deus apud vos, & lugeam „ multos ex his qui ante peccaverunt. “

Deinde cum dicit, *Nunc igitur proficiſcar*, aſſignat rationem quare differebat viſitationem: & circa hoc tria facit. Primo ponit cauſam, dicens: *Nunc igitur proficiſcar*; ideſt, ideo non ſtatim venio ad vos, quia proficiſcor *Hieruſalem miniſtrare ſanctis*. Circa quod ſciendum eſt, quod, ſicut legitur Act. IV. illi qui ex Iudæis a principio convertebantur ad fidem, venditis poſſeſſionibus ſuis, de pretio communiter vivebant: quod cum defeciſſet, maxime quadam magna fame imminente, ut legitur Act. XI. diſcipuli, ſcilicet Chriſtiani, ex diverſis partibus mundi, prout quiſque habebat, propoſuerunt ſinguli in miniſterium mittere habitantibus in Iudæa fratribus; quod & fecerunt, mittentes ad ſeniores per manus Barnabæ, & Sauli. Miniſterium igitur ſanctorum hic dicit eleemoſynam, quam fidelibus Chriſti attulit in Hieruſalem, ſecundum illud I. Corinth. ult. 3. „ Quos probaveritis, hos mit-„ tam perferre gratiam veſtram in Hieru-„ ſalem: quod ſi dignum fuerit ut & ego „ eam, mecum ibunt. “ Secundo exponit quod dixerat de miniſterio ſanctorum, dicens: *Probaverunt enim*, ideſt approbaverunt, *Macedonia, & Achaia*, ideſt fideles utriuſque regionis per eum converſi, *collectionem aliquam facere*, ideſt aliquam collectam, *in pauperes* Chriſti, ideſt ad uſum pauperum, qui ſunt de numero ſanctorum, ſecundum illud Eccli. XII. 4. „ Da iuſto, „ & non recipias peccatorem: “ *qui ſunt in Hieruſalem*, in paupertate viventes. II. Corinth. IX. I. „ De miniſterio quod fit „ in ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribe-„ re vobis. Scio enim promptum animum „ veſtrum, pro quo de vobis glorior apud „ Macedones. “ Tertio aſſignat rationes dictorum: quorum prima eſt beneplacitum: unde dicitur: *Placuit enim illis*. II. Corinth. IX. 7. „ Unuſquiſque prout deſtinavit in „ corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex ne-„ ceſſitate. “ Secunda cauſa eſt debitum: unde ſubdit: *Et debitores ſunt eorum*. Supra XIII. 7. *Reddite omnibus debita*. Rationem autem debiti aſſignat, dicens: *Nam ſi Gentiles facti ſunt participes bonorum ſpiritualium*, quæ erant ſpecialiter *eorum*, ideſt Iudæorum, ſcilicet notitiæ divinæ, & promiſſionum, & gratiæ, ſecundum illud ſupra IX. 4. *Quorum adoptio eſt filiorum, & gloria*,

& te-

Digitized by Google

& teſtamentum, *& legiſlatio*, *& obſequium*, *& promiſſa*: & ſupra xi. 17. *Socius radicis*, *& pinguedinis olivæ factus es*: ſunt etiam facti participes ſpiritualium eorum per hoc quod illi prædicatores eis miſerunt: *debent & in carnalibus miniſtrare illis*, ſecundum illud Eccli. xiv. 15. „ In diviſione ſortis „ da, & accipe. " & Pſal. viii. 3. „ Sumite pſalmum (id eſt ſpiritualia) & „ date tympanum, " ideſt temporalia. Et ex hoc ſumitur argumentum, quod debentur ſumptus non ſolum illis qui prædicant, ſed etiam eis qui prædicatores mittunt.

Deinde cum dicit, *Hoc igitur cum conſummavero*, præfigit terminum quo ad eos ſit venturus, dicens: *Hoc igitur cum conſummavero*, ſcilicet miniſterium ſanctorum, *& aſſignavero eis fructum hunc*, ideſt eleemoſynam Gentilium, quæ eſt quidam fructus converſionis eorum: Oſeæ x. 1. „ Vitis fron„ doſa Iſrael, fructus eſt ei adæquatus: " *proficiſcar per vos in Hiſpaniam*.

Sed videtur hic Apoſtolus falſum dicere: numquam enim (a) in Hiſpaniam iviſſe legitur: in Hieruſalem enim captus fuit, & exinde Romam perlatus eſt in vinculis, ut habetur Act. ult. ubi eſt occiſus ſimul cum Petro.

Dicunt ergo quidam, quod, ſicut dicitur Act. ult. cum veniſſet Romam Paulus, permiſſum eſt ei manere ſibimet cum cuſtodiente ſe milite; & poſtea dicitur, quod manſit biennio toto in ſuo conductu, & in illo ſpatio dicunt eum in Hiſpaniam iviſſe. Sed quia hoc certum non eſt, poteſt melius dici, quod Apoſtolus falſum non dixit, quia proponebat ſe facturum quod dicebat; & ſic verba eius erant intelligenda quaſi inſinuantia eius propoſitum, non autem futurum eventum, qui ei erat incertus: unde non poterat hoc prædicere, niſi forte ſub conditione quam Iacobus dicit apponendam, Iac. iv. 15. „ Pro eo ut dicatis: Si Domi„ nus voluerit, & ſi vixerimus, facie„ mus hoc, aut illud. " Et ſic etiam Apoſtolus ſe excuſat II. Corinth. i. 17. de hoc quod ad eos non iverat, ſicut promiſerat, dicens: „ Cum ergo volui, numquid levi„ tate uſus ſum? Aut quæ cogito, ſecun„ dum carnem cogito, ut ſit apud me Eſt, „ & Non? " Et ſic ex hoc quod ex iuſta cauſa prætermiſit facere quod promiſerat, ſe immunem dicit a levitate, carnalitate, & falſitate. Et ſic etiam ſolvit hoc Gelaſius Papa, & habetur in decret. xxii. qu. ii. „ Beatus (inquit) Paulus Apoſtolus non „ ideo, quod abſit, feſelliſſe credendum eſt, „ aut ſibi extitiſſe contrarius, quoniam cum „ ad Hiſpaniam ſe promiſiſſet iturum, diſ„ poſitione divina maioribus occupatus cau„ ſis, implere non potuit quod promiſit. „ Quantum enim ipſius voluntatis inter„ fuit, hoc pronuntiavit quod revera vo„ luiſſet efficere; quantum vero ad divini „ ſecreta conſilii, quæ ut homo non po„ tuit, licet ſpiritu Dei plenus, agnoſce„ re, ſuperna prætermiſit diſpoſitione præ„ ventus. Licet enim propheticum ſpiritum „ habuerit, tamen Prophetis non omnia re„ velantur: " ut patet IV. Reg. iv. 27. ubi Eliſeus dixit: „ Anima eius in amaritudine „ eſt, & Dominus celavit a me, & non „ indicavit mihi. "

Deinde cum dicit, *Scio autem &c.* prænuntiat eis fructum ſuæ viſitationis, dicens: *Scio autem*, ſcilicet ex fiducia divinæ gratiæ, *quoniam veniens ad vos*, *in abundantia benedictionis Chriſti veniam*; ideſt, Chriſtus abundantius ſuam benedictionem dabit vobis in meo adventu; de qua dicitur in Pſ. lxxxiii. 8. „ Etenim benedictionem dabit „ legiſlator: ibunt de virtute in virtutem. " Et ſic Laban dixit ad Iacob Geneſ. xxx. 27. „ Experimento didici quod benedixerit mi„ hi Deus propter te. "

Deinde cum dicit, *Obſecro ergo vos*, *fratres*, *per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, petit ab eis orationis ſuffragia: & primo petit eorum orationes; ſecundo ipſe pro eis rogat, ibi, *Deus pacis ſit cum omnibus vobis*. Circa primum tria facit. Primo inducit eos ad orandum pro ſe ex tribus. Primo quidem ex ſuperna caritate, cum dicit: *Obſecro vos ergo fratres*. Ad Philem. ix. „ Propter caritatem autem magis obſecro. " Secundo ex reverentia Chriſti, cuius ipſe erat miniſter, dicens: *Per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*: in quo omnes unum ſumus, ut ſupra xii. dictum eſt. Tertio ex dono Spiritus ſancti, quod eius miniſterio tradebatur: unde ſubdit: *Per caritatem Spiritus ſancti*; quam Spiritus ſanctus in cordibus noſtris diffundit, ut ſupra v. dictum eſt. Secundo petit auxilium orationis eorum, dicens: *Ut adiuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum*, ſcilicet pro me fuſis. Proverb. xviii. 19. „ Frater qui iuvatur a „ fratre, quaſi civitas firma. " Hoc autem, ut Gloſſa dicit, non ideo dicit Apoſtolus, quia ipſe minus mereatur quam alii minores, ſed ordinem ſequitur. Primo quidem ut

(a) *Al.* in Hiſpania fuiſſe.

Digitized by Google

ut ab Eccleſia pro rectore ſuo fiat oratio, ſecundum illud I. Tim. II. 1. „ Obſecro „ igitur primum omnium, fieri obſecratio- „ nes, orationes, poſtulationes, gratiarum „ actiones, pro omnibus hominibus, pro „ Regibus, & omnibus qui ſunt in ſubli- „ mitate conſtituti. “ Secundo quia mul- ti minimi dum congregantur unanimes, magis merentur; et ideo impoſſibile eſt ut multorum preces non impetrent. Matt. XVIII. 19. „ Si duo ex vobis conſenſerint ſuper „ terram, de omni re, quamcumque pe- „ tierint, fiet illis a Patre meo qui eſt in „ cælis. “ Tertio ut dum multi orant, multi etiam gratias agant exauditi, ſecundum illud II. Corinth. I. II. „ Adiuvanti- „ bus vobis in oratione pro nobis, ut per „ multos gratiæ agantur Deo. “ Tertio ponit ea quæ vult ſibi impetrari; quorum primum pertinet ad hoſtes, quos habebat in Iudæa: unde dicit: *Ut liberer ab infidelibus qui ſunt in Iudæa*, qui præcipue Paulum impugnabant, & odiebant, quia fiducialiter prædicabat ceſſationem legalium. Act. XXI. 22. „ Audierunt de te, quod diſceſſionem do- „ ces a Moyſe eorum qui per Gentes ſunt „ Iudæorum; dicens non debere eos cir- „ cumcidere filios ſuos neque ſecundum „ conſuetudinem ingredi. “ Secundum pertinebat ad eos in quorum miniſterium ibat; et hoc eſt quod ſubdit: *Et oblatio obſequii mei*, ideſt (a) eleemoſyna, in qua eis miniſtro, *fiat accepta ſanctis qui ſunt in Hieruſalem*, ſcilicet ut ex hac provocentur ad gratias agendum Deo, & ad orandum pro ipſis Gentibus, a quibus recipiunt. Eccli. XXXI. 28. „ Splendidum „ in panibus benedicent labia multorum. “ Tertium pertinet ad ipſos, quibus ſcribebat: unde ſubdit: *Ut veniam ad vos in gaudio*; & hoc per *voluntatem Dei*, contra quam nihil agere volebat: ſupra I. 10. „ Obſecrans ſi quo modo proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos: “ *& refrigerer vobiſcum*; ideſt, ut ex veſtra præſentia refrigerium tribulationum mearum accipiam.

Deinde cum dicit, *Deus autem pacis &c.* oſtendit quod pro eis orat, dicens: *Deus autem* dator *pacis ſit cum omnibus vobis*, per hoc ſcilicet quod vos ad invicem pacem habeatis. II. Corinth. ultim. II. „ Idipſum ſapite, & Deus pacis, & dile- „ ctionis erit vobiſcum. “ Subdit, *Amen*, ideſt fiat. Pſalm. CV. 48. „ Et dicet omnis „ populus, Fiat, fiat. “

CAPITIS XVI.

LECTIO I.

COmmendo autem vobis Phœben ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt in Cenchris, ut eam ſuſcipiatis in Domino digne ſanctis, & aſſiſtatis ei in quocumque negotio veſtri indiguerit: etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi ipſi. Salutate Priſcam, & Aquilam adiutores meos in Chriſto Ieſu, qui pro anima mea ſuas cervices ſuppoſuerunt; quibus non ſolum ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccleſiæ Gentium; & domeſticam Eccleſiam eorum. Salutate (1) Ephenetum dilectum mihi, qui eſt primitivus Eccleſiæ Aſiæ, in Chriſto Ieſu. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate Andronicum, & (2) Iuliam, cognatos, & concaptivos meos, qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto Ieſu. Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adiutorem noſtrum in Chriſto Ieſu, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen probum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtoboli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino. Salutate Tryphænam, & Tryphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate (3) Perſidam cariſſimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, & matrem eius, & meam. Salutate (4) Aſineretum, & Phlegontem, Hermen,

(a) *Al.* Eccleſia.
(1) *Vulgata* Epænetum (2) *Ibi* Iuniam (3) *Ibi* Perſidem. (4) *Ibi* Aſycritum, Phlegontem, Herman, Patrobam, Hermem.

men, Patrobam, Hermam, & qui cum eis ſunt fratres. Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & ſororem eius, & Olimpiadem, & omnes qui cum eis ſunt ſanctos. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti.

Poſtquam Apoſtolus propoſuit fidelibus Romanis, quibus ſcribebat, quædam familiaria pertinentia ad ſuam perſonam, hic ponit quædam familiaria pertinentia ad alios: & circa hoc tria facit. Primo monet quid ad alios debeant facere; ſecundo oſtendit quid alii ad eos agant, ibi, *Salutat vos Timotheus adiutor meus &c.* tertio epiſtolam finit in gratiarum actione, ibi, *Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta Evangelium meum*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quos debeant ſalutare; ſecundo oſtendit quos debeant vitare, ibi, *Rogo autem vos fratres*. Circa primum mandat quaſdam perſonas ſalutari in ſpeciali; ſecundo ponit in generali modum ſalutationis, ibi, *Salutate invicem in oſculo ſancto*; tertio ſalutat eos in communi ex parte fidelium, ibi, *Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti*. Circa primum (a) primo loquitur de quadam muliere Corinthia, quæ Romam ibat, quam eis recommendat, deſcribens eam primo ex nomine, dicens: *Commendo autem vobis Phœben*, quæ licet eſſet Deo devota, non tamen erat tantæ auctoritatis ut commendatitiis litteris non egeret; ſicut ipſe de ſe dicit II. Corinth. III. 1. „ Aut numquid egemus, ſicut quidam, „ commendatitiis litteris? “ Secundo deſcribit eam ex fidei religione, dicens, *Sororem noſtram*: omnes enim mulieres fideles, ſorores vocantur, ſicut & omnes viri fratres. Matth. XXIII. 8. „ Omnes vos fra„ tres eſtis. “ Tertio ex officio pietatis, cum dicit: *Quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ quæ eſt in Conchris*, portu Corinthiorum, ubi aliqui Chriſtiani erant congregati, quibus dicta mulier ſerviebat; ſicut & de ipſo Chriſto Luc. VIII. dicitur, quod quædam mulieres miniſtrabant ei de facultatibus ſuis: & de vidua eligenda dicitur I. Tim. V. 10. „ Si hoſpitio recepit, ſi pedes ſanctorum „ lavit. “ Deinde dicit duo, in quibus vult eam commendatam haberi: quorum primum eſt ut honeſte recipiatur; & hoc eſt quod dicit: *Ut ſuſcipiatis eam in Domino*, idest propter amorem Dei, *digne ſanctis*, idest ſecundum quod dignum eſt recipi ſanctos, ſecundum illud Matth. X. 41. „ Qui recipit „ iuſtum in nomine iuſti, mercedem iuſti „ recipiet. “ Quidam libri habent, *Digne ſatis*, ideſt convenienter; tamen littera non concordat cum Græco. Secundum eſt, ut eam ſolicite adiuvent: unde ſubdit: *Ut aſſiſtatis ei*, ſcilicet conſilium, & auxilium ferendo, *in quocumque negotio veſtri indiguerit*: habebat enim forte aliquid expedire in curia Cæſaris.

Sed contra hoc videtur eſſe quod dicitur I. Theſſal. IV. 11. „ Veſtrum negotium a„ gatis; “ quaſi dicat: Non intromittatis vos de negotiis alienis.

Sed dicendum eſt, quod aſſiſtere negotiis alienis contingit dupliciter. Uno modo ſæculariter, ideſt propter favorem hominum, vel lucra; & hoc non convenit ſervis Dei. II. Timoth. II. 4. „ Nemo mi„ litans Deo implicat ſe negotiis ſæculari„ bus. “ Alio modo aſſiſtit aliquis negotiis alienis ex pietate, puta in auxilium indigentium, & miſerorum; & hoc eſt religioſum, ſecundum illud Iacob. I. 27. „ Re„ ligio munda, & immaculata apud Deum, „ & Patrem hæc eſt, viſitare pupillos, & „ viduas in tribulatione eorum. “ Et hoc modo Apoſtolus hic loquitur.

Ultimo autem oſtendit Apoſtolus meritum eius, quare hoc ſibi debeatur, dicens: *Etenim ipſa quoque multis aſtitit, & mihi ipſi*. Eſa. III. 10. „ Dicite iuſto, quoniam „ bene ..... Retributio enim manuum „ eius fiet ei. “ Matth. V. 7. „ Beati mi„ ſericordes, quoniam ipſi miſericordiam „ conſequentur. “

Deinde mandat ſalutari quaſdam alias perſonas ſibi coniunctas, dicens: *Salutate Priſcam, & Aquilam*, qui erat vir Priſcæ; ſed mulierem præponit, forte propter maiorem fidei devotionem: *adiutores meos in Chriſto Ieſu*, ideſt in fide Chriſti prædicanda: apud enim eos Corinthi hoſpitabatur, ut habetur Act. XVIII. *Qui pro anima mea ſuas cervices ſuppoſuerunt*; ideſt, ſeipſos mortis periculo expoſuerunt pro vita mea conſervanda, quod eſt indicium maximæ caritatis. Ioan. XV. 13. „ Maiorem hac dile„ ctionem nemo habet ut animam ſuam „ ponat quis pro amicis ſuis. “ Hoc autem videtur factum fuiſſe Corinthi, ubi Paulus perſecutionem eſt paſſus, ſicut habetur Actor. XVIII. Vel forte melius dicendum eſt, quod alii ſe periculo pro A-

(a) *Al. deeſt* primo.

poſtolo expoſuerunt: nam illud quod legitur Actor. xviii. factum fuit, quando Priſca, & Aquila de Roma recedentes Corinthum venerunt, ut ibidem dicitur. Sed hoc ſcribebat Apoſtolus, quando adhuc æſtimabat eos eſſe Romæ. Vita autem Apoſtoli non tam ſibi, quam aliis neceſſaria erat, ſecundum illud Philip. i. 24. „ Permanere autem in carne neceſſarium propter vos. " Et ideo ſubdit: *Quibus non ſolum ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccleſiæ Gentium*: quarum ſum Apoſtolus, & doctor. I. Tim. ii. 7. „ Doctor Gentium in fide, & veritate. " *Et etiam ſalutate domeſticam Eccleſiam eorum*: habebant enim in domo ſua multos fideles congregatos. Deinde vult alium ſalutari ſibi dilectione coniunctum, dicens: *Salutate Ephenetum dilectum mihi, qui eſt primitivus Aſiæ in Chriſto*: primus enim in tota Aſia fuit ad fidem Chriſti converſus, quod erat ei ad magnam dignitatem. Heb. xii. 23. „ Acceſſiſtis ad Eccleſiam primitivorum, qui conſcripti ſunt in cęlis. " Tunc autem erat Romæ. Deinde dicit: *Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis*, ad hoc ut eos ad concordiam revocaret; quę cum hoc facere non poſſet, ſignificavit Apoſtolo. Sap. iii. 15. „ Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. " Deinde dicit: *Salutate Andronicum, & Iuliam*: quos primo deſcribit ex genere, cum dicit, *Cognatos meos*: in quo oſtendit eos fuiſſe Iudeos, de quibus ſupra ix. 3. *Qui ſunt cognati mei ſecundum carnem*. Secundo ex paſſiore pro Chriſto ſuſcepta, dicens, *Et concaptivos meos*: fuerant enim aliquando cum Apoſtolo Chriſti incarcerati. II. Corinth. xi. 23. „ In carceribus abundantius. " Tertio ex auctoritate, cum dicit: *Qui ſunt nobiles in Apoſtolis*, ideſt nobiles inter prædicatores, ſecundum illud Proverb. ult. 23. „ Nobiles in portis vir eius. " Quarto ex tempore, cum dicit: *Et ante me fuerunt in Chriſto Ieſu*: prius enim fuerunt converſi quam ipſe Apoſtolus; & ex hoc eis maior reverentia debebatur. I. Tim. v. 1. „ Seniorem te ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem. " Deinde dicit: *Salutate Ampliatum dilectum meum in Domino*, ſcilicet dilectione caritatis, quæ eſt in Chriſto. Phil. i. 8. „ Teſtis eſt mihi Deus, quomodo cupiam omnes vos eſſe in viſceribus Chriſti. " Deinde dicit: *Salutate Urbanum adiutorem noſtrum in Chriſto*, ſcilicet in prædicatione fidei. Proverb. xix. 19. „ Frater qui adiuvatur a fratre, quaſi civitas firma. " *Et Stachyn dilectum meum*: quos coniungit, quia forte ſimul habitabant, vel aliqua alia neceſſitudine erant coniuncti. Deinde dicit: *Salutate Apellen probum in Chriſto*, ideſt approbatum in Chriſto, forte per aliquas tribulationes. Iob xxiii. 10. „ Probavit me quaſi aurum, quod per ignem tranſit. " Deinde dicit: *Salutate omnes qui ſunt ex domo*, ideſt ex familia, *Ariſtoboli*, in cuius domo multi fideles erant congregati; quem non ſalutat, quia forte ex aliqua cauſa erat abſens. Deinde dicit: *Salutate Herodionem cognatum meum*, qui ex hoc ipſo dicitur fuiſſe Iudæus. Deinde dicit: *Salutate omnes qui ſunt ex domo Narciſſi*, qui dicitur fuiſſe presbyter, & peregrinabatur per deſerta loca, ut fideles Chriſti confortaret: unde quia tunc eum abſentem noverat eſſe Apoſtolus, non mandat eum ſalutari, ſed familiam eius. Erant tamen in eius familia aliqui infideles, & ideo ad diſcretionem ſubdit: *Qui ſunt in Domino*: quia ſolos fideles ſalutari mandat. II. Ioan. 1. 10. „ Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite recipere eum in domum, nec Ave dixeritis ei. " Deinde dicit: *Salutate Tryphenam, & Tryphoſam, quæ laboraverunt in Domino*, ideſt in miniſterio ſanctorum, quod Dominus ſibi reputat fieri, ſecundum illud Matth. xxv. 40. „ Quod uni ex minimis meis feciſtis, mihi feciſtis. " Deinde dicit: *Salutate Perſidam cariſſimam meam*, quam ſcilicet Apoſtolus propter eius devotionem ſpecialiter diligebat: unde ſubdit: *Quæ multum laboravit in Domino*, ſcilicet exhortando alios, & miniſtrando ſanctis, & etiam in paupertate, & aliis ſpiritualibus laboribus. II. Corinth. xi. 27. „ In laboribus, in ieiuniis, in vigiliis &c. " Deinde dicit: *Salutate ufum electum in Domino*, ideſt in gratia Chriſti: Epheſ. 1. 4. „ Elegit nos in ipſo ante mundi conſtitutionem: " *& matrem eius*, ſcilicet carne, *& meam*, quia fuit eius mater beneficio: aliquando enim ſervierat Apoſtolo, licet tunc Romæ non eſſet. I. Tim. v. 2. „ Anus ut matres, iuvenculas ut ſorores in omni caſtitate. " Deinde dicit: *Salutate Aſincretum, & Phlegontem, Hermen, Patrobam, Herman, & qui cum eis ſunt fratres*: quos ſimul ſalutat, quia ſimul concorditer habitabant. Pſalm. lxvii. 7. „ Qui habitare facit unius moris in domo. " Deinde dicit: *Salutate Philologum, & Iuliam, Nereum, & ſororem eius, & Olimpiadem, & omnes qui cum eis ſunt ſanctos*, ideſt in fide Chriſti ſanctificatos. I. Corinth. vi. 11. „ Abluti eſtis, & ſanctificati eſtis. "

De-

Deinde oſtendit modum quo ſe generaliter ſalutent, dicens: *Salutate invicem in oſculo ſancto*, quod dicitur ad differentiam oſculi libidinoſi, de quo dicitur Prover. VII. 13. „ Apprehenſum deoſculatur iuvenem: “ & etiam doloſi, de quo dicitur Proverb. XXVII. 6. „ Meliora ſunt vulnera diligentis, quam fraudulenta oſcula inimici. “ Oſculum autem ſanctum eſt quod in ſignum ſanctæ Trinitatis datur. Cant. I. I. „ Oſculetur me oſculo oris ſui. “ Exinde autem mos in Eccleſia inolevit ut fideles inter miſſarum ſolemnia invicem dent oſcula pacis. Deinde ſalutat eos ex parte aliarum Eccleſiarum, dicens: *Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti*, ideſt in nomine, & fide Chriſti congregatæ, quia omnes veſtram ſalutem optant, & pro vobis orant. Iacob. ult. 16. „ Orate pro invicem, ut ſalvemini. “

L E C T I O II.

Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos qui diſſenſiones, & offendicula, præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt, & declinate ab illis. Huiuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri, & per dulces ſermones, & benedictiones ſeducunt corda innocentium. Veſtra enim obedientia in omni loco divulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis, ſed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo. Deus autem pacis conterat ſatanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Salutat vos Timotheus adiutor meus, & Lucius, & Iaſon, & Soſipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi epiſtolam in Domino. Salutat vos Caius hoſpes meus, & univerſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus arcarius civitatis, & Quartus frater. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen. Ei autem qui potens eſt vos confirmare iuxta Evangelium meum, & prædicationem Ieſu Chriſti, ſecundum revelationem myſterii temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei, in cunctis gentibus, cogniti ſoli ſapienti Deo per Ieſum Chriſtum, cui honor, & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

Poſtquam Apoſtolus mandavit quos ſalutarent, hic oſtendit eis quos debeant vitare: & circa hoc tria facit. Primo docet quos debeant vitare; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Huiuſmodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt*; tertio promittit eis divinum auxilium, ad hoc implendum, ibi, *Deus autem pacis conterat ſatanam ſub pedibus veſtris*. Et quia illi quos vitari volebat, fraudulenter incedebant, decipientes ſub ſpecie pietatis, ſecundum illud Matth. VII. 15. „ Veniunt ad vos in veſtimentis ovium, „ intrinſecus autem ſunt lupi rapaces: “ ideo primo inducit eos ad cautelam habendam, dicens: *Rogo autem vos, fratres, ut obſervetis eos qui diſſenſiones, & offendicula, præter doctrinam quam vos didiciſtis, faciunt*. Ubi primo conſiderandum eſt, quod obſervare nihil aliud eſt quam diligenter conſiderare: quod quidem quandoque in bono ſumitur, quandoque in malo. In malo quidem ſumitur, quando aliquis diligenter conſiderat conditionem, & proceſſum alicuius ad nocendum, ſecundum illud Pſal. XXXVI. 12. „ Obſervabit peccator iuſtum, & ſtri„ debit ſuper eum dentibus ſuis: “ & Luc. XIV. 10. dicitur: „ Et ipſi obſervabant eum. “ In bono autem accipitur uno modo quando quis conſiderat præcepta Dei ad faciendum. Exod. XXIII. 21. „ Obſerva igitur (*a*) eum, „ & audi vocem eius. “ Alio modo quando diligenter conſiderat bonos ad imitandum, ſecundum illud Phil. III. 17. „ Imitatores mei eſtote, fratres, & obſervate eos qui ita ambulant, ſicut habetis „ formam noſtram. “ Tertio obſervantur mali ad cavendum; & ita accipitur hic. Erant enim quidam ad fidem converſi (*b*) ex Iudæis qui prædicabant legalia eſſe obſervanda; & ex hoc, primo quidem in Ec-

(a) *Al. emittitur* eum. (b) *Al. deeſt* ex Iudæis.

cleſia ſequebantur diſſenſiones , & ſectæ , dum quidam eorum errori adhærerent , alii vero in vera fide perſiſterent : Galat. v. 20. „ Diſſenſiones, ſectæ, invidiæ, homicidia &c. " ſecundo ſequebantur offendicula , & ſcandala, de quibus ſupra xiv. actum eſt, dum quidam alios indicarent, & alii alios ſpernerent , qui diſſenſiones, & offendicula faciunt. Eſa. lvii. 14. „ Auferte offendicula „ de medio populi mei . " Dicit autem, *Præter doctrinam quam vos didiciſtis* a veris Chriſti Apoſtolis , ut oſtendat quod huiuſmodi diſſenſiones, & ſcandala ex falſitate doctrinæ proveniebant. Gal. 1. 9. „ Si quis „ vobis evangelizaverit præter id quod ac„ cepiſtis, anathema ſit. " Secundo monet ut cogniti vitentur, dicens: *Et declinate ab illis*; ideſt, eorum doctrinam , & conſortia fugiatis. Pſal. cxviii. 115. „ Declinate a „ me maligni, & ſcrutabor mandata Dei „ mei. "

Deinde cum dicit, *Huiuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt*, aſſignat eius quod dixerat, duas rationes; quarum prima ſumitur ex parte eorum quos vult vitari. Et primo deſcribit eorum intentionem, dicens: *Huiuſcemodi enim* homines *non ſerviunt Chriſto Domino, ſed ſuo ventri*: non enim prędicabant propter gloriam Chriſti, ſed propter quæſtum , ut ſuum ventrem implerent. Phil. iii. 18. „ Multi ambu„ lant quos ſæpe dicebam vobis, nunc au„ tem & flens dico, inimicos crucis Chri „ ſti, quorum deus venter eſt. " Secundo deſcribit eorum deceptionem , dicens : *Et per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium* , ideſt ſimplicium , & imperitorum: Proverb. xiv. 15. „ Innocens credit omni „ verbo. " *Per dulces ſermones*, in quibus ſanctitatem prætendunt , ſecundum illud Pſal. xxvii. 3. „ Qui loquuntur pacem cum „ proximo ſuo, mala autem in cordibus eo„ rum : " *& benedictiones* , quibus ſcilicet benedicunt, & adulantur illis qui eos ſequuntur. Eſa. iii. 12. „ Popule meus, qui „ beatum te dicunt, ipſi te decipiunt . " Malach. ii. 2. „ Maledicam benedictioni„ bus veſtris. " Secundam rationem aſſignat ex conditione Romanorum , qui faciles ſe exhibebant ad ſequendum bonum & malum. Unde primo commendat eos de facilitate ad bonum, dicens: *Veſtra enim obedientia* , qua de facili (*a*) fidei obediſtis, *in omni loco divulgata eſt*, propter dominium quod tunc Romani obtinebant ſuper alias nationes : unde quod a Romanis fiebat, de facili divulgabatur ad alios. Supra 1. 8. „ Fides „ veſtra in univerſo mundo annuntiatur. " *Gaudeo igitur in vobis*, quia ſcilicet fidei obediſtis, & hoc in caritate, de qua dicitur I. Corinth. xiii. 6. quod „ non gaudet ſuper „ iniquitate, congaudet autem veritati. " Secundo reddit eos cautos contra malum, dicens: *Sed volo vos eſſe ſapientes in bono*, ut ſcilicet ei quod bonum eſt inhæreatis : I. Theſſ. ult. 21. „ Quod bonum eſt tenete : " *& ſimplices in malo*, ne ſcilicet per aliquam ſimplicitatem declinetis ad malum ; ut talis ſit vobis ſimplicitas quod nullum decipiatis in malum. Matth. x. 16. „ Eſtote „ prudentes ſicut ſerpentes , & ſimplices „ ſicut columbæ. " E converſo de quibuſdam dicitur Hierem. iv. 22. „ Sapientes „ ſunt ut faciant mala, bene autem facere „ neſciunt. "

Deinde cum dicit, *Deus autem pacis conterat ſatanam ſub pedibus veſtris*, promittit eis divinum auxilium contra huiuſmodi deceptores. Et primo ponitur promiſſio, cum dicit: *Deus autem pacis*, ſcilicet auctor, qui diſſenſiones odit, quas iſti faciunt , *conteret ſatanam*, ideſt diabolum, qui per iſtos pſeudoapoſtolos vos decipere conatur , *ſub pedibus veſtris*, quia ſcilicet per veſtram ſapientiam eum vincetis; & hoc fiet *velociter*, ſcilicet in adventu meo. Luc. x. 19. „ Ec„ ce dedi vobis poteſtatem calcandi ſupra „ ſerpentes, & ſcorpiones, & omnem virtu„ tem inimici. " Malach. ult. 3. „ Calca„ bitis impios, cum fuerint ſicut cinis ſub „ planta pedum veſtrorum. " Secundo ponitur oratio ad hoc obtinendum , cum dicit: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit vobiſcum*, quæ ſcilicet ſufficit ad vos tuendos. II. Corinth. xii. 9. „ Sufficit tibi gratia „ mea. "

Deinde cum dicit, *Salutat vos &c.* ſalutat eos ex parte aliorum , dicens : *Salutat vos Timotheus adiutor meus* , ſcilicet in prædicatione Evangelii . I. Cor. iv. 17. „ Miſi „ ad vos Timotheum, qui eſt filius meus „ cariſſimus, & fidelis in Domino . " Addit autem : *Et Lucius , & Iaſon , & Soſipater , cognati mei*, qui Iudæi erant , ſcilicet vos ſalutant . Erat autem quidam notarius Pauli nomine Tertius, cui Paulus conceſſit ut ex ſua perſona Romanos ſalutaret : unde ſubditur: *Ego Tertius, qui ſcripſi hanc epiſtolam, ſaluto vos in Domino*. Deinde dicit : *Salutat vos Caius hoſpes* , cui ſcribitur Ioannis

(a) *Al. deſideratur* fidei .

Digitized by Google

nis tertia canonica, in qua commendatur de caritate quam exhibebat ſanctis: *& univerſa Eccleſia*, ſcilicet quæ erat in domo eius congregata, vel quæ erat in illa provincia. Deinde dicit: *Salutat vos Eraſtus arcarius civitatis*, qui ſcilicet cuſtodiebat arcam communem, ideſt communes redditus civitatis, *&* quidam *frater*, ideſt fidelis, nomine *Quartus*. Deinde ſalutat eos ex parte ſua, dicens: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti ſit cum omnibus vobis. Amen*: & finit Epiſtolam cum gratiarum actione, dicens: *Ei autem*, ſcilicet Deo, qui eſt Trinitas, *qui potens eſt vos confirmare*. I. Pet. ult. 10. „ Modicum paſſos ipſe perficiet, confirmabit, ſolidabitque.“ Et hoc in fide, quę eſt *Iuxta Evangelium* (*a*) *meum*, ideſt ſecundum Evangelium quod ego prædico. I. Corinth. xv. 11. „ Sive ego, ſive illi, ſic prædicavimus, & ſic credidiſtis.“ Et etiam ſecundum *prædicationem Ieſu Chriſti*, qui primo Evangelium prædicavit, ſecundum illud Hebr. 11. 3. „ Quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum.“ Unde Matth. iv. dicitur, quod circuibat Ieſus prædicans Evangelium regni. Subditur autem, *In revelatione myſterii*, ideſt ſecreti: quod quidem poteſt referri ad id quod dixerat, *Iuxta Evangelium meum*: vel quia in ipſo Evangelio revelatur ſecretum incarnationis divinæ, ſecundum illud ſupra 1. 17. *Iuſtitia Dei revelatur in eo*: vel quia ipſi Apoſtolo eſt Evangelium revelatum: I. Corinth. 11. 10. „ Nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum.“ De hoc autem ſecreto dicitur Eſa. xxiv. 16. „ Secretum meum mihi.“ Vel poteſt melius hoc referri ad hoc quod dixerat, *Confirmare*; quaſi dicat: Deus poteſt vos confirmare in Evangelio meo, & prædicatione; & hoc *ſecundum revelationem myſterii*, ideſt ſecreti, ſcilicet de converſione Gentium, ſicut habetur Epheſ. iii. 8. „ Mihi autem omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc in Gentibus ..... illuminare omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſæculis in Deo.“ Unde (*b*) & hic ſubdit, *Temporibus æternis*, quia videlicet occultum erat apud homines quod Gentes eſſent convertendæ ad fidem. Vocat autem hæc tempora æterna, quaſi diu durantia, quia a principio mundi hoc fuit occultum, ſicut & in Pſal. lxxv. 5. dicitur: „ Illuminans tu mirabiliter a montibus æternis.“ Et poteſt dici, quod tempora æterna dicuntur ipſa æternitas, de qua dicitur Eſa. lvii. 15. „ Excelſus, & ſublimis, habitans æternitatem:“ ut ſicut ſimplex Dei eſſentia per quamdam ſimilitudinem dimenſionibus corporalibus deſcribitur, ſecundum illud Iob xi. 9. „ Longior terra menſura eius, & latior mari;“ ita & ſimplex eius æternitas per tempora (*c*) æterna deſignetur, inquantum omnia tempora continet. Subdit autem: *Quod*, ſcilicet myſterium, *nunc patefactum eſt*, de converſione Gentium, *per Scripturas Prophetarum*, ideſt ſecundum quod Prophetæ prædixerunt, ut patuit ſupra xv. unde ad Eph. iii. dicitur: „ Aliis generationibus non eſt agnitum filiis hominum, ſicut nunc manifeſtum eſt ſanctis Apoſtolis eius, & Prophetis in ſpiritu, eſſe Gentes coheredes, & concorporales, & comparticipes promiſſionis eius in Chriſto Ieſu per Evangelium.“ Eſt autem patefactum per operis impletionem ex præcepto Dei: unde: *Secundum præceptum æterni Dei*, qui ſcilicet æterno propoſito ea quæ vult temporaliter facit: quod quidem præceptum Dei *ad obeditionem fidei* eſt *in cunctis gentibus*; ideſt, ut omnes gentes obediant fidei. Supra 1. 5. (*d*) *Ad obedientiam fidei in omnibus gentibus*. Si autem loquamur de myſterio incarnationis, ſic conſtruenda eſt littera. *Myſterii*, inquam, *temporibus æternis taciti*, quia antea non erat ita manifeſtum: *quod*, inquam, myſterium, *nunc patefactum eſt per Scripturas Prophetarum*, qui hoc prædixerunt, *ſecundum præceptum æterni Dei*, qui voluit myſterium incarnationis patefieri: & hoc *ad obedientiam fidei in cunctis gentibus*. *Myſterii*, inquam, licet *taciti* apud homines, tamen *cogniti ſoli Deo ſapienti*, quia ipſe ſolus hoc cognovit, & quibus hoc voluit revelare: quia, ut dicitur I. Corinth. 11. 11. „ quæ ſunt Dei, nemo novit niſi Spiritus Dei.“ Vel poteſt intelligi de eo qui ſolus eſt ſapiens, ſcilicet per eſſentiam, ſicut dicitur Matth. xix. & Marc. x. 18. „ Nemo bonus niſi ſolus Deus.“ Nec excluditur per hoc Filius, quia eadem eſt perfectio totius Trinitatis; ſicut e converſo (*e*) cum dicitur Matth. xi. 27. „ Nemo novit Patrem niſi Filius,“ non excluditur Pater a notitia ſui ipſius. Subdit autem, *Per Ieſum Chriſtum*: quod non ſic eſt intelligendum quod Deus Pater ſit ſapiens per Ieſum Chriſtum: quia cum Deo ſit idem

ſa-

(a) Al. deeſt *meum*. (b) *Al.* & ipſe ſubdit. (c) *Al. omittitur* æterna. (d) Al. *Ad obeditiendum*.
(e) *Al. deeſt* cum.

ſapere quod eſſe, ſequeretur quod Pater eſſet per Filium, quod eſt inconveniens; ſed hoc referendum eſt ad hoc quod ſupra dixerat, *Nunc patefactum eſt*, ſcilicet per Ieſum Chriſtum: cui Ieſu Chriſto *eſt honor* (*a*) per reverentiam totius creaturæ, ſecundum illud Philip. II. 10. „ In nomine Ieſu omne genu flectatur: “ *& gloria*, ſcilicet quantum ad plenam divinitatem, ſicut ibi ſubditur: „ Et omnis „ lingua confiteatur quia Dominus Ieſus „ Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. “ Et hoc non ad tempus, ſed *in ſæcula ſæculorum*. Hebr. ult. 8. „ Ieſus Chriſtus heri, & hodie, ipſe & in ſæcula. “ Addit autem ad confirmationem veritatis, *Amen*. Vel poteſt ſic conſtrui. *Cogniti ſoli ſapienti Deo, cui per Ieſum Chriſtum eſt gloria*, qui Deum glorificavit, ſecundum illud Ioan. XVII. 4. „ Ego clarificavi te ſuper terram. “ Eſt autem advertendum, quod hæc conſtructio eſt defectiva, & eſt ſic ſupplenda. *Ei qui potens eſt vos confirmare iuxta Evangelium meum* .... ſit honor, & gloria *per Ieſum Chriſtum, cui eſt honor, & gloria*. Si autem non ſit ibi ly *cui*, erit conſtructio plana.

(a) Al. additur *& gloria*.

DIVI

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS I. EXPOSITIO.

PROLOGUS.

Non abſcondam a vobis ſacramenta Dei, ſed ab initio nativitatis inveſtigabo, & ponam in lucem ſcientiam illius, & non præteribo veritatem. Sap. VI. 24.

SAcramenti nomen dupliciter accipi conſuevit: nam quandoque ſacramentum dicitur quodcumque ſecretum, & præcipue de rebus ſacris; quandoque ſacramentum dicitur ſacræ rei ſignum, ita quod & eius imaginem gerat, & cauſa exiſtat; ſecundum quod nos dicimus ſeptem ſacramenta Eccleſiæ, ſcilicet Baptiſmus, Confirmatio, Euchariſtia, Pœnitentia, Extrema unctio, Ordo, & Matrimonium. In qua quidem ſignificatione ſacramenti (*a*) etiam prima ſignificatio continetur. Nam in his Eccleſiæ ſacramentis divina virtus ſecretius operatur ſalutem, ut Auguſtinus dicit. Hæc igitur ſacramenta Dei, prælatus, ſeu doctor Eccleſiæ fidelibus Chriſti non debet abſcondere, ſed manifeſtare, propter tria. Primo quidem quia hoc pertinet ad honorem Dei, ſecundum illud Tob. XII. 7. „ Sacramentum Regis abſcondere bonum eſt; opera autem Dei revelare, & confiteri, honorificum eſt. " Secundo quia hoc pertinet ad ſalutem hominum, qui per horum ignorantiam in deſperationem labi poſſent, ſicut de quibuſdam dicitur Sap. II. 22. quod „ neſcierunt ſacramenta Dei, nec ſperaverunt mercedem iuſtitiæ: " quia per ſacramenta homines purificantur, ut ſint præparati ad recipiendum mercedem iuſtitiæ. Tertio quia hoc pertinet ad debitum officium prælati, vel doctoris, ſecundum illud Epheſ. III. 8. „ Mihi omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc .... illuminare (*b*) omnes quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſæculis in Deo. " Sic ergo prædicta verba demonſtrant nobis materiam huius Epiſtolæ, in qua Apoſtolus agit de ſacramentis Eccleſiæ. Cum enim in Epiſtola ad Romanos gratiam Dei commendaſſet, quæ in ſacramentis Eccleſiæ operatur, hic, ſcilicet in prima Epiſtola ad Corinthios, de ipſis Eccleſiæ ſacramentis agit; in ſecunda vero de miniſtris Sacramentorum. Videamus ergo primo textum.

CA-

(a) *Al. deeſt* etiam. (b) *Al. omittitur* omnes.

CAPITIS PRIMI

LECTIO I.

PAulus vocatus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi, ſanctificatis in Chriſto Ieſu, vocatis ſanctis, cum omnibus qui invocant nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, in omni loco ipſorum, & noſtro. Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto. Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in gratia Dei quæ data eſt vobis in Chriſto Ieſu: quia in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis; ita ut nihil vobis deſit in ulla gratia, expectantibus revelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui & confirmabit vos uſque in finem ſine crimine in die adventus Domini noſtri Ieſu Chriſti. Fidelis Deus, per quem vocati eſtis in ſocietatem Filii eius Domini noſtri Ieſu Chriſti.

DIviditur ergo hæc Epiſtola in partes duas. In prima parte ponit epiſtolarem ſalutationem; in ſecunda proſequitur ſuam intentionem, ibi, *Gratias ago Deo meo.* Circa primum tria facit. Primo ponit perſonas ſalutantes; ſecundo perſonas ſalutatas, ibi, *Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi*; tertio bona ſalutifera optat, ibi, *Gratia vobis, & pax.* Circa primum duo facit. Primo ponit perſonam principalem, quam deſcribit ex nomine, dicens, *Paulus*; de quo quidem nomine ſatis dictum eſt in Epiſtola ad Romanos; hic autem ſufficiat dicere, quod hoc nomen (*a*) præmittit in ſignum humilitatis: nam Paulus idem eſt quod modicus; quod ad humilitatem pertinet. I. Reg. xv. 17. „ Cum eſſes parvulus in oculis tuis, „ caput in tribubus Iſrael factus es. “ Matth. xi. 25. „ Abſcondiſti hæc a ſapien- „ tibus, & prudentibus, & revelaſti ea „ parvulis. “ Conſequenter deſcribit eam a dignitate: & primo ponit modum adipiſcendæ dignitatis, cum dicit, *Vocatus*, ſecundum illud Hebr. v. 4. „ Nemo ſumit „ ſibi honorem, ſed qui vocatur a Deo, „ tamquam Aaron. “ Secundo ponit ipſam dignitatem, dicens, *Apoſtolus Ieſu Chriſti*: quæ quidem eſt prima dignitas in Eccleſia, & interpretatur Miſſus: quia fuerunt miſſi a Deo, ut vice eius fungerentur in terris: unde dicit Luc. vi. quod elegit duodecim, quos & Apoſtolos nominavit: & infra xii. 28. *Deus poſuit in Eccleſia quoſdam, primum quidem Apoſtolos &c.* Tertio ponit originem, ſive cauſam huius dignitatis, cum dicit, *Per voluntatem Dei*: quod eſt intelligendum de voluntate beneplaciti, ex qua præficiuntur illi qui multipliciter præſunt Eccleſiis. Eccli. x. 4. „ In manibus Dei poteſtas terræ: „ utilem rectorem in tempore ſuſcitabit ſu- „ per illam. “ Et de prædicta voluntate ſub figura (*b*) nubium dicitur Iob xxxvii. 12. „ Quæ luſtrant cuncta per circuitum, „ quocumque voluntas gubernantis perdu- „ xerit. “ Dimittit autem Deus aliquos præfici propter ſubditorum peccata, ſecundum illud Iob xxxiv. 30. „ Regnare facit „ hominem hypocritam propter peccata po- „ puli. “ Talis autem rector non dicit eſſe ſecundum voluntatem Dei, ſed ſecundum eius indignationem, ſecundum illud Oſeæ xiii. 11. „ Dabo tibi Regem in fu- „ rore meo, & auferam in indignatione „ mea. “ Secundo ponit perſonam adiunctam, com dicit, *Et Soſthenes frater*: quem ſibi (*c*) in ſalutando adiungit, quia ad Apoſtolum detulerat contentiones, & alios Corinthiorum defectus, ne hoc videretur ex odio feciſſe; & ideo nominat eum fratrem, ut oſtendat quod ex zelo caritatis hoc fecerat. Prov. ix. 8. „ Argue ſapientem, & „ diliget te. “

Deinde ponit perſonas ſalutatas, cum dicit: *Eccleſia Dei quæ eſt Corinthi*: & primo ponit principales perſonas, quas deſcribit tripliciter. Primo quidem ex loco, cum dicit: *Eccleſia Dei quæ eſt Corinthi*, ideſt fidelibus Chriſti Corinthi congregatis. Pſal. xxxiv. 18. „ Confitebor tibi in Eccleſia ma- „ gna. “ Secundo ex munere gratiæ, cum dicit:

a) *Al.* promittit ſignum humilitatis. (b) *Al.* nobis. (c) *In editis omittitur prepoſitio* in.

dicit: *Sanctificatis in Chriſto Ieſu*, ideſt in
fide, paſſione, & ſacramento Chriſti Ieſu.
Infra VI. 11. *Sed abluti eſtis, ſed ſanctificati
eſtis*. Heb. ult. 12. „ Ieſus, ut ſanctificaret
„ per ſuum ſanguinem populum, extra por-
„ tam paſſus eſt. “ Tertio ponit originem
gratiæ, cum dicit, *Vocatis ſanctis*: quia ſci-
licet ad ſanctitatem per gratiam vocationis
pervenerunt. Rom. VIII. 30. „ Quos præ-
„ deſtinavit, hos & vocavit. “ I. Pet. II.
9. „ De tenebris vos vocavit in admirabi-
„ le lumen ſuum. “ Secundo ponit perſo-
nas ſecundarias, fideles ſcilicet qui non e-
rant in ipſa civitate, ſed habitabant in diœ-
ceſi civitatis, vel diſtrictu: unde ſubdit:
Vobis, inquam, qui eſtis Corinthi ſcribo,
*cum omnibus qui invocant invomen Domini noſtri
Ieſu Chriſti*, ſcilicet per veram fidei confeſ-
ſionem. Ioel. II. 32. „ Omnis qui invoca-
„ verit nomen Domini, ſalvus erit. “ Et
hoc *in omni loco ipſorum*, ideſt eorum iuriſ-
dictioni ſubiecto, *&* *noſtro*: quia per hoc
quod ſubiiciebantur Epiſcopo civitatis, non
eximebantur a poteſtate Apoſtoli; quinim-
mo magis erant ipſi Apoſtolo ſubiecti quam
his quibus ipſe eos ſubiecerat. Pſ. CII. 22.
„ In omni loco dominationis eius benedic
„ anima mea Domino. “ Ultimo autem in
ſalutatione ponit bona ſalutifera quæ eis
optat; quorum primum eſt *gratia*, per quam
iuſtificamur a peccatis. Rom. III. 24. „ Iu-
„ ſtificati gratis per gratiam ipſius. “ Ul-
timum autem eſt *pax*, quę perficitur in fe-
licitate æterna. Pſ. CXLVII. 14. „ Qui po-
„ ſuit fines tuos pacem. “ Eſa. XXXII. 18.
„ Sedebit populus meus in pulchritudine
„ pacis. “ Per hæc autem duo, omnia alia
includit: unde dicit, *Gratia, & pax*. Cau-
ſam eorum oſtendit, ſubdens, *A Deo Patre
noſtro*, ſecundum illud Iac. I. 17. „ Omne
„ datum optimum, & omne donum per-
„ fectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre
„ luminum. “ Addit autem, *Et Domino Ie-
ſu Chriſto*, „ per quem (ut dicitur II. Pet. I.
„ 4.) maxima, & pretioſa promiſſa donavit
„ nobis Deus. “ Ioan. I. 17. „ Gratia, &
„ veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt. “
Quod autem dicit, *A Deo Patre noſtro*, pot-
eſt intelligi de tota Trinitate, a qua crea-
ti ſumus, & in filios adoptati. Additur au-
tem, *Et Domino Ieſu Chriſto*, non quia ſit
perſona alia, vel hypoſtaſis, præter tres per-
ſonas, ſed propter aliam naturam. Vel quod
dicitur, *A Deo Patre noſtro*, per quamdam ap-
propriationem accipitur pro perſona Patris,
ſicut Ioan. XX. 17. „ Aſcendo ad Patrem
„ meum & Patrem veſtrum, Deum meum,
„ & Deum veſtrum. “ In hoc autem quod
ſubdit, *Et Domino Ieſu Chriſto*, manifeſtatur
perſona Filii. Tacetur autem de Spiritu
ſancto, quia eſt nexus Patris & Filii, &
intellectus ex ambobus: vel quia eſt donum
utriuſque, intelligitur in donis, de quibus
dicit, *Gratia, & pax*, quæ per Spiritum
ſanctum dantur. Infra XII. 11. *Hæc omnia
operatur unus atque idem Spiritus*.

Deinde cum dicit, *Gratias ago Deo meo*,
incipit epiſtolarem tractatum: & primo
gratias agit de bonis eorum, ut correctio-
nem ſuorum defectuum tolerabilius ferant;
ſecundo ponit eorum inſtructionem, ibi,
Obſecro vos autem fratres. Circa primum duo
facit. Primo gratias agit de bonis quæ iam
acceperant; ſecundo de bonis quæ in futu-
rum expectabant, ibi, *Expectantibus revela-
tionem*. Circa primum duo facit. Primo po-
nit gratiarum actionem, cum dicit: *Gratias
ago Deo meo*: qui ſcilicet etſi ſit Deus o-
mnium per creationem, & gubernationem;
tamen eſt eius, & cuiuslibet iuſti per fidem,
& devotionem. Pſ. CXVII. 28. „ Deus meus
„ es tu, & confitebor tibi. “ Oſtendit et-
iam quando gratias agit, cum dicit, *Sem-
per*: quia hæc gratiarum actio ex caritatis
affectu procedit, qui in eius corde aſſiduus
erat. Prov. XVII. 17. „ Omni tempore di-
„ ligit qui amicus eſt. “ Et quamvis omni
tempore eos diligeret, & pro eorum bonis
gratias ageret actualiter; tamen etiam pro
eis gratias agebat omnibus horis quas ha-
bebat orationi deputatas. Oſtendit etiam
pro quibus gratias agit, cum dicit, *Pro vo-
bis*, de quorum ſcilicet bonis propter ca-
ritatis unionem gaudebat ſicut de ſuis. III.
Ioan. IV. 4. „ Maiorem horum non habeo gra-
„ tiam, quam ut audiam filios meos in veri-
„ tate ambulare. “ Secundo oſtendit mate-
riam gratiarum actionis: & primo in ge-
nerali, cum dicit: *In gratia Dei*, ideſt per
gratiam Dei, *qua data eſt vobis in Chriſto
Ieſu*, ideſt per Chriſtum Ieſum. Ioan. I. 16.
„ De plenitudine eius omnes nos accepi-
„ mus, gratiam per gratia. “ Secundo in
ſpeciali: ubi primo oſtendit gratiæ abun-
dantiam, cum dicit: *Quia in omnibus*, ſci-
licet quæ pertinent ad ſalutem, *divites*,
ideſt abundantes, *facti eſtis in illo*, ideſt per
Chriſtum, ſecundum illud II. Cor. VIII. 9.
„ Propter vos egenus factus eſt, ut illius
„ inopia divites eſſetis. “ Et exponit in
quibus ſint divites facti, cum dicit, *In omni
verbo*: vel quia omnibus generibus lingua-
rum loquebantur; vel quia in verbo doctri-
næ abundabant. Verbum autem non pro-
ferretur ordinate niſi ex ſcientia procede-
ret; & ideo ſubdit, *In omni ſcientia*, ideſt

intelligentia omnium Scripturarum, & univerſaliter omnium quæ pertinent ad ſalutem. Sap. x. 10. „ Dedit illi ſcientiam ſanctorum. " Hoc autem quod dicit Apoſtolus, referendum eſt ad eos qui erant in Eccleſia perfectiores, in quibus etiam alii minores has divitias poſſidebant, ſicut Auguſtinus dicit ſuper Ioan. „ Si amas unitatem, „ (a) cui hæres, habes quidquid in illa „ alter habet. Tolle invidiam, & tuum eſt „ quod alius habet: quos enim cupiditas, „ & invidia ſeparat, caritas iungit. " Secundo oſtendit rectitudinem, dicens: *Sicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis*. Non eſſet rectum verbum doctrinæ, neque recta ſcientia, ſi a teſtimonio Chriſti diſcordaret, vel ſi etiam Chriſti teſtimonium non firmiter per fidem cordibus inhæreret: quia, ut dicitur Iacob. 1. 6. „ qui hæſitat, ſimilis „ eſt fluctui maris, qui a vento movetur, „ & circumfertur. " Teſtimonium autem Chriſti dicit, vel quia de ipſo Prophetæ prænuntiaverunt, ſecundum illud Act. x. 43. „ Huic omnes Prophetæ teſtimonium „ perhibent: " vel quia ipſe Chriſtus teſtimonium perhibuit, ſecundum illud Ioan. VIII. 14. „ Si ego teſtimonium perhibeo „ de meipſo, verum eſt teſtimonium meum: " vel etiam quia Apoſtolus in ſua prædicatione Chriſto teſtimonium dedit: Act. XXII. 18. „ Non recipient teſtimonium tuum de „ me. " Tertio tangit gratiæ perfectionem, cum dicit: *Ita ut nihil vobis deſit in ulla gratia*: quia ſcilicet in diverſis perſonis omnes gratias gratis datas habebant. Ad divinam enim providentiam pertinet ut abſque defectu neceſſaria largiatur. Pſ. XXXIII. 10. „ Nihil deeſt timentibus eum: " & iterum 11. „ Inquirentes autem Dominum non „ minuentur omni bono. " Deinde ponit (b) bona in futurum expectanda: & circa hoc tria facit. Primo ponit futuri boni expectationem, dicens: *Vobis*, inquam, non ſolum habentibus gratiam in præſenti, ſed etiam *expectantibus* in futurum *revelationem Domini noſtri Ieſu Chriſti*, quia ſcilicet ſanctis ſuis revelabitur, non ſolum per gloriam humanitatis, ſecundum illud Eſa. XXXIII. 17. „ Regem in decore ſuo videbunt; " ſed etiam per gloriam divinitatis, ſecundum illud Eſa. xl. 5. „ Revelabitur gloria Domi„ ni: " quæ quidem revelatio homines beatos facit. I. Ioan. III. 2. „ Cum autem appa„ ruerit, ſimiles ei erimus, & videbimus „ eum ſicuti eſt. " Et in hoc vita æterna conſiſtit, ſecundum illud Ioan. XVII. 3. „ Hæc eſt vita æterna ut cognoſcant te „ ſolum verum Deum, & quem miſiſti Ieſum Chriſtum. " Sicut autem illi quibus Chriſtus revelatur, ſunt beati in re; ita illi qui hoc expectant, ſunt beati in ſpe: Eſa. XXX. 18. „ Beati omnes qui expectant eum. " Et ideo de ipſa expectatione gratias agit. Secundo oſtendit quod hæc expectatio non eſt vana, ex auxilio divinæ gratiæ: unde ſubdit: *Qui*, ſcilicet Chriſtus, qui ſpem dedit vobis huiuſmodi revelationis, etiam *confirmabit vos*, in gratia accepta: I. Petr. ult. 10. „ Modicum paſſos ipſe perficiet, „ confirmabit, ſolidabitque: & hoc *uſque in finem*, ſcilicet vitæ veſtræ: Matth. x. 22. „ Qui perſeveraverit uſque in finem, „ hic ſalvus erit. " Non autem ut ſitis ſine peccato: quia „ ſi dixerimus, quoniam pec„ catum non habemus, ipſi noſmetipſos ſe„ ducimus, & veritas in nobis non eſt, " ut dicitur I. Ioan. 1. 8. Sed ut ſitis *ſine crimine*, ideſt ſine peccato mortali. I. Tim. III. 10. „ Miniſtrent nullum crimen ha„ bentes. " Et hoc, inquam, erit *in die adventus Domini noſtri Ieſu Chriſti*: quia ſcilicet qui ſine crimine invenitur in die mortis, ſine crimine perveniet ad diem iudicii, ſecundum illud Eccle. XI. 3. „ Si ceciderit „ lignum ad auſtrum, ſive ad aquilonem, „ in quocumque loco ceciderit, ibi erit. " Niſi autem ſine crimine nunc inveniatur, fruſtra illam revelationem expectaret. Tertio rationem ſuæ promiſſionis aſſignat, dicens, quod Deus vos confirmabit; quod debetis ſperare, quia *Deus* eſt *fidelis*. Deut. XXXII. 4. „ Deus fidelis, & abſque ulla ini„ quitate. " *Per quem vocati eſtis in ſocietatem Filii eius Ieſu Chriſti Domini noſtri*, ut ſcilicet habeatis ſocietatem ad Chriſtum, & in præſenti per ſimilitudinem gratiæ, ſecundum illud I. Ioan. 1. „ Si in luce „ ambulamus, ſicut & ipſe in luce eſt, ſo„ cietatem habemus cum eo ad invicem; " & in futuro per participationem gloriæ: Rom. VIII. 17. „ Si compatimur, ut & „ ſimul glorificemur. " Non autem videretur eſſe fidelis Deus, ſi nos vocaret ad ſocietatem Filii, & nobis denegaret, quantum in ipſo eſt, ea per quæ pervenire ad eum poſſemus: unde Ioſue 1. 5. dicit: „ Non „ te deſeram, neque derelinquam. "

(a) *Al. omittitur* cui hæres. (b) *Al. deeſt* bona.

L E-

L E C T I O II.

OBſecro autem vos, fratres, per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti, ut idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata; ſitis autem perfecti in eodem ſenſu, & in eadem ſcientia. Significatum eſt enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui ſunt Cloes, quia contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico quod unuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli; Ego autem Apollo; Ego vero Cephæ, Ego autem Chriſti. Diviſus eſt Chriſtus? Numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago Deo meo, quod neminem veſtrum baptizavi niſi Criſpum, & Caium, ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati eſtis. Baptizavi autem & Stephanæ domum: ceterum neſcio ſi quem alium veſtrum baptizaverim. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare.

PRæmiſſa ſalutatione, & gratiarum actione, hic incipit eos inſtruere: & primo ponitur inſtructio de his quæ ad omnes communiter pertinent, ſcilicet de his quæ pertinent ad eccleſiaſtica ſacramenta; ſecundo inſtruit eos de his quæ ad quoſdam pertinebant, cap. XVI. *De collectis autem quæ ſiunt in ſanctes, ſicut ordinavi Eccleſiis Galatia, ita & vos facite*. In ſacramentis autem tria ſunt conſideranda. Primo quidem ipſum ſacramentum, ſicut baptiſmus; ſecundo id quod eſt res ſignificata, & contenta, ſcilicet gratia; tertio id quod eſt res ſignificata, & non contenta, ſcilicet gloria reſurrectionis. Primo ergo agit de ipſis ſacramentis; ſecundo de ipſis gratiis, XII. cap. *De ſpiritualibus autem nolo vos ignorare*; tertio de gloria reſurrectionis, infra XV. ibi, *Notum autem vobis facio*. Circa primum tria facit. Primo determinat ea quæ pertinent ad ſacramentum baptiſmi; ſecundo ea quę pertinent ad ſacramentum matrimonii, V. cap. ibi, *Omnino auditur inter vos fornicatio*; tertio ea quæ pertinent ad ſacramentum euchariſtiæ, VIII. cap. ibi, *De his autem quæ idolis ſacrificantur*. Dominus autem Mat. ult. 19. diſcipulis præceptum dedit de doctrina ſimul, & baptiſmo, dicens: „ Euntes docete „ omnes gentes, baptizantes eos in nomi„ ne Patris, & Filii, & Spiritus ſancti." Et ideo Apoſtolus in prima parte ſimul cum baptiſmo agit de doctrina.

Eſt autem ſciendum, quod inter Corinthios fideles erat quędam diſſenſio propter baptiſtas, & doctores. Illi enim qui erant inſtructi, contemnebant alios, quaſi qui meliorem doctrinam acceperint, & meliorem baptiſmum. Unde circa primum duo facit. Primo removet contentionem; ſecundo contentionis cauſam, quæ erat in hoc quod gloriabantur de quibuſdam, & alios Chriſti miniſtros contemnebant. Infra III. cap. *Et ego, fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus*. Circa primum tria facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo admonitionis neceſſitatem oſtendit, ibi, *Significatum eſt enim mihi &c.* tertio rationem admonitionis aſſignat, ibi, *Diviſus eſt Chriſtus?* Circa primum duo conſideranda ſunt. Primum quidem quod eos inducit ad admonitionem ſervandam uno modo per propriam humilitatem, cum dicit: *Obſecro autem vos*. Prov. XVIII. 23. „ Cum obſecrationibus loquitur pauper." Alio modo per fraternam caritatem, cum dicit, *Fratres*: quia ſcilicet ex affectu fraternæ caritatis hoc dicebat. Prov. XVIII. 19. „ Frater qui iuvatur a fratre, quaſi ci„ vitas firma." Tertio per reverentiam Chriſti, cum dicit: *Per nomen Domini noſtri Ieſu Chriſti*: quod eſt ab omnibus honorandum, & cui oportet omnes eſſe ſubiectos. Phil. II. 10. „ In nomine Ieſu omne genu „ flectatur." Secundo conſiderandum eſt, quod inducit eos ad tria. Primo quidem ad concordiam, cum dicit: *Ut idipſum dicatis omnes*; ideſt, omnes eamdem fidem confiteamini, & eamdem ſententiam proferatis de his quæ ſunt communiter agenda. Rom. XV. 6. „ Ut unanimes uno ore ho„ norificetis Deum." Secundo prohibet vitium contrarium virtuti, cum dicit: *Et non ſint in vobis ſchiſmata*: quia unitas eccleſiaſtica dividi non debet, in cuius ſignum milites de tunica inconſutili, Ioan. XIX. 24. dixerunt: „ Non ſcindamus eam, ſed ſor„ tiamur de ea cuius ſit." Sunt autem proprie ſchiſmata quando vel propter diverſam fidei confeſſionem, vel propter diverſas ſententias de agendis, homines unius collegii in diverſas ſeparantur partes. Eſa. XXII. 9. „ Sciſſuras civitatis David videbitis,

„ tis, quia multiplicatæ ſunt. “ Tertio inducit eos ad id per quod poſſunt ſchiſmata vitare, ſcilicet ad perfectionem. Eſt enim diviſionis cauſa dum unuſquiſque partiale bonum quærit, prætermiſſo perfecto bono, quod eſt bonum totius. Et ideo dicit: *Sitis autem perfecti in eodem ſenſu*, ſcilicet quo iudicatur de agendis, *& in eadem ſcientia*, qua iudicatur de cognoſcendis; quaſi dicat: Per hæc perfecti eſſe poteritis, ſi in unitate perſiſtatis. Coloſſ. III. 14. „ Super omnia caritatem habete, quod „ eſt vinculum perfectionis. “ Matth. v. 48. „ Eſtote perfecti, ſicut Pater veſter cæ„ leſtis perfectus eſt. “ Deinde cum dicit, *Significatum eſt mihi*, oſtendit neceſſitatem prædictæ admonitionis, quia ſcilicet contentionis vitio laborabant; quaſi dicat: Ideo neceſſe eſt vos ad hoc inducere, *quia ſignificatum eſt mihi, fratres mei, ab his qui ſunt Cloes*, ideſt in quadam villa Corinthiorum iuriſdictioni ſubiecta: vel Cloes poteſt eſſe nomen matronæ, in cuius domo erant multi fideles congregati: *quia contentiones ſunt inter vos*: contra id quod dicitur Prov. xx. 3. „ Honor eſt homini qui ſepa„ rat ſe a contentionibus: “ & modum contentionis exponit, ſubdens: *Hoc autem dico*, ideſt contentionem nomino, *quod unuſquiſque veſtrum* nominat ſe ab eo a quo eſt baptizatus, & inſtructus, & *dicit*, *Ego quidem ſum Pauli*, quia erat a Paulo baptizatus, & inſtructus: alius, *Ego autem Apollo*, qui ſcilicet Corinthiis prædicaverat, ut habetur Act. xix. alius, *Ego vero Cephæ*, ideſt Petri, cui dictum eſt Ioan. I. 42. “ Tu „ vocaberis Cephas, quod interpretatur „ Petrus. “ Quod quidem ideo dicebant, quod putabant a meliori baptiſta meliorem baptiſmum dari, quaſi virtus baptiſtæ in baptizatis operaretur. Et de hoc pſeudoapoſtoli gloriabantur, ſecundum illud Pſal. xlviii. 12. „ Vocaverunt nomina ſua in ter„ ris ſuis. “ Alius autem dicit, *Ego autem ſum Chriſti*: qui ſolus bene dicit, quia ſolius Chriſti virtus operatur in baptiſmo Chriſti. Ioan. I. 33. “ Super quem videris Spi„ ritum deſcendere, & manere, ipſe eſt „ qui baptizat. “ Et ideo baptizati, a ſolo Chriſto denominantur Chriſtiani, non autem a Paulo Paulini. Eſa. iv. I. “ Tan„ tummodo invocetur nomen tuum ſuper „ nos. “

Ad huius autem erroris vitationem, dicuntur Græci hac forma in baptizando uti: Baptizetur ſervus Chriſti Nicolaus in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: ut detur intelligi quod homo non baptizat interius, ſed baptizatur a Chriſto. Quia tamen etiam homo baptizat miniſterio, ut membrum, & miniſter Chriſti, ideo Eccleſia utitur hac forma in baptizando: Ego te baptizo in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: quod quidem eſt expreſſius ſecundum formam a Chriſto traditam, qui dixit diſcipulis (Matth. ult. 19.) „ Docete omnes gen„ tes, baptizantes eos in nomine Patris, „ & Filii, & Spiritus ſancti: “ ubi ipſos Apoſtolos dicit baptizantes, ſecundum quem modum, ſacramenti miniſter dicit, Ego te baptizo.

Deinde cum dicit, *Diviſus eſt Chriſtus?* ponit rationem prædictæ admonitionis, quare inter eos ſciſſuræ, & contentiones eſſe non debebant: & primo ex parte baptiſmi; ſecundo ex parte doctrinæ, ibi, *Non in ſapientia verbi*. Circa primum tria facit. Primo ponit inconveniens quod ex prædicta contentione ſequitur; ſecundo manifeſtat quare illud inconveniens ſequatur, ibi, *Numquid Paulus crucifixus eſt?* tertio excludit quamdam falſam ſuſpicionem, ibi, *Gratias ago Deo meo*. Dicit ergo primo: Dixi, quod unuſquiſque veſtrum dicit, *Ego ſum Pauli, Ego Apollo*; & ex hoc ſequitur quod Chriſtus eſt diviſus. Nec refert utrum interrogative, vel remiſſive legatur. Hoc autem poteſt intelligi uno modo, quaſi diceret: Per hoc quod inter vos contenditur, Chriſtus eſt diviſus a vobis, qui non niſi in pace habitat, ſecundum illud Pſal. lxxv. 3. „ In pace factus eſt locus eius. “ Eſa. lix. 2. „ Iniquitates veſtræ diviſerunt inter vos „ & Deum veſtrum. “ Sed melius aliter hoc poteſt intelligi, ut ſit ſenſus: Per hoc quod creditis baptiſmum eſſe meliorem qui a meliori baptiſta datur, ſequitur quod Chriſtus, qui principaliter, & interius baptizat, ſit diviſus, ideſt differens in ſua virtute, & effectu, ſecundum differentiam miniſtrorum: quod patet eſſe falſum per id quod dicitur Epheſ. iv. 5. „ Unus Dominus, una „ fides, unum baptiſma. “ Sed adhuc melius hoc intelligitur quod Apoſtolus dicit. Ex hoc quod ea quæ ſunt propria Chriſti, aliis attribuitis, quodammodo Chriſtum dividitis, plures Chriſtos facientes, contra id quod dicitur Matth. xxiii. 10. „ Magiſter „ veſter unus eſt Chriſtus. “ Eſa. xlv. 22. „ Convertimini ad me, & ſalvi eritis omnes „ fines terræ: quia ego Dominus, & non „ eſt alius. “ Eſt autem ſciendum, quod Chriſtus in ſacramento baptiſmi, duplicem habet virtutem ſibi propriam. Unam quidem divinam, qua ſimul cum Patre, & Spiritu ſancto interius mundat a peccato; &

hoc

Digitized by Google

hoc nulli creaturæ potuit communicari. Alia autem eſt propria virtus ſecundum humanam naturam, quæ eſt poteſtas excellentiæ in ſacramentis, & conſiſtit in quatuor: quorum unum eſt quod ipſe ſacramenta inſtituit; ſecundum eſt quod potuit effectum ſacramentorum ſine ſacramento conferre; tertium eſt quod meritum paſſionis eius operatur in baptiſmo, & aliis ſacramentis; quartum eſt quod ad invocationem nominis eius ſacramenta conferuntur. Hanc autem poteſtatem excellentiæ, & maxime quantum ad hoc ultimum, conferre potuit miniſtris baptiſmi, ut ſcilicet eorum nominibus conſecraretur baptiſmus; (a) ſed noluit, ne ſchiſma ex hoc in Eccleſia fieret, dum tot reputarentur baptiſmi, quot eſſent baptiſtæ. Et hoc eſt quod ſecundum expoſitionem Auguſtini, Ioannes Baptiſta de Chriſto neſciiſſe fatetur, Ioan. III. utrum ſcilicet hanc poteſtatem ſibi retineret.

Deinde cum dicit, *Numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis*? oſtendit prædictum inconveniens ſequi ex eorum errore, quo diverſum baptiſma eſſe æſtimabant, ſecundum differentiam baptiſtarum: hoc enim eſſet, ſi a baptiſtis baptiſmus efficaciam haberet: quod quidem ſolius eſt Chriſti. Hoc autem oſtendit dupliciter. Primo quidem ex parte paſſionis Chriſti, in cuius virtute baptiſmus operatur, ſecundum illud Rom. VI. 3. „ Quicumque baptizati ſumus in Chriſto Ieſu, in morte ipſius baptizati ſumus. “ Et ideo dicit: *Numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis*? quaſi dicat: Numquid paſſio Pauli cauſa eſt noſtræ ſalutis, ut ſecundum ipſum baptiſmus habeat virtutem ſalvandi? quaſi dicat, non. Hoc enim proprium eſt Chriſto ut ſua paſſione, & morte noſtram ſalutem operatus fuerit. Ioan. XI. 50. „ Expedit ut unus homo moriatur pro populo, & non tota gens pereat. “ II. Corinth. V. 14. „ Unus pro omnibus mortuus eſt. “

Sed contra videtur eſſe quod Apoſtolus dicit Col. I. 24. „ Gaudeo in paſſionibus meis pro vobis, & adimpleo ea quæ deſunt paſſionum Chriſti in carne mea, pro corpore eius, quod eſt Eccleſia. “

Sed dicendum, quod paſſio Chriſti fuit nobis ſalutifera, non ſolum per modum exempli, ſecundum illud I. Petr. II. 21. „ Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia eius; “ ſed etiam per modum meriti, & per modum efficaciæ, inquantum eius ſanguine redempti, & iuſtificati ſumus, ſecundum illud Heb. ult. 12. „ Ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. “ Sed paſſio aliorum nobis eſt ſalutifera ſolum per modum exempli, ſecundum illud II. Corinth. I. 6. „ Sive tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute. “

Secundo oſtendit idem ex virtute nominis Chriſti, qui in baptiſmo invocatur: unde ſubdit: *Aut in nomine Pauli baptizati eſtis*? quaſi dicat, non. Ut enim dicitur Act. IV. 12. „ non eſt aliud nomen datum hominibus per quod oporteat nos ſalvos fieri. “ Unde & Eſa. XXVI. 8. dicitur: „ Nomen tuum, & memoriale tuum in deſiderio animæ. “

Sed videtur quod in nomine Chriſti homines non baptizentur: dicit enim Matth. ult. 19. „ Docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. “

Dicendum eſt autem, quod in primitiva Eccleſia, quia nomen Chriſti multum erat odioſum, ut venerabile redderetur, Apoſtoli in nomine Chriſti baptizabant ex ſpeciali ordinatione Spiritus ſancti: unde dicitur Act. VIII. quod in nomine Chriſti baptizati ſunt viri, & mulieres. Et tamen, ut Ambroſius dicit (Lib. I. de Spiritu ſancto cap. XIV.) in nomine Chriſti tota Trinitas intelligitur. Chriſtus enim interpretatur unctus, in quo intelligitur, non ſolum ille qui ungitur, qui eſt Filius Dei, ſed etiam ipſa unctio, quæ eſt Spiritus ſanctus, & ipſe ungens, qui eſt Pater, ſecundum illud Pſalm. XLIV. 8. „ Unxit te Deus Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus tuis. “ Nunc autem quia nomen Chriſti iam eſt magnum in gentibus ab ortu ſolis uſque ad occaſum, ut dicitur Malach. I. Eccleſia utitur forma prius inſtituta a Chriſto, baptizans in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Et tamen quicumque in hac forma baptizantur, in nomine eius qui eſt vere Filius Dei, (b) baptizantur, ſecundum illud I. Ioan. ult. 20. „ Ut ſimus in vero Filio eius Ieſu Chriſto. Baptizantur etiam omnes fideles in nomine Chriſti, id eſt fide, & confeſſione nominis Chriſti, ſecundum illud Ioan. II. 32. „ Omnis quicumque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. “ Unde baptizati, a Chriſto Chriſtiani nominantur: quia, ut dicitur Gal. III. 27. „ quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. “ Sic ergo ſi ſolius Chriſti paſſio, ſi ſolius Chriſti nomen virtutem confert baptiſmo ad ſalvandum; verum eſt proprium eſſe Chriſto

ut

(a) *Al.* Sed nolunt. (b) *Al.* dicunt illud.

ut ex eo baptiſmus habeat ſanctificandi virtutem. Unde qui hoc aliis attribuit, dividit Chriſtum in plures.

Deinde cum dicit, *Gratias ago Deo meo*, excludit quamdam ſuſpicionem. Quia ibi dixerat: *Numquid enim Paulus crucifixus eſt pro vobis?* poſſet aliquis credere quod & ſi non auctoritate, miniſterio tamen plures baptizaverit. Et circa hoc tria facit. Primo gratias agit de hoc quod paucos baptizavit; ſecundo quibuſdam paucis nominatis, quoſdam alios addit, ibi, *Baptizavi autem & Stephanæ domum*; tertio aſſignat rationem quare non multos baptizaverit, ibi, *Non enim miſit me Deus baptizare, ſed evangelizare*. Dicit ergo primo: *Gratias ago Deo meo, quod neminem veſtrum baptizavi niſi Criſpum*: de quo Act. XVIII. 8. „ Criſpus archiſynagogus credidit Domino cum omni domo „ ſua: " *& Caium* ad quem ſcribitur tertia Canonica Ioannis. Et quia gratiarum actio locum non habet niſi in beneficiis perceptis, conſequenter Apoſtolus oſtendit qualiter de hoc gratias agat, cum ſubdit: *Ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati eſtis*. Eſt enim optabile ſanctis viris ne ex bonis quæ ipſi faciunt, alii ſumant occaſionem erroris ſui, ſive peccati. Et quia Corinthii in eum errorem devenerant, ut ſe a ſuis baptiſtis nominarent, dicentes, *Ego ſum Pauli, & Apollo*, ac ſi in eorum nominibus eſſent baptizati; ideo gratias agit de hoc quod de ſuo miniſterio talis error conſecutus non fuerit: & ideo ſignanter dicit ſe baptizaſſe illos qui ab hoc errore immunes erant. Deinde cum dicit, *Baptizavi autem & Stephanæ domum*, ponit quoſdam alios a ſe baptizatos, ne in eius verbis aliquid veritatis minus appareret: unde dicit: *Baptizavi & domum*, ideſt familiam, *Stephanæ*, ſcilicet cuiuſdam matronæ. Et quia circa particularia facta, memoria hominum labilis eſt, ſubdit: *Ceterum neſcio*, ideſt in memoria non habeo, *ſi quem alium baptizaverim*, in propria perſona. Deinde cum dicit, *Non enim miſit me Deus baptizare*, aſſignat rationem quare paucos baptizaverit, dicens: *Non enim miſit me Deus baptizare, ſed evangelizare*.

Contra quod videtur eſſe quod dicitur Matth. ult. 19. „ Euntes docete omnes „ gentes, baptizantes eos in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. "

Sed dicendum eſt, quod Chriſtus Apoſtolos miſit ad utrumque, ita tamen quod ipſi per ſeipſos prædicarent, ſecundum quod ipſi dicebant Act. VI. 2. „ Non eſt æquum relinquere nos verbum Dei, & „ miniſtrare menſis: " baptizarent autem per inferiores miniſtros; & hoc ideo quia in baptiſmo nihil operatur induſtria, vel virtus baptizantis: (a) nam indifferens eſt utrum per maiorem vel minorem miniſtrum detur baptiſmus; ſed in prædicatione Evangelii multum operatur ſapientia, & virtus prædicantis; & ideo prædicationis officium per ſeipſos Apoſtoli tamquam maiores miniſtri exercebant, ſicut & de ipſo Chriſto dicitur Ioan. IV. quod ipſe non baptizabat, ſed diſcipuli eius; qui tamen de ſeipſo dicit Luc. IV. 43. „ Quia & aliis civitatibus „ oportet me evangelizare regnum Dei, „ quia ideo miſſus ſum. " Eſa. LXI. 1. „ Ad „ annuntiandum manſuetis miſit me. "

LECTIO III.

Non in ſapientia verbi, ut non evacuetur crux Chriſti. Verbum enim crucis, pereuntibus quidem ſtultitia eſt, his autem qui ſalvi fiunt, ideſt nobis, Dei virtus eſt. Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi ſapiens, ubi ſcriba, ubi inquiſitor huius ſæculi? Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi? Nam quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes. Quoniam & Iudæi ſigna petunt, & Græci ſapientiam quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis quidem ſcandalum, Gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis Iudæis, atque Græcis Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam: quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus, & quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus.

Poſtquam Apoſtolus improbavit Corinthiorum contentionem ratione ſumpta ex parte baptiſmi, hic excludit eorum contentionem ratione ſumpta ex parte doctrinæ. Quidam enim eorum gloriabantur de doctrina pſeudoapoſtolorum, qui ornatis verbis,

(a) *Al.* unde.

Digitized by Google

bis, & humanæ ſapientiæ rationibus veritatem fidei corrumpebant: & ideo Apoſtolus primo oſtendit hunc modum convenientem non eſſe doctrinæ fidei; ſecundo oſtendit hoc modo docendi ſe uſum apud eos non fuiſſe, 11. cap. ibi, *Et ego cum veniſſem ad vos, fratres, veni non in ſublimitate ſermonis, aut ſapientia, annuntians vobis teſtimonium Chriſti*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Ut non evacuetur crux Chriſti*. Dicit ergo primo: Dixi, quod miſit me Chriſtus evangelizare, non tamen ita quod ego *in ſapientia verbi* evangelizem, ideſt in ſapientia mundana, quæ verboſos facit, inquantum per eam multis vanis rationibus homines utuntur. Eccleſ. VI. 11. „ (*a*) Ubi verba ſunt plurima, multam in diſputando habent vanitatem. “ Prov. XIV. 23. „ Ubi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. “ Vel ſapientiam verbi nominat rhetoricam, quæ docet ornate loqui, ex quo alliciuntur interdum homines ad aſſentiendum erroribus, & falſitatibus. Unde Rom. XVI. 18. „ Per dulces ſermones ſeducunt corda innocentium: “ & de meretrice dicitur Prov. II. 16. in figura hæreticæ doctrinæ: „ Ut eruaris a muliere aliena, & extranea, quæ mollit ſermones ſuos. “ Sed contra dicitur Iſ. XXXIII. 19. „ Populum imprudentem non videbis (ſcilicet in catholica Eccleſia) & populum alti ſermonis, ita ut non poſſis intelligere diſertitudinem linguæ eius, in quo nulla eſt ſapientia. “ Sed quia in Græco ponitur logos, quod rationem, & ſermonem ſignificat, poſſet convenientius intelligi ſapientia verbi, id eſt humanæ rationis, quia illa quæ ſunt fidei humanam rationem excedunt, ſecundum illud Eccli. III. 25. „ Plurima ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. “

Sed contra hoc videtur eſſe, quod multi doctores Eccleſiæ in doctrina fidei, ſapientia, & rationibus humanis, & ornatu verborum ſunt uſi. Dicit enim Hieronymus in epiſt. ad Magnum oratorem urbis Romæ, quod omnes doctores (*b*) fidei in ornatu Philoſophiæ doctrinis, atque ſcientiis ſuos refarxerunt libros, ut neſcias quid in illis primum admirari debeas, eruditionem ſæculi, an ſcientiam Scripturarum. Et Auguſtinus dicit in IV. de Doctrina Chriſtiana cap. 5. „ Sunt viri Eccleſiaſtici, qui „ divina eloquia, non ſolum ſapienter, ſed etiam ſuaviter tractaverunt. “

Dicendum eſt ergo, quod aliud eſt docere in ſapientia verbi, quocumque modo intelligatur, & aliud uti ſapientia verbi in docendo. Ille in ſapientia verbi docet qui ſapientiam verbi accipit pro principali radice ſuæ doctrinæ, ita ſcilicet quod ea ſolum approbet quæ verbi ſapientiam continent, reprobet autem ea quæ ſapientiam verbi non habent; & hoc fidei eſt corruptivum. Utitur autem ſapientia verbi qui ſuppoſitis veræ fidei fundamentis, ſi qua vera in doctrinis Philoſophorum inveniat, in obſequium fidei aſſumit: unde Auguſtinus dicit in II. De doctrina Chriſtiana cap. XL. quod ſi qua Philoſophi dixerunt fidei noſtræ accommoda, non ſolum formidanda non ſunt, ſed ab eis tamquam ab iniuſtis poſſeſſoribus in uſum noſtrum vendicanda: & in IV. de Doctrina Chriſtiana (cap. II.) dicit: „ Cum poſita ſit in medio (*c*) facultas eloquii, quæ ad perſuadendum ſeu prava, ſeu recta valeat plurimum; cur non bonorum ſtudio comparetur ut militet veritati, (*d*) ſi eam mali in uſum iniquitatis, & erroris uſurpant? “

Deinde cum dicit, *Ut non evacuetur crux Chriſti*, probat quod dixerat: & primo quidem ex parte materiæ; ſecundo ex parte ipſorum docentium, ibi, *Videte enim vocationem veſtram*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit modum docendi, qui eſt in ſapientia verbi, non eſſe congruum fidei chriſtianæ; ſecundo probat quod ſuppoſuerat, ibi, *Verbum enim crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt*; tertio probationem manifeſtat, ibi, *Quoniam Iudæi ſigna petunt*.

Circa primum conſiderandum eſt, quod etiam in philoſophicis doctrinis non eſt idem modus conveniens cuilibet doctrinæ: unde ſermones ſecundum materiam ſunt (*e*) accipiendi, ut dicitur in I. Ethic (lect. III.) Tunc autem maxime modus aliquis docendi eſt materiæ incongruus, quando per talem modum deſtruitur id quod eſt principale in materia illa; puta ſi quis in rebus intellectualibus velit metaphoricis demonſtrationibus uti, quæ non tranſcendunt res imaginatas, ad quæ non oportet intelligentem adduci, ut Boetius oſtendit in Libro de Trin. Principale autem in doctrina fidei chriſtianæ eſt ſalus per crucem Chriſti fa-

(a) *Al.* „ Verba ſunt plurima, multum in diſputando habentia vanitatem. “ (b) *Al.* fidei Dei. (c) *Al.* facultas eloqui quæ ad perſuadendum ſeu prava, ſeu recta valent pluribus. (d) *In editione Monachorum S. Mauri* Si ea mali ad obtinendas perverſas, vanaſque cauſas in uſus iniquitatis &c. (e) *Al.* expetendi.

ſti facta : unde in II. cap. verſ. 2. dicit : *Non iudicavi me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum*. Qui autem principaliter innititur in docendo ſapientiæ verbi, quantum in ſe eſt, evacuat crucem Chriſti. Ergo docere in ſapientia verbi, non eſt modus conveniens fidei Chriſtianæ: hoc eſt ergo quod dicit: *Ut non evacuetur crux Chriſti*; ideſt, ne ſi in ſapientia verbi prædicare voluero, tollatur fides de virtute crucis Chriſti. Gal. v. 11. „ Ergo „ evacuatum eſt ſcandalum crucis. “ Pſal. CXXXVI. 7. „ Qui dicunt: Exinanite uſque ad „ fundamentum in ea. “

Deinde cum dicit, *Verbum crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt*, probat quod per doctrinam, quæ eſt in ſapientia verbi, crux Chriſti evacuetur: & circa hoc duo facit. Primo inducit probationem; ſecundo aſſignat cauſam dictorum, ibi, *Scriptum eſt enim &c.* Dicit ergo primo: Ideo dixi, quod ſi per ſapientiam verbi doctrina fidei proponeretur, evacuaretur crux Chriſti: *verbum* enim *crucis*, ideſt annuntiatio crucis Chriſti, *ſtultitia eſt*, ideſt ſtultum aliquid videtur, *pereuntibus quidem*, ideſt infidelibus, qui ſe ſecundum mundum exiſtimant ſapientes: eo quod prædicatio crucis Chriſti aliquid continet quod ſecundum humanam ſapientiam impoſſibile videtur, puta quod Deus moriatur, quod Omnipotens violentorum manibus ſubiiciatur. Continet etiam quædam quæ prudentiæ huius mundi contraria videntur; puta quod aliquis non refugiat confuſiones, cum poſſit, & alia huiuſmodi. Et ideo Paulo huiuſmodi annuntianti dixit Feſtus, ut legitur Act. XXVI. 24. „ Inſanis, Paule: multæ litteræ ad inſaniam te adducunt. “ Et ipſe Paulus dicit inf. IV. 10. *Nos ſtulti propter Chriſtum*. Et ne credatur revera verbum crucis ſtultitiam continere, ſubdit: *His autem qui ſalvi fiunt, ideſt nobis*, ſcilicet Chriſtifidelibus, qui ab eo ſalvamur, ſecundum illud Matth. I. 21. „ Ipſe enim ſalvum faciet populum ſuum a peccatis eorum, “ *virtus Dei eſt*: quia ipſi in cruce Chriſti (*a*) virtutem Dei cognoſcunt, qua diabolum vicit, & mundum: Apoc. v. 5 „ Ecce vicit leo de tribu Iuda: “ item virtutem quam in ſeipſis experiuntur, dum ſimul cum Chriſto vitiis, & concupiſcentils moriuntur, ſecundum illud Gal. v. 24. „ Qui Chriſti ſunt, carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis. “ Unde in Pſalm. CIX. 2. dicitur: „ Virgam „ virtutis tuæ emittet Dominus ex Sion. “ Luc. VI. 19. „ Virtus de illo exibat, & „ ſanabat omnes. “

Deinde cum dicit, *Scriptum eſt enim*, oſtendit prædictorum cauſam; & ponit primo quare verbum crucis ſit hominibus ſtultitia; ſecundo oſtendit quare iſta ſtultitia ſit virtus Dei his qui ſalvantur, ibi, *Nam quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum, placuit Deo per ſtultitiam prædicationis ſalvos facere credentes*. Circa primum duo facit. Primo inducit auctoritatem prænuntiantem quod quæritur; ſecundo oſtendit hoc eſſe impletum, ibi, *Ubi ſapiens?* Circa primum conſiderandum, quod id quod eſt in ſe bonum, non poteſt alicui ſtultum videri, niſi propter defectum ſapientiæ. Hæc eſt ergo cauſa quare verbum crucis, quod eſt ſalutiferum credentibus, quibuſdam videtur ſtultitia, quia ſunt ipſi ſapientia privati; & hoc eſt quod dicit: *Scriptum eſt enim: Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo*. Poteſt autem hoc ſumi ex duobus locis: nam in Abdia dicitur verſ. 8. „ Perdam „ ſapientiam de Idumæa, & prudentiam „ de monte Eſau: “ expreſſius autem habetur Eſa. XXIX. 14. „ Peribit ſapientia a „ ſapientibus, & intellectus prudentium „ eius abſcondetur. “ Differunt autem ſapientia, & prudentia: nam ſapientia eſt cognitio divinarum rerum, unde pertinet ad contemplationem: Iob XXVIII. 28. „ Timor Dei ipſa eſt ſapientia: “ prudentia vero proprie eſt cognitio rerum humanarum: unde dicitur Prov. X. 23. „ Sapientia „ eſt viro prudentia: “ quia ſcilicet ſcientia humanarum rerum (*b*) prudentia dicitur. Unde & Philoſophus VI. Eth. dicit, quod prudentia eſt recta ratio agibilium; & ſic prudentia ad rationem pertinet. Eſt autem conſiderandum, quod homines quantumcumque mali, non totaliter donis Dei privantur; nec in eis dona Dei reprobantur, ſed in eis reprobatur, & perditur quod ex eorum malitia procedit. Et ideo non dicit ſimpliciter, *Perdam ſapientiam*: quia „ omnis ſapientia „ a Domino Deo eſt, “ ut dicitur Eccli. I. 1. ſed, *Perdam ſapientiam ſapientium*, ideſt quam ſapientes huius mundi adinvenerunt ſibi contra veram ſapientiam Dei: quia, ut dicitur Iacob. III. 15. „ non eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, ſed terrena, animalis, diabolica. “ Similiter non dicit, *Reprobabo prudentiam*, nam veram prudentiam ſapientia Dei docet; ſed dicit,

(a) *Al.* mortem. (b) *Al. mittitur* prudentia.

eit, *Prudentiam prudentium*, ideſt quam illi qui ſe prudentes æſtimant in rebus mundanis, prudentiam reputant, ut ſcilicet bonis huius mundi inhæreant: vel quia, ut dicitur Rom. VIII. 6. „ prudentia carnis „ mors eſt. “ Et ſic propter defectum ſapientiæ reputant impoſſibile Deum hominem fieri, mortem pati ſecundum humanam naturam; propter defectum autem prudentiæ reputant inconveniens fuiſſe quod homo ſuſtineret crucem confuſione contempta, ut dicitur Hebr. XII.

Deinde cum dicit, *Ubi ſapiens?* oſtendit eſſe impletum quod de reprobatione humanæ ſapientiæ, & prudentiæ fuerat probatum: & primo ponit medium ſub interrogatione: ſecundo concluſionem infert, ibi, *Nonne ſtultam Deus fecit ſapientiam huius mundi?* Dicit ergo primo, *Ubi ſapiens?* quaſi dicat: Non invenitur in congregatione fidelium, qui ſalvantur. Per ſapientem intelligit illum qui ſecretas naturæ cauſas ſcrutatur. Eſa. XIX. 11. „ Quomodo dicetis Pharaoni: Filius ſapientium ego? “ Et hoc refertur ad Gentiles, qui huius mundi ſapientiæ ſtudebant. *Ubi ſcriba?* ideſt peritus in lege; & hoc refertur ad Iudæos; quaſi diceret: Non eſt in cœtu fidelium. Ioan. VII. 48. „ Numquid ex principibus aliquis credidit in eum? “ *Ubi* (*a*) *inquiſitor huius ſæculi?* qui ſcilicet per prudentiam exquirit quæ ſit convenientia vitæ humanæ in rebus huius ſæculi; quaſi dicat: Non invenitur inter fideles: & hoc refertur ad utroſque, ſcilicet Iudæos, & Gentiles. Baruch III. 23. „ Filii Agar, „ qui exquiſierunt prudentiam quæ de terra eſt. “ Videtur autem Apoſtolus hanc interrogationem ſumere ab eo quod dicitur Eſa. XXXIII. 18. „ Ubi eſt litteratus? “ pro quo ponit ſapientem. „ Ubi eſt verba „ legis ponderans? “ pro quo ponit ſcribam. „ Ubi eſt doctor parvulorum? “ pro quo ponit inquiſitorem huius ſæculi: quia parvuli maxime ſolent inſtrui de his quæ pertinent ad diſciplinam moralis vitæ. Deinde cum dicit, *Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam huius mundi?* infert concluſionem ſub interrogatione; quaſi dicat: Cum illi qui ſapientes mundi reputantur, a via ſalutis defecerint *nonne Deus ſapientiam huius mundi fecit ſtultam?* ideſt, demonſtravit eſſe ſtultam, dum illi qui in hac ſapientia pollebant, tam ſtulti inventi ſunt ut viam ſalutis non acciperent. Hier. X. & LI. 17. „ Stultus factus eſt omnis homo a ſcientia „ ſua. “ Eſa. XLVII. 10. „ Sapientia tua „ & ſcientia tua hæc (*b*) decepit te. “ Poteſt autem & aliter intelligi quod dictum eſt; ac ſi diceret: *Perdam ſapientiam ſapientium, & prudentiam prudentium reprobabo*; ideſt, eligam eam in primis meis prædicatoribus, ſecundum illud Prov. XXX. 1. „ Viſio quam locutus eſt vir cum quo eſt „ Deus: “ & infra 11. „ Stultiſſimus ſum „ virorum, & ſapientia hominum non eſt „ mecum. “ *Ubi ſapiens?* quaſi dicat: Inter prædicatores fidei non invenitur. Matth. XI. 25. „ Abſcondiſti hæc a ſapientibus „ & prudentibus, & revelaſti ea parvulis. “ *Nonne Deus ſtultam fecit*, ideſt demonſtravit, *ſapientiam huius mundi?* faciendo quod ipſi impoſſibile reputabatur, ſcilicet dictum eſſe, hominem mortuum reſurgere, & alia huiuſmodi.

Deinde cum dicit, *Nam quia in Dei ſapientia non cognovit mundus per ſapientiam Deum &c.* aſſignat rationem quare per prædicationis ſtultitiam ſalventur fideles; & hoc eſt quod dictum eſt, quod verbum crucis pereuntibus quidem ſtultitia eſt, virtus vero ſalvationis, credentibus: *nam placuit Deo per ſtultitiam prædicationis*, ideſt per prædicationem quam humana ſapientia ſtultam reputat, *ſalvos facere credentes*; & hoc ideo *quia mundus*, ideſt mundani, (*c*) *non cognoverunt Deum per ſapientiam* ex rebus mundi acceptam: & hoc *in Dei ſapientia*: divina enim ſapientia faciens mundum, (*d*) ſua indicia in rebus mundi inſtituit, ſecundum illud Eccli. 1. 10. „ Effudit illam „ ſuper omnia opera ſua; “ ita quod ipſæ creaturæ per ſapientiam Dei factæ, ſe habent ad Dei ſapientiam, cuius indicia gerunt, ſicut verba hominis ad ſapientiam eius, quam ſignificant. Et ſicut diſcipulus pervenit ad cognoſcendum magiſtri ſapientiam per verba quæ ab ipſo audit; ita homo poterat ad cognoſcendum Dei ſapientiam per creaturas ab ipſo factas inſpiciendo pervenire, ſecundum illud Rom. 1. 20. „ Inviſibilia Dei per ea quæ facta ſunt, „ intellecta conſpiciuntur. “ Sed homo propter ſui cordis vanitatem a rectitudine divinæ cognitionis deviavit: unde dicitur Ioan. 1. 10. „ In mundo erat, & mundus „ per ipſum factus eſt, & mundus eum non „ cognovit. “ Et ideo Deus per quædam alia ad ſui cognitionem ſalutiferam fideles adduxit, quæ in ipſis rationibus creatura-

(a) *Al.* conquiſitor. (b) *Al.* decipit. (c) Forte *non cognovit*, ut in textu. (d) *Al.* ſua indicia in rebus mundi inſtruit.

rum non inveniuntur; propter quod a mundanis hominibus, qui ſolas humanarum rerum conſiderant rationes, reputantur ſtulta: & huiuſmodi ſunt fidei documenta. Et eſt ſimile ſicut ſi aliquis magiſter conſiderans ſenſum ſuum ab auditoribus non accipi per verba quæ protulit, ſtudeat aliis verbis uti, per quæ poſſit manifeſtare quæ habet in corde.

Deinde cum dicit, *Quoniam Iudæi ſigna petunt*, manifeſtat probationem præmiſſorum: & primo quantum ad id quod dixerat, *Verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt*; ſecundo quantum ad id quod dixerat, *His qui ſalvi fiunt, virtus Dei eſt* ...(a) *Ipſis autem vocatis Iudæis, atque Græcis*. Circa primum duo facit. Primo ponit pereuntium differens ſtudium, & intentionem; ſecundo ex hoc rationem aſſignat eius quod dixerat, ibi, *Nos autem prædicamus Chriſtum*. Pereuntium autem, ideſt infidelium, quidam erant Iudæi, quidam Gentiles. Dicit ergo: Dictum eſt, quod *verbum crucis pereuntibus eſt ſtultitia*; & hoc ideo quoniam *Iudæi ſigna petunt*: erant enim Iudæi conſueti divinitus inſtrui, ſecundum illud Deuter. xxxii. 10. „ Erudivit eum, & docuit. “ Quæ quidem doctrina cum eſſet a Deo per multa mirabilia manifeſtata, ſecundum illud Pſalm. lxxvii. 12. „ Fecit mirabilia in terra Aegypti: “ (b) ideo ab afferentibus quamcumque doctrinam, ſigna quærebant, ſecundum illud Matth. xii. 38. „ Magiſter, volumus a te ſignum aliquod videre: “ & in Pſal. lxxiii. 9. dicitur: „ Signa noſtra non vidimus. “ Sed *Græci ſapientiam quærunt*, utpote in ſtudio ſapientiæ exercitati: ſapientiam, dico, quæ per rationes rerum mundanarum accipitur, de qua dicitur Hierem. ix. 23. „ Non glorietur ſapiens in ſapientia. “ Per Græcos autem, omnes Gentiles dat intelligere, qui a Græcis mundanam ſapientiam acceperunt. Quærebant igitur ſapientiam, volentes omnem doctrinam eis propoſitam, ſecundum regulam humanæ ſapientiæ iudicare. Deinde concludit, quare verbum crucis ſit eis ſtultitia, dicens: *Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum*: ſecundum illud infra xi. 26. „ Mortem Domini annuntiabitis donec veniat: “ *Iudæis ſcandalum*, quia ſcilicet deſiderabant virtutem miracula facientem, & videbant infirmitatem crucem patientem: nam, ut dicitur II. Corinth. ultim. 4. „ Crucifixus eſt ex infirmitate: “ *Gentibus autem ſtultitiam*: quia contra rationem humanæ ſapientiæ videtur quod Deus moriatur, & quod homo iuſtus, & ſapiens ſe voluntarie turpiſſimæ morti exponat.

Deinde cum dicit, *Ipſis autem vocatis*, manifeſtat quod dixerat, *His autem qui ſalvi fiunt, virtus Dei eſt*: et primo manifeſtat hoc; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod *prædicamus Chriſtum crucifixum, Iudæis ſcandalum, & Gentibus ſtultitiam*; ſed prædicamus *Chriſtum Dei virtutem, & Dei ſapientiam ipſis vocatis Iudæis, & Græcis*, ideſt his qui ex Iudæis, & Gentibus ad fidem Chriſti vocati ſunt, qui in cruce Chriſti recognoſcunt Dei virtutem, per quam & dæmones ſuperantur, & peccata remittuntur, & homines ſalvantur: Pſal. xx. 14. „ Exaltare Domine in virtute tua: “ et hoc dicit contra ſcandalum Iudæorum, qui de infirmitate Chriſti ſcandalizabantur: & recognoſcunt in cruce Dei ſapientiam, inquantum per crucem convenientiſſimo modo humanum genus liberat. Sap. ix. 19. „ Per ſapientiam ſanati ſunt quicumque placuerunt tibi a principio. “ Dicitur autem Dei virtus, & Dei ſapientia per quamdam appropriationem. Virtus quidem inquantum per eum Pater omnia operatur: Ioan i. 3. „ Omnia per ipſum facta ſunt: “ ſapientia vero inquantum ipſum Verbum, quod eſt Filius, nihil eſt aliud quam ſapientia genita, vel concepta: Eccli. xxiv. 5. „ Ego ex ore Altiſſimi prodii primogenita ante omnem creaturam. “ Non autem ſic eſt intelligendum quod Deus Pater ſit fortis, & ſapiens virtute, aut ſapientia genita: quia, ut Auguſtinus probat. IV. de Trin. cap. 1. ſequeretur quod Pater haberet eſſe a Filio, quia hoc eſt Deo eſſe quod fortem, & ſapientem eſſe. Deinde cum dicit, *Quia quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*, aſſignat rationem eius quod dixerat, dicens, quomodo id quod eſt infirmum, & ſtultum, poſſit eſſe virtus, vel ſapientia Dei: quia *quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*; quaſi dicat: Iam aliquod divinum videtur eſſe ſtultum, non quia deficiat a ſapientia, ſed quia ſuperexcedit ſapientiam humanam. Homines enim quidam conſueverunt ſtultum reputare quod eorum ſenſum excedit. Eccli. iii. 25. „ Plurima ſuper ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi. “ *Et quod infirmum eſt Dei, fortius eſt ho-*

(a) *Supple ibi, ut mos eſt*. (b) *Al. poſt punctum affirmationis* Et ideo.

Digitized by Google

eſt hominibus: quia ſcilicet non dicitur aliquid infirmum in Deo per defectum virtutis, ſed per exceſſum humanæ virtutis; ſicut etiam dicitur inviſibilis, inquantum excedit ſenſum humanum. Sap. XII. 17. „ Virtutem oſtendis tu, qui non cre„ deris eſſe in virtute conſummatus. " Quamvis hoc poſſit referri ad incarnationis myſterium: quia id quod reputatur ſtultum, & infirmum in Deo ex parte naturæ aſſumptæ, tranſcendit omnem ſapientiam, & virtutem. Exod. XV. 11. „ Quis ſimilis „ tui in fortibus, Domine? "

L E C T I O IV.

VIdete enim vocationem veſtram, fratres: quia non multi ſapientes ſecundum carnem, non multi potentes, non multi nobiles; ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus, ut confundat ſapientes; & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia; & ignobilia mundi, & contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, ut quæ ſunt deſtrueret; ut non glorietur omnis caro in conſpectu eius. Ex ipſo autem vos eſtis in Chriſto Ieſu, qui factus eſt nobis ſapientia a Deo, & iuſtitia, & ſanctificatio, & redemptio; ut, quemadmodum ſcriptum eſt, qui gloriatur, in Domino glorietur.

SUpra oſtendit Apoſtolus quod modus docendi qui eſt in ſapientia verbi, non convenit doctrinæ chriſtianæ, ratione materiæ, quæ eſt ipſa crux Chriſti; hic oſtendit quod prædictus docendi modus non convenit doctrinæ chriſtianæ, ratione doctorum, ſecundum illud Prov. XXVI. 7. In deriſum „ eſt in ore ſtulti parabola: " & Eccli. XX. 22. „ Ex ore fatui reprobabitur parabola. " Quia igitur primi doctores fidei non fuerunt ſapientes ſapientia carnali, non erat eis conveniens ut in ſapientia verbi docerent. Circa hoc ergo duo facit. Primo oſtendit (*a*) quomodo primi doctores fidei non fuerunt ſapientes ſapientia carnali, & in rebus humanis defectum patiebantur; ſecundo oſtendit quomodo talis defectus eſt in eis per Chriſtum ſuppletus, ibi, *Ex ipſo autem vos eſtis*. Circa primum tria facit. Primo excludit a fidei primis doctoribus excellentiam ſæcularem; ſecundo aſtruit eorum (*b*) abiectionem quantum ad ſæculum, ibi, *Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus*; tertio rationem aſſignat, ibi, *Ut non glorietur omnis caro in conſpectu eius*. Dicit ergo primo: Dictum eſt: *Quod ſtultum eſt Dei, ſapientius eſt hominibus*; & hoc conſiderare poteſtis in ipſa veſtra converſione: *videte enim*, ideſt (*c*) diligenter conſiderate, *vocationem veſtram*, quomodo ſcilicet vocati eſtis: non enim per vos ipſos acceſſiſtis, ſed ab eo vocati (*d*) eſtis. Rom. VIII. 30. „ Quos prædeſtinavit, hos & vocavit. I. Petr. II. 9. „ De tenebris vos vocavit in admirabile lumen ſuum. " Inducit autem eos ut conſiderent modum ſuæ vocationis quantum ad eos per quos vocati ſunt, ſicut Eſa. LI. 2. dicitur: „ Attendite ad Abraham patrem veſtrum, & ad Saram quæ „ genuit vos. " A quibus vocationis miniſtris primo excludit ſapientiam, cum dicit: *Quia non multi* eorum, per quos vocati eſtis, *ſapientes ſecundum carnem*, ideſt in carnali ſapientia, & terrena. Iacob. III. 15. „ Non „ eſt iſta ſapientia deſurſum deſcendens, „ ſed terrena, animalis, diabolica. " Baruch III. 23. „ Filii Agar exquiſierunt ſa„ pientiam quæ de terra eſt. " Dicit, *Non multi*: quia aliqui pauci erant etiam in ſapientia mundana inſtructi, ſicut ipſe, (*e*) & Barnabas, velut Moyſes in veteri teſtamento, de quo dicitur Act. IV. quod eruditus erat Moyſes in omni ſapientia Ægyptiorum. Secundo excludit ſæcularem potentiam, cum dicit: *Non multi potentes*, ſcilicet ſecundum ſæculum: unde & Ioan. VII. 48. dicitur: „ Numquid aliquis ex prin„ cipibus credidit in eum? " & Baruch III. 16. dicitur: „ Ubi ſunt principes gen„ tium? Exterminati ſunt, & ad inferos „ deſcenderunt. " Tertio excludit excellentiam generis, cum dicit: *Non multi nobiles*. Et aliqui inter eos nobiles fuerunt, ſicut ipſe Paulus, qui in civitate Romana ſe natum dicit Act. XXII. & Rom. ult. 7. de quibuſdam dicit: „ Qui ſunt nobiles in „ Apoſtolis. " Deinde cum dicit, *Sed quæ ſtulta ſunt mundi elegit Deus*, ponit e converſo

(a) *Al.* quomodo primi doctores fidei in rebus humanis defectum patiebantur. *intermediis omiſſis*. (b) *Al.* ſubiectionem. (c) *Al. omittitur* diligenter. (d) *Al. deſideratur* eſtis. (e) *Al.* & ut Barnabas, vel Moyſes.

ſo eorum abiectionem quantum ad mundum : & primo defectum contrarium ſapientiæ, cum dicit : *Quæ ſtulta ſunt mundi*, ideſt eos qui ſecundum mundum ſtulti videbantur , *elegit Deus*, ad prædicationis officium, ſcilicet piſcatores illitteratos, ſecundum illud Act. iv. 13. „ Comperto quod „ homines eſſent ſine litteris , & idiotæ , „ admirabantur. " Eſa. xxxiii. 18. „ Ubi „ eſt litteratus , ubi verba legis ponde„ rans ? " Et hoc *ut confundat ſapientes*, ideſt eos qui de ſapientia mundi confidunt, dum ipſi non cognoverunt quæ ſunt ſimplicibus revelata. Matth. xi. 25. „ Abſcondi„ ſti hæc a ſapientibus , & prudentibus, & „ revelaſti ea parvulis. " Eſa. xix. 12. „ Ubi „ ſunt nunc ſapientes tui? Annuntient ti„ bi . " Secundo ponit defectum contrarium potentiæ, dicens: *Et infirma mundi*, ideſt homines impotentes ſecundum mundum , puta ruſticos , & plebeios , *elegit Deus*, ad prædicationis officium : in cuius figura dicitur III. Reg. xx. 13. „ Ego tradens „ eos in manu tua, per pediſſequos princi„ pum provinciarum : " et Prov. ix. 3. dicitur, quod „ ſapientia miſit ancillas, ut „ vocarent ad arcem. " In utriſque autem primorum prædicatorum infirmitas deſignatur. Et hoc ideo *ut confundat fortia*, ideſt potentes huius mundi. Eſa. ii. 17. „ Incur„ vabitur omnis ſublimitas hominum , & „ humiliabitur altitudo virorum. " Tertio ponit defectum contrarium nobilitati ; in quo poſſunt tria conſiderari. Primo quidem claritas generis, quam ipſum nomen nobilitatis deſignat ; et contra hoc dicit , *Et ignobilia mundi*, ideſt qui ſecundum mundum ſunt ignobiles. Infra iv. 10. *Vos nobiles, nos autem ignobiles*. Secundo circa nobilitatem conſiderantur honor, & reverentia, quæ talibus exhibentur; & contra hoc dicit, *Et contemptibilia*, ideſt homines contemptibiles in hoc mundo, *elegit Deus*, ad prædicationis officium , ſecundum illud Pſal. lxxviii. 4. „ Facti ſumus opprobrium „ vicinis noſtris, & his qui in circuitu no„ ſtro ſunt. " Tertio in nobilitate conſideratur magna opinio quam homines de eis habent; & contra hoc dicit: *Et ea quæ non ſunt*, ideſt quæ non videntur eſſe in ſæculo , *elegit Deus*, ad prædicationis officium. Iob xxx. 2. „ Quorum virtus manuum erat „ mihi pro nihilo, & vita ipſa putabantur „ indigni. " Et hoc ideo *ut deſtrueret ea quæ ſunt*, ideſt eos qui in hoc mundo aliquid eſſe videntur. Eſa. xxiii. 9. „ Dominus „ exercituum cogitavit hoc, ut detraheret ſuperbiam omnis gloriæ , & ad ignominiam „ deduceret univerſos inclytos terræ. " Deinde aſſignat cauſam dictorum, dicens : Ideo non elegit in ſæculo excellentes, ſed abiectos, *ut non glorietur omnis caro in conſpectu eius*; ideſt, ut nullus pro quacumque carnis excellentia glorietur per comparationem ad Dominum. Hierem. ix. 23. „ Non „ glorietur ſapiens in ſapientia ſua, & non „ glorietur fortis in fortitudine ſua, & non „ glorietur dives in divitiis ſuis. " Ex hoc enim quod Deus mundum ſuæ fidei ſubiecit , non per ſublimes in mundo , ſive in ſæculo, ſed per abiectos , non poteſt gloriati homo, quod per aliquam carnalem excellentiam ſalvatus ſit mundus. Videretur autem non eſſe a Deo excellentia mundana, ſi Deus ea non uteretur ad ſuum obſequium ; & ideo in principio quidem paucos, poſtremo vero plures ſæculariter excellentes Deus elegit ad prædicationis officium : unde in Gloſſa dicitur, quod niſi fideliter præcederet piſcator , non humiliter ſequeretur orator. Et etiam ad gloriam Dei pertinet, dum per abiectos , ſublimes in ſæculo ad ſe trahit.

Deinde cum dicit, *Ex ipſo autem vos eſtis*, ne prædicatores fidei tamquam non excellentes, ſed abiecti in ſæculo, contemnerentur, oſtendit quomodo Deus prædictum defectum in eis ſupplet : Et circa hoc tria facit. Primo oſtendit cui ſit attribuenda ſalus mundi, quæ prædicatorum miniſterio facta eſt, dicens: Dictum eſt , quod vocati eſtis non per excellentes, ſed per abiectos in ſæculo : ex quo paret quod veſtra converſio non eſt homini attribuenda, ſed Deo: & hoc eſt quod dicit : *Ex ipſo autem*, ideſt ex virtute Dei, *vocati eſtis in Chriſto Ieſu*, ideſt ei iuncti , & incorporati per gratiam . Eph. ii. 10. „ Ipſius enim factura ſumus, crea„ ti in Chriſto Ieſu in operibus bonis . " Deinde oſtendit quomodo Deus prædictos defectus in prædicatoribus ſuis ſupplet per Chriſtum : & primo quantum ad defectum ſapientiæ, cum dicit : *Qui*, ſcilicet Chriſtus, *factus eſt nobis*, prædicantibus fidem, & per nos omnibus fidelibus , *ſapientia* : quia ei inhærendo qui eſt Dei ſapientia , & participando ipſum per gratiam, ſapientes facti ſumus; & hoc *a Deo*, qui nobis Chriſtum dedit, & nos ad ipſum traxit, ſecundum illud Ioan. vi. 44. „ Nemo poteſt „ venire ad me , niſi Pater, qui me miſit, „ traxerit eum. " Deut. iv. 6. Hæc eſt ve„ ra ſapientia, & intellectus coram popu„ lis. " Secundo quantum ad defectum potentiæ dicit, *Et iuſtitia*, quæ propter ſui fortitudinem thoraci comparatur Sap. v. 19.

tur

„ Induet pro thorace iuſtitiam. “ Dicitur autem Chriſtus nobis factus iuſtitia, inquantum per eius fidem iuſtificamur, ſecundum illud Rom. III. 22. „ Iuſtitia au„ tem Dei per fidem Chriſti Ieſu. “ Tertio quantum ad defectum nobilitatis ſubdit: *Et ſanctificatio, & redemptio*: ſanctificamur enim per Chriſtum, inquantum per eum Deo coniungimur, in quo conſiſtit vera nobilitas, ſecundum illud I. Reg. II. 30. „ Qui„ cumque honorificaverit me, glorificabo „ eum; qui autem contemnunt me, erunt „ ignobiles. “ Unde dicitur Hebr. ult. 12. „ Ieſus, ut ſanctificaret per ſuum ſangui„ nem populum, extra portam paſſus eſt. “ Factus eſt autem nobis redemptio, inquantum per ipſum redempti ſumus de ſervitute peccati, in quo vere ignobilitas conſiſtit: unde in Pſal. xxx. 6. dicitur: „ Red„ emiſti me Deus veritatis. “ Tertio aſſignat dictorum cauſam, cum dicit: *Ut quemadmodum ſcriptum eſt*, Hierem. IX. 24. *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur*: ubi noſtra littera habet: „ In hoc glorietur „ qui gloriatur, ſcire, & noſſe me. “ Dicit enim: Si ſalus hominis non provenit ex aliqua excellentia humana, ſed ex ſola virtute divina, non debetur homini gloria, ſed Deo, ſecundum illud Pſal. CXIII. 1. „ Non nobis Domine, non nobis, ſed no„ mini tuo da gloriam. “ Eccli. ultim. 23. „ Danti mihi ſapientiam, dabo gloriam. “

CAPITIS SECUNDI

L E C T I O I.

ET ego, cum veniſſem ad vos, fratres, non veni in ſublimitate ſermonis, aut ſapientię, annuntians vobis teſtimonium Chriſti: non enim iudicavi me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Et ego in infirmitate, & timore, & tremore multo fui apud vos; & ſermo meus, & prędicatio mea, non in perſuaſibilibus humanę ſapientię verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis; ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. Sapientiam autem loquimur inter perfectos; ſapientiam vero non huius ſęculi, neque principum huius ſęculi, qui deſtruuntur; ſed loquimur Dei ſapientiam in myſterio, quę abſcondita eſt, quam prędeſtinavit Deus ante ſęcula in gloriam noſtram.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quis ſit conveniens modus doctrinæ chriſtianæ, hic oſtendit ſe illum modum obſervaſſe: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit ſe non fuiſſe uſum apud eos aliqua excellentia ſæculari; ſecundo oſtendit apud quos excellentia ſpirituali utatur, ibi, *Sapientiam autem loquimur inter perfectos*; tertio rationem aſſignat, ibi, *Quæ etiam loquimur, non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina Spiritus*. Circa primum tria facit. Primo dicit, quod non oſtendit apud eos excellentiam ſæcularis ſapientiæ; ſecundo quod non prætendit excellentiam potentiæ ſæcularis, ibi, *Et ego in infirmitate . . . . . . fui apud vos*; tertio non prætendit excellentiam eloquentiæ, ibi, *Et ſermo meus*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Non enim iudicavi me ſcire aliquid inter vos niſi Ieſum Chriſtum*. Dicit ergo primo: Quia dictum eſt, quod Chriſtus miſit me evangeſizare, non in ſapientia verbi, & quod non ſunt multi ſapientes, *& ego, fratres*, quamvis ſapientiam ſæcularem habeam, ſecundum illud II. Corinth. XI. 6. „ Et ſi imperitus ſermone, ſed „ non ſcientia: *cum veniſſem ad vos*, convertendos ad Chriſtum, ut habetur Act. XVIII. *veni annuntians vobis teſtimonium Chriſti*, ſecundum illud Act. IV. 33. „ Virtute „ magna reddebant Apoſtoli teſtimonium „ reſurrectionis Domini noſtri Ieſu Chri„ ſti: “ & hoc *non in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ*. Attenditur autem ſublimitas ſapientiæ in conſideratione aliquorum ſublimium, & elevatorum ſupra rationem, & ſenſum hominum. Eccli. XXIV. 7. „ Ego „ in altiſſimis habitavi. “ Sublimitas autem ſermonis poteſt referri vel ad verba ſignificantia ſapientiæ conceptiones, ſecundum illud Eccli. ult. 11. „ Verba ſapien„ tum quaſi ſtimuli, & quaſi clavi in al„ tum defixi: “ vel ad modum ratioci-

nan-

nandi per aliquas ſubtiles vias: nam in Grçco habetur logos, quod & verbum, & rationem ſignificat, ur Hieronymus dicit. Hoc autem dicit Apoſtolus, quia fidem Chriſti per huiuſmodi ſublimitates ſermonis, aut ſapientiæ confirmare nolebat. I. Reg. II. 3. „ Nolite multiplicare (*a*) ſub- „ limia. “ Deinde huius rationem aſſignat, dicens: *Non enim indicavi me ſcire aliquid niſi Chriſtum Ieſum*: non enim ad hoc opus erat ut ſapientiam oſtentaret, ſed ut demonſtraret eius virtutem, ſecundum illud II. Cor. IV. 5. „ Non enim prædicamus noſmet- „ ipſos, ſed Ieſum Chriſtum. “ Et ideo ſolum utebatur his quæ ad demonſtrandam virtutem Chriſti pertinebant, exiſtimans ſe, ac ſi nihil ſciret quam Ieſum Chriſtum. Hierem. IX. 24. „ In hoc glorietur qui glo- „ riatur, ſcire, & noſſe me. “ In Chriſto autem Ieſu, ut dicitur Coloſſ. II. ſunt omnes theſauri ſapientiæ, & ſcientiæ Dei abſconditi, & quantum ad plenitudinem deitatis, & quantum ad plenitudinem ſapientiæ, & gratiæ, & etiam quantum ad profundas incarnationis rationes; quæ tamen Apoſtolus eis non annuntiavit, ſed ſolum ea quæ erant manifeſtiora, & inferiora in Chriſto Ieſu: & ideo ſubdit, *Et hunc crucifixum*; quaſi dicat: Sic vobis me exhibui, ac ſi nihil aliud ſcirem quam crucem Chriſti. Unde Gal. ultim. 14. dicit: „ Mihi abſit gloriari niſi in cruce Domini „ noſtri Ieſu Chriſti. “ Quia igitur per ſapientiam verbi evacuatur crux Chriſti, ut dictum eſt, ideo ipſe Apoſtolus non venerat in ſublimitate ſermonis, aut ſapientiæ. Deinde cum dicit, *Et ego in infirmitate &c.* oſtendit quod non prætenderit apud eos potentiam, ſed potius contrarium, & foris, & intus. Unde quantum ad id quod foris eſt, dicit: *Et ego fui apud vos in infirmitate*, ideſt tribulationes apud vos patiens. Gal. IV. 13. „ Scitis quia per infirmitatem „ carnis evangelizavi vobis iampridem. “ Pſal. XV. 4. „ Multiplicatæ ſunt (*b*) infir- „ mitates eorum. “ Quantum vero ad id quod intus eſt, dicit: *Et timore*, ſcilicet de malis imminentibus, *Et tremore*, inquantum ſcilicet timor interior redundat ad corpus. II. Cor. VII. 5. „ Foris pugnæ, in- „ tus timores. “ Deinde cum dicit, *Et ſermo meus*, oſtendit quod non prætenderit apud eos excellentiam eloquentiæ: & circa hoc tria facit. Primo excludit indebitum modum prædicandi, dicens: *Et ſermo meus*, quo ſcilicet privatim, & ſingulariter aliquos inſtruebam: Epheſ. IV. 29. „ Omnis „ ſermo malus ex ore veſtro non proce- „ dat, ſed ſi quis bonus eſt ad ædificatio- „ nem fidei: “ *& prædicatio mea*, qua ſcilicet publice docebam, *non fuit in verbis perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ*, ideſt per rhetoricam, quæ componit ad perſuadendum: ut ſcilicet ſupra dixit, quod non fuit intentionis quod ſua prædicatio niteretur philoſophicis rationibus; ita nunc dicit non fuiſſe ſuæ intentionis niti rhetoricis perſuaſionibus. Eſa. XXXIII. 19. „ Populum im- „ prudentem non videbis, populum alti „ ſermonis, ita ut non poſſis intelligere „ diſertitudinem linguæ eius, in quo nul- „ la eſt ſapientia. “ Secundo oſtendit debitum modum, quo uſus fuit in prædicando, dicens: Sermo meus fuit *in oſtenſione ſpiritus, & virtutis*: quod quidem poteſt intelligi dupliciter. Uno modo quantum ad hoc quod credentibus prædicationi eius dabatur Spiritus ſanctus, ſecundum illud Act. X. 44. „ Adhuc loquente Petro verba „ hæc, cecidit Spiritus ſanctus ſuper omnes „ qui audiebant verbum. “ Similiter etiam ſuam prædicationem confirmabat faciendo virtutes, ideſt miracula, ſecundum illud Marc. ult. 20. „ Sermonem confirmante ſe- „ quentibus ſignis. “ Unde Galat. III. 5. „ Qui tribuit vobis ſpiritum, & operatur „ in vobis. “ Alio modo poteſt intelligi quantum ad hoc quod ipſe per Spiritum (*c*) loquebatur; quod ſublimitas, & affluentia doctrinæ oſtendit. II. Reg. XXIII. 2. „ Spi- „ ritus Domini locutus eſt per me: “ & II. Cor. IV. 13. „ Habentes eumdem ſpiri- „ tum fidei credimus, propter quod & lo- „ quimur. “ Confirmat etiam ſuam prædicationem oſtendendo in ſua converſatione multa opera virtuoſa. I. Theſſ. II. 10. „ Vos „ enim teſtes eſtis, & Deus, quam ſancte & „ iuſte ſine querela vobis qui crediditis, affui- „ mus. “ Tertio aſſignat rationem dictorum, dicens: *Ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum*; id eſt, non innitatur ſapientiæ humanæ, quæ plerumque decipit homines, ſecundum illud Eſa. XLVII. 10. „ Sapientia tua, & ſcientia tua hæc (*d*) „ decepit te. “ *Sed in virtute Dei*, ut ſcilicet virtuti divinæ fides innitatur, & ſic non poſſit deficere. Roman I. 16. „ Non erubeſco Evangelium: virtus enim

Dei

(a) *Ibi* loqui ſublimia. (b) *Al.* infirmitates meæ: *quod forte melius D. Thomæ ſententiæ congruit; ſed cum nullibi ſub his verbis reperiatur, Romanæ editionis lectionem ſequimur.* (c) *Al.* ſequebatur. (d) *Al.* decipit.

Digitized by Google

„ Dei eſt in ſalutem omni credenti . "

Deinde cum dicit, *Sapientiam loquimur inter perfectos*, oſtendit apud quos excellentia ſpiritualis ſapientiæ utatur: & primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Sapientiam vero non huius ſaculi*. Dicit ergo: Apud vos ſolum Chriſtum crucifixum prædicavi. *Sapientiam autem*, ideſt profundam doctrinam, *loquimur inter perfectos*. Dicuntur autem aliqui perfecti dupliciter. Uno modo ſecundum intellectum; alio modo ſecundum voluntatem: hæ enim inter potentias animæ ſunt propriæ hominis, & ideo ſecundum eas oportet hominis perfectionem conſiderari. Dicuntur autem perfecti intellectu illi quorum mens elevata eſt ſuper omnia carnalia, & ſenſibilia, qui ſpiritualia, & intelligibilia capere poſſunt, de quibus dicitur Hebr. v. 14. „ Perfectorum eſt ſolidus ci„ bus, eorum qui per conſuetudinem exer„ citatos habent ſenſus ad diſcretionem ma„ li, & boni. " Perfecti autem ſecundum voluntatem ſunt quorum voluntas ſuper omnia temporalia elevata, ſoli Deo inhæret, & eius præceptis. Unde Matth. v. 48. propoſitis dilectionis mandatis, ſubditur: „ Eſtote perfecti, ſicut & Pater veſter cæ„ leſtis perfectus eſt. " Quia igitur doctrina fidei ad hoc ordinatur ut fides per dilectionem operetur, ut habetur Galat. v. neceſſe eſt eum qui in doctrina fidei inſtruitur, non ſolum ſecundum intellectum bene diſponi ad capiendum, & credendum, ſed etiam ſecundum voluntatem, & affectum bene diſponi ad diligendum, & operandum.

Deinde cum dicit, *Sapientiam vero non huius ſaculi*, exponit qualis ſit ſapientia de qua mentionem fecit: & primo ponit expoſitionem; ſecundo ratione expoſitionem confirmat, ibi, *Quam nemo principum huius ſaculi cognovit*. Circa primum duo facit. Primo exponit qualis ſit iſta ſapientia per comparationem ad infideles; ſecundo per comparationem ad fideles, ibi, *Sed loquimur Dei ſapientiam*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod *ſapientiam loquimur inter perfectos*: *ſapientiam vero*, dico, *non huius ſaculi*, ideſt de rebus ſæcularibus, vel quæ eſt per rationes humanas, *neque* etiam *principum huius ſaculi*; & ſic ſeparat eam a ſapientia mundana & quantum ad modum materiam inquirendi, & quantum ad auctores, qui ſunt principes huius ſæculi: quod poteſt intelligi de triplici genere principum, ſecundum triplicem ſapientiam humanam. Primo poſſunt dici principes huius ſæculi Reges, & potentes ſæculares, ſecundum illud Pſalm. II. 2. „ Principes convenerunt „ in unum adverſus Dominum, & adver„ ſus Chriſtum eius: " a quibus principibus venit ſapientia humanarum legum, per quas res huius mundi in vita humana diſpenſantur. Secundo poſſunt dici principes, dæmones: Ioan. XIV. 30. „ Venit princeps „ mundi huius, & in me non habet quid„ quam: " & ab his principibus venit ſapientia culturæ dæmonum, ſcilicet negromantia, & magicæ artes, & huiuſmodi. Tertio poſſunt intelligi principes huius ſæculi, Philoſophi, qui quaſi principes ſe exhibuerunt hominibus in docendo, de quibus dicitur Eſa. XIX. II. „ Stulti principes „ Taneos, ſapientes conſiliarii Pharaonis: " & ab his principibus proceſſit tota humana Philoſophia. Horum autem principum, homines deſtruuntur per mortem, & per amiſſionem poteſtatis, & auctoritatis; dæmones vero non per mortem, ſed per amiſſionem poteſtatis, & auctoritatis, ſecundum illud Ioan. XII. 31. „ Nunc princeps „ huius mundi eiicietur foras: " de dominibus autem dicitur Baruch III. 16. „ Ubi „ ſunt principes gentium? " & poſtea ſubdit 19. „ Exterminati ſunt, & ad inferos „ deſcenderunt. " Sicut autem ipſi non ſunt ſtabiles, ita & eorum ſapientia non poteſt eſſe firma; & ideo non ei innitendum eſt.

Deinde cum dicit, *Sed loquimur Dei ſapientiam*, exponit qualis ſit ſapientia per comparationem ad fideles: & primo deſcribit eam quantum ad materiam, vel auctoritatem, cum dicit: *Sed loquimur Dei ſapientiam*, ideſt quæ eſt Deus, & a Deo: quamvis enim omnis ſapientia a Deo ſit, ut dicitur Eccli. I. tamen ſpeciali quodam modo hæc ſapientia quæ eſt de Deo, eſt etiam a Deo per revelationem, ſecundum illud Sap. IX. 17. „ Senſum autem tuum quis ſciet, niſi „ tu dederis ſapientiam, & miſeris Spiri„ tum tuum de altiſſimis? " Secundo oſtendit qualitatem eius, dicens: *In myſterio, quæ abſcondita eſt*: hæc enim ſapientia abſcondita eſt ab hominibus, inquantum hominis intellectum excedit, ſecundum illud Eccli. III. 25. „ Plurima ſupra ſenſum ho„ minis oſtenſa ſunt tibi. " Unde dicitur Iob XXVIII. 21. „ Abſcondita eſt ab oculis „ omnium viventium. " Et quia modus docendi doctrinæ debet eſſe conveniens, ideo dicitur, quod loquitur eam in *myſterio*, ideſt in aliquo occulto vel verbo, vel ſigno. Infra XIV. 2. *Spiritus loquitur myſteria*. Tertio oſtendit fructum huius ſapientiæ, dicens: *Quam Deus prædeſtinavit*, ideſt præpa-

paravit, *in gloriam noſtram*, ideſt prædicatorum fidei, quibus ex prædicatione tam altæ ſapientiæ gloria magna debetur & apud Deum, & apud homines. Prover. III. 35. „ Gloriam ſapientes poſſidebunt. “ Et quod dicit, *In gloriam noſtram*, exponendum eſt, Omnium fidelium; quorum gloria hæc eſt, ut in plena luce cognoſcant ea quæ nunc in myſterio prædicantur, ſecundum illud Ioan. XVII. 3. „ Hæc eſt vita „ æterna, ut cognoſcant te ſolum Deum „ verum, & quem miſiſti Ieſum Chri„ ſtum. “

LECTIO II.

QUam nemo principum huius ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent. Sed ſicut ſcriptum eſt, quod oculus non vidit, nec auris audivit, nec in cor hominis aſcendit, quæ præparavit Deus his qui diligunt illum; nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum. Spiritus enim omnia ſcrutatur, etiam profunda Dei. Quis enim hominum ſcit quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt? Ita & quæ Dei ſunt nemo cognovit niſi Spiritus Dei. Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, ut ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis.

POſita expoſitione de ſapientia quam Apoſtolus loquitur inter perfectos, hic rationem aſſignat expoſitionis prædictæ; & primo quantum ad hoc quod eam deſcripſerat per comparationem ad infideles; ſecundo quantum ad hoc quod eam deſcripſerat per comparationem ad fideles, ibi, *Nobis autem revelavit Deus*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Si enim cognoviſſent, numquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ſapientia quam loquimur, non eſt *principum huius ſæculi*: hæc enim ſapientia eſt, *quam nemo principum huius ſæculi cognovit*: quod verum eſt, de quibuſcumque principibus intelligatur: ſæculares enim principes hanc ſapientiam non cognoverunt, quia excedit rationem humani regiminis. Iob XII. 24. „ Qui immutat cor principum populi ter„ ræ, & decipit eos, ut fruſtra incedant „ per invium. “ Philoſophi etiam eam non cognoverunt, quia excedit rationem humanam: unde dicitur Bar. III. 23. „ Exqui„ ſitores prudentiæ, & ſcientiæ, viam ſa„ pientiæ neſcierunt. “ Dæmones etiam eam non cognoſcunt, quia excedit omnem creatam ſapientiam: unde dicitur Iob XXVIII. 21. „ Volucres cæli quoque latet. Per„ ditio, & mors dixerunt: Auribus noſtris „ audivimus famam eius. “ Deinde cum dicit, *Si enim cognoviſſent &c.* probat quod dixerat: & primo quidem probat per ſignum, quod non cognoverunt principes Dei ſapientiam, ſecundum quod eſt in ſe abſcondita; ſecundo probat per auctoritatem quod non cognoverunt eam, ſecundum quod præparata eſt in gloriam noſtram, ibi, *Sicut ſcriptum eſt*. Dicit ergo primo: Recte dico, quod principes huius ſæculi Dei ſapientiam non cognoverunt: *ſi enim cognoviſſent* Dei ſapientiam, cognoviſſent utique Chriſtum eſſe Deum, qui in hac ſapientia continetur; quo cognito, *numquam crucifixiſſent Dominum gloriæ*, ideſt ipſum Chriſtum Dominum dantem gloriam ſuis, ſecundum illud Pſ. XXIII. 10 „ Dominus virtutum ipſe eſt Rex glo„ riæ: “ & Hebr. II. 10. „ Qui multos „ filios in gloriam adduxerat. “ Cum enim creaturæ rationali ſit naturaliter appetibilis gloria, non poteſt in voluntatem humanam cadere quod auctorem gloriæ interimat. Quod autem principes crucifixerint Ieſum Chriſtum, certum eſt ſi intelligatur de principibus qui poteſtatem habent inter homines: dicitur enim in Pſal. II. 2. „ A„ ſtiterunt Reges terræ, & principes con„ venerunt in unum adverſus Domi„ num, & adverſus Chriſtum eius: “ quod Act. IV. exponitur de Herode, & Pilato, & principibus Iudæorum, qui conſenſerunt in mortem Chriſti. Sed etiam dæmones operati ſunt in mortem Chriſti, perſuadendo, ſecundum illud Ioan. XIII. 2. „ Cum diabolus iam miſiſſet in cor ut eum „ traderet Iudas Simonis Iſcariotę. “ Sed & phariſæi, & ſcribę in lege periti, qui ſtudium ſapientiæ dabant, operati ſunt ad mortem Chriſti inſtigando, & approbando.

Sed circa hoc duplex oritur dubitatio: quarum prima eſt de hoc quod dicit Deum glo-

gloriæ crucifixum. Non enim divinitas Chriſti, aliquid pati potuit, ſecundum quod dicitur Chriſtus Dominus gloriæ.

Sed dicendum, quod Chriſtus eſt una perſona, & hypoſtaſis in utraque natura conſiſtens, divina ſcilicet, & humana: unde poteſt utriuſque naturæ nomine deſignari; & quocumque nomine ſignificetur, poteſt prædicari de eo id quod eſt utriuſque naturæ, (a) quia utrique non ſupponitur niſi una hypoſtaſis: & per hunc modum poſſumus dicere, quod homo creavit ſtellas, & quod Dominus gloriæ eſt crucifixus; & tamen non creavit ſtellas ſecundum quod homo, ſed ſecundum quod Deus; nec eſt crucifixus ſecundum quod eſt Deus, ſed inquantum homo. Unde ex hoc verbo deſtruitur error Neſtorii, qui dixerat unam naturam eſſe in Chriſto, Dei, & hominis: quia ſecundum hoc nullo modo poſſet verificari quod Dominus gloriæ ſit crucifixus.

Secunda dubitatio eſt de hoc quod videtur ſupponere, quod principes Iudæorum, vel dæmones non cognoverunt Chriſtum eſſe Deum. Et quidem quantum ad principes Iudæorum videtur hoc aſtrui per hoc quod dicit Petrus Act. III. 17. „ Scio quia „ per ignorantiam hoc feceritis, ſicut & „ principes veſtri. “ Videtur autem eſſe contrarium quod dicitur Matth. XXI. 38. „ Agricolæ videntes filium, dixerunt intra „ ſe: Hic eſt heres: venite, occidamus eum: “ quod exponens Chryſoſtomus dicit: „ Manifeſte Dominus probat his verbis, Iudæorum „ principes non per ignorantiam, ſed per invidiam Dei Filium crucifixiſſe. “

Solvitur in Gloſſa (in II. expoſ. quæ attribuitur Chryſoſtomo hom. xl. ibid.) quod ſciebant principes Iudæorum eum eſſe qui promiſſus erat in lege, non tamen myſterium eius, quod Filius Dei erat, neque ſciebant ſacramentum incarnationis, & redemptionis. Sed contra hoc eſſe videtur quod Chryſoſtomus dicit, quod cognoverunt eum eſſe Filium Dei. Dicendum eſt ergo, quod principes Iudæorum pro certo ſciebant eum eſſe Chriſtum promiſſum in lege, quod populus ignorabat; ipſum autem eſſe verum Filium Dei, non pro certo ſciebant, ſed aliqualiter coniecturabant; ſed hæc coniecturalis cognitio obſcurabatur in eis ex invidia, & ex cupiditate propriæ gloriæ, quam per excellentiam Chriſti minui videbant.

Similiter etiam videtur eſſe de dæmonibus dubitatio: dicitur enim Marc. I. & Luc. IV. 34. quod dæmonium clamavit, dicens: „ Scio quod ſis Sanctus Dei. “ Et ne hoc præſumptioni dæmonum aſcribatur, (b) qui ſe iactant ſcire quod neſciunt, eorum notitia quam habebant de Chriſto, per ipſos Evangeliſtas aſſeritur. In Mar. I. 34. quidem ſic ſcribitur: „ Non ſinebat ea loqui „ (ſcilicet dæmonia) quoniam ſciebant eum „ Chriſtum eſſe: “ & Luc. IV. 41. dicit: „ Increpans non ſinebat ea loqui quia ſciebant „ eum eſſe Chriſtum. “

Et ad hoc reſpondetur in Libro de Quæſtionibus novi & veteris teſtamenti, quod dæmonia ſciebant ipſum eſſe qui per legem ſuit repromiſſus, quia omnia ſigna videbant in eo quæ dixerunt Prophetæ; myſterium autem divinitatis eius ignorabant. Sed contra hoc videtur eſſe quod Athanaſius dicit, quod dæmonia dicebant Chriſtum eſſe Sanctum Dei, quaſi ſingulariter ſanctum: ipſe enim naturaliter eſt ſanctus cuius participatione omnes alii ſancti vocantur. Dicendum eſt autem, quod, ſicut Chryſoſtomus dicit, non habebant adventus Dei firmam, & certam notitiam, ſed quaſdam coniecturas: unde Auguſtinus dicit in IX. de Civit. Dei (cap. XXI.) quod innotuit dæmonibus non per id quod eſt vita æterna, ſed per quædam temporalia ſua virtute effecta.

Deinde cum dicit, *Sed ſicut ſcriptum eſt*, probat per auctoritatem quod principes huius ſæculi Dei ſapientiam non cognoverunt quantum ad hoc quod prædeſtinata eſt in gloriam fidelium, dicens: *Sed ſicut ſcriptum eſt*, Eſa. LXIV. 4. ubi littera noſtra habet: „ Oculus non vidit, Deus, abſque te quæ „ præparaſti his qui diligunt te. “ Oſtenditur autem illa gloria viſionis aperte ab hominibus ignorari dupliciter. Primo quidem quia non ſubiacet humanis ſenſibus, a quibus omnibus humana cognitio initium ſumit. Et ponit duos ſenſus. Primo viſionis, quæ deſervit inventioni, cum dicit, *Quod oculus non vidit*. Iob XXVIII. 7. „ Semitam eius ignoravit avis, nec intuitus „ eſt eam oculus vulturis. “ Et hoc ideo quia non eſt aliquid coloratum, & viſibile. Secundo ponit ſenſum auditus, qui deſervit diſciplinæ, dicens: *Nec auris audivit*, ſcilicet ipſam gloriam, quia non eſt ſonus, aut vox ſenſibilis. Ioan. V. 37. „ Neque ſpeciem eius vidiſtis, neque vocem „ eius audiſtis. “ Deinde excludit notitiam eius intellectualem, cum dicit: *Neque in*

(a) *Al.* ideſt nec ſupponitur. (b) *Al.* qui ſe iactabant ſcire quod neſciebant.

in cor hominis aſcendit: quod quidem poteſt intelligi uno modo ut aſcendere in cor hominis dicatur quidquid quocumque modo cognoſcitur ab homine, ſecundum illud Hier. li. 50. „ Hieruſalem aſcendat ſuper „ cor veſtrum: “ & ſic oportet quod cor hominis accipiatur pro corde hominis carnalis, ſecundum illud quod dicitur infra iii. 3. *Cum ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?* Eſt ergo ſenſus, quod illa gloria non ſolum ſenſu non percipitur, ſed nec corde hominis carnalis, ſecundum illud Ioan. xiv. 17. „ Quem mundus non poteſt accipere, „ quia non videt eum, nec ſcit eum. “ Alio modo poteſt exponi, ſecundum quod proprie dicitur in cor hominis aſcendere id quod ab inferiori pervenit ad hominis intellectum, puta a ſenſibilibus, de quibus prius fecerat mentionem. Res enim ſunt in intellectu ſecundum modum eius: res igitur inferiores ſunt in intellectu altiori modo quam in ſeipſis; & ideo quando ab intellectu capiuntur, quodammodo in cor aſcendunt: unde dicitur Eſa. lxv. 17. „ Non „ erunt in memoria priora, nec aſcendent „ ſuper cor. “ Illa vero quæ ſunt in intellectu ſuperiora, altiori modo ſunt in ſeipſis quam in intellectu: & ideo quando ab intellectu capiuntur, quodammodo deſcendunt. Iacob. i. 17. „ Omne donum per„ fectum deſurſum eſt, deſcendens a Patre „ luminum. “ Quia igitur illius gloriæ notitia non accipitur a ſenſibilibus, ſed ex revelatione divina, ideo ſignanter dicit: *Nec in cor hominis aſcendit*, ſed deſcendit, id ſcilicet *quod præparavit Deus*, ideſt prædeſtinavit, *diligentibus ſe*: quia eſſentiale præmium æternæ gloriæ caritati debetur, ſecundum illud Ioan. xiv. 21. „ Si quis di„ ligit me, diligetur a Patre meo; & ego „ diligam eum, & manifeſtabo ei meipſum: “ in quo perfectio æternæ gloriæ conſiſtit: & Iob xxxvi. 33. „ Annuntiat de ea (id„ eſt de luce gloriæ) amico ſuo, quod „ poſſeſſio eius ſit. “ Ceteræ autem virtutes accipiunt efficaciam merendi vitam æternam, inquantum informantur caritate.

Deinde cum dicit, *Nobis autem revelavit Deus*, probat prædictam expoſitionem de ſapientia divina per comparationem ad fideles: & primo proponit quod intendit; ſecundo probat propoſitum, ibi, *Spiritus enim omnia ſcrutatur*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ſapientiam Dei nemo principum huius ſæculi cognovit. *Nobis autem Deus revelavit per Spiritum ſuum*, quem ſcilicet nobis miſit, ſecundum illud Ioan. xiv. 26. „ Paraclytus autem Spiritus ſan„ ctus, quem mittet Pater in nomine meo, „ ille vos docebit omnia. “ Iob xxxii. 8. „ Inſpiratio Omnipotentis dat intelligen„ tiam. “ Quia enim Spiritus ſanctus eſt ſpiritus veritatis, utpote a Filio procedens, qui eſt veritas Patris, his quibus mittitur, inſpirat veritatem; ſicut & Filius a Patre miſſus notificat Patrem, ſecundum illud Matth. xi. 27. „ Nemo novit Patrem niſi „ Filius, & cui voluerit Filius revelare. “

Deinde cum dicit, *Spiritus enim omnia ſcrutatur*, probat quod dixerat, ſcilicet quod per Spiritum ſanctum ſit ſapientia fidelibus revelata: & primo oſtendit quod Spiritus ſanctus ad hoc ſit efficax; ſecundo probat quod hoc in diſcipulis Chriſti fecerat, ibi, *Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat propoſitum, ibi, *Quis enim ſcit hominum quæ ſunt hominis, niſi ſpiritus hominis, qui in ipſo eſt?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod per Spiritum ſanctum revelavit nobis Deus ſuam ſapientiam; & hoc fieri potuit: *Spiritus enim* ſanctus *omnia ſcrutatur*: quod non eſt ſic intelligendum, quaſi inquirendo quomodo fiant, ſed quia perfecte, & etiam intima quarumlibet rerum novit, ſicut homo quod aliquando diligenter ſcrutatur. Unde dicitur Sap. vii. quod ſpiritus intelligentiæ ſanctus eſt omnia proſpiciens, & qui capiat omnes ſpiritus intelligibiles, mundos, ſubtiles; & non ſolum res creatas, ſed etiam profunda Dei perfecte cognoſcit. Dicuntur autem profunda ea quæ in ipſo latent, & non ea quæ de ipſo per creaturas cognoſcuntur, quæ quaſi ſuperficie tenus videntur eſſe, ſecundum illud Sap. xiii. 5. „ A magnitudine ſpeciei, & „ creaturæ cognoſcibiliter poterit creator „ horum videri. “ Deinde cum dicit, *Quis enim ſcit hominum?* probat quod dixerat de Spiritu Dei per ſimilitudinem humani ſpiritus, dicens: *Quis enim ſcit hominum ea quæ ſunt hominis*, ideſt ea quæ latent in corde, *niſi ſpiritus hominis, qui in eo eſt?* ideſt intellectus. Et ideo quæ interius latent, videri non poſſunt. Signanter autem dicit, *Quis hominum?* ne ab horum cognitione etiam Deus videatur excludi: dicitur enim Hierem xvii. 9. „ Pravum eſt cor homi„ nis, & quis cognoſcet illud? Ego Deus „ probans corda, & ſcrutans renes: “ quia ſcilicet ſecretorum cordis ſolus Deus eſt cognitor. Manifeſta autem eſt ratio quare homo ea quæ in corde alterius latent, ſcire non poteſt: quia cognitio hominis a ſenſu

ac-

accipitur, & ideo ea quæ ſunt in corde alterius, homo cognoſcere non poteſt, niſi quatenus per ſigna ſenſibilia manifeſtantur, ſecundum illud I. Reg. XVI. 7. „ Homo vi„ det quæ foris patent, Deus autem intue„ tur cor. “ Sed nec Angelus bonus, nec malus ea quæ in corde hominis latent, ſcire poteſt niſi inquantum per alios effectus manifeſtantur: cuius ratio accipi poteſt ex ipſo verbo Apoſtoli, qui dicit ea ratione ſpiritum hominis cognoſcere quæ in corde hominis latent, quia in ipſo homine eſt. Angelus autem neque bonus, neque malus illabitur menti humanæ, ut in ipſo corde hominis ſit, & intrinſecus operetur; ſed hoc ſolius Dei proprium eſt: unde ſolus Deus eſt conſcius ſecretorum cordis hominis, ſecundum illud Iob XVI. 20. „ Ecce in „ cælo teſtis meus, & in excelſis conſcius „ meus. “ Secundo ſimilitudinem adaptat ad Spiritum Dei, dicens: *Ita & quæ Dei ſunt*, ideſt quæ in ipſo Deo latent, *nemo cognoſcit niſi Spiritus Dei*: ſecundum illud Iob XXXVI. 26. „ Ecce Deus magnus vincens „ ſcientiam noſtram. “ Sed ſicut ea quæ ſunt in corde unius hominis alteri manifeſtantur per ſenſibilia ſigna, ita ea quæ ſunt Dei poſſunt eſſe nota homini per ſenſibiles effectus, ſecundum illud Sap. XIII. 5. „ A „ magnitudine ſpeciei, & creaturæ cogno„ ſcibiliter poterit creator horum videri. “ Sed Spiritus ſanctus, qui eſt in ipſo Deo, utpote Patri, & Filio conſubſtantialis, ſecreta divinitatis per ſeipſum videt, ſecundum illud Sap. VII. 22. „ Eſt enim in il„ la (ſcilicet Dei ſapientia) Spiritus intel„ ligentiæ ſanctus, omnem habens virtu„ tem, omnia proſpiciens. “ Deinde cum dicit, *Nos autem non ſpiritum huius mundi accepimus*, oſtendit quomodo cognitio Spiritus ſancti percipiatur dicens: Licet nullus hominum per ſe poſſit ſcire quæ ſunt Dei; *nos autem*, Spiritu ſancto ſcilicet repleti, *non accepimus ſpiritum huius mundi, ſed Spiritum qui a Deo eſt*. Nomine autem ſpiritus, vis quædam vitalis, & cognitiva, & motiva intelligitur. Spiritus ergo huius mundi poteſt dici ſapientia huius mundi, & amor mundi, quo impellitur homo ad agendum ea quæ mundi ſunt. Hunc autem ſpiritum ſancti Apoſtoli non receperunt, mundum abiicientes, & contemnentes; ſed receperunt Spiritum ſanctum, quo corda eorum illuminata ſunt, & inflammata ad amorem Dei, ſecundum illud Ioan. XIV. 26. „ Paraclytus autem Spiritus ſanctus, quem „ mittet Pater in nomine meo, ille vos „ docebit omnia: “ & Num. XIV. 24. „ Servum meum Caleph, qui plenus eſt „ alio ſpiritu, & ſecutus eſt me, in„ troducam in terram hanc. “ Spiritus autem huius mundi errare facit, ſecundum illud Eſa. XIX. 3. „ Dirumpetur ſpiritus Ægy„ pti in viſceribus eius, & conſilium eius „ præcipitabo. “ Ex divino autem Spiritu eius conſecuti ſumus *ut ſciamus quæ a Deo data ſunt nobis*, ut ſciamus de rebus divinis quantum unicuique Deus donavit: quia, ſicut dicitur Epheſ. IV. 7. „ unicui„ que data eſt gratia ſecundum menſuram „ donationis Chriſti. “ Vel poteſt intelligi, Spiritum Dei donatum ſanctis, ut dona ſpiritualia cognoſcant, quæ non habentes eumdem Spiritum ignorant, ſecundum illud Apoc. II. 17. „ Vincenti dabo man„ na abſconditum, quod nemo ſcit niſi qui „ accipit. “ Ex hoc autem accipi poteſt quod ſicut nemo novit Patrem niſi Filius, & cui voluerit Filius revelare, ut dicitur Matth. XI. ita nemo novit quæ ſunt Dei Patris, & Filii, niſi Spiritus ſanctus, & qui ipſum acceperunt; & hoc ideo quia ſicut Filius conſubſtantialis eſt Patri, ita Spiritus ſanctus Patri, & Filio.

LECTIO III.

QUæ & loquimur, non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina Spiritus, ſpiritualibus ſpiritualia comparantes. Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei: ſtultitia enim eſt illi, & non poteſt intelligere, quia ſpiritualiter examinatur. Spiritualis autem iudicat omnia, & ipſe a nemine iudicatur: ſicut ſcriptum eſt: Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis inſtruxit eum? Nos autem ſenſum Chriſti habemus.

DIxerat ſupra Apoſtolus: *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Poſtquam ergo manifeſtavit qualis ſit hæc ſapientia, quia mundanis hominibus incognita, cognita autem ſanctis; hic manifeſtat qua ratione hanc ſapientiam ſancti inter perfectos loquuntur: & primo proponit quod intendit: ſecundo aſſignat rationem, ibi, *Animalis*

autem homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei. Circa primum primo proponit revelatorum manifeſtationem, dicens: Dictum eſt, quod Spiritum Dei accepimus, ut ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis: *quæ*, ſcilicet nobis per Spiritum revelata ſunt, *loquimur*: ſunt enim eis revelata ad utilitatem: unde & Act. II. 4. dicitur: „ Repleti ſunt omnes Spiritu ſancto, & cœperunt loqui. “ Secundo tangit modum enarrandi, excludens modum inconvenientem, dicens: *Non in doctis humanæ ſapientiæ verbis*; ideſt, non nitimur ad probandam noſtram doctrinam per verba compoſita ex humana ſapientia, ſive quantum ad ornatum verborum, ſive quantum ad ſubtilitatem rationum. Eſa. XXXIII. 19. „ Populum alti ſermonis non videbis.“ Aſtruit(*a*) autem modum convenientem, cum dicit: *Sed in doctrina Spiritus*; ideſt, prout Spiritus ſanctus nos loquentes interius docet, & auditorum corda ad capiendum illuſtrat. Ioan. XVI. 13. „ Cum venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos omnem veritatem. “ Tertio determinat auditores, dicens: *Spiritualibus ſpiritualia comparantes*; quaſi dicat: Recta comparatione ſpiritualia documenta tradimus ſpiritualibus viris, quibus ſunt convenientia. II. Tim. II. 2. „ Hæc commenda fidelibus viris, qui idonei erunt & alios docere. “ Eoſdem autem hic nominat ſpirituales quos ſupra perfectos: quia per Spiritum ſanctum homines perficiuntur in virtute, ſecundum illud Pſalm. XXXII. 6. „ Spiritu oris eius omnis virtus eorum. “

Deinde cum dicit, *Animalis homo &c.* aſſignat rationem dictorum: & primo oſtendit quare ſpiritualia non ſunt tradenda animalibus hominibus; ſecundo quare ſunt tradenda ſpiritualibus, ibi, *Spiritualis autem iudicat omnia*. Circa primum duo facit. Primo ponit rationem; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Stultitia enim eſt illi*. Ratio ergo talis eſt. Nulli ſunt tradenda documenta quæ capere non poteſt; ſed homines animales non poſſunt capere ſpiritualia documenta: ergo non ſunt eis tradenda. Hoc eſt ergo quod dicit: *Animalis homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei*. Et ideo recta ratione non poſſunt tradi eis.

Ubi primo conſiderandum eſt quis homo dicatur animalis. Eſt ergo conſiderandum, quod anima eſt forma corporis. Unde proprie animæ intelliguntur illæ vires quæ ſunt actus corporalium organorum, ſcilicet vires ſenſitivæ. Dicuntur ergo homines animales qui huiuſmodi vires ſequuntur, inter quas eſt vis apprehenſiva, & appetitiva; & ideo poteſt dici homo dupliciter animalis. Uno modo quantum ad vim apprehenſivam, & hic dicitur animalis ſenſu, qui, ſicut dicitur in Gloſſa, de Deo iuxta corporum phantaſiam, vel legis litteram, vel rationem philoſophicam iudicat, quæ ſecundum vires ſenſitivas accipiuntur. Alio modo dicitur quis animalis quantum ad vim appetitivam, quæ ſcilicet afficitur ſolum ad ea quæ ſunt ſecundum appetitum ſenſitivum; & talis dicitur animalis vita, qui, ſicut dicitur in Gloſſa, ſequitur diſſolutam laſciviam animæ ſuæ, quam inter naturalis ordinis metas ſpiritus rector non continet. Unde dicitur in Canonica Iudæ verſ. 19. „ Hi ſunt qui ſegregant ſemetipſos, animales, ſpiritum non habentes. “

Secundo autem videndum quare tales non poſſunt percipere ea quæ ſunt Spiritus Dei: quod quidem manifeſtum eſt & quantum ad animalem ſenſum, & quantum ad animalem vitam. Ea enim de quibus Spiritus ſanctus illuſtrat mentem, ſunt ſupra ſenſum, & rationem humanam, ſecundum illud Eccli. III. 25. „ Plura ſupra ſenſum hominis oſtenſa ſunt tibi: “ & ideo ab eo capi non poſſunt qui ſoli cognitioni ſenſitivæ innititur. Spiritus etiam ſanctus accendit affectum ad diligendum ſpiritualia bona, ſenſibilibus bonis contemptis; & ideo ille qui eſt animalis vitę, non poteſt capere huiuſmodi ſpiritualia bona: quia Philoſophus dicit in IV. Ethic. (lect. XV.) quod qualis unuſquiſque eſt, talis finis videtur ei. Prov. XVIII. 2. „ Non recipit ſtultus verba prudentię, niſi ei dixeris quę verſantur in corde eius. “ Eccli. XXII. 9. „ Cum dormiente loquitur qui narrat ſapientiam ſtulto. “

Deinde cum dicit, *Stultitia enim eſt illi*, manifeſtat quod dixerat per ſignum: cum enim aliquis aliqua ſapienter dicta reprobat quaſi ſtulta, ſignum eſt quod ea non capiat. Quia igitur animalis homo ea quę ſunt Spiritus Dei reputat ſtulta, ex hoc manifeſtatur quod ea non capit: & hoc eſt quod dicit: *Stultitia enim eſt illi*, ſcilicet animali: iudicat enim eſſe ſtulta quę ſecundum Spiritum Dei aguntur. Eccle. X. 3. „ In via ſtultus ambulans, cum ipſe ſit inſipiens, omnes ſtultos ęſtimat. “ Quod autem homini animali, quę ſecundum ſpiritum ſunt, videantur ſtulta, non procedit

ex

(a) Al. enim.

ex rectitudine ſenſus ; ſicut ſapientes aliqua iudicant eſſe ſtulta quę ſtultis videntur ſapientia ; (*a*) ſed propter defectum intellectus : quia homo ſenſui deditus non poteſt intelligere ea quę ſupra ſenſum ſunt, & homo carnalibus affectus non intelligit eſſe bonum niſi quod eſt delectabile, ſecundum carnem : & hoc eſt quod ſequitur : *Et non poteſt intelligere* . Pſal. lxxxi. 5. „Neſcierunt, neque intellexerunt : in tenebris ambulant." Quare autem non poſſit intelligere , oſtendit ſubdens : *Quia ſpiritualiter examinatur* ; ideſt, ſpiritualium examinatio fit ſpiritualiter : numquam enim inferior poteſt examinare , & iudicare ea quæ ſunt ſuperioris , ſicut ſenſus non poteſt examinare ea quæ ſunt intellectus ; & ſimiliter neque ſenſus , neque ratio humana poteſt iudicare ea quæ ſunt Spiritus Dei : & ita relinquitur quod huiuſmodi ſolo Spiritu ſancto examinantur , ſecundum illud Pſalm. xvii. 31. „Eloquia Domini igne examinata," probata ſcilicet a Spiritu ſancto . Quia ergo animalis homo caret Spiritu ſancto , non poteſt ſpiritualia examinare , & per conſequens nec ea intelligere.

Deinde cum dicit , *Spiritualis autem iudicat omnia* , aſſignat rationem quare ſpiritualibus ſpiritualia tradantur : & primo ponit rationem; ſecundo manifeſtat (*b*) eam , ibi , *Quis enim novit ſenſum Domini ?* Aſſignat autem talem rationem . Illi tradenda ſunt ſpiritualia qui poteſt iudicare , ſecundum illud Iob xii. 11. „Auris verba diiudicat ;" ſed ſpiritualis eſt huiuſmodi : ergo ei ſpiritualia ſunt tradenda : & hoc eſt quod dicit : *Spiritualis autem iudicat omnia* , *& ipſe a nemine iudicatur* .

Ubi primo videndum eſt quis homo dicatur ſpiritualis . Eſt autem notandum , quod ſpiritus nominare conſuevimus ſubſtantias incorporeas : quia igitur aliqua pars animæ eſt quæ non eſt alicuius organi corporei actus , ſcilicet pars intellectiva comprehendens intellectum , & voluntatem ; huiuſmodi pars animæ ſpiritus hominis dicitur , quæ tamen a Spiritu Dei & illuminatur ſecundum intellectum , & inflammatur ſecundum affectum, & voluntatem. Dupliciter ergo dicitur homo ſpiritualis . Uno modo ex parte intellectus, Spiritu Dei illuſtrante ; & ſecundum hoc in Gloſſa dicitur , quod homo ſpiritualis eſt qui Spiritui Dei ſubiectus certiſſime , ac fideliter ſpiritualia cognoſcit . Alio modo ex parte voluntatis , Spiritu Dei inflammante ; & hoc modo dicitur in Gloſſa , quod ſpiritualis vita eſt quæ Spiritum Dei habens rectorem , animam regit, ideſt animales vires . Galat. ult. 1. „Vos, qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis."

Secundo conſiderandum eſt quare ſpiritualis diiudicat omnia , & ipſe a nemine iudicatur . Ubi notandum eſt , quod in omnibus ille qui recte ſe habet, rectum iudicium habet circa ſingula; ille autem qui in ſe rectitudinis defectum patitur, deficit etiam in iudicando: vigilans enim recte iudicat & ſe vigilare , & alium dormire ; ſed dormiens non habet rectum iudicium de ſe , nec de vigilante . Unde non ſunt res tales quales videntur dormienti , ſed quales videntur vigilanti . Et eadem ratio eſt de ſano , & infirmo circa iudicium ſaporum ; & de debili, & forti circa iudicium ponderum; & de virtuoſo, & vitioſo circa agibilia . Unde & Philoſophus dicit in V. Ethic. (lect. iii.) quod virtuoſus eſt regula, & menſura omnium humanorum , quia ſcilicet in rebus humanis talia ſunt ſingularia, qualia virtuoſus iudicat ea eſſe; & ſecundum hunc modum Apoſtolus hic dicit , quod *ſpiritualis iudicat omnia* , quia ſcilicet homo habens intellectum illuſtratum , & affectum ordinatum per Spiritum ſanctum , de ſingulis quæ pertinent ad ſalutem, rectum iudicium habet. Ille autem qui non eſt ſpiritualis , habet etiam intellectum obſcuratum , & affectum inordinatum circa ſpiritualia bona ; & ideo ab homine non ſpirituali ſpiritualis homo iudicari non poteſt , ſicut nec vigilans a dormiente. Quantum ergo ad primum horum dicitur Sap. iii. quod iudicabunt iuſti nationes ; quantum ad ſecundum dicitur infra iv. 3. *Mihi pro minimo eſt ut a vobis iudicer, aut ab humano die* .

Deinde cum dicit, (*c*) *Quis enim novit ſenſum Domini* ? manifeſtat rationem inductam : & primo inducit auctoritatem ; ſecundo adaptat ad propoſitum, ibi, *Nos autem ſenſum Chriſti habemus* . Eſt autem conſiderandum, quod ad hoc quod aliquis poſſit de aliquo homine iudicare , duo requiruntur . Primo ut iudicans cognoſcat ea quæ ſunt iudicati : quia , ut dicitur I. Ethic. (cap. iii.) unuſquiſque bene iudicat quæ cognoſcit , & horum eſt optimus iudex . Ex quo patet quod ſenſum , ideſt ſapientiam Dei omnia iudicantem , nullus poſſit diiudicare : ideo dicit:

(a) *In editis omittitur* ſed. (b) *Al.* cauſam. (c) Omittit hic (Vulgatæ cohærenter) *ſicut ſcriptum eſt*, quod habetur in textu.

dicit: *Quis enim novit ſenſum Domini?* quaſi dicat, nullus: quia ſapientia Dei excedit omnem (*a*) capacitatem hominis. Eccli. 1. 3. „ Sapientiam Dei præcedentem „ omnia quis inveſtigavit? “ Sap. ix. 17. „ Senſum autem tuum quis ſcire poterit, „ niſi tu dederis ſapientiam? “ Secundo requiritur quod iudicans ſit ſuperior iudicato: unde dominus habet iudicium de ſervo, magiſter de diſcipulo. Ex quo etiam patet quod nullus poteſt ſenſum Dei iudicare: propter quod ſequitur: *Aut quis inſtruxit eum?* quaſi dicat, nullus. Non enim habet ſcientiam ab aliquo acceptam, ſed potius fontem omnis ſcientiæ. Iob xxvi. 3. „ Cui dediſti conſilium? Forſitan ei qui „ non habet ſapientiam? “ Videntur autem verba hæc aſſumpta ex eo quod dicitur Eſa. xl. 13. „ Quis adiuvit ſpiritum „ Domini, aut quis conſiliarius eius fuit? „ & oſtendit illi cum quo iniit conſilium, „ & inſtruxit eum? “ Deinde adaptat quod dixerat ad propoſitum, dicens: *Nos autem*, ſcilicet ſpirituales viri, *ſenſum Chriſti habemus*; ideſt, recipimus in nobis ſapientiam Chriſti ad iudicandum. Eccli. xvii. 6. „ Creavit illis ſcientiam ſpiritus, ſenſu adimplevit corda illorum. “ Luc. ultim. 45. dicitur quod „ aperuit illis ſenſum ut in„ telligerent Scripturas. “ (*b*) Et ita, quia ſenſus Chriſti diiudicari non poteſt, conveniens eſt quod ſpiritualis, qui ſenſum Chriſti habet, a nemine iudicetur.

CAPITIS TERTII

LECTIO I.

ET ego, fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus: tamquam parvulis in Chriſto lac vobis potum dedi, non eſcam. Nondum enim poteratis; ſed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim carnales eſtis. Cum enim ſit inter vos zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis? Cum enim quis dicat, Ego quidem ſum Pauli; alius autem, Ego Apollo; nonne homines eſtis? Quid igitur eſt Apollo? Quid vero Paulus? Miniſtri eius cui crediditis; & unicuique ſicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit; ſed Deus incrementum dedit. Itaque neque qui plantat, eſt aliquid, neque qui rigat, ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum ſunt.

SUpra Apoſtolus (*c*) oſtenderat contentionem, & diviſionem Corinthiorum, qui propter miniſtros Chriſti, a quibus baptizati, & docti erant, ad invicem diſceptabant; hic incipit eorum iudicium, quod habebant de miniſtris, improbare; ex quo iudicio contentiones in eis procedebant: & circa hoc duo facit. Primo improbat eorum iudicium, quantum ad hoc quod quibuſdam miniſtrorum, de quibus gloriabantur, plus attribuebant quam deberent; ſecundo quantum ad hoc quod alios Chriſti miniſtros contemnebant, iv. cap. ibi, *Sic nos exiſtimet homo*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit detrimentum quod patiebantur propter contentiones ex perverſo iudicio provenientes; ſecundo improbat eorum perverſum iudicium, ibi, *Quid igitur eſt Apollo?* Circa primum duo facit. Primo ponit detrimentum quod hactenus paſſi erant propter eorum defectum; ſecundo oſtendit quod adhuc idem patiuntur, ibi, *Sed nec nunc quidem poteſtis*. Circa primum tria facit. Primo ponit detrimentum quod hactenus paſſi erant propter eorum defectum. Dixerat enim ſupra, quod Apoſtoli quidem ſpiritualia documenta ſpiritualibus tradebant, quæ animales homines percipere non poterant; quod eis adaptat dicens: *Et ego, fratres*, qui ſcilicet inter alios Apoſtolos ſpiritualibus ſpiritualia loquor, *non potui*, ſcilicet convenienter, *vobis loqui quaſi ſpiritualibus*, ut ſcilicet traderem vobis ſpiritualia documenta, *ſed quaſi carnalibus*, ſcilicet locutus ſum vobis: eoſdem enim carnales dicit quos ſupra animales,

(a) *Al.* cupiditatem. (b) *Al.* Et ita quia ſicut ſenſus. (c) *Al.* oſtenderat errorem Corinthiorum.

Digitized by Google

males, quibus oportet tradi ea quæ ſunt infirmitati eorum accommoda. Eſa.xxviii. 9. „ Quem docebit ſcientiam, & quem intelligere faciet auditum? Ablactatos a „ lacte, avulſos ab uberibus, " ideſt a carnali converſatione, & ſenſu. Secundo adhibet ſimilitudinem, dicens: *Tamquam parvulis in Chriſto*, ideſt parum adhuc introductis in perfectam doctrinam fidei, quæ ſpiritualibus debetur. Hebr. v. 13. „ Omnis „ qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonum iuſtitiæ, parvulus enim eſt; „ perfectorum autem eſt ſolidus cibus. " Tertio rationem aſſignat, ne credatur ex invidia eis ſpiritualem doctrinam ſubtraxiſſe; contra quod dicitur Sap. vii. 13. „ Quam ſine fictione didici, & ſine invidia „ communico. " Unde ſubditur: *Nondum enim poteratis*; quaſi dicat: Non ſubtraxi vobis eſcam propter meam (*a*) invidiam, ſed propter veſtram impotentiam: quia verba ſpiritualia *nondum* bene *poteratis* capere, ſecundum illud Ioan. xvi. 12. „ Adhuc „ multa habeo vobis dicere; ſed non poteſtis portare modo. " Deinde cum dicit, *Sed nec nunc quidem poteſtis*, oſtendit quod adhuc idem detrimentum patiuntur: & primo quidem ponit impotentiam cui adhuc ſubiacebant, dicens: *Sed nec nunc quidem poteſtis*; quaſi dicat: Quod a principio perfectam doctrinam capere non poteratis, non mirum fuit: (*b*) quia hoc veſtræ novitati competebat, ſecundum illud I. Petr. ii. 2. „ Sicut modo geniti infantes lac „ concupiſcite. " Sed hoc videtur eſſe culpabile quod poſt tantum tempus in quo proficere debuiſtis, eamdem impotentiam retinetis, ſecundum illud Hebr. v. 12. „ Cum „ deberetis magiſtri eſſe propter tem„ pus, rurſus indigetis doceri quæ ſunt „ elementa ſermonum Dei. " Secundo aſſignat prædictæ impotentiæ rationem, dicens: *Adhuc enim carnales eſtis*, ſcilicet vita, & ſenſu; & ideo ea quæ ſunt ſpiritus, capere non poteſtis; ſed ſapitis ea quæ ſunt carnis, ſecundum illud Rom. viii. 5. „ Qui ſecundum carnem ſunt, quæ carnis „ ſunt ſapiunt. " Tertio ponit rationem probationis inductæ, dicens: *Cum enim inter vos ſit zelus, & contentio, nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem ambulatis?*

Ubi conſiderandum eſt, quod recte coniungit zelum, & contentionem: quia zelus, ideſt invidia, eſt contentionis materia: invidus enim triſtatur de bono alterius, quod ille nititur promovere, & ex hoc ſequitur contentio. Unde Iacob. iii. 16. „ Ubi ze„ lus, & contentio, ibi inconſtantia, & „ omne opus pravum. " Et ſimiliter e converſo caritas, per quam quis diligit bonum alterius, eſt materia pacis. Secundo conſiderandum eſt, quod zelus, & contentio non habent locum niſi in carnalibus hominibus: quia ipſi (*c*) ad bona corporalia afficiuntur, quæ ſimul a pluribus integre poſſideri non poſſunt: & ideo propter hoc quod aliquis aliquid bonum corporale poſſidet, alius impeditur a plena poſſeſſione illius; & ex hoc ſequitur invidia, & per conſequens contentio. Sed ſpiritualia bona (*d*) quibus ſpirituales afficiuntur, ſimul a pluribus poſſideri poſſunt; & ideo bonum unius non eſt alterius impedimentum: & propter hoc in talibus nec invidia, nec contentio locum habet. Unde Sap. vii. 13. „ Sine invidia communico. " Tertio conſiderandum eſt, quare homines (*e*) carnales dicit ſecundum hominem ambulare, cum tamen homo ex ſpiritu, & carne componatur. Quia naturæ humanæ conſonum eſt ut ſpiritus cognitionem a ſenſibus carnis accipiat: unde conſequenter affectus rationis humanę ſecundum ea quę ſunt carnis, movetur, niſi ſpiritus hominis per Spiritum Dei ſupra hominem elevetur. Unde dicitur Eccli. xxxiv. 6. „ Sicut partu„ rientis cor tuum phantaſias patitur, niſi „ ab Altiſſimo fuerit emiſſa viſitatio. " Eſt ergo ſenſus. *Secundum hominem*, ideſt ſecundum naturam humanam ſibi a Dei Spiritu derelictam; ſicut & in Pſalm. iv. 3. dicitur: " Filii hominum uſque quo gravi „ corde? Ut quid diligitis vanitatem, & „ quæritis mendacium? " Quarto manifeſtat probationem inductam, dicens: *Cum enim quis*, ideſt aliquis veſtrum, *dicit*, *Ego quidem ſum Pauli*, quia a Paulo baptizatus, & doctus; *alius autem*, *Ego Apollo*, genitivi caſus; per quod denotatur in vobis eſſe zelus, & contentio; *nonne homines eſtis*, ſcilicet carnales, & non ſpirituales, utpote zelum, & contentionem habentes pro rebus humanis? Qualis enim homo eſt, talibus rebus afficitur, & per affectum inhæret, ſecundum illud Oſeæ ix. 10. „ Facti „ ſunt abominabiles ſicut ea quæ dilexe„ runt. "

Deinde cum dicit, *Quid igitur eſt Apollo?* improbat eorum iudicium, quantum ad hoc quod plus miniſtris attribuebant quam deberent:

(a) *Al. deeſt* invidiam. (b) *Al.* quia hoc neſcire. (c) *Al.* circa bona. (d) *Al.* ad quæ.
(e) *Al. omittitur* carnales.

Digitized by Google

berent : & primo oſtendit veritatem ; ſecundo excludit errorem, ibi, *Nemo vos ſeducat* ; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Itaque nemo glorietur in hominibus*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit conditionem miniſtrorum; ſecundo agit de eorum mercede, ibi, *Unuſquiſque propriam mercedem accipiet*. Circa primum tria facit. Primo ponit miniſtrorum conditionem ; ſecundo ponit ſimilitudinem, ibi, *Ego plantavi, Apollo rigavit* ; tertio oſtendit intentum, ibi, *Itaque neque qui plantat*. Circa conditionem autem miniſtrorum duo tangit. Primo quod non ſunt domini, ſed miniſtri, dicens: Vos de Paulo, & Apollo gloriamini. Igitur quæro a vobis: *Quid eſt Apollo, & quid Paulus*, ideſt cuius dignitatis, vel poteſtatis, ut digne de eis gloriari poſſitis ? Et reſpondet : *Miniſtri eius*, ſcilicet Dei, ſunt; quaſi dicat: Quod agunt in baptiſmo, & in doctrina, non principaliter agunt ſicut domini, ſed ſicut miniſtri eius, ſecundum illud Eſa. lxi. 6. „Mi„niſtri Dei, dicetur vobis.“ Poſſet autem alicui videri magnum eſſe, miniſtrum Dei eſſe, & gloriandum eſſe in hominibus de miniſteriis Dei. Et vere eſſet, ſi ſine hominibus non pateret acceſſus ad Deum, ſicut illi qui ſolent gloriari de miniſtris Regis, ſine quibus non patet aditus ad Regem. Sed hoc hic locum non habet, quia fideles Chriſti per fidem habent acceſſum ad Deum, ſecundum illud Rom. v. 2. „Per „quem acceſſum habemus ad Deum per „fidem, & gratiam iſtam in qua ſtamus, „& gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei.“ Ideo ſignanter addit, *Cui credidiſtis* ; quaſi dicat : Per fidem iam eſtis coniuncti Deo, non hominibus. Unde ſupra II. 5. dictum eſt : *Ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei*. Et ideo primo de Deo eſt vobis gaudendum quam de hominibus. Contingit autem quod miniſtri hominum, vel dominorum, vel artificum primo habeant a ſeipſis aliquam dignitatem, vel virtutem, ex qua idonei ad miniſterium fiunt ; ſed hoc non eſt de miniſtris Dei : & ideo ſecundo oſtendit quod tota dignitas, & virtus miniſtrorum eſt a Deo, dicens : *Et unicuique ſicut Deus diviſit* ; quaſi dicat : Intantum aliquis, & unuſquiſque noſtrum habet de virtute miniſtrandi, inquantum ei Deus dedit: unde nec ſic nobis eſt gloriandum. II. Corinth. III. 5. „Sufficien„tia noſtra a Deo eſt, qui idoneos nos fe„cit miniſtros novi teſtamenti.“

Deinde cum dicit, *Ego plantavi*, ponit ſimilitudinem miniſtrorum ex ſimilitudine agricolarum: ubi duplex differentia operationum intelligitur. Una operationis unius miniſtri ad operationem alterius; & quantum ad hoc dicit: *Ego plantavi* ; ideſt, in prædicatione ad modum plantantis me habui, quia ſcilicet primo vobis prædicavi fidem. Eſa. li. 16. „Poſui verba mea in ore tuo, „ut plantes cælos.“ *Apollo rigavit* ; ideſt, ad modum rigantis ſe habuit, qui aquam plantis exhibet ad hoc ut nutriantur, & creſcant. Et ſimiliter legitur Actor. XVIII. quod cum Paulus multos Corinthiorum convertiſſet, ſupervenit Apollo, qui multum contulit his qui crediderunt, publice oſtendens per Scripturam eſſe Ieſum Chriſtum. Eccli. XXIV. 42. dicitur: „Rigabo hortum „meum plantationum.“ Secunda differentia eſt operationis miniſtrorum, qui exterius operantur plantando, & rigando, ad operationem Dei, qui interius operatur: unde ſubdit: *Sed Deus incrementum dedit*, interius ſcilicet operando. II. Corinth. IX. 10. „Augebit incrementa frugum iuſtitiæ „veſtræ.“ Sic etiam in rebus corporalibus plantantes, & rigantes exterius operantur ; ſed Deus operatur interius per operationem naturæ ad incrementa plantarum.

Deinde cum dicit, *Itaque neque qui plantat, neque qui rigat, eſt aliquid*, infert ex præmiſſis duas concluſiones : quarum prima infertur ſecundum comparationem miniſtrorum ad Deum, dicens: Ex quo Paulus plantavit, & Apollo rigavit, non ſunt niſi miniſtri Dei, & non habent aliquid niſi a Deo, & non operantur niſi exterius, Deo interius operante. *Itaque neque qui plantat eſt aliquid*, ſcilicet principaliter, & magnum, de quo ſit gloriandum ; *neque qui rigat* ; *ſed qui incrementum dat Deus* : ipſe enim per ſe eſt aliquid principale, & magnum, de quo eſt gloriandum : actio enim non attribuitur inſtrumento, cui comparatur miniſter, ſed principali agenti. Unde Eſa. xl. 17. dicitur: „Omnes gentes quaſi „non ſint, ſic ſunt coram eo.“ Secundam concluſionem infert pertinentem ad comparationem miniſtrorum ad invicem, dicens: *Qui plantat autem, & qui rigat*, cum ſint miniſtri Dei, & nihil niſi a Deo habentes, & ſolum exterius operantes, *unum ſunt*, ex conditione naturæ, & miniſterii ratione, quia ſcilicet non poteſt unus alteri præferri niſi ſecundum donum Dei ; & ita, quantum in ſe ipſis eſt, unum ſunt. Et quia conſequenter in intentione miniſtrandi Deo unum ſunt per concordiam voluntatis, ideo ſtultum eſt de his qui

unum

Digitized by Google

unum ſunt diſſentire. Pſal. cxxxii. 1. (a) „ Ecce quam bonum, & quam iucundum „ habitare fratres in unum. Rom. xii. 5. „ Multi unum corpus ſumus in Chri„ ſto. “

LECTIO II.

UNuſquiſque propriam mercedem accipiet ſecundum ſuum laborem: Dei enim ſumus adiutores, Dei agricultura eſtis, Dei ædificatio eſtis. Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui; alius autem ſuperædificat. Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet: fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Ieſus. Si quis autem ſuperædificat ſupra fundamentum hoc, aurum, argentum, lapides pretioſos, ligna, fenum, ſtipulam; uniuſcuiuſque opus manifeſtum erit: dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur; & uniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis probabit. Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet: ſi cuius opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem.

SUpra Apoſtolus oſtendit qualis ſit conditio miniſtrorum; hic agit de remuneratione eorum: & primo (b) agit de mercede bonorum miniſtrorum; ſecundo agit de punitione malorum, ibi, *Neſcitis quia templum Dei eſtis?* Circa primum tria facit. Primo promittit miniſtris mercedem propriam; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Dei enim ſumus adiutores*; tertio agit de diverſitate mercedis, ibi, *Secundum gratiam Dei*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat; non tamen inutiliter plantat, vel rigat; ſed *unuſquiſque propriam mercedem accipiet (c) ſecundum ſuum laborem*. Quamvis enim qui incrementum dat, ſit Deus, & ipſe ſolus interius operetur; exterius tamen laborantibus mercedem tribuit, ſecundum illud Hierem. xxxi. 16. „ Quieſcat vox „ tua a ploratu, & oculi tui a lacrymis, „ quia merces eſt operi tuo. “ Quæ quidem eſt ipſe Deus, ſecundum illud Geneſ. xv. 1. „ Ego protector tuus ſum, & mer„ ces tua multa nimis. “ Pro qua mercede laborantes mercenarii laudantur, ſecundum illud Luc. xv. 17. „ Quanti mercena„ rii in domo patris mei abundant pani„ bus! “ Alioquin ſi pro alia mercede in opere Dei aliquis laborat, laudandus non eſt, ſecundum illud Ioan. x. 12. „ Merce„ narius autem, cuius non ſunt oves pro„ priæ, videt lupum venientem, & fugit. “ Hæc autem merces & communis eſt omnibus, & propria ſingulorum: communis quidem, quia idem eſt quod omnes videbunt, & quo omnes fruentur, ſcilicet Deus, ſecundum illud Iob xxii. 26. „ Super Omni„ potentem deliciis afflues, & levabis ad „ Deum faciem tuam: “ Eſa. xxviii. 5. „ In „ illa die erit Dominus exercituum coro„ na gloriæ, & ſertum exultationis popu„ lo ſuo: “ & ideo Matth. xx. omnibus laborantibus in vinea datur unus denarius: propria vero merces erit ſingulorum, quia unus alio clarius videbit, & plenius fruetur, ſecundum determinatam ſibi menſuram. Unde & Daniel. xii. 3. illi qui docti ſunt, comparantur ſplendori firmamenti: „ qui „ ad iuſtitiam erudiunt plurimos, quaſi „ ſtellæ. “ Hinc eſt quod Ioan. xiv. 2. dicitur: „ In domo Patris mei manſiones „ multæ ſunt: “ propter quod etiam hic dicitur: *Unuſquiſque propriam mercedem accipiet*. Oſtendit autem ſecundum quid attendatur menſura propriæ mercedis, cum ſubdit, *Secundum ſuum laborem*. Unde & in Pſal. cxxvii. 2. dicitur: „ Labores manuum „ tuarum quia manducabis, beatus es, & „ bene tibi erit. “ Non tamen per hoc deſignatur (d) æqualitas ſecundum quantitatem laboris ad mercedem: quia, ut dicitur II. Corinth. iv. 17. „ quod in præ„ ſenti eſt momentaneum, & leve tribu„ lationis noſtræ, ſupra modum in ſubli„ mitate æternum gloriæ pondus operabi„ tur in nobis. “ Sed æqualitatem deſignat proportionis, ut ſcilicet ubi eſt potior labor, ibi ſit potior merces. Poteſt autem intelligi labor eſſe potior tripliciter. Primo quidem ſecundum formam ca-

(a) *Al.* Ecce quam iucundum &c. (b) *Al.* ponit. (c) Al. *ſuam propriam*. (d) *Al.* æqualitas laboris ad mercedem.

ritatis, cui reſpondet merces eſſentialis (a) præmii, ſcilicet fruitionis, & viſionis divinæ: unde dicitur Ioan. xiv. 21. „ Qui „ diligit me, diligetur a Patre meo; & „ ego diligam eum, & manifeſtabo ei me- „ ipſum. “ Unde qui ex maiori caritate laborat, licet minorem laborem patiatur, plus de præmio eſſentiali accipiet. Secundo ex ſpecie operis: ſicut enim in rebus humanis ille magis præmiatur qui in digniori opere laborat, ſicut architector, quam artifex manualis, licet minus laboret corporaliter; ita etiam in rebus divinis ille qui in nobiliori opere occupatur, maius præmium accipiet quantum ad aliquam prærogativam præmii accidentalis, licet forte minus corporaliter laboret: unde aureola datur doctoribus, virginibus, & martyribus. Tertio ex quantitate laboris: quod quidem contingit dupliciter. Nam quandoque maior labor maiorem mercedem meretur, præcipue quantum ad remiſſionem pœnę, puta quod diutius ieiunat, vel longius peregrinatur; & etiam quantum ad gaudium quod percipiet de maiori labore: unde Sap. x. 17. dicitur: „ Reddidit Deus (ſci- „ licet iuſtis) mercedem laborum ſuorum. “ Quandoque vero eſt maior labor ex defectu voluntatis: in his enim quę propria voluntate facimus, minorem laborem ſentimus. Et talis magnitudo laboris non augebit, ſed minuet mercedem: unde dicitur Eſa. xl. 31. „ Aſſument pennas ut aqui- „ læ; current, & non laborabunt; vola- „ bunt, & non deficient:“ & ibi præmittitur: „ Deficient pueri, & laborabunt. “

Deinde cum dicit, *Dei enim ſumus*, aſſignat rationem eius quod dixerat: & primo ponit rationem; ſecundo adhibet ſimilitudinem, ibi, *Dei agricultura eſtis*. Dicit ergo primo: Recte quilibet noſtrum mercedem accipiet: *Dei enim ſumus adiutores*, ſcilicet ſecundum noſtros labores.

Contra quod videtur eſſe quod Iob xxvi. 2. „ Cuius adiutor es? Numquid imbecillis?“ & Pſalm. xl. 13. „ Quis adiuvit Spiritum Do- „ mini? “

Dicendum eſt autem, quod dupliciter aliquis alium adiuvat. Uno modo augendo eius virtutem; & ſic nullus poteſt eſſe Dei adiutor: unde & poſt præmiſſa verba Iob ſubditur: „ Et ſuſtentas brachium eius qui „ non eſt fortis? “ Alio modo obſequendo operationi alterius, ſicut ſi miniſter dicatur domini adiutor, inquantum exequitur opus eius, aut miniſterium artificis; & hoc modo miniſtri Dei ſunt eius adiutores, ſecundum illud II. Corinth. vi. 1. „ Ad- „ iuvantes autem exhortamur. “ Sicut ergo miniſtri hominum exequentes eorum opera, mercedem ab eis accipiunt ſecundum ſuum laborem, ita & miniſter Dei.

Secundo adhibet ſimilitudinem ſimplicis operis, ſcilicet agriculturæ, & ædificationis. Populus quidem fidelis ager eſt, a Deo cultus, inquantum per operationem divinam fructum boni operis (b) Deo acceptum producit, ſecundum illud Rom. vii. 4. „ Sitis alterius, qui ex mortuis reſurre- „ xit, ut fructificetis Deo: “ & Ioan. xv. 1. dicitur: „ Pater meus agricola „ eſt. “ Et hoc eſt quod primo dicitur: *Dei agricultura eſtis*, ideſt quaſi ager a Deo cultus, & fructum ferens eius opere; & populus fidelis eſt quaſi domus a Deo ædificata, inquantum ſcilicet Deus in eis habitat, ſecundum illud Epheſ. ii. 22. „ Et „ vos coædificamini in habitaculum Dei: “ ideo ſecundo dicitur: *Dei ædificatio eſtis*, ideſt ædificium a Deo constructum, ſecundum illud Pſal. cxxvi. 1. „ Niſi Dominus „ ædificaverit domum, in vanum laborave- „ runt qui ædificant eam. “ Sic igitur miniſtri Dei ſunt adiutores, inquantum laborant in agricultura, & ædificatione fidelis populi:

Deinde cum dicit, *Secundum gratiam Dei*, agit de diverſitate mercedis: & quia merces diſtinguitur ſecundum diſtinctionem laboris, ut dictum eſt; ideo primo agit de diverſitate laboris; ſecundo de diverſitate mercedis, ibi, *Si quis ſuperædificat*. Circa primum duo facit. Primo ponit diſtinctionem laborum; ſecundo ſubiungit admonitionem, ibi, *Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet*. Circa primum duo facit. Primo, relicta ſimilitudine agriculturæ, quam ſupra proſecutus fuerat, ſub ſimilitudine ædificationis ſuum proprium laborem deſcribit, dicens: *Secundum gratiam Dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum poſui*. Ubi conſiderandum eſt, quod architectus dicitur principalis artifex, & maxime ædificii, ad quem pertinet comprehendere ſummam diſpoſitionem totius operis, quæ perficitur per operationem manualium artificum: & ideo dicitur ſapiens in ædificio (c) qui ſimpliciter ſapiens eſt, quia ſummam cauſam cognoſcit, ſcilicet Deum, & alios ſecundum Deum or-

(a) *Al. omittitur* præmii, ſcilicet fruitionis, & viſionis divinæ. (b) *Al.* Deo producunt. (c) *Al.* quia ſimpliciter ſapiens eſt qui &c.

ordinat. Ita ſapiens in ædificio dicitur qui principalem cauſam ædificii, ſcilicet finem, conſiderat, & ordinat inferioribus artificibus quid ſit propter finem agendum. Manifeſtum eſt autem quod tota (a) ſtructura ædificii ex fundamento dependet; & ideo ad ſapientem architectum pertinet idoneum fundamentum collocare. Ipſe autem Paulus fundamentum ſpiritualis ædificii collocavit Corinthiis: unde ſupra dixit, *Ego plantavi*: ſicut enim ſe habet fundamentum in ædificio, ſic plantatio in plantis: per utrumque enim ſignificatur ſpiritualiter prima prædicatio fidei: unde & ipſe dicit Rom. xv. 20. „ Sic autem prædicavi Evangelium, non „ ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper a- „ lienum fundamentum ædificarem: " & ideo ſe comparat ſapienti architecto. Hoc antem non ſuæ virtuti attribuit, ſed gratiæ Dei; & hoc eſt quod dicit: *Secundum gratiam Dei quæ data eſt mihi*, qui ſcilicet me aptum & idoneum ad hoc miniſterium fecit. Infra xv. 10. *Abundantius omnibus laboravi; non autem ego, ſed gratia Dei mecum*. Secundo deſcribit laborem aliorum, dicens: *Alius autem*, ideſt quicumque inter vos laborat, *ſuperædificat*, fundamento a me poſito: quod quidem poteſt ad duo referri. Uno quidem modo inquantum aliquis ſuperædificat fidei in ſeipſo fundatæ profectum caritatis, & bonorum operum. I. Pet. ii. 5. „ Et ipſi tamquam lapides vivi ſuperædificamini. " Alio modo ad doctrinam, (b) qua quis fundatam fidem in aliis perfectius manifeſtat: unde Hier. i. 10. dicitur: „ Ut ædifices, & plantes: " & ſecundum hoc idem ſignificat hæc ſuperædificatio quod ſupra rigatio. Deinde cum dicit, *Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet*, ſubiungit monitionem, dicens: Dictum eſt, quod ad alios pertinet ſuperædificare; *unuſquiſque autem videat*, ideſt diligenter attendat, *quomodo ſuperædificet*, ideſt qualem doctrinam fidei fundatam in aliis ſuperaddat, vel qualia opera fidei in ſe fundatæ (c) habeat. Prov. iv. 25. „ Oculi tui videant recta, & palpebræ tuæ præcedant greſſus „ tuos. " Secundo reſpondet tacitæ quæſtioni, quare ſcilicet admoneat alios de ſuperædificatione, & non de fundatione; vel potius aſſignat rationem quare dixerit, quod ad alios pertinet ſuperædificare, dicens: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere præter id quod poſitum eſt*, ſcilicet a me, *quod eſt Ieſus Chriſtus*, qui habitat in cordibus veſtris per fidem, ut dicitur Epheſ. iii. Et de fundamento dicitur Eſa. xxviii. 16. „ Ecce ego mittam in fundamentis Sion lapidem angularem, probatum, pretioſum, in „ fundamento fundatum. "

Sed contra videtur eſſe quod dicitur Apoc. xxi. 14. „ Murus civitatis habens fundamenta duodecim, & in ipſis duodecim „ nomina Apoſtolorum. " Non ergo ſolus Chriſtus eſt fundamentum.

Dicendum eſt autem, quod duplex eſt fundamentum. Unum quidem quod per ſe habet ſoliditatem, ſicut rupes aliqua, ſupra quam ædificium conſtruitur; & huic fundamento Chriſtus comparatur: ipſe enim eſt petra, de qua dicitur Matth. vii. 25. „ Fundata enim erat ſupra firmam petram. " Aliud eſt fundamentum quod habet ſoliditatem non ex ſe, ſed ex alio ſolido ſubiecto, ſicut lapides qui primo ſuperponuntur petræ ſolidæ; & hoc modo dicuntur Apoſtoli eſſe fundamentum Eccleſiæ, quia ipſi primo ſuperædificati ſunt Chriſto per fidem, & caritatem: unde dicitur Eph. ii. 20. „ Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum. "

Deinde cum dicit, *Si quis ſuperædificat &c.* agit de mercedis differentia quantum ad hoc quod qnidam eam accipiunt ſine detrimento, quidam cum detrimento: & circa hoc tria facit. Primo docet quod diverſitas operationum manifeſtatur ex retributione; ſecundo oſtendit quando manifeſtatur, ibi, *Dies enim Domini declarabit*; tertio oſtendit quomodo manifeſtatur, ibi, *Si cuius opus manſerit, quod ſuperædificavit, mercedem accipiet*.

Circa primum conſiderandum eſt, quod Apoſtolus intendens oſtendere diverſitatem ſuperædificationis, ſex ponit, videlicet tria contra tria: ex una quidem parte aurum, argentum, & lapides pretioſos; & ex alia parte lignum, fenum, & ſtipulam: quorum tria, ſcilicet aurum, argentum, & lapides pretioſi, habent quamdam inclytam claritatem, ſimul & inconſumptibilitatem, & pretioſitatem; alia vero tria obſcura ſunt, & facile ab igne conſumuntur, & vilia ſunt. Unde per aurum, argentum, & lapides pretioſos intelligitur aliquid præclarum, & ſtabile; per lignum vero, fenum, & ſtipulam aliquid materiale, & tranſitorium. Dictum eſt autem ſupra, quod ſuperædificatio poteſt intelligi & quantum ad opera quæ unuſquiſque ſuperædificat fidei fundamento, & quantum ad doctrinam quam aliquis doctor, vel prædicator ſuperædificat in fun-

(a) *Al.* ſubſtantia. (b) *Al.* quam quis fundatam in aliis. (c) *Al. deeſt* habeat.

damento fidei ab Apoſtolo fundatæ. Unde iſta diverſitas quam hic Apoſtolus tangit, ad utramque ſuperædificationem referri poteſt. Quidam ergo referentes hęc ad ſuperædificationem operum, dixerunt, quod per aurum, & argentum, & lapides pretioſos intelliguntur bona quæ quis fidei ſuperaddit; ſed per lignum, ſenum, & ſtipulam debent intelligi peccata mortalia, quæ quis facit poſt fidem ſuſceptam. Sed iſta expoſitio penitus ſtare non poteſt. Primo quidem quia peccata mortalia ſunt opera mortua, ſecundum illud Hebr. IX. 14. „ Mundabit con„ ſcientias noſtras ab operibus mortuis. “ In hoc autem ædificio nihil ædificatur niſi vivum, ſecundum illud I. Petr. II. 5. „ Et „ ipſi tamquam lapides vivi ſuperædifica„ mini. “ Unde qui cum fide habet peccata mortalia, non ſuperædificat, ſed magis deſtruit, vel violat; contra quem dicitur infra eodem: *Si quis templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus*. Secundo quia peccata mortalia magis comparantur ferro, vel plumbo, vel lapidi, tum propter gravitatem, tum quia etiam non renovantur per ignem, ſed ſemper in eo manent in quo ſunt; peccata vero venialia comparantur ligno, feno, & ſtipulæ, tum propter levitatem, tum etiam quia ab eis aliquis de facili expurgatur per ignem. Tertio quia ſecundum hanc expoſitionem videtur ſequi quod ille qui moritur in peccato mortali, dummodo fidem retineat, finaliter ſalutem conſequatur, licet primo aliquas pœnas ſuſtineat: ſic enim ſequitur: *Si cuius opus arſerit, detrimentum patietur; ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem*: quod quidem contrariatur manifeſte ſententiæ Apoſtoli, qua dicitur infra VI. 9. *Neque fornicarii, neque idolis ſervientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt*: & Galat. V. 21. „ Qui talia agunt, „ regnum Dei non poſſidebunt. “ Non eſt autem alicui ſalus niſi in regno Dei: nam qui ab eo excluduntur, mittuntur in ignem æternum, ut dicitur Matth. XXV. Quarto quia fides non poteſt dici fundamentum, (*a*) niſi quia per eam Chriſtus habitat in nobis, cum ſupra dictum ſit, quod fundamentum eſt ipſe Chriſtus Ieſus: non enim habitat Chriſtus in nobis per fidem informem; alioquin habitaret in dæmonibus, de quibus ſcriptum eſt Iacob. II. 19. „ Et dæ„ mones credunt, & contremiſcunt. “ Unde quod dicitur Epheſ. III. 17. „ Habita„ re Chriſtum per fidem in cordibus no„ ſtris, “ oportet intelligi de fide per caritatem formata, cum ſcriptum ſit I. Ioan. IV. 16. „ Qui manet in caritate, in Deo „ manet, & Deus in eo. “ Hæc eſt fides quæ per dilectionem operatur, ut dicitur infra XIII. 4. *Caritas non agit perperam*. Unde manifeſtum eſt quod illi qui operantur peccata mortalia, non habent fidem formatam, & ita non habent fundamentum. Oportet ergo intelligere quod tam ille qui ſuperædificat fundamento aurum, argentum, lapides pretioſos, quam etiam ille qui ſuperædificat lignum, fenum, ſtipulam, vitet peccata mortalia.

Ad horum ergo diſtinctionem intelligendum eſt, quod actus humani ex obiectis ſpeciem habent. Duplex eſt autem obiectum humani actus, ſcilicet res ſpiritualis, & res corporalis: quæ quidem obiecta differunt tripliciter. Primo quidem quantum ad hoc quod res ſpirituales ſunt perpetuæ, res autem corporales ſunt tranſitoriæ: unde II. Corinth. IV. 18. „ Quæ videntur, „ temporalia ſunt, quæ autem non viden„ tur, æterna. “ Secundo quantum ad hoc quod res ſpirituales in ſeipſis claritatem habent, ſecundum illud Sap. VI. 13. „ Clara „ eſt, & quæ numquam marceſcit, ſapien„ tia. “ Res corporales obſcuritatem habent ex materia: unde dicitur Sap. II. 5. „ Umbræ tranſitus eſt tempus noſtrum. “ Tertio quantum ad hoc quod res ſpirituales ſunt pretioſiores, & nobiliores rebus corporalibus: unde Prov. III. 15. dicitur de ſapientia: „ Pretioſior eſt cunctis opi„ bus: “ & Sap. VII. 9. „ Omnem aurum „ in comparatione illius, arena eſt exigua, „ & tamquam lutum æſtimabitur argen„ tum in conſpectu illius. “ Et ideo opera quibus homo innititur rebus ſpiritualibus, & divinis, comparantur auro, argento, & lapidi pretioſo, quæ ſunt ſolida, clara, & pretioſa: ita tamen quod per aurum deſignentur ea quibus homo tendit in ipſum Deum per contemplationem, & amorem: unde dicitur Cant. V. 11. „ Caput eius aurum optimum: “ caput enim Chriſti eſt Deus, ut dicitur infra XI. de quo auro dicitur Apoc. III. 18. „ Suadeo tibi emere a me aurum ignitum. “ ideſt ſapientiam cum caritate. Per argentum ſignificantur actus quibus homo adhæret ſpiritualibus credendis, & amandis, & contemplandis: unde in Gloſſa refertur argentum ad dilectionem proximi, propter

quod

(*a*) *Al*, niſi per quam Chriſtus habitat &c.

Digitized by Google

quod & in Pſalm. lxvii. pennæ columbæ deſcribuntur deargentatæ, cuius ſuperior pars, ideſt poſteriora, deſcribuntur eſſe in pallore auri. Sed per lapides pretioſos deſignantur opera diverſarum virtutum, quibus anima humana ornatur: unde dicitur Eccli. l. 10. „ Quaſi vas auri ſolidum, ornatum omni lapide pretioſo. “ Vel etiam mandata legis Dei, ſecundum illud Pſalm. cxviii. 127. „ Dilexi mandata tua ſuper aurum, & topazion. “ (a) Opera vero humana, quibus homo intendit rebus corporalibus procurandis, comparantur ſtipulis, quæ viles ſunt, namque fulgent, & facile comburuntur; habent tamen quoſdam gradus, prout quædam ſunt aliis ſtabiliora, quædam vero facilius conſumptibilia. Nam ipſi homines inter creaturas carnales (b) digniores ſunt, & per ſucceſſionem conſervantur: unde comparantur lignis, ſecundum illud Iudic. ix. 6. „ Ierunt ligna ſilvarum ut eligerent ſuper ſe regem. “ Caro autem hominis facilius corrumpitur per infirmitatem, & mortem: unde comparatur feno, ſecundum illud Eſa. xl. 6. „ Omnis caro fenum. “ Ea vero quæ pertinent ad gloriam huius mundi, faciliime tranſeunt, unde ſtipulæ comparantur: unde in Pſalm. lxxxii. 14. dicitur: „ Pone illos ut rotam, & ut ſtipulam ante faciem venti. “ Sic ergo ſuperædificare aurum, & argentum, & lapides pretioſos, eſt ſuperædificare fidei fundamento ea quæ pertinent ad contemplationem ſapientiæ divinorum, & amorem Dei, & devotionem ſanctorum, & obſequium proximorum, & ad exercitium virtutum; ſuperædificare vero lignum, fenum, & ſtipulam, eſt ſuperaddere fidei fundamento ea quæ pertinent ad diſpoſitionem humanarum rerum, (c) & ad curam carnis, & ad exteriorem gloriam.

Sciendum tamen, quod contingit aliquem hominem id intendere tripliciter. Uno modo ita quod in his finem conſtituat; & cum hoc ſit peccatum mortale, per hoc homo non ſuperædificat, ſed e converſo, fundamento aliud fundamentum collocat: nam finis eſt fundamentum in rebus appetibilibus, quæ quæruntur propter finem. Alio modo aliquis intendit uti prædictis rebus, totaliter ordinans eas in Dei gloriam: & quia opera ſpecificantur ex fine intento, hoc iam non erit ædificare lignum, fenum, & ſtipulam; ſed aurum, argentum, & lapides pretioſos. Tertio modo aliquis, licet in his finem non conſtituat, nec vellet propter iſta contra Deum facere; afficitur tamen (d) iſtis magis quam deberet, ita quod per hæc retardetur ab his quæ Dei ſunt; quod eſt peccare venialiter: & hoc proprie eſt ſuperædificare lignum, fenum, ſtipulam: non quia ipſa ſuperædificentur proprie loquendo, ſed quia opera ad temporalium curam pertinentia habent venialia adiuncta propter vehementiorem affectum ad ipſa: quæ quidem affectio ſecundum quod magis & minus inhæret, ligno, feno, & ſtipulæ comparatur. Et dupliciter poteſt diſtingui. Uno modo ſecundum permanentiam rerum ſpiritualium, ut prius dictum eſt; alio modo ſecundum vehementiam adhæſionis. Sciendum tamen, quod & illi qui ſpiritualibus rebus intendunt, non omnino poſſunt abſolvi a cura rerum temporalium, nec etiam qui (e) in caritate rebus temporalibus intendunt, ſunt omnino a rebus ſpiritualibus vacui; ſed ſtudio diverſificantur: nam quidam ſtudium vitæ ſuæ ordinant ad ſpiritualia; temporalibus vero non intendunt, niſi inquantum requirit neceſſitas corporalis vitæ: quidam vero ſtudium vitæ ſuæ applicant ad temporalia procuranda; utuntur tamen ſpiritualibus rebus ad directionem vitæ ſuæ. Primi igitur ſuperædificant aurum, argentum, & lapides pretioſos; ſecundi vero ſuperædificant fenum, lignum, & ſtipulam. Ex quo patet quod illi qui ſuperædificant aurum, argentum, & lapides pretioſos, habent aliquid de peccatis venialibus, ſed non in quantitate notabili, propter hoc quod modicum attingunt de cura temporalium rerum; illi etiam qui ſuperædificant lignum, fenum, ſtipulam, habent aliquid ſtabile pretioſum, & præclarum, ſed in minori quantitate, ſcilicet inquantum diriguntur per bona ſpiritualia. Poteſt autem & hæc diverſitas referri ad ſuperædificationem doctrinæ. Nam illi qui fidei ab Apoſtolis fundatæ, per ſuam doctrinam ſuperædificant ſolidam veritatem, & claram, ſive manifeſtam, & ad ornamentum Eccleſiæ pertinentem, ſuperædificant aurum, argentum, lapides pretioſos: unde Proverb. x. 20. „ Argentum electum labia iuſti: “ illi vero qui fidei ab Apoſtolis fundatæ ſuperaddunt in doctrina ſua aliqua (f) inutilia, & quæ non ſunt manife-

* (a) *Al.* Opera vero humana quibus homo intendit rebus corporalibus, habent quoſdam gradus &c. *intermediis omiſſis.* (b) *Al.* & digniores. (c) *Al.* & ad onera carnis. (d) *Al.* ad iſta. (e) *Al.* qui in caritate rerum temporalium intendunt. (f) *Al.* utilia.

niſeſta, nec veritatis ratione firmantur, ſed ſunt vana, & inania; ſuperædificant lignum, fenum, ſtipulam: unde dicitur Hier. XXIII. 28. ,, Qui habet ſomnium, ,, narret ſomnium; & qui habet ſermo- ,, nem meum, loquatur ſermonem meum ,, vere. Quid paleis ad triticum? " Qui vero falſitatem doceret, non ſuperædificaret, ſed magis ſubverteret fundamentum.

Dicit ergo: *Si quis ſuperædificat*, vel operando, vel docendo, *ſuper fundamentum hoc*, ideſt ſuper fidem formatam in corde, vel ſuper fidem fundatam ab Apoſtolis, & prædicatam, *aurum, argentum, aut lapides pretioſos*, id eſt ſpiritualia opera, vel præclaram doctrinam, vel *lignum, fenum, ſtipulam*, ideſt corporalia opera, vel frivolam doctrinam; *uniuſcuiuſque opus manifeſtum erit*, ſcilicet in divino iudicio, quale ſit: non enim latet per humanam ignorantiam. Nam quidam videntur ſuperædificare aurum, argentum, lapidem pretioſum; qui tamen ſuperædificant lignum, fenum, ſtipulam, in rebus ſpiritualibus corporalia meditantes, puta lucrum, vel favorem humanum. Quidam vero videntur ſuperædificare lignum, fenum, ſtipulam; qui tamen ædificant aurum, argentum, & lapidem pretioſum, quia in adminiſtratione temporalium nihil niſi ſpiritualia cogitant. Unde & Sophon. I. 12. dicitur: ,, Scrutabor Hieruſalem in lu- ,, cernis: " & Luc. XII. 2. ,, Nihil oper- ,, tum quod non reveletur. "

Deinde cum dicit, *Dies enim Domini declarabit*, oſtendit quando hæc manifeſtantur: & primo ponit tempus manifeſtationis, cum dicit: *Dies enim Domini declarabit*. Circa quod ſciendum eſt, quod tunc dicitur eſſe tempus, & dies alicuius rei quando eſt in optimo ſtatu, & maximo ſui poſſe: unde Eccle III. 1. dicitur: ,, Omnia tempus ha- ,, bent. " Quando ergo homo ſuam voluntatem implet, etiam contra Deum, tunc eſt dies hominis: unde dicitur Hier. XVII. 16. ,, Diem hominis non deſideravi, tu ,, ſcis. " Dies vero Domini dicitur quando voluntas Domini completur de hominibus, qui per eius iuſtitiam vel præmiabuntur, vel damnabuntur, ſecundum illud Pſal. LXXIV. 3. ,, Cum accepero tempus, ego ,, iuſtitias judicabo. " Unde ſecundum triplex Dei iudicium tripliciter poteſt intelligi dies Domini. Erit enim quoddam iudicium generale omnium, ſecundum illud Matth. XII. 41. ,, Viri Ninivitæ ,, ſurgent in iudicio: " & ſecundum hoc dies Domini dicitur noviſſimus dies iudicii, de quo II. Theſſ. II. 2. ,, Non ter- ,, reamini, quaſi inſtet dies Domini. " Et ſecundum hoc intelligitur, *Dies Domini declarabit*: quia in die iudicii manifeſtabitur differentia humanorum meritorum. Rom. II. 16. ,, In die quando iudicabit Dominus ,, occulta hominum. " Aliud autem eſt particulare iudicium, quod fit de unoquoque in morte ipſius, de quo habetur Luc. XVI. 22. ,, Mortuus eſt dives, & ſepultus eſt in ,, inferno; mortuus eſt autem mendicus, & ,, portatus eſt ab Angelis in ſinum Abra- ,, hæ. " Et ſecundum hoc dies Domini poteſt intelligi dies mortis, ſecundum illud I. Theſſ. V. 2. ,, Dies Domini ſicut fur in ,, nocte (*a*) ita veniet. " Sic ergo dies Domini declarabit, quia in morte uniuſcuiuſque, eius merita patent: unde dicitur Prov. XI. 7. ,, Mortuo homine impio nulla ,, erit ultra ſpes: " & ibidem XIV. 7. ,, Sperat autem iuſtus in morte ſua. " Tertium autem eſt iudicium in hac vita, inquantum Deus per tribulationes huius vitæ interdum homines probat: unde dicitur infra XI. 32. *Cum iudicamur, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur.* Et ſecundum hoc dicitur dies Domini, dies temporalis tribulationis, de quo dicitur Sophon. I. 14. ,, Vox diei Domini amara: ,, tribulabitur ibi fortis. " Dies ergo Domini declarabit, quia in tempore tribulationis affectus hominis probatur. Eccli. XXVII. 6. ,, Vaſa figuli probat fornax, & homines ,, iuſtos tentatio tribulationis. " Secundo oſtendit per quod fiet iſta declaratio, quia per ignem: unde ſequitur: *Quia in igne revelabitur*, ſcilicet dies Domini: nam dies iudicii revelabitur in igne, qui præcedet faciem iudicis, exurens faciem mundi, & involvens reprobos, & iuſtos purgans: de quo dicitur in Pſal. XCVI. 3. ,, Ignis ante ,, ipſum præcedet, & inflammabit in cir- ,, cuitu inimicos eius. " Dies autem Domini, qui eſt dies mortis, revelabitur in igne purgatorii, per quem purgabitur, ſi quid (*b*) in electis invenietur purgandum; de quo poteſt intelligi quod dicitur Iob XXIII. 10. ,, Probabit me quaſi aurum quod ,, per ignem tranſit. " Dies vero qui eſt dies tribulationis divino iudicio permiſſæ, (*c*) revelabitur in igne tribulationis; de quo dicitur Eccli. II. 5. ,, In igne proba- ,, tur aurum, & argentum; homines vero ,, acceptabiles, in camino tribulationis. " Tertio ponit effectum manifeſtationis, cum ſubdit: *Et uniuſcuiuſque opus quale ſit, ignis*

pro-

(a) *Al. omittitur* ita. (b) *Al.* in elementis. (c) *Al.* revel[illegible].

probabit: quia ſcilicet per quemlibet ignium prædictorum probantur merita hominis, vel demerita: unde in Pſalm. XVI. 3. dicitur: „ Igne me examinaſti, & non eſt in„ venta in me iniquitas. " In his tribus, quæ hic Apoſtolus ponit, primum eſt concluſio duorum ſequentium. Si enim dies Domini revelatur in igne, & ignis probat quale ſit uniuſcuiuſque opus, conſequens eſt quod dies Domini declaret differentiam operum humanorum.

Deinde cum dicit, *Si cuius opus manſerit*, oſtendit modum prædictę manifeſtationis; & primo quantum ad bona opera, cum dicit: *Si cuius*, ideſt alicuius, *opus*, quod ipſe ſuperædificavit, *manſerit*, ſcilicet in igne; ille, ſcilicet *qui ſuperædificavit*, *mercedem accipiet*. Hierem. XXXI.16. „ Eſt mer„ ces operi tuo: " & Eſa. xl. 10. „ Ecce „ merces eius cum eo. " Dicitur autem aliquod opus in igne permanere illæſum dupliciter. Uno modo ex parte ipſius operantis: quia ſcilicet ille qui hoc facit opus, ſcilicet bonæ doctrinæ, vel quodcumque bonorum operum, propter huiuſmodi opus non punitur, inquantum ſcilicet nec torquebitur igne purgatorii, nec igne qui præcedet faciem iudicis, nec etiam æſtuat igne tribulationis. Qui enim non immoderate temporalia dilexit, conſequens eſt quod non nimis doleat de eorum amiſſione: dolor enim cauſatur ex amore rei quæ amittitur: unde ſuperfluus amor ſuperfluum generat dolorem. Alio modo poteſt intelligi ex parte ipſius operis: quolibet enim prædictorum (a) ignium ſuperveniente homini, permanet opus bonæ doctrinæ, vel quodcumque aliud bonum opus: nam igne tribulationis ſuperveniente, non ceſſat homo neque a vera doctrina, neque a bono opere virtutis; utrumque autem horum permanet homini quantum ad meritum & in igne purgatorii, & in igne qui præcedit faciem iudicis. Secundo oſtendit diem quantum ad mala opera, dicens: *Si cuius*, ideſt alicuius, *opus arſerit*, ſcilicet per aliquem ignium prædictorum, *detrimentum patietur*, ſcilicet qui hoc operatus eſt, non tamen uſque ad damnationem: unde ſubdit: *Ipſe autem ſalvus erit*, ſcilicet ſalute æterna, ſecundum illud Eſa. xlv. 17. „ Salvatus eſt „ Iſrael in Domino ſalute æterna; " *ſic tamen quaſi per ignem*, quem ſcilicet prius ſuſtinuit vel in hac vita, vel in fine huius vitæ, vel in fine mundi: unde dicitur in Pſal. lxv. 12. „ Tranſivimus per ignem, & „ aquam, & eduxiſti nos in refrigerium: " & Eſai. XLIII. 2. „ Cum tranſieris per „ ignem, non combureris, & flamma non „ comburet te, quia ego Dominus Deus „ ſalvator tuus. " Dicitur autem opus alicuius ardere dupliciter. Uno modo ex parte operantis, inquantum ſcilicet aliquis affligitur igne tribulationis propter immoderatum affectum, quo ſuperflue terrena diligit, & punitur igne purgatorii, vel igne qui præcedet faciem iudicis propter peccata venialia, quæ circa curam temporalium commiſit, ſive etiam per frivola, & vana quæ docuit. Alio modo ardet opus in igne ex parte ipſius operis, quia ſcilicet tribulatione ſuperveniente, homo non poteſt vacare nec doctrinæ vanæ, nec terrenis operibus, ſecundum illud Pſal. CXLV. 4. „ In „ illa die peribunt omnes cogitationes eo„ rum. " Nec etiam igne purgatorii, vel præcedente faciem iudicis, remanebit ei aliquid prædictorum vel ad remedium, vel ad meritum. Et ſimiliter dupliciter patitur detrimentum, vel inquantum ipſe punitur, (b) vel inquantum perdit id quod fecit; & quantum ad hoc dicitur Eccli. XIV. 20. „ Omne opus corruptibile in fine „ deficiet, & qui operatur illud, ibit cum „ illo; & omne opus electum in fine iu„ ſtificabitur, & qui operatur illud, hono„ rificabitur in illo: " quorum primum pertinet ad eum qui ſuperædificat lignum, fenum, & ſtipulam, quod eſt opus in igne ardens; ſecundum autem pertinet ad eum qui ſuperædificat aurum, argentum, & lapides pretioſos, quod eſt opus manens in igne abſque detrimento.

(a) *Al.* iudiciorum. (b) *Al. omittitur* vel.

LE-

LECTIO III.

NEſcitis quia templum Dei eſtis, & Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. Nemo ſe ſeducat. Si quis videtur inter vos ſapiens eſſe in hoc ſæculo, ſtultus fiat, ut ſit ſapiens. Sapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum: ſcriptum eſt enim: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum: & iterum: Dominus novit cogitationes ſapientium quoniam vanæ ſunt. Nemo itaque glorietur in hominibus. Omnia enim veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas, ſive mundus, ſive vita, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura: omnia enim veſtra ſunt, vos autem Chriſti, Chriſtus autem Dei.

SUpra oſtendit Apoſtolus quæ ſit merces bene laborantium; hic agit de pœna male laborantium, ſive deſtruentium: & circa hoc duo facit. Primo demonſtrar pœnam; ſecundo excludit errorem contrarium, ibi, *Nemo vos ſeducat*. Oſtendit autem pœnam operantium ad deſtructionem, proſequens ſimilitudinem ædificii ſpiritualis: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit dignitarem ſpiritualis ædificii; ſecundo dererminar pœnam deſrruentium, ibi, *Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus*; tertio aſſignat rarionem pœnæ, ibi, *Templum enim Dei ſanctum eſt*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ille qui ſuperædificat, mercedem ſalutis accipiet vel ſine detrimenro, vel cum detrimento. Sed ur poſſitis agnoſcere quæ ſit pœna male in vobis laborantium, oportet vos veſrram dignitatem agnoſcere: quam primo ponir dicens: *An vos neſcitis quia* vos fideles Chriſti *eſtis templum Dei*? Eph. II. 21. „ In quo omnis ædiſicatio conſrructa creſcit in templum ſanctum in Domino, in quo & vos coædificamini in habitaculum Dei. “ Secundo probat quod fideles ſint templum Dei. Eſr enim de ratione templi quod ſit habitaculum Dei, ſecundum illud Pſal. x. 5. „ Deus in templo ſancto ſuo: “ unde omne illud in quo Deus habitat, poteſt dici remplum. Habitat autem Deus principaliter in ſeipſo, quia ipſe ſolus ſe comprehendit: unde & ipſe Deus templum Dei dicitur Apoc. XXI. 22. „ Dominus Deus omnipotens remplum illius eſt. “ Habitat etiam Deus in domo ſacrata per ſpecialem culrum qui in ea ſibi exhibetur; & ideo domus ſacrata dicitur templum, ſecundum illud Pſalm. v. 8. „ Adorabo ad templum ſanctum ruum in timore tuo. “ Habitat etiam Deus in hominibus per fidem, quæ per dilectionem operatur, ſecundum illud Epheſ. III. 17. „ Habitare Chriſtum per fidem in cordibus veſtris. “ Unde & ad probandum quod fideles ſint templum Dei, ſubiungit quod inhabitantur a Deo, cum dicit: *Et Spiritus Dei habitat in vobis*. Et Rom. VIII. 11. dictum eſt: „ Spiritus qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum, habitabit in vobis. “ Ezech. XXXVI. 27. „ Spiritum meum ponam in medio veſtri. “ Ex quo paret quod Spiritus ſanctus eſt Deus, per cuius inhabitationem fideles dicuntur templum Dei: ſola enim inhabitario Dei, remplum Dei facit, ut dictum eſt.

Eſt autem conſiderandum, quod Deus eſt in omnibus creaturis, in quibus eſt per eſſenriam, potentiam, & præſentiam, implens omnia bonitatibus ſuis, ſecundum illud Hier. XXIII. 24. „ Cælum, & terram ego impleo. “ Sed ſpiritualiter dicitur Deus inhabirare, tamquam in familiari domo, in ſanctis, quorum mens capax eſt Dei per cognitionem, & amorem, etiamſi ipſi in actu non cognoſcant, & diligant, dummodo habeant per gratiam habitum fidei, & caritatis; ſicur patet de pueris baptizatis: & cognitio ſine dilectione non ſufficit ad inhabitationem Dei, ſecundum illud I. Ioan. IV. 16. „ Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. “ Inde eſt quod mulri cognoſcunr Deum vel per naturalem cognirionem, vel per fidem informem; quos tamen non inhabitat Spiritus Dei.

Deinde cum dicit, *Si quis autem templum Dei violaverit*, ſubiungit pœnam male operantium ſecundum convenientiam prædictorum, dicens: *Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus*. Violatur autem templum Dei dupliciter. Uno modo per falſam doctrinam, quæ non ſuperædi-

diti-

dificatur fundamento, ſed magis ſubruit fundamentum, & deſtruit ædificium: unde dicitur Ezech. XIII. 19. de falſis prophetis: (a) „ Violabant me ad populum „ meum propter pugillum hordei, & frag„ mentum panis. “ Alio modo violat aliquis templum Dei per peccatum mortale, per quod aliquis vel ſeipſum corrumpit, vel alium opere, vel exemplo: unde dicitur Malach. II. 11. „ Contaminavit Iu„ das ſanctificationem Domini, quam di„ lexit. “ Sic autem dignum eſt ut diſperdatur ille a Deo per damnationem æternam qui violat ſpirituale templum Dei, vel qualitercumque polluit: unde dicitur Malach. II. 12. „ Diſperdet Dominus vi„ rum qui fecerit hoc, magiſtrum, & di„ ſcipulum: “ & in Pſalm. XI. 4. „ Diſ„ perdet Dominus univerſa labia doloſa, „ & linguam magniloquam. “

Deinde cum dicit, *Templum enim Dei ſanctum eſt*, aſſignat rationem eius quod dixerat de ſanctitate templi. Qui enim aliquam rem ſacram violat, ſacrilegium committit: unde dignum eſt ut diſperdatur. *Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos*, ſicut ſupra dictum eſt: & in Pſalm. LXIV. 6. dicitur: „ Sanctum eſt templum „ tuum, mirabile in æquitate: “ & alibi Pſalm. XCII. 5. „ Domum tuam, Domi„ ne, decet ſanctitudo. “ Et quidem in materiali templo eſt quædam ſacramentalis ſanctitas, prout templum divino cultui dedicatur; ſed in fidelibus Chriſti eſt ſanctitas gratiæ, quam conſecuti ſunt per baptiſmum, ſecundum illud infra VI. 11. *Abluti eſtis, ſanctificati eſtis*.

Deinde cum dicit, *Nemo vos ſeducat*, excludit errorem contrarium: & primo monet fideles ut ſibi caveant a ſeductione errorum; ſecundo docet (b) modum cavendi, ibi, *Si quis inter vos videtur ſapiens eſſe in hoc ſaculo, ſtultus fiat*; tertio rationem aſſignat, ibi, *Sapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum*. Circa primum ſciendum, quod quidam dixerunt, quod Deus neque punit, neque remunerat hominum facta, ex quorum perſona dicitur Soph. I. 12. „ Qui dicunt in cordibus ſuis: „ Non faciet bene Dominus, & non fa„ ciet male: “ & Thren. III. 37. „ Quis „ eſt iſte qui dixit ut fieret Domino non „ iubente? Ex ore Altiſſimi non egredie„ tur bonum, neque malum? “ Ad hunc ergo errorem excludendum dicit: *Nemo vos ſeducat*, aſſerens ſcilicet, quod ille qui templum Dei violat, non diſperdatur a Deo, ſicut Epheſ. V. 7. dicitur: „ Nemo vos ſe„ ducat inanibus verbis: propter hoc enim „ venit ira Dei in filios diffidentiæ. “

Deinde cum dicit, *Si quis inter vos videtur ſapiens eſſe in hoc ſaculo, ſtultus fiat*, docet modum cavendi huiuſmodi ſeductionem. Ubi ſciendum eſt, quod quidam dixerunt Deum non punire peccata hominum, innitentes rationibus humanæ ſapientiæ; puta, quod Deus non cognoſcat ſingularia quæ fiunt hic: ex quorum perſona dicitur Iob XXII. 14. „ Circa cardi„ nes cæli perambulat, nec noſtra conſi„ derat. “ Ad hoc ergo vitandum dicit: *Si quis inter vos videtur eſſe ſapiens in hoc ſaculo*, ideſt ſapientia ſæculari, quæ in eo quod contrariatur veritati fidei, non eſt ſapientia, licet videatur eſſe, *ſtultus fiat*, abiiciendo iſtam ſapientiam apparentem, *ut ſit ſapiens*, ſcilicet ſecundum ſapientiam divinam, quæ eſt vera ſapientia. Et hoc etiam obſervandum eſt non ſolum in his in quibus ſæcularis ſapientia contrariatur veritati fidei, ſed etiam in omnibus in quibus contrariatur honeſtati morum: unde Prov. XXX. 1. dicitur: „ Deo ſecum mo„ rante confortatus eſt. “

Deinde cum dicit, *Sapientia huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum*, aſſignat rationem eius quod dixerat: & primo ponit rationem. Videbatur enim ineptam monitionem feciſſe, ut aliquis fieret ſtultus: & vere inepta eſſet, ſi ſtultitia illa de qua loquebatur, eſſet per abnegationem veræ ſapientiæ; ſed non eſt ita: *ſapientia enim huius mundi, ſtultitia eſt apud Deum*. Dicitur autem ſapientia huius mundi quæ principaliter mundo innititur: nam illa quæ per res huius mundi ad Deum attingit, non eſt ſapientia mundi, ſed ſapientia Dei, ſecundum illud Rom. I. 19. „ Deus enim il„ lis revelavit: inviſibilia enim ipſius a crea„ tura mundi per ea quæ facta ſunt, in„ tellecta conſpiciuntur. “ *Sapientia* ergo *mundi*, quæ ſic rebus (c) mundi intendit ut ad divinam veritatem non pertingat, *ſtultitia eſt apud Deum*; ideſt, ſtultitia reputatur ſecundum divinum iudicium. Eſa. XIX. 11. „ Stulti principes Thaneos, ſapien„ tes conſiliarii Pharaonis dederunt conſi„ lium inſipiens. “ Secundo probat quod dixerat per duas auctoritates; quarum prima ſcribitur Iob V. 13. unde dicit: *Scriptum eſt: Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum*. Comprehendit autem ſapientes Dominus in aſtu-

(a) *Al.* Violabant me, ac populum meum. (b) *Al.* medium. (c) *Al.* deeſt mundi.

aſtutia eorum, quia per hoc ipſum quod aſtute cogitant contra Deum, impedit Deus eorum conatum, & implet ſuum propoſitum; ſicut per malitiam fratrum Ioſeph volentium impedire eius principatum, impletum eſt per divinam ordinationem quod Ioſeph in Ægypto venditus principaretur. Unde & ante præmiſſa verba dicit. Iob: „Qui diſſipat (*a*) cogitationes eorum „(ſcilicet malignorum) ne poſſint imple-„re manus eorum quod cœperant:“ quia, ut dicitur Proverb. XXI. 30. „non eſt ſa-„pientia, non eſt ſcientia, non eſt conſi-„lium contra Dominum.“ Secunda auctoritas ſumitur ex Pſalmis: unde dicit: *Et iterum ſcriptum eſt: Dominus novit cogitationes ſapientium*, ideſt ſecundum ſapientiam mundi, *quoniam vanæ ſunt*, quia ſcilicet non pertingunt ad finem cognitionis humanæ, quæ eſt cognitio veritatis divinæ. Unde dicitur Sap. XIII. 1. „Vani „ſunt homines in quibus non ſubeſt ſa-„pientia Dei.“

Deinde cum dicit, *Itaque nemo glorietur in hominibus*, infert concluſionem principaliter intentam, ſcilicet quod non debeant gloriari de miniſtris Dei: & primo concludit propoſitum ex prædictis, dicens: *Itaque*, ex quo miniſtri nihil ſunt, ſed laborant pro mercede, *nemo glorietur in hominibus*; ſicut & in Pſalm. CXLV. 3. dicitur: „Nolite confidere in principibus, neque „in filiis hominum, in quibus non eſt ſa-„lus:“ & Hier. XVII. 5. „Maledictus „vir qui confidit in homine, & ponit car-„nem brachium ſuum?“ Secundo rationem aſſignat ex dignitate fidelium Chriſti, aſſignans ordinem fidelium in rebus: & primo ponit ordinem rerum ad fideles Chriſti, dicens: *Omnia veſtra ſunt*; quaſi dicat: Sicut homo non gloriatur de rebus ſibi ſubiectis, ita & vos gloriari non debetis de rebus huius mundi, quæ omnia ſunt vobis data a Deo, ſecundum illud Pſalm. VIII. 8. „Omnia ſubieciſti ſub pedibus „eius.“ Exponit autem quæ omnia; inter quæ primo ponit miniſtros Chriſti, qui ſunt divinitus ordinati ad miniſterium fidelium, ſecundum illud II. Corinth. IV. 5. „Nos autem ſervos veſtros per Ieſum:“ & hoc eſt quod dicit: *Sive Paulus*, qui plantavit, *ſive Apollo*, qui rigavit, *ſive Cephas*, ideſt Petrus, qui eſt univerſalis paſtor ovium Chriſti, ut dicitur Ioan. ult. Poſt hæc ponit res exteriores, cum dicit, *Sive mundus*, qui eſt continentia omnium creaturarum: qui quidem eſt fidelium Chriſti, eo quod homo per res huius mundi iuvatur vel quantum ad neceſſitatem corporalem, vel quantum ad cognitionem Dei, ſecundum illud Sap. XIII. 5. „A magnitu-„dine ſpeciei, & creaturæ cognoſcibiliter „poterit creator horum videri.“ Conſequenter ponit ea quæ pertinent ad ipſam hominis diſpoſitionem, dicens: *Sive vita, ſive mors*: quia ſcilicet fidelibus Chriſti & vita eſt utilis, in qua merentur, & mors, per quam ad præmia perveniunt, ſecundum illud Rom. XIV. 8. „Sive vivimus, ſive mo-„rimur, Domini ſumus:“ & Philip. I. 21. „Mihi vivere Chriſtus eſt, & mori „lucrum.“ Ad hæc autem duo reducuntur omnia bona, vel mala huius mundi: quia per bona conſervatur vita, per mala pervenitur ad mortem. Ultimo ponit quæ pertinent ad ſtatum hominis præſentem, vel futurum, dicens: *Sive præſentia*, ideſt res huius vitæ, quibus iuvamur ad merendum, *ſive futura*, quæ nobis reſervantur ad præmium. „Non enim habemus „hic civitatem permanentem, ſed futu-„ram inquirimus:“ ut dicitur Heb. ult. 14. *Omnia*, inquit, *veſtra ſunt*, ideſt veſtræ utilitati deſervientia, ſecundum illud Rom. VIII. 28. „Diligentibus Deum omnia co-„operantur in bonum.“ Sic ergo primus ordo eſt (*b*) rerum Chriſti ad fideles; ſecundus vero fidelium Chriſti ad Chriſtum; quos ponit ſubdens: *Vos autem Chriſti* eſtis, quia ſcilicet ſua morte vos redemit: Rom. XIV. 8. „Sive vivimus, ſive morimur Do-„mini ſumus:“ tertius ordo eſt Chriſti, ſecundum quod homo, ad Deum; ideo addit: *Chriſtus autem*, ſecundum quod homo, *Dei eſt*. Unde eum Deum, & Dominum in Pſalm. VII. 1. nominat, dicens: „Domine Deus meus, in te ſperavi:“ ut nomine Dei tota Trinitas intelligatur. Quia ergo nullus debet gloriari de eo quod infra ipſum eſt, ſed de eo quod eſt ſupra ipſum; ideo non debent fideles Chriſti gloriari de miniſtris, ſed magis miniſtri de ipſis. II. Corinth. VII. 4. „Multa mihi fi-„ducia eſt apud vos, multa mihi gloria-„tio pro vobis.“ Sed fideles Chriſti debent gloriari de Chriſto, ſecundum illud Galat. ult. 14. „Mihi abſit gloriari niſi in „cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti;“ ſicut Chriſtus de Patre, ſecundum illud Sap. II. 16. „Gloriatur ſe Patrem habere Deum.“

CA-

(a) *Al.* cogitationes malignorum, ne poſſint. (b) *Al.* deeſt rerum.

Digitized by Google

CAPITIS QUARTI

LECTIO I.

SIc nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. Hic iam quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur. Mihi autem pro minimo eſt ut a vobis iudicer, aut ab humano die; ſed neque meipſum iudico. Nihil enim mihi conſcius ſum, ſed non in hoc iuſtificatus ſum. Qui autem iudicat me, Dominus eſt. Itaque nolite ante tempus iudicare, quoadusque veniat Dominus, qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit conſilia cordium; & tunc laus erit unicuique a Deo.

SUperius redarguit Apoſtolus Corinthios de hoc quod de quibuſdam miniſtris gloriabantur; hic autem arguit eos, quod alios miniſtros contemnebant: & circa hoc duo facit. Primo arguit eorum culpam; ſecundo inſtat ad eorum correctionem, ibi, *Non ut confundam vos, hæc ſcribo*. Circa primum duo facit. Primo arguit eorum temeritatem, qua male de miniſtris iudicabant; ſecundo arguit eorum elationem, qua Chriſti miniſtros contemnebant, ibi, *Hæc autem, fratres, transfiguravi in me, & Apollo propter vos*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quid ſit de miniſtris Chriſti firmiter ſentiendum; ſecundo quod non ſit de eis temere iudicandum, ibi, *Hic iam quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur*. Dicit ergo primo: Dixi quod nullus veſtrum debet gloriari de hominibus; tamen quilibet veſtrum debet cognoſcere auctoritatem officii noſtri, ad quod pertinet quod ſumus mediatores inter Chriſtum cui ſervimus; (*a*) ad quos pertinet quod dicit: *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti*: Eſa. lxi. 6. „ Sacerdotes Dei „ vocabimini; Miniſtri Dei noſtri, dicetur „ vobis: “ & inter membra eius, quæ ſunt fideles Eccleſiæ, quibus dona Chriſti diſpenſant; (*b*) ad quos pertinet quod ſubditur: *Et diſpenſatores myſteriorum Dei*, ideſt ſecretorum eius: quæ quidem ſunt ſpiritualia eius documenta, ſecundum illud infra xiv. 2. *Spiritus eſt qui loquitur myſteria*: vel etiam eccleſiaſtica ſacramenta, in quibus divina virtus ſecretius operatur ſalutem: unde & in forma conſecrationis euchariſtiæ dicitur, „ Myſterium „ fidei. “ Pertinet ego ad officium prælatorum Eccleſiæ, quod in gubernatione ſubditorum ſoli Chriſto ſervire deſiderent, cuius amore oves eius paſcunt, ſecundum illud Ioan. ult. 17. „ Si diligis me, paſce „ oves meas. “ Pertinet etiam ad eos ut divina populo diſpenſent, ſecundum illud infra ix. 17. *Diſpenſatio mihi credita eſt*: & ſecundum hoc ſunt mediatores inter Chriſtum & populum, ſecundum illud Deut. v. 5. „ Ego ſequeſter ſui, & me- „ dius illo tempore inter Deum & vos. “ Hæc autem æſtimatio de prælatis Eccleſiæ neceſſaria eſt ad ſalutem fidelium: niſi enim eos recognoſcerent miniſtros Chriſti, non eis obedirent tamquam Chriſto, ſecundum illud Galat. iv. 14. „ Sicut Angelum Dei „ excepiſtis me ſicut Ieſum Chriſtum. “ Rurſum ſi eos non cognoſcerent diſpenſatores, recuſarent ab eis dona recipere, contra illud quod idem Apoſtolus dicit II. Corinth. 11. 10. „ Quod donavi (ſi quid „ donavi) propter vos in perſona Chriſti „ (*c*) donavi. “

Deinde cum dicit, *Hic iam quæritur inter diſpenſatores ut fidelis quis inveniatur*, oſtendit circa miniſtros Chriſti temere iudicari non debere: & circa hoc tria facit. Primo ponit quoddam per quod iudicare ſatagunt de fidelitate miniſtrorum; ſecundo oſtendit de hoc iudicio ſe non curare, ſed Deo reſervare, ibi, *Mihi autem pro minimo eſt ut a vobis iudicer*; tertio concludit prohibitionem temerarii iudicii, ibi, *Itaque nolite ante tempus iudicare*. Circa primum conſiderandum eſt, quod miniſtrorum, & diſpenſatorum Chriſti quidam ſunt fideles, quidam infideles. Infideles diſpenſatores ſunt qui in diſpenſandis divinis (*d*) myſteriis non intendunt utilitatem populi, & honorem Chriſti, & utilitatem mem-

(a) *Al.* ad quod. (b) *Al. iterum* ad quod. (c) *Al. omittitur* donavi. (d) *Al.* miniſteriis.

membrorum eius, ſecundum illud Luc. xvi. 11. „ In iniquo mammona fideles non fuiſtis. “ Fideles autem qui in omnibus intendunt honorem Dei, & utilitatem membrorum eius, ſecundum illud Luc. xii. 42. „ Quiſputas eſt fidelis ſervus, & prudens „ quem conſtituit dominus ſuper familiam „ ſuam? “ Qui autem ſunt fideles, divino iudicio manifeſtabuntur in futuro. Sed Corinthii temere volebant diſcutere qui diſpenſatores eſſent fideles, vel infideles; & hoc eſt quod dicit: *Hic*, hoc eſt inter vos, *iam*, ideſt præſenti tempore, *quæritur*, ideſt diſcutitur, *ut quis*, ideſt aliquis, *inter diſpenſatores fidelis inveniatur*. Iudicabant enim plures eſſe infideles, vix aliquem virum putantes eſſe fidelem, ſecundum illud Prov. xx. 6. „ Multi viri miſericordes vo„ cantur; virum autem fidelem quis inve„ niet? “ Deinde cum dicit, *Mihi autem pro minimo eſt*, oſtendit ſe hoc iudicium reputare nihil: & circa hoc tria facit. Primo ponit quod non curat circa hoc ab aliis iudicari, dicens: *Mihi autem*, qui ſum minimus inter diſpenſatores, *pro minimo eſt*, ideſt minima bona reputo, *ut a vobis iudicer*, ſcilicet eſſe fidelis, vel infidelis. Et ne putarent ab Apoſtolo hæc dici in eorum contemptum, ac ſi eorum iudicium deſpiceret, quaſi vilium perſonarum, ſubiungit: *Aut ab humano* intellectu, qui eſt dies hominis; ſecundum illud Ioan. xi. 9. „ Qui „ ambulat in die, non offendit, quia lu„ cem huius mundi videt: “ vel ad litteram, *aut ab humano die*, ideſt ab intellectu in hoc tempore (*a*) iudicantium; quaſi dicat: Veſtrum, vel quorumcumque hominum iudicium parum curo. Hierem. xvii. 16. „ Diem hominis non deſideravi, tu „ ſcis. “

Eſt autem ſciendum, quod de iudicio hominum dupliciter debet curari. Uno modo quantum ad alios, qui ex eorum bono vel ædificantur, vel ſcandalizantur; & ſic ſancti non pro minimo, ſed pro magno habent ab hominibus iudicari, cum Dominus dicat Matth. v. 16. „ Videant opera „ veſtra bona, & glorificent Patrem ve„ ſtrum qui in cælis eſt. “ Alio modo quantum ad ſeipſos; & ſic non curant multum, quia nec gloriam humanam concupiſcunt, ſecundum illud I. Theſſ. ii. 6. „ Neque gloriam ab hominibus quæren„ tes, neque aliquid a vobis, neque ab „ aliis: “ neque opprobrium hominis timent, ſecundum illud Eſa. li. 7. „ Nolite „ timere opprobrium hominum, & blaſ„ phemias eorum ne timeatis. “ Unde Apoſtolus ſignanter dicit, *Mihi autem*, ideſt quantum ad me pertinet. Non autem id pro nullo eſt, ſed pro minimo: quia bona temporalia, inter quæ bona fama computatur, non ſunt nulla bona, ſed minima, ut Auguſtinus dicit in Lib. (I. cap. xv. & xvi.) de libero Arbitrio. Unde & Sap. vii. 9. „ Omne aurum in comparatio„ ne illius arena eſt exigua. “

Secundo oſtendit quod neque ſeipſum iudicare præſumit, dicens: *Sed neque meipſum iudico*.

Videtur autem hoc eſſe contra id quod infra xi. 31. dicitur: *Si noſmetipſos diiudicaremus, non utique iudicaremur*. Debet ergo quilibet iudicare ſeipſum.

Sed ſciendum eſt, quod iudicio diſcuſſionis, de quo Apoſtolus hic loquitur, quilibet debet iudicare ſeipſum, ſecundum illud Pſalm. lxxvi. 7. „ Exercitabar, & ſcope„ bam ſpiritum meum: “ & ſimiliter iudicio condemnationis, & reprehenſionis in manifeſtis malis, ſecundum illud Iob xiii. 15. „ Arguam coram eo vias meas. “ Sed iudicio abſolutionis non debet aliquis præſumere ſe iudicare ut innocentem: unde dicitur Iob ix. 20. „ Si iuſtificare me vo„ luero, os meum condemnabit me: ſi in„ nocentem (*b*) oſtendero, pravum me „ comprobabit. “ Cuius rationem aſſignat, dicens: *Nihil mihi conſcius ſum*; ideſt, non habeo alicuius peccati mortalis conſcientiam, ſecundum illud Iob xxvii. 6. „ Ne„ que reprehendit me cor meum in omni „ vita mea; “ *ſed non in hoc iuſtificatus ſum*; ideſt, non ſufficit ad hoc quod me iuſtum pronuntiem, quia poſſunt aliqua peccata in me latere, quæ ignoro, ſecundum illud Pſalm. xviii. 13. „ Delicta quis intelli„ git? “ & Iob ix. 21. dicitur: „ Et ſi „ ſimplex fuero, hoc ipſum ignorabit ani„ ma mea. “

Tertio concludit cui hoc iudicium reſervetur, dicens: *Qui autem iudicat me, Dominus eſt*; ideſt, ad ſolum Deum pertinet iudicare utrum ſim fidelis miniſter, an non: hoc enim pertinet ad intentionem cordis, quam ſolus Deus ponderare poteſt, ſecundum illud Prov. xvi. 2. „ Spirituum pon„ derator eſt Dominus: “ & Hierem. xvii. 9. „ Pravum eſt cor hominis, & inſcruta„ bile: quis cognoſcet illud? Ego Domi„ nus probans renes, & ſcrutans cor„ da. “

Dein.

(a) *Al.* iudicantibus. (b) *Al.* conſidero.

Digitized by Google

Deinde cum dicit, *Itaque nolite ante tempus iudicare* , concludit prohibitionem temerarii iudicii : & circa hoc tria facit . Primo prohibet prævenire divinum iudicium , dicens : *Itaque*, exemplo meo, qui neque meipſum iudico , neque ab aliis iudicari curo , ſed iudicium meum Deo reſervo , *nolite ante tempus iudicare*: quia, ut dicitur Eccle. VIII. 6. „ omni negotio tempus eſt , & opportunitas : “ *quoad uſque veniat Dominus* , ſcilicet ad iudicandum , ſecundum illud Eſa. III. 14. „ Dominus ad iudicium veniet cum ſenatoribus populi ſui . “ Unde & Dominus dixit Matth. VII. 1. „ Nolite iudicare . “ Sed hoc intelligendum eſt de occultis ; de manifeſtis autem iudicare commiſſum eſt a Deo hominibus , ſecundum illud Deut. I. 16. „ Audite illos, & quod iuſtum eſt iudicate . “ Sunt enim aliqua manifeſta non ſolum per evidentiam facti , ſicut notoria , ſed etiam propter confeſſionem , aut teſtium probationem . Occulta vero Deus ſuo reſervat iudicio . Sunt autem occulta nobis quæ latent in corde , vel etiam in abſcondito fiunt ; & de his dicitur in Pſalm. IV. 5. „ Quæ dicitis in cordibus veſtris , in cubilibus veſtris compungimini . “ Unde homo quidem de his eſt temerarius iudex , ſicut iudex delegatus , qui excedit formam mandati (a) iudicii, de cauſa non ſibi commiſſa . Eſt ergo temerarium iudicium , quando aliquis de dubiis iudicat; perverſum autem, quando falſum iudicium profert : & quamvis non ſit iudicandum circa perſonas , puta ut aliquis iudicet malum hominem qui bonus eſt ; tamen multo gravius eſt ut iudicium pervertatur de rebus ipſis ; puta, ſi quis diceret virginitatem eſſe malam , & fornicationem bonam; contra quod dicitur Eſa. V. 20. „ Væ qui dicitis bonum malum , & malum bonum . “ Secundo deſcribit perfectionem futuri divini iudicii , dicens: *Qui*, ſcilicet Dominus ad iudicandum veniens, *illuminabit abſcondita tenebrarum*; ideſt, faciet eſſe lucida , & manifeſta ea quæ occulte in tenebris facta ſunt; *& manifeſtabit conſilia cordium* , (b) ideſt omnia cordis occulta , ſecundum illud Iob XII. 22. „ Qui revelat occulta de tenebris, & producit in lucem umbram mortis: “ & Sophon. I. 12. „ Scrutabor Hieruſalem in lucernis . “ Quod quidem eſt intelligendum tam de bonis, quam de malis quæ non ſunt per pœnitentiam tecta , ſecundum illud Pſalm. XXXI. 1. „ Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt peccata . “ Tertio ponit fructum quem boni reportabunt de divino iudicio, dicens : *Et tunc laus erit unicuique* , ſcilicet bonorum, *a Deo*: quæ quidem laus vera erit, quia Deus nec decipi , nec decipere poteſt . Rom. II. 29. „ Cuius laus non ex hominibus , ſed ex Deo eſt : “ & II. Corinth. X. 18. „ Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat. “

LECTIO II.

HAEc autem , fratres , transfiguravi in me , & Apollo propter vos , ut in nobis diſcatis, ne ſupra quam ſcriptum eſt , unus adverſus alterum infletur pro alio . Quis enim te diſcernit ? Quid autem habes quod non accepiſti ? Si autem accepiſti, quid gloriaris , quaſi non acceperis ? Iam ſaturati eſtis , iam divites facti eſtis: ſine nobis regnatis; & utinam regnetis , ut & nos vobiſcum regnemus . Puto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit, tamquam morti deſtinatos: quia ſpectaculum facti ſumus mundo, & Angelis, & hominibus. Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto; nos infirmi , vos autem fortes ; vos nobiles , nos autem ignobiles . Uſque in hanc horam & eſurimus , & ſitimus , & nudi ſumus, & colaphis cædimur , & inſtabiles ſumus , & laboramus operantes manibus noſtris . Maledicimur , & benedicimus ; perſecutionem patimur , & ſuſtinemus ; blaſphemamur , & obſecramus . Tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus omnium peripſema uſque adhuc.

POſtquam Apoſtolus reprehendit in Corinthiis temeritatem,qua miniſtros Chriſti iudicabant , hic arguit eorum elationem, qua miniſtros Chriſti contemnebant : & circa hoc tria facit . Primo proponit quod intendit; ſecundo rationem aſſignat , ibi,

(a) *Al.* iudicis. (b) *Al.* ideſt omnia corda.

ibi, *Quis enim te diſcernit*? tertio eorum contemptum ironice loquens irridet, ibi, *Iam ſaturati eſtis*. Circa primum conſiderandum eſt, quod Apoſtolus ſupra volens reprimere contentiones Corinthiorum, quas habebant ratione miniſtrorum, uſus fuerat nominibus bonorum miniſtrorum Chriſti; ſicut ſupra I. 12. dixit: *Unuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ*: & ſupra III. 22. ubi dixit: *Sive Paulus, ſive Apollo, ſive Cephas*: & tamen non gloriabantur de bonis miniſtris Chriſti, nec propter eos diſſidebant, ſed propter pſeudoapoſtolos: quos nominare noluit, ne videretur ex odio, vel invidia contra eos loqui; ſed loco eorum poſuerat nomen ſuum, & aliorum bonorum prædicatorum; & hoc eſt quod dicit: *Hæc autem, fratres*, ſcilicet quæ dixi de miniſtris de quibus gloriamini, & pro quibus contenditis, *transfiguravi*, ideſt figuraliter loquens transtuli, *in me, & Apollo*. Dicitur enim Proverb. I. 6. „ Animadvertet „ parabolam, & interpretationem, verba „ ſapientum, & ænigmata eorum. “ Et hoc *propter vos*, ideſt veſtram utilitatem: II. Corinth. IV. 15. „ Omnia propter vos: “ *ut in nobis diſcatis, ne unus veſtrum infletur*, ideſt ſuperbia adverſus alium proximum ſuum, *pro alio*, ſcilicet pro quocumque miniſtro Chriſti, *ſupra quam ſcriptum eſt*, ideſt ultra formam vobis in præmiſſis deſcriptam. Dicitur enim Sap. IV. 19. „ Diſrumpet illos inflatos ſine voce. “

Deinde cum dicit, *Quis enim te diſcernit*? aſſignat rationem quare unus non debeat contra alium inflari: & primo ponit rationem, dicens: *Quis enim te diſcernit*? Quod poteſt intelligi dupliciter. Uno modo ſic. *Quis enim te diſcernit* a maſſa perditorum? Tu teipſum diſcernere non potes: unde non habes in te unde contra alium ſuperbias. Et de hac diſcretione dicitur in Pſalm. XLII. I. „ Iudica me Deus, & diſ„ cerne cauſam meam de gente non ſan„ cta. “ Alio modo poteſt intelligi: *Quis te diſcernit*? ſcilicet ſuperiorem faciens proximo tuo: hoc quod tu facere non potes: unde contra eum ſuperbire non debes. Et de hac diſcretione dicitur Eccli. XXXIII. 2. „ In multitudine diſciplinæ (*a*) Dominus „ ſeparavit eos, & immutavit vias illo„ rum. “ Sed inter homines, inquantum ſunt fideles Chriſti, non eſt diſcretio: quia, ut dicitur Rom. XII. 5. „ Multi unum „ corpus ſumus in Chriſto: “ & Act. XV, 9. dicit Petrus: „ Nihil diſcrevit inter nos „ & illos, fide purificans corda eorum. “ Secundo excludit quamdam rationem. Poſſet enim aliquis diſcerni a bonis, vel a malis, melior eis exiſtens propter bona quæ habet, puta fidem, ſapientiam, & huiuſmodi. Sed hoc excludit Apoſtolus, dicens: *Quid autem habes quod non accepiſti*? quaſi dicat, nihil: omnia enim bona ſunt a Deo, ſecundum illud Pſalm. CIII. 28. „ Aperien„ te te manum tuam omnia implebuntur „ bonitate: “ & I. Paralip. XXIX. 14. „ Tua ſunt omnia, & quæ de manu tua „ accepimus, dedimus tibi. Et ex hoc concludit propoſitum, dicens: *Si autem accepiſti, quid gloriaris, quaſi non acceperis*? Ille igitur gloriatur quaſi non accipiens qui de ſeipſo gloriatur, & non de Deo, ſicut de quibuſdam dicitur in Pſalm. XLVIII. 7. „ Qui „ confidunt in virtute ſua, & in multitu„ dine divitiarum ſuarum gloriantur. “ Et ad hoc pertinet prima ſpecies ſuperbiæ, qua ſcilicet aliquis ſuperbiendo, quod habet, dicit a ſeipſo habere, iuxta illud Pſalm. XI. 5. „ Labia noſtra a nobis ſunt: „ quis noſter dominus eſt? “ Ille autem gloriatur quaſi accipiens, qui omnia Deo aſcribens gloriatur de ipſo, ſicut ſupra I. 31. dictum eſt: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*. Sic autem gloriari non eſt ſuperbire, ſed humiliari ſub Deo, cui homo dat gloriam, ſecundum illud Eccli. ult. 23. „ Danti mihi ſapientiam, dabo glo„ riam. “

Deinde cum dicit, *Iam ſaturati eſtis*, irridet eorum ſuperbiam, qui Apoſtolos Chriſti contemnebant: & primo in generali; ſecundo in ſpeciali, ibi, *Nos ſtulti ſumus propter Chriſtum*. Circa primum duo facit. Primo irridet in eis quod ſe nimis præſumebant; ſecundo deridet in eis quod Apoſtolos contemnebant, ibi, *Puto enim quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit tamquam morti deſtinatos*. Circa primum duo facit. Primo irridet eos de præſumptione qua ſibi attribuebant quod non habebant; ſecundo irridet eos de hoc quod ſibi ſingulariter attribuebant quod ſingulariter non habebant, ibi, *Sine nobis regnatis*. Attribuebant autem ſibi abundantiam bonorum: quorum quædam ſunt interiora; & quantum ad hoc dicit: *Iam ſaturati eſtis*? ideſt, vobis videtur quod ſaturati eſtis, ideſt abundanter refecti ſpirituali dulcedine, de qua dicitur in Pſalm. XVI. 15. „ Satiabor dum manifeſtabitur gloria tua. “

Poterat.

(a) *Al.* Domini.

Poterat autem eis ſecundum veritatem dici, quod *iam ſaturati eſtis*, non plenitudine, ſed faſtidio, ſecundum illud Proverb. XXVII. 7. „Anima ſatiata calcabit favum." Quædam vero ſunt bona exteriora; & quantum ad hoc dicit: *Iam divites facti eſtis*, ſicut vobis videtur, ſcilicet divitiis ſpiritualibus, de quibus dicitur Eſa. XXXIII. 6. „Divitiæ ſalutis, ſapientia, & ſcien„tia." Simile eſt quod dicitur Apoc. III. 17. „Dicis, quia dives ſum, & locuples „valde, & nullius egeo."

Sed contra hoc videtur illud quod ſupra dixit in principio, dicens (cap. I. 5.) *Quia in omnibus divites facti eſtis in illo in omni verbo, & in omni ſcientia.*

Sed dicendum eſt, quod ſupra dixit quantum ab bonos qui inter eos erant; hic autem dicit quantum ad præſumptuoſos qui ſuperbiebant de eo quod non habebant. Poteſt & aliter diſtingui ſatietas, & divitiæ, ut ſaturitas referatur ad uſum gratiæ, quo quis ſpiritualibus fruitur; divitiæ autem ad ipſos habitus gratiarum.

Secundo, cum dicit, *Sine nobis regnatis*, irridet eos, quod ſibi ſingulariter attribuebant quod non habebant: unde dicit: *Sine nobis regnatis*; ideſt, ita vobis videtur quod regnum ad vos pertineat, non ad nos. Sic enim erant decepti a pſeudoapoſtolis ut crederent ſe ſolos habere fidei veritatem, quæ in regno Dei conſiſtit; Apoſtolum autem, & ſequaces eius errare: contra quos dicitur Eſa. V. 8. „Numquid habitabitis vos ſo„li in medio terræ?" Et ne videatur Apoſtolus ex invidia hoc dicere, ſubiungit: *Utinam* (a) *regnetis*. Optat enim ut veram fidem habeant, ſecundum illud Act. XXVI. 29. „Opto omnes qui audiunt, tales fieri „qualis & ego ſum, exceptis vinculis his." Et ut eis exempla humilitatis præbeat, ſubiungit: *Ut & nos regnemus vobiſcum*; quaſi dicat: Si aliquam excellentiam haberis, non dedignamur vos ſequi, ſicut vos dedignamini ſequi nos, contra illud quod dicitur Gal. IV. 18. „Quod bonum eſt æmulamini in „bono ſemper."

Et eſt advertendum, quod Apoſtolus hic quatuor ſpecies ſuperbiæ tangit: quarum prima eſt quando aliquis reputat ſe non habere a Deo quod habet; quam tangit dicens: *Quid glorìaris, quaſi non acceperis?* Et hoc etiam poteſt reduci ad ſecundam ſpeciem, qua aliquis exiſtimat propriis meritis accepiſſe. Tertia ſpecies eſt qua quis iactat ſe habere quod non habet; & quantum ad hoc dicit: *Iam ſaturati eſtis*, *iam divites facti eſtis*. Quarta ſpecies, quando aliquis, deſpectis ceteris, ſingulariter vult videri; & ad hoc pertinet quod dicit: *Sine nobis regnatis*.

Deinde cum dicit, *Puto quod Deus nos Apoſtolos noviſſimos oſtendit*, irridet eos de hoc quod Apoſtolos Chriſti contemnebant: & primo irriſorie ponit contemptum; ſecundo cauſam contemptus, ibi, *Quia ſpectaculum facti ſumus*. Dicit ergo primo: Prius dixi, quod ſine nobis regnatis: *puto enim*, ideſt vos putare videmini, *quod Deus nos Apoſtolos oſtendit noviſſimos*, cum tamen infra XII. dicatur, quod Deus in Eccleſia poſuit primum Apoſtolos. Sic enim impletur quod dicitur Matth. XX. 16. „Erunt „primi noviſſimi, & noviſſimi primi." Et ponit exemplum: *Tamquam morti deſtinatos*: illi enim qui ſunt condemnati ad mortem, noviſſimi habentur inter homines, utpote quos indignum ſit vivere; & tales, Apoſtoli reputantur a mundanis hominibus, ſecundum illud Pſal. XLIII. 22. „AEſtimati „ſumus ſicut oves occiſionis." Deinde cum dicit, *Quia ſpectaculum facti ſumus*, aſſignat cauſam contemptus. Circa quod conſiderandum eſt, quod quando aliqui ſunt condemnati ad mortem, convocantur homines ad eorum occiſionem, quaſi ad ſpectaculum; & hoc maxime fiebat circa eos qui damnabantur ad beſtias: & quia Apoſtoli erant quaſi morti deſtinati, ſubiungit: *Quia ſpectaculum facti ſumus mundo*; quaſi totus mundus concurrat ad ſpectandum noſtram occiſionem, ſecundum illud Pſ. XLIII. 14. „Poſuiſti nos opprobrium vicinis no„ſtris." Exponit autem quid nomine mundi intelligat, cum ſubdit: *Et Angelis, & hominibus*, ſcilicet bonis, & malis. Concurrebant enim ad eorum ſpectaculum boni homines ad compatiendum, & exemplum patientiæ ſumendum, mali homines ad perſequendum, & irridendum.

Deinde cum dicit, *Nos ſtulti propter Chriſtum*, irridet eos in ſpeciali, quod Apoſtolos contemnebant: & circa hoc duo facit. Primo ponit contemptum; ſecundo cauſam contemptus, ibi, *Uſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus &c.* Circa primum irridet eorum contemptum quantum ad hoc quod ſibi excellentiam, Apoſtolis defectum attribuebant: & primo quantum ad perfectionem intellectus; & quantum ad hoc dicit: *Nos ſtulti* ſumus *propter Chriſtum*; ideſt, ſtulti reputamur, quia crucem Chriſti prædica-

(a) Al. *regnaretis*.

dicamus: ſupra i. 18. *Verbum crucis pereuntibus ſtultitia eſt*: & etiam quia propter Chriſtum opprobria, & contentiones ſuſtinemus, ſecundum illud Sap v. 4. „ Nos inſenſati vitam illorum æſtimabamus inſaniam: " item ut legitur Act. xxvi. 24. „ Feſtus dixit Paulo: Inſanis Paule: multæ te litteræ ad inſaniam adducunt. " *Vos*, ſecundum veſtram reputationem, eſtis *prudentes in Chriſto*: quia ſcilicet nec crucem eius publice confiteri audetis, nec perſecutionem (*a*) pro eo ſuſtinetis. Prover. xxvi. 16. „ Sapientior ſibi videtur piger ſeptem viris loquentibus ſententias. " Secundo quantum ad poteſtatem actionis, cum dicit: *Nos infirmi* reputamur, ſcilicet in exterioribus, propter afflictiones quas ſuſtinemus. II. Corinth. ii. 9. „ Libenter gloriabor in infirmitatibus meis. " *Vos autem*, ſcilicet ſecundum veſtram reputationem, eſtis *fortes*, ſcilicet in rebus corporalibus, quia ſecure vivitis ſine tribulatione. Eſa. v. 22. „ Væ qui potentes eſtis ad bibendum vinum, & viri fortes ad miſcendam ebrietatem. " *Vos nobiles*, ſcilicet eſtis ſecundum veſtram æſtimationem, ideſt honore digni, qui exterius contumelias non patimini: Eſa. xix. 11. „ Filius ſapientium ego, filius Regum antiquorum: " *nos autem ignobiles* ſumus, ſecundum veſtram, & aliorum reputationem, quia contemptibiles habemur: ſupra i. 28. *Quæ contemptibilia ſunt mundi, & ignobilia elegit Deus*. Et tamen ſecundum rei veritatem eſt e converſo: ſoli enim contemptibiles illi ſunt qui Deum contemnunt, ſecundum illud I. Reg. ii. 30. „ Qui autem contemnunt me, erunt ignobiles. "

Deinde cum dicit, *Uſque in hanc horam eſurimus*, aſſignat cauſam contemptus: & primo ponit pro cauſa defectum bonorum temporalium; ſecundo mala quæ in eis intelligebantur, ibi, *Maledicimur, & benedicimus*; tertio concludit intentum, ibi, *Tamquam purgamenta huius mundi facti ſumus*. Circa primum duo facit. Primo ponit defectum quem patiebantur in rebus neceſſariis: unde quantum ad ea quæ pertinent ad victum dicit: *Uſque in hanc horam*, ideſt continue a converſione noſtra uſque in præſens tempus, *eſurimus*, *& ſitimus*. II. Corinth. xi. 17. „ In fame, & ſiti. " Quantum vero ad veſtitum ſubdit: *Et nudi ſumus*, ideſt propter veſtimentorum inopiam, quia etiam interdum expoliabantur. Iob xxiv. 7. „ Nudos dimittunt homines, veſtimenta tollentes, quibus non eſt operimentum in frigore. "

Sed contra eſt quod dicitur in Pſal. xxvi. 24. „ Non vidi iuſtum derelictum, nec ſemen eius quærens pacem. "

Sed dicendum eſt, quod ita patiebantur Apoſtoli quod non derelinquebantur, quia divina providentia moderabatur in eis & abundantiam, & inopiam quantum eis expediebat ad virtutis exercitium: unde & Apoſtolus Philipp. iv. 12. „ Ubique & in omnibus inſtitutus ſum, & ſaturari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati: omnia poſſum in eo qui me confortat. "

Secundo ponit defectum eorum quæ pertinent ad bene eſſe humanæ vitæ: quorum primum eſt reverentia ab hominibus exhibita, contra quod dicit: *Et colaphis cædimur*: quod quidem fit magis ad opprobrium, quam ad pœnam: unde de Chriſto legimus Matth. xxvi. quod expuerunt in faciem ſuam, & colaphis eum ceciderunt. Secundo requiritur quies in loco, contra quod dicitur: *Et inſtabiles ſumus*: tum quia expellebantur a perſecutoribus de loco in locum, ſecundum illud Matth. x. 23. „ Si vos perſecuti fuerint in una civitate, fugite in aliam: " tum etiam quia pro executione ſui officii diſcurrebant ubique, ſecundum illud Ioan. xv. 16. „ Poſui vos ut eatis. " Tertio requiritur miniſtrantium auxilium, contra quod dicitur: *Et laboramus operantes manibus noſtris*: tum quia aliquando nullus dabat eis unde poſſent ſuſtentari; tum etiam quia labore manuum ſuarum victum acquirebant, vel ad vitandum fidelium gravamen, vel ad repellendum pſeudoapoſtolos, qui propter quæſtum prædicabant, ut habetur II. Corinth. xii. tum etiam ut darent otioſis laborandi exemplum, ut habetur II. Theſs. iii. unde dicit Paulus Act. xx. 34. „ Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ. "

Deinde cum dicit, *Maledicimur &c.* ponit mala quæ Apoſtoli patiebantur: & primo in verbis, cum dicit: *Maledicimur*; ideſt, mala de nobis dicunt homines, vel ad detrahendum, vel ad contumelias inferendum, vel etiam mala imprecando: Hier. xv. 10. „ Omnes maledicunt mihi: " *& benedicimus*; ideſt, reddimus bonum pro malo, ſecundum illud I. Pet. iii. 9. „ Non reddentes maledictum pro maledicto, ſed e contra benedicentes. " Secundo in factis;

(a) *Al. omittitur* pro eo.

ctis; & quantum ad hoc dicit: *Perſecutionem patimur*, non ſolum quantum ad hoc quod fugamur de loco ad locum, quod proprie perſecutio dicitur, ſed quantum ad hoc quod multipliciter tribulamur, ſecundum illud Pſalm. CXVIII. 157. „ Multi qui „ perſequuntur me, & tribulant me: " *& ſuſtinemus*, in Chriſto ſcilicet omnia patienter. Eccli. I. 29. „ Uſque ad tempus „ ſuſtinebit patiens. " Tertio tangit cauſam utriuſque, cum dicit: *Blaſphemamur*; ideſt, blaſphemiæ imponuntur nobis, dum dicimur magi, vel malefici, & reputamur Dei inimici, ſecundum illud Ioan. XVI. 2. „ Venit hora ut omnis qui interficit vos, „ arbitretur obſequium ſe præſtare Deo: " & Rom. III. 8. „ Sicut blaſphemamur, & „ aiunt quidam nos dicere: Faciamus ma„ la, ut veniant bona: " tamen *obſecramus* Deum pro his qui nos perſequuntur, & blaſphemant, ſecundum illud Matth. V. 44. „ Orate pro perſequentibus, & calu„ mniantibus vos. "

Deinde cum dicit, *Tamquam purgamenta facti ſumus*, concludit ex omnibus præmiſſis eorum contemptum, dicens: Et propter omnia prædicta *facti ſumus tamquam purgamenta huius mundi*; ideſt, reputati ſumus & a Iudæis, & a Gentilibus, ut per nos mundus inquinetur; & propter noſtram occiſionem mundus purgetur, & tamquam ſimus *periſema* omnium. Dicitur autem periſema, quodcumque purgamentum, puta vel pomi, vel ferri, vel cuiuſcumque alterius rei. Et hoc *uſque adhuc*, quia ſcilicet continue hoc patimur. Sed quandoque deficiet, ſecundum illud Sap. V. 3. ubi ex ore impiorum dicitur: „ Hi ſunt quos aliquan„ do habuimus in deriſum, & in ſimilitu„ dinem improperii: " & poſtea 5. ſubditur: „ Quomodo ergo computati ſunt in„ ter filios Dei? "

LECTIO III.

NOn ut confundam vos, hæc ſcribo, ſed ut filios meos cariſſimos moneo. Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres. Nam in Chriſto Ieſu per Evangelium ego vos genui. Rogo ergo vos, imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus cariſſimus, & fidelis in Domino, qui vos commonefaciat vias meas, quæ ſunt in Chriſto Ieſu, ſicut ubique in omni Eccleſia doceo. Tamquam non venturus ſim ad vos, inflati ſunt quidam. Veniam ad vos cito, ſi Dominus voluerit, & cognoſcam, non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem: non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute. Quid vultis? In virga veniam ad vos, an in caritate, & in ſpiritu manſuetudinis?

POſtquam Apoſtolus reprehendit Corinthios de hoc quod Apoſtolos temere iudicabant, & præſumptuoſe contemnebant, hic inſtat ad eorum correctionem: & primo admonitionis verbo; ſecundo, exemplo, ibi, *Rogo ergo vos*, fratres, *imitatores mei eſtote*; tertio correctionis flagello, ibi, *Tamquam non venturus ſim ad vos, inflati ſunt quidam*. Circa primum tria facit. Primo ponit admonitionis modum, dicens: *Hæc*, ſcilicet quæ in ſerie Epiſtolæ hucuſque vobis dixi, *ſcribo, non ut confundam vos*, ſcilicet mala confuſione, quæ in deſperationem mittit; quamvis velim vos confundi confuſione quæ peccatum vitat, ſecundum illud Eccli. IV. 25. „ Eſt confuſio adducens „ peccatum, & eſt confuſio adducens gra„ tiam, & gloriam. " *Sed* prædicta *moneo vos, ut filios*. Eccli. VII. 25. „ Filii tibi „ ſunt? Erudi illos (a) & curva illos a „ pueritia eorum. " Secundo oſtendit debitum admonendi (b) modum, dicens: *Nam ſi decem millia pædagogorum habeatis in Chriſto, ſed non multos patres*. Ubi conſiderandum eſt, quod pater eſt qui primo generat; pædagogus autem eſt qui iam natum nutrit, & erudit. Galat. III. 24. „ Lex pędagogus „ noſter fuit in Chriſto. " Dicit ergo Apoſtolus ſe patrem eorum in Chriſto, quia eis primo Evangelium prædicavit. Unde aſſignans rationem eius quod dixerat, ſubdit: *Nam in Chriſto Ieſu per Evangelium vos genui*. Eſt autem generatio proceſſus ad vitam; homo autem vivit in Chriſto per fidem: Galat. II. 20. „ Quod autem nunc vivo in „ carne, in fide vivo Filii Dei: " fides autem (ut dicitur Rom. X. 17.) eſt „ ex au„ ditu, auditus autem per verbum. " Unde

(a) *Al.* & cura. (b) *Al.* mittitur modum.

de verbum Dei eſt ſemen quo Apoſtolus eos genuit in Chriſto: unde Iac. I. 18. „ Voluntarie nos genuit verbo veritatis. “ Alios autem dicit pædagogos, quia poſtquam fidem receperant, eos adiuvarunt; ut intelligatur eſſe eadem comparatio, quantum ad prædicationem Evangelii, pædagogi ad patrem, & quæ ſupra III. poſita eſt rigatoris ad plantatorem, & ſuperædificatoris ad fundatorem.

Deinde cum dicit, *Rogo ergo vos*, fratres, inſtat ad corrigendum eos ſuo exemplo: & primo hortatur eos ad imitandum ſuum exemplum, dicens: *Ergo* ex quo eſtis filii, cum bonorum filiorum ſit imitari patres, *rogo vos*, *imitatores mei eſtote*, ſcilicet ut non temere iudicetis, ſicut nec ego, quia neque meipſum iudicare præſumo; & de vobis humilia ſentiatis, & de aliis maiora. Unde non ſine cauſa tali modo loquendi uſus eſt: *Nos infirmi*, *vos fortes*. II. Theſ. III. 9. „ Ut formam noſmetipſos daremus vobis ad imitandum. “ Advertendum eſt autem, quod eoſdem quos ſupra filios nominavit, nunc nominat fratres. Dixerat autem ſuos filios in Chriſto, quia eos non ſibi, ſed Chriſto genuerat; & quia ipſe genitus erat a Chriſto, ex conſequenti eos habebat ut fratres, & filios. Intantum ergo debebant eum imitari ut patrem, inquantum & ipſe Chriſtum imitabatur, qui eſt omnium principalis pater. Et per hoc ſubtrahitur ſubditis occaſio de adhærendo malis exemplis prælatorum. Unde in hoc ſubditi ſolum prælatos imitari debent in quo ipſi Chriſtum imitantur, qui eſt infallibilis regula veritatis: unde ſeipſum Apoſtolis in exemplum poſuit Ioan. XIII. 15. „ Exemplum dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, ita & vos faciatis. “ Quod quidem exemplum Paulus ſequebatur, ſecundum illud Iob XXIII. 11. „ Veſtigia eius ſecutus eſt pes meus; viam eius cuſtodivi, & non declinavi ab ea. “ Secundo removet excuſationem ignorantię, dicens: *Ideo miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus cariſſimus, & fidelis in Domino*: ſecundum illud Philip. II. 20. de Timotheo loquens: „ Neminem habeo ita unanimem, qui ſincera affectione pro vobis ſolicitus ſit: “ *qui vos commonefaciat vias meas*; ideſt, qui vos doceat meos proceſſus, ideſt omnia opera, & moneat vos ad ea ſequendum, ſecundum illud Hier. VI. 16. „ Interrogate de ſemitis antiquis, quæ ſit via bona, & ambulate in ea. “ *Quæ* quidem viæ *ſunt in Chriſto*; & ideo non debetis dedignari eas ſequi, ſecundum illud Pſalm. XXIV. 4. „ Vias tuas, Domine, demonſtra mihi. “ Et non videatur vobis hoc oneroſum, quia hoc communiter omnibus impono. Unde ſubdit: *Sicut ubique in Eccleſia doceo*. Coloſs. I. 5. „ Audiſtis veritatis Evangelium, quod pervenit ad vos, ſicut & in univerſo mundo. “ Vel hoc quod dicit, *Vias meas*, referendum eſt ad opera; quod vero dicit, *Sicut & ubique*, ad documenta. Ad hoc enim miſſus erat Timotheus, ut induceret eos ad imitanda opera, & tenenda Apoſtoli documenta.

Deinde cum dicit, *Tamquam non venturus ſim ad vos*, comminatur eis correctionis flagellum: & primo oſtendit eos eſſe dignos correctionis flagello, dicens: *Tamquam non venturus ſim ad vos, inflati ſunt quidam*, ſcilicet veſtrum, quaſi non timentes per me de ſua ſuperbia convinci, & tamen digni ſunt flagellis: nam humiles ſolis verbis corriguntur, ſuperbi flagellis indigent, ſecundum illud Iob XL. 7. „ Reſpice cunctos ſuperbos, & confunde eos. “ Secundo prænuntiat eis ſuum adventum, quo veniet ad iudicandum: ubi primo prænuntiat adventum, dicens: *Veniam autem cito ad vos*. Et quia dicitur Proverb. XVI. 9. „ Cor hominis diſponit viam ſuam, ſed Domini eſt dirigere greſſus eius: “ ideo ſubdit: *Si Dominus voluerit*. Iac. IV. 15. „ Si Dominus voluerit, & ſi vixerimus, faciemus hoc, aut illud. “ Secundo prænuntiat eis ſuam iudiciariam cognitionem, cum dicit: *Et cognoſcam*, ſcilicet ordine iudiciario, ſecundum illud Iob XXIX. 16. „ Cauſam quam neſciebam, diligentiſſime inveſtigabam: “ *non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem*; quaſi dicat: Non propter hæc ex mea examinatione approbabuntur qui abundant in verbis, ſed ſi abundarent in virtute: quia, ut dicitur Prov. XIV. 23. „ ubi verba ſunt plurima, ibi frequenter egeſtas. “ Tertio rationem aſſignat, dicens: *Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute*; ideſt, non ideo aliqui pertinent ad regnum Dei, quia abundant in ſermone, ſecundum illud Matth. VII. 21. „ Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, intrabit in regnum cælorum, ſed qui facit voluntatem Patris mei. “ Ultimo comminatur eis correctionem, reſervans tamen correctionem arbitrio eorum, dicens: *Quid vultis? In virga*, ſcilicet diſciplinæ, *veniam ad vos*, ſcilicet caſtigandos, *an in caritate*, ideſt oſtenſione amoris, *& in ſpiritu manſuetudinis?* ut ſcilicet nihil

hil durius vobiſcum agam: hoc enim pendet (a) ex vobis. Nam ſi vos in via ſtultitiæ permanetis, oportet me ad vos cum virga venire, ſecundum illud Proverb. xxii. 15. „ Stultitia colligata eſt in corde pueri, „ & virga diſciplinæ fugabit eam. " Si vero vos correxeritis, oſtendam vobis caritatem, & manſuetudinem: Galat. ult. 1. „ Vos qui ſpirituales eſtis, inſtruite huiuſmodi in ſpiritu lenitatis. " Hoc autem non dicit, quin ſi in virga veniens, non cum caritate veniret, cum ſcriptum ſit Proverb. xiii. 24. „ Qui parcit virgæ, „ odit filium ſuum; qui autem diligit il„ lum, inſtanter erudit: " ſed quia ille qui caſtigatur virga, non ſentit interdum dulcedinem caritatis, ſicut illi quos blande conſolatur.

CAPITIS QUINTI

LECTIO I.

OMnino auditur inter vos fornicatio, & talis fornicatio qualis nec inter Gentes, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrum qui hoc opus fecit. Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicavi ut præſens eum qui ſic operatus eſt, in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti congregatis vobis, & meo ſpiritu cum virtute Domini Ieſu, tradere huiuſmodi hominem ſatanæ in interitum carnis, ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POſtquam Apoſtolus proſecutus eſt ea quæ pertinent ad baptiſmi ſacramentum, hic incipit proſequi ea quæ pertinent ad matrimonium: & primo arguit peccatum contrarium matrimonio, ſcilicet fornicationem; ſecundo agit de ipſo matrimonio capit. vii. ibi, *De quibus autem ſcripſiſtis mihi &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit culpam; ſecundo redarguit eam, ibi, *Non eſt bona gloriatio veſtra.* Circa primum duo facit. Primo ponit culpam cuiuſdam fornicarii; ſecundo culpam aliorum qui peccatum fornicarii tolerabant, ibi, *Et vos inflati eſtis &c.* Circa primum primo ponit tria, quæ pertinent ad culpæ gravitatem. Primo namque oſtendit peccatum eſſe notorium, dicens: Non ſine cauſa quæſivi an velitis quod in virga veniam ad vos: eſt enim in vobis aliquid dignum virga diſciplinæ: quia *fornicatio auditur inter vos omnino*, ſecundum publicam (b) famam; contra quod dicitur Epheſ. v. 3. „ Fornica„ tio autem nec nominetur in vobis. " Eſa. iii. 9. „ Peccatum ſuum, quaſi So„ doma, prædicaverunt, nec abſconde„ runt. " Secundo aggravat peccatum ex comparatione, cum dicit: *Et talis fornicatio qualis nec inter Gentes*, licita reputatur, vel invenitur. Apud Gentiles enim ſimplex fornicatio non reputabatur peccatum: unde Apoſtoli Act. xv. ad hunc errorem excludendum, Gentilibus ad fidem converſis impoſuerant quod abſtineant ſe a fornicatione. Erat tamen quædam fornicationis ſpecies quæ & apud Gentiles illicita habebatur; & ideo dicit: *Ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat*; ſicut dicitur Gen. xlix. 4. „ Effuſus es ſicut aqua: non creſcas, „ quia aſcendiſti cubile patris tui, & ma„ culaſti ſtratum eius. " Hoc autem erat horribile etiam apud Gentiles, utpote contrarium naturali rationi exiſtens. Per naturalem enim reverentiam filii ad parentes, ſecundum omnem ſtatum, & legem, pater, & mater a matrimonio excluditur, ut ſic etiam poſſit intelligi quod habetur Geneſ. ii. 24. „ Propter hoc relinquet homo „ patrem, & matrem (ſcilicet in contra„ ctu matrimonii) & adhærebit uxori ſuæ. " Sicut autem ibi ſubditur, vir, & mulier „ erunt duo in carne una. " Et ideo uxor patris repellitur a matrimonio, ſicut perſona patris, vel matris, ſecundum illud Levit. xviii. 8. „ Turpitudinem uxoris patris „ tui ne diſcooperias: turpitudo enim pa„ tris tui eſt. "

Deinde cum dicit, *Vos inflati eſtis*, ponit culpam eorum qui hoc peccatum tolerabant.

(a) *Al.* in vobis. (b) *Al.* formam.

bant: & primo reprehendit eorum tolerantiam; ſecundo ſupplet quod illi negligebant, ibi, *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu, iam iudicavi*. Circa primum notat in eis tria vitia. Primo ſuperbiam, cum dicit: *Et vos inflati eſtis*, ſcilicet vento ſuperbiæ, reputantes vos innocentes ex comparatione peccatoris; ſicut Luc. XVIII. 11. phariſæus dicebat: „ Non „ ſum ſicut ceteri hominum . . . velut et. „ iam hic publicanus . “ Sap. IV. 19. „ Diſrumpet illos inflatos ſine voce . “ Secundo tangit eorum iniuſtitiam, cum dicit: *Et non magis luctum habuiſtis*, ſcilicet patiendo cauſa peccatoris, ſicut Hier. IX. 1. dicitur: „ Quis dabit capiti meo aquam, „ & oculis meis fontem lacrymarum, ut „ plorem die ac nocte interfectos filiæ po„ puli mei? “ Vera enim iuſtitia, ut dicit Gregorius (hom. XXXIV. ſuper Evang.) compaſſionem habet, non dedignationem. Tertio tangit eorum iudicii negligentiam: *Ut tollatur de medio veſtrum qui hoc opus fecit*. Talis enim compaſſio viri iuſti ad peccatorem vulnerat, & liberat, ſecundum illud Proverb. XXIII. 14. „ Tu virga (*a*) „ percuties eum, & animam eius de infer„ no liberabis . “ Per hoc etiam alii corriguntur, ſecundum illud Proverb. XIX. 25. „ Peſtilente flagellato, ſtultus ſapientior „ erit . “ Unde Eccle. VIII. 11. „ Quia „ non profertur cito contra malos ſenten„ tia, abſque ullo timore filii hominum „ perpetrant mala. “ Debet autem ad correctionem aliorum interdum peccator ſeparari, ubi de contagione timetur, ſecundum illud Proverb. X. 22. „ Eiice deriſo„ rem, & exibit cum eo iurgium, ceſſa„ buntque cauſæ, & contumeliæ. “

Deinde cum dicit, *Ego quidem abſens corpore ... iam iudicavi*, ſupplet eorum negligentiam, ſententiam proferens contra peccatorem: & circa hoc tria facit. Primo ponit auctoritatem iudicantis; ſecundo modum iudicandi, ibi, *Congregatis vobis, & meo ſpiritu cum virtute Domini Ieſu*; tertio ſententiam iudicis, ibi, *Tradere huiuſmodi hominem ſatanæ*. Circa primum duo facit. Primo ponit auctoritatem miniſtri, ſcilicet ſui ipſius.

Videbatur autem contra iudiciarium ordinem, ut condemnaret abſentem, ſecundum illud Act. XXV. 16. „ Non eſt conſue„ tudo Romanis condemnare aliquem, priuſ„ quam is qui accuſatur, præſentes habeat „ accuſatores . “ Sed hoc Apoſtolus excuſat, dicens: *Ego quidem abſens corpore, præſens autem ſpiritu*, ideſt affectu, & ſollicitudine mentis, ſecundum illud Coloſſ. II. 5. „ Et ſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu „ vobiſcum ſum, gaudens, & videns ordi„ nem veſtrum . “ Vel *præſens ſpiritu*, quia per ſpiritum cognoſcebat ea quæ apud ipſos agebantur, ac ſi præſens eſſet, ſicut & Eliſeus dixit IV. Reg. V. 26. „ Nonne „ cor meum in præſenti erat, quando re„ verſus eſt homo de curru ſuo? “ Et quia ſum ſpiritu præſens, *iam iudicavi*; ideſt, ſententiam condemnationis ordinavi in eum qui ſic operatus eſt.

Secundo ponit auctoritatem principalis Domini, dicens: *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti*, ideſt vice, & auctoritate, ſeu cum virtute, & invocatione nominis eius, ſecundum illud Coloſſ. III. 17. „ Omne „ quodcumque facitis in verbo, aut in opere, „ in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti fa„ cite . “ Deinde cum dicit, *Congregatis vobis in unum*, (*b*) oſtendit modum iudicandi: ubi tria tangit. Primo fidelium congregationem, cum dicit: *Congregatis vobis*. Ea enim quæ gravia ſunt, multorum concordi deliberatione punienda ſunt: unde & antiquitus iudices ſedebant in portis, ubi populus congregabatur, ſecundum illud Deut. XVI. 18. „ Iudices conſtitues in omni„ bus portis tuis. “ Unde dicitur in Pſalm. CX. 1. „ In conſilio iuſtorum, & congre„ gatione, magna opera Domini: “ & Matth. XVIII. 20. „ Ubi ſunt duo vel tres „ congregati in nomine meo, ibi ſum in „ medio . “ Secundo adhibet ſuum aſſenſum, cum dicit, *Et meo ſpiritu*, ideſt mea voluntate, & auctoritate, ſecundum illud quod dixerat, *Præſens autem ſpiritu*. Tertio adhibet auctoritatem principalis Domini, ſcilicet Chriſti, dicens: *Cum virtute Domini noſtri Ieſu Chriſti*: ex qua iudicium Eccleſiæ habet robur firmitatis, ſecundum illud Matth. XVIII. 18. „ Quodcumque li„ gaveris ſuper terram, erit ligatum & in „ cælis. “ Deinde cum dicit, *Tradere huiuſmodi hominem ſatanæ*, ponit condemnationis ſententiam: circa quam tria ponit. Primo pœnam, cum dicit: *Tradere huiuſmodi ſatanæ*: ſupple, iudicavi: quod poteſt dupliciter intelligi. Primo quod, (*c*) ſicut Matth. X. Dominus dedit Apoſtolis poteſtatem ſpirituum immundorum, ut eiicerent eos, per eamdem poteſtatem poterant

(a) *Al.* percuties. (b) *Al.* oſtendit modum iudicandi: ea enim quæ gravia ſunt &c. *intermediis omiſſis*. (c) *Al.* ſicut dicitur.

erant imperare ſpiritibus immundis ut vexarent corporaliter quos hac pœna iudicabant dignos. Mandavit ergo Apoſtolus Corinthiis in eius auctoritate tradere prædictum fornicarium ſatanæ corporaliter vexandum. Unde ponit ſecundo huius ſententiæ effectum, cum dicit, *In interitum carnis*, ideſt ad vexationem carnis, & afflictionem, in qua peccavit, ſecundum illud Sap. xi. 17. „ Per quæ peccat quis, „ per hæc & torquetur. " Tertio ponit fructum, cum dicit: *Ut ſpiritus ſalvus ſit in die Domini noſtri Ieſu Chriſti;* ideſt, ut ſalutem conſequatur in die mortis, vel in die iudicii, ſicut ſupra iii. expoſitum eſt: & ſic impletur quod ibi 15. ſubditur: *Ipſe autem ſalvus erit, ſic tamen quaſi per ignem*, pœnæ ſcilicet temporalis. Non enim Apoſtolus ſatanæ tradidit peccatorem, ut eius poteſtati perpetuo ſubiaceret, ſed ut carnis vexatione ad pœnitentiam converteretur, ſecundum illud Eſa. xxviii. 19. „ Sola vexatio intellectum dat auditui. " Eſt autem hæc ſententia Apoſtoli, quam Dominus ſervavit Iob ii. 6. ubi ſatanæ dixit: „ Ecce in manu tua eſt (ſcilicet caro eius) „ verumtamen animam illius ſerva, " ſcilicet illæſam. Alio modo intelligi poteſt quod dicitur, *Tradere huiuſmodi ſatanæ*, ſcilicet per excommunicationis ſententiam, per quam aliquis ſeparatur a communione fidelium, & a participatione ſacramentorum, & privatur Eccleſiæ ſuffragiis, quibus homo munitur contra impugnationem ſatanæ; propter quod de Eccleſia dicitur Cant. vi. 9. „ Terribilis ut caſtrorum acies „ ordinata, " ſcilicet dæmonibus. Quod autem ſubditur, *In interitum carnis*, intelligitur, ut ſcilicet ab Eccleſia ſeparatus, & tentationibus ſatanæ expoſitus, liberius ruat in peccatum, ſecundum illud Apoc. ult. 11. „ Qui in ſordibus eſt, ſordeſcat „ adhuc. " Vocat autem peccata mortalia carnis interitum: quia, ut dicitur Galat. ult. 8. „ Qui ſeminat in carne, de carne & „ metet corruptionem. " Subdit autem: *Ut ſpiritus ſalvus ſit*: ut ſcilicet peccatorum turpitudinem cognoſcens, confundatur, & pœniteat, & ſic ſanetur, ſecundum illud Hier. xxxi. 19. „ Confuſus ſum, & erubui, quoniam ſuſtinui opprobrium adoleſcentiæ meæ. " Poteſt etiam intelligi, *ut ſpiritus eius*, ſcilicet Eccleſiæ, ideſt Spiritus ſanctus Eccleſiæ, *ſalvus ſit*, fidelibus, in die iudicii, ne ſcilicet perdant eum per contagium peccatoris: quia, ut dicitur Sap. i. 5. „Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fictum, & auferet ſe a „ cogitationibus quæ ſunt ſine intelle„ ctu. "

L E C T I O II.

NOn eſt bona gloriatio veſtra. Neſcitis quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? Expurgate vetus fermentum, ut ſitis nova conſperſio, ſicut eſtis azymi. Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ, & nequitiæ, ſed in azymis ſinceritatis, & veritatis.

SUpra Apoſtolus memoravit duplicem culpam, ſcilicet Corinthii fornicatoris, & aliorum qui eius peccatum tolerabant; hic utramque culpam redarguit. Primo culpam tolerantium eius peccatum; ſecundo culpam fornicatoris, ibi, *Corpus autem non fornicationi, ſed Domino*. Circa primum duo facit. Primo redarguit in Corinthiis negligentiam iudicii; ſecundo redarguit in eis quædam alia vitia circa iudicium, vi. cap. *Audet aliquis veſtrum... iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos?* Circa primum duo facit. Primo redarguit eos qui fornicatorem a ſe non ſeparaverant; ſecundo reprobat falſum intellectum quem ex verbis ſuis conceperant, ibi, *Scripſi vobis in Epiſtola &c.* Circa primum duo facit. Primo reprehendit quod fecerant; ſecundo oſtendit quid faciendum ſit, ibi, *Expurgate vetus fermentum*. Circa primum duo facit. Primo reprehendit culpam præteritam quantum ad ſuam radicem: dixerat enim ſupra, quod ex inflatione ſequitur in eis incompaſſio, & ex incompaſſione correctionis negligentia. Arguit ergo primo Corinthiorum elationem, dicens: *Non eſt bona gloriatio veſtra*, qua ſcilicet de defectibus aliorum gloriamini, quaſi vos ſitis innocentes. Debet (a) enim unuſquiſque in Domino gloriari de bonis ſibi divinitus datis, non de aliis, ſecundum illud Galat. vi. 4. „ Opus autem ſuum unuſquiſque probet; „ & ſic

(a) *Al.* autem.

„ & ſic in ſemetipſo gloriam habebit , & „ non in alio . " Præcipue autem malum eſt de malis aliorum gloriari : dicitur enim in Pſalm. li. 3. „ Quid gloriaris in mali- „ tia ? " Secundo aſſignat rationem eius quod dixerat , dicens: *An neſcitis quod modicum fermentum totam maſſam corrumpit* ? quaſi dicat : Hoc ignorare non poteſtis.

Eſt autem ſciendum , quod in fermento duo poſſunt conſiderari. Primo ſapor quem tribuit pani ; & ſecundum hoc per fermentum ſignificatur ſapientia Dei , per quam omnia quæ ſunt hominis , ſapida redduntur, & ſecundum hoc dicitur Matth. xiii. 33. „ Simile eſt regnum cælorum fermen- „ to , quod acceptum mulier abſcondit in „ farinæ ſatis tribus donec fermentatum „ eſt totum . " Secundo in fermento poteſt conſiderari corruptio; & ſecundum hoc per fermentum poteſt intelligi uno modo peccatum, quia ſcilicet per unum hominis peccatum omnia opera eius corrupta redduntur , puta per peccatum ſimulationis, quod comparatur fermento Luc. xii. 1. „ Attendite a fermento phariſæorum, quod „ eſt hypocriſis. " Alio modo per fermentum poteſt intelligi homo peccator ; & ad hoc inducitur hæc ſimilitudo : ſicut enim per modicum fermentum tota maſſa paſtæ corrumpitur , ita per unum peccatorem tota ſocietas inquinatur : unde Eccli. xi. 34. „ Ab una ſcintilla augetur ignis , „ & ab uno doloſo augetur ſanguis . " Et hoc quidem contingit dum per peccatum unius alii provocantur aliqualiter ad peccandum; vel etiam dum peccanti conſentiunt, ſaltem non corrigendo dum poſſunt corrigere, ſecundum illud Rom. i. 32. „ Digni „ ſunt morte non ſolum qui faciunt ea , „ ſed etiam qui conſentiunt facientibus. " Et ideo Corinthiis non erat gloriandum de peccato unius, ſed magis cavendum ne peccato unius omnes inquinarentur ex eius conſortio , ſecundum illud Cant. ii. 2. „ Sicut lilium inter ſpinas , ſic amica mea „ inter filias : " ubi dicit Gloſſa : „ Non „ fuit bonus qui malos tolerare non po- „ tuit . "

Deinde cum dicit , *Expurgate vetus fermentum* , oſtendit quid de cetero ſit faciendum: & primo ponit documentum ; ſecundo rationem aſſignat , ibi , *Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus* . Dicit ergo primo : Quia *modicum fermentum totam maſſam corrumpit* , ideo *expurgate vetus fermentum* ; ideſt , expurgate vos , abiiciendo a vobis vetus fermentum , ideſt fornicarium , qui peccando rediit in vetuſtatem corruptionis antiquæ , ſecundum illud Baruch iii. 11. „ Inveteraſti in terra aliena , coinquinatus „ es cum mortuis. " Quod quidem dicit , quia per ſeparationem unius peccatoris tota ſocietas expurgatur: unde & egreſſo Iuda Dominus dixit Ioan. xiii. 31. „ Nunc „ clarificatus eſt Filius hominis . " Poteſt etiam per vetus fermentum intelligi antiquus error , ſecundum illud Eſa. xxvi. 3. „ Vetus error abiit : " vel etiam corruptio originalis peccati , ſecundum illud Rom. vi. 6. „ Vetus homo noſter ſimul „ crucifixus eſt : " vel etiam quodcumque peccatum actuale , ſecundum illud Coloſſ. iii. 9. „ Expoliantes vos veterem homi- „ nem cum actibus ſuis : " horum enim (a) amotione homo expurgatur. Ponit autem conſequenter purgationis effectum, dicens: *Ut ſitis nova conſperſio*. Dicitur autem conſperſio commixtio aquæ , & farinæ novæ , antequam admiſceatur fermentum . Remoto ergo fermento a fidelibus , ideſt peccatore , vel peccato , remanent ſicut nova conſperſio , ideſt in puritate ſuæ novitatis , ſecundum illud Pſalm. cii. 5. „ Renovabitur ut aquilæ iuventus tua . " Epheſ. iv. 23. „ Renovamini ſpiritu men- „ tis veſtræ . " Deinde ponit modum debitum expurgationis, cum dicit : *Sicut eſtis azymi* , ideſt ſine fermento peccati : dicitur enim ab *a* , quod eſt ſine , & *zima* , quod eſt fermentum . Unde Dominus Matth. xvi. 11. dixit diſcipulis : „ Cave- „ te a fermento phariſæorum , & ſaddu- „ cæorum . "

Deinde cum dicit , *Etenim paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus*, aſſignat rationem eius quod dixerat, ſcilicet quare fideles debent eſſe azymi : quæ quidem ratio ſumitur ex myſterio paſſionis Chriſti : unde primo proponit ipſum myſterium ; ſecundo concludit propoſitum, ibi, *Itaque epulemur . . . in azymis ſinceritatis , & veritatis* . Circa primum conſiderandum eſt , quod inter cetera ſacramenta legalia celeberrimum erat agnus paſchalis , qui , ut præcipitur Exod. xii. immolabatur ab univerſa multitudine filiorum Iſrael , in memoriam illius beneficii quo Angelus percutiens primogenita Ægypti pertranſivit domos Iudæorum , quorum fores linitæ eſſent ſanguine agni : unde nomen paſchæ ſumitur , ſecundum quod ibi dicitur verſ. 11. „ Eſt enim phaſe , ideſt „ tranſitus Domini : " & ultimo virtute huius.

(a) *Al.* admonitione.

huius beneficii tranſivit populus mare rubrum, ut dicitur Exod. xxiv. Ille enim agnus figura fuit Chriſti innocentis, de quo dicitur Ioan. 1. 3. „ Ecce agnus Dei. “ Sicut ergo ille agnus figuralis immolabatur a filiis Iſrael, ut populus Dei liberaretur ab Angelo percutiente, & ut tranſirent mare rubrum liberati de ſervitute AEgypti; ita Chriſtus eſt occiſus a filiis Iſrael, per cuius ſanguinem populus Dei liberatur a diaboli impugnatione, & ſervitute peccati per baptiſmum, quaſi per mare rubrum. Ille autem agnus figuralis paſcha Iudæorum dicebatur, quia in ſignum tranſitus immolabatur: unde dicitur Matth. xxvi. 17. „ Ubi vis paremus tibi comedere paſcha? “ ideſt agnum paſchalem. Dicit ergo Apoſtolus: Ideo debetis eſſe azymi: *etenim*, ideſt quia, ſicut figurale paſcha veteris populi eſt agnus immolatus, ita *paſcha noſtrum*, ideſt novi populi, *eſt Chriſtus immolatus*: cuius etiam immolationi convenit nomen paſchæ, tum ſignificatione linguæ Hebrææ, quod ſignificat tranſitum: Exod. xii. 11. „ Eſt enim phaſe, ideſt tranſitus: “ tum ſignificatione linguæ Græcæ, prout nomen paſchæ ſignificat paſſionem: Chriſtus enim per paſſionem, qua fuit immolatus, tranſivit ex hoc mundo ad Patrem, ut dicitur Ioan. xiii.

Deinde cum dicit, *Itaque epulemur*, concludit propoſitum. Ad cuius evidentiam conſiderandum eſt, quod, ſicut legitur Exod. xii. agnus paſchalis poſt immolationem manducabatur cum azymis panibus. Sicut ergo agnus figuralis fuit figura noſtri paſchæ immolati, ita figuralis obſervantia paſchalis debet conformari obſervantiæ novi paſchæ. Ergo quia Chriſtus immolatus eſt paſcha noſtrum, *itaque epulemur*, ſcilicet manducantes Chriſtum, non ſolum ſacramentaliter, ſecundum illud Ioan. vi. 54. „ Niſi manducaveritis carnem Filii hominis, „ & biberitis eius ſanguinem, non habebitis vitam in vobis; “ ſed ſpiritualiter, fruendo ſapientia eius, ſecundum illud Eccli. xxiv. 29. “ Qui edunt me, adhuc „ eſurient, & qui bibunt me, adhuc ſitient: “ & ſic cum gaudio ſpirituali, ſecundum illud Pſalm. xli. 5. „ In voce „ exultationis, & confeſſionis, ſonus epulantis. “ Deinde determinat modum epulandi, ſecundum conformitatem veritatis ad figuram, dicens: *Non in fermento veteri*, *neque in fermento malitiæ*, *& nequitiæ*. Mandabatur enim Exod. xii. quod omne fermentum non inveniretur in domibus manducantium agnum paſchalem. Fermentum autem habet & vetuſtatem, & corruptionem: unde per remotionem fermenti primo quidem (*a*) poteſt intelligi amotio obſervantiæ præceptorum veteris legis, quæ per paſſionem Chriſti eſt mortificata, ſecundum illud Levit. xxvi. 10. „ Vetera „ novis ſupervenientibus, proiicietis. “ Secundo per remotionem fermenti poteſt intelligi remotio corruptionis peccati, ſicut ſupra dictum eſt, quod modicum fermentum totam corrumpit maſſam; & quantum ad hoc ſubdit: *Neque in fermento malitiæ, & nequitiæ*: ut malitia referatur ad perverſitatem operis, ſecundum illud Iac. 1. 21. „ Abiicientes omnem immunditiam, „ & abundantiam malitiæ. “ Per nequitiam vero intelligitur fraudulenta machinatio: Proverb. xxvi. 25. „ Quando ſummiſerit vocem ſuam, non credideris ei, „ quoniam ſeptem nequitiæ ſunt in corde „ eius. “ Vel ſecundum Gloſſam, cum dicit, *Non in fermento veteri*, removet vetuſtatem peccati in communi; quod autem ſubdit, *Neque in fermento malitiæ*, *& nequitiæ*, (*b*) explicat peccatum per partes; ut malitia dicatur peccatum quod committitur in ſeipſum, nequitia peccatum quod committitur in alium. Excluſo ergo modo indebito epulandi, determinat modum convenientem, ſubdens: *Sed in azymis ſinceritatis, & veritatis*; ideſt, in ſinceritate, & veritate, quæ ſignificantur per azyma. Ponitur autem ſinceritas contra corruptionem peccati: quod ſignificavit cum dixit: *Non in fermento malitiæ*, *& nequitiæ*: nam ſincerum dicitur quod eſt ſine corruptione: unde II. Corinth. 11. 17. dicitur: „ Non „ ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum „ Dei, ſed ex ſinceritate in Chriſto loqui„ mur. “ Veritas vero ponitur contra figuras veteris legis, ſicut Ioan. 1. 17. dicitur: „ Veritas, & gratia per Ieſum Chri„ ſtum facta eſt: “ quia ſcilicet verum paſcha cum veritate, & non cum figuris, celebrare debemus. Unde, ſecundum Gloſſam, per ſinceritatem intelligitur innocentia a vitiis, ſeu novitas vitæ; per veritatem autem iuſtitia bonorum operum, vel rectitudo, quæ fraudem excludit.

(*a*) *Al.* poteſt intelligi obſervantia præceptorum &c. (*b*) *Al.* applicat.

Digitized by Google

LECTIO III.

SCripſi vobis in Epiſtola, ne commiſceamini fornicariis: non utique fornicariis huius mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis ſervientibus: alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe. Nunc autem ſcripſi vobis non commiſceri. Si is qui frater nominatur inter vos, eſt fornicator, aut avarus, aut idolis ſerviens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax; cum huiuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi de his qui foris ſunt iudicare? Nonne de his qui intus ſunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris ſunt, Deus iudicabit. Auferte malum ex vobis ipſis.

INduxerat ſupra Apoſtolus Corinthios ad hoc quod a ſeipſis peccatorem ſepararent; quod quidem prætermiſerant propter falſum intellectum cuiuſdam verbi quod continebatur in Epiſtola quadam quam eis prius miſerat: & ideo pravum ſenſum quem ex verbis conceperant, nunc excludit: unde circa hoc tria facit. Primo reſumit verbum prioris Epiſtolæ; ſecundo excludit falſum intellectum, ibi, *Non utique fornicariis*; tertio exponit verum intellectum, ibi, *Nunc autem ſcripſi vobis*. Dicit ergo primo: Dixi *vobis in Epiſtola* quadam alia, quæ in canone non habetur, *ne commiſceamini fornicariis*; ideſt, non habeatis cum eis ſocietatem, vel communionem, ſecundum illud Prover. I. 15. „Fili mi, ne ambules cum „eis, prohibe pedem tuum a ſemitis eo„rum.“ Eccli. IX. 6. „Non des fornica„riis animam tuam in ullo.“

Deinde cum dicit, *Non utique fornicariis*, excludit falſum intellectum prædicti verbi: & primo proponit quod intendit; ſecundo concludit propoſitum, ibi, *Alioquin debueratis de hoc mundo exiſſe*. Circa primum conſiderandum eſt, quod in prædicto verbo Apoſtoli dupliciter falſum intellectum conceperant Corinthii. Primo quantum ad hoc quod intelligebant illud eſſe dictum de fornicariis infidelibus; ſed illud excludit Apoſtolus, dicens: *Non utique* intendo dicere, quod non commiſceamini *fornicariis huius mundi*. Vocat autem infideles nomine mundi, ſecundum quod dicitur Ioan. I. 10. „Mundus eum non cognovit.“ ſupra I. 21. *Non cognovit mundus per ſapientiam Deum*. Secundo conceperant falſum intellectum quantum ad hoc quod putabant prohibuiſſe Apoſtolum ſolum de fornicariis, non autem de aliis peccatoribus: & ideo ad hoc excludendum ſubdit, *Aut avaris*, qui ſcilicet iniuſte detinent aliena: Epheſ. V. 5. „Avaritia, quæ „eſt idolorum ſervitus, non habet heredi„tatem in regno Chriſti, & Dei:“ *aut rapacibus*, qui ſcilicet violenter diripiunt aliena: infra eodem: „Neque rapaces re„gnum Dei poſſidebunt:“ *aut idolis ſervientibus*; contra quos dicitur Sap. XIV. 27. „Nefandorum enim idolorum cultura o„mnis malitiæ cauſa eſt, & initium, & fi„nis.“ Et eſt ſenſus. Non ſolum vobis prohibui ſocietatem fornicatorum, ſed etiam omnium aliorum peccatorum. Et eſt advertendum, quod per fornicationem quis peccat contra ſeipſum; per avaritiam autem, & rapacitatem contra proximum; per idolorum autem culturam contra Deum: & in his quæ ponit, omne peccati genus intelligitur. Deinde cum dicit, *Alioquin &c.* aſſignat rationem propoſiti, dicens: *Alioquin*, ſi ſcilicet ſit intelligendum verbum prædictum de fornicariis huius mundi, *debueratis de hoc mundo exiſſe*: quia ſcilicet totus mundus talibus plenus eſt: unde non poſſetis tales fornicarios vitare, niſi de hoc mundo exeundo: dicitur enim I. Ioan. V. 19. „Totus „mundus in maligno poſitus eſt.“ Vel aliter. *Debueratis de hoc mundo exiſſe*; quaſi dicat: A tempore converſionis veſtræ debueratis ab infidelibus mundi ſeparari: unde non oportet vos ſuper hoc moneri: dicitur enim Ioan. XV. 19. „Ego elegi vos de mundo.“ Vel aliter. *Debueratis de hoc mundo exiſſe*, ſcilicet per mortem: melius eſt enim hominibus mori, quam peccatoribus in peccatis conſentire: unde dicitur infra IX. 15. *Melius eſt enim mihi mori quam ut gloriam meam quis evacuet*.

Deinde cum dicit, *Nunc autem ſcripſi vobis*, exponit eis verum intellectum: & primo proponit quod intendit; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Quid enim mihi de his qui foris ſunt?* tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Auferte malum ex vobis ipſis*. Dicit ergo primo: Nunc autem ſic expono quod olim ſcripſi vobis, *Non commiſceamini*, ſcilicet fornicariis, & aliis peccatoribus. *Si is qui inter vos frater nominatur*, eo modo quo Dominus dicit Matth. XXIII. 8. „Omnes vos „fratres eſtis.“ Non tamen dicit, Si is

qui

qui frater eſt; ſed *ſi is qui frater nominatur*: quia per peccatum mortale aliquis a caritate recedit, quæ eſt ſpiritualis fraternitatis cauſa: unde Heb. ult. 1. dicitur. „Caritas fraternitatis maneat in vobis:“ Nominatur ergo frater propter fidei veritatem; non autem eſt vere frater propter caritatis defectum, qui eſt ex peccato. Unde ſubditur: *Aut fornicator, aut avarus, aut idolis ſerviens, aut maledicus, aut rapax, aut ebrioſus; cum huiuſmodi nec cibum ſumere*, ſcilicet debetis, ſecundum illud Ioan. II. Canon. verſ. 10. „Si quis venit ad vos, & hanc doctrinam non affert, nolite eum recipere in domo veſtra, nec Ave dixeritis ei; “ quaſi dicat: Per hoc quod dixi, non debere vos miſceri peccatoribus, intellexi de fidelibus, qui nominantur fratres, & ſunt inter vos. Non autem per hoc intelligendum eſt, ſicut dicit Auguſtinus in Lib. (III. cap. 1.) contra Parmenianum, & habetur in Gloſſa hic, quod aliquis extraordinario iudicio debeat a communione aliorum ſeparari: quia frequenter poſſet errare: ſed potius hoc debet fieri ſecundum ordinem Eccleſiæ, quando aliquis a communione repellitur, ut convictus, vel ſponte confeſſus: & ideo ſignanter dicit: *Si is qui nominatur*, ut eam nominationem intelligamus quæ fit per ſententiam (a) Eccleſiæ ordine iudiciario contra aliquem prolatam. Illi autem qui ſic a communione pelluntur, ſunt vitandi quantum ad menſam, ſicut hic dicitur, & quantum ad ſalutationem, ut dicitur in prædicta auctoritate Ioannis, & ulterius quantum ad ſacram communionem: unde in verſu dicitur:

„ Os, orare, vale, communio,
„ menſa negatur, “

ſcilicet excommunicato.

Sed notandum, quod Apoſtolus ſupra non numeravit niſi peccata mortalia, in ſignum quod pro ſolo peccato mortali debet aliquis excommunicari. Et de aliis quidem quæ ponit manifeſtum eſt; ſed de ebrietate poteſt eſſe dubium, quæ non ſemper videtur eſſe peccatum mortale: dicit enim Auguſtinus in ſermone de Purgatorio (inter ſerm. de ſanct. ſerm. xli.) quod ebrietas niſi ſit frequens, non eſt peccatum mortale. Quod credo ideo eſſe, quia ebrietas ex ſuo genere eſt peccatum mortale. Quod enim aliquis propter delectationem vini velit perdere uſum rationis, exponens ſe periculo multa alia peccata perpetrandi, videtur eſſe contrarium caritati. Contingit tamen per accidens, ebrietatem non eſſe peccatum mortale propter ignorantiam vini fortitudinis, vel debilitatis proprii capitis; quæ tamen excuſatio tollitur per frequentem experientiam: & ideo Apoſtolus ſignanter non dicit, Ebrius, ſed *ebrioſus*.

Addit autem duo peccata his quæ ſupra poſuerat, ſcilicet ebrioſum, & maledicum. Refertur autem ebrietas ad genus peccati quod committitur contra ſeipſum, ſub quo continetur, non ſolum luxuria, ſed etiam gula; maledicus autem refertur ad genus peccati quod committitur contra proximum, cui nocet aliquis non ſolum facto, ſed etiam verbo, mala imprecando, vel male diffamando, quod pertinet ad detractionem; vel mala in faciem dicendo, quod pertinet ad contumeliam: & hoc totum pertinet ad rationem maledici, ut ſupra dictum eſt.

Deinde cum dicit, *Quid enim mihi eſt?* aſſignat rationem eius quod dixerat: & circa hoc tria facit. Primo aſſignat rationem, dicens: Dixi hoc eſſe intelligendum de fratribus, & non de infidelibus: *quid enim mihi eſt*, ideſt quid ad me pertinet, *iudicare*, ideſt ſententiam condemnationis ferre, *de his qui foris ſunt*, ideſt de infidelibus, qui ſunt omnino extra Eccleſiam? Prælati enim Eccleſiarum accipiunt ſpiritualem poteſtatem ſuper eos tantum qui ſe fidei ſubdiderunt, ſecundum illud II. Corinth. x. 7. „In promptu habentes ulciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.“ Indirecte tamen prælati Eccleſiarum habent poteſtatem ſuper eos qui foris ſunt, inquantum (b) propter eorum culpam, prohibent fideles, ne illis communicent. Secundo adhibet ſimilitudinem, dicens: *Nonne de his qui intus ſunt, vos iudicatis?* quaſi dicat: Eadem auctoritate vos iudicatis qua & ego: (c) unde ſicut vos non iudicatis niſi de veſtris; ita & ego. Dicitur Eccli. x. 1. „Iudex ſapiens iudicabit populum ſuum.“ Tertio reſpondet tacitæ dubitationi. Poſſet enim videri quod infideles eſſent meliores, qui propter peccata prædicta non condemnantur. Sed hoc excludit, dicens: Ideo nihil mihi de his qui foris ſunt, iudicare: *nam eos qui foris ſunt*, ideſt infideles, *iudicabit Deus*, ſcilicet iudicio condemnationis, non examinationis: quia, ut Gregorius dicit in Moralibus, infideles damnabuntur ſine iudicio diſcuſſionis, & examinationis; & quantum

(a) *Al. emittitur* Eccleſiæ. (b) *Al. deeſt* propter eorum culpam. (c) *Al.* unde nec vos.

tum ad hoc dicitur Ioan. III. 18. „ Qui „ non credit, iam iudicatus eſt; “ ideſt, manifeſtam in ſe habet cauſam condemnationis. Et hoc gravius reſervatur Dei iudicio, ſecundum illud Heb. x. 31. „ Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis. “

Deinde cum dicit, *Auferte malum ex vobis ipſis*, infert concluſionem principaliter intentam, dicens: Ex quo hoc quod dixi, *Non commiſceamini fornicariis*, intelligendum eſt de fidelibus, non de his qui foris ſunt: ergo *auferte malum*, ſcilicet hominem, *ex vobis ipſis*; ideſt, de veſtra ſocietate eiicite, ſecundum illud Deut. XIII. 5. „ Auferes malum de medio tui. “

Eſt ergo conſiderandum ex præmiſſis Apoſtoli verbis, quod non prohibemur communicare infidelibus qui numquam fidem receperunt, propter eorum pœnam. Eſt tamen hoc cavendum aliquibus, ſcilicet infirmis, (a) propter eorum cautelam, ne ſeducantur. Illi vero qui ſunt firmi in fide, poſſunt eis licite communicare, & dare operam converſioni eorum, ut dicitur infra x. 27. *Si quis infidelium vocat vos ad cœnam, & vultis ire; omne quod appoſitum fuerit manducate*. Infidelibus autem qui aliquando fideles fuerunt, vel ſacramentum fidei receperunt, ſicut hæreticis, & apoſtatantibus a fide, ſubtrahitur omnino communio fidelium; & hoc in eorum pœnam, ſicut & ceteris peccatoribus, qui adhuc ſubduntur poteſtati Eccleſiæ.

CAPITIS SEXTI

LECTIO I.

AUdet aliquis veſtrum habens negotium adverſus alterum, iudicari apud iniquos, & non apud ſanctos? An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt; & ſi in vobis iudicabitur mundus, indigni eſtis qui de minimis iudicetis? Neſcitis quoniam angelos iudicabimus? Sæcularia igitur iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum. Ad verecundiam veſtram dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſſit iudicare inter fratrem ſuum? Sed frater cum fratre iudicio contendit, & hoc apud infideles?

SUpra Apoſtolus reprehenderat Corinthios de negligentia iudicii; hic reprehendit in eis quædam alia peccata circa iudicia: & primo quantum ad iudices eorum, coram quibus litigabant: ſecundo quantum ad ipſa iudicia, ibi, *Iam quidem omnino delictum eſt in vobis*. Circa primum tria facit. Primo arguit eos de inordinatione; ſecundo rationem reprehenſionis aſſignat, ibi, *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt*? tertio remedium adhibet, ibi, *Sæcularia igitur iudicia ſi habueritis, contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad iudicandum*. Dicit ergo primo: Ita negligitis in iudicando veſtros, ſed tamen præſumptuoſi eſtis ſubire infidelium iudicia; & hoc eſt quod dicit: *Audet*, ideſt præſumit, *aliquis veſtrum habens negotium*, ſcilicet ſæculare, *adverſus alium*, *iudicari apud iniquos*, ideſt ſubire iudicium infidelium, *& non apud ſanctos*, ideſt apud fideles, qui ſunt ſacramentis fidei ſanctificati. Hoc enim eſt inordinatum multipliciter. Primo quidem quia per hoc derogatur auctoritati fidelium. Secundo quia derogatur dignitati fidelium quantum ad hoc quod infidelium iudicia ſubeunt. Tertio quia per hoc datur occaſio infidelibus iudicibus contemnendi fideles, quos diſſentire vident. Quarto quia per hoc datur occaſio infidelibus iudicibus calumniandi, & opprimendi fideles, quos odio habent propter fidem, & ritus diverſitatem. Et ideo dicitur Deuter. I. 15. „ Tuli de „ tribubus veſtris viros ſapientes, & nobiles... præcepique eis, dicens: Audite illos, & quod iuſtum eſt, iudicate: “ & ibid. XVII. 15. „ Non poteris alterius gentis facere Regem qui non ſit frater „ tuus. “

Sed videtur eſſe contra id quod dicitur I. Pet. II. 13. „ Subditi eſtote omni humanæ creaturæ propter Deum, ſive Regi „ tam-

(a) *Al.* in cautelam.

„ tamquam præcellenti, ſive ducibus tam-„ quam ab eo miſſis:" pertinet enim ad auctoritatem Principis iudicare de ſubditis. Eſt ergo contra ius divinum prohibere quod eius iudicio non ſtetur, ſi ſit infidelis.

Sed dicendum, quod Apoſtolus non prohibet quin fideles ſub infidelibus Principibus conſtituti, eorum iudicio compareant, ſi vocentur: hoc enim eſſet contra ſubiectionem quæ debetur Principibus: ſed prohibet quod fideles non eligant voluntarie infidelium iudicium.

Deinde cum dicit, *An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo iudicabunt*? aſſignat rationem contra id quod illi faciebant, ſumptam ex hoc quod derogabant auctoritati ſanctorum: & primo quantum ad auctoritatem quam habent ſuper res mundanas; ſecundo quantum ad auctoritatem quam habent ad res ſupermundanas, ideſt ſuper angelos, ibi, *An neſcitis quoniam angelos iudicabimus*? Dicit ergo primo: Inordinatum eſt iudicium apud infideles, quia fideles habent auctoritatem iudicandi. *An neſcitis quia ſancti de hoc mundo iudicabunt*? ideſt de hominibus mundanis huius mundi: quod quidem impletur tripliciter. Primo quidem ſecundum comparationem, ſcilicet ſecundum quod non ſolum boni iudicabunt malos, & ſancti mundanos, ſed etiam ſecundum quod boni iudicabuntur a melioribus, & mali iudicabunt peiores, ſecundum illud Matth. XII. 41. „ Viri Ninivitæ ſurgent in iudi-„ cio cum generatione iſta, & condemna-„ bunt eam." Secundo iudicabunt approbando ſententiam iudicis, ſcilicet Chriſti; & hoc erit proprie iuſtorum, ſecundum illud Pſal. LVII. 11. „ Lætabitur iuſtus cum „ viderit vindictam." Unde Sap. III. 8. dicitur: „ Iudicabunt ſancti nationes." Tertio modo per ſententiæ prolationem; & hoc erit Apoſtolorum, & ſimilium, qui contemptis rebus mundi, ſolis ſpiritualibus inhæſerunt. *Spiritualis enim iudicat omnia*, ut dictum eſt ſupra II. 15. unde & Matth. XIX. 28. dicitur: „ Vos qui ſecuti eſtis me, „ ſedebitis ſuper ſedes, iudicantes duode-„ cim tribus Iſrael:" & in Pſalm. CXLIX. 6. dicitur: „ Gladii ancipites in manibus „ eorum, ad faciendam vindictam in natio-„ nibus." Intelligitur autem iſta prolatio ſententiæ non vocalis, ſed ſpiritualis, inquantum per ſuperiores ſanctos, inferiores, vel etiam peccatores, ſpirituali quadam illuminatione illuminabuntur, quales pœnæ, & qualia præmia eis debeantur; ſicut etiam nunc homines illuminantur ab Angelis, vel etiam inferiores Angeli a ſuperioribus. Secundo ex hoc quod dictum eſt, argumentatur ad propoſitum, dicens: *Et ſi in vobis*, ideſt per vos, *iudicabitur mundus*, ideſt mundani homines, *numquid indigni eſtis qui iudicetis de minimis*? ſcilicet de negotiis ſæcularibus. Luc. XVI. 10. „ Qui in modico ini-„ quus eſt, & in maiori iniquus erit." Deinde cum dicit, *Neſcitis quoniam angelos iudicabimus*? argumentatur ad idem ex auctoritate ſanctorum ſuper angelos: & primo ponit eam, dicens: *An neſcitis quoniam* nos, ſcilicet fideles Chriſti, *iudicabimus angelos*? quod quidem poteſt intelligi de malis angelis, qui condemnabuntur a ſanctis, quorum virtute ſunt victi. Unde Luc. X. 19. Dominus dicit: „ Ecce dedi vobis pot-„ eſtatem calcandi ſuper ſerpentes, & ſu-„ per omnem virtutem inimici: " & Pſalm. XC. 13. „ Super aſpidem, & baſiliſcum am-„ bulabis." Poteſt etiam hoc intelligi de bonis Angelis, quorum plurimi in comparatione quadam invenientur Paulo, & ſimilibus ſibi, inferiores. Unde ſignanter non dicit, Iudicabitis, ſed *iudicabimus*. Quamvis (*a*) etiam dici poſſit, quod ex conſequenti, ſi ſancti iudicabunt homines bonos, & malos, erit iudicium de bonis Angelis, quorum accidentale præmium augetur ex præmio ſanctorum per Angelos illuminatorum; & etiam de malis angelis, quorum pœna augetur ex pœna hominum per eos ſeductorum. Secundo argumentatur ad propoſitum, dicens: *Quanto magis ſæcularia*, ſcilicet iudicia, idonei erimus iudicare? Qui enim eſt idoneus ad maiora, multo magis eſt idoneus ad minora. Unde & Dominus, cui commiſerat quinque talenta, poſtmodum commiſit unum, ut habetur Matth. XXV.

Deinde cum dicit, *Sæcularia igitur iudicia*, adhibet remedium contra culpam eorum: & primo ponit remedium; ſecundo exponit, ibi, *Ad verecundiam veſtram dico*. Dicit ergo primo: *Ergo* ex quo ſancti de hoc mundo iudicabunt, *ſi habueritis inter vos ſæcularia iudicia*, quæ tamen habere non debetis, *illos qui ſunt contemptibiles in Eccleſia, conſtituite ad iudicandum*, potius ſcilicet quam iudicemini apud infideles. Unde & in Pſal. CXL. 5. dicitur: „ Corripiet me iuſtus in „ miſericordia, & increpabit me; oleum „ autem peccatoris non impinguet caput „ meum: " & Eccle. IX. 4. dicitur: „ Me-„ lius eſt canis vivus leone mortuo." Deinde

(a) Al. enim.

Digitized by Google

inde cum dicit, *Ad verecundiam veſtram dico*, exponit quo ſenſu prædicta dixit. Poſſet enim aliquis credere, quod ad litteram eſſent eligendi contemptibiliores ad iudicandum; ſed hoc excludit, dicens: *Ad verecundiam veſtram dico*; quaſi dicat: Non hoc dixi, ut ita fiat, ſed ut vos faciam verecundari, illa ſcilicet confuſione quæ adducit gratiam, & gloriam, ut dicitur Eccli. IV. Contemptibiles enim in Eccleſia eſſent eligendi ad iudicandum, ſi non invenirentur inter vos ſapientes; quod eſſet vobis verecundum: unde ſubdit: *Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam qui poſſit iudicare inter fratrem & fratrem? Sed frater cum fratre in iudicio contendit, & hoc apud infideles?* Potius autem quam hoc faceretis, deberetis conſtituere contemptibiles qui ſunt in Eccleſia, ad iudicandum, & ſupplendum defectum ſapientium; qui tamen non eſt apud vos, ſecundum illud quod ſupra I. 5. dixerat: *Divites facti eſtis in illo, in omni verbo, & in omni ſcientia*. Vel aliter ab illo loco *Sæcularia &c.* Dixerat enim, quod ſancti idonei ſunt ad iudicandum ſæcularia; & ideo vult oſtendere per quos iudicia ſæcularia debeant exerceri ſcilicet per contemptibiles qui ſunt in Eccleſia. Vocat autem contemptibiles illos qui ſunt ſapientes in rebus mundanis, per comparationem ad illos qui ſunt ſapientes in rebus divinis; quibus eſt reverentia exhibenda, quia in rebus temporalibus non occupantur, ut ſolis ſpiritualibus vacent; & hoc eſt quod ſubditur: *Ad verecundiam veſtram dico*: ſecundum aliam litteram, *Ad reverentiam veſtram*. Unde & Apoſtoli dixerunt Act. VI. 2. „Non „ eſt æquum relinquere nos verbum Dei, „ & miniſtrare menſis. " Poſtmodum autem redit ad id quod ſupra reprehenderat, ſcilicet quod Corinthii ſub infidelibus iudicibus litigabant, dicens: *Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam?* ſcilicet in rebus temporalibus, quem ſupra contemptibilem dixit. Unde alia non mutantur a prima expoſitione, quæ tamen videtur eſſe magis litteralis.

LECTIO II.

IAm quidem omnino delictum eſt in vobis, quod iudicia habetis inter vos. Quare non magis iniuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis, & hoc fratribus. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare. Neque fornicarii, neque idolis ſervientes, neque adulteri, neque molles, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt. Et hæc aliquando quidem fuiſtis; ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed iuſtificati eſtis in nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti, & in Spiritu Dei noſtri. Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. Omnia mihi licent; ſed ego ſub nullius redigar poteſtate. Eſca ventri, & venter eſcis; Deus autem et hunc, et has deſtruet.

POſtquam Apoſtolus reprehendit Corinthios de hoc quod coram infidelibus iudicibus litigabant, hic reprehendit eos quantum ad ipſa iudicia: & circa hoc duo facit. Primo ponit in quo peccabant circa iudicia; ſecundo manifeſtat quod dixerat, ibi, *An neſcitis quoniam iniqui regnum Dei non poſſidebunt?* Circa primum duo facit. Primo reprehendit in eis circa iudicia id quod eſt licitum, ſed non expediens; ſecundo id quod eſt penitus illicitum, ibi, *Sed vos iniuriam facitis, & fraudatis*. Circa primum duo facit. Primo ponit reprehenſionem; ſecundo removet excuſationem, ibi, *Quare non magis fraudem patimini?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod frater cum fratre in iudicio contendit; quod non ſolum malum eſt, quod apud infideles contenditis, ſed *iam quidem* poſt converſionem veſtram *omnino delictum eſt in vobis*; id eſt, ad delictum vobis reputatur quod *iudicia habetis inter vos*, inter quos ſcilicet debet eſſe pax: quia, ut dicitur II. Timoth. II. 24. „ Servus Domini non oportet litigare, „ ſed manſuetum eſſe ad omnes. "

Apparet autem ex hoc, ut dicit hic Gloſſa Auguſtini (de ſerm. Domini in mon. Lib. II. cap. XIII. & in Enchir. cap. LXXVIII.) quod peccatum eſt iudicium habere contra aliquem. Sed hoc videtur eſſe falſum: quia ſi peccatum eſt iudicium habere, videtur ſequi quod etiam peccatum ſit iudices conſtituere, cum hoc ſit occaſionem dare iudicium habentibus; cum tamen dicatur Deuter. I. 16. „ Audite illos, & quod iuſtum „ eſt iudicate: " & poſtea ſubditur: „ quia „ Dei

„ Dei iudicium eſt. “ Solvitur (*a*) autem in Gloſſa, quod infirmis permittitur in iudicio ſua repetere, non autem perfectis; quibus licet ſua repetere, ſed non in iudicio.

Eſt autem ſciendum hic, quod aliquid eſt perfectis illicitum, aliquid autem omnibus. Perfecti quidem proprium non habent, ſecundum illud Matth. xix. 21. „ Si vis perfectus eſſe, vade, & vende omnia quæ habes, & da pauperibus; & veni, ſequere me: “ & ideo non licet eis in iudicio repetere quaſi propria, cum eis non liceat habere proprium; licet tamen eis in iudicio repetere ea quæ ſunt communia: non enim hoc faciendo peccant, ſed magis merentur: eſt enim opus caritatis, defendere, vel recuperare res pauperum, ſecundum illud Pſal. lxxxi. 4. „ Eripite pauperem, & egenum de manu peccatoris liberate. “ Sed iudicium adverſus aliquem eſt illicitum omnibus quantum ad quatuor. Primo quidem quantum ad cauſam ex qua aliquis iudicium habet, puta ex cupiditate, & avaritia. Unde Luc. xii. 13. cum quidam de turba Domino dixiſſet: „ Dic fratri meo ut dividat mecum hereditatem: “ Dominus dixit: „ Quis me conſtituit iudicem ad dividendum inter vos? “ poſtea ſubdit: „ Videte, & cavete ab omni avaritia. “ Secundo quantum ad modum iudicii, quia ſcilicet cum contentione, & detrimento pacis, iudicium proſequuntur: ut enim dicitur Iac. iii. 16. „ ubi zelus, & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus pravum. “ Et hoc videtur Apoſtolus in eis reprehendere, ut patet ex hoc quod ſupra dixit: *Frater cum fratre in iudicio contendit*. Tertio ex perverſitate iudicii, puta cum aliquis iniuſte, & fraudulenter in iudicio procedit, ſecundum illud Eſa. x. 2. „ Ut opprimerent pauperem, & vim facerent cauſæ humilium populi mei. “ Et hoc etiam Apoſtolus in eis reprehendit, ut patet per id quod ſubdit: *Sed vos iniuriam facitis*. Quarto propter ſcandalum quod ſequitur: unde & Dominus mandat Matth. v. 40. „ Qui vult tecum iudicio contendere, & tunicam tuam tollere, dimitte ei & pallium. “ Ex caritate vero, ſua in iudicio repetere licitum eſt: unde Gregorius dicit in Moralibus: „ Cum curam rerum nobis neceſſitas imponit, quidam dum ea (*b*) rapiunt, ſolummodo ſunt tolerandi, quidam vero ſervata caritate ſunt prohibendi, ſcilicet ne rapientes non ſua, ſemetipſos perdant. “

Deinde cum dicit, *Quare non magis fraudem patimini?* tollit excuſationem. Poſſent enim dicere: Neceſſitas nos inducit ad iudicia habenda, ut ſcilicet reſiſtamus iniuriis, & fraudibus aliorum. Sed hoc excludit ſubdens quantum ad primum: *Quare non magis iniuriam*, ſcilicet manifeſtam, *accipitis?* ſcilicet patienter ſuſtinendo, ſecundum illud quod Dominus dicit Matth. v. 39. „ Si quis te percuſſerit in maxillam, præbe ei & alteram. “ Quantum vero ad ſecundum ſubdit: *Quare non magis fraudem patimini?* idest doloſam ſeductionem, ſecundum illud Matth. v. 41. „ Si quis te angariaverit mille paſſus, vade cum illo & alia duo. “ Sed, ſicut Auguſtinus dicit in Libro de Sermone Domini in monte, hæc præcepta Domini, non ſunt ſemper obſervanda in executione operis, ſed ſemper ſunt habenda in præparatione animi, ut ſcilicet ſimus parati hoc facere, vel ſuſtinere potius quam aliquid agere contra caritatem fraternam.

Deinde cum dicit, *Sed vos iniuriam facitis*, reprehendit in eis id quod eſt omnino illicitum: & primo arguit in eis manifeſtam iniuſtitiam, cum dicit: *Sed vos iniuriam facitis*, ſcilicet manifeſte loquendo contra iuſtitiam aliorum vel in iudicio, vel extra iudicium: Eccli. iv. 27. „ Non placeat tibi iniuria iniuſtorum: “ ſecundo doloſam deceptionem, cum ſubdit, *Et fraudatis*: Proverb. xii. 5. „ Conſilia impiorum fraudulenta: “ tertio aggravat utrumque, cum ſubdit, *Et hoc fratribus*, id eſt fidelibus, ad quos debemus bonum maxime operari, ſecundum illud Gal. ult. 10. „ Dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domeſticos fidei. “ Et ideo contra quoſdam dicitur Hier. xi. 4. „ Omnis frater ſupplantans ſupplantabit; & omnis amicus fraudulenter incedet. “

Deinde cum dicit, *An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt?* manifeſtat quod dixerat: & primo quantum ad id quod eſt omnino illicitum; ſecundo quantum ad id quod eſt licitum, ſed non expediens, ibi, *Omnia mihi licent*. Circa primum duo facit. Primo movet quæſtionem; ſecundo determinat eam, ibi, *Nolite errare*. Dicit ergo primo: Dixi, quod vos iniuriam facitis, & defraudatis, quod eſt iniquitatem commit-

(a) *Al.* enim. (b) *Al.* repetunt.

mittere; ſed *an neſcitis quod iniqui regnum Dei non poſſidebunt*? quaſi dicat: Videmini hæc neſcire, dum ab iniquitate non receditis, cum tamen in Pſalm. VI. 9. & Matth. VII. dicitur: „ Diſcedite a me omnes „ qui operamini iniquitatem. “ Deinde cum dicit, *Nolite errare*, determinat veritatem: & primo oſtendit periculum quod imminet iniquis; ſecundo oſtendit quomodo ipſi hoc periculum evaſerunt, ut timeant iterum in ipſum incidere, ibi, *Et hæc quidem aliquando fuiſtis*. Dicit ergo primo: *Nolite errare*: quod ſignanter dicit, quia circa impunitatem peccatorum aliqui multipliciter errabant, ſecundum illud Sapient. II. 21. „ Et cogitaverunt, & erraverunt. “ Quidam enim Philoſophi erraverunt credentes Deum non habere curam rerum humanarum, ſecundum illud Sophon. I. 12. „ Non faciet Dominus bene, & non faciet „ Dominus male. “ Quidam vero credentes ſolam fidem ſufficientem eſſe ad ſalutem, ſecundum illud Ioan. XI. 26. „ Qui „ credit in me, non morietur in æternum. “ Quidam vero credentes per ſola Chriſti ſacramenta ſalvari, propter id quod dicitur Matth. ult. 16. „ Qui crediderit, & ba„ ptizatus fuerit, ſalvus erit: “ & Ioann. VI. 55. „ Qui manducat meam carnem, & „ bibit meum ſanguinem, habet vitam æ„ ternam. “ Quidam vero propter ſola opera miſericordiæ ſe impune peccare arbitrantur, propter illud quod dicitur Luc. XI. 41. „ Date eleemoſynam, & ecce o„ mnia munda ſunt vobis. “ Nec intelligunt quod hæc omnia ſine caritate non proſunt, ſecundum illud quod dicitur infra XIII. 2. *Si habuero omnem fidem, & diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, caritatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt*: & ideo ſubdit, quod peccata contraria caritati a regno Dei excludunt, in quod ſola caritas introducit, dicens: *Neque fornicarii, neque idolis ſervientes, neque adulteri*, de quibus dicitur Hebr. ultim. 4. „ For„ nicatores, & adulteros iudicabit Deus: “ *neque molles*, ideſt mares muliebria (a) patientes, *neque maſculorum concubitores*, quantum ad agentes in illo vitio, de quibus dicitur Geneſ. XIII. 13. „ Homines Sodomi„ tæ peſſimi erant, & peccatores coram „ Domino nimis: “ *neque avari, neque fures*, de quibus dicitur Zach. V. 3. „ Omnis „ fur, ſicut ſcriptum eſt, iudicabitur: “ *neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces regnum Dei poſſidebunt*: dicitur enim Eſai. XXXV. 8. „ Via ſancta vocabitur: non „ tranſibit per eam pollutus: “ & Apocal. XXI. 27. „ Non intrabit in illam aliquid „ coinquinatum, faciens abominationem. “

Et eſt advertendum, quod hic enumerat eadem vitia quæ in præcedenti capitulo poſuerat; addit autem quædam in genere luxuriæ, ſcilicet adulterium, & vitium contra naturam; in genere autem iniuſtitiæ, furtum.

Deinde cum dicit, *Et hæc quidem aliquando fuiſtis*, oſtendit quomodo prædictum periculum evaſerunt: & primo commemorat ſtatum præteritum, dicens: *Et hæc quidem aliquando fuiſtis*, ſcilicet fornicarii, & idolis ſervientes &c. Et ideo ſpecialiter hæc vitia commemorat, quia in eis abundaverant, ſecundum illud Epheſ. V. 8. „ Era„ tis enim aliquando tenebræ, nunc autem „ lux in Domino. “ Secundo oſtendit quomodo (b) ab his vitiis fuerunt liberati, dicens: *Sed abluti eſtis*, ſcilicet virtute ſanguinis Chriſti in baptiſmo, ſecundum illud Apoc. I. 5. „ Lavit nos a peccatis noſtris „ in ſanguine ſuo: “ *ſed ſanctificati eſtis*, virtute ſanguinis Chriſti per gratiam conſecrati, ſecundum illud Heb. ult. 12. „ Ie„ ſus, (c) ut ſanctificaret per ſuum ſan„ guinem populum, extra portam paſſus „ eſt: “ *ſed iuſtificati eſtis*, ad ſtatum iuſtitiæ, & virtutis, ſecundum illud Rom. VIII. 30. „ Quos vocavit, hos & iuſtifica„ vit. “ Subditur autem horum beneficiorum cauſa: & primo ex parte humanitatis Chriſti, cum dicit: *In nomine Domini noſtri Ieſu Chriſti*, ideſt in fide, & invocatione nominis Chriſti, ſecundum illud Act. IV. 12. „ Non eſt aliud nomen datum ſub cæ„ lo hominibus, in quo oporteat nos ſal„ vos fieri: “ ſecundo ex parte divinitatis, cum ſubdit: *Et in ſpiritu Dei noſtri*, ſecundum illud Ezech. XXXVII. 5. „ Ecce ego „ mittam in vos ſpiritum, & vivetis. “ Quia igitur tam potenti virtute liberati eſtis, ad eadem redire non debetis.

Deinde cum dicit, *Omnia mihi licent &c.* manifeſtat id quod dixerat de prohibitione iudicii, oſtendens quo ſenſu id reprehenderit, quia ſcilicet non reprehendit illud quaſi omnino illicitum, ſed quaſi non expediens, & nocivum: & circa hoc duo facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo

(a) Al. facientes. (b) Al. ab his intus fuerunt liberati. (c) Al. ut ſanctificaret ſuum populum.

do rationem aſſignat, ibi, *Eſca ventri, & venter eſcis*. Circa primum duo facit. Primo proponit, quod reprehenderat, eſſe licitum, ſed non expediens, dicens: *Omnia mihi licent*. Dicuntur autem illa licita quæ homo facere non prohibetur. Eſt autem duplex prohibitio: una coactionis, alia præcepti: & ſecundum hoc quidam intellexerunt illa licere a quibus non prohibentur aliqua neceſſitate cogente: & ideo quia arbitrium hominis naturaliter liberum eſt a coactione, intellexerunt Apoſtolum eo ſenſu dicere: *Omnia mihi licent*: quia ſcilicet libero arbitrio hominis ſubiacent, ſive ſint bona, ſive ſint mala, ſecundum illud Eccli. xv. 18. „ Ante hominem bonum, & malum, vita, & mors: quodcumque voluerit, dabitur ei. “ Sed hic modus loquendi alienus eſt a Scriptura ſacra, in qua dicitur, non licere ea quæ divina lege prohibentur, ſecundum illud Matth. xiv. 4. „ Non licet tibi habere uxorem fratris tui. “ Et ideo quod hic Apoſtolus dicit, *Omnia mihi licent*, non poteſt abſolute intelligi, ſed ut ſit accommoda diſtributio, ſub hoc ſenſu: Omnia mihi licent, quæ ſcilicet divina lege non prohibentur. Et poteſt hoc ad tria referri. Primo quidem ad id quod dixerat de iudiciis, quia ſcilicet unicuique licet omnia ſua iudicio repetere, cum non ſit lege divina prohibitum. Alio modo poteſt referri ad id quod infra viii. dicturus eſt de indifferenti uſu ciborum; ut ſit ſenſus: Licitum eſt mihi omnes cibos comedere, ſecundum illud Tit. i. 15. „ Omnia munda mundis. “ Tertio poteſt referri ad id quod dicturus eſt infra xiv. de ſumptibus accipiendis; ut ſit ſenſus: *Omnia mihi licent*, ſcilicet accipere ad neceſſitatem vitæ, ſicut coapoſtolis meis. Subdit autem: *Sed non omnia exbediunt*. Dicitur autem illud expedire quod eſt ſine impedimento finem conſequendi. Contingit autem quod aliquid non totaliter excludit finem, ſed impedimentum aliquod affert; ſicut matrimonium non excludit hominem a regno Dei, impedimentum tamen affert, quia ſcilicet, ut infra vii. 34. dicit, *qua ſub viro eſt mulier, cogitat quomodo placeat viro*. Unde Matth. xix. 10. diſcipuli dicunt: „ Si ita eſt cauſa hominis cum uxore ſua, non expedit nubere. “ Sic ergo fornicari nec licet, nec expedit, quia totaliter excludit finem, qui eſt vita ęterna; matrimonium autem eſt licitum, ſed non expediens. Secundum igitur hunc modum ſua in iudicio repetere, indifferenter omnibus cibis uti, ſumptus accipere ab his quibus prædicatur, eſt quidem licitum, quia non eſt contra iuſtitiam, nec aliqua prohibetur lege; non tamen eſt expediens: quia vel impeditur pax ad proximum, vel infirmis ſcandalum aliquod generatur, vel aliqua maledicendi occaſio præbetur: unde Eccli. xxxvii. 31. „ [illegible] omnia omnibus expediunt. “ Alio modo poteſt intelligi non abſolute, ſed ſub conditione; ut ſit ſenſus: Dixi, quod neque fornicarii, neque idolis ſervientes &c. regnum Dei poſſidebunt: & ideo hæc non licent, quia finem excludunt. Sed ſi omnia licerent mihi, *non omnia expediunt*: quia per ea præſtatur impedimentum vitæ humanæ. Unde in perſona impiorum dicitur Sap. v. 7. „ Laſſati ſumus in via iniquitatis, & perditionis, & ambulavimus vias difficiles. “ Secundo oſtendit eſſe nocivum id quod ſupra reprehendit, dicens: *Omnia mihi licent*, ut ſupra expoſitum eſt; *ſed tamen ego ſub nullius redigar poteſtate*, ſcilicet hominis. Ille enim qui utitur eo quod non expedit, ſive licitum, ſive illicitum, quodammodo redigitur ſub poteſtate rei alicuius, vel hominis. Rei quidem, quia qui nimis rem aliquam amat, quodammodo ſervus illius rei efficitur, ſecundum illud Rom. ult. 18. „ Huiuſmodi non Chriſto Domino ſerviunt, ſed ſuo ventri: “ hominis autem, quia dum aliquis facit quod non expedit, quodammodo ſubiicitur iudicio aliorum, & ſpecialiter ille qui ſua in iudicio repetit, ſubiicitur poteſtati iudicis. Infra x. 29. *Ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia?*

Deinde cum dicit, *Eſca ventri &c.* aſſignat rationem eius quod dixerat: & primo quare omnia licent, dicens: *Eſca ventri*, ſcilicet debetur, ut ſcilicet in ventre decocta in nutrimentum totius corporis cedat: *& venter eſcis*, ſcilicet recipiendis, & decoquendis deſervit. Quia igitur ex Dei ordinatione venter eſt ſolicitus ad eſcas recipiendas, & eſcæ ad hoc deputatæ ſunt quod in ventre ponantur, ſecundum illud Geneſ. i. 29. „ Ecce dedi vobis omnem eſcam ex cunctis animantibus, ut habeant ad veſcendum: “ non eſt illicitum quod homo res ſuas repetat, vel prædicator ſtipendia accipiat propter neceſſitatem eſcarum, vel ut etiam homo omnibus eſcis utatur. Secundo ibi, *Deus autem & hunc, & has deſtruet*, aſſignat rationem quare omnia non expediunt. Non enim expedit quod homo patiatur aliquod detrimentum in eo quod numquam corrumpitur, ſcilicet in regno cæleſti, propter id quod corrumpitur. Et hoc accidit de eſca, & de ventre.

tre. Ceſſabit enim poſt hanc vitam eſcarum uſus, & ventris: quia corpora reſurgentium conſervabuntur abſque cibo, Deo id faciente; & hoc eſt quod dicit: *Deus autem deſtruet*, id eſt ceſſare faciet, *hunc*, ſcilicet ventrem, non quidem quantum ad eſſentiam, ſed quantum ad effectum quem nunc habet; *& has*, ſcilicet eſcas, quantum pertinent ad uſum hominis: quia in reſurrectione homines erunt ſicut Angeli in cælo, ut dicitur Matth. XXII.

LECTIO III.

Corpus autem non fornicationi, ſed Domino, & Dominus corpori. Deus vero & Dominum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? Abſit. An neſcitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim, inquit, duo in carne una. Qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. Fugite fornicationem. Omne enim peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt; qui autem fornicatur, in corpus ſuum peccat. An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt, quem habetis a Deo, & non eſtis veſtri? Empti enim eſtis pretio magno: glorificate, & portate Deum in corpore veſtro.

Supra Apoſtolus tripliciter reprehendit Corinthios circa iudicia; nunc autem redit ad reprehendendum peccatum fornicarii, cuius ſupra v. mentionem fecerat, & in cuius iudicio Corinthii negligentes erant. Improbat autem fornicationem quatuor rationibus: quarum prima ſumitur ex divina ordinatione; ſecunda ex unione ad Chriſtum, ibi, *Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti?* tertia ex corporis inquinatione, ibi, *Fugite fornicationem*; quarta ex gratiæ dignitate, ibi, *An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti?* Circa primum duo facit. Primo ponit divinam ordinationem; ſecundo ordinationis finem, ibi, *Deus* (a) *vero & Dominum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit*. Circa primum conſiderandum eſt, quod aliqui argumentum ſuæ laſciviæ ſumunt ex ordinatione Dei. Qui enim fornicantur, utuntur ſuo corpore ad uſum a Deo inſtitutum. Sed hoc excludit, dicens, quod eſca eſt ordinata ad ventrem, & venter ad eſcas; *corpus autem* hominis, *non fornicationi*; ideſt, non eſt ordinatum ad fornicandum; *ſed Domino*; id eſt, ad hoc eſt ordinatum, ut ſit Domini noſtri Ieſu Chriſti; *& Dominus corpori*; id eſt, Dominus Ieſus Chriſtus ad hoc datus eſt hominibus, ut humana corpora ſuæ gloriæ conformet, ſecundum illud Philip. III. 21. „ Reformabit corpus humilitatis noſtræ, configuratum corpori „ claritatis ſuæ.

Sed contra hoc videtur eſſe quod ſicut venter ordinatus eſt a Deo ad uſum ciborum; ita quædam membra humani corporis ſunt ordinata a Deo ad uſum generationis, quibus fornicatio exercetur.

Sed attendenda eſt differentia quantum ad duo. Primo quidem quod Apoſtolus ſupra locutus eſt de uno corporis membro, ſcilicet de ventre, hic autem loquitur de toto corpore, quod ſicut non eſt ordinatum ad fornicandum, ita nec ad eſcas ſumendum; ſed potius uſus eſcarum eſt propter corpus, corpus autem propter animam, a qua percipit vitam, ſecundum eius conditionem: & quia omnia ordinantur in Deum ſicut in finem, ideo corpus debet eſſe ſubiectum Domino, & ei dedicatum. Et quia ſupra locutus eſt de uſu eſcarum in communi abſque inordinatione; fornicatio autem eſt uſus inordinatus ex membro (b) fornicatoris. Unde nec ipſa membra ſunt propter fornicationem, ſed propter uſum generationis ordinata ratione, cui omnia membra corporis deſervire debent; ſicut etiam venter non propter crapulam, & ebrietatem, ſed propter convenientem uſum ciborum.

Deinde cum dicit, *Deus vero & Chriſtum ſuſcitavit, & nos ſuſcitabit*, ponit finem ordinationis prædictæ: & primo ponit quid Deus circa Dominum fecerit, dicens: *Deus vero & Dominum*, ſcilicet Dominum Ieſum Chriſtum, *ſuſcitavit* a mortuis, a quo ipſe Chriſtus petit in Pſalm. xl. II. „ Tu „ autem Domine miſerere mei, & reſu„ ſcita me. "Deus autem eſt & Pater, & Fi-

(a) Al. *enim*. (b) Al. fornicationis.

Filius, & Spiritus ſanctus. Unde & ipſe Chriſtus, qui eſt Filius Dei, ſe ſuſcitavit, & ſua virtute reſurrexit, ſecundum illud Pſalm. III. 6. „ Ego dormivi, & ſoporatus ſum, & exurrexi, quia Dominus „ ſuſcepit me: “ & II. Corinth. ult. 4. „ Si „ crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit „ ex virtute Dei. “ Secundo ponit quid circa nos facturus ſit, dicens, quod *nos ſuſcitabit*, Deus, *per virtutem ſuam*, per quam ſcilicet Chriſtum ſuſcitavit, ſecundum illud Rom. VIII. 11. „ Qui ſuſcitavit „ Ieſum Chriſtum a mortuis, vivificabit & „ mortalia corpora veſtra. “ Et eſt advertendum, quod ſupra de eſcis, & ventre loquens, quæ pertinent ad uſum animalis vitæ, dixit eas a Deo deſtruendas; nunc autem loquens de corpore, & Domino, facit mentionem de reſurrectione, quia ſcilicet animali vita ceſſaute, natura corporis in melius reformabitur. Unde patet quod non eſt utendum corpore ad fornicationem, quæ impedit futuram incorruptionem, ſecundum illud Galat. ult. 8. „ Qui ſeminat in „ carne, de carne & metet corruptio„ nem. “

Deinde cum dicit, *Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti?* ponit ſecundam rationem quæ ſumitur ex affinitate humani corporis ad Chriſtum, quæ talis eſt. Membra hominis fornicantis ſunt membra meretricis; ſed membra hominis ſunt membra Chriſti: ergo per fornicationem fiunt membra Chriſti membra meretricis, quod eſt inconveniens. Circa quod quatuor facit. Primo ponit maiorem, dicens: *An neſcitis quoniam corpora veſtra ſunt membra Chriſti?* quaſi dicat: Hoc non debetis neſcire, quia quicumque eſtis regenerati in Chriſto, membra Chriſti eſtis effecti, ſecundum illud infra XII. 27. *Vos eſtis corpus Chriſti, & membra de membro*: & hoc non ſolum quantum ad animas, quæ ab eo iuſtificantur, ſed etiam quantum ad corpora, quæ ab eo reſuſcitabuntur, ut dictum eſt. Secundo ponit concluſionem dicens: *Tollens ergo membra Chriſti*, ideſt iniuſte ſubtrahens ſervitio Chriſti, cui debent deputari, ſecundum illud Rom. VI. 13. „ Ex„ hibeatis membra veſtra arma iuſtitiæ „ Deo: “ *faciam*, ſcilicet eadem, *membra meretricis* eſſe fornicando? *Abſit*: hoc enim eſt horrendum ſacrilegium: unde dicitur Malach. II. 11. „ Contaminavit Iudas ſan„ ctificationem Domini quam dilexit, & „ habuit filiam dei alieni. “ Tertio ponit minorem, dicens: *An neſcitis quia qui adhæret meretrici*, ſcilicet fornicando, *unum corpus efficitur?* ſcilicet per immundam commixtionem. Et ad hoc probandum inducit auctoritatem Geneſis, dicens: *Inquit enim Scriptura*, ſcilicet Geneſ. II. *Erunt duo*, ſcilicet vir, & mulier, *in carne una*; ideſt, per mixtionem carnalem una caro efficiuntur, & ſic membra unius fiunt membra alterius. Sunt enim hæc verba Adæ de viro, & uxore loquentis, quæ Apoſtolus hic etiam ad fornicationem refert, quia ſecundum ſpeciem naturæ non differunt utriuſque actus. Eſt autem intelligendum, quod, ſicut dicit Philoſophus in Lib. de Generatione animalium, in maſculo eſt principium activum generationis, in femina eſt paſſivum. Et ſicut in planta, cuius vita principaliter ordinatur ad generationem, ſemper eſt unum corpus, in quo utrumque principium unitur; ita in animalibus, quæ ordinantur ad altiores actus vitæ, non ſemper eſt unum corpus habens hæc duo principia, ſed ex duobus fit unum in actu generationis: quod quidem non eſt tantum viri: quia, ſicut infra VII. 4. dicitur, *vir non habet poteſtatem ſui corporis, ſed mulier*. Secundo probat minorem, dicens: *Qui autem adhæret Domino*, ſcilicet per fidem, & caritatem, *eſt unus ſpiritus*, cum illo, quia ſcilicet unitur ei unitate ſpirituali, non corporali. Unde & Rom. VIII. 9. dicitur: „ Si quis Spiritum Chri„ ſti non habet, hic non eſt eius: “ & Ioan. XVII. 22. „ Ut ſint unum in nobis, „ ſicut nos unum ſumus, “ ſcilicet per connexionem Spiritus: & quia corpus deſervit ſpiritui, conſequens eſt ut etiam corpora noſtra membra eius ſint cui per ſpiritum unimur, non quidem carnali coniunctione, ſed ſpirituali. Poteſt autem ex præmiſſis duabus rationibus una ratio conflari, ut ſcilicet quia corpus noſtrum non eſt deputatum fornicationi, ſed Domino, hoc ſcilicet modo quod membra noſtra ſunt membra Chriſti, ut poſtmodum exponit, non faciamus ea membra meretricis fornicando.

Deinde cum dicit, *Fugite fornicationem*, ponit tertiam rationem, quæ ſumitur ex corporis inquinatione. Primo ponit concluſionem intentam, dicens: *Fugite fornicationem*. Ubi notandum, quod cetera vitia vincuntur reſiſtendo: quia quanto magis homo particularia conſiderat, & tractat, tanto minus in eis invenit unde delectetur, ſed magis anxietur: ſed vitium fornicationis non vincitur reſiſtendo: quia quanto magis ibi homo cogitat particulare, magis incenditur; ſed vincitur fugiendo, id eſt

eſt totaliter vitando cogitationes immundas, & quaslibet occaſiones, ut dicitur Zach. ii. 6. „ Fugite de terra aquilonis , dicit Do„ minus. “ Secundo aſſignat rationem, dicens : *Omne peccatum , quodcumque fecerit homo , extra corpus eſt*. Ad cuius evidentiam ſciendum, quod quædam peccata non conſummantur in carnali delectatione , ſed in ſola ſpirituali; ideo ſpiritualia vitia dicuntur, ſicut ſuperbia , avaritia, accidia: fornicatio autem completur maxime in carnali delectatione; & ſecundum hoc poſſet intelligi quod hic dicitur : *Omne peccatum, quodcumque fecerit homo , extra corpus eſt* quia ſcilicet completur præter ſui corporis delectationem ; *qui autem fornicatur , in corpus ſuum peccat* , quia ſcilicet eius peccatum in carne conſummatur.

Sed huic expoſitioni contrarium videtur eſſe quod etiam peccatum gulæ conſummatur in delectatione corporis.

Ad quod poſſet dici, quod peccatum gulæ ſub luxuria continetur , inquantum ad ipſam ordinatur, ſecundum illud Epheſ. v. 18. „ Nolite inebriari vino, in quo eſt lu„ xuria . “ Sed melius poteſt dici , quod Apoſtolus non dicit: *Qui fornicatur*, corpore ſuo peccat, quod congrueret primæ expoſitioni ; ſed *peccat in corpus ſuum* , ideſt contra corpus ſuum, corrumpendo, & inquinando illud præter uſum rationis . Unde & Apoc. iii. 4. „ Habes pauca nomi„ na in Sardis , qui non inquinaverunt ve„ ſtimenta ſua , “ ideſt corpus : & ibid. xiv. 4. „ Hi ſunt qui cum mulieribus non „ ſunt coinquinati. “ Vel aliter ſecundum Auguſtinum hic in Gloſſa . *Qui fornicatur, in corpus ſuum peccat* , quia anima eius totaliter carni in illo actu ſubiicitur , ita quod non poſſit aliud ibi cogitare : unde in Pſalm. xxxi. 9. dicitur : „ Nolite fieri „ ſicut equus , & mulus , quibus non eſt „ intellectus. “ Vel aliter : *In corpus ſuum peccat*, ideſt contra uxorem ſuam, quæ dicitur corpus viri , contra quam non ita directe ſunt alia peccata, ſicut viri fornicatio : unde & I. Theſſal. iv. 4. dicitur : „ Ut ſciat unuſquiſque veſtrum poſſidere „ vas ſuum in ſanctificatione , “ ideſt uxorem ſuam . Vel ſecundum Auguſtinum (Lib. I. Retract. cap. xix.) poteſt intelligi de fornicatione ſpirituali , per quam anima adhæret per amorem mundo, & recedit a Deo, ſecundum illud Pſalm. lxxii. 26. „ Perdes omnes qui fornicantur abs „ te . “ Eſt ergo ſenſus . *Qui fornicatur* , recedens a Deo propter amorem mundi , *in corpus ſuum peccat* , ideſt per corporalem concupiſcentiam . Omne autem aliud peccatum, puta quod homo committit ex oblivione , vel ex ignorantia, ſeu negligentia, *eſt extra corpus* , ideſt corporalem concupiſcentiam.

Deinde cum dicit , *An neſcitis quoniam membra veſtra templum ſunt Spiritus ſancti ?* ponit quartam rationem, quæ ſumitur ex dignitate gratiæ : quæ quidem ex duobus conſurgit , ſcilicet ex gratia Spiritus ſancti , & ex redemptione ſanguinis Chriſti . Circa hoc igitur tria facit . Primo proponit dignitatem corporis noſtri , quam habet ex gratia Spiritus ſancti , dicens : *An neſcitis* , quaſi dicat, ignorare non debetis, *quoniam membra veſtra*, ſcilicet corporalia, *templum ſunt Spiritus ſancti?* ſicut ſupra iii. 16. dictum eſt : *Neſcitis quia templum Dei eſtis?* Et huius rationem aſſignat, ſubdens, *Qui in vobis eſt* . Dicitur autem templum , domus Dei . Quia igitur Spiritus ſanctus Deus eſt , conveniens eſt quod in quocumque eſt Spiritus ſanctus , templum Dei dicatur . Eſt autem Spiritus ſanctus principaliter quidem in cordibus hominum , in quibus caritas Dei diffunditur per Spiritum ſanctum , ut dicitur Roman. v. ſed ſecundario etiam eſt in membris corporalibus , inquantum exequuntur opera caritatis . Unde in Pſalm. lxxxiii. 3. dicitur: „Cor „ meum , & caro mea exultaverunt in „ Deum vivum. “ Et ne hanc dignitatem ſibi aſcriberent, ſubdit: *Quem habetis a Deo, non ex vobis* . Unde Ioel. ii. 28. „ Effun„ dam de Spiritu meo ſuper omnem car„ nem: “ & Actor. v. 32. „Spiritum ſuum „ dedit obedientibus ſibi. “ Secundo ponit dignitatem quam habent corpora noſtra ex redemptione ſanguinis Chriſti , dicens : *Et non eſtis veſtri* , ſed Ieſu Chriſti , ſecundum illud Roman. xiv. 8. „ Sive vivimus, „ ſive morimur , Domini ſumus . “ I. Corinth. v. 15. „ Qui vivit , iam non ſibi vi„ vat. “ Rationem huius aſſignat , dicens: *Empti eſtis pretio magno* ; & ideo ſervi eſtis eius qui vos redemit de ſervitute peccati: unde infra vii. 22. dicitur : *Qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti* : *pretio enim empti eſtis* : & in Pſalm. xxx. 6. „ Redemiſti me „ Domine Deus veritatis . “ Dicitur autem pretium redemptionis magnum , quia non eſt corruptibile , ſed æternam habens virtutem, cum ſit ſanguis ipſius Dei æterni : unde I. Petr. i. 18. „ Redempti eſtis „ de vana veſtra converſatione , non cor„ ruptibilibus auro , vel argento , ſed ſan„ guine agni immaculati , & incontamina„ ti , Ieſu Chriſti. “ Tertio infert concluſionem

Digitized by Google

ſionem intentam, dicens: *Glorificate ergo, & portate Deum in corpore veſtro*. Quia enim membra veſtra ſunt templum Dei, in corpore veſtro nihil debet apparere niſi quod ad gloriam Dei pertinet; & hoc eſt glorificare Deum in corpore veſtro: quia in Pſalm. XXVIII. 9. dicitur: „In templo eius „ omnes dicent gloriam." Exod. ult. 32. dicitur: „Operuit nubes tabernaculum te„ ſtimonii, & gloria Domini implevit il„ lud." Quia vero non eſtis veſtri, ſed eſtis ſervi Dei, debet corpus veſtrum portare Deum, ſicut equus, vel aliud animal portat dominum ſuum. Unde in Pſalm. LXXII. 22. dicitur: „Ut iumentum factus ſum „ apud te." Portat autem corpus noſtrum Dominum, inquantum divino miniſterio deputatur. Sic ergo homo debet vitare ne in corpus ſuum peccet fornicando, quod eſt contra gloriam Dei, & contra miniſterium quod corpus noſtrum debet Deo.

CAPITIS SEPTIMI

LECTIO I.

De quibus autem ſcripſiſtis mihi: bonum eſt homini mulierem non tangere; propter fornicationem autem unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque virum ſuum habeat. Uxori vir debitum reddat, ſimiliter autem & uxor viro. Mulier poteſtatem ſui corporis non habet, ſed vir; ſimiliter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare invicem, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi; & iterum revertimini in idipſum, ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, & non ſecundum imperium. Volo autem *omnes homines eſſe ſicut meipſum. Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo; alius quidem ſic, alius vero ſic. Dico autem non nuptis, & viduis: Bonum eſt illis, ſi ſic permanſerint, ſicut & ego. Quod ſi non ſe continent, nubant: melius eſt enim nubere quam uri.

Poſtquam Apoſtolus reprehendit fornicarium, & ſuſtinentes eum, hic accedit ad tractandum de matrimonio: & circa hoc tria facit. Primo determinat de coniugatis, & matrimonio iunctis; ſecundo de virginibus, ibi, *De virginibus autem præceptum Domini non habeo*; tertio de viduis, ibi, *Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius vivit*. Circa primum duo facit. Primo inſtruit eos qui non ſunt matrimonio iuncti, utrum ſcilicet debeant matrimonium contrahere; ſecundo manifeſtat quod dixerat, ibi, *Hoc autem dico ſecundum indulgentiam*. Circa primum duo facit. Primo manifeſtat quid circa hoc ſit per ſe bonum; ſecundo quid neceſſarium, ibi, *Propter fornicationem autem unuſquiſque ſuam uxorem habeat*. Circa primum conſiderandum eſt, quod in deteſtationem fornicationis, contra quam locutus iam fuerat, aliqui non habentes zelum Dei ſecundum ſcientiam, in tantum procedebant quod etiam matrimonium condemnabant, ſecundum illud I. Timoth. IV. 2. „In hypocriſi loquentium mendacium, „ prohibentium nubere:" & quia hoc durum Corinthiis videbatur fidelibus, ſuper hoc Apoſtolo ſcripſerunt, eius ſententiam requirentes; & ideo Apoſtolus eis reſpondet: Ita reprehendi ea quæ facitis; *de quibus autem ſcripſiſtis mihi*, reſpondeo quantum ad matrimonium: *Bonum eſt homini mulierem non tangere*.

Circa quod notandum, quod mulier data eſt viro ad adiutorium generationis: & in hoc differt vis generativa a nutritiva: quia vis nutritiva deſervit homini ad conſervationem individui: unde bonum eſt homini nutrimento uti, quia per hoc eius vita conſervatur: generativa autem non deſervit homini ad conſervationem individui, ſed ad conſervationem ſpeciei: unde

* Al. *omnes vos homines eſſe ſicut meipſum*; in Vulgata verſione omittitur *homines*.

non poteſt dici, quod *bonum eſt homini*, ad
ſuum individuum, *mulierem tangere*. Primo
quidem quantum ad animam, quia, ut Au-
guſtinus dicit in Soliloquiis (Lib. I. cap. I.)
„ Nihil ſic deiicit animam ab arce virtutis
„ ſuæ, ſicut contactus ille corporum, ſine
„ quo uxor haberi non poteſt. “ Et ideo
Exod. XIX. 15. dicitur populo accepturo
legem Dei: „ Eſtote parati in diem ter-
„ tium, & ne appropinquetis uxoribus ve-
„ ſtris. “ I. Reg. XXI. 4. dixit Abimelech
ad David: „ Si mundi ſunt pueri, maxime
„ a mulieribus, manducent panem ſan-
„ ctum. “ Secundo quantum ad corpus,
quod vir ſubiicit per matrimonium pot-
eſtati uxoris, ſe ex libero ſervum conſti-
tuens. Servitus autem hæc præ omnibus
aliis eſt amara: unde & Eccleſ. VII. 27.
dicitur: „ Inveni amariorem morte mulie-
„ rem. “ Tertio quantum ad res exterio-
res, quarum occupatione neceſſe eſt homi-
nem implicari, qui habet uxorem, & fi-
lios nutriendos; cum tamen dicatur II. Ti-
moth. II. 4. „ Nemo militans Deo, impli-
„ cat ſe negotiis ſæcularibus, ut ei pla
„ ceat cui ſe probavit. “

Deinde cum dicit, *Propter fornicationem
autem unuſquiſque ſuam uxorem habeat*,
oſtendit quid circa hoc ſit neceſſarium,
primo quantum ad contractum matrimonii;
ſecundo quantum ad actum matrimonii iam
contracti, ibi, *Uxori vir debitum reddat*.
Circa primum conſiderandum eſt, quod
actus generativæ virtutis ordinatur ad con-
ſervationem ſpeciei per generationem filio-
rum: & quia mulier data eſt viro in adiuto-
rium generationis, prima neceſſitas tangendi
mulierem eſt propter procreationem filio-
rum: unde Geneſ. I, 27. dicitur: „ Maſculum,
„ & feminam creavit eos; & benedixit
„ eis Deus, & ait: Creſcite, & multipli-
„ camini, & replete terram. “ Sed hæc
neceſſitas fuit circa inſtitutionem humani
generis, quamdiu oportuit multiplicari po-
pulum Dei per ſucceſſionem carnis. Sed
Apoſtolus conſiderans humanum genus iam
multiplicatum, & populum Dei iam eſſe
augmentatum, non propagatione carnis,
ſed generatione quæ eſt ex aqua, & Spi-
ritu ſancto; ut dicitur Ioan. III. præter-
miſit hanc neceſſitatem, qua ſcilicet pri-
mitus inſtitutum fuerat matrimonium in
officium naturæ; & proponit ſecundam
neceſſitatem, ſecundum quam inſtitutum
eſt in remedium culpæ. Quia enim car-
nalis concupiſcentia adhuc poſt baptiſmum
in fidelibus remanet, licet non dominetur,
inſtigat homines maxime ad actus venereos,
propter vehementiam delectationis. Et quia
maioris virtutis eſt, totaliter hanc concu-
piſcentiam ſuperare, quam poſſit homini-
bus convenire, ſecundum illud Matth. XIX.
11. „ Non omnes capiunt verbum hoc; “
neceſſarium eſt quod in parte concupiſcen-
tiæ cedatur, & in parte ſuperetur: quod
quidem fit dum actus generationis ratione
ordinatur, & non totaliter homo concupi-
ſcentia ducitur, ſed magis concupiſcentia
ſubditur rationi. Habet autem hoc ratio
naturalis, quod homo utatur generationis
actu ſecundum quod convenit generationi,
& educationi filiorum. Hoc autem in bru-
tis animalibus invenitur, quod in quibuſcum-
que ſpeciebus animalium, ſola femina non
ſufficit ad educationem prolis, maſculus ſi-
mul nutrit prolem cum femina; & ad hoc
exigitur quod maſculus cognoſcat propriam
prolem: & ideo in omnibus talibus anima-
libus, ut patet in columbis, turturibus,
& huiuſmodi, naturaliter indita eſt ſolli-
citudo de educatione prolis; & propter hoc
in huiuſmodi non ſunt vagi, & indifferen-
tes concubitus, ex quibus ſequeretur in-
certitudo prolis; ſed maſculus determina-
tus determinatæ feminæ coniungitur, non
indifferenter quælibet cuilibet; ſicut acci-
dit in canibus, & aliis huiuſmodi anima-
libus, in quibus ſola femina nutrit prolem.
Maxime autem in ſpecie humana maſculus re-
quiritur ad prolis educationem, quæ non
ſolum attenditur ſecundum corporis nutri-
mentum, ſed magis ſecundum nutrimentum
animæ, ſecundum illud Hebr. XII. 9.
„ Patres quidem carnis noſtræ habuimus
„ eruditores, & reverebamur eos. “ Et
ideo ratio naturalis dictat quod in ſpecie
humana non ſint vagi, & incerti concubi-
tus, quales ſunt concubitus fornicarii; ſed
ſint determinati viri ad determinatam fe-
minam: quæ quidem determinatio fit per
legem matrimonii. Sic igitur triplex bonum
habet matrimonium. Primum quidem quod
eſt in officium naturæ, prout ſcilicet or-
dinatur ad generationem, & educationem
prolis; & hoc bonum eſt bonum prolis.
Secundum bonum habet, prout eſt in re-
medium concupiſcentiæ, quæ ſcilicet coar-
ctatur ad determinatam perſonam; & hoc
bonum dicitur fides, quam ſcilicet vir ſer-
vat uxori ſuæ, non accedens ad aliam, &
ſimiliter uxor viro. Tertium bonum habet,
prout in fide contrahitur Chriſti; quod
quidem bonum dicitur ſacramentum, in-
quantum ſignificat coniunctionem Chriſti,
& Eccleſiæ, ſecundum illud Epheſ. V. 32.
„ Sacramentum hoc magnum eſt; ego autem
dico.

„ dico in Chriſto , & Eccleſia . “ Hoc eſt ergo quod dicit : Dictum eſt , quod *bonum eſt homini mulierem non tangere* ; ſed quia ad hoc bonum non ſunt omnes homines idonei , unuſquiſque vir , *propter fornicationem* , ſcilicet vitandam , *ſuam uxorem habeat* , ideſt ſibi determinatam , ut tollantur vagi , & incerti concubitus , quod pertinet ad fornicationem . Unde & Proverb. v. 18. „ Lætare cum muliere adoleſcentiæ tuæ . “ Et poſtea ſubditur verſ. 20. „ Quare ſeduceris , fili mi , ab aliena ? “

Deinde cum dicit, *Uxori vir debitum reddat* , agit de uſu matrimonii contracti: & primo agit de debito reddendo; ſecundo de debiti intermiſſione, ibi, *Nolite fraudare invicem* . Circa primum duo facit . Primo proponit quod intendit , dicens : Dictum eſt, quod *vir habeat uxorem* , & uxor virum : habendi autem hæc eſt ratio , ut vir *reddat debitum uxori* , ſcilicet de ſuo corpore per carnalem commixtionem ; ſimiliter autem *& uxor viro* , quia quantum ad hoc (a) pares iudicantur . Unde mulier non eſt formata de pedibus viri tamquam ancilla , nec de capite tamquam domina , ſed de latere tamquam ſocia, ut legitur Geneſ. 11. Unde & mutuo debent ſibi debitum reddere, ſecundum illud Rom. XIII. 7. „ Reddite omnibus debita . “ Secundo aſſignat debiti rationem , dicens : *Mulier non habet poteſtatem ſui corporis* , ſcilicet ad actum generationis , ut ſcilicet poſſit proprio arbitrio vel continere ſe, vel alteri ſe tradere ; *ſed vir* , ſcilicet habet poteſtatem ſui corporis , quantum ſcilicet ad uſum carnalis copulæ : & ideo uxor debet viro proprii corporis officium offerre. *Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet* , *ſed mulier* : unde & ipſe debet ſui corporis officium offerre uxori , legitimo impedimento ceſſante . Unde & Geneſ. 11. 24. dicitur : „ Adhærebit uxori ſuæ, & erunt duo in carne una. “

Deinde cum dicit , *Nolite fraudare invicem*, agit de intermiſſione debiti reddendi: & primo oſtendit qualiter intermitti debeat actus coniugalis: circa quod docet unum eſſe cavendum , ne ſcilicet hoc per fraudem fiat, dicens: *Nolite fraudare invicem* , ut ſcilicet velit vir continere invita uxore, aut etiam e converſo : quod Apoſtolus fraudem nominat, quia unus ſubtrahit alteri quod ei debetur; quod ad fraudem pertinet, non minus in actu matrimonii quam in aliis rebus. Unde & Prover. XII. 27. dicitur : „ Non inveniet fraudulentus lucrum : “ quia ſcilicet ille qui tali fraude continentiam Deo (b) offert, non lucratur meritum vitæ æternæ. Sicut enim dicit Auguſtinus (epiſt. CXCIX.) non vult Deus tale lucrum tali damno compenſari , ut dum unus coniugum continet altero invito, ille incidat in damnabiles corruptelas. Tria autem docet obſervanda in tali intermiſſione: quorum primum eſt ut fiat ex communi conſenſu: unde dicit: *Niſi forte ex conſenſu*. Unde dicitur Eccli. XXV. 1. „ In tribus beneplacitum eſt ſpiritui „ meo , quæ ſunt probata coram Deo, & „ hominibus: concordia fratrum, amor proximorum, & vir & mulier bene ſibi conſentientes. “ Secundum eſt ut ſit ad certum tempus: unde ſubdit: *Niſi forte ad tempus*: ſecundum illud Eccle. III. 5. „ Tempus amplexandi , & tempus longe fieri „ ab amplexibus . “ Tertium eſt ut hoc fiat propter debitum finem , ſcilicet cauſa ſpiritualium actuum , ad quos continentia reddit magis aptos: unde ſubdit : *Ut vacetis orationi* , ſecundum illud Ioel. II. 14. „ Sacrificium, & libamen Domino Deo noſtro : “ & poſtea ſubdit 16. „ Egrediatur ſponſus de cubili ſuo, & ſponſa de „ thalamo ſuo. “ Secundo agit de reiteratione coniugalis actus: & primo ponit documentum, dicens: *Iterum revertimini in idipſum* , ut ſcilicet vobis invicem debitum reddatis, finito tempore orationis: unde & III. Reg. VIII dicitur, quod celebratis dedicationis ſolemniis, profecti ſunt in tabernacula ſua lætantes . Secundo aſſignat rationem documenti : non enim hoc dicit, quaſi ſit neceſſarium ad ſalutem, ſed ad periculum vitandum : unde ſubdit : *Ne tentet vos ſatanas* id eſt, ne ſua tentatione vos proſternat , ſicut etiam dicitur I. Theſſal. III.5. „ Ne forte vos tentaverit is qui tentat, & inanis ſit labor noſter. “ Tentatio autem ſatanæ non eſt fortibus timenda, de quibus dicitur I. Ioan. II. 14. „ Scribo „ vobis, iuvenes, quoniam fortes eſtis, & „ verbum Dei manet in vobis , & viciſtis „ malignum. “ Eſt autem timenda debilibus: unde ſubdit : *Propter incontinentiam veſtram*, ideſt propter pronitatem ad incontinentiam , ex quo contingit quod diabolus hominem tentando proſternit, & provocatur ad tentandum, ſecundum illud I. Pet. ultim.

(a) *Al.* ad paria. (b) *Al.* conſert.

ultim. 8. „ Circuit quærens quem devo- „ ret. “

Deinde cum dicit, *Hoc autem dico &c.* manifeſtat quo ſenſu prædicta ſunt accipienda: & primo facit quod dictum eſt; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum*; tertio exponit quod dixerat, ibi, *Dico autem non nuptis, & viduis*. Dicit ergo primo: Dixi, quod unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque mulier virum ſuum; & iterum quod poſt continentiam determinati temporis, iterum revertamini in idipſum; *hoc autem dico ſecundum indulgentiam*, ideſt parcens infirmitati veſtræ, *non ſecundum imperium*, quaſi ſcilicet vobis neceſſarium ad ſalutem. Subditis enim ſunt quædam eorum infirmitati indulgenda, & non ad bona imperio cogendi. Unde contra quoſdam prælatos dicitur Ezech. xxxiv. 4. „ Cum auſteritate „ imperabatis eis, & cum potentia; & diſ„ perſi ſunt greges mei. “

Sed videtur Apoſtolus inconvenienter loqui. Indulgentia enim non eſt niſi de peccato. Per hoc ergo quod Apoſtolus ſecundum indulgentiam ſe dicit matrimonium conceſſiſſe, videtur exprimere quod matrimonium ſit peccatum.

Sed ad hoc poteſt reſponderi dupliciter. Uno modo ut indulgentia ſumatur hic pro permiſſione. Eſt autem duplex permiſſio. Una quidem de minus malo, ſicut dicitur Matth. xix. quod Moyſes permiſit Iudæis dare libellum repudii propter duritiam cordis eorum, ſcilicet ad vitandum uxoricidium, ad quod erant proni. Talis autem permiſſio non fit in novo teſtamento propter ſui perfectionem, ſecundum illud Heb. vi. 1. „ Ad perfectum feramur. “ Alia autem eſt permiſſio de minus bono, cum ſcilicet homo præcepto non cogitur ad maius bonum; & hoc modo Apoſtolus hic indulget, ideſt permittit, matrimonium, quod eſt minus bonum quam virginitas, quæ non præcipitur, & quæ eſt maius bonum. Alio modo poteſt accipi indulgentia prout reſpicit culpam, ſecundum illud Eſai. xxvi. 15. „ In„ dulſiſti Domine, indulſiſti genti: “ & ſecundum hoc indulgentia refertur ad actum coniugalem, ſecundum quod habet annexam culpam venialem, tamen propter bona matrimonii, ſine quibus eſſet mortalis. Unde conſiderandum eſt, quod actus coniugalis quandoque quidem eſt meritorius, & abſque omni culpa mortali, vel veniali, puta cum ordinatur ad bonum prolis procreandæ, & educandæ ad cultum Dei: ſic enim eſt actus religionis: vel cum ſit cauſa reddendi debitum, ſic enim eſt actus iuſtitiæ. Omnis autem actus virtutis eſt meritorius, ſi ſit cum caritate. Quandoque vero eſt cum culpa veniali, ſcilicet cum quis ad actum matrimonialem ex concupiſcentia excitatur, quæ tamen infra limites matrimonii ſiſtit, ut ſcilicet cum ſola uxore ſit contentus. Quandoque vero eſt culpa mortalis, puta cum concupiſcentia fertur extra limites matrimonii, ſcilicet cum aliquis accedit ad uxorem, æque libenter, vel libentius ad aliam acceſſurus. Primo ergo modo actus matrimonii non requirit indulgentiam; ſecundo modo habet indulgentiam, inquantum aliquis conſentiens concupiſcentiæ in uxorem, non ſit reus peccati mortalis; tertio modo omnino indulgentiam non habet.

Deinde cum dicit, *Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum*, aſſignat rationem eius quod dixerat: & primo quare non loquatur ſecundum imperium; ſecundo quare loquatur ſecundum indulgentiam, ibi, *Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo*. Circa primum conſiderandum eſt, quod nullus ſapiens præcipit illud cuius contrarium magis vult fieri. Ideo Apoſtolus non præcipit quod homines matrimonium contrahant, vel matrimonio contracto utantur, quia magis vult quod homines contineant; & hoc eſt quod dicit: *Volo autem omnes homines eſſe ſicut meipſum*, ut ſcilicet contineant, ſicut ego contineo: & ſimiliter dicit Act. xxvi. 29. „ Opto apud Deum omnes qui audiunt, „ fieri tales qualis ego ſum. “

Sed contra hoc videtur eſſe, quia ſi omnes homines continerent, ſicut Apoſtolus continebat, ceſſaſſet generatio; & ſic non fuiſſet impletus numerus electorum: quod erat contra diſpoſitionem divinam.

Dicunt quidam, quod Apoſtolo revelatum erat, quod ſi omnes homines ſalvarentur in continentia viventes, ſicut ipſe vivebat, ſufficiebat ad implendum numerum electorum. Sed hoc nulla auctoritate fulcitur; & ideo poteſt dici, quod Apoſtolus volebat omnes homines eſſe continentes, quia ſcilicet volebat hoc de ſingulis, non tamen volebat quod omnes ſimul continerent. Vel poteſt dici, & melius, quod volebat omnes homines eſſe continentes voluntate antecedente, ſicut ipſe dicit I. Timoth. ii. quod Deus vult omnes homines ſalvos fieri, non autem voluntate conſequente, qua Deus vult quoſdam ſalvare, ſcilicet prædeſtinatos, & quoſdam damnare, ſcilicet reprobatos, ſecundum illud Malach. i. 2. „ Iacob dilexi, Eſau autem odio habui. “ Eſt au-

autem voluntas antecedens de eo quod abſolute conſideratum, eſt melius; ſicut omnes homines eſſe ſalvos, vel continentes. Voluntas autem conſequens eſt de eo quod eſt melius, conſideratis circumſtantiis perſonarum, & negotiorum; & ſecundum hoc Deus vult quoſdam damnari, & Apoſtolus quoſdam matrimonio iungi.

Deinde cum dicit, *Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo*, aſſignat rationem quare ſecundum indulgentiam matrimonium permiſerit, quia ſcilicet non quilibet tantæ virtutis donum accepit a Deo, ut ſcilicet poſſit totaliter continere, ſicut & Dominus dixit Matth. XIX. 11. „ Non „ omnes capiunt verbum hoc; ſed qui ca„ pere poteſt, capiat: " & hoc eſt quod dicit: Vellem quidem omnes eſſe continentes; *ſed unuſquiſque proprium*, ideſt ſecundum certam menſuram, *habet donum ex Deo*: *alius quidem ſic*, puta ut in virginitate Deo ſerviat, *alius vero ſic*, ideſt ut Deo ſerviat in matrimonio, ſecundum illud Matth. XXV. 15. „ Uni dedit quinque talenta, alii vero „ duo, alii vero unum, unicuique ſecundum „ propriam virtutem: " & Sapient. VIII. 21. „ Scivi quoniam aliter non poſſum eſſe „ continens, niſi Deus det: & hoc ipſum „ erat ſapientiæ, ſcire cuius eſſet hoc do„ num. "

Deinde cum dicit, *Dico autem non nuptis, & viduis*, exponit quod obſcure dixerat: & primo quantum ad hoc quod dixerat, *Volo omnes homines eſſe ſicut meipſum*, quia ſcilicet hoc eſt abſolute melius: unde dicit: *Dico autem*, ſcilicet exponendo, *non nuptis*, ideſt virginibus, *& viduis*: *Bonum eſt illis, ſi ſic permanſerint*, ſcilicet continentes, *ſicut ego*: ſecundum illud Sapient. IV. 1. „ Quam pulchra eſt caſta generatio cum „ claritate! " Secundo quantum ad hoc quod dixerat, *Sed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo*; quaſi dicat: Quia non quilibet hoc donum (a) accepit a Deo ut contineat. Unde dicit: *Quod ſi non continent*, ideſt ſi donum continendi non acceperunt, *nubant*, ideſt matrimonio iungantur, ſecundum illud I. Timoth. V. 14. „ Vo„ lo iuvenes nubere: " & aſſignat rationem ſubdens: *Melius eſt enim nubere quam uri*, ideſt concupiſcentia ſuperari. Concupiſcentia enim eſt calor quidam noxius: qui ergo concupiſcentia impugnatur, caleſcit quidem, ſed non uritur, niſi humorem gratiæ perdat a concupiſcentia ſuperatus. Unde Iob XXXI. 12. dicitur: „ Ignis eſt uſque „ ad conſummationem devorans, & univer„ ſa eradicans germina. " Eſt autem hic attendendum, quod Apoſtolus utitur abuſiva comparatione. Nam nubere bonum eſt, licet minus, uri autem eſt malum. Melius eſt ergo, ideſt magis tolerandum, quod homo minus bonum habeat, quam quod incurrat incontinentiæ malum; & hoc eſt quod ſupra dixit: *Propter fornicationem*, ſcilicet vitandam, *unuſquiſque ſuam uxorem habeat, & unaquæque ſuum virum habeat*: & poſtmodum: *Ne tentet vos ſatanas propter incontinentiam veſtram*.

LECTIO III.

His autem qui matrimonio iuncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere. Quod ſi diſceſſerit, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam ceteris dico ego, non Dominus: Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam; & ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa, non dimittat virum: ſanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem, & ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem. Alioquin filii veſtri immundi eſſent; nunc autem ſancti ſunt.

Supra Apoſtolus poſuit documenta de contractu matrimonii; hic inſtruit eos qui iam matrimonium contraxerunt, de matrimonio non diſſolvendo: & primo docet eos qui ſunt in matrimonio iuncti, ut in matrimonio maneant; ſecundo ponit utilem doctrinam quantum ad omnes ſtatus vel conditiones hominum, ibi, *Unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet*. Circa primum duo facit. Primo agit de indiſſolubilitate matrimonii quantum ad eos qui ſunt unius cultus; ſecundo quantum ad eos qui ſunt in diſpari cultu, ibi, *Nam ceteris ego dico, non Dominus*. Circa primum duo fa-

(a) Al. concepit.

facit. Primo ponit præceptum de indiſſolubilitate matrimonii; ſecundo docet quid ſit ſervandum quando matrimonium quodammodo ſeparatur, ibi, *Quod ſi diſceſſerit, manere innuptam*. Dicit ergo primo: Dixi non nuptis, ideſt virginibus, & viduis, quod melius eſt eis ſi ſic permanſerint; *his autem qui matrimonio ſunt iuncti* non patet eadem conditio: his enim *præcipio non ego*, ſcilicet indicta mihi auctoritate, *ſed Dominus* hoc præcepit, dicens, Matth. XIX. 6. „ Quos Deus coniunxit, homo non ſeparet: " *præcipio*, inquam, *uxorem a viro non diſcedere*, & ſubintelligendum eſt, excepta cauſa fornicationis, quam Chriſtus excepit, & hic tacetur, quia notiſſima eſt. Hanc ſolam excepit Dominus, ceteras omnes moleſtias iubet pro fide coniugii fortiter ſuſtineri. Matth. XIX. 9. „ Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & aliam duxerit, excepta cauſa fornicationis, mœchatur. " Hoc autem quod dicitur hic, ſecundum Gloſſam Auguſtini intelligitur de coniunctis matrimonialiter, quorum uterque fidelis eſt. *Quod ſi diſceſſerit*, ſcilicet propter cauſam fornicationis, *præcipio*, inquam, *manere innuptam*, vivente marito: quia ſi ſolvitur matrimonium quo ad torum, non tamen quo ad vinculum: *aut viro ſuo reconciliari*, ſcilicet ſi vir non continet. *Et ſimiliter vir uxorem non dimittat*, niſi ob cauſam fornicationis. Similis forma in viro, & in muliere ſervatur: unde ſupplendum eſt quod de uxore præmiſit, ſcilicet quod ſi omnino dimiſerit, non ducat aliam, vel reconcilietur uxori.

Sed contrarium videtur dicere Ambroſius ſuper hunc locum, ubi dicit: „ Ideo non ſubdit de viro, ſicut de muliere, quia licet viro aliam ducere, quia inferior non omnino hac lege utitur qua & ſuperior. " Sed Magiſter dicit a falſariis eſſe appoſitum, & ideo nullatenus eſt tenendum.

Notandum eſt hic, quod ſeptem ſunt caſus in quibus vir non poteſt ob cauſam fornicationis uxorem dimittere. Primus caſus quando ipſemet eam proſtituit; ſecundus quando ipſe cum alia fornicatus fuerit; tertius quando ipſe ei occaſionem fornicandi dedit, ut quia non vult reddere debitum; quartus quando ipſa credens probabiliter virum mortuum, alteri nupſit; quintus quando violenter ab aliquo oppreſſa fuit; ſextus quando ſub ſpecie viri ſui ab altero cognita fuit; ſeptimus quando fuit a viro poſt adulterium manifeſte deprehenſum nihilominus retenta.

Deinde cum dicit, *Nam ceteris dico ego, non Dominus*, agit de inſeparabilitate matrimonii perſonarum diſparis cultus, cum alter eſt fidelis, alter non: ubi primo dicit, quod fidelis non dimittat infidelem, volentem ſine contumelia Creatoris cohabitare; ſecundo quod ſi non vult fidelis, non tenetur eum ſequi, ſed poteſt alteri nubere, ibi, *Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat*; tertio quod niſi infidelis prior recedat, fidelis debet patienter commanere, ibi, *Unde enim mulier ſcis ſi virum ſalvum facies?* In prima primo ponit admonitionem; ſecundo admonitionis rationem, ibi, *Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem*. In prima primo loquitur generaliter tam viris quam feminis; ſecundo ſpecialiter viris, ibi, *Si quis frater uxorem habet infidelem &c.* tertio ſpecialiter feminis, ibi, *Et ſi qua mulier fidelis virum habet infidelem*. Dicit ergo: *Nam ceteris*, ideſt ubi non uterque fidelis eſt, ſed alter fidelis, alter infidelis, *dico ego*, conſulendo, non præcipiendo, *non Dominus*, dixit hoc proprio ore; ac ſi dicat: Et hoc dico ex Deo, licet ipſe non dicat hoc ore proprio: dico, inquam, hoc, *Si quis frater fidelis*, converſus ſcilicet ad fidem in coniugio. Intelligitur enim hoc de his qui in infidelitate contraxerunt, non de his qui in diſpari cultu: tunc enim nullum eſſet matrimonium, ſed eſſent ſeparandi, ſicut fecit Eſdras I. Eſdræ X. *Si quis*, inquam, *habet* talem *uxorem infidelem*, *& hæc conſentit habitare cum illo*, ſine contumelia ſcilicet Creatoris, *non dimittat illam*: conſilium eſt, non præceptum, ut qui contrarium agit, non ſit tranſgreſſor, ſecundum Gloſſam. Deinde cum dicit, *Et ſi qua mulier*, hic loquitur ſpecialiter feminis: ubi primo ſupponit fidem in aliquo, cum dixit, *Et ſi qua mulier*; ſecundo infidelitatem in altero, cum addit, *Virum infidelem*; tertio infidelis voluntatem cohabitandi, ibi, *Et hic conſentit*; quarto conſulit fideli commanere illi, ibi, *Non dimittat*. Dicit ergo: *Et ſimiliter ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & conſentit habitare cum illa*, ſine contumelia Creatoris: nam ſi nollet cohabitare ſine contumelia nominis Chriſti, debet fidelis eum dimittere, quia contumelia Creatoris ſolvit matrimonium, ſecundum Gloſſam, & poteſt fidelis contrahere: ſi, inquam, ita eſt, *non dimittat virum*: conſilium eſt, non præceptum: licet enim infidelem fideli dimittere; ſed tunc non expediebat.

Deinde cum dicit, *Sanctificatus eſt vir*, poſita admonitione, hic ponit admonitionis ra-

rationem: ubi (a) primo allegat exemplum; ſecundo periculum, ibi, *Alioquin filii veſtri immundi eſſent*; tertio fructum, ibi, *Nunc autem ſancti ſunt*. In prima primo exemplificat de viro infideli; ſecundo de muliere, ibi, *Et ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem*. Dicit ergo: *Sanctificatus eſt*; quaſi dicat: Fidelis infidelem volentem cohabitare, non dimittat: hoc ideo dico: *ſanctificatus eſt enim vir infidelis* aliquando *per mulierem fidelem*; ideſt, aliquando contingit quod unus per alium convertitur ad fidem, & ſic ſanctificatur; & hoc iam forte contingerat, ſicut Siſinnius per Theodoram Romæ, tempore Clementis converſus eſt: & ſimiliter *ſanctificata eſt mulier infidelis per virum fidelem*, ſcilicet per ipſius admonitionem, & doctrinam. Alio modo legitur ſic. Ita fidelis infidelem non dimittat: *ſanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem*; ideſt, nullam immunditiam contrahit fidelis ex cohabitatione, vel ex commixtione cum infideli, ſed ſervat veram pudicitiam, ſecundum Auguſtinum. Deinde cum dicit, *Alioquin filii veſtri immundi eſſent*, hoc legitur dupliciter: uno modo de filiis naſcituris, alio modo de iam natis. Primo modo ſic. *Alioquin*, ſcilicet ſi diſceditis, & vos aliis copulatis, *filii veſtri*, qui de hac copula naſcerentur, *immundi eſſent*, ſcilicet ſpurii, quia non de legitimo matrimonio. Nunc autem, ſi permanetis, *ſancti ſunt*, ideſt mundi, quia de legitimis coniugiis nati. Secundo modo legitur ſic. *Alioquin*, ſcilicet ſi diſceditis, *filii veſtri*, iam nati, *immundi eſſent*, ideſt in infidelitate remanerent, ſequentes ſcilicet maiorem partem, quæ tunc erat infidelium. *Nunc autem*, ſi permanetis, *ſancti ſunt*; ideſt, Chriſtiani fiunt.

Deinde cum dicit, *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem*, (b) thema in feſto beatæ Ceciliæ, quæ convertit virum ſuum ad fidem. Inter omnia quæ regunt hominem in via ſalutis, præcipuum eſt ſequi ſocietatem ſanctorum. Hoc oſtendit Pſalmiſta verbo, cum dicit Pſal. xvii. 26. „ Cum ſancto ſanctus eris, & cum viro innocente innocens eris. “ Hoc oſtendit Cecilia facto, ſecundum quod hic dicitur: *Sanctificatus eſt vir infidelis per mulierem fidelem*. In quibus verbis tria commendant ipſam, ſcilicet natura, gratia, & doctrina. Natura humana, quæ notatur in muliere; gratia, quæ notatur in viri ſanctificatione, ut ſibi ſit nobilis per naturam, Deo humilis per fidem, proximo utilis per doctrinam. Doctrina (c) autem redditur commendabilior conſideranti actum, obiectum, & oppoſitum. Actus eſt ſanctificare, obiectum eſt vir, oppoſitum eſt infidelitas. Infidelitas eſt culpa tenacior, virilitas ſexus robuſtior, ſanctificare actus difficilior. Et tamen cum eſſet mulier, per doctrinam ſuam convertit incredulum, emollivit robuſtum, mundavit immundum; & ſic ſanctificavit infidelem virum. Multæ vero ſunt proprietates mulieris commendabiles, quæ huic conveniunt, ut ſint tres proprietates quo ad actum cordis, tres quo ad actum oris, & tres quo ad actum operis. Tres primæ ſunt ſapientia ex parte rationalis: Prover. xix. „ Sapiens mulier ædificat ſibi domum. “ Munditia ex parte concupiſcibilis: Eccli. xl. 19. „ AEdificatio civitatis confirmabit nomen, & ſuper eam mulier immaculata computabitur. “ Conſtantia ex parte iraſcibilis: Ruth iii. 11. „ Scit omnis .... populus te eſſe mulierem virtutis. “ Tres ſecundæ ſunt modeſtia contra multiloquium: Eccli. xxvi. 18. „ Mulier ſenſata, & tacita, non eſt immutatio animæ eruditæ. “ Veritas contra mendacium: Iudith viii. 28. „ Omnia quæ locuta es, vera ſunt. “ Diſcretio contra ſtultiloquium: I. Reg. xxv. 3. „ Erat mulier prudentiſſima, & ſpecioſiſſima: “ Iudith xi. 19. „ Non eſt talis mulier ſuper terram in aſpectu, & in pulchritudine, & in ſenſu verborum. “ Tres ultimæ ſunt ſanctimonia in facto: Iudith viii. 29. „ Ora pro populo, quia mulier ſancta es. “ Verecundia in ſigno: Eccli. xxvi. 19. „ Gratia ſuper gratiam mulier ſancta, & pudorata. “ Gratia in converſando: Proverb. xi. 16. „ Mulier gratioſa inveniet gloriam. “ Propter eminentiam horum dicitur de Beata Virgine Maria, „ Benedicta tu in mulieribus. “

(a) *Al. omittitur* primo. (b) *F. Remigius Florentinus in editione Veneta apud Iuntas an. 1562. quam ipſe curavit, huic loco ſequentem notam appoſuit.* „ Advertas, candide Lector, quod in quodam manuſcripto exemplari quod Venetiis in Divi Dominici (a Caſtello, utaiunt) bibliotheca extat, habebantur hæc verba. Nota quod hinc uſque ad xi. cap. excluſive non eſt expoſitum ſecundum Beatum Thomam, ſed ſumptum eſt de verbo ad verbum de expoſitione cuiuſdam Fratris Nicolai Gallici, ordinis Prædicatorum, qui tamen ſatis docte & lucide omnes Epiſtolas explanavit. Quod verum eſſe, ex phraſi, & modo exponendi patet. Et ego nec labori, nec ſumptui parcam, ut fragmentum ipſum reperiam. “ *Vide præviam Admonitionem num. 2.* (c) *Al.* enim.

LECTIO III.

Quod ſi infidelis diſcedit, diſcedat: non enim ſervituti ſubiectus eſt frater, vel ſoror in eiuſmodi. In pace autem vocavit nos Deus. Unde enim ſcis mulier ſi virum ſalvum facies? Aut unde ſcis vir ſi mulierem ſalvam facies? Niſi unicuique ſicut diviſit Dominus, unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet, ſicut in omnibus Eccleſiis doceo. Circumciſus aliquis vocatus eſt? Non adducat præputium. In præputio aliquis vocatus eſt? Non circumcidatur. Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt; ſed obſervatio mandatorum Dei. Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat.

Superius oſtendit quod fidelis non debet dimittere infidelem cohabitare volentem; hic autem dicit, quod ſi non vult cohabitare, non tenetur fidelis eum ſequi, ſed poteſt alteri nubere: ubi primo ponitur ipſa conceſſio; ſecundo conceſſionis ratio duplex. Prima eſt libertas, ibi, *Non eſt enim ſervituti ſubiectus frater*: ſecunda eſt pacis tranquillitas, ibi, *In pace autem vocavit nos Deus*. Dicit ergo: *Quod ſi infidelis*, (*a*) vir, vel mulier, *diſcedit*, a fideli, odio fidei, *diſcedat*: & poteſt fidelis, qui dimittitur contrahere: primum enim matrimonium diſſolubile erat, quia numquam fuit ratum. *Non enim ſervituti*, ſcilicet coniugali, *ſubiectus eſt frater, aut ſoror*, fidelis; ideſt, non cogitur ſequi infidelem odio fidei diſcedentem, ſicut dicit Gloſſa Ioan. VIII. 36. „Si „Filius vos liberaverit, vere liberi eritis." *In pace autem*; quaſi dicat: Ideo diſcedat fidelis, quia *in pace vocavit nos Deus*; ideſt, ideo non debemus litigare cum eo qui odio (*b*) fidei diſcedit. Vel ſic. Quamvis ita ſit quod fidelis non eſt ſubiectus ſervituti, nihilominus tamen non debet occaſionem diſcordiæ, & diſſidii præbere, ſed pacem ſervare: *In pace autem vocavit nos Deus*: „non eſt enim Deus diſſenſionis, ſed pa„cis:" infra XIV. 33.

Deinde cum dicit, *Unde enim ſcis mulier ſi virum ſalvum facies?* hic dicit, quod ſi infidelis non diſcedat, fidelis debet patienter commanere: ad quod allegat primo ſpem alienæ converſionis; ſecundo permanentiam in ſtatu propriæ vocationis, ibi, *Unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet*; tertio exemplum in ritu converſationis, ibi, *Circumciſus aliquis vocatus eſt? Non adducat præputium*; quarto exemplum in ſtatu conditionis, ibi, *Servus vocatus es? Non ſit tibi cura*. In prima primo innuit quod mulier fidelis commanendo, virum ad fidem poteſt convertere; ſecundo quod ſimiliter vir fidelis mulierem infidelem poteſt ſalvare, ibi, *Aut unde ſcis vir ſi mulierem ſalvam facies?* tertio quod ideo debent patienter commanere, ibi, *Niſi unicuique ſicut diviſit Dominus &c.* Dicit ergo: *Unde enim ſcis?* quaſi dicat: Vere debet manere fidelis cum infideli, quia *unde ſcis*, id eſt ſcire potes, o tu *mulier* fidelis, *ſi virum* infidelem *ſalvum facies*, eum ſcilicet commonendo, & convertendo ad fidem? quaſi dicat: Hoc poteſt contingere. Ambroſius (ſuper hunc locum.) „Hoc ideo dicit, quia forſan pot. „eſt credere qui horret nomen Chriſti." *Aut unde ſcis*, id eſt ſcire potes, o tu *vir* fidelis, *ſi mulierem* infidelem *ſalvam facies*, eam ad fidem convertendo? quia hoc ſperare debes. *Niſi unicuique*: hoc dupliciter legitur. Uno modo ſic. Unde ſcis hoc, *niſi* ita habeas te, ſupple ad tuum comparem, *ſicut Dominus diviſit unicuique*, ſcilicet viro præeſſe, & mulieri ſubeſſe. Secundo modo ſic. Unde ſcis hoc, *niſi*, ſupple, patienter expectes fieri, *ſicut diviſit Dominus unicuique*, ideſt, ordinavit de unoquoque quando credat, & quando ſalvetur. Ergo tu debes expectare, & commanere. Rom. XII. 3. „Unicuique ſicut diviſit Dominus."

Deinde cum dicit, *Unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet*, hic oſtendit quod fidelis debet manere cum infideli coniuge, allegans permanentiam in ſtatu propriæ vocationis. Primo ergo allegat divinam vocationem; ſecundo ſuam auctoritatem, ibi, *Sicut in omnibus Eccleſiis doceo*. Dicit ergo: *Unumquemque*; quaſi dicat: Et quomodo ſcis hoc, o vir, & mulier, niſi quilibet *ambulet* perſeveranter, *ita ſicut Deus vocavit unumquemque*, ideſt in eo ſtatu in quo Deus vocavit unumquemque, non autem quomodo ſunt; quaſi dicat: Et hoc ita prædico in Eccleſia veſtra, ſicut in omnibus Eccleſiis. Turpis enim

(a) *In editis deſideratur* vir. (b) *Al. omittitur* fidei.

enim eſt pars quæ ſuo toti non convenit. Eſt ergo ſua ratio talis. Unuſquiſque debet manere in eo ſtatu in quem Deus vocavit: ergo ſi vocavit aliquos in coniugium, debent manere in ipſo. Haymo: „ Si habeas „ uxorem, maneas cum ea; & ſi non ha„ beas, ducere non concupiſcas.“

Deinde cum dicit, *Circumciſus aliquis vocatus eſt?* hic ponit exemplum: ubi primo ponit ipſum exemplum; ſecundo exempli rationem, ibi, *Circumciſio enim nihil eſt*, tertio regulam generalem, ibi, *Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt*. Ponit autem exemplum in ritu vivendi, primo Iudæorum; ſecundo Gentilium, ibi, *In præputio aliquis vocatus eſt? Non circumcidatur*. Dicit ergo: *Circumciſus aliquis vocatus eſt?* quaſi dicat: Unuſquiſque ambulet in eo ſtatu in quo vocatus eſt; verbi gratia, *circumciſus quis vocatus eſt*, ideſt in ritu Iudaico? *Non adducat*, ideſt non cogatur adducere, *præputium*, ideſt ritum Gentilium. *In præputio*, ideſt in ritu Gentili, *quis vocatus eſt? Non circumcidatur*; ideſt, non cogatur ad ritus Iudaicos. Auguſtinus (de adult. Coniug. Lib. II. cap. XI.) „ Servat (a) ubique Apoſtolus quod „ congruit Eccleſiis, ſive Iudæorum, ſive „ Gentilium: numquam enim aufert conſue„ tudinem, quæ ſervata, non impedit ſalu„ tem.“ Ergo ſi coniugium non impediat, debent vocati in coniugio commanere.

Deinde cum dicit, *Circumciſio enim nihil eſt*, ſubdit rationem exempli, quæ talis eſt. Ritus non impediens ſalutem, non debet mutari propter vocationem ad fidem; ſed ritus tam Iudaicus, quam Gentilis eſt huiuſmodi: ergo &c. A ſimili ergo arguit in matrimonio. Primo ergo tangit quod eſt ad ſalutem indifferens; ſecundo quod eſt neceſſarium, & expediens, ibi, *Sed obſervatio mandatorum Dei*. Dicit igitur: *Circumciſio nihil eſt*, ideſt nihil prodeſt, *& præputium nihil eſt*, ideſt nihil prodeſt, vel obeſt; quaſi dicat: Talis, vel talis ritus vivendi, nihil proficit ad ſalutem. Galat. ultim. 15. „ In Chriſto Ieſu nec circumciſio aliquid va„ let, nec præputium, ſed nova creatura.“ Ambroſius (ſuper hunc locum.) „ Ad ſa„ lutem nec prodeſt, nec obeſt Iudaicus, „ aut Gentilis ritus.“ *Sed obſervatio mandatorum Dei*, aliquid prodeſt. Sapient. VI. 19. „ Cuſtoditio legum, conſummatio eſt „ incorruptionis.“

Deinde cum dicit, *Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat*, hic concludit regulam generalem, dicens, *Unuſquiſque*; quaſi dicat: Ita Gentilis non inducatur ad circumciſionem, nec e converſo; ſed potius *unuſquiſque in qua conditione vocatus eſt, in ea*, ſcilicet conditione, vocationi non repugnante, *permaneat*: & *in qua*, non a qua. In Gloſſa Auguſtini (epiſt. 119.) Hoc enim ad eas conſuetudines vitæ retulit quæ nihil obſunt fidei, boniſque moribus: ſicut enim coniux, ſic & latro ad fidem vocatur: ſed ille in coniugio manet, non a coniugio revocatur; iſte vero a latrocinio revocatur, & in latrocinio non manet. Non enim neceſſe eſt ut coniuges deſinant eſſe coniuges propter Chriſti fidem, ſicut neceſſe eſt ut latrones deſinant eſſe latrones.

Hic quæritur ſuper illud, *Uxorem a viro non diſcedere*, quare ſolam cauſam fornicationis excipit, ceteras vero omnes moleſtias iubet fortiter ſuſtineri. Contra Levit. XIII. præcipit lex leproſum extra caſtra eiicere: ergo pro lepra debet uxor a viro diſcedere. Reſpondeo. Licet poſſit ob lepram diſcedere a cohabitatione, non tamen a toro, quin aliquando teneatur reddere debitum, prope eum manendo.

Item. *Aut viro ſuo reconciliari*. Contra Deuter. XXIV. dicitur, quod ſemel repudiata, non poteſt amplius reconciliari. Reſpondeo. Illud habebat locum in repudio legali, iſtud vero in divortio evangelico: lex enim erat ſeveritatis, ſed Evangelium pietatis.

Item ſuper illud, *Vir uxorem non dimittat*, Gloſſa notabilis: „ Non ſubdit de vi„ ro ſicut de muliere, quia licet viro aliam „ ducere.“ Contra Auguſtinus (de adult. Coniug. Lib. II. cap. VIII.) dicit, quod ſimilis forma debet ſervari in viro, & muliere. Reſpondeo. Illud primum in Libris Ambroſii a falſariis creditur additum. Vel dicendum, quod illud Ambroſii intelligitur in repudio, hoc autem in divortio. Nam in repudio legali licebat viro contrahere, non uxori: quia licebat antiquitus uni viro habere plures uxores, non e converſo: quia per repudium illud ſolvebatur matrimonium, non autem per divortium.

Item: *Nam ceteris ego dico, non Dominus*. Contra Luc. X. 16. „ Qui vos audit, me „ audit.“ Reſpondeo. Non Dominus dicit ore proprio, ſed inſpirando.

(a) *Al.* Servat ibi Apoſtolus &c. *item* Servat ubique Apoſtolus conſtruere Eccleſias ſive Iudæorum, ſive Gentilium &c.

Item ſuper illud, *Si quis frater habet uxorem*, Gloſſa: „ Coniux fidelis licite poteſt dimittere infidelem. " Contra. Catholica non poteſt dimittere hæreticum. Gloſſa loquitur de infideli, qui caret ſacramento fidei, non ſolum habitu.

Item ibidem Gloſſa: „ Non eſt reputandum matrimonium quod extra decretum „ Dei factum eſt. " Contra. Ergo matrimonium contractum cauſa voluptatis non eſt matrimonium. Reſpondeo: Extra decretum Dei, matrimonium contrahi dicitur quando contrahitur inter perſonas lege prohibitas.

Item. *Si qua mulier habet virum infidelem .... non dimittat virum*. Contra. Ergo Iudæa converſa non debet dimittere virum Iudæum, cohabitare volentem. Reſpondeo: Secus eſt hodie, quam tempore primitivæ Eccleſiæ: quia tunc erat ſpes converſionis, nunc autem potius eſt ſpes ſubverſionis propter obſtinationem infidelium.

Item ſuper illud, *Quod ſi infidelis diſcedat*, Gloſſa: „ Recte dimittitur mulier, ſi „ dicat viro, Non ero mulier tua, niſi de „ latrocinio divitias mihi augeas. " Contra. Matth. XIX. excipitur ſola cauſa fornicationis. Reſpondeo: Tunc debet dimitti, ne ſcandalum ad tempus exortum, ſit in perpetuum.

Item ſuper illud, *Non eſt enim ſervituti ſubiectus frater*, Gloſſa: „ Contumelia Creatoris ſolvit ius matrimonii in eo qui (a) „ relinquit. " Contra. Matrimonium ſemper eſt inter duos: ergo in utroque ſolvitur, vel in nullo. Reſpondeo: Matrimonium ſolvitur in utroque; ſed impedimentum ex matrimonio reſultans manet in diſcedente ſolum.

Item *Circumciſio nihil eſt*. Contra. Rom. II. 25. „ Circumciſio quidem prodeſt, ſi le„ gem obſerves. " Reſpondeo: Ante Chriſtum proderat, ſed poſt non prodeſt.

Item ſuper illud, *Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat*, Gloſſa: „ Ad ſalutem nihil prodeſt, vel obeſt Iu„ daicus, vel Gentilis ritus. " Contra. Gal. V. 2. „ Si circumcidimini, Chriſtus „ vobis nihil prodeſt. " Reſpondeo: Gloſſa loquitur de ritu converſandi inter homines, non de ritu Deum colendi.

LECTIO IV.

SErvus vocatus es? Non ſit tibi curæ; ſed, & ſi potes fieri liber, magis utere: qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini. Similiter qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. Pretio empti eſtis: nolite fieri ſervi hominum. Unuſquiſque ergo in quo vocatus eſt frater, in hoc permaneat apud Deum.

SUperius oſtendit quod ſi infidelis coniux non diſcedat, fidelis debet patienter commanere, primo ad hoc allegando ſpem converſionis infidelis; ſecundo permanentiam in ſtatu propriæ vocationis; tertio exemplum in ritu converſationis, hic. Quarto allegat exemplum in ſtatu conditionis: ubi primo, ipſum exemplum ponit; ſecundo rationem exempli ſubdit, ibi, *Qui enim in Domino vocatus eſt ſervus, libertus eſt Domini*; tertio ex hoc regulam generalem concludit, ibi, *Unuſquiſque ergo in quo vocatus eſt frater, in hoc permaneat*. In prima primo proponit in aliquo ſtatum ſervilem; ſecundo ſuppoſnit libertatis poſſibilitatem, ibi, *Sed & ſi potes fieri liber*; tertio horum præeminentiam ad ſalutem, ibi, *Magis utere*. Dicit ergo: *Servus vocatus es? Non ſit tibi cura*; quaſi dicat: Unuſquiſque in qua vocatione vocatus eſt, in ea permaneat. Verbi gratia, *ſervus vocatus es*, ad fidem ſcilicet Chriſti? *Non ſit tibi cura*, ut ſcilicet velis ſervitutem effugere. Unde Oneſymum ſervum Philemonis, qui ad eum confugerat, cum precibus remittit ad dominum, ut patet in Epiſtola ad Philemonem. *Sed* potius *ſi potes fieri liber*, maneas in ſervitute, quia cauſa eſt humilitatis: &, ſicut ait Ambroſius (in Pſal. CXVIII.) „ quanto quis „ deſpectior eſt in hoc ſæculo propter Do„ minum, tanto magis exaltabitur in fu„ turo. " Gregorius (ſer. XIV.) „ Quanto „ quis Deo pretioſior eſt, tanto propter „ eum vilior. " Boetius: „ Cum omnis „ fortuna timenda ſit, magis tamen pro„ ſpera quam adverſa. "

Deinde cum dicit, *Qui enim in Domino vocatus eſt*, hic ſubdit rationem exempli: & primo ponit rationem exempli ex parte ſervorum; ſecundo ex parte liberorum,

(a) *Al.* relinquitur.

rum, ibi, *Similiter qui liber eſt*. Et eſt ratio talis in generali. Servitus, & libertas ſunt in Domino ad ſalutem; ſed ſolum debemus eſſe ſoliciti de pertinentibus ad ſalutem: ergo pro indifferenti debet eſſe nobis ſervitus, & libertas. Dicit ergo: *Qui enim in Domino*; quaſi dicat: Et vere non debes curare: *etenim*, pro quia, *qui in Domino*, ideſt in fide Domini, *vocatus eſt ſervus*, ſervitute corporali, *libertus eſt Domini*, quia ſcilicet a Domino manumiſſus, liber eſt libertate ſpirituali. Eſt autem libertus a ſervitute liberatus, & talis a ſervitute peccati a Domino eſt liberatus; ideo Domini libertus. Ioan. VIII. 36. „ Si Filius „ vos liberaverit, vere liberi eritis. "

Deinde cum dicit, *Similiter qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti*, hic ponit rationem ex parte liberorum: ubi primo tangit in liberis cum ſervis (*a*) pro Chriſto debitam ſervitutem; ſecundo ſervitutis rationem, ibi, *Pretio empti eſtis*; tertio ſervitutis obligationem, ibi, *Nolite fieri ſervi hominum*. Dicit ergo: *Similiter & qui liber vocatus eſt*, libertate corporali, *ſervus eſt Chriſti*, ſervitute ſpirituali: Rom. I. I. „ Paulus ſervus „ Chriſti Ieſu &c. " quia ſive ſervus, ſive liber, omnes tamen ſervi; & hoc iuſtum eſt, quia *pretio empti eſtis*. Hoc dicitur, quia pretio inæſtimabili ſanguine Chriſti. I. Petr. I. 18. „ Non corruptibilibus auro, „ vel argento redempti eſtis de veſtra va„ na converſatione, ſed pretioſo ſanguine „ quaſi agni immaculati Chriſti, & incon„ taminati. " Et quia tanto *pretio empti eſtis, nolite fieri ſervi hominum*, poſtponendo ſervitium Dei, & vos humanis ſuperſtitionibus occupando: hoc enim faciebant iſti. Supra I. 12. „ Ego ſum Pauli, ego autem „ Apollo. " *Unuſquiſque ergo*, & circumciſus, & præputiatus, ſervus, & liber, *in quo ſtatu vocatus eſt frater*, ideſt fidelis, *in hoc permaneat apud Deum*, ſcilicet obſervando divina mandata: „ qui enim perſevera„ verit uſque in finem, hic ſalvus erit: " Matth. XXIV. 13. Ergo ſi coniugatus vocatus eſt ad fidem, maneat coniugatus ſervando fidem.

L E C T I O V.

DE virginibus autem præceptum Domini non habeo; conſilium autem do, tamquam miſericordiam conſecutus a Deo, ut ſim fidelis. Exiſtimo enim hoc bonum eſſe propter inſtantem neceſſitatem: quoniam bonum eſt homini ſic eſſe. Alligatus es uxori? Noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem, non peccaſti; & ſi nupſerit virgo, non peccavit: tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi. Ego autem vobis parco.

A Principio huius capituli egit de matrimonio; hic incipit pars ſecunda, in qua agit de virginitate: ubi primo agit de virginibus; ſecundo de virginum cuſtodibus, ibi, *Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua ... quod vult faciat*. In prima primo (*b*) proponit virginibus permanendi in virginitate conſilium; ſecundo nubentibus dat bene vivendi modum, ibi, *Hoc itaque dico, fratres*; tertio oſtendit quod magis expedit ſervare continentiæ propoſitum, ibi, *Volo autem vos ſine ſollicitudine eſſe*. In prima parte virginitatem conſulit, & laudat; ſecundo matrimonium iam contractum concedit, & approbat, ibi, *Alligatus es uxori? Noli quærere ſolutionem*; tertio matrimonium contrahendum defendit, & a peccato excuſat, ibi, *Si autem acceperis uxorem, non peccaſti*. In prima dicit duo de virginitate: primo quod non eſt ſervanda ex præcepto; ſecundo quod eſt ſervanda ex conſilio, ibi, *Conſilium autem do*. Ubi ponit duplicem rationem, quare iſtud conſilium eſt ſervandum. Prima eſt conſiliarii auctoritas; ſecunda rei conſultæ dignitas, ibi, *Exiſtimo enim hoc bonum*. Dicit ergo: *De virginibus autem præceptum Domini non habeo*; quaſi dicat: De coniugatis non ſeparandis præceptum Dei eſt; *de virginibus autem præceptum Domini non habeo*, ut ſcilicet contineant, vel ut nubant. Quod enim de hoc dixit Dominus Matth. XIX. 12. dixit conſulendo. „ Qui poteſt (inquit) „ capere capiat. " Virginitas autem, ſecundum Auguſtinum, res eſt non præcepta: ſuaderi poteſt, imperari non poteſt. *Conſilium autem do*, ſcilicet de continendo, conſilium mihi a Spiritu ſancto inſpiratum. Tob. IV. 19. „ Conſilium ſemper a ſapien„ te perquire. " *Conſilium*, inquam, *do*, & hoc

(a) *Al.* omittitur pro Chriſto. (b) *Al.* ponit.

hoc *tamquam conſecutus a Domino miſericordiam*, ideſt Apoſtolatum mihi miſericorditer conceſſum. *Conſecutus*, inquam, ad hoc *ut ſim fidelis*, in diſpenſatione mihi credita. Unde credendum eſt mihi in conſiliis. Luc. XII. 42. „ Quiſputas eſt fidelis ſervus ? “ Hayno: „ Quia ei mandatum fuit ut eſſet „ fidelis conſiliator, non debuit conſilium „ indigentibus abſcondere. Et eſt argumentum „ quia eſt acquieſcendum conſilio prelati. “

Deinde cum dicit, *Exiſtimo ergo hoc bonum eſſe*, hic tangitur dignitas eius quod conſulitur; & hæc duplex: una, quia expediens bonum; ſecunda, quia honeſtum, ibi, *Quoniam bonum eſt homini ſic eſſe*. Dicit ergo: *Exiſtimo enim hoc bonum eſſe*; quaſi dicat: Quia fidelis conſiliarius ſum, *exiſtimo hoc bonum eſſe*, ſcilicet manere in virginitate, & hoc *propter inſtantem neceſſitatem*, coniugium ſcilicet vitandum, quia multæ neceſſitates inſtant: unde dicuntur eſſe in mola, Luc. XVII. Unde vulgariter dicitur, quod matrimonium habet magnum os. *Exiſtimo*, inquam, & vere, *quia bonum eſt homini ſic eſſe*, ſcilicet in virginitate. Bonum ſcilicet honeſtum propter puritatem, delectabile propter libertatem, utile propter mercedem: quia ei debetur aureola, & fructus centeſimus, Luc. VIII. Auguſtinus in Gloſſa: „ Supergreditur virginitas condi„ tionem humanæ naturæ, per quam ho„ mines Angelis aſſimilantur. Maior ta„ men victoria virginum quam Angelorum: „ Angeli enim ſine carne vivunt, virgines „ autem in carne triumphant. “

Deinde cum dicit, *Alligatus es uxori?* hic matrimonium contractum concedit, & approbat: ubi primo dicit, quod coniugatus non debet quærere divortium; ſecundo conſulit quod ſolutus non quærat coniugium, ibi, *Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem*. Dicit ergo: *Alligatus es uxori?* quaſi dicat: Licet continere ſit bonum, tamen *alligatus es uxori? Noli quærere ſolutionem*; maxime ſi bona eſt. Eccli. VII. 21. „ Noli „ diſcedere a muliere ſenſata. “ Et dicit, *Alligatus*, quaſi duplici vinculo ligatus, ſcilicet conſenſu per matrimonium initiatum, & copula carnali per matrimonium conſummatum. Si enim tantum uno vinculo, ſcilicet ſolo conſenſu, ligatus eſſet, poſſet quærere ſolutionem, ſcilicet intrando religionem. *Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem*, ſi potes continere: quia, ſicut dicunt Apoſtoli, Matth. XIX. 10. „ ſi ita eſt „ cauſa hominis cum uxore, non expedit „ nubere. “

Deinde cum dicit, *Si autem acceperis uxorem, non peccaſti*, hic excuſat matrimonium contrahendum, a peccato: ubi primo oſtendit quod matrimonium poteſt contrahi ſine peccato; ſecundo quod levius eſt eſſe ſine coniugio, ibi, *Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi*. In prima primo proponit veritatem de non virgine; ſecundo de virgine, ibi, *Et ſi nupſerit virgo, non peccavit*. Dicit ergo: Si autem ſolutus es, *noli quærere uxorem*. *Si autem acceperis uxorem*, ſcilicet bono fine, non ad expletionem libidinis, *non peccaſti*. Hic autem eſt argumentum evidens contra hæreticos, qui contemnunt matrimonium, de quibus I. Timoth. IV. 3. „ Prohibentes nubere. “ Et ſimiliter *ſi nupſerit virgo*; non virgo Deo dicata, quia, ſecundum Hieronymum, voventibus virginitatem non ſolum nubere, ſed etiam velle nubere peccatum eſt; *non peccavit*, ſcilicet nubendo: alioquin peccaſſet Beata Virgo, cum deſponſata eſſet Ioſeph. *Tribulationem tamen carnis habebunt huiuſmodi*, ſcilicet coniugati, ideſt afflictionem pro rebus neceſſariis procurandis & ſibi, & filiis ſuis, & aliis. Unde levius eſt eſſe ſine coniugio. *Ego autem vobis parco*; quaſi dicat: Conſulo evitare coniugium; quod tamen concedo parcendo infirmitati veſtræ. Vel ſic. *Ego autem vobis parco* in hoc quod conſulo cavere tribulationes carnis.

Notandum eſt hic, quod ſancta virginitas magnum bonum eſt propter multa. Primo quia carnis munditiam conſervat: Apoc. XIV. 4. „ Hi ſunt qui cum mulieri„ bus non ſunt coinquinati, virgines enim „ ſunt: hi ſequuntur agnum, quocumque „ ierit: “ ſicut bonum eſt ſal, quia conſervat carnem a corruptione. Secundo quia animam decorat, & ornat: unde frequenter in Scriptura iungitur virgo pulchra: Sap. IV. 1. „ O quam pulchra eſt caſta ge„ neratio cum claritate! “ Cant. IV. 7. „ Tota pulchra es amica mea. “ Tertio quia Angelis cæli aſſimilatur, ſicut dicit hic Gloſſa: & Matth. XXII. 30. „ In re„ ſurrectione neque nubent, neque nuben„ tur; ſed erunt ſicut Angeli Dei. “ Hieronymus: „ In carne præter carnem vi„ vere, ultra homines eſt. “ Quarto quia Chriſto deſponſat: II. Corinth. XI. 2. “ Deſpon„ di enim vos uni viro virginem caſtam „ exhibere Chriſto. “ Quinto quia iungit, & approximat Deo: Pſalm. XLIV. 15. „ Ad„ ducentur Regi virgines poſt eam: “ Sap. VI. 20. „ Incorruptio facit proximum „ Deo: “ Hierem. III, 4. „ Dux virgini„ tatis

„ tatis meæ tu es . “ Sexto quia ceteris ſtatibus præponderat: Eccli. xxvi. 20. „ Non „ eſt digna ponderatio animæ continentis : “ infra eodem : *Qui matrimonio iungit virginem , bene facit ; & qui non iungit , melius facit*. Septimo quia odorem bonæ famæ ſpirat: Luc. 1. 27. dicitur : „ Et nomen vir„ ginis Maria : “ Cant. 11. 2. „ Sicut li„ lium inter ſpinas , ſic amica mea inter „ filias Hieruſalem . “ Octavo quia ad nuptias æternas invitat : Matth. xxv. 10. „ Quæ paratæ erant , intraverunt cum eo „ ad nuptias . “ Sed heu , quia ad conſervandum difficiles: ideo Eccli. xlii. 9. „ Fi„ lia patris abſcondita eſt vigilia , & ſoli„ citudo eius aufert ſomnum . “ Et hoc quia diabolus ſuggerit contrarium , corruptio inclinat ad actum , pulchritudo allicit ad conſenſum .

LECTIO VI.

Hoc itaque dico , fratres : tempus breve eſt : reliquum eſt ut & qui habent uxores , tamquam non habentes ſint ; & qui flent , tamquam non flentes ; & qui gaudent , tamquam non gaudentes ; & qui emunt , tamquam non poſſidentes ; & qui utuntur hoc mundo , tamquam non utantur : præterit enim figura huius mundi.

HAEc eſt ſecunda pars , ubi nubentibus , ſive nuptis oſtendit bene vivendi modum : docens primo qualiter utantur uxoribus ; ſecundo qualiter fortunæ caſibus , ſive eventibus , ibi , *Et qui flent , tamquam non flentes* ; tertio qualiter mundi rebus , ſive poſſeſſionibus , ibi , *Et qui emunt , tamquam non poſſidentes* ; quarto ſubdit rationem in his admonitionibus , ibi , *Præterit enim figura huius mundi*. In prima implicat tria , ſcilicet auctoritatem conſiliarii , *Hoc itaque dico* ; neceſſitatem conſulendi , *Tempus breve eſt* ; formam conſilii , *Reliquum eſt ut & qui habent uxores , tamquam non habentes ſint* . Dicit ergo: *Hoc itaque dico* ; quaſi dicat : Quia non eſt peccatum nubere , *hoc itaque dico , fratres*: ſi coniugii *tempus breve eſt* , quo ſcilicet non generatione carnali propagandus eſt populus Dei , ſed generatione ſpirituali colligendus , ſecundum Gloſſam : & quia *tempus breve eſt* , *reliquum eſt* , ideſt hoc ſolum reſtat agendum , *ut qui habent uxores* , *ſint tamquam non habentes* , ſtudendo ſervitio Dei , non autem operi carnali , debitum ſcilicet exigendo: unde dicitur: *Sint tamquam non habentes* : (*a*) non dicit , Tamquam non habenti , ſicut erant antiqui patres : propter quod dicit Auguſtinus (de Bono coniug. cap. xxi.) quod celibatus Ioannis non præfertur coniugio Abrahæ . Sed hodie faciunt e converſo : quia qui non habent , ſunt tamquam habentes .

Eſt autem notandum , quod tamquam non habens uxorem eſt qui vel uxori debitum reddit , nec exigit ; vel propter infirmitatem uxorem ducit , dolens quod ſine ea eſſe nequit ; vel pari affectu continentiam cuſtodit ; vel cauſa generandæ prolis ad cultum Dei uxorem propriam cognoſcit .

Et qui flent , pro caſibus coniugii , vel pro aliqua triſtitia ſæculi , ſint *non flentes* , conſolati ſcilicet ſpe appropinquantis boni futuri . Proverb. 12. 21. „ Non contriſtabit „ iuſtum quidquid ei acciderit . “ *Et qui gaudent* , pro aliqua proſperitate ſæculi , *tamquam non gaudentes* , ſed tamquam in timore exiſtentes imminentis mali periculi . Eccli. xi. 27. „ In die bonorum ne im„ memor ſis malorum . “

Deinde cum dicit , *Et qui emunt , tamquam non poſſidentes* , hic oſtendit qualiter utantur mundi rebus , ſive poſſeſſionibus: & primo qualiter uti debeant acquirendis ; ſecundo qualiter acquiſitis , ibi , *Et qui utuntur hoc mundo , tamquam non utantur*. Dicit ergo : *Qui emunt tamquam non poſſidentes* , ideſt poſt hæc terrena non ſedentes , ſcilicet ſupple non apponendo cor rebus perituris. Pſalm. lxi. 11. „ Divitiæ ſi affluant , no„ lite cor apponere . “ Ezech. vii. 12. „ Qui emit non lætetur , & qui vendit „ non lugeat . “ *Et* , ut univerſaliter colligam , *qui utuntur hoc mundo* , ideſt rebus mundanis , non dico fruuntur , ut mali , qui de eis malum faciunt finem , qui dicunt Sapient. 11. 6. „ Fruamur bonis quæ „ ſunt , “ ideſt præſentibus; ſed qui utuntur eis ad finem debitum referendo , ſint

tam-

(a) *Forte* & non dicitur , *Non habentes* : ſicut erant antiqui patres &c.

Digitized by Google

tamquam non utantur; ideſt, non adhæreant eis nimia delectatione. I. Timoth. vi. 8. „ Habentes alimenta, & quibus tegamur, „ his contenti ſimus. “ Præter actum ergo coniugalem ponit quatuor differentias actuum circa ſolicitudinem mundanorum, ſcilicet flere, gaudere, emere, uti. Duo primi pertinent ad affectum, duo alii ad effectum. Ex humana vero ſolicitudine generatur duplex effectus, ſcilicet emendi reſpectu habendorum, & utendi reſpectu habitorum; & ſecundum hoc ponit Apoſtolus conſilium temperantiæ in his quatuor actibus.

Deinde cum dicit, *Præterit enim figura huius mundi*, hic ſubdit rationem prædictarum admonitionum, quæ talis eſt. Tranſitoria ſunt reputanda quaſi non ſint; ſed talia ſunt mundana peritura: ergo quaſi non ſint, ſunt reputanda: & hoc eſt quod dicit, quod ideo mundana quaſi non ſint, exiſtimanda ſunt, quia *præterit figura*, ideſt exterior pulchritudo, vel quod eſt ibi (*a*) fragile conveniens ſtatui fragilitatis. Tranſibunt enim qualitates mortales, & remanebunt immortales. Ideo tranſibit mundus, & concupiſcentia eius. Omnia notanda, quia *figura*, non ſubſtantia, *mundi*, non paradiſi, *præterit*, non ſiſtit.

Hic quæritur ſuper illo, *Si potes fieri liber*. Gloſſa: „ Quanto quis propter Deum „ deſpectior eſt in hoc ſæculo, tanto ma„ gis exaltabitur in futuro. “ Contra. Ergo magis exaltabitur bonus ſubditus, quam bonus prælatus. Reſpondeo: Gloſſa intelligenda eſt ceteris paribus.

Item ſuper illud, *Unuſquiſque in quo vocatus eſt*, Gloſſa, „ ſtatu. “ Contra. Ergo qui vocatus eſt in ſtatu ſæculari, non debet intrare religionem. Reſpondeo: Apoſtolus loquitur de ſtatibus promoventibus ad ſalutem, non de impedientibus.

Item ſuper illud, *Exiſtimo hoc bonum eſſe*, Gloſſa: „ Maior eſt victoria virginum quam „ Angelorum. “ Contra. Ergo maior corona: ergo homines erunt maiores Angelis, non ſolum æquales. Reſpondeo: Maior extenſive, ideſt multiplicative, quia habent aureolam, non ſolum auream.

Item ſuper illud, *Bonum eſt homini ſic eſſe*, Gloſſa, „ in virginitate. “ Contra. Geneſ. I. 28. „ Creſcite, & multiplica„ mini. “ Virginitas autem contraria eſt huic præcepto. Reſpondeo: Illud præceptum non eſt perpetuum, ſed datum uſque ad tempus ſufficientis multiplicationis humani generis.

Item ſuper illud, *Qui habent uxores*, Gloſſa: „ Beatiora coniugia iudicanda ſunt „ quæ, prole concepta, pari conſenſu con„ tinentiam ſervare potuerunt. “ Contra: Unumquodque tanto beatius eſt, quanto magis convenit fini ſuo; finis autem coniugii eſt generatio prolis. Reſpondeo: Expone coniugia, ideſt coniuges. Vel dicendum eſt, quod ille non eſt ultimus finis coniugii, ſed adimpletio numeri electorum, qui citius impleretur, ſi omnes continerent.

Item ſuper illud, *Præterit figura huius mundi*, Gloſſa: „ In iudicio mundanorum „ ignium flagratione huius mundi peribit „ non ſubſtantia, ſed figura. “ Contra. II. Petr. III. 10. „ Per quem cæli magno „ impetu tranſient. “ Reſpondeo: Ille tranſitus, & illa ſolutio accidentalis eſt, non ſubſtantialis, ideſt ſecundum qualitatem, non ſecundum ſubſtantiam.

L E C T I O VII.

Volo autem vos ſine ſolicitudine eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo; qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt. Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini ſunt, ut ſit ſancta corpore, & ſpiritu; quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem veſtram dico, non ut laqueum vobis iniiciam; ſed ad id quod honeſtum eſt, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi.

Superius dedit primo virginibus conſilium continendi; ſecundo nubentibus documentum bene vivendi: hic tertio oſtendit quod magis expedit tempus continendi: & hoc oſtendit primo ratione maioris tranquillitatis; ſecundo ratione maioris ſancti-

(a) Al. facile.

ctitatis, ibi, *Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini ſunt*; tertio ratione maioris utilitatis, ibi, *Porro hoc ad utilitatem veſtram dico*. Prima ratio talis eſt. Tranquillitas in amore ſolius Dei præferenda eſt ſolicitudini mundanorum; ſed continentes habent tranquillitatem, coniugati ſolicitudinem mundi: ergo ſtatus continéntium præferendus eſt ſtatui coniugatorum. Primo ergo dehortatur ſolicitudinem mundi; ſecundo ſubdit quod continentes non ſunt ſoliciti niſi in his quæ ſunt Dei, ibi, *Quoniam qui ſine uxore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt*; tertio oſtendit quod coniugatos oportet eſſe ſolicitos in his quæ ſunt mundi, ibi, *Qui autem cum uxore, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi*. Dicit ergo: *Volo autem*; quaſi dicat: Si nubitis, prædicta facere conſulo; ſed magis *volo vos eſſe ſine ſolicitudine* rei uxoriæ. Philip. iv. 6. „ Nihil „ ſoliciti ſitis. “ Nota, quod dehortatur nos Scriptura a ſolicitudine triplici, ſcilicet circa mulierem, ut hic, *Volo vos ſine ſolicitudine eſſe*; circa ventrem, Matth. vi. 25. „ Ne ſoliciti ſitis animæ veſtræ, quid „ manducetis, neque corpori veſtro quid „ induamini; “ circa burſam, Proverb. xi. 7. „ Expectatio ſolicitorum peribit. “ Et recte hoc volo, quia *qui ſine uuore eſt, ſolicitus eſt quæ Domini ſunt*, ut complaceat ei. Non enim habet excuſationem illorum qui dicunt Luc. xiv. 20. „ Uxorem duxi, „ & non poſſum venire. “ *Solicitus*, inquam, ſcilicet *quomodo placeat Deo*, interiori ſcilicet pulchritudine ſua. Felix cuius votum eſt uxorem fugere, cuius ſolicitudo eſt Domino ſervire, cuius intentio eſt Deo placere.

Deinde cum dicit, *Qui autem cum uxore eſt, ſolicitus eſt quæ ſunt mundi*, hic oſtendit quomodo coningatos oportet eſſe ſolicitos in his quæ ſunt mundi; ubi implicantur quatuor gravia. Primo vinculum coniugale, ibi, *Qui cum uxore eſt*; ſtudium mundiale, ibi, *Solicitus eſt*; ſubiectio uxoris, ibi, *Quomodo placeat uxori*; operis diviſio, ibi, *Et diviſus eſt*. Dicit ergo: *Qui autem cum uxore eſt*, ſcilicet in matrimonio, *ſolicitus eſt quæ ſunt mundi*, ideſt de regimine familiæ, & huiuſmodi: unde Iacob acceptis uxoribus ait Geneſ. xxx. 30. „ Iuſtum eſt ut aliquando provideam domui „ meæ; “ ideſt, ſolicitus ſim quomodo placeam uxori. Et hoc fine poteſt ſe licite ornare: nam, ſecundum Gloſſam, magna amaritudo in domo eſt uxor triſtis: & talis *diviſus eſt*, non natura, ſed actu, ſcilicet diviſione officii, non intentionis principalis: unde Gloſſa: „ Partim ſervit Deo, „ partim mundo. “

Deinde cum dicit, *Et mulier innupta, & virgo cogitat quæ Domini ſunt*, hic ponitur ſecunda ratio probans quod magis expedit ſervare propoſitum continentiæ quam nubere, ratione maioris ſanctitatis: & eſt ratio ſua talis. Continens ſtudet ſanctitati, & divinitati, & amori Dei; nupta vero mundo: ergo illa præferenda eſt iſti. Primo ergo tangit ſtudium innuptæ, quia cogitat totaliter placere Deo; ſecundo ſtudium nuptæ, quia cogitat partim placere mundo, ibi, *Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi*. In prima implicat tria, ſcilicet continentium ſtatum, cogitatum, & fructum. Statum honeſtum, quia *innupta, & virgo*; cogitatum rectum, quia *cogitat quæ Domini ſunt*; multiplicatum fructum, quia *ut ſit ſancta &c.* Dicit ergo: *Et* ſimiliter *mulier innupta*, ideſt vidua, *& virgo cogitat*, ideſt maiorem habet facultatem cogitandi, *quæ Domini ſunt*, ideſt ſpiritualia, & æterna. *Cogitat*, inquam, *ut ſit ſancta*, magis quam nupta. Multæ enim nuptæ ſunt ſanctæ. Auguſtinus de Bono coniug. (cap. xi.) „ Ampliorem non nu„ ptarum & in corpore, & in ſpiritu „ ſanctificationem intelligi voluit; non ta„ men nuptas omnino ſanctificatione pri„ vavit. “ *Sancta*, inquam, *corpore*, ideſt corporalibus actionibus, *& ſpiritu*, ideſt ſpiritualibus actionibus. Vel *ſancta corpore* contra vitia carnalia, *& ſpiritu* contra ſpiritualia.

Deinde cum dicit, *Quæ autem nupta eſt*, hic tangit ſolicitudinem nuptarum, ubi implicat tria. Primo coniugium; ſecundo ſolicitudinem, ibi, *Cogitat quæ ſunt mundi*; tertio coniugii ſtudium, ibi, *Quomodo placeat viro*. Dicit ergo: *Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ mundi ſunt*, ſcilicet de cura filiorum, de regimine domus, & huiuſmodi. Unde parentes monuerunt Saram honorare ſocrum, diligere maritum, gubernare domum, regere familiam, & ſe ipſam irreprehenſibilem exhibere, Tob. x. *Cogitat*, inquam, *quomodo placeat viro*: unde hoc fine ornantes ſe non peccant: verumtamen magis debent ſtudere ei placere ornatu morum quam veſtimentorum. I. Timoth. ii. 9. „ Mulieres in habitu ornato „ ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut „ auro, aut margaritis, vel veſte pretio„ ſa. “

Deinde cum dicit, *Porro hoc ad utilitatem veſtram dico*, hic allegat tertiam rationem, ſcilicet maiorem utilitatem: & eſt

eſt ratio talis. Illud quod eſt utilius, magis expedit; ſed continere eſt utilius quam nubere: ergo magis expedit eligere continentiam quam nuptias. Primo ergo oſtendit quod utile eſt continere; ſecundo quod honeſtum eſt, ibi, *Sed id quod eſt honeſtum*; tertio quod facile, ibi, *Et quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi*. Dicit ergo: *Porro hoc ad utilitatem veſtram dico*; quaſi dicat: Conſulo non nubere. *Porro hoc ad utilitatem veſtram*, maiorem ſcilicet, *dico*, ut expeditius Deo ſerviatis: quia ſic mortificatur caro, quæ eſt inimica ſpiritus. Auguſtinus (ſerm. xliv.) „Sicut „ inimicus occiſus non facit tibi iniuriam; „ ſic caro mortificata non turbat animam." *Dico*, inquam, *non ut laqueum* fornicationis, ſcilicet incontinentibus, *vobis iniiciam*, aliquid difficile ſuper hoc faciendo; immo potius laqueus poneretur, ſi conſuleret nubere: quia de muliere dicitur Eccle. vii. quod laqueus venatorum eſt: ſed potius intendens inducere omnes ad *id quod honeſtum eſt*, ſcilicet ad ſanctitatem corporis, & animæ: non quia coniugalis ſtatus non ſit honeſtus, ſed quia minus honeſtus: Auguſtinus de Bono vid. (cap. v.) „Non matrimonium turpe eſſe monſtravit, ſed „ quod honeſtius erat, generalis honeſti nomine commendavit: " & monens ad illud *quod facultatem præbeat* alicui obſervandi ſe in Domino, idest ad ſervitutem Domini; & hoc *ſine impedimento*, quod eſt in coniugio. II. Corinth. xi. 2. „ Deſpondi „ vos uni viro virginem caſtam exhibere „ Chriſto." Vere eligendus eſt ſtatus continentiæ; ubi maius commodum, quia *hoc ad utilitatem*; ubi minus periculum, quia *non ut laqueum*; maior honeſtas, quia *id quod honeſtum*; liberior facultas ſerviendi Deo, quia *facultatem præbet ſine impedimento Dominum obſecrandi*.

Notandum eſt hic, quod multiplex ſolicitudo eſt bona. Prima prælationis, ſicut nauta ſolicitus eſt de regimine navis, pater de filiis: Rom. xii. 8. „ Qui præeſt, „ in ſolicitudine." Secunda prædicationis, ſicut pædagogus ſolicitus eſt de puero, doctor de diſcipulis: I. Theſſ. ii. 2. „ Fiduciam habuimus loqui ad vos verbum „ Dei in multa ſolicitudine." Tertia dilectionis, ſicut amicus verus ſolicitus eſt de conſervatione amoris: Epheſ. iv. 3. „ Soliciti ſervare unitatem ſpiritus in vin„ culo pacis." Quarta compaſſionis, ſicut vir miſericors ſolicitus eſt de egenis, & afflictis: II. Timoth. i. 17. „ Cum veniſſet „ Romam, ſolicite me quæſivit, & inve„ nit." Quinta devotionis, ſicut ſervus ſolicitus eſt de placendo domino, religioſus Deo: Mich. vi. 8. „ Indicabo tibi, o „ homo, quid ſit bonum: " & poſt: „ ſolicite ambulare cum Deo tuo." Sexta circumſpectionis, ſicut ſpeculator ſolicitus eſt de caſtro cuſtodiendo: Deut. iv. 15. „ Cuſtodite animas veſtras ſolicite: " corpus enim cum organis, anima cum potentiis, quoddam caſtrum eſt. Septima actionis, ſicut agricola ſolicitus eſt de opere perficiendo: Luc. x. 41. „ Martha Mar„ tha ſolicita es: " II. Timoth. ii. 15. „ Solicite cura teipſum probabilem exhi„ bere Deo." Octava proviſionis, ſicut diſpenſator de domo, mercator de computo, pauper de pane quærendo: Rom. xii. 11. „Solicitudine non pigri."

L E C T I O VIII.

SI quis autem turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quod ſit ſuperadulta, & ita fieri oportet; quod vult faciat: non peccat, ſi nubat. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem, poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, & hoc iudicavit in corde ſuo ſervare virginem ſuam, bene facit. Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit; & qui non iungit, melius facit. Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius vivit. Quod ſi dormierit vir eius, liberata eſt a lege. Cui autem vult nubat, tantum in Domino. Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit ſecundum meum conſilium. Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam.

SUperius egit de virginibus; hic agit de virginum cuſtodibus: oſtendens primo quod licet eis virgines ſuas coniugio copulare; ſecundo quod non ſimiliter nuptiis licet niſi poſt mortem viri contrahere, ibi, *Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius vivit*. In prima primo oſtendit quod cuſtos poteſt dare virginem ſuam in coniugio; ſecundo quod non peccat hoc faciendo, ibi, *Nec peccat, ſi nubat*; tertio quod etiam bene

ne

Digitized by Google

ne facit ſervando, ibi, *Nam qui ſtatuit* ... *ſervare virginem ſuam, bene facit*; quarto quod licet utrumque ſit bonum, tamen hoc eſt melius illo, ibi, *Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit*. In prima primo ſupponit in virgine ætatem nubilem; ſecundo voluntatem nubendi, ibi, *Et ita oportet fieri*; tertio dat nubendi licentiam, ibi, *Quod vult faciat*. Dicit ergo: *Si quis autem turpem ſe videri exiſtimat*; quaſi dicat: Eſſe ſine coniugio, honeſtius eſt, & expeditius: ſed tamen *ſi quis turpem ſe videri exiſtimat*, apud iudicium hominum, *ſuper virgine ſua*, timens ne corrumpatur, eo *quod ſit ſuperadulta*, ideſt ultra pubertatem, & iam in nubilibus annis; *& ita oportet fieri* ut nubat, quia non vult continere: *quod vult* virgo, *faciat* cuſtos. Eccli. VII. 27. „Trade filiam tuam, & „ grande opus feceris; & homini ſenſato „ da illam. “ Nec *peccat* cuſtos, *ſi nubat* virgo. Hoc ideo dicit ſecundum Gloſſam, ne, etſi virgo non peccet, cuſtos videatur peccare. Auguſtinus de Bono (a) vid. (cap. VIII.) „ Quæ ſi non continet, nu„ bat; quæ non cepit, deliberet; quæ „ egreſſa eſt, perſeveret. Nulla adverſario „ detur occaſio; ſed falſa retrahatur obla„ tio. “

Deinde cum dicit, *Nam qui ſtatuit &c.* hic oſtendit quod cuſtos virginis bene facit, eam in ſtatu virginali ſervando: ubi implicatur quadruplex conditio ad hoc expediens. Prima quod cuſtos *firmus* ſit in propoſito eam virginem cuſtodiendi; ſecunda quod non timeat de caſu virginali, ibi, *Non habens neceſſitatem*; tertia quod cognoſcat in virgine propoſitum continendi, ibi, *Poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis*; quarta quod faciat ex deliberatione, ibi, *Et hoc iudicavit*. Dicit ergo: *Nam qui ſtatuit* .... *ſervare virginem ſuam, bene facit*, quaſi dicat: Ideo autem dico, quod non peccat qui tradit virginem: nam de alio qui ſervat eam, patet quod bene faciat: *nam qui ſtatuit in corde ſervare virginem ſuam, firmus* in propoſito ſuo, non curans ſobolem, vel aliud huiuſmodi, *non habens neceſſitatem* tradendi eam, cum virgo velit continere, *poteſtatem autem habens*, ſecundum alumnæ continentiam, *voluntatis ſuæ* perficiendæ, *& hoc iudicavit in corde ſuo*; ideſt, ex iudicio rationis, non ex levitate mentis, diſcernit eſſe bonum. I. Tim. V. 21. „ Sine præiudicio „ nihil facias. “ *Iudicavit*, inquam, *ſervare virginem ſuam*. Ambroſius ſuper hunc locum: „ Non ingerens ei fomitem nuptia„ rum. “ Eccli. VII. 26. „ Filiæ tibi ſunt? „ Serva corpus illarum. “ Qui facit, inquam, ſic, *bene facit*.

Deinde cum dicit, *Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit*, hic oſtendit quod licet utrumque ſit bonum, tamen virginitas eſt melior matrimonio: ubi primo approbat ſtatum coniugalem; ſecundo præponit ſtatum virginalem, ibi, *Qui non iungit, melius facit*. Dicit ergo: *Igitur & qui matrimonio iungit virginem ſuam, bene facit*; quaſi dicat: Quia oportet fieri ut diximus: *igitur & qui matrimonio iungit virginem, bene facit*, quia licitum eſt quod facit; *& qui non iungit*, cum virgo acquieſcat continere, *melius facit*. Gloſſa: „ Melius facit qui a„ pud Deum meritum ſuum collocat, & a „ ſollicitudine liberat eam. “ Melius eſt enim quod licet, & expedit, quam quod licet, & non expedit. Hic enim bene utitur malo, ibi vero bene utitur bono. Bene utitur quis bono, continentiam dedicans Deo; male utitur quis bono, continentiam dedicans idolo; male utitur quis malo, concupiſcentiam relaxans adulterio; bene utitur malo, concupiſcentiam reſtringens connubio. Bonum eſt pudicitia coniugalis, ſed melius eſt continentia virginalis, vel vidualis, ſecundum Gloſſam.

Deinde cum dicit, *Mulier alligata eſt legi quanto tempore vir eius vivit*, hic oſtendit quod non ſimiliter coniugata, niſi viro mortuo, poteſt contrahere: ubi primo oſtendit quod coniugata non poteſt nubere viro vivente; ſecundo quod viro mortuo poteſt alii nubere, ibi, *Quod ſi dormierit vir eius, liberata eſt a lege*; tertio quod melius eſt illi continere, ibi, *Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit*; quarto quod debet conſilio eius credere, ibi, *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*. Dicit ergo: *Mulier alligata eſt legi &c.* quaſi dicat: Qui non iungit virginem ſuam, melius facit; & vere melius, quia *mulier alligata eſt legi &c.* Vel ſic. Virgo quocumque tempore poteſt nubere, ſed uxorata non, quia *mulier alligata eſt legi*, ita ut non poſſit nubere alteri, *quanto tempore vir eius vivit*. Rom. VII. 2. „ Quæ „ autem ſub viro eſt mulier, vivente viro „ eſt alligata legi viri. “ Deinde cum dicit, *Quod ſi dormierit*, ſomno mortis: de qua dormitione Ioann. XI. 11. „ Lazarus „ amicus noſter dormit: “ *vir eius*. Auguſtinus (de Bono vid. cap. IV. & XII.) „ Non „ dicit primus, ſecundus, vel tertius, vel

 „ quar-

(a) *Al.* coniug.

„ quartus, vel quouſque licet. Nec nobis „ diffiniendum eſt quod non diffinit Apoſtolus. Unde nec ullas nuptias debeo damnare, nec eis verecundiam numeroſitatis afferre. “ *Si dormierit*, inquam, *liberata eſt a lege viri*: unde permittitur ei nubere. Hinc patet quod reſurgenti non tenetur copulari; *ſed cui vult nubat*. Invitæ enim nuptiæ ſolent habere malos proventus; ideo dicitur Gen. XXIV. 57. „ Vocemus puellam, & quæramus voluntatem eius. “ *Nubat*, inquam, *tantum in Domino*, ideſt viro ſuæ religionis: nam in diſpari cultu prohibitum eſt in lege matrimonium: Deuteron. VII. Per hanc licentiam Apoſtoli, revocatæ ſunt omnes pœnæ, & infamiæ, quæ ſecundum leges infligebantur olim mulieri ſecundo nubenti intra tempus luctus, ſcilicet intra annum. Ergo in nuptiis exigitur perſonarum legitimitas, unde dicitur, *Liberata eſt*: conſenſus libertas, unde addit, *Cui vult nubat*: cultus paritas, unde ſubdit, *Tantum in Domino*.

Deinde cum dicit, *Beatior autem erit, ſi ſic permanſerit*, hic oſtendit quod melius eſt illi continere quam nubere, dicens: Quamvis liceat ei nubere, *tamen beatior erit, ſi ſic permanſerit*, ſcilicet innupta: & hoc eſt conſilium meum, ſupra eodem datum: habebit enim fructum ſexageſimum, qui debetur viduis: Matth. XIII. Auguſtinus (de Bono vid. cap. IV.) „ Satis oſtendit beatam „ eſſe poſt mortem viri & ſecundo nubentem; ſed beatior eſt non nubens. “ Deinde cum dicit, *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*, hic ultimo oſtendit quod debent conſilio eius credere, quia inſpirante Spiritu ſancto hoc conſulit: & hoc eſt quod dicit: *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeam*; quaſi dicat: Faciendum eſt *ſecundum conſilium meum*, quia *puto quod & ego*, ſicut ceteri Apoſtoli, *Spiritum Dei habeam*. Rom. VIII. 23. „ Sed & nos ipſi „ primitias Spiritus habentes. “ Hoc ergo conſilium debet impleri & propter fructum ſequentem, quia *beatior erit*, & propter conſulentis auctoritatem, quia *ſecundum conſilium meum*, & propter Spiritum Dei inſpirantem, quia *puto quod & ego Spiritum Dei habeam*.

Hic quæritur ſuper illo verbo, *Volo vos ſine ſolicitudine eſſe*. Contra. Rom. XII. 11. „ Solicitudine non pigri. “ Reſponſio. Ibi loquitur de ſolicitudine ſpirituali, hic de temporali.

Item ſuper illo, *Diviſus eſt*. Contra. Oſeæ X. 2. „ Diviſum eſt cor eorum, nunc „ interibunt. “ Reſponſio. Ibi loquitur de diviſione intentionis principalis, hic de diviſione actionis.

Item Gloſſa ibidem: „Partim ſervit Deo, „ partim mundo. “ Contra. Matth. VI. 24. „ Nemo poteſt duobus dominis ſervire. “ Reſponſio. Verum eſt, ita quod æqualiter ſerviat utrique in eo quod duo, ideſt contrarii, ſunt.

Item ſuper illud, *Mulier innupta cogitat quæ Domini ſunt*, Gloſſa: „ Non cogitat, „ ne damnetur a Deo. “ Contra. Damnari poteſt, ut patet in parabola de fatuis virginibus. Reſponſio. Non cogitat hoc ſolum, ſed cum hoc etiam ne offendat ſponſum.

Item ſuper illud, *Ut ſit ſancta corpore, & ſpiritu*, Gloſſa: „ Non poteſt fieri ut non „ ſit ſanctum corpus quo utitur ſanctificator „ Spiritus. “ Contra. Spiritus ſanctus uſus eſt lingua Caiphæ non ſancta, Ioan. XI. Reſponſio. Utebatur ea ut ſpiritus, non ut ſanctificator.

Item. *Sed ad id quod honeſtum eſt*. Contra. Ergo matrimonium turpe. Reſponſio, ſecundum Gloſſam. Poſitivum poſuit pro comparativo.

Item ſuper illud, *Qui non iungit, melius facit*, Gloſſa: „ Hic (ſcilicet in coniugio) „ bene utitur homo malo. “ Contra. Cuius uſus bonus eſt, ipſum quoque bonum eſt. Reſponſio. Illud intelligitur de uſu rei per ſe, ſcilicet ad quem ordinata eſt, non per accidens, ſcilicet ad quem ex prudentia utentis ordinatur.

Item Gloſſa ibidem: „ Melius eſt bene „ uti bono, quam bene uti malo. “ Contra. Hoc difficilius illo. Reſponſio. Loquitur hic de malo vitii, non ſupplicii.

Item ſuper illo verbo in Gloſſa, „ Duæ „ permiſſæ. Contra. Ergo duæ nuptiæ non ſunt a Deo. Reſponſio. Non ex eo quod duæ, niſi ex conſequenti.

Item. *Si dormierit vir*: quid dicendum eſt, ſi reſuſcitatur? Reſponſio. Requiritur conſenſus novus ad hoc quod ſit matrimonium.

Item ſuper illud, *Puto quod Spiritum Dei habeam*. Contra. Rom. VIII. 38. „ Certus „ ſum quod neque mors, neque vita . . . „ poterunt nos ſeparare a caritate Dei. “ Reſponſio, ſecundum Gloſſam. Non dicit hoc dubitando, ſed quaſi increpando.

CA-

CAPITIS OCTAVI

LECTIO I.

DE his autem quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnes ſcientiam habemus. Scientia inflat, caritas vero ædificat. Si quis autem ſe exiſtimat ſcire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum ſcire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo. De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, & quod nullus Deus niſi unus. Nam & ſi ſunt qui dicantur dii ſive in cęlo, ſive in terra (ſiquidem ſunt dii multi, & domini multi) nobis tamen unus Deus Pater, ex quo omnia, & nos in illo; & unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia, & nos per ipſum. Sed non in omnibus eſt ſcientia. Quidam autem cum conſcientia uſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant; & conſcientia ipſorum cum ſit infirma, polluitur. Eſca autem nos non commendat Deo: neque enim ſi manducaverimus, abundabimus; neque ſi non manducaverimus, deficiemus.

EXcluſo errore circa correctionem criminum, cap. v. & vi. item circa virginitatem, & matrimonium, cap. vii. hic excludit errorem circa eſum, & abſtinentiam ciborum cap. iſto, & ix. & x. loquens de his quæ idolis immolabantur; a quibus, quamvis in ſe licitis, abſtinere monet, primo allegando eis ſcandalum infirmorum cap. iſto; ſecundo exemplum ſui, qui propter alios abſtinet a receptione ſumptuum licitorum, cap. ix. tertio exemplum pęnæ Iudæorum poſt tanta beneficia Dei in deſerto proſtratorum, cap. x. Ergo propter ſcandalum proximi, exemplo Apoſtoli, (*a*) non propter timorem ſupplicii, debemus abſtinere a cibis aliquando licitis. In primo oſtendit quod in ſe licita eſt comeſtio idolothytorum; ſecundo monet nihilominus abſtinere propter ſcandalum fratrum infirmorum, ibi, *Videte ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis*. In prima primo proponit quod maiores eorum habent ſcientiam de idolothytis; ſecundo oſtendit qualem ſcientiam habent de eis, ibi, *De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo*; tertio quod quidam infirmi hac ſcientia carent, ibi, *Sed non in omnibus eſt ſcientia*; quarto quod alii coram eis idolothyta edere non debent, ibi, *Eſca autem nos non commendat Deo*. In prima primo dicit, quod de idolothytis ſcientiam habent; ſecundo quod eam ſine caritate inutiliter habent, ibi, *Scientia inflat, caritas autem ædificat*; tertio oſtendit a quibus habeatur hæc ſcientia inſufficienter, ibi, *Si quis autem exiſtimat ſe ſcire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum ſcire*; quarto a quibus ſufficienter, ibi, *Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo*. Dicit ergo: *De his autem quæ idolis ſacrificantur, ſcimus quia omnes ſcientiam habemus*; quaſi dicat: De prædictis quæſiviſtis a me, ſcilicet de pertinentibus ad matrimonium: de aliis autem, ut de immolatis idolo, non fuit neceſſe quærere: quia omnes ſcitis ſuper hoc veritatem: & hoc eſt quod dicit: *De his autem quæ idolis ſacrificantur*, an liceat edere, vel non, *ſcimus*, ego & vos, quod liceat ea comedere, ſecundum illud ad Titum 1. 15. „Omnia munda mundis:“ *ſcimus quia omnes ſcientiam habemus*, ego ſcilicet, & vos perfecti inter alios, ſcilicet ſcientiam de Creatore, & creaturis: & ideo minus excuſabiles, ſi male facimus.

Deinde cum dicit, *Scientia inflat*, hic oſtendit quomodo ſine caritate ſcientiam inutiliter habent; quaſi dicat: Habetis quidem ſcientiam; ſed non valet vobis, quia inde ſuperbitis contra ignaros. *Scientia* autem, ſi ſola eſt, *inflat*. Eccle. 1. 18. „In „multa ſapientia, multa eſt indignatio.“ Act. xxvi. 24. „Multæ litteræ te faciunt „inſanire.“ Hæc enim fuit plaga AEgyptiorum, ideſt ſapientium huius mundi, veſicæ turgentes: Exod. ix. *Caritas vero ædificat*, infirmos; quæ quod eis obeſſe poteſt, dimittit, quia non quærit quæ ſua ſunt. Unde addenda eſt ſcientiæ caritas. Auguſtinus (epiſt. cxix.) „Addite ergo „ſcientiæ caritatem, & utilis erit ſcien„tia.“

(a) *Al. omittitur* non.

,, tia. “ Per ſe quidem eſt inutilis, ex caritate vero utilis. Philoſophus (II. Ethic. cap. IV.) ,, Scire aut nihil, aut parum prod- ,, eſt ad virtutem. “

Deinde cum dicit, *Si quis autem exiſtimat ſe ſcire aliquid &c.* hic oſtendit a quibus hæc ſcientia habetur inſufficienter, quia ab illis qui ea utuntur in nocumentum proximi: & eſt ſua ratio talis. Quicumque habet ſcientiam, non modum utendi ea, habet ſcientiam inſufficienter; ſed qui habet ſcientiam ſine caritate, eſt huiuſmodi: ergo qui habet ſcientiam ſine caritate, habet inſufficienter ſcientiam. Primo ergo ſupponit ſcientiam ſine caritate; ſecundo oſtendit inſufficientiam talis ſcientiæ, ibi, *Nondum cognovit*; tertio rationem inſufficientiæ, ibi, *Quemadmodum oporteat eum ſcire*. Dicit ergo: *Si quis autem exiſtimat ſe ſcire*; quaſi dicat: Habetis ſcientiam, ſed non ſufficientem: quia *ſi quis* veſtrum *exiſtimat ſe ſcire*, habens ſcientiam ſine caritate, aliquid ſcit, ſcilicet quod liceat comedere idolothyta, *nondum tamen cognovit*: quia non ſe cognoſcere facto oſtendit, *quomodo oporteat eum ſcire*; ideſt, qualiter debeat uti ſcientia, quia in ædificationem, non in nocumentum aliorum. Scire autem contingit dupliciter, ſcilicet habere ſcientiam, & uti ſcientia; ſicut videre, habere viſum, & uti viſu. Gloſſa Bernardi: ,, Hic non approbat Apo- ,, ſtolus multa ſcientem, ſi modum ſciendi ,, neſcierit. Modus enim ſciendi eſt ut ,, ſcias quo ordine, quo ſtudio, quo fine ,, ſcire quæque oporteat: quo ordine, ut ,, id prius quod maturius ad ſalutem; quo ſtu- ,, dio, ut id ardentius quod efficacius eſt ,, ad amorem; quo fine, ut non ad inanem ,, gloriam, vel curioſitatem velle aliquid, ,, ſed ad ædificationem tui, & proximi. ,, Sunt namque qui ſcire volunt eo fine ,, tantum ut ſciant, & curioſitas eſt; qui- ,, dam ut ſciantur, & vanitas eſt; quidam ,, ut ſcientiam vendant, & turpis quæſtus ,, eſt; quidam ut ædificentur, & pruden- ,, tia eſt; quidam ut ædificent, & caritas ,, eſt. “

Deinde cum dicit, *Si quis autem diligit Deum, is cognitus eſt ab eo*, hic oſtendit a quibus hæc ſcientia habetur ſufficienter, quia ab illis qui utuntur ea ex caritate. Primo ergo ſupponit ſcientiam cum caritate; ſecundo oſtendit ſufficientiam talis ſcientiæ, ibi, *Hic cognitus eſt*. Dicit ergo: *Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo*, quaſi dicat: Ille perfecte non ſcit qui neſcit quemadmodum oporteat eum ſcire. *Si quis autem diligit Deum*, & ita cum ſcientia habet caritatem, *hic cognitus*, ideſt approbatus, *eſt ab eo*: ,, novit enim Dominus ,, qui ſunt eius: “ II. Timoth. II. 19. Unde talis vere ſcit Deo approbante, quia bene utitur ſcientia propter caritatem annexam.

Notandum eſt hic, quod ad hoc quod aliquis ſciat quemadmodum oporteat ſcire, novem ſunt neceſſaria. Primo humiliter ſine inflatione: Philippenſ. IV. 12. ,, Scio hu- ,, miliari: Pſal. CXXX. 2. ,, Si non humili- ,, ter ſentiebam. “ Secundo ſobrie ſine præſumptione: ſupra II. 2. *Non indicavi me ſcire*: Rom. XII. 3. ,, Non plus ſapere quam ,, oportet. “ Tertio certitudinaliter ſine hæſitatione: II. Timoth. I. 12. ,, Scio cui cre- ,, didi, & certus ſum. “ Quarto veraciter, & ſine errore: II. Tim. III. 7. ,, Semper ,, diſcentes, & numquam ad ſcientiam ve- ,, ritatis pervenientes. “ Quinto ſimpliciter ,, ſine deceptione: I. Timoth. VI. 20. ,, Op- ,, poſitiones falſi nominis ſcientiæ. “ Sexto ſalubriter cum caritate, & dilectione: infra XIII. 2. *Si habuero omnem ſcientiam .... caritatem autem non habuero, nihil ſum*. Septimo utiliter cum proximorum ædificatione: infra XII. 8. *Alii datur ſermo ſcientiæ in eodem Spiritu*. Octavo liberaliter cum gratuita communicatione: Sapient. VI. 24. ,, Po- ,, nam in lucem ſapientiam eius. “ Nono efficaciter cum bona operatione: ,, ſcienti e- ,, nim bonum, & non facienti, peccatum eſt ,, illi: “ Iac. IV. 17. Primum, ſcilicet humilitas ſcientiæ, arguit ſapientes ſuperbos; ſobrietas curioſos; certitudo dubioſos; veritas hæreticos; ſimplicitas advocatos; ſalubritas magos; utilitas iniquos; liberalitas avaros; efficacia otioſos.

Deinde cum dicit, *De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo*, hic oſtendit qualem ſcientiam habent de idolothytis, oſtendens primo quod ſciunt idolum nihil eſſe; ſecundo quod ſciunt omnia a Deo eſſe, ibi, *Nam etſi ſunt qui dicantur dii ... nobis tamen unus Deus*. In prima primo dicit idolum nihil eſſe; ſecundo iuxta hoc ad declarationem oſtendit Deum non niſi unum eſſe, ibi, *Et quod nullus Deus niſi unus*. Dicit ergo: *De eſcis autem quæ idolis immolantur, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo*; quaſi dicat: Prædictis modis non valet ſcientia; ſed tamen *de eſcis quæ immolantur idolis, ſcimus*, ſcientia vera, ſcilicet quod in ſe ſunt licitæ, nec propter idolum ſunt immundæ: & hoc quia *idolum nihil eſt in mundo*. Hoc tripliciter exponitur. Primo modo ſic. *Idolum nihil eſt in mundo*, ideſt inter creaturas mundi, quantum

ad

ad formam idoli: licet enim materia idoli ſit aliquid, ſcilicet aurum, vel argentum, vel huiuſmodi; tamen nihil eſt forma, ſcilicet quæ creditur ibi eſſe ab idolatris, qui credunt idolum eſſe Deum. Eſ. xli. 24. „ Ecce vos eſtis ex nihilo, & opus „ veſtrum ex eo quod non eſt. “ Secundo modo ſic. *Idolum nihil eſt*, ſcilicet perſona ſubſiſtens ex ſimulacro, & ſpiritu præſidente. Ex iſtis enim duobus nihil fit, ſicut ab idolatris putatur. Hier. x. 14. „ Confuſus „ eſt omnis artifex in ſculptili, quia fal„ ſum eſt quod conflavit, & non eſt ſpiri„ tus in eo. “ Tertio modo ſic. *Idolum nihil eſt in mundo*; ideſt, nullius rei quæ ſit in mundo (*a*) habet ſimilitudinem. Eſt enim differentia inter idolum & ſimulacrum: quia ſimulacrum dicitur quod fit ad ſimilitudinem rei alicuius naturalis; (*b*) idolum autem ad nullius rei eſt ſimilitudinem; ut ſi corpori humano addatur caput equinum. Eſa. xl. 18. „ Cui ſimilem feci„ ſtis Deum? Aut quam imaginem ponetis „ ei? “ *Et ſcimus etiam quod nullus Deus niſi unus*. Deuter. vi. 4. „ Audi Iſrael: „ Dominus Deus tuus, Deus unus eſt. “

Deinde cum dicit, *Nam etſi ſunt qui dicantur dii ..... nobis tamen unus Deus*, hic oſtendit quod ſciunt omnia a Deo eſſe, non a diis nuncupativis, vel adoptivis, ut ſunt idola, vel ſancti; ſed ab uno ſummo. Primo ergo dicit quomodo poteſt intelligi deorum pluralitas, ſcilicet per adoptionem, vel nuncupationem; ſecundo quomodo eſt divinitatis unitas, ſcilicet per eſſentiam, ibi, *Nobis* (*c*) *tamen unus Deus Pater*: ubi primo tangit unitatem in Patre; ſecundo in Filio, ibi, *Et unus Dominus Ieſus Chriſtus*. In prima tangit tria, ſcilicet eſſentiam, quia *unus Deus*; perſonam, quia *Pater*; potentiam, *ex quo omnia*; clementiam, quia *& nos in illo*. Similiter iſta tangit in Filio. Dicit ergo: *Nam etſi ſunt qui dicantur dii .... nobis tamen unus Deus*; quaſi dicat: Et vere non eſt niſi unus Deus: *nam etſi ſunt qui dicantur dii* vere participatione divinitatis, ut ſancti: Pſalm. lxxxi. 6. „ Ego dixi, Dii „ eſtis: *ſive in cælo*, ut ſancti comprehenſores, *ſive in terra*, ut ſancti viatores (*ſiquidem ſunt dii multi* vere, participatione divinitatis, ut ſancti, *& multi domini*, ut Apoſtoli, & prælati) *nobis tamen unus Deus*. Alio modo legitur ſic. *Nam & ſi ſunt qui dicantur dii* a gentibus, ſcilicet falſa nuncupatione, *ſive in cælo*, ut ſol, & luna; *ſive in terra*, ut Mercurius, & Diana (*ſiquidem ſunt dii multi*, ſola ſcilicet nuncupatione, ſecundum gentiles: Pſalm xcv. 5. „ Dii gentium dæmonia; “ *& domini multi*, qui aliis præſunt) *nobis tamen* tantum *unus eſt Deus* eſſentialiter, ſcilicet *Pater*, *ex quo omnia* ſecundum naturam, & per paternam auctoritatem: Rom. xi. 36. „ Ex quo o„ mnia: “ *& nos in illo*, per gratiam: Act. xvii. 28. „ In ipſo vivimus, movemur, & „ ſumus: “ *& unus* cum Patre Deus *Dominus Ieſus Chriſtus*: Ioan. x. 30. „ Ego, & „ Pater unum ſumus: “ *per quem omnia*, ſcilicet facta ſunt ſecundum naturam: Ioan. i. 3. „ Omnia per ipſum facta ſunt: “ *& nos per illum*, ſcilicet ſumus in Deo per gratiam: Rom. i. 5. „ Per quem accepimus „ gratiam, & Apoſtolatum. “ Ergo unus eſt altiſſimus Creator omnium omnipotens. Ex his elicitur talis ratio. Non eſt niſi unus Deus, qui fecit omnia; ſed multa ſunt idola: ergo non ſunt Deus, qui fecit omnia, nec creduntur aliquid: ergo nihil.

Sed non in omnibus eſt ſcientia. Habito quod maiores illorum habent ſcientiam de idolothytis, hic oſtendit quod minores hac ſcientia carent. Ubi primo oſtendit quod in quibuſdam defuit prædicta de idolothytis ſcientia; ſecundo quod propter hoc (*d*) eſu idolothytorum polluitur eorum conſcientia. Ubi primo tangit pollutæ conſcientiæ rationem; ſecundo ipſam pollutionem, ibi, *Et conſcientia ipſorum ..... polluitur*. Dicit ergo: *Sed non in omnibus eſt ſcientia*; quaſi dicat: Hoc ſcimus nos, ſcilicet quod idolum nihil eſt; *ſed non in omnibus*, ut in infirmis, *eſt ſcientia* hæc: & vere *non eſt in omnibus; quidam* (*e*) *tamen cum conſcientia uſque nunc idoli, quaſi idolothytum manducant*. Vel ſic. *Nos* ſcimus, quod idolum nihil eſt in mundo: *quidam tamen cum conſcientia idoli*, quia ſcilicet putant idolum aliquid divinum eſſe, *uſque nunc*, ideſt poſt converſionem, ſicut ante, *manducant idolothytum*, ideſt de ſanctificatis idolis; & hoc non quaſi cibum ſimpliciter, ſed *quaſi idolothytum*, ſcilicet ad reverentiam idoli. *Et conſcientia illorum, cum ſit infirma, polluitur per illos*, ſcilicet qui habent rectam ſcientiam, ſed non cum caritate, per quos in hunc errorem infirmi inducuntur. Deut. xxvii. 18. „ Maledictus „ qui errare facit cæcum in itinere. “ Hic innuit, quod non cibus, ſed conſcientia polluitur per peccatum, comedendo ad exemplum malorum.

De-

(a) *Al.* habens. (b) *Al.* idolum ad nullius rei ſit ſimilitudinem. (c) *Al.* tantum. (d) *Al.* eſu ſcilicet idolothytorum. (e) *Al.* enim.

Digitized by Google

. Deinde cum dicit, *Eſca autem non commendat nos Deo*, hic quarto oſtendit quod coram eis idolothyta comedere non debent. Ubi primo oſtendit quod huiuſmodi comeſtio nihil prodeſt apud Deum; ſecundo probat quod non præſtat aliquod bonum augmentum, ibi, *Neque enim ſi non manducaverimus, deficiemus*. Dicit ergo: *Eſca autem nos non commendat Deo*; quaſi dicat: Illis nocet veſtra comeſtio, vobis autem non prodeſt: *eſca enim nos non commendat Deo*, ſed recta fides in edendo. Nam nec Eſau eſu lenticulæ iuſtificatus eſt, nec Elias eſu carnium pollutus eſt. Rom. XIV. 17. „Non „ eſt regnum Dei eſca, & potus. “ Heb. ult. 9. „ Bonum eſt gratia ſtabilire cor, „ non eſcis. “

Deinde cum dicit, *Neque enim ſi non manducaverimus, deficiemus*, hoc probat quod propoſuit; & eſt ſua ratio talis. Non comedere idolothytum non diminuit bonum; comedere non auget: ergo talis eſca ſumpta, vel non ſumpta nihil prodeſt apud Deum: & hoc eſt quod dicit: *Neque enim ſi non manducaverimus, deficiemus*; ideſt, minus ab eo habebimus; *neque ſi manducaverimus, abundabimus*, in virtutibus: quia eſca ventri, non menti proficit, & ita cum non ſit de veritate vitæ, iuſtitiæ, & doctrinæ, dimittenda eſt propter ſcandalum.

L E C T I O II.

Videte autem ne forte hæc licentia veſtra offendiculum fiat infirmis. Si quis enim viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem, nonne conſcientia eius, cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta; & peribit infirmus in tua ſcientia frater, propter quem Chriſtus mortuus eſt? Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſto peccatis. Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.

HAec eſt ſecunda pars huius capituli: ſuperius enim oſtendit quod in ſe licita eſt comeſtio idolothytorum; hic monet abſtinere ab ea propter ſcandalum infirmorum. Ubi primo monet ne offendant fratres ſua comeſtione; ſecundo quod poteſt offendere, ibi, *Si enim quis viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem &c.* tertio oſtendit malum quod inde poteſt accidere, ibi, *Et peribit infirmus in tua ſcientia frater*; quarto præbet ſe in exemplum abſtinentium, ibi, *Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum*. Dicit ergo: Videte, quia quantum ad nos nihil prodeſt, vel obeſt eſca ipſa; ſed tamen *videte ne forte hæc licentia veſtra*, qua ſcitis licere vobis comedere de idolothytis, *offendiculum fiat infirmis* in fide, qui nondum ſciunt idolum nihil eſſe. Lev. XIX. 14. „Coram cæco non pones offendi„ culum. “ Deinde cum dicit, *Si quis viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem &c.* hic oſtendit quomodo poſſunt offendere, quia comedendo idolothytum coram infirmis: ubi implicantur (*a*) tria concurrentia ad ſcandalum. Primo (*b*) maior ſcientia; ſecundo comeſtio idolothyti publica, ibi, *In idolio recumbentem*; tertio occaſio ſcandali accepti, ibi, *Nonne conſcientia eius .... ædificabitur ad manducandum*? Dicit ergo: *Si enim quis viderit eum qui habet ſcientiam in idolio recumbentem &c.* quaſi dicat: Et vere poteſt eſſe offendiculum: *ſi enim quis* infirmus *viderit eum qui habet ſcientiam recumbentem in idolio*, ideſt in præſentia idoli, *nonne conſcientia eius, cum ſit infirma*, per te *ædificabitur*, ideſt per factum tuum, *ad manducandum idolothyta*, ideſt ſacrificata in reverentiam idoli? quaſi dicat ſic. Videns enim quis fratrem peritum, in idolio ſacrificata comedere, incipit ipſe edere non illa conſcientia qua ille, ſcilicet peritiæ cauſa; ſed id putat eſſe numen, in cuius reverentia hoc fiat.

Deinde cum dicit, *Et peribit infirmus*, hic oſtendit malum quod inde poteſt accidere; & hoc duplex. Primo ſcandalum proximi; ſecundo offenſam proximi, ibi, *Sic autem peccantes in fratres ... in Chriſto peccatis*. In prima implicantur tria. Peccantis conditio, quia *infirmus*; peccandi occaſio, quia *in tua conſcientia*; peccati exaggeratio, quia *propter quem Chriſtus mortuus eſt*. Dicit ergo: *Et ita peribit infirmus*, in fide, (*c*) *in tua ſcientia frater*, ideſt occaſione accepta a tua ſcientia: quia te ſapientem videt comme-

(a) *Al.* quatuor. (b) *Al.* malorum ſcientia. (c) *Al.* ideſt in tua ſcientia.

medere, putans quod ſub idoli veneratione comedas: *propter quem ſalvandum Chriſtus mortuus eſt*: & ita graviter peccas. Rom. xiv. 15. „ Noli cibo perdere illum pro quo „ mortuus eſt Chriſtus. “ *Sic autem peccantes in fratres*, peccato ſcandali, & *percutientes conſcientiam eorum infirmam*, gladio mali exempli: Amos ix. 1. „ Percute car„ dinem (ideſt conſcientiam) & commove„ buntur ſuperliminaria, “ ideſt intellectus, & affectus: *in Chriſto peccatis*, cuius membra ſunt. Non ait, In Chriſtum, ſecundum Gloſſam: quia in Chriſtum peccare, eſt Chriſtum negare, ideſt peccare in fide; in Chriſto peccare eſt in his quæ Chriſti ſunt peccare, ſcilicet in moribus; ſicut ille qui in lege eſt, dicitur in lege peccare; qui autem in lege non eſt, dicitur peccare in legem.

Deinde cum dicit, *Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum*, hic ultimo proponit ſe in exemplum abſtinentiæ: ubi primo implicat ſcandalum; ſecundo ex hoc explicat abſtinentiæ propoſitum, ibi, *Non manducabo carnem in æternum*; tertio prævenit dubium, ibi, *Ne fratrem meum ſcandalizem*. Dicit ergo: *Quapropter*, ne ſcilicet peccem in Chriſtum, *ſi eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem* aliquam, non ſolum idolothyta, *in æternum*. Si ergo propter ſcandalum fratrum abſtinendum eſt quaſi a neceſſariis vitæ, multo magis a ſuperfluis: & hoc non ideo quod eſca in ſe mala ſit, ſed *ne ſcandalizem fratrem meum*. Nam „ qui „ ſcandalizaverit unum de puſillis iſtis, ex„ pedit ei ut ſuſpendatur in collo eius mo„ la aſinaria, & demergatur in profundum „ maris: “ Matth. xviii. 6. Rom. xiv. 20. „ Omnia munda mundis; ſed malum eſt „ homini, qui per offendiculum mandu„ cat. “

Hic quæritur ſuper illud, *Scientia inflat*. Gloſſa: „ Scientia per ſe inutilis eſt. “ Contra. Scientia per ſe bona eſt: ergo & utilis. Reſponſio. Inutilis eſt ad ſalutem, utilis tamen ad multa alia.

Item. *Caritas ædificat*. Contra. Sicut ſcientia inflat, non per cauſam, ſed per occaſionem; ſic & caritas. Reſponſio. Non eſt ſimile: quia ſcientia habenti ſe manifeſtat; ſed non ſic caritas: quia nemo certus eſt de caritate.

Item ſuper illud, *Idolum nihil eſt*, Gloſſa: „ Naturam Deus formavit, ſed ſtultitia „ hominum formam dedit. “ Contra. Omne eſſe eſt a Deo: ergo omnis forma. Reſponſio. Gloſſa loquitur de forma putativa in natura, non de vera.

Item ibidem Gloſſa: „ Forma hominis in „ idolo non eſt facta per Verbum. “ Contra. Ioan. 1. 3. „ Omnia per ipſum facta „ ſunt. “ Reſponſio. Quamvis forma hominis in illo ſit facta per Verbum, non tamen in idolo, ideſt ad colendum.

Item ibidem Gloſſa: „ *Idolum nihil eſt*, „ quia nullius rei quæ ſit in mundo, ſimili„ tudinem habet. “ Contra. Non poteſt artifex cogitare, vel formare niſi qualia vidit. Reſponſio. Non habet ſimilitudinem in toto, ſed in partibus.

Item ſuper illud, *Nullus Deus niſi unus*, Gloſſa: „ Hoc dicit, ne putetur eſſe „ Deus in idolo. “ Contra. Deus, licet ſit unus, tamen eſt ubique. Reſponſio. In idolo eſt per potentiam, (*a*) non per præſidentiam, vel unionem, ut putabant Gentiles.

Item ibidem Gloſſa: „ Pars Trinitatis „ non poteſt eſſe quicumque unus in tri„ bus. “ Contra. Cuiuslibet numeri pars eſt unitas. Reſponſio. Trinitas non eſt numerus ſimpliciter, ſed numerus perſonarum.

Item ſuper illud, *Et ſi ſunt qui dicuntur dii*, Gloſſa, „ Participatione divinitatis. “ Contra. Divinitas eſt imparticipabilis. Reſponſio. Participatio hæc per cauſam eſt, non per eſſentiam.

Item ibidem Gloſſa: „ Quæritur utrum „ Angeli vocandi ſint dii. “ Reſponſio. Quamvis participent divinitatem, tamen, ſecundum Gloſſam, non ſunt dicendi dii propter periculum adorationis.

Item ſuper illud, *Nobis tamen unus Pater*, Gloſſa: „ Trinitas eſt nobis unus Pater, „ non tamen ille qui tertia in Trinitate „ perſona alius. “ Contra. Idem, & diverſum dividunt ens. Reſpondeo, quod quamvis idem, & diverſum dividant ens creatum, non tamen increatum: quia ibi eſt identitas in eſſentia cum diverſitate in perſonis.

Item. *Non in omnibus eſt ſcientia*. Contra. Supra eodem, *Omnes ſcientiam habemus*. Reſponſio. Illud non intelligitur univerſaliter, ſed de maioribus.

Item ſuper illud, *Eſca non commendat nos Deo*, dicit Gloſſa, „ Sumpta, vel non ſum„ pta. Contra. Ergo abſtinentia nihil meretur. Reſponſio. Non virtus eſcæ, ſed virtus abſtinentiæ prodeſt.

(a) *Al.* non per præſentiam.

Digitized by Google

Item. *Si eſca ſcandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum*. Contra. Ergo pro ſcandalo fratris, a pane, & vino abſtinendum eſt in perpetuum. Reſponſio. Non eſt ſimile de neceſſariis, & ſuperfluis. Vel loquitur hic de ſcandalo activo, non paſſivo. Vel perfectionis eſt hoc, non neceſſitatis.

Notandum eſt hic ſuper illud, *Unus Deus*, quod Deus poteſt accipi multipliciter, ſcilicet falſa nuncupatione; & ſic idola dicuntur dii, Pſalm. xcv. 5. „ Omnes dii gen„ tium dæmonia. “ Hierem. x. 11. „ Dii „ qui cælum, & terram non fecerunt, „ pereant de terra. “ Vera adoptione; & ſic ſancti dicuntur dii. Pſalm. lxxxi. 6. „ Ego dixi: Dii eſtis, & filii Excelſi o„ mnes; vos autem ſicut homines moriemi„ ni. “ Mundana prælatione; & ſic prælati dicuntur dii. Exod. xxii. 28. „ Diis „ non detrahes. “ Ioan. x. 35. „ Si illos „ dixit deos ad quos ſermo Dei factus eſt. “ Eſſentiæ proprietate; & ſic Trinitas dicitur Deus. Deuteron. vi. 4. „ Audi Iſrael: „ Dominus Deus tuus unus eſt. “

Item notandum, quod Chriſtus unus ſine pari multipliciter dicitur. Primo unus Deus propter naturam divinitatis: unde ſic nullus eſt Deus niſi unus. Secundo unus Creator propter infinitatem poteſtatis. Eccli. 1. 8. „ Unus eſt altiſſimus Creator omnium. “ Tertio unus homo propter ſingularem eminentiam ſanctitatis. Pſalm. xiii. 1. „ Non „ eſt qui faciat bonum, non eſt uſque ad „ unum. “ Ioan. xi. 1. „ Expedit ut unus „ moriatur homo. “ Quarto unus Dominus propter gubernationem prælationis. Epheſ. iv. 5. „ Unus Dominus, una fides, & unum „ baptiſma: “ & hoc modo unus Dominus Ieſus Chriſtus. Quinto unus magiſter propter infuſionem cognitionis. Matth. xxiii. 10. „ Non vocemini magiſtri, quia magi„ ſter veſter unus eſt Chriſtus. “ Sexto unus pater propter productionem univerſitatis. Matth. xxiii. 9. „ Unus eſt enim „ Pater veſter, qui in cælis eſt. “ Septimo unus paſtor propter generalem refectionem populi fidelis. Ioan. x. 16. „ Fiet u„ num ovile, & unus paſtor. “ Octavo una hoſtia propter ſingulare pretium noſtræ redemptionis. Hebr. x. 14. „ Una enim oblatione conſummavit in æternum ſanctifica„ tos. “

CAPITIS NONI

LECTIO I.

NOn ſum liber? Non ſum Apoſtolus? Nonne Chriſtum Ieſum Dominum noſtrum vidi? Nonne opus meum vos eſtis in Domino? Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum: nam ſignaculum Apoſtolatus mei vos eſtis in Domino. Mea defenſio apud eos qui me interrogant, hæc eſt. Numquid non habemus poteſtatem manducandi, & bibendi? Numquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculam circumducendi, ſicut & ceteri Apoſtoli, & fratres Domini, & Cephas? Aut ſolus ego, & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi? Quis militat ſuis ſtipendiis umquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid ſecundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura eſt Deo? An propter nos utique hæc dicit? Nam propter nos utique ſcripta ſunt: quoniam debet in ſpe, qui arat, arare, & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi.

SUpra monuit cavere ab edendo idolothyta coram infirmis propter ſcandalum fratrum infirmorum; hic proponit ſe in exemplum, quia propter alios abſtinet ſe a ſibi licitis, ſcilicet ab acceptione ſumptuum: ubi primo proponit multipliciter quia licitum eſt ſumptus accipere; ſecundo quod nihilominus non vult accipere, ibi, *Ego autem nullo horum uſus ſum*. In prima parte, quod licitum ſit ſumptus accipere, probat tri-

tripliciter. Primo per auctoritatem; (a) ſecundo per rationem, ibi, *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?* tertio per exemplorum ſimilitudinem, ibi, *Neſcitis quod hi qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt?* In prima primo probat per auctoritatem apoſtolicæ dignitatis; ſecundo per auctoritatem humanæ conſuetudinis, ibi, *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam?* tertio per auctoritatem divinæ legis, ibi, *Numquid ſecundum hominem hæc dico?* In prima primo probat quod ſit Apoſtolus generaliter; ſecundo quod ſit Apoſtolus eorum ſpecialiter, ibi, *Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum:* tertio quod poteſt accipere ſumptus licite, ibi, *Numquid non habemus poteſtatem manducandi, & bibendi?* In prima primo quærit an habeat libertatem accipiendi ſumptus; ſecundo an ſit Apoſtolus, ibi, *Non ſum Apoſtolus?* tertio probat duplici ratione quod ſit liber, & Apoſtolus, ibi, *Nonne Dominum Ieſum Chriſtum vidi?* Dicit ergo: *Non ſum liber?* quaſi dicat: Abſtinete ab hoc licito, ſcilicet ab eſu idolothytorum, quia ego etiam abſtineo a ſtipendiis, cum tamen habeam libertatem accipiendi. Numquid enim *non ſum Apoſtolus?* Immo vere ſum Apoſtolus. Gal. II. 8. „ Qui operatus eſt Petro in Apoſto„ latum circumciſionis, operatus eſt & mi„ hi inter Gentes. “ Eſt ergo ratio ſua talis. Omnis Apoſtolus ratione ſui Apoſtolatus habet libertatem accipiendi ſumptus; ſed ego ſum Apoſtolus (utrumque probat poſtea) ergo &c.

Deinde cum dicit, *Nonne Dominum Ieſum Chriſtum vidi?* hic probat duplici ratione quod ſit Apoſtolus. Primo per cauſam; ſecundo per effectum, ibi, *Nonne opus meum vos eſtis in Domino?* Prima ratio ſumitur ex parte Chriſti mittentis; ſecunda ex parte Corinthiorum, quibus mittitur. Prima ratio talis eſt. Ego vidi Dominum, qui me miſit ad prædicandum: ergo ſum Apoſtolus: & hoc eſt quod dicit: *Nonne Dominum Ieſum Chriſtum vidi?* quaſi dicat: Vere ſum Apoſtolus. *Nonne Dominum Ieſum Chriſtum vidi?* Hoc dicit propter pſeudoapoſtolos, qui dicebant ipſum non eſſe Apoſtolum, quia non fuerat in ſocietate Domini, ſicut ceteri Apoſtoli. Ipſe autem vidit eum iam immortalem, ſecundum Gloſſam, vel in via, Act. IX vel in templo, Act. XXII. Unde Act. IX. 27. „ Barnabas apprehenſum illum „ duxit ad Apoſtolos, & narravit quomo„ do in via vidiſſet Dominum. “ Infra XV. 8. „ Noviſſime omnium tamquam abortivo viſus eſt & mihi. *Nonne opus meum vos eſtis in Domino?* Ecce ſecunda ratio talis. Vos eſtis converſi ad fidem per me miſſum ad hoc: ergo ſum Apoſtolus. *Nonne opus meum vos eſtis*, o Corinthii, ſicut templum architecti? Sup. III 10. *Ut ſapiens architectus fundamentum poſui*. Item ut filius opus genitoris. Sup. IV. 15. *In Chriſto Ieſu per Evangelium vos genui*. *Opus*, inquam, *meum*, & hoc *in Domino*, ideſt Domino cooperante. Vel *in Domino*, ideſt ad gloriam Domini; quaſi dicat, Sic eſtis.

Deinde cum dicit, *Et ſi aliis Apoſtolus non ſum, ſed tamen vobis ſum*, hic probat quod eſt Apoſtolus eorum ſpecialiter. Ubi primo proponit quod eſt Apoſtolus eorum ſpecialiter; ſecundo probat hoc per effectum, ibi, *Nam ſignaculum Apoſtolatus mei vos eſtis*; tertio oſtendit quod per effectum illum defendit ſe eſſe Apoſtolum, ibi, *Mea defenſio ad eos qui me interrogant, hæc eſt*. Dicit ergo: *Et ſi aliis non ſum Apoſtolus, vobis tamen ſum*; quaſi dicat: Vere opus meum eſtis, quia *& ſi aliis*, ſcilicet Iudæis, quorum legem evacuo, *non ſum*, ideſt non videor eſſe, *Apoſtolus*; *ſed tamen vobis ſum*, qui per me converſi eſtis ſpecialiter. Rom. XI. 13. „ Quamdiu Gentium ſum Apoſtolus, mini„ ſterium meum honorificabo. “ Et vere vobis ſum Apoſtolus: nam *vos eſtis ſignaculum Apoſtolatus mei*, ideſt forma, & ſigillum: quia Apoſtolatus meus impreſſus eſt in vobis, ſicut forma ſigilli in cera. Gloſſa: „ In „ vobis apparet quod ſum Apoſtolus dum „ habetis per me quod etiam (b) per alios „ Apoſtolos. “ II. Corinth. XII. 2. „ Signa „ Apoſtolatus mei (c) facta ſunt ſuper vos. “ *Vos eſtis*, inquam, *in Domino*, ideſt Domino principali actore. Et vere ita eſt, quia *mea defenſio ad eos qui me interrogant*, utrum ſcilicet ſim Apoſtolus, *hæc eſt*, ſcilicet eſtis vos: per vos enim oſtendo, me eſſe Apoſtolum.

Deinde cum dicit, *Numquid non habemus poteſtatem manducandi, & bibendi?* hic oſtendit quod poteſt accipere ſumptus licenter: ubi primo quærit an habeat hanc poteſtatem generaliter; ſecundo quantum ad perſonas determinatas ſpecialiter, ibi, *Numquid non habemus poteſtatem ſororem mulierculam circumducendi?* tertio an ipſe, & Barnabas ſint hac poteſtate privati ſingulariter, ibi, *An ego ſolus, & Barnabas non habemus poteſtatem hoc operandi?* Dicit ergo: *Numquid non habemus poteſtatem manducandi, & bi-*

(a) *Al.* ſecundo per rationem; tertio per exemplorum ſimilitudinem, *intermediis omiſſis*. (b) *Al.* per me alios Apoſtolos. (c) *Al. deeſt* facta.

bendi? quaſi dicat: Nam cum ſim Apoſtolus, *numquid non habemus*, ego, & mei, *poteſtatem manducandi*, *& bibendi* noſtra, ideſt vivendi ſtipendiis noſtris? Auguſtinus: „Permiſit Dominus, non iuſſit Apoſtolis accipere neceſſaria a ſubditis.“ *Numquid non habemus poteſtatem mulierem ſororem*, ſcilicet fide, *circumducendi* nobiſcum, propter ſumptus miniſtrandos? Ambroſius in Gloſſa: „Mulieres deſiderio doctrinæ dominicæ, & virtutum cupidæ, Apoſtolos ſequebantur, & miniſtrabant eis ſumptus, & ſervitia.“ Et ſimiliter Chriſtum ſecutæ ſunt: Luc. VIII. & XXIII. *Sicut ceteri Apoſtoli*, ut habetur Act. VI. *&* ſicut *fratres*, ideſt cognati, *Domini*, qui maiores ſunt: Galat. II. 9. „Iacobus, & Ioannes, qui videbantur columnæ eſſe, dexteras dederunt mihi, & Barnabæ ſocietatis:“ *& Cephas*, qui maximus eſt inter Apoſtolos: unde Cephas interpretatur caput. Ambroſius: „Non hos reprehendit Apoſtolus, ſed eorum more ſibi probat licere.“ Idcirco autem (ut ait Auguſtinus) Dominus mulieres miniſtraturas ſequi voluit, oſtendens quid debetur a plebibus Evangeliſtis. Vel ideo etiam, ne viderentur alienæ a ſalute. Aut *numquid ego ſolus, & Barnabas*: iſti enim fuerunt coniuncti ad prædicandum Gentibus: Act. XIII. 2. „Segregate mihi Barnabam, & Paulum in opus ad quod aſſumpſi eos:“ *non habemus*, ſecundum opinionem veſtram, *poteſtatem hoc operandi*, ſcilicet mulieres circumducendi, & ſumptus accipiendi? Quaſi dicat: Immo habemus ſicut alii; ſed omnes alii licite accipiunt: ergo & nobis licet.

Deinde cum dicit, *Quis militat ſuis ſtipendiis*? hic ſecundo probat quod licet accipere ſumptus per auctoritatem humanæ conſuetudinis: & primo in ſtatu militis; ſecundo agricolæ, ibi, *Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit*? tertio paſtoris, ibi, *Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat*? Militi comparatur prælatus propter ſubſidium, agricolæ propter verbum, paſtori propter exemplum. Debet enim ſubditos defendere ſuffragio, plantare verbo, paſcere exemplo. Primum reſpicit extra Eccleſiam exiſtentes, ſecundum Eccleſiam intrantes, tertium in Eccleſia commorantes. Dicit ergo: *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam*? quaſi dicat: Utique habemus poteſtatem accipiendi ſumptus, & merito. *Quis militat ſuis ſtipendiis umquam*? quaſi dicat, nullus. Dabantur enim militibus ſtipendia de republica: unde Ioannes dicit Luc. III. 14. „Contenti eſtote ſtipendiis veſtris.“ Sic prædicatores, & prælati accipere poſſunt ſumptus a ſubditis. I. Timoth. I. 18. „Ut milites in illis militiam bonam.“ *Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit*? Vinea Domini eſt Eccleſia: Eſai. V. 7. „Vinea Domini ſabaoth, domus Iſrael eſt.“ Apoſtoli autem fuerunt plantatores huius vineæ: ſupra III. „Ego plantavi, Apollo rigavit.“ *Quis etiam paſcit gregem, & de lacte eius non manducat*? quaſi dicat, nullus. Grex Domini ſunt fideles: Ezech. XXXIV. 31. „Vos greges paſcuæ meæ.“ Huius gregis paſtores ſunt prælati, & prædicatores. Unde primo prælato dictum eſt, Ioan. XXI. 17. „Paſce oves meas.“ Tales poſſunt paſci de lacte gregis, quia poſſunt accipere ſumptus a ſubditis. Si ergo defendimus, plantamus, & paſcimus, more boni militis, boni agricolæ, boni paſtoris, licet nobis ſumptus accipere. (*a*) Sed hodie multi ſunt qui ſtipendia accipiunt, & non militant; edunt fructum vineæ, & non plantant; lac comedunt, & gregem non paſcunt. Ezech. XXXIV. 3. „Lac comedebatis, gregem autem meum non paſcebatis.“

Notandum ſuper illud, *Nonne Dominum Ieſum vidi*? quod multiplicem Domini legimus viſionem. Unam corporalem, quæ præteriit, de qua Baruch III. 38. „Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum hominibus converſatus eſt.“ Secundam ſpiritualem, quæ præſens eſt. Pſalm. XLV. 11. „Vacate, & videte quoniam ego ſum Deus.“ Tertiam æternalem, quæ futura eſt, de qua Ioann. XVII. 24. „Volo ut ubi ego ſum, & illi ſint mecum, ut videant claritatem meam.“ Iob XIX. 26. „In carne mea videbo Deum.“ Quartam momentaneam, quæ etiam futura eſt, de qua Lucæ XXI. 27. „Tunc videbunt Filium hominis venientem in nube cum poteſtate magna.“ Prima fuit in mundo, ſecunda eſt in animo, tertia in cælo erit, quarta erit in iudicio. Prima viſio dat exemplum vivendi, ſecunda adiutorium proficiendi, tertia deſiderium perveniendi, quarta odium peccandi. Prima dat exemplum vivendi tripliciter. Quia viſus eſt pauper, (*b*) & pœnoſus, ut refrenetur cupiditas divitiarum: Pſalm. LXVIII. 30. „Ego ſum pauper, & dolens: ſalus tua, Deus, ſuſcepit me:“ & ibid. 33. „Videant pauperes, & lætentur.“ Sic viderunt paſtores, Lucæ II. Vilis, & abiectus, ut re-

(a) *Al.* Sed quia. (b) *Al.* & pannoſus.

refrenetur ambitio honorum. Eſa. LIII. 2. „ Vidimus eum, & non erat aſpectus: „ & deſideravimus eum virum deſpectum. “ Ideo dicitur Matth. XI. 29. „ Diſcite a „ me, quia mitis, & humilis ſum. “ Afflictus, & paſſus, ut refrenetur concupiſcentia voluptatum. Thren. I. 12 „ O vos „ omnes qui tranſitis per viam, videte ſi „ eſt dolor ſicut dolor meus. “ Secunda viſio dat adiutorium proficiendi tripliciter: quia dat robur pœnitentibus, culpas, & pœnas oſtendendo, ſicut ſol atomos. Daniel. V. 5. „ Vidit Balthaſſar manum ſcribentis. “ Iob XLII. 5. „ Nunc oculus meus videt te, „ idcirco ipſe me reprehendo, & ago pœ„ nitentiam in favilla & cinere. “ Spem certantibus, mercedem manifeſtando, ſicut dominus operanti. Act. VII. 55. „ Ecce „ video cælos apertos. “ Lætitiam contemplantibus, prægustationes offerendo, ſicut tabernarius modicum vini. Pſalm. XXXIII. 9. „ Guſtate, & videte quoniam ſuavis eſt „ Dominus. “ Gen. XXXII. 30. „ Vidi „ Dominum facie ad faciem; “ ſicut Paulus hic. Tertia viſio æternalis dat deſiderium perveniendi propter tria: videlicet propter veram iucunditatem. Eſa. ultim. 14. „ Videbitis, & gaudebit cor veſtrum... „ quia dulce lumen, & delectabile eſt ocu„ lis videre ſolem: “ Eccle. XI. 7. Hoc ſignificatum eſt Ioan. XX. 20. „ Gaviſi ſunt „ diſcipuli viſo Domino. “ Propter iucunditatis multiplicitatem, ſive pluralitatem. Eſa. LX. 5. „ Tunc videbis, & afflues, mi„ rabitur, & dilatabitur cor tuum. “ Quippe quia videbimus eum ſicuti eſt, & ipſe erit omnia in omnibus: erit enim rationi plenitudo lucis, voluntati multitudo pacis, memoriæ continuatio æternitatis. Propter puritatis æternitatem. Apocal. ult. 3. „ Servi eius ſervient illi, & videbunt „ (*a*) faciem eius, & regnabunt in ſæcu„ la ſæculorum. “ Pſalm. XV. 11. „ Adim„ plebis me lætitia cum vultu tuo. “ Quarta viſio dat odium, ſive terrorem peccandi, propter tria: videlicet propter furtum propalandum coram iudice vidente. Malach. III. 2. „ Ecce veniet; & quis ſta„ bit ad videndum eum? Ipſe enim quaſi „ ignis conflans, & quaſi herba fullonum. “ Propter malefactorum ſeveram ultionem: latro enim videns ſocium ſuum ſuſpendi, plus timet furari. Hierem. VII. 12. „ Ite „ ad locum meum in Silo, & videte quid „ fecerim ibi. “ Silo interpretatur avulſa. Apocal. I. 13. „ Vidi ſimilem Filio homi„ nis: “ & infra 16. „ Ex ore eius qua„ ſi gladius ex utraque parte acutus exi„ bat, & facies eius ſicut ſol lucet in vir„ tute ſua. “ Propter viſam bonorum præmiationem: videns enim clericus alium præbendari, quia bonus, cavet a malo. Pſalm. CVI. 42. „ Videbunt iuſti, & lætabuntur, „ & omnis iniquitas oppilabit os ſuum. “

Deinde cum dicit, *Numquid ſecundum hominem hæc dico?* hic probat tertio quod liceat ſumptus accipere per auctoritatem divinæ legis: ubi primo proponit quod lex hæc dicit; ſecundo verbum legis ponit, ibi, *Scriptum eſt enim in lege Moyſi &c.* tertio qualiter intelligendum ſit, oſtendit, ibi, *Numquid de bobus cura eſt Deo?* Dicit ergo: *Numquid ſecundum hominem hæc dico?* quaſi dicat: Probavi ratione humanæ conſuetudinis, quod liceat nobis ſumptus accipere; ſed *numquid ſecundum hominem*, id eſt ſecundum humanam conſuetudinem, vel ſimilitudinem tantum, *dico hoc, an non lex*, Moyſi divinitus promulgata, *hoc dicit?* Quaſi dicat: Immo dicit: *ſcriptum eſt enim in lege Moyſi*, Deuteron. XXV. 4. & habetur idem I. Timoth. V. 18. *Non alligabis os bovi trituranti*, ut poſſit vivere de labore ſuo; id eſt, non prohibebis prædicatorem vivere de Evangelio. Triturare enim eſt ſeparare granum a paleis: quod facit prædicator abſtrahendo animas a terrenis, diſcernendo virtutes a vitiis, ſeparando utilia a vanis. Hierem. XV. 19. „ Si ſeparaveris pretioſum „ a vili, quaſi os meum eris. “ Deinde cum dicit, *Numquid de bobus cura eſt Deo?* hic oſtendit qualiter dicta auctoritas intelligenda ſit: & primo quod intelligenda ſit litteraliter de bobus; ſecundo quod non tantum litteraliter de bobus, ſed ſpiritualiter de prædicatoribus, ibi, *An propter nos utique hæc dicit?* (*b*) tertio replicat, quod liceat accipere ſumptus, ibi, *Nam propter nos utique ſcripta ſunt*. Dicit ergo: *Numquid de bobus cura eſt Deo?* quaſi dicat: Hæc auctoritas de bobus ſpiritualibus, id eſt prædicatoribus, intelligitur: *numquid enim de bobus* materialibus *cura eſt Deo*, ut de eis lege præcipiat? *An propter nos hæc utique dicit?* quaſi dicat: Hoc utique propter nos dicit: *nam propter nos ſcripta ſunt hæc*, & ſimilia. Roman. XV. 4. „ Quæcumque ſcri„ pta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta „ ſunt. *Propter nos*, inquam, idcirco *quoniam* prædicator, qui corda aperit ad fidem

(a) *Al.* patrem eius. (b) *Al. omittitur* tertio replicat &c. *uſque ad illud*, Dicit ergo.

dem, *debet arare in ſpe*, ſtipendiorum temporalium, non tamen propter ſpem hanc: debet enim primum quærere regnum Dei: *& qui triturat*, ideſt bonos a malis, quaſi grana (a) a paleis, diſcernit, prædicando ſcilicet ad mores, debet hoc facere *in ſpe* *fructus percipiendi*. II. Timoth. II. „ Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. " Eccli. VI. 19. „ Is qui arat, & qui ſeminat, accedit ad illam, & ſuſtinet bonos fructus illius. "

L E C T I O II.

SI nos vobis ſpiritualia ſeminavimus, magnum eſt ſi nos carnalia veſtra metamus? Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos? Sed non uſi ſumus hac poteſtate; ſed omnia ſuſtinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti. Neſcitis quoniam qui in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? Et qui altari deſerviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere.

SUperius probavit per auctoritatem quod licet accipere ſumptus; hic probat idem per rationem: & primo probat hoc ex eorum obligatione; ſecundo ex pſeudoapoſtolorum accipientium ab eis (b) comparatione, ibi, *Si alii poteſtatis veſtræ participes ſunt, quare non potius nos*? tertio dicit, quod nihilominus noluit uti hac poteſtate, ibi, *Sed non uſi ſumus hac poteſtate*. Prima ratio talis eſt. Maius eſt dare ſpiritualia quam accipere temporalia: ergo ſi Apoſtolus dat ſpiritualia, licet ei accipere temporalia. Primo ergo explicat beneficium impenſum; ſecundo explicat ſtipendium exhibendum, ibi, *Magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus*? Dicit ergo: *Si nos vobis ſpiritualia ſeminavimus*; quaſi dicat: Vere habemus poteſtatem accipiendi ſumptus a vobis: *ſi enim nos ſeminavimus vobis ſpiritualia*, fidem ſcilicet, & ſacramenta ſpiritum alentia, a Spiritu ſancto miniſtrata; *magnum eſt, ſi nos metamus*, ad ſuſtentationem noſtram, *carnalia*, ideſt ad carnis ſuſtentationem conceſſa? Quaſi dicat: Non eſt magnum. Rom. XV. 27. „ Si ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles, debent in carnalibus miniſtrare. "

Deinde cum dicit, *Si autem alii poteſtatis veſtræ participes ſunt*, ecce ſecunda ratio ad idem talis. Veri Apoſtoli licentius participant bona ſubditorum, quam pſeudo; ſed pſeudoapoſtoli participant: ergo multo plus veri Apoſtoli participare debent. Primo ergo ponit antecedens; ſecundo conſequens, ibi, *Quare non potius nos*? Dicit ergo: *Si autem alii*, ſcilicet pſeudo, quos non exprimit ex nomine, ne confundantur. Vocat eos alios, quaſi a conſortio alienos Eccleſiæ: omnes enim catholici unum ſunt Ioan. XVII. 22. „ Ut ſint unum, ſicut & nos unum ſumus. " *Si*, inquam, *alii poteſtatis veſtræ participes ſunt*, ideſt tam potenter utuntur bonis veſtris, *quare non potius nos*, Apoſtoli, qui cauſa ſalutis veſtræ laboramus? Eccli. XII. 5. „ Da bono, & ne receperis peccatorem. "

Deinde cum dicit, *Sed non uſi ſumus hac poteſtate*, hic oſtendit quod noluit uti hac poteſtate: ubi dicit primo ſe ſumptus non accepiſſe; ſecundo dicit, ſe nihilominus indiguiſſe, ibi, *Sed omnia ſuſtinemus*; tertio rationem utriuſque aſſignat, ibi, *Ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti*. Dicit ergo: *Sed non uſi ſumus*; quaſi dicat: Ecce patet quod licet nobis ſumptus accipere; *ſed tamen uſi non ſumus hac poteſtate*. Supra VI. 12. „ Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt. " *Non ſumus*, inquam, *uſi*, non quia non indigeamus; *ſed omnia ſuſtinemus*: quia etſi penuriam patiamur, tamen patienter ſuſtinemus. II. Corinth. XI. 9. „ Cum eſſem apud vos, & egerem, nulli oneroſus fui. " Et hoc feci ideo, *ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti*. Hoc autem poſſet accidere, vel quia pſeudoapoſtolis daret exemplum accipiendi; vel quia Corinthii avari erant, & ſcandalizarentur, ſi ab eis acciperet. Vel forte putarent ſe emiſſe licentiam peccandi, & diminueretur in Apoſtolo auctoritas arguendi; & his modis daret offendiculum Evangelio Chriſti. Proverb. XV. 19. „ Via iuſtorum abſque offendiculo. "

Deinde cum dicit, *Neſcitis quoniam qui* in

(a) *Al.* a malis. (b) *Al.* operatione.

in ſacrario operantur, quæ de ſacrario ſunt edunt? probat quod licet ſumptus accipere, primo per auctoritatem; ſecundo per rationem; tertio idem probat hic per exemplorum multitudinem. Ubi primo inducit ſimilitudinem eorum qui templa reparant; ſecundo eorum qui templo miniſtrant, ibi, *Et qui altari deſerviunt, cum altari participant*: tertio adaptat ſimilitudinem his qui prædicant, ibi, *Et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*; quaſi dicat: Et vere licet mihi ſumptus accipere. *Neſcitis quoniam qui in ſacrario*, ideſt in templo Iudæorum, vel Gentilium, *operantur*, ut artifices, *quæ de ſacrario ſunt edunt*? Suſtentabantur enim artifices de denariis qui in gazophylacio templi offerebantur, ut patet tempore Ioas, IV. Reg. XII. *Et qui altari* templi Hieroſolymitani, vel etiam ipſi templo, ut ſacerdotes, *deſerviunt*, ideſt devote ſerviunt (una enim de duodecim abuſionibus eſt irreverentia coram altari) *cum altari participant*, quia partem habent de his quæ offeruntur in altari, ut patet per totum Leviticum, & maxime VI. & VII. cap. Et ſicut fit hic, *ita & Dominus ordinavit*, ideſt rationabiliter diſpoſuit, *his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere*. Hoc ordinavit, dicens Matth. X. & Luc. X. 7. „Dignus eſt enim operarius mercede ſua.“

Notandum eſt hic, quod Apoſtolus nominibus multorum officiorum prædicatorem hic deſignat: quia vocat eum primo militem, propter officium Eccleſiam contra adverſarios defendendi. II. Corinth. 10. 4. „Arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum.“ II. Timoth. II. 3. „Labora ſicut bonus miles Chriſti.“ Secundo vinitorem, propter officium palmites ſuperfluos, ideſt malos, reſecandi. Oleæ II. 15. „Dabo ei vinitores eius ex eodem loco.“ Sed heu! Cant. I. 5. dicitur: „Vineam meam non cuſtodivi.“ Tertio paſtorem, propter officium ſubditos bono exemplo paſcendi. I. Petr. V. 2. „Paſcite qui in vobis eſt gregem.“ Sed heu! quia hodie impletur illud Zach. XI. 17. „O paſtor, & idolum, derelinquens gregem.“ Quarto bovem, propter officium maturitatis in omnibus procedendi. Proverb. XIV. 4. „Ubi non ſunt boves, præſepe vacuum eſt.“ Iob I. 14 „Boves arabant, & aſinæ paſcebantur iuxta eos.“ Quinto aratorem, propter officium corda ad fidem, & pœnitentiam aperiendi. Oſeæ X. II. „Arabit Iudas, confringet ſibi ſulcos Iacob.“ Sexto trituratorem, propter officium malos a bonis diſcernendi. Eſa. XLI. 15. „Ego poſui te quaſi plauſtrum triturans novum, habens roſtra ſerrantia; & triturabis montes, & comminues.“ Septimo ſeminatorem, propter officium frequenter, & utiliter prædicandi. Luc. VIII. 5. „Exiit qui ſeminat ſeminare ſemen ſuum.“ Pſal. CXXV. 6. „Euntes ibant, & flebant mittentes ſemina ſua.“ Octavo templi architectum, propter officium Eccleſiam conſtruendi, & reparandi. Sup. III. 10. *Ut ſapiens architectus fundamentum poſui*. Nono altaris miniſtrum, propter officium Deo devotum (*a*) impendendum: ſupra IV. I. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti*.

Quæritur hic ſuper illud, *Non ſum liber*? Gloſſa: „Ipſe enim apoſtolica dignitate poteſtatem habet, non operari manibus, ſed de Evangelio vivere.“ Contra. Ergo qui prædicant, non habentes apoſtolicam dignitatem, non poſſunt ſine opere manuum de Evangelio vivere. Reſponſio. Gloſſa loquitur de poteſtate cui poteſt invitos ad hoc cogere, non de ſpontanea, qua poteſt a voluntarie dantibus petere, & accipere.

Item ex dicta Gloſſa videtur quod prælati non teneantur manibus operari. Contra Geneſ. III. 19. „In ſudore vultus tui veſceris pane tuo.“ Ipſi non ſunt exempti ab hac maledictione: ergo &c. Reſponſio. Tenentur ad laborem ſpiritualem, non corporalem. Tamen bene facerent, ſi occuparent ſe in honeſtis, antequam vacarent.

Item ſuper illud, *Nonne opus meum vos eſtis*? Gloſſa, „Perfectum.“ Contra. Ipſi erant imperfecti. Reſponſio. Opus perfectum dicebantur, quia eis Apoſtolus prædicaverat, vel quia eos perfecte docuerat quantum in ſe erat.

Item ſuper illud, *Numquid non habemus poteſtatem manducandi*? Contra. Matth. X. 8. „Gratis accepiſtis, gratis date.“ Reſponſio. „Gratis,“ ideſt ſine pretio, ſed non ſine ſtipendio.

Item ſuper illud, *uis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat*? Gloſſa: „Ex Evangelio viventes panem gratuitum manducabant.“ Contra. Subditi tenebantur dare. Reſponſio. Gratuitus erat ex parte recipientium, quia humiliter, non poteſtative

(a) *Al.* impendendi.

Digitized by Google

tive recipiebant , licet debitus ex parte dantium.

Item . *Numquid de bobus cura eſt Deo* ? Quaſi dicat , non. Contra . Sapient. vi. 8. „ Cura eſt illi de omnibus. " Reſpondeo. Ibi loquitur de cura generali, ſcilicet providentiæ ; hic de ſpeciali , ſcilicet diſciplinæ.

Item. *Debet in ſpe , qui arat, arare*. Contra . Spes non eſt de viſibilibus, ſed æternis. Reſponſio. Spes accipitur æquivoce .

Item. *In ſpe fructus percipiendi* . Contra . Non debet poni lucerna prædicationis ſub modio rei temporalis. Reſpondeo . Prædicare in ſpe rei temporalis, non eſt ponere lucernam ſub modio , ſed prædicare propter ſpem.

Item. *Si nos vobis ſeminavimus ſpiritualia, magnum eſt, ſi nos carnalia veſtra metamus?* Contra . Galat. vi. 8. „ Quæ ſeminaverit „ homo, hæc & metet. " Ergo qui ſeminat ſpiritualia , debet metere ſpiritualia , (*a*) non carnalia. Reſpondeo. (*b*) Ibi loquitur de meſſione mercedis, hic de meſſione ſtipendii.

LECTIO III.

Ego autem nullo horum uſus ſum . Non autem ſcripſi hæc , ut ita fiat in me . Bonum eſt enim mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet . Nam & ſi evangelizavero , non eſt mihi gloria : neceſſitas enim mihi incumbit , væ enim mihi eſt , ſi non evangelizavero . Si enim volens hoc ago , mercedem habeo ; ſi autem invitus , diſpenſatio mihi credita eſt . Quæ eſt ergo merces mea? Ut Evangelium prædicans ſine ſumptu, ponam Evangelium , ut non abutar poteſtate mea in Evangelio.

Superius multipliciter probavit quod ſibi licet accipere ſumptus; hic oſtendit quod nihilominus non vult accipere , ſed abſtinere tribus rationibus . Primo propter intentionem præmii ; ſecundo propter dilectionem Evangelii, ibi, *Nam cum liber eſſem ex omnibus , omnium me ſervum feci* ; tertio propter expeditionem curſus ſui , ibi , *Neſcitis quod hi qui in ſtadio currunt , omnes quidem currunt , ſed unus accipit bravium* ? In prima primo dicit quare non vult accipere , ſcilicet ne gloria ſua evacuetur ; ſecundo oſtendit quod accipiendo evacuaretur , ibi, *Nam ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria*; tertio quod non accipiendo conſervabitur , ibi , *Quæ eſt ergo merces mea ?* In prima primo oſtendit quod poteſtate accipiendi uti noluit; ſecundo quod uti non intendit, ibi, *Non autem ſcripſi hæc , ut ita fiat in me* . Dicit ergo : *Ego autem nullo horum uſus ſum* ; quaſi dicat : Tot modis conſtat quod licet mihi ſumptus accipere ; ſed tamen ego nulla horum auctoritate, ratione, exemplo, ad accipiendum, *uſus ſum*. Ipſe enim vel ab aliis Eccleſiis accipiebat, ut II. Corinth. xi. 8. „Alias Eccleſias ſpo„ liavi, accipiens ſtipendium ad miniſterium „ veſtrum : " vel manibus operabatur : Act. xx. *Non autem ſcripſi hæc, ut ita fiat in me*; quaſi dicat: *Non ſum uſus*, ſed nec uti volo: *non enim ſcripſi hæc*, ſcilicet quod licet mihi accipere , *ut ita fiat in me* , ſicut ſcripſi , ideſt ut ego accipiam , quia non quæro datum, ſed fructum.

Deinde cum dicit , *Bonum eſt mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet* , hic oſtendit quare hoc fecit , ſcilicet ne gloria ſua evacuetur. Ubi primo multiplicat afflictionem corporalem ; ſecundo ſupponit ei gloriæ diminutionem , ibi, *Quam ut gloriam meam quis evacuet* . Dicit ergo: *Bonum eſt mihi magis mori &c.* quaſi diceret: Non accipiam: nam ſi acciperem, gloriam meam evacuarem : quod nullatenus facerem. *Bonum eſt enim mihi mori* , non ſolum ſumptuum egeſtate affligi , *magis quam ut gloriam meam*, quam habeo de gratuita ſinceritate prædicationis , de præmio ſupererogationis, abſtinendo (*c*) a licitis , *quis evacuet* , ab aliquo importune accipiendo , vel propter ſumptus evangelicos . Multi tamen moderni doctores gloriam iſtam evacuant vel propter intentionem ſumptuum , vel propter favorem humanum , dicente Iob xii. 19. „ Ducit ſacerdotes in„ glorios, & optimates ſupplantat. "

Notandum eſt hic , quod gloria amittitur ſeptempliciter propter ſeptem vitia . Nam

(a) *Al. omittitur* non carnalia. (b) *Al.* Ibi loquitur de meſſione ſtipendii , *intermediis omiſſis*.
(c) *Al.* a vitiis.

Nam gloria guloſorum evacuatur: unde hic dicitur: *Bonum eſt enim mihi magis mori quam ut gloriam meam quis evacuet*: Eccli. xlvii. 21. „ Inclinaſti ſemora tua mulieribus, dediſti maculam in gloria tua. " Gloria ſuperborum captivatur: I. Machab. ii. 9. „ Vaſa gloriæ eius captiva ducta „ ſunt. " Gloria iracundorum intermittitur: " Pſalm. vii. 5. " Si reddidi retribuentibus mihi mala, decidam merito „ ab inimicis meis inanis: " & poſt: „ Perſequatur inimicus animam meam, & „ comprehendat, & conculcet in terra vitam meam: " & poſt: „ Et gloriam meam „ in pulverem deducat. " Gloria invidorum excluditur: Rom. iii. 27. " Ubi eſt „ gloriatio tua? " Gloria avarorum annihilatur: Pſal. xlviii. 17. „ Ne timueris „ dum dives factus fuerit homo, & cum „ multiplicata fuerit gloria domus eius. " Gloria accidioſorum culpatur: I. Machab. ix. 10. „ Moriamur in virtute propter „ fratres noſtros, & non inferamus crimen gloriæ noſtræ. " Eccli. xxxiii. 23. „ Præcellens eſto in operibus tuis, & ne de„ deris maculam in gloria tua. " Ergo per gulam evacuatur gloria ſobrietatis: per luxuriam maculatur gloria caſtitatis; per ſuperbiam captivatur gloria humilitatis: per iracundiam intermittitur gloria manſuetudinis: per invidiam excluditur gloria caritatis: per avaritiam annihilatur gloria liberalitatis: per accidiam culpatur gloria ſtrenuitatis. De iſtis dicitur Oſeæ iv. 7. „ Gloriam eorum in ignominiam „ commutabo. " De primo exemplum in Eſau, Gen. xxv. in Holoferne, Iudith xiii. De ſecundo in Salomone, III. Reg. xi. De tertio in Lucifero, Eſa. xiv. De quarto in Achitophel, II. Reg. xvi. De quinto in Cain, Geneſ. iv. De ſexto in Giezi, IV. Reg. 5. De ſeptimo in exploratoribus, Num. xiii. & xiv.

Nam & ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria. Hic oſtendit quod accipiendo ſumptus, evacuaretur gloria eius, quia non ſupererogaret. Et eſt ſua ratio talis. Gloria quæ eſt præmium ſupererogationis, non debetur operibus neceſſitatis, ad quæ tenemur ex præcepto; ſed evangelizare tenebatur ex præcepto: ergo ex hoc non habebat gloriam ſupererogationis; ſed potius ex hoc quod non accipiebat ſumptus. Primo ergo tangit gloriæ evacuationem; ſecundo evacuationis rationem, ibi, *Neceſſitas enim mihi eſt*; tertio rationis declarationem, ibi, *Væ enim mihi eſt, ſi non evangelizavero*; quarto recte evangelizantium mercedem, ibi, *Si volens hoc ago, mercedem habeo*. Dicit ergo: *Nam ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria*; quaſi diceret: Vere evacuaretur gloria mea: *nam ſi evangelizavero*, ita quod ſumptus accipiam, *non eſt mihi gloria*, ideſt ſupererogationis præmium: *neceſſitas enim (a) mihi incumbit*. Act. xxii. 21. „ Vade, quoniam ad natio„ nes longe mittam te. " Et vere neceſſitas: *væ enim mihi eſt*, ideſt pœna tranſgreſſionis in me manet, *ſi non evangelizavero*. Eſ. vi. 5. „ Væ mihi, quia tacui. " Aliter legitur ſecundum Gloſſam; & hoc dupliciter. Primo modo ſic. *Nam ſi evangelizavero, non eſt mihi gloria*; quaſi dicat: Utique evacuaretur gloria mea, cęleſtis ſcilicet, ſi ideo prædicarem ut ſumptus acciperem: *nam ſi evangelizavero* tantum, ita quod non ex dilectione Dei & proximi hoc faciam, nec libera voluntate, *non eſt mihi gloria* apud Deum: *neceſſitas enim* præcepti, quod non audeo omittere, *mihi incumbit*. Unde ſi ſolo timore ſervili prædico, (b) *væ*, ideſt æterna damnatio, *mihi eſt*, *ſi non evangelizavero*, ſicut mihi iniunctum eſt. *Si autem volens hoc ego, mercedem habeo*; quaſi dicat: Si neceſſitate hoc facio, non eſt mihi gloria; *ſi autem volens hoc ago*, ideſt ſi voluntatem adiungo neceſſitati, *mercedem æternam habeo*: ideo Pſal. liii. 8. dicitur. „ Voluntarie ſacrificabo tibi, & confite„ bor nomini tuo, Domine. " *Si autem invitus*, ideſt ſolo præcepto coactus, evangelizo, *diſpenſatio mihi credita eſt*, ſicut ſervo, ut ſcilicet diſpenſem ad aliorum utilitatem, non meam; quaſi dicat: Aliis proficio, non mihi. Intelligit enim hoc de diſpenſatione ſervili, non filiali, ſecundum Gloſſam Auguſtini (ſerm. xxxiv. ad Fratres in erem.) „ Nemo invitus bene facit, & „ ſi bonum eſt quod facit: " infra xiii. 1. *Si caritatem non habuero, factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens*. Secundo modo legitur ſic. *Nam ſi evangelizavero*, pro ſumptibus accipiendis, *non eſt mihi gloria*, de ſupererogatione in prædicando. Peto enim contra me. Matth. x. 8. „ Gratis ac„ cepiſtis, gratis date. " *Neceſſitas enim* vitæ ſuſtentandæ *mihi incumbit*, quia pro neceſſitate vitæ prædico: *væ enim mihi eſt* ideſt famis (c) cruciatio, ſi non evangelizavero. *Si autem volens*, ideſt ſi non pro victus neceſſitate, ſed pro caritate, *hoc ago*, mer-

(a) Al. *præmii incumbit*. (b) *Al.* væ enim, ideſt &c. (c) *Al.* turbatio.

Digitized by Google

mercedem æternam *habeo*; *ſi autem invitus*, ideſt pro neceſſitate coactus, *diſpenſatio mihi credita eſt*, ſicut ſervo.

Deinde cum dicit, *Quæ eſt ergo merces mea?* hic oſtendit quia non capiendo ſumptus, gloria eius conſervatur: ubi primo quærit; ſecundo ſolvit, ibi, *Ut Evangelium prædicans ſine ſumptu, ponam Evangelium*. Dicit ergo: *Quæ eſt merces mea?* ideſt, quid faciendo mercedem accipiam, quia hoc eſt meritum mercedis? *Ut* ſcilicet ego *prædicans Evangelium ſine ſumptu, ponam*, ideſt ſtabiliam, *Evangelium*. Eſa. XXVIII. 25. „Ponet triticum per ordinem, & hordeum, „ milium, & viciam in finibus ſuis.“ Hoc autem faciebat ſecundum Gloſſam, ne Evangelium venale putaretur. *Sine ſumptu*, inquam, & hoc *ut non abutar poteſtate mea*, ideſt mihi commiſſa, *in Evangelio* prædicando; quod eſſet ſi acciperem indiſtincte: quia perderem auctoritatem libere arguendi: quia Eccli XX. 31. „ Exenia, & dona „ excæcant oculos iudicum, & quaſi mutus „ in ore avertet correptionem.“ Eccleſiaſtica ergo utilitas implicatur in hac ſolutione, ſcilicet confirmatio boni, quia *ut Evangelium prædicans*; & declinatio mali, quia *ne abutar poteſtate*.

Et notandum, quod quatuor tetigit differentias eorum qui tenentur prædicare. Quidam enim tenentur, ſed non evangelizant: hi merentur pœnam. Quidam tenentur, & evangelizant, ſed coacti: hi non merentur mercedem, ſed vitant pœnam. Quidam tenentur, & evangelizant voluntarie, ſed accipiunt ſumptus: & hi merentur mercedem, & vitant pœnam, ſed non habent ſupererogationis gloriam. Quidam tenentur, & evangelizant voluntarie, nec accipiunt ſumptus: & hi mercedem merentur, & vitant pœnam, & habent ſupererogationis gloriam. Primum ſtatum tangit ibi, *Væ mihi eſt, ſi non evangelizavero*; ſecundum ibi, *Nam ſi invitus, diſpenſatio mihi credita eſt*; tertium ibi, *Si autem volens hoc ago, mercedem habeo*; quartum ibi, *Quæ eſt ergo merces mea?*

L E C T I O IV.

NAm cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci, ut plures lucrifacerem: & factus ſum Iudæis tamquam Iudæus, ut Iudæos lucrarer; his qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem, cum ipſe non eſſem ſub lege, ut eos qui ſub lege erant, lucrifacerem; his qui ſine lege erant, tamquam ſine lege eſſem, cum ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti, ut lucrifacerem eos qui ſine lege erant. Factus ſum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos. Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps eius efficiar.

SUperius oſtendit quod non vult ſumptus accipere, & hoc (*a*) propter intentionem præmii; hic oſtendit quod idem fecit propter amorem Evangelii: ubi primo dicit, quod omnium ſe ſervum fecit; ſecundo quod omnibus ſe contemperare ſtuduit, ibi, *Et factus ſum Iudæis tamquam Iudæus*; tertio ſubdit cauſam quare non fecit, ibi, *Omnia autem facio propter Evangelium*. In prima implicat triplicem conditionem commendabilem in ſervitio; quæ ſunt generalitas, liberalitas, utilitas. Servit ergo gratis, ſive liberaliter, ibi, *Cum eſſem liber ex omnibus*; generaliter, ibi, *Omnium me ſervum feci*; utiliter, ibi, *Ut plures lucrifacerem*. Dicit ergo: *Nam cum eſſem liber ex omnibus, omnium me ſervum feci*; quaſi dicat: Sine ſumptu ponam Evangelium: nam & maius feci; ſcilicet, *cum liber eſſem ex omnibus*, ideſt nullius meritis obnoxius, *omnium me ſervum feci*, omnibus me contemperando (*b*) per utilitatem, & quaſi debitorem conſtituendo. II. Corinth. IV. 5. „ Nos „ autem ſervos veſtros per Ieſum:“ & hoc *ut plures lucrifacerem*; ideſt, lucrum meæ prædicationis, & ſervitutis facerem. Quærebat enim non res, ſed animas. II. Corinth. XII. 14. „ Non quæro veſtra, ſed vos.“ Si enim commendabile eſt ſervire in temporalibus propter lucrum temporale, quanto plus in ſpiritualibus propter lucrum ſpirituale?

Deinde cum dicit, *Et factus ſum Iudæis tamquam Iudæus*, hic oſtendit quod omnibus ſe contemperare ſtuduit: & primo dicit,

(a) *Al.* propter infectionem. (b) *Forte* per utilitatem.

ciſ, quod contemperavit ſe nondum converſis; ſecundo quod etiam iam converſis, ibi, *Factus ſum infirmis infirmus*; tertio quod generaliter univerſis, ibi, *Omnibus omnia factus ſum*. In prima primo dicit, quod contemperavit ſe Iudæis; ſecundo quod Samaritanis, ibi, *Et his qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem*; tertio quod Gentilibus, ibi, *His qui ſine lege erant, tamquam ſine lege eſſem*. In prima primo tangit contemperationem; ſecundo contemperationis rationem, ibi, *Ut Iudæos lucrarer*. Dicit ergo: *Et factus ſum Iudæis tamquam Iudæus*, ſcilicet aliqua legalia ſervando, ſicut in diſcretione ciborum, in circumciſione Timothei, Act. xvi. in purificatione legali, Act. xxi. Poteſt autem hoc intelligi dupliciter. Uno modo ſecundum Hieronymum (ad Auguſt. epiſt. xi.) *Factus ſum Iudæis tamquam Iudæus*, per (a) ſimulatoriam diſpenſationem. Simulabat enim ſe ſervare legalia aliqua, quæ tamen non ſervabat. Alio modo ſecundum Auguſtinum (epiſt. xix.) *Factus ſum Iudæis tamquam Iudæus*. Vere enim condeſcendebat eis in obſervatione aliquorum legalium propter piam compaſſionem; & hoc fecit, ut Iudæos lucraretur Chriſto, ideſt eos ad fidem Chriſti converteret.

Deinde cum dicit, *Et his qui ſub lege ſunt, quaſi ſub lege eſſem*, hic dicit, quod contemperabat ſe Samaritanis: ubi notantur tria de ipſo. Primo eius ſagacitas in hoc quod ſe contemperabat; ſecundo eius libertas in hoc quod ſub lege non erat; tertio eius utilitas in hoc quod lucrifaciebat. Dicit ergo: Sum etiam his qui ſub lege Moyſi ſunt, ideſt Samaritanis, qui non ſunt Iudæi, ſed Aſſyrii, qui fuerunt adducti ad inhabitandum terram Iſrael, IV. Reg. xvii. Iſti etiam erant ſub lege Moyſi, quia tantum quinque libros Moyſi recipiebant. His ergo *factus ſum quaſi ſub lege eſſem*, approbando ſcilicet legem, & ex ea docendo Chriſtum; *cum tamen ipſe ſub lege non eſſem*, ſecundum litteralem obſervantiam, vel ſerviliter: quia „ iuſto non eſt lex poſita “: I. Timoth. i. 9. Et hoc ideo feci, *ut eos qui ſub lege erant*, ſcilicet ipſos Samaritanos, *lucrifacerem*, eos ad fidem Chriſti convertendo.

Deinde cum dicit, *His qui ſine lege erant, tamquam ſine lege eſſem*, hic dicit, quod contemperavit ſe Gentilibus: ubi primo tangit ſuam conformitatem; ſecundo ſuæ fidei veritatem, ibi, *Cum tamen ſine lege Dei non eſſem*, tertio ſuæ intentionis rectitudinem, ibi, *Ut lucrifacerem eos qui ſine lege erant*. Et hoc eſt *Et factus ſum his qui ſine lege erant*, ideſt Gentibus: Rom. ii. „ Cum enim „ Gentes, quæ legem non habent: “ *tamquam ſine lege eſſem*, ideſt aſſentiendo rationibus eorum, & bonis poſitionibus Philoſophorum, ut patet Act. xvii. *cum tamen ſine lege Dei non eſſem*: Rom. vii. 25. „ Mente „ ſervio legi Dei: “ *ſed in lege eſſem*, non Iudaica, ſed *Chriſti*, qui eſt Deus; non autem Moyſes: de qua Gal. vi. 2. „ Alter „ alterius onera portate, & ſic adimplebi„ tis legem Chriſti. “ Et hoc ideo feci, *ut lucrifacerem eos qui ſine lege erant*, Gentiles ad fidem convertendo. Gregorius: „ O felix zelator! Nullum tale ſacrifi„ cium, quale zelus animarum. “

Deinde cum dicit, *Factus ſum infirmis infirmus*, hic oſtendit quod ſe contemperavit iam converſis. Ubi primo ponit modum bonum; ſecundo finem debitum, ibi, *Ut infirmes lucrifacerem*. Dicit ergo: *Factus ſum* etiam *infirmis* in fide, *infirmus*, a licitis abſtinendo. II. Corinth. ii. 29. „ Quis infir„ matur, & ego non infirmor? “ Sic facit bonus medicus, qui comedit cibum infirmi, ut eum provocet ad comedendum, & ſic ſanet. Et hoc feci, *ut infirmos lucrifacerem*, eos in fide roborando. Et breviter *omnibus omnia factus ſum*, quaſi eſſem omnium ſectarum. Ideo dicitur infra x. 33. *Sicut & ego per omnia omnibus placeo*. Et hoc *ut omnes facerem ſalvos*. Sap. xviii. 24. „ In ve„ ſtimento poderis (quod habebat Aaron) „ totus orbis terrarum erat deſcriptus. “ Et IV. Reg. iv. Eliſeus contraxit ſe ad modum pueri, & ſic ſuſcitavit illum. Et quia, (b) ſecundum Boetium, omnis alteritas diſcors, ſimilitudo vero appetenda eſt; ideo viri ſpirituales ſalva vitæ, & religionis ſuæ obſervantia, omnibus ſe debent conformare. Deinde (c) dicit: *Omnia facio propter Evangelium*. Superius oſtendit quod omnibus ſe contemperare ſtuduit; hic ſubdit rationem quare hoc facit: & hanc duplicem: unam ex parte Evangelii, ſcilicet ut curſum liberum habeat: aliam ex parte ſui, ſcilicet ut promiſſum præmium obtineat, ibi, *Ut particeps eius efficiar*. Et hoc eſt quod dicit: *Omnia autem facio propter Evangelium*, ſine impedimento prædicandum: *ut particeps eius*, ideſt promiſſionum quæ in eo continentur, *efficiar*. Matth. v. 19. „ Qui „ fecerit, & docuerit, hic magnus voca„ bitur in regno cælorum. “

(a) *Al.* ſimulationis. (b) *Al.* ſecundum Homerum. (c) *Al.* cum dicit.

Digitized by Google

LECTIO V.

NEſcitis quoniam hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis. Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet: & illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro non quaſi in incertum, ſic pugno non quaſi aerem verberans; ſed caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.

SUperius oſtendit quod propoſuit a ſumptibus abſtinere, primo propter intentionem præmii; ſecundo propter amorem Evangelii; hic tertio propter expeditionem curſus, & agonis ſui. Primo quidem oſtendit quod oportet in ſtadio expedite currere; ſecundo quod ſimiliter oportet in agone expedite certare, ibi, *Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*; tertio quod ipſe facit utrumque, ibi, *Ego igitur ſic curro non quaſi in incertum*. In prima primo ponit exemplum expedite currentium; ſecundo monet eos ad ſimiliter currendum, ibi, *Sic currite ut comprehendatis*. In prima primo tangit currendi exercitium; ſecundo convenientiam currentium, ibi, *Omnes quidem currunt*; tertio differentiam pervenientium, ibi, *Sed unus accipit bravium*. In primo notatur conditio viatorum; in ſecundo multitudo vocatorum; in tertio paucitas electorum. Matth. xx. 16. „Multi ſunt vocati, pauci vero electi.“ Conditionem vero viatorum deſcribit a tribus: a certitudine, cum quærit, *Neſcitis*: a brevitate, cum addit, *In ſtadio*: a labore, cum ſubdit, *Currunt*. Dicit ergo, *Neſcitis*: quod tripliciter continuatur. Primo modo ſic quaſi dicat: Recte abſtineo a ſumptibus ſumendis, ut particeps efficiar: nam ſi non abſtinerem a contrariis Evangelio, non eſſem eius particeps. *Neſcitis* enim *quod hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium*? Vel ſic. *Neſcitis* quod hoc facio ut particeps Evangelii efficiar, & utique poſſim eſſe particeps? Nam non ſic eſt de Evangelii præmio ut de curſus bravio: quia hic unus accipit bravium, ibi vero omnes accipere poſſunt. Tertio modo ſic. *Neſcitis*; quaſi diceret: Ideo autem ſic curro, quia licet multi currentes ſint, pauci tamen ſunt pervenientes. *Neſcitis* enim *quod hi qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt*, in labore pares ſunt, *ſed unus* tantum *accipit bravium*? ideſt præmium curſus. Stadium enim eſt ſpatium in quo pedites currunt, quod Hercules dicitur ſtatuiſſe. Perficiunt autem ſtadium, centum viginti quinque paſſus. Et dicitur ſtadium a ſtando, quia Hercules tot paſſus currebat, & poſtea ſtabat, & reſpirabat. In fine huius ſpatii ponebatur aliquid quod erat præmium curſus, ut equus, aut pannus purpureus; & hoc dicitur bravium. Et licet in hoc ſtadio omnes currerent, unus tamen ſolus accipiebat bravium, ſcilicet qui citius perveniebat. Sic in curſu ſpirituali unus tantum, ſcilicet perſeverans, accipit bravium: quia „qui perſeveraverit uſque in finem, „hic ſalvus erit:“ Matth. xxiv. 13.

Deinde cum dicit, *Sic currite ut comprehendatis*, monet eos ad currendum. Ubi implicat tria: actum ſtrenuum, *Currite*; modum debitum, *Sic*; finem optimum, *Ut comprehendatis*. Dicit ergo: *Sic currite ut comprehendatis*; quaſi diceret: Quia unus accipit bravium, *ſic currite*, per viam veritatis perſeverantes, *ut comprehendatis* bravium vitæ æternæ. Hebr. xii. 1. „Per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen.“

Deinde cum dicit, *Omnis autem qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*, oſtendit quod in agone oportet expedite certare. Ubi primo tangit agonizantium pugnam; ſecundo pugnandi formam firmam, ibi, *Ab omnibus ſe abſtinet*; tertio ſic pugnantium mercedem debitam, ibi, *Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant*. Primum eſt neceſſitatis, ſcilicet pugnare; ſecundum virtutis, ſcilicet abſtinere; tertium felicitatis, ſcilicet coronam accipere. Dicit ergo: *Omnis qui in agone contendit, ab omnibus ſe abſtinet*; quaſi diceret: Vere ſic agendum eſt, quod patet exemplo, quia *omnis qui in agone contendit, ab omnibus* impedientibus *ſe abſtinet*. Unde & nudi agonizabant in palæſtra. Attende, ut Auguſtinus ait (in Pſalm. li.) quod de rebus non laudandis multæ trahuntur ſimilitudines.

Deinde cum dicit, *Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant*, tangit pugnantium mercedem: & primo pugnantium materialiter; ſecundo pugnantium ſpiritualiter, ibi, *Nos autem incorruptam*. Dicit ergo:

Et

Et illi quidem abſtinent, *ut corruptibilem coronam accipiant*, quod modicum eſt: *nos autem* abſtinere debemus, ut accipiamus *incorruptam*, ſcilicet coronam vitæ, de qua Iacob. I. 12. „ Beatus vir qui ſuffert tentationem: quoniam cum probatus fuerit, „ accipiet coronam vitæ. “

Deinde cum dicit, *Ego igitur ſic curro non quaſi in incertum*, ponit exemplum utriuſque, ſcilicet currendi, & pugnandi. Ubi primo tangit curſum ſuum in profectu boni; ſecundo pugnam ſuam in victoria mali, ibi, *Sic pugno non quaſi aerem verberans*; tertio rationem utriuſque facti, ibi, *Sed caſtigo corpus meum*. Dicit ergo: *Ego igitur ſic curro non quaſi in incertum*, quaſi dicat: Quia talis corona ſervatur, igitur *ego ſic curro*, bonum operando, *non quaſi in incertum*, ideſt ut ſim incertus de præmio. In incertum enim currit qui talia facit ut de quibuſdam ſperare, ex aliis vero poſſit deſperare. Omnia inſtruunt ad bonum, & perſona apoſtolica, quæ notatur ibi, *Ego*, & forma implicita, quæ notatur ibi, *Sic*, & actio ſtrenua, quæ notatur ibi, *Curro*, & merces ſperata, quæ notatur ibi, *Non quaſi in incertum*. Phil. II. 16. „ Non in vacuum „ cucurri, nec in vacuum laboravi. “ *Sic pugno*, contra hoſtes, decertando contra malum, *non quaſi aerem verberans*, ideſt non verbis tantum, ſed factis. *Non enim in ſermone eſt regnum Dei, ſed in virtute*: ſupra IV. 20. Vel *non quaſi aerem verberans*, ideſt non inaniter me fatigando, adverſarium non lædendo. Sic erit perfectus homo, ſi ſic ſe habeat ut ſit intentus in confeſſione: Eſa. XXXVIII. 15. „ Recogitabo tibi omnes annos meos in amaritudine animæ meæ: “ devotus in oratione: Matth. VI. 9. „ Sic „ ergo orabitis: Pater noſter qui es in cælis &c. “ efficax in prædicatione: Iacob. II. 12. „ Sic loquimini, & ſic facite. “ Hæc tria pertinent ad actum oris recti; ita tamen quod confeſſio dirigitur Deo, & proximo, oratio ſoli Deo, prædicatio ſoli proximo. Fortis in pugnando: unde *ſic pugno non quaſi aerem verberans*: Apocal. III. 5. „ Qui vicerit ſic, veſtietur veſte alba: “ patiens in ſuſtinendo: Iudith VIII. 23. „ Sic „ Iſaac, ſic Iacob, ſic Moyſes, & omnes „ qui placuerunt Deo, per multas tribulationes tranſierunt fideles: “ cautus in ſervando: Ioſ. II. 16. „ Ad montana conſcendite, ne forte occurrant vobis revertentes, ibique latitate tribus diebus, donec redeant; & ſic ibitis viam veſtram. “ Primum propter malum culpæ, ſcilicet pugna; ſecundum contra malum pœnæ, ſcilicet patientia; tertium contra malum tentationis, ſcilicet cautela. Benignus in condonando: Matth. XVIII. 14. „ Sic non eſt „ voluntas ante Patrem veſtrum, qui in cælis eſt, ut pereat unus de puſillis iſtis: “ (a) inutilem ſe reputando: Luc. XVII. 10. „ Sic „ & vos cum feceritis omnia, quæ præcepta ſunt vobis, dicite: “ Servi inutiles ſumus: “ ſolicitus ſe diſcutiendo: infra XI. 28. *Probet autem ſe ipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat*. Primum reprobat malitiam proximi; ſecundum probat bonitatem Dei; tertium dubietatem ſtatus proprii. Humilis in obſequendo: Matth. III. 15. „ Sic decet nos implere „ omnem iuſtitiam: agilis in proficiendo: unde hic, *Sic currite*, ideſt proficite in bono, *ut comprehendatis*: conſtans in perſeverando: unde hic, *Sic currite*: Phil. IV. 1. „ Sic ſtate in Domino, cariſſimi: famoſus in converſando: ſupra IV. 1. *Sic vos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti*. Primum reſpicit incipientes, ſecundum proficientes, tertium perſeverantes, quartum perfectos.

Deinde cum dicit, *Sed caſtigo corpus meum*, tangit rationem prædictorum utriuſque. Ubi primo tangit auſteritatem vitæ; ſecundo commendationem doctrinæ, ibi, *Ne forte cum aliis prædicaverim*; tertio rationem concordiæ utriuſque, ibi, *Ipſe reprobus efficiar*. Ergo implet facto quod docet verbo, ne ſe damnet ore proprio: & hoc eſt quod dicit: *Sed caſtigo corpus meum*, per declinationem mali, motus carnis illicitos reprimendo. *Caſtigo* ergo, non occido, *corpus meum*, non tantum alienum: Rom. XII. 1. „ Exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum: *& in ſervitutem redigo*, per operationem boni, corpus ſcilicet ſpiritui ſervire cogendo, & ſenſualitatem rationi ſubiiciendo; ſicut de beato Martino legitur: „ Carnem ſpiritui ſervire cogebat: “ & hoc facio, *ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar*. Auguſtinus (de Verb. Apoſt. ſerm. XXI.) „ Suo timore „ nos terruit Apoſtolus: quid enim faciet „ agnus, ubi aries timet, & tremit? “ *Ipſe reprobus*, ideſt a Deo reprobatus, *efficiar*: quod turpe eſſet. Rom. II. 21. „ Qui prædicas non furandum, furaris. “ De huiuſmodi poſſet vere dici illud Iob IV. 3. „ Ecce docuiſti plurimos, & manus laſſas „ roboraſti .... Nunc autem venit ſuper „ te plaga, & defeciſti. “

Hic

(a) *Forte ſupplendum* modeſtus.

Hic quæritur ibi, *Melius eſt mihi mori quam ut gloriam meam quis evacuet*. Contra. Gloria non evacuatur niſi per peccatum: ergo accipere eſſet ei peccatum: non ergo licitum. Reſpondeo. Gloria eſſentialis per hoc non evacuaretur, ſed gloria accidentalis (*a*) de hoc opere ſupererogationis.

Item. *Si evangelizavero, non eſt mihi gloria*. Contra. Evangelizanti, & ſumptus accipienti debetur & aurea, & aureola. Sed Gloſſa exponit, quando evangelizatur ex neceſſitate timoris, vel ex cupiditate mercedis temporalis.

Item ſuper illud, *Diſpenſatio mihi credita eſt*, Gloſſa: „ Non debemus evangelizare, „ ut manducemus. " Contra. Ergo prædicatores quæſtuarii peccant mortaliter, quia faciunt quod non debent. Reſpondeo. Si propter quæſtum principaliter faciunt, peccant; ſed ſi propter fructum ſpiritualem inde provenientem, bene faciunt.

Item ibidem Gloſſa: „ Propter regnum „ Dei debemus operari omnia, non ſolum, „ ſed cum regno Dei mercedem tempora„ lem meditari. " Contra. Ergo qui vadunt ad Eccleſiam pro diſtributionibus, peccant. Reſpondeo. Verum eſt ſi ſolum, vel principaliter propter hoc vadant.

Item ſuper hoc, *Ut non abutar poteſtate*, Gloſſa: „ Quod eſſet ſi acciperet quod „ probavit ſupra eodem quod ei licet ac„ cipere. " Reſpondeo. Intelligendum eſt, ſi acciperetur indiſcrete, & inordinate, & immoderate.

Item. *Omnium ſervum me feci*. Contra. Supra VII. 23. *Nolite ſervi effici hominum*. Reſpondeo. Hic loquitur de ſervitute caritatis, ſcilicet in bono, ibi de ſervitute iniquitatis, ſcilicet in malo.

Item. *Factus ſum Iudæis Iudæus*. Gloſſa: „ In cibis accipiendis, vel non accipiendis." Contra. Gloſſa: „ Iniuſte ergo reprehendit „ Petrum de diſcretione ciborum. " Galat. II. Immo bene: quia Petrus diſcernebat cum ſcandalo Gentium, ſcilicet in locis Gentilium, Paulus autem non.

Item ibidem Gloſſa: „ Propter ſcanda„ lum Iudæorum circumcidit Timotheum, " Act. XVI. Contra. Veritas doctrinæ, vitæ, & iuſtitiæ non debet dimitti propter ſcandalum. Reſpondeo. Uſque ad divulgationem Evangelii non erat de veritate doctrinæ, ſive vitæ, ne homines circumciderentur, ſed ne ſpem ponerent in circumciſione.

Item. *Ut omnes facerem ſalvos*. Contra. Sciebat non omnes ſalvandos. Reſpondeo. Volebat omnes in particulari, idest quemlibet per ſe, non omnes ſimul.

Item ſuper illud, *Omnes quidem currunt*, Gloſſa: „ In ſpirituali agone, quotquot qui„ dem currunt, ſi ſpiritualiter currunt, „ accipiunt; & qui prior venerit expectat, „ ut coronetur cum poſteriori. " Contra. Unuſquiſque in morte coronatur. Reſpondeo. Hoc intelligitur de gloria corporis, non animæ.

Item ſuper illud, *Ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar*, Gloſſa: „ Suo „ timore nos terret Apoſtolus. " Contra. I. Ioan. IV. 18. „ Perfecta caritas foras „ mittit timorem. " Reſpondeo. Verum eſt timorem pœnæ, ſed non timorem ſeparationis, ſive offenſæ.

CAPITIS DECIMI

LECTIO I.

NOlo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube, & in mari, & omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt (bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra; petra autem erat Chriſtus) ſed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo: nam proſtrati ſunt in deſerto.

Su-

(a) *Al. additur* eſt.

SUperius monuit abſtinere ab idolothytis, primo propter vitandum ſcandalum fratrum infirmorum, cap. VIII. ſecundo propter exemplum ſuum, qui abſtinet propter alios ab acceptione ſumptuum, cap. IX. hic tertio monet ad idem ex conſideratione (*a*) pœnæ Iudæorum in deſerto idola venerantium: ubi exemplo pœnæ iſtorum, primo monet abſtinere a perpetratione peccatorum ſimilium; ſecundo ſpecialiter a comeſtione idolis immolatorum, ibi, *Propter quod, cariſſimi, fugite ab idelerum cultura*. In prima primo oſtendit quod antiquitus Iudæis contigit; ſecundo propter quod, quia non propter ſe tantum, ſed propter nos corrigendos ita evenit: *Hac autem in figura facta ſunt uoſtri*; tertio ut exempio eorum caveant, concludit, ibi, *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat*. Ergo pœna timenda, (*b*) cauſa memoranda, cautela adhibenda. In prima primo ponit beneficia gratiæ eis impenſa exiſtentibus in AEgypto; ſecundo præſtita in deſerto, ibi, *Et emues eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt*; tertio flagella propter ingratitudinem inflicta, ibi, *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo*. In prima tangit tria beneficia. Primum in protectione nubis; ſecundum in tranſitu maris rubri, ibi, *Et omnes mare tranſierunt*; tertium in purgatione baptiſmatis, ibi, *Et omnes in Moyſe baptizati ſunt in nube*. Dicit ergo: *Nolo vos ignorare*; quaſi dicat: Sic agendum eſt ſicut monui. Non enim ſufficiunt ſacramenta Eccleſiæ ſuſcepta, vobis poſtea peccantibus, ſicut nec Iudæis Dei beneficia, quin poſtea punirentur. *Nolo enim vos ignorare &c.* Hoc dupliciter legitur. Uno modo de bonis, & malis communiter; alio modo de malis ſpecialiter. Primo modo ſic. *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri*, inſtitutores fidei noſtræ, omnes, tam boni, quam mali, *ſub nube* protegente *fuerunt*. Exod. XIII. 21. „ Dominus præ„ cedebat eos ad oſtendendum viam, per „ diem in columna nubis, & per noctem „ in columna ignis. " Vel *ſub nube*, ideſt ſub figura, & umbra. Hebr. X. 1. „ Um„ bram habens lex futurorum bonorum. " *& omnes mare* rubrum ſubmerſis hoſtibus *tranſierunt*: non de una ripa ad ripam oppoſitam, ſed ad eamdem: unde tranſierunt quemdam ſinum maris: *& omnes in Moyſe*, ideſt in ducatu Moyſi, *baptizati ſunt in nube, & in mari*, ideſt per viſa ſigna illa purgati ab ignorantia, vel a vitiis per fidem, ſcilicet ſubmerſis AEgyptiis. Exod. XIV. 31. „ Timuit populus Dominum, & cre„ diderunt Domino, & ſervo ſuo Moyſi. " Vel *baptizati ſunt*: ideſt, ſignum baptiſmi receperunt. Nam baptiſmus conſtat ex aqua, & Spiritu. Ioan. III. 5. „ Niſi quis „ renatus fuerit ex aqua, & Spiritu. " Nubes autem ſymbolum erat Spiritus, mare vero aquæ, ut dicit Damaſcenus. Deinde cum dicit, *Et omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt*, poſt beneficia exhibita Iſrael de AEgypto exeunti, hic tangit beneficia exhibita in deſerto: & primo beneficium mannæ; ſecundo beneficium aquæ, ibi, *Et omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt*; tertio potus originem mirabilem, ibi, *Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra*; quarto originis ſignificationem, ibi, *Petra autem erat Chriſtus*. Dicit ergo: *Et omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt*, manna ſcilicet de cælo. Vocat autem eam ſpiritalem, cum eſſet corporalis, quia miraculoſe fuit data. De hoc habetur Sap. XVI. 20. „ Panem de cælo præſtitiſti „ eis. " *Et omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt*, ideſt aquam de petra. Num. XX. 8. „ Lo„ quimini ad petram, & ipſa dabit vobis „ aquam. " Pſalm. LXXVII. 20. „ Percuſſit „ petram, & fluxerunt aquæ. " *Bibebant autem de petra ſpiritali*: quæ dicitur ſpiritalis propter effectum miraculoſum, & propter futuri ſignum. *Petra conſequente eos*. Dupliciter intelligitur. *Conſequente*, ideſt ſatisfaciente voluntati eorum. Pſal. LXXVII. 29. „ Deſiderium eorum attulit eis. " Aquæ enim ubique ſequebantur eos. Eſa. XLVIII. 21. „ Aquam de petra produxit „ eis, & ſcidit petram, & fluxerunt a„ quæ. " Vel *conſequente eos*, ideſt veritatem ſequentem ſignificante. *Petra autem erat Chriſtus*, non per ſubſtantiam, ſed per ſignificationem. Hic eſt lapis, quem reprobaverunt ædificantes. Alio modo legitur de bonis breviter ſic. *Nolo vos ignorare, fratres, quoniam patres noſtri*, inſtitutores fidei noſtræ, *omnes* boni, ſpiritualiter (unde dicit patres noſtri, non illorum) *ſub nube fuerunt*, ſicut prius; *& omnes eamdem eſcam manducaverunt ſpiritalem*, ideſt corpus Chriſti, in ſigno ſpiritualiter intellecto. Unde *eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt*, idem ſcilicet quod nos; ſed aliam eſcam corporalem quam nos: & hoc quantum ad maiores in Chriſtum credentes. Manducabant Chriſtum ſpiritualiter, ſecundum illud (Auguſtini ſuper Ioan. tract. XXV.) „ Crede, „ &

(a) *Al. omittitur* pœnæ. (b) *Al. omittitur* cauſa memoranda.

,, & manducaſti. " *Et omnes eumdem potum biberunt*, ſcilicet Chriſti ſanguinem in ſigno. Sic loquitur de ſigno, & potu ſpirituali per fidem, non de corporali. *Bibebant autem de ſpiritali conſequente eos petra*; ſicut prius. Appetendus cibus, & potus, quia ſufficiens: unde dicit, *Omnes manducaverunt*; indeficiens, quia *eumdem*; utilis, quia potus, & cibus ſpiritualis: quod notatur in ipſo nomine ſpiritalis.

Deinde cum dicit, *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo*, poſt beneficia tangit flagella: & primo offenſam; ſecundo pœnam, ibi, *Nam proſtrati ſunt*. Dicit ergo: *Sed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo*; quaſi dicat: His omnibus beneficiis uſi ſunt Iudæi; *ſed non in pluribus eorum beneplacitum eſt Deo*, in illis ſcilicet qui Deum offenderunt, ſed tantum in duobus, ſcilicet Caleph, & Ioſue, quibus ſolis conceſſum eſt terram promiſſionis obtinere, Num. XIV. Malach. 1. 10. ,, Non eſt mihi ,, voluntas in vobis. "

LECTIO II.

HAEc autem in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt. Neque idolatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis; quemadmodum ſcriptum eſt: Sedit populus manducare, & bibere, & ſurrexerunt ludere. Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, & ceciderunt una die viginti tria millia. Neque tentemus Chriſtum, ſicut quidam eorum tentaverunt, & a ſerpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum murmuraverunt, & perierunt ab exterminatore. Hæc autem omnia in figura contingebant illis; ſcripta ſunt autem ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum devenerunt.

SUperius oſtendit quid antiquis Iudæis contigit; hic oſtendit quod non propter ſe tantum, ſed propter nos corrigendos, ita evenit. Ubi primo oſtendit quod propter nos corrigendos a peccato, prædicta facta ſunt; ſecundo quod propter hoc etiam ſcripta ſunt, ibi, *Hæc autem omnia in figura contingebant illis*; *ſcripta ſunt autem ad correctionem noſtram*. In prima oſtendit quod ideo facta ſunt ut cohibeamur a peccato: & primo a peccato cordis; ſecundo a peccato operis, ibi, *Neque idolatræ efficiamini*; tertio a peccato oris, ibi, *Neque murmuraveritis, ſicut quidam ex ipſis*. In prima primo deterret per pœnam; ſecundo ex hoc dehortatur culpam, ibi, *Ut non ſimus concupiſcentes malorum*; tertio malos reducit ad memoriam, ibi, *Sicut & illi concupierunt*. Dicit ergo: *Hæc autem in figura facta ſunt noſtri*, non ficta, ſed vere facta. *In figura*, inquam, ideo ſcilicet ut nos conſiderantes illorum ſupplicia. *non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt*, de quibus Pſal. CV. 14. ,, Concupierunt concupiſcen- ,, tiam in deſerto. " Num. XI. dicitur, quod vulgus promiſcuum flagravit deſiderio carnium. Et notandum, quod ſicut in bonis longe melius eſt quod figuratur quam ipſa figura, ut regnum cælorum quam terra promiſſionis; ita in malis longe peius eſt quod figuratur quam figura ſignificans. Secundum autem Auguſtinum (in Pſal. LXXVII.) illa ſupplicia quæ ſuſtinuerunt, figura gehennæ fuerunt, quæ omni pœna maior eſt. Hæc autem pertinent ad ſapientes inter Corinthios, qui deſiderio carnes comedebant in idolio, & ſcandalizabant infirmos. Unde ſimiles erant Iudæis, carnes deſiderantibus in deſerto: unde digni erant etiam ſimili pœna.

Deinde cum dicit, *Neque idolatræ efficiamini*, dehortatur peccatum operis. Ubi tangit tria peccata. Primo idolatriæ; ſecundo fornicationis, ibi, *Neque fornicemur*; tertio divinæ tentationis, ibi, *Neque tentemus Chriſtum*. In prima primo diſſuadet idolatriæ vitium; ſecundo deterret per exemplum, ibi, *Sicut quidam ex ipſis*; tertio explicat exemplum implicitum, ibi, *Quemadmodum ſcriptum eſt &c.* Dicit ergo: *Neque idolatræ efficiamini*, idolothytis veſcendo in venerationem idoli, vel ſcandalum infirmorum; *ſicut quidam illorum*; ſupple, idolatræ fuerunt, Exod. XXXII. & Pſalm. CV. 19. ,, Et ,, fecerunt vitulum in Horeb, & adoraverunt ſculptile. " *Quemadmodum ſcriptum eſt*, Exod. XXXII. 6. *Sedit populus*, ideſt quidam de populo, *manducare, & bibere*, coram idolo (quibus ſimiles ſunt qui comedunt idolothyta, idola venerando) *& ſurrexerunt ludere*; ideſt, ludos facere, ſicut choreas, & huiuſmodi in venerationem

idoli,

idoli. Vel *ſurrexerunt ludere*; ideſt, idolum adorare; quod eſt ſimile ludo puerorum, qui faciunt imagines luteas. Deinde cum dicit, *Neque fornicemur*, tangit peccatum fornicationis. Ubi primo diſſuadet tale peccatum; ſecundo deterret per exemplum culpæ, ibi, *Sicut quidam ex ipſis fornicati ſunt*; tertio pœnæ, ibi, *Et ceciderunt una die*. Dicit ergo: *Neque fornicemur*, ut quidam ex vobis: ſupra v. 1. „ Omnino au„ ditur fornicatio inter vos: " *ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt*, cum Madianitis ſcilicet, Num. xxv. & ideo *ceciderunt una die viginti tria*, immo viginti quatuor, *millia*: ſed maior numerus non excludit minorem: unde non dicitur hic cum præciſione: vel forte vitium ſcriptorum eſt. Deinde cum dicit, *Neque tentemus Chriſtum*, tangit peccatum divinæ tentationis: quod diſſuadet primo, verbo; ſecundo, exemplo, ibi, *Sicut quidam eorum tentaverunt*; tertio, ſupplicio, ibi, *Et a ſerpentibus perierunt*. Dicit ergo: *Neque tentemus Chriſtum*, diffidendo de eius potentia, ſicut illi qui in vobis deſperant de reſurrectione; *ſicut quidam eorum tentaverunt*, Deum, vel Chriſtum in Moyſe, dicentes (Pſal. lxxvii. 19.) „ Num„ quid poterit parare menſam in deſerto?" *&* ideo *a ſerpentibus perierunt*, donec ſcilicet ſerpens æneus erectus eſt, ad cuius aſpectum ſanabantur. De hoc habetur Num. xxi. & Deut. vi. 16. „ Non tentabis Do„ minum Deum tuum."

Deinde cum dicit, *Neque murmuraveritis*, poſt peccatum cordis, & operis, dehortatur peccatum oris. Ubi primo diſſuadet murmurationis vitium; ſecundo adducit quoſdam in exemplum: & primo culpæ, ibi, *Sicut quidam eorum murmuraverunt*; ſecundo pœnæ, ibi, *Et perierunt* (a) *ab exterminatore*. Dicit ergo: *Neque murmuraveritis*, contra me, vel minores contra maiores: Sap. 1. 11. „ Cuſtodite vos a murmu„ ratione: " *ſicut quidam eorum murmuraverunt*, contra Moyſen: Num. xvi. 41. „ Murmuravit omnis congregatio filiorum „ Iſrael contra Moyſen: " *&* ideo *perierunt ab exterminatore*, ab Angelo ſcilicet, qui extra terminos terræ eos percuſſit. Baruch iii. 19. „ Exterminati ſunt, & ad infe„ ros deſcenderunt."

Notandum ſuper illud, *In Moyſe baptizati ſunt*, quod Damaſcenus Lib. IV. cap. de Baptiſmo diſtinguit novem genera baptiſmatum, accipiendo baptiſmata large. Primum eſt aqua diluvii, de quo habetur Gen. vi. Secundum, mare rubrum, de quo Exod. xiv. Tertium aqua expiationis, de qua Num. xix. Quartum baptiſmus Ioannis, de quo Matth. iii. Quintum baptiſmus quo Chriſtus baptizatus fuit, de quo Luc. iii. Sextum baptiſmus Spiritus ſancti ſuper diſcipulos: Act. 1. 5. „ Vos autem baptizabimini Spi„ ritu ſancto." Septimum baptiſmus pœnitentiæ, & contritionis, de quo Eccli. xxxiv. 30. „ Qui baptizatur a mortuo, & „ iterum tangit eum, quid proficit lavatio „ illius?" Octavum baptiſmus ſanguinis, de quo Luc. xii. 50. „ Baptiſma habeo ba„ ptizari, & quomodo coarctor uſque dum „ perficiatur." Nonum baptiſmus aquæ, & Spiritus, de quo Ioan. iii. 5. „ Niſi „ quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu „ ſancto, non poteſt introire in regnum „ Dei." Matth. ult. 19. „ Baptizantes eos „ in nomine Patris, & Filii, & Spiritus „ ſancti."

Deinde cum dicit, *Hæc autem omnia in figura contingebant illis*, habito quod propter nos prædicta facta ſunt, hic oſtendit quod propter nos etiam ſcripta ſunt: & primo quod in ſignificatione; ſecundo quod in correctione, ibi, *Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram*. Dicit ergo: *Hæc autem omnia in figura contingebant illis*; quaſi dicat: Iſta contigerunt illis, & hoc non tantum propter ſua peccata, (b) aut pro ſe, ſed *omnia in figura*, noſtri ſcilicet, *contingebant illis*: erat enim tunc tempus figurarum. Deinde cum dicit, *Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram*, tangit quod ſcripta ſunt ad correctionem noſtram. Ubi implicantur tria incitantia ad correctionem noſtram. Primo antiquorum exempla, quæ notantur in Scripturis; ſecundo exemplorum cauſa, quæ eſt correctio noſtra; tertio ætas noviſſima, quæ eſt finis ſæculorum. Dicit ergo: *Scripta ſunt autem ad correptionem noſtram*: quia „ quæcumque ſcripta ſunt, ad „ noſtram doctrinam ſcripta ſunt: " Rom. xv. 4. Nos, dico, *in quos fines ſæculorum devenerunt*; ideſt ſexta ætas, quæ eſt ultima ætas laborantium. I. Ioan. ii. 18. „ Filio„ li mei, noviſſima hora eſt." Quia ergo in ultima ſæculi ætate ſumus, tot exemplis priorum corrigi debemus. Vel *in quos fines ſæculorum devenerunt*; ideſt, in quibus per fidem, & amorem Chriſti finita eſt ſæcularitas: quia Phil. iii. 20. dicitur: „ Con„ verſatio noſtra in cælis eſt." Unde temporalia non promittuntur tempore gratiæ, ſicut tempore legis: unde nec in pactum de-

(a) Al. a ſerpentibus. (b) Al. non autem pro ſe.

deducuntur, ſed adiiciuntur. Matth. vi. 33. „ Primum quærite regnum Dei, & iuſtitiam eius, & hæc omnia adiicientur „ vobis. “ Sed antiquitus erant in pactum: Eſa. I. 19. „ Si volueritis, & audieritis „ me, bona terræ comedetis. “ Ecce ergo exempla certa, quia *ſcripta ſunt*; utilia, quia *ad correptionem noſtram*; durabilia, quia *in quos fines ſæculorum devenerunt*.

LECTIO III.

Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat. Tentatio vos non apprehendat, niſi humana. Fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis; ſed faciet etiam cum tentatione proventum, ut poſſitis ſuſtinere.

Habita in primo Iudæorum punitione, ſecundo punitionis ratione, hic tertio concludit quod exemplo eorum debent a malo cavere: ubi primo monet ut caveant caſum; ſecundo cavendi docet modum, ibi, *Tentatio vos non apprehendat &c.* tertio promittit firmum adiutorium, ibi, *Fidelis autem Deus eſt &c.* In primo implicat quatuor ſolicitantia ſapientem; ſcilicet multitudinem cadentium, cum dicit, *Itaque*; incertitudinem ſtantium, cum ſubdit, *Qui ſe exiſtimat ſtare*; neceſſitatem cautelæ, cum addit, *Videat*; facilitatem ruinæ, cum dicit, *Ne cadat*. Dicit ergo: *Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat*; quaſi dicat: Illi, etſi beneficiis Dei uſi ſunt, nihilominus propter peccata perierunt. *Itaque*, ex eorum conſideratione, *qui exiſtimat*, aliqua coniecturatione, *ſe ſtare*, ideſt quod ſit in gratia, & caritate, *videat*, diligenti attentione, *ne cadat*, peccando, vel alios faciendo peccare. Eſa. xiv. 12. „ Quomodo cecidiſti Lucifer? “ Pſalm. xc. 7. „ Cadent a latere tuo mille, & „ decem millia a dextris tuis. “ Ideo Epheſ. v. 15. „ Videte quomodo caute ambule„ tis. “

Deinde cum dicit, *Tentatio vos non apprehendat*, docet modum cavendi (*a*) caſum, ſcilicet cavendo tentationem: ubi primo docet aliquam tentationem fugiendam; ſecundo aliquam ſuſtinendam, ibi, *Niſi humana*. Primo notificat quia pulſat ut introeat: unde dicitur, *Tentatio*; ſecundo quia impugnat ut prævaleat: unde ſubditur: *Non vos apprehendat*. Dicit ergo: *Tentatio vos non apprehendat*; quaſi diceret: Ne cadatis, *tentatio*, ſcilicet peccati, *non vos apprehendat*, trahendo in conſenſum peccati. *Niſi humana*. Hoc dupliciter exponitur. Uno modo de tentatione interiori mala; & tunc eſt permiſſio; quaſi dicat: Nulla peccati dilectio vos apprehendat, (*b*) niſi forte de malis, ſine qua vita humana non ducitur. Non enim eſt homo qui ſemper faciat bonum, & non peccet: III. Reg. viii. & II. Paralip. vi. Alio modo exponitur de tentatione exterioris boni; & tunc eſt exhortatio, ſic. *Tentatio vos non apprehendat, niſi humana*, ſcilicet tribulationum præſentium propter Chriſtum tolerantia. Auguſtinus (in Quæſt. nov. & vet. teſtam. quæſt. xcix.) „ Propter Chriſtum pa„ ti, humana tentatio eſt. “ Tob. xii. 13. „ Quia acceptus eras Deo, neceſſe fuit „ ut tentatio probaret te. “

Deinde cum dicit, *Fidelis Deus*, oſtendit paratum adiutorium in tentatione. Ubi commendat Deum adiutorem, qui dat nobis reſiſtendi potentiam, quod notatur ibi, *Sed faciet cum tentatione proventum*; perſeverantiam, quod notatur ibi, *Ut poſſitis ſuſtinere*. Vere fidelis Deus, qui dat potentiam ne vincamur, gratiam ut mereamur, conſtantiam ut vincamus. Dicit ergo: *Fidelis Deus*; quaſi diceret: Vos ad hoc hortor, & moneo quod poteſtis. „ Fidelis „ Dominus in omnibus verbis ſuis: “ Pſal. cxlxi. 13. *Qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis*: quod utique poſſet diabolus, ſi permitteretur: „ quia non eſt poteſtas ſu„ per terram quæ ei comparetur: “ Iob xli. 24. & Eſa. xl. 29. „ Dat laſſo „ virtutem. “ Ideo Iacob. I. 2. „ Omne gau„ dium exiſtimate, fratres, cum in va„ rias tentationes incideritis. “ Auguſtinus (in Pſalm. lxi. cir. fin.) „ Qui dat „ diabolo tentandi licentiam, ipſe dat ten„ tatis miſericordiam. “ *Proventum*, inquam, ita *ut poſſitis ſuſtinere*, ne deficiatis in lucta, ſed vincatis: quod fit per humilitatem, ut dicit Auguſtinus. Illi enim non cre-

(a) *Al.* cauſam. (b) *Al.* niſi forte humana, ſine qua vita de malis non ducitur.

crepant in fornace, qui non habent ventum ſuperbiæ.

Notandum eſt ſuper illud, *Qui ſe exiſtimat ſtare, videat ne cadat*, quod ad caſum impellunt nos primo debilitas virium, ſicut cadunt pueri, decrepiti, infirmi: Eſa. xl. 30. „ In infirmitate cadent: “ quod contingit per tepiditatem bene operandi, & inſtabilitatem. Secundo onus peccatorum, ſicut cadunt aſini ſub onere nimio: Pſalm. xxxv. 13. „ Ceciderunt qui operantur iniquitatem: “ quod contingit per negligentiam pœnitendi: quia peccatum quod per pœnitentiam non deletur, ſuo pondere ad aliud trahit. Tertio multitudo trahentium, ſicut arbor, vel domus multis trahentibus deorſum cadit: ſupra eodem: *Neque fornicemur, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt*: quod contingit per impulſum hoſtium. Quarto lubricitas viarum, ſicut incauti cadunt in lubrico: Eccli. xxviii. 30. „ Attende ne forte labaris in lingua, & cadas in conſpectu inimicorum inſidiantium tibi: “ quod contingit per incautam cuſtodiam ſenſuum. Quinto varietas offendiculorum, ſicut avis capta in medio laqueorum: Pſalm. xix. 8. „ Hi in curribus, & hi in equis: “ Prov. xxiv. 16. „ Septies in die cadit iuſtus: “ quod contingit per corruptionem creaturarum. Sexto ignorantia agendorum, ſicut cæci cadunt de facili: Matth. xv. 14. „ Si cæcus cæco ducatum præſtet, ambo in foveam cadunt: “ quod contingit per negligentiam addiſcendi neceſſaria. Septimo exempla cadentium, ſicut angeli ad exemplum Luciferi: Pſalm. xc. 7. „ Cadent a latere tuo mille, & decem millia a dextris tuis: “ Prov. xxv. 26. „ Fons turbatus pede, & vena corrupta, iuſtus cadens coram impio: “ quod contingit per imitationem malorum. Octavo ponderoſitas corporum: corpus enim, quod corrumpitur, aggravat animam, ſicut lapis in collo natantis: Iob xiv. 18. „ Mons cadens defluit: “ quod contingit per carnis fomentum ſuperfluum.

LECTIO IV.

PRopter quod, cariſſimi mei, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor: vos ipſi iudicate quod dico. Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt; & panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini eſt? Quoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus.

SUperius ex conſideratione Iudæorum pœnæ, monuit abſtinere a perpetratione peccatorum ſimilium; hic ſpecialiter monet cavere a comeſtione idolis immolatorum. Ubi primo ponit commonitionem cavendi ab idolothytis; ſecundo ſubdit cauſam commonitionis, ibi, *Quid ergo? Dico, quod idolis immolatum ſit aliquid?* tertio docet modum cavendi a dictis, ibi, *Omne quod in macello venit, manducate*. In prima cavere ab idolothytorum comeſtione monet primo ex timore pœnæ conſimilis; ſecundo ex communione ſancti altaris, ibi, *Ut prudentibus loquor*; tertio ex ſimilitudine ſacrificii legalis, ibi, *Videte Iſrael ſecundum carnem*. In prima, ut eius obediant dictis, primo arguit inferendo, cum dicit, *Propter quod*; ſecundo allicit blandiendo, cum ſubdit, *Cariſſimi mei*; tertio inſtruit exhortando, cum addit, *Fugite ab idolorum cultura*. Dicit ergo: *Propter quod, cariſſimi mei, fugite ab idolorum cultura*; quaſi diceret: Quia ſacramenta ſola non ſalvant, & qui cadit punitur, & auxilium Dei non deeſt: *propter quod, cariſſimi mei, fugite ab idolorum cultura*, ideſt ab omni idoli veneratione. Gloſſa: „ Ideo hos Apoſtolus hortatur fugere ab idolatriæ ſuperſtitione, vel ne ſapientes comedant idolothyta cum offendiculo infirmorum, quibus idolatrare viderentur: vel ne ipſi infirmi idolatræ ſint, edendo in idoli venerationem. *Fugite* ergo *ab idolorum cultura*, vel putativa quo ad eſum ſapientium, vel vera quo ad eſum infirmorum. “

Deinde cum dicit, *Ut prudentibus loquor*, monet cavere ab idolothytorum comeſtione ex communione ſacramenti altaris. Ubi primo quod dicturus eſt ſupponit eorum iudicio; ſecundo oſtendit quid eſt illud, ſcilicet quod per communionem euchariſtiæ efficimur uoum cum Chriſto, ibi, *Calix benedictionis cui benedicimus, nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt? &c.* tertio probat quod ita eſt, quod omnes ſumus unum in corpore eius myſtico, ibi, *Quoniam unus pa-*

panis, *& unum corpus multi ſumus*. Dicit ergo: *Ut prudentibus loquor*; quaſi dicat: Ut fugiatis, *loquor* vobis *ut prudentibus*. Vel ſic. *Loquor* vobis altum quid, ſcilicet quod ſequitur, *ut prudentibus*. Vel ſic. Loquor infirmis, ſcilicet qui ſunt inter vos, ut ſupra locutus ſum prudentibus. Et ideo *vos ipſi* maiores *iudicate quod dico*. Iob xxxi. 13. „ Si contempſi ſubire iudicium cum „ ſervo meo. “ *Iudicate*, inquam, hoc quod ſequitur. *Calix benedictionis*, ideſt potus calicis, per quem participantes benedicuntur: Luc. xxii. 20. „ Similiter & calicem poſt- „ quam cœnavit, dicens: Hic calix eſt no- „ vum teſtamentum in ſanguine meo, qui „ pro vobis fundetur: “ *cui benedicimus*, ideſt quod nos fideles exaltamus credendo, & gratias agendo: vel *cui benedicimus*, ideſt quem nos ſacerdotes conſecramus: *nonne communicatio ſanguinis Chriſti eſt*? faciens nos unum cum ipſo, ſecundum illud Auguſtini: „ Nec tu me mutabis in te, (*a*) „ ſicut cibum carnis tuæ, ſed tu mutabe- „ ris in me. “ Eſt ergo ſua ratio talis. Sicut participans calicem Domini fit unum cum eo, ſic participans calicem dæmoniorum fit unum cum eis; ſed dæmonum unitas eſt maxime fugienda: ergo & participatio idolothytorum in eorum venerationem. Et ideo fugite ab idolorum cultura. *Et panis quem frangimus*, ideſt ſumptio panis fracti in altari, *nonne participatio corporis Domini eſt?* faciens nos unum cum Chriſto: quia ſub ſpecie panis ſumitur corpus Chriſti.

Deinde cum dicit, *Quoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus*, oſtendit quod omnes ſumus unum in corpore eius myſtico. Ubi proponit primo unitatem; ſecundo ſubdit unitatis rationem, ibi, *Omnes qui de uno pane, & de uno calice participamus*. In prima tangit duplicem unitatem. Primam incorporationis, qua in Chriſtum transformamur, cum dicit, *Unus panis*; aliam vitæ, & ſenſus, quam a Chriſto capite accipimus, cum addit, *Et unum corpus multi ſumus*. Dicit ergo: *Quoniam unus panis, & unum corpus multi ſumus*; quaſi dicat: Per hoc patet quod unum ſumus cum Chriſto, quoniam *unus panis*, unione fidei, ſpei, & caritatis, *& unum corpus multi ſumus*, per ſubminiſtrationem operum caritatis: corpus ſcilicet illius capitis, qui eſt Chriſtus. *Multi*, dico, ſcilicet *omnes qui de uno pane*, ideſt corporis Chriſti, *& de uno calice*, ideſt ſanguine, *participamus* digna participatione, ſcilicet ſpirituali, non tantum ſacramentali. Auguſtinus (ſuper Ioan. tract. xxv.) „ Accipite, quia unus panis, & unum „ corpus Eccleſia Chriſti dicitur, pro eo „ quod ſicut unus panis ex multis granis, „ & unum corpus ex multis membris com- „ ponitur; ſic Eccleſia Chriſti ex multis „ fidelibus (*b*) caritate copulatis conne- „ ctitur. “ De iſta unitate infra xii. dicitur.

Hic quæritur ſuper illo, *Omnes in Moyſe baptizati*. Gloſſa: „ Per viſa illa legalia „ purgati. “ Contra. Legalia non iuſtificabant. Reſpondeo. Iuſtificabant diſpoſitive a remotis, (*c*) non cauſative: quia per modum ſigni, non cauſæ.

Item ſuper illud, *Petra autem erat Chriſtus*, Gloſſa: „ Non petra dedit aquas, ſed „ Chriſtus. “ Contra. Num. xx. 8. „ Lo- „ quimini ad petram, & ipſa dabit vobis „ aquas. “ Reſpondeo. Petra dabat originaliter, non effective.

Item ſuper illud, *Omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt*, Gloſſa: „ Si quis „ manducaverit ex hoc pane, non morie- „ tur in æternum (Ioan. vi. 52.) ſcilicet, „ qui manducat corde, non qui premit „ ore. “ Contra. Ergo non oportet ſacramentaliter manducare. Reſpondeo. Non qui premit ore, ſolum ſcilicet.

Item ſuper illud, *Eumdem potum ſpiritalem biberunt*, Gloſſa: „ Idem eſt effectus „ in illis ſacramentis, ſed non tantum „ quantum in noſtris. “ Contra. Sacramenta vetera non efficiebant quod figurabant. Reſpondeo. Idem eſt effectus, ſed aliter: nam illorum per modum ſigni, noſtrorum per modum cauſæ.

Item ſuper illud, *Hæc autem in figura facta ſunt*, Gloſſa: “ Omnes pœnæ minores „ ſunt gehenna. “ Contra. Carentia viſionis Dei maior eſt quam gehenna, ſecundum Chryſoſtomum. Reſpondeo. Loquitur de pœnis temporalibus.

Item ſuper illud, *Qui ſtat, videat ne cadat*, Gloſſa: „ Non quod ſit aliquis ſine „ caſu. “ Contra. Multi ſunt ſine mortali. Reſpondeo. Duplex eſt caſus: unus a Domino per mortale, alter in Domino per veniale.

Item ſuper illud, *Fidelis Deus*, Gloſſa: „ Qui dat tentandi diabolo licentiam, dat „ tentatis miſericordiam. “ Contra. Quod fit de licentia, licite fit: ergo licet diabolo tentare. Reſpondeo. Licentia accipitur

(a) *Al. omittuntur ſequentia Auguſtini verba.* (b) *Al.* capite. (c) *Al.* non copulative.

tur hic pro permiſſione, non pro conceſſione.

Item. *Vos ipſi iudicate*. Contra. Non eſt inferiorum iudicare de factis ſuperiorum. Reſpondeo. Non debent iudicare iudicio ſuperordinationis; ſed licet iudicio diſcretionis.

Item ſuper illud, *Benedicimus*, Gloſſa: „ Nos ſacerdotes. " Contra. Quod minus eſt, a maiori benedicitur. Reſpondeo. In ſacramento altaris, benedictio ſacerdotis fertur ſuper terminum a quo, ideſt ſuper panem, non ſuper terminum ad quem, ideſt corpus Chriſti.

Item. *Panis quem frangimus*. Contra. Iam tunc non eſt ibi panis. Reſpondeo. Ponitur ſignificatum pro ſigno, ideſt panis pro ſpecie panis.

Item ſuper illud, *Nonne participatio corporis Domini eſt*? Gloſſa: „ Per partes manducatur in ſacramento, & manet integer in cælo. " Contra. Chriſtus ſub ſacramento eſt impartibilis. Reſpondeo. Manducatur per partes ſacramenti, non ſui.

Item ibidem Gloſſa: „ In illo ſacramento corpus ſuum, & ſanguinem commendavit: quod eſt, fecit nos ipſos. " Contra. (a) Non fecit nos corpus Chriſti verum. Reſpondeo. Quod, ideſt cuius ſignificatum: unde relatio eſt ſimplex.

L E C T I O V.

Videte Iſrael ſecundum carnem. Nonne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris? Quid ergo? Dico, quod idolis immolatum ſit aliquid, aut quod idolum ſit aliquid? Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo: Nolo autem vos ſocios fieri dæmoniorum. Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum; non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. An æmulamur Dominum? Numquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt: omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius.

Superius monuit abſtinere a comeſtione idolothytorum, primo ex timore pœnæ conſimilis; ſecundo ex communione altaris; hic tertio monet ad idem ex ſimilitudine ſacrificii legalis: ubi primo excitat attentionem; ſecundo oſtendit propoſitum, ibi, *Nonne qui edunt hoſtias, participes ſunt altaris*? Dicit ergo, *Videte*. Hoc dupliciter legitur. Uno modo de ſacrificiis Iudæorum, alio modo de ritu Gentilium. Primo modo hoc quod dico *Iſrael*, eſt accuſativi caſus; alio modo vocativi. Primo modo ſic quaſi dicat: *Multi unum corpus ſumus, qui de uno pane, & de uno calice participamus*: & hoc patet per hanc ſimilitudinem. *Videte Iſrael ſecundum carnem*; ſupple, ambulantem, ideſt carnalibus ſacrificiis deſervientem. Hoc dicit ad differentiam Iſrael ſecundum ſpiritum. De utroque Rom. 11. 28. „ Non enim qui in manifeſto, Iudæus eſt. " *Nonne qui edunt hoſtias* legales, *participes ſunt altaris* legalis? ſicut qui edunt carnem Chriſti, & ſanguinem, participes ſunt corporis eius. Secundo modo legitur ſic. *Videte*, o *Iſrael*, o vos qui eſtis Iſrael ſpiritualis, videns ſcilicet Deum: *videte*, inquam, ea quæ ſunt *ſecundum carnem*, ideſt in idolatriæ ritu carnali. *Nonne qui edunt hoſtias*, idolis ſcilicet immolatas, *participes ſunt altaris*, dæmonum, & idolorum? Quaſi dicat, ſic. Eſt ergo ſua ratio talis. *Qui edunt hoſtias* oblatas altari, *participes ſunt altaris*: a ſimili, qui edunt hoſtias immolatas idolis, participes ſunt idolorum, ſive dæmoniorum.

Deinde cum dicit, *Quid ergo? &c.* ſuperius poſuit monitionem cavendi ab idolothytorum comeſtione, hic ponit cauſam admonitionis. Ponit autem quatuor cauſas quare debent ab idolothytis abſtinere. Primo propter vitandam dæmonis ſocietatem; ſecundo propter vitandam ſacræ communionis excluſionem, ibi, *Quia non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum*; tertio propter vitandam Dei indignationem, ibi, *An æmulamur Dominum*? quarto propter fratrum læſionem, ibi, *Omnia mihi licent &c.* In prima primo oſtendit per hoc, quod non dicit hoc, eo quod alicuius virtutis reputet idolum, vel idolothytum; ſecundo quod potius ideo quia dæmonibus eſt immolatum, ibi, *Sed quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant*; tertio quod

(a) *Al. omittitur* Non.

quod non vult eos eſſe ſocios dæmonum, ibi, *Nolo autem vos ſocios eſſe dæmonum*. Dicit ergo: *Quid ergo*? Quaſi dicat: Moneo cavere ab idolothytis. *Quid ergo dico*? ideſt, quid dicere videor hoc monendo? Numquid hoc, ſupple quod illud *quod idolis eſt immolatum ſit aliquid*, vel alicuius virtutis, ut noceat; *aut quod idolum ſit aliquid* veneratione dignum? Quaſi dicat, non. Pſalm. cxxxiv. 17. „ Neque enim eſt ſpiritus in „ ore ipſorum. “ *Sed* hoc potius dico, quod *quæ immolant Gentes* idolo, *dæmoniis immolant*, *& non Deo*. Pſalm. xcv. 5. „ Omnes dii Gentium dæmonia. “ Deut. „ xxxii. 17. Immolaverunt dæmonibus, & „ non Deo. “

Deinde cum dicit, *Nolo autem vos fieri ſocios dæmoniorum*, oſtendit quod non vult eos fieri ſocios dæmonum; quod fieret ſi communicarent menſæ idolorum: & hoc eſt quod dicit: *Nolo autem vos*, qui fideles eſtis, *ſocios fieri dæmonum*, edendo ſcilicet de his quæ idolis immolantur. II. Corinth. vi. 14. „ Quæ ſocietas lucis ad tenebras, aut „ quæ conventio Chriſti ad Belial? “

Deinde cum dicit, *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum*, ecce ſecunda ratio quare abſtinendum eſt ab idolothytis; quæ eſt talis. Omne quod excludit a communione corporis, & ſanguinis Chriſti, vitandum eſt; comeſtio idolothytorum eſt huiuſmodi: ergo vitanda eſt. Primo ergo oſtendit quod huiuſmodi comeſtio excludit a communione ſanguinis Chriſti; ſecundo quod & a communione corporis Chriſti, ibi, *Non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum*. Dicit ergo: *Non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum*; quaſi dicat: *Nolo vos fieri ſocios dæmoniorum*. Hoc autem ideo dico, quia *non poteſtis calicem Domini bibere*, potu ſpirituali, non ſacramentali tantum: Pſalm. cxv. 13. „ Calicem ſalutaris acci„ piam: “ *& calicem dæmoniorum* ſimul, & hoc quo ad ſacramentum ſanguinis: *non poteſtis menſæ Domini participes eſſe*, quo ad ſacramentum corporis, *& menſæ dæmoniorum*. Matth. vi. 24. „ Nemo poteſt duobus do„ minis ſervire. “ Ecce ergo calix fructuoſus, quia ad bibendum; ſpiritualiter pretioſus, quia Domini; ſpecialiter purus, & mundus, quia non datur immundis utiliter. Similiter poteſt dici de menſa.

Deinde cum dicit, *An æmulamur Dominum*? ecce tertia ratio talis. Omne illud quod provocat iram Dei, vitandum eſt; comeſtio idolothytorum eſt huiuſmodi: ergo vitanda eſt. Primo ergo oſtendit quod Deus provocatur ex tali comeſtione; ſecundo quod ſtultum eſt eum provocare, ibi, *Numquid fortiores illo ſumus*? Dicit ergo: *An æmulamur*, ideſt ad iram provocare volumus, *Dominum*, comedendo idolothyta? Vel ſic. *An æmulamur Dominum*; ideſt, invidemus ei, ut quaſi in contemptum eius hoc faciamus? Deut. xxxiii. 16. „ Provocaverunt eum in „ diis. “ *Numquid*? quaſi dicat: Non debemus eum provocare: *numquid illo fortiores ſumus*? quaſi dicat, non. Iob ix. 19. „ Si „ fortitudo quæritur, robuſtiſſimus eſt. “ Fatuum eſt enim provocare fortiorem ſe.

Notandum ſuper illud, *Nolo autem vos ſocios fieri*, quod eſt ſocietas bona, & mala; & utraque quadruplex. Eſt ergo ſocietas bona, prima perſonarum divinarum, de qua I. Ioan. i. 3. „ Ut ſocietatem habeamus „ cum Deo, & ſocietas noſtra ſit cum Pa„ tre, & cum Filio eius Ieſu Chriſto. “ Et hoc exigit ſumma iucunditas, quia nullius rei ſine ſocio iucunda eſt poſſeſſio. Secunda Angelorum ſanctorum, de qua Tobiæ v. 27. „ Credo enim quod Angelus Dei „ bonus comitetur ei. “ Et hoc exigit hominis dignitas. Hieronymus: „ Magna eſt digni„ tas animarum. “ Tertia virorum iuſtorum, de qua Galat. ii. 9. „ Iacobus, & Ioan„ nes dexteras dederunt mihi, & Barnabæ „ ſocietatis. “ Et hoc exigit noſtra utilitas: Eccle. iv. 9. „ Melius eſt duos eſſe „ ſimul: habent enim emolumentum ſocie„ tatis ſuæ. “ Quarta beatorum, de qua Apocal. i. 9. „ Ego Ioannes ſocius veſter, „ & frater in tribulatione, & regno. “ Et hoc exigit communis felicitas: quia „ ſi ſocii (a) ſumus paſſionis, erimus & „ conſolationis: “ II. Corinth. i. 7. Societas mala ſimiliter quadruplex. Prima a parte malorum, de qua Eſa. i. 23. „ Prin„ cipes tui infideles, ſocii furum. “ Hæc eſt ſocietas Herodis, & Pilati in crucifixione Chriſti. Secunda hypocritarum, de qua Iob xxx. 29. „ Frater fui draconum, „ & ſocios ſtruthionum, “ quæ alas habere videtur, & volare non poteſt. Hæc eſt ſocietas vulpis, & lupi. Tertia dæmonum, de qua Iob xviii. 15. „ Habitent in taber„ naculo eius ſocii eius qui non eſt. “ Hæc eſt ſocietas catti & muris, carnificis & bovis. Quarta damnatorum, de qua II. Corinth. vi. 14. „ Quæ ſocietas lucis ad te-

„ ne-

(a) *Ibi eſtis, & eritis.*

„ nebras? “ Hæc eſt ſocietas incarcerato-rum in igne.

Deinde cum dicit, *Omnia mihi licent &c.* ponitur quarta ratio talis. Omne illud quod lædit proximorum ſalutem, vitandum eſt; ſed comeſtio idolothyrorum eſt huiuſmodi: ergo vitanda eſt. Primo oſtendit quod talis comeſtio comedenti non proficit; ſecundo quod alterum lædit, ibi, *Omnia mihi licent, ſed omnia expediunt*. Dicit ergo: *Omnia mihi licent*; quaſi dicat: Si illos peccare dicam qui comedunt idolothyta, non tamen dico cibos in ſe illicitos: quia *omnia* quæ ad eſcam pertinent, *mihi licent*. Vel & ſi *omnia mihi licent, ſed non omnia expediunt*; ideſt, adiuvant me in curſu meo. Simile ſupra VI. *Omnia mihi licent*; ideſt, & ſi omnia mihi licerent, *ſed non omnia ædificant* proximos, ſed ea quæ caritatis ſunt. Supra VIII. 1. *Scientia inflat, caritas ædificat*. Et quia non omnia ædificant, *nemo quod ſuum eſt quærat* tantum: *caritas* enim *non quæ ſua ſunt quærit*: infra XIII.5. *ſed quod alterius*, ideſt quod alteri proficit. Sed heu! Philip. II. 21. dicitur: „ Omnes quæ ſunt ſua quærunt. “ Audiendus eſt ergo Apoſtolus, qui & docet verum, & monet bonum. Docet verum duplex, ſcilicet expedientiæ ſibi, quia *omnia licent, ſed non expediunt*; & ædificationis aliis, quia *omnia licent, ſed non omnia ædificant*. Monet bonum duplex; ſcilicet expedientiæ ſibi, *Nemo quod ſuum eſt quærat*; & ædificationis aliis, *ſed quod alterius*:

LECTIO VI.

OMne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Domini eſt terra, & plenitudo eius. Si quis vocat vos infidelium ad cœnam, & vultis ire; omne quod vobis apponitur manducate, nihil interrogantes propter conſcientiam. Si quis autem dixerit, Hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare propter illum qui indicavit, & propter conſcientiam: conſcientiam autem, dico, non tuam, ſed alterius. Ut quid enim libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia? Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo quod gratias ago?

SUperius monuit cavere ab idolothytis, & poſuit rationem quadruplicem ſuæ monitionis; hic tertio docet modum cavendi a prædictis, oſtendendo quomodo liceat edere, & quomodo non. Primo ergo oſtendit an liceat edere; ſecundo quando non licet, ibi, *Si quis autem dixerit, Hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare*; tertio quid in utriſque debent attendere, ibi, *Sive ergo manducatis, ſive bibitis .... omnia in gloriam Dei facite*. In prima primo ponit duos caſus in quibus licet idolothyta comedere. Primus quando comedit per ſe, ſecundus quando cum aliis, ibi, *Si quis autem infidelium vocat vos ad cœnam, & vultis ire; omne quod vobis apponitur manducate*. Vel primus quando neſcit idolis immolatum; ſecundus quando non in proximi ſcandalum. In primo caſu primo tangit comedendi licentiam; ſecundo comedendi præſtat cautelam, ibi, *Nihil interrogantes*. Dicit ergo: *Omne quod in macello venit*, ideſt venditur, *manducate*; quaſi dicat: Quia licet edere, ſed non expedit aliquando, ideo ſic edite. *Omne quod in macello venit*, ideſt venditur, *manducate*, ſi vultis. „ Omnis enim creatura Dei bona, „ & nihil reiiciendum quod cum gratia-„ rum actione percipitur: “ I. Timoth. IV. 4. Vos, dico, *nihil interrogantes*, ſcilicet an ſit idolis immolatum, vel non; & hoc *propter conſcientiam*, adſtantis infirmi. *Domini eſt terra, & plenitudo eius*; quaſi dicat: Hoc ſecure poteſtis facere, quia *Domini eſt terra, & plenitudo eius*, ideſt omnia quibus terra impletur. Pſalm. XLIX. 10. „ Quoniam meæ ſunt omnes feræ ſilva-„ rum. “ Ambroſius hoc in loco: „ Non „ poteſt eſſe immundum quod Domini „ eſt; “ ſed omnes carnes ſunt Domini: ergo de ſe mundæ ſunt, & licitæ.

Deinde cum dicit, *Si quis autem vocat vos infidelium ad cœnam*, oſtendit quando licet comedere idolothyta cum aliis, quando ſcilicet dantur in convivio, & ignoratur ab infirmis, quod ſint idolis immolata. Ubi implicantur quatuor expedientia cuilibet convivæ: ſcilicet ne ſit impudens ſe ingerendo, quod notatur, ibi, *Si quis vocat vos*; quod non ſit offendens in reſpuendo, quod notatur ibi, *Et vultis ire*; quod non ſit oneroſus (a) in petendo, quod

(a) *Al.* impediendo.

quod notatur ibi, *Omne quod vobis apponitur manducate*; quod non ſit indiſcretus in loquendo, ibi, *Nihil interrogantes*. Dicit ergo: *Si quis infidelium*, ideſt Gentilium: nam cum Iudæis comedere prohibitum eſt XXVIII. quæſt. 1. cap. Omnes, ubi ſic dicitur: „ Omnes deinceps ſive clerici, ſive „ laici, Iudæorum convivia vitent, nec eos „ ad convivium quiſquam recipiat: quia „ cum Iudæi apud Chriſtianos cibis commu„ nibus non utantur, indignum atque ſa„ crilegum eſt, eorum cibos a Chriſtianis „ ſumi. “ *Si quis ergo infidelium*, ideſt Gentilium, *vocat vos ad cœnam, & vultis ire*, ideſt placet vobis invitatio, *omne comeſtibile, quod vobis apponitur, manducate*. Conceſſio eſt, non iuſſio. Luc. x. 8. „ Manduca„ te quæ vobis apponuntur. “ Vos, dico, *nihil interrogantes* an ſit immolatum idolis, vel non: & hoc *propter conſcientiam* infirmorum.

Deinde cum dicit, *Si quis autem dixerit, Hoc immolatum eſt idolis, nolite manducare*, oſtendit quando non licet comedere. Ubi aſſignat triplicem cauſam quare non licet comedere. Primo propter alterius conſcientiam; ſecundo propter damnationem propriam, ibi, *Ut quid enim libertas mea indicatur ab aliena conſcientia?* tertio propter imperitorum blaſphemiam, ibi, *Si cum gratia participo, quid blaſphemor?* Prima ratio talis eſt. Nihil faciendum eſt ſcienter, quod lædat conſcientiam eius qui facit; ſed comeſtio idolothyti eſt huiuſmodi: ergo nihil tale eſt faciendum. Primo ergo proponit idolothyti cognitionem; ſecundo diſſuadet eius comeſtionem, ibi, *Nolite manducare*; tertio ſubdit huius rationem, ibi, *Propter illum qui indicavit*. Dicit ergo: *Si quis autem dixerit*, etiam non interrogatus, *Hoc eſt immolatum idolis, nolite manducare*: & hoc *propter illum qui indicavit* hoc eſſe immolatum idolis, ne ſcilicet credat te manducare ſub veneratione idoli, non quod cibus de ſe ſit immundus. Rom. xiv. 14. „ Scio, & confido in Domino quod nihil „ commune eſt per ipſum, niſi illi qui exi„ ſtimat aliquid commune eſſe. “ Sed etiam *propter conſcientiam* aliorum infirmorum. *Conſcientiam autem, non tuam*, quæ firma eſt, *ſed alterius*, ſcilicet infirmi. II. Corinth. vi. 3. „ Nemini dantes ullam offen„ ſionem. “ Deinde cum dicit, *Ut quid enim libertas mea indicatur ab aliena conſcientia?* ecce iam ſecunda ratio, quæ eſt talis. Quod facit ad iudicium damnationis propriæ, vitandum eſt; ſed comeſtio idolothyti cum ſcandalo proximi eſt huiuſmodi: ergo talis comeſtio vitanda eſt: & hoc eſt quod dicit: *Ut quid enim libertas mea indicatur ab aliena conſcientia?* quaſi dicat: Nolite manducare propter conſcientiam infirmi: *ut quid enim libertas mea*, ideſt quod liberum mihi eſt, *indicatur ab aliena conſcientia?* ideſt, mihi ſit damnabile propter conſcientiam (*a*) alienam ratione ſcandali; quaſi dicat: Si comedo cum alterius ſcandalo, ſic ago ut reddam me damnabilem. Matth. xviii. 6. „ Qui ſcandalizaverit unum „ de puſillis iſtis, expedit ei ut ſuſpenda„ tur mola aſinaria in collo eius, & demer„ gatur in profundum maris. “ Ut quid ergo ſic ago? quaſi dicat, Male ago. Deinde cum dicit, *Si ego cum gratia participo, quid blaſphemor?* ecce ratio tertia talis. Cavendus eſt caſus in blaſphemiam, & vituperium aliorum; ſed comedendo idolothytum cum ſcandalo, comedo ſic: ergo &c. Ubi primo tangit modum edendi debitum; ſecundo nihilominus blaſphemiam inſipientium, ibi, *Quid blaſphemor?* Dicit ergo: *Si ego cum gratia*, ideſt cum gratiarum actione, *participo*, ideſt comedo: ſic enim ſemper ſumendus eſt cibus: Ioan. vi. 11. „ Gratias „ agens benedixit, & fregit: “ *quid blaſphemor* ab imperitis dicentibus idolatrare? Blaſphemor, inquam, *pro eo quod gratias ago*, ideſt quod gratias agendo participo. Rom. xiv. 16. „ Non ergo blaſphemetur bonum „ nomen veſtrum. “

(*a*) *Al. deeſt* alienam.

Digitized by Google

L E C T I O VII.

Sive ergo manducatis, ſive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. Sine offenſione eſtote Iudæis, & Gentibus, & Eccleſiæ Dei, ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant.

Habito quando licet de idolothytis comedere, & quando non, hic oſtendit quid in utroque debent intendere: & primo reſpectu Dei, quia debent quærere eius gloriam; ſecundo quid reſpectu proximi, quia debent cavere eius offenſam, ibi, *Sine offenſione eſtote*. In prima primo inducit actum multiplicem; ſecundo perſuadet actuum intentionem debitam, ibi, *Omnia in gloriam Dei facite*. Dicit ergo: *Sive ergo manducatis, ſive bibitis ... omnia in gloriam Dei facite*; quaſi dicat: Quia hæc mala contingunt: *ergo ſive manducatis, ſive bibitis*, quæ ſunt opera neceſſitatis, *vel aliud quid facitis*; *omnia in gloriam Dei facite*, & cum invocatione Creatoris, ea intentione ut Deus laudetur, & glorificetur. Matth. v. 16. „ Sic luceat lux veſtra coram hominibus, ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt. “ Coloſſ. III. 17. „ Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in gloriam Dei facite. “ Auguſtinus in Pſalm. XXXIV. concione 2. in fine. „ Hæc ſi recte fiunt, laudes Dei ſunt. Non ergo ſolum vox tua ſonet laudes Dei, ſed etiam opera tua concordent cum voce tua. Cum enim Deus laudatur de bono opere, Deum laudas; & cum blaſphematur Deus de malo opere tuo, Deum blaſphemas. “

Deinde cum dicit, *Sine offenſione eſtote*, monet ut caveant ab offenſa aliorum: & perſuadet hoc primo, verbo; ſecundo, exemplo, ibi, *Sicut & ego per omnia omnibus placeo*. Ubi ponit ſe in exemplum primo pacificæ converſationis; ſecundo fructuoſæ operationis, ibi, *Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis*; tertio rectæ intentionis, ibi, *Ut ſalvi fiant*. Felix cuius converſatio amabilis, operatio utilis, intentio ſalubris. Dicit ergo: *Sine offenſione eſtote*; quaſi dicat: Ut omnia in gloriam Dei fiant, *ſine offenſione eſtote Iudæis*, qui non adorant idola, & ideo in tali comeſtione ſcandalizantur, *& Gentibus*, qui adorant idola, & ideo per huiuſmodi comeſtionem in errore confirmantur, *& Eccleſiæ Dei*, quantum ad infirmos in fide, qui inde offenduntur. Iudæi ſunt ſub lege, ſed non ſunt ſub fide; Gentes nec ſub lege, nec in fide; Eccleſia Dei & ſub lege, & in fide. Roman. XII. 18. „ Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes. “ *Sicut & ego per omnia omnibus placeo*, tamquam (a) converſans ſine ſcandalo. *Ego*, inquam, *non quærens quod mihi utile eſt* tantum, *ſed quod multis*. Ecce optimus modus placendi omnibus, ſi omnium utilitas, non privatum commodum procuretur. Caritas, inquam, non quærit quæ ſua ſunt. Quod eſt utile, inquam, multis: & non hoc ad aliquod commodum temporale, *ſed* ad hoc *ut ſalvi fiant*. Philip. ult. 17. „ Non quæro datum, ſed fructum. “

Notandum, quod multa ſunt quæ merito placere faciunt hominibus. Primum prudentia in conſiliis, ſicut advocatus clienti, diſpenſator Principi placet. Geneſ. XLI. 37. „ Placuit Pharaoni conſilium, & omnibus ſervis eius. “ Eccli. XX. 29. „ Vir prudens placebit magnatis. “ Secundum munditia in factis; ſicut coniux coniugi, inſtrumentum utenti placet. I. Reg. II. 26. „ Puer autem Samuel creſcebat, & proficiebat, placens tam Deo, quam hominibus. “ Non ſic filii Heli. Tertium pietas in ſuffragiis; ſicut medicus infirmanti, baculus ſeni placet. Unde de ſepultura Abner dicitur II. Reg. III. 36. „ Placuerunt eis omnia quæ fecit David in conſpectu totius populi. “ Quartum ſapientia in verbis; ſicut lumen viatori, viror viſui placet. Ioſue XXII. 33. „ Placuit ſermo cunctis audientibus. “ Eccli. XX. 29. „ Sapiens in verbis producet ſeipſum, & homo prudens placebit magnatis. “ Quintum clementia in reſponſis; ſicut ſapor guſtui, melodia auri placet. II. Paralip. X. 7. „ Si placueris populo huic, & lenieris eos verbis clementibus, ſervient tibi omni tempore. “ Sextum fortitudo

(a) *Al.* converſus.

in bellis; ſicut pugil conductori, miles Principi placet. I. Reg. xviii. 22. „ Dixerunt „ ſervi Saul ad David: Ecce places Regi, „ & omnes ſervi eius diligunt te. “ Septimum largitas in beneficiis; ſicut pluvia terræ arenti, ſicut fons ſitienti placet. I. Machab. xiv. 4. de Simone: „ Quæſivit „ bona gentis ſuæ, & placuit illis poteſtas „ eius. “

Hic quæritur ſuper illud, *Nolo vos eſſe ſocios dæmoniorum*. Gloſſa: „ Ad hoc genus „ pertinent quæ ſiunt in quibuſdam re„ bus ſuſpendendis, vel alligandis. “ Contra. Ergo ſuſpenſio herbarum ad collum, vel carthularum, quæ fieri ſolet, ad idolatriam pertinet. Reſponſio. Aut herbæ habent a natura vim naturalem ad effectum illum, aut non. In primo caſu non pertinet ad idolatriam, ſed in ſecundo. Similiter ſchedulæ aut continent ſolum verba ſacra, & ex hoc creduntur habere vim, aut non. In primo caſu non pertinet ad idolatriam, ſed in ſecundo.

Item ſuper illud, *Omnia mihi licent*, Gloſſa: „ Poteſtate liberi arbitrii, & do„ ctrina legis naturalis. “ Contra. Secundum legem naturalem multa ſunt illicita. Reſpondeo. Hic loquitur de cibis ſpecialiter.

Item ibidem Gloſſa: „ Præcepto Domi„ ni illa prohibentur. “ Reſpondeo. Illa præcepta ad tempus fuerunt, & revocata ſunt.

Item. *Nihil interrogantes*. Contra. Tob. ii. 21. „ Videte ne forte furtivus ſit. “ Reſpondeo. Non eſt ſimile, quia cibum furtivum non eſt licitum in ſe comedere; ſed idolo immolatum licet edere, niſi propter ſcandalum alterius.

Item. *Omnia in gloriam Dei facite*. Contra. Ergo nullus actus eſt indifferens. Reſpondeo. Relatio hæc in gloriam Dei intelligitur vel in actu, vel in aptitudine referendi, quæ non eſt ſolum in bonis, ſed etiam in indifferentibus.

Item. *Domini eſt terra; & plenitudo eius*. Contra. Eadem ratio fuit ſub lege: ergo ſi omnia ſunt modo munda, quia Domini ſunt, & tunc fuerunt. Reſpondeo. Reputatione legis immunda dicta ſunt, ſed non ſui natura.

Item. *Sicut ego per omnia omnibus placeo*. Contra. Galat. i. 10. „ Si hominibus pla„ cerem, Chriſti ſervus non eſſem. “ Item quomodo placebat perſecutoribus ſuis? Reſpondeo ad primum. Placere volebat hominibus propter Deum, non propter ſe. Ad argumentum ſecundum, intelligitur hoc non de omnibus generaliter, ſed de eccleſiaſticis viris ſecundum Gloſſam.

CAPITIS UNDECIMI

LECTIO I.

IMitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores eſtis, & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos ſcire quod omnis viri caput Chriſtus eſt; caput autem mulieris vir; caput vero Chriſti Deus.

SUpra Apoſtolus removit a fidelibus id quod eſt contrarium euchariſtiæ ſacramento, ſcilicet participationem menſæ idolorum; nunc autem inſtruit fideles de ipſo euchariſtiæ ſacramento: & primo præmittit quamdam admonitionem generalem; ſecundo accedit ad propoſitum, ibi, *Volo autem vos ſcire*. Circa primum duo facit. Primo proponit admonitionem; ſecundo ſignificat quomodo Corinthii ad prædictam admonitionem ſe habebant, ibi, *Laudo autem vos, fratres*. Circa primum conſiderandum eſt, quod ita ſe habet naturalis ordo rerum, quod ea quæ ſunt inferiora in entibus imitantur ea quæ ſunt ſuperiora ſecundum ſuum poſſe: unde etiam naturale agens tamquam ſuperius, aſſimilat ſibi patiens. Primordiale autem principium totius proceſſionis rerum eſt Filius Dei, ſecundum illud Ioan. i. 3. „ Omnia per „ ipſum facta ſunt. “ Et ideo ipſe eſt primordiale exemplar, quod omnes creaturæ imitantur tamquam veram & perfectam imaginem Patris: unde dicitur Coloſſ. i. 15. „ Qui eſt imago Dei inviſibilis, primo„ genitus omnis creaturæ, quia in ipſo „ con-

„ condita ſunt univerſa. “ Speciali tamen quodam modo exemplar eſt ſpiritualium gratiarum, quibus ſpirituales creaturæ illuſtrantur, ſecundum illud quod in Pſalm. cix. 3. dicitur ad Filium: „ In ſplendoribus ſanctorum, ex utero ante luciferum „ genui te: “ quia ſcilicet genitus eſt ante omnem creaturam per gratiam lucentem, habens exemplariter in ſe ſplendores omnium ſanctorum. Hoc autem exemplar Dei prius erat a nobis valde remotum, ſecundum illud Eccle. ii. 12. „ Quid eſt homo ut ſequi poſſit Regem factorem ſuum? “ Et ideo homo fieri voluit, ut hominibus humanum exemplar præberet: unde Auguſtinus dicit in Libro de Agone chriſtiano (cap. xi.) „ Qua perverſitate non careat „ qui dicta, & facta illius hominis intueri „ diligit, & ſectatur, in quo ſe nobis ad „ exemplum vitæ præbuit Filius Dei? “ Et ſicut divinitatis eius exemplar primo quidem imitantur Angeli, ſecundario vero reliquæ creaturæ, ut Dionyſius dicit x. cap. angelicæ Hierarchiæ; ita humanitatis exemplar principaliter quidem imitandum proponitur prælatis Eccleſiæ tamquam ſuperioribus: unde & Dominus Apoſtolis dicit Ioan. xiii. 15. „ Exemplum enim „ dedi vobis, ut quemadmodum ego feci, „ ita & vos faciatis. “ Secundario vero ipſi prælati informati exemplo Chriſti, proponuntur exemplar vitæ ſubditis, ſecundum illud I. Petr. ult. 3. „ Forma facti „ gregis ex animo: “ & II. Theſſal. iii. 9. „ Ut noſmetipſos formam daremus vo„ bis ad imitandum nos. “ Et ideo Apoſtolus ſignanter dicit: Dixi ut ſine offenſione omnibus ſitis; & hoc quidem facere poteritis, ſi hoc quod dico ſervetis. *Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti*, ſcilicet ſum imitator. Imitabatur enim eum primo quidem in mentis devotione: Galat. ii. 20. „ Vivo ego, iam non ego, vivit vero „ in me Chriſtus. “ Secundo in ſubditorum ſolicitudine: unde dicebat Philip. ii. 17. „ Si immolor ſupra ſacrificium, & obſe„ quium fidei veſtræ; gaudeo, & congra„ tulor omnibus vobis ... ſicut & Chriſtus „ obtulit ſemetipſum pro nobis; “ ut dicitur Epheſ. v. 2. Tertio quantum ad paſſionis tolerantiam: II. Corinth. iv. 10. „ Semper mortificationem Ieſu in corpore „ circumferentes: “ & Galat. ult. 17. „ Ego ſtigmata Domini Ieſu in corpore „ meo porto. “ Eſt autem notandum, quod non ſimpliciter dicit, *Imitatores mei eſtote*; ſed addit, *ſicut & ego Chriſti*: quia ſcilicet ſubditi prælatos ſuos imitari non debent in omnibus, ſed in quibus illi Chriſtum imitantur, qui eſt indeficiens ſanctitatis exemplar.

Deinde cum dicit, *Laudo autem vos, fratres*, oſtendit qualiter Corinthii ſe habebant ad admonitionem prædictam. Circa quod conſiderandum eſt, quod ſubditi ſuos prælatos ſequuntur dupliciter, ſcilicet quantum ad facta, & dicta. Quantum quidem ad facta, dum ſubditi prælatorum exempla imitantur: unde dicitur Iacob. v. 10. „ Exemplum accipite, fratres mei, Pro„ phetarum, qui locuti ſunt in nomine „ Domini. “ Quantum vero ad dicta, dum eorum præceptis obediunt: Proverb. iii. 21. „ Cuſtodi præcepta mea, & vives. “ In his autem Corinthii deficiebant, & maxime quantum ad maiorem multitudinem; & ideo Apoſtolus alloquens eos, dicit: *Laudo autem vos, fratres*; quaſi dicat: Super hoc laudandos vos præbere debetis, ſed non facitis, *quod per omnia memores eſtis*, quaſi ad imitandum mea exempla: non enim poſſumus illorum exempla imitari quorum memoriam non habemus: unde dicitur Hebr. xiii. 7. „ Mementote „ præpoſitorum veſtrorum ... quorum in„ tuentes exitum converſationis, imitami„ ni fidem. “ Quantum vero ad dicta ſubdit: *Et ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis*; quaſi dicat: Eodem tenore obſervatis quo ego tradidi: hoc enim dicit, quia ab obſervantia præceptorum eius receſſerant. Ioan. xv. 20. „ Si ſermonem meum „ ſervaverunt, & veſtrum ſervabunt. “

Sed videtur hic modus loquendi non eſſe conveniens veritati ſacræ Scripturæ, quæ nihil patitur falſitatis, ſecundum illud Proverb. viii. 8. „ Iuſti ſunt omnes ſermones „ mei, & non eſt in eis pravum quid, „ neque perverſum. “

Sed dicendum, quod ironica locutio eſt una de locutionibus figurativis, in quibus veritas non attenditur ſecundum ſenſum quem verba faciunt, ſed ſecundum id quod loquens exprimere intendit per ſimile, vel contrarium, vel quocumque alio modo. Et ideo in ironica locutione veritas attenditur ſecundum contrarium eius quod verba ſonant, ſicut in metaphorica ſecundum ſimile.

Deinde cum dicit, *Volo autem vos ſcire, fratres*, accedit ad propoſitum, inſtruens ſcilicet fideles de euchariſtiæ ſacramento: & circa hoc tria facit. Primo redarguit eorum errores circa ritum huius ſacramenti; ſecundo oſtendit huius ſacramenti dignitatem, ibi, *Ego enim accepi a Domino*;

tertio docet convenientem ritum, ibi, *Itaque fratres mei*. Circa primum tria facit. Primo redarguit errorem, quo ſcilicet errabant in habitu, quia ſcilicet mulieres ad ſacra myſteria conveniebant capite non velato; ſecundo arguit errorem in conventu, quia ſcilicet dum convenirent ad ſacra myſteria, contentionibus vacabant, ibi, *Hac autem præcipio non laudans*; tertio quantum ad certum cibum, quia ſcilicet pranſi ad ſacra myſteria ſumenda accedebant, ibi, *Convenientibus autem vobis &c.* Circa primum duo facit. Primo præmittit quoddam documentum, ex quo ſumitur ratio ſubſequentis monitionis; ſecundo ponit monitionem, ibi, *Omnis autem vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum*. Circa primum ponit triplicem comparationem: quarum prima eſt Dei ad hominem, dicens: Dixi, quod præcepta mea tenetis per contrarium; ſed ut appareat vos irrationabiliter agere, *volo vos ſcire*, tamquam rem neceſſariam, ſecundum illud Eſa. v. 13. „Captivus ductus eſt populus meus, quia non „habuit ſcientiam: “ *quod omnis viri caput Chriſtus eſt*: quod quidem dicitur ſecundum ſimilitudinem capitis naturalis, in quo quatuor conſiderantur. Primo quidem perfectio, quia cum cetera membra unum ſolum ſenſum habeant, ſcilicet tactum, in capite vigent omnes ſenſus: & ſimiliter in aliis viris inveniuntur ſingulæ gratiæ, ſecundum illud quod dicitur infra xɪɪ. 8. *Alii datur per Spiritum ſermo ſapientiæ, alii ſermo ſcientiæ &c.* ſed in homine Chriſto eſt plenitudo omnium gratiarum: non enim ad menſuram dat ei Deus ſpiritum, ut dicitur Ioan. ɪɪɪ. Secundo in capite invenitur ſublimitas: quia ut ſcilicet in homine eſt ſuperius omnibus membris, ita etiam Chriſtus ſupereminet non ſolum omnibus hominibus, ſed etiam omnibus Angelis, ſecundum illud Epheſ. ɪ. 20. „Conſtituens illum „ad dexteram ſuam in cœleſtibus ſuper omnem Principatum, & Poteſtatem: “ & infra hoc cap. *Et ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam*. Tertio in capite invenitur influentia, quia ſcilicet quodam modo influit ceteris membris ſenſum, & motum. Ita a capite Chriſto in cetera membra Eccleſiæ, motus, & ſenſus ſpiritualis derivatur, ſecundum illud Coloſſ. ɪɪ. 19. „Non tenens caput, ex quo totum corpus per „nexum, & coniunctiones ſubminiſtratum, „& conſtructum creſcit in augmentum Dei.“ Quarto in capite invenitur conformitas naturæ ad cetera membra, & ſimiliter in Chriſto ad alios homines, ſecundum illud Philip. ɪɪ. 7. „In ſimilitudinem hominum „factus, & habitu inventus ut homo.“ Secundam comparationem ponit hominis ad hominem, cum dicit: *Caput autem mulieris vir*: quod etiam ſecundum prædicta quatuor verificatur. Nam primo quidem vir eſt perfectior muliere, non ſolum quantum ad corpus, quia, ut Philoſophus dicit in Libro de Generatione animalium (Lib. I. Phyſ. text. lxxxɪ.) femina eſt maſculus occaſionatus; ſed etiam quantum ad animæ vigorem, ſecundum illud Eccle. vɪɪ. 29. „Virum ex „mille reperi unum, mulierem ex omnibus non inveni.“ Secundo quia vir naturaliter ſuperminet feminæ, ſecundum illud Epheſ. v. 22. „Mulieres viris ſuis ſubiectæ ſint ſicut Domino, quoniam vir caput eſt mulieris.“ Tertio quia vir influit gubernando mulierem, ſecundum illud Gen. ɪɪɪ. 16. „Sub viri poteſtate eris, & „ipſe dominabitur tui.“ Quarto vir & femina conformes ſunt in natura, ſecundum illud Gen. ɪɪ. 18. „Faciamus ei adiutorium ſimile ſibi.“ Tertiam comparationem ponit Dei ad Dominum, cum dicit: *Caput vero Chriſti Deus*. Eſt autem conſiderandum, quod hoc nomen *Chriſtus* ſignificat perſonam prædictam ratione humanæ naturæ; & ſic hoc nomen *Deus* non ſupponit ſolum perſonam Patris, ſed totam Trinitatem, a qua in humanitatem Chriſti, ſicut a perfectiori, omnia bona derivantur, & cui humanitas Chriſti ſubiicitur. Alio modo poteſt intelligi, ſecundum quod hoc nomen *Chriſtus* ſupponit dictam perſonam ratione divinæ naturæ: & ſic hoc nomen *Deus* ſupponit ſolum perſonam Patris; quæ dicitur caput Filii, non quidem ſecundum maiorem perfectionem, vel ſecundum aliquam ſuppoſitionem, (*a*) ſed ſecundum originem, & ſecundum conformitatem naturæ, ſicut in Pſal. ɪɪ. 7. dicitur: „Dominus dixit ad me: Filius meus es tu, ego „hodie genui te.“ Poſſunt tamen hæc myſtice accipi, prout in anima eſt quoddam ſpirituale coniugium. Nam ſenſualitas feminæ comparatur; ratio vero viro, per quem ſenſualitas regi debet: unde & caput eius dicitur. Vel potius ratio inferior, quæ inhæret temporalibus diſponendis, mulieri comparatur; viro autem ratio ſuperior, quæ vacat contemplationi æternorum: quæ caput inferioris dicitur, quia ſecundum rationes æternas ſunt temporalia diſponen-

ponen-

(a) *Al.* ſed ſolum originem.

ponenda, ſecundum illud Exod. xxv. 40. „ Inſpice, & fac ſecundum exemplar quod „ tibi in monte monſtratum eſt. " Dicitur autem caput viri Chriſtus, quia ſola ratio ſecundum ſuperiorem ſui partem Deo inhæret.

L E C T I O II.

OMnis autem vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum; omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum: unum eſt enim ac ſi decalvetur. Nam & ſi non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe eſt mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput ſuum. Vir quidem non debet velare caput ſuum, quoniam imago, & gloria Dei eſt; mulier autem gloria viri eſt.

PRæmiſſo documento ſubiungit admonitionem, cuius ratio ſumitur ex documento prædicto: & circa hoc duo facit. Primo ponit admonitionem ex parte viri; ſecundo ex parte mulieris, ibi, *Omnis autem mulier orans, aut prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod caput mulieris eſt vir; *omnis autem vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum* Circa quod conſiderandum eſt, quod quilibet homo iudici aſſiſtens, ſuam conditionem, vel dignitatem debet profiteri, & præcipue aſſiſtens Deo, qui eſt omnium iudex; & ideo qui Deo aſſiſtunt, ordinatiſſime, & convenientiſſime ſe gerere debent, ſecundum illud Eccle. iv. 17. „ Cuſtodi pedem tuum ingrediens domum Dei. " Dupliciter autem homo Deo aſſiſtit. Uno modo humana ad Deum referens, quod quidem fit otando, ſecundum illud Eccli. xxxix. 6. „ In conſpectu Altiſſimi deprecabitur, aperiet „ os ſuum in oratione, & pro delictis ſuis „ deprecabitur. " Alio modo divina ad homines deferens, quod quidem fit prophetando, ſecundum illud Ioel. ii. 28. „ Effundam ſpiritum meum ſuper omnem carnem, & prophetabunt filii veſtri. " Unde ſignanter Apoſtolus dicit: *Vir orans, aut prophetans*: his enim duobus modis vir Deo tamquam iudici, vel domino aſſiſtit. Dicitur autem prophetans dupliciter. Uno modo inquantum homo aliis annuntiat quæ ei divinitus revelantur, ſecundum illud Luc. i. 67. „ Zacharias pater eius impletus eſt „ Spiritu ſancto, & prophetavit, dicens: „ Benedictus Dominus Deus Iſrael &c. " Alio modo dicitur homo prophetans, inquantum profert ea quæ ſunt aliis revelata: unde illi qui in Eccleſia dicunt prophetias, vel alias ſacras Scripturas legunt, dicuntur prophetantes: & ſic accipitur infra xiv. 4. *Qui prophetat, & Eccleſiam ædificat*: & ita etiam hic accipitur. Pertinet autem ad dignitatem viri (ut infra patebit) carere velamine capitis; & ideo dicit, quod *omnis vir orans, aut prophetans velato capite, deturpat caput ſuum*; ideſt, rem inconvenientem ſibi agit. Sicut enim in corpore pulchritudo dicitur ex debita proportione membrorum in convenienti claritate, vel colore; ita in actibus humanis dicitur pulchritudo ex debita proportione verborum, vel factorum, in quibus lumen rationis reſplendet. Unde & per oppoſitum turpitudo intelligitur, quando contra rationem aliquid agitur, & non obſervatur debita proportio in verbis, & factis: unde ſupra vii. 36. dictum eſt: *Si quis turpem ſe videri exiſtimat ſuper virgine ſua, quod ſit ſuperadulta*.

Sed contra hoc obiicitur: nam multi velato capite in Eccleſia orant abſque omni turpitudine, ſecretius orare volentes.

Dicendum eſt autem, quod duplex eſt oratio: una privata, quam ſcilicet quis Deo offert in propria perſona; alia publica, quam quis offert Deo in perſona totius Eccleſiæ, ut patet in orationibus quæ in Eccleſia per ſacerdotes dicuntur: & de talibus orationibus Apoſtolus hic intelligit.

Item obiicitur de hoc quod dicit Gloſſa, quod prophetans dicitur Scripturas reſerans, & ſecundum hoc ille qui prædicat, prophetat. Epiſcopi autem prædicant capite tecto mitra.

Sed dicendum eſt, quod ille qui prædicat, vel docet in ſcholis, ex propria perſona loquitur: unde & Apoſtolus Rom. ii. nominat Evangelium ſuum, ſcilicet propter induſtriam qua utebatur in prædicatione Evangelii: ſed ille qui ſacram Scripturam in Eccleſia recitat, puta legendo lectionem, vel epiſtolam, vel Evangelium, ex perſona totius Eccleſiæ loquitur: & de tali prophetante intelligitur quod hic Apoſtolus dicit.

Sed

Sed tunc remanet obiectio de his qui cantant Pſalmos in choro capite tecto. Sed dicendum, quod Pſalmi non cantantur quaſi ab uno ſingulariter ſe Deo præſentante, ſed quaſi a tota multitudine.

Deinde cum dicit, *Omnis autem mulier &c.* ponit admonitionem quantum ad mulieres, dicens: *Omnis autem mulier orans, aut prophetans*, ut ſupra, *non velato capite*, quod repugnat propter conditionem eius, *deturpat caput ſuum*; ideſt, rem inconvenientem facit circa ſui capitis detectionem.

Sed contra hoc obiicitur, quia Apoſtolus dicit I. Tim. II. 12. „ Docere in Eccleſia „ mulieri non permitto. " Quomodo ergo competit mulieri ut oret, aut prophetet publica oratione, aut doctrina?

Sed dicendum eſt, hoc intelligendum eſſe de orationibus, ac lectionibus quas mulieres in ſuis collegiis proferunt.

Deinde cum dicit, *Unum eſt enim ac ſi decalvetur*, probat admonitionem prædictam: & primo inducit probationem; ſecundo probationis iudicium auditoribus committit, ibi, *Vos ipſi iudicate*. Circa primum duo facit. Primo inducit probationem; ſecundo excludit obiectionem, ibi, *Verumtamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro in Domino*. Circa primum ponit triplicem probationem: quarum prima ſumitur per comparationem ad humanam naturam; ſecunda per comparationem ad Deum, ibi, *Vir quidem non debet velare caput ſuum*; tertia per comparationem ad Angelos, cum dicit, *Et propter Angelos*. Circa primum conſiderandum eſt, quod natura quæ ceteris animalibus providit auxilia ſufficientia vitæ, hominibus præbuit ea imperfecta, ut per rationem arte, uſu, manu ſibi ea perficerent: ſicut tauris dedit cornua ad defenſionem; homines autem arma defenſionis ſibi præparant manuali artificio rationis: & inde eſt quod ars imitatur naturam, & perficit ea quæ natura facere non poteſt. Sic igitur ad tegumentum capitis natura homini dedit capillos; ſed quia hoc tegumentum ſufficiens non eſt, per artem præparat homo ſibi aliud velamen. Eadem igitur ratio eſt de velamine naturali capillorum, & de velamine artificiali. Naturale autem eſt mulieri quod comam nutriat: habet enim ad hoc diſpoſitionem naturalem, & ulterius inclinatio quædam ineſt mulieribus ad comam nutriendam. In pluribus enim hoc accidit quod mulieres magis ſtudent ad nutriendam comam quam viri. Videtur ergo conditioni mulierum conveniens eſſe quod magis utantur (*a*) artificiali velamine capitis quam viri. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit convenientiam velaminis naturalis, & artificialis, dicens: Dictum eſt: *Mulier non velans caput, deturpat caput ſuum: unum eſt enim*, ſcilicet unius rationis, privari ſcilicet velamine artificiali, *ac ſi decalvetur*; ideſt, ac ſi privetur naturali velamine capillorum, quod in pœnam quibuldam prædicitur Eſa. III. 17. „ Decalvabit „ Dominus verticem filiarum Sion, & cri„ nem earum nudabit. " Secundo ducit ad inconveniens, dicens: *Nam & ſi non velatur mulier, tondeatur*; quaſi dicat: Si abiicit velamen artificiale, abiiciat pari ratione etiam naturale; quod eſt inconveniens.

Sed contra hoc videtur eſſe quod ſanctimoniales tondentur. Ad quod dupliciter poteſt reſponderi. Primo quidem quia ex hoc ipſo quod votum viduitatis, vel virginitatis aſſumunt, Chriſto deſponſante, promoventur in dignitatem virilem, utpote liberatæ a ſubiectione virorum, & immediate Chriſto coniunctæ. Secundo quia aſſumunt pœnitentiæ lamentum religionem intrantes. Eſt autem conſuctudo viris quod tempore luctus comam nutriant, quaſi hoc ſit ſuæ conditioni conveniens; mulieres autem e contrario tempore luctus comam deponunt: unde dicitur Hierem. VII. 29. „ Capillum tuum „ tonde, & proiice, & ſume in directum „ plantum. " Tertio concludit propoſitum, dicens: *Si vero turpe*, ideſt indecens, *eſt mulieri tonderi, aut decalvari*, ideſt privari naturali velamine arte, vel natura, *velet caput ſuum*, utens ſcilicet velamine artificiali.

Deinde cum dicit, *Vir quidem non debet velare caput ſuum*, ponit ſecundam probationem, quæ accipitur per comparationem ad Deum: & primo inducit (*b*) probationem; ſecundo probat quod ſuppoſuerat, ibi, *Non enim eſt vir ex muliere, ſed mulier ex viro*. (*c*) Circa primum duo facit. Primo ponit rationem eius quod eſt ex parte viri; ſecundo illud quod eſt ex parte mulieris, ibi, *Mulier autem gloria viri eſt*. Dicit ergo primo: Dictum eſt quod *turpe eſt mulieri tonderi*, ſicut & non velari; viro autem non eſt turpe: cuius ratio eſt hæc. *Vir quidem non debet velare caput ſuum, quia eſt imago, & gloria Dei*.

Per hoc autem quod dicit, *Eſt imago Dei*, exclu-

(a) *Al. deeſt* artificiali. (b) *Al.* ad probationem. (c) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad illud*, Dicit ergo primo.

excluditur quorumdam error, dicentium, quod homo ſolum eſt ad imaginem Dei, non autem eſt imago; cuius contrarium hic Apoſtolus dicit. Dicebant autem, quod ſolus Filius eſt imago, ſecundum illud Coloſſ. I. 15. „ Qui eſt imago inviſibilis Dei. " Eſt ergo dicendum, quod homo imago Dei dicitur, & ad imaginem: eſt enim imago imperfecta: Filius autem dicitur imago, non ad imaginem, quia eſt imago perfecta.

Ad cuius evidentiam conſiderandum eſt, quod de ratione imaginis in communi duo ſunt. Primo quidem ſimilitudo, non in quibuſcumque, ſed vel (a) in ipſa ſpecie rei, ſicut homo filius aſſimilatur patri ſuo; vel in aliquo quod ſit ſignum ſpeciei, ſicut figura in rebus corporalibus. Unde qui figuram equi deſcribunt, dicuntur imaginem eius depingere. Et hoc eſt quod dicit Hilarius in Lib. de Synodis, quod imago eſt ſpecies indifferens. Secundo requiritur origo. Non enim duorum hominum, qui ſunt ſimiles ſpecie, unus imago alterius dicitur, niſi ex eo oriatur, ſicut filius a patre: nam imago dicitur ab exemplari. Tertio ad rationem perfectæ imaginis requiritur æqualitas. Quia igitur homo ſimilatur Deo ſecundum memoriam, intelligentiam, & voluntatem mentis, quod pertinet ad ſpeciem intellectualis naturæ, & hoc habet a Deo, dicitur eſſe Dei imago: quia tamen deeſt æqualitas, eſt Dei imago imperfecta: & ideo dicitur ad imaginem, ſecundum illud Gen. I. 26. „ Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram. " Sed Filius, qui eſt æqualis Patri, eſt imago perfecta, non autem ad imaginem.

Conſiderandum eſt etiam, quod gloria Dei dupliciter dicitur. Uno modo qua Deus in ſe glorioſus eſt; & ſic homo non eſt gloria Dei, ſed potius Deus eſt gloria hominis, ſecundum illud Pſal. III. 4. „ Tu, Domine, ſuſceptor meus es, & gloria mea." Alio modo dicitur gloria Dei, claritas eius ab eo derivata, ſecundum illud Exod. ult. 32. „ Gloria Domini implevit illud. " Et hoc modo hic dicitur, quod vir eſt gloria Dei, inquantum claritas Dei immediate ſuper virum refulget, ſecundum illud Pſalm. IV. 7. „ Signatum eſt ſuper nos lumen vultus tui, Domine. "

(a) *Al. deeſt prapoſitio* in.

Deinde cum dicit, *Mulier autem &c.* ponit id quod eſt ex parte mulieris, dicens *Mulier autem eſt gloria viri*: quia claritas mulieris derivatur a viro, ſecundum illud Geneſ. II. 23. „ Hæc vocabitur virago, quoniam de viro ſumpta eſt."

Sed contra hoc obiicitur, quia imago Dei attenditur in homine ſecundum ſpiritum, in quo non eſt differentia maris, & feminæ, ut dicitur Coloſſ. III. non ergo magis debet dici, quod vir dicitur imago Dei quam mulier.

Dicendum eſt autem, quod vir dicitur hic ſpecialiter imago Dei ſecundum quædam exteriora, ſcilicet quia vir eſt principium totius ſui generis, ſicut Deus eſt principium totius univerſi, & quia de latere Chriſti dormientis in cruce, fluxerunt ſacramenta ſanguinis & aquæ, a quibus fabricata eſt Eccleſia. Poteſt etiam quantum ad interiora dici, quod vir ſpecialius dicitur imago Dei ſecundum mentem, inquantum; in eo ratio magis viget. Sed melius dicendum eſt, quod Apoſtolus ſignanter loquitur: nam de viro dixit, quod vir imago, & gloria Dei eſt; de muliere autem non dixit, quod eſſet imago, & gloria viri, ſed ſolum quod eſt gloria viri: ut detur intelligi quod eſſe imaginem Dei, commune eſt viro, & mulieri; eſſe autem gloriam Dei, immediate proprium eſt viri.

Reſtat autem conſiderandum, propter quid vir non debeat velare caput, ſed mulier. Quod quidem dupliciter accipi poteſt. Primo quidem quia velamen quod capiti ſuperponitur, deſignat poteſtatem alterius ſuper caput exiſtentis ordine naturæ; & ideo vir ſub Deo exiſtens, non debet velamen habere ſuper caput, ut oſtendat ſe immediate Deo ſubeſſe; mulier autem debet velamen habere, ut oſtendat ſe præter Deum alteri naturaliter ſubeſſe. Unde ceſſat obiectio de ſervo, & ſubdito, quia hæc ſubiectio non eſt naturalis. Secundo ad oſtendendum quod gloria Dei non eſt occultanda, ſed revelanda; gloria autem hominis eſt occultanda: unde in Pſal. CXIII. I. dicitur: „ Non nobis, Domine, non nobis, „ ſed nomini tuo da gloriam. "

LECTIO III.

NOn enim vir ex muliere eſt, ſed mulier ex viro : etenim non eſt creatus vir propter mulierem, ſed mulier propter virum : ideo debet mulier velamen; habere ſuper caput ſuum & propter Angelos . Verumtamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro in Domino . Nam ſicut mulier de viro , ita & vir per mulierem: omnia autem ex Deo. Vos ipſi iudicate. Decet mulierem non velatam orare Deum? Nec ipſa natura docet vos. Quod vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi; mulier vero ſi comam nutriat , gloria eſt illi, quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt. Si quis autem videtur contentioſus eſſe; nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei.

PRæmiſerat Apoſtolus quod mulier eſt gloria viri, quod hic probare intendit: & circa hoc tria facit . Primo ponit probationem; ſecundo aſſignat rationem eius quod dixerat, ibi, *Etenim non eſt creatus vir propter mulierem* ; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Ideo debet mulier velamen habere ſuper caput ſuum* . Circa primum conſiderandum eſt , quod, ſicut ſupra dictum eſt, mulier dicitur gloria viri per quamdam derivationem: & ideo ad hoc probandum ſubdit: *Non enim*, prima ſcilicet rerum conditione, *vir eſt ex muliere*, ſcilicet formatus, *ſed mulier ex viro* : dicitur enim Gen. II. 22. quod „ ædificavit Dominus Deus co„ ſtam, quam tulerat de Adam, in mulie„ rem: " de viro autem dicitur ibid. 7. „ Formavit Dominus Deus hominem de li„ mo terræ. "

Deinde cum dicit, *Etenim non eſt creatus vir propter mulierem* , aſſignat rationem eius quod dixerat. Ad cuius evidentiam conſiderandus eſt talis ordo perfecti, & imperfecti, quod imperfectum in uno & eodem ſubiecto prius eſt tempore quam perfectum: prius enim aliquis homo eſt puer quam vir: ſimpliciter tamen perfectum (*a*) eſt prius imperfecto, tempore, & natura: nam puer producitur ex viro . Hæc igitur eſt ratio quare mulier producta eſt ex viro , quia perfectior eſt muliere : quod ex hoc probat Apoſtolus , quia finis eſt perfectior eo quod eſt ad finem ; vir autem eſt finis mulieris: & hoc eſt quod dicit: *Etenim non eſt creatus vir propter mulierem* , *ſed mulier propter virum*, in adiutorium ſcilicet generationis; ſicut patiens eſt propter agens , & materia propter formam. Unde dicitur Gen. II. 18. „ Non eſt bonum hominem „ eſſe ſolum : faciamus ei adiutorium ſimi„ le ſibi. "

Deinde cum dicit , *Ideo debet mulier velamen habere* , infert concluſionem intentam dicens: *Ideo* , ſcilicet quia vir eſt imago , & gloria Dei , mulier autem eſt gloria viri , *mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum* , quando ſcilicet Deo aſſiſtit orando, vel prophetando; ut per hoc oſtendatur quod non immediate ſubeſt Deo , ſed ſubiicitur etiam viro ſub Deo: hoc enim ſignificat velamen quod capiti ſuperponitur: unde alia littera habet, quod *mulier debet habere poteſtatem ſuper caput ſuum* : & idem eſt ſenſus : nam velamen eſt ſignum poteſtatis , ſecundum quod in Pſalm LXV. 12. dicitur: „ Impoſuiſti „ homines ſuper capita noſtra . "

Deinde cum dicit, *Et propter Angelos* , aſſignat tertiam rationem , quæ ſumitur ex parte Angelorum, dicens: *Et* etiam *mulier debet habere velamen ſuper caput ſuum propter Angelos* : quod quidem dupliciter intelligi poteſt. Uno modo de ipſis Angelis cæleſtibus, qui conventus fidelium viſitare creduntur, præcipue quando ſacra myſteria celebrantur. Et ideo tunc tam mulieres quam viri ad reverentiam eorum honeſte, & ordinate ſe debent habere , ſecundum illud Pſal. CXXXVII. 2. „ In conſpectu Angelorum „ pſallam tibi. " Alio modo poteſt intelligi, ſecundum quod Angeli dicuntur ſacerdotes, inquantum divina populo annuntiant, ſecundum illud Malach. II. 7. „ Labia ſa„ cerdotis cuſtodiunt ſcientiam , & legem „ requirent ex ore eius, quia Angelus Do„ mini exercituum eſt. " Debet ergo mulier velamen habere ſemper in Eccleſia *propter Angelos* , ideſt propter ſacerdotes dupli ci ratione. Primo quidem propter eorum reverentiam, ad quam pertinet quod mulieres coram eis honeſte ſe habeant : unde dicitur Eccli. VII. 33. „ Honora Deum ex „ tota anima tua , & ſacerdotes illius . "

Secun-

(a) *Al.* eſt prius imperfecto etiam tempore, *omiſſo* & natura.

Secundo propter eorum cautelam, ne ſcilicet ex conſpectu mulierum non velatarum ad concupiſcentiam provocentur: unde dicitur Eccli. ix. 5. „ Virginem ne aſpicias, „ ne forte ſcandalizeris in decore illius. “

Auguſtinus autem (Lib. XII. de Trinit. cap. vii.) aliter exponit prædicta: oſtendit enim quod tam mulier quam vir eſt ad imaginem per hoc quod dicitur Epheſ. iv. 23. „ Renovamini ſpiritu mentis veſtræ, „ & induite novum hominem, qui renova„ tur in agnitione Dei ſecundum imaginem „ eius qui creavit eum, ubi non eſt maſcu„ lus, & femina. “ Et ſic patet quod imago Dei attenditur in homine ſecundum ſpiritum, in quo non eſt differentia maſculi, & feminæ: & ideo mulier eſt imago Dei ſicut & vir. Expreſſe enim dicitur Geneſ. i. quod creavit Deus hominem ad imaginem ſuam, maſculum, & feminam creavit eos. Et ideo Auguſtinus dicit hoc eſſe intelligendum in ſpirituali coniugio, quod eſt in anima noſtra, in qua, ſicut ſupra dictum eſt, ſenſualitas, vel etiam inferior ratio, ſe habet per modum mulieris; ratio autem ſuperior per modum viri, in qua attenditur imago Dei: & ſecundum hoc mulier eſt ex viro, & propter virum: quia adminiſtratio rerum temporalium, vel ſenſibilium, (a) cui intendit inferior ratio, vel etiam ſenſualitas, debent deduci ex contemplatione æternorum, quæ pertinent ad ſuperiorem rationem, & ad eam ordinari. Et ideo mulier dicitur habere velamen, vel poteſtatem ſuper caput ſuum, ad ſignificandum quod circa temporalia diſpenſanda debet homo cohibitionem quamdam, & refrenationem habere, ne ultra modum homo progrediatur in eis diligendis: quæ quidem cohibitio circa amorem Dei adhiberi non debet, cum præceptum ſit Deut. vi. 5. „ Diliges Do„ minum Deum tuum ex toto corde tuo. “ Nam circa deſiderium finis non apponitur menſura, quam neceſſe eſt apponi circa ea quæ ſunt ad finem. Medicus enim ſanitatem inducit quanto perfectiorem poteſt; non tamen dat medicinam quanto maiorem poteſt, ſed ſecundum determinatam menſuram. Sic vir non debet habere velamen ſuper caput; & hoc debet propter Angelos ſanctos: quia, ſicut in Gloſſa dicitur, gratuita eſt ſanctis Angelis ſacrata & pia ſignificatio. Unde & Auguſtinus dicit de Civitate Dei (Lib. XXI. cap. vi.) quod dæmones alliciuntur quibuſdam ſenſibilibus rebus, non ſicut animalis cibis, ſed ſicut ſpiritus ſignis.

Deinde cum dicit, *Verumtamen neque vir ſine muliere &c.* excludit dubitationem quæ poſſet ex dictis oriri. Quia enim dixerat, quod vir eſt gloria Dei, mulier autem eſt gloria viri; poſſet aliquis credere vel quod mulier non eſſet ex Deo, vel quod non haberet poteſtatem in gratia. Unde primo hoc excludit dicens: Licet mulier ſit gloria viri, qui eſt gloria Dei, *verumtamen neque vir eſt in Domino*, id eſt a Domino productus, *ſine muliere*, *neque mulier ſine viro*: utrumque enim Deus fecit, ſecundum illud Gen. i. 27. „ Maſculum, & feminam creavit eos. “ Vel aliter. *Neque vir eſt ſine muliere in Domino*, ſcilicet in gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, *neque mulier ſine viro*: quia uterque per gratiam Dei ſalvatur, ſecundum illud Galat. iii. 27. „ Quicumque in Chriſto ba„ ptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: “ & poſtea ſubdit: „ Non eſt maſculus, neque fe„ mina, “ ſcilicet differens in gratia Chriſti. Secundo aſſignat rationem dicens: *Nam ſicut* in prima rerum inſtitutione *mulier eſt de viro* formata, ita & in ſubſequentibus generationibus *vir per mulierem* productus eſt, ſecundum illud Iob xiv. 1. „ Homo „ natus de muliere. “ Nam prima productio hominis fuit ſine viro, & muliere, quando Deus formavit hominem de limo terræ, ut dicitur Geneſ. ii. Secunda autem fuit de viro ſine muliere, quando formavit Evam de coſta viri, ut ibidem legitur. Tertia autem eſt ex viro, & muliere, ſicut Abel natus eſt ex Adam, & Eva, ut legitur Geneſ. iv. Quarta autem eſt ex muliere ſine viro, ut Chriſtus ex virgine, ſecundum illud Galat. iv. 1. „ Miſit Deus Fi„ lium ſuum factum ex muliere. “ Tertio oſtendit rationem eſſe convenientem, dicens: *Omnia autem ex Deo*: quia ſcilicet & hoc ipſum quod mulier primo fuit ex viro, & hoc quod poſtmodum vir eſt ex muliere, eſt ex operatione divina: unde ad Deum pertinent tam vir quam mulier. Unde dicitur Rom. xi. 36. „ Ex ipſo, „ & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia.

Deinde cum dicit, *Vos ipſi iudicate*, committit iudicium eius quod dixerat, auditoribus; & circa hoc duo facit. Primo committit iudicium rationalibus auditoribus; ſecundo comprimit protervos auditores, ibi, *Si quis autem videtur contentioſus eſſe*; *nos talem conſuetudinem non habemus*. Circa primum quatuor facit. Primo committit au-

(a) *Al.* cui tendit.

ditoribus iudicium eius quod dixerat, more eius qui confidit ſe ſufficienter probaſſe, dicens: *Vos ipſi iudicate*. Pertinet ad bonum auditorem iudicare de auditis: unde dicitur Iob VI. 29. „ Loquentes id quod iuſtum eſt iudicate: “ & XII. 11. „ Nonne auris verba diiudicat? “ Secundo proponit ſub quæſtione id de quo debet eſſe iudicium, dicens: *Decet mulierem non velatam orare Deum?* Hoc prohibetur I. Petr. III. 3. ubi dicitur: „ Quarum ſit non exterius capillatura. “ Tertio oſtendit unde debeant ſumere ſuum iudicium, quia ab ipſa natura; & hoc eſt quod dicit: *Nec ipſa natura docet vos*. Et vocat hic naturam, ipſam inclinationem naturalem quæ ineſt mulieribus ad nutriendum comam, quæ eſt naturale velamen, non autem viris. Quæ quidem inclinatio naturalis eſſe oſtenditur, quia in pluribus invenitur. Oportet autem ab ipſa natura doceri, quia eſt Dei opus; ſicut in pictura inſtruitur aliquis artificio pictoris: & ideo contra quoſdam dicitur Eſa. XXIV. 5. „ Tranſgreſſi ſunt leges, mutaverunt ius, diſſipaverunt fœdus ſempiternum, “ ideſt ius naturale. Quarto autem a natura ſumit rationem, & primo ponit id quod eſt ex parte viri, dicens: *Quod vir quidem ſi comam nutriat*, more mulieris, *ignominia eſt illi*; ideſt, ad ignominiam ei reputatur apud plures homines, quia per hoc videtur muliebris eſſe. Et (a) ideo Ezech. XLIV. 20. dicitur: „ Sacerdotes comam non nutriant. “ Nec eſt inſtantia de quibuſdam qui in veteri lege comam (b) nutriebant: quia hoc erat ſignum (c) quod tunc erat poſitum in lectione veteris teſtamenti, ut dicitur II. Corinth. III. Secundo ponit id quod eſt ex parte mulieris, dicens: *Mulier & ſi comam nutriat, gloria eſt illi*: quia videtur ad ornatum eius pertinere: unde dicitur Cantic. VII. 5. „ Comæ capitis eius ſicut purpura Regis. “ Et aſſignat conſequenter rationem, cum dicit: *Quoniam capilli dati ſunt ei*, ſcilicet mulieri, *pro velamine*: & ideo eadem ratio eſt de capillis nutriendis, & de velamine artificiali apponendo. Cantic. IV. 1. „ Capilli tui ſicut grex caprarum. “

Deinde cum dicit, *Si quis autem videtur contentioſus eſſe &c.* comprimit protervos auditores, dicens: *Si quis autem videtur contentioſus eſſe*, ut ſcilicet rationibus prædictis non acquieſcat, ſed confidentia clamoris veritatem impugnet, quod pertinet ad contentionem, ut Ambroſius dicit, contra id quod dicitur Iob VI. 29. „ Reſpondete, obſecro, abſque contentione: “ & Prov. XX. 3. „ Honor eſt ei qui ſeparat ſe a contentionibus: “ hoc ſufficiat ad comprimendum talem, quod *nos*, Iudæi in Chriſtum credentes, *talem conſuetudinem non habemus*, ſcilicet quod mulieres orent non velato capite, *neque* etiam tota *Eccleſia Dei*, per Gentes diffuſa. Unde ſi nulla eſſet ratio, hoc ſolum deberet ſufficere, ne aliquis ageret contra communem Eccleſiæ conſuetudinem. Dicitur enim in Pſal. LXVII. 7. „ Qui habitare facit unius moris in domo. “ Unde Auguſtinus dicit in epiſtola ad Caſulanum, quod in omnibus in quibus nihil certi diffinit ſacra Scriptura, mos populi Dei, atque inſtituta maiorum pro lege habenda ſunt.

LECTIO IV.

HOc autem præcipio, non laudans quod non in melius, ſed in deterius convenitis. Primum quidem convenientibus vobis in Eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos, & ex parte credo. Nam oportet & hæreſes eſſe, ut qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. Convenientibus ergo vobis in unum, iam non eſt dominicam cœnam manducare. Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit ad manducandum; & alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt. Numquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? An Eccleſiam Dei contemnitis, & confunditis eos qui non habent? Quid dicam vobis? Laudo vos? In hoc non laudo.

POſtquam Apoſtolus redarguit Corinthios de eorum errore in habitu, quia ſcilicet mulieres ad ſacra myſteria conveniebant capite non velato, conſequenter arguit eorum errorem de ſciſſuris in conventu, quia ſcilicet dum convenirent ad ſacra myſteria, contentionibus vacabant: & primo tangit eorum defectum in generali; ſecundo in ſpecia-

(a) *Al. deeſt* ideo. (b) *Al.* nutrierunt. (c) *Supple* velaminis.

Digitized by Google

cìali, ibi, *Primum quidem convenientibus vobis in Eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos.* Dicit ergo primo: *Hoc autem*, quod dictum eſt ſupra, quod mulieres velatæ ſint in Eccleſiis, *præcipio*: ut ſic tripliciter eos induceret ad huiuſmodi obſervantiam: primo quidem ratione; ſecundo conſuetudine; tertio præcepto, quod ſolum ſine aliis neceſſitatem induceret: Proverb. III. 21. „ Cuſto„ di præcepta mea, & vives: " & Eccle. IV. 12. dicitur: „ Funiculus triplex difficile „ rumpitur: " *non laudans*, ſed magis vituperans, *quod* convenitis in Eccleſiam, *non in melius*, ſicut deberet eſſe, *ſed in deterius*, ex culpa veſtra. Omnia enim animalia gregalia, puta columbæ, grues, oves, naturali inſtinctu in unum conveniunt, ut ſit eis corporaliter melius: unde & homo, cum ſit animal gregale, vel ſociale, ut Philoſophus probat I. Lib. Politic. ſecundum rationem agere debet, ut multi in unum conveniant propter aliquod melius; ſicut in rebus ſæcularibus multi in unitatem civitatis conveniunt, ut ſit eis melius ſæculariter, ſcilicet propter ſecuritatem, & ſufficientiam vitæ. Et ideo fideles in unum convenire debent propter aliquod melius ſpirituale, ſecundum illud Pſal. CI. 23. „ In conve„ niendo populos in unum, & Reges ut ſer„ viant Domino: " & alibi Pſal. CX. 1. „ In „ conſilio iuſtorum, & congregatione, ma„ gna opera Domini. " Sed iſti in deterius conveniebant propter culpas quas committebant dum convenirent. Eſa. I. 13. „ Ini„ qui ſunt cœtus veſtri. " Eccli. XXI. 11. „ Stuppa collecta ſynagoga peccantium. "

Deinde cum dicit, *Primum quidem &c.* ponit in ſpeciali quomodo in deterius convenirent: & primo ponit indicium culpæ, dicens: *Primum quidem*, inter cetera ſcilicet quod in deterius convenitis, *convenientibus vobis in Eccleſiam, audio ſciſſuras eſſe inter vos*, ſcilicet per contentiones quas exercebant: quod quidem Eccleſiæ non convenit, quæ in unitate conſtituitur, ſecundum illud Epheſ. IV. 4. „ Unum corpus, & unus ſpi„ ritus, ſicut vocati eſtis in una ſpe voca„ tionis veſtræ. " Hoc tamen prædicitur Eſa. XXII. 9. „ Sciſſuras civitatis David vi„ debitis, quia multiplicatæ ſunt. " Dicit autem Gloſſa, quod dicendo, *Primum*, oſtendit quod primum malum eſt diſſenſio, unde cetera oriuntur: ubi enim eſt diſſenſio, nihil rectum eſt.

Sed contra videtur eſſe quod dicitur Eccli. X. 15. „ Initium omnis peccati ſuper„ bia: " & I. Timoth. ult. 10. „ Radix o„ mnium malorum cupiditas. "

Dicendum eſt autem, quod hæ auctoritates loquuntur quantum ad peccata perſonalia ſingularium hominum, quorum primum eſt ſuperbia ex parte averſionis, & cupiditas ex parte converſionis. Sed Gloſſa hic loquitur de peccatis multitudinis, inter quæ primum eſt diſſenſio, per quam ſolvitur rigor diſciplinæ. Unde dicitur Iacob. III. 16. „ Ubi eſt zelus, & contentio, ibi incon„ ſtantia, & omne opus pravum. "

Secundo ponit credulitatem auditorum, cum dicit: *Et ex parte credo*, ideſt quantum ad aliquos veſtrum, qui erant ad contentionem proni, ſecundum illud quod dixerat ſupra I. 11. *Contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico, quod unuſquiſque veſtrum dicit, Ego quidem ſum Pauli, ego Apollo, ego vero Cephæ.* Alii vero non erant contentioſi, ex quorum perſona ibi ſubditur: *Ego autem Chriſti*. Unde & Cant. II. 2. dicitur: „ Sicut „ lilium inter ſpinas, ſic amica mea inter „ filias, " ideſt boni inter malos.

Tertio aſſignat rationem ſuæ credulitatis, dicens: *Nam oportet*, non ſolum quaſcumque ſciſſuras, ſed etiam *hæreſes eſſe*. Ubi duo conſideranda ſunt. Primo quid ſit hæreſis; ſecundo quomodo oporteat hæreſes eſſe. Circa primum ſciendum, quod, ſicut Hieronymus dicit ſuper Epiſtolam ad Galatas, hæreſis Græce ab electione dicitur, quia ſcilicet eam ſibi unuſquiſque eligat diſciplinam quam putat eſſe meliorem: ex quo duo accipi poſſunt. Primo quidem quod de ratione hæreſis eſt quod aliquis privatam diſciplinam ſequatur, quaſi per electionem propriam, non autem diſciplinam publicam, quæ divinitus traditur; ſecundo quod huic diſciplinæ aliquis pertinaciter inhæreat: nam electio firmam importat inhæſionem; & ideo hæreticus dicitur qui ſpernens diſciplinam fidei, quæ divinitus traditur, pertinaciter proprium errorem ſectatur. Pertinet autem aliquid ad diſciplinam fidei dupliciter. Uno modo directe, ſicut articuli fidei, qui per ſe credendi proponuntur: unde error circa eos ſecundum ſe facit hæreticum, ſi pertinacia adſit. Non poſſunt autem a tali errore propter ſimplicitatem aliquam excuſari, præcipue quantum ad ea de quibus Eccleſia ſolemnizat, & quæ communiter verſantur in ore fidelium, ſicut myſterium Trinitatis, nativitatis Chriſti, & alia huiuſmodi. Quædam vero indirecte pertinent ad fidei diſciplinam, inquantum ſcilicet ipſa non proponuntur ut propter ſe credenda, ſed ex negatione eorum ſequitur aliquid contrarium fidei; ſicut ſi negetur Iſaac fuiſſe filius Abrahæ, ſe-

quitur aliquid contrarium fidei, ſcilicet ſacram Scripturam continere aliquid falſi. Ex talibus autem non iudicatur aliquis hæreticus, niſi adeo pertinaciter perſeveret quod ab errore non recedat, etiam viſo quid ex hoc ſequatur. Sic igitur pertinacia qua aliquis contemnit in his quæ ſunt fidei directe, vel inditecte, ſubire iudicium Eccleſiæ, facit hominem hæreticum. Talis autem pertinacia procedit ex radice ſuperbiæ, qua aliquis præfert ſenſum ſuum toti Eccleſiæ. Unde Apoſtolus dicit I. ad Tim. VI. 3. „ Si quis „ aliter docet, & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Ieſu Chriſti, & „ ei quæ ſecundum pietatem eſt, doctrinæ, ſuperbus eſt, nihil ſciens, ſed lan„ guens circa quæſtiones, & pugnas ver„ borum. "

Secundo conſiderandum eſt, quomodo oporteat hæreſes eſſe. Si enim opportunum eſt hæreticos eſſe, videtur quod ſint commendabiles, & non ſint extirpandi. Sed dicendum eſt, quod dupliciter de aliquo dicitur, quod oporteat illud eſſe. Uno modo ex intentione illius qui hoc agit; puta ſi dicamus, quod oportet iudicia eſſe, quia ſcilicet iudices iudicia exercentes intendunt iuſtitiam, & pacem in rebus humanis conſtituere. Alio modo ex intentione Dei, qui etiam mala ordinat in bonum, ſicut perſecutionem tyrannorum ordinavit in gloriam martyrum. Unde Auguſtinus dicit in Enchyridion (cap. 11.) quod „ Deus eſt adeo „ bonus quod nullo modo permitteret fie„ ri aliquod malum, niſi eſſet adeo potens „ quod de quolibet malo poſſet elicere bo„ num: " & ſecundum hoc dicitur Matth. XVIII. 7. „ Neceſſe eſt ut veniant ſcanda„ la; verumtamen væ homini illi per quem „ ſcandalum venit. " & ſecundum hoc hic dicit Apoſtolus, quod *opertet hæreſes eſſe*, ex eo quod Deus malitiam hæreticorum ordinavit in bonum fidelium. Et hoc dicit primo quidem ad maiorem declarationem veritatis: unde dicit Auguſtinus de Civ. Dei Lib. XVI. in Gloſſa: „ Ab adverſario mota quæſtio, diſcendi „ exiſtit occaſio. Multa quippe ad fidem ca„ tholicam pertinentia, dum hæreticorum „ callida inquietudine excogitantur, ut ad„ verſus eos defendi poſſint, & conſideran„ tur diligentius, & intelliguntur clarius, „ & prædicantur inſtantius. " Unde & Prov. XXVII. 17. „ Ferrum ferro acuitur, „ & homo exacuit faciem amici ſui. " Secundo ad manifeſtandam infirmitatem fidei in his qui recte credunt; & hoc eſt quod hic ſubdit Apoſtolus: *Ut qui probati*, ideſt approbati ſunt a Deo, *manifeſti fiant in vobis*, ideſt inter vos. Sap. III. 6. „ Tamquam „ aurum in fornace probavit illos. "

Deinde cum dicit, *Convenientibus ergo vobis &c.* redarguit eos de tertio delicto, quia ſcilicet peccabant in modo, & ordine ſumendi corpus Chriſti. Et poteſt totum quod ſequitur, dupliciter exponi. Secundum autem primam expoſitionem redarguuntur de hoc quod corpus Chriſti pranſi accipiebant. Circa hoc ergo quatuor facit. Primo ponit detrimentum quod incurrebant; ſecundo ponit culpam, ibi, *Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit*; tertio inquirit de cauſa culpæ, ibi, *Numquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum?* quarto concludit eorum vituperationem, ibi, *Quid dicam vobis?* Dicit ergo primo ita. *Convenientibus vobis*, ſciſſuræ ſunt inter vos. Ergo *convenientibus vobis in unum*, corpore, non animo, *iam* ad hoc adveniſtis quod *non eſt*, ideſt non licet, vel non competit vobis, *dominicam cœnam manducare*, ideſt ſumere euchariſtiæ ſacramentum, quod Dominus in cœna diſcipulis dedit. Hoc enim ſacramentum, ut Auguſtinus dicit ſuper Ioan. (tract. XXVI.) eſt ſacramentum unitatis, & caritatis; & ideo non competit diſſentientibus. Cant. V. 1. „ Comedite amici, & „ bibite, & inebriamini cariſſimi. " Vel melius poteſt referri ad ea quæ ſequuntur, ut ſit ſenſus. Non ſolum *convenientibus vobis* ſciſſuræ ſunt inter vos, ſed *vobis convenientibus*, *iam*, ideſt in præſenti, hoc determinatum habetis, quod *non eſt*, ideſt non licet vobis, *dominicam cœnam manducare*, ad quam pranſi acceditis. Quia enim Dominus diſcipulis ſuis poſt cœnam hoc ſacramentum tradidit, ut legitur Matth. XXVI. volebant etiam Corinthii poſt communem cœnam ſumere corpus Chriſti. Sed Dominus hoc rationabiliter fecit propter tria. Primo quidem quia ordine congruo figura præcedit veritatem. Agnus autem paſchalis erat figura, ſive umbra huius ſacramenti; & ideo poſt cœnam agni paſchalis, Chriſtus hoc ſacramentum dedit. Dicitur enim Coloſſ. II. 17. de omnibus legalibus, quod „ ſunt umbra futurorum, „ corpus autem Chriſti. " Secundo ut ex hoc ſacramento ſtatim ad paſſionem tranſiret, cuius hoc ſacramentum eſt memoriale; & ideo dixit diſcipulis, Ioan. XIV. 31. „ Surgite, eamus hinc, " ſcilicet ad paſſionem. Tertio ut arctius imprimeretur hoc ſacramentum cordibus diſcipulorum, quibus ipſum tradidit in ultimo ſuo receſſu. Sed in reverentiam tanti ſacramenti poſtmodum Eccleſia inſtituit, quod non niſi a ieiu-

nis

nis ſumatur; a quo excipiuntur infirmi, qui in neceſſitate, quæ legem non habet, poſſunt non ieiuni ſumere corpus Chriſti. Quia vero aqua non ſolvit ieiunium, exiſtimaverunt quidam quod poſt potum aquæ, poſſet aliquis ſumere hoc ſacramentum, præſertim quia, ut dicunt, aqua non nutrit, ſicut nec aliquod aliud ſimplex elementum. Quamvis autem aqua ſecundum ſe non nutriat, & ob hoc non ſolvat ieiunium Eccleſiæ, ſecundum quod dicuntur aliqui ieiunantes; nutrit tamen aliis admixta, & ideo ſolvit ieiunium naturæ; & ſecundum hoc dicuntur aliqui ieiuni qui ſcilicet eadem die nihil ſumpſerunt nec cibi, nec potus. Et quia reliquiæ cibi, quæ in ore remanent, ſumuntur per modum ſalivæ, hoc non impedit aliquos eſſe ieiunos; ſimiliter & non impedit aliquos eſſe ieiunos, ſi tota nocte nihil dormierint, vel ſi etiam non ſint plene digeſti, dummodo eadem die omnino cibi, vel potus nihil ſumpſerint. Unde quia principium diei eſt ſumendum ſecundum uſum Eccleſiæ a media nocte, ideo quicumque poſt mediam noctem aliquid ſumpſerit, quantumcumque modicum cibi, vel potus, non poteſt eadem die ſumere hoc ſacramentum.

Deinde cum dicit, *Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit*, ponit culpam: & primo ſecundum quod peccabant in Deum; ſecundo prout peccabant in proximum, ibi, *Et alius quidem eſurit, alius autem ebrius eſt*. Dicit ergo primo: Ideo dico, quod non licet vobis dominicam cœnam manducare, quia *unuſquiſque* veſtrum *præſumit*, ideſt ante ſumit, *ſuam cœnam*, ſcilicet ciborum communium, *ad manducandum*. Quilibet enim eorum portabat ad Eccleſiam fercula præparata, & comedebat quilibet ſeorſum, antequam ſumeret ſacra myſteria. Oſeæ IV. 18. „ Separatum eſt convivium „ eorum; nunc interibunt. " Eccli. XI. 19. dicitur in perſona parci: „ Inveni re„ quiem mihi, & comedebam de bonis „ meis ſolus. " Deinde cum dicit, *Et alius quidem eſurit &c.* arguit culpam eorum inquantum erat contra proximum. Divites enim laute comedebant in Eccleſia, & bibebant uſque ad ebrietatem; pauperibus autem nihil dabant, ita quod remanebant eſurientes: & hoc eſt quod dicitur: *Et alius quidem eſurit*, ſcilicet pauper, (*a*) qui non habebat unde ſibi præpararet, *alius autem ebrius eſt*, ſcilicet dives, qui ſuperflue comedebat, & bibebat, contra id quod dicitur Nehem. VIII. 10. „ Comedite „ pinguia, & bibite mulſum, & mittite „ partes eis qui non præparaverunt ſibi. " Iob XXXI. 17. „ Si comedi bucellam meam „ ſolus, & non comedit pupillus ex ea. "

Deinde cum dicit, *Numquid domos non habetis*? inquirit de cauſa huius culpæ: & primo excludit cauſam per quam poterant excuſari: non enim eſt licitum domum Dei, quæ eſt deputata ſacris uſibus, communibus uſibus applicare: unde & Dominus eiiciens ementes, & vendentes de templo, dixit, Matth. XXI. 13. „ Domus „ mea domus orationis vocabitur; vos au„ tem feciſtis eam domum negotiationis. " Et Auguſtinus dicit in Regula: „ In orato„ rio nemo aliquid faciat niſi ad quod fa„ ctum eſt, unde & nomen accepit. " Tamen propter neceſſitatem, quando ſcilicet aliquis aliam domum non inveniret, licite poſſet Eccleſia uti ad manducandum, vel ad alios huiuſmodi licitos uſus. Hanc ergo excuſationem excludit Apoſtolus, dicens: *Numquid non habetis domos*, ſcilicet proprias, *ad manducandum, & bibendum*? ut propter hoc excuſemini, ſi in Eccleſia convivia celebretis, quæ debetis in propriis domibus facere. Unde & Luc. V. dicitur, quod Levi fecit Chriſto convivium magnum in domo ſua. Secundo cum dicit, *Aut Eccleſiam Dei contemnitis*? affert cauſas quæ eos inexcuſabiles reddit: quarum prima eſt contemptus Eccleſiæ Dei; & hanc ponit dicens: *Aut Eccleſiam Dei contemnitis*? Et ideo in Eccleſia præſumitis cœnam veſtram ad manducandum. Et poteſt hic ſumi Eccleſia tam pro congregatione fidelium quam pro domo ſacra, quæ non eſt contemnenda, ſecundum illud Pſalm. XCII. 5. „ Do„ mum tuam decet ſanctitudo: " & Hierem. VII. 11. „ Numquid ſpelunca latro„ num facta eſt domus iſta, in qua invo„ catum eſt nomen meum in oculis veſtris? " Illi autem utrumque contemnebant, dum præſente conventu fidelium, in loco ſacro convivia celebrabant. Secundo ponit contemptum proximorum in hoc quod ſubditur: *Et confunditis eos qui non habent*? In hoc enim pauperes erubeſcebant, quod ipſi eſuriebant in conſpectu totius multitudinis, aliis laute comedentibus, & bibentibus. Dicitur autem Prov. XVII. 5. „ Qui deſpi„ cit pauperem, exprobrat factori eius. " & Eccli. XIV. 2. „ Animam eſurientem ne „ deſpexeris. "

Dein-

(*a*) Al. qui non habuit.

Deinde cum dicit , *Quid dicam vobis ?* concludit eorum vituperationem , dicens : *Quid dicam vobis ?* ex conſideratione prædictorum . Numquid *laudo vos ?* Et reſpondet : Et ſi in aliis factis laudo vos , *in hoc* tamen facto *non laudo* . Et eſt advertendum, quod ſupra (hoc cap.) dum de habitu mulierum loqueretur , ſaltem ironice laudavit eos , dicens : *Laudo vos , quod per omnia mei memores eſtis* . Hic vero nec ironice vult eos laudare : quia in gravioribus delictis nullo modo ſunt peccatores palpandi : unde & in Pſalm. IX. 24. dicitur : „ Quoniam laudatur peccator in deſideriis „ animæ ſuæ , & iniquus benedicitur , „ exacerbavit Dominum peccator : “ & Eſa. III. 12. „ Popule meus , qui beatum „ te dicunt, ipſi te decipiunt. “

Secundum aliam vero expoſitionem , arguuntur de alia culpa . In primitiva enim Eccleſia fideles panem , & vinum offerebant , quæ conſecrabantur in ſanguinem , & corpus Chriſti ; quibus iam conſecratis, divites , qui multa obtulerant , eadem ſibi repetebant ; & ſic ipſi abundanter ſumebant , pauperibus nihil ſumentibus , qui nihil obtulerant . De hac ergo culpa Apoſtolus eos hic reprehendit , dicens : *Convenientibus enim vobis in unum , iam non eſt* , ideſt non contingit inter vos , *dominicam cœnam manducare* . Cœna enim Domini eſt communis toti familiæ . Unuſquiſque autem veſtrum ſumit eam , non quaſi communem, ſed quaſi propriam , dum ſibi vult vendicare quod Deo obtulit : & hoc eſt quod ſubdit : *Unuſquiſque præſumit* , ideſt præſumptuoſe attentat , *ad manducandum cœnam* , ſcilicet Domini , ideſt panem , & vinum conſecratum, quaſi *ſuam*, ideſt quaſi propriam , vendicans ſcilicet ea quæ conſecrata ſunt Domino, in ſuos uſus ; *& ita* ſequitur quod *alius* , ſcilicet pauper , qui nihil obtulit , *eſurit* , nihil ſcilicet ſumens de conſecratis, *alius autem*, ſcilicet dives, qui multa obtulit, *ebrius eſt* , ad litteram, propter hoc quod nimium ſumpſit de vino conſecrato , quod ſcilicet quaſi proprium repopoſcit.

Sed videtur hoc eſſe impoſſibile , quod de vino conſecrato aliquis inebrietur , vel etiam nutriatur de pane : quoniam poſt conſecrationem ſub ſpeciebus panis, & vini nihil remanet niſi ſubſtantia corporis Chriſti, & ſanguinis, quæ non poſſunt converti in corpus hominis ad hoc quod ex eis nutriatur , aut inebrietur.

Dicunt ergo quidam , quod hoc non fit per aliquam converſionem , ſed per ſolam immutationem ſenſuum hominis ab accidentibus panis , & vini, quæ remanent poſt conſecrationem. Conſueverunt enim homines ex ſolo ciborum odore confortari , & ex multo odore vini ſtupefieri , & quaſi inebriari. Sed confortatio, vel ſtupefactio, quæ provenit ex ſola immutatione ſenſuum, parvo tempore durat; cum tamen poſt conſecrationem panis , aut vini , ſi vinum in magna quantitate ſumeretur , aut panis , diu ſuſtentaretur homo propter panem , aut ſtupefieret propter vinum. Et præterea manifeſtum eſt quod panis conſecratus in aliam ſubſtantiam converti poteſt , ex hoc quod per putrefactionem reſolvitur in pulveres, aut per combuſtionem in cineres. Unde nulla ratio eſt quare negetur poſſe nutrire , cum ad nutriendum nihil aliud requiratur quam quod cibus convertatur in ſubſtantiam nutriti . Quidam ergo poſuerunt, quod panis , aut vinum conſecratum poſſunt converti in aliud , & ſic nutrire, quia remanet ibi ſubſtantia panis , aut vini cum ſubſtantia corporis Chriſti, & ſanguinis . Sed hoc repugnat verbis Scripturæ : non enim verum eſſet quod Dominus dicit Matth. XXVI. 26. „ Hoc eſt enim „ corpus meum : “ quia hoc demonſtratum, eſt panis: ſed potius eſſet dicendum , Hic (ideſt in hoc loco) eſt corpus meum . Et præterea corpus Chriſti non incipit eſſe in hoc ſacramento per loci mutationem, quia iam deſineret eſſe in cælo. Unde relinquitur quod ibi incipiat eſſe per converſionem alterius, ſcilicet panis, in ipſum: unde non poteſt eſſe quod remaneat ſubſtantia panis . Et ideo alii dixerunt , quod remanet ibi forma ſubſtantialis panis , ad quam pertinet operatio rei ; & ideo nutrit , ſicut & panis nutriret . Sed hoc non poteſt eſſe, quia nutrire eſt converti in ſubſtantiam nutriti , quod non competit nutrimento ratione formæ , cuius eſt agere , ſed magis ratione materiæ , cuius eſt pati . Unde ſi eſſet ibi forma ſubſtantialis , panis nutrire non poſſet . Alii vero dixerunt , quod aer circumſtans , convertitur vel in ſubſtantiam nutriti , vel in quodcumque aliud huiuſmodi . Sed hoc non poſſet fieri abſque multa condenſatione aeris , quæ ſenſui latere non poſſet . Et ideo alii dixerunt , quod divina virtute ad hoc quod ſacramentum non deprehendatur in huiuſmodi converſionibus , redit ſubſtantia panis , & vini. Sed hoc videtur eſſe impoſſibile: quia cum ſubſtantia panis converſa ſit in corpus Chriſti, non videtur quod poſſit ſubſtantia panis redire , niſi e converſo cor-

pus

Digitized by Google

pus Chriſti converteretur in panem. Et præterea, ſi ſubſtantia panis redit, aut hoc eſt manentibus accidentibus panis; & ſic ſimul erit ibi ſubſtantia panis, & ſubſtantia corporis Chriſti, quod ſupra improbatum eſt: nam tamdiu eſt ibi ſubſtantia corporis Chriſti, quamdiu ſpecies remanent: aut redit ſpeciebus non manentibus; quod etiam eſt impoſſibile, quia ſic eſſet ſubſtantia panis abſque propriis accidentibus: niſi forte intelligatur quod Deus in termino converſionis cauſaret ibi quamdam materiam, quæ ſit ſubiectum huius converſionis.

Sed melius eſt ut dicatur, quod ſicut virtute conſecrationis miraculoſe confertur ſpeciebus panis, & vini, ut ſubſiſtant ſine ſubiecto ad modum ſubſtantiæ; ita etiam eis miraculoſe confertur ex conſequenti, quod agant, & patiantur quidquid agere, aut pati poſſet ſubſtantia panis, aut vini, ſi adeſſet. Et hac ratione ſpecies illæ panis, & vini poſſunt nutrire, & inebriare; ſicut ſi eſſet ibi ſubſtantia panis, & vini. Cetera non mutantur a prima expoſitione.

LECTIO V.

EGo enim accepi a Domino, quod & tradidi vobis, quoniam Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit: Accipite, & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem.

POſtquam Apoſtolus redarguit Corinthiorum inordinationes, quas committebant conveniendo ad euchariſtiæ ſacramentum ſumendum, hic agit de ipſo ſacramento: & primo agit de dignitate huius ſacramenti; ſecundo inducit fideles ad reverenter ſumendum, ibi, *Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini*. Circa primum duo facit. Primo commendat auctoritatem doctrinæ quam daturus eſt; ſecundo ponit doctrinam de dignitate huius ſacramenti, ibi, *Quoniam Dominus noſter ... accepit panem &c.* Circa primum duo facit. Primo commendat auctoritatem doctrinæ ex parte auctoris, qui eſt Chriſtus, dicens: Dixi, quod iam non eſt vobis dominicam cœnam manducare, ſacramentum euchariſtiæ dominicam cœnam vocans: *ego enim accepi a Domino*, ſcilicet Chriſto, qui eſt auctor huius doctrinæ, non ab aliquo puro homine: Galat. I. I. „ Paulus Apoſtolus, non ab hominibus, neque per hominem, ſed per Ieſum Chriſtum. “ Heb. III. 3. „ Quæ cum initium accepiſſet enarrari per Dominum, ab eis qui audierunt, in nos confirmata eſt. “ Secundo commendat auctoritatem doctrinæ ex parte miniſtri, qui eſt ipſe Paulus, cum ſubdit, *Quod & tradidi vobis*. Eſa. XXI. 10. „ Quæ audivi a Domino exercituum Deo Iſrael, annuntiavi vobis. “ Sap. VII. 13. „ Quam ſine fictione didici, & ſine invidia communico. “

Deinde cum dicit, *Quoniam Dominus Ieſus*, commendat dignitatem huius ſacramenti, tradens inſtitutionem ipſius: & primo ponit inſtitutionem; ſecundo tempus inſtitutionis, cum dicit, *In qua nocte tradebatur*; tertio modum inſtituendi, ibi, *Accepit panem, & gratias agens fregit &c.* Inſtitutor autem ſacramenti eſt ipſe Chriſtus: unde dicit: *Quoniam Dominus* noſter *Ieſus* Chriſtus &c. Dictum eſt enim ſupra, cum de baptiſmo ageretur, quod Chriſtus in ſacramentis habet excellentiæ poteſtatem, ad quam quatuor pertinent: primo quidem quod virtus, & meritum eius operetur in ſacramentis; ſecundo quod in nomine eius ſanctificetur ſacramentum; tertio quod effectum ſacramenti ſine ſacramento præbere poteſt; quarto inſtitutio novi ſacramenti. Specialiter tamen congruebat ut hoc ſacramentum ipſe in ſua perſona inſtitueret, in quo corpus, & ſanguis eius communicatur: unde & ipſe dicit Ioan. VI. 52. „ Panis quem ego dabo vobis, caro mea eſt pro mundi vita. “

Deinde cum dicit, *In qua nocte tradebatur*, deſcribit tempus inſtitutionis huius Sacramenti, quod quidem congruum fuit. Primo quidem quantum ad qualitatem temporis: fuit enim in nocte: per virtutem enim huius ſacramenti anima illuminatur: unde I. Reg. XIV. dicitur, quod Ionathas intinxit virgam in favum mellis, & convertit manum ſuam ad os ſuum, & illuminati ſunt oculi eius: propter quod & in

in Pſalm. cxxxvIII. 11. dicitur : „ Nox „ illuminatio mea in deliciis meis . “ Secundo quantum ad negotium quod in illo tempore gerebatur , quia ſcilicet quando tradebatur ad paſſionem , per quam tranſivit ad Patrem , hoc ſacramentum , quod eſt memoriale paſſionis , inſtituit . Unde dicitur Eccli. xxix. 33. „ Tranſi hoſpes, & „ orna menſam , & quæ in manu habes , „ ciba ceteros. “

Deinde cum dicit , *Accepit panem &c.* oſtendit modum inſtitutionis : & primo ponit ea quæ fecit , & dixit Chriſtus inſtituendo hoc ſacramentum , ſecundo exponit, ibi, *Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc , & calicem bibetis , mortem Domini annuntiabitis donec veniat* . Circa primum duo facit . Primo agit de inſtitutione ſacramenti huius quantum ad corpus Chriſti ; ſecundo quantum ad eius ſanguinem , ibi , *Similiter & calicem &c.*

Circa primum , ante expoſitionem litteræ , oportet primo conſiderare neceſſitatem inſtitutionis huius ſacramenti. Eſt autem ſciendum , quod ſacramenta inſtituta ſunt propter neceſſitatem vitæ ſpiritualis. Et quia corporalia ſunt quædam ſimilitudines ſpiritualium , oportet ſacramenta proportionari eis quæ ſunt neceſſaria ad vitam corporalem: in qua primo invenitur generatio cui proportionatur baptiſmus,per quem regeneratur aliquis in vitam ſpiritualem. Secundo ad vitam corporalem requiritur augmentum, per quod aliquis perducitur ad quantitatem, & virtutem perfectam; & huic proportionatur ſacramentum confirmationis , in quo Spiritus ſanctus datur ad robur . Tertio ad vitam corporalem requiritur alimentum , per quod corpus hominis ſuſtentatur ; & ſimiliter vita ſpiritualis per ſacramentum euchariſtiæ reficitur , ſecundum illud Pſal. xxII. 2. „ In loco paſcuæ ibi me collocavit : ſuper aquam refectionis educavit „ me . “ Eſt autem notandum , quod generans non coniungitur genito ſecundum ſubſtantiam, ſed ſolum ſecundum virtutem ; ſed cibus coniungitur nutrito ſecundum ſubſtantiam: unde in ſacramento baptiſmi , quo Chriſtus regenerat ad ſalutem , non eſt ipſe Chriſtus ſecundum ſuam ſubſtantiam , ſed ſolum ſecundum ſuam virtutem. Sed in ſacramento euchariſtiæ , quod eſt ſpirituale alimentum , Chriſtus eſt ſecundum ſuam ſubſtantiam . Continetur autem ſub alia ſpecie propter tria . Primo quidem ne eſſet horribile fidelibus ſumentibus hoc ſacramentum, ſi in propria ſpecie carnem hominis ederent , & ſanguinem biberent ; ſecundo ne hoc ipſum eſſet deriſibile infidelibus ; tertio ut creſceret meritum fidei , quæ conſiſtit in hoc quod creduntur ea quæ non videntur. Traditur autem hoc ſacramentum ſub duplici ſpecie propter tria . Primo quidem propter eius perfectionem , quia, cum ſit ſpiritualis refectio , debet habere ſpiritualem cibum , & ſpiritualem potum : nam & corporalis refectio non perficitur ſine potu , & cibo: unde & ſupra x. 3. dictum eſt , quod *omnes eamdem eſcam ſpiritalem manducaverunt , & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt* Secundo propter eius ſignificationem : eſt enim memoriale dominicæ paſſionis , per quam ſanguis Chriſti fuit ſeparatus a corpore ; & ideo in hoc ſacramento ſeorſum offertur ſanguis a corpore . Tertio propter huius ſacramenti effectum ſalutarem : valet enim ad ſalutem corporis, & ideo offertur corpus ; & valet ad ſalutem animæ, & ideo offertur ſanguis : nam anima in ſanguine eſt , ut dicitur Geneſ. ix. Offertur autem ſpecialiter hoc ſacramentum ſub ſpecie panis, & vini. Primo quidem quia pane, & vino communius utuntur homines ad ſuam refectionem ; & ideo aſſumuntur in ſacramento hæc , ſicut aqua ad ablutionem in baptiſmo, & oleum ad unctionem. Secundo propter virtutem huius ſacramenti : nam panis confirmat cor hominis , vinum vero lætificat . Tertio quia panis , qui ex multis granis fit, & vinum ex multis uvis, ſignificant Eccleſiæ unitatem , quæ conſtituitur ex multis fidelibus. Eſt autem hæc euchariſtia ſpecialiter ſacramentum unitatis , & caritatis , ut dicit Auguſtinus ſuper Ioan. (tract. xxvi.)

His autem viſis, circa litteræ expoſitionem primo conſiderandum eſt quid Chriſtus fecerit ; ſecundo quid dixerit , ibi , *Et dixit : Accipite , & manducate : hoc eſt corpus meum* . Tria autem fecit . Primum quidem deſignatur cum dicit , *Accepit panem* ; per quod duo ſignificari poſſunt . Primo quidem quod ipſe voluntarie paſſionem accepit , cuius hoc ſacramentum eſt memoriale , ſecundum illud Eſa. liii. 7. „ Oblatus eſt, quia ipſe voluit . “ Secundo poteſt ſignificari quod ipſe accepit a Patre poteſtatem perficiendi hoc ſacramentum , ſecundum illud Matth. xi. 27. „ Omnia „ tradita ſunt mihi a Patre meo. “ Secundum tangit cum dicit , *Et gratias agens* : in quo datur nobis exemplum gratias agendi de omnibus quæ nobis divinitus dantur,

ſecun-

ſecundum illud I. Theſſ. ult. 18. „ In omni- „ bus gratias agite. “ Tertium tangit cum dicit, *Fregit*. Eſa. lviii. 7. „ Frange eſu- „ rienti panem tuum. “

Sed videtur hoc eſſe contrarium uſui Eccleſiæ, ſecundum quam prius conſecratur corpus Chriſti, & poſtea frangitur; hic autem dicitur quod prius fregit, poſtea protulit verba conſecrationis.

Et ideo quidam dixerunt, quod Chriſtus conſecravit prius verbis aliis, & poſtea protulit verba, quibus nos conſecramus. Sed hoc non poteſt eſſe, quia ſacerdos dum conſecrat, non profert iſta verba quaſi ex perſona ſua, ſed quaſi ex perſona Chriſti conſecrantis: unde manifeſtum eſt quod eiſdem verbis quibus nos conſecramus, & Chriſtus conſecravit. Et ideo dicendum eſt, quod hoc quod hic dicitur, *Et dixit*, non eſt ſumendum conſequenter, quaſi Chriſtus acceperit panem, & gratias agens fregerit, & poſtea dixerit verba quæ ſequuntur; ſed concomitanter, quod dum accepit per ſe panem, gratias agens fregit, & dixit. Et ideo cum Matth. xxvi. dicatur, quod Ieſus accepit panem, & benedixit, ac fregit, Apoſtolus non curavit hic de benedictione facere mentionem, intelligens nihil aliud eſſe illam benedictionem quam hoc quod Dominus dixit, *Hoc eſt corpus meum*.

Deinde cum dicit, *Et dixit*, oſtendit quid Chriſtus dixerit inſtituendo hoc ſacramentum. In verbis autem primo quidem iniunxit ſacramenti uſum; ſecundo expreſſit ſacramenti veritatem; tertio docuit myſterium. Uſum quidem ſacramenti iniunxit dicens, *Accipite*; quaſi diceret: Non ex poteſtate, vel merito humano competit vobis uſus huius ſacramenti, ſed ex eminenti Dei beneficio. Sap. xvi. 20. „ Angelorum eſca nutriviſti populum tuum, „ Domine. “ Supra iv. 7. *Quid habes quod non accepiſti?* Et determinat ſpeciem uſus cum dicit, *Et manducate*. Ioan. vi. 54. „ Niſi manducaveritis carnem Filii ho- „ minis. “ Iob xxxi. 31. „ Si non dixerunt „ viri tabernaculi mei: Quis det de carni- „ bus eius, ut ſaturemur? “ Sciendum eſt tamen, quod hæc verba non ſunt de forma conſecrationis. Eſt enim hæc differentia inter hæc & alia ſacramenta, quod alia ſacramenta perficiuntur, non quidem in conſecratione materiæ, ſed in uſu materiæ conſecratæ, ſicut in ablutione aquæ, aut in unctione olei, ſeu chriſmatis; & hoc ideo, quia in materiis aliorum ſacramentorum non eſt aliqua natura rationalis, quæ ſit gratiæ ſanctificantis ſuſceptiva; & ideo in forma aliorum ſacramentorum fit mentio de uſu ſacramenti, ſicut cum dicitur, “ Ego „ te baptizo, “ vel „ Confirmo te chriſma- „ te ſalutis &c. “ Sed hoc ſacramentum perficitur in ipſa conſecratione materiæ, in qua continetur ipſe Chriſtus, qui eſt finis totius gratiæ ſanctificantis; & ideo verba quæ pertinent ad uſum ſacramenti, non ſunt de ſubſtantia formæ, ſed ſolum illa quæ continent veritatem, & continentiam ſacramenti; quæ conſequenter ponit, ſubdens: *Hoc eſt corpus meum*: circa quæ verba, tria oportet conſiderare. Primo quidem de re ſignificata per hæc verba, quod ſcilicet ſit ibi corpus Chriſti; ſecundo de veritate huius locutionis; tertio utrum hæc ſit conveniens forma huius ſacramenti.

Circa primum conſiderandum eſt, quod quidam dixerunt, corpus Chriſti non eſſe in hoc ſacramento ſecundum veritatem, ſed ſolum ſicut in ſigno, ſic exponentes quod hic dicitur, *Hoc eſt corpus meum*; ideſt, hoc eſt ſignum, & figura corporis mei.; ſicut & ſupra x. 4. dictum eſt: *Petra autem erat Chriſtus*, ideſt figura Chriſti. Sed hoc eſt hæreticum, cum expreſſe Dominus dicat Ioan. vi. 56. „ Caro mea vere eſt cibus, & ſan- „ guis meus vere eſt potus. “ Unde alii dixerunt, quod eſt ibi vere corpus Chriſti, ſed ſimul cum ſubſtantia panis: quod eſt impoſſibile, ut ſupra oſtenſum eſt. Unde alii dixerunt, quod eſt ibi ſolum corpus Chriſti, ſubſtantia panis non remanente, quæ annihilatur, vel in præiacentem materiam reſolvitur. Sed hoc non poteſt eſſe, quia, ſicut Auguſtinus dicit in Lib. lxxxiii. Quæſt. (cap. xxi.) Deus non eſt auctor tendendi in non eſſe. Secundo quia etiam per hanc poſitionem tollitur hoc quod ſubſtantia panis convertatur in corpus Chriſti; & ſic cum corpus Chriſti non incipiat eſſe in hoc ſacramento per converſionem alterius in ipſum, relinquitur quod incipiat ibi eſſe per motum localem: quod eſt impoſſibile, ut ſupra dictum eſt.

Oportet igitur dicere, quod corpus Chriſti vere ſit in hoc ſacramento per converſionem panis in ipſum. Conſiderandum tamen, quod hæc converſio differt ab omnibus converſionibus quæ ſunt in natura. Actio enim naturæ præſupponit materiam, & ideo eius actio non ſe extendit niſi ad immutandum aliquid, ſecundum formam vel ſubſtantialem, vel accidentalem: unde omnis converſio naturalis dicitur eſſe formalis. Sed Deus, qui facit hanc converſionem, eſt auctor materiæ, & formæ; & ideo to-

ta ſubſtantia panis, materia non remanente, poteſt converti in totam ſubſtantiam corporis Chriſti. Et quia materia eſt individuationis principium, totum hoc individuum ſignatum, quod eſt ſubſtantia particularis, convertitur in aliam ſubſtantiam particularem: propter quod dicitur iſta converſio ſubſtantialis, ſeu tranſubſtantiatio. Contingit igitur in hac converſione contrarium eius quod accidit in converſionibus naturalibus, in quibus manente ſubiecto fit tranſmutatio interdum circa accidentia: hic autem, tranſmutata ſubſtantia, manent accidentia ſine ſubiecto virtute divina, quæ ſicut cauſa prima ſuſtentat ea ſine cauſa materiali, quæ eſt ſubſtantia cauſata, ad hoc quod corpus Chriſti, & ſanguis ſumatur in ſpecie aliena rationibus ſupradictis. Et quia ordine quodam accidentia referuntur ad ſubſtantiam, ideo dimenſiones ſine ſubiecto remanent, & alia accidentia remanent in ipſis dimenſionibus, ſicut in ſubiecto.

Si autem ſub illis dimenſionibus nulla ſubſtantia remaneat niſi corpus Chriſti, dubium poteſt eſſe de fractionibus hoſtiæ conſecratæ, cum corpus Chriſti glorificatum ſit, & per conſequens infrangibile: unde non poteſt huic fractioni ſubſtare. Sed nec etiam aliud poteſt fingi quod ſubſiſtat, quia ſacramentum veritatis non decet aliqua fictio: unde nihil ſenſu percipitur in hoc ſacramento quod non ſit ibi ſecundum veritatem. Senſibilia enim per ſe ſunt qualitates, quæ quidem remanent ſicut prius fuerant in hoc ſacramento, ut dictum eſt. Et ideo alii dixerunt, quod eſt quædam ibi vere fractio ſine ſubiecto, unde nihil ibi frangitur. Sed nec hoc dici poteſt, quia cum fractio ſit in genere paſſionis, quæ habet debilius eſſe quam qualitas, non poteſt eſſe in hoc ſacramento ſine ſubiecto, ſicut nec qualitas. Unde reſtat dicendum, quod fractio illa fundatur ſicut in ſubiecto in dimenſionibus panis, & vini remanentibus: corpus autem Chriſti non attingitur ab huiuſmodi fractione, quia totum remanet ſub qualibet parte dimenſionum dimiſſarum. Quod quidem hoc modo conſiderari poteſt. Nam corpus Chriſti eſt in hoc ſacramento ex converſione ſubſtantiæ panis in ipſum. Non autem fit converſio ratione dimenſionum (nam dimenſiones panis remanent) ſed ſolum ratione ſubſtantiæ. Unde & corpus Chriſti eſt ibi ratione ſuæ ſubſtantiæ, non autem ratione ſuarum dimenſionum; licet dimenſiones eius ſint ibi ex conſequenti, inquantum non ſeparantur a ſubſtantia ipſius. Quantum autem ad naturam ſubſtantiæ pertinet, tota eſt ſub qualibet parte] dimenſionum. Unde ſicut ante conſecrationem tota veritas ſubſtantiæ, & natura panis erat ſub qualibet parte dimenſionum; ita poſt conſecrationem, totum corpus Chriſti eſt ſub qualibet parte panis diviſi. Significat autem hoſtiæ conſecratæ diviſio primo quidem paſſionem Chriſti, per quam corpus eius fuit vulneribus fractum, ſecundum illud Pſalm. XXI. 18. „ Foderunt manus meas, & pedes „ meos. " Secundo diſtributionem donorum Chriſti ex ipſo progredientium, ſecundum illud infra XII. 4. *Diviſiones gratiarum ſunt.* Tertio diverſas partes Eccleſiæ: nam eorum qui ſunt membra Chriſti, quidam adhuc in hoc mundo peregrinantur; quidam vivunt in gloria cum Chriſto, & quantum ad animam, & quantum ad corpus; quidam autem expectant finalem reſurrectionem in fine mundi; & hoc ſignificat diviſio hoſtiæ in tres partes.

Secundo conſiderandum eſt de veritate huius locutionis: videtur enim hæc locutio eſſe falſa, *Hoc eſt corpus meum*: converſio enim panis in corpus Chriſti, fit in termino prolationis horum verborum, tunc enim completur ſignificatio huius locutionis. Formæ enim ſacramentorum ſignificando efficiunt; & ideo ſequitur quod in principio locutionis, quando dicitur, hoc, non ſit ibi corpus Chriſti, ſed ſola ſubſtantia panis, quæ demonſtratur per hoc pronomen *hoc*, quod eſt demonſtrativum ſubſtantiæ. Idem eſt ergo *hoc*, cum dicitur, *Hoc eſt corpus meum*; ac ſi diceret, Subſtantia panis eſt corpus meum; quod manifeſte falſum eſt.

Dixerunt ergo quidam, quod ſacerdos hæc verba materialiter, & recitative profert ex perſona Chriſti; & ideo demonſtratio huius pronominis non refertur ad præſentem materiam, ut ex hoc locutio falſa reddatur, ſecundum quod obiectio procedebat. Sed hoc non poteſt ſtare. Primo quidem quia ſi hæc locutio non applicetur ad præſentem materiam, nihil faciet circa eam, quod eſt falſum. Dicit enim Auguſtinus ſuper Ioan. (tract. LXXX.) „ Accedit verbum „ ad elementum, & fit ſacramentum. " Unde neceſſe eſt dicere, quod verba iſta formaliter accipiantur, referendo ea ad præſentem materiam. Profert autem ea ſacerdos ex perſona Chriſti, a quo virtutem ſumpſerunt, ad oſtendendum quod eamdem efficaciam nunc habent, ſicut quando Chriſtus ea protulit. Non enim virtus his verbis collata evaneſcit neque temporis diverſitate, neque miniſtrorum varietate. Secundo quia eadem difficultas remanet de pri-

ma

ma prolatione qua Chriſtus ea protulit. Ideo alii dicunt, quod ſenſus huius eſt: *Hoc eſt corpus meum*; ideſt, hic panis deſignat corpus meum, ut ly *hoc* deſignet id quod eſt in principio locutionis. Sed hoc etiam eſſe non poteſt, quia cum ſacramenta efficiant quod figurant, hæc verba nihil efficiunt, niſi quod ſignificant. Secundo quia ex hoc ſequeretur quod per hæc verba nihil efficeretur quam quod corpus Chriſti eſſet ibi ſicut ſub ſigno, quod ſupra improbatum eſt. Et ideo alii dicunt quod ly *hoc* facit demonſtrationem ad intellectum, & demonſtrat id quod erit in fine locutionis, ſcilicet corpus Chriſti. Sed nec hoc videtur convenienter dici, quia ſecundum hoc ſenſus eſſet, Corpus meum eſt corpus meum; quod non fit per hæc verba, cum hoc ante verba conſecrationis fuerit verum.

Et ideo aliter dicendum eſt, quod formæ ſacramentorum non ſolum ſunt ſignificativæ, ſed etiam factivæ, (a) ſignificando enim efficiunt. In omni autem factione oportet ſubiici aliquid commune tamquam principium. Commune autem in hac converſione non eſt aliqua ſubſtantia, ſed accidentia, quæ & prius fuerunt, & poſtea manent; & ideo ex parte ſubiecti in hac locutione non ponitur nomen, quod ſignificat certam ſpeciem ſubſtantiæ, ſed ponitur pronomen, quod ſignificat ſubſtantiam ſine determinata ſpecie. Eſt ergo ſenſus: *Hoc*, ideſt contentum ſub his accidentibus, *eſt corpus meum*; & hoc eſt quod fit per verba conſecrationis: nam ante conſecrationem id quod erat contentum ſub his accidentibus, non erat corpus Chriſti, quod tamen fit corpus Chriſti per conſecrationem.

Tertio autem oportet conſiderare quomodo eſt hæc conveniens forma huius ſacramenti. Nam hoc ſacramentum, ut dictum eſt, non conſiſtit in uſu materiæ, ſed in conſecratione ipſius. Conſecratio autem non fit per hoc quod materia conſecrata ſolum ſuſcipiat aliquam virtutem ſpiritualem, ſed per hoc quod tranſubſtantiatur ſecundum eſſe in corpus Chriſti; & ideo nullo alio verbo utendum fuit niſi verbo ſubſtantivo, ut dicatur: *Hoc eſt corpus meum*: per hoc enim ſignificatur id quod eſt finis quod ſignificando efficitur.

Deinde cum dicit, *Quod pro vobis tradetur*, tangit myſterium huius ſacramenti: eſt enim (b) hoc ſacramentum repræſentativum divinæ paſſionis, per quam corpus ſuum tradidit in mortem pro nobis, ſecundum illud Eſa. I. 6. „ Corpus meum dedi „ percutientibus: " & Epheſ. v. 2. „ Tra„ didit ſemetipſum pro nobis. " Et ut oſtendat rationem frequentandi hoc myſterium, ſubiungit: *Hoc facite in meam commemorationem*, hoc recolendo, ſcilicet tam magnum beneficium, quo pro vobis me tradidi in mortem. Unde & Thren. III. 19. dicitur: „ Recordare paupertatis meæ, „ abſinthii, & fellis: " & in Pſal. cx. 4. „ Memoriam fecit mirabilium ſuorum mi„ ſericors, & miſerator Dominus, eſcam „ dedit timentibus ſe. "

L E C T I O VI.

Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine: hoc facite, quotieſcumque bibetis, in meam commemorationem. Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis mortem Domini annuntiabitis donec veniat.

Poſtquam Apoſtolus poſuit inſtitutionem huius ſacramenti quantum ad conſecrationem corporis, hic ponit inſtitutionem eius quantum ad ſanguinis conſecrationem: & primo ponit ordinem inſtitutionis; ſecundo verba, cum dicit: *Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine*. Ordo autem attenditur quantum ad duo. Primo quantum ad concomitantiam utriuſque ſpeciei, cum dicit, *Similiter & calicem*: utrumque enim eſt de perfectione huius ſacramenti, tum propter perfectionem refectionis, tum propter repræſentationem paſſionis, tum propter efficientiam ſalutis animæ, & corporis, ut ſupra dictum eſt.

Sed ſi prius conſecratur in hoc ſacramento corpus Chriſti, & poſtea ſanguis, videtur ſequi quod ante conſecrationem ſanguinis, corpus Chriſti in hoc ſacramento ſit exangue; quod quidam inconveniens reputantes, dixerunt, quod duæ formæ ſe exſpectant in efficiendo, ita ſcilicet quod prima forma conſecrationis corporis non conſequitur ſuum effectum antequam perficia-

(a) *Al.* faciendo. (b) *Al.* deeſt hoc.

tur forma conſecrationis ſanguinis: ſicut etiam dictum eſt, quod verba quæ proferuntur in conſecratione corporis, non conſequuntur ſuum effectum uſque ad finem prolationis verborum. Sed hoc non eſt ſimile. Nam ſignificatio verborum quibus conſecratur corpus Chriſti, non completur niſi in termino prolationis eorum. Et quia verba ſacramentalia ſignificando efficiunt, ideo non poſſunt habere effectum ante terminum prolationis. Tunc (*a*) autem habent plenam ſignificationem, etiam antequam proferantur verba conſecrationis ſanguinis: & ideo neceſſe eſt quod etiam tunc habeant ſuum effectum: alioquin ſacerdos peccaret, ſtatim poſt verba conſecrationis, proponens hoſtiam non conſecratam populo adorandam, niſi iam eſſet corpus Chriſti: quia induceret populum ad idolatriam.

Eſt ergo dicendum, quod ante conſecrationem ſanguinis, eſt in hoc ſacramento corpus Chriſti non ſine ſanguine. Sciendum eſt enim, quod in hoc ſacramento dupliciter aliquid eſt. Uno modo ex vi conſecrationis, illud ſcilicet in quod terminatur converſio panis, & vini, ſicut per formam conſecrationis ſignificatur: & ſic ſub ſpecie panis, eſt corpus Chriſti. Alio modo eſt aliquid in hoc ſacramento ex reali concomitantia, ſicut divinitas Verbi eſt in hoc ſacramento propter indiſſolubilem unionem ipſius ad corpus Chriſti, licet nullo modo ſubſtantia panis in divinitatem convertatur. Et ſimiliter eſt ibi, anima, quæ coniuncta eſt realiter ipſi corpori. Si vero in triduo mortis Chriſti fuiſſet corpus Chriſti ab aliquo Apoſtolorum conſecratum, non fuiſſet ibi anima, quæ tunc realiter erat a corpore ſeparata. Et idem dicendum eſt de ſanguine: nam ſub ſpeciebus panis ex vi conſecrationis eſt corpus Chriſti, in quod ſubſtantia panis convertitur; ſanguis autem eſt ibi ex reali concomitantia, quia (*b*) nunc realiter ſanguis Chriſti non eſt ab eius corpore ſeparatus: & eadem ratione ſub ſpecie vini eſt ſanguis Chriſti ex vi conſecrationis; corpus autem ex reali concomitantia, ita quod ſub utraque ſpecie eſt totus Chriſtus. Si vero tempore paſſionis, quando ſanguis Chriſti erat ex corpore effuſus, fuiſſet hoc ſacramentum ab aliquo Apoſtolorum perfectum, ſub panis ſpecie fuiſſet ſolum corpus Chriſti exangue, ſub ſpeciebus autem vini fuiſſet ſolus ſanguis Chriſti.

Secundo attenditur ordo per comparationem ad cibos materiales, (*c*) qui præceſſerant, ubi ſubdit, *Poſtquam cœnavit*, quod videtur ſignanter addidiſſe: nam Chriſtus corpus ſuum tradidit inter cœnam: unde Matth. XXVI. 26. dicitur, quod „ cœnantibus illis, accepit Ieſus panem, & benedixit, ac fregit, deditque diſcipulis „ ſuis. “ Sed ſanguinem dedit expreſſe poſt cœnam: unde & Luc. XXII. 20. dicitur: „ Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, „ dicens: Hic eſt calix novum teſtamentum in ſanguine meo, qui pro vobis fundetur. “ Cuius ratio eſt, quia corpus Chriſti repræſentat myſterium incarnationis, quæ facta eſt adhuc legalibus obſervantiis ſtatum habentibus, inter quas præcipua erat cœna agni paſchalis; ſed ſanguis Chriſti in ſacramento, directe repræſentat paſſionem, per quam eſt effuſus, & per quam ſunt terminata omnia legalia. Unde Hebr. IX. 12. dicitur, quod „ per proprium ſanguinem introivit ſemel in ſancta, æterna „ redemptione inventa. “

Deinde ponit verba, dicens: *Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine*: & primo demonſtrat veritatem huius ſacramenti; ſecundo iniungit uſum, ibi, *Hoc facite in meam commemorationem*. Quantum ergo ad primum dicit: *Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine*: quod quidem dupliciter ſumi poteſt. Uno modo methonymice, ut ſcilicet ponatur continens pro contento; quaſi dicat, Contentum in hoc calice; quod convenientius ponitur in conſecratione vini, quod ratione ſuæ humiditatis indiget aliis terminis contineri, quam in conſecratione panis, qui ratione ſuæ ſiccitatis propriis terminis continetur. Alio modo poteſt accipi metaphorice, ut ſit ſenſus: Sicut calix inebriat, & perturbat, ita & paſſio. Unde Matth. XX. 22. dicit: „ Poteſtis bi„ bere calicem quem ego bibiturus ſum? “ & ibid. XXVI. 39. „ Tranſeat a me calix „ iſte. “ Eſt ergo ſenſus, *Hic calix*, ideſt contentum in hoc calice, vel hæc mea paſſio, *eſt novum teſtamentum in meo ſanguine*. Unde conſiderandum eſt, quod teſtamentum dupliciter ſumitur in Scripturis. Uno modo communiter pro quolibet pacto quod quidem teſtibus confirmatur; & ſic conſiderandum eſt, quod Deus dupliciter pactum iniit cum humano genere. Uno modo promittendo bona temporalia, & a malis temporalibus liberando; & hoc vocatur vetus teſtamentum, vel pactum. Alio modo promittendo bona ſpiritualia, & a malis oppoſitis

(a) *Al.* etiam. (b) *Al.* tunc, *item al.* realis *pro* realiter. (c) *Al.* quoniam.

poſitis liberando; & hoc vocatur teſtamentum novum. Unde dicitur Hierem. XXXI. 31. „ Feriam domui Iſrael, & domui Iuda fœdus novum, non ſecundum pactum quod „ pepigi cum patribus veſtris, ut educerem „ eos de terra AEgypti; ſed hoc erit pa„ ctum: dabo legem meam in viſceribus eo„ rum, & ero eis in Deum. “ Eſt autem conſiderandum, quod apud antiquos erat conſuetudo ut alicuius victimæ ſanguinem funderent ad confirmationem pacti: unde Gen. XXXI. legitur, quod poſtquam inierunt fœdus Laban, & Iacob, immolatis victimis in monte, vocavit fratres ſuos. Unde & Exod. XXIV. legitur, quod Moyſes ſumptum ſanguinem reſperſit in populum, & ait (verſ. VIII.) „ Hic eſt ſanguis fœderis „ quod pepigit Dominus vobiſcum. “ Sicut ergo vetus teſtamentum, ſeu pactum confirmatum eſt ſanguine figurali taurorum, ita novum teſtamentum, ſeu pactum confirmatum eſt in ſanguine Chriſti, qui per paſſionem eſt effuſus. Et in hoc calice ſacramentum taliter continetur. Alio modo teſtamentum accipitur magis ſtricte pro diſpoſitione hereditatis percipiendæ, quam neceſſe eſt ſecundum leges certo numero teſtium confirmare. Non autem teſtamentum ſic acceptum confirmatur niſi per mortem: quia, ut Apoſtolus dicit Heb. IX. 17. „ teſta„ mentum in mortuis confirmatum eſt; a„ lioquin nondum valet, dum vivit qui te„ ſtatus eſt. “ Deus autem primo quidem diſpoſitionem fecerat de æterna hereditate percipienda, ſed ſub figura temporalium bonorum, quod pertinet ad vetus teſtamentum; ſed poſtmodum fecit novum teſtamentum, expreſſe promittens hereditatem æternam, quod quidem confirmatum eſt per ſanguinem mortis Chriſti. Et ideo Dominus de hoc dicit: *Hic calix novum teſtamentum eſt in meo ſanguine*; quaſi dicat: Per id quod in hoc calice continetur, commemoratur novum teſtamentum per Chriſti ſanguinem confirmatum.

Eſt autem advertendum, quod eadem verba quæ hic Apoſtolus ponit, habentur Lucæ XXII. 21. niſi quod ibi additur, „ Qui „ pro vobis effundetur. “ Lucas enim diſcipulus fuit Pauli, & eum in conſcriptione Evangelii eſt ſecutus. Sed Matth. XXVI. 28. dicitur: „ Hic eſt enim ſanguis meus novi „ teſtamenti, qui pro multis effundetur in „ remiſſionem peccatorum. “ Eadem verba ponuntur in Marc. XIV. Dicunt ergo quidam, quod quæcumque formæ horum verborum proferantur, quæ ſunt ſcripta in canone, ſufficiunt ad conſecrationem. Probabilius autem dici videtur, quod illis ſolis verbis perficitur conſecratio quibus Eccleſia utitur ex traditione Apoſtolorum ſtructa. Evangeliſtæ enim verba Domini recitare intenderunt quantum pertinet ad rationem hiſtoriæ, non autem ſecundum quod ordinantur ad conſecrationem ſacramentorum, quæ in occulto habebant in primitiva Eccleſia propter infideles. Unde Dionyſius dicit in ult. cap. eccleſiaſticæ Hierarchiæ: „ Perfectivas invocationes non eſt fas in „ Scripturis exponere, neque myſticum i„ pſarum, ante factas in ipſis ex Deo virtu„ tes, ex occulto in communi adducere. “

Sed circa iſta verba quibus Eccleſia utitur in conſecratione ſanguinis, quidam opinantur, quod non omnia ſint de neceſſitate formæ, ſed ſolum quod dicitur, „ Hic eſt „ calix ſanguinis mei; “ non autem reſiduum quod ſequitur, „ Novi, & æterni te„ ſtamenti, myſterium fidei, qui pro vobis, „ & pro multis effundetur in remiſſionem „ peccatorum. “ Sed hoc non videtur convenienter dici: nam totum illud quod ſequitur, eſt quædam determinatio prædicati: unde & ad eiuſdem locutionis ſententiam, ſeu ſignificationem pertinet. Et quia, ut ſæpe dictum eſt, formæ ſacramentorum ſignificando efficiunt, totum pertinet ad vim effectivam formæ. Nec obſtat ratio quam inducunt, quia in conſecratione corporis ſufficit quod dicitur, „ Hoc eſt corpus meum: “ quia ſanguis ſeorſum conſecratus, ſpecialiter repræſentat paſſionem Chriſti, per quam eius ſanguis ſeparatus eſt a corpore; & ideo in conſecratione ſanguinis oportuit exprimere Chriſti paſſionis virtutem: quæ attenditur primo quidem reſpectu noſtræ culpæ, quam Chriſti paſſio abolet, ſecundum illud Apoc. I. 5. „ Lavit nos a peccatis „ noſtris in ſanguine ſuo: “ & quantum ad hoc dicit: „ Qui pro vobis, & pro mul„ tis effundetur in remiſſionem peccato„ rum: “ effuſus eſt ſiquidem ſanguis in remiſſionem peccatorum, non ſolum pro multis, ſed etiam pro omnibus, ſecundum illud I. Ioan. II. 2. „ Ipſe eſt propitiatio „ pro peccatis noſtris, non pro noſtris au„ tem tantum, ſed etiam pro totius mun„ di. “ Sed quia quidam ſe reddunt indignos ad recipiendum talem effectum, quantum ad efficaciam dicitur eſſe effuſus pro multis, in quibus habet effectum paſſio Chriſti. Dicit autem ſignanter, „ Pro vobis, & „ pro multis: “ quia hoc ſacramentum valet in remiſſionem peccatorum ſumentibus per modum ſacramenti: quod notatur ſignanter, cum dicit, „ Pro vobis, “ quibus dixe-

Digitized by Google

dixerat, *Accipite*. Valet etiam per modum ſacrificii multis non ſumentibus, pro quibus offertur; quod ſignificatur, cum dicitur, „ Et pro multis. “ Secundo virtus eius conſideratur per comparationem ad vitam iuſtitiæ, quam facit per fidem, ſecundum illud Rom. III. 24. „ Iuſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Ieſu, quem propoſuit (*a*) propitiationem per fidem in ſanguine ipſius: “ & quantum ad hoc dicit, Myſterium, ideſt occultum, fidei: quia ſcilicet fides paſſionis Chriſti erat occulta in omnibus ſacrificiis veteris teſtamenti, ſicut veritas in ſigno. Hoc autem Eccleſia habet ex traditione Apoſtolorum, cum in canone Scripturæ non inveniatur. Tertio virtus eius attenditur quantum ad vitam gloriæ, in quam per paſſionem Chriſti introducitur, ſecundum illud Hebr. X. 19. „ Habentes fiduciam in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti: “ & quantum ad hoc dicit, „ Novi, & æterni teſtamenti. “ Æterni ſiquidem, quia eſt diſpoſitio de hereditate æterna; novi autem ad differentiam veteris, qui temporalia promittebat. Unde Hebr. IX. 15. dicitur: „ Ideo novi teſtamenti mediator eſt, ut morte intercedente .... repromiſſionem accipiant qui vocati ſunt æternæ hereditatis. “

Deinde cum dicit, *Hoc facite*, iniungit uſum huius ſacramenti, dicens: *Hoc facite, quotieſcumque ſumitis, in meam commemorationem*, ſcilicet in memoriam meæ paſſionis. Unde & Thren. III. 20. dicit Propheta: „ Memoria memor ero, & tabeſcet in me anima mea: “ & Eſa. LXIII. 7. „ Miſerationum Domini recordabor. “

Eſt autem notandum, quod in calice principaliter quidem debet poni vinum rationibus ſupradictis; debet autem apponi & aqua. Probabile enim eſt quod Chriſtus in cœna vinum mixtum diſcipulis dederit propter conſuetudinem terræ illius, in qua, ut temperetur fortitudo vini, ab omnibus vinum bibitur aqua mixtum. Unde & Prov. IX. 5. Sapientia dicit: „ Bibite vinum quod miſcui vobis. “ Nihilominus tamen aqua vino mixta ſignificat populum Chriſtianum Chriſto per paſſionem coniunctum, ſecundum illud Apoc. XVII. 15. „ Aquæ, populi ſunt, & gentes: “ & participatio ſanguinis Chriſti a fidelibus pertinet ad uſum ſacramenti, qui non eſt de neceſſitate huius ſacramenti. Sed poteſt vinum conſecrari abſque acqua; licet peccet qui ſic conſecrat, non ſervans ritum Eccleſiæ. Et ideo, ſi ſacerdos ante conſecrationem vini advertat quod aqua non fuerit appoſita calici, debet apponere; ſi vero poſt conſecrationem advertat, non debet apponere, ſed debet perficere ſacramentum. Nihil enim poſt conſecrationem eſt ſanguini Chriſti miſcendum, quia talis permixtio non poſſet eſſe ſine qualicumque corruptione vini conſecrati, quod pertinet ad crimen ſacrilegii.

Dicunt autem quidam, quod cum de latere Chriſti pendentis in cruce fluxerit ſanguis, & aqua, ut legitur Ioann. XIX. ſicut vinum convertitur in ſanguinem, ita aqua in aquam.

Sed hoc non competit, quia in illa aqua figuratur ablutio quæ eſt per baptiſmum. Et ideo alii dicunt, quod facta converſione vini in ſanguinem, aqua remanet in ſua ſubſtantia, & circumtegitur accidentibus vini. Sed (*b*) neque hoc competit, quia aqua admiſcetur vino ante conſecrationem, quando non differt ab alio vino: unde non ſeorſum manet, ſed permiſcetur.

Et ideo dicendum eſt, quod aqua convertitur in vinum, & ſic totum convertitur in ſanguinem Chriſti. Propter quod mos eſt modicum de aqua apponere, & præcipue ſi ſit vinum debile, quod non poteſt niſi modicum aquæ in ſeipſum convertere.

Deinde cum dicit, *Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, &c.* exponit verba Domini, quæ dixerat, *Hoc facite in meam commemorationem*, dicens: *Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc*. Et dicit, *Panem*, propter ſpecies remanentes; dicit autem, *Hunc*, propter idem numero corpus ſignificatum, & contentum. *Et calicem*, ſcilicet hunc, *bibetis*, *mortem Domini annuntiabitis*, repræſentando ſcilicet eam per hoc ſacramentum; & hoc *donec veniat*, ideſt uſque ad ultimum eius adventum: in quo datur intelligi quod hic ritus Eccleſiæ non ceſſabit uſque ad finem mundi, ſecundum illud Matth. ult. 20. „ Ecce ego vobiſcum ſum uſque ad conſummationem ſæculi: “ & Luc. XXI. 23. „ Non præteribit generatio hæc (ſcilicet Eccleſiæ) donec omnia fiant. “

(a) Al. propitiatorem. (b) Al. ſed hoc non competit.

L E C T I O VII.

ITaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini. Probet autem ſeipſum homo, & ſic de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit, non diiudicans corpus Domini. Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi. Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, non utique iudicaremur. Dum iudicamur autem, a Domino corripimur, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. Si quis eſurit, domi manducet, ut non in iudicium conveniatis. Cetera autem, cum venero, diſponam.

POſtquam Apoſtolus oſtendit dignitatem huius ſacramenti, hic excitat fideles ad ſumendum illud reverenter: & primo ponit periculum quod imminet indigne ſumentibus; ſecundo adhibet ſalutare remedium, ibi, *Probet autem ſeipſum homo*. Dicit ergo primo: *Itaque*, ex quo hoc quod ſacramentaliter manducatur, eſt corpus Chriſti, & quod bibitur, eſt ſanguis Chriſti, *quicumque manducaverit hunc panem, vel biberit calicem Domini indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini*. In quibus verbis primo conſiderandum eſt, qualiter aliquis indigne manducat, & bibit: quod quidem ſecundum Gloſſam contingit tripliciter. Primo quidem quantum ad celebrationem huius ſacramenti, quia ſcilicet aliquis aliter celebrat ſacramentum euchariſtiæ quam a Chriſto traditum eſt; puta, ſi offerat in hoc ſacramento alium panem quam triticeum, vel alium liquorem quam vinum de vite. Unde Levit. x. dicitur, quod Nadab, & Abiu, filii Aaron, obtulerunt coram Domino ignem alienum, quod eis præceptum non erat; egreſſuſque ignis a Domino, devoravit eos. Secundo ex hoc quod aliquis non devota mente accedit ad euchariſtiam: quæ quidem indevotio quandoque eſt veniale; puta cum aliquis diſtracta mente ad ſęcularia negotia, accedit ad hoc ſacramentum, habitualiter retinens debitam reverentiam ad ipſum: & talis indevotio licet impediat fructum huius ſacramenti, qui eſt ſpiritualis refectio, non tamen facit reum corporis, & ſanguinis Domini, ſicut hic Apoſtolus loquitur. Quædam vero indevotio eſt peccatum mortale, quæ ſcilicet eſt cum contemptu huius ſacramenti, prout dicitur Malach. i. 12. „Vos polluiſtis nomen meum in eo quod dicitis: Menſa Domini contaminata eſt, & quod ſuperponitur, contemptibile." Et de tali indevotione loquitur Gloſſa. Tertio modo dicitur aliquis indignus ex eo quod cum voluntate peccandi mortaliter, accedit ad euchariſtiam. Dicitur enim Levit. xxi. 23. „Non accedat ad altare qui maculam habet." Intelligitur aliquis maculam peccati habere, quamdiu eſt in voluntate peccandi, quæ tamen tollitur per pœnitentiam. Per contritionem quidem, quæ tollit voluntatem peccandi, cum propoſito confitendi, & ſatisfaciendi, quantum ad remiſſionem culpę, & pœnæ æternæ; per confeſſionem autem, & ſatisfactionem quantum ad totalem remiſſionem pœnæ, & reconciliationem ad membra Eccleſiæ. Et ideo in neceſſitate quidem, puta quando aliquis copiam (*a*) confeſſionis habere non poteſt, ſufficit contritio ad ſumptionem huius ſacramenti. Regulariter autem debet confeſſio præcedere cum aliqua ſatisfactione. Unde in Lib. de eccl. Dogmatibus (cap. liii.) dicitur: „Communicaturus ſatisfaciat lacrymis, & orationibus, & confidens (*b*) de Domino, mundus accedat ad euchariſtiam intrepidus & ſecurus. Sed hoc de illo dico quem capitalia peccata, & mortalia non gravant. Namque quem mortalia crimina poſt baptiſmum commiſſa premunt, hortor prius publica pœnitentia ſatisfacere, & ita ſacerdotis iudicio reconciliatum communioni ſociari, ſi non vult ad condemnationem euchariſtiam percipere."

Sed videtur quod peccatores non indigne accedant ad hoc ſacramentum: nam in hoc ſacramento ſumitur Chriſtus, qui eſt ſpiritualis medicus, qui de ſe dicit Matth. ix. 12. „Non eſt opus valentibus medicus, ſed male habentibus."

Sed dicendum, quod hoc ſacramentum eſt ſpi-

(a) *Al.* confeſſoris. (b) *Al.* de Domino mundi.

ſpirituale nutrimentum, ſicut baptiſmus eſt ſpiritualis nativitas. Naſcitur autem aliquis ad hoc ut vivat, ſed non nutritur niſi iam vivus; & ideo hoc ſacramentum non competit peccatoribus, qui nondum vivunt per gratiam; competit eis tamen baptiſmus. Et præterea euchariſtia eſt ſacramentum caritatis & eccleſiaſticæ unitatis, ut dicit Auguſtinus ſuper Ioan. (tract. XXVI.) Cum igitur peccator careat caritate, & ſit ſeparatus merito ab Eccleſiæ unitate, ſi accedat ad hoc ſacramentum, falſitatem committit, dum ſignificat ſe habere caritatem quam non habet. Quia tamen peccator quandoque habet fidem huius ſacramenti, licitum eſt ei hoc ſacramentum inſpicere, quod omnino infidelibus denegatur, ut Dionyſius dicit III. cap. eccleſiaſticæ Hierarchiæ.

Secundo conſiderandum eſt quomodo ille qui indigne ſumit hoc ſacramentum, ſit reus corporis, & ſanguinis Domini: quod quidem in Gloſſa tripliciter exponitur. Uno modo materialiter. Incurrit enim reatum ex peccato commiſſo circa corpus, & ſanguinem Domini, prout in hoc ſacramento continetur, quod indigne ſumit, & ex hoc eius culpa aggravatur: tanto enim (a) culpa gravior, quanto maior eſt contra quem peccatur: Hebr. x. 29. „ Quanto magis „ putatis deteriora mereri ſupplicia eum „ qui Filium Dei conculcaverit, & ſangui- „ nem teſtamenti pollutum duxerit?" Secundo exponitur per ſimilitudinem, ut ſit ſenſus: *Reus erit corporis, & ſanguinis Domini*, & mortis Domini pœnas dabit; hoc eſt, ac ſi Chriſtum occiderit, punietur, ſecundum illud Heb. VI. 6. „ Rurſum crucifi- „ gentes ſibimetipſis Filium Dei, & oſten- „ tui habentes."

Sed ſecundum hoc videtur graviſſimum eſſe peccatum eorum qui indigne ſumunt corpus Chriſti.

Sed dicendum, quod peccatum aliquod habet gravitatem dupliciter. Uno modo ex ipſa ſpecie peccati, quæ ſumitur ex obiecto; & ſecundum hoc gravius eſt peccatum quod contra divinitatem committitur, puta infidelitas, blaſphemia, vel aliquid huiuſmodi, quam quod committitur contra humanitatem Chriſti: unde & ipſe Dominus Matth. XII. dicit, quod qui dixerit verbum contra Filium hominis, remittetur ei; qui autem dixerit contra Spiritum ſanctum, non remittetur ei. Et iterum gravius eſt peccatum quod committitur contra humanitatem in propria ſpecie quam ſub ſpecie ſacramenti. Alio modo gravitas peccati attenditur ex parte peccantis. Magis autem peccat qui ex odio, aut invidia, vel ex quacumque malitia peccat, ſicut peccaverunt illi qui Chriſtum crucifixerunt, quam qui peccat ex infirmitate, ſicut interdum peccant illi qui indigne ſumunt hoc ſacramentum. Non ergo per hoc intelligitur quod peccatum indigne ſumentium hoc ſacramentum comparetur peccato occidentium Chriſtum ſecundum æqualitatem, ſed ſecundum ſimilitudinem ſpeciei, quia utrumque eſt circa eumdem Chriſtum.

Tertio modo exponitur: *Reus erit corporis, & ſanguinis Domini*; ideſt corpus, & ſanguis Domini facient eum reum: ita enim bonum male ſumptum nocet, ſicut prodeſt malum, quo quis bene utitur, ſicut ſtimulus ſatanæ Paulo.

Per hæc autem verba excluditur error quorumdam dicentium, quod quam ſtatim hoc ſacramentum tangitur a labiis peccatoris, deſinit ſub eo eſſe corpus Chriſti: contra quod eſt quod Apoſtolus dicit: *Quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne*. Secundum enim prædictam opinionem nullus indignus manducaret, vel biberet. Contrariatur autem prædicta opinio veritati huiuſmodi ſacramenti, ſecundum quam tamdiu corpus, & ſanguis Chriſti manent in Sacramento, quamdiu remanent ſpecies, in quocumque loco exiſtant.

Deinde cum dicit, *Probet autem ſeipſum homo*, adhibet remedium contra prædictum periculum: & primo ponit remedium; ſecundo aſſignat rationem, ibi, *Qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit*; tertio rationem manifeſtat per ſignum, ibi, *Ideo inter vos multi infirmi, & imbecilles, & dormiunt multi*. Dicit ergo primo: Quia tantum reatum incurrit qui indigne ſumit hoc ſacramentum, ideo neceſſe eſt ut primo homo ſeipſum probet, ideſt diligenter examinet ſuam conſcientiam, ne ſit in eo voluntas peccandi mortaliter, vel aliquod peccatum præteritum, de quo non ſufficienter pœnituerit; *& ſic*, poſt diligentem examinationem, (b) ſecurus, *de pane illo edat, & de calice bibat*: quia digne ſumentibus non eſt venenum, ſed medicina. Galat. ult. 4. „ Opus autem ſuum probet „ unuſquiſque." II. Corinth. XIII. 5. „ Si „ eſtis in fide Chriſti, vos probate."

Deinde cum dicit, *Quicumque enim manducaverit panem hunc &c.* aſſignat rationem præ-

(a) *Al.* eius culpa. (b) *Al.* deeſt ſecurus.

prædicti medii, dicens: Ideo probatio præexigitur: *qui enim indigne manducat, & bibit, iudicium*, ideſt condemnationem, *ſibi manducat, & bibit*; ſicut dicitur Ioan. v. 29. „ Reſurgent qui male egerunt in reſurrectionem iudicii: “ *non diiudicans corpus Domini*; ideſt, ex eo quod non diſcernit corpus Domini ab aliis, indifferenter ipſum aſſumens, ſicut alios cibos. Levit. xxii. 3. „ Omnis homo qui acceſſerit ad ea quæ conſecrata ſunt, in quo eſt immunditia, peribit coram Domino. “

Sed contra videtur eſſe quod dicit Ioan. vi. 58. „ Qui manducat me, vivit propter me. “

Sed dicendum eſt, quod duplex eſt modus manducandi hoc ſacramentum, ſcilicet ſpiritualis, & ſacramentalis. Quidam ergo manducant ſacramentaliter, & ſpiritualiter, qui ſcilicet ita ſumunt hoc ſacramentum quod etiam rem ſacramenti participant, ſcilicet caritatem, per quam eſt eccleſiaſtica unitas: & de talibus intelligitur verbum Domini inductum, „ Qui manducat me, vivit propter me. “ Quidam vero manducant ſacramentaliter tantum, qui ſcilicet ita hoc ſacramentum percipiunt quod rem ſacramenti, ideſt caritatem, non habent; & de talibus intelligitur quod hic dicitur: *Qui manducat, & bibit indigne, iudicium ſibi manducat, & bibit*. Eſt autem præter duos modos quibus ſumitur ſacramentum hoc, tertius modus ſumendi, quo manducatur per accidens, dum ſcilicet ſumitur non ut ſacramentum: quod quidem contingit tripliciter. Uno modo ſicut quando aliquis fidelis ſumit hoſtiam conſecratam, quam non credit eſſe conſecratam: talis enim habet habitum utendi hoc ſacramento, (*a*) ſed non utitur eo actu ut ſacramento. Alio modo, ſicut quando hoſtiam conſecratam ſumit aliquis infidelis, qui nullam fidem habet huius ſacramenti: talis enim non habet habitum utendi hoc ſacramento, ſed ſolum potentiam. Tertio modo, ſicut quando hoſtiam ſacratam comedit mus, vel quodlibet animal brutum, quod etiam non habet potentiam utendi hoc ſacramento. Ex hoc igitur quod ſpiritualiter ſumentes hoc ſacramentum acquirunt vitam, alliciuntur quidam ad hoc quod frequenter hoc ſacramentum aſſumant; ex hoc autem quod indigne ſumentes acquirunt ſibi iudicium, plures deterrentur, ut rarius ſumant; & utrumque commendandum videtur. Legimus enim Luc. xix. quod Zachæus recepit Chriſtum gaudens in domum ſuam, in quo eius caritas commendatur: legitur etiam ibidem vii. 6. quod Centurio dixit Chriſto: „ Non ſum dignus ut intres ſub tectum meum, “ in quo commendatur honor, & reverentia eius ad Chriſtum. Quia tamen amor præfertur timori, per ſe loquendo commendabilius eſſe videtur quod aliquis frequentius ſumat quam quod rarius. Quia tamen quod eſt in ſe eligibilius, poteſt eſſe minus eligibile quantum ad hunc vel illum; conſiderare quilibet in ſeipſo debet quem effectum in ſe habeat frequens ſuſceptio huius ſacramenti. Nam ſi aliquis ſentiat ſe proficere in fervore dilectionis ad Chriſtum, & in fortitudine reſiſtendi peccatis, quæ plurimum conſequuntur homines, debet frequenter ſumere; ſi vero ex frequenti ſumptione ſentiat aliquis in ſe minus reverentiam huius ſacramenti, monendus eſt ut rarius ſumat. Unde & in Lib. de eccleſiaſticis Dogmatibus dicitur: „ Quotidie euchariſtiam ſumere nec laudo, nec vitupero. “

Deinde cum dicit, *Ideo inter vos multi infirmi &c.* manifeſtat prædictam rationem per ſignum: & primo ponit ſignum; ſecundo aſſignat cauſam illius ſigni, ibi, *Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus, non utique iudicaremur*. Circa primum conſiderandum eſt, quod, ſicut Auguſtinus dicit in I. de Civit. Dei cap. viii. ſi omne peccatum nunc maniſeſte Deus plecteret pœna, nihil ultimo iudicio reſervari putaretur. Rurſus ſi nullum peccatum nunc puniret, nulla eſſe divina providentia crederetur. In ſignum ergo futuri iudicii, Deus etiam in hoc mundo pro peccato quoſdam temporaliter punit; quod maxime obſervatum videtur in principio legiſlationis tam novæ quam veteris. Legimus enim Exod. xxxii. propter peccatum vituli aurei adorati, multa millia hominum perempta. Rurſum legitur Act. v. propter peccatum mendacii, & furti, Ananiam, & Saphiram interiiſſe. Unde & propter peccatum huius ſacramenti indigne ſumpti, aliqui in primitiva Eccleſia puniebantur a Deo infirmitate corporali, vel etiam morte: unde dicit: *Ideo*, ſcilicet in ſignum futuri iudicii, *inter vos multi* indigne ſumentes corpus Chriſti, ſunt *infirmi* corporaliter: Pſal. xv. 2. „ Multiplicatæ ſunt infirmitates: “ *& imbecilles*, ideſt longa invalitudine laborantes: *& dormiunt multi*, ſcilicet morte corporali, ſe-

(*a*) *Al. omittuntur illa verba* ſed non utitur eo actu ut ſacramento.

cundum quod ſumitur dormitio I. ad Theſſ. IV. 12. „ Nolumus vos ignorare de dor- „ mientibus. " Deinde cum dicit, *Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus*, *non utique iudicaremur*, aſſignat duplicem rationem prædicti ſigni: quarum prima ſumitur ex parte noſtri; ſecunda ex parte Dei, ibi, *Cum iudicamur autem a Domino*, *corripimur*. Ex parte autem noſtra, cauſa divinæ punitionis eſt a negligentia, quia in nobis ipſis peccata commiſſa punire negligimus. Unde dicit: *Quod ſi noſmetipſos diiudicaremus*, redarguendo, & puniendo peccata noſtra, *non utique iudicaremur*; ideſt, non puniremur a Domino neque poſtmodum in futuro, neque etiam in præſenti.

Sed contra eſt quod ſupra IV. 3. dictum eſt: *Sed neque meipſum iudico*: & Rom. XIV. 22. dicitur: „ Beatus qui non iudicat ſe- „ metipſum. "

Sed dicendum eſt, quod aliquis poteſt ſeipſum iudicare tripliciter. Uno modo, diſcutiendo; & ſic aliquis debet iudicare ſeipſum & quantum ad opera præterita, & quantum ad futura, ſecundum illud Galat. ultim. 4. „ Opus ſuum probet unuſ- „ quiſque. " Alio modo ſententialiter, ſeipſum abſolvendo, quaſi iudicando ſe innocentem quantum ad præterita; & ſecundum hoc nullus debet iudicare ſeipſum, ut ſcilicet ſe innocentem iudicet, ſecundum illud Iob IX. 20. „ Si iuſtificare me „ voluero, os meum condemnabit me; ſi „ innocentem me oſtendero, pravum me „ comprobabit. " Tertio modo reprehendendo, ut ſcilicet faciat aliquid quod ipſe iudicat eſſe malum; & hoc modo intelligitur quod inductum eſt, „ Beatus eſt qui „ non iudicat ſemetipſum in eo quod pro- „ bat. " Sed quantum ad ea quæ iam fecit, debet quilibet ſeipſum iudicare, reprehendendo, & puniendo pro maleficiis. Unde dicitur Iob XIII. 15. „ Vias meas in „ conſpectu eius arguam: " & XXIII. 4. „ Ponam coram eo iudicium, & os meum „ replebo increpationibus: " & de hoc iudicio Auguſtinus dicit in Lib. de Pœnitentia, & inducitur hic in Gloſſa: „ Verſe- „ tur ante oculos noſtros imago futuri iu- „ dicii, & aſcendat homo adverſum ſe an- „ te faciem ſuam; atque conſtituto in cor- „ de iudicio, adſit accuſans cogitatio, & „ teſtis conſcientia, & carnifex cor. In- „ de quidem ſanguis animi confitentis per „ lacrymas profluat, poſtremo ab ipſa men- „ te talis ſententia proferatur, ut ſe indi- „ gnum homo iudicet participem corporis „ & ſanguinis Domini. "

Deinde cum dicit, *Cum iudicamur autem*, ponit cauſam quæ eſt ex parte Dei, dicens: *Cum iudicamur autem a Domino*, ideſt in hoc mundo punimur, *corripimur*; ideſt, hoc fit ad correctionem noſtram, ut ſcilicet quilibet propter pœnam quam ſuſtinuit, a peccato recedat. Unde & Iob V. 17. dicitur: „ Beatus vir qui corripitur a „ Domino: " & Proverb. III. 12. „ Quem „ diligit Dominus, corripit. " Vel etiam dum per pœnam unius, alius peccare deſiſtit. Proverb. XIX. 25. „ Peſtilente fla- „ gellato, ſtultus ſapientior erit. " Et hoc ideo *ut non damnemur*, æterna damnatione in futuro, *cum hoc mundo*, ideſt cum hominibus mundanis.

Deinde cum dicit, *Itaque fratres mei &c.* reducit eos ad debitam obſervantiam: & primo ponitur id quod nunc ordinat; ſecundo ponitur promiſſio de ordinatione futura, ibi, *Cetera autem*, *cum venero*, *diſponam*. Circa primum tria facit. Primo ponit ordinationem ſuam, dicens: *Itaque fratres mei*, ne unuſquiſque cœnam ſuam præſumat ad manducandum, *cum convenitis*, ſcilicet in Eccleſiam, *ad manducandum*, ſcilicet corpus Chriſti, *invicem expectate*, ut ſcilicet ſimul omnes ſumatis. Unde Exod. XII. 6. „ Immolabit hædum „ multitudo filiorum Iſrael. " Secundo excludit excuſationem, dicens: *Si quis autem eſurit*, & non poteſt tantum expectare, *domi manducet*, ſcilicet communes cibos, poſtmodum euchariſtiam non ſumpturus. Eccli. XXXVI. 20. „ Omnem eſcam „ manducabit venter. " Tertio rationem aſſignat, dicens: *Ut non conveniatis*, ſcilicet ad ſumendum corpus Chriſti, *in iudicium*, ideſt in veſtram condemnationem. Deinde ponitur promiſſio, cum dicit: *Cetera*, ſcilicet quæ non ſunt tanti periculi, *cum venero*, præſentialiter *diſponam*, qualiter ſcilicet ea conſervare debeatis. Ex quo patet quod Eccleſia multa habet ex diſpoſitione Apoſtolorum quæ in ſacra Scriptura non continentur. Eccli. X. 3. „ Ci- „ vitates inhabitabuntur (ideſt Eccleſiæ „ diſponentur) per ſenſum prudentium, " ſcilicet Apoſtolorum.

CAPITIS DECIMISECUNDI

LECTIO I.

DE ſpiritualibus autem nolo nos ignorare, fratres. Scitis autem quoniam cum Gentes eſſetis, ad ſimulacra muta, prout ducebamini, euntes. Ideo notum vobis facio quod nemo in Spiritu Dei loquens dicit, Anathema Ieſu. Et nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto. Diviſiones vero gratiarum ſunt, idem autem Spiritus; & diviſiones miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus; & diviſiones operationum ſunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus.

POſtquam Apoſtolus proſecutus eſt de tribus ſacramentis, ſcilicet baptiſmo, matrimonio, & euchariſtia; hic incipit determinare de his quæ pertinent ad rem ſacramentorum. Eſt autem duplex res ſacramenti: una ſignificata, & contenta, ſcilicet gratia, quæ ſtatim cum ſacramento confertur; alia ſignificata, & non contenta, ſcilicet gloria reſurrectionis, quæ in fine expectatur. Primo ergo agit de donis gratiarum; ſecundo de gloria reſurrectionis, xv. cap. ibi, *Notum autem vobis facio*. Circa primum (*a*) primo agit de gratiis gratis datis; ſecundo præfert omnibus his caritatem, quæ pertinet ad gratiam gratum facientem, XIII. cap. ibi, *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*; tertio comparat gratias datas ad invicem, XIV. cap. ibi, *Sectamini caritatem*. Circa primum duo facit. Primo (*b*) procemialiter exponit quid intendat, dicens: Dixi, quod cetera quæ pertinent ad uſum ſacramentorum, cum venero, diſponam; ſed quædam ſtatim vobis tradere oportet; & hoc eſt quod dicit: *De ſpiritualibus autem*, ideſt de donis gratiarum, quæ ſunt a Spiritu ſancto, o *fratres*, *nolo vos ignorare*. Eſt enim maximum genus ingratitudinis ignorare beneficia accepta, ut Seneca dicit in Lib. de Beneficiis; & ideo ut homo non ſit Deo ingratus, non debet ſpirituales gratias ignorare. Supra II. 12. *Spiritum accepimus qui ex Deo eſt, ut ſciamus quæ a Deo donata ſunt nobis*. Eſa. v. 13. „ Propterea captivus ductus eſt „ populus meus, quia non habuit ſcien„ tiam, " ſcilicet ſpiritualium. Secundo ibi, *Scitis quoniam cum Gentes eſſetis &c.* proſequitur ſuam intentionem: & primo oſtendit ſpiritualium gratiarum neceſſitatem; ſecundo ponit gratiarum diſtributionem, ibi, *Diviſiones vero gratiarum ſunt*. Neceſſitas autem alicuius rei maxime cognoſcitur ex defectu ipſius. Unde circa primum duo facit. Primo ponit defectum quem patiebantur ante ſuſceptam gratiam; ſecundo concludit gratiæ neceſſitatem, ibi, *Ideo notum vobis facio*. Dicit ergo primo: *Scitis*, quaſi experti, *quoniam cum Gentes eſſetis*, ideſt gentiliter viventes, nondum ſuſcepta gratia per baptiſmum: Galat. II. 15. „ Nos enim natura Iudæi, non ex „ Gentibus peccatores: " Epheſ. IV. 17. „ Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui: " eratis *euntes*, quaſi prompta mente, & aſſidua, ſecundum illud Hierem. VIII. 6. „ Omnes converſi ſunt ad curſum ſuum, „ quaſi equus impetu vadens in prælium: " Proverb. I. 16. „ Pedes eorum ad malum „ currunt: " *ad ſimulacra muta*, ſcilicet adoranda & colenda, ſecundum illud Pſalm. CXIII. 5. „ Os habent, & non lo„ quentur. " Et ponit ſpecialiter in eis defectum locutionis, quia locutio eſt proprius effectus cognitionis: unde oſtenditur non intelligere ſimulacra, & per conſequens nihil divinitatis habere, ſi ſunt muta. Et hoc, *prout ducebamini*, ideſt ſine aliqua reſiſtentia. Ducebantur autem vel allecti ex pulchritudine ſimulacrorum: unde dicitur in Epiſtola Hieremiæ: (*c*) „ Vi„ debitis in Babylonia deos aureos, & ar„ genteos ... Videte ne metus vos capiat „ in ipſis. " Aut etiam ex imperio alicuius Principis, ſicut legitur Dan. III. quod Nabuchodonoſor cogebat homines adorare ſtatuam auream: & II. Machab. VI. dicitur de quibuſdam, quod ducebantur cum amara neceſſitate in die natalis Regis ad ſacrificia. Vel etiam inſtinctu dæmo-

(a) *Al. omittitur* primo. (b) *Al.* principaliter. (c) *Nempe* Baruch VI. 3.

monum, qui ad hoc præcipue anhelant ut divinus cultus eis exhibeatur, ſecundum illud Matth. iv. 9, „ Hæc omnia tibi da„ bo, ſi cadens adoraveris me. " Ibant ergo ad idola colenda prout ducebantur, ideſt ſine aliqua reſiſtentia, ſicut de iuvene etiam vecorde dicitur Proverb. vii. 22. „ Statim eam ſequitur, quaſi bos du„ ctus ad victimam. " Per hoc ergo apparet quod homo ante ſuſceptam gratiam prompte currit in peccatum ſine reſiſtentia. Specialiter autem facit mentionem de peccato idolatriæ propter tria. Primo quidem quia hoc eſt peccatum graviſſimum, introducere alium Deum; ſicut graviſſime peccaret contra Regem qui alium Regem in regnum eius introduceret. Unde dicitur Iob xxxi. 26. „ Si vidi ſolem „ cum fulgeret, & lunam incedentem cla„ re, & oſculatus ſum manum meam, „ (ſcilicet quaſi cultor ſolis, & lunæ) „ quæ eſt iniquitas maxima, & negatio „ contra Deum altiſſimum. " Secundo quia a peccato idolatriæ omnia alia peccata oriebantur, ſecundum illud Sap. xiv. 27. „ Nefandorum idolorum cultura, „ omnis mali cauſa eſt. " Tertio quia hoc peccatum apud Gentiles commune erat, & non reputabatur. Unde in Pſalm. xcv. 5. dicitur: „ Omnes dii gentium dæmo„ nia. "

Eſt autem conſiderandum, quod quidam dixerunt hominem in peccato mortali exiſtentem, ſine gratia (*a*) quidem non poſſe a peccato cui ſubiacet, liberari: quia remiſſio peccatorum non fit niſi per gratiam, ſecundum illud Rom. iii. 24. „ Iuſtificati „ per gratiam eius: " poſſe autem ſe præſervare a peccato mortali ſine gratia per liberum arbitrium. Sed hæc poſitio non videtur vera. Primo quidem quia non poteſt aliquis ſe a peccato mortali præſervare, niſi omnia legis præcepta ſervando; cum nullus mortaliter peccet, niſi transgrediendo aliquod legis præceptum; & ita poſſet aliquis obſervare omnia legis præcepta ſine gratia, quod eſt hæreſis Pelagiana. Secundo quia caritatem, per quam Deus diligitur ſuper omnia, nullus poteſt habere ſine gratia, ſecundum illud Rom. v. 5. „ Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus no„ ſtris per Spiritum ſanctum, qui datus eſt „ nobis. " Non poteſt autem eſſe quod homo omnia peccata declinet, niſi Deum ſuper omnia diligat; ſicut illud magis contemnitur quod minus diligitur. Poterit ergo eſſe per aliquod tempus quod ille qui caret gratia, a peccato abſtinebit quouſque occurrat illud propter quod Dei præceptum contemnet, a quo ducitur ad peccandum. Signanter autem Apoſtolus dicit, *Prout ducebamini*.

Deinde cum dicit, *Ideo notum vobis facio &c.* concludit duos effectus gratiæ: quorum primus eſt quod facit abſtinere a peccato; ſecundus eſt quod facit operari bonum; & hoc ponit ibi, *Et nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus, niſi in Spiritu ſancto*. Dicit ergo primo: Ex quo quando ſine gratia eratis, prompte ad peccandum currebatis, *ideo notum vobis facio*, quod ſi gratiam habuiſſetis, hoc vobis non contigiſſet: *nemo enim in Spiritu Dei*, ideſt per Spiritum Dei, *loquens dicit, Anathema Ieſu*, ideſt blaſphemiam contra Ieſum, ſecundum illud I. Ioan. iv. 3. „ Omnis ſpiritus qui ſolvit „ Ieſum, ex Deo non eſt. " Notandum quod ſupra poſuit graviſſimum peccatum, quod eſt blaſphemia, quod per gratiam declinatur, ut de aliis minoribus peccatis intelligatur. Poteſt autem per hoc quod dicitur, *Anathema Ieſu*, intelligi quodlibet peccatum mortale. Anathema enim ſeparationem ſignificat: dicitur enim ab ana, quod eſt ſurſum, & theſis, quod eſt poſitio, quaſi ſurſum poſitum: quia olim res quæ ab uſu hominum ſeparabantur, ſuſpendebantur in templis, vel in locis publicis. Omne autem peccatum mortale ſeparat a Ieſu, ſecundum illud Eſa. lix. 2. „ Ini„ quitates veſtræ diviſerunt inter vos & „ Deum veſtrum. " Quicumque ergo mortaliter peccat, dicit corde, vel ore, *Anathema*, ideſt ſeparationem a Ieſu. *Nemo ergo in Spiritu Dei loquens dicit, Anathema Ieſu*: quia nullus per Spiritum Dei peccat mortaliter: quia, ut dicitur Sap. i. 5. „ Spiritus ſanctus diſciplinæ effugiet fi„ ctum. "

Sed ſecundum hoc videtur quod quicumque habet Spiritum ſanctum, non poſſit peccare mortaliter: quia etiam dicitur I. Ioan. iii. 9. „ Omnis qui natus eſt ex „ Deo, peccatum non facit, quoniam ſe„ men ipſius in eo manet. "

Sed dicendum eſt, quod quantum eſt ex Spiritu Dei, homo non facit peccatum, ſed magis a peccato retrahitur; poteſt tamen peccatum facere ex defectu voluntatis humanæ, quæ Spiritui ſancto reſiſtit, ſecundum illud Act. vii. 51. „ Vos autem „ ſemper Spiritui ſancto (*b*) reſtitiſtis. "

Non

(a) *Al.* quadam. (b) *Al.* reſiſtitis, *ut eſt modo in Vulgata*.

Non enim per Spiritum ſanctum inhabitantem tollitur facultas peccandi a libero arbitrio totaliter in vita præſenti; & ideo ſignanter Apoſtolus non dixit, Nemo Spiritum Dei habens; ſed, *Nemo in Spiritu Dei loquens*.

Deinde cum dicit, *Et nemo poteſt dicere, Dominus Ieſus &c.* ponit ſecundum effectum gratiæ, ſcilicet quod ſine ea homo non poteſt bonum operari. Dicit ergo: *Et nemo poteſt dicere*, quod *Ieſus* eſt *Dominus, niſi in Spiritu ſancto*.

Contra quod videtur eſſe, quia per Spiritum ſanctum homo introducitur in regnum cælorum, ſecundum illud Pſalm. CXLII. 10. „ Spiritus tuus bonus deducet me in terram rectam. “ Dominus autem dicit Matth. VII. 21. „ Non omnis qui dicit „ Domine, Domine, intrabit in regnum „ cælorum. “ Non omnis ergo qui dicit Dominum Ieſum, dicit hoc in Spiritu ſancto.

Dicendum eſt autem, quod dicere aliquid in Spiritu ſancto poteſt intelligi dupliciter. Uno modo in Spiritu ſancto movente, ſed non habito. Movet enim Spiritus ſanctus (*a*) corda aliquorum ad loquendum quos non inhabitat; ſicut legitur Ioan. XI. quod Caiphas hoc quod de utilitate mortis Chriſti prædixerat, a ſemetipſo non dixit, ſed per ſpiritum prophetiæ. Balaam etiam multa vera prædixit motus a Spiritu ſancto, ut legitur Num. XXIII. & XXIV. licet eum non haberet. Secundum hoc ergo intelligendum eſt, quod nullus poteſt dicere quodcumque verum, niſi a Spiritu ſancto motus, qui eſt Spiritus veritatis, de quo dicitur Ioan. XVI. 13. „ Cum autem venerit ille Spiritus veritatis, docebit vos „ omnem veritatem. “ Unde & in Gloſſa Ambroſius hoc in loco dicit: „ Omne verum, a quocumque dicatur, a Spiritu „ ſancto eſt. “ Et ſpecialiter in illis quæ ſunt fidei, quæ per ſpecialem revelationem Spiritus ſancti ſunt habita, inter quæ eſt quod Ieſus ſit omnium Dominus: unde Act. II. 36. dicitur: „ Certiſſime ſciat „ omnis domus Iſrael quia Deus fecit hunc „ Dominum Ieſum, quem vos crucifixiſtis. “ Alio modo loquitur aliquis in Spiritu ſancto movente, & habito; & ſecundum hoc etiam poteſt verificari quod hic dicitur, ita tamen quod *dicere* accipiatur non ſolum ore, ſed etiam corde, & opere. Dicitur enim aliquid corde, ſecundum illud Pſalm. XIII. 1. „ Dixit inſipiens in „ corde ſuo: Non eſt Deus. “ Dicitur etiam aliquid opere, inquantum exteriori opere aliquis ſuum conceptum manifeſtat. *Nemo* ergo niſi habendo Spiritum ſanctum *poteſt dicere Ieſum Dominum*, ita ſcilicet quod non ſolum hoc ore confiteatur, ſed etiam corde revereatur ipſum ut Dominum, & opere obediat ipſi quaſi Domino. Sic igitur ex verbis præmiſſis tria circa gratiam conſiderare poſſumus. Primo quod ſine ea peccatum homo vitare non poteſt, ſecundum illud Pſalm. XCIII. 17. „ Niſi „ quia Dominus adiuvit me, paulo minus „ in inferno habitaſſet anima mea. “ Secundo quod per eam vitatur peccatum, ſecundum illud I. Ioan. III. 9. „ Qui natus „ eſt ex Deo, non peccat. “ Tertio quod ſine ea non poteſt homo bonum facere, ſecundum illud Ioan. XV. 5. „ Sine me nihil poteſtis facere. “

Deinde cum dicit, *Diviſiones vero gratiarum ſunt*, incipit diſtinguere gratias gratis datas: & primo diſtinguit eas in generali; ſecundo manifeſtat in ſpeciali, ibi, *Unicuique autem datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem*. In his autem quæ per gratiam Spiritus ſancti conferuntur, tria oportet conſiderare. Primo quidem facultatem hominum ad operandum; ſecundo auctoritatem; tertio executionem utriuſque. Facultas quidem habetur per donum gratiæ, puta per prophetiam, vel poteſtatem faciendi miracula, aut per aliquid huiuſmodi. Auctoritas autem habetur per aliquod miniſterium, puta per Apoſtolatum, vel aliquid huiuſmodi. Executio autem pertinet ad operationem. Primo ergo diſtinguit gratias; ſecundo miniſteria; tertio operationes. Quantum ergo ad primum, oſtendit neceſſitatem gratiæ, quæ tamen non totaliter advenit omnibus, niſi Chriſto, cui datus eſt Spiritus non ad menſuram, ut dicitur Ioan. III. ſed quantum ad alios ſunt diviſiones gratiarum: quia quidam abundant in una, quidam in alia. Sicut enim in corpore naturali caput habet omnes ſenſus, non autem alia membra; ita in Eccleſia ſolus Chriſtus habet omnes gratias, quæ in aliis membris dividuntur, quod ſignificatur Gen. II. ubi dicitur, quod fluvius, ſcilicet gratiarum, egrediebatur ad irrigandum paradiſum, qui inde dividitur in quatuor capita: & Matth. XXV. dicitur, quod uni dedit quinque talenta, alii duo, alii unum. Et quamvis dona gratiarum ſint diverſa, quæ a diverſis habentur,

(*a*) *Al.* corpora.

tur, non tamen procedunt a diverſis auctoribus, ſicut ponebant Gentiles, qui ſapientiam attribuebant Minervæ, locutionem Mercurio, & ſic de aliis. Ad quod excludendum ſubdit: *Idem autem Spiritus*, ſcilicet ſanctus, qui eſt auctor omnium gratiarum. Epheſ. IV. 4. „ Unum corpus, & „ unus Spiritus: “ & Sapient. VII. 22. „ Eſt ſpiritus unus & multiplex: “ unus in ſubſtantia, multiplex in gratiis. Deinde ponit diſtinctiones miniſtrationum, dicens: *Et diviſiones miniſtrationum ſunt*; ideſt, diverſa miniſteria, & officia requiruntur ad gubernationem Eccleſiæ. Prælati enim Eccleſiæ miniſtri dicuntur: ſup. IV. 1. *Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti*. Pertinet autem ad decorem, & perfectionem Eccleſiæ ut in ea diverſa miniſteria ſint, quæ ſignificantur per ordines miniſtrantium: quod mirabatur regina Saba in domo Salomonis, ut legitur III. Reg. X. Omnes tamen uni Domino ſerviunt: unde ſubditur: *Idem autem Dominus*. Supra VIII. 6. *Nobis unus Dominus Ieſus Chriſtus, per quem omnia*. Deinde ponit diſtinctionem operationum, dicens: *Et diviſiones operationum ſunt*, quibus aliquis in ſe ipſo bonum operatur, ſicut per miniſtrationes ad proximum. Pſalm. CIII. 23. „ Exibit homo ad „ opus ſuum, “ ſcilicet ſibi proprium. Eccli. XXXIII. 11. „ Immutavit (ideſt diſtinxit) vias (ideſt operationes) eorum: “ quæ tamen omnes procedunt ab uno principio: unde ſubdit: *Idem vero Deus, qui operatur omnia*, ſicut prima cauſa creans omnes operationes. Ne tamen aliæ cauſæ videantur eſſe ſuperfluæ, ſubdit, *In omnibus*, quia in cauſis ſecundariis prima cauſa operatur. Eſa. XXVI. 12. „ Omnia opera noſtra operatus es in nobis. “ Et notandum, quod Apoſtolus valde congrue gratias attribuit Spiritui, qui eſt amor, quia ex amore procedit quod aliquid gratis detur (*a*) miniſtris a domino cui miniſtratur; operationes Deo ſicut primæ cauſæ moventi. Et quod dicit, *Spiritus*, poteſt referri ad perſonam Spiritus ſancti; quod dicit, *Dominus*, ad perſonam Filii; quod dicit, *Deus*, ad perſonam Patris. Vel hæc tria poſſunt attribui Spiritui ſancto, qui eſt Dominus Deus.

LECTIO II.

Vnicuique autem datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem. Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ; alii autem ſermo ſcientiæ, ſecundum eumdem Spiritum; alteri vero fides in eodem Spiritu; alii gratia ſanitatum in uno Spiritu; alii operatio virtutum; alii prophetia; alii diſcretio ſpirituum; alii genera linguarum; alii interpretatio ſermonum. Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult.

Poſita in generali diſtinctione gratiarum, & miniſtrationum, & operationum, hic manifeſtat ea quæ dixerat, in ſpeciali: & primo quantum ad diviſionem gratiarum; ſecundo quantum ad diviſionem miniſtrationum, ibi, *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit diſtinctionem gratiarum in ſpeciali; ſecundo adhibet ſimilitudinem, ibi, *Sicut enim corpus unum eſt, & multa habet membra*. Circa primum tria facit. Primo ponit conditionem gratiarum gratis datarum; ſecundo ponit earum diſtinctionem, ibi, *Alii quidem datur per Spiritum ſermo ſapientiæ &c.* tertio deſcribit earum (*b*) auctorem, ibi, *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus*. Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod ſunt diviſiones gratiarum. *Unicuique autem datur*, in quo deſignatur earum ſubiectum: ſicut enim nullum membrum eſt in corpore quod non participet aliquo modo ſenſum, vel motum a capite: ita nullus eſt in Eccleſia qui non aliquid de gratiis Spiritus ſancti participet, ſecundum illud Matth. XXV. 15. „ Dedit unicuique ſecundum propriam virtutem: “ & Epheſ. IV. 7. „ Unicuique noſtrum data eſt gratia: “ *manifeſtatio Spiritus*, in quo deſignatur officium gratiæ gratis datæ. Pertinet autem ad gratiam gratum facientem, quod per eam Spiritus ſanctus inhabitet; quod quidem non pertinet ad gratiam gratis datam, ſed ſolum ut per eam Spiritus ſanctus manifeſtetur, ſicut interior motus cordis per vocem. Unde Ioan. III. 8. di-

(a) Al. miniſterii. (b) Al. actionem.

dicitur : „ Vocem eius audis : “ & in Pſalm. xcvii. 2. dicitur : „ Notum fecit „ Dominus ſalutare ſuum. “ Manifeſtatur autem per huiuſmodi gratias Spiritus ſanctus dupliciter. Uno modo ut inhabitans Eccleſiam, & docens, & ſanctificans eam; puta, cum aliquis peccator, quem non inhabitat Spiritus ſanctus, facit miracula ad oſtendendum quod fides Eccleſiæ, quam ipſe prædicat, ſit vera : unde dicitur Hebr. ii. 4. „ Conteſtante Deo ſignis, & „ prodigiis, & variis Spiritus ſancti di„ ſtributionibus. “ Alio modo manifeſtatur per huiuſmodi gratias Spiritus ſanctus ut in habitans eum cui tales gratiæ conceduntur : unde dicitur Act. vi. quod Stephanus plenus gratia faciebat prodigia, & ſigna multa, quem Spiritu ſancto plenum elegerunt. Sic autem non conceduntur huiuſmodi gratiæ niſi ſanctis. Et ne huiuſmodi manifeſtatio vana videatur, ſubdit, *Ad utilitatem*, ſcilicet communem: in quo deſignatur finis harum : & hoc vel dum probatur vera doctrina Eccleſiæ, & ſic fideles confirmantur, & infideles convertuntur; vel dum ſanctitas alicuius proponitur aliis in exemplum : unde & infra xiv. 12. *Ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis :* & ſupra x. 33. Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis ut ſalvi fiant.

Deinde cum dicit, *Alii quidem per Spiritum datur ſermo ſapientiæ*, ponit diſtinctionem gratiarum; quæ quidem, ut dictum eſt, dantur ad utilitatem communem. Et ideo oportet earum diſtinctionem accipere, ſecundum quod per unum poteſt aliorum ſalus procurari. Quod quidem homo non poteſt facere interius operando, hoc enim ſolius Dei eſt, ſed ſolum exterius perſuadendo. Ad quod quidem tria requiruntur. Primo quidem facultas perſuadendi; ſecundo facultas perſuaſionem confirmandi; tertio perſuaſionem intelligibiliter proponendi. Ad facultatem autem perſuadendi requiritur quod homo habeat peritiam concluſionum, & certitudinem principiorum circa ea in quibus debemus perſuadere. Concluſiones autem in his quæ pertinent ad ſalutem, quædam ſunt principales, ſcilicet res divinæ, & ad hoc pertinet ſapientia, quæ eſt cognitio divinarum rerum, ut Auguſtinus dicit Lib. XIII. de Trin. (cap. 1.) & quantum ad hoc dicitur : *Alii quidem per Spiritum*, ſcilicet ſanctum, *datur ſermo ſapientiæ*, ut poſſit perſuadere ea quæ ad cognitionem divinorum pertinent. Luc. xxi. 15. „ Ego dabo vo„ bis os, & ſapientiam, cui non poterunt „ reſiſtere, & contradicere omnes adver„ ſarii veſtri. “ Supra ii. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*. Secundariæ concluſiones ſunt quæ pertinent ad notitiam creaturarum, quarum cognitio dicitur ſcientia, ſecundum Auguſtinum ibidem : & quantum ad hoc ſubdit : *Alii autem*, ſcilicet datur, *ſermo ſcientiæ*, *ſecundum eumdem Spiritum*, ut ſcilicet per creaturas ea quæ ſunt Dei manifeſtare poſſit. Huic enim ſcientiæ attribuitur illud quo pia fides defenditur, & roboratur; non autem quidquid curioſitatis in humanis ſcientiis invenitur, ut Auguſtinus ibidem dicit. Sap.x. 10. „ Dedit illi ſcientiam ſanctorum. “ Eſa. xxxiii. 6. „ Divitiæ ſalutis, ſapientia, „ & ſcientia. “ Eſt tamen notandum, quod ſapientia, & ſcientia inter ſeptem dona Spiritus ſancti computantur, ſicut habetur Eſa. xi. unde Apoſtolus ſignanter inter gratias gratis datas non ponit ſapientiam, & ſcientiam, ſed ſermonem ſapientiæ, & ſcientiæ, quæ pertinent ad hoc ut homo aliis perſuadere valeat per ſermonem ea quæ ſunt ſapientiæ, & ſcientiæ. Principia autem doctrinæ ſalutis ſunt articuli fidei; & ideo quantum ad hoc ſubditur: *Alteri*, ſcilicet datur, *fides in eodem Spiritu*. Non autem hic accipitur pro fidei virtute, quia hoc commune eſt omnibus membris Chriſti, ſecundum illud Hebr. xi. 6. „ Sine fide impoſſibile eſt pla„ cere Deo; “ ſed accipitur pro ſermone fidei, prout ſcilicet homo poteſt recte proponere ea quæ fidei ſunt; vel pro certitudine fidei, quam aliquis habet excellenter, ſecundum illud Matth. xv. 28. „ Mulier, „ magna eſt fides tua. “ Ea vero quæ pertinent ad ſalutarem doctrinam, non poſſunt confirmari, ſeu probari ratione, quia rationem humanam excedunt, ſecundum illud Eccli. iii. 25. „ Plurima ſupra ſenſum „ hominis oſtenſa ſunt tibi: “ confirmantur autem, ſeu probantur ſigno divino : unde & Moyſes mittendus ad populum Iſrael, ſignum accepit a Deo, per quod confirmaret ea quæ ex parte Dei dicebat, ut patet Exod. iv. ſicut & ſigno regio confirmatur quod aliquid ſit de mandato Regis. Signum autem Dei ſumitur uno quidem modo ab eo quod ſolus Deus facere poteſt; ſicut ſunt miracula, quæ Apoſtolus hic in duo diſtinguit: nam primo dicit: *Alii*, ſcilicet datur, *gratia ſanitatum*, ideſt per quam alicuius poſſit ſanare infirmitatem, *in uno*, ſcilicet & eodem, *Spiritu*. Hier. xvii. 14. „ Sana me Domine, & ſana„ bor. “

„ bor. “ Ex his enim perſuadetur aliquis, non ſolum propter magnitudinem facti, ſed etiam propter beneficium. Secundo autem dicit: *Alii* datur *operatio virtutum*, ex quibus aliquis perſuadetur ſolum propter magnitudinem facti; puta, cum mare dividitur, ut legitur Exod. XIV. vel quod ſol, & luna ſtetit in cælo, ſicut legitur Ioſue x. Gal. III. 5. „ Quis tribuit nobis ſpiritum, & operatur virtutes in nobis? “ Alio autem modo accipitur ſignum divinum ab eo quod ſolus Deus cognoſcere poteſt. Hoc autem eſt vel futurum contingens, ſecundum illud Eſa. XLI. 23. „ Annuntiate „ quæ ventura ſunt, & ſciemus quia dii „ eſtis vos: “ & quantum ad hoc dicit: *Alii*, ſcilicet datur, *prophetia*, quæ eſt divina revelatio (a) rerum eventus immobili veritate denuntians. Ioel. II. 28. „ Effundam de Spiritu meo ſuper omnem „ carnem, & prophetabunt filii veſtri. “ Aliud autem eſt cognitio humani cordis, ſecundum illud Hierem. XVII. 9. „ Pravum eſt cor hominis, & inſcrutabile: „ quis cognoſcet illud? Ego Dominus ſcrutans corda, & probans renes: “ & quantum ad hoc ſubdit: *Alii diſcretio ſpirituum*, ut ſcilicet homo diſcernere poſſit quo ſpiritu aliquis moveatur ad loquendum, vel operandum; puta, utrum ſpiritu caritatis, vel ſpiritu invidiæ. I. Ioan. IV. „ Nolite „ credere omni ſpiritui; ſed probate ſpiritus ſi ex Deo ſunt. “ Facultas autem perſuaſionem pronuntiandi conſiſtit in hoc quod homo poſſit loqui intelligibiliter aliis: quod quidem impeditur dupliciter. Uno modo per diverſitatem idiomatum; contra quod remedium adhibetur per hoc quod dicit. *Alii*, ſcilicet (b) dantur *genera linguarum*, ut ſcilicet poſſit loqui diverſis linguis, ut intelligatur ab omnibus; ſicut de Apoſtolis legitur Act. II. quod loquebantur variis linguis. Alio modo per obſcuritatem Scripturæ inducendæ; contra quod remedium datur per id quod ſubditur: *Alii interpretatio ſermonum*, ideſt difficilium Scripturarum. Dan. V. 16. „ Audivi de te „ quod poſſis obſcura interpretari. “ Gen. XL. 8. „ Numquid non Dei eſt interpretatio? “

Deinde cum dicit, *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus*, determinat auctorem prædictarum gratiarum: circa quod tres errores excludit. Primo quidem Gentilium attribuentium diverſa dona diverſis diis; contra quod dicit: *Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus*. Eph. IV. 4. „ Unum corpus, & unus ſpiritus. “ Secundo errorem eorum qui Deo attribuebant ſolum univerſalem providentiam rerum, ponentes quod diſtinctiones particularium fiunt ſolum per cauſas ſecundas; contra quod ſubditur: *Dividens ſingulis prout vult*. Eccli. XXXIII. 11. „ In multitudine diſciplinæ (c) Dominus ſeparavit eos. “ Tertio excludit errorem eorum qui diverſitatem gratiarum attribuebant vel fato, vel humano merito, & non ſolum voluntati divinæ; ſicut Macedoniani, qui dicebant Spiritum ſanctum eſſe miniſtrum Patris, & Filii: & hoc excludit per hoc quod ſubdit, *Prout vult*. Ioan. III. 8. „ Spiritus ubi vult ſpirat. “

L E C T I O III.

Sicut enim unum corpus eſt, & membra habet multa, omnia autem membra corporis, cum ſint multa, unum tamen corpus ſunt; ita & Chriſtus. Etenim in uno Spiritu omnes nos in unum corpus baptizati ſumus, ſive Iudæi, ſive Gentiles, ſive ſervi, ſive liberi, & omnes in uno Spiritu potati ſumus. Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa. Si dixerit pes, Quoniam non ſum manus, non ſum de corpore; non ideo non eſt de corpore. Et ſi dixerit auris, Quoniam non ſum oculus, non ſum de corpore, non ideo non eſt de corpore. Si totum corpus oculus, ubi auditus? Si totum auditus, ubi odoratus? Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, ſicut voluit. Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus? Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. Non poteſt autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo; aut iterum caput pedibus, Non eſtis mihi neceſſarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt; & quæ putamus

(a) Al. inter eventus. (b) Al. datur gratia linguarum. (c) Al. Domini.

Digitized by Google

tamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus; & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem habent. Honeſta autem noſtra nullius egent. Sed Deus temperavit corpus ei cui deerat, abundantiorem tribuendo honorem, ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed in idipſum pro invicem ſolicita ſint membra. Et ſi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: ſive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro. Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia, primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas, tertio Doctores, deinde virtutes, exinde gratias curationum, opitulationes, gubernationes, genera linguarum, interpretationes ſermonum. Numquid omnes Apoſtoli? Numquid omnes Prophetæ? Numquid omnes Doctores? Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratiam habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Numquid omnes interpretantur? AEmulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro.

POſita diſtinctione gratiarum, hic manifeſtat eam per ſimilitudinem corporis naturalis: & primo ponit ſimilitudinem in generali; ſecundo explicat eam in ſpeciali, ibi, *Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa*. Circa primum duo facit. Primo ponitur ſimilitudo; ſecundo ſimilitudinis adaptatio, ibi, *Ita & Chriſtus*. Circa primum conſiderandum eſt, quod ſicut dicitur in V. Metaphyſ. tripliciter dicitur aliquid unum per ſe. Uno modo indiviſibilitate, ut unitas, & punctum; ſecundum quem modum unitas excludit totaliter multitudinem, non ſolum actualem, ſed etiam potentialem. Alio modo dicitur unum continuitate, ut linea, & ſuperficies; quæ quidem unitas excludit multitudinem actualem, ſed non potentialem. Tertio modo integritate; quæ non excludit multitudinem neque potentialem, neque actualem; ſicut domus eſt una, quæ conſtituitur ex diverſis lapidibus, & lignis; & eodem modo corpus hominis, aut cuiuslibet animalis eſt unum, quia eius perfectio integratur ex diverſis membris, ſicut ex diverſis animæ inſtrumentis: unde & anima dicitur eſſe actus corporis organici, ideſt ex diverſis organis conſtituri. Proponit ergo primo Apoſtolus quod unitas corporis, membrorum multitudinem non excludit, dicens, quod *ſicut corpus unum eſt, & multa membra habet*: unde & Rom. XII. 4. dicitur: „In uno corpore multa membra habemus.“ Item proponit quod multitudo membrorum non tollit corporis unitatem: unde ſubdit: *Omnia autem membra corporis, cum ſint multa*, nihilominus *unum corpus ſunt*, quod ex omnibus perficitur. Unde & Iob X. 11. dicitur: „Pelle, & carne veſtiſti me, oſſibus, & nervis compegiſti me.“

Deinde cum dicit, *Ita & Chriſtus*, ponitur adaptatio ſimilitudinis: & primo adaptat ſimilitudinem, dicens: *Ita & Chriſtus*, ſcilicet eſt unus, ſecundum illud ſupra VIII. 6. *Unus Dominus noſter Ieſus, per quem omnia*: & tamen multa, & diverſa habet membra, ſcilicet omnes fideles, ſecundum illud Rom. XII. 5. „Multi unum corpus ſumus in Chriſto.“ Secundo ponitur ratio adaptationis: ubi ponitur duplex ratio diſtinctionis. Una quidem ratio unitatis eſt Spiritus ſanctus, ſecundum illud Epheſ. IV. 4. „Unum corpus, & unus ſpiritus.“ Sed per virtutem Spiritus ſancti duplex beneficium conſequimur. Primo quidem quia per ipſum regeneramur, ſecundum illud Ioan. III. 5. „Niſi quis renatus fuerit ex aqua, & Spiritu ſancto.“ Unde dicit: *Etenim in uno Spiritu*, ſcilicet per virtutem unius Spiritus ſancti, *omnes nos*, qui ſumus membra Chriſti, *ſumus baptizati in unum corpus*, ideſt in unitatem Eccleſiæ, quæ eſt corpus Chriſti, ſecundum illud Epheſ. I. 22. „Ipſum dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, quæ eſt corpus eius.“ Gal. III. 27. „Omnes qui in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis.“ Secundo per Spiritum ſanctum reficimur ad ſalutem: unde ſubdit: *Et omnes potati ſumus in uno Spiritu* ideſt per virtutem unius Spiritus ſancti. Poteſt autem hic potus intelligi dupliciter. Uno modo de interno refrigerio, quod Spiritus ſanctus cordi humano præbet, extinguendo ſitim carnalium deſideriorum, & concupiſcentiarum: unde Eccli. XV. 3. „Aqua ſalutari ſapientiæ potavit eum:“ Ioan. VII 38. „Flumina de ventre eius fluent aquæ vivæ.“ Alio modo poteſt intelligi de potu ſacramentali, qui per Spiritum ſacratur. Supra X. 4. *Omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt*. Interponitur autem duplex ratio diverſitatis. Una ex parte ri-

te ritus, cum dicit: *Sive Iudæi, ſive Gentiles*: alia ex parte conditionis, cum dicit: *Sive ſervi, ſive liberi*. Nulla enim huiuſmodi diverſitas impedit unitatem corporis Chriſti. Unde Galat. III. 28. dicitur: „ Non „ eſt Iudæus, neque Græcus; non eſt ſer- „ vus, neque liber: unum enim (*a*) eſtis „ in Chriſto Ieſu. “

Deinde cum dicit, *Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa*, explicat ſimilitudinem in ſpeciali: & primo deſcribit conditionem corporis naturalis, & membrorum ipſius; ſecundo adaptat ad corpus myſticum Chriſti, ibi, *Vos autem eſtis corpus Chriſti*. Circa primum duo facit. Primo deſcribit integritatem corporis naturalis; ſecundo habitudinem membrorum ad invicem, ibi, *Non poteſt autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo*. Circa primum tria facit. Primo proponit quod intendit; ſecundo manifeſtat exemplificando, ibi, *Si dixerit pes, Quoniam non ſum manus, non ſum de corpore, non ideo non eſt de corpore*; tertio probat ducendo ad inconveniens, ibi, *Si totum corpus oculus, ubi auditus?* Dicit ergo primo: Dictum eſt, quod omnes nos in unum corpus myſticum baptizati ſumus: quod repræſentat ſimilitudo corporis naturalis: *nam corpus*, naturale hominis, *non eſt unum membrum, ſed multa*: quia ſcilicet eius perfectio non ſalvatur in uno membro, ſed integratur ex multis, quæ neceſſe habent deſervire diverſis potentiis, & actibus animæ. Unde & Rom. XII. 4. dicitur: „ Sicut in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra corporis non „ eumdem actum habent; ita multi unum „ corpus ſumus in Chriſto. “

Deinde cum dicit, *Si dixerit pes &c.* manifeſtat quod dixerat exemplificando in membris quibuſdam: & primo membris deſervientibus motui: & ponit duo membra: pedem tamquam ignobilius membrum, eo quod calcat terram, & portat totius corporis pondus; manum autem tamquam membrum nobilius, eo quod ipſa eſt organum organorum: & hoc eſt quod dicit: *Si dixerit pes, Non ſum de corpore*, quoniam non ſum manus, *non ideo non eſt de corpore*; quaſi dicat: Perfectio corporis non tota conſiſtit in uno membro, quamvis nobiliori; ſed ad eius perfectionem requiruntur etiam ignobiliora. Per membra autem deſervientia motui, deſignantur in Eccleſia homines dediti vitæ activæ, ita quod pedes ſunt ſubditi, de quibus dicitur Ezech. I. 7. „ Pedes eorum pedes recti: “ per manus autem figurantur prælati, per quos alii diſponuntur: unde & Cant. V. 14. dicitur: „ Manus illius tornatiles, aureæ, plenæ „ hiacynthis. “ Sunt autem in Eccleſia neceſſariæ non ſolum manus, ideſt prælati, ſed etiam pedes, ideſt ſubditi: unde Prov. XIV. 28. dicitur: „ In multitudine populi „ dignitas Regis. “ Secundo exemplificat de membris ſervientibus virtuti apprehenſivæ; & ponit oculum, qui deſervit viſui, & aurem, quæ deſervit auditui: nam iſti duo ſenſus præcipue deſerviunt humanæ ſapientiæ: viſus quidem quantum ad inventionem, eo quod plures rerum differentias oſtendit; auditus autem quantum ad diſciplinam, quæ fit per ſermonem. Horum tamen ſenſuum dignior eſt viſus quam auditus: quia & ſpiritualior eſt, & plura demonſtrat, ac per hoc oculus eſt dignior aure. Dicit ergo: *Et ſi dixerit auris*, quæ eſt ignobilius membrum, *Non ſum de corpore, quia non ſum oculus*, qui eſt membrum nobilius, *non ideo non eſt de corpore*. Per membra ergo deſervientia virtuti apprehenſivæ, deſignantur in Eccleſia illi qui ſtudent vitæ contemplativæ: inter quos ſunt ſicut oculi, doctores, qui per ſeipſos veritatem inſpiciunt: unde dicitur Cant. V. 12. „ Oculi eius ſicut columbæ ſuper rivos „ aquarum, quæ reſident iuxta fluenta pleniſſima. “ Per aures autem ſignificantur diſcipuli, qui a magiſtris veritatem audiendo recipiunt: unde & (*b*) Dominus Matth. XIII. 9. dicit: „ Qui habet aures audiendi, audiat. “ Sunt enim in Eccleſia neceſſarii non ſolum doctores, ſed etiam diſcipuli: unde & Iob XXIX. 11. dicitur: „ Auris audiens beatificavit me. “

Deinde cum dicit, *Si totum corpus oculus, ubi auditus?* probat ducendo ad inconveniens duplex: quorum primum eſt ſubtractio neceſſariorum a corpore; ſecundum eſt remotio integritatis corporis, ibi, *Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?* Circa primum duo facit. Primo ponit inconveniens quod ſequitur, dicens: *Si totum corpus* eſſet *oculus*, quod eſt membrum nobilius, *ubi eſſet auditus?* ideſt inſtrumentum audiendi; quaſi dicat, Si in Eccleſia eſſent omnes magiſtri. Unde dicitur Iac. III. 1. „ Nolite plures magiſtri fieri, fratres mei. “ Et iterum *ſi totum corpus eſſet auditus*, ideſt inſtrumentum audiendi, *ubi* eſſet *odoratus?* per quem poſſunt in Eccleſia intelligi illi qui etſi non ſint capaces verbo-rum

(*a*) *Al.* eſtis. (*b*) *Al. omittitur* Dominus.

rum ſapientiæ, percipiunt tamen quædam eius indicia a remotis, quaſi odorem: unde & Cant. I. 3. dicitur: „In odorem „unguentorum tuorum currimus." Secundo aſſerit contrariam veritatem, ſcilicet quod nec viſus, nec audiens corpori debent deeſſe, dicens: *Nunc autem Deus poſuit*, ideſt ordinate diſpoſuit, *membra diverſa*. Nam etſi membrorum diſtinctio ſit opus naturæ, hoc tamen agit natura ut inſtrumentum divinæ providentiæ. Et ideo primam cauſam diſpoſitionis membrorum aſſignans, ſubdit: *Unumquodque eorum in corpore*; quaſi dicat: Non ſic poſuit membra diverſa ut unumquodque eorum ſecundum ſe ſeparatim exiſteret, ſed ut omnia convenirent in uno corpore; *& ſicut voluit*. Nam prima cauſa inſtitutionis rerum eſt voluntas divina, ſecundum illud Pſal. CXIII. 3. „Omnia quæcumque voluit fecit." Sic autem & in Eccleſia diſpoſuit diverſa officia, & diverſos ſtatus, ſecundum ſuam voluntatem: unde & Epheſ. I. 11. dicitur: „Prædeſtinati ſecundum propoſitum eius qui „operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ."

Deinde cum dicit, *Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus?* ducit ad aliud inconveniens, quod eſt defectus integritatis corporis. Unde primo ponit hoc inconveniens, dicens: *Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi eſſet corpus?* ideſt, ubi eſſet integritas corporalis? quaſi dicat, non eſſet. Ita ſi omnes in Eccleſia unius conditionis, & gradus eſſent, tolleretur perfectio, & decor Eccleſiæ, quæ in Pſalm. XLIV. 14. deſcribitur circumamicta varietate. Secundo aſſerit veritatem contrariam, dicens: *Nunc autem multa quidem ſunt membra, ſed unum corpus*, quod ex omnibus integratur. Sic Eccleſia ex diverſis ordinibus conſtituitur: unde & Cant. VI. 3. deſcribitur „terribilis ut caſtrorum acies ordinata."

Deinde cum dicit, *Non poteſt autem oculus dicere manui, Opera tua non indigeo*, ponit comparationem membrorum ad invicem: & primo quantum ad neceſſitatem; ſecundo quantum ad cultum membris adhibitum, ibi, *Et quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his honorem abundantiorem circumdamus*; tertio quantum ad mutuam ſolicitudinem, ibi, *Sed in idipſum pro invicem ſolicita ſint membra*. Circa primum duo facit. Primo proponit omnia membra corporis eſſe neceſſaria, quamvis quædam ignobilia; ſecundo ponit neceſſitatis comparationem, ibi, *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt*. Oſtendit autem primo rationem neceſſitatis membrorum; ſecundum duplicem differentiam. Primo quidem ſecundum differentiam membrorum deſervientium motui: unde dicit: *Non poteſt autem oculus*, qui deſervit cognitioni, & ſignificat contemplativos, *dicere manui*, quæ deſervit motui, & ſignificat activos: *Opera tua non indigeo*: indigent enim contemplativi per opera activorum ſuſtentari: unde & Luc. X. dicitur, quod cum Maria ſecus pedes Domini ſederet audiens verba eius, Martha ſatagebat circa frequens miniſterium. Secundo oſtendit idem ſecundum differentiam prælatorum, qui ſignificantur per caput, & ſubditorum, qui ſignificantur per pedes: & hoc eſt quod ſubdit: *Aut iterum caput*, ideſt prælatus, ſecundum illud I. Reg. XV. 17. „Caput in tribus „Iſrael factus es," non poteſt dicere *pedibus*, ideſt ſubditis: *Non eſtis mihi neceſſarii*: quia, ut dicitur Prov. XIV. 28. „in multitudine populi dignitas Regis."

Deinde cum dicit, *Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora eſſe, neceſſaria ſunt*, comparat diverſa membra ad invicem, quo ad neceſſitatem eorum, dicens, quod *membra corporis*, *quæ videntur eſſe infirmiora*, *ſunt magis neceſſaria*, ſicut inteſtina. Ita etiam in Eccleſia ſine officio aliquarum abiectarum perſonarum, puta agricultorum, & aliorum huiuſmodi, præſens vita tranſiri non poſſet; quæ tamen poſſet duci ſine aliquibus excellentioribus perſonis contemplationi, & ſapientiæ deputatis, quæ Eccleſiæ deſerviunt, ad hoc quod ſit ornatior, & melius ſe habens. Ex hoc enim aliquid dicitur neceſſarium, quod eſt utile ad finem. Illa vero quæ ſunt nobiliſſima, non ſe habent in ratione utilium, ſed ſunt per ſe ipſa appetenda ut fines: & ideo dicitur Iob XXXI. 39. „Si „fructus terræ comedi abſque pecunia, & „animam agricolarum eius afflixi."

Deinde cum dicit, *Et quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, his abundantiorem honorem circumdamus*, comparat membra quantum ad exteriorem cultum: & primo ponit diverſitatem quæ diverſis membris adhibetur; ſecundo cauſam diverſitatis aſſignat, ibi, *Deus temperavit corpus ei cui deerat*. Cultus autem exterior membris adhibitus ad duo pertinet, ſcilicet ad honorem, ſicut ea quæ apponuntur ad ornatum, ut monilia, & inaures; & ad honeſtatem, ſicut quæ apponuntur ad tegumentum, ut brachæ, & alia huiuſmodi. Quantum ergo ad primum cultum dicit primo: *Et quæ puta-*

putamus eſſe ignobiliora membra corporis, his circumdamus abundantiorem honorem, ideſt maiorem ornatum; ſicut auribus alicubi ſuſpenduntur in aures, oculis autem nihil apponitur; & pedibus apponuntur calceamenta depicta, & gemmata, ſecundum illud Cant. VII. 1. „Quam pulchri ſunt greſſus tui in calceamentis, filia principis.“ Manus autem nudæ habentur. Et ſimiliter in Eccleſia imperfectioribus ſunt magis conſolationes adhibendæ, quibus perfectiores non egent. Unde dicitur Eſa. xl. 11. „In brachio ſuo congregabit agnos, & in ſinu ſuo levabit, fetas ipſe portabit:“ & I. Petr. III. 7. dicitur: „Viri quaſi infirmiori vaſculo muliebri impartientes honorem.“ Secundo proſequitur quantum ad cultum honeſtatis, dicens: *Et quæ inhoneſta ſunt, abundantiorem honeſtatem habent*, ideſt per ſtudium humanum. Dicuntur autem membra aliqua inhoneſta in ſanctis non propter aliquam peccati turpitudinem, ſed propter inobedientiam membrorum genitalium ſubſecutam ex peccato originali: vel etiam quia ſunt ignobili uſui deputata, ſicut omnia membra quæ deſerviunt emiſſioni ſuperfluitatum, quibus abundantior honeſtas adhibetur dum ſtudioſius teguntur, quo non indigent membra nobilibus uſibus deputata: unde ſubdit: *Honeſta autem noſtra nullius egent*, ſcilicet exterioris honeſtatis: unde nec faciei velamen apponitur. Et ſimiliter in Eccleſia illi qui ſunt in aliquo culpabiles, ſunt admonendi, & cuſtodiendi, ſecundum illud Eccli. XLII. 11. „Super filiam luxurioſam confirma cuſtodiam:“ & Gal. VI. 1. dicitur: „Si præoccupatus quis fuerit in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis, huiuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis.“ Illi autem qui ſunt abſque culpa, his non egent.

Et eſt notandum, quod triplicem defectum circa membra notavit, ſcilicet inhoneſtatis, ignobilitatis, & infirmitatis: quorum primum, in membris Eccleſiæ pertinet ad culpam; ſecundum ad conditionem ſervilem; tertium ad ſtatum imperfectionis.

Deinde cum dicit, (*a*) *Sed Deus temperavit corpus ei cui deerat*, ponit cauſam prædicti cultus: & primo aſſignat cauſam efficientem primam: licet enim homines taliter ſe habeant ad cultum membrorum, hoc tamen procedit ex ordinatione divina: unde dicit: *Sed Deus temperavit corpus, abundantiorem honorem tribuendo ei membro cui deerat*: nam homines hoc faciunt ex quodam divino (*b*) inſtinctu, ſecundum illud Iob XXXIII. 16. „Aperit aures virorum, & erudiens eos inſtruit diſciplina.“ Secundo ponit cauſam finalem, dicens: *Ut non ſit ſchiſma in corpore*: quod quidem ſequeretur, ſi defectui membrorum non ſubveniretur. Hoc autem ſchiſma, quantum ad membra corporis myſtici, manifeſte vitatur, dum pax Eccleſiæ cuſtoditur per hoc quod ſingulis ea quæ ſunt neceſſaria attribuuntur: unde & ſupra dictum eſt cap. I. 10. *Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata*. Sed quantum ad membra corporis naturalis, ſchiſma eſſet in corpore, ſi debita proportio membrorum tolleretur.

Deinde cum dicit, *Sed in idipſum pro invicem ſolicita ſint membra*, ponit comparationem membrorum ad invicem quantum ad mutuam ſolicitudinem: & primo proponit eam, dicens: Non ſolum prædicta membra operantur ad invicem, *ſed* etiam *pro ſe invicem ſunt ſolicita in idipſum*, ideſt in unitatem corporis conſervandi. Et hoc quidem manifeſte in corpore naturali apparet: nam quodlibet membrum naturalem quamdam inclinationem habet ad iuvamentum aliorum membrorum: unde & naturaliter homo opponit manum ad protegendum alia membra ab ictibus. Et ſimiliter fideles, qui ſunt membra corporis myſtici, pro ſe invicem ſolicitudinem gerunt, ſecundum illud Eccli. XVII. 12. „Unicuique mandavit Deus de proximo ſuo:“ & Galat. VI. 2. „Alter alterius onera portate.“ Secundo ſpecificat hanc ſolicitudinem: & primo in malis, in quibus magis eſt manifeſtum: unde dicit: *Et ſi quid*, ſcilicet mali, *patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra*. Quod quidem manifeſtum eſt in corpore naturali: nam uno membro languente, totum corpus quaſi langueſcit, & ad locum languoris confluunt ſpiritus, & humores quaſi ad ſubveniendum. Et ſimiliter debet eſſe in fidelibus Chriſti, ut unus malo alterius compatiatur, ſecundum illud Iob XXX. 25. „Flebam quondam ſuper eo qui afflictus erat, & anima mea compatiebatur.“ Secundo in bonis: unde ſubdit: *Sive gloriatur*, ideſt quocumque modo vigoratur, *unum membrum, congaudent omnia membra*. Quod etiam manifeſtum eſt in corpore naturali, in quo vigor unius membri, in iuvamentum cedit (*c*) aliis membris. Sic

debet

(a) *Al. Et Deus.* (b) *Al.* inſtructu. (c) *Al.* aliorum membrorum.

debet etiam eſſe in membris Eccleſiæ, ut unuſquiſque bonis alterius congaudeat. Phil. II. 17. „ Gaudeo, & congratulor „ omnibus vobis. “ Rom. XII. 15. (a) „ Gaudere cum gaudentibus, & flere cum „ flentibus. “

Deinde cum dicit, *Vos autem eſtis corpus Chriſti*, adaptat ſimilitudinem ad propoſitum: & primo quantum ad corporis unitatem, dicens: *Vos autem*, ſcilicet qui eſtis in unitate fidei congregati, *eſtis corpus Chriſti*, ſecundum illud Epheſ. I. 22. „ Ipſum „ dedit caput ſuper omnem Eccleſiam, „ quæ eſt corpus eius. “ Secundo quantum ad membrorum diſtinctionem, cum ſubdit: *Et eſtis membra de membro*: quod poteſt intelligi tripliciter. Uno modo ſic. *Eſtis membra* dependentia *de* Chriſto *membro*; qui quidem dicitur membrum ſecundum humanitatem, ſecundum quam præcipue dicitur Eccleſiæ caput: nam ſecundum divinitatem non habet rationem membri, aut partis, cum ſit commune bonum totius univerſi. Alio modo ſic. *Vos eſtis membra* dependentia *de membro*, inquantum per me, Chriſto acquiſiti eſtis, ſecundum illud ſupra IV. 15. *In Chriſto Ieſu per Evangelium ego vos genui*. Tertio modo poſſet exponi ut deſignaretur diſtinctio, & ſeries membrorum, ut ſit ſenſus: *Vos eſtis membra de membro*; ideſt, ita diſtinguimini, & ordinamini ad invicem, ſicut unum membrum ad aliud.

Deinde cum dicit, *Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia*, proſequitur de diſtinctione miniſtrationum: circa quod tria facit. Primo aſſignat ordinem miniſtrationum; ſecundo manifeſtat earum diſtinctionem, ibi, *Numquid omnes Apoſtoli?* tertio ordinat eorum affectionem circa diverſas adminiſtrationes, & gratias, ibi, *Æmulamini autem chariſmata meliora*. Circa primum duo facit. Primo ponit maiores, ſeu principales adminiſtrationes; ſecundo miniſtrationes ſecundarias, ibi, *Opitulationes &c.* Maiores autem miniſtri in Eccleſia ſunt Apoſtoli, ad quorum officium tria pertinent: quorum primum eſt auctoritas gubernandi fidelem populum, quæ proprie pertinet ad officium Apoſtolatus; ſecundo facultas docendi; tertio poteſtas miracula faciendi ad confirmationem doctrinæ: & de his tribus habetur Luc. IX. I. ubi dicitur: „ Convocatis Ieſus duodecim Apo„ ſtolis, dedit illis virtutem, & poteſta„ tem ſuper omnia dæmonia, & ut lan„ guores curarent, & miſit illos prædi„ care regnum Dei. “ In omnibus autem poteſtatibus, ſeu virtutibus ordinatis, illud quod eſt principale, reſervatur ſupremæ poteſtati. Alia vero etiam inferioribus communicantur. Poteſtas autem faciendi miracula ordinatur ad doctrinam ſicut ad finem, ſecundum illud Marc. ult. 20. „ Sermonem confirmante ſequenti„ bus ſignis. “ Doctrina autem ordinatur ad gubernationem populi ſicut ad finem, ſecundum illud Hierem. III. 15. „ Dabo „ vobis paſtores ſecundum cor meum, & „ paſcent vos ſcientia, & doctrina. “ Et ideo primus gradus inter eccleſiaſtica miniſteria eſt Apoſtolorum, quibus ſpecialiter competit Eccleſiæ regimen: & propter hoc dicit: *Et Deus poſuit*, ideſt ordinate collocavit in Eccleſia, *quoſdam*, ſcilicet in determinatis miniſteriis, ſecundum illud Ioan. XV. 16. „ Poſui vos ut „ eatis, “ *primum quidem Apoſtolos*, quorum regimini commiſit Eccleſiam, ſecundum illud Luc. XXII. 29. „ Ego diſpono „ vobis, ſicut diſpoſuit mihi Pater meus, „ regnum. “ Unde & Apoc. XXI. ſuper duodecim fundamenta civitatis deſcribuntur duodecim Apoſtolorum nomina: propter quod & ipſi inter ceteros fideles primatum in ſpiritualibus gratiis obtinuerunt, ſecundum illud Rom. VIII. 23. „ Nos ipſi primitias „ Spiritus habentes. “ Et quamvis ad Apoſtolos præcipue pertineat doctrinæ officium, quibus dictum eſt Matth. ult. 19. „ Euntes „ docete omnes gentes; “ tamen alii in communionem huius officii aſſumuntur: quorum quidam per ſeipſos revelationes a Deo accipiunt, qui dicuntur Prophetæ; quidam vero de his quæ ſunt aliis revelata, populum inſtruunt, qui dicuntur Doctores. Unde ſubdit, *Secundo Prophetas*, qui etiam in novo teſtamento fuerunt: quod enim dicitur Matth. XI. 13. „ Lex, „ & Prophetæ uſque ad Ioannem, “ intelligitur de Prophetis qui futurum Chriſti adventum prænuntiaverunt: *tertio Doctores*: unde & Act. XIII. I. dicitur: „ Erant „ in Eccleſia quæ erat Antiochiæ, Pro„ phetæ, & Doctores. “ Similiter etiam & gratia miraculorum fuit aliis communicata, quæ primitus a Chriſto data fuit Apoſtolis: unde ſubdit, *Deinde virtutes*, qui ſcilicet miracula faciunt circa ipſa elementa mundi. Galat. III. 5. „ Operatur vir„ tutes in nobis. “ Quantum autem ad miracula quæ fiunt in corporibus humanis,

(a) *Al.* Gaudete, & flete.

nis, ſubdit: *Exinde gratias curationum*: ſecundum illud Luc. IX. 2. „ Ut languores „ curarent. “

Deinde cum dicit, *Opitulationes &c.* ponit minores, ſive ſecundarias adminiſtrationes: quarum quædam ordinantur ad regimen Eccleſiæ, quod ad Apoſtolatus dignitatem pertinere diximus; quædam vero ad doctrinam. Ad regimen Eccleſiæ pertinent in generali quædam *opitulationes*, ideſt illi qui opem ferunt maioribus prælatis in univerſali regimine, ſicut archidiaconi Epiſcopis, ſecundum illud Philip. IV. 3. „ Adiuva illas quæ mecum labora„ verunt in Evangelio cum Clemente, & „ ceteris adiutoribus meis. “ In ſpeciali autem ponit *gubernationes*, ſicut ſunt parochiales ſacerdotes, quibus committitur gubernatio aliquarum particularium plebium. Prov. XI. 14. „ Ubi non eſt guber„ nator, corruet populus. “ Ad doctrinam autem pertinet ſecundario quod ſubdit, *Linguarum genera*, quantum ad illos qui variis linguis loquuntur magnalia, ut dicitur Act. II. ne ſcilicet propter varietatem idiomatum evangelica doctrina impediatur. Quantum vero ad amovendum impedimentum doctrinæ, quod poſſet provenire ex obſcuritate ſermonum, ſubdit, *Interpretationes ſermonum*. Infra XIV. 13. *Qui loquitur lingua, oret ut interpretetur*.

Deinde cum dicit, *Numquid omnes Apoſtoli?* manifeſtat diſtinctionem prædictarum miniſtrationum, dicens: *Numquid omnes* in Eccleſia ſunt *Apoſtoli?* quaſi dicat, non. *Numquid omnes Prophetæ? &c.* Ex quo patet diverſitas harum adminiſtrationum. Eccli. XXXIII. 11. „ In multitudine diſci„ plinæ Dominus ſeparavit eos: “ & XXXVII. 31. „ Non omnia omnibus expediunt. “

Deinde cum dicit, *Æmulamini autem chariſmata meliora*, ordinat eorum affectum circa prædicta ſpiritualia dona, dicens: Cum multa ſint dona Spiritus ſancti, ut dictum eſt, *æmulamini*, ideſt deſiderate, *chariſmata meliora*, ideſt gratias potiores, ut ſcilicet magis deſideretis ea quæ ſunt meliora, puta prophetiam quam donum linguarum, ut infra XIII. dicetur. I. ad Theſſ. ult. 21. „ Omnia probate: quod „ bonum eſt tenete. “ Et ne in præmiſſis donis eorum affectus quieſceret, ſubdit: *Et adhuc excellentiorem viam vobis demonſtro*, ſcilicet caritatem, qua directius in Deum itur. Pſalm. CXVIII. 32. „ Viam mandato„ rum tuorum cucurri. “ Eſa. XXX. 21. „ Hæc eſt via, ambulate in ea. “

CAPITIS DECIMITERTII

LECTIO I.

SI linguis hominum loquar, & Angelorum, caritatem autem non habeam; factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & noverim myſteria omnia, & omnem ſcientiam; & ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, caritatem autem non habuero; nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum, ita ut ardeam, caritatem autem non habuero; nihil mihi prodeſt.

APoſtolus gratiarum gratis datarum diſtinctionem aſſignavit, & miniſtrationum in quibus membra Eccleſiæ diſtinguuntur; hic agit de caritate quæ inſeparabiliter concomitatur gratiam gratum facientem: & quia promiſerat eis ſe demonſtraturum viam excellentiorem, oſtendit præeminentiam caritatis ad cetera gratuita dona: & primo quantum ad neceſſitatem, quia ſcilicet ſine caritate alia dona gratuita non ſufficiunt; ſecundo quantum ad utilitatem, quia ſcilicet per caritatem omnia mala vitantur, & omnia bona aguntur, ibi, *Caritas patiens eſt &c.* tertio quantum ad permanentiam, ibi, *Caritas numquam excidit*. Omnia autem dona gratuita reducere videtur Apoſtolus ad tria. Nam primo oſtendit quod donum linguarum, quod pertinet ad locutionem, ſine caritate non valet; ſecundo quod etiam non valent ea quæ pertinent ad cognitionem, ibi, *Et ſi habuero prophetiam*; tertio oſtendit idem de his quæ pertinent ad operationem, ibi, *Et ſi diſtribuero in cibos pauperum*

rum omnes facultates meas. Erat autem apud Corinthios multum deſiderabile donum linguarum, ut infra XIV. patebit; & ideo ab eo incipiens, dicit: Promiſi me demonſtraturum excellentiorem viam; & hoc primo patet in dono linguarum: quia *ſi linguis hominum*, ſcilicet omnium, *loquar*; ideſt, ſi habuero donum gratiæ, per quod loqui poſſim linguis omnium hominum; & ad maiorem abundantiam, ſubdit, *& Angelorum, caritatem autem non habeam*; *factus ſum velut æs ſonans, aut cymbalum tinniens*. Recta comparatione utitur. Anima enim per caritatem vivit, quæ vivit Deo, qui eſt animæ vita, ſecundum illud Deut. XXX. 20. „ Ipſe eſt vita tua. " Unde & I. Ioan. III. 14. dicitur: „ Tranſlati ſumus de morte ad vitam, quoniam diligimus fratres. „ Qui non diligit, manet in morte. " Recte ergo comparat loquelam caritate carentem, ſono rei mortuæ, ſcilicet æris, aut cymbali, qui licet clarum ſonum reddat, non tamen eſt vivus, ſed mortuus; ita etiam locutio hominis caritate carentis, quantumcumque ſit diſerta, tamen habetur pro mortua, quia non proficit ad meritum vitæ æternæ. Eſt autem differentia inter æs ſonans & cymbalum tinniens: quia æs cum ſit planum, ex percuſſione ſimplicem ſonum emittit; cymbalum autem cum ſit concavum, ex una percuſſione ſonum multiplicat, quod pertinet ad tinnitum. AEri ergo comparantur qui veritatem ſimpliciter pronuntiant; cymbalo vero qui veritatem multipliciter pronuntiant, multas rationes, & ſimilitudines apponendo, & concluſiones plurimas eliciendo, quæ tamen omnia ſine caritate habentur ut mortua. Conſiderandum eſt autem, quæ linguæ Angelorum dicantur. Nam cum lingua ſit membrum corporeum, & ad eius uſum pertineat donum linguarum, quod interdum lingua dicitur, ut patebit infra XIV. neutrum videtur Angelis competere, qui membra non habent. Poteſt ergo dici, quod per Angelos intelliguntur homines Angelorum officium habentes, qui ſcilicet aliis hominibus divina annuntiant, ſecundum illud Matth. II. 7. „ Labia ſacerdotis cuſtodiunt ſcientiam, „ & legem requirunt ex ore eius, quia „ Angelus Domini exercituum eſt. " Sub hoc ergo ſenſu dicitur: *Si linguis hominum loquar, & Angelorum*, ideſt non ſolum minorum, ſed etiam maiorum, qui alios docent. Poteſt etiam intelligi de ipſis incorporeis Angelis, prout in Pſalm. CIII. 4. dicitur: „ Qui facit Angelos ſuos ſpiritus. " Et quamvis non habeant linguam corpoream, per ſimilitudinem tamen lingua in eis dici poteſt vis qua manifeſtant aliis quod habent in mente. Eſt autem ſciendum, quod in cognitione mentis angelicæ aliquid eſt de quo ſuperiores Angeli non loquuntur inferioribus, neque e converſo, ſcilicet ipſa divina eſſentia, quam omnes immediate vident, Deo ſe omnibus monſtrante, ſecundum illud Hierem. XXXI. 34. „ Non docebit ultra vir proximum ſuum, „ & vir fratrem ſuum, dicens, Cognoſce „ Dominum: omnes enim cognoſcent me „ a minimo uſque ad maximum eorum: " aliquid autem eſt in cognitione mentis angelicæ de quo ſuperiores loquuntur inferioribus, ſed non e converſo; & huiuſmodi ſunt divinæ providentiæ myſteria, quorum plura cognoſcunt in ipſo Deo ſuperiores, qui clarius eum vident quam inferiores: unde ſuperiores de huiuſmodi inferiores inſtruunt, vel illuminant; quod locutio poteſt dici. Aliquid vero eſt in cognitione mentis angelicæ de quo ſuperiores loquuntur inferioribus, & e converſo; & huiuſmodi ſunt occulta cordium, quæ ex libero arbitrio dependent, quæ ſoli Deo patent, & his quorum ſunt, ſecundum illud ſupra II. II. *Quæ ſunt hominis, nemo novit niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt*: quæ in notitiam alterius deveniunt, eo cuius ſunt, manifeſtante, ſive ſit inferior, ſive ſuperior. Fit autem huiuſmodi manifeſtatio dum inferior Angelus ſuperiori loquitur, non per illuminationem, ſed per quemdam ſignificationis modum. Eſt enim in quolibet Angelo aliquid quod naturaliter ab altero Angelo cognoſcitur. Dum ergo id quod eſt naturaliter notum, proponitur ut ſignum eius quod eſt ignotum, manifeſtatur occultum; & talis manifeſtatio dicitur locutio, ad ſimilitudinem hominum, qui occulta cordium manifeſtant aliis per voces ſenſibiles, aut per quodcumque aliud corporale exterius apparens. Unde & ea quæ ſunt in Angelis naturaliter nota, inquantum aſſumuntur ad manifeſtationem occultorum, dicuntur ſigna, vel nutus. Poteſtas autem manifeſtandi conceptum ſuum hoc modo, metaphorice lingua nominatur.

Deinde cum dicit, *Et ſi habuero prophetiam*, oſtendit idem de his quæ pertinent ad cognitionem. Eſt autem attendendum, quod ſupra propoſuit quatuor dona gratuita ad cognitionem pertinentia, ſcilicet ſapientiam, ſcientiam, fidem, & prophetiam. Incipit ergo hic a prophetia, dicens: *Et ſi*

Digitized by Google

Et ſi habuero prophetiam, per quam divinitus occulta revelantur, ſecundum illud II. Pett. I. 21. „ Non enim voluntate humana allata eſt aliquando prophetia, ſed Spiritu ſancto inſpirati, locuti ſunt ſancti Dei „ homines. " Secundo quantum ad ſapientiam ſubdit: *Et noverim omnia myſteria*, ideſt occulta divinitatis, quod pertinet ad ſapientiam, ſecundum illud ſupra II. 7. *Loquimur Dei ſapientiam in myſterio abſconditam*. Tertio quantum ad ſcientiam dicit, *Et omnem ſcientiam*, ſive humanitus acquiſitam, ſicut habuerunt Philoſophi; ſive divinitus infuſam, ſicut habuerunt eam Apoſtoli. Sap. VII. 17. „ Dedit mihi eorum „ quæ ſunt veram ſcientiam. " Quarto quantum ad fidem ſubdit: *Et ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam*. Poteſt autem exponi id quod dicit, *Omnem fidem*, ideſt omnium articulorum; ſed melius eſt ut exponatur, *Omnem*, ideſt perfectam fidem, propter illud quod ſubditur, *Ita ut montes transferam*: dicitur enim Matth. XVII. 19. „ Si habueritis fidem ſicut gra„ num ſinapis, dicetis monti huic, Tranſi „ hinc, & tranſibit. " Et quamvis granum ſinapis ſit minimum quantitate, non tamen intelligitur parva, ſed perfecta fides grano ſinapis comparari. Dicitur enim Matth. XXI. 21. „ Si habueritis fidem, & non hæ„ ſitaveritis, non ſolum de ficulnea facie„ tis, ſed etiam ſi monti huic dixeritis, „ Tolle, & iacta te in mari, fiet. " Fides ergo quæ non hæſitat, grano ſinapis comparatur, quod quanto magis atteritur, tanto magis eius fortitudo ſentitur.

Obiiciunt autem aliqui, quod cum multi ſancti perfectam fidem habuerunt, nullus legitur montes ttanſtuliſſe.

Quod quidem ſolvitur per id quod ſupra XII. 7. dictum eſt: *Unicuique datur manifeſtatio Spiritus ad utilitatem*. Illo enim modo, loco, & tempore miracula per gratiam Spiritus ſancti fiunt quo Eccleſiæ (a) requirit utilitas. Fecerunt autem ſancti multa maiora quam translationem montium, prout erat fidelibus utile; puta ſuſcitando mortuos, dividendo mare, & alia huiuſmodi opera faciendo: & hoc etiam feciſſent, ſi neceſſitas affuiſſet. Poteſt etiam hoc transferri ad expulſionem dæmonum de humanis corporibus, qui montes dicuntur propter ſuperbiam. Hier. XIII. 16. „ Antequam offendant pedes veſtri ad montes ca„ liginoſos: " & Ir. 25. „ Ecce ego ad te, „ mons peſtifer, qui corrumpis univerſam „ terram. "

Attribuitur autem operatio miraculorum fidei non hæſitanti, quia fides innititur omnipotentiæ, per quam miracula fiunt. *Si*, inquam, *habuero* omnia prædicta ad perfectionem intellectus pertinentia, *caritatem autem non habuero*, per quam perficitur voluntas, *nihil ſum*, ſcilicet ſecundum eſſe gratiæ, de quo dicitur Epheſ. II. 10. „ Ipſius ſumus factura, creati in Chriſto „ Ieſu in operibus bonis. " Unde & contra quemdam dicitur Ezech. XXVIII. 19. „ Ni„ hil factus es, & non eris in perpetuum. " Quod quidem fit propter defectum caritatis, per quam homo bene utitur intellectu perfecto. Sine caritate autem eius uſus bonus non eſt. Unde & ſupra VIII. dicitur quod ſcientia inflat, caritas autem ædificat. Eſt autem (b) notandum, quod Apoſtolus hic loquitur de ſapientia, & ſcientia, ſecundum quod pertinent ad dona gratiæ gratis datæ, quæ ſine caritate eſſe poſſunt: nam ſecundum quod computantur inter ſeptem dona Spiritus ſancti, numquam ſine caritate habentur. Unde & Sap. I. 4. dicitur: „ In malevolam animam non in„ trabit ſapientia: " & ibid. X. 10. dicitur: „ Dedit illi ſcientiam ſanctorum. " De prophetia autem, & fide manifeſtum eſt quod ſine caritate haberi poſſunt.

Sed notandum eſt hic, quod fides firma, etiam ſine caritate miracula facit. Unde Matth. VII. 22. dicentibus: „ Nonne in no„ mine tuo prophetavimus, & multas vir„ tutes fecimus? " dicitur: „ Numquam „ novi vos. " Spiritus enim ſanctus operatur virtutes etiam per malos, ſicut & per eos loquitur veritatem.

Deinde cum dicit, *Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas*, oſtendit idem in his quæ pertinent ad opera, quæ conſiſtunt in hoc quod homo faciat bona, ſecundum illud Galat. VI. 9. „ Bonum facientes, non „ deficiamus; " & in hoc quod patienter ſuſtineat mala, ſecundum illud Pſal. XCI. 15. „ Bene patientes erunt, ut annun„ tient. " Inter cetera vero bona opera, magis commendantur opera pietatis, ſecundum illud I. ad Timoth. IV. 18. „ Pietas „ ad omnia utilis eſt. " Circa quod opus quatuor conditiones deſignat: quarum prima eſt quod opus pietatis non totum congregetur in unum, ſed dividatur in plures, ſecundum illud Pſalm. CII 9. „ Diſperſit, „ dedit pauperibus: " & hoc deſignatur cum dicitur, *Si diſtribuero*. Secundo ut opus pietatis fiat ad ſubveniendum neceſſitati, non ad ſerviendum ſuperfluitati, ſecun-

(a) *Al.* requiritur. (b) *Al.* attendendum.

Digitized by Google

cundum illud Eſa. lviii. 7. „ Frange eſurienti panem tuum : “ & hoc deſignatur cum dicitur , *In cibos* . Tertio ut opus pietatis exhibeatur indigentibus , ſecundum illud Luc. xiv. 13. „ Cum facis convivium , voca pauperes : “ & hoc deſignatur cum dicitur , *Pauperum*. Quarto ad perfectionem pertinet ut homo omnia bona ſua in opera pietatis expendat , ſecundum illud Matth. xix. 21. „ Si vis perfectus eſſe , vade , & vende omnia quæ habes , & da pauperibus : “ & hoc deſignatur cum dicitur , *Omnes facultates meas*. Inter mala vero quæ quis ſuſtinet patienter , potiſſimum eſt martyrium: unde dicitur Matth. v. 10. „ Beati qui perſecutionem patiuntur propter iuſtitiam. “ Quod etiam quadrupliciter commendat . Primo quidem quia laudabilius eſt quod neceſſitate imminente , puta propter defenſionem fidei , ſeipſum offerat paſſioni , quam ſi deprehenſus patiatur: & ideo dicit , *Si tradidero*: ſicut & de Chriſto dicitur Epheſ. v. 2. „ Tradidit ſemetipſum pro nobis. “ Secundo quia gravior eſt corporis humani iactura quam rerum, de quo tamen quidam commendantur Hebr. x. 34. „ Rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſtinuiſtis. “ Et ideo dicit, *Corpus*. Eſa. l. 6. „ Dedi corpus meum percutientibus. “ Tertio laudabilius eſt quod aliquis exponat corpus ſuum ſupplicio, quam corpus filii , vel cuiuſcumque propinqui , de quo tamen commendatur quædam mulier II. Machab. vii. 20. „ Supra modum videtur mirabilis, & bonorum memoria digna , quæ pereuntes ſeptem filios ſub unius diei tempore conſpiciens, bono animo ferebat. “ Et ideo dicit, *Meum*. Iudic. v. 9. „ Qui propria voluntate obtuliſtis vos diſcrimini pro Domino. “ Quarto redditur martyrium laudabilius ex acerbitate pœnæ , de quo ſubditur , *Ita ut ardeam* , ſicut Laurentius . Eccli. l. 9. „ Quaſi ignis effulgens, & thus ardens in igne. “ Si, inquam , prædicta opera tam excellentia fecero , *caritatem autem non habuero* , vel quia ſimul cum prædictis operibus adeſt voluntas peccandi mortaliter , vel quia fiunt propter inanem gloriam; *nihil mihi prodeſt* , ſcilicet quantum ad meritum vitæ æternæ , quæ ſolis diligentibus Deum repromittitur, ſecuudum illud Iob xxxvi. 33. „ Annunciat de ea amico ſuo, quod poſſeſſio eius ſit. “ Et notandum , quod locutionem , quæ eſt vox animalis, ſi ſit ſine caritate , comparat non exiſtenti; opera autem quæ fiunt propter fidem, ſi ſint ſine caritate , dicit eſſe infructuoſa. Sap. iii. 11. Vacua eſt ſpes eorum , & labores ſine fructu. “

LECTIO II.

Caritas patiens eſt, benigna eſt; caritas non æmulatur , non agit perperam , non inflatur, non eſt ambitioſa, non quærit quæ ſua ſunt , non irritatur , non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate, congaudet autem veritati. Omnia ſuffert, omnia credit, omnia ſperat, omnia ſuſtinet.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit caritatem eſſe adeo neceſſariam quod ſine ea nullum ſpirituale donum ſufficiat ad ſalutem; hic oſtendit eam adeo eſſe utilem, & efficacis virtutis quod per eam cuncta opera virtutis implentur : & primo præmittit duo quaſi generalia ; ſecundo ſubiungit in ſpeciali virtutum opera quæ per caritatem complentur, ibi, *Caritas non æmulatur &c.* Circa primum duo facit. Nam omnis virtus conſiſtit in hoc quod aliqui in operando bene ſe habeant in ſuſtinendo mala , vel in operando bona . Quantum ergo ad tolerantiam malorum dicit: *Caritas patiens eſt*; ideſt, facit patienter tolerari mala . Cum enim homo diligit aliquem propter eius amorem, de facili tolerat quæcumque difficilia ; & ſimiliter qui diligit Deum , propter eius amorem patienter tolerat quæcumque adverſa. Unde & Cantic. viii. 7. dicitur : „ Aquæ multæ non poterunt extinguere caritatem, nec flumina obruent eam. “ Iac. 1. 5. „ Patientia opus perfectum habet. “ Quantum autem ad operationem bonorum ſubdit , *Benigna eſt* . Benignitas autem dicitur quaſi bona igneitas , ut ſcilicet ſicut ignis liquefaciendo effluere facit , ita caritas hoc efficit ut bona quæ homo habet , non ſibi ſoli retineat , ſed ad alios derivet , ſecundum illud Prov. v. 16. „ Deriventur fontes tui foras , & in plateis aquas tuas divide: “ quod quidem caritas facit : unde I. Ioan. iii. 17. dicitur: „ Qui habuerit ſubſtantiam huius mundi, & viderit fratrem ſuum neceſſe habere, & clauſerit viſcera ſua ab eo ; quomodo caritas Dei manet in eo ? “ Unde & Epheſ. iv. 32. dicitur: „ Eſtote in-

„ vicem benigni, & miſericordes: " & Sap. 1. 6. dicitur: „ Benignus eſt ſpiritus „ ſapientiæ. "

Deinde cum dicit, *Caritas non æmulatur &c.* proponit in ſpeciali virtutum opera quæ caritas efficit: & quia ad virtutem duo pertinent, ſcilicet abſtinere a malo, & facere bonum, ſecundum illud Pſalm. xxxiii. 15. „ Declina a malo, & fac bo„ num: " &. Eſa. 1. 16. „ Quieſcite age„ re perverſe, diſcite bene facere: " primo oſtendit quomodo caritas facit omnia mala vitare; ſecundo quomodo facit omnia bona efficere, ibi, *Congaudet autem veritati.* Malum autem efficaciter non poteſt homo Deo facere, ſed ſolum ſibi, & proximo, ſecundum illud Iob xxxv. 6. „ Si peccave„ ris, quid ei nocebis? " & poſtea ſubditur verſ. 8. „ Homini qui ſimilis tui eſt, nocebit „ impietas tua. " Primo ergo oſtendit quomodo per caritatem vitantur mala quæ ſunt contra proximum; ſecundo quomodo vitantur mala quibus aliquis deordinatur in ſeipſo, ibi, *Non inflatur &c.* Malum autem quod eſt contra proximum, poteſt eſſe in affectu, & in effectu. In affectu autem præcipue eſt cum per invidiam quis dolet de bonis proximi; quod directe contrariatur caritati, ad quam pertinet quod homo diligat proximum ſuum ſicut ſeipſum, ut habetur Levit. xix. Et ideo ad caritatem pertinet ut ſicut homo gaudet de bonis propriis, ita gaudeat de bonis proximi. Ex quo ſequitur quod caritas excludat invidiam: & hoc eſt quod dicit: *Caritas non æmulatur*; ideſt, non invidet, quia ſcilicet facit cavere invidiam. Unde & in Pſalm. xxxvi. 1. dicitur: „ Noli æmulari in malignanti„ bus: " & Proverb. xxiii. 17. „ Non „ æmuletur cor tuum peccatores. " Quantum ad effectum ſubdit: *Non agit perperam*, ideſt perverſe contra aliquem. Nullus enim iniuſte agit contra illum quem diligit ſicut ſeipſum. Eſa. 1. 16. „ Quieſcite agere per„ verſe. "

Deinde cum dicit, *Non inflatur &c.* oſtendit quomodo caritas facit vitare mala quibus aliquis deordinatur in ſeipſo: & primo quantum ad paſſiones; ſecundo quantum ad electionem, ibi, *Non cogitat malum.* Oſtendit ergo primo quod caritas repellit inordinatam paſſionem quantum ad tria. Primo quidem quantum ad ſuperbiam, quæ eſt inordinatus appetitus propriæ excellentiæ. Tunc autem inordinate ſuam excellentiam quis appetit quando non ſufficit ei contineri in eo gradu qui ſibi eſt a Deo præſtitus. Et ideo dicitur Eccli. x. 14. „ Initium ſuperbiæ hominis apoſtatare „ a Deo. " Quod quidem fit dum homo non vult contineri ſub regula ordinationis divinæ; & hoc repugnat caritati, qua quis ſuper omnia Deum diligit. Coloſ. ii. 18. „ Inflatus ſenſu carnis ſuæ, & non tenens „ caput, ex quo totum corpus per nexus, „ & coniunctiones ſubminiſtratum, & „ conſtructum, creſcit in augmentum Dei. " Recte autem ſuperbia inflationi comparatur. Nam id quod inflatur, non habet ſolidam magnitudinem, ſed apparentem; ita ſuperbi videntur quidem eſſe ſibi magni, cum tamen vera magnitudine careant, quæ non poteſt eſſe abſque ordine divino. Sap. iv. 19. „ Dirumpet illos inflatos ſine vo„ ce. " Eſt autem principalis ſuperbiæ filia, ambitio, per quam aliquis quærit præeſſe; quam etiam caritas excludit, quæ potius proximis eligit miniſtrare, ſecundum illud Galat. v. 13. „ Per caritatem ſpiritus ſer„ vite invicem. " Et ideo ſubdit: *Non eſt ambitioſa*; ideſt, facit hominem ambitionem vitare. Eccli. vii. 4. „ Noli quærere ab „ homine ducatum, neque a Rege cathe„ dram honoris. " Secundo oſtendit quomodo caritas excludit inordinationem cupiditatis, cum dicit: *Non quærit quæ ſua ſunt*: ut intelligatur cum præciſione, ideſt neglectis bonis aliorum: nam qui diligit alios ſicut ſeipſum, bona aliorum quærit, ſicut & ſui ipſius. Unde & ſupra x. 33. Apoſtolus dixit: *Non quærens quod mihi utile eſt, ſed quod multis, ut ſalvi fiant*: contra quod de quibuſdam dicitur Philip. ii. 21. „ Omnes quæ ſua ſunt quærunt, non „ quæ Ieſu Chriſti. " Poteſt & aliter intelligi. *Non quærit quæ ſua ſunt*; ideſt, non repetit ea quæ ſunt ſibi ablata, ſcilicet in iudicio cum ſcandalo: quia magis amat ſalutem proximi quam pecuniam, ſecundum illud Philip. ult. 17. „ Non quæ„ ro datum, ſed requiro fructum abundan„ tem in iuſtitia veſtra. " Quod tamen qualiter intelligendum ſit, ſupra vi. dictum eſt. Tertio oſtendit quomodo caritas excludat inordinationem iræ, dicens: *Non irritatur*; ideſt, non provocatur ad iram. Eſt enim ira inordinatus appetitus vindictæ. Ad caritatem autem pertinet magis remittere offenſas quam ſupra modum, aut inordinate vindicari, ſecundum illud Coloſ. iii. 13. „ Donantes vobiſmetipſis, ſi quis „ adverſus aliquem habet querelam. " Iac. 1. 20. „ Ira viri iuſtitiam Dei non opera„ tur. "

Deinde cum dicit, *Non cogitat malum*, oſtendit quomodo per caritatem excluditur

tur inordinatio electionis. Eſt autem electio, ut dicitur in III. Ethic. (cap. v.) appetitus præconſiliati. Tunc ergo homo peccat ex electione, & non ex paſſione, quando ex conſilio rationis affectus eius provocatur ad malum. Caritas ergo primo quidem excludit perverſitatem conſilii: & ideo dicit: *Non cogitat malum*; ideſt, non permittit excogitare quomodo aliquis perficiat malum. Mich. II. 1. „ Væ qui cogitatis inutile, & operamini malum in „ cubilibus veſtris. “ Eſa. I. 16. „ Auferte malum cogitationum veſtrarum ab „ oculis meis. “ Vel *caritas non cogitat malum*, quia non permittit hominem per varias ſuſpiciones, & temeraria iudicia cogitare malum de proximo. Matth. IX. 4. „ Ut quid cogitatis mala in cordibus veſtris? “ Secundo caritas excludit inordinatum affectum malorum, cum dicit: *Non gaudet ſuper iniquitate*. Ille enim qui ex paſſione peccat, cum quodam remorſu, & dolore peccatum committit; ſed ille qui peccat ex electione, gaudet ex hoc ipſo quod peccatum committit, ſecundum illud Prov. II. 14. „ Qui lætantur cum male fecerint, „ & exultant in rebus peſſimis. “ Hoc autem caritas impedit, inquantum eſt amor ſummi boni, cui repugnat omne peccatum. Vel dicit, quod caritas *non gaudet ſuper iniquitate*, ſcilicet a proximo commiſſa; quinimmo de ea luget, inquantum contrariatur proximorum ſaluti, quam cupit. II. Corinth. XII. 21. „ Ne iterum cum venero, „ humiliet me Deus apud vos, & lugeam „ multos ex his qui ante peccaverunt. “

Deinde cum dicit, *Congaudet autem veritati*, oſtendit quomodo caritas facit operari bonum: & primo quantum ad proximum; ſecundo quantum ad Deum, ibi, *Omnia credit*. Quantum ad proximum autem homo operatur bonum dupliciter. Primo quidem gaudendo de bonis eius; & quantum ad hoc dicit: *Congaudet autem veritati*, ſcilicet proximi, vel vitæ, vel doctrinæ, vel iuſtitiæ, ex eo quod proximum diligit ſicut ſeipſum. III. Ioan. III. „ Gaviſus ſum valde „ de venientibus fratribus, & teſtimonium „ perhibentibus veritati tuæ, ſicut in caritate „ te ambulas. “ Secundo in hoc quod homo mala proximi ſuſtinet prout decet; & quantum ad hoc dicit: *Omnia ſuffert*; ideſt, abſque turbatione ſuſtinet omnes defectus proximorum, vel quæcumque adverſa. Rom. XV. 1. „ Debemus nos firmiores, „ imbecillitates infirmorum ſuſtinere. “ Galat. VI. 2. „ Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis legem Chriſti, “ ſcilicet caritatem. Deinde cum dicit, *Omnia credit*, oſtendit quomodo caritas faciat operari bonum in comparatione ad Deum: quod quidem fit præcipue per virtutes theologicas, quæ habent Deum pro obiecto. Sunt autem præter caritatem duæ virtutes theologicæ, ut infra dicetur, ſcilicet fides, & ſpes. Quantum ergo ad fidem dicit: *Omnia credit*, ſcilicet quæ divinitus traduntur. Gen. XV. 6. „ Credidit „ Abraham Deo, & reputatum eſt ei ad „ iuſtitiam. “ Credere vero omnia quæ ab homine dicuntur, eſt levitatis, ſecundum illud Eccli. XIX. 4. „ Qui cito credit, levis eſt corde. “ Quantum autem ad ſpem dicit: *Omnia ſperat*, quæ ſcilicet promittuntur a Deo. Eccli. II. 9. „ Qui timetis Deum, ſperate in eum. “ Et ne ſpes frangatur per dilationem, ſubdit: *Omnia ſuſtinet*; ideſt, patienter expectat quæ promittuntur a Deo, quamvis dilata, ſecundum illud Habac. II. 3. „ Si moram „ fecerit, expecta eum. “ Pſal. XXVI. 14. „ Confortetur cor tuum, & ſuſtine Dominum. “

LECTIO III.

Caritas numquam excidit; ſive prophetiæ evacuabuntur, ſive linguæ ceſſabunt, ſive ſcientia deſtruetur. Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. Cum autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt. Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus ſum vir, evacuavi quæ erant parvuli.

Poſtquam Apoſtolus oſtendit quod caritas excellit alia dona Spiritus ſancti neceſſitate, & fructuoſitate; hic oſtendit excellentiam caritatis ad alia dona quantum ad permanentiam: & circa hoc tria facit. Primo proponit differentiam caritatis ad alia dona Spiritus ſancti quantum ad permanentiam; ſecundo probat quod dixerat, ibi, *Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus*; tertio infert concluſionem intentam, ibi, *Nunc autem manent fides, ſpes, caritas*. Circa primum duo facit.

cit. Primo proponit permanentiam caritatis; ſecundo ceſſationem aliorum donorum, ibi, *Sive prophetiæ evacuabuntur*. Dicit ergo primo: *Caritas numquam excidit*: quod quidam male intelligentes, (a) in errorem ceciderunt, dicentes, quod caritas ſemel habita, numquam poteſt amitti; cui videtur conſonare quod dicitur I. Ioan. III. 9. „ Omnis qui natus eſt ex Deo, peccatum non facit, quoniam ſemen ipſius in eo manet. " Sed huius dicti primo quidem ſententia falſa eſt: poteſt enim aliquis caritatem habens, a caritate excidere per peccatum, ſecundum illud Apocal. II. 4. „ Caritatem tuam primam reliquiſti. Memor eſto itaque unde excideris, & age pœnitentiam. " Et hoc ideo eſt quia caritas recipitur in anima hominis ſecundum modum ipſius, ut ſcilicet poſſit ea uti, vel non uti. Dum vero ea utitur homo, peccare non poteſt, quia uſus caritatis eſt dilectio Dei ſuper omnia: & ideo nihil reſtat propter quod homo Deum offendat; & per hunc modum intelligitur verbum Ioannis inductum. Secundo prædicta ſententia non eſt ſecundum intentionem Apoſtoli: quia non loquitur hic de ceſſatione donorum ſpiritualium per peccatum mortale, ſed potius de ceſſatione donorum ſpiritualium quæ pertinent ad hanc vitam, per gloriam ſupervenientem: unde ſenſus Apoſtoli eſt: *Caritas numquam excidit*, quia ſcilicet ſicut eſt in ſtatu viæ, ita permanebit in ſtatu patriæ, & cum augmento, ſecundum illud Eſa. XXXI. 9. „ Dixit Dominus cuius ignis eſt in Sion (ſcilicet in Eccleſia militante) & caminus eius in Hieruſalem, " ideſt in pace cæleſtis patriæ.

Deinde cum dicit, *Sive prophetiæ evacuabuntur*, proponit ceſſationem aliorum donorum ſpiritualium, & ſpecialiter eorum quæ præcipua videntur. Primo quantum ad prophetiam dicit: *Sive prophetiæ evacuabuntur*, ideſt ceſſabunt, quia ſcilicet in futura gloria, prophetia locum non habebit propter duo. Primo quidem quia prophetia reſpicit futurum; ſtatus autem ille non expectabit aliquid in futurum, ſed erit finale complementum omnium eorum quæ ante fuerant prophetata. Unde in Pſal. XLVII. 9. dicitur: „ Sicut audivimus (ſcilicet per Prophetas) ita & vidimus (præſentialiter) in civitate Domini virtutum. " Secundo quia prophetia eſt cum cognitione figurali, & ænigmatica, quæ ceſſabit in patria: unde dicitur Num. XII. 6. „ Si quis fuerit inter vos Propheta Domini, per ſomnium, aut in viſione apparebo ei, vel per ſomnium loquar ad illum: " & Oſeæ XII. 10. In manibus Prophetarum aſſimilatus ſum. " Secundo quantum ad donum linguarum dicit: *Sive linguæ ceſſabunt*. Quod quidem non eſt intelligendum quantum ad ipſa membra corporea, quæ linguæ dicuntur, ut dicitur infra XV. 52. *Mortui reſurgent incorrupti*, ideſt abſque diminutione membrorum; neque etiam intelligendum eſt quantum ad uſum linguæ corporeæ: eſt enim futura in patria laus vocalis, ſecundum illud Pſalm. CXLIX. 6. „ Exaltationes Dei in gutture eorum: " ut Gloſſa ibidem exponit. Eſt ergo intelligendum quantum ad donum linguarum, quo ſcilicet aliqui in primitiva Eccleſia linguis variis loquebantur, ut dicitur Act. I. in futura enim gloria quilibet quamlibet linguam intelliget: unde non erit neceſſarium variis linguis loqui. Nam etiam a primordio generis humani, ut dicitur Gen. XI. unus erat ſermo, & unum labium omnibus; quod multo magis erit in ultimo ſtatu, in quo erit unitas conſummata. Tertio quantum ad ſcientiam ſubdit: *Sive ſcientia deſtruetur*.

Ex quo quidam accipere voluerunt, quod ſcientia acquiſita, totaliter perditur cum corpore. Ad cuius veritatis inquiſitionem conſiderare oportet, quod duplex eſt vis cognitiva, ſcilicet vis ſenſitiva, & vis intellectiva: inter quas eſt differentia: quia vis ſenſitiva eſt actus organi corporalis, & ideo neceſſe eſt quod deſinat corpore corrupto; vis autem intellectiva non eſt actus organi corporei, ut probatur in III. de Anima, & ideo neceſſe eſt quod maneat corpore corrupto. Si ergo aliquid ſcientiæ acquiſitæ conſervetur in parte animæ intellectivæ, neceſſe eſt quod id permaneat poſt mortem. Quidam ergo poſuerunt quod ſpecies intelligibiles non conſervantur in intellectu poſſibili niſi quamdiu intelligit. Conſervantur autem ſpecies phantaſmatum in potentiis animæ ſenſitivæ, puta in memorativa, & imaginativa, ita ſcilicet quod ſemper intellectus poſſibilis quando de novo vult intelligere etiam quæ prius intellexit, indigeat abſtrahere a phantaſmatibus per lumen intellectus agentis; & ſecundum hoc conſequens eſt quod ſcientia hic acquiſita non remaneat poſt mortem. Sed hæc propoſitio eſt primo quidem contra ra-

(a) *Al.* in errore exciderunt.

rationem. Manifeſtum eſt enim quod ſpecies intelligibiles in intellectu poſſibili recipiuntur ad minus dum actu intelligit. Quod autem recipitur in aliquo, eſt in eo per modum recipientis. Cum ergo ſubſtantia intellectus poſſibilis ſit immutabilis, & fixa, conſequens eſt quod ſpecies intelligibiles remaneant in eo immobiliter. Secundo eſt contra auctoritatem Ariſtotelis in III. de Anima, qui dicit, quod cum intellectus poſſibilis eſt ſciens unumquodque, tunc etiam eſt intelligens in potentia. Et ſic patet quod habet ſpecies intelligibiles, per quas dicitur ſciens, & tamen adhuc eſt in potentia ad intelligendum in actu: & ita ſpecies intelligibiles ſunt in intellectu poſſibili etiam quando non intelligit actu. Unde etiam ibidem Philoſophus dicit, quod anima intellectiva eſt locus ſpecierum, quia ſcilicet in ea conſervantur ſpecies intelligibiles. Indiget tamen in hac vita convertere ſe ad phantaſmata, ad hoc quod actu intelligat, non ſolum ut abſtrahat ſpecies a phantaſmatibus, ſed etiam ut ſpecies habitas phantaſmatibus applicet: cuius ſignum eſt quod læſo organo virtutis imaginativæ, vel etiam memorativæ, non ſolum impeditur homo ab acquiſitione novæ ſcientiæ, ſed etiam ab uſu ſcientiæ prius habitæ. Sic ergo remanet ſcientia in anima poſt corporis mortem quantum ad ſpecies intelligibiles, non autem quantum ad inſpectionem phantaſmatum; quibus anima ſeparata non indigebit, habens eſſe, & operationem abſque corporis communione. Et ſecundum hoc Apoſtolus hic dicit, quod ſcientia deſtruetur, ſcilicet ſecundum converſionem ad phantaſmata. Unde & Eſa. XXIX. 14. dicitur: „ Peribit ſapientia a ſapientibus, & intellectus prudentium eius abſcondetur. “

Deinde cum dicit, *Ex parte enim cognoſcimus*, probat quod dixerat: & primo inducit probationem; ſecundo manifeſtat ea quæ in probatione continentur, ibi, *Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus &c.* Inducit ergo primo ad probandum propoſitum, talem rationem. Adveniente perfecto ceſſat imperfectum; ſed dona alia præter caritatem habent imperfectionem: ergo ceſſabunt ſuperveniente perfectione gloriæ. Primo ergo proponit minorem propoſitionem quo ad imperfectionem ſcientiæ, cum dicit: *Ex parte enim cognoſcimus*, ideſt imperfecte: nam pars habet rationem imperfecti. Et hoc præcipue verificatur quantum ad cognitionem Dei, ſecundum illud Iob XXXVI. 26. „ Ecce Deus magnus vincens ſcientiam noſtram: “ & XXVI. 14. „ Ecce hæc ex parte dicta ſunt viarum eius. “ Proponit etiam imperfectionem prophetiæ, cum ſubdit: *Et ex parte*, ideſt imperfecte, *prophetamus*: eſt enim prophetia cognitio cum imperfectione, ut dictum eſt. Tacet autem de dono linguarum, quod eſt imperfectius his duobus, ut infra XIV. patebit. Secundo ponit maiorem, dicens: *Cum autem venerit quod perfectum eſt*, ideſt perfectio gloriæ, *evacuabitur quod ex parte eſt*; ideſt, omnis imperfectio tolletur: de qua perfectione dicitur I. Pet. ult. 10. „ Modicum paſſos ipſe perficiet. “ Sed ſecundum hoc videtur quod etiam caritas evacuetur per futuram gloriam, quia ipſa eſt imperfecta in ſtatu viæ per comparationem ad ſtatum patriæ.

Dicendum ergo, quod imperfectio dupliciter ſe habet ad id quod dicitur imperfectum. Quandoque enim eſt de ratione eius, quandoque vero non, ſed accidit ei; ſicut imperfectio eſt de ratione pueri, non autem de ratione hominis; & ideo adveniente perfecta ætate, ceſſat quidem pueritia, ſed humanitas fit perfecta. Imperfectio eſt ergo de ratione ſcientiæ, prout hic de Deo habetur, inquantum ſcilicet cognoſcitur ex ſenſibilibus; & ſimiliter de ratione prophetiæ, inquantum eſt cognitio figuralis, & in futurum tendens: non eſt autem de ratione caritatis, ad quam cognitum bonum diligere pertinet; & ideo ſuperveniente perfectione gloriæ ceſſat prophetia, & ſcientia; caritas autem non ceſſat, ſed magis perficitur: quia quanto perfectius cognoſcetur (a) Deus, tanto etiam perfectius amabitur.

Deinde cum dicit, *Cum eſſem parvulus &c.* manifeſtat ea quæ præmiſſa ſunt: & primo manifeſtat maiorem, ſcilicet quod veniente perfecto, ceſſat imperfectum; ſecundo manifeſtat minorem, ſcilicet quod ſcientia, & prophetia ſint imperfecta, ibi, *Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate*. Oſtendit autem primum per ſimilitudinem perfecti, & imperfecti, quod invenitur in ætate corporali: unde & primo deſcribit imperfectum ætatis corporalis, dicens: *Cum eſſem parvulus*, ſcilicet ætate, *loquebar ut parvulus*, ideſt prout congruit parvulo, ſcilicet balbutiendo: unde propter naturalem defectum locutionis qui eſt in parvulis, commendatur ſapientia Sap. X. quod linguas infantium facit diſertas: & ut parvulus loquitur qui vana loquitur: Pſal.

(a) *Al. emittitur* Deus.

Pſal. xi. 3. „ Vana locuti ſunt unuſquiſ- „ que ad proximum ſuum. " Quantum vero ad iudicium ſubdit: *Sapiebam ut parvulus*; ideſt, approbabam, vel reprobabam aliqua ſtulte, ut faciunt parvuli, qui quandoque pretioſa contemnunt, & vilia appetunt, ut dicitur Prov. 1. 22. „ Uſquequo „ parvuli diligitis infantiam, & ſtulti ea „ quæ ſunt ſibi noxia cupient? " Sapiunt ergo ut parvuli qui ſpiritualibus contemptis, terrenis inhærent: de quibus dicitur Phil. iii. 19. „ Gloria in confuſione eo- „ rum qui terrena ſapiunt. " Quantum autem ad rationis diſcurſum dicit: *Cogitabam ut parvulus*, ideſt aliqua vana: unde & in Pſalm. xciii. 11. dicitur: „ Dominus ſcit „ cogitationes hominum quoniam vanæ ſunt." Et videtur Apoſtolus ordine præpoſtero hæc tria ponere: nam locutio præexigit iudicium ſapientiæ; iudicium vero præſupponit cogitationes rationis. Et hoc ſatis congruit imperfectioni puerili, in qua eſt locutio ſine iudicio, & iudicium ſine deliberatione. Poteſt autem referri quod dicit, *Loquebar ut parvulus*, ad donum linguarum; cum dicit, *Sapiebam ut parvulus*, ad donum prophetiæ; quod autem ſubdit, *Cogitabam ut parvulus*, ad donum ſcientiæ. Secundo ponit id quod pertinet ad perfectionem ætatis, dicens: *Quando autem factus ſum vir*, ideſt quando perveni ad perfectam, & virilem ætatem, *evacuavi*, ideſt abieci, *quæ erant parvuli*: quia, ut dicitur Eſa. lxv. 20. „ puer centum annorum morietur, & peccator cen- „ tum annorum maledictus erit. " Et eſt attendendum, quod Apoſtolus hic comparat ſtatum præſentem pueritiæ propter imperfectionem, ſtatum autem futuræ gloriæ propter perfectionem virili ætati.

L E C T I O IV.

Videmus nunc per ſpeculum in ænigmate, tunc autem facie ad faciem. Nunc cognoſco ex parte, tunc autem cognoſcam ſicut & cognitus ſum. Nunc autem manent fides, ſpes, caritas, tria hæc; maior autem horum eſt caritas.

Hic loquitur de viſione quæ eſt cognitio Dei. Unde omnia præcedentia dona evacuanda, ſunt intelligenda ſecundum quod ordinantur ad cognitionem Dei. Circa hoc duo facit. Primo enim probat id quod intendit in generali; ſecundo in ſpeciali de ſeipſo, ibi, *Nunc cognoſco ex parte*. Dicit ergo: Dixi, quod ex parte cognoſcimus, quia *nunc videmus per ſpeculum in ænigmate*; *ſed tunc*, ſcilicet in patria, videbimus *facie ad faciem*.

Ubi primo conſiderandum eſt, quid ſit videre per ſpeculum in ænigmate; ſecundo quid ſit videre facie ad faciem. Sciendum eſt ergo, quod ſenſibile aliquid poteſt tripliciter videri, ſcilicet aut per ſui præſentiam in re vidente, ſicut ipſa lux quæ præſens eſt oculo; aut per præſentiam ſuæ ſimilitudinis in ſenſu immediate derivatam ab ipſa re; ſicut albedo quæ eſt in pariete, videtur, non exiſtente (a) ipſa albedine præſentialiter in oculo, ſed eius ſimilitudine, licet ipſa ſimilitudo non videatur ab eo: aut per præſentiam ſimilitudinis non immediate derivatæ ab ipſa re, ſed derivatæ a ſimilitudine rei in aliquid aliud; ſicut cum videtur aliquis homo per ſpeculum: non enim ſimilitudo hominis immediate eſt in oculo, ſed ſimilitudo hominis reſultantis in ſpeculo. Per hunc ergo modum loquendo de viſione Dei, dico, quod naturali cognitione ſolus Deus videt ſeipſum: quia in Deo idem eſt ſua eſſentia, & ſuus intellectus; & ideo ſua eſſentia eſt præſens ſuo intellectui. Sed ſecundo modo forte Angeli naturali cognitione Deum vident, inquantum ſimilitudo divinæ eſſentiæ relucet immediate in eos. Tertio vero modo cognoſcimus nos Deum in vita iſta, inquantum inviſibilia Dei per creaturas cognoſcimus, ut dicitur Rom. 1. & ita tota creatura eſt nobis ſicut ſpeculum quoddam: quia ex ordine, & bonitate, & magnitudine, quæ in rebus a Deo cauſata ſunt, venimus in cognitionem ſapientiæ, bonitatis, & eminentiæ divinæ; & hæc cognitio dicitur viſio in ſpeculo. Ulterius autem ſciendum eſt, quod huiuſmodi ſimilitudo, quæ eſt ſimilitudinis in alio relucentis, eſt duplex: quia aliquando eſt clara, & aperta, ſicut illa quæ eſt in ſpeculo; aliquando obſcura, & occulta, & tunc illa viſio dicitur ænigmatica: ſicut dum dico: Me mater genuit, & eadem gignitur ex me: iſtud eſt per ſimile occultum; & dicitur de glacie, quæ gignitur ex aqua con-

(a) Al. in ipſa.

congelata, & aqua gignitur ex glacie reſoluta. Sic ergo patet quod viſio per ſimilitudinem ſimilitudinis eſt in ſpeculo per ſimile occultum in ænigmate; ſed per ſimile clarum, & apertum facit aliam ſpeciem allegoricæ viſionis. Inquantum ergo inviſibilia Dei per creaturas cognoſcimus, dicimur videre per ſpeculum; inquantum vero illa inviſibilia ſunt nobis occulta, videmus in ænigmate. Vel aliter. *Videmus nunc per ſpeculum*, ideſt per rationem noſtram; & tunc ly *per* deſignat virtutem tantum; quaſi dicat: *Videmus per ſpeculum*, ideſt virtute animæ noſtræ. Circa ſecundum vero ſciendum eſt, quod Deus, ſecundum quod Deus, non habet faciem; & ideo hoc quod dicit, *Facie ad faciem*, metaphorice dicitur. Cum enim videmus aliquid in ſpeculo, non videmus ipſam rem, ſed ſimilitudinem eius; ſed quando videmus aliquid ſecundum faciem, tunc videmus ipſam rem ſicut eſt. Ideo nihil aliud vult dicere Apoſtolus, cum dicit: *Videbimus* in patria *facie ad faciem*, quam quod videbimus ipſam Dei eſſentiam. I. Ioan. III. 2. „ Videbimus eum ſicuti eſt. “

Sed contra eſt, quia Gen. XXXII. 30. dicitur: „ Vidi Dominum facie ad faciem. “ Sed conſtat quod tunc non vidit eſſentiam Dei. Ergo videre facie ad faciem, non eſt videre eſſentiam Dei.

Reſponſio. Dicendum eſt, quod illa viſio fuit imaginaria. (*a*) Viſionis autem imaginariæ eſt quidam gradus altior, ſcilicet videre illud quod apparet in ipſa imagine in qua apparet; & alius gradus infimus, ſcilicet audire tantum verba. Unde Iacob, ut inſinuaret excellentiam viſionis imaginariæ ſibi oſtenſæ, dicit: „ Vidi Dominum facie ad faciem; “ ideſt, vidi Dominum imaginarie apparentem in ſua imagine, & non per eſſentiam ſuam. Sic enim non fuiſſet viſio imaginaria. Sed tamen quidam dicunt, quod in patria ipſa divina eſſentia videbitur per ſimilitudinem creatam. Sed hoc eſt omnino falſum, & impoſſibile: quia numquam poteſt aliquid per eſſentiam cognoſci per ſimilitudinem quæ non conveniat cum re illa in ſpecie. Lapis enim non poteſt cognoſci ſecundum illud quod eſt niſi per ſpeciem lapidis quæ eſt in anima. Nulla enim ſimilitudo ducit in cognitionem eſſentiæ alicuius rei, ſi differat a re illa ſecundum ſpeciem, & multo minus ſi differat ſecundum genus. Non enim per ſpeciem equi, vel albedinis poteſt cognoſci eſſentia hominis, & multo minus eſſentia Angeli. Multo ergo minus per aliquam ſpeciem creatam, quæcumque ſit illa, poteſt videri divina eſſentia, cum ab eſſentia divina plus diſtet quæcumque ſpecies creata in anima, quam ſpecies equi, vel albedinis ab eſſentia Angeli. Unde ponere, quod Deus videatur ſolum per ſimilitudinem, ſeu per quamdam refulgentiam claritatis ſuæ, eſt ponere, divinam eſſentiam non videri. Et præterea, cum anima ſit quædam ſimilitudo Dei, viſio illa non magis eſſet ſpecularis, & ænigmatica, quæ eſt in via, quam viſio clara, & aperta, quæ repromittitur ſanctis in gloria, & in qua erit beatitudo noſtra. Unde Auguſtinus (& habetur Lib. XV. de Trinit. cap. IX.) dicit hic in Gloſſa quod viſio Dei, quæ eſt per ſimilitudinem, pertinet ad viſionem ſpeculi, & ænigmatis. Sequeretur etiam quod beatitudo hominis ultima eſſet in alio quam in ipſo Deo; quod eſt alienum a fide. Naturale etiam hominis deſiderium, quod eſt perveniendi ad primam rerum cauſam, & cognoſcendi ipſam per ſeipſam, eſſet inane.

Sequitur: *Nunc cognoſco ex parte*. Hic illud quod probavit in generali, probat in ſpeciali de cognitione ſui ipſius, dicens: *Nunc*, ideſt in præſenti vita, ego Paulus *cognoſco ex parte*, ideſt obſcure, & imperfecte; *tunc autem*, ſcilicet in patria, *cognoſcam ſicut & cognitus ſum*; ideſt, ſicut Deus cognovit eſſentiam meam, ita Deum cognoſcam per eſſentiam; ita quod ly *ſicut* non importat hic æqualitatem cognitionis, ſed ſimilitudinem tantum.

Conſequenter infert principalem concluſionem, cum dicit: *Nunc autem manent fides, ſpes, caritas*. Cauſa autem quare non facit mentionem de omnibus donis, ſed de iſtis tribus tantum, eſt quia hæc tria coniungunt Deo; alia autem non coniungunt Deo, niſi mediantibus iſtis. Alia etiam dona ſunt quædam diſponentia ad gignendum iſta tria in cordibus hominum: unde & ſolum iſta tria, ſcilicet fides, ſpes, & caritas, dicuntur virtutes theologicæ, quia habent immediate Deum pro obiecto.

Sed cum dona ſint ad perficiendum vel affectum, vel intellectum; & caritas perficiat affectum, fides intellectum; non videtur quod ſpes ſit neceſſaria, ſed ſuperflua.

Ad hoc ſciendum eſt, quod amor eſt quædam vis unitiva, & omnis amor in unione quadam conſiſtit. Unde & ſecundum diver-

(a) *Al.* Viſio autem imaginaria eſt quidam gradus altior &c.

diverſas uniones, diverſæ ſpecies amicitiæ a Philoſopho diſtinguuntur. Nos autem habemus duplicem coniunctionem cum Deo. Una eſt quantum ad bona naturæ, quæ hic participamus ab ipſo; alia quantum ad beatitudinem, inquantum nos hic ſumus participes per gratiam ſupernæ felicitatis, ſecundum quod hic eſt poſſibile: ſperamus etiam ad perfectam conſecutionem illius æternæ beatitudinis pervenire, & fieri cives cæleſtis Hieruſalem. Et ſecundum primam communicationem ad Deum, eſt amicitia naturalis, ſecundum quam unumquodque, ſecundum quod eſt, Deum ut cauſam primam, & ſummum bonum appetit, & deſiderat ut finem ſuum. Secundum vero communicationem ſecundam eſt amor caritatis, qua ſolum creatura intellectualis Deum diligit. Quia vero nihil poteſt amari niſi ſit cognitum, ideo ad amorem caritatis exigitur primo cognitio Dei. Et quia hoc eſt ſupra naturam, primo exigitur fides, quæ eſt non apparentium; ſecundo, ne homo deficiat, vel aberret, exigitur ſpes, per quam tendat in illum finem ſicut ad ſe pertinentem: & de his tribus dicitur Eccli. 11. 8. „ Qui timetis Deum, credi„ te in illum, " quantum ad fidem: „ qui timetis Deum, ſperate in illum " quantum ad ſpem: „ qui timetis Deum, di„ ligite eum, " quantum ad caritatem. Iſta ergo tria manent nunc; ſed caritas maior eſt omnibus, propter ea quæ dicta ſunt ſupra.

CAPITIS DECIMIQUARTI

LECTIO I.

SEctamini caritatem, æmulamini ſpiritualia, magis autem ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, ſed Deo: nemo enim audit. Spiritus autem loquitur myſteria. Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, & exhortationem, & conſolationem. Qui loquitur lingua, ſemetipſum ædificat; qui autem prophetat, Eccleſiam Dei ædificat.

POſita excellentia caritatis ad alia dona, hic conſequenter Apoſtolus comparat alia dona ad invicem, oſtendens excellentiam prophetiæ ad donum linguarum; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit excellentiam prophetiæ ad donum linguarum; ſecundo quomodo ſit utendum dono linguarum, & prophetiæ, ibi, *Quid eſt ergo fratres? &c.* Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod donum prophetiæ eſt excellentius quam donum linguarum, rationibus ſumptis ex parte infidelium; ſecundo ex parte fidelium, ibi, *Fratres mei, nolite pueri effici ſenſibus*. Prima pars dividitur in duas. Primo oſtendit quod donum prophetiæ eſt excellentius dono linguarum quantum ad uſum earum in exhortationibus, ſeu prædicationibus; ſecundo quantum ad uſum linguarum, qui eſt in orando: ad hæc enim duo eſt uſus linguæ, ibi, *Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur*. Circa primum duo facit. Primo enim præmittit unum, per quod continuat ſe ad ſequentia; & hoc eſt quod dicit: Dictum eſt, quod caritas omnia dona excellit. Si ergo ita eſt, *ſectamini*, ſcilicet totis viribus, *caritatem*, quæ eſt dulce, & ſalubre vinculum mentium. I. Pet. IV. 8. „ Ante omnia caritatem mutuam in vobis„ metipſis continuam habentes. " Coloſſ. III. 14. „ Super omnia autem caritatem „ habete, quod eſt vinculum perfectio„ nis. " Secundo ſubdit illud per quod continuat ſe ad ſequentia: & hoc eſt quod dicit: *Æmulamini ſpiritualia*; quaſi dicat: Licet caritas ſit maior omnibus donis, tamen alia non ſunt contemnenda, ſed *æmulamini*, ideſt ferventer ametis, *ſpiritualia* dona Spiritus ſancti. I. Petr. III. 13. „ Quid „ eſt quod vobis noceat, ſi boni æmulato„ res fueritis? " Licet autem æmulatio quandoque ſumatur pro ferventi dilectione, quandoque pro invidia; tamen non eſt æquivocatio, immo unum procedit ab alio: zelari enim, & æmulari deſignat ferventem amorem alicuius rei. Contingit autem quod res amata ita diligatur ferventer ab aliquo quod non patitur ibi conſortem, ſed ipſe vult eam ſolus, & ſingulariter; & iſte eſt zelus qui ſecundum quoſdam eſt amor

mor intenſus, non patiens conſortium in amato. Hoc tamen non contingit in ſpiritualibus, quæ poſſunt perfectiſſime a multis participari; ſed ſolum in illis quæ non poſſunt a multis participari. Unde in caritate non eſt huiuſmodi zelus, non patiens conſortium in amato, ſed tantum in corporalibus; in quibus provenit quod, ſi aliquis habet illud quod ipſe zelat, doleat; & ex hoc conſurgit æmulatio, quæ eſt invidia: ſicut ſi ego amo dignitatem, ſeu divitias, doleo quod aliquis habet eas, unde & ei invideo. Et ſic patet quod ex zelo ſurgit invidia. Cum ergo dicitur, *Æmulamini ſpiritualia*, non intelligitur de invidia, quia ſpiritualia poſſunt a multis haberi; ſed dicit, *Æmulamini*, ut inducat ad ferventer amandum Deum. Et quia inter ſpiritualia eſt gradus quidam, quia prophetia excedit donum linguarum; ideo dicit: *Magis autem ut prophetetis*; quaſi dicat: Inter ſpiritualia magis æmulamini donum prophetiæ. I. Theſſal. v. 19. „ Spiritum no„ lite ſpernere. “

Ad explanationem autem totius capituli prænotanda ſunt tria, ſcilicet quid ſit prophetia, quot modis dicatur in Scriptura ſancta prophetia, & quid ſit loqui linguis.

Circa primum ſciendum eſt, quod Propheta dicitur quaſi procul videns, & ſecundum quoſdam dicitur a for faris, ſed melius dicitur a pharos, quod eſt videre. Unde I. Reg. ix. dicitur, quod qui nunc dicitur Propheta, olim videns dicebatur. Unde viſio eorum quæ ſunt procul, ſive ſint futura contingentia, ſive ſupra rationem noſtram, dicitur prophetia. Eſt igitur prophetia viſio, ſeu manifeſtatio futurorum contingentium, ſeu intellectum humanum excedentium. Ad huiuſmodi autem viſionem quatuor requiruntur. Cum enim cognitio noſtra ſit per corporalia, & per phantaſmata a ſenſibilibus accepta, primo exigitur quod in imaginatione formentur ſimilitudines corporales eorum quæ oſtenduntur; ut Dionyſius dicit, quod impoſſibile eſt aliter lucere nobis divinum radium, niſi varietate ſacrorum (a) velaminum circumvelatum. Secundum quod exigitur eſt lumen intellectuale, illuminans intellectum ad ea quæ ſupra naturalem cognitionem noſtram oſtenduntur cognoſcenda. Niſi enim ad ſimilitudines ſenſibiles in imaginatione formatas intelligendas adſit lumen intellectuale, ille cui ſimilitudines huiuſmodi oſtenduntur, non dicitur Propheta, ſed potius ſomniator; ſicut Pharao, qui licet viderit ſpicas, & vaccas, quæ erant indicativa futurorum quorumdam; quia tamen non intellexit quod vidit, non dicitur Propheta, ſed potius ille, ſcilicet Ioſeph, qui interpretatus eſt: & ſimiliter eſt de Nabuchodonoſor, qui vidit ſtatuam, & non intellexit: unde nec Propheta dicitur, ſed Daniel. Et propter hoc dicitur Dan. x. 1. „ Intelligentia opus eſt in viſione. “ Tertium quod exigitur eſt audacia ad annuntiandum ea quæ revelantur: ad hoc enim Deus revelat, ut aliis denuntientur. Hier. 1. 9. „ Ecce dedi verba mea in ore tuo. “ Quartum eſt operatio miraculorum, quæ ſunt ad certitudinem prophetiæ. Niſi enim facerent aliqua quæ excedunt operationem naturæ, non crederetur eis in his quæ naturalem cognitionem tranſcendunt.

Secundum ergo hos modos prophetiæ, dicuntur aliqui diverſis modis Prophetæ. Aliquando enim aliquis dicitur Propheta qui habet omnia iſta quatuor, ſcilicet quod videt imaginarias viſiones, & habet intelligentiam de eis, & audacter annuntiat aliis, & operatur miracula: & de hoc dicitur Num. xii. 6. „ Si quis fuerit inter „ vos Propheta Domini, per ſomnium, aut „ in viſione apparebo ei, vel per ſomnium „ loquar ad illum. “ Aliquando autem dicitur Propheta ille qui habet ſolas imaginarias viſiones; ſed tamen improprie, & valde remote. Aliquando etiam dicitur Propheta qui habet intellectuale lumen ad explanandum etiam viſiones imaginarias, ſive ſibi, ſive alteri factas; vel ad exponendum dicta Prophetarum, vel Scripturas Apoſtolorum. Et ſic dicitur Propheta omnis qui diſcernit doctorum ſcripturas: quia eodem ſpiritu interpretatæ ſunt, quo editæ ſunt. Et ſic Salomon, & David poſſunt dici Prophetæ, inquantum habuerunt lumen intellectuale ad clare, & ſubtiliter intuendum. Nam viſio David intellectualis tantum fuit. Dicitur etiam Propheta aliquis ſolum ex hoc quod Prophetarum dicta denuntiat, ſeu exponit, ſeu cantat in Eccleſia; & hoc modo dicitur I. Reg. xix. quod Saul erat inter Prophetas, ideſt inter canentes dicta Prophetarum. Dicitur etiam aliquis Propheta ex miraculorum operatione, ſecundum illud Eccli. xlviii. quod corpus Eliſei mortuum prophetavit, ideſt miraculum fecit. Quod ergo dicit hic Apoſtolus per totum capitulum de Prophetis, intelligendum eſt

(a) *Al.* voluminum.

de ſecundo modo, ſcilicet quod ille dicitur prophetare qui per lumen intellectuale divinas viſiones ſibi, & aliis factas, exponit. Et ſecundum hoc planum erit quod hic dicitur de Prophetis.

Circa ſecundum ſciendum eſt, quod quia in Eccleſia primitiva pauci erant quibus imminebat fidem Chriſti prædicare per mundum, ideo Dominus, ut commodius, & pluribus verbum Dei annuntiarent, dedit eis donum linguarum, quibus omnibus prædicarent, non quod una lingua loquentes ab omnibus intelligerentur, ut quidam dicunt; ſed ad litteram, quod linguis diverſarum gentium, immo omnium, loquerentur. Unde dicit Apoſtolus hoc cap. *Gratias ago Deo, quod omnium veſtrum lingua loquor*: & Act. 11. 4. dicitur: „ Loquebantur variis linguis Apoſtoli. “ Et hoc donum multi adepti ſunt a Deo in Eccleſia primitiva. Corinthii autem, quia curioſi erant, ideo libentius volebant illud donum quam donum prophetiæ. Quod ergo dicitur hic loqui lingua, vult Apoſtolus intelligi lingua ignota, (a) & non explanata; ſicut ſi lingua Theutonica loquatur quis alicui Gallico, & non exponat, hic loquitur lingua. Vel etiam ſi loquatur viſiones tantum, & non exponat, loquitur lingua. Unde omnis locutio non intellecta, nec explanata, quæcumque ſit illa, eſt proprie loqui lingua.

His ergo viſis, ad expoſitionem litteræ accedamus, quæ plana eſt. Circa hoc ergo duo facit. Primo probat quod donum prophetiæ excellentius eſt dono linguarum; ſecundo excludit quamdam obiectionem, ibi, *Volo autem vos omnes loqui linguis*. Quod autem donum prophetiæ excedat donum linguarum, probat duabus rationibus: quarum prima ſumitur ex comparatione Dei ad Eccleſiam; ſecunda ratio ſumitur ex comparatione hominum ad Eccleſiam. Prima autem ratio talis eſt. Illud per quod facit homo ea non ſolum quæ ſunt ad honorem Dei, ſed etiam ad utilitatem proximorum, eſt melius quam illud quod fit tantum ad honorem Dei; ſed prophetia eſt non tantum ad honorem Dei, ſed etiam ad proximi utilitatem; per donum vero linguarum ſolum illud fit quod eſt ad honorem Dei: ergo &c. Huius autem rationis ponit medium, & primo quantum ad hoc quod dicit, quod qui loquitur lingua, honorat tantum Deum: & hoc eſt quod dicit: *Qui loquitur lingua*, ſcilicet ignota, *non loquitur hominibus*, ideſt ad intellectum hominum, *ſed Deo*, ideſt ad honorem Dei tantum: vel *Deo*, quia ipſe Deus ſolus intelligit. Sap. 1. 10. „ Auris zeli Dei audit omnia, & tumultus murmurationum non abſcondetur. “ Et quod non loquatur homini, ſubdit: *Nemo enim audit*, ideſt intelligit. Sic enim frequenter accipitur non audire pro non intelligere. Matth. XIII. 9. „ Qui habet aures audiendi, audiat. “ Quare autem ſoli Deo loquatur, ſubdit, quod ipſe Deus loquitur: unde dicit: *Spiritus autem Dei loquitur myſteria*, ideſt occulta. Matth. x. 20. „ Non enim vos eſtis qui loquimini, ſed Spiritus Patris veſtri qui loquitur in vobis. “ Supra II. 11. *Nemo novit* (b) *quæ ſunt Dei, niſi Spiritus Dei*. Secundo probat id quod dicit, quod prophetia eſt ad honorem Dei, & utilitatem proximorum: unde dicit: *Nam qui prophetat*, ideſt explanat viſiones, ſeu ſcripturas, *loquitur hominibus*, ideſt ad intellectum hominum; & hoc *ad ædificationem* incipientium, *& ad exhortationem* proficientium, *& ad conſolationem* deſolatorum. I. Theſſ. v. 14. „ Conſolamini puſillanimes. “ Tit. II. 15. „ Loquere, & exhortare. “ Vel ædificatio pertinet ad ſpiritualem affectionem: quia ibi primo incipit ædificium ſpirituale: Epheſ. II. 22. „ In quo & vos coædificamini in habitaculum Dei in Spiritu: “ exhortatio vero ad inductionem ad bonos actus: quia ſi affectus eſt bonus, tunc actus eſt bonus. Tit. II. 15. „ Hæc loquere, & exhortare. “ Conſolatio vero inducit ad tolerantiam malorum. Rom. xv. 4. „ Quæcumque ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt. “ Ad hæc enim tria inducunt prædicantes divinam Scripturam. Secunda ratio talis eſt. Illud quod eſt utile ſoli facienti, eſt minus quam illud quod prodeſt etiam aliis; loqui autem linguis eſt utile ſoli ei qui loquitur, prophetare vero aliis prodeſt: igitur &c. Huius autem rationis ponit medium, & primo quantum ad primam partem medii; & hoc eſt quod dicit: *Qui loquitur lingua, ſemetipſum ædificat*. Pſal. XXXVIII. 4. „ Concaluit cor meum intra me, & in meditatione mea exardeſcet ignis. “ Secundo quantum ad ſecundam partem; & hoc eſt quod dicit: *Qui autem prophetat, Eccleſiam*, ideſt fideles, *ædificat*, inſtruendo. Epheſ. II. 20. „ Superædificati ſupra fundamentum Apoſtolorum, & Prophetarum. “

LE-

(a) *Al.* & non explanare. (b) *Al. quæ ſunt Spiritus Dei &c.*

Digitized by Google

LECTIO II.

VOlo autem vos omnes loqui linguis, magis autem prophetare. Nam maior eſt qui prophetat quam qui loquitur linguis; niſi forte interpretetur, ut Eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero, niſi vobis loquar aut in revelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina? Tamen quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſive tibia, ſive cithara, niſi diſtinctionem ſonituum dederint; quomodo ſcietur id quod canitur, aut quod citharizatur? Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum? Ita & vos per linguam niſi manifeſtum ſermonem dederitis, quomodo ſcietur quod dicitur? Eritis enim in aera loquentes. Tam multa, ut puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo, & nihil ſine voce eſt. Si ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquor, barbarus; & qui loquitur, mihi barbarus. Sic & vos, quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis.

HIc Apoſtolus excludit obiectionem, ſeu falſum intellectum qui poſſet eſſe circa præmiſſa: poſſent enim aliqui credere, quod ex quo Apoſtolus præfert prophetiam dono linguarum, quod donum linguarum eſſet contemnendum: unde ut hoc excludat, dicit: *Volo autem vos omnes loqui linguis*. Ubi primo oſtendit quid intenderit inſinuare; ſecundo rationem horum aſſignat, ibi, *Nam maior eſt qui prophetat*. Dicit ergo: Licet hæc quæ dicta ſunt, ſupra dixerim, non tamen volo vos donum linguarum ſpernere, ſed *volo vos omnes loqui linguis*; tamen magis volo ut prophetetis. Num. xi. 29. „Quis tribuat ut omnis „populus prophetet? “ Cuius rationem aſſignat cum dicit: *Nam maior eſt qui prophetat*; quaſi dicat: Ideo volo ut magis prophetetis, quia *maior eſt qui prophetat*. Et huius ratio eſt, quia aliquando aliqui moventur a Spiritu ſancto loqui aliquid myſticum, quod ipſi non intelligunt: unde iſti habent donum lingurarum. Aliquando autem non ſolum loquuntur linguis, ſed etiam ea quæ dicunt interpretantur: & ideo dicit: *Niſi forte interpretetur*. Nam donum lingurarum cum interpretatione eſt melius quam prophetia: quia, ſicut dictum eſt, interpretatio cuiuſcumque ardui pertinet ad prophetiam. Unde qui loquitur, & qui interpretatur, Propheta eſt, & donum linguarum habet, & interpretatur, ut Eccleſiam Dei ædificet: ideo dicit: *Ut Eccleſia ædificationem accipiat*; ideſt, non ſolum intelligat ſe, ſed etiam ut Eccleſia ædificetur. Rom. xiv. 19. „Quæ ædifica„tionis ſunt, invicem cuſtodiamus: “ & Rom. xv. 2. „Unuſquiſque proximo ſuo „placeat in bonum ad ædificationem. “

Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis loquens, quid vobis prodero? Hic probat donum prophetiæ eſſe excellentius quam donum linguarum per exempla; & hoc tripliciter. Primo per exemplum a ſeipſo ſumptum; ſecundo per exemplum ſumptum a rebus inanimatis, ibi, *Tamen quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſive tibia, ſive cythara, niſi diſtinctionem ſonituum dederint, quomodo ſcietur id quod canitur?* tertio per exemplum ſumptum ab hominibus diverſimode loquentibus, ibi, *Tam multa, ut puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo*. Ex ſeipſo autem argumentatur ſic. Conſtat ergo quod ego non minus habeo donum linguarum quam vos; ſed ſi loquerer vobis ſolum linguis, & non interpretarer, nihil vobis prodeſſem: ergo nec vos ad invicem: & hoc eſt quod dicit: *Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis loquens* (hoc dupliciter poteſt intelligi, ſcilicet vel linguis ignotis; vel ad litteram, quibuſcumque ſignis non intellectis) *quid vobis prodero, niſi loquar vobis aut in revelatione, aut in ſcientia, aut in prophetia, aut in doctrina?* Ubi notandum, quod iſta quatuor, ſcilicet *aut in revelatione &c.* poſſunt dupliciter diſtingui. Uno modo penes ea de quibus ſunt; & ſic ſciendum eſt, quod illuſtratio mentis ad cognoſcendum eſt de quatuor. Quia vel eſt de divinis; & hæc illuſtratio pertinet ad donum ſapientiæ. Divinorum enim, ut ſupra dictum eſt, eſt revelatio: quia *quæ ſunt Dei, nemo novit niſi Spiritus Dei*: ſupra ii. ii. Et ideo di-

cit, *In revelatione*, qua ſcilicet illuminatur mens ad cognoſcendum divina. Vel eſt de terrenis, & non de quibuſcumque, ſed de illis tantum quæ ſunt ad ædificationem fidei; & hoc pertinet ad donum ſcientiæ: & ideo dicit, *In ſcientia*, non Geometriæ, nec Aſtrologiæ, quia hæc non pertinent ad ædificationem fidei; ſed *in ſcientia*, quæ eſt ſanctorum. Sap. x. 10. „ Dedit illi „ ſcientiam ſanctorum. “ Vel eſt de eventibus futurorum; & hoc pertinet ad donum prophetiæ; & ideo dicit, *Aut in prophetia*. Sap. VIII. 8. „ Signa, & monſtra ſcit antequam fiant, & eventus „ temporum, & ſæculorum. “ Notandum autem, quod prophetia non accipitur hic communiter, ſcilicet ſecundum quod ſupra dictum eſt; ſed accipitur hic particulariter, prout eſt manifeſtatio futurorum tantum: & ſecundum hoc diffinitur a Caſſiodoro: „ Prophetia eſt divina inſpiratio „ rerum, futura immobili veritate denuntians. “ Eccli. XXIV. 46. „ Adhuc doctrinam quaſi prophetiam effundam, & „ relinquam illam quærentibus ſapientiam. “ Vel eſt de agendis moralibus, & hoc pertinet ad doctrinam; & ideo dicit, *Aut in doctrina*. Rom. XII. 7. „ Qui docet, in „ doctrina. “ Proverb. XIII. 15. „ Doctrina bona dabit gratiam. “ Alio modo poſſunt hæc diſtingui penes (*a*) diverſos modos acquirendi cognitionem; & ſic ſciendum eſt, quod omnis cognitio aut eſt a ſupernaturali principio, ſcilicet Deo, aut naturali, ſcilicet lumine naturali intellectus noſtri. Si antem a ſupernaturali principio, ſcilicet lumine divino infuſo, hoc poteſt eſſe dupliciter: quia (*b*) aut infunditur ſubito cognitio, & ſic eſt revelatio; aut infunditur ſucceſſive, & ſic eſt prophetia; quam non ſubito habuerunt Prophetæ, ſed ſucceſſive, & per partes, ut eorum prophetiæ oſtendunt. Si vero cognitio acquiratur a naturali principio, hoc eſt aut per ſtudium proprium, & ſic pertinet ad ſcientiam; aut traditur ab alio, & ſic pertinet ad doctrinam.

Tamen quæ ſine anima ſunt vocem dantia, ſive tibia, ſive cythara, niſi diſtinctionem ſonituum dederint, quomodo ſcietur id quod canitur, aut quod cytharizatur? Hic oſtendit idem per exempla ſumpta ex rebus inanimatis, ſcilicet per inſtrumenta, quæ videntur vocem habere: & primo per inſtrumenta gaudii; ſecundo per inſtrumenta pugnæ, ibi, *Etenim ſi incertam vocem det tuba, quis parabit ſe ad bellum?* Dicit ergo: Hoc non ſolum patet per ea quæ ſupra dicta ſunt, ſed etiam quantum ad ea quæ ſine anima vocem dant, quod loqui linguis (*c*) ſolum, non prodeſt aliis.

Et quæ ſine anima ſunt vocem dantia. Contra. Vox eſt ſonus ab ore animalis prolatus naturalibus inſtrumentis formatus. Non ergo ea quæ ſunt ſine anima, dant vocem.

Dicendum eſt, quod licet vox non ſit niſi animalium, tamen poteſt dici per quamdam ſimilitudinem, ſcilicet ſecundum quod quædam, ſicuti inſtrumenta, habenr quamdam conſonantiam, & melodiam; & ideo de illis (*d*) hic facit mentionem, ſcilicet de cythara, quæ dat vocem tactu; & tibia, quæ flatu. Si ergo hæc dant vocem ſine diſtinctione, *quomodo ſcietur id quod canitur?* Cum enim homo per inſtrumenta aliquid intendat exprimere, ſcilicet aliquos cantus, qui ordinantur vel ad fletum, vel ad gaudium: Eſa. XXX. 29. „ Canticum erit „ vobis, ſicut vox ſanctificatæ ſolemnita„ tis, & lætitia cordis; ſicut qui pergit „ cum tibia, ut intret in montem Domi„ ni: “ vel etiam ad laſciviam: nou poterit diiudicari ad quid canitur tibia, aut ad quid cythara, ſi ſonus ſit confuſus, & indiſtinctus. Ita ſi homo loquitur linguis, & non interpretatur, non poterit ſciri quid velit dicere.

Etenim ſi incertam vocem dederit tuba, quis parabit ſe ad bellum? Hic oſtendit idem per exempla inanimatorum, ſcilicet per inſtrumenta ad pugnam ordinata: & ſumitur hæc ſimilitudo ex Libro Num. x. Ibi enim legitur, quod Dominus præcepit Moyſi ut faceret duas tubas argenteas, quæ eſſent ad conveniendum populum, ad movendum caſtra, & ad pugnandum. Et pro quolibet iſtorum habebant certum modum tubandi: quia aliter dabant vocem quando debebant convenire ad concilium, aliter quando movebant caſtra, & aliter quando pugnabant; & ideo arguit Apoſtolus, quod ſicut *ſi tuba det incertam vocem*, ideſt indiſtinctam, neſcitur utrum ſe debeant parare ad bellum, ita & vos ſi loquimini tantum linguis, niſi diſtinctum ſermonem dicatis interpretando, vel exponendo, non poterit quis ſcire quid loquamini. Per tubam poteſt intelligi prædicator. Eſa. LVIII. 1. „ Quaſi tuba exalta vocem tuam, & an„ nun-

(a) *Al.* deeſt diverſos. (b) *Al. omittitur* aut. (c) *Al.* non ſolum prodeſt. (d) *Al. deſideratur* nic.

Digitized by Google

,, nuntia populo meo ſcelera eorum. " Ratio autem quare non poteſt ſciri quid loquamini, eſt quia *eritis in aera loquentes*, ideſt inutiliter. Supra IX. 26. *Sic pugno non quaſi aera verberans*.

Tam multa, ut puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo. Hic ſumit exemplum a diverſis linguis loquentium; & circa hoc tria facit. Primo oſtendit diverſitatem linguarum; ſecundo inutilitatem loquentium ſibi ad invicem in linguis extraneis, ibi, *Si ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquor, barbarus*; tertio concludit quod intendit, ibi, *Sic & vos quoniam æmulatores eſtis ſpirituum, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut abundetis*. Dicit ergo primo: Multæ, & diverſæ linguæ in mundo ſunt, & quilibet poteſt loqui quacumque vult; ſi tamen non loquatur determinate, non intelligitur: & hoc eſt quod dicit: *Tam multa, ut puta, genera linguarum ſunt in hoc mundo*. Hoc poteſt dupliciter exponi: quia poteſt continuari cum præcedentibus, ut dicatur: *Eritis in aera loquentes*, & *tam multa, ut puta, ſunt genera linguarum*: quaſi dicat: Ideo *in aera*, ideſt inutiliter, loquimini omnibus linguis, quia loquimini ſine intellectu; quæ tamen proprias ſignificationes vocum ad hoc habent ut intelligantur: *nihil* enim *ſine voce eſt*. Vel poteſt ſic punctari. *Eritis in aera loquentes*, ideſt ſingulis linguis. *Tam multa, ut puta, ſunt genera linguarum*.

Si ergo neſciero virtutem vocis, ero ei cui loquor, barbarus. Hic oſtendit horum inutilitatem; & hoc eſt quod dicit: Si loquar omnibus linguis, ſed *ſi neſciero virtutem vocis*, ideſt ſignificationem vocis, *ero cui loquar, barbarus*. Hierem. V. 15. ,, Adducam ,, ſuper te gentem de longinquo, gentem ,, cuius ignoras linguam. "

Nota, quod barbari ſecundum quoſdam dicuntur illi quorum idioma diſcordat omnino a Latino. Alii vero dicunt, quod quilibet extraneus eſt barbarus omni alii extraneo, quando ſcilicet non intelligitur ab eo. Sed hoc non eſt verum: quia ſecundum Iſidorum, Barbaria eſt ſpecialis natio. Coloſſ. III. II. ,, In Chriſto Ieſu non eſt ,, Barbarus, & Scitha &c. " Sed ſecundum quod verius dicitur, barbari proprie dicuntur illi qui in virtute corporis vigent, in virtute rationis deficiunt, & ſunt quaſi extra leges, & ſine regimine iuris. Et huic videtur conſonare Ariſtoteles in Polyticis ſuis.

Conſequenter cum dicit, *Sic & vos .... quærite ut abundetis*, concludit quod intendit. Et hoc poteſt dupliciter conſtrui. Primo ut punctetur hoc modo, quaſi dicat: Sic ego ero barbarus vobis, ſi loquar, ſine ſignificatione, & interpretatione, ſicut & vos eritis barbari ad invicem: & ideo *quærite ut abundetis*; & hoc, *quoniam eſtis æmulatores ſpirituum*. Vel alio modo, ut totum ponatur ſub diſtinctione; quaſi diceret: Ne ergo ſitis barbari, ſic ſcilicet ſicut ego facio, quoniam *eſtis æmulatores ſpirituum*, ideſt donorum Spiritus ſancti, *quærite*, a Deo, *ut abundetis*. Proverb. XV. 5. ,, In abundanti iuſtitia virtus maxima ,, eſt: " quæ quidem iuſtitia eſt ædificare alios. Matth. VII. 7. ,, Petite, & dabitur ,, vobis; quærite, & invenietis; pulſate, ,, & aperietur vobis. "

L E C T I O III.

ET ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat, mens autem mea ſine fructu eſt. Quid ergo eſt? Orabo ſpiritu, orabo & mente; pſallam ſpiritu, pſallam & mente. Ceterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen ſuper tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, neſcit. Nam tu quidem bene gratias agis, ſed alter non ædificatur.

SUpra oſtendit Apoſtolus excellentiam doni prophetiæ ad donum linguarum, rationibus ſumptis ex parte exhortationis; hic vero oſtendit idem rationibus ſumptis ex parte orationis: hæc enim duo per linguam exercemus, orationem ſcilicet, & exhortationem: & circa hoc duo facit: primo enim probat excellentiam prophetiæ ad donum linguarum rationibus; ſecundo exemplis, ibi, *Gratias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor*. Circa primum duo facit. Primo ponit neceſſitatem orationis; ſecundo oſtendit quomodo in oratione plus valet donum prophetiæ quam

quam donum linguarum, ibi, *Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat*. Dicit ergo primo: Dixi, quod donum linguarum ſine dono prophetiæ non valet; & ideo quia interpretari eſt actus prophetiæ, quæ eſt excellentior illo, *qui loquitur lingua* ignota, vel extranea, vel aliqua myſteria occulta, *oret*, ſcilicet Deum, *ut interpretetur*, ideſt ut interpretandi gratia detur ſibi. Coloſſ. IV. 3. „Orantes ut Deus aperiat oſtium." Gloſſa aliter exponit *Oret*: orare enim dicitur dupliciter, ſcilicet vel deprecari Deum, vel perſuadere: quaſi dicat: *Qui loquitur lingua, oret*, ideſt ita perſuadeat, *ut interpretetur*. Et ſic accipit orare hic Gloſſa per totum capitulum. Sed non eſt hæc intentio Apoſtoli, ſed pro deprecatione ad Deum.

Nam ſi orem lingua, ſpiritus meus orat. Hic oſtendit quod in orando plus valet prophetia quam donum linguarum; & hoc dupliciter. Primo ratione ſumpta ex parte ipſius orantis; ſecundo ratione ſumpta ex parte audientis, ibi, *Ceterum ſi benedixeris ſpiritu, qui ſupplet locum idiotæ, quomodo dicet Amen ſuper tua benedictione?* Circa primum duo facit. Primo ponit rationem ad propoſitum oſtendendum; ſecundo removet obiectionem, ibi, *Quid ergo eſt? &c.* Circa primum ſciendum eſt, quod duplex eſt oratio. Una eſt privata, quando ſcilicet quis orat in ſeipſo, & pro ſe; alia publica, quando quis orat coram populo, & pro aliis: & in utraque contingit uti & dono linguarum, & dono prophetiæ. Et ideo vult oſtendere quod in utraque plus valet donum prophetiæ quam donum linguarum. Et primo in oratione privata, dicens, quod ſi ſit aliquis idiota, qui faciat orationem ſuam, dicens Pſalmum, vel Pater noſter, & non intelligat ea quæ dicit, iſte orat lingua, & non refert utrum oret verbis ſibi a Spiritu ſancto conceſſis, ſive verbis aliorum. Et ſi ſit alius qui orat, & intelligit quæ dicit, hic quidem orat, & prophetat. Conſtat autem quod plus lucratur qui orat, & intelligit, quam qui tantum lingua orat, qui ſcilicet non intelligit quæ dicit. Nam ille qui intelligit, reficitur & quantum ad intellectum, & quantum ad affectum; ſed mens eius qui non intelligit, eſt ſine fructu refectionis. Unde cum melius ſit refici quantum ad affectum, & intellectum, quam quantum ad affectum ſolum; conſtat quod in oratione plus valet prophetiæ donum, quam ſolum donum linguarum: & hoc eſt quod dicit: Dico, quod *oret ut interpretetur*. *Nam ſi orem lingua*, ideſt orando utor dono linguarum, ita quod proferam aliqua quæ non intelligo; tunc *Spiritus meus*, ideſt Spiritus ſanctus mihi datus, *orat*, qui inclinat, & movet me ad orandum. Et nihilominus mereor in ipſa oratione: quia hoc ipſum quod moveor a Spiritu ſancto, eſt mihi meritum. Rom. VIII. 26. „Nam quid oremus, ſicut oportet, neſcimus: ſed ipſe Spiritus ſanctus poſtulare nos facit." Vel *ſpiritus meus*, ideſt ratio mea, *orat*, ideſt dictat mihi quod ego loquar ea quæ ad bonum ſunt, ſive verbis propriis, ſive aliorum ſanctorum. Vel *ſpiritus meus*, ideſt virtus imaginativa, *orat*, inquantum voces, ſeu ſimilitudines corporalium ſunt tantum in imaginatione, abſque hoc quod intelligantur ab intellectu: & ideo ſubdit: *Mens autem mea*, ideſt intellectus meus, *ſine fructu eſt*, quia non intelligit. Et ideo melius eſt in oratione prophetia, ſeu interpretatio, quam donum linguarum.

Sed numquid quandocumque quis orat, & non intelligit quid dicit, (*a*) eſt ſine fructu orationis? Dicendum, quod duplex eſt fructus orationis. Unus fructus eſt meritum, quod homini provenit; alius fructus eſt ſpiritualis conſolatio, & devotio concepta ex oratione. Et quantum ad fructum devotionis ſpiritualis, privatur qui non attendit ad ea quæ orat, ſeu non intelligit; ſed quantum ad fructum meriti, non eſt dicendum, quod (*b*) privetur: quia ſic multæ orationes eſſent ſine merito, cum vix unum Pater noſter poſſit homo dicere quin mens ad alia feratur. Et ideo dicendum eſt, quod quando orans aliquando divertit ab his quæ dicit, ſeu quando quis in uno opere meritorio non continue cogitat in quolibet actu, quod facit hoc propter Deum, non perdit rationem meriti. Cuius ratio eſt, quia in omnibus actibus meritoriis qui ordinantur ad finem rectum non requiritur quod intentio agentis coniungatur fini ſecundum quemlibet actum; ſed vis prima, quæ movet intentionem, manet in eo opere, etiam ſi aliquando in aliquo particulari divertat: & hæc prima vis facit totum opus meritorium, niſi interrumpatur per contrariam affectionem, quæ divertat a fine prædicto ad finem contrarium.

Sed ſciendum eſt, quod triplex eſt attentio.

(a) *Al.* ſit. (b) *Al.* evacuetur.

tio. Una eſt ad verba, quæ homo dicit; & hæc aliquando nocet, inquantum impedit devotionem; alia eſt ad ſenſum verborum; & hæc nocet, non tamen eſt multum nociva: tertia eſt ad finem; & hæc eſt melior, & quaſi neceſſaria. Tamen id quod dicit Apoſtolus, *Mens eſt ſine fructu*, intelligitur de fructu refectionis.

Quid ergo eſt? Quia poſſet aliquis dicere: Ex quo orare lingua eſt ſine fructu mentis, ſed tamen ſpiritus orat, numquid ergo non eſt orandum ſpiritu? ideo Apoſtolus hoc removet dicens, quod utroque modo orandum eſt, & ſpiritu, & mente: quia homo debet ſervire Deo de omnibus quæ habet a Deo; ſed a Deo habet ſpiritum, & mentem; & ideo debet de utroque orare. Eccli. XLVII. 10. „ De omni „ corde ſuo laudavit Dominum, & dile„ xit Deum qui fecit illum. " Et ideo dicit: *Orabo ſpiritu, orabo & mente; pſallam ſpiritu, pſallam & mente*. Et ſic dicit, *Orabo*, & *pſallam*: quia oratio vel eſt ad deprecandum Deum, & ſic dicit, *Orabo*; vel ad laudandum, & ſic dicit, *Pſallam*. De iſtis duobus Iac. V. 13. „ Triſtatur quis in „ vobis? Oret æquo animo, & pſallat. " Pſal. XCVII. 6. „ Pſallite Domino in ci„ thara. " *Orabo* ergo *ſpiritu*, ideſt imaginatione, *& mente*, ideſt voluntate.

Ceterum ſi benedixeris ſpiritu, quomodo qui ſupplet locum idiota, dicet Amen ſuper tuam benedictionem? Hic ſecundo oſtendit quod donum prophetiæ plus valet quam donum linguarum, etiam in oratione publica, quæ eſt quando ſacerdos publice orat; ubi aliquando dicit quædam quæ non intelligit, aliquando aliqua quæ intelligit. Et circa hoc tria facit. Primo ponit rationem; ſecundo exponit eam, ibi, *Quomodo dicet Amen*? tertio probat quod ſuppoſuerat, ibi, *Quoniam quid dicas neſcit*. Dicit ergo: Dixi, quod donum prophetiæ in oratione privata plus valet; *ceterum*, pro ſed, & in publica: quia *ſi benedixeris*, ideſt ſi benedictionem dederis, *ſpiritu*, ideſt in lingua quæ non intelligatur, ſeu imaginatione, & motus a Spiritu ſancto; *quis ſupplet locum idiotæ*? (idiota proprie dicitur qui ſcit tantum linguam in qua natus eſt) quaſi diceret: Quis dicet illud quod debet dicere ibi idiota? quod eſt dicere, *Amen*. Et ideo dicit: (a) *Quomodo dicet Amen ſuper tuam benedictionem*? ubi Gloſſa exponit: „ Ideſt, quomodo conſentiet benedictioni a „ te factæ in perſona Eccleſiæ? " Eſa. LXV. 16. „ Qui benedictus eſt ſuper terram, „ benedicetur (b) in Deo, amen. " *Amen* idem eſt quod fiat, vel verum eſt; quaſi dicat: Si non intelligit quæ dicis, quomodo conformabit ſe dictis tuis? Poteſt quidem ſe conformare etiam ſi non intelligat; ſed in generali tantum, non in ſpeciali: quia non poteſt intelligere quid boni dicas, niſi quod benedicas tantum.

Sed quare non dantur benedictiones in vulgari, ut intelligantur a populo, & conforment ſe magis eis? Dicendum eſt, quod hoc forte fuit in Eccleſia primitiva, ſed poſtquam fideles inſtructi ſunt, & ſciunt quæ audiunt in communi officio, fiunt benedictiones in Latino.

Conſequenter probat quare non poteſt dicere, *Amen*, cum dicit: *Nam tu quidem bene gratias agis*; ideſt, licet tu gratias agas bene Deo, inquantum intelligis; *ſed alter*, qui audit, & non intelligit, *non ædificatur*, inquantum non intelligit in ſpeciali, etſi in generali intelligat, & ædificetur. Epheſ. IV. 29. „ Omnis ſermo malus ex ore „ veſtro non procedat, ſed ſi quis bonus „ eſt ad ædificationem fidei. " Et ideo melius eſt ut non ſolum lingua benedicat, ſed etiam ut interpretetur, & exponat; licet tu qui gratias agis, bene agas.

LECTIO IV.

GRatias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor. Sed in Eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui, ut alios inſtruam, quam decem millia verborum in lingua. Fratres, nolite pueri effici ſenſibus, ſed malitia parvuli eſtote, ſenſibus autem perfecti eſtote. In lege enim ſcriptum eſt: Quoniam in aliis linguis, & in labiis aliis loquar populo huic; & nec ſic exaudient me: dicit Dominus. Itaque linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus; prophetiæ autem, non infidelibus, ſed fidelibus.

Hic

(a) Al. *Quomodo dicet ſuper* (item *ſupplens*) *tuam benedictionem*. (b) *Al.* in eo.

Hic oſtendit Apoſtolus excellentiam doni prophetiæ ad donum linguarum per rationes ſumptas ex parte ſui ipſius: & circa hoc duo facit. Primo agit gratias de dono linguarum ſibi a Deo dato; ſecundo ſe eis in exemplum proponit, ibi, *Sed in Eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui*. Dicit ergo: *Gratias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor*; quaſi dicat: Non ideo vilipendo donum linguarum, quia ego dico quod donum prophetiæ ſit excellentius; ſed debet carum haberi: unde & ego *gratias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor*. Eſt ergo de omnibus gratias agendum. I. Theſſ. v. 18. „ In omnibus gratias agite: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Ieſu. “ Vel *gratias ago*; quaſi dicat: Non ideo vilipendo donum linguarum, quaſi eo carens; immo etiam ego habeo; & ideo dicit: *Gratias ago &c.* Et ne intelligatur quod omnes loquerentur una lingua, dicit: *Quod omnium veſtrum lingua loquor*. Act. II. 4. „ Loquebantur variis linguis Apoſtoli magnalia Dei. “

Sed in Eccleſia volo quinque verba ſenſu meo loqui. Hic ponit ſe in exemplum; quaſi dicat: Si ego habeo donum linguarum ſicut & vos, debetis facere illud quod facio. *Sed ego volo*, ideſt magis volo, *loqui in Eccleſia quinque*, ideſt pauca verba, *ſenſu meo*, ideſt intellectu, ut ſcilicet ego intelligam, & intelligar, *&* ex hoc *inſtruam alios, quam decem millia*, ideſt quamcumque multitudinem, *verborum in lingua*, quod eſt loqui non ad intellectum, quocumque modo fiat, ut ſupra expoſitum eſt. Dicunt quidam, quod ideo dicit, *Quinque*, quia Apoſtolus videtur velle quod magis velit dicere ſolum unam orationem ad intellectum quam multas ſine intellectu. Oratio autem ſecundum grammaticos ad hoc quod debeat facere perfectum ſenſum, debet habere quinque, ſcilicet ſubiectum, prædicatum, copulam verbalem, determinationem ſubiecti, & determinationem prædicati. Aliis videtur melius quod, quia ad hoc loquendum eſt cum intellectu ut alii doceantur, ideo ponit quinque: quia doctor debet quinque docere: ſcilicet credenda: ad Titum II. 15. „ Hæc loquere, & exhortare: ‘ agenda: Marc. ult. 15. „ Euntes in mundum univerſum, prædicate Evangelium omni creaturæ: “ vitanda, ſcilicet peccata: Eccli. XXI. 2. „ Quaſi a facie colubri fuge peccata: “ Eſa. LVIII. 1. „ Annuntia populo meo ſcelera eorum: “ ſperanda, ſcilicet mercedem æternam: I. Pet. I. 10. „ De qua ſalute exquiſierunt, atque ſcrutati ſunt Prophetæ: “ timenda, ſcilicet pœnas æternas: Matth. XXV. 41. „ Ite maledicti in ignem æternum. “

Fratres mei, nolite pueri effici ſenſibus. Hic oſtendit excellentiam doni prophetiæ ad donum linguarum, rationibus ſumptis ex parte infidelium: & circa hoc duo facit. Primo excitat attentionem, & reddit attentos; ſecundo arguit ad propoſitum, ibi, *In lege quid ſcriptum eſt*? Circa primum videtur Apoſtolus excludere pallium excuſationis aliquorum, qui ideo docent quædam rudia, & ſuperficialia, quaſi oſtendant ſe volentes vivere in ſimplicitate, & ideo non curantes de ſubtilitatibus, ad quas ſecundum rei veritatem non attingunt: habentes verbum Domini ad hoc Matth. XVIII. 3. „ Niſi converſi fueritis, & efficiamini ſicut parvuli, non intrabitis in regnum cælorum. “ Sed hoc Apoſtolus excludit cum dicit: *Nolite pueri effici ſenſu*: ideſt, nolite puerilia, & inutilia, & ſtulta loqui, & docere. Supra XIII. 11. *Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus*. Sed quomodo debetis effici pueri? Affectu, non intellectu: & ideo dicit: *Sed malitia parvuli eſtote*. Ubi ſciendum eſt, quod parvuli deficiunt in cogitando mala; & ſic debemus effici parvuli: & ideo dicit: *Sed malitia parvuli eſtote*: & deficiunt in cogitando bona; & ſic non debemus eſſe parvuli, immo viri perfecti: & ideo dicit: *Senſibus autem perfecti eſtote*; ideſt, ad diſcretionem boni & mali, perfecti ſitis. Unde Heb. x. 14. „ Perfectorum eſt ſolidus cibus, eorum qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni, ac mali. “ Non ergo laudatur in vobis ſimplicitas quæ opponitur prudentiæ, ſed ſimplicitas quæ aſtutiæ. Et ideo Dominus dicit Matth. x. 19. „ Eſtote prudentes ſicut ſerpentes. “ Rom. XVI. 19. „ Volo vos ſapientes eſſe in bono, ſimplices in malo. “

Conſequenter cum dicit, *In lege quid ſcriptum eſt*? arguit ad propoſitum. Ubi ſciendum eſt, quod hoc argumentum, ſicut patet per Gloſſam, diſtinguitur per multa; ſed, ſecundum intentionem Apoſtoli, non videtur quod attendatur (*a*) in loco hoc niſi una ratio: & ratio ſua ad probandum quod donum prophetiæ eſt excellentius quam donum linguarum, eſt talis. Omne quod plus valet ad illud ad quod alterum principaliter ordinatur, eſt melius illo altero or-

(a) *Al.* in toto hoc.

Digitized by Google

ordinato ad hoc• ſed tam donum prophetiæ, quam donum linguarum ordinatur ad converſionem infidelium; ſed prophetiæ plus valent ad hoc quam donum linguarum: ergo prophetia eſt melior. Circa hanc ergo rationem duo facit. Primo oſtendit ad quid ordinatur donum linguarum, & ad quid ordinatur donum prophetiæ; ſecundo quod plus valet donum prophetiæ, ibi, *Si ergo conveniat univerſa Eccleſia in unum, & omnes linguis loquantur; intrent autem idiota, aut infideles: nonne dicent, quod inſanitis?* Circa primum duo facit. Primo inducit auctoritatem; ſecundo ex auctoritate arguit ad propoſitum, ibi, *Itaque linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus*. Circa primum ſciendum eſt, quod hoc quod dicit, *In lege quid ſcriptum eſt?* poteſt legi vel interrogative; quaſi dicat: Non debetis effici pueri ſenſibus, ſed perfecti; & hoc eſt videre, & ſcire legem. Unde ſi eſtis perfecti ſenſibus, ſciatis ſcilicet legem: & *in lege quid ſcriptum eſt* de linguis, quæ ſunt inutiles aliquando ad id ad quod ordinatæ ſunt? Quia licet in diverſis linguis loquar, ſcilicet populo Iudæorum; tamen homo non exaudit &c. Poteſt etiam legi remiſſive. *In lege quid ſcriptum eſt*; quaſi dicat: Nolite moveri ſicut pueri ad aliquid appetendum, non diſcernentes utrum bonum, vel minus bonum ſit quod affectatis, & præponatis meliori bono; ſed *eſtote perfecti ſenſibus*, ideſt diſcernatis inter bona & magis bona, & ſic affectetis. Et hoc fit, ſi cogitatis *quid ſcriptum eſt in lege*: *Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic; & nec ſic exaudient me: dicit Dominus*. Sapien. VI. 16. „ Cogitare ergo „ de illa, ſenſus eſt conſummatus. “ Et dicit, *In lege*, non accipiendo legem ſtricte pro quinque Libris Moyſi tantum, ſicut accipitur Lucæ ult. 44. „ Neceſſe eſt impleri omnia quæ ſcripta ſunt de me in le- „ ge Moyſi, & Prophetis, & Pſalmis; “ ſed pro toto veteri teſtamento, ſicut accipitur Ioan. XV. „ Ut impleatur ſermo qui „ in lege eorum ſcriptus eſt, quia odio „ habuerunt me gratis: “ quod tamen in Pſal. CXIX. ſcriptum eſt. Accipitur tamen hæc auctoritas ex Eſa. XXVIII. II. ubi littera noſtra habet: „ In loquela labii, „ & lingua altera loquetur ad populum „ iſtum. “ Hoc igitur ſcriptum eſt: *Quoniam in aliis linguis*, ideſt in diverſis generibus linguarum, *& labiis*, ideſt in diverſis idiomatibus, & modis pronuntiandi, *loquar populo huic*, ſcilicet Iudaico: quia hoc ſignum ſpecialiter fuit datum ad converſionem populi Iudæorum: *nec ſic exaudient*, quia ſcilicet ſignis viſis non crediderunt. Eſa. VI. 10. Excæca cor populi huius, & aures eius „ aggrava, & oculos eius claude; ne for- „ te videat oculis ſuis, & auribus ſuis au- „ diat, & corde ſuo intelligat, & conver- „ tatur, & ſanem eum. “

Sed quare Deus dedit eis ſigna, ſi non debebant converti? Ad hoc ſunt duæ rationes. Una ratio eſt, quia licet non omnes converſi fuerint, tamen aliqui ſunt converſi, eo quod non (*a*) repulit Dominus plebem ſuam. Alia ratio eſt, ut iuſtior appareat eorum damnatio, dum manifeſtius apparet eorum nequitia. Ioan. XV. 22. „ Si „ non veniſſem, & locutus eis non fuiſ- „ ſem, peccatum non haberent; nunc au- „ tem excuſationem non habent de pecca- „ to ſuo. “

Conſequenter cum dicit, *Itaque linguæ in ſignum ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus*, ex inducta auctoritate argumentatur ad propoſitum; quaſi dicat: Ex hoc manifeſte apparet quod donum linguarum datum eſt, *non fidelibus*, ad credendum, quia iam credunt: Ioan. IV. 42. „ Non propter tuam „ loquelam credimus, ipſi enim audivimus, „ & ſcimus: “ *ſed infidelibus*, ut convertantur.

In Gloſſa autem ponuntur duæ expoſitiones Ambroſii (*b*) hoc in loco, quæ non ſunt litterales: quarum una eſt, ut dicatur: Sicut in veteri teſtamento locutus ſum populo Iudæorum per linguas, ideſt per figuras, & per labia, ideſt promittendo bona temporalia; ſic adhuc in novo teſtamento *loquar huic populo in aliis linguis*, ideſt aperte, & clare, *& aliis labiis*, ideſt ſpiritualibus; *nec* tamen *ſic exaudient me*, ſcilicet quantum ad eorum multitudinem. *Itaque linguæ data ſunt, non fidelibus, ſed infidelibus*, ad manifeſtandum ſcilicet eorum infidelitatem. Alia eſt. *In aliis linguis*, ideſt obſcure, & parabolice loquar: (*c*) & quia ſunt indigni, *non exaudient*, ideſt non intelligent.

Conſequenter oſtendit ad quid ordinatur prophetia, ſcilicet ad inſtructionem fidelium qui iam credunt: & ideo (*d*) dicit, quod *prophetia data ſunt, non infidelibus*, qui non credunt: Eſa. LIII. 1. „ Domine quis credidit auditui noſtro? “ *ſed fidelibus*, ut credant, & inſtruantur. Ezech. III. 17. „ Fili hominis, ſpeculatorem dedi „ te domui Iſrael. “ Prov. XXIX. 18. „ Cum „ defecerit prophetia, diſſipabitur populus. “

(a) *Al.* repellit (b) *Al. omittitur* hoc in loco. (c) *Al.* ut quia. (d) *Al. deſideratur* dicit.

LECTIO V.

SI ergo conveniat univerſa Eccleſia in unum, & omnes linguis loquantur; intrent autem idiotæ, & infideles: nonne dicent, Quid inſanitis? Si autem omnes prophetent; intret autem quis infidelis, vel idiota: convincitur ab omnibus, diiudicatur ab omnibus: occulta enim cordis eius manifeſta fiunt: & ita cadens in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis ſit. Quid ergo eſt, fratres? Cum convenitis unuſquiſque veſtrum pſalmum habet, doctrinam habet, apocalypſim habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem fiant.

GLoſſa vult, quod hic incipiat alia ratio ad propoſitum oſtendendum. Sed, ſecundum quod dictum eſt, non eſt niſi unum cum poſita ratione, & eſt quaſi manifeſtatio mediæ ipſius rationis, ſcilicet quod prophetia plus valet ad illud ad quod ſpecialiter ordinatur donum linguarum. Unde circa hoc duo facit. Primo oſtendit inconveniens quod ſequitur quantum ad infideles ex dono linguarum, ibi, *Si autem omnes linguis loquantur; intrent autem idiota, & infideles: nonne dicent, Quid inſanitis?* ſecundo oſtendit bonum quod ſequitur ex dono prophetiæ, etiam ad infideles, ibi, *Si autem omnes prophetent; intret autem quis infidelis, vel idiota: convincitur ab omnibus.* Inconveniens quod ſequitur ex dono linguarum ſine prophetia, etiam quantum ad infideles, eſt, quia reputantur inſani qui ſic loquuntur ſolis linguis; cum tamen donum linguarum ordinetur ad converſionem infidelium, ut iam patet: & hoc eſt quod dicit: *Si autem omnes linguis loquantur; intrent autem idiota, & infideles*; quaſi dicat: Ex hoc patet, quod linguæ non ſunt præferendæ prophetiis, quia, *ſi conveni.nt*, ſcilicet omnes fideles, *in unum*, non ſolum corpore, ſed etiam mente: Act. IV. 32. „ Multitudinis credentium erat cor unum, „ & anima una: " *& omnes*, qui iam convenerunt, *loquantur linguis*, ad litteram extraneis, vel loquantur ignota, & obſcura; & dum ſic confuſe loquuntur, *intret aliquis idiota*, ideſt qui non intelligit niſi linguam ſuam, *vel infidelis*, propter quem datæ ſunt linguæ: *nonne dicent*, his qui ſic loquuntur, *Quid inſanitis?* Quod enim non intelligitur, reputatur inſanitio. Quod ſi intelligatur lingua, nihilominus quæ loquuntur ſunt occulta; tamen malum eſt ſi non exponatur: quia poterunt credere de vobis, ſi occulta loquimini, quæ creduntur de Gentilibus, qui occultabant ea quæ faciebant in ritu eorum, propter eorum turpitudinem. Et hæc etiam inſanitio quædam eſt.

Contra. Idem eſt loqui linguis, & loqui litteraliter quantum ad idiotas: cum ergo omnes loquantur litteraliter in Eccleſia, quia omnia dicuntur in Latino, videtur quod ſimiliter ſit inſania.

Dicendum eſt ad hoc, quod ideo erat inſania in primitiva Eccleſia, quia erant rudes in ritu eccleſiaſtico: unde neſciebant quæ fiebant ibi, niſi exponeretur eis. Modo vero omnes ſunt inſtructi: unde licet in Latino omnia dicantur, ſciunt tamen illud quod fit in Eccleſia.

Conſequenter autem cum dicit, *Si autem omnes prophetent &c.* oſtendit quod bonum ſequitur ex dono prophetiæ; & circa hoc tria facit. Primo oſtendit quid per bonum prophetiæ ſequatur quantum ad infideles; ſecundo oſtendit quomodo hoc ſequatur, ibi, *Occulta enim cordis eius manifeſta fiunt*; tertio ſubinfert quis effectus inde proveniat, ibi, *Et ita cadens in faciem adorabit Deum*. Dicit ergo: Conſtat quod ex dono linguarum non convincuntur infideles. *Autem*, pro ſed, ſi hi qui conveniunt, *prophetent*, ideſt omnes ad intellectum loquantur, vel exponant Scripturas, vel etiam revelationes eis factas interpretentur: omnes, dico, non ſimul, ſed unus poſt alium, ſic prophetent; *intret autem*, ſcilicet Eccleſiam, *idiota aliquis*, ſcilicet non habens niſi linguam maternam, hoc eſt bonum quod inde ſequitur, quia *convincitur* de aliquo errore, qui oſtenditur ſibi: Hierem. XXXI. 19. „ Poſtquam oſtendiſti mihi, confuſus „ ſum: " *ab omnibus*, qui prophetant, *diiudicatur*; quaſi dicat: Damnabilis oſtenditur de malis moribus, & vitiis ſuis. Supra II. 15. *Spiritualis*, ideſt doctor, *omnia diiudicat*. Ad hæc enim duo valet prophetia, ſcilicet ad confirmationem fidei, & inſtructionem morum. Quomodo autem hoc bonum ſequatur ex prophetiæ dono, ſubdit cum dicit:

cit:

cit: *Occulta enim cordis eius manifeſta ſiunt*: quod poteſt intelligi tripliciter. Uno modo ex hoc ad litteram quod aliqui in primitiva Eccleſia gratiam habuerunt, ut ſecreta cordium, & peccata hominum ſcirent. Unde legitur de Petro Act. v. quod damnavit Ananiam de fraudato pretio agri: & ſecundum hoc legitur: *Occulta enim cordis eius manifeſta ſiunt*; quaſi dicat: Ideo convincitur, quia *occulta*, ideſt ſecreta peccata ſua, *manifeſta ſiunt*, ab illis qui ea revelant. Alio modo ex hoc quod aliquando quis in prædicatione tangit multa quæ homines gerunt in corde, ſicut patet in Libris beati Gregorii, ubi quilibet invenire poteſt fere omnes motus cordis ſui: & ſecundum hoc legitur: *Occulta cordis*; quaſi dicat: Ideo convincuntur, quia *occulta cordis ſui*, ideſt ea quæ gerunt in corde: Prov. xxvii. 19. „ Quomodo in aquis „ reſplendet vultus aſpicientium, ſic corda „ hominum manifeſta ſunt prudentibus:" *manifeſtantur*, ideſt tanguntur ab eis. Alio modo quia aliquando occultum cordis dicitur illud quod eſt alicui dubium, & non poteſt per ſe certificari: & ſecundum hoc legitur: *Occulta cordis ſui*, ideſt ea de quibus in corde ſuo dubitabat, & quæ non credebat, manifeſtantur, dum ſcilicet vadens ad Eccleſiam frequenter, fiunt ſibi manifeſta, ſicut de ſeipſo dicit Auguſtinus (Lib. X. Conf. cap. xxxiii.) quod ipſe ibat ad Eccleſiam ſolum pro cantu, & tamen ibi multa de quibus dubitabat, & propter quæ non iverat, manifeſtabantur ſibi. Ex hoc enim ſequebatur reverentia, quia convictus reverebatur Deum. Et hoc eſt quod dicit: *Et ita*, ideſt ex quo ita convincebatur, & manifeſtabantur occulta cordis ſui, *cadens in faciem adorabit Deum*. Matth. ii. 11. „ Procidentes adoraverunt „ eum:" quod ſignum eſt reverentiæ. De reprobis autem legitur, quod cadunt retrorſum: Prov. 14. 19. „ Via impiorum tenebroſa: neſciunt ubi corruant." Electus vero in faciem cadit, quia videt ubi proſternitur: quod ſignum eſt reverentiæ. Lev. ix. 24. „ Laudaverunt Deum ruentes „ in facies ſuas." Pſalm. lxxi. 9. „ Coram „ illo procident AEthiopes." Et non ſolum exhibebit reverentiam Deo, ſed etiam Eccleſiæ, quia *pronuntians dicet*, *quod vere Deus eſt in vobis*, qui prophetatis in Eccleſia. Zach. viii. 23. „ Ibimus vobiſcum: „ audivimus enim quod Deus eſt vobiſcum." Apparet igitur quod donum prophetiæ eſt utilius, quantum ad infideles.

Quid ergo eſt, fratres? Hic ordinat eos ad uſum donorum dictorum: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter ſe debeant habere ad uſum horum donorum; ſecundo concludit principale intentum, ibi, *Itaque, fratres, æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quomodo ordinate ſe debeant habere in uſu dictorum donorum; ſecundo exprimit eorum præſumptionem, ibi, *An a vobis ſermo Dei proceſſit?* Circa primum tria facit. Primo oſtendit in generali quomodo ſe debent habere in omnibus donis; ſecundo quomodo ſe habeant quantum ad donum linguarum, ibi, *Sive lingua quis loquatur &c.* tertio oſtendit quomodo ſe habeant quantum ad donum prophetiæ, ibi, *Prophetent duo aut tres &c.* Dicit ergo: Prophetare eſt melius quam loqui linguis. *Quid ergo, fratres*, agendum eſt? Hoc ſcilicet agendum eſt. Nam *cum convenitis*, conſtat quod unus non habet omnia dona; & ideo non debet uti aliquis veſtrum omnibus donis, ſed eo dono quod ſpecialius accepit a Deo, & quod melius ſit ad ædificationem. *Nam unuſquiſque veſtrum habet* aliquod donum ſpeciale. Alius *habet pſalmum*; ideſt, (a) habet canticum ad laudandum nomen Dei, vel pſalmos exponit: Habac. iii. 19. „ Super excelſa mea „ deducet me victor in pſalmis canentem." Alius vero *doctrinam*; ideſt, habet prædicationem ad inſtructionem morum, vel expoſitionem, & ſpiritualem ſenſum. Prover. xii. 8. „ Doctrina ſua cognoſcitur vir." Alius *apocalypſim habet*, ideſt revelationem vel in ſomnis, vel in viſione aliqua. Daniel. ii. 28. „ Eſt Deus in cælo revelans „ myſteria." Alius *linguam habet*, ideſt donum linguarum, vel legendi prophetias. Act. ii. 4. „ Et cœperunt loqui variis linguis prout Spiritus ſanctus dabat eloqui illis." Alius *interpretationem*. Supra xii. 10. *Alii interpretatio ſermonum*. Hæc autem ſic ordinantur, quia vel ſunt ex ingenio naturali, vel ex ſolo Deo. Si ſunt ex ſolo ingenio naturali, vel ſunt ad laudem Dei; & ſic dicit, *Pſalmum habet*; vel ad inſtructionem proximi, & ſic dicit, *Doctrinam habet*. Si ſunt a ſolo Deo, ſic dupliciter. Vel ſunt aliqua occulta interius, & ſic dicit, *Apocalypſim habet*; vel occulta exterius, & ſic dicit, *Linguam habet*. Et

(a *Al. deeſt* habet.

ad horum manifeſtationem eſt tertium, ſcilicet *interpretatio*. Et debet fieri, *ut omnia ad ædificationem ſint*. Rom. xv. 2. „ Unuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in „ bonum ad ædificationem. “

L E C T I O VI.

SIve lingua quis loquatur, ſecundum duos, aut ut multum tres, & per partes, & unus interpretetur. Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia: ſibi autem loquatur, & Deo. Prophetæ autem duo aut tres dicant, & ceteri diiudicent. Quod ſi alii revelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare, ut omnes diſcant, & omnes exhortentur. Et ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubiectus eſt. Non enim diſſenſionis eſt Deus, ſed pacis, ſicut & in omnibus Eccleſiis ſanctorum doceo.

HIc Apoſtolus ordinat eos quomodo ſe habeant ad uſum doni linguarum; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter debent uti dono linguarum; ſecundo quando debent ceſſare ab uſu, ibi, *Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia*. Dicit ergo primo, quod modus utendi dono linguarum talis ſit inter vos, ut *ſive quis*, ideſt ſi aliquis, *loquatur lingua*, ideſt dicat viſiones, vel ſomnia, huiuſmodi locutio non fiat a multis propter occupationem temporis in linguis, & non reſtet locus prophetiis, & confuſionem generet; ſed *ſecundum duos*, ideſt duobus, & ſi neceſſe fuerit, ſecundum *multum tres*, ut ſit ſatis a tribus. Deut. xvii. 6. „ In ore duorum, vel trium „ teſtium peribit qui interficietur. “

Sed notandum, quod hæc conſuetudo adhuc partim ſervatur in Eccleſia. Nam lectiones, & Epiſtolas, & Evangelia habemus loco linguarum: & ideo in Miſſa *ſecundum duos* ſervatur: quia ſolum duo dicuntur, quæ pertinent ad donum linguarum, ſcilicet Epiſtola, & Evangelium. In matutinis ſecundum multa fit, ſcilicet tribus lectionibus dictis in uno nocturno. Antiquitus enim dicebantur nocturna diviſim ſecundum tres vigilias noctis; nunc vero dicuntur ſimul. Non ſolum autem debet ſervari ordo quantum ad numerum loquentium, ſed etiam quantum ad modum; & hoc eſt quod dicit, *Et per partes*; ideſt, ut illi qui loquuntur, ſuccedant ſibi ad invicem, ſcilicet quod unus poſt alium loquatur. Vel *per partes*, (a) ideſt interciſe, ut ſcilicet loquatur unam partem viſionis, ſeu inſtructionis, & eam exponat, & poſt aliam, & ipſam exponat, & ſic deinceps: quem modum conſueverunt ſervare prædicatores, quando prædicant per interpretationem hominibus ignotæ linguæ: & ideo dicit: *Et unus interpretetur*.

Conſequenter cum dicit, *Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia*, oſtendit quando non eſt utendum linguis, dicens, quod loqnendum eſt per partes, & unus debet interpretari; *ſed ſi non fuerit* aliquis *interpres*, ideſt qui interpretetur, ille qui donum habet linguarum, *taceat in Eccleſia*; ideſt, non loquatur, ſeu prædicet multitudini in lingua ignota, quia non intelligitur ab eis; ſed *ſibi loquatur*, quia ipſe ſe intelligit; & hoc tacite orando, vel meditando. Iob. x. 1. „ Loquar in amaritudine „ animæ meæ, dicam Deo: Noli me con„ demnare. “ *Prophetæ autem duo aut tres dicant, & ceteri diiudicent*. Hic Apoſtolus ordinat eos quomodo ſe habeant ad uſum prophetiæ: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter utendum eſt dono prophetiæ, & quantum ad numerum, (b) & quantum ad ordinem; ſecundo oſtendit quibus uſum prophetiæ interdicitur, ibi, *Mulieres in Eccleſia taceant*. Circa primum tria facit. Primo docet ordinem utendi dono prophetiæ; ſecundo huius rationem aſſignat, ibi, *Poteſtis enim omnes per ſingulos prophetare*; tertio obiectionem excludit, ibi, *Spiritus Prophetarum Prophetis ſubiectus eſt*. Circa primum duo facit. Primo determinat ad numerum utentium dono dicto; ſecundo docet modum, ſeu ordinem utendi, ibi, *Quod ſi alii revelatum fuerit ſedenti, prior taceat*. Circa primum ſciendum eſt, quod uſus prophetiæ, ſecundum quod hic videtur accipere Apoſtolus, eſt proponere verbum exhortationis ad plebem, exponendo Scripturas ſacras: & quia erant in primitiva Eccleſia plures qui a Deo hoc donum habebant, & fideles non erant adhuc multipli-

(a) *Al.* ideſt intrinſece. (b) *Al.* & ad ordinem.

tiplicati; ideo ne eſſet confuſio, & tædium, vult Apoſtolus quod non omnes qui ſciunt exponere prophetias, & ſacram Scripturam, prophetent, ſed aliqui, & determinati; & hoc eſt quod dicit: *Propheta autem duo aut tres dicant*; quaſi dicat: Nolo quod omnes qui conveniunt, ſed *duo* tantum, *aut* ad plus *tres*, prout hoc loquendi neceſſitas exigit, *dicant*, ideſt exhortentur. Et hoc etiam conſonat Scripturæ Deut. XVII. & Matth. XVIII. 16. „ In ore duo„ rum, vel trium ſtat omne verbum. " *Ceteri vero*, ſcilicet illi qui non dicunt, *diiudicent* ea quæ ab his proponuntur, utrum ſcilicet bene, vel male dicta ſint, bene dicta approbando, & male dicta retractari faciendo. Supra II. 15. *Spiritualis homo omnia diiudicat*. Eſt etiam ſervandus ordo in utendo dicto dono, ut ſi alteri illorum qui ſedebant, & tacebant, & diiudicabant, fuit aliquid melius revelatum quam illi qui exhortatur, & ſtat prior; tunc ille qui ſtat, debet ſedere; & ille cui melius revelatum eſt, debet ſurgere, & exhortari: & hoc eſt quod dicit: *Quod ſi alii ſedenti revelatum fuerit*, ſcilicet per Spiritum ſanctum, *prior* (a) ſtans *taceat*, & cedat ei. Rom. XII. 10. „ Honore invicem „ prævenientes. " Et ratio huius eſt, quia ſecundum hunc modum *poteſtis* ſucceſſive prophetare *per ſingulos*, ideſt omnes, ſcilicet *ut ſic omnes*, ideſt maiores, *diſcant*, & *omnes*, ideſt minores, *exhortentur*. Prover. I. 5. „ Audiens ſapiens, ſapientior erit. " Et ſi aliquis dicat: O Apoſtole, ego non poſſum tacere dum alius prophetat, vel cedere ſedenti ex quo incepi: quia non poſſum retinere ſpiritum, qui in me loquitur, ſecundum illud Iob IV. 22. „ Conce„ ptum ſermonem tenere quis poteſt? " ideo Apoſtolus hoc removet cum dicit: *Et ſpiritus Prophetarum Prophetis ſubiectus eſt*; quaſi dicat: Immo bene poteſt tacere, vel ſedere, quia *ſpiritus Prophetarum*, ideſt ſpiritus qui dat prophetias (& ponit in plurali numero propter multas revelationes eis inſtinctas) *Prophetis ſubiecti ſunt*, (b) quidem quantum ad cognitionem, quia, ſicut dicit Gregorius (Lib. II. Moral cap. XLI.) non ſemper ſpiritus prophetiæ adeſt Prophetis: unde non eſt habitus, ſicut ſcientia (ſic enim ſequeretur quod etiam quantum ad cognitionem eis ſubiectus eſſet, & poſſent uti eo quando vellent, & non uti) ſed eſt quædam vis aut impreſſio a Deo, illuminans, & tangens corda Prophetarum, & tunc ſolum quando ſic tanguntur, cognoſcunt. Unde non eſt ſic eis ſubiectus, nec ſecundum hoc intelligitur verbum Apoſtoli; ſed ſpiritus Prophetarum ſunt ſubiecti Prophetis quantum ad pronuntiationem, quia ſcilicet in eorum poteſtate eſt pronuntiare ea quæ revelantur eis quando volunt, & non pronuntiare. Et ſic nihil valet excuſatio, quia non cogit te ſpiritus quin tacere poſſis. Et quod hoc ſit verum, probat cum dicit: *Non enim diſſenſionis eſt Deus, ſed pacis*. Et facit talem rationem. Deus numquam cogit ad id unde oriatur rixa, vel diſſenſio: quia *Deus non eſt diſſenſionis, ſed pacis*; ſed ſi cogeret homines ſpiritus prophetiæ ad loquendum, tunc eſſet cauſa diſſenſionis: quia ſic vellet ſemper loqui, vel docere, vel non tacere alio loquente, de quo alii turbarentur. Ergo Spiritus ſanctus non cogit homines ad loquendum. II. Corinth. ult. 11. „ Deus „ pacis, & dilectionis erit vobiſcum. " Verumtamen quia adhuc poſſet obiicere, quod hoc non faceret, quia ſolum eis iſta mandabat, & non aliis Eccleſiis, unde & in gravamen poſſet videri; ideo Apoſtolus ſubdit, hoc non ſolum in eis, ſed etiam in omnibus Eccleſiis docere: & hoc eſt quod dicit: *Sicut in omnibus Eccleſiis ſanctorum doceo*, ſcilicet de uſu linguarum, & prophetiæ. Supra I. 10. *Idipſum dicatis omnes*.

LECTIO VII.

MUlieres in Eccleſiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, ſicut & lex dicit. Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia. An a vobis verbum Dei proceſſit; aut in vos ſolos pervenit? Si quis videtur Propheta eſſe, aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis quia Domini ſunt mandata. Si quis autem ignorat, ignorabitur. Itaque, fratres, æmulamini prophetare, & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeſte, & ſecundum ordinem fiant in vobis.

Hic

(a) Al. exhortans. (b) Al. non quidem.

Digitized by Google

HIc Apoſtolus ponit perſonas quibus interdicit uſum prophetiæ: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quibus prophetiæ uſus interdicitur; ſecundo removet obiectionem, ibi, *Si quid autem volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent*. Circa primum duo facit. Primo ponit mandatum de interdicto; ſecundo huius rationem aſſignat, ibi, *Non enim permittitur eis loqui*. Dicit ergo: Volo ut viri hoc modo utantur dono prophetiæ; ſed *mulieres* in Eccleſia nolo loqui, ſed *taceant in Eccleſiis*. I. Tim. II. 12. „ Mulierem docere in Eccleſia non „ permitto. “ Et rationem huius aſſignat Chryſoſtomus dicens (hom. IX. in I. ad Tim. cap. II.) quod ſemel eſt locuta mulier, & totum mundum ſubvertit.

Sed contra hoc videtur, quia de multis mulieribus legitur, quod prophetarunt, ſicut de Samaritana, Ioan. IV. & de Anna uxore Phanuel, Luc. II. & de Debbora, Iudic. IV. & de Holdam propheten uxore Sellum, IV. Regum XXII. & de filiabus Philippi, Act. XXI. Supra II. 5. etiam dicitur: *Omnis mulier orans, vel prophetans non velato capite, deturpat caput ſuum*.

Reſponſio. Dicendum, quod in prophetia ſunt duo, ſcilicet revelatio, & manifeſtatio revelationis; ſed a revelatione non excluduntur mulieres, ſed multa revelantur eis, ſicut & viris. Sed annuntiatio eſt duplex. Una publica, & ab hac excluduntur; alia eſt privata, & hæc permittitur eis: quia non eſt prædicatio, ſed annuntiatio.

Huius autem rationem aſſignat, dicens: *Non enim permittitur eis loqui*, ſcilicet ab Eccleſiæ auctoritate; ſed hoc eſt officium earum, ut ſint ſubditæ viris. Unde cum docere dicat prælationem, & præſidentiam, non decet eas quæ ſubditæ ſunt. Ratio autem quare ſubditæ ſunt, & non præſunt, eſt quia deficiunt ratione, quæ eſt maxime neceſſaria præſidenti. Et ideo dicit Philoſophus in Politica ſua (Lib. IV. cap. II.) quod corruptio regiminis eſt, quando regimen pervenit ad mulieres.

Conſequenter cum dicit, *Si quid volunt diſcere, domi viros ſuos interrogent*, quia poſſent aliqui dicere, quod ad minus de dubiis poſſunt quærere in Eccleſia; ideo Apoſtolus hoc excludit: & circa hoc duo facit. Primo enim removet obiectionem; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia*. Dicit ergo: Dico, quod mulieres taceant in Eccleſia; *ſed ſi aliqua de quibus dubitant, addiſcere volunt, interrogent viros ſuos domi*. I. Timoth. II. 11. „ Mulier in ſilentio diſcat cum omni ſub„ iectione. “ Huius autem ratio eſt, quia turpe eſt, non ſolum indecens: in mulieribus enim commendatur verecundia. Eccli. XXVI. 19. „ Gratia ſuper gratiam mulier „ ſancta, & pudorata. “ Si ergo in publico quæreret, & diſputaret, ſignum eſſet inverecundiæ; & hoc eſt ei turpe: & inde eſt etiam quod iniure interdicitur mulieribus officium advocandi.

Conſequenter cum dicit, *An a vobis ſermo Dei proceſſit?* confutat omnes contradicentes. Et quia poſſent omnes ſimul contradicere, vel ad minus ſapientes inter eos, ideo circa hoc duo facit: primo enim confutat eos quantum ad totam eorum Eccleſiam; ſecundo quantum ad ſapientes tantum, ibi, *Si quis autem videtur Propheta eſſe, aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis quia Domini ſunt mandata*. Circa primum ſciendum eſt, quod cauſa quare populus conſuevit contradicere domino, vel rectori, eſt ſingularitas. Singularitas (*a*) autem poteſt cauſari vel ex prioritate in aliquo bono, vel excellentia. Et ideo Apoſtolus volens contradicentes Corinthios confutare, excludit primo ab eis prioritatem, cum dicit: *An a vobis ſermo Dei proceſſit?* quaſi dicat: Non, ſed a Iudæis. Eſa. II. 3. „ De Sion exibit lex, & verbum Domini „ de Hieruſalem. “ Quaſi dicat: Si in Eccleſia Iudæorum facerem aliquas ordinationes contra ordinationes ſuas, poſſent contradicere, quia ipſi prius habuerunt verbum Dei; ſed vos non, quia non proceſſit a vobis ſermo Dei. Secundo excludit ab eis excellentiam: *An in vos ſolos pervenit?* quaſi dicat: Non ſolum vos credidiſtis, ſed etiam alii: unde vos non excellitis eos: Pſalm. XVIII. 5. „ In omnem „ terram exivit ſonus eorum, & in fines „ orbis terræ verba eorum: “ & ideo debetis facere, ut alii faciunt.

Conſequenter cum dicit, *Si quis autem videtur Propheta eſſe &c.* in ſpeciali confutat maiores; & circa hoc duo facit. Primo confutat eos; ſecundo reſpondet cuidam tacitæ obiectioni, ibi, *Si quis autem ignorat, ignorabitur*. Dicit ergo: Eſto quod tota Eccleſia non contradicat; ſed *aliquis qui videtur eſſe Propheta*. Et dicit, *Videtur*, quia ſi contradicit, non vere eſt Propheta, vel ſapiens ſeu ſpiritualis. quia non contradiceret. Dicit etiam, *Propheta, & ſpiri-*

(a) *Al.* enim.

ſpiritualis: quia multi ſunt ſpirituales qui non ſunt Prophetæ, licet omnes Prophetæ ſint ſpirituales. Iſte, inquam, qui ſic videtur Propheta, & ſpiritualis, non contradicat, ſed *cognoſcat*, idest ſciat, quia ea *quæ ſcribo vobis*, *ſunt mandata Dei*, & non tantum mea; quaſi dicat: Ex quo nullus auſus eſt mandatis Domini contradicere, & ea quæ ſcribo, ſunt mandata Dei, non audeat aliquis contradicere. II. Corinth. ult. 3. „ An experimentum quæritis eius qui „ in me loquitur Chriſtus ? " Et ex hoc poſſumus colligere, quod verba Apoſtolorum ſunt ex familiari revelatione Spiritus ſancti, & Chriſti; & ideo ſervanda ſunt ſicut præcepta Chriſti. Unde & ſignanter Apoſtolus diſtinguit illa quæ ex ſe mandat, cum dicit ſupra VII. 25. *De virginibus autem mandatum Domini non habeo*.

Sed poſſent dicere: O Apoſtole, quomodo ego cognoſcam quod hæc ſint mandata Dei? Non poſſum hoc ſcire. Hoc Apoſtolus excludit, dicens: Non valet tibi hoc, quia non debes ignorare. Quare? Quia omnis *ignorans ignorabitur*. Matth. XXV. 12. „ Amen „ dico vobis, neſcio vos. " Ex quo patet quod omnes tenentur ſcire ea quæ ſunt de neceſſitate ſalutis, quæ ipſe prius mandat, & Apoſtoli, & Prophetæ. Vel aliter. *Si quis videtur Propheta eſſe*, *aut ſpiritualis*, *cognoſcat quæ ſcribo quia Domini ſunt mandata*: ut ſit confirmatio præcedentium; quaſi dicat: Ita ſcribo, ſed vos non poteſtis ea agnoſcere propter eorum difficultatem, & quia ſimplices eſtis: ſed ut ſciatis, quod ea quæ ſcribo, iuſta ſunt, & honeſta, volo adducere teſtimonium Prophetarum, & ſpiritualium virorum, qui ſunt inter vos; & ideo dicit: *Si quis autem videtur Propheta eſſe*, *aut ſpiritualis*, *cognoſcat &c.* Supra II. 15. *Spiritualis iudicat omnia*. Et ne aliquis dicat, Non curamus ſcire iſta, ſubdit quod tenentur ſcire: quia omnis *ignorans ignorabitur*. Eſa. V. 13. „ Propter„ ea captivus ductus eſt populus meus, „ quia non habuit ſcientiam. " Pſal. LXXXI. 5. „ Neſcierunt, neque intellexerunt, in „ tenebris ambulant. "

Itaque fratres mei æmulamini prophetare. Apoſtolus hic concludit generalem admonitionem; & circa hoc tria facit. Primo monet eos ad appetitum omnium donorum, dicens: Itaque & loqui linguis, & prophetare eſt bonum. *Æmulamini*, idest deſideretis, *prophetare*: cuius cauſa eſt, quia, ſicut dicitur Prover. XXIX. 18. „ deficien„ te prophetia diſſipabitur populus. " Et accipitur prophetare hic, ſecundum quod per totum capitulum expoſitum eſt. Et tamen licet deſideretis prophetare, *nolite prohibere loqui linguis*, ne fiat diſſenſio. Secundo inducit ad modum debitum, cum dicit: *Omnia autem honeſte*, *& ſecundum ordinem fiant in vobis*: ut ſcilicet uno loquente alii taceant, & mulieres in Eccleſia non loquantur, & ſimilia. Rom. XIII. 13. „ Sic„ ut in die honeſte ambulemus. " Tertio inducit eos ad congruum ordinem, cum dicit, *Et ſecundum ordinem*, ut ſcilicet primo unus, & poſtea alius loquatur, & per partes, & ſimilia quæ dicta ſunt. Iudic. V. 20. „ Stellæ manentes (*a*) in ordine, „ & curſu ſuo, adverſus Siſaram pugna„ verunt. "

CAPITIS DECIMIQUINTI

LECTIO I.

NOtum vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod & accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſalvamini; qua ratione prædicaverim vobis ſi tenetis, niſi fruſtra credidiſtis. Tradidi enim vobis in primis quod & accepi: quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris ſecundum Scripturas; & quia ſepultus; & quia reſurrexit tertia die ſecundum Scripturas; & quia viſus eſt Cephæ, & poſtea undecim; deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul, ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt; deinde viſus eſt Iacobo, deinde Apoſtolis omnibus; noviſſime autem omnium, tamquam abortivo, viſus eſt & mihi. Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus

(a) Al. in curſu ſuo.

gnus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum id quod ſum: & gratia eius in me vacua non fuit; ſed abundantius illis omnibus laboravi: non ego autem, ſed gratia Dei mecum. Sive enim ego, ſive illi, ſic prædicavimus, & ſic credidiſtis.

POſtquam Apoſtolus inſtruxit Corinthios de ipſis ſacramentis, & de re contenta, & ſignificata in ſacramentis, ſcilicet de gratia, & eius effectibus; hic conſequenter inſtruit eos de re non contenta, ſed ſignificata in ſacramentis, ſcilicet de gloria reſurrectionis; quæ non eſt contenta in ſacramento, cum non ſtatim habeat eam qui ſuſcipit ſacramenta; ſed ſignificatur gloria reſurrectionis in ipſis, inquantum confertur in eis gratia, per quam ad beatitudinem pervenitur. Circa hoc autem duo facit. Primo præmittit tractatum de reſurrectione; ſecundo per hoc probat reſurrectionem communem omnium hominum, ibi, *Si autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quia reſurrectio mortuorum non eſt?* Circa primum duo facit. Primo commendat evangelicam doctrinam; ſecundo annuntiat quæ oportet ſcire circa reſurrectionem Chriſti, ibi, *Tradidi enim vobis in primis quod & accepi*. Commendat enim eminentiam evangelicæ doctrinæ quantum ad quatuor. Primo quantum ad prædicantium auctoritatem, quia ipſi Apoſtoli; & hoc eſt quod dicit: *O fratres*, continuando ſe ad præcedentia, *facio vobis notum Evangelium*, quod idem eſt quod bona annuntiatio, quæ incipit a Chriſto: unde quidquid pertinet ad Chriſtum, vel eſt de ipſo Chriſto, dicitur Evangelium. *Quod* (*a*) *prædicavi vobis;* quaſi dicat: Illud quod prædicavi vobis de Chriſto, *notum facio vobis*; ideſt, reduco vobis ad memoriam, quaſi non ſint nova ea quæ ſcribo. Philip. III. 1. „ Eadem ſcribere vobis mihi quidem non pigrum, vobis autem neceſſarium. " *Prædicavi*, ego ſcilicet vobis, & alii Apoſtoli aliis. Et in hoc apparet auctoritas huius doctrinæ, quia a Chriſto, a Paulo, & ab aliis Apoſtolis. Hebr. II. 3. „ Quæ „ cum initium accepiſſet (*b*) enarrari per „ Dominum, ab eis qui audierunt, in nos „ confirmata eſt. " Secundo quantum ad communem fidem omnium populorum; & ideo dicit: *Quod & accepiſtis*, omnes. Sed hoc Auguſtinus (Lib. XXII. de Civit. Dei cap. v.) dicit pertinere ad evidentiam huius fidei, faciens tale argumentum. Ad credenda ea quæ ſunt fidei, aut ſunt miracula facta, aut non. Si ſunt facta miracula, habeo propoſitum, quod digniſſima, & certiſſima eſt. Si non ſunt facta, hoc eſt maximum omnium miraculorum, quod per quoſdam paucos converſi ſunt ad fidem infinita multitudo hominum; per pauperes prædicantes paupertatem, divites; per idiotas prædicantes ea quæ rationem excedunt, converſi ſunt ſapientes, & Philoſophi. Pſalm. XVIII. 5. „ In „ omnem terram exivit ſonus eorum, & in „ fines orbis terræ verba eorum. "

Sed ſi obiiciatur, quod etiam lex Machometi recepta eſt a multis; dicendum eſt, quod non eſt ſimile: quia ille opprimendo, & vi armorum ſubiugavit eos; ſed iſti Apoſtoli moriendo ipſi alios ad fidem duxerunt, & faciendo ſigna, & prodigia. Ille etiam proponebat quædam quæ ad delicias, & laſcivias pertinent; ſed Chriſtus, & Apoſtoli terrenorum contemptum. I. Theſſ. II. 13. „ Cum accepiſſetis a nobis „ verbum Dei, accepiſtis illud non ut ver„ bum hominum, ſed (ſicut eſt vere) ver„ bum Dei. "

Tertio quantum ad virtutem: quia confirmat, & elevat ad cæleſtia: ideo dicit: *In quo ſtatis*, ſcilicet elevati ad cæleſtia. Ille enim dicitur ſtare qui rectus eſt, & hoc ſola lex Chriſti facit. Rom. V. 2. „ Iu„ ſtificati ergo per fidem... habemus acceſſum „ in gratiam iſtam, in qua ſtamus. " Lex enim vetus (*c*) non faciebat ſtare, ſed curvabat ad terrena. Deut. XXXIII. 28. „ Oculus Iacob in terra „ frumenti, & vini. " Quarto quantum ad utilitatem: quia ſola nova lex perducit ad finem ſalutis, vetus autem non. Hebr. VII. 19. „ Neminem ad perfectum „ adduxit lex. " Et ideo dicit: *Per quod & ſalvamini*. Hic iam ex certitudine ſpei per inchoationem, quæ eſt per fidem, *ſalvamini*, & in futuro in veritate rei, (*d*) & ſpeciei. Iacob. I. 21. „ In manſue„ tudine ſuſcipite inſitum verbum, quod „ poteſt ſalvare animas veſtras. " Ioan. XX. 31. „ Hæc autem ſcripta ſunt, ut creda„ tis, & ut credentes vitam habeatis in „ nomine eius. " Et apponit hic duas conditiones. Primam, cum dicit, *Si tenetis*.

Gloſ-

(a) Al. *prædico*. (b) *Al.* enarrandi. (c) *Al. deeſt* non. (d) *Al.* & ſpei.

Digitized by Google

Gloſſa ſic exponit. „ *Si tenetis qua ratione* „ *prædicavi vobis* illud Evangelium, ideſt „ reſurrectionem mortuorum, ea ratione „ qua confirmavi vobis, ideſt per reſurre- „ ctionem Chriſti. “ Vel aliter. *Salvamini*, ita tamen, *ſi tenetis*, ideſt ſi ſervatis, ea *ratione qua prædicavi vobis* Evangelium Chriſti. Secundam conditionem ponit, cum dicit, *Niſi fruſtra credidiſtis*; quaſi dicat: Salvamini per fidem, *ſi non fruſtra credidiſtis*; ideſt, ſi fidei adduntur bona opera, quia fides ſine operibus mortua eſt, Iacob. II. Illud enim dicitur eſſe fruſtra quod eſt ad finem quem non conſequitur. Finis autem fidei eſt viſio Dei. Unde ſi non ſalvamini, fruſtra credidiſtis, non ſimpliciter, ſed inquantum non (*a*) pervenitis ad finem. Vel aliter. *Si tenetis*; quaſi dicat, teneatis; *niſi fruſtra credidiſtis*.

Tradidi enim vobis in primis quod & accepi. Hic oſtendit propoſitum. Circa hoc tria facit. Primo oſtendit originem doctrinæ de reſurrectione Chriſti; ſecundo oſtendit ea quæ in doctrina huiuſmodi continentur, ibi, *Quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris*; tertio conſonantiam, ſeu convenientiam prædicantium (*b*) ad hanc doctrinam, ibi, *Sive enim ego, ſive illi, ſic prædicavimus, & ſic credidiſtis*. Dicit ergo primo: Iſtud debetis tenere, ideſt (*c*) in memoria habere, quod *tradidi vobis in primis*, & adhuc trado. Et dicit, *In primis*, ideſt inter prima credenda. Credenda enim vel pertinent ad Trinitatem, vel ad fidem Incarnationis. Et primo debet homo credere ea quæ ad fidem Incarnationis pertinent, & poſtea quæ ad Trinitatem pertinent. Unde *quod tradidi vobis in primis*, ſcilicet de Incarnatione, & non a me, vel ex mea auctoritate tradidi, ſed *quod accepi* a Chriſto, vel a Spiritu ſancto. Galat. I. I. „ Paulus Apoſtolus non ab hominibus, ne- „ que per hominem, ſed per Ieſum Chri- „ ſtum. “ Supra XI. 23. *Ego accepi a Domino quod & tradidi vobis*. Eſa. XXI. 10. „ Quæ audivi a Domino exercituum Deo „ Iſrael, annuntiavi vobis. “ Ea autem quæ accepit, & tradidit, ſunt quatuor, ſcilicet mors, ſepultura, reſurrectio, & apparitio Chriſti. Dicit ergo primo: Tradidi vobis primo mortem Chriſti; & ideo dicit: *Quoniam Chriſtus mortuus eſt*: in quo removet duplicem ſuſpicionem, quæ ſuboriri poſſet circa mortem Chriſti. Prima eſt quod mortuus eſſet pro peccatis ſuis actualibus, vel originali; & hoc excludit cum dicit, *Pro peccatis noſtris*, non ſuis. Eſa. LIII. 8. „ Propter ſcelus populi mei per- „ cuſſi eum. “ I. Petr. 3. I. „ Chriſtus „ ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, „ iuſtus pro iniuſtis. “ Alia ſuſpicio eſt quod mors Chriſti eſſet caſualis, vel violentia Iudæorum; & hoc excludit cum dicit, *Secundum Scripturas*, ſcilicet veteris, & novi teſtamenti; & ideo ſignanter ſpecialiter dicit, *Secundum Scripturas*. Eſa. LIII. 7. „ Sicut ovis ad occiſionem ductus „ eſt. “ Hierem. XI. 19. „ Ego quaſi agnus „ manſuetus qui portatur ad victimam. “ Matth. XX. 18. „ Ecce aſcendimus Hiero- „ ſolymam, & Filius hominis tradetur princi- „ pibus ſacerdotum, & ſcribis; & con- „ demnabunt eum morte. “ Tradidi (*d*) etiam vobis ſecundo ſepulturam Chriſti; & ideo dicit, *Et quia ſepultus eſt*.

Sed numquid ſepultura eſt articulus fidei ſpecialiter, quia facit hic mentionem ſpecialiter de ea? Dicendum, quod ſecundum illos qui numerant articulos ſecundum credenda, non eſt ſpecialis articulus fidei, ſed includitur cum articulo paſſionis, & mortis Chriſti. Cuius ratio eſt, quia fides eſt eorum quæ ſunt ſupra rationem: unde ibi incipit articulus fidei ubi deficit ratio. Hoc autem primum eſt quod Dominus ſit conceptus, & ideo conceptio eſt articulus fidei; ſecundum quod Deus eſt natus de virgine, & ideo hic eſt alius; tertium quod impaſſibilis Deus patiatur, & moriatur, & hic eſt alius, & cum hoc intelligitur etiam de ſepultura: unde non eſt ſpecialis articulus. Facit autem Apoſtolus hic mentionem de ſepultura propter tria. Primo ut oſtendat veritatem mortis Chriſti: evidens enim mortis ſignum alicuius eſt quod ſepeliatur. Secundo ad oſtendendum veritatem reſurrectionis: quia ſi non fuiſſet ſepultus, nec cuſtodes fuiſſent iuxta ſepulcrum illis diebus; poſſent dicere, quod diſcipuli fuiſſent eum furati. Tertio quia Apoſtolus vult eos inducere ad fidem reſurrectionis; & hoc videtur magis difficile quod ſepultus reſurgat. Et de hoc dicitur Eſa. XI. 10. „ Et erit ſepulcrum „ eius glorioſum. “ Eſa. LIII. 9. „ Dabit „ impios pro ſepultura. “

Tradidi etiam vobis reſurrectionem: *quia reſurrexit tertia die*. Oſeæ VI. 3. „ Vi- „ vificabit nos poſt duos dies, in die ter- „ tia ſuſcitabit nos. “ Et etiam dicit, *Tertia die*, non quod fuerint tres dies integri, ſed duæ noctes, & una dies, per ſyne-

(*a*) *Al.* pervenit. (*b*) *Al. omittitur* ad hanc doctrinam. (*c*) *Al. deſideratur* in. (*d*) *Al.* enim.

ſynecdochen. Et huius cauſa fuit, ſicut dicit Auguſtinus (Lib. IV. de Trin. cap. 111.) quia Deus per ſuum ſimplum, ideſt per malum pœnæ, quod ſignificatur per unum diem, deſtruxit noſtrum duplum, ideſt pœnam, & culpam, quod ſignificatur per duas noctes. Tradidi etiam vobis quarto Chriſti apparitiones: *quia viſus eſt Cepha*. Et ponit primo apparitiones factas aliis; ſecundo apparitiones factas ſibi ſoli, ibi, *Noviſſime autem omnium tamquam abortivo viſus eſt & mihi*. Sciendum eſt autem circa primum, quod apparitiones Chriſti non ſunt factæ omnibus communiter, ſed aliquibus ſpecialibus perſonis. Act. x. 40. „ Dedit „ eum manifeſtum fieri non omni populo, „ ſed teſtibus præordinatis a Deo. " Et huius ratio fuit, ut ſervaretur ordo in Eccleſia, ut per quoſdam ſpeciales fides reſurrectionis deveniret ad alios. Notandum autem eſt, quod apparitiones Chriſti non ponuntur hic omnes, nec illæ quæ factæ ſunt mulieribus; ponuntur autem hic quædam quæ non leguntur in Evangeliis. Et horum ratio fuit, quia Apoſtolus vult ex ratione confutare infideles; & ideo noluit ponere teſtimonia niſi authentica; & ideo tacuit apparitiones mulieribus factas, & poſuit quaſdam quæ non inveniuntur, ut oſtendat, quod etiam aliis pluribus apparuit. Sed facit mentionem ſpecialem de Petro, & Iacobo, quia erant quaſi columnæ, ut dicitur Galat. 11. Dicit ergo: *Tradidi vobis, quia viſus eſt Cepha*, ideſt Petro. Luc. ult. 34. „ Surrexit „ Dominus vere, & apparuit Simoni. " Et creditur quod inter viros primo apparuit Petro, quia erat in maxima triſtitia: unde & Angelus dixit Marc. ult. 7. „ Ite, „ dicite diſcipulis eius, & Petro, quia „ præcedet vos in Galilæam. " *Poſtea*, ideſt in alia vice, *viſus eſt undecim Apoſtolis*. Semel quidem viſus eſt decem tantum, quando Thomas erat abſens, & poſt octo dies, undecim, quando Thomas erat cum eis. Auguſtinus (Lib. II de Conſ. Evang. cap. xxv.) dicit, quod debet dicere duodecim, ſed corruptum eſt vitio ſcriptorum: & dicit quod non refert quod Iudas iam obierat, & Mathias nondum erat electus: quia conſuetum eſt quod quando maior pars collegii facit aliquid, dicitur quod totum collegium hoc facit. Unde quia Dominus elegerat duodecim, ideo poteſt dici, quod viſus eſt duodecim, ideſt toti collegio Apoſtolorum. Sed non eſt (a) vis, ſive dicatur duodecim, ſive undecim. *Deinde* iterum *viſus eſt pluſquam quingentis fratribus*. Sed de hoc nihil legimus in ſacra Scriptura, niſi hoc quod hic dicitur. Poteſt tamen dici, quod hæc apparitio fuit de qua loquitur Dionyſius in III. de divinis Nominibus, quando omnes diſcipuli convenerunt ad videndum corpus quod ferebat principem vitæ.

Sed contra hoc videtur eſſe, quia hoc fuit ante aſcenſionem, quando ſcilicet Chriſtus apparuit Iacobo. Sed congregatio diſcipulorum ad videndum Beatam Virginem, de qua videtur loqui Dionyſius, fuit multum poſt.

Et ideo melius videtur dicendum, quod apparuit quingentis fratribus ſimul ante aſcenſionem ſuam, & non refert quod dicitur, Diſcipuli erant centum viginti: quia licet illi qui erant in Hieruſalem, eſſent centum viginti, tamen in Galilæa erant multi diſcipuli, & forte omnes congregati ſunt ſimul cum apparuit. Et ut huius teſtimonium ſit magis certum, dicit, quod ex eis *adhuc multi manent*, ideſt vivunt, *quidam autem ex eis dormierunt*, ideſt mortui ſunt in ſpe reſurrectionis. Et vocat ſanctorum mortem, dormitionem: quia moriuntur carne corruptibili, ut reſurgant incorruptibiles. Rom. vi. 9. „ Chriſtus „ reſurgens ex mortuis iam non moritur, „ mors illi ultra non dominabitur. "

Deinde, ideſt poſt, *viſus eſt Iacobo*, ſcilicet Alphæi. Et ratio huius poteſt aſſignari, quia, ut legitur, Iacobus vovit ſe non ſumpturum cibum, niſi prius videret Chriſtum.

Sed ſecundum hoc non ſervaretur ordo apparitionis: quia ſi poſt omnes numeratas apparitiones apparuiſſet Iacobo, nimis fuiſſet ſine cibo, & hoc eſt difficile. Et ideo dicendum eſt, quod ideo ſingulariter Chriſtus apparuit Iacobo, quia ſpecialem devotionem Iacobus ad Chriſtum habuit. Et de iſta etiam apparitione nihil habetur in Evangelio.

Deinde, poſt hoc ſcilicet viſus eſt, *omnibus Apoſtolis*, in aſcenſione, ut legitur Matth. ult. & Act. 1. *Noviſſime autem omnium tamquam abortivo viſus eſt & mihi*. Hic Apoſtolus commemorat apparitionem factam ſibi ſoli; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit ordinem apparitionis; ſecundo rationem eius aſſignat, ibi, *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum*. Dicit ergo ita. Dixi, quod omnibus manifeſtatus eſt Chriſtus: *noviſſi-*

(a) *Al.* vitium.

noviſſime , ideſt ultimo , & poſt aſcenſionem , *viſus eſt & mihi* , *tamquam abortivo* , & ideo noviſſime . Dicit autem, *Tamquam abortivo* , propter tria . Abortivus dicitur aliquis fetus, vel quia naſcitur extra tempus debitum, vel quia cum violentia educitur, vel quia non perducitur ad debitam quantitatem . Et quia hæc tria videbat in ſe Apoſtolus, ideo dicit , *Tamquam abortivo* . Primo enim ipſe extra tempus aliorum Apoſtolorum renatus eſt Chriſto : nam alii Apoſtoli renati ſunt Chriſto ante adventum Spiritus ſancti, Paulus vero poſt. Secundo quia alii Apoſtoli ſpontanee converſi ſunt ad Chriſtum , ſed Paulus coactus . Act. IX. (*a*) „ Proſtravit eum ad „ terram &c. " Et hoc multum valet contra hæreticos, qui dicunt , quod nullus debet cogi ad fidem , quia Paulus coactus fuit. Et, ſicut dicit Auguſtinus (epiſt. l. poſt med.) plus profecit in fide Paulus cum coacte converſus eſt, quam multi qui ſpontanee venerunt . Tertio quia reputat ſe aliis minorem , & non perveniſſe ad virtutem aliorum Apoſtolorum ; & ideo quaſi rationem aſſignans , dicit : *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum* . Circa hoc duo facit : primo enim oſtendit ſuam parvitatem; ſecundo rationem huius exponit, ibi, *Quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei* . Parvitatem autem ſuam manifeſtat primo in comparatione ad Apoſtolos , cum dicit : *Ego enim ſum minimus Apoſtolorum* . Eſa. lx. 22. „ Minimus erit in mille , & parvulus „ in gentem fortiſſimam. " Eccli. III. 20. „ Quanto maior es , humilia te in omni„ bus , & coram Deo invenies gratiam . " Et licet ſit minimus in comparatione ad Apoſtolos , poſſet tamen dici , quod eſt magnus in comparatione ad alios, quia eſt Apoſtolus ; & ideo ſecundo oſtendit ſuam parvitatem in comparatione ad alios, cum dicit: *Qui non ſum dignus* , non ſolum eſſe, ſed *vocari Apoſtolus*; licet vocer . II. Corinth. III. 5. „ Non quod ſufficientes ſimus co„ gitare aliquid a nobis , quaſi ex nobis , „ ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt . " Sed poſſes dicere: O Apoſtole, propter humilitatem nullus debet dicere falſum: cum ergo tu ſis magnus , quare vocas te minimum ? & ideo cum dicit , *Quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei* , oſtendit quomodo ſit minimus , & quomodo non minimus . Minimum autem dicit ſe , conſiderando præterita facta ſua , & dicit: *Non ſum dignus vocari Apoſtolus* . Quare ? *Quia perſecutus ſum Eccleſiam Dei* , quod alii Apoſtoli non fecerunt . Gal. I. 13. „ Supra mo„ dum perſequebar Eccleſiam Dei , & ex„ pugnabam illam . " I. Timoth. I. 13. „ Qui fui blaſphemus , & perſecutor , & „ contumelioſus. " Et licet ex me ſim minimus , tamen ex Deo non ſum minimus; & ideo dicit : *Gratia Dei ſum id quod ſum* . Et circa hoc duo facit . Primo commendat conditionem ſuam quantum ad ſtatum; ſecundo quantum ad executionem ſtatus , ibi , *Et gratia eius in me vacua non fuit* . Dicit ergo primo : Ex me nihil ſum , ſed id quod ſum , gratia Dei ſum , ideſt ex Deo, non ex me . Epheſ. III. 7. „ Cuius „ factus ſum miniſter ſecundum donum „ gratiæ Dei quæ data eſt mihi . " Et dicit, *Id quod ſum*, quia homo ſine gratia nihil eſt . Supra XIII. 2. *Si habuero omnem prophetiam* , *& noverim myſteria omnia* .... *caritatem autem non habuero* , *nihil ſum* . Sed qualiter uſus ſit , & executus ſtatum ſuum , oſtendit dicens : *Et gratia eius in me vacua non fuit* . Ubi primo oſtendit quomodo uſus ſit gratia iſta , quia ad bonum ; & ideo dicit: *In me vacua non fuit*, ideſt otioſa , quia ea uſus eſt ad id ad quod data eſt ſibi . Phil. II. 16. „ Non in vacuum cu„ curri, neque in vacuum laboravi . " Secundo manifeſtat quomodo alios exceſſit ; & ideo ſubdit : *Sed abundantius illis omnibus* , ideſt Apoſtolis ſigillatim , *laboravi* , prædicando: quia nullus per tot loca prædicavit, & annuntiavit Chriſtum : unde dicit Rom. XV. 19. „ Ita quod a Hieruſalem uſque ad Il„ lyricum per circuitum repleverim Evan„ gelium Chriſti : " & etiam uſque ad Hiſpaniam: operando: quia licet ipſe, ſicut alii Apoſtoli , poſſet exigere ſumptus ſibi neceſſarios, tamen ſpecialiter voluit de labore manuum quærere ſumptus ſuos, ut ipſe dicit II. Theſſ. III. 8. „ Nocte , & „ die manibus noſtris operantes, ne quem „ veſtrum gravaremus : " tribulationes ſuſtinendo : nullus enim Apoſtolorum tot perſecutiones , & tribulationes ſuſtinuit , ut ipſe enumerat II. Corinth. XI. 23. „ In „ laboribus plurimis, & carceribus &c. " Tertio oſtendit uſus efficaciam , quia hoc non a ſe ſolo, ſed ex inſtinctu , & adiutorio Spiritus ſancti; & ideo dicit : *Non autem ego* ſolus operor , *ſed gratia Dei mecum* , quæ movet voluntatem ad hoc . Eſa. XXVI. 12. „ Omnia opera noſtra operatus es no-

 bis,

(a) *Act. IX. 3. Sic legitur* . „ Et ſubito circumfulſit eum lux de cælo ; & cadens in terram , audivit „ vocem dicentem ſibi; Saule, Saule, quid me perſequeris? "

„ bis , Domine . “ Philip. II. 13. „ Qui „ operatur in nobis velle, & perficere pro „ bona voluntate . “ Deus enim non ſolum infundit gratiam , qua noſtra opera grata fiunt, & meritoria ; ſed etiam movet ad bene utendum gratia infuſa ; & hæc vocatur gratia cooperans.

Sive ego enim, *ſive illi* , *ſic prædicavimus* . Hic oſtendit concordiam prædicantium ; & hoc poteſt dupliciter legi . Primo ut ſit confirmatio dictorum ; quaſi dicat aliquis: Tu ita prædicas, ſed tamen non credimus tibi ſoli , quia tu minimus es inter Apoſtolos. Ideo reſpondens Apoſtolus ait : Immo debetis mihi credere, quia ego non prædico alia. *Sive ego*, ſive alii Apoſtoli , *ſic prædicamus*, ſcilicet Chriſtum reſurrexiſſe , & viſum fuiſſe &c. & vos etiam *credidiſtis* , ſicut ego, & illi prædicaverunt , ſcilicet quod Chriſtus reſurrexit , & viſus eſt &c. II.Corinth. IV.3. „ Habentes eumdem ſpiritum fidei ... & nos credimus, „ propter quod & loquimur . “ Secundo poteſt legi , ut efficacia prædicationis ſit omnibus Apoſtolis ex uno , ideſt a gratia Dei, quaſi dicat: *Sive ego* , prædicem, *ſive illi*, ideſt Apoſtoli, ſicut prædicamus; hoc fecimus adiuti, & firmati per gratiam Dei; & etiam vos ipſi *credidiſtis* , ſcilicet inſpirati Spiritu ſancto, & gratia Dei , ſine qua nihil facere poſſumus . Ioan. XV. 5. „ Sine „ me nihil poteſtis facere. “

L E C T I O II.

SI autem Chriſtus prædicatur quod reſurrexit a mortuis , quomodo quidam dicunt in vobis , quoniam reſurrectio mortuorum non eſt ? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt , neque Chriſtus reſurrexit . Si autem Chriſtus non reſurrexit , inanis eſt prædicatio noſtra , inanis eſt & fides veſtra . Invenimur autem & falſi teſtes Dei , quoniam teſtimonium diximus adverſus Deum , quod ſuſcitaverit Chriſtum ; quem non ſuſcitavit , ſi mortui non reſurgunt . Nam ſi mortui non reſurgunt , neque Chriſtus reſurrexit . Quod ſi Chriſtus non reſurrexit , vana eſt fides veſtra : adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Ergo & qui dormierunt in Chriſto , perierunt . Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus , miſerabiliores ſumus omnibus hominibus.

SUpra Apoſtolus aſtruxit fidem per reſurrectionem Chriſti ; hic vero probat per reſurrectionem Chriſti, reſurrectionem mortuorum futuram: & primo probat futuram reſurrectionem ; ſecundo oſtendit qualitatem reſurgentium, ibi, *Sed dicet aliquis: Quomodo reſurgunt mortui?* tertio vero deſcribit ordinem reſurrectionis, ibi , *Ecce myſterium vobis dico*. Circa primum duo facit. Primo probat reſurrectionem mortuorum futuram ratione ſumpta ex reſurrectione Chriſti ; ſecundo ratione ſumpta ex vita ſanctorum , ibi , *Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis , ſi omnino mortui non reſurgunt* ? Probat autem mortuorum reſurrectionem ex reſurrectione Chriſti tali ratione . Si Chriſtus reſurrexit , ergo & mortui reſurgent. Circa ergo hanc rationem tria facit . Primo ponit conditionalem , ſcilicet ſi Chriſtus reſurrexit , & mortui reſurgent ; ſecundo vero probat antecedens ipſius conditionalis , ibi, *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt , neque Chriſtus reſurrexit*; tertio probat conditionalem eſſe veram, ibi , *Nunc autem Chriſtus reſurrexit* . Dicit ergo primo: Dixi , quod ſive ego prædicaverim, ſive illi, ſcilicet alii Apoſtoli , ſic credidiſtis; ſed ſi prædicatur a nobis, quod Chriſtus reſurrexit a mortuis , *quomodo quidam in vobis* , ideſt inter vos , *dicunt , quoniam reſurrectio mortuorum non eſt?* quaſi dicat: Si Chriſtus reſurrexit a mortuis ſecundum quod nos prædicamus : I. Theſ. IV. 13. „ Si credimus quod Chriſtus mor- „ tuus eſt , & reſurrexit ; ita & Deus eos „ qui dormierunt per Ieſum , adducet „ cum eo: “ nullus debet dubitare reſurrectionem mortuorum futuram . Unde Rom. VIII. 11. „ Qui ſuſcitavit Ieſum Chriſtum „ a mortuis , vivificabit & mortalia cor- „ pora veſtra. “

Sed videtur quod hæc argumentatio non valeat, cum ſit locus a maiori , affirmando : quia licet Chriſtus reſurrexit ſpecialiter ex virtute divinitatis ſuæ , non ſequitur quod alii homines reſurgant.

Sed ad hoc dicunt aliqui , quod non eſt locus a maiori, ſed a ſimili. Mori enim , & reſurgere competit Chriſto ſecundum humanam naturam ; & dicunt , quod eſt ſimile

Digitized by Google

mile argumentum, ſicut ſi dicerem, Anima Sortis eſt immortalis: ergo omnes, ſcilicet animæ hominum, ſunt immortales. Videtur autem quod ſit melius dicendum, quod ſit locus a cauſa: quia reſurrectio Chriſti eſt cauſa reſurrectionis noſtræ. Et ideo, ſecundum Gloſſam, dicendum eſt. *Si Chriſtus*, qui eſt cauſa efficiens noſtræ reſurrectionis, *reſurrexit, quomodo dicunt, quoniam reſurrectio mortuorum non eſt*? Sed tamen non eſt dicendum, quod ſit cauſa efficiens tantum per modum meriti, quia reſurgendo non meruit eam, cum iam eſſet comprehenſor, & viveret vita glorioſa; niſi forte meritum reſurrectionis mortuorum referatur ad paſſionem Chriſti. Nec eſt cauſa exemplaris tantum, ut quidam dicunt; ſed eſt cauſa efficiens, & exemplaris. Unde Auguſtinus dicit ſuper Ioan. (tract. xix.) quod Verbum caro factum vivificat animas, & reſuſcitat mortuos. Sic ergo patet quod ſi Chriſtus reſurrexit, & mortui reſurgent.

Sed contra. Reſurgere a mortuis eſt ſupra naturam; hoc autem non eſt niſi virtutis infinitæ, quæ Deus eſt: non ergo reſurrectio corporis Chriſti eſt cauſa efficiens reſurrectionis mortuorum; cum humanitas Chriſti, ſeu corpus ſit creatura; licet de Chriſto, vel de homine non poſſit dici, quod eſt creatura.

Reſponſio. Dicendum, quod inquantum Deus, ſive inquantum divinitas eſt in Chriſto, Chriſtus eſt & exemplar, & cauſa efficiens reſurrectionis mortuorum per humanitatem ſuam, ſicut per inſtrumentum divinitatis ſuæ. Ad illud quod obiicitur, dicendum, quod caro Chriſti, ſeu humanitas, non dicitur facere effectum virtutis infinitæ, inquantum caro, vel humanitas, ſed inquantum caro Chriſti, vel humanitas Chriſti.

Sed quæritur adhuc. Nam poſita cauſa ſufficienti, ſtatim ponitur effectus: ſi ergo reſurrectio Chriſti eſt ſufficiens cauſa reſurrectionis mortuorum, ſtatim deberent mortui reſurgere, & non tantum differre.

Reſponſio. Dicendum, quod effectus ſequitur ex cauſis inſtrumentalibus ſecundum conditionem cauſæ principalis: & ideo, cum Deus ſit principalis cauſa noſtræ reſurrectionis, reſurrectio vero Chriſti ſit inſtrumentalis; reſurrectio noſtra ſequitur reſurrectionem Chriſti ſecundum diſpoſitionem divinam, quæ ordinavit ut tali tempore fieret.

Sed numquid ſi Deus non fuiſſet incarnatus, homines reſurrexiſſent? Dicendum videtur quod non: quia Chriſtus non fuiſſet paſſus, nec reſurrexiſſet. Dicendum eſt autem ad hoc, quod hæc obiectio nulla eſt: quia quando aliquid ordinatur ab aliqua cauſa, debet argumentari ad illud, ſervato ordine illius cauſæ. Et ideo dicendum eſt, quod Deus ordinavit reſurrectionem mortuorum fore per iſtum modum. Potuiſſet tamen & alius modus adhuc inveniri a Deo, ſi voluiſſet.

Deinde cum dicit, *Si autem reſurrectio mortuorum non eſt, neque Chriſtus reſurrexit*, probat antecedens, ſcilicet quod Chriſtus reſurrexit; & hoc ducendo ad inconvenientia: & circa hoc duo facit. Primo ducit ad inconvenientia; ſecundo oſtendit illa eſſe inconvenientia, ibi, *Invenimur autem & falſi teſtes Dei*. Circa primum facit deductionem ſuam, ſupponendo quod ſi Chriſtus non reſurrexit, neque mortui reſurgent: quod ſi ita eſt, ſequuntur duo inconvenientia. Unum eſt quod inanis eſt prædicatio Apoſtoli, & inutilis; aliud eſt quod inanis eſt fides Corinthiorum. Unde dicit: *Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt ergo prædicatio noſtra*. Et hoc eſt quod dicit: Ex hoc quod ſive ego, ſive illi ſic prædicant &c. Dicit ergo: *Si autem Chriſtus non reſurrexit, inanis eſt*, ideſt falſa, *prædicatio noſtra*, quia ſic credidiſtis; & hoc magnum eſt inconveniens, quod prædicationem eorum non ſuffulſerit veritas, cum Apoſtolus dicat Philipp. II. 16. „ Non in „ vacuum cucurri, neque laboravi. “

Invenimur autem & falſi teſtes Dei. Hic oſtendit illa duo eſſe inconvenientia: & primo oſtendit quod ſit inconveniens, ſi prædicatio Apoſtolorum eſſet inanis, ſeu falſa; ſecundo oſtendit quod ſit inconveniens, ſi fides illorum eſſet inanis, ibi, *Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra*. Oſtenditur autem primum eſſe inconveniens: quia eſſent falſi teſtes non ſolum dicendo aliqua vana, vel aliqua contra aliquem hominem falſe, quod eſt mortale peccatum; ſed falſi teſtes adverſus Deum, quod eſt ſacrilegium: quia ſi Deus non ſuſcitavit Chriſtum a mortuis, ſecundum quod nos prædicamus, *invenimur falſi teſtes*; & ſi mortui non reſurgunt, Deus non reſuſcitavit Chriſtum a mortuis. Iob XIII. 7. „ Numquid Deus indiget veſtro menda„ cio, ut pro illo loquamini dolos? “ Et hoc eſt peſſimum, ſcilicet quod aliquid attribuatur Deo quod non facit; & laudare in eo quod non eſt. Unde dicit Auguſtinus (epiſt. VIII.) „ Non minori, ſed „ maiori fortaſſe ſcelere in Deo laudatur „ fal-

„ falſitas, quam vituperetur veritas. “ Cuius ratio eſt, quia intellectus noſter numquam poteſt tantum laudare Deum quin deficiat a perfectione eius; & ideo ſi non totaliter intellectus omnem veritatem poſſit de Deo intelligere, hoc eſt ad excellentiam Dei. Sed ſi attribuitur aliquid Deo quod non habet, vel non facit, videtur quod intellectus noſter eſt maior Deo, & intelligat aliquid maius eo quod ſibi falſe attribuit: & hoc contra illud I. Ioan. III. 20. „ Deus maior eſt corde noſtro. “

Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, vana eſt fides veſtra. Hic oſtendit quod inconveniens ſit, ſi fides illorum eſſet inanis; & hoc oſtendit per tria inconvenientia, quæ ſequuntur inde. Primum eſt, quia conſtat quod falſitas non habet virtutem purgandi; ſed conſtat quod fides purgat peccata: Act. xv. „ Fide purificans corda eorum. “ Si ergo fides noſtra ſit inanis, quod eſſet ſi Chriſtus non reſurrexit, quia ſic credidiſtis, ſcilicet quod reſurrexit; peccata veſtra non ſunt vobis dimiſſa; & hoc eſt quod dicit: *Adhuc eſtis in peccatis veſtris*. Sed quia poſſet aliquis dicere: Licet fides non purget peccata, poſſunt tamen purgari ab eis per bona opera; ideo addit ſecundum inconveniens, ſcilicet quod mortui, qui non poſſunt purgari in alia vita, peribunt abſque ſpe ſalutis; & ideo quaſi concludens dicit: *Ergo qui in Chriſto*, ideſt in fide Chriſti, *dormierunt*, ideſt mortui ſunt in ſpe ſalutis, *perierunt*: quia in alia vita nulla ſunt opera meritoria. Sed quia poſſet adhuc dicere: Non curo de peccatis, non curo de mortuis, dummodo habeam in vita iſta quietem, & tranquillitatem: ideo addit tertium inconveniens, cum dicit: *Si in hac tantum vita in Chriſto ſperantes ſumus, miſerabiliores ſumus omnibus hominibus*. Et innititur tali argumento. Si reſurrectio mortuorum non eſt, ſequitur quod nihil boni habeatur ab hominibus, niſi ſolum in vita iſta: & ſi hoc eſt, tunc illi ſunt miſerabiliores qui in vita iſta multa mala, & tribulationes patiuntur. Cum ergo plures tribulationes Apoſtoli, & Chriſtiani patiantur, ſequitur quod ſint miſerabiliores ceteris hominibus, qui ad minus perfruuntur huius mundi bonis.

Sed circa hanc rationem videntur duo dubitanda. Unum, quia non videtur quod ſit verum univerſaliter quod Apoſtolus dicit, ſcilicet quod Chriſtiani ſunt confidentes in hac vita tantum: quia poſſent dicere illi, quod licet corpora non habeant bona niſi in vita iſta, quæ eſt mortalis, tamen ſecundum animam habent multa bona in alia vita.

Ad hoc obviatur dupliciter. Uno modo quia ſi negetur reſurrectio corporis, non de facili, immo difficile eſt ſuſtinere immortalitatem animæ. Conſtat enim quod anima naturaliter unitur corpori; ſeparatur autem ab eo contra ſuam naturam, & per accidens. Unde anima exuta corpore, quamdiu eſt ſine corpore, eſt imperfecta. Impoſſibile autem eſt quod illud quod eſt naturale, & per ſe, ſit finitum, & quaſi nihil; & illud, quod eſt contra naturam, & per accidens, ſit infinitum, ſi anima ſemper duret ſine corpore. Et ideo Platonici ponentes immortalitatem, poſuerunt reincorporationem; licet hoc ſit hæreticum. Et ideo ſi mortui non reſurgunt, ſolum in hac vita confidentes erimus. Alio modo quia conſtat quod homo naturaliter deſiderat ſalutem ſui ipſius; anima autem cum ſit pars corporis hominis, non eſt totus homo, & anima mea non eſt ego: unde licet anima conſequatur ſalutem in alia vita, non tamen ego, vel quilibet homo. Et præterea cum homo naturaliter deſideret ſalutem etiam corporis, fruſtraretur naturale deſiderium.

Secundum dubium eſt, quia videtur quod dato quod corpora non reſurgant, non eſſemus nos Chriſtiani miſerabiliores ceteris hominibus: quia illi qui ſunt in peccatis, ſuſtinent maximos labores. Hier. IX. 5. „ Ut inique agerent, laboraverunt: “ & Sap. V. 7. dicunt impii: „ Ambulavimus „ vias difficiles. “ At vero de bonis & iuſtis dicitur Galat. V. 22. „ Fructus autem „ ſpiritus eſt caritas, gaudium, pax &c. “

Ad hoc dicendum, quod mala quæ ſunt in hoc mundo, non ſunt ſecundum ſe appetenda, ſed ſecundum quod ordinantur ad aliquod bonum. Apoſtoli autem, & Chriſtiani multa mala paſſi ſunt in hoc mundo. Niſi ergo ordinarentur ad aliquod bonum, eſſent miſerabiliores ceteris hominibus. Aut ergo ordinantur ad bonum futurum, aut ad bonum præſens. Sed ad bonum futurum non ordinantur, ſi non eſt reſurrectio mortuorum. Si autem ordinantur ad bonum præſens, hoc vel eſt bonum intellectus, ſicut Philoſophi naturales paupertates, & alia multa mala paſſi ſunt, ut pervenirent (a) ad veritatem. Sed ad hoc non poſſunt ordinari, ſi non eſt reſurrectio mortuorum: quia ſic fides eorum eſſet

(a) *Al.* ad veram veritatem.

ſet falſa, quia ipſi prædicaverunt reſurre-ctionem futuram. Falſitas autem non eſt bonum intellectus. Vel eſt bonum moris, ſicut morales Philoſophi multa mala paſſi ſunt, ut pervenirent ad virtutes, & famam. Sed nec ad hoc ordinari poſſunt: quia ſi reſurrectio mortuorum non ſit, non reputatur virtus, & gloria velle omnia delectabilia dimittere, & ſuſtinere pœnas mortis, & contemptus; ſed potius reputatur ſtultitia. Et ſic pater quod miſerabiliores eſſent ceteris hominibus.

LECTIO III.

NUnc autem Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium: quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum; & ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur. Unuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus; deinde ii qui ſunt Chriſti, qui in adventum eius crediderunt. Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri, cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem. Oportet autem illum regnare donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius. Noviſſime autem inimica deſtruetur mors. Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius. Cum autem dicat, Omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio præter eum qui ſubiecit ei omnia. Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia, tunc & ipſe Filius ſubiectus erit ei qui ſubiecit ſibi omnia, ut ſit Deus omnia in omnibus.

HIc probat poſitam ſuperius conditionalem eſſe veram, ſcilicet ſi Chriſtus reſurrexit, mortui reſurgunt; & circa hoc tria facit. Primo oſtendit quomodo ſe habeat reſurrectio Chriſti ad reſurrectionem aliorum; ſecundo oſtendit ordinem reſurrectionis, ibi, *Unuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus*; tertio oſtendit finem reſurrectionis, ibi, *Deinde finis, cum tradiderit regnum Deo & Patri*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit habitudinem reſurrectionis Chriſti ad reſurrectionem aliorum, per conditionalem prædictam probans hoc; ſecundo probat ipſam habitudinem, ibi, *Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum*. Dicit ergo: *Nunc*, ideſt ex quo dicta inconvenientia ſequuntur, ſi Chriſtus non reſurrexit, ideo ad ipſa vitanda dicamus, quod *Chriſtus reſurrexit*. Hoc autem verum eſt ſecundum quod Matth. ult. dicitur, & aliis locis Evangeliorum. Sed reſurrectionis Chriſti habitudo ita ſe habet ad reſurrectionem aliorum, ſicut primitiæ fructuum ad ſequentes fructus, quæ excedunt alios fructus tempore, & melioritate, ſeu dignitate; & ideo dicit, quod reſurrexit, ſicut alii, ſed *primitiæ*, ideſt primo tempore, & dignitate. Apoc. 1. 5. „ Primogenitus mortuorum." *Primitiæ*, dico, *dormientium*, ideſt mortuorum, qui in ſpe reſurrectionis quieſcunt. Ex hoc poteſt inferri conditionalis poſita: quia, ſicut dicimus, & verum eſt, ſi Chriſtus, qui eſt primitiæ dormientium, reſurrexit, ergo & alii dormientes.

Sed contrarium videtur, ſcilicet quod Chriſtus non reſurrexit primitiæ dormientium: quia Lazarus fuit reſuſcitatus a Chriſto nondum paſſo, & aliqui Prophetæ ſuſcitaverunt alios a mortuis, ut habetur in veteri teſtamento.

Ad hoc dicendum, quod duplex eſt reſurrectio. Una eſt ad vitam mortalem; & ad iſtam Lazarus, & alii qui ſuſcitati fuerunt, reſurrexerunt ante Chriſtum. Alia ad vitam immortalem; & de hac loquitur hic Apoſtolus.

Sed contra. Matth. XXVII. dicitur, quod multa corpora ſanctorum ſurrexerunt. Cum ergo hoc legatur ante Chriſti reſurrectionem, & conſtet quod non reſurrexerunt ad vitam (a) mortalem; videtur quod adhuc reſtet quæſtio prima.

Reſponſio. Dicendum, quod hoc quod Matthæus dicit de reſurrectione illorum, dicit per anticipationem: quia licet dicatur in tractatu de paſſione, non tunc reſurrexerunt, ſed poſtquam Chriſtus reſurrexit.

Quoniam quidem per hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Hic probat habitudinem poſitam, ſcilicet quod Chriſtus ſit primitiæ dormientium: & primo probat in generali; ſecundo in ſpeciali, ibi, *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Probat in generali ta-

(a) *Al.* immortalem.

tali ratione. Deus voluit reintegrare humanam naturam; ſed humana natura corrupta eſt per hominem, quia mors intravit per hominem: pertinebat ergo ad dignitatem humanæ naturæ ut reintegraretur per hominem: hoc autem eſt ut reducatur ad vitam: conveniens ergo fuit (*a*) ut ſicut mors intravit per hominem, ſcilicet per Adam, ita *reſurrectio mortuorum* fieret *per hominem*, ſcilicet per Chriſtum. Rom. v. 17. „ Si enim unius delicto mors regnavit „ per unum, multo magis abundantiam „ gratiæ, & donationis, & iuſtitiæ acci„ pientes, in vitam regnabunt per unum „ Ieſum Chriſtum. “ *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Hic probat idem in ſpeciali, dicens, quod ſicut in Adam omnes morimur morte corporali, ita & omnes vivificamur in Chriſto. Rom. v. 12. „ Per unum ho„ minem peccatum in hunc mundum in„ travit, & per peccatum mors. “

Et non dicit per Evam, quod videtur contra illud Eccli. xxv. 33. „ Per illam o„ mnes morimur. “ Dicendum, quod hoc eſt per illam, Evam ſcilicet ſuggerentem, ſed per Adam ſicut cauſantem. Nam ſi ſolum Eva peccaſſet, peccatum originale non fuiſſet traductum in poſteros.

Vivificabuntur, inquam, *in Chriſto*, ſcilicet boni, & mali vita naturæ; ſed vita gratiæ non niſi boni: ſed tamen Apoſtolus loquitur hic de reſurrectione ad vitam naturæ, ad quam omnes vivificabuntur. Ioan. v. 26. „ Sicut Pater habet vitam in ſemetipſo, „ ita & Filio dedit vitam habere, “ ideſt vivificandi virtutem. Ibidem 28. „ Omnes „ qui in monumentis ſunt audient vocem „ Filii Dei, & procedent qui bona fece„ runt, in reſurrectionem vitæ, qui vero „ mala egerunt, in reſurrectionem iudi„ cii. “

Unuſquiſque autem in ſuo ordine. Hic oſtendit ordinem reſurrectionis: & primo inſinuat ipſum ordinem; ſecundo manifeſtat id quod dixerat, ibi, *Primitiæ Chriſtus*. Dicit ergo, quod verum eſt quod omnes in Chriſto vivificabuntur, ſed tamen differenter: quia differentia erit inter caput & membra; & differentia (*b*) erit quantum ad bonos, & malos: & ideo dicit, quod *unuſquiſque* reſurget *in ſuo ordine*, ſcilicet dignitatis. Rom. xiii. 1. „ Quæ autem „ ſunt, a Deo ordinata ſunt. “ Sed hunc ordinem conſequenter manifeſtat: quia *primitiæ Chriſtus*: quia ipſe eſt prior tempore, & dignitate, quia plus habet de gloria. Ioan. i. 14. „ Vidimus eum quaſi unigeni„ tum a Patre, plenum gratiæ, & verita„ tis. “ Deinde reſurgent omnes *qui ſunt Chriſti*, poſteriores tempore, & dignitate: iſti ſunt qui carnem ſuam crucifixerunt cum vitiis, & concupiſcentiis. Galat. iv. 4. „ At „ ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus „ Filium ſuum. “ I. Tim. vi. 14. „ Serves „ mandatum ſine macula irreprehenſibile „ uſque in adventum Domini noſtri. “ Qui autem ſint Chriſti, exponit dicens: *Qui crediderunt* per fidem per dilectionem operantem. Heb. xi. 6. „ Accedentem ad Deum „ oportet credere quia eſt, & inquirenti„ bus ſe remunerator ſit. “ *In adventum eius*, primo, & ſecundo.

Sed ſciendum, quod inter alios ſanctos non erit ordo temporis, quia omnes reſurgent in ictu oculi; ſed bene ſecundum dignitates, quia Martyr reſurget ut Martyr, Apoſtolus ut Apoſtolus, & ſic de aliis.

Deinde finis Hic oſtendit finem reſurrectionis, & hunc duplicem: unum quantum ad adeptionem boni; alium quantum ad remotionem mali, ibi, *Oportet autem illum regnare*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod adeptio ipſius boni conſiſtit in inhærentia ad Deum; ſecundo oſtendit quod in immediata inhærentia, ibi, *Cum evacuerit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem*. Dicit ergo, quod *deinde*, ideſt poſt hoc, erit *finis* reſurrectionis: & finis huiuſmodi non erit ut vivant vita corporis, & voluptatibus, ut Iudæi, & Saraceni fingunt; ſed quod inhæreant Deo per immediatam viſionem, & beatam fruitionem: & hoc eſt tradere regnum Deo & Patri. Et ideo dicit: *Cum tradiderit*, ideſt perduxerit, *regnum*, ideſt fideles ſuos, quos proprio ſanguine acquiſivit: Apocal. v. 9. (*c*) „ Redemiſti nos Deo in ſanguine „ tuo: “ *Deo & Patri*, ideſt ante conſpectum Dei, ideſt Creatoris ſui inquantum eſt homo, & Patris inquantum eſt Deus. Et hoc eſt quod petebat Philippus Ioan. xiv. 8. „ Domine, oſtende nobis Patrem, & ſuf„ ficit nobis. “ Sed ſic tradet, ut ſibi non adimat; immo ipſe unus Deus cum Patre, & ſancto Spiritu regnabit. Vel *cum tradiderit regnum Deo & Patri*; ideſt, cum oſtendet Deum Patrem regnare. In Scriptura enim tunc dicuntur aliqua fieri quando primo innoteſcunt; & huiuſmodi innoteſcen-

(a) *Al. deeſt* ut. (b) *Al. omittitur* erit. (c) *Al.* „ Redemiſti nos in ſanguine Deo tuo. “

ſcentia ſit per Chriſtum. Matth. xi. 27. „ Nemo novit Patrem niſi Filius, & cui „ voluerit Filius revelare."

Cum evacuaverit. Hic oſtendit immediationem dictæ inhærentiæ. Sicut enim dicitur Galat. iv. 1. „ quanto tempore heres parvulus eſt ... eſt ſub tutoribus, & actoribus uſque ad præfinitum tempus a patre." Sed quando iam eſt magnus, & perfectus, tunc immediate abſque pædagogo, & tutore ſub patre eſt in domo. Status autem huius vitæ præſentis aſſimilatur pueritiæ; & ideo in vita iſta ſumus ſub Angelis, ſicut ſub tutoribus, inquantum proſunt nobis, & dirigunt nos; ſed quando tradetur regnum Deo & Patri, tunc immediate erimus ſub Deo, & ceſſabunt omnia alia dominia: & hoc eſt quod dicit: *Et cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem*; ideſt, eum ceſſaverit omne dominium tam humanum, quam angelicum, tunc immediate erimus ſub Deo. Eſa. ii. 11. „ Exaltabitur Dominus ſolus in die illa." Hierem. xxxi. 34. „ Non docebit ultra vir proximum ſuum, „ & vir fratrem ſuum."

Sed numquid non remanebunt ordines Angelorum diſtincti? Dicendum, quod ſic quantum ad eminentiam gloriæ, qua unus alteri præeminet, ſed non quantum ad efficaciam executionis ad nos; & ideo illos dicit evacuari quorum nomina pertinent ad executionem, ſcilicet principatus, poteſtates, & virtutes. Illos autem qui ſunt de ſuperiori hierarchia, non nominat, quia non ſunt exequentes, nec Angelos, quia eſt nomen commune. Dominationes autem non dicit evacuari, quia licet ſint de exequentibus non tamen ipſi exequuntur, ſed dirigunt, & imperant: dominorum enim eſt dirigere, & imperare, non exequi. Archangeli vero intelliguntur cum principatibus; archos enim idem eſt quod princeps. Hi tres ordines, ſecundum Gregorium (hom. xxxiv. ſuper Evang.) leguntur deſcendendo: quia, ſecundum ipſum, principatus ſunt ſuper poteſtates, & poteſtates ſuper virtutes; ſed ſecundum Dionyſium, aſcendendo: quia vult quod virtutes ſint ſuper poteſtates, & poteſtates ſuper principatus.

Vel aliter. *Cum evacuaverit omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem*; ideſt, tunc erit notum quod principatus, & poteſtates, & dominationes nihil poteſtatis habuerunt ex ſeipſis, ſed a Deo, ex quo ſunt omnia.

Deinde cum dicit, *Oportet autem illum regnare*, oſtendit Apoſtolus finem reſurrectionis, quo ad remotionem mali: quod quidem oſtendit per deſtructionem omnium inimicorum ad Chriſtum: & primo ponit ipſorum deſtructionem; ſecundo ſubiectionis perfectionem, ibi, *Noviſſime autem inimica deſtruetur mors*; tertio ſubiectionis finem, ibi, *Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia*. Dicit ergo primo: Dixi, quod finis erit, *cum tradiderit regnum Deo & Patri*. Sed numquid Chriſtus habet regnum, ita quod oportet illum regnare? Sic enim dicitur Matth ult. 18. „ Data eſt mihi omnis poteſtas in cælo, & in terra." Luc. 1. 32. „ Et regnabit in domo Iacob." *Oportet*, inquam, *donec ponat inimicos ſuos ſub pedibus eius*.

Sed numquid modo non ſunt inimici eius ſub pedibus eius, ideſt ſub poteſtate Chriſti? Dicendum, quod modo inimici Chriſti ſunt ſub poteſtate eius, ſed dupliciter. Vel inquantum per ipſum convertuntur, ſicut Paulus, quem proſtravit, Act. ix. vel inquantum Chriſtus facit voluntatem ſuam etiam de his qui faciunt hic contra voluntatem Chriſti. Sic ponit inimicos ſuos ſub pedibus ſuis, puniendo eos; ſed in futuro ponet ſub pedibus, ideſt ſub humanitate Chriſti. Sicut enim per caput deitas Chriſti intelligitur, quia *caput Chriſti Deus*, ſupra xi. 3. ita per pedem humanitas: Pſalm. cxxxi. 7. „ Adorabimus in loco ubi „ ſteterunt pedes eius." Sic ergo inimici erunt non ſolum ſub deitate, ſed etiam ſub humanitate Chriſti. Phil. ii. 10. „ In „ nomine Ieſu omne genu flectatur, cæleſtium, terreſtrium, & infernorum."

Sed quid eſt quod dicit, *Donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius*? Numquid non regnabit priuſquam poſuerit inimicos ſub pedibus? Dicendum, quod hoc poteſt intelligi dupliciter. Nam ly *donec* quandoque determinat tempus, & ponitur pro finito; ſicut ſi dicerem: Non videbo Deum donec moriar: quia uſque tunc non videbo, ſed poſtea videbo: quandoque ponitur pro infinito ſicut cum dicitur Matth. 1. 25. „ Non cognovit eam donec peperit filium ſuum: " non quod velit dicere, quod non cognovit eam ſolum uſque ad partum filii, ſed nec etiam poſtea umquam cognovit, ſicut dicit Hieronymus. Iſte modus ſervatur quando aliqui intendunt excludere illa ſolum de quibus eſt dubium. Unde Evangelium excluſit illud ſolum, quod videtur eſſe dubium, ſcilicet quod Ioſeph cognoviſſet Beatam Virginem ante partum. Hoc vero quod poſt partum non cogno-

Digitized by Google

gnovit eam, nulli eſt dubium, cum tot myſteria pueri viderit, & toties ab Angelis monitus ſit, & adoratus etiam a Magis Ieſus fuiſſet: unde poterat eam iam Dei matrem cognoſcere: & ideo non curavit hoc excludere. Sic etiam loquitur hic Apoſtolus. Quod enim aliquis regnet adhuc inimicis non ſubiugatis, videtur eſſe dubium; ſed quod regnet poſtquam inimici ſubiugati ſunt, nulli eſt dubium: & ideo illud excludit principaliter, dicens: *Donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius*; quaſi dicat: Verum eſt quod Chriſtus habet regnum: & licet ſint aliqui inimici, dum non faciunt voluntatem ſuam, tamen regnat donec ponat illos ſub pedibus. Poteſt etiam alio modo intelligi *Donec ponat &c.* ut ly *donec* determinet tempus, & ponatur pro futuro; ut dicatur ſic. *Oportet illum regnare*. Sed quando? *Donec ponat omnes inimicos ſub pedibus eius*; quaſi dicat: Uſque tunc regnabit, quouſque ponat inimicos ſub pedibus; poſtea vero non regnabit. Sed ſecundum hanc expoſitionem, regnare non importat regnum habere, ſed in regnando proficere, & regnum augeri; & hoc quantum ad manifeſtationem perfectam regni Chriſti; quaſi dicat: Regnum Chriſti paulatim proficit, inquantum ſcilicet manifeſtatur, & innoteſcit, *donec ponat inimicos ſub pedibus*; ideſt, quouſque omnes inimici regnare eum fateantur: boni quidem cum gaudio beatitudinis, mali vero cum confuſione; & poſtea non regnat; ideſt, regnum ſuum non proficit, & non amplius manifeſtatur, quia iam plene manifeſtum erit.

Sic ergo patet omnium adverſantium ſubiectio: quæ quidem ſubiectio perfectiſſima erit, quia etiam illud quod maxime inimicatur, ſubiicietur ſibi. Hoc autem eſt mors, quæ maxime contrariatur vitæ; & ideo dicit: *Noviſſime autem inimica deſtruetur mors*: ubi tria facit. Primo ponit ſubiectionem mortis; ſecundo probat hoc per auctoritatem, ibi, *Omnia enim ſubiecit ſub pedibus eius*; tertio ex ipſa auctoritate arguit, ibi, *Cum autem dicat &c.* Dicit ergo: Dixi, quod omnes inimicos ſubiecit ſub pedibus eius. Sed qualiter? Perfectiſſime, inquam, quia *noviſſime inimica mors deſtruetur*, ſcilicet in fine, quia non poterit eſſe cum vita, ubi omnes per reſurrectionem vivent. Oſeæ XIII. 14. „ Ero mors tua, „ o mors. “ Eſa. XXV. 8. „ Præcipitabit „ mortem in ſempiternum. “

Sciendum eſt autem, quod Origenes ex hoc verbo ſumpſit occaſionem erroris ſui, quem ponit in Periarchon: ipſe enim voluit quod pœnæ damnatorum eſſent purgatoriæ, & non æternæ; & voluit quod omnes qui ſunt in inferno, quandoque converterentur ad Chriſtum, & ſalvarentur, & etiam diabolus: & hoc confirmat per iſta verba, *Donec ponat inimicos ſub pedibus eius*: & intelligit quod hoc quod dicitur, *Inimicos ſub pedibus*, ſolum intelligatur de ſubiectione quæ fit per converſionem peccatorum ad Deum, non de ſubiectione qua ſunt ſubiecti Chriſto etiam illi qui numquam convertuntur ad Chriſtum, inquantum punit eos in inferno. Et ideo dicit: *Oportet illum regnare donec ponat inimicos ſub pedibus*: quia tunc omnes damnati, & qui ſunt in inferno, ſalvabuntur, inquantum ſcilicet convertentur ad ipſum, & ſervient ei, & non ſolum ipſi homines damnati: *autem*, pro ſed, *noviſſime ipſa mors*, ideſt diabolus, *deſtruetur*, non quod non ſit omnino, ſed quod non ſit mors, quia etiam ipſe diabolus in fine ſalvabitur. Sed hoc eſt hæreticum, & damnatum in Concilio.

Iterum ſciendum eſt, quod Apoſtolus ſignanter poſuit hoc quod dicitur, *Noviſſime autem inimica deſtruetur mors*, ad removendum duas quæſtiones, quæ poſſent fieri circa prædicta de reſurrectione: ſcilicet utrum Chriſtus poſſet vivificare mortuos; & hoc ſolvitur, quia omnes inimicos poſuit ſub pedibus eius, & etiam ipſam mortem: & quare non ſtatim omnes reſuſcitavit; ad quod reſpondetur, quod oportet quod primo ſubiiciat inimicos ſub pedibus, & noviſſime cum deſtruetur ipſa mors, tunc reſurgent omnes ad vitam. Non ergo differt, quia non poteſt, ſed ut ſervet ordinem: quia quæ a Deo ſunt, ordinata ſunt. Quod autem ipſa mors ſubiiciatur Chriſto, probat per auctoritatem Pſalm. VIII. 8. „ Omnia ſubieciſti ſub pe- „ dibus (ideſt ſub humanitate) eius, “ ſcilicet Chriſti. Philip. II. 11. „ Omnis „ lingua confiteatur, quia Dominus Ieſus „ Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. “ Eſa. xlv. 24. „ Mihi curvabitur omne ge- „ nu, & iurabit omnis lingua. “ Ex hac autem auctoritate argumentatur, dicens: *Cum autem dicat, Omnia ſubiecta ſunt ei, ſine dubio præter eum qui ſubiecit ei omnia*. Et eſt ratio ſua talis. Propheta dicit: „ Omnia ſubieciſti: “ ſed dicendo *omnia*, conſtat quod nihil excluſit niſi illum qui ſubiecit: ergo ſubiecta ſunt Chriſto omnia, & ipſa mors. Dicit ergo: *Cum autem dicat*, Pſalmiſta ſcilicet: *Omnia ſubiecta ſunt ei*, ſcilicet Chriſto, inquantum homini,

pra-

prater eum, ſcilicet Patrem, *qui ſubiecit ei omnia*. Hebr. II. 8. „ In eo quod omnia „ ſibi ſubiecit nihil dimiſit non ſubiectum „ ei. " Matth. ult. 18. „ Data eſt mihi „ omnis poteſtas in cælo, & in terra. "

Sed contra. Si Pater ſubiecit omnia Filio, ergo Filius eſt minor Patre. Reſponſio. Dicendum eſt, quod Pater ſubiecit omnia Filio inquantum eſt homo, ut dictum eſt: & ſic Pater eſt maior Filio: eſt enim minor Patre ſecundum humanitatem, æqualis vero ſecundum divinitatem. Vel dicendum, quod etiam ipſe Filius inquantum Deus ſubiecit ſibi omnia: quia ſic poteſt omnia quæ Pater poteſt. Philip. III. 20. „ Salvatorem expectamus Dominum noſtrum „ Ieſum Chriſtum, qui reformabit corpus hu„militatis noſtræ, configuratum corpori clari„tatis ſuæ ſecundum operationem qua potens „ eſt ſubiicere omnia. "

Conſequenter cum dicit, *Cum autem ſubiecta fuerint*, oſtendit finem huius reſurrectionis non eſſe in humanitate Chriſti; ſed ulterius perducetur rationalis creatura ad contemplationem divinitatis: & in ea eſt beatitudo noſtra, & finis noſter ipſe Deus eſt: & ideo dicit: *Cum autem ſubiecta fuerint illi omnia, tunc & ipſe Filius ſubiectus erit ei qui ſubiecit ſibi omnia*; quaſi dicat: Nondum Deus ſubiecit omnia Chriſto; ſed *cum omnia fuerint ei ſubiecta*, ſcilicet Chriſto, *tunc ipſe Filius*, ſecundum humanitatem, *ſubiectus erit illi*, ſcilicet Patri. Ioan. XIV. 28. „ Pa„ ter maior me eſt. " Et ſubiectus eſt nunc etiam Chriſtus ſecundum quod homo Patri; ſed hoc tunc manifeſtius erit. Et ratio huius ſubiectionis eſt, *ut ſit Deus omnia in omnibus*; ideſt, ut anima hominis totaliter requieſcat in Deo, & ſolus Deus ſit beatitudo. Modo enim in uno eſt vita, & virtus in alio, & gloria in alio; ſed tunc Deus erit vita, & ſalus, & virtus, & gloria, & omnia. Vel aliter ita. *Ut ſit Deus omnia in omnibus*: quia tunc manifeſtabitur quod quidquid boni habemus, eſt a Deo.

LECTIO IV.

Alioquin quid facient qui baptizantur pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? Ut quid & baptizantur pro illis? Ut quid & nos periclitamur omni hora? Quotidie morior propter veſtram gloriam, fratres, quam habeo in Chriſto Ieſu Domino noſtro. Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? Manducemus, & bibamus: cras enim moriemur. Nolite ſeduci. Corrumpunt mores bonos colloquia mala. Evigilate iuſti, & nolite peccare. Ignorantiam enim Dei quidam habent. Ad reverentiam vobis loquor.

Oſtenſa reſurrectione mortuorum ex reſurrectione Chriſti, hic conſequenter oſtendit reſurrectionem mortuorum ex vita ſanctorum; & circa hoc duo facit. Primo probat propoſitum; ſecundo ſubiungit admonitionem, ibi, *Nolite ſeduci*. Probat autem propoſitum, ducendo ad tria inconvenientia. Primum inconveniens eſt quod fruſtraretur devotio hominum ad baptiſmum. Secundum eſt quod fruſtraretur labor ſanctorum; & hoc ponit ibi, *Ut quid & nos periclitamur*? Tertium eſt quod daretur occaſio fruendi voluptatibus; & hoc ponit ibi, *Manducemus, & bibamus &c.* Circa primum duo facit. Primo ponit primum inconveniens; ſecundo explicat illud, ibi, *Si omnino mortui non reſurgunt*. Dicit ergo primo: Dixi quod mortui reſurgunt: alioquin, ſcilicet ſi non eſt reſurrectio mortuorum futura, ut nos prædicamus, *quid facient qui baptizantur pro mortuis*? Hoc poteſt dupliciter intelligi. Uno modo ut per hoc quod dicit, *Mortuis*, intelligantur opera peccati, quæ ſunt mortua, quia carent vita gratiæ, & ducunt ad mortem: Hebr. IX. 14. „ Sanguis Chriſti emundabit con„ ſcientiam noſtram ab operibus mortuis: " & ſecundum hoc plana eſt littera. *Quid* ſcilicet *facient* illi *qui baptizantur pro mortuis*, ideſt pro peccatis abluendis, ſi non ſint vitam gratiæ habituri? Alio modo, quia quidam tunc temporis volebant quod homines poſſent primo baptizari, ut ſibi ipſis remiſſionem peccatorum conſequerentur, & iterum baptizabantur pro aliquo conſanguineo ſuo defuncto, ut etiam poſt mortem dimitterentur ei peccata: & ſecundum hoc ſit littera. *Quid facient qui baptizantur pro mortuis*, ſcilicet conſanguineis, pro quorum ſalute baptizantur, ſi non ſit reſurrectio mortuorum? Sed iſti in aliquo commendari poſſunt, ſcilicet in hoc quod

fidem reſurrectionis videbantur habere; ſed in aliquo poſſunt reprehendi, in hoc ſcilicet quod unum credebant poſſe pro alio baptizari.

Sed tunc eſt quæſtio. Si oratio unius prodeſt alteri, quare non etiam baptiſmus? Ad hoc eſt duplex reſponſio. Una eſt, quod opera quæ faciunt vivi, proſunt mortuis propter unionem caritatis, & fidei: & ideo non proſunt niſi illis qui decedunt cum caritate, & fide: unde infidelibus nec oratio, nec baptiſmus vivorum proſunt; tamen oratio prodeſt illis qui ſunt in purgatorio. Alia reſponſio, & melior, quia bona opera valent mortuis, non ſolum ex vi caritatis, ſed etiam ex intentione facientis. Sicut ſi ego dicerem pſalterium pro aliquo qui eſt in purgatorio, qui tenebatur dicere, ut ſatisfaciam pro eo; valet quidem quantum ad ſatisfactionem ſolum illi pro quo dico. Dicendum eſt ergo ſecundum hoc, quod baptiſmus non habet virtutem ex intentione noſtra, ſed ex intentione Chriſti. Intentio autem Chriſti eſt ut baptiſmus illis proficiat qui in Chriſti fide baptizantur?

Conſequenter iſtud inconveniens explicat, dicens: *Si omnino mortui non reſurgunt.* Et iſta explicatio videtur magis convenire ſecundæ expoſitioni ſupra poſitæ; quaſi dicat: *Ut quid baptizantur pro illis*, ideſt pro mortuis, *ſi non reſurgunt*? Sed ſi ſecundum primam expoſitionem exponatur, tunc ſic poteſt dici. *Si omnino mortui non reſurgunt, ut quid etiam baptizantur pro illis*, ideſt pro peccatis, cum ipſa non dimittantur?

Ut quid periclitamur omni hora? Hic ponit ſecundum inconveniens; & circa hoc duo facit. Primo ponit inconveniens in communi; ſecundo in ſpeciali, ibi, *Quotidie morior propter veſtram gloriam, fratres.* Dicit ergo: Non ſolum fruſtra baptizantur aliqui pro remiſſione peccatorum, ſed nos etiam fruſtra affligimur, ſi reſurrectio mortuorum non eſt; & hoc eſt quod dicit: *Ut quid*, & nos ſancti Apoſtoli, *periclitamur*, ideſt pericula patimur, *omni hora*? II. Corinth. xi. 26. „Periculis fluminum, periculis latronum, &c.“ Conſtat enim quod ſancti exponunt ſe tribulationibus, & affligunt ſeipſos propter ſpem vitæ æternæ, ſecundum illud Rom. v. 2. „Non ſolum autem, ſed & gloriamur in „Deo per Dominum noſtrum:“ & ibid. 5. „Spes autem non confundit.“ Si ergo reſurrectio mortuorum non ſit, totaliter ſpes perit. Fruſtra ergo affligerent ſe, ſi mortui non reſurgunt. Nec obſtat ſi dicatur, quod anima ſeparata præmiatur; quia, ut probatum eſt ſupra, non poſſet probari quod anima eſſet immortalis. Conſequenter cum dicit, *Quotidie morior propter veſtram gloriam, fratres*, enumerat pericula in ſpeciali: & primo quantum ad perſonam; ſecundo quantum ad locum, ibi, *Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt*? Manifeſtat ergo in ſpeciali pericula quantum ad perſonam ſuam: unde dicit: *Quotidie morior propter veſtram gloriam*; quaſi dicat: Non quæcumque pericula patimur, ſed etiam mortis: quia *quotidie morior*; ideſt, ſum in periculis mortis. Pſalm. xliii. 22. „Propter te mortificamur tota die.“ Et hoc oſtendit Apoſtolus Roman. viii. in perſona Apoſtolorum eſſe dictum. II. Corinth. 4. 22. „Semper mortificationem Ieſu in corpore „noſtro circumferentes.“ *Propter gloriam veſtram*; ideſt, ut ego acquiram gloriam, quam expecto ex veſtra converſione ad fidem. I. Theſſ. ii. 20. „Vos eſtis gloria „noſtra, & gaudium habeo;“ ideſt, ſpero me habiturum in Chriſto Ieſu Domino noſtro, ideſt per caritatem Chriſti. Alia littera habet, *Per gloriam veſtram*; & tunc ly *per gloriam* eſt verbum iurantis; quaſi dicat: *Per gloriam veſtram*, quam ſcilicet expectatis, quæ eſt Deus; ac ſi diceret: Iuro per Deum, quem *habeo* in ſpe *in Chriſto Ieſu*, ideſt per paſſionem &c. Ex quo apparet quod etiam Apoſtolus iuravit, & quod in viris perfectis iurare non eſt peccatum. *Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt*? Hic ſpecificat pericula quantum ad locum. Ubi ſciendum eſt, quod hoc legitur Act. xix. ubi dicitur, quod cum Paulus apud Epheſum multos convertiſſet ad fidem, quidam concitaverunt contra eum populum, intantum quod non eſſet auſus exire in theatrum, & quod multa pericula ſit ibi paſſus. Ergo forte facit hic de hoc mentionem, quia e vicino paſſus hoc fuerat. Dicit ergo: *Si ſecundum hominem*, ideſt ſecundum rationem, ex qua homo eſt, hoc diſputando de reſurrectione concludens, quod homo non moritur ſicut beſtia, *pugnavi ad beſtias*, ideſt ad homines beſtialiter viventes apud Epheſum. Vel *ſi pugnavi ad beſtias Epheſi*; & hoc dico non ex revelatione divina, ſed *ſecundum hominem*, ideſt ex inſtinctu humano, ſi tot pericula paſſus ſum &c.

Deinde cum dicit, *Manducemus, & bibamus*, ponit tertium inconveniens; quod eſt, ſi reſurrectio mortuorum non eſſet, daretur occaſio fruendi voluptatibus; quaſi dicat:

cat: Si non eſt alia vita, ſtulti ſumus ſi affligimus nos; ſed *manducemus, & bibamus*; ideſt, utamur deliciis, & fruamur voluptatibus. Sap. II. I. „ Non eſt qui ſit agnitus „ reverſus ab inferis : " & 6. „ Venite, „ fruamur bonis quæ ſunt , & utamur „ creatura tamquam in iuventute celeri- „ ter. " *Cras enim*, ideſt in proximo, *moriemur* : totaliter enim deficiemus in anima , & corpore , ſi mortui non reſurgunt.

Deinde cum dicit, *Nolite ſeduci*, ex prædictis concludit admonitionem : & primo quantum ad infirmos ; ſecundo vero quantum ad perfectos , & iuſtos , ibi , *Vigilate iuſti*. Circa primum duo facit. Primo reddit eos attentos, dicens: *Nolite ſeduci*; quaſi dicat: Dictum eſt, quod ſi reſurrectio mortuorum non ſit , ſtultum eſſet non uti laſciviis , & voluptatibus . Ne ergo ad laſcivias inducamini, nolite ſeduci ab his qui negant reſurrectionem. Coloſſ. II. 8. „ Vi- „ dete ne quis vos ſeducat per philoſo- „ phiam , & inanem fallaciam . " Secundo rationem attentionis aſſignat , dicens : *Corrumpunt mores bonos colloquia prava*; quaſi dicat : Ideo nolite ſeduci , quia *colloquia mala* , illorum ſcilicet qui negant reſurrectionem, *corrumpunt bonos mores*. I. Timoth. II. 17. „ Sermo eorum ſerpit ut cancer. " Hieronymus dicit , quod hoc eſt ſumptum ex dictis gentilium, & eſt verſus cuiuſdam Menandri. Et ex hoc , ut ipſe dicit , argumentum habemus quod licet nobis quandoque in ſacra Scriptura uti auctoritatibus gentilium . Deinde cum dicit , *Vigilate iuſti , & nolite peccare* , ponit admonitionem quantum ad perfectos. Poſſent enim dicere , quod a colloquiis illorum debent cavere infirmi , qui de facili ſeducuntur ; perfecti autem non ſic ſeduci poſſunt . Apoſtolus autem vult quod etiam perfecti ſint cauti. Unde circa hoc duo facit. Primo reddit eos attentos, dicens: *Vigilate iuſti*; ideſt , vos qui reputamini iuſti, *vigilate* , ideſt ſoliciti ſitis . Matth. XXIV. 42. „ Vigilate , quia neſcitis qua hora Domi- „ nus veſter venturus ſit. " Apoc. XVI. 15. „ Beatus qui vigilat, & cuſtodit veſtimen- „ ta ſua . " Secundo rationem aſſignat, dicens : *Nolite peccare* : & hanc duplicem : quarum unam propter ſeipſos. Nullus enim eſt adeo perfectus quin debeat ſibi cavere a peccatis. Inertia autem, & torpor frequenter inducit ad peccatum. Unde ne peccent, inducit eos ad vigiliam ; & ideo dicit: *Et nolite peccare*; ideſt, ne peccetis. Iob IV. 6. „ In mentem habeto Deum , & cave ne ali- „ quando peccato conſentias. " Aliam rationem inducit propter alios : quia non ſolum propter ſeipſos ſint ſoliciti , ſed propter alios ne illi ſeducantur ; & hoc eſt quod dicit: *Quidam enim habent ignorantiam Dei* , ideſt non rectam fidem . Rom. X. 3. „ Ignorantes Dei iuſtitiam, & ſuam quæ- „ rentes ſtatuere , iuſtitiæ Dei non ſunt „ ſubiecti. " *Et hoc loquor vobis ad reverentiam veſtram* , ut ſitis cauti ; vel ad verecundiam veſtram, quia verecundum eſt vobis, qui reputamini ſapientes , & inſtructi in fide, quod ſint aliqui inter vos ignorantiam Dei habentes , ideſt non rectam fidem .

L E C T I O V.

SEd dicet aliquis : Quomodo reſurgunt mortui ? Quali autem corpore venient ? Inſipiens , tu quod ſeminas non vivificatur niſi prius moriatur . Et quid ſeminas? Non corpus quod futurum eſt ſeminas , ſed nudum granum , ut puta tritici, aut alicuius ceterorum . Deus autem dat illi corpus ſicut vult , & unicuique ſeminum proprium corpus.

SUperius Apoſtolus probavit reſurrectionem mortuorum; hic oſtendit qualitatem , & modum reſurgentium ; & circa hoc duo facit . Primo movet quæſtionem circa qualitatem reſurgentium; ſecundo ſolvit , ibi , *Inſipiens , tu quod ſeminas non vivificatur niſi prius moriatur* . Circa reſurrectionem fuerunt duo errores . Quidam enim totaliter negabant reſurrectionem mortuorum futuram . Cum enim non conſiderarent niſi principia naturæ , & poſſe ; & viderent quod ſecundum principia naturæ , & poſſe nullus de morte poteſt redire ad vitam ., nec cæcus poteſt recuperare viſum ; ideo totaliter negaverunt reſurrectionem : ex quorum perſona dicitur Sap. II. 5. „ Umbræ tranſitus eſt „ tempus noſtrum , & non eſt reverſio finis „ noſtri : " & ibid. 2. „ De nihilo nati „ ſumus, & poſt hoc erimus tamquam non „ fuerimus. " Iob XIV. 14. „ Putaſne mor- „ tuus homo rurſum vivat? " Alii autem dixerunt,

xerunt, reſurrectionem mortuorum futuram eſſe; ſed dicebant quod reſurgebant ad eumdem modum vivendi, & ad eoſdem actus: & hoc etiam poſuerunt quidam Philoſophi, qui dicunt: Poſt multa annorum curricula, Plato adhuc reſurget, & habebit eoſdem ſcholares Athenis, quos aliquando habuit. Hoc etiam aſſerunt Phariſæi, Matth. xxii. 28. de muliere ſeptem virorum: unde dicebant: „ In reſurrectione cuius erit? “ Saraceni etiam fingunt quod habebunt poſt reſurrectionem uxores, & voluptates, & delicias corporales: Iob xx. 17. „ Non videat rivulos fluminis torrentis, mellis, „ & butyri: “ contra quos dicitur Matth. xxii. quod erunt ſicut Angeli Dei in cælo. Has ergo duas quæſtiones movet hic Apoſtolus. Primam cum dicit: *Quomodo reſurgunt mortui?* quomodo eſt poſſibile quod mortui, qui ſunt cinis, poſſint reſurgere? Secundam, cum dicit: *Quali autem corpore venient?* quaſi dicat: Numquid cum tali corpore reſurgent cum quali ſumus modo?

Has duas quæſtiones ſolvit cum dicit: *Inſipiens, tu quod ſeminas non vivificatur niſi prius moriatur &c.* Primo ſolvit ſecundam; ſecundo vero ſolvit primam, ibi, *Ecce myſterium vobis dico.*

Ad intellectum autem eorum quæ Apoſtolus ponit in prima parte, oportet inveſtigare quid Apoſtolus intendat. Intendit autem in iſta parte Apoſtolus oſtendere quod mortui reſurgunt, & quod erit eadem ſubſtantia. Ubi primo ponit ſimilitudines; ſecundo adaptat, ibi, *Sic etiam reſurrectio mortuorum*; tertio probat, ibi, *Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale*. Circa primum duo facit. Primo proponit ſimilitudines in una ſpecie; ſecundo in diverſis ſpeciebus, ibi, *Non omnis caro, eadem caro*. Circa primum ſciendum eſt, quod videmus in una & eadem ſpecie quod una res in via generationis habet diverſas qualitates, & formas: ſicut granum aliam formam, & qualitatem habet quando ſeminatur, aliam quando pullulat, aliam quando iam eſt in herba. Et ideo ex hac ſimilitudine Apoſtolus intendit oſtendere qualitatem reſurgentium. Unde circa hoc tria facit. Primo comparat ordinem ſeminationis ad pullulationem; ſecundo differentiam qualitatis in ſemine, & in pullulatione, ibi, *Tu quod ſeminas non vivificatur niſi prius moriatur*; tertio cauſam qualitatis in pullulatione, ibi, *Deus autem dat illi corpus ſicut vult*. Dicit ergo, *Inſipiens*.

Sed contra. Matth. v. 22. „ Qui dixerit „ fratri ſuo, Racha, reus erit concilio. “ Dicendum, quod Dominus prohibet dici fratri, Racha, ſeu fatue, ex ira, non ex correctione. Cauſa autem quare dicit, *Inſipiens*, eſt quia hæc obiectio contra reſurrectionem, procedit ex principiis humanæ ſapientiæ; quæ tamdiu eſt ſapientia quamdiu eſt ſubiecta ſapientiæ divinæ; ſed quando recedit a Deo, tunc vertitur in inſipientiam: unde cum contradicat ſapientiæ divinæ, vocat eum inſipientem; quaſi dicat: *Inſipiens*, nonne quotidie experiris *tu* quia *quod ſeminas* in terra, *non vivificatur*, ideſt vegetatur, *niſi prius moriatur*, ideſt putreſcat? Ioan. xii. 24. „ Niſi granum „ frumenti cadens in terram mortuum fu„ erit, ipſum ſolum manet; ſi autem mor„ tuum fuerit, multum fructum affert. “

Ex hoc (a) autem videtur Apoſtolus facere comparationem, quod quando corpus hominis ponitur in ſepulcro in terra, tunc eſt quædam ſeminatio; quando vero reſurgit, tunc eſt quædam vivificatio. Unde ex hoc opinantur aliqui, reſurrectionem mortuorum eſſe naturalem, propter hoc quod Apoſtolus hic reſurrectionem comparat pullulationi ſeminis, quæ eſt naturalis. Opinantur enim in pulveribus reſolutis, in quos reſolvuntur humana corpora, eſſe quaſdam virtutes ſeminales activas ad corporum reſurrectionem. Sed iſtud non videtur eſſe verum: fit enim reſolutio corporis humani in elementa, ſicut & aliorum mixtorum corporum. Unde pulveres in quos humana corpora reſolvuntur, nullam aliam habent virtutem activam quam alii pulveres, in quibus conſtat non eſſe aliam virtutem activam ad corporis humani conſtitutionem, ſed ſolum in ſemine hominis. Differunt autem pulveres in quos humana corpora reſolvuntur, ab aliis pulveribus ſolum ſecundum ordinationem divinam, prout huiuſmodi pulveres ſunt ex divina ſapientia ordinati ut iterum ex eis humana corpora reintegrentur. Unde reſurrectionis activa cauſa ſolus Deus erit, etſi ad hoc utatur miniſterio Angelorum quantum ad pulverum collectionem. Propter quod Apoſtolus infra modum reſurrectionis exponens, attribuit ſono tubæ, & ſupra attribuit Chriſto reſurgenti, non autem alicui virtuti activæ in pulveribus. Non ergo intendit hic probare Apoſtolus quod reſurrectio ſit naturalis, per hoc quod ſemen naturaliter pullulat; ſed intendit hic manifeſtare per exem-

(a) *Al. omittitur* autem.

Digitized by Google

exempla quædam quod non ſit eadem qualitas corporum reſurgentium, & corporum morientium: & primo per hoc quod non eſt eadem qualitas ſeminis, & pullulationis, ut ex ſequentibus manifeſte oſtendedetur. Nam conſequenter cum dicit, *Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas, ſed nudum granum*, oſtendit qualitatem ſeminis differentem eſſe a qualitate pullulationis, cum dicit: *Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt ſeminas*; ideſt, non quale futurum eſt ſeminas: quod exponens ſubdit: *Sed nudum granum, puta tritici, vel alicuius ceterorum*, ſcilicet ſeminum: quia ſeminatur nudum ſemen, pullulat autem ornatum herba, & ariſtis, & huiuſmodi. Et ſimiliter corpus humanum aliam qualitatem habebit in reſurrectione quam nunc habet, ut infra exponetur. Eſt tamen differentia inter reſurrectionem humani corporis & pullulationem ſeminis: nam ſurget idem corpus numero, ſed habebit aliam qualitatem, ſicut infra (hoc cap.) dicit Apoſtolus, quod *oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*: & Iob XIX. 27. dicitur: „Quem viſurus ſum ego ipſe, „ & non alius." Sed in pullulatione nec eſt eadem qualitas, nec idem corpus numero, ſed ſolum idem ſpecie: & ideo ſignanter Apoſtolus de pullulatione loquens dicit: *Non corpus quod futurum eſt ſeminas*: dans intelligere quod non ſit idem numero. Et in hoc opus naturæ deficit ab opere Dei: nam virtus naturæ reparat idem ſpecie, ſed non idem numero; virtus autem Dei reparare poteſt etiam idem numero. Et ſic etiam ex hoc quod dicitur, poteſt ſumi probatio ad hoc quod reſurrectionem futuram fieri non eſt impoſſibile, ſicut inſipiens obiiciebat: quia ſi natura ex eo quod mortuum eſt poteſt reparare idem ſpecie, multo magis Deus poteſt reparare idem numero: quia & hoc ipſum quod natura facit, opus Dei eſt. Habet enim hoc natura a Deo quod hoc facere poſſit. Et ideo conſequenter deſcribens qualitatem pullulationis, attribuit eam primum quidem Deo, ſecundo proportioni naturæ. Dicit autem primo: *Deus autem dat illi corpus ſicut vult*: quia ſcilicet ex ordinatione divinæ voluntatis procedit quod ex tali ſemine talis planta producatur; quæ quidem planta eſt quaſi corpus ſeminis: ultimus enim fructus plantæ, eſt ſemen. Et hoc ideo attribuit operationi divinæ, quia omnis operatio naturæ eſt operatio Dei, ſecundum illud ſupra XII. 6. *Idem autem Deus, qui operatur omnia in omnibus*. Et hoc ſic poteſt conſiderari. Manifeſtum eſt enim quod res naturales abſque cognitione operantur ad finem determinatum; alioquin non ſemper, vel in maiori parte eumdem finem conſequerentur. Manifeſtum eſt etiam quod nulla res cognitione carens in certum finem tendit, niſi directa ab aliquo cognoſcente; ſicut ſagitta tendit ad certum ſignum ex directione ſagittantis. Sicut ergo ſi aliquis videret ſagittam directe tendere ad certum ſignum, quamvis ſagittantem non videret, cognoſceret ſtatim quod dirigeretur a ſagittante; ita cum videamus res naturales abſque cognitione tendere ad certos fines, poſſumus pro certo cognoſcere quod operantur ex voluntate alicuius dirigentis, quem dicimus Deum. Et ſic dicit Apoſtolus, quod Deus dat ſemini corpus; ideſt, ex ſemine producit plantam ſicut vult. Sed rurſus ne aliquis crederet huiuſmodi naturales effectus ex ſola Dei voluntate provenire abſque operatione, & proportione naturæ, ſubiungit: *Et unicuique ſeminum proprium corpus*: puta, ex ſemine olivæ generatur oliva, & ex ſemine tritici generatur triticum. Unde & Gen. I. 11. „Germinet terra herbam virentem, „ & facientem ſemen iuxta genus ſuum." Sic ergo & in reſurrectione erit alia qualitas corporis reſurgentis, quæ tamen proportionabitur meritis morientis.

LECTIO VI.

NOn omnis caro, eadem caro; ſed alia hominum, alia pecorum, alia volucrum, alia autem piſcium. Et corpora cæleſtia, & corpora terreſtria; ſed alia quidem cæleſtium gloria, alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim a ſtella differt in claritate. Sic & reſurrectio mortuorum. Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione; ſeminatur in ignobilitate, ſurget in gloria; ſeminatur in infirmitate, ſurget in virtute; ſeminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale.

Hic

Hic Apoſtolus ponit exemplum de diverſitate qualitatis corporis reſurgentis in diverſis ſpeciebus: & primo comparando cæleſtia ad terreſtria; ſecundo terreſtria ad cæleſtia, ibi, *Sunt corpora cæleſtia, & corpora terreſtria*; tertio corpora cæleſtia ad invicem, ibi, *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum*. Quia poſſet aliquis dicere: Quomodo eſt poſſibile quod mortui reſumant corpus, & carnem, ſi non ſint habituri eamdem corporis qualitatem? ideo ad hoc excludendum, introducit diverſas qualitates corporis, & carnis, ut ſic manifeſtum ſit quod non oportet, ſi non erit eadem qualitas, quod non reſumatur idem corpus, vel eadem caro. Dicit ergo primo, quod *non omnis caro eſt eadem caro*, ſecundum formam; *ſed alia* eſt caro *hominum*, *alia piſcium*, *alia pecorum*, *alia volucrum &c.* & ſimiliter eſt alia morientis, & alia reſurgentis. Sicut autem exemplum ſuperius inductum de ſemine, & pullulatione deficiebat in hoc quod in ſeminatione, & pullulatione non eſt idem numero, neo eædem qualitates; ita hæc exempla deficiunt, quia in his exemplis nec eſt eadem ſpecies, nec eadem qualitas; ſed caro hominis reſurgentis eſt eadem ſecundum ſpeciem cum carne morientis, ſed tamen erit alia ſecundum qualitatem: erit enim eiuſdem naturæ, ſed alterius gloriæ, ut Gregorius (hom. xxvi. ſuper Evang.) de corpore Chriſti dicit. Si quis autem hæc quæ dicta ſunt, ad diverſum ſtatum reſurgentium referre vellet, poſſet dici, quod per homines intelliguntur boni ſecundum rationem viventes, ſecundum illud Ezech. xxxiv. 31. „ Vos autem greges mei, greges paſcuæ meæ homines eſtis. " Per pecora vero intelliguntur luxurioſi, ſecundum illud II. Petr. ii. 12. „ Hi vero velut irrationabilia pecora ... in corruptione ſua peribunt. " Per volucres ſuperbi, per piſces cupidi, ſecundum illud Pſal. viii. 9. „ Volucres cæli, & piſces maris qui perambulant ſemitas maris. " Ad idem autem introducit diverſitatem cæleſtium, & terreſtrium corporum, cum ſubdit: *Sunt corpora cæleſtia*, ut ſol, & luna, & huiuſmodi; *& ſunt corpora terreſtria*, ut ignis, aqua, &c. *Sed alia quidem eſt gloria*, ideſt pulchritudo, & decor, *cæleſtium* corporum, *alia autem terreſtrium*. Eccli. xliii. 10. „ Species cæli, gloria ſtellarum. " Et poſſunt per cæleſtia corpora intelligi contemplativi: Phil. iii. 20. „ Noſtra converſatio in cælis eſt: " per terreſtria activi, qui circa terrena occupantur: unde Marthæ dictum eſt: „ Turbaris erga plurima. " Luc. x. 41. Et ad idem ulterius introducit diverſam qualitatem cæleſtium corporum, cum dicit: *Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum*. Similiter inter ſtellas eſt differentia: *ſtella enim differt a ſtella in claritate*. Et poteſt intelligi per ſolem Chriſtus: Malach. ult. 2. Orietur vobis timentibus nomen meum „ ſol iuſtitiæ. " Per lunam Beata Virgo, de qua Cant. vi. 9. „ Pulchra ut luna. " Per ſtellas ad invicem ordinatas ceteri ſancti: Iudic. v. 20. „ Stellæ manentes in ordine ſuo adverſus Siſaram pugnaverunt. "

Conſequenter cum dicit, *Sic erit reſurrectio mortuorum*, adaptat prædicta exempla ad reſurrectionem mortuorum. Nec intelligendum eſt quantum ad litteralem expoſitionem, quod Apoſtolus hoc dicat ad deſignandum in reſurgentibus generis diverſitatem, propter id quod præmiſerat, *Stella differt a ſtella in claritate*; ſed hoc refert ad omnia præcedentia, ut oſtendatur ex omnibus præmiſſis, quod ſicut in rebus inveniuntur diverſæ qualitates corporum; ita erit diverſa qualitas reſurgentium a qualitate morientium: unde ſequitur: *Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale*. Ubi Apoſtolus maxime oſtendit aliam eſſe qualitatem corporis morientis, & corporis reſurgentis. Et agit hic de corpore reſurgente glorioſo, cuius propriæ qualitates, dotes corporis glorioſi dicuntur. Quæ quidem ſunt quatuor, quas hic Apoſtolus tangit. Primo enim tangit dotem impaſſibilitatis, cum dicit: *Seminatur in corruptione, ſurget in incorruptione*. Et quamvis ſeminatio accipi poſſet pro prima corporis origine, ſecundum quod generatur ex ſemine; tamen convenientius eſt, ſecundum intellectum Apoſtoli, ut ſeminatio referatur ad mortem, & ſepulturam, ut reſpondeat ei quod ſupra dictum eſt: *Quod ſeminas non vivificatur, niſi prius moriatur*. Dicitur autem mors, & reſolutio, ſeminatio: non quod in corpore mortuo, vel in cineribus ex eo reſolutis ſit aliqua virtus ad reſurrectionem, ſicut eſt virtus activa in ſemine ad generationem; ſed quia a Deo talis ordinatio eſt deputata ut ex eo iterato reformetur corpus humanum. Sic igitur corpus humanum quando ſeminatur, ideſt quando moritur, eſt in corruptione, ideſt ſecundum ſuam proprietatem eſt corruptioni ſubiectum, ſecundum illud Rom. viii. 10. „ Corpus quidem mortuum eſt propter peccatum; " *ſed reſurget in incorruptione*.

Dici.

Dicitur autem hic incorruptio, non ſolum ad excludendum ſeparationem animæ a corpore (quia hanc incorruptionem & corpora damnatorum habebunt) ſed ad excludendum tam mortem quam quamlibet noxiam paſſionem, ſive ab interiori, ſive ab exteriori: & quantum ad hoc intelligitur impaſſibilitas corporis glorioſi, ſecundum illud Apoc. VII. 16. „ Non eſurient, ne„ que ſitient amplius, neque cadet ſuper „ illos ſol, neque ullus æſtus. " Secundo tangit dotem claritatis, cum dicit: *Seminatur in ignobilitate*, ideſt corpus quod ante mortem, & in morte eſt deformitatibus, & miſeriis multis ſubiectum, ſecundum illud Iob XIV. 1. „ Homo natus de „ muliere, brevi vivens tempore, repletur „ multis miſeriis: " ſed *reſurget in gloria*, quæ claritatem ſignificat, ut Auguſtinus dicit ſuper Ioan. (tract. CIX.) Erunt enim corpora ſanctorum clara, & fulgentia, ſecundum illud Matth. XIII. 43. „ Ful„ gebunt iuſti ſicut ſol in regno Patris eo„ rum. " Tertio tangit dotem agilitatis, cum dicit: *Seminatur in infirmitate*; ideſt, corpus animale, quod ante mortem eſt infirmum, & tardum, & ab anima non facile mobile, ſecundum illud Sap. IX. 15. „ Corpus quod corrumpitur aggravat ani„ mam; " ſed *ſurget in virtute*, qua ſcilicet fiet ut ex tanta virtute ab anima moveri poſſit ut in nullo difficultatem ad motum exhibeat, quod ad dotem agilitatis pertinet: tanta enim erit ibi facilitas, quanta felicitas, ut Auguſtinus dicit. Unde dicitur Sap. III. 7. de iuſtis: „ Fulge„ bunt iuſti, & tamquam ſcintillæ in a„ rundineto diſcurrent: " & Eſa. XL. 31. „ Qui ſperant in Domino (*a*) habebunt „ fortitudinem, aſſument pennas ſicut a„ quilæ; current, & non laborabunt; am„ bulabunt, & non deficient. " Quarto tangit dotem ſubtilitatis, cum dicit: *Seminatur corpus animale &c.* quam quidam ad hoc referre volunt quod corpori glorioſo ſecundum hanc dotem competat ut poſſit ſimul eſſe cum corpore non glorioſo in eodem loco. Quod quidem ſuſtineri poſſet, ſi corpori ſecundum ſtatum præſentem competeret quod (*b*) poſſet ſimul cum alio corpore eſſe in eodem loco ſecundum aliquid, quod a corpore removeri poſſet. Nunc autem, ſi diligenter conſideretur, (*c*) ſecundum nihil aliud hoc corpori competit, niſi ſecundum quod habet dimenſiones corporales. Unde videmus corpora quantumcumque ſubtilia, non compati ſecum alia corpora, ut patet in aere, & in igne: & ulterius, ſi eſſent corpora ſeparata omnino abſque materia, ſicut quidam poſuerunt, non poſſent ſimul cum corporibus naturalibus eſſe in eiſdem locis, ut Philoſophus dicit. Remanentibus igitur dimenſionibus in quocumque corpore, eſt contra ſuam naturam quod ſit cum alio corpore in eodem loco. Unde ſi hoc aliquando contingit, erit ex miraculo. Propter quod Gregorius (hom. XXVI. ſuper Evang.) & Auguſtinus miraculo aſcribunt quod corpus Chriſti ad diſcipulos ianuis clauſis intravit. Nulla enim virtus terminata poteſt facere miraculum: hoc enim ſolius Dei eſt. Relinquitur ergo quod eſſe ſimul cum alio corpore in eodem loco, non poſſit eſſe ex dote, ſeu ex qualitate corporis glorioſi; non tamen negandum eſt quin corpus glorioſum poſſit eſſe ſimul cum alio corpore in eodem loco: quia corpus Chriſti poſt reſurrectionem intravit ad diſcipulos ianuis clauſis, cui corpus noſtrum in reſurrectione conformandum ſperamus. Sed ſicut corpus Chriſti hoc habuit, non ex proprietate corporis, ſed ex virtute divinitatis unitæ; ita corpus cuiuslibet alterius ſancti hoc habebit, non ex dote, ſed ex virtute divinitatis exiſtentis in eo. Per quem modum corpus Petri habuit quod ad umbram eius ſanarentur infirmi, non per aliquam proprietatem ipſius. Eſt ergo dicendum, quod ad dotem ſubtilitatis pertinet quod hic Apoſtolus tangit dicens: *Seminatur corpus animale, ſurget ſpirituale*. Quod quidam male intelligentes dixerunt, quod corpus in reſurrectione vertetur in ſpiritum, & erit ſimile aeri, aut vento, qui ſpiritus dicitur: quod maxime excluditur per illud quod ad Apoſtolos dicitur Luc. ult. 39. „ Palpate, & videte, „ quia ſpiritus carnem, & oſſa non ha„ bet, ſicut me videtis habere. " Unde & hic Apoſtolus non dicit, quod reſurgat ſpiritus, ſed ſpirituale corpus. Ergo in reſurrectione ſpirituale erit, non ſpiritus; ſicut nunc eſt animale, non anima.

Ad horum autem differentiam cognoſcendam conſiderandum eſt, quod unum & idem in nobis eſt quod dicitur & anima, & ſpiritus; ſed anima dicitur ſecundum quod perficit corpus, ſpiritus autem proprie ſecundum mentem, ſecundum quam ſpiritualibus ſubſtantiis aſſimilamur, ſecundum illud Epheſ. IV. 23. „ Renovamini ſpiritu „ men-

(a) *Al.* mutabunt. (b) *Al.* non poſſet. (c) *Al.* ſecundum hoc nihil aliud corpori competit.

„ mentis veſtræ. “ Item conſiderandum eſt, quod triplex eſt differentia potentiarum in anima: quædam enim potentiæ ſunt quarum operationes ad bonum corporis ordinantur, ſicut generativa, nutritiva, & augmentativa; quædam vero ſunt quæ quidem corporeis organis utuntur, ut omnes potentiæ ſenſitivæ partis, ſed earum actus ad corpus non ordinantur directe, ſed magis ad perfectionem animæ; quædam vero ſunt potentiæ quæ neque utuntur corporeis organis, neque directe ad bonum corporis ordinantur, ſed magis ad bonum animæ, ſicut quæ pertinent ad intellectivam partem. Primæ ergo potentiæ pertinent ad animam, inquantum animat corpus; (a) tertiæ vero maxime pertinent ad animam, inquantum eſt ſpiritus; (b) ſecundæ vero medio modo ſe habent inter utraſque. Quia tamen judicium de potentia aliqua magis debet ſumi ex obiecto, & fine, quam ex inſtrumento, ideo ſecundæ potentiæ magis ſe tenent cum tertiis, quam cum primis. Item conſiderandum eſt, quod cum unaquæque res ſit propter ſuam operationem, corpus ad hoc perficitur ab anima ut ſit ſubiectum operationibus animæ. Nunc autem in ſtatu iſto corpus noſtrum eſt ſubiectum operationibus quæ pertinent ad animam inquantum eſt anima, prout generatur, & generat, nutritur, creſcit, & decreſcit. Quantum autem ad ſpirituales animæ operationes, corpus, licet aliquo modo ſubſerviat, tamen multum impedimentum afferet: „ quia corpus quod corrumpitur aggravat animam, “ut dicitur Sap. ix. 15. Sed in ſtatu reſurrectionis ceſſabunt operationes animales a corpore: quia non erit generatio, nec augmentum, aut nutrimentum; ſed corpus abſque aliquo impedimento, & fatigatione, inceſſanter ſerviet animæ ad ſpirituales operationes eius, ſecundum illud Pſal. lxxxiii. 5. „Beati qui habitant in domo tua, Domine: in ſæcula „ ſæculorum laudabunt te. “ Sicut ergo nunc eſt corpus noſtrum animale, tunc vero erit ſpirituale. Cauſam autem harum proprietatum quidam attribuunt luci, quam dicunt eſſe de natura quintæ eſſentiæ, & venire in compoſitionem humani corporis: quod, quia frivolum eſt; & fabuloſum, ſequentes Auguſtinum, dicimus, quod procedunt ex virtute animæ glorificatæ. Dicit enim Auguſtinus in epiſtola (lvi.) ad Dioſcorum: „ Tam potenti natura Deus „ fecit animam, ut eius pleniſſima beati„ tudine, quæ in fine temporum promit„ titur ſanctis, abundet etiam in inferio„ rem naturam, quæ eſt corpus; non bea„ titudo, quæ fruentis eſt propria, ſed „ plenitudo ſanitatis, ideſt incorruptionis „ vigor. “ Videmus autem ex anima quatuor corpori provenire, & tanto perfectius, quanto anima fuerit virtuoſior. Primo quidem dat eſſe: unde quando erit in ſummo perfectionis, dabit eſſe ſpirituale. Secundo conſervat a corruptione: unde videmus homines, quanto ſunt fortioris naturæ, minus a calore, & frigore pati. Cum ergo anima fuerit perfectiſſima, conſervabit corpus omnino impaſſibile. Tertio dat pulchritudinem, & claritatem: infirmi enim, & mortui propter debilitatem operationis animæ in corpus, efficiuntur diſcolorati: & quando erit in ſumma perfectione, faciet corpus clarum, & fulgidum. Quarto dat motum, & tanto facilius quanto virtus animæ fuerit fortior ſupra corpus; & ideo quando erit in ultimo ſuæ perfectionis, dabit corpori agilitatem.

L E C T I O VII.

SI eſt corpus animale, eſt & ſpirituale; ſicut ſcriptum eſt: Factus eſt primus homo Adam in animam viventem, noviſſimus homo Adam in ſpiritum vivificantem. Sed non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale, deinde quod ſpirituale. Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis. Qualis terrenus, tales & terreni; & qualis cæleſtis, tales & cæleſtes. Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis. Hoc autem dico, fratres, quia caro, & ſanguis regnum Dei poſſidere non poſſunt, neque corruptio incorruptelam poſſidebit.

(a) Al. ſecundæ. (b) Al. tertiæ.

Hic

HIc Apoſtolus differentiam qualitatis corporum morientium ad corpora reſurgentium ſupra exemplis oſtenſam, oſtendit ratione. Circa autem hoc duo facit: primo enim præmittit quod probare intendit; ſecundo præmiſſum probat, ibi, *Sicut ſcriptum eſt &c.* Dicit ergo primo: Dixi, quod id quod ſeminatur animale, ſurget ſpirituale; & quod hoc ſit verum, ſcilicet quod ſit aliquod corpus ſpirituale, oſtendo: quia ſi eſt corpus animale, eſt & ſpirituale. Et non intendit Apoſtolus ex hoc arguere ad propoſitum; ſed hoc ſupponit, intendens probare ipſum quod dicit: *Si eſt corpus animale, eſt & ſpirituale.* Eccli. xxxiii. 15. „ Intuere in omnia opera Altiſſimi, duo contra duo, & unum contra unum.“

Sicut ſcriptum eſt &c. Hic probat propoſitum. Eſt autem ſua probatio talis. Duo ſunt principia humani generis. Unum, ſecundum vitam naturæ, ſcilicet Adam; aliud, ſecundum vitam gratiæ, ſcilicet Chriſtus. Sed animalitas eſt (a) derivata in omnes homines a primo principio, ſcilicet Adam. Ergo conſtat quod multo amplius a ſecundo principio, ſcilicet Chriſto, ſpiritualitas derivabitur in omnes homines. Huius rationis primo probat primam diverſitatem principiorum; ſecundo mediam, ſcilicet determinationem ſimilitudinis ex utroque principiorum, ibi, *Qualis terrenus, tales & terreni.* Circa primum tria facit. Primo oſtendit principiorum differentiam; ſecundo principiorum ordinem ad invicem, ibi, *Sed non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale*; tertio rationis ordinem aſſignat, ibi, *Primus homo de terra terrenus, ſecundo homo de cælo cæleſtis.* Ponit ergo primo conditionem primi principii, ſecundum vitam naturæ, ſumens auctoritatem Gen. ii. Unde dicit: *Sicut ſcriptum eſt: Factus eſt* a Deo *primus homo Adam in animam viventem*, vita ſcilicet animali, qualem anima poteſt dare, cum ſcilicet ſpiravit Dominus in faciem eius ſpiraculum vitæ, Gen. ii. (b) forma enim humana, & anima dicitur, & ſpiritus: inquantum enim intendit curæ corporis, ſcilicet vegetando, nutriendo, & generando, ſic dicitur anima; inquantum autem intendit cognitioni, ſcilicet intelligendo, volendo, & huiuſmodi, ſic dicitur ſpiritus. Unde cum dicit, *Factus eſt primus homo Adam in animam viventem*, intendit hic Apoſtolus de vita qua anima deſervit circa corpus, non de Spiritu ſancto, ſicut quidam fingunt, propter hoc quod præcedit Gen. ii. 7. „ Et inſpiravit in faciem „ eius ſpiraculum vitæ, “ dicentes hoc eſſe Spiritum ſanctum. Secundo ponit conditionem ſecundi principii, dicens: *Noviſſimus vero Adam*, ideſt Chriſtus: & dicitur noviſſimus, quia Adam induxit unum ſtatum, ſcilicet culpæ, Chriſtus vero gloriæ, & vitæ. Unde cum poſt ſtatum iſtum, nullus alius ſequatur in vita iſta, ideo dicitur noviſſimus. Eſa. liii. 2. „ Deſideravimus eum deſpectum, & noviſſimum „ virorum: “ & alibi, ſcilicet Apoc. i. 17. „ Ego primus, & noviſſimus: “ & alibi (ibid. xxii. 13.) „ Ego ſum alpha, „ & omega, principium, & finis. “ Dicit autem, *Adam*, quia de natura Adæ factus, *in ſpiritum vivificantem.* Et ex hoc, conditionibus principiorum viſis, apparet eorum diverſitas: quia primus homo factus eſt in animam, noviſſimus in ſpiritum; ille autem in animam viventem ſolum, iſte vero in ſpiritum & viventem, & vivificantem. Cuius ratio eſt, quia ſicut Adam conſecutus eſt perfectionem ſui eſſe per animam; ita & Chriſtus perfectionem ſui eſſe inquantum homo per Spiritum ſanctum. Et ideo, cum anima non poſſit niſi proprium corpus vivificare, ideo Adam factus eſt in animam, non vivificantem, ſed viventem tantum; ſed Chriſtus factus eſt in ſpiritum viventem, & vivificantem; & ideo Chriſtus habuit poteſtatem vivificandi. Ioan. i. 16. „ De plenitudine eius nos „ omnes accepimus: “ & ibid. x. 10. „ Veni ut vitam habeant, & abundantius habeant: “ & in ſymbolo: „ Et in Spiritum ſanctum vivificantem. “ Sed ne aliquis diceret: Si Chriſtus factus eſt in ſpiritum vivificantem, quare dicitur noviſſimus? ideo conſequenter cum dicit, *Sed non prius quod ſpirituale eſt, ſed quod animale*, oſtendit ordinem principiorum. Videmus enim in natura, quod in uno & eodem prius eſt imperfectum quam perfectum. Unde cum ſpiritualitas ſe habeat ad animalitatem ſicut perfectum ad imperfectum; ideo in humana natura non prius debet eſſe ſpirituale, quod eſt perfectum; ſed, ut ſervetur ordo, prius debet eſſe imperfectum, ſcilicet quod animale eſt, deinde perfectum, ſcilicet quod ſpirituale eſt: ſupra xiii. 10. *Cum venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt.* Sicut dicit Auguſtinus, huius ſignum eſt, quod primo-

(a) *Al.* derivativa. (b) *Al.* anima enim & anima dicitur, & ſpiritus.

geniti antiquitus conſueverunt eſſe animales, ſicut Cain ante Abel natus, Iſmael ante Iſaac, & Eſau ante Iacob. Rationem autem dictæ diverſitatis aſſignat, dicens: *Primus homo de terra terrenus, ſecundus homo de cælo cæleſtis*; quaſi dicat: Vere *primus homo factus eſt in animam viventem*, quia de terra: Gen. II. 7. „ Formavit „ Dominus hominem de limo terræ; “ & ideo dicitur eſſe terrenus, ideſt animalis: ſecundus homo, ſcilicet Chriſtus, factus eſt *in ſpiritum vivificantem*, quia de cælo: quia divina natura, quæ fuit huic naturæ unita, de cælo eſt; & ideo debet eſſe cæleſtis; ideſt, talem perfectionem debet habere qualem decet de cælo venire, ſcilicet perfectionem ſpiritualem. Ioan. III. 31. „ Qui de cælo venit, ſuper omnes „ eſt. “ Dicit autem primum hominem de terra, ſecundum modum loquendi, quo res de illo eſſe dicuntur quod prima pars eſt in eorum fieri; ſicut cultellus dicitur de ferro, quia prima pars unde eſt cultellus, eſt ferrum: & quia prima pars unde Adam factus eſt, terra eſt, ideo dicitur de terra. Secundus homo dicitur de cælo, non quod attulerit corpus de cælo, cum de terra aſſumpſerit, ſcilicet de corpore Beatæ Virginis; ſed quia divinitas, quæ naturæ humanæ unita eſt, de cælo venit, quæ fuit prior quam corpus Chriſti. Sic ergo patet principiorum diverſitas, quæ erat maior propoſitio rationis principalis.

Conſequenter cum dicit, *Qualis terrenus, tales & terreni*, oſtendit derivationem ſimilitudinis horum principiorum ex utroque: & primo in communi; ſecundo dividit eam per partes, ibi, *Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis*. Dicit ergo: *Qualis terrenus, tales & terreni*; quaſi dicat: Primus homo, quia terrenus fuit, & mortalis, ideo derivatum eſt ut omnes eſſent & terreni, & mortales. Supra eodem: *Et ſicut in Adam omnes moriuntur, ita & in Chriſto omnes vivificabuntur*. Zach. XIII. 5. „ Adam exemplum „ meum ab adoleſcentia mea. “ Quia vero fuit ſecundus homo cæleſtis, ideſt ſpiritualis, & immortalis; ideo omnes & immortales, & ſpirituales erimus. Rom. VI. 5. „ Si complantati facti ſumus ſimilitudi„ ni mortis eius, ſimul & reſurrectionis „ erimus. “ *Igitur ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cæleſtis*. Hic concludit qualiter in ſpeciali debeamus conformari homini, ſcilicet cæleſti. Poſſumus autem dupliciter conformari cæleſti, in vita ſcilicet gratiæ, & gloriæ; & una eſt via ad aliam: quia ſine vita gratiæ non pervenitur ad vitam gloriæ: & ideo dicit: *Sicut portavimus imaginem terreni*; ideſt, quamdiu peccatores fuimus, in nobis fuit ſimilitudo Adæ. II. Reg. VII. 19. „ Iſta eſt lex Adam, Domine Deus. “ Ut ergo poſſimus eſſe cæleſtes, ideſt pervenire ad vitam gloriæ, *portemus imaginem cæleſtis*, per vitam gratiæ. Coloſſ. III. 9. „ Exuentes veterem hominem, induite no„ vum hominem, “ ſcilicet Chriſtum. Rom. VIII. 29. „ Quos præſcivit, & præ„ deſtinavit conformes fieri imaginis Filii „ ſui. “ Sic ergo debemus conformari cæleſti in vita gratiæ, quia alias non perveniemus ad vitam gloriæ: & hoc eſt quod dicit: *Hoc autem dico, fratres*; quaſi dicat: Niſi vivatis, ſcilicet vita gratiæ, non poteritis pervenire ad regnum Dei, ſcilicet ad vitam gloriæ: *quia caro, & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt*. Quod quidem non eſt intelligendum, ſicut quidam hæretici dicunt, quod non reſurget caro, & ſanguis ſecundum ſubſtantiam; ſed quod totum corpus vel vertetur in ſpiritum, vel in aerem; quod eſt hæreticum, & falſum: nam Apoſtolus dicit, quod conformabit corpus noſtrum corpori claritatis ſuæ. Unde cum Chriſtus poſt reſurrectionem habuerit carnem, & ſanguinem, ſicut dicitur Lucæ ult. 39. „ Palpate, & videte, quia ſpiritus „ carnem, & oſſa non habet, ſicut me vi„ detis habere; “ conſtat quod & nos in reſurrectione carnem, & ſanguinem habebimus. Nec eſt intelligendum: *Caro, & ſanguis*, ideſt ſubſtantia carnis, & ſanguinis, *regnum Dei non poſſidebunt*; ſed *caro, & ſanguis*, ideſt carni, & ſanguini operam dantes, ſcilicet homines dediti vitiis, & voluptatibus, *regnum Dei non poſſidebunt*. Et ſic accipitur caro, ideſt homo carnaliter vivens. Rom. VIII. 9. „ Vos autem „ non in carne eſtis, ſed in ſpiritu. “ Vel *caro, & ſanguis*, ideſt opera carnis, & ſanguinis, *regnum Dei non poſſidebunt*; quod eſt contra Iudæos, & Saracenos, qui fingunt ſe habituros poſt reſurrectionem uxores, fluvios mellis, & lactis. Vel *caro, & ſanguis*, ideſt corruptio carnis, & ſanguinis, *regnum Dei non poſſidebunt*; ideſt, poſt reſurrectionem corpus non ſubiicietur corruptioni carnis, & ſanguinis, ſecundum quam vivit homo. Unde & ſecundum hoc ſubdit: *Neque corruptio incorruptionem poſſidebit*; ideſt, neque corruptio mortalitatis, quæ nomine carnis hic exprimitur,

Digitized by Google

tur, poſſidebit incorruptionem, ideſt incorruptibile regnum Dei, quia reſurgemus in gloria. Rom. VIII. 21. „ Ipſa creatura „ liberabitur a ſervitute corruptionis in „ libertatem gloriæ filiorum Dei. “

LECTIO VIII.

Ecce myſterium vobis dico: omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur. In momento, in ictu oculi, in noviſſima tuba: canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti: & nos immutabimur.

Hic Apoſtolus, poſtquam reſpondit quæſtioni de qualitate reſurgentium, reſpondet conſequenter quæſtioni qua quærebatur de modo, & ordine reſurgendi; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit modum, & ordinem reſurrectionis; ſecundo confirmat per auctoritatem, ibi, *Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt*. Circa primum duo facit: primo enim proponit intentum, ſecundo oſtendit quo ordine fiat, ibi, *In momento, in ictu oculi &c.* Primo igitur reddit eos attentos, oſtendens id quod proponit, eſſe arduum, & occultum, dicens: *Ecce myſterium*, ideſt occultum quoddam, *dico vobis*, ideſt aperio vobis, fratres, quod debet vobis aperiri, & omnibus credentibus. Luc. VIII. 10. „ Vobis „ datum eſt noſſe myſterium regni Dei. “ Supra II. 6. *Sapientiam loquimur inter perfectos*: & poſt: *Sed loquimur Dei ſapientiam, quæ abſcondita eſt in myſterio*. Quid autem ſit iſtud myſterium, ſubdit: *Omnes quidem reſurgemus, ſed non omnes immutabimur*.

Circa primum ſciendum eſt, quod, ſicut Hieronymus dicit in quadam epiſtola ad Minervium, & Alexandrum monachos, hoc quod hic dicitur, *Omnes quidem reſurgemus &c.* in nullo Libro Græcorum habetur, ſed in quibuſdam habetur, *Omnes quidem dormiemus*; ideſt, omnes moriemur. Et dicitur mors ſomnus propter ſpem reſurrectionis: unde idem eſt ac ſi diceret: *Omnes quidem reſurgemus*: quia nullus reſurget niſi moriatur; *ſed non omnes immutabimur*. Hoc non mutatur in Libris Græcis; & hoc eſt verum, quia iſta mutatio de qua hic loquitur, non erit niſi ſecundum corpora beatorum: quia immutabuntur ad illa quatuor quæ ſupra poſita ſunt, quæ dicuntur dotes corporum glorioſorum; & hanc deſiderabat Iob XIV. 14. „ Cunctis diebus quibus nunc milito, expecto „ donec veniat immutatio mea. “ In quibuſdam vero Libris invenitur, (a) *Non omnes quidem dormiemus*, idem moriemur, *ſed omnes immutabimur*. Et hoc intelligitur dupliciter. Primo ad litteram: quia quorumdam opinio fuit quod non omnes homines morientur, ſed quod aliqui in adventu Chriſti ad iudicium venient vivi, & iſti non morientur, ſed iſti mutabuntur in ſtatum incorruptionis: & propter hoc dicunt: *Non omnes quidem dormiemus*, ideſt moriemur, *ſed omnes immutabimur*, tam boni quam mali, & tam vivi quam mortui. Unde ſecundum hoc immutatio non intelligitur de ſtatu animalitatis ad ſtatum ſpiritualitatis: quia ſecundum hanc ſoli boni immutabuntur, ſed de ſtatu corruptionis ad ſtatum incorruptionis. Alio modo exponitur myſtice ab Origene; & dicit, quod hoc non dicitur de ſomno mortis, quia omnes morientur: Pſ. LXXXVIII. 41. „ Quis „ eſt homo qui vivet, & non videbit mortem? “ ſed de ſomno peccati, de quo in Pſal. XII. 5. „ Illumina oculos meos, ne „ umquam obdormiam: “ ut ſic dicatur: *Non omnes moriemur*; ideſt, non omnes peccabimus mortaliter; *ſed omnes immutabimur*, ſicut ſupra de ſtatu corruptionis ad incorruptionem. Et licet hæc littera, ſcilicet *Non omnes moriemur &c.* non ſic contra fidem; tamen Eccleſia magis acceptat primam, ſcilicet quod *omnes moriemur*, ſive *reſurgemus &c.* quia omnes morientur, etiam ſi ſint tunc aliqui vivi. Ordinem autem, & modum reſurrectionis manifeſtat conſequenter, cum dicit: *In momento, in ictu oculi*: & hoc quantum ad tria: primo enim manifeſtat ordinem quantum ad tempus; ſecundo quantum ad cauſam reſurrectionis, ibi, *In noviſſima tuba*; tertio quantum ad progreſſum effectus a cauſa, ibi, *Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti*. Dicit ergo quod omnes reſurgemus; ſed quomodo? *In momento*: per quod excludit errorem dicentium, reſurrectio-

(a) Al. *Non omnes quidem moriemur; ſed omnes &c.*

Digitized by Google

ctionem non eſſe futuram omnium ſimul ; ſed dicunt quod martyres reſurgent ante alios per mille annos ; & tunc Chriſtus deſcendet cum illis, & poſſidebit regnum corporale Hieruſalem mille annis cum eis . Et hæc fuit opinio Lactantii . Sed hoc patet eſſe falſum, quia omnes in momento reſurgemus, & in ictu oculi. Excluditur etiam per hoc alius error eiuſdem, qui dicebat , quod iudicium duraturum erat per ſpatium mille annorum . Sed hoc eſt falſum , quia non erit ibi aliquod perceptibile tempus , ſed in momento.

Sciendum eſt autem , quod momentum poteſt accipi vel pro ipſo inſtanti temporis, quod dicitur nunc; vel pro aliquo tempore (a) perceptibili ; tamen utroque modo poteſt accipi hoc , referendo illud ad diverſa . Quia ſi nos referimus hoc ad collectionem pulverum , quæ fiet miniſterio Angelorum ; tunc momentum accipitur pro tempore perceptibili . Cum enim in collectione illorum pulverum ſit mutatio de loco ad locum , oportet quod ſit ibi tempus aliquod . Si autem referamus ad reunitionem corporum , & pro unione animæ , quæ omnia fient a Deo; tunc momentum accipitur pro inſtanti temporis: quia Deus in inſtanti unit animam corpori, & vivificat corpus . Poteſt etiam hoc quod dicit , *In ictu oculi*, ad utrumque referri : quia ſi in ictu oculi intelligitur tantum apertio palpebrarum, quæ fit in tempore perceptibili; tunc refertur ad collectionem pulverum. Si vero in ictu oculi intelligitur ipſe ſubitus contuitus oculi, & qui fit in iſtanti ; tunc refertur ad unionem (b) animæ ad corpus.

Conſequenter cum dicit, *In noviſſima tuba*, oſtendit ordinem reſurrectionis quantum ad cauſam immediatam: & iſta tuba eſt vox illa Chriſti de qua Matth. xxv. 6. dicitur: „ Media nocte clamor factus eſt :“ Joann. v. 25. „ Audient vocem Filii Dei, „ & qui audierint, vivent: “ vel ipſa præſentia Chriſti manifeſtata mundo, ſecundum quod dicit Gregorius: „ Tuba nihil aliud „ eſſe deſignat quam præſentiam Chriſti „ mundo manifeſtatam, quæ dicitur tuba „ propter manifeſtationem, quia omnibus „ erit manifeſta . “ Et hoc modo accipitur tuba Matth. vi. 2. „ Cum facis eleemoſyna , noli tuba canere ante te . “ Item dicitur tuba propter officium tubæ , quod erat ad quatuor, ut dicitur Num. x. ſcilicet ad vocandum conſilium ; & hoc erit in reſurrectione, quia tunc convocabit ad conſilium, ideſt ad iudicium . Eſa. iii. 14. „ Dominus ad iudicium veniet „ cum ſenibus populi ſui . “ Ad ſolemnizandum feſtum: Pſal. lxxx. 4. „ Buccina„ te in neomenia tuba : “ ſic & in reſurrectione. Eſa. xxxiii. 20. „ Reſpice Sion „ civitatem ſolemnitatis noſtræ. “ Ad pugnam; & hoc in reſurrectione. Sap. v. 21. „ Pugnabit pro illo orbis terrarum contra „ inſenſatos. “ Eſa. xxx. 32. „ In cytha„ ris, & tympanis, & in bellis præcipuis „ expugnabit eos . “ (c) Ad movendum caſtra ; ſic & in reſurrectione , quidam eundo ad paradiſum, quidam eundo ad infernum . Matth. xxv. 46. „ Ibunt qui bo„ na fecerunt in vitam æternam , qui ve„ ro mala in ignem æternum . “

Conſequenter cum dicit, *Canet enim tuba, & mortui reſurgent incorrupti*, ponit progreſſum effectus a cauſa prædicta ; & circa hoc duo facit: primo enim ponit progreſſum effectus; ſecundo neceſſitatem huius aſſignat, ibi, *Oportet enim mortale hoc induere incorruptionem* . Progreſſus effectus eſt, quia ſtatim ad ſonitum tubæ ſequetur effectus: *quia mortui reſurgent incorrupti* . Pſal. lxvii. 34. „ Dabit voci ſuæ vocem „ virtutis . “ Ponit autem duplicem effectum . Unus eſt communis: quia *mortui reſurgent incorrupti*, ideſt integri ſine aliqua diminutione membrorum : quod quidem eſt commune omnibus , quia in reſurrectione eſt commune omne quod pertinet ad reparationem naturæ , quia omnes habent communionem cum Chriſto in natura . Et licet Auguſtinus (Ench. cap. xc.) relinquat ſub dubio utrum deformitates remaneant in damnatis; ego tamen credo quod quidquid pertinet ad reparationem naturæ, totum confertur eis; ſed quod pertinet ad gratiam, ſolum electis confertur. Et ideo omnes reſurgent incorrupti, ideſt integri, etiam damnati. Hieronymus autem exponit: *Incorrupti*, ideſt in ſtatu incorruptionis, ut ſcilicet ulterius poſt reſurrectionem non corrumpantur: quia iuſti ad beatitudinem æternam ibunt; mali vero ad pœnam æternam . Dan. xii. 2. „ Multi de terræ „ pulvere evigilabunt ; alii in vitam æter„ nam, & alii in opprobrium. “ Alius effectus eſt proprius , ideſt Apoſtolorum tantum: quia *nos immutabimur*, ſcilicet Apoſtoli, & non ſolum erimus incorrupti, ſed etiam immutabimur, ſcilicet de ſtatu miſeriæ ad ſtatum gloriæ: quia *ſeminatur animal*-

(a) *Al.* imperceptibili, *& ſic infra.* (b) *Al. emittuntur* animæ . (c) *Al.* Ad movendum caſtra ſi·a, quidam eundo &c.

male, *ſurget autem ſpirituale*. Et ſecundum hunc modum exponendi apparet quod melior eſt littera illa quæ dicit: *Omnes quidem reſurgemus*, *ſed non omnes immutabimur*: quam illa quæ habet: *Omnes immutabimur*: quia licet omnes reſurgant, tamen ſoli ſancti, & electi immutabuntur. Poſſet tamen etiam ſecundum illos qui habent: *Non omnes quidem moriemur*, *ſed omnes immutabimur*: legi ſic: *Mortui reſurgent incorrupti*, ideſt ad ſtatum incorruptionis; & nos qui vivimus, licet non reſurgamus, quia non morimur, tamen immutabimur de ſtatu corruptionis ad incorruptionem. Et videtur conſonare iis quæ dicit I. Theſſal. IV. 16. „ Nos qui vivimus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus obviam Chriſto in aera; “ ut ſicut ibi, & hic connumeret ſe vivis.

LECTIO IX.

Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptionem, & mortale hoc induerit immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt: Abſorpta eſt mors in victoria. Ubi eſt, mors, victoria tua? Ubi eſt, mors, ſtimulus tuus? Stimulus autem mortis, peccatum eſt; virtus vero peccati, lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum. Itaque, fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote, & immobiles, abundantes in omni opere Domini ſemper, ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino.

HIc Apoſtolus ponit neceſſitatem effectus reſurrectionis, ab ipſa cauſa progredientis; & circa hoc duo ponit, correſpondentia duobus quæ poſuerat in progreſſu effectuum ab ipſa cauſa. Primum fuit generale omnium, ſcilicet quod mortui reſurgent incorrupti: & ideo primo quantum ad hoc dicit: *Oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*. Secundum fuit ſpeciale Apoſtolis, & bonis, ſcilicet *& nos immutabimur*; & ideo ſecundo quantum ad hoc dicit: *Et mortale hoc induere immortalitatem*: quia enim corruptibile opponitur incorruptibili, & in ſtatu præſentis vitæ ſubiicimur corruptioni; ideo dicit, quod cum reſurgemus, *oportet hoc corruptibile induere incorruptionem*, neceſſitate ſcilicet congruentiæ. Et hoc propter tria. Primo propter completionem humanæ naturæ: nam, ſicut etiam dicit Auguſtinus (Lib. II. de Gen. ad litt. cap. XXXV.) anima quamdiu eſt ſeparata a corpore, eſt imperfecta, non habens perfectionem ſuæ naturæ; & ideo non eſt in tanta beatitudine ſeparata exiſtens, in quanta erit corpori unita in reſurrectione. Ut ergo perfruatur beatitudine perfecta, *oportet corruptibile hoc*, ideſt corpus, *induere*, ut ornamentum, *incorruptionem*, ut ulterius aliquatenus non lædatur mortale. Secundo propter exigentiam divinæ iuſtitiæ, ut ſcilicet illi qui bona fecerunt, ſeu mala in corpore, præmientur, vel puniantur etiam in ipſis corporibus. Tertio propter conformitatem membrorum ad caput, ut ſicut Chriſtus reſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vitæ ambulemus: Rom. VI.

Notandum autem, quod ipſam incorruptionem, ſeu immortalitatem aſſimilat veſtimento, cum dicit, *Induere*: veſtimentum enim adeſt veſtito, & abeſt, manente eadem numero ſubſtantia veſtiti; ut per hoc oſtendat quod corpora eadem numero reſurgant: & iidem homines iidem numero erunt in ſtatu corruptionis, & immortalitatis, in quo ſunt modo. Unde ex hoc excluditur error dicentium, quod corpora non reſurgent eadem numero. Unde ſignanter dicit: *Oportet corruptibile hoc*, ſcilicet corpus: nam anima non eſt corruptibilis. Excluditur etiam error dicentium, quod corpora glorificata non erunt eadem cum iſtis, ſed cæleſtia; & de iſto modo ſimile habetur II. Corinth. V. 2. „ Nam in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes.“ Eſa. LXI. 1. „ Induere veſtimentis gloriæ tuæ.“ Iob XL. 5. „ Circumda tibi decorem, & in ſublime erigere, & eſto glorioſus, & ſpecioſis induere veſtibus.“

Sed contra hoc eſt, quia videtur impoſſibile quod corruptibile hoc induat incorruptionem; ideſt, quod corpora reſurgant eadem numero: quia impoſſibile eſt ea quæ differunt genere, vel ſpecie, eſſe eadem numero; ſed corruptibile, & incorruptibile non ſolum differunt ſpecie, ſed genere: er-

Digitized by Google

ergo impoſſibile eſt quod corpora reſurgentium ſint incorruptibilia, & remaneant eadem numero. Præterea. Philoſophus dicit, quod impoſſibile eſt quod illa quorum ſubſtantia corruptibilis mota eſt, reintegrentur eadem numero, ſed eadem ſpecie; ſubſtantia autem corporum humanorum eſt corruptibilis: ergo impoſſibile eſt reintegrari eadem numero.

Reſpondeo. Dicendum eſt ad primum, quod unumquodque conſequitur genus, & ſpeciem ex ſua natura, & non ex aliquo extrinſeco ſuæ naturæ; & ideo dico, quod ſi reſurrectio corporum futura eſſet ex principiis naturæ corporum, impoſſibile eſſet quod corpora reſurgerent eadem numero; ſed dico, quod incorruptio corporum reſurgentium dabitur ab alio principio quam a natura ipſorum corporum, ſcilicet a gloria animæ, ex cuius beatitudine, & incorruptione tota beatitudo, & incorruptio corporum derivabitur. Sicut ergo eiuſdem naturæ, & idem numero eſt liberum arbitrium modo, dum eſt volubile ad utramque partem, & cum erit firmatum in fine ultimo; ita & eiuſdem naturæ, & idem numero erit corpus, quod do eſt corruptibile, & tunc quando firmatum erit per gloriam animæ, erit incorruptibile. Ad ſecundum dicendum, quod ratio Philoſophi procedit contra illos qui ponebant omnia in iſtis inferioribus cauſari ex motu corporum cæleſtium, & quod revolutis eiſdem revolutionibus corporum ſuperiorum, ſequebantur iidem effectus numero qui aliquando fuerant. Unde dicebant, quod adhuc Plato idem numero leget Athenis, & quod habebit eaſdem ſcholas, & eoſdem auditores, quos habuit. Et ideo Philoſophus contra eoſdem arguit, quod licet idem cælum numero, & idem ſol ſit in eiſdem revolutionibus; tamen effectus qui inde proveniunt non conſequuntur identitatem numero, ſed ſpecie, & hoc ſecundum viam naturæ. Similiter dico, quod ſi corpora induerent incorruptionem, & ſurgerent ſecundum viam naturæ, quod non reſurgerent eadem numero, ſed eadem ſpecie. Sed cum reintegratio, & reſurrectio, ſicut dictum eſt, fiant virtute divina, dicimus, quod corpora erunt eadem numero; cum neque principia individuantia huius hominis ſint aliud quam hæc anima, & hoc corpus. In reſurrectione autem redibit & anima eadem numero, cum ſit incorruptibilis, & hoc corpus idem numero ex eiſdem pulveribus in quibus reſolutum fuit, ex virtute divina reparatum, & ſic erit idem homo numero reſurgens. Nec facio vim in formis intermediis, quia non pono eſſe aliquam aliam formam ſubſtantialem in homine niſi animam rationalem, a qua habet corpus humanum quod ſit animatum natura ſenſibili, & vegetabili, & quod ſit rationale. Formæ vero accidentales nihil impediunt identitatem numeralem quam ponimus.

Conſequenter cum dicit, *Cum autem corruptibile hoc induerit immortalitatem, tunc fiet ſermo qui ſcriptus eſt*, confirmat quod dixerat per auctoritatem; & circa hoc duo facit. Primo ponit auctoritatem; ſecundo ex ea concludit tria, ibi, *Ubi enim eſt, mors, victoria tua?* Dicit ergo primo: Dixi, quod *oportet corruptibile hoc induere incorruptionem*; ſed cum mortale hoc induerit immortalitatem, *tunc*, ſcilicet in futuro (quod eſt contra illos qui dicunt iam reſurrectionem factam) *fiet ſermo qui ſcriptus eſt*, ſcilicet, *Abſorpta eſt mors in victoria*. Hoc ſecundum tranſlationem noſtram non invenitur in aliquo Libro Bibliæ. Si tamen inveniatur in tranſlatione LXX. non eſt certum unde ſumptum ſit. Poteſt tamen dici hoc eſſe ſumptum ex Eſa. xxvi. 19. „ Vivent mortui tui, interfecti mei reſurgent: " & xxv. 8. „ Præcipitabit mortem in ſempiternum. " Oſeæ xiii. 14. ubi nos habemus, „ Ero mors tua, o mors," LXX. habent, *Abſorpta eſt mors in victoria*, ideſt propter victoriam Chriſti. Et ponit præteritum pro futuro propter certitudinem prophetiæ. I. Pet. iii. 22 „ Deglutiens mortem, ut vitæ æternæ heredes efficeremur. "

Conſequenter cum dicit, *Ubi eſt, mors, victoria tua?* concludit tria ex præmiſſa auctoritate: inſultationem ſanctorum contra mortem; gratiarum actiones ad Deum, ibi, *Deo autem gratias*; & admonitionem ſuam Corinthiis, ibi, *Itaque, fratres mei dilecti, ſtabiles eſtote*. Circa primum duo facit. Primo ponit inſultationem; ſecundo exponit, ibi, *Stimulus autem mortis peccatum eſt*. Loquens ergo Apoſtolus de victoria Chriſti contra mortem, quaſi in quodam ſpeciali gaudio poſitus, aſſumit perſonam virorum reſurgentium, dicens: *Ubi eſt, mors, victoria tua?* Hoc non invenitur in aliquo loco ſacræ Scripturæ: utrum autem ex ſe, vel aliunde habuerit hoc Apoſtolus, incertum eſt. Si tamen aliunde accepiſſet, videtur accepiſſe de Eſa. xiv. 4. „ Quomodo ceſſavit exactor, quievit tributum? " *Ubi eſt, mors*, ſcilicet corruptionis, *victoria tua?*

Digitized by Google

tua? ideſt potentia qua totum humanum genus proſternebas, de omnibus triumphabas. II. Reg. XIV. 14. „ Omnes morimur, & „ quaſi aquæ dilabimur ſuper terram. " Iob XVIII. 14. „ Calcet ſuper eum quaſi „ Rex interitus. " *Ubi eſt, mors, ſtimulus tuus*? Quid autem ſit ſtimulus, conſequenter exponit, dicens: *Stimulus autem mortis peccatum eſt*. Unde duo ponit. Unum per quod exponit quod dixit; aliud per quod obiectionem excludit, ibi, *Virtus peccati lex*. Sciendum eſt antem, quod ſtimulus mortis poteſt dici vel ſtimulans ad mortem, vel quo utitur, ſeu quem facit mors. Sed litteralis ſenſus eſt. *Stimulus mortis*, ideſt ſtimulans ad mortem, quia homo per peccatum eſt impulſus, & deiectus ad mortem. Rom. VI. 23. „ Stipendia peccati, „ mors. " Sed quia aliquis poſſet obiicere qnod iſte ſtimulus eſt remotus per legem; ideo conſequenter hoc Apoſtolus excludit, ſubdens: *Virtus vero*, ideſt augmentnm, *peccati, lex*; quaſi dicat: Non eſt remotum peccatum per legem, immo *virtus peccati, lex*, ideſt augmentum occaſionaliter, ſcilicet non quod induceret ad peccatum, ſed inquantum dabat occaſionem peccati, & non conferebat gratiam; ex quo magis accendebatur concupiſcentia ad peccandum. Rom. V. 20. „ Lex ſubintravit, „ ut abundaret delictum. " Rom. VII. 8. „ Occaſione accepta, peccatum per man„ datum operatum eſt in me omnem con„ cupiſcentiam. " Eſt autem alius ſenſus, ſed non litteralis, nt ſtimulus mortis dicatur quo utitur mors; & ſic per mortem intelligitur diabolus. Apocal. VI. 8. „ Nomen illi mors. " Et ſic ſtimulus mortis eſt tentatio diaboli; & ſic tum quod dicitur de morte, exponitur de diabolo, ut in Gloſſa habetur. Vel *ſtimulus mortis*, ideſt a morte factus, ideſt a carnali concupiſcentia. Iacob. I. 15. „ Concupiſcentia cum con„ ceperit, parit peccatum; peccatum vero „ cum conſummatum fuerit, generat mor„ tem. " Concupiſcentia enim primo volentes allicit, ſicut in intemperatis; ſecundo repugnantes trahit, ut in incontinentibus; poſtea contendit, ſed non vincit, nt in continentibus; poſtea debilitatur eius contentio, ſicut in temperatis; & ultimo totaliter deficit, ſicut in beatis, quibus dicere competit: *Ubi eſt, mors, contentio*, vel *victoria tua*?

Quia ergo ſtimulus mortis deſtructus eſt non per legem, ſed per victoriam Chriſti, ideo Deo ſunt reddendæ gratiarum actiones; & hoc eſt quod dicit: *Deo autem gratias*, ſcilicet ago, ſeu agamus, *qui dedit nobis victoriam*, mortis, & peccati, *per Ieſum Chriſtum*, non per legem. I. Ioan. V. 4. „ Hæc eſt victoria quæ vincit mundum, „ fides noſtra. " Rom. VII 24. „ Quis „ me liberabit de corpore mortis huius? „ Gratia Dei per Ieſum Chriſtum Domi„ num noſtrum ... Nam quod impoſſibile „ erat legi, in quo infirmabatur per carnem, „ Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudi„ nem carnis peccati, de peccato damnavit „ peccatum in carne: " ibid. VIII. 3.

Conſeqnenter cum dicit, *Itaque fratres mei &c.* ſubdit admonitionem: ſicut enim dictum eſt, pſeudoapoſtoli corrumpebant Corinthios, negando reſurrectionem: & ideo poſtquam iam aſtruxit fidem reſurrectionis, & per exempla oſtendit; admonet eos quod bene ſe habeant, ne ſeducantur a pſeudoapoſtolis; & circa hoc tria facit. Primo enim eos in fide confirmat, dicens: *Itaque*, ſcilicet iam oſtenſa reſurrectione, *fratres mei* per fidem, per quam omnes ſumus filii Dei: Ioan. I. 12. „ De„ dit eis poteſtatem filios Dei fieri: " *dilectiſſimi* per caritatem, qua debemus nos invicem diligere: I. Ioan. IV. 11. „ Hoc „ mandatum habemus a Deo, ut qui di„ ligit Deum, diligat & fratrem ſuum: " *ſtabiles eſtote*, ſcilicet in fide reſurrectionis, ne recedatis a fide: Epheſ. IV. 14. „ Non „ ſimus ſicut parvuli fluctuantes, & cir„ cumferamur omni vento doctrinæ: " *& immobiles*, ne ſcilicet ab aliis ſeducamini: Col. I. 23. „ In fide fundati, ſtabiles, & „ immobiles a ſpe Evangelii. " Secundo inducit ad bona opera, dicens: *Abundantes in omni opere bono ſemper*. Gal. ult. 10. „ Dum tempus habemus, operemur bonum „ ad omnes. " Prov. XV. 5. „ In abundan„ ti iuſtitia virtus maxima eſt. " Tertio roborat eos per ſpem, dicens: *Scientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino*. Sap. III. 15. „ Bonorum enim laborum glorio„ ſus eſt fructus. "

CAPITIS DECIMISEXTI

LECTIO I.

DE collectis autem quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinavi in Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite per unam ſabbati. Unuſquiſque veſtrum apud ſe reponat recondens quod ei beneplacuerit, ut non cum venero tunc collectæ fiant. Cum autem præſens fuero, quos approbaveritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem. Quod ſi dignum fuerit ut ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos cum Macedoniam pertranſiero: nam Macedoniam pertranſibo; apud vos autem forſitan manebo, vel etiam hiemabo, ut vos me deducatis quocumque iero: nolo enim vos modo in tranſitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit; permanebo autem Epheſi uſque ad pentecoſten. Oſtium enim mihi apertum eſt magnum, & evidens, & adverſarii multi.

SUpra per totam ſeriem Epiſtolæ propoſuit Apoſtolus Corinthiis quamdam doctrinam generalem; in hoc ultimo capitulo proponit eis quædam ſpecialia, & familiaria: & circa hoc duo facit. Primo monet eos quid ipſi debeant aliis facere; ſecundo oſtendit quid alii faciant ipſis, ibi, *Salutat vos Eccleſia Aſiæ.* Circa primum duo facit. Primo inſtruit eos de his quæ debent facere ad abſentes; ſecundo vero de his quæ debent facere ad præſentes, ibi, *Vigilate, & ſtate in fide.* Circa primum tria facit. Primo inſtruit eos de his quæ pertinent ad abſentes pauperes ſanctos, qui ſunt in Hieruſalem; ſecundo de his quæ pertinent ad Apoſtolum, ibi, *Veniam ad vos cum Macedoniam pertranſiero*; tertio de his quæ pertinent ad diſcipulos, ibi, *Si autem venerit Timotheus, videte ut ſine timore ſit apud vos.* Circa ea quæ debent fieri ſanctis qui erant in Hieruſalem, de tribus inſtituit eos Apoſtolus. Primo qualiter eleemoſyna ſanctis facienda, ſit colligenda; ſecundo qualiter ſit conſervanda, ibi, *Unuſquiſque autem veſtrum apud ſe reponat, recondens quod ei beneplacuerit*; tertio qualiter ſit in Hieruſalem tranſmittenda, ibi, *Cum autem præſens fuero, quos approbaveritis per epiſtolas, hos mittam perferre gratiam veſtram in Hieruſalem.* Circa primum ſciendum eſt, quod ſicut legitur Act. IV. mos erat in primitiva Eccleſia ut converſi ad fidem venderent poſſeſſiones, & omnia quæ habebant, & pretium ponerent ad pedes Apoſtolorum, & de eis unicuique, prout erat opus, provideretur; ut ſic nullus haberet proprium, ſed eſſent (a) illis omnia communia. Et ſicut dicitur in Collationibus Patrum, omnis religio ab illa ſancta ſocietate ſumpſit exordium. Contigit autem ut fame pervalida exorta, pauperes ſancti, qui erant in Hieruſalem, inopia maxima laborarent: unde factum eſt ut Apoſtoli ordinarent ad ipſorum ſubventionem quod per alias Eccleſias Chriſti collectæ fierent; & hæc commiſſio facta eſt Paulo, & Barnabæ. Gal. II. 9. „Dederunt mihi, & Barnabæ dexteras ſocietatis." Et quia Apoſtolus ſuper hoc ſolicitus erat, monebat illos quos converterat ut eis ſubvenirent: quia, ſicut ipſe ad Rom. dicit, iuſtum eſt ut a quibus ſpiritualia receperant, temporalia miniſtrent. Et hoc eſt quod dicit: *De collectis autem quæ fiunt*, per Eccleſias, *in ſanctos*, ideſt in uſum ſanctorum, non quorumlibet: Eccli. XII. 5. „Da iuſto, & ne recipias peccatorem:" non quod peccatoribus non ſit aliquid dandum, ſed quia magis debet quis dare eleemoſynam iuſto indigenti quam peccatori: *ſicut ordinavi in Eccleſia Galatiæ, ita & vos facite*, ideſt colligite, *per unam*, ſcilicet diem, *ſabbati*, ideſt ſeptimanæ. Et hoc ideo ordinatum eſt, ut paulatim qualibet hebdomada aliquid parvum ſolverent, ne ſi ſimul totum ſolviſſent, gravarentur. Et licet eis paululum videretur, & quaſi inſenſibile paulatim dare, tamen completo anno, eleemoſynæ in ſimul collectæ, magnæ erant. Vel per unam ſabbati intelligitur prima dies poſt ſabbatum, ſcilicet dies dominicus. Et hoc ideo illo die fieri voluit Apoſtolus, quia iam inoleverat conſue-

(a) *Al.* illa

ſuetudo ut populus in dominicis diebus ad Eccleſiam conveniret. Levit. XXIII. 35. „ Dies primus celeberrimus erit, atque „ ſanctiſſimus: omne opus ſervile non fa„ cietis in eo: " & poſt 36. „ Eſt enim „ cœtus, atque collectæ. " De huiuſmodi eleemoſyna dicitur Dan. IV. 24. „ Pec„ cata tua eleemoſynis redime: " & Eccli. XVII. 18. „ Eleemoſyna viri quaſi ſacculus „ cum ipſo. " Quia vero non ſolum debet apponi modus in colligendo, ſed etiam in conſervando; ideo conſequenter inſtruit qualiter collectæ conſerventur, cum dicit: *Unuſquiſque autem veſtrum apud ſe reponat recondens quod ei beneplacuerit*: in quo oſtenditur maxima induſtria Apoſtoli. Et ne aliqui crederent quod Apoſtolus faceret collectas iſtas magis cauſa quæſtus proprii, quam propter neceſſitatem ſanctorum; ideo ſuſpicionem hanc vitans, & quantum ad ſe, & quantum ad ſuos miniſtros, noluit dictam pecuniam a ſe, ſeu a ſuis miniſtris cuſtodiri; ſed ordinavit quod quilibet illud quod ſibi placebat elargiri, reportaret domi, & conſervaret ſeorſum, faciens ſic per totum annum. Et huius ratio erat, quia Apoſtolus nolebat quod quando veniret Corinthum, vacarent collectis, ſed doctrinæ, & rebus ſpiritualibus. Et ideo dicit: *Ut non cum venere, tunc collectæ fiant*. Act. VI. 2. „ Non „ eſt æquum nos relinquere verbum Dei, „ & miniſtrare menſis. "

† Notandum (a) eſt ergo, quod quilibet debet cavere ſibi, ne videatur aliquid ſpirituale facere propter quæſtum: & inde eſt quod Dominus Matth. X. voluit prædicatores nihil habere. Romanis etiam mos erat ut nullus aſſumeretur ad Senatus officium, niſi prius probatus fuiſſet in officio Quæſtoris, quia virtutis eſt magnæ, res temporales cuſtodire. †

Qualiter autem debeant mitti in Hieruſalem, ſubdit dicens: *Cum autem præſens fuero, quos probaveritis per epiſtolas, hos mittam &c.* quaſi dicat: Nec in hoc volo aliquos ſpecialiter onerare, *cum præſens fuero*, ſcilicet ad portandum pecuniam; ſed *mittam* illos *quos probaveritis*, ideſt approbaveritis mittendos: *mittam*, inquam, *per epiſtolas*, ideſt cum epiſtolis miſſis a vobis, & a nobis, laudatoriis, & commendatoriis, ſcilicet in quibus contineatur quantitas pecuniæ, commendatum ſtudium noſtrum, & caritas. *Mittam*, inquam, *perferre gratiam veſtram*, ideſt quod gratis dabitis ſanctis pauperibus, *in Hieruſalem*. II. Cor. VIII. 1. „ Notam facimus vobis gra„ tiam Dei, quæ data eſt in Eccleſiis Macedo„ niæ." *In Hieruſalem*, ideſt ſanctis qui ſunt in Hieruſalem. Et non ſolum mittam illos quos probaveritis; *ſed ſi dignum fuerit ut ego eam*, ideſt ſi magna quantitas fuerit, *mecum ibunt*: in quo inducit eos ad bene, & liberaliter ſolvendum. Rom. XV. 25. „ Nunc igitur „ proficiſcar Hieruſalem miniſtrare ſan„ ctis. "

Conſequenter Apoſtolus inſtruit eos de his quæ pertinent ad ſeipſum; & circa hoc tria facit. Primo promittit eis ſuam præſentiam, dicens: *Veniam ad vos cum Macedoniam pertranſiero*; (b) ſecundo dicit ſe facturum apud eos diutinam moram; tertio excuſat ſuæ præſentiæ dilationem. Circa primum ſciendum eſt, quod, ſicut dicitur Actor. XVI. 9. vir Macedo apparuit Apoſtolo cum eſſet in Troade, deprecans eum, & dicens ei: „ Tranſiens in Mace„ doniam libera nos. " Ut ergo Apoſtolus iuſſa impleret, diſpoſuit ſe Macedoniam iturum: & quia Macedonia erat media inter Aſiam & Achaiam, in qua eſt Corinthus; ideo dicit: *Cum pertranſiero Macedoniam, veniam ad vos*; immo veniam ad vos inde, ſcilicet quia tunc ero vobis propior. Secundo promittit ſe facturum apud eos diutinam moram, dicens: *Apud vos forſitan manebo*, ideſt moram contraham, *vel etiam hiemabo*; ideſt, per totam hiemem permanebo vobiſcum, quia multa corrigenda ſunt in vobis. Vel cauſam quare ad eos vadit, ſubdit cum dicit: *Ut vos me deducatis quocumque iero*. Et dicit, *Quocumque*, quia neſciebat determinate quo iret, niſi ſecundum quod Spiritus ſanctus inſpirabat ſibi. *Deducatis*, inquam, non defendatis me, ſed ut doceatis vias. Tertio cum dicit, *Nolo enim vos modo in tranſitu videre*, excuſat dilationem ſuæ præſentiæ dupliciter. Uno modo quia Corinthii poſſent dicere: Non eſt neceſſe quod tantum differas venire, & quod primo vadas in Macedoniam: quia tu potes venire in Achaiam, & permanere, ita quod non tranſeas per Macedoniam. Et ad hoc dicit: Licet ſic poſſem venire ad vos, tamen non diu poſſem manere vobiſcum: quia ſtatim oportet me eſſe in Macedonia, vel redire in Aſiam. Unde *quia nolo vos modo in tranſitu videre*, ideo

(a) *Quod ſequitur cruculis concluſum non invenitur in exemplo iam citato anni 1498. in editione autem Veneta apud Iuntas an. 1562. curante F. Remigio Florentino (ex qua in Romanam, & Venetam poſterioreſque, ut credimus, omnes hæc verba manarunt) hæc notantur ad marginem*. In manuſcripto exemplari hoc addebatur notandum. (b) *Al. ſubditur ſtatim*. Circa quod ſciendum eſt &c *intermediis omiſſis*.

modo non venio primo ad vos: nam ego ſpero aliquam moram contrahere vobiſcum, *ſi Dominus permiſerit*. Dicit, *Si Dominus permiſerit*, quia forte vel antequam eſſet ibi, vel poſtquam iam eſſet ibi, Dominus inſpiraret ei quod iret ad alium locum, ubi faceret maius bonum. Alio modo excuſat ſe, & hoc videtur magis litterale, quia oportebat eum diu manere apud Epheſum, quæ eſt in Aſia; & ideo dicit: *Permanebo autem Epheſi uſque ad pentecoſten*. Forte hæc Epiſtola miſſa fuit in hieme, ſeu in vere, & tunc poſt pentecoſten debebat ire in Macedoniam, & morari ibi uſque ad hiemem, & tunc ire Corinthum, & hiemare. Rationem autem quare volebat morari Epheſi uſque ad pentecoſten, ſubdit cum dicit: *Oſtium autem mihi apertum eſt magnum*; ideſt, magnum fructum facio in Epheſo. Et dicit oſtium eſſe apertum *magnum*, ideſt multa corda hominum ad credendum parata, *& evidens*, quia ſine contradictione. Coloſſ. IV. 3. „ Orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti. " Sed quia ſunt *multi adverſarii*, qui conantur impedire, vel ſubintrare; ſi ego abſentarem me, tantus fructus poſſet de facili impediri; ideo nolo recedere quouſque ſitis bene firmati. Apoc. III. 8. „ Ecce dedi coram te oſtium apertum. "

LECTIO II.

SI autem venerit Timotheus, videte ut ſine timore ſit apud vos: opus enim Domini operatur, ſicut & ego. Ne quis ergo illum ſpernat. Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me: expecto enim illum cum fratribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus: & utique non fuit voluntas eius ut nunc veniret; veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini: omnia veſtra in caritate fiant. Obſecro autem vos, fratres: noſtis domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici, quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, & in miniſterium ſanctorum ordinaverunt ſeipſos: ut & vos ſubditi ſitis eiuſmodi, & omni cooperanti, & laboranti. Gaudeo autem in præſentia Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniam id quod vobis deerat, ipſi ſuppleverunt. Refecerunt enim & meum ſpiritum, & veſtrum. Cognoſcite ergo qui eiuſmodi ſunt. Salutant vos omnes Eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila, & Priſca, cum domeſtica ſua eccleſia, apud quos & hoſpitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutatio mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum, ſit anathema maranatha. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti vobiſcum. Caritas mea cum omnibus vobis in Chriſto Ieſu. Amen.

HIc inſtruit eos de his quæ pertinent ad diſcipulos ſuos: & primo de his quæ pertinent ad Timotheum; ſecundo de his quæ pertinent ad Apollo, ibi, *De Apollo autem fratre vobis notum facio*. De Timotheo tria mandat. Primo ut ſecure cuſtodiatur: unde dicit: *Si autem venerit ad vos Timotheus, videte*, ſtudeatis, *ut ſine timore ſit apud vos*. Forte aliqua commotio fuerat ibi propter pſeudoapoſtolos. II. Corinth. VII. 5. „ Foris pugnæ, intus timores. " Et hoc debetis facere, *quia opus Domini operatur*, *ſicut & ego*, prædicando. II. Timoth. IV. 5. „ Tu vero vigila, in omnibus labora. " Secundo ut in honore habeatur; & ideo dicit: *Ne quis ergo illum ſpernat*. Et ratio huius eſt forte, quia iuvenis erat. I. Timoth. IV. 12. „ Nemo adoleſcentiam tuam ſpernat. " Luc. X. 16. „ Qui vos ſpernit, me ſpernit. " Tertio ut pacifice deducatur; & hoc eſt quod dicit: *Deducite autem illum in pace*. Et ratio huius eſt, *quia expecto illum cum fratribus* qui ſunt cum eo.

De Apollo autem fratre vobis notum facio &c. Iſte eſt ille Apollo de quo habetur Act. XVIII. 24. quod „ Iudæus quidam, Apollo nomine, „ Alexandrinus genere, vir eloquens devenit Epheſum potens in Scripturis: " & iſte ivit in Achaiam, & fuit quaſi ſpecialis doctor eorum poſt Apoſtolum: ſupra III. 6. *Ego plantavi, Apollo rigavit, ſed Deus incrementum dedit*: &, ut Gloſſa dicit, Epiſcopus erat; & quia Corinthii male ſe habuerant,

tant, receſſerat ab eis, & iverat ad Apoſtolum. Poſtmodum vero Corinthii rogaverunt Apoſtolum, ut remitteret illuc ipſum; ad quod reſpondet eis, dicens: *De Apollo autem fratre*, quem rogaſtis remitti ad vos, *notum vobis facio* tria. Primo (*a*) preces meas ſibi factas, *quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos cum fratribus*. Et dicit, *Rogavi eum*, licet poſſet præcipere: quia magnis viris non de facili debet fieri præceptum. I. Timoth. v. 1. „ Seniorem obſecra ut patrem. “ Eccli. xxxii. 1. „ Rectorem te poſuerunt? Noli extolli. “

Sed numquid licuit ſibi relinquere populum ſuum? Ad hoc dicendum, quod ſicut Gregorius dicit, quando omnes ſubditi male ſe habent, & nolunt corrigi, licet Epiſcopo recedere ab eis. Unde, quia iſti erant tales, licuit ei. Vel dicendum eſt, quod forte non erat Epiſcopus eorum, ſed ſpecialiter prædicaverat eis.

Secundo reſponſum Apollinis, quia renuit venire ad eos, ibi, *Et utique non fuit voluntas eius ut nunc veniret*. Et ratio huius eſt, quia forte nondum erant bene correcti; vel quia ipſe erat in aliis arduis occupatus. Tertio promittit eum aliquando ad eos iturum: unde dicit: *Veniet autem cum ei vacuum*, ideſt opportunum, *fuerit*, ſcilicet quando vos eritis correcti.

Conſequenter poſtquam inſtruxit eos quid debeant facere abſentibus, hic inſtruit eos qualiter ſe habeant ad præſentes. Circa hoc duo facit. Primo oſtendit qualiter ſe habeant quantum ad omnes in communi; ſecundo quantum ad quoſdam in ſpeciali, ibi, *Obſecro autem vos fratres*. Inſtruit autem eos Apoſtolus in communi de tribus; ſcilicet de fide, de bona operatione, & de modo bene operandi. Sed tamen iſtis tribus præmittit unum quod eſt omnibus neceſſarium, ideſt ſolicitudo: unde dicit: *Vigilate, & orate*. (*b*) Luc. xii. 37. „ Beati „ ſervi illi quos cum venerit dominus in- „ venerit vigilantes: “ & Matth. xxvi. 41. „ Vigilate, & orate, ut non intretis in „ tentationem. “ De fide ergo inſtruit cum dicit: *State*, ſcilicet *in fide*. Epheſ. vi. 14. „ State ſuccincti lumbos veſtros in ve- „ ritate. “ De bona operatione, cum dicit: *Viriliter*, ideſt fortiter, *agite*: quia „ fides ſine operibus mortua eſt: “ Iacob. ii. 20. Sed quia bona operatio non eſt attribuenda nobis, ſed Deo; ideo ſubdit: *Et confortamini in Domino*: Pſal. xxx. 25. „ Vi- „ riliter agite, & confortetur cor veſtrum, „ omnes qui ſperatis in Domino. “ De modo agendi, cum dicit: *Omnia veſtra in caritate fiant*; ideſt, omnia debent referri ad finem caritatis, ſcilicet ut fiant propter Deum, & proximum. Coloſſ. iii. 14. „ Super „ omnia caritatem habete, quod eſt vin- „ culum perfectionis. “

Conſequenter cum dicit, *Obſecro autem vos fratres*, inſtruit eos quomodo ſe habeant ad quoſdam in ſpeciali: & primo quantum ad illos qui videntur habere aliquam prærogativam in ſpiritualibus; ſecundo quantum ad illos qui in corporalibus operibus, ibi, *Gaudeo autem in præſentia Stephanæ*. Dicit ergo: *Obſecro autem vos, fratres*: *noſtis*, ideſt approbaſtis, *domum Stephanæ, & Fortunati, & Achaici*. Approbaſtis, inquam, propter duo, & quia ſunt primitiæ, ideſt primo converſi, quia ab ipſo Apoſtolo in primis baptizati: ſupra 1. 16 *Baptizavi autem & Stephanæ domum*: & quia magis devoti, & prompti ad miniſteria ſanctorum: unde dicit: *Et in miniſterium ſanctorum ordinaverunt ſeipſos*. Rom. xii. 13. „ Ne- „ ceſſitatibus ſanctorum communicantes. “ Et ideo obſecro *ut & vos ſubditi ſitis eiuſmodi*. Hebr. xiii. 17. „ Obedite præpoſi- „ tis veſtris, & ſubiacete eis: “ *& omni cooperanti*: Phil. iv. 3. „ Adiuva eos qui „ mecum laboraverunt. “ Sap. iii. 15. „ Bonorum laborum glorioſus eſt fructus. “

Gaudeo autem in præſentia Stephanæ. Hic inſtruit eos quantum ad illos qui præeminent in miniſteriis; & poteſt dupliciter exponi. Uno modo ut dicatur: *Gaudeo autem in præſentia Stephanæ, Fortunati, & Achaici*, qui ſunt præſentes vobis, quorum præſentia eſt vobis proficua: quoniam ipſi id quod vobis deerat, ſuppleverunt, docendo vos. Et in hoc quidem *refecerunt ſpiritum meum*, inquantum gaudeo de bono veſtro, *& ſpiritum veſtrum*, inquantum inſtructi eſtis. Phil. iv. 10. „ Gaviſus ſum „ valde, quia inveni tandem aliquando pro „ me ſentire, ſicut & ſentiebatis. “ Et ideo quia ſic ſe habuerunt, *ergo agnoſcite*, ideſt honorate, eos *qui huiuſmodi ſunt*. Alio modo ut dicatur: *Gaudeo in præſentia Stephanæ, Fortunati, & Achaici*: quia ſcilicet perſonaliter mecum ſunt, & ſerviunt mihi, in quo ſupplent *quod deerat vobis*, ideſt quod vos non poteratis mihi corporaliter exhibere. In quo quidem *refecerunt ſpiritum meum*, inquantum mihi ſervierunt, & paverunt

(a) *Al.* preces in eo ſibi factas. (b) *Al. omittuntur duæ ſequentes ſententiæ, Lucæ, & Matthæi.*

verunt me, *&* *veſtrum*, inquantum de bono meo gaudetis; & ideo *cognoſcite qui huiuſmodi ſunt*.

Salutant vos omnes Eccleſiæ Aſiæ. Hic Apoſtolus inſinuat quid alii faciant Corinthiis; & circa hoc duo facit. Primo inſinuat quomodo ſalutentur ab aliis; ſecundo ſubdit ſuam ſalutationem, ibi, *Salutatio mea manu Pauli*. Circa primum tria facit. Primo inſinuat quomodo ſalutat eos tota Eccleſia Aſiæ in communi: unde dicit: *Salutant vos omnes Eccleſiæ Aſiæ*. Rom. ult. „ Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti. " Secundo quomodo ſalutant eos ſpecialiter hoſpites Pauli: unde dicit: *Salutant vos in Domino multum Aquila*, *&* *Priſca*, *cum domeſtica ſua eccleſia*. Iſti erant hoſpites Apoſtoli, & de his habetur Rom. XVI. & Act. XVIII. Tertio quomodo ſalutant eos Apoſtoli, & familiares ſui: unde dicit: *Salutant vos omnes fratres*, qui ſcilicet mecum ſunt. Phil. ult. 22. „ Salutant vos qui mecum ſunt fratres, " Ex quo ergo omnes ſalutant vos, & vos etiam *ſalutate invicem in oſculo ſancto*, non libidinoſo, quo mulier apprehenſum deoſculatur iuvenem, Prov. VII. non fraudulento, quo Iudas oſculatus eſt Chriſtum, Matth. XXVI. & Marc. XIV.

Salutatio mea manu Pauli. Hic ſuam ſalutationem ſubdit; & circa hoc duo facit. Primo ponit titulum ſalutationis, dicens, *Salutatio mea*, ſcilicet ſcripta eſt manu mea Pauli. Et hoc faciebat in Epiſtolis ſuis, propter quoſdam qui ſub ſpecie Apoſtoli ſcribebant falſas litteras: unde ut non deciperentur, poſtquam ſcripta erat Epiſtola per aliquem, in fine conſequenter ſcribebat Apoſtolus manu ſua. Secundo ponit ipſam ſalutationem, in qua primo maledicit malis, dicens: *Si quis non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, *ſit anathema*, ideſt ſeparatus, vel excommunicatus, *maranatha*, ideſt Dominus venit; quaſi dicat: *Qui non amat Dominum noſtrum Ieſum Chriſtum*, *ſit anathema* in adventu Domini.

Sed numquid ſunt excommunicandi omnes qui non ſunt in caritate? Reſpondeo. Dicendum, quod hoc intelligitur, ſi quis non amat Dominum Ieſum Chriſtum, ideſt fidem Chriſti; & iſti ſunt hæretici, & ſunt excommunicati. Vel ſi quis uſque ad finem mortis non perſeverat in amore Domini Ieſu Chriſti, in adventu erit ſeparatus a bonis.

Secundo benedicit bonis, bene optans eis, ſcilicet gratiam Chriſti, cum dicit: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti*. Et hoc optans, optat eis omne bonum: quia in gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti continetur omne bonum. Optat etiam eis caritatem ſuam, dicens: *Caritas mea cum omnibus vobis*, ut vos invicem, & Deum diligatis ea caritate qua ego vos diligo; & non propter aliquod aliud, niſi *in Chriſto Ieſu*, ideſt propter amorem Chriſti. *Amen*, ideſt fiat.

DIVI

Digitized by Google

DIVI THOMAE AQUINATIS

DOCTORIS ANGELICI IN EPISTOLAM D. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS II. EXPOSITIO.

PROLOGUS.

Miniſtri Dei noſtri, dicetur vobis. Eſa. lxi. 6.

IN his verbis congrue tangitur materia huius ſecundæ Epiſtolæ ad Corinthios. Nam in prima Epiſtola agit Apoſtolus de ipſis ſacramentis, ſed in hac ſecunda agit de miniſtris ipſorum ſacramentorum, tam bonis, quam malis. Ratio autem hanc Epiſtolam ſcribendi fuit, quod Corinthii poſt prædicationem eius admiſerant pſeudoapoſtolos, quos Apoſtolo præferebant. Propter hoc ſcribit eis hanc Epiſtolam, in qua commendat Apoſtolos, & oſtendit verorum Apoſtolorum dignitatem; oſtendit etiam, & vituperat falſorum Apoſtolorum falſitatem. Commendat autem verorum Apoſtolorum dignitatem ex hoc quod ſunt miniſtri Dei. *Miniſtri* (inquit) *Dei, dicetur vobis*, ſcilicet Apoſtolis: qui quidem dicuntur miniſtri quantum ad tria. Primo quantum ad diſpenſationem ſacramentorum. I. Corinth. IV. 1. „Sic nos exiſtimet homo, ut miniſtros Chriſti." Chriſtus enim inſtitutor eſt ſacramentorum; ſed Apoſtoli, & eorum ſucceſſores ea diſpenſant: & ideo ſubditur in prædicta auctoritate, „Et diſpenſatores myſteriorum Dei." Secundo quantum ad gubernationem, ſcilicet inquantum gubernant populum Dei. Sap. VI. 5. „Cum eſſetis miniſtri, non recte iudicaſtis, nec cuſtodiſtis legem iuſtitiæ." Deus enim gubernat omnia per prudentiam. Unde quicumque aliquid gubernat, dicitur miniſter Dei. Tertio quantum ad humanæ ſalutis operationem, inquantum ſcilicet eorum miniſterio, & prædicatione homines ad ſalutem converſi ſunt: cuius ſalutis ſolus Deus eſt auctor, quia ipſe eſt qui venit ſalvum facere quod perierat; Apoſtoli vero miniſtri. I. Corinth. III. 4. „Quid ergo eſt Apollo, quid Paulus? Miniſtri eius „cui credidiſtis."

CA-

CAPITIS PRIMI

LECTIO I.

PAulus Apoſtolus Ieſu Chriſti per voluntatem Dei, & Timotheus frater, Eccleſiæ Dei quæ eſt Corinthi cum omnibus ſanctis qui ſunt in univerſa Achaia. Gratia vobis, & pax a Deo patre noſtro, & Domino Ieſu Chriſto.

DE iſtis ergo miniſtris tractat hic Apoſtolus: oſtendens in hac Epiſtola eorum dignitatem, etiam ſcribens Corinthiis: in qua quidem præmittit primo ſalutationem; ſecundo proſequitur Epiſtolam, ibi, *Benedictus Deus, & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti*. In ſalutatione autem tria ponit: primo enim deſcribit perſonas ſalutantes; ſecundo perſonas ſalutatas, ibi, *Eccleſia qua eſt Corinthi*; tertio bona optata, ibi, *Gratia vobis, & pax*. Circa primum primo deſcribitur perſona ſalutans principalis, quia *Paulus*; ſecundo perſona adiuncta, quia *Timotheus*. Perſona ſalutans deſcribitur ab humilitate, quia *Paulus*, qui Latine dicitur modicus. Iſte eſt ille modicus de quo Eſa. lx. 22. „ Minimus erit „ in mille, & parvulus in gentem fortiſſi„ mam. “ Vel a doctrina, quia Paulus dicitur os tubæ. Iſta eſt illa tuba de qua Zach. ix. 14. „ Dominus in tuba canet, „ & vadet in turbine auſtri. “ Et competit quod dicitur Eſa. lviii. 1. „ Quaſi tu„ ba exalta vocem tuam, & annuntia po„ pulo meo ſcelera eorum. “ A dignitatis auctoritate, quia *Apoſtolus Ieſu Chriſti*. Ubi tria ponuntur. Primo quod ſit legatus: unde dicitur Apoſtolus, ideſt principaliter miſſus: ſoli enim duodecim Apoſtoli electi miſſi ſunt a Chriſto. Lucæ vi. 13. „ Ele„ git duodecim, quos & Apoſtolos nomi„ navit. “ Alii autem diſcipuli non miſſi ſunt principaliter, ſed ſecundario: & inde eſt quod Apoſtolis ſuccedunt Epiſcopi, qui habent ſpecialem curam gregis Domini; alii autem ſacerdotes ſuccedunt ſeptuaginta duobus diſcipulis, qui gerunt vices commiſſas ſibi ab Epiſcopis. Eſt ergo eius dignitas, quia *Apoſtolus*. I. Corinth. ix. 2. „ Si aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen „ vobis ſum. “ Galat. ii. 8. “ Qui opera„ tus eſt Petro in Apoſtolatum circumci„ ſionis, operatus eſt & mihi inter Gen„ tes. “

Sed quare vocat ſe hic Apoſtolum dicens, *Paulus Apoſtolus*, cum in Epiſtola ad Romanos ſcribat ſe ſervum? Ratio huius eſt, quia Romanos reprehendit de diſſenſione, & ſuperbia, quæ eſt mater diſſenſionis, quia inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt. Unde ut eos revocet a diſſenſione, inducit eos ad humilitatem vocando ſe ſervum. Corinthii vero erant pertinaces, & rebelles; & ideo ut reprimat eorum proterviam, uſus eſt hic nomine dignitatis, dicens ſe Apoſtolum.

Secundo ponitur cuius ſit legatus, quia *Ieſu Chriſti*. Infra v. 20. *Pro Chriſto legatione fungimur*. Tertio ponitur modus quo adeptus eſt legationem: quia non iniecit ſe ut pſeudo: Hierem. xxiii. 21. „ Non mit„ tebam eos, & ipſi currebant: “ non eſt datus populo ex divino furore, iuxta illud Iob xxxiv. 30. „ Qui facit regnare hypo„ critam propter peccata populi; “ Oſeæ xiii. 11. „ Dabo tibi Regem, ſed in fu„ rore meo. “ Eſt adeptus Apoſtolatum ex voluntate Dei, & beneplacito: Act. ix. 15. „ Vas electionis eſt mihi iſte. “ Et ideo dicit, *Per voluntatem Dei*.

Perſona autem adiuncta, eſt Timotheus: unde dicit, *Et Timotheus frater*. Frater, inquam, propter fidem: Matth. xxiii. 8. „ Omnes vos fratres eſtis: “ & propter dignitatem, quia Epiſcopus: & inde eſt quod Papa vocat omnes Epiſcopos fratres. Connumerat autem ſibi Timotheum, quia cum ipſe tranſiſſet per eos, ſicut dixit in prima Epiſtola ult. cap. poſſent credere quod malitioſe retuliſſet Apoſtolo ea de quibus ipſe ſcribit ad eos.

Conſequenter ponuntur perſonæ ſalutatæ: & primo principales; ſecundo adiunctæ principalibus, in hoc quod dicit, *Eccleſia Dei*, quæ eſt totus populus fidelis tam (a) clerici, quam laici. I. Timoth. iii. 15. „ Ut ſcias quomodo oporteat te con„ verſari. “ *Quæ eſt Corinthi*: quia Corinthus erat metropolis Achaiæ. Sed adiunctæ perſonæ ſunt omnes ſancti, qui ſunt

unius

(a) *Al.* clerus.

unius Spiritus ſancti gratia renati . I. Corinth. VI. 11. „ Sed abluti eſtis , ſed ſanctificati eſtis in Spiritu Dei noſtri . “ *Qui ſunt in Achaia* , cuius metropolis eſt Corinthus . Iſtis autem perſonis ſalutatis optat Apoſtolus bona : unde dicit : *Gratia vobis*, *& pax*: & circa hoc duo facit. Primo ponit ipſa bona ; ſecundo ipſorum auctorem ibi , *A Deo Patre noſtro* , *& Domino Ieſu Chriſto*. Ponit autem iſta duo extrema bona , ut in eis intelligantur media . Primum enim bonum eſt gratia , quæ eſt principium omnium bonorum : nam ante gratiam nihil eſt niſi diminutum in nobis . Ultimum autem omnium bonorum eſt pax, quia pax eſt generalis finis mentis : nam qualitercumque pax accipiatur , habet rationem finis , & in gloria æterna , & in regimine , & in converſatione finis eſt pax. Pſalm. CXLVII. 14. „ Qui poſuit fines tuos „ pacem . “ Quis autem ſit auctor horum bonorum , oſtendit ſubdens : *A Deo Patre noſtro* , *& Domino Ieſu Chriſto* . Et hæc duo poſſunt dupliciter diſtingui : quia cum dicit , *A Deo Patre* , poteſt intelligi pro tota Trinitate : nam licet perſona Patris dicatur Pater Chriſti per naturam , tamen tota Trinitas eſt Pater noſter per creationem, & gubernationem . Eſa. LXIII. 16. „ Et nunc Domine , pater noſter es tu. “ Hier. III. 19. „ Patrem vocabis me . “ *A Deo* ergo *Patre noſtro* , ideſt a tota Trinitate proveniunt bona. Matth. VII. 11. „ Si „ vos cum ſitis mali, noſtis bona data dare „ filiis veſtris ; quanto magis Pater veſter „ qui in cælis eſt , dabit bona petenti„ bus ſe? “

Sed ſi Deus Pater noſter accipiatur pro tota Trinitate , quare additur perſona Filii, cum dicit , *Et Domino Ieſu Chriſto?* Numquid eſt alia perſona a Trinitate?

Dicendum , quod additur non propter aliam perſonam , ſed propter aliam naturam , ſcilicet humanitatis aſſumptæ a Filio in perſonam divinam : quam quidem Trinitati connumerat , quia omnia bona proveniunt nobis a Trinitate per incarnationem Chriſti . Et primo *gratia* . Ioan. I. 17. „ Gratia, & veritas per Ieſum Chri„ ſtum facta eſt . “ Secundo *pax* . Epheſ. II. 14. „ Ipſe eſt pax noſtra qui fecit utra„ que unum . “

Item cum dicit , *A Deo Patre noſtro*, poteſt intelligi perſona Patris ſolum ; & licet tota Trinitas ſit Pater noſter , ut dictum eſt , tamen perſona Patris eſt Pater noſter per appropriationem ; & ſic hoc quod dicit , *Et Domino Ieſu Chriſto* , intelligitur de perſona Filii . De perſona autem Spiritus ſancti non fit hic mentio , quia , ſicut dicit Auguſtinus , cum ſit nexus Patris , & Filii , ubicumque ponitur perſona Patris , & perſona Filii, intelligitur perſona Spiritus ſancti .

L E C T I O II.

BEnedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti , Pater miſericordiarum , & Deus totius conſolationis , qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra; ut poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt per exhortationem , qua exhortamur & ipſi a Deo: quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis ; ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.

HIc incipit Epiſtola , in qua Apoſtolus duo facit: primo enim excuſat ſe de eo quod non iverat ad eos , ſicut promiſerat; ſecundo proſequitur intentionem ſuam, cap. III. ibi , *Incipimus iterum noſmetipſos commendare* ? Circa primum duo facit . Primo ponit excuſationem de mora ; ſecundo moræ aſſignat cauſam, II. cap. ibi , *Statui autem hoc ipſum apud me*. Circa primum duo facit : primo enim reddit eos benevolos ; ſecundo , excuſationem ponit, ibi , *Et hac confidentia volui prius venire ad vos* . Circa primum duo facit . Primo captat eorum benevolentiam recitando quædam in generali ; ſecundo quædam in ſpeciali, ibi, *Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtra qua facta eſt in Aſia*. Benevolentiam autem eorum captat Apoſtolus oſtendendo quod quidquid facit, totum facit ad eorum utilitatem ; & circa hoc duo facit. Primo præmittit utilitatem quæ ex ipſo aliis provenit ; ſecundo rationem dictorum aſſignat, ibi, *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis; ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra.* Circa primum tria facit: primo enim ponitur gratiarum actio ; ſecundo actionis gratiarum modus, ibi, *Qui conſolatur nos in*

omni tribulatione noſtra; tertio cauſa, ibi, *Ut poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt*. Agit ergo gratias toti Trinitati, a qua provenit omne bonum; & ideo dicit, *Benedictus Deus*, ideſt tota Trinitas. Item perſonæ Patris, cum dicit, *Et Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti*, per quem ſcilicet Chriſtum Pater nobis omnia donavit.

Sed ſciendum, quod nos benedicimus Deum, & Deus benedicit nobis; ſed aliter, & aliter: nam dicere Dei, eſt facere. Pſalm. cxlviii. 5. „ Dixit, & facta „ ſunt. " Unde benedicere Dei eſt bonum facere, & bonum infundere; & ſic habet rationem cauſalitatis. Geneſ. xxii. 17. „ Benedicens benedicam tibi, & multiplica„ bo ſemen tuum. " Dicere autem noſtrum non eſt cauſale, ſed recognoſcitivum, ſeu expreſſivum: unde benedicere noſtrum, idem eſt quod bonum recognoſcere. Cum ergo gratias agimus Deo, benedicimus ſibi; ideſt, recognoſcimus eum bonum, & datorem omnium bonorum. Tob. xii. 20. „ Benedicite Deum cæli, & narrate o„ mnia mirabilia eius. " Dan. iii. 57. „ Benedicite omnia opera Domini Domi„ no, laudate, & ſuperexaltate eum in ſæ„ cula. "

Recte ergo gratias agit Patri, quia miſericors eſt, unde dicit, *Pater miſericordiarum*; & quia conſolator, unde dicit, *Et Deus totius conſolationis*. Et agit gratias de duobus, quibus homines maxime indigent. Primo enim indigent ut auferantur ab eis mala; & hoc facit miſericordia, quæ auſert miſeriam; & miſereri eſt proprium patri. Pſal. cii. 13. „Quomodo miſeretur „ pater filiorum, miſertus eſt Dominus ti„ mentibus ſe. " Secundo indigent ut ſuſtententur in malis quæ adveniunt; & illud eſt proprie conſolari: quia niſi homo haberet aliquid in quo quieſceret cor eius, quando ſupeveniunt mala, non ſubſiſteret. Tunc ergo aliquis conſolatur aliquem, quando affert ei aliquod refrigerium, in quo quieſcat in malis. Et licet in aliquibus malis homo poſſit in aliquo conſolari, & quieſcere, & ſuſtentari; tamen ſolus Deus eſt qui nos conſolatur in omnibus malis: & ideo dicit, *Deus totius conſolationis*: quia ſi peccas, conſolatur te Deus, quia ipſe miſericors eſt; ſi affligeris, conſolatur te, vel eruendo ab afflictione per potentiam ſuam, vel iudicando per iuſtitiam; ſi laboras, conſolatur te remunerando. Geneſ. xv. 1. „ Ego „ merces tua magna nimis. " Et ideo dicitur Matth. v. 5. „Beati qui lugent, quo„ niam ipſi conſolabuntur. " Materiam autem gratiarum actionis ſubdit, dicens: *Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra*; quaſi dicat: Ideo benedictus, quia *conſolatur nos in omni tribulatione*. Infra vii. 6. *Qui conſolatur humiles*. Cauſam autem huius ponit cum dicit: *Ut poſſimus & ipſi conſolari*. Ubi notandum eſt, quod in donis divinis eſt ordo. Ad hoc enim Deus dat aliquibus ſpecialia dona, ut ipſi effundant illa in utilitatem aliorum: non enim dat lumen ſoli ut ſibi ſoli luceat, ſed ut toti mundo. Unde vult quod de omnibus bonis noſtris, ſive ſint divitiæ, ſive potentia, ſive ſcientia, ſive ſapientia, accreſcat aliqua utilitas aliis. I. Pet. iv. 10. „ Unuſquiſque gratiam quam „ accepit, in alterutrum illam adminiſtran„ tes. " Hoc eſt ergo quod Apoſtolus dicit: *Conſolatur nos in omni tribulatione*. Sed quare? Non ut ſolum nobis hoc ſit ad bonum, ſed ut etiam aliis proſit: unde dicit: *Ut poſſimus & ipſi conſolari eos*: poſſumus enim conſolari alios per exemplum conſolationis noſtræ: qui enim non eſt conſolatus, neſcit conſolari: Eccli. xxxiv. 11. „ Qui „ non eſt tentatus, qualia ſcit? " *qui ſunt in omni*, ideſt in qualibet, *preſſura*. Eſa. lxi. 1. „ Spiritus Domini miſit me ... ut con„ ſolarer omnes lugentes. " Eccli. xlviii. „ Conſolatus eſt lugentes in Sion. " Poſſumus, dico, conſolari *per exhortationem* ad tolerantiam paſſionum, promittendo præmia æterna: quia ſcilicet exhortamur vos per Scripturas, & internas inſpirationes, ut patienter ſuſtineamus, & alios exhortemur exemplo noſtro, & per ipſas Scripturas. I. Corinth. xi. 23. „ Ego enim ac„ cepi a Domino quod & tradidi vobis. " Eſai. xxi. 10. „ Quæ audivi a Domino ex„ ercituum Deo Iſrael, annuntiavi vo„ bis. "

Poſita utilitate quæ ex Apoſtolis aliis provenit, dictorum conſequenter rationem aſſignat, dicens: *Quoniam ſicut abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*. Et quia duo dixerat, ſcilicet quod Deus conſolatur nos in omni tribulatione, & quod poſſumus & ipſi conſolari alios; hic rationem horum duorum exponit: & primo oſtendit quomodo Deus conſolatur nos in omni tribulatione; ſecundo quomodo conſolatio noſtra convertitur in conſolationem aliorum, ibi, *Sive autem tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute*. Dicit ergo: Recte dico, quod conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: *quia ſecundum quod abundant paſſiones Chriſti in nobis, ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*. Dicit, *Chriſti*, ideſt inchoatæ a Chri-

a Chriſto. Ezechiel. IX. 6. „ A ſanctuario „ meo incipite. “ In Chriſto inceperunt paſſiones pro peccatis noſtris: quia „ ipſe „ peccata noſtra pertulit in corpore ſuo „ ſuper lignum: “ I. Petri 21. 24. „ Deinde per Apoſtolos, qui dicebant, „ Mortificamur tota die, “ Pſal. XLIII. 22. Deinde per Martyres, qui ſecti ſunt, tentati ſunt &c. Heb. XI. Ultimo ipſi peccatores pro ſuis peccatis patienter iram Domini portabunt, (*a*) quia peccaverunt. Vel *paſſiones Chriſti*, ideſt quas ſuſtinemus propter Chriſtum. Act. V. 41. „ Ibant Apoſtoli gaudentes a conſpectu concilii, „ quoniam digni habiti ſunt pro nomine „ Ieſu contumeliam pati: “ & Pſal. XLIII. 22. „ Propter te mortificamur tota die, „ æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis. “ Sicut, inquam, huiuſmodi *paſſiones abundant*, ſic *abundat per Chriſtum conſolatio noſtra*. Pſal. XCIII. 19. „ Secundum multitudinem „ dolorum meorum in corde meo, conſo„ lationes tuæ lætificaverunt animam „ meam. “

L E C T I O III.

SIve autem tribulamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute; ſive conſolamur, pro veſtra conſolatione; ſive exhortamur, pro veſtra exhortatione, & ſalute: quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum quas & nos patimur; ut ſpes noſtra firma ſit pro vobis: ſcientes quoniam ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis. Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum gravati ſumus ſupra virtutem, ita ut tæderet nos etiam vivere. Sed ipſi in nobis ipſis reſponſum mortis habuimus, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, qui ſuſcitat mortuos; qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit; in quem ſperamus quoniam] & adhuc eripiet, adiuvantibus vobis in oratione pro nobis; * ut ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis.

POſtquam Apoſtolus oſtendit quod Deus conſolatur ſervos ſuos in tribulationibus, ſcilicet miniſtros fidei, & prædicatores; hic conſequenter manifeſtat quod eorum conſolatio cedit ad bonum aliorum: & circa hoc duo facit. Primo manifeſtat qualiter eorum conſolatio ſit ad aliorum utilitatem, & ſalutem; ſecundo ordinem huius conſolationis, & ſalutis inſinuat, ibi, *Quæ operatur tolerantiam earumdem paſſionum.* Circa primum advertendum eſt, quod tria dicit Apoſtolus ſe recepiſſe: tribulationem, cum dicit, *In omni tribulatione noſtra*; conſolationem, cum dicit, *Qui conſolatur nos*, exhortationem, cum ſubdit, *Ut poſſimus & ipſi conſolari eos qui in omni preſſura ſunt*. Accipiendo ergo hæc tria paſſive, dicimus, quod Apoſtoli conſolantur, tribulantur, & exhortantur. Unde & tria oſtendit Apoſtolus cedere ad conſolationem aliorum; & hoc in quodam ordine. Et primo eorum tribulationem, cum dicit: (*b*) *Sive tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute*; quaſi dicat: Vere quidquid recipimus, eſt in bonum veſtrum: quia *ſive tribulamur pro veſtra exhortatione, & ſalute*, quia ſcilicet noſtro exemplo monet vos Deus ad paſſionum tolerantiam, unde provenit vobis ſalus æterna. Unde I. Mach. VI. legitur, quod oſtenderunt elephantis ſanguinem uvæ, & mororum, ut acuerent eos ad bellum: quod fit quando tepidis, & pigris adhibentur paſſiones ſanctorum in exemplum. Secundo oſtendit quod eorum conſolatio in aliorum utilitatem cedit, cum dicit, *Sive conſolamur*; quaſi dicat: Ipſa noſtra conſolatio qua nos ſpe præmii conſolamur, eſt ad conſolationem veſtram, inquantum exemplo noſtro vos etiam eamdem ſpem præmii habentes, gaudetis. Tertio oſtendit quod eorum exhortatio paſſiva eſt ad bonum aliorum, dicens: *Sive exhortamur*, per internam inſpirationem, vel per flagella, hoc eſt *pro veſtra exhortatione*, ſcilicet ut vos ad maiora animemini, & ſalutem ſperetis: unde dicitur II. Mach. ult. quod exhortati ſermonibus Iudæ ſtatuerunt dimicare, & confligere fortiter. Infra (hoc cap.) *Adiuvantibus* (*c*) *vobis in oratione pro nobis*.

Huius autem conſolationis, & ſalutis ordinem inſinuat, cum ſubdit: *Quæ operatur tole-*

* *Vulgata*, ut ex multorum perſonis.
(a) *Al.* quia peccaverunt ei. (b) Al. *Sive* inquit. (c) Al. *Adiuvantibus autem &c.*

tolerantiam earumdem paſſionum quas & nos patimur: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit patientiam habitam in adverſis; ſecundo manifeſtat fructum qui ex patientia provenit, ibi, *Ut ſpes noſtra firma ſit pro vobis*. Dicit ergo: Dico, quod hæc ad veſtram ſalutem cedunt; quæ ſalus eſt vobis in hoc, inquantum exemplo noſtri eſtis fortes ad tolerantiam paſſionum, & ut patienter ſuſtineatis paſſiones quas & nos patimur. Luc. XXI. 19. „ In patientia veſtra „ poſſidebitis animas veſtras. “ Iacob. V. 10. „ Exemplum accipite, fratres mei, exitus „ mali, laboris, & patientiæ, Prophetas. “ Ex qua quidem patientia provenit vobis fructus: quia ex hoc ſpes noſtra firma eſt pro vobis, quod efficiamini heredes vitæ æternæ. Rom. V. 3. „ Tribulatio patien- „ tiam operatur, patientia vero ſpem. “ Gregorius: „ Tanto ſpes in Deum ſolidior „ ſurgit, quanto quis graviora pro nomi- „ ne eius pertulerit. “ Nam ex paſſionibus quas ſuſtinent ſancti Dei pro Chriſto, conſurgit eis ſpes vitæ æternæ: & cauſa ſpei huius eſt, quia ſumus ſcientes, *quia ſicut eſtis ſocii noſtri in paſſionibus, erit ſocii & conſolationis*, ideſt vitæ æternæ. II. Timoth. II. 11. „ Fidelis ſermo: nam ſi commor- „ tui ſumus, & convivemus; ſi ſuſtinebi- „ mus, & conregnabimus. “ I. Petr. IV. 13. „ Communicantes Chriſti paſſionibus, „ gaudete, ut & in revelatione gloriæ eius „ gaudeatis exultantes. “

Conſequenter cum dicit, *Non enim volumus vos ignorare de tribulatione noſtra quæ facta eſt in Aſia*, captat eorum benevolentiam, recitando quædam in ſpeciali; & circa hoc tria facit: primo enim deſcribit perſecutionem quam paſſus eſt in Aſia; ſecundo ſpecialem ei conſolationem collatam, ibi, *Qui de tantis periculis nos eripuit*; tertio ſubdit conſolationis cauſam, ibi, *Nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Dicit ergo primum: Non ſolum ea quæ dicta ſunt de tribulationibus in generali, bonum eſt vos ſcire; ſed *non volumus vos ignorare*, quia ſcire eſt utile vobis, inquantum exemplo noſtri patientiores eſtis. *Nolumus*, inquam, *vos ignorare de tribulatione noſtra*. Thren. III. 19. „ Recordare paupertatis meæ, & tranſgreſſionis, abſin- „ thii, & fellis. “ Hæc eſt illa perſecutio de qua legitur Act. XIX. quæ facta eſt Apoſtolo ab Aſiano quodam argentario, concitante plebem contra eum: quam quidem Apoſtolus exaggerat a tribus. Ex loco, quia in Aſia; & hoc eſt quod dicit: *Quæ*, ſcilicet tribulatio, *facta eſt in Aſia*, ideſt apud Epheſum, quæ eſt in Aſia; ubi debuiſſet magis honorari, & conſolari. Ex acerbitate, quia ſupra conſuetudinem humanarum paſſionum; & ideo dicit: *Quoniam ſupra modum ſumus gravati*. Item ſupra poſſe; & ideo dicit, *Supra virtutem*.

Sed contra. I. Corinth. X. 13. „ Fidelis „ Deus, qui non patietur vos tentari ſu- „ pra id quod poteſtis. “ Reſpondeo. Dicendum, quod pati ſupra virtutem poteſt intelligi dupliciter: vel ſupra virtutem naturalem, & de hac loquitur hic, ſupra quam Deus aliquando permittit ſanctos tentari; vel ſupra virtutem gratiæ, & de hac intelligitur illud I. Corinth. X. 13. „ Fide- „ lis Deus, qui non patietur vos tentari „ ſupra id quod poteſtis: “ ſupra quam non permittit aliquem Deus tentari. Et quod Apoſtolus loquatur hic de virtute naturali, oſtendit conſequenter cum dicit: *Ita ut tæderet nos vivere*. Conſtat enim quod inter alia, vivere magis deſideratur. Quando ergo eſt tanta perſecutio ut & ipſa vita reddatur tædioſa, manifeſtum eſt quod eſt ſupra virtutem naturæ: & hoc eſt quod dicit: *Ita ut tæderet nos etiam vivere*; quaſi dicat: Sic erat gravis perſecutio ut vita eſſet nobis tædioſa. Iob X. 1. „ Tædet a- „ nimam meam vitæ meæ. “

Contra. Iacob. I. 2. „ Omne gaudium „ exiſtimate, fratres mei, cum in tenta- „ tiones varias incideritis. “ Reſpondeo. Dicendum, quod tribulatio poteſt conſiderari dupliciter: vel ſecundum ſe, & ſic eſt tædioſa; vel in comparatione ad finem, (a) & ſic eſt iucunda, inquantum propter Deum, & ſpem vitæ æternæ ſuſtinetur.

Et non ſolum erat nobis tædioſa vita, ſed eramus certi de morte: unde dicit: *Sed ipſi in nobis reſponſum mortis*, ideſt certitudinem mortis, *habuimus*; quaſi dicat: Opinio mea dictabat mihi hoc quod deberem mori. Vel aliter. *Reſponſum mortis*, ideſt ipſa ratio diceret, & eligeret mori propter tædium vitæ. Exaggerat etiam tribulationem ex cauſa: unde dicit: *Ut non ſimus in nobis fidentes*, ſcilicet ut reprimatur humana ſuperbia: Hierem. XVI. „ Domine, „ fortitudo mea, & robur meum: “ ſed in omnibus confidamus de Deo: Hierem. XVII. 7. „ Benedictus qui confidit in „ Domino, & erit Dominus fiducia eius. “ Et ideo dicit: *Sed in Deo qui ſuſcitat mortuos*.

(a) *Al.* & eſt.

nos. I. Reg. II. 6. „ Dominus mortificat, „ & vivificat. “ Sed quia Dominus non derelinquit ſperantes in ſe, ideo ſubdit Apoſtolus conſolationem ei factam a Domino, dicens: *Qui de tantis periculis nos eripuit*. Et circa hoc tria facit. Primo deſcribit conſolationem præſentem, contra mala præterita; ſecundo conſolationem futuram; tertio cauſam ſpei (*a*). Dicit ergo: Conſolati ſumus a Deo, *qui eripuit nos* in præterito *de tantis periculis*, (*b*) *&* *eruit* in præſenti, quia non ceſſat liberare. Eſa. XLIII. 2. „ Cum tranſieris per aquas, tecum ero, & flumina non operient te. “ *In quem ſperamus quoniam eripiet*; & adiecit, *In futuro*. Eccli. II. 9. „ Qui timetis Dominum, ſperate in illum. “ Huius autem ſpei cauſam nobis præbent orationes veſtræ: unde dicit: *Adiuvantibus vobis nos in orationibus*, quas pro nobis facitis. Prov. XVIII. 19. „ Frater qui iuvatur a fratre, quaſi civitas firma. “ Rom. XV. 30. „ Obſecro vos, fratres, per Dominum Ieſum Chriſtum, & per caritatem ſancti Spiritus, ut adiuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum. “ Quæ quidem orationes neceſſariæ ſunt, quia Deus multa bona confert uni ad preces multorum: cuius ratio eſt, quia Deus de bonis quæ confert vult exhiberi ſibi gratias, & quod multi ex hoc teneantur ad gratiarum actiones. Hoc autem fit quando ex eo quod dat uni ad preces multorum, obligat ſibi omnes ad quorum preces confert bonum aliquod; ut ſic non ſolum ille cui confert; ſed etiam ipſi rogantes gratias referant Deo. Et hoc eſt quod dicit: *Ut ex multarum perſonis facierum, eius quæ in nobis eſt donationis per multos gratiæ agantur pro nobis*. Et dicit, *Ex multarum perſonis facierum*, vel quantum ad ætatem, vel quantum ad conditionem, vel quantum ad diverſitatem gentium, vel morum. *Eius quæ in nobis eſt donationis*, ideſt pro illa donatione, ſcilicet fidei, quæ in nobis eſt, *per multos agantur gratiæ Deo pro nobis*. Epheſ. V. 20. „ Gratias agentes Deo, „ & Patri. “ Vel aliter. *Ut ex multarum perſonis facierum*, ideſt conditionum perſonis, dico, *eius donationis quæ eſt in nobis*, ideſt quæ habent idem donum, ſcilicet fidei, vel caritatis, ideſt ex multis perſonis illorum qui ſunt in fide Chriſti, *agantur gratiæ pro nobis*. Et ſic ſecundum hanc expoſitionem per diverſas facies intelliguntur diverſæ virtutes, ut facies unius dicatur illa virtus in qua præeminet; ſicut facies Iob, patientia; facies David, humilitas; & ſic de aliis.

L E C T I O IV.

NAm gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod in ſimplicitate cordis, & in ſinceritate Dei; & non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei converſati ſumus in hoc mundo; abundantius autem ad vos. Non enim alia ſcribimus vobis quam quæ legiſtis, & cognoviſtis. Spero autem quod uſque in finem cognoſcetis, ſicut & cognoviſtis nos ex parte: quia gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra in die Domini noſtri Ieſu Chriſti.

POſita conſolatione Apoſtolo a Deo facta poſt perſecutionem, hic conſequenter conſolationis cauſam aſſignat, quæ eſt de ſpe divini auxilii; & circa hoc duo facit. Primo proponit cauſam ſpei; ſecundo adducit ad hoc teſtimonium eorum quibus ſcribit, ibi, *Non enim alia ſcribimus vobis quam quæ legiſtis*. Dicit ergo: Dico, quod ſperamus adhuc eripi a Domino, & conſolari: *nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*, quaſi dicat: Cauſa huius eſt bona conſcientia noſtra: ſpes enim eſt expectatio futurorum ex gratia, & meritis proveniens. Unde & circa hoc tria facit. Primo oſtendit gloriam quam habet de teſtimonio puræ conſcientiæ; ſecundo cauſam huius gloriæ inſinuat, ibi, *Quod in ſimplicitate cordis .... converſati ſumus*; tertio manifeſtat unde proveniat hæc cauſa, ibi, *Et non in ſapientia carnali*. Dicit ergo: Ideo ſpero, & confido de Deo: *quia gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ*; ideſt, glorior ex teſtimonio, & puritate conſcientiæ noſtræ: ex quibus ſecure poteſt confidere de Deo. I. Ioan. III. 21. „ Si „ cor noſtrum non reprehenderit nos, fiduciam habemus ad Deum. “ Rom. VIII. 16. „ Ipſe Spiritus teſtimonium reddit ſpi-

„ ritui

(a) *Al. hic additur* dicit. (b) *Al.* & eripuit.

„ ritui noſtro, quod ſumus filii Dei. “ Notandum autem, quod conſcientia teſtimonium verum eſt, quia non decipit: multi enim exterius videntur boni, qui in conſcientia ſua non ſunt boni: & ſemper durat. Sed non dicit, *Conſcientia* aliorum, ſed *noſtra*: quia ſemper homo plus debet ſtare teſtimonio conſcientiæ ſuæ de ſe, quam teſtimonio aliorum: quod non faciunt illi qui reputant ſe bonos ex hoc quod alii ſunt mali, non ex hoc quod ipſi in veritate boni ſint; & illi qui gloriantur de bonitate alicuius boni viri, qui eis aliqua affinitate coniungitur. Cauſam autem huius gloriæ inſinuat, dicens: *Quod in ſimplicitate cordis ... converſati ſumus*: quæ conſiſtit in duobus: in duobus enim conſiſtit puritas conſcientiæ, ut ſcilicet ea quæ facit, ſint bona, & quod intentio facientis ſit recta; & iſta dicit Apoſtolus de ſe. Primo quod habet intentionem rectam ad Deum in operibus ſuis; & ideo dicit: *Quod in ſimplicitate cordis*, ideſt in rectitudine intentionis. Sap. I. I. „ In ſimplicitate cor„ dis quærite Deum. “ Proverb. XI. 3. „ Sim„ plicitas iuſtorum diriget eos. “ Secundo quod ea quæ facit ſunt bona; & ideo dicit, *Et ſinceritate* operationis. Philip. I. 10. „ Ut ſitis ſinceri, & ſine offenſa. “ Unde autem proveniat huius gloriæ cauſa, manifeſtat ſubdens: *Sed non in ſapientia carnis*. Hoc poteſt dupliciter legi. Primo ut referatur ad hoc quod immediate præcedit, ſcilicet *Dei*; & tunc eſt inſinuativum, unde veniat ei ſinceritas, & ſimplicitas; quaſi dicat: Multi antiqui fuerunt ſapientes in ſapientia terrena, ſicut Philoſophi, & multi Iudæi pure vixerunt confidentes in iuſtitia legis; ſed nos *non in ſapientia carnali*, quæ ſecundum naturas rerum, vel deſideria carnis eſt, *ſed in gratia Dei converſati ſumus in hoc mundo*. Rom. VIII. 6. „ Pru„ dentia carnis mors eſt; prudentia autem „ ſpiritus, vita, & pax. “ I. Corinth. II. 4. „ Non in perſuaſibilibus humanæ ſapien„ tiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & „ virtutis. “ Ibidem XV. 10. „ Gratia „ Dei ſum id quod ſum. “ Vel etiam ſecundum hunc modum, *non in ſapientia carnali*, ideſt quaſi innixus humanæ ſapientię, ſed gratiæ Dei. Proverb. III. 5. „ Ne in„ nitaris prudentiæ tuæ. “ Alio modo poteſt exponi, ut hoc quod dicit, *In ſimplicitate cordis, & ſinceritate Dei*, referatur ad puritatem vitæ; hoc vero quod dicit, *Non in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei*, referatur ad veritatem doctrinæ; quaſi dicat: Sicut vita noſtra eſt in ſimplicitate, & ſinceritate Dei; ſic doctrina non eſt in ſapientia carnali, ſed in gratia Dei. Sed tamen duæ primæ magis valent. Et licet ſic bene converſati ſimus in mundo iſto, tamen *abundantius quantum ad vos*: quia ſcilicet ab aliis Eccleſiis receperat ſumptus, ab eis non. Infra XI. 8. *Alias Eccleſias expoliavi*. Et ratio huius poteſt eſſe, quia avari erant: unde ne contriſtaret eos, noluit ab eis recipere ſumptus.

Conſequenter huius ſanctæ ſuæ converſationis teſtimonium eorum invocat, dicens: *Non enim alia ſcribimus vobis quam quæ legiſtis, & cognoviſtis*; quaſi dicat: Hæc quæ ſcribimus vobis, non ſunt vobis incognita, quia iam legiſtis ea in prima Epiſtola, & cognoviſtis per experientiam operum. I. Ioan. II. 7. „ Non mandatum novum ſcri„ bo vobis, ſed mandatum vetus. “ Et licet non perfecte cognoveritis, quia comparaſtis vobis pſeudoapoſtolos; *ſpero tamen quod uſque in finem*, ſcilicet vitæ, *cognoſcetis*, ſcilicet perfecte, *ſicut uſque modo cognoviſtis nos ex parte*. Cuius ratio eſt, quia cum quis videt aliquem aliquid bene incipere, debet ſperare quod ſemper bene proficiat. Et quare? „ Quia qui cœpit in vobis opus „ bonum, perficiet uſque in diem Chriſti „ Ieſu; “ ut dicitur Phil. I. 6. *Et cognoſcetis quia nos ſumus gloria veſtra*; ideſt, per nos debetis conſequi gloriam æternam, ad quam homo pervenit per fidem Chriſti, quam prædicamus vobis. Prov. XVII. 6. „ Gloria filiorum ſunt patres eorum. “ Ita, dico, ſumus gloria veſtra, *ſicut & vos* gloria *noſtra* eſtis: quia per vos a nobis inſtructos habere ſperamus præmium æternæ gloriæ. I. Theſſ. II. 19. „ Quæ eſt „ ſpes noſtra, aut corona gloriæ noſtræ? „ Nonne vos? “ Et hæc gloria erit nobis ex vobis *in die Domini noſtri Ieſu Chriſti*, ideſt (*a*) in die iudicii; qui dicitur Chriſti, quia tunc faciet voluntatem ſuam cum peccatoribus, puniendo eos qui in hoc mundo fecerunt voluntatem ſuam, (*b*) contra Chriſti Domini voluntatem peccando. Pſalm. LXXIV. 3. „ Cum accepero tem„ pus, ego iuſtitias iudicabo. “ Apocal. XX. 12. „ Libri aperti ſunt, & iudicati „ ſunt mortui ex his quæ ſcripta erant in „ libris, ſecundum opera ipſorum. “

LE-

(a) *Al. omittitur* in die. (b) *Al. deeſt* contra Chriſti Domini voluntatem.

Digitized by Google

LECTIO V.

ET hac confidentia volui prius venire ad vos, ut ſecundam gratiam haberetis; & per vos tranſire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Iudæam. Cum ergo hoc voluiſſem, numquid levitate uſus ſum? Aut quæ cogito, ſecundum carnem cogito, ut ſit apud me Eſt, & Non? Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud vos, non eſt in illo Eſt, & Non, * ſed eſt in illo Eſt. Dei enim Filius Ieſus Chriſtus, qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me, & Silvanum, & Timotheum, ** non fuit in illo Eſt, & Non, ſed Eſt in illo fuit. Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt in illo Eſt; ideo & per ipſum amen Deo ad gloriam veſtram. Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui unxit nos, Deus, qui & ſignavit nos, & dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris. Ego autem teſtem Deum invoco in animam meam, quod parcens vobis non veni ultra Corinthum: non quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudii veſtri: nam fide ſtatis.

APoſtolus captata benevolentia Corinthiorum, conſequenter excuſationem ſuam addit; & circa hoc tria facit: primo enim ponit intentum; ſecundo ſub quæſtione accuſationem contra eum ab eis factam exponit, ibi, *Cum ergo hoc voluiſſem, numquid levitate uſus ſum?* tertio excuſat ſe, ibi, *Fidelis autem Deus*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus in prima Epiſtola (quam nos non habemus) miſſa ab eo Corinthiis, vel per nuntium promiſerat eis quod primo iret ad eos antequam iret in Macedoniam, & per eos iret in Macedoniam, & iterum inde rediret in Achaiam, in qua eſt Corinthus, & de Achaia in Iudæam; poſtmodum in ſecunda Epiſtola, quam nos habemus primam, ſcribit eis quod primo iret in Macedoniam, & poſtmodum iret in Corinthum. Quia ergo videtur ſecundum hoc contrarium primæ promiſſioni, Apoſtolus excuſat ſe modo de hoc, ponens primo ipſam promiſſionem primo factam; & ideo dicit: *Et hac confidentia*; quaſi dicat: Vos ſcitis puritatem, & ſinceritatem meam, & eſtis teſtes mei, & gloria mea; ideo in *hac confidentia*, ideſt in hoc confiſus, quia per alterutrum glorificari ſperamus, *volui primo venire ad vos, ut ſecundam gratiam haberetis*: quia ſecunda viſitatio, & confirmatio in fide, dicitur ſecunda gratia reſpectu converſionis quam primo habuerunt miniſterio, & prædicatione ipſius: *& per vos tranſire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Iudæam*. Iſte eſt ordo primæ promiſſionis; ſed in præcedenti Epiſtola eſt ordo contrarius, ſicut dictum eſt.

Conſequenter huius mutationis accuſationem, qua accuſabant eum Corinthii, ponit ſub quæſtione, dicens: *Cum ergo hoc voluiſſem, numquid levitate uſus ſum?* Duo imponebant ei ex hoc: levitatem, quia mutaverat propoſitum: Eccli. XXVII. 12. „Stultus ut luna mutatur: " & carnalitatem, quia viſum erat eis quod ex aliquo carnali, & humano affectu hoc feciſſet. Unde hæc duo tangit: & primo levitatem, unde dicit: *Numquid levitate uſus ſum*, ſi non feci quod aliquando volui? Abſit. Eſther XVI. 9. „Nec putare debetis, ſi diverſa „iubeamus, ex animi levitate venire. " Pſal. XXXIV. 18. „In populo gravi laudabo te. "Secundo tangit carnalitatem, cum dicit: *Aut numquid ea quæ cogito*, facienda, vel dimittenda, *ſecundum carnem cogito*? ideſt ſecundum aliquem carnalem affectum; *ut ſit apud me Eſt, & Non*, ideſt affirmatio, & negatio. Infra X. 2. *Arbitrantur nos tamquam ſecundum carnem ambulemus*. Iacob. I. 8. „Vir duplex animo, inconſtans eſt in „omnibus viis ſuis. "

Expoſita eorum accuſatione, conſequenter excuſat ſe, dicens: *Fidelis autem Deus, quia ſermo noſter qui fuit apud vos, non eſt in illo Eſt, & Non*: & circa hoc duo facit. Primo inſinuat ſe non fuiſſe mentitum; ſecundo oſtendit quomodo non fuit mentitus, ibi, *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto, & qui unxit nos, Deus*. Quod autem non fuerit mentitus, excuſat ſe dupliciter, ſcilicet ex conſuetudine, & ex cauſa. Ex conſuetudine quidem, quia non debet credi quod aliquis de facili mentiatur qui numquam inventus eſt mendax: ſecundum hanc expoſitionem, *Fidelis Deus* accipitur (a) in vi iuramenti; quaſi teſtis ſit

* *Hoc omittitur in Vulgata, at tangitur a D. Thoma*. ** *Vulgata*, non fuit Eſt. (a) *Al.* in via.

Digitized by Google

ſit mihi Deus, *quod ſermo meus*, ſcilicet prædicationis, *qui fuit apud vos*, *non eſt in illo Eſt*, *& Non*; ideſt, non eſt in illo falſitas. Deut. XXXII. 4. „ Deus fidelis, & abſ„ que ulla iniquitate, iuſtus, & rectus." Si autem ſumatur *Fidelis Deus &c.* pro veritate divinæ promiſſionis, tunc eſt ſenſus. *Fidelis* eſt *Deus*; ideſt, ſervat promiſſa ſua. Promiſerat autem mittere ad vos prædicatores veritatis. Hier. III. 15. „ Dabo vo„ bis paſtores iuxta cor meum." Et ideo cum ſim miſſus ab eo, *ſermo noſter qui fuit apud vos*, *non eſt in illo Eſt*, *& Non*: ſicut ſupra. Ex cauſa excuſat ſe, cum dicit: *Dei enim Filius Ieſus Chriſtus &c.* & hoc dupliciter, ſcilicet motiva, & efficiente, ibi, *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto*, *& qui unxit nos*, *Deus*. Cauſa autem motiva ad non mentiendum eſt, quia qui aſſumit aliquod officium, naturaliter movetur ad ea quæ congruunt illi officio, & non ad contraria; ſed conſtat quod officium apoſtolicum eſt prædicare veritatem: non ergo movetur ad contrarium veritatis, quod eſt mentiri. Et circa hoc tria facit. Primo probat veritatem dicti ſui per dictum Chriſti; ſecundo veritatem Chriſti per dictum Dei, ibi, *Quotquot* (a) *enim promiſſiones Dei ſunt in illo Eſt*; tertio concludit ſuum propoſitum, ibi, *Ideo & per ipſum Amen Deo ad gloriam noſtram*. Dicit ergo primo: Dico, quod dicta noſtra debent reputari vera, & vera ſunt: quia prædicavimus Chriſtum, in quo non fuit aliqua falſitas; & hoc eſt quod dicit: *Dei enim Filius Chriſtus*, *qui eſt prædicatus per nos in vobis*, *per me*, ſcilicet principaliter, *& Silvanum* ſecundario. Iſte eſt Silas, de quo habetur Actor. XVIII. & *Timotheum* de quo ſupra: iſti enim duo fuerunt cum Apoſtolo, quando primo convertit eos. *In illo*, ſcilicet Filio Dei, *non fuit Eſt*, *& Non*, ideſt falſitas; vel non fecit quod non convenit; *ſed fuit in illo Eſt*, ideſt veritas: nam verum, & ens convertuntur. Ioan. XIV. 6. „ Ego ſum via, veritas, & vita." Sed quia poſſet videri dubium hoc quod dicit, quod in Chriſto non fuit falſitas, ideo ſtatim hoc probat, ſubdens: *Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt in illo Eſt*: & probat hoc modo. Conſtat quod in illo quod eſt manifeſtativum divinæ veritatis, non poteſt eſſe falſitas; Filius Dei venit ad manifeſtandum divinam veritatem in promiſſionibus a Deo factis complendis per ipſum: ergo in ipſo non eſt falſitas. Et hoc eſt quod dicit: *Non eſt in Filio Dei Eſt*, *& Non*, ſed *Eſt*: quia *quotquot promiſſiones Dei*, ſcilicet ſunt factæ hominibus, *in illo*, ideſt in Chriſto, *Eſt*; ideſt, in Chriſto verificantur, & complentur. Rom. XV. 8. „ Dico Ieſum „ Chriſtum miniſtrum fuiſſe circumciſionis „ propter veritatem Dei, ad confirmandas „ promiſſiones patrum." Ex his ergo concludit, quod poſtquam dicta ſua vera ſunt, quia prædicat Filium Dei, in quo eſt veritas; ideo & per ipſum, ſcilicet Chriſtum, dicimus, *Amen Deo*, ideſt verum. Apocal. III. 14. „ Hæc dicit: Amen teſtis fidelis, & „ verus." Eſa. LXV. 16. „ Qui benedictus „ eſt in terra, benedicetur in Deo, amen." Et iſtam veritatem dicimus *Deo*, ideſt ad honorem Dei, ſcilicet manifeſtantes eius veritatem, *& gloriam noſtram*: quia gloria noſtra eſt converſio veſtra. Vel gloria noſtra: quia gloria noſtra eſt oſtendere, & prædicare verbum Dei.

Conſequenter cum dicit, *Qui autem confirmat nos vobiſcum in Chriſto*, *& qui unxit nos*, *Deus*, probat Apoſtolus quod non eſt mentitus, per cauſam efficientem. Licet enim homo ex libero arbitrio poſſit uti lingua ſua ad verum, vel ad falſum loquendum; nihilominus tamen Deus poteſt confirmare hominem ſic in vero ut non niſi vera loquatur. Si ergo Deus aliquem confirmaret in vero, manifeſtum eſt quod non diceret falſum; ſed Deus confirmat nos in veritate: ergo &c. Et ideo dicit, quod Deus eſt *qui confirmat vos nobiſcum in Chriſto*, ideſt in vera prædicatione Chriſti; quaſi dicat: Si Chriſtus eſſet extra nos, poſſemus mentiri; ſed quia eſt nobiſcum, & nos ſumus in Chriſto, non mentimur. Pſal. LXXIV. 4. „ Ego confirmavi columnas „ eius." Sumus ergo in Chriſto dupliciter, ſcilicet per gratiam, & per gloriam. Per gratiam quidem ſumus, inquantum uncti ſumus Spiritus ſancti gratia, & effecti ſumus membra Chriſti, & iuncti ſibi; qua etiam gratia Chriſtus unctus eſt ſecundum quod homo. Pſal. XLIV. 8. „ Unxit te Deus „ Deus tuus oleo lætitiæ præ conſortibus „ tuis." Et ex plenitudine iſtius unctionis redundavit in omnes ſuos, „ ſicut un„ guentum in capite (ſcilicet Chriſto) quod „ deſcendit in barbam, barbam Aaron: " Pſal. CXXXII. 2. Et ideo dicit, quod *unxit nos Deus*. Unxit, inquam, in Reges, & Sacerdotes. Apocal. V. 10. „ Feciſti nos „ Deo noſtro regnum, & ſacerdotes." I. Petr. II. 9. „ Vos autem genus (b) ele„ ctum,

(a) Al. *autem*, & ſic infra. (b) Al. electorum.

Digitized by Google

„ ctum, regale ſacerdotium, gens ſancta.“ Unionem autem quæ eſt per gloriam non habemus in re, ſed in ſpe certa, inquantum habemus firmam ſpem vitæ æternæ. Et habemus duplicem certitudinem ſpei (a) huius unionis conſequendæ. Una eſt per ſignum, alia per pignus. Per ſignum evidens, quia fidei: unde dicit: *Qui ſignavit nos* ſigno fidei Chriſti. Item ſignum crucis. (b) Ezech. IX. 4. „ Signa thau, “ ideſt ſignum crucis. Apocal. VII. 3. „ Quoadusque ſignemus ſervos Dei noſtri in frontibus eorum. “ Et hoc per Spiritum ſanctum. Rom. VIII. 9. „ Si quis Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt eius. “ Et ideo ſpeciale, & certum ſignum eſt vitæ æternæ conſequendæ configurari Chriſto. Cantic. VIII. 6. „ Pone me ut ſignaculum ſuper cor tuum. “ Vel ſignavit ſigno vitæ per pignus vere maximum, quia Spiritus ſancti; & ideo dicit: *Dedit pignus Spiritus in cordibus noſtris*: de quo certum eſt quod nullus poteſt eum accipere a nobis.

Sed nota. In pignore duo ſunt conſideranda, ſcilicet quod faciat ſpem habendæ rei, & quod valeat tantum quantum valet res, vel plus: & hæc duo ſunt in Spiritu ſancto: quia ſi conſideremus ſubſtantiam Spiritus ſancti, ſic valet tantum Spiritus ſanctus quantum vita æterna, quæ eſt ipſe Deus: quia ſcilicet valet quantum omnes tres perſonæ. Si vero conſideretur modus habendi, ſic facit ſpem, & non poſſeſſionem vitæ æternæ: quia nondum perfecte habemus ipſum in vita iſta. Et ideo non perfecte beati ſumus, niſi quando perfecte (c) habebimus in patria. Epheſ. I. 13. „Signati eſtis Spiritu.“

Conſequenter cum dicit, *Ego autem teſtem Deum invoco*, excuſat ſe de eo quod non venit; & hoc per iuramentum, quod maius eſt: & circa hoc tria facit. Primo ponit ſuam excuſationem. Secundo reſpondet tacitæ quæſtioni, ibi, *Non quia dominamur*; tertio exponit quod dicit, ibi, *Nam fide ſtatis*. Excuſat ſe autem per iuramentum duplex: unum atteſtationis, cum dicit, *Ego autem teſtem Deum invoco*; aliud execrationis, cum dicit, *In animam meam*, ideſt contra animam meam. Rom. I. 9. „ Teſtis eſt mihi Deus, cui ſervio in ſpiritu meo in Evangelio Filii eius. “ Teſtem, inquam, invoco Deum, quia *non veni ultra*, ideſt poſt primam vicem, vel poſtquam diſceſſi a vobis; & hoc feci *parcens vobis*, ſcilicet quia ipſe ſciebat eos incorrigibiles. Unde ſi iviſſet tunc, aut puniviſſet, & ſic forte receſſiſſent totaliter a fide; aut non puniviſſet, & ſic dediſſet occaſionem magis peccandi. Sed quia aliquis poſſet dicere: Quare dicis, *Parcens vobis*? numquid Dominus noſter es? ideo conſequenter hoc removet, dicens: *Non dico quia dominamur fidei veſtræ, ſed adiutores ſumus gaudii veſtri*; quaſi dicat: Non dico hoc ut dominus, ſed ut coadiutor. I. Petr. V. 3. „ Non enim dominantes in cleris, ſed forma facti gregis ex animo. “ Adiutor, inquam, *gaudii veſtri*, vel emendationis veſtræ. Quare autem dicat, *Fidei veſtræ*, exponit conſequenter, dicens: *Nam fide ſtatis*; ideſt, ſtatis in gratia iſta Chriſti per fidem.

CAPITIS SECUNDI

LECTIO I.

STatui autem hoc ipſum apud me, ne iterum in triſtitia venirem ad vos. Si enim ego contriſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me? Et hoc ipſum ſcripſi vobis, ut non cum venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeam, de quibus oportuerat me gaudere, confidens in omnibus vobis, quia gaudium meum omnium veſtrum eſt. Nam ex multa tribulatione & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas, non ut contriſtemini, ſed ut ſciatis quam caritatem habeam abundantius in vobis.

APoſtolus ſupra poſuit excuſationem in generali de mora eundi ad Corinthios; hic vero inſinuat cauſam tantæ moræ, & quomodo eis pepercit. Circa hoc autem duo facit

(a) *Al.* unius unionis. (b) *Ibi* „ Et dixit Dominus ad eum: Tranſi per mediam civitatem in medio Hieruſalem; & ſigna thau ſuper frontes virorum gementium, & dolentium ſuper cunctis abominationibus quæ fiunt in medio eius. “ (c) *Al.* habuimus.

facit: primo enim inſinuat unam cauſam dilationis fuiſſe, ne in adventu ſuo triſtitiam inferret eis; ſecundo oſtendit aliam cauſam fuiſſe, ne fructus quem apud alios ſperabat, & inceperat facere, impediretur, ibi, *Cum veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti ..... non habui requiem ſpiritui meo, eo quod non invenerim Titum*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit cauſam dilationis eſſe in communi, ne triſtitiam inferret; ſecundo loquitur in ſpeciali de quodam qui eum contriſtaverat, ibi, *Si quis autem contriſtavit me, non me contriſtavit &c.* Circa primum tria facit. Primo aſſignat rationem quare venire diſtulit; ſecundo cauſam dicti (a) aſſignat, ibi, *Si enim ego contriſto vos, & quis eſt qui me lætificet?* tertio manifeſtat quæ dixit, ibi, *Nam ex multa tribulatione, & anguſtia cordis ſcripſi vobis*. Dicit ergo: Dixi, quod non veni ad vos, parcens vobis, in hoc ſcilicet quia nolui vos contriſtari; & ideo *ſtatui*, ideſt firmiter diſpoſui, *hoc ipſum apud me*, quod propoſui, cum aliam Epiſtolam miſi. Eccli. XXXVII. 20. „ Ante omnia verbum verum præcedat te, & ante omnem „ actum conſilium ſtabile. " *Ne iterum*, ideſt alia vice; *in triſtitia venirem ad vos*; ideſt, vos contriſtarem. Et ratio quare noluit eos contriſtare, eſt illa qua Dominus noluit ieiunare diſcipulos ſuos, ſcilicet ad hoc ut amore, & non timore afficerentur ad Chriſtum, & iungerentur ſibi. Voluit enim eos Dominus firmare, & nutrire in fide in omni dulcedine, & deſiderio cordis, (b) & ſic firmari ex amore, ne de facili avellerentur propter tribulationes, quia „ aquæ multæ non potuerunt extin„ guere caritatem: " Cantic. VIII. 7. Similiter Apoſtolus non vult eos propter hoc contriſtare. Rationem huius dicti, ſcilicet quod non vult eos contriſtare, aſſignat cum dicit: *Si enim ego contriſto vos, & quis eſt qui me lætificet, niſi qui contriſtatur ex me?* & circa hoc duo facit. Primo aſſignat cauſam quare noluit eos contriſtare; ſecundo manifeſtat quare hoc (c) ſignificet eis, ibi, *Et hoc ipſum ſcripſi vobis &c.* Dicit ergo: Ratio quare nolui in triſtitia venire, eſt, quia triſtitia veſtra redundat in triſtitiam meam, & de conſolatione veſtra gaudeo; & ſolum vos conſolamini me cum ſum apud vos: unde ſi venirem, & contriſtarem vos, ego ex triſtitia veſtra triſtarer; & ſic nullus eſſet qui lætificaret me inter vos, qui contriſtamini ex me: quia contriſtatus non de facili alium conſolatur. Prover. X. 1. „ Filius ſapiens lætificat patrem; filius ve„ ro ſtultus mæſtitia eſt matris ſuæ." Prov. XXIX. 3. „ Vir qui amat ſapientiam, læ„ tificat patrem ſuum. " Vel aliter. Eſt duplex triſtitia: una ſecundum mundum; alia ſecundum Deum, quæ pœnitentiam in ſalutem operatur. Apoſtolus non loquitur de prima, ſed de ſecunda. Et dicit: Ex hoc ipſo ego conſolabor, *ſi contriſto vos*, ideſt, ſi increpando reduco ad pœnitentiam; ſed ſi venirem, & viderem vos non pœnitere de peccatis, tunc nullam conſolationem haberem, quia nullus contriſtatur, & pœnitet ex me, ideſt mea correctione, & increpatione. Cauſa autem quare hoc ſcribo vobis, eſt, ut ita diſponatis vos quod quando venero, non habeam triſtitiam de eo quod viderim vos incorrectos ſuper triſtitiam quam habui, quando audivi vos peccaſſe. Et circa hoc duo facit. Primo ponit admonitionem; ſecundo ſpem de impletione admonitionis oſtendit, ibi, *Confidens in omnibus vobis &c.* Admonitio eſt iſta. Ideo *ſcripſi vobis hoc*, ſcilicet quod triſtor de peccato veſtro commiſſo: II. Petr. II 8. „ Iniquis operibus ani„ mam iuſti cruciabant: " ut paretis, & diſponatis vos corrigendo; ut cum venero ad vos, non habeam triſtitiam de peccatis: *de quibus*, ſcilicet, *vobis oportuerat me gaudere*; ideſt, debebam lætari, (d) & congratulari, ſcilicet de præſentia veſtra. Lucæ XV. 7. „ Gaudium eſt Angelis Dei ſu„ per uno peccatore pœnitentiam agente." Qualem autem ſpem habeat de impletione ſuæ admonitionis, ſubdit dicens: *Confidens de omnibus vobis*; quaſi dicat: Hanc fiduciam habeo de vobis, taliter diſponi vos, ut cum venero, omnes detis mihi materiam gaudii: & hoc debetis libenter facere: *quia gaudium meum omnium veſtrum eſt*; ideſt, cedit ad gaudium veſtrum; vel eſt propter gaudium veſtrum, quod habetis de recuperatione gratiæ. I. Tim. II. (e) „ Quod „ eſt gaudium meum &c." Rom. XII. 15. „ Gaudere cum gaudentibus. " Sed quia poſſet aliquis dubitare de hoc quod dicit, *Ne cum venero, triſtitiam ſuper triſtitiam habeam*; & quærere quam triſtitiam habuit de eis: ideo conſequenter hoc exponit, dicens: *Nam ex multa tribulatione, & anguſtia cordis ſcripſi vobis*: & circa hoc duo facit. Primo manifeſtat triſtitiam iamdudum ha-

(a) *Al.* aſſignat, *Si enim ego contriſtatus &c.* (b) *Al.* & ſic firmati ex amore, non de facili evellerentur. (c) *Al.* ſignificavit, ibi. (d) *Al.* & non contriſtari. (e) *Nihil ibi tale, ſed tantum II. Tim. I. 4. habetur æquivalenter:* „ Ut gaudio implear, recordationem accipiens eius fidei quæ in te eſt „ non ficta."

habitam; ſecundo reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni, ibi, *Non ut contriſtemini*. Dicit ergo primo, quia haberem triſtitiam ſi non invenirem vos correctos, ſuper triſtitiam quam habui, quando peccaſtis, & oportuit me contriſtare vos redarguendo dure: *nam ex multa tribulatione, & anguſtia cordis ſcripſi*, primam Epiſtolam, *per multas lacrymas*, quas fudi pro vobis iam mortuis per peccatum. Hierem. IX. 1. „ Quis dabit capiti „ meo aquam, & oculis meis fontes lacryma„ rum? “ Eccli. XXII. 3. „ Confuſio eſt „ patri de filio indiſciplinato. “ Eſa. LVII. 1. „ Iuſtus perit, & non eſt qui recogitet „ in corde ſuo. “ Sciendum eſt autem, quod duo ponit ad exaggerationem triſtitiæ, tribulationem ſcilicet, & anguſtiam: quia unum additum alteri, aggravat triſtitiam. Nam aliquando quis tribulatur, ſed ſine anguſtia, tunc ſcilicet quando aliqua adverſitate quaſi acutiſſimo tribulo pungitur; & tamen videt ſibi patere vias evadendi: quia ſi non pateat, tribulationi anguſtia iungitur. Dicit ergo: *Ex multa tribulatione*, qua pungebar (a) de facto, & malo veſtri, & *anguſtia cordis*, quia non videbam unde de facili poſſet poni remedium, *ſcripſi vobis*. Pſal. CXVIII. 143. „ Tribulatio, & anguſtia invenerunt me. “ Sed quia poſſent dicere: O Apoſtole, etiam hæc ſcribis nobis, ut triſtemur: ideo hoc removet dicens: *Non ut contriſtemini*, ſcilicet ſcribo vobis iſta, *ſed ut ſciatis quam caritatem habeam in vobis*. Duo enim ſunt ſigna dilectionis, ſcilicet quod gaudeat quis de bono alterius, & triſtetur de malo eius: & hæc ego habeo ad vos. Infra v. 14. „ Caritas Chriſti urget nos. “ *Abundantius* quam credatis; vel *abundantius* quam ad alios.

LECTIO II.

SI quis autem contriſtavit me, non me contriſtavit, ſed ex parte, ut non onerem omnes vos. Sufficit illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hęc quæ fit a pluribus; ita ut e contrario magis donetis, & conſolemini, ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt. Propter quod obſecro vos ut confirmetis in illum caritatem. Ideo enim & ſcripſi vobis, ut cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis. Cui autem aliquid donaſtis, & ego: nam & ego quod donavi (ſi quid donavi) propter vos in perſona Chriſti, ut non circumveniamur a ſatana: non enim ignoramus cogitationes eius.

POſtquam Apoſtolus inſinuavit cauſam dilationis, ne ſcilicet triſtitiam inferret, & de eius contriſtatione tractavit; hic conſequenter tractat de contriſtante: & circa hoc tria facit: primo enim exaggerat culpam contriſtantis; ſecundo pœnam eius pro culpa inflicta, ibi, *Sufficit illi qui eiuſmodi eſt, obiurgatio hæc quæ fit a pluribus*; tertio hortatur eos habere miſericordiam ad contriſtantem, ibi, *Ita ut e contrario magis donetis*. Dicit ergo primo: *Scripſi vobis per multas lacrymas*, quas fudi propter triſtitiam conceptam, & propter pœnam infligendam peccanti; ſed *ſi quis contriſtavit me*, ille ſcilicet fornicarius (b) enormis, de quo dicitur I. Corinth. V. 1. „ Omnino „ auditur inter vos fornicatio, & talis „ fornicatio, qualis nec inter Gentes. “ Iſte, inquam, & ſi contriſtavit, *non contriſtavit me, ſed ex parte*; ideſt, non contriſtavit me, ſcilicet ſolum, ſed vos, & nos; non omnes, *ſed ex parte*. Et hoc dico, *ut non onerem vos omnes*; ideſt, ut vobis hoc (c) onus omnibus non imponam, deriſorie loquendo; quaſi dicat: Non ita eſtis boni, & diligitis me, quod pro triſtitia mea, & pro peccato fratris omnes doleatis. Vel *ut non onerem omnes vos*, non tantum illos qui non doluerunt de peccato. Vel aliter dicendum, & melius. *Non me contriſtavit, ſed ex parte &c.* Sciendum eſt enim, quod aliquis aliquando triſtatur totaliter, & aliquando non totaliter. Totaliter quidem triſtatur quis, quando præ triſtitia abſorbetur a dolore; & hæc triſtitia eſt quæ mortem operatur, ut dicitur infra VII. quæ quidem ſecundum Philoſophum (X. Ethic. cap. X.) non cadit in ſapientem. Non totaliter autem triſtatur quis, quando licet ex aliquo (d) malo quod patitur, ſeu videt fieri, triſtatur, tamen ex aliis cauſis bonis gaudet; & iſta triſtitia eſt ſecundum Deum, & cadit in ſapientem. Quia ergo Apoſtolus dicit ſe contriſtatum, ne credatur totaliter a triſtitia abſorptus, quod non eſt ſapientis, dicit ſe contriſtatum ex parte,

(a) *Al.* de malo veſtri. (b) *Al. deeſt* enormis. (c) *Al. omittitur* onus. (d) *Al.* modo quid.

te, quaſi non totaliter. Et ſecundum hoc legitur ſic. *Contriſtavit me*, ſcilicet fornicarius propter peccatum ſuum; ſed *non me contriſtavit* totaliter: quia licet in ipſo propter peccatum habuerim triſtitiam, tamen in vobis propter multa bona quæ facitis, & in ipſo propter pœnitentiam quam fecit, habeo gaudium. Et dico, *Ex parte, ut non onerem omnes vos*; ideſt, ut non imponam vobis hoc onus, quod ſcilicet contriſtaveritis me.

Sed ne iſti propter triſtitiam Apoſtoli adhuc vellent eum magis punire, oſtendit eis, pœnam ſufficientem fuiſſe, dicens: *Sufficit illi qui eiuſmodi eſt*, qui ſcilicet contriſtavit me, tam graviter peccando, *obiurgatio quæ fit a pluribus*, ideſt tam manifeſta, (*a*) & dura correctio, quæ fuit quod ſeparatus fuit ab omni communione, ideſt excommunicatus ab Eccleſia, & traditus ſatanæ, ut habetur I. Corinth. v. Eſt ergo ſufficiens hæc pœna propter dictas cauſas. Vel poteſt dici ſufficiens, non quantum ad Dei iudicium, ſed quantum expediebat tempori, & perſonæ. Melius enim eſt ſic ſervare lenitatis ſpiritum in corrigendo, ut per pœnitentiam correctionis fructus ſequatur, quam ſi durius corrigatur, ut deſperet peccans, & maioribus peccatis immergatur. Et ideo dicitur Eccli. xxi. 5. „ Obiurgatio, & iniuriæ annullabunt ſubſtantiam. “

Quia ergo pœna ſufficiens fuit, & pœnitentiam egit; ideo conſequenter inducit eos ad miſerendum, dicens: *Ita ut e contrario magis donetis*. Ubi tria facit. Primo mandat ut ei, ſcilicet peccanti, parcant; ſecundo huius rationem aſſignat, ibi, *Ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt*; tertio inducit eos ad obſervantiam huius monitionis, ibi, *Propter quod obſecro vos ut confirmetis in illum caritatem*. Dicit ergo primo: Dico, quod ſufficiens pœna eſt illi, & intantum ut velim *ut e contrario magis donetis*, ideſt remittatis. Luc. vi. 37. „ Dimittite, & dimittetur vobis. “ Epheſ. iv. 32. „ Donantes invicem, ſicut & Deus in Chriſto donavit vobis. “ Et non ſolum donetis, ſed, quod plus eſt, *conſolemini*: & hoc proponendo ſibi exempla peccantium, qui reſtituti ſunt ad ſtatum gratiæ, ſicut dicitur de David, Petro, Paulo, & Magdalena; & per verba Dei, Ezech. xviii. 32. „ Nolo mortem peccatoris, dicit Dominus Deus: revertimini, & vivite. “ I. Theſſ. ult. 14. „ Corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, ſuſcipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. “ Rationem autem huius admonitionis ſubdit: *Ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur qui eiuſmodi eſt*. Aliquis enim propter peccatum, & pœnam peccati, aliquando ſic mergitur triſtitia quod abſorbetur, dum nullum habet conſolatorem; & hoc eſt malum: quia non ſequitur ex hoc pœnitentiæ fructus, qui ſperatur, ſcilicet correctio; ſed potius deſperans tradit ſe omnibus peccatis, ſicut Cain, cum dixit Gen. iv. 13. „ Maior eſt iniquitas mea, quam ut veniam merear. “ Epheſ. iv. 19. „ Qui deſperantes, tradiderunt ſe impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis. “ Et propter hoc dicitur II. Reg. ii. quod periculoſa res eſt deſperatio. Et ideo dicebat David in Pſalm. lxviii. 16. „ Neque abſorbeat me profundum, neque urgeat ſuper me puteus os ſuum. “ Et ideo ne hoc contingat, dicit, *Conſolamini*, ut ſcilicet ceſſet a peccato. Eſa. xxvii. 9. „ Hic eſt omnis fructus, ut auferatur peccatum. “ Contra Apoſtolus non ſolum per rationem, ſed ex aliis cauſis inducit eos ad hoc, cum dicit: *Propter quod obſecro vos ut confirmetis in illum caritatem*. Et inducit eos (*b*) tribus modis. Primo precibus, dicens: *Propter quod*, ſcilicet ne abſorbeatur, *obſecro*, qui poſſum præcipere. Philem. 8. „ Multam fiduciam habens in Chriſto Ieſu imperandi tibi, quod ad rem pertinet, magis obſecro. “ Contrarium faciunt mali Prælati, Ezech. xxxiv. 4. „ Cum auſteritate imperabatis eis, & cum potentia. “ *Ut confirmetis in illum caritatem*: quod fit ſi oſtenditis caritatem veſtram ad eum, & non abominamini eum propter peccata, nec contemnitis; ſed propter conſolationem veſtram facitis eum habere odio peccatum ſuum, & diligere iuſtitiam. Lucæ xxii. 32. „ Et tu converſus confirma fratres tuos. “ Secundo (*c*) inducit eos præcepto, dicens: *Ideo enim ſcripſi hoc, ſcilicet ut cognoſcam experimentum veſtrum, an in omnibus obedientes ſitis*. Et dicit, *In omnibus*, ſcilicet ſive in his quæ placent vobis, ſive in his quæ diſplicent. Primo enim mandaverat eis quod excommunicarent eum; (*d*) & iſti fecerunt mandatum Apoſtoli. Nunc vero ſecundo mandat eis quod parcant; & ideo dicit: *An in omnibus obedientes ſitis*. Tertio ex commemoratione beneficii, cum dicit: *Cui autem aliquid*

(a) *Al.* & publica. (b) *Al.* a tribus, *omiſſo* modis. (c) *Al.* *omittitur* inducit eos. (d) *Al.* & fic.

quid donaſtis, & ego; quaſi dicat: Vos debetis hoc facere, quia etiam ego feci: ſi enim vos remiſiſtis alicui, & rogaſtis me quod ego remitterem, & ego remiſi: & hoc eſt quod dicit: *Cui autem aliquid donaſtis vos, & ego*, ſcilicet donavi. Et hoc patet: *nam & ego quod donavi (ſi quid donavi) propter vos in perſona Chriſti*. Ubi quatuor tanguntur ad huiuſmodi donationem, ſeu remiſſionem neceſſaria. Primum eſt diſcretio, ut ſcilicet non paſſim, & temere remittatur: & ideo dicit, *Si quid*, ſcilicet debito modo. Proverb. IV. 25. „ Palpebræ tuæ præcedant greſſus tuos. " Secundum eſt finis: quia non propter amorem, vel odium debet fieri, ſed propter utilitatem aliquam Eccleſiæ, vel aliquorum: & ideo dicit, *Propter vos*. Tertium eſt auctoritas, quia non debet fieri auctoritate propria, ſed Chriſti, qui remittit peccata auctoritative; alii vero quibus commiſſum eſt, miniſterio, & ſicut membra Chriſti: & ideo dicit, *In perſona Chriſti*, ſcilicet non mea auctoritate. Et tamen quodcumque remittitur, Chriſtus remittit. Ioan. XX. 23. „ Quorum remiſeritis „ peccata, remittuntur eis. " Quartum eſt neceſſitas: unde dicit: *Ut non circumveniamur a ſatana*. Diabolus enim multos decepit, quoſdam ſcilicet trahendo ad peccatorum perpetrationem, quoſdam vero ad nimiam rigiditatem contra peccantes; ut ſi non poteſt eos habere per perpetrationem facinorum, ſaltem perdat quos iam habet per prælatorum auſteritatem, qui eos non miſericorditer corrigentes in deſperationem inducunt; & ſic & hos perdit, & illos diaboli laqueus includit. " Eccleſ. VII. 17. „ Noli eſſe nimis iuſtus. " I. Petr. V. 8. „ Adverſarius veſter diabo„ lus tamquam leo rugiens circuit, quæ„ rens quem devoret. " Et hoc continget nobis, ſi non remittamus peccantibus. Et ideo ut non circumveniamur a ſatana, ego donavi, ſi quid donavi. *Non enim ignoramus cogitationes eius*, ſcilicet ſatanæ: verum eſt in generali; ſed in ſpeciali nullus poteſt ſcire eius cogitationes niſi ſolus Deus. Iob XLI. 4. „ Quis revelabit faciem indu„ menti eius, & in medium oris eius quis „ intrabit?

L E C T I O III.

CUm veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino, non habui requiem ſpiritui meo, eo quod non invenerim Titum fratrem meum; ſed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratias, qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu, & odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco: quia Chriſti bonus odor ſumus Deo in iis qui ſalvi fiunt, & in iis qui pereunt: aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. Et ad hæc quis tam idoneus? Non enim ſumus ſicut plurimi adulterantes verbum Dei, ſed ex ſinceritate, ſicut ex Deo, coram Deo in Chriſto loquimur.

POſita prima cauſa ſuæ dilationis, ne ſcilicet cum triſtitia iret ad eos; hic ponit cauſam ſecundam, quæ eſt ex fructu quem alicubi faciebat: & circa hoc duo facit. Primo ponit ſui itineris proceſſum; ſecundo ipſius proceſſus effectum, ibi, *Deo autem gratias &c.* Circa primum duo facit. Primo oſtendit impedimentum fructificandi, quod habuit in Troade; ſecundo ſubiungit proceſſum ſuum in Macedoniam, ibi, *Sed valefaciens eis, profectus ſum in Macedoniam*. Dicit ergo: *Cum veniſſem Troadem propter Evangelium*, ideſt ad prædicandum Chriſtum: Ioan. XV. 16. „ Poſui vos, ut ea„ tis, & fructum afferatis: " *& oſtium mihi apertum eſſet*; ideſt, mentes hominum paratæ, & diſpoſitæ eſſent ad recipiendum prædicationis verba, & Chriſtum. I. Corinth. XVI. 9. „ Oſtium mihi apertum eſt „ magnum, & evidens. " Apoc. III. 20. „ Ecce ſto ad oſtium, & pulſo. " Sed non in quocumque, immo *in Domino*: quia ipſa præparatio mentis humanæ eſt ex virtute divina. Nam licet facilitas qua mentes præparantur, ſit cauſa converſionis; tamen ipſius facilitatis & præparationis cauſa eſt Deus. Thren. ult. 21. „ Converte nos Do„ mine ad te, & convertemur. " Cum, inquam, ita eſſet apertum mihi oſtium in Domino, *non habui requiem ſpiritui meo*; ideſt, non potui facere quod ſpiritus meus volebat, ideſt dictabat. Tunc enim dicitur

habe-

habere ſpiritus requiem quando efficit quod vult; ſicut tunc dicitur caro requieſcere quando habet quod concupiſcit. Luc. xii. 19. „ Anima mea habes multa bona poſita in „ annos plurimos: requieſce. “ Apoſtolus non dicit: *Non habui requiem* carni meæ, vel corpori, ſed *ſpiritui meo*, ideſt voluntati meæ ſpirituali, quæ eſt ut Chriſtum firmem in cordibus hominum. (a) Et impediebar, quia videbam corda parata, & diſpoſita, & non poteram prædicare. Sed quare non habuit requiem ſpiritui ſuo, ſubdit: *Eo quod non inveni Titum fratrem meum*, ideſt propter abſentiam Titi; & hoc duplici de cauſa. Una cauſa eſt quod licet Apoſtolus ſciret omnes linguas, ita ut diceret I. Corinth. xiv. 18. „ Gratias ago „ Deo meo, quod omnium veſtrum lingua „ loquor; “ tamen magis expeditus, & edoctus erat in lingua Hebræa quam in Græca; Titus autem magis in Græca: & ideo volebat eum habere præſentem, ut prædicaret in Troade. Et quia erat abſens, nam Corinthii detinuerant eum, dicit: *Non habui requiem ſpiritui meo*. Sed quia dona Dei non ſunt imperfecta, & donum linguarum fuit ſpecialiter Apoſtolis collatum ad prædicandum per totum mundum: Pſalm. xviii. 5. „ In omnem terram ex„ ivit ſonus eorum, & in fines orbis ter„ ræ verba eorum: “ ideo alia cauſa eſt melior, quæ eſt, quia Apoſtolo imminebant in Troade multa facienda. Nam ex una parte imminebat ei prædicare his qui parati erant recipere Chriſtum per fidem; ex alia parte imminebat ei reſiſtere adverſariis, qui impediebant; & ideo quia ipſe non poterat ſolus iſta facere, anguſtiabatur de abſentia Titi, qui inſtitiſſet prædicationi, & converſioni bonorum, & Apoſtolus reſtitiſſet adverſariis. Et ſpecialiter etiam hoc ſcribit eis, ut innuat quod non ſolum prima cauſa dilationis ſuæ fuit ex eis, ſed etiam ſecunda: nam ipſi propter duritiam, & diſſenſionem eorum, detinuerant tanto tempore Titum: & ideo dicit: *Eo quod non inveni Titum fratrem*, vel in Chriſto, vel coadiutorem. Proverb. xviii. 19. „ Frater „ qui iuvatur a fratre quaſi civitas firma. “ Et quia non inveni Titum in Troade, non remanſi ibi, *ſed valefaciens eis*, qui erant converſi, & in quibus oſtium apertum erat, *profectus ſum in Macedoniam*, ubi credebam eum invenire. Cauſa autem (b) eundi in Macedoniam, legitur Actor. xvi. 9. ubi dicitur, quod „ vir Macedo quidam erat „ ſtans, & deprecans eum, & dicens: „ Tranſiens in Macedoniam, adiuva nos. “

Conſequenter cum dicit, *Gratias autem Deo &c.* ponit profectum ſui proceſſus; & circa hoc duo facit: primo enim deſcribit ordinem ſui proceſſus; ſecundo excludit ab iſto proceſſu pſeudoapoſtolos, ibi, *Ad hoc quis tam idoneus?* Circa primum duo facit. Primo inſinuat profectum quem faciebat; ſecundo exponit quoddam quod dixerat, ibi, *Chriſti bonus odor ſumus Deo*. Circa primum ſciendum, quod Apoſtolus profectum, & fructum quem faciebat, non attribuit ſibi, neque propriæ virtuti, ſed Deo. I. Corinth. xv. 10. „ Abundantius omnibus la„ boravi: non ego, ſed gratia Dei mecum. “ Et ideo dicit: *Gratias autem Deo*, ſcilicet ago: I. Theſſal. v. 18. „ In omnibus gra„ tias agite: “ Epheſ. v. 20. „ Gratias a„ gentes ſemper pro omnibus: “ *qui ſemper triumphat nos in Chriſto Ieſu*; ideſt, triumphare nos facit in prædicatione Chriſti contra adverſarios. Ubi ſciendum eſt, quod prædicatores veritatis duo debent facere: ſcilicet exhortari in doctrina ſacra, & contradicentem devincere: & hoc dupliciter: diſputatione hæreticos, patientia vero perſecutores. Unde per ordinem iſta tangit hic Apoſtolus; & ideo dicit: *Qui triumphat nos*, quantum ad contradicentes: Rom. viii. 37. „ In his omnibus ſuperamus: “ & I. Machab. iii. 19. „ Non in fortitudine ex„ ercitus victoria belli, ſed de cælo for„ titudo eſt: “ *& odorem notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco*, quantum ad exhortationem ſacræ doctrinæ. Sed *odorem notitiæ ſuæ* exponit Gloſſa, „ Ideſt Filium ſuum. “ Sed melius eſt ut hoc dicatur ad differentiam notitiæ de Deo, quam faciunt aliæ ſcientiæ, & quam facit fides. Nam notitia de Deo quæ habetur per alias ſcientias, illuminat intellectum ſolum, oſtendens quod Deus eſt cauſa prima, quod eſt unus, & ſapiens &c. ſed notitia de Deo quæ habetur per fidem, & illuminat intellectum, & delectat affectum: quia non ſolum dicit quod Deus eſt prima cauſa, ſed quod eſt ſalvator noſter, quod eſt redemptor, quod diligit nos, & quod eſt incarnatus pro nobis; quæ omnia affectum inflammant. Et ideo dicendum, quod *odorem notitiæ ſuæ*, ideſt notitiam ſuæ ſuavitatis, credenti *per nos in omni loco manifeſtat*: quia iſte odor longe lateque diffunditur.

Eccli.

(a) *Al.* Et impeditur, quia videbat corda parata, & diſpoſita, & non poterat prædicare.
(b) *Al.* eſſendi in Macedonia.

Eccli. xxiv. 23. „ Ego quaſi vitis fructiſi- „ cavi ſuavitatem odoris. “ Gen. xxvii. 27. „ Ecce odor filii mei ſicut odor agri „ pleni. “ Quia vero aliqui poſſent dicere: Quid eſt odor Dei in omni loco? nam multa loca ſunt in quibus non recipitur prædicatio noſtra: ideo Apoſtolus exponit, dicens: Non curo: quia ſive recipiant prædicationem, ſive non; tamen notitia Dei manifeſtatur ubique per nos: *quia ſumus bonus odor Chriſti Deo*, ideſt ad honorem Dei: & loquitur ad ſimilitudinem legis, ubi dicitur quod ſacrificium fiat in odorem ſuavitatis ſuaviſſimum Deo; quaſi dicat: Nos ſumus holocauſtum, quod offertur Deo in odorem ſuavitatis: & tam *in his qui ſalvi fiunt*, ut ſcilicet non pereant, quod eſt eis a Deo, quam *in his qui pereunt*, quod eſt eis ex ſeipſis. Unde Oſeæ xiii. 9. „ Perditio tua, Iſrael, ex te: tantummodo in „ me auxilium tuum. “ Sed eſt ne odor bonis, & malis eodem modo? Non; ſed *aliis quidem eſt odor mortis in mortem*, ideſt invidiæ, & malitiæ, occaſionaliter ducentis eos in mortem æternam, illis ſcilicet qui invidebant bonæ famæ Apoſtoli, & impugnabant prædicationem Chriſti, & converſionem fidelium: Luc. ii. 34. „ Poſitus eſt hic in ruinam, & in reſurre- „ ctionem multorum in Iſrael, & in ſi- „ gnum cui contradicetur: “ *aliis autem odor vitæ*, dilectionis, & bonæ opinionis, ducentis eos *in vitam* æternam, ſcilicet illis qui gaudent, & convertuntur ad prædicationem Apoſtoli. I. Corinth. i. 18. „ Verbum crucis pereuntibus quidem ſtulti- „ tia eſt; his autem qui ſalvi fiunt, ideſt „ nobis, Dei virtus eſt. “ Sic ergo ex odore Apoſtoli, boni vivunt, mali moriuntur; ſicut legitur quod ad odorem vinearum florentium moriuntur ſerpentes.

Conſequenter cum dicit, *Sed ad hæc quis tam idoneus?* excludit ab iſto profectu pſeudoapoſtolos, dicens: *Quis*, (a) illorum pſeudoapoſtolorum, *eſt tam idoneus ad iſta*, ſcilicet quæ nos Apoſtoli veri facimus? quaſi dicat, nullus. Pſalm. cxxxviii. 17. „ Nimis honorati ſunt amici tui Deus. “

Sed contra. Prov. xxvii. 2. „ Laudet te „ alienus, & non os tuum; extraneus, & „ non labia tua. “ Ad hoc reſpondet Gregorius ſuper Ezech. quod ſancti duplici ex cauſa ſeipſos laudant, & non propter gloriam ſuam, & vanitatem. Prima cauſa eſt ut non deſperent in tribulationibus; ſicut Iob, quando amici nitebantur eum ad deſperationem inducere, reduxit ad memoriam ſuam bona quæ fecerat, ut confortatus non deſperaret: unde dicebat cap. xxxi. 1. „ Pepigi fœdus cum oculis meis ut non „ cogitarem quidem de virgine. “ Legitur etiam de quodam ſancto patre, quod quando tentabatur de deſperatione, reducebat ad memoriam bona quæ fecerat, ut confortaretur; quando tentabatur de ſuperbia, reducebat ad memoriam mala, ut humiliaretur. Secunda cauſa eſt propter utilitatem, ut ſcilicet haberetur in maiori fama, & citius crederetur doctrinæ ſuæ. Et propter hanc cauſam hic Apoſtolus laudat ſe. Nam Corinthii præferebant ſibi pſeudoapoſtolos, & condemnabant eum; & ideo non ſic obediebant ſibi. Ut ergo non vilipenderent eum, ſed obedirent ſibi, præfert ſe eis, & laudat ſe, & dicit: *Sed ad hæc quis tam idoneus*, ſicut nos? Non (b) pſeudoapoſtoli: quia licet ipſi prædicent, tamen adulterant verbum Dei, quod nos non facimus: unde dicit: *Non ſumus ſicut plurimi*, ſcilicet pſeudoapoſtoli, *adulterantes verbum Dei*, admiſcendo contraria; ſicut hæretici, qui licet confiteantur Chriſtum, tamen non dicunt eum eſſe verum Deum: ſic faciunt pſeudoapoſtoli, qui dicunt, cum Evangelio debere obſervari legalia. Item *non adulterantes verbum Dei*, ideſt prædicantes vel propter quæſtum, vel propter favorem laudis. Sic enim mulieres adulteræ dicuntur, quando recipiunt ſemen ex alio viro ad propagationem prolis. In prædicatione autem ſemen nihil aliud eſt quam finis, ſeu intentio tua, vel favor gloriæ propriæ. Si ergo finis tuus eſt quæſtus, ſi intentio tua eſt favor gloriæ propriæ; adulteras verbum Dei. Hoc faciebant pſeudoapoſtoli, qui propter quæſtum prædicabant. Infra iv. 2. *Neque adulterantes verbum Dei, ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo*. Apoſtoli autem prædicabant neque propter quæſtum, neque propter gloriam propriam, ſed propter laudem Dei, & ſalutem proximi: & ideo ſubiungit, *Sed ex ſinceritate*, ideſt ſincera intentione; non pro quæſtu, & ſine admixtione corruptionis. Supra i. 12. *Ex ſinceritate Dei .... converſati ſumus in hoc mundo*. Ponit autem triplicem rationem huius ſinceritatis. Prima ratio ſumitur ex dignitate mittentis. Nuntium enim veritatis decet vera loqui; & ideo dicit, *Ex Deo*, ideſt illa ſinceritate, quæ eſt digna nuntio Dei.

(a) *Al. omittitur* illorum pſeudoapoſtolorum. (b) *Al.* pſeudo *tantum; & ſic per reliquum lectionis.*

Dei. I. Petr. iv. 11. „ Siquis loquitur, quaſi „ ſermones Dei. “ Secunda ſumitur ex auctoritate præſidentis, cui aſtat: ideo dicit, *Coram Deo*, coram quo ex ſinceritate loqui debemus. III. Reg. xvii. 1. „ Vivit „ Dominus, in cuius conſpectu ſto. “ Tertia ſumitur ex dignitate materiæ de qua loquitur. Nam prædicatio Apoſtolorum eſt de Chriſto; & ideo debet eſſe ſincera, ſicut & ipſe Deus, & Chriſtus: & ideo dicit, *In Chriſto* ſolum, non de legalibus, ut pſeudoapoſtoli faciunt. I. Corinth. ii. 2. „ Neque exiſtimavi me ſcire aliquid inter vos niſi Chriſtum, & hunc crucifixum. “

CAPITIS TERTII

LECTIO I.

INcipimus iterum noſmetipſos commendare? Aut numquid egemus, ſicut quidam, commendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis? Epiſtola noſtra vos eſtis ſcripta in cordibus noſtris; quæ ſcitur, & legitur ab omnibus hominibus; manifeſtati quod epiſtola eſtis Chriſti miniſtrata a nobis, & ſcripta non atramento, ſed ſpiritu Dei vivi; non in tabulis lapideis, ſed in tabulis cordis carnalibus. Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum, non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis, quaſi ex nobis, ſed ſufficientia noſtra ex Deo eſt.

POſtquam Apoſtolus ſuam excuſationem poſuit, in qua benevolentiam captavit auditorum, hic conſequenter proſequitur ſuam intentionem, ſcilicet tractans de miniſtris novi teſtamenti; & circa hoc duo facit: primo enim commendat dignitatem bonorum miniſtrorum; ſecundo vero exaggerat malitiam miniſtrorum; & hoc a x. cap. & deinceps. Circa primum duo facit: primo enim commendat miniſterium novi teſtamenti; ſecundo commendat uſum huius miniſterii in aliis, exhortando eos ad hoc, ibi vi. cap. *Adiuvantes autem exhortamur ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*. (a) Circa primum commendat huiuſmodi miniſterium novi teſtamenti ex tribus. Primo ex dignitate in iſto cap. (b) ſecundo ex uſu, cap. iv. ibi, *Ideo habentes adminiſtrationem .... non deficimus*; (c) tertio ex præmio, v. cap. ibi, *Scimus autem quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus*. Circa primum duo facit. Primo removet quamdam obiectionem; ſecundo commendat miniſtros novi teſtamenti, ibi, *Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus intendit commendare miniſtros novi teſtamenti, quorum ipſe erat unus: & ideo ne Corinthii obiicerent ſibi, quod in hoc vellet commendare ſeipſum, ſtatim excludit, dicens: *Incipimus iterum noſmetipſos commendare?* ubi duo facit. Primo movet quæſtionem; ſecundo reſpondet, ibi, (d) *Aut numquid egemus .... commendatitiis epiſtolis ad vos?* Quæſtio ſua talis eſt. Dico, quod non ſumus adulterantes verbum Dei, ſicut pſeudo, ſed ex ſinceritate, ſicut ex Deo. Sed numquid hoc dicendo, *incipimus iterum nos commendare?* ideſt, dicimus iſta, ut velimus noſtram gloriam quærere, & non Dei? Et dicit, *Iterum*, quia in Epiſtola prima commendaverat ſe ſatis, cum dixit cap. iii. 10. „ Ut ſapiens architectus „ fundamentum poſui. “ Non ergo hoc dicimus, ut quæramus gloriam noſtram, ſed Dei. Proverb. xxvii. 2. „ Laudet te alie„ nus, & non os tuum; extraneus, & non „ labia tua. “ Huic autem quæſtioni reſpondet, cum dicit: *Aut numquid egemus ... commendatitiis epiſtolis ad vos?* & oſtendit quod non libenter commendat ſe; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod non indiget commendatione hominum; ſecundo quod neque etiam hoc requirit ipſe ab eis, ibi, *Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod non indiget commendatio-

(a) *Al.* Primo commendat. (b) *Al. deeſt* ſecundo. (c) *Al.* & ex præmio. (d) *Al.* Scilicet *aut &c.*

datione eorum ad gloriam propriam; ſecundo huius cauſam aſſignat, ibi, *Epiſtola noſtra vos eſtis*. Dicit ergo: Dico, quod non incipimus commendare noſmetipſos, quia non indigemus commendatione; & hoc eſt quod dicit: *Aut numquid egemus nos*, veri miniſtri, *ſicut quidam*, ſcilicet pſeudo, *commendatitiis epiſtolis*, ideſt laudibus miſſis, *ad vos*, ab aliis, *aut ex vobis*, aliis miſſis?

Sed contra. Coloſſ. IV. 10. dicitur: „Marcus conſobrinus Barnabæ, de quo acce- „ piſtis mandatum, ſalutat vos.“ Etiam legati Papæ ſemper portant litteras commendatitias. Non eſt ergo malum.

Reſpondeo dicendum, quod accipere litteras huiuſmodi a perſonis famoſis, ut ſolum per illas commendentur, & honorentur, quouſque ipſi ex bonis operibus ſuis veniant in notitiam; hoc non eſt malum: hoc faciunt legati Papæ. Apoſtolus vero ita iam erat notus, & commendatus apud iſtos per opera ſua, quod non indigebat litteris commendatitiis.

Et ideo ſtatim cauſam huius aſſignans, ſubdit: *Epiſtola noſtra vos eſtis*; quaſi dicat: Ego habeo bonas litteras, non indigeo aliis. Et ideo circa hoc duo facit: primo enim oſtendit quæ ſit iſta littera quam habet; ſecundo exponit hoc idem, ibi, *Manifeſtati quod Epiſtola eſtis Chriſti*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quæ ſit illa littera; ſecundo oſtendit eam eſſe ſufficientem ad commendationem propriam, ibi, *Scripta in cordibus noſtris*. Dicit ergo ſic: *Epiſtola noſtra vos eſtis*, ideſt epiſtola per quam manifeſtatur dignitas noſtra, qua nos commendamur, ita ut epiſtolis aliis non indigeamus. Supra I. 14. *Gloria noſtra vos eſtis*. Galat. VI. 14. „Filioli mei, quos iterum „ parturio donec formetur Chriſtus in vo- „ bis.“ Sed hæc epiſtola eſt ne ſufficiens? Ita, quia *ſcripta in cordibus noſtris*: ubi duo tangit, ſufficientiam litterarum huiuſmodi cauſantia. Unum eſt quod intelligatur, & ſciatur ab eo pro quo mittitur; alias adhuc quæreret, niſi ſciret ſe eam habere: & quantum ad hoc dicit: *Scripta in cordibus noſtris*: quia ſemper vos habemus in memoria, habentes de vobis ſpecialem curam. Philip. I. 7. „Eo quod habeam vos „ in corde.“ Secundum eſt quod ille cui mittitur, legat, & ſciat eam; alias non curaret de commendatione eius: & quantum ad hoc dicit: *Quæ ſcitur, & legitur ab omnibus hominibus*. *Scitur*, inquam, quia per nos inſtituti eſtis, & converſi; *legitur* autem, quia exemplo noſtri etiam alii imitantur vos. Habac. II. 2. „Scribe viſum, „ & explana eum ſuper tabulas, ut per- „ currat qui legerit eum.“ Quomodo autem ſcitur hæc epiſtola, exponit dicens: *Manifeſtati quod epiſtola eſtis Chriſti*: & circa hoc tria facit. Primo exponit cuius ſit hæc littera; ſecundo quomodo ſit ſcripta; & tertio in quo. Cuius autem ſit, ſic oſtendit, quia *Chriſti*; & ideo dicit: *Manifeſtati quoniam eſtis Chriſti*, ideſt a Chriſto informati, & inducti, ſcilicet principaliter, & auctoriative: Matth. XXIII. 8. „Unus eſt magiſter veſter:“ ſed a nobis ſecundario, & inſtrumentaliter: & ideo dicit: *Miniſtrata a nobis*. I. Corinth. IV. 1. „Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chri- „ ſti.“ Ibid. III. 4. „Quid igitur Ce- „ phas, quid vero Paulus? Miniſtri eius cui „ credidiſtis.“ Quomodo autem ſit ſcripta, oſtendit, quia *non atramento*, ideſt non admixta erroribus, ſicut pſeudoapoſtolorum; non mutabilis, & imperfecta, ſicut vetus lex, quæ neminem ad perfectum adduxit, Heb. VII. nam atramentum nigrum eſt, per quod intelligitur error; & delebile, per quod intelligitur mutabilitas. Non, inquam, atramento eſt ſcripta, *ſed Spiritu Dei vivi*, ideſt Spiritu ſancto, quo vivitis, & quo docente inſtructi eſtis. Epheſ. I. 13. „In quo ſignati eſtis Spiritu promiſſionis „ ſancto.“ Ubi autem ſit ſcripta, inſinuat ſubdens: *Non in tabulis lapideis*, ſicut lex vetus, ut excludat duritiem; quaſi dicat: Non in lapideis cordibus habentibus duritiem, ſicut Iudæi: Act. VII. „Dura cer- „ vice, & incircumciſis cordibus, & au- „ ribus, vos ſemper Spiritui ſancto reſiſti- „ tis:“ *ſed in tabulis cordis carnalibus*, ideſt in cordibus latis ex caritate, & *carnalibus*, ideſt mollibus ex affectu implendi, & intelligendi. Ezech. XXXVI. 26. „Auferam a vobis cor lapideum, & dabo vo- „ bis cor carneum.“

Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum. Apoſtolus ſupra excuſavit ſe, quod non quærebat gloriam ſuam, quia non indigebat ea; hic vero probat quia ipſe non quærit gloriam propriam; immo omnia bona quæ facit, non attribuit ſibi, ſed Deo: & circa hoc duo facit: primo enim attribuit omnia bona quæ habet, & facit, Deo; ſecundo cauſam huius aſſignat, ibi, *Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid a nobis quaſi ex nobis*. Dicit ergo primo: Dico, quod non egemus epiſtolis commendatitiis, & quod vos eſtis epiſtola noſtra miniſtrata a nobis. Nec etiam quærimus gloriam noſtram, ſed Chriſti, & *fiduciam talem*, ideſt dicendi talia, *habemus ad*

Deum; ideſt, referimus in Deum: vel fiduciam tendentem in Deum, ex cuius viribus hoc dico, quia ipſe in me operatur: quam quidem fiduciam habemus *per Chriſtum*, per quem acceſſum habemus ad Patrem, ut dicitur Roman. v. qui univit nos Deo. Hier. xvii. 7. „ Benedictus vir qui „ confidit in Domino, & erit Dominus fi„ ducia eius. “ Et quia unitus Deo per Chriſtum, habeo hanc fiduciam. Pſal. xi. 6. „ Fiducialiter agam in eo. “ Cauſa autem huius fiduciæ eſt, quia quidquid ego facio, etiam ipſum principium operis Deo attribuo. Et ideo dicit: *Non quod ſimus ſufficientes cogitare* ſaltem, non dicere, vel implere. Nam in quolibet proceſſu operis, primo eſt aſſenſus, qui fit cogitando, deinde collatio per verbum, & poſtmodum impletio per opus: unde (*a*) ſi nec cogitare quis a ſe habet, ſed a Deo; non eſt dubium quod non ſolum perfectio operis boni eſt a Deo, ſed etiam inchoatio. Philip. i. 6. „ Qui cœpit in vobis opus bo„ num, perficiet uſque in diem Chriſti Ie„ ſu. “ Et hoc eſt contra Pelagianos dicentes, quod inchoatio boni operis eſt ex nobis, ſed perfectio eſt a Deo. Eſa. xxvi. 12. „ Omnia opera noſtra operatus es no„ bis, Domine. “ Sed ex hoc ne videatur tollere libertatem arbitrii, dicit: *A nobis, quaſi ex nobis*; quaſi dicat: Poſſum quidem aliquid facere, quod eſt liberi arbitrii; ſed hoc quod facio, non eſt ex me, ſed a Deo, qui hoc ipſum poſſe confert; ut ſic & libertatem hominis defendat, cum dicit, *A nobis*, ideſt a noſtra parte; & divinam gratiam commendet, dum dicit, *Quaſi ex nobis*, ſcilicet procedat, ſed a Deo. Hoc etiam Philoſophus vult, quod numquam homo per liberum arbitrium poteſt quoddam bonum facere ſine adiutorio Dei. Et ratio ſua eſt, quia in his quæ facimus quærendum eſt illud propter quod facimus. Non eſt autem procedere in infinitum, ſed eſt devenire ad aliquid (*b*) primum, puta ad conſilium. Sic ergo (*c*) bonum facio, quia conſilium mihi ineſt ad hoc: & hoc eſt a Deo. Unde dicit, quod conſilium boni eſt ab aliquo quod eſt ſupra hominem, movens eum ad bene operandum; & hoc eſt Deus, qui & homines movet, & omnia quæ agunt, ad actiones ſuas; ſed aliter, & aliter. Cum enim huiuſmodi motus ſit quoddam receptum in moto, oportet quod hoc fiat ſecundum modum ſuæ naturæ, (*d*) ideſt rei motæ. Ea ergo quorum natura eſt ut ſint liberæ voluntatis, dominium ſuarum actionum habentia, movet libere ad operationes ſuas; ſicut creaturas rationales, & intellectuales: alia autem non libere, ſed ſecundum modum ſuæ naturæ. Licet autem non ſimus ſufficientes cogitare aliquid a nobis, tamquam ex nobis; tamen habemus aliquam ſufficientiam, qua ſcilicet bonum poſſimus velle, & credere incipiamus; & hoc a Deo eſt. I. Corinth. xv. 7. „ Quid „ habes quod non accepiſti? “

L E C T I O II.

QUi & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti, non littera, ſed ſpiritu. Littera enim occidit, ſpiritus autem vivificat. Quod ſi miniſtratio mortis litteris deſormata in lapidibus, fuit in gloria, ita ut non poſſent intendere filii Iſrael in faciem Moyſi propter gloriam vultus eius, quæ evacuatur; quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria? Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt, multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria. Nam nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. Si enim quod evacuatur, per gloriam eſt, multo magis quod manet, in gloria eſt.

COmmendato miniſterio novi teſtamenti, hic conſequenter commendat miniſtros eius: & primo ponit duo, quæ reſpondent verbis præmiſſis. Præmiſerat enim donum a Deo acceptum, cum dixit, *Sufficientia noſtra ex Deo eſt*, & fiduciam ex dono conceptam, cum dixit, *Fiduciam talem habemus per Chriſtum ad Deum*. Primo ergo determinat ea quæ pertinent ad donum perceptum; ſecundo ea quæ ad fiduciam conceptam, ibi, *Habentes igitur talem ſpem, multa fiducia utimur*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit donum a Deo ſuſceptum, ſcilicet miniſterium novi teſtamenti

ſecun-

(a) *Al.* unde fit ut ſic nec cogitare quis a ſe habeat &c. (b) *Al. deeſt* primum. (c) *Al.* hoc bonum. (d) *Al. omittitur* ideſt rei motæ.

ſecundo deſcribit novum teſtamentum, ibi, *Non litterа, ſed ſpiritu*; tertio ex dignitate novi teſtamenti oſtendit dignitatem miniſtrorum eius, ibi, *Si miniſtratio mortis . . . fuit in gloria . . . quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria*? Dicit ergo: Dico, quod ſufficientia noſtra ex Deo eſt; *qui & fecit nos idoneos miniſtros novi teſtamenti*. Eſa. lxi. 6. „ Miniſtri Dei noſtri, dicetur vo„ bis. “ Et in hoc tenemus locum Angelorum. Pſal. cııı. 4. „ Qui Angelos facis „ tuos ſpiritus, & miniſtros tuos ignem „ urentem. “ Sed non ſolum fecit nos miniſtros, ſed idoneos. Deus enim cuilibet rei dat ea per quæ poſſit conſequi perfectionem ſuæ naturæ. Unde, quia Deus conſtituit miniſtros novi teſtamenti, dedit etiam eis idoneitatem ad hoc officium exercendum, niſi ſit impedimentum ex parte recipientium. Supra ıı. 16. *Et ad hæc quis tam idoneus*? ſcilicet ſicut Apoſtoli a Deo inſtituti. Hoc autem novum teſtamentum quid ſit, deſcribit ſubdens: *Non littera, ſed ſpiritu*: & deſcribit ipſum quantum ad duo, ſcilicet quantum ad illud in quo conſiſtit, & quantum ad cauſam propter quam datum eſt, ibi, *Littera enim occidit, ſpiritus autem vivificat*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus loquitur profunde: dicitur enim Hier. xxxı. 31. „ Feriam domui Iſ„ rael, & domui Iuda fœdus novum, non „ ſecundum pactum quod pepigi cum pa„ tribus veſtris: “ & poſt: „ Dabo legem „ meam in viſceribus eorum, & in corde „ eorum ſuperſcribam eam, & ero eis in „ Deum. & ipſi erunt mihi in populum. “ Vetus ergo teſtamentum ſcribitur in libro, poſtmodum ſanguine aſpergendo, ut dicitur Hebr. ıx. 19. „ Accepit ſanguinem, „ & aſperſit librum, & omnem populum, „ dicens: Hic eſt ſanguis teſtamenti quod „ mandavit ad vos Deus. “ Et ſic patet quod vetus lex eſt teſtamentum litteræ, ſed novum teſtamentum eſt teſtamentum Spiritus ſancti, quo caritas Dei diffunditur in cordibus noſtris, ut dicitur Roman. v. Et ſic dum Spiritus ſanctus facit in nobis caritatem, quæ eſt plenitudo legis, eſt teſtamentum novum, *non littera*, ideſt per litteram ſcribendum, *ſed ſpiritu*, ideſt per ſpiritum, qui vivificat. Roman. vııı. 2. „ Lex ſpiritus vitæ, “ ideſt vivificantis. Cauſa autem quare datum ſit novum teſtamentum per ſpiritum ſubditur: *quia littera occidit*, occaſionaliter: nam littera legis dat ſolam cognitionem peccati. Rom. ııı. 20. „ Per legem (*a*) enim cognitio peccati. “ Ex hoc autem quod cognoſco peccatum ſolum, duo ſequuntur. Nam lex, dum per eam cognoſcitur, non reprimit concupiſcentiam, ſed magis occaſionaliter auget, inquantum concupiſcentia ferventius fertur in rem prohibitam. Unde huiuſmodi cognitio, nondum deſtructa cauſa concupiſcentiæ, occidit; hinc vero addit prævaricationem. Nam gravius eſt peccare contra legem ſcriptam, & naturalem ſimul, quam contra legem naturalem ſolum. Rom. vıı. 8. „ Occaſione accepta (non „ data) peccatum per mandatum opera„ tum eſt in me omnem concupiſcentiam. “ Licet autem occaſionaliter occidat, inquantum ſcilicet auget concupiſcentiam, & addit prævaricationem; non tamen eſt mala lex vetus, quia ad minus prohibet mala; eſt tamen imperfecta, inquantum non removet cauſam. Eſt ergo lex ſine ſpiritu interius imprimente legem in corde, occaſio mortis: & ideo neceſſarium fuit dare legem ſpiritus, qui caritatem in corde faciens vivificet. Ioan. vı. 64. „ Spiritus eſt „ qui vivificat. “

Conſequenter ex his oſtendit dignitatem ſui miniſterii; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod miniſterium novi teſtamenti præfertur miniſterio veteris teſtamenti; ſecundo quod non ſolum præfertur, ſed quod miniſterium veteris teſtamenti quaſi nihil habet de gloria in comparatione ad novum, ibi, *Nam nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod miniſterium novi teſtamenti præfertur veteri; ſecundo rationem huius aſſignat, ibi, *Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt, multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus argumentatur ex hoc quod habetur Exod. xxxıv. ubi littera noſtra habet, quod Moyſes habebat faciem cornutam, ita quod non poſſent filii Iſrael prope accedere. Alia littera habet „ faciem ſplendidam, “ quod melius dicitur. Non enim intelligendum eſt, eum habuiſſe cornua ad litteram, ſicut quidam eum pingunt; ſed dicitur cornuta propter radios, qui videbantur eſſe quaſi quædam cornua. Arguitur autem ex hoc ſic; & primo per unum ſimile, & eſt locus a minori. Conſtat enim quod ſi aliquid quod minus eſt, habet aliquid de gloria, quod multo magis illud quod eſt maius; ſed vetus teſtamentum eſt minus quam novum: cum ergo illud fuerit in gloria, ita ut non poſ-

(a) *Al.* autem.

ſent filii Iſrael prope accedere, videtur quod multo magis novum eſt in gloria. Quod autem vetus teſtamentum minus ſit novo, probat tripliciter. Primo quantum ad effectum: quia illud eſt teſtamentum mortis, iſtud vitæ, ut dictum eſt: & quantum ad hoc dicit, *Si miniſtratio mortis*, ideſt vetus, quæ eſt occaſio mortis; & hoc reſpondet ei quod dicitur: *Littera occidit, ſpiritus autem vivificat*. Secundo quantum ad modum tradendi: quia vetus fuit tradita litteris in tabulis lapideis, nova vero fuit impreſſa ſpiritu in cordibus carnalibus: & hoc innuit cum dicit: *Litteris deformata*, ideſt perfecte formata, *in lapidibus*, ideſt in tabulis lapideis. Et hoc reſpondet ei quod dicitur: *Non littera, ſed ſpiritu*. Tertio quantum ad perfectionem: quia gloria veteris teſtamenti ſine fiducia eſt, quia neminem ad perfectum adduxit lex; in novo vero eſt gloria cum ſpe melioris gloriæ, ſcilicet ſempiternæ. Eſa. lı. 6. „ Salus mea in ſempiternum erit. " Et hoc innuit cum dicit, *Qua evacuatur*. Galat. v. 2. „ Quod ſi circumcidimini, Chriſtus nihil vobis prod- erit. " Concluſio ponitur cum dicit: *Quomodo non magis miniſtratio ſpiritus erit in gloria*? quod planum eſt.

Horum autem rationem aſſignat conſequenter, cum dicit: *Nam ſi miniſtratio damnationis in gloria eſt, multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria*. Et eſt ratio ſua talis. Gloria magis debetur iuſtitiæ quam damnationi. Sed miniſterium novi teſtamenti eſt miniſterium iuſtitiæ, quia iuſtificat interius vivificando; miniſterium autem veteris teſtamenti, eſt miniſterium damnationis occaſionaliter: ſupra eodem: *Littera occidit, ſpiritus autem vivificat*. Cum ergo *miniſtratio damnationis*, ideſt miniſtratio veteris teſtamenti, quæ occaſionaliter eſt cauſa damnationis, ut dictum eſt, *eſt in gloria*, quæ apparuit in facie Moyſi; conſtat quod *multo magis abundat* in gloria, ideſt dat abundantem gloriam miniſtris eius, *miniſterium iuſtitiæ*, ideſt novi teſtamenti, per quod datur Spiritus, per quem eſt iuſtitia; & conſummatio virtutum. Proverb. ııı. „Sapientes gloriam poſſidebunt. "

Conſueverunt hoc in loco fieri quæſtiones de comparatione Moyſi & Pauli; ſed ſi recte conſiderentur verba Apoſtoli, non ſunt neceſſariæ: quia hic non fit comparatio perſonæ ad perſonam, ſed miniſterii ad miniſterium.

Sed quia poſſent pſeudoapoſtoli dicere, quod licet maius miniſterium ſit novi teſtamenti quam miniſterium veteris teſtamenti, non tamen eſt multo maius; & ideo bonum eſt, quod illi miniſterio & iſti intendamus; quod & faciebant, quia ſimul ſervabant legalia cum Evangelio: ideo hic conſequenter Apoſtolus hoc improbat, cum dicit: *Nam nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam*: & circa hoc duo facit: primo enim oſtendit quod miniſterium novi teſtamenti abſque aliqua comparatione excedit miniſterium veteris; ſecundo cauſam huius aſſignat, ibi, *Si enim quod evacuatur, per gloriam eſt, multo magis quod manet, in gloria eſt*. Dicit ergo: Dixi, quod miniſterium iuſtitiæ abundat in gloria, & intantum quod gloria veteris miniſterii non eſt dicenda gloria: *quia nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte*: quod dupliciter exponitur. Primo modo ſic. *Quia nec glorificatum eſt quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam*; ideſt, illa gloria nihil eſt in comparatione ad iſtam novi teſtamenti: quia illa gloria non eſt omnibus miniſtris collata, ſed ſolum Moyſi, & non claruit in toto Moyſe, ſed *in parte*, ideſt in facie ſolum particulariter; & ideo *nec glorificatum eſt*, ideſt nec glorificari debet, *propter excellentem gloriam*, ideſt comparatione excellentis gloriæ novi teſtamenti, quæ abundat gratia, ut per eam purificati homines poſſint videre non gloriam hominis, ſed Dei. Secundo modo, ut punctetur ſic. *Nec glorificatum eſt quod claruit*; quaſi dicat: Nam *in hac parte*, ideſt in reſpectu huius naturæ particularis, quod ſumus ſervi, *non eſt glorificatum*, ideſt non glorioſum, illud quod claruit in veteri teſtamento; & hoc *propter excellentem gloriam*, quæ eſt in novo, quia illa eſt gloria Dei Patris.

Huius autem cauſam aſſignat conſequenter, cum dicit: *Si enim quod evacuatur, per gloriam eſt, multo magis quod manet, in gloria eſt*. Et eſt ratio ſua talis. Illud quod datur ut tranſeat, nihil eſt in reſpectu ad illud quod daturut ſemper maneat. Si ergo teſtamentum vetus, *quod evacuatur*, ideſt tollitur: I. Corinth. xııı. „ Cum venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt: " *per gloriam eſt* Moyſi miniſtratum, ſaltem per particularem gloriam: & conſtat quod teſtamentum novum *manet*, quia hic inchoatur, & perficietur in patria: Luc. xxı. 33. „ Cælum, & terra tranſibunt, verba autem mea non tranſibunt: " *erit multo magis in gloria* æterna, in qua perficietur: erit, inquam, nobis qui ſumus eius miniſtri.

L E-

LECTIO III.

Habentes igitur talem ſpem, multa fiducia utimur; & non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, ut non intenderent filii Iſrael in faciem eius, quod evacuatur. Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum. Uſque in hodiernum enim diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non revelatum (quoniam in Chriſto evacuatur) ſed uſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum. Cum autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen. Dominus autem Spiritus eſt. Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas. Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur a claritate in claritatem, tamquam a Domini Spiritu.

Poſitis his quæ pertinent ad commendationem doni percepti a Deo, hic conſequenter ponit ea quæ pertinent ad commendationem fiduciæ de ipſo dono conceptæ. Circa hoc autem duo facit. Primo ponit fiduciam ex dono conceptam; ſecundo vero comparat fiduciam veteris, & novi teſtamenti, ibi, *Et non ſicut Moyſes*. Dicit ergo primo: *Habentes igitur talem ſpem*, ex hoc ſcilicet quod nobis dictum eſt, ſcilicet videndi gloriam Dei: Rom. VIII. 24. „Spe „ enim ſalvi facti ſumus: “ *multa fiducia utimur*; ideſt, confidenter operamur ea quæ pertinent ad uſum huius miniſterii; ex quo creſcit nobis ſpes. Prov. XXVIII. 1. „ Iuſtus, quaſi leo confidens, abſque terro„ re erit. “ Hier. XVII. 7. „ Benedictus „ vir qui confidit in Domino. “

Conſequenter, ſicut prætulit donum dono, ita præfert fiduciam novi teſtamenti fiduciæ veteris teſtamenti, cum dicit: *Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam*: & circa hoc duo facit. Primo proponit factum in veteri teſtamento; ſecundo exponit, ibi, *Quod evacuatur*. Factum autem quod proponit, legitur Exod. XXXIV. ubi dicitur, quod Moyſes quando loquebatur ad populum, velabat faciem ſuam, quia propter claritatem vultus eius, non poterant reſpicere in eum filii Iſrael: & ideo dicit: *Et non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam*; quaſi dicat: Dico, quod *utimur multa fiducia*, & tanta quod non accidit nobis, *ſicut Moyſes* faciebat eis, ſcilicet non revelando faciem ſuam populo, quia nondum venerat tempus revelandi claritatem veritatis. Habemus ergo nos fiduciam abſque velamine. Conſequenter exponit hoc quod dixerat de velamine, dicens, *Quod evacuatur*: velamen enim illud erat obſcuritas figurarum, quæ per Chriſtum evacuata eſt: & circa hoc tria facit: primo enim ponit evacuationem huius velaminis; ſecundo quomodo hæc evacuatio habet locum in Iudæis, ibi, *Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum*; tertio quomodo hæc evacuatio habet locum in miniſtris novi teſtamenti, ibi, *Nos vero revelata facie gloria Domini ſpeculantes, in eamdem imaginem transformamur*. Dicit ergo, quod *Moyſes ponebat velamen*, ſcilicet figuræ, *ſuper faciem ſuam, quod*, ſcilicet velamen, *evacuatur*, ideſt tollitur per Chriſtum, ſcilicet implendo in veritate quod Moyſes tradidit in figura: quia omnia in figura contingebant illis. Sic enim Chriſtus per mortem ſuam removit velamen de occiſione agni paſchalis. Et ideo ſtatim cum emiſit ſpiritum, velum templi ſciſſum eſt. Item in mittendo Spiritum ſanctum in corda credentium, ut intelligerent ſpiritualiter quod Iudæi carnaliter intelligunt. Et hoc velamen removit cum aperuit eis ſenſum ut intelligerent Scripturas, Luc. ult. Qualem autem effectum habeat in Iudæis hæc evacuatio, oſtendit dicens: *Sed obtuſi ſunt ſenſus eorum*: & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod remotum ab illis non fuit in ſtatu infidelitatis; ſecundo oſtendit quod removebitur in eorum converſione, ibi, *Cum autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit rationem quare hæc evacuatio non habet (a) locum in Iudæis; ſecundo ex hoc oſtendit eos adhuc habere velamen, ibi, *Sed uſque in hodiernum diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet non revelatum*. Dicit ergo, quod evacuatur in his qui credunt, ſed non quantum ad Iudæos infideles: & ratio

(a) *Al.* effectum.

ratio huius eſt, quia *obtuſi ſunt ſenſus eorum*; ideſt, ratio eorum hebes eſt, & ſenſus eorum imbecilles, & obtuſi ſunt, nec poſſunt videre claritatem divini luminis, ideſt divinæ veritatis, abſque velamine figurarum. Et huius ratio eſt, quia claudunt oculos, ut non videant, quia velum templi ſciſſum eſt. Et ideo eſt ex eorum culpa infidelitatis, non ex defectu veritatis, quia remoto velamine omnibus aperientibus oculos mentis, per fidem clariſſime (a) veritas manifeſtatur. Rom. XI. 25. „ Cæcitas ex parte contigit in Iſrael. “ Ioan. IX. 39. „ In iudicium veni in hunc mundum, ut qui non vident videant, & qui vident cæci fiant. “ Sic enim prophetaverat Eſa. VI. 10. „ Excæca cor populi huius, & aures eius aggrava, & oculos eius claude, ne forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis audiat, & corde ſuo intelligat, & convertatur, & ſanem eum. “ Et vere intantum obtuſi ſunt ſenſus eorum, ut veritatem nobis manifeſtatam, *uſque in hodiernum diem* non intelligant; ſed *idipſum velamen*, quod erat in veteri teſtamento, antequam velum templi ſciſſum eſſet, *in lectione veteri teſtamenti* (b) *manet*, quia non aliter intelligunt illud quam ante, quia adhuc innituntur figuris, ut veritatem non revelent, ideſt non intelligant. Sic velamen Dei, non figuram, ſed veritatem credunt; *quod* ſcilicet *evacuatur* quantum ad fideles, & quantum in ſe eſt, omnibus *per Chriſtum*, ideſt in fide Chriſti; ſed in eis (c) manet, quia non credunt veniſſe Chriſtum.

Conſequenter cum dicit, *Sed uſque in hodiernum diem idipſum velamen in lectione veteris teſtamenti manet*, oſtendit quomodo adhuc apud Iudæos eſt velamen quantum ad infideles, licet remotum ſit per Chriſtum. Circa quod ſciendum eſt, quod velamen dicitur apponi alicui dupliciter: aut quia apponitur rei viſæ, ne poſſit videri; aut quia apponitur videnti ne videat. Sed Iudæis in veteri lege utroque modo appoſitum erat velamen. Nam & corda eorum excæcata erant, ne cognoſcerent veritatem propter eorum duritiem, & vetus teſtamentum nondum completum erat, quia nondum veritas venerat. Unde in ſignum huius, velamen erat in facie Moyſi, & non in faciebus eorum. Sed veniente Chriſto, velamen remotum eſt a facie Moyſi, ideſt veteri teſtamento, quia iam impletum eſt; ſed tamen non eſt remotum a cordibus eorum: & hoc eſt quod dicit: *Sed uſque in hodiernum diem...manet*; quaſi dicat: Amotum eſt a fidelibus veteris teſtamenti velamen; ſed adhuc, *cum legitur Moyſes*, ideſt cum exponitur eis vetus teſtamentum: Act. XV. 21. „ Moyſes a temporibus antiquis habet in ſingulis civitatibus qui eum prædicent in ſynagogis, ubi per omne ſabbatum legitur: “ *velamen*, ideſt cæcitas, *eſt poſitum ſuper cor eorum*. Rom. XI. 25. „ Cæcitas ex parte contigit in Iſrael. “

Quando autem, & quomodo removeatur ab eis illud velamen, oſtendit conſequenter, cum dicit: *Cum autem converſus fuerit ad Dominum, auferetur velamen*: & primo deſcribit modum removendi hoc velamen; ſecundo rationem huius reddit, ibi, *Dominus autem Spiritus eſt*. Dicit ergo, quod illud velamen adhuc eſt in eis, ſed non quod vetus teſtamentum ſit velatum, ſed quia corda eorum velata ſunt. Et ideo ad hoc ut removeatur, nihil reſtat niſi quod convertantur; & hoc eſt quod dicit: *Cum autem converſus fuerit*, ſcilicet aliquis eorum ad Deum per fidem in Chriſtum, ex ipſa converſione *auferetur velamen*. Eſa. X. 21. „ Reliquiæ convertentur ad Deum fortem. “ Et hoc idem habetur Rom. XI. Et nota, quod cum ageret de cæcitate, loquitur in plurali: unde dicit, *Super corda eorum*: cum vero loquitur de converſione, loquitur in ſingulari, dicens, *Cum autem converſus*; ut oſtendat eorum facilitatem ad malum, & difficultatem ad bonum, quaſi pauci convertantur. Ratio autem quare convertantur, & velamen removeatur hoc modo, eſt, quia Deus vult. Poſſent enim dicere, quod velamen illud appoſitum eſt ex præcepto Domini, & ideo non poteſt removeri. Sed Apoſtolus oſtendit quod non ſolum poteſt removeri, immo quia removetur per eum, qui eſt Dominus: & hoc eſt quod dicit: *Dominus autem Spiritus eſt*: quod poteſt dupliciter legi. Uno modo ut Spiritus teneatur ex parte ſubiecti, ut dicatur: *Spiritus*, ideſt Spiritus ſanctus, ſcilicet qui eſt auctor legis, *eſt Dominus*; ideſt, operatur ex proprio libertatis arbitrio. Ioan. III. 8. „ Spiritus ubi vult ſpirat. “ I. Corinth. XII. 11. „ Dividens ſingulis prout vult. “ *Ubi autem Spiritus Domini, ibi libertas*; quaſi dicat: Quia Spiritus eſt Dominus, poteſt dare libertatem, ut poſſimus libere uti ſcriptura veteris teſtamenti abſque velamine. Et ideo qui non habent Spritum ſanctum, non poſſunt libere uti.

Ga-

(a) *Al.* *omittitur* veritas. (b) *Al.* omittitur *manet*. (c) *Al.* non manet.

Digitized by Google

Galat. v. 13. „ Vos in libertatem vocati „ eſtis. “ I. Petr. II. 16. „ Quaſi liberi, „ & non quaſi velamen habentes malitiæ „ libertatem. “ Alio modo ut per Dominum intelligatur Chriſtus; & tunc legitur ſic. *Dominus*, ideſt Chriſtus, *eſt Spiritus*, ideſt ſpiritualis poteſtatis; & ideo *ubi eſt Spiritus Domini*, ideſt lex Chriſti ſpiritualiter intellecta, non ſcripta litteris, ſed per fidem cordibus impreſſa, *ibi* eſt *libertas*, ab omni impedimento velaminis.

Sciendum eſt autem, quod occaſione iſtorum verborum, ſcilicet *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*; & illorum (I. Timoth. I. 9.) ſcilicet, „ Iuſto lex non eſt poſita, “ aliqui erronee dixerunt, quod viri ſpirituales non obligantur præceptis legis divinæ. Sed hoc eſt falſum: nam præcepta Dei ſunt regula voluntatis humanæ. Nullus autem homo eſt, nec etiam Angelus, cuius voluntatem non oporteat regulari & dirigi lege divina. Unde impoſſibile eſt aliquem hominem præceptis Dei non ſubdi. Hoc autem quod dicitur, „ Iuſto lex non eſt po- „ ſita, “ exponitur; ideſt, propter iuſtos, qui interiori habitu moventur ad ea quæ lex Dei præcipit, lex non eſt poſita; ſed proter iniuſtos, non quin etiam iuſti ad eam teneantur. Et ſimiliter *Ubi Spiritus Domini, ibi libertas*, intelligitur: quia liber eſt qui eſt cauſa ſui; ſervus autem eſt cauſa domini. Quicumque ergo agit ex ſeipſo, libere agit; qui vero ex alio motus, non agit libere. Ille ergo qui vitat mala, non quia mala, ſed propter mandatum Domini, non eſt liber; ſed qui vitat mala, quia mala, eſt liber. Hoc autem facit Spiritus ſanctus, qui mentem interius perficit per bonum habitum, ut ſic ex amore caveat, ac ſi præciperet lex divina: & ideo dicitur liber, non quin ſubdatur legi divinæ, ſed quia ex bono habitu inclinatur ad hoc faciendum quod lex divina ordinat.

Deinde cum dicit, *Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini ſpeculantes in eamdem imaginem transformamur*, oſtendit quomodo Chriſti fideles ſunt omnino liberi ab hoc velamine. Dicit ergo: Dico, quod ab illis auferetur velamen hoc, cum aliquis converſus fuerit ſicut nos; non aliquis, ſed omnes qui ſumus Chriſti fideles. Luc. VIII. 10. „ Vobis datum eſt noſſe myſterium re- „ gni Dei, ceteris autem in parabolis. “ *Revelata facie*, non habentes velamen ſupra cor, ſicut illi: & intelligitur per faciem cor, ſeu mens: quia ſicut per faciem videt quis corporaliter, ita per mentem ſpiritualiter. Pſal. CXVIII. „ Revela oculos meos, „ & conſiderabo mirabilia de lege tua. “ *Gloriam Domini*, non Moyſi: gloria enim ſignificat claritatem, ut dicit Auguſtinus. Iudæi autem videbant quamdam gloriam in facie Moyſi ex hoc quod locutus eſt cum Deo; ſed hæc gloria eſt imperfecta, quia non eſt claritas ex qua ipſe Deus eſt glorioſus: & hoc eſt cognoſcere ipſum Deum. Vel *gloriam Domini*, ideſt Filium Dei. Proverb. X. I. (*a*) „ Gloria patris, filius ſa- „ piens. “ *Speculantes* non ſumitur hic a ſpecula, ſed a ſpeculo; ideſt, ipſum Deum glorioſum cognoſcentes per ſpeculum rationis, in qua eſt quædam imago ipſius. (*b*) Hunc ſpeculamur quando homo ex conſideratione ſui ipſius aſſurgit in cognitionem aliquam de Deo, & transformatur. Cum enim omnis cognitio ſit per aſſimilationem cognoſcentis ad cognitum, oportet quod qui vident, aliquo modo transformentur in Deum. Et ſi quidem perfecte vident, perfecte transformantur, ſicut beati in patria per fruitionis unionem. I. Ioan. III. 2. „ Cum autem apparuerit, ſimiles ei eri- „ mus. “ Si vero imperfecte, imperfecte, ſicut hic per fidem. I. Corinth. XIII. 12. „ Videmus nunc per ſpeculum in ænigma- „ te. “ Et ideo dicit, *In eamdem imaginem*, ideſt ſicut videmus. *Transformamur*, inquam, *a claritate in claritatem*: in quo diſtinguit triplicem gradum cognitionis in diſcipulis Chriſti. Primus eſt a claritate cognitionis naturalis in claritatem cognitionis fidei. Secundus eſt a claritate cognitionis veteris teſtamenti in claritatem cognitionis gratiæ novi teſtamenti. Tertius eſt a claritate cognitionis naturalis, & veteris & novi teſtamenti, in claritatem viſionis æternæ. Infra IV. 16. *Licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt, renovatur de die in diem*. Sed unde eſt hoc? Non ex littera legis, ſed *tamquam a Spiritu Domini*. Rom. VIII. 14. „ Quicumque Spiritu Dei aguntur, ii ſunt fi- „ lii Dei. “ Pſal. CXLII. 10. „ Spiritus „ tuus bonus deducet me in terram re- „ ctam. “

(a) *Al. Ibi* „ Filius ſapiens lætificat patrem. (b) *Al.* Et hoc ſpeculamur.

CAPITIS QUARTI

LECTIO I.

IDeo habentes hanc adminiſtrationem, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus, ſed abdicamus occulta dedecoris: non ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei; ſed in manifeſtatione veritatis, commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo.

OStenſa dignitate miniſterii novi teſtamenti, hic conſequenter Apoſtolus determinat de uſu miniſterii; & circa hoc duo facit: primo enim oſtendit uſum huius miniſterii, qui debet eſſe in agendis bonis; ſecundo illum qui debet eſſe in malis patienter tolerandis, ibi, *Habemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus*. Circa primum duo facit. Primo ponit huius miniſterii uſum; ſecundo obiectionem excludit, ibi, *Quod ſi etiam opertum eſt Evangelium noſtrum, in his qui pereunt eſt opertum*. Dicit ergo: Quia igitur huiuſmodi miniſterium eſt tantæ dignitatis in ſe, & in miniſtris, *ideo habentes hanc adminiſtrationem*, ideſt hanc dignitatem adminiſtrandi ſpiritualia. I. Corinth. IV. 1. „ Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei. " Rom. XI. 13. „ Quamdiu ſum Gentium Apoſtolus, miniſterium meum honorificabo. " *Habentes*, inquam, non ex nobis, ſeu ex meritis noſtris, ſed *iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus a Deo*, ideſt ex miſericordia Dei, quam in hoc conſecuti ſumus a Deo. I. Timoth. I. 13. „ Miſericordiam conſecutus ſum. "

Conſequenter cum dicit, *Non deficimus*, deſcribit uſum huius miniſterii qui debet eſſe circa bona agenda; & hoc quantum ad duo: primo quantum ad vitationem malorum; ſecundo quantum ad operationem bonorum, ibi, *In manifeſtatione veritatis*. Docet autem vitari mala in uſu huius miniſterii & quantum ad vitam, & quantum ad doctrinam. Sed quantum ad vitam dupliciter, ſcilicet quantum ad operationem, & quantum ad intentionem. Nam ſi quis vitat mala operari, & bona intentione, perfecte vitat mala. In operatione autem vitatur malum, in adverſitate patienter mala ſuſtinendo; & ideo dicit, *Non deficimus*, per impatientiam. Galat. VI. 9. „ Bonum autem facientes non deficiamus. " Infra XII. 10. *Cum infirmor, tunc fortior ſum, & potens*: Vitatur etiam in proſperitate, temperate utendo eis quæ proſpere ſuccedunt; & ideo dicit: *Sed abdicamus occulta dedecoris*; ideſt, amovemus a nobis quæ hominem turpem, & dedecoroſum faciunt, ſcilicet immunda, & turpia, & etiam occulta, non ſolum manifeſta. Iac. I. 21. (a) „ Abiiciamus omnem immunditiam. " Epheſ. V. 12. „ Quæ in occulto ab eis fiunt, turpe eſt & dicere. " In intentione autem vitatur malum vitæ, (b) ſi eſt intentio recta; & quantum ad hoc dicit: *Non ambulantes in aſtutia*, ideſt in aſtutia, & ſimulatione, & hypocriſi; quod faciunt pſeudo, qui aliud prætendunt exterius, & aliud gerunt interius in corde. Iob XXXVI. 13. „ Simulatores, & callidi provocant iram Dei. " In doctrina autem vitatur malum, quando verbum Domini debito modo proponitur; & quantum ad hoc dicit: *Non adulterantes verbum*: quod dupliciter exponitur, ut patet ſupra II. Et primo non permiſcentes doctrinæ Chriſti falſam doctrinam; quod faciebant pſeudo, dicentes legalia debere ſervari cum Evangelio: ſecundo non prædicantes propter lucrum, vel gloriam propriam: & illorum primus, eſt lupus, ſecundus, mercenarius; ſed qui vera prædicat, & propter gloriam Dei, eſt paſtor. Unde Auguſtinus: „ Paſtor eſt amandus; lupus vitandus; ſed „ mercenarius ad tempus tolerandus. " Sed quia non ſufficit ad perfectam iuſtitiam ſolum vitare mala, ſed requiritur operatio bona; ideo conſequenter ſubiungit de operatione bonorum in ipſo uſu huius miniſterii. Et ponitur triplex bonum, quod facit contra triplex malum. Primum bonum (c) eſt contra malum doctrinæ; ſecundum contra malum operationis; tertium contra malum intentionis. Contra malum doctrinæ, quod debet vitari, facit bonum manifeſtæ veritatis; & quantum ad hoc dicit: *In mani-*

(a) *Al.* Abiicientes. (b) *Al.* ſicut in intentione recta. (c) Al. *omittitur* eſt.

niſeſtatione veritatis; quaſi dicat: Non deficimus, ſed vitantes mala ambulamus, & proficimus *in manifeſtatione veritatis*; ideſt, veritatem puram manifeſtamus. Ioan. XVIII. 37. „ Ad hoc natus ſum ut teſtimonium „ perhibeam veritati. " Eccli. XXIV. 31. „ Qui elucidant me, vitam æternam habe- „ bunt. " Contra malum operationis faciunt bona opera; & quantum ad hoc dicit: *Commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo*. Et hoc non facimus, dicendo de nobis bona (quia non de facili creditur ei qui ſeipſum commendat) ſed operando bona: quia talia opera facimus ut ex ipſis operibus reddamus noſmetipſos commendabiles *ad omnem conſcientiam hominum*. I. Petr. II. 12. „ Converſationem „ veſtram inter Gentes habentes bonam. " Contra malum intentionis facimus bonum, reddendo nos commendabiles, non ſolum ad omnem conſcientiam hominum, ſed etiam *coram Deo*, qui intuetur corda. Infra X. 18. *Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat*. Rom. XII. 17. „ Providentes bona, non ſolum „ coram Deo, ſed etiam coram omnibus „ hominibus. " Et ſecundum Auguſtinum in Gloſſa, Apoſtolus implet in hoc mandatum Domini, Matth. V. 16. „ Sic „ luceat lux veſtra coram hominibus, ut „ videant opera veſtra bona, & glorificent „ Patrem veſtrum qui in cælis eſt. " Item VI. 1. „ Attendite ne iuſtitiam veſtram fa- „ ciatis coram hominibus. " Primum in hoc quod dicit, *Commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum*; ſecundum vero in hoc quod dicit, *Coram Deo*. Rom. II. 28. „ Non enim qui in manifeſto, Iu- „ dæus eſt. " Vel poteſt totum hoc magis ſecundum continuationem litteræ legi ſic, ut dicatur: *Ideo habentes hanc adminiſtrationem, iuxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, non deficimus*, ſupple, bene operando, *ſed abdicamus occulta dedecoris*. Et iterum *non deficimus in manifeſtatione veritatis*; ſervato tamen eodem modo exponendi, ſicut in prima lectura.

LECTIO II.

QUod ſi etiam opertum eſt Evangelium noſtrum, in his qui pereunt eſt opertum; in quibus Deus huius ſæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, qui eſt imago Dei. Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Ieſum Chriſtum Dominum noſtrum; nos autem ſervos veſtros per Ieſum: quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris ad illuminationem ſcientiæ claritatis Dei in facie Chriſti Ieſu.

HIc conſequenter Apoſtolus reſpondet cuidam tacitæ obiectioni. Poſſet enim dici ſibi ab aliquo: Tu dicis, quod non deficis in manifeſtatione veritatis Chriſti; ſed hoc non videtur, quia multi contradicunt tibi. Huic ergo quæſtioni reſpondet, & circa hoc duo facit: primo enim reſpondet quæſtioni prædictæ; ſecundo excludit quoddam dubium, quod videtur ex reſponſione ſua ſequi, ibi, *Non enim noſmetipſos prædicamus*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit quibus occultatur veritas Chriſti; ſecundo occultationis cauſam aſſignat, ibi, *In quibus Deus huius ſæculi excæcavit mentes infidelium*; tertio oſtendit quod hoc non eſt ex defectu veritatis Evangelii, ut occultetur, ibi, *Ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii*. Dicit ergo: Dixi, quod non deficimus in manifeſtatione. *Quod*, ideſt ſed, *ſi Evangelium noſtrum*, quod ſcilicet nos prædicamus, *eſt opertum*, ideſt occultum, non eſt opertum omnibus, ſed illis tantum *qui pereunt*, ſcilicet præbendo impedimentum, ne eis manifeſtetur. I. Cor. I. 18. „ Verbum crucis pereuntibus ſtulti- „ tia eſt; iis autem qui ſalvi fiunt, ideſt „ nobis, Dei virtus eſt. " Cauſa ergo huius occultationis eſt, non ex parte Evangelii, ſed propter eorum culpam, & malitiam: & hoc eſt quod ſubdit: *In quibus Deus huius ſæculi excæcavit mentes infidelium*. Et hoc poteſt exponi tribus modis. Primo modo ſic. *Deus huius ſæculi*; ideſt, Deus qui eſt Dominus huius ſæculi, & omnium rerum, creatione, & natura, iuxta illud Pſal. XXIII. 1. „ Domini eſt terra, & ple- „ nitudo eius, orbis terrarum, & univer- „ ſi qui habitant in eo: " *excæcavit mentem infidelium*, non inducendo malitiam, ſed merito, immo demerito præcedentium peccatorum, ſubtrahendo gratiam. Eſa. VI. 10. „ Excæca cor populi huius, & aures „ eius aggrava, & oculos eius claude, ne „ forte videat oculis ſuis, & auribus ſuis

„ audiat, & corde ſuo intelligat, & convertatur, & ſanem eum. “ Unde & præcedentia peccata inſinuat, cum dicit, *Infidelium*, quaſi infidelitas eorum fuerit cauſa huius excæcationis. Secundo modo ſic. *Deus huius ſæculi*, ideſt diabolus, qui dicitur Deus huius ſæculi, ideſt ſæculariter viventium, non creatione, ſed imitatione, quia ſæculares eum imitantur. Sapient. II. 25. „ Imitantur eum qui ſunt „ ex parte illius. “ Et hic excæcat ſuggerendo, trahendo, & inclinando ad peccata. Et ſic quando iam ſunt in peccatis, operiuntur in tenebris peccatorum, ne videant. Epheſ. xIv. 18. „ Tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei. “ Tertio modo ſic. Deus habet rationem ultimi finis, (*a*) & complementi deſideriorum totius creaturæ. Unde quidquid aliquis ſibi pro fine ultimo conſtituit, in quo eius deſiderium quieſcit, poteſt dici Deus illius. Unde cum habes pro fine delicias, tunc deliciæ dicuntur Deus tuus. Similiter etiam ſi voluptates carnis, vel honores. Et tunc exponitur ſic. *Deus huius ſæculi*, ideſt illud quod homines ſæculariter viventes ſibi pro fine conſtituunt, utputa voluptates, vel divitiæ, & huiuſmodi. Et hic Deus excæcat mentes, inquantum impedit ne homines lumen gratiæ hic, & gloriæ in futuro videre poſſint. Pſalm. lvII. 9. „ Supercecidit ignis „ (ſcilicet concupiſcentiæ) (*b*) & non viderunt ſolem. “ Sic ergo excæcatio infidelium non eſt ex parte Evangelii, ſed ex culpa infidelium; & ideo ſubdit: *Ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti*. Ubi ſciendum eſt, quod Deus Pater eſt fons totius luminis. I. Ioan. I. 5. „ Deus „ lux eſt, & tenebræ in eo non ſunt ullæ. “ Ex hoc autem fontanoſo lumine derivatur imago huius luminis, ſcilicet Filius Verbum Dei. Hebr. I. 3. „ Qui cum „ ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ „ eius. “ Hic ergo ſplendor gloriæ, imago fontanoſæ lucis, carnem noſtram accepit, & multa glorioſa, & divina in hoc mundo opera fecit. Declaratio igitur huius lucis eſt Evangelium; unde & Evangelium dicitur notitia claritatis Chriſti; quæ quidem notitia virtutem habet illuminativam. Sapient. vI. 13. „ Clara eſt, & quæ num„ quam marceſcit ſapientia. “ Et quidem, quantum eſt de ſe, in omnibus refulget, & omnes illuminat; ſed illi qui præbent impedimentum, non illuminantur: & hoc eſt quod dicit: Ideo *excæcavit mentes infidelium, ut ſcilicet non effulgeat in eis*, ſcilicet in mentibus infidelium, licet in ſe effulgens ſit, *illuminatio Evangelii* illuminantis: quod quidem eſt illuminans, quia eſt gloria Chriſti, ideſt claritas. Ioan. I. 14. „ Vi„ dimus gloriam eius, gloriam quaſi Uni„ geniti a Patre. “ Quæ quidem gloria provenit Chriſto ex eo quod *eſt imago Dei*. Coloſſ. I. 15. „ Qui eſt imago inviſibilis „ Dei. “

Nota ſecundum Gloſſam, quod Chriſtus perfectiſſima imago Dei eſt. Nam ad hoc quod aliquid perfecte ſit imago alicuius, tria requiruntur; & hæc tria perfecte ſunt in Chriſto. Primum eſt ſimilitudo; ſecundum eſt origo; tertium eſt perfecta æqualitas. Si enim inter imaginem & eum cuius eſt imago, eſſet diſſimilitudo, & unum non oriretur ex alio; ſimiliter etiam ſi non ſit æqualitas perfecta, quæ eſt ſecundum eamdem naturam; non eſſet ibi perfecta ratio imaginis. Nam ſimilitudo Regis in denario non perfecte dicitur imago Regis, quia deeſt ibi æqualitas ſecundum eamdem naturam; ſed ſimilitudo Regis in filio dicitur perfecta imago Regis, quia ſunt ibi illa tria quæ dicta ſunt. Cum ergo iſta tria ſint in Chriſto Filio Dei, quia ſcilicet eſt ſimilis Patri, oritur a Patre, & æqualis eſt Patri; maxime, & perfecte dicitur imago Dei.

Conſequenter cum dicit, *Non enim noſmetipſos prædicamus*, removet Apoſtolus quoddam dubium. Poſſet enim aliquis contra prædicta dicere Apoſtolo: Supra dixiſti, Evangelium veſtrum eſſe opertum; modo dicis, Evangelium Chriſti illuminare. Si ergo detur quod Evangelium Chriſti ſit illuminans, non poteſt hinc ſequi quod opertum ſit Evangelium veſtrum. Et ideo ad hoc removendum, duo facit. Primo oſtendit quod idem eſt Evangelium ſuum & Chriſti; ſecundo oſtendit unde ſit quod Evangelium ſuum ſit illuminativum, ibi, *Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris*. Dicit ergo primo: Dico, quod manifeſtatio claritatis Chriſti eſt Evangelium Chriſti, & noſtrum: noſtrum quidem, tamquam per nos prædicatum; Chriſti vero, tamquam in ipſo Evangelio prædicati. Et hoc eſt quod *non prædicamus noſmetipſos*; ideſt, non commendamus nos, nec ad nos, ideſt ad laudem, vel lucrum noſtrum, convertimus prædicationem noſtram, ſed ad Chriſtum totum referimus, & laudem eius. I. Corinth. I. 23.

(*a*) *Al.* & complementum. (*b*) *Al.* ut non viderent ſolem.

23. „ Nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum. “ Pſalm. lxxii. 28. „ Ut annuntiem omnes prædicationes tuas (non „ meas) in portis filiæ Sion. “ *Sed Ieſum Dominum noſtrum; nos autem ſervos veſtros per Ieſum*; quaſi dicat: Ieſum prædicamus ut Dominum; nos autem ut ſervos. Et huius ratio eſt; quia principaliter quærimus laudem Chriſti, & non noſtram. Nam ſervus eſt qui eſt propter utilitatem domini. Et inde eſt quod miniſter Eccleſiæ, qui non quærit honorem Dei, & utilitatem ſubditorum, non dicitur verus rector, ſed tyrannus. Nam quicumque bene regit, debet eſſe ſicut ſervus quærens honorem, & utilitatem ſubditorum. Gen. xxv. 23. „ Maior ſerviet minori. “ I. Corinth. ix. 19. „ Cum eſſem liber, omnium veſtrum me „ ſervum feci. “

Conſequenter cum dicit, *Quoniam Deus, qui dixit de tenebris lucem ſplendeſcere, ipſe illuxit in cordibus noſtris*, oſtendit unde Evangelium ſuum habet virtutem illuminativam. Ubi nota ordinem procedendi ſervatum ab Apoſtolo, qui talis eſt. Nos aliquando, ſcilicet antequam converſi eſſemus ad Chriſtum, eramus tenebroſi ſicut & vos, & alii in quibus non fulget claritas gloriæ Chriſti. Nunc vero, poſtquam Chriſtus vocavit nos per gratiam ſuam ad ſe, tenebræ iſtæ remotæ ſunt a nobis, & iam fulget in nobis virtus gloriæ claritatis Chriſti; & in tantum refulget in nobis quod non ſolum illuminamur ad hoc quod videre poſſimus, ſed etiam quod alios illuminemus. Ex ſpirituali ergo gratia, & abundanti refulgentia claritatis gloriæ Chriſti in nos, habet Evangelium noſtrum virtutem illuminativam; & hoc eſt quod dicit: Dico, quod ideo illuminat Evangelium noſtrum, *quoniam Deus, qui dixit*, ideſt præcepto ſolo fecit, *lucem ſplendeſcere*, quod fuit in ſeparatione elementorum, quando chaos tenebroſum illuminavit per lucem quam fecit: Geneſ. I. 3. „ Dixit, Fiat lux: “ Eccli. xxiv. 6. „ Ego feci ut in cælis oriretur lux indeficiens, “ Iſte, inquam, Deus *illuxit in cordibus*, ideſt in mentibus, *noſtris* prius tenebroſis per abſentiam luminis gratiæ, & obſcuritatem peccati: Luc. I. 7. 9. „ Illuminare his qui in tenebris, & in umbra mortis ſedent. “ *Illuxit*, inquam, non ſolum ut nos illuminaremur, ſed *ad illuminationem*, ideſt ut & alios illuminemus. Epheſ. III. 8. „ Mihi omnium ſanctorum „ minimo data eſt gratia hæc .... illuminare omnes. “ Matth. v. 14. „ Vos eſtis „ lux mundi. “ *Ad illuminationem*, dico, *ſcientiæ*, ideſt ut faciamus alios ſcire. Dico, *Claritatis Dei*, ideſt claræ divinæ viſionis, *in facie Ieſu Chriſti*. Gloſſa: „ Ideſt, „ per Ieſum Chriſtum, qui eſt facies Patris, quia ſine ipſo non cognoſcitur Pater. “ Sed melius dicitur ſic. *Ad illuminationem* (a) *ſcientiæ claritatis Dei*, quæ quidem claritas fulget *in facie Chriſti Ieſu*; ideſt, ut per ipſam gloriam, & claritatem cognoſcatur Chriſtus Ieſus; quaſi dicat: In ſumma ad hoc Deus illuxit nobis ad illuminationem, ut ex hoc Ieſus Chriſtus cognoſcatur, & prædicetur (b) in gentibus.

LECTIO III.

HAbemus autem theſaurum iſtum in vaſis fictilibus; ut ſublimitas ſit virtutis Dei, & non ex nobis. In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur; aporiamur, ſed non deſtituimur; perſecutionem patimur, ſed non derelinquimur; humiliamur, ſed non confundimur; deiicimur, ſed non perimus: ſemper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes, ut & vita Ieſu manifeſtetur in corporibus noſtris.

SUpra tractavit de uſu miniſterii novi teſtamenti quantum ad bona agenda; hic conſequenter tractat de uſu eius quantum ad tolerantiam malorum: & circa hoc duo facit: primo enim oſtendit tolerantiam malorum quæ patiebantur; ſecundo vero hoc manifeſtat, ibi, *Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur*. Circa primum tria facit. Primo ponit cauſam quare tribulationibus exponantur a Deo; ſecundo oſtendit quod in iſtis tribulationibus patienter ſe habeant, ibi, *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur*; tertio vero rationem huius patientiæ aſſignat, ibi,

(a) Al. *ſancta claritatis*. (b) *Al. omittitur præpoſitio* in.

Digitized by Google

ibi, *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes*. Dicit ergo: Deus illuxit mentibus noſtris ad illuminationem aliorum; quae quidem lux eſt maximus theſaurus. Sap. vii. 14. „ Infinitus enim theſaurus eſt hominibus. “ Eſa. xxxiii. 6. „ Divitiæ ſalutis ſapientia, & ſcientia. “ Iſtum autem maximum theſaurum non habemus in pretioſo loco, ſed in re vili, & fictili: & ratio huius eſt, ut ſcilicet Deo efficacia eius tribuatur: & hoc eſt quod dicit: *Habemus theſaurum iſtum*, ideſt lucem illam qua alios illuminamus, *in vaſis fictilibus*, ideſt in corpore fragili, & vili. Pſalm. cii. 13. „ Ipſe cognovit figmentum „ noſtrum. “ Hierem. xviii. 6. „ Sicut lutum „ in manu figuli, ſic & vos in manu mea, „ domus Iſrael. “ Eſa. lxiv. 8. „ Et nunc, „ Domine, Pater noſter es tu, nos vero „ lutum. “ Ideo habemus in vaſis fictilibus, *ut ſublimitas*, iſtius lucis, *ſit virtutis Dei*, ideſt Deo attribuatur, *& non ex nobis* credatur eſſe. Nam ſi eſſemus divites, ſi potentes, ſi nobiles ſecundum carnem; quidquid magnum faceremus, non Deo, ſed nobis ipſis attribueretur. Nunc vero quia pauperes, & contemptibiles ſumus, huiuſmodi ſublimitas Deo, & non nobis attribuitur. Et ideo vult nos Deus contemptui haberi, & tribulationibus exponi. Deut. xxxii. 27. „ Ne dicerent: Manus „ noſtra excelſa, & non Dominus fecit „ hæc omnia: “ & I. Corinth. i. 29. „ Ut non „ glorietur omnis caro in conſpectu eius. “ Sap. xii. 8. (a) „ Miſiſti anteceſſores „ tuos, “ ne dicerent &c.

Conſequenter cum dicit, *In omnibus tribulationem patimur, ſed non anguſtiamur*, oſtendit eorum patientiam in his quæ patiuntur; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit mala quæ patiuntur in generali; ſecundo enumerat ea in ſpeciali, ibi, *Aporiamur, ſed non deſtituimur*. Dicit ergo: Vere habemus hunc theſaurum in vaſis fictilibus: quia *in omnibus tribulationem patimur*; quaſi dicat: Nullus modus tribulandi deeſt nobis. Act. xiv. 21. „ Per multas „ tribulationes oportet nos intrare in re„ gnum Dei. “ Nec mirum, quia, ut dicitur Luc. ult. 26. „ oportuit Chriſtum pa„ ti, & ſic intrare in gloriam ſuam. “ Et licet ſic tribulemur, non tamen anguſtiamur. Et loquitur ad ſimilitudinem viatoris, qui quando non patet ei via qua exeat de aliquo arcto loco, anguſtiatur; quaſi dicat: Homines qui ſolum in mundo confidunt, anguſtiantur, ſi undique a mundo tribulantur: quia non patet eis via remedii, cum non ſperent niſi de mundo. Sed nos, licet tribulemur in mundo, quia tamen confidimus de Deo, & ſperamus in Chriſto, patet nobis via evaſionis, & auxilii a Deo, & ideo non anguſtiamur.

Conſequenter cum dicit, *Aporiamur, ſed non deſtituimur*, enumerat tribulationes in ſpeciali. Sunt autem quatuor in quibus homines conſueverunt tribulari; & in iſtis tribulati ſunt Apoſtoli, ſcilicet in rebus exterioribus, in inquietudine ſtatus, in læſione famæ, & in afflictione proprii corporis. Quantum ergo ad primum dicit: *Aporiamur*, ideſt depauperamur: aporos enim Græce, Latine dicitur pauper; quaſi dicat: Adeo pauperes ſumus ut neceſſaria deſint. I. Corinth. 14. 11. „ Uſque in hanc „ horam eſurimus, & ſitimus. “ *Sed non deſtituimur*, a Deo, qui eſt theſaurus noſter. Divitiæ enim non quæruntur propter ſe, ſed propter ſufficientiam vitæ. Unde homines qui ſine Dei auxilio, & ſpe ſunt, ſi careant divitiis, deſtituuntur; ſed qui ſolum de Deo confidunt, & ſperant, quantumcumque aporiantur, non deſtituuntur. Infra vi. 10. *Tamquam nihil habentes, & omnia poſſidentes*. Sed nec ſufficit, immo cum hoc inquietamur: *Perſecutionem patimur*, ſcilicet de loco ad locum: Matth. x. 23. „ Perſequentur vos: “ *ſed non derelinquimur* a Deo, quin præbeat auxilium. Hebr. ult. 5. „ Non te deſeram, neque „ derelinquam. “ Pſalm. ix. 11. „ Sperent „ in te qui noverunt te, quoniam non de„ reliquiſti quærentes te, Domine. “ Sed & cum hoc lædimur in fama, quia *humiliamur*, ideſt contemnimur, & pro nihilo reputamur. Ioan. xvi. 2. „ Venit hora ut „ omnis qui interficit vos, arbitretur obſe„ quium ſe præſtare Deo. “ Luc. vi. 22. „ Beati eritis cum vos oderint homines. “ Sed quia quando quis contemnitur, & cauſa contemptus ſubeſt, ille qui contemnitur, conſuevit confundi; quando vero cauſa non ſubeſt, non confunditur; & iſtis non ſuberat cauſa contemptus: ideo dicit: *Non confundimur*; quaſi dicat: Quia non ſubeſt cauſa, non curamus. Pſal. xxx. 2. „ In te Domine ſperavi, non confundar „ in æternum. “ Sed quaſi hæc pauca ſint, addit ad tribulationis exaggerationem, dicens: *Deiicimur*, ad mortis pericula; *ſed non*

(a) *Ibi*: „ Miſiſti anteceſſores exercitus tui veſpas, ut illos paulatim exterminarent. “

non perimus, idest a bono non ceſſamus: vel *non perimus*, quia Deus ſubſtentat nos. Iob xi. 17. „ Cum te conſumptum puta„ veris, orieris ut lucifer. " I. Corinth. iv. 13. „ Tamquam purgamenta huius mun„ di facti ſumus. " Pſal. xliii. 22. „ AEſti„ mati ſumus ſicut oves occiſionis. "

Conſequenter cum dicit, *Semper mortificationem Ieſu Chriſti in corpore noſtro circumferentes*, ſubdit rationem huius patientiæ. Circa quod ſciendum eſt, quod in Chriſto talis fuit proceſſus. Nam a principio ſuæ conceptionis carnem habens paſſibilem, & paſſus, & mortuus fuit; ſed tamen interius vivebat ſpirituali vita. Poſt reſurrectionem vero illa ſpiritualis, & glorioſa vita uſque ad corpus derivata eſt, & factum eſt ipſum corpus glorioſum, & immortale: quia „ Chriſtus reſurgens ex mortuis, iam non „ moritur, mors illi ultra non dominabi„ tur: " Rom. vi. 9. Unde ex hoc accipitur duplex ſtatus in corpore Chriſti, ſcilicet mortis, & gloriæ. Et ideo dicit, quod ideo pericula mortis, & paſſiones patienter ſuſtinemus, ut perveniamus ad glorioſam vitam: & hoc eſt quod dicit: Ita ſuſtinemus *ſemper*, idest in omnibus, & ubique, *mortificationem* (*a*) *Ieſu*, idest propter Ieſum, vel ad ſimilitudinem mortis Ieſu. Galat. ult. 17. „ Stigmata Domini Ie„ ſu in corpore meo porto. " Quia propter veritatem paſſi ſumus, ſicut & Ieſus. *In corpore noſtro*, non ſolum in mente: Pſalm. xliii. 22. „ Propter te mortifica„ mur tota die. " *Ut vita Ieſu*, idest vita gratiæ, quam Ieſus dat; vel vita gloriæ, ad quam Ieſus per paſſiones pervenit: Luc. xxiv. 26. „ Nonne oportuit Chriſtum pati, „ & ita intrare in gloriam? " (*b*) *manifeſtetur*; idest manifeſte appareat etiam inimicis. Dicit ergo: *Manifeſtetur*, in futura ſcilicet reſurrectione, vel etiam nunc, vita gloriæ, *in corporibus noſtris*, non ſolum in animabus. Iud. vii. fractis lagunculis, apparuerunt lucernæ. Et idcirco dicit Ambroſius: „ Non timebat mori propter „ reſurrectionem promiſſam. " *Circumferentes*, idest ubique portantes, & ſuſtinentes: quia quocumque eamus, patimur, & non cedimus. Et hoc ideo, *ut vita Ieſu*, quæ latet nunc in corde noſtro, *in corporibus noſtris manifeſtetur*, quando ſcilicet „ reformabit corpus humilitatis noſtræ „ configuratum corpori claritatis ſuæ: " Phil. iii. 21. Coloſ. iii 3. „ Mortui eſtis, & vita „ veſtra abſcondita eſt cum Chriſto in Deo. „ Cum Chriſtus apparuerit vita veſtra, „ tunc & vos apparebitis cum ipſo in glo„ ria. " II. Timoth. ii. 11. „ Si commortui „ ſumus, & convivemus. "

L E C T I O IV.

SEmper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur propter Ieſum; ut & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali. Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. Habentes autem eumdem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credidi, propter quod locutus ſum: & nos credimus, propter quod & loquimur; ſcientes quoniam qui ſuſcitavit Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit, & conſtituet vobiſcum. Omnia enim propter vos, ut gratia abundans per multos in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei.

POſita patientia Apoſtolorum in malis, & cauſa patientiæ oſtenſa, hic Apoſtolus conſequenter manifeſtat ea: & primo manifeſtat id quod dixit de ſpe gloriæ; ſecundo vero id quod dixit de ſua (*c*) patientia, ibi, *Propter quod non deficimus*. Circa primum duo facit. Primo manifeſtat ſpem gloriæ quam habet; ſecundo oſtendit unde hæc ſpes ſibi proveniat, ibi, *Habentes autem eumdem ſpiritum fidei* ... *& nos credimus*. Circa primum tria facit. Primo oſtendit quomodo mortificationem Ieſu in corpore ſuo portet; ſecundo vero manifeſtat quomodo portet vitam Ieſu, ibi, *Ut & vita Ieſu manifeſtetur in carne noſtra mortali*; tertio manifeſtat quid ex hoc ſibi, & aliis proveniat, ibi, *Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis*. Dicit ergo primo: Dico, quod portamus mortificationem in corporibus noſtris, non quod moriamur, ſed quia nos *qui vivimus* corporali vita, vel virtutibus, ſemper *tradimur in mortem*, vel in pericula mortis; & hoc quidem *propter Ieſum*. Pſalm. xliii. 22. „ AEſtimati ſu„ mus

(a) *Al.* deeſt *Ieſu*. (b) Al. omittitur hic, & infra *manifeſtetur*. (c) *Al.* ſapientia.

„ mus ſicut oves occiſionis. “ Qualiter autem vitam Ieſu portemus in corpore, exponit ſubdens: Ita ſcilicet *ut vita Ieſu*, immortalis, & impaſſibilis, *manifeſtetur in carne noſtra*, nunc *mortali*; ita ut caro noſtra mortalis recipiat immortalitatem in reſurrectione. I. Corinth. xv. 53. „ Oportet autem mortale hoc induere immortalitatem. “ Sed ex hoc quid proveniat, ſubdit dicens: *Ergo mors operatur*, ideſt exercet dominium ſuum, *in nos*; *vita autem*, ſcilicet præſens, operatur *in vobis*, quia eſtis in proſperitate, iuxta illud I. Corinth. IV. 10. „ Nos ſtulti propter Chriſtum, vos autem prudentes in Chriſto; nos infirmi, vos autem fortes. “ (*a*) Et mors operatur in nobis magnum bonum, ſcilicet conſecutionem vitæ ſpiritualis: (*b*) Pſalm. cxv. 15. „ Pretioſa eſt in conſpectu Domini mors ſanctorum eius: “ ſed vita terrena quam amatis, operatur in vobis magnum malum, ſcilicet mortem æternam. Proverb. x. 16. „ Opus iuſti ad vitam; fructus autem impii ad peccatum. “ Ioan. XII. 25. „ Qui amat animam ſuam in hoc mundo, perdet eam. “ Vel aliter. Duo fuerunt in Chriſto, mors corporalis, & vita ſpiritualis. Dicit itaque: *Ergo mors in nobis operatur*; quaſi dicat: In nobis non ſolum vita ſpiritualis operatur, inquantum imitamur ſpiritualiter, ſed etiam *mors operatur*; ideſt, propter ſpem reſurrectionis, & propter amorem Chriſti, veſtigia mortis Chriſti in nobis apparent, inquantum paſſionibus mortis exponimur. Pſalm. XLIII. 22. „ Propter te mortificamur tota die. “ Sed in vobis operatur ſolum vita Chriſti, per quam (*c*) vitam fides plantatur in vobis, & vita ſpiritualis.

Unde autem proveniat Apoſtolo hæc ſpes certitudinis, ſubdit dicens: *Habentes autem eumdem ſpiritum fidei ..... & nos credimus*: & circa hoc duo facit. Primo ponit cauſam certitudinis; ſecundo concludit ipſam certitudinem, ibi, *Sientes quoniam qui ſuſcitavit Ieſum, & nos cum Ieſu ſuſcitabit*. Cauſa autem huius certitudinis eſt Spiritus infundens fidem in cordibus eorum: unde primo ponit cauſam hanc; ſecundo vero manifeſtat eam per exemplum, ibi, *Sicut ſcriptum eſt &c.* Dicit ergo: Ex hoc ſperamus, & non deficimus, quia ſumus *habentes eumdem ſpiritum fidei*, quem antiqui habuerunt: quia licet tempora mutata ſint, ſpiritus tamen, & fides non eſt mutata; niſi quod illi credebant Chriſtum venturum, & paſſurum, nos autem credimus ipſum veniſſe, & paſſum fuiſſe. Et hic Spiritus eſt Spiritus ſanctus, qui eſt Spiritus fidei. I. Corinth. II. 11. „ Hæc autem omnia operatur unus atque idem Spiritus, dividens ſingulis prout vult. “ Et ibidem: „ Alteri fides in eodem Spiritu. “ *Hunc ergo Spiritum habentes*, quem antiqui habuerunt, facimus eadem quæ illi, & credimus. Illi autem quid fecerint, dicit Pſalm. cxv. 1. *Credidi*, ſcilicet Deo, & perfecte; & hoc omnes antiqui fecerunt: Hebr. XI. 39. „ Hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt repromiſſionem: “ *propter quod*, ſcilicet credidi, *locutus ſum*, ideſt confeſſus ſum fidem. Roman. x. 10. „ Corde creditur ad iuſtitiam, ore autem confeſſio fit ad ſalutem. “ Quod etiam nos facimus, quia propter hoc quod credimus, loquimur, & confitemur fidem, & prædicamus. Act. IV. 20. „ Non enim poſſumus quæ vidimus, & audivimus non loqui. “ Spiritus ergo ſanctus eſt cauſa huius certitudinis. Ultimo ergo concludit concluſionem intentam, ſcilicet ipſam certitudinem: & primo de ſalute propria; ſecundo de ſalute aliorum, ibi, *Et conſtituet vobiſcum*. Dicit ergo: *Scientes*, ideſt certam ſcientiam habentes, *quoniam qui ſuſcitavit Ieſum*, ideſt Deus Pater, vel tota Trinitas, *& nos cum Ieſu ſuſcitabit*, ut ſcilicet ſumamus eamdem gloriam cum Ieſu: quia cum ſimus membra eius, debemus eſſe cum capite. Ioan. XII. 26. „ Volo, Pater, ut ubi ego ſum, illic ſit & miniſter meus. “ Roman. VIII. 11. „ Qui ſuſcitavit Dominum Ieſum a mortuis, ſuſcitabit & mortalia corpora veſtra, propter inhabitantem Spiritum eius in vobis. “ Et non ſolum ſum certus de ſalute noſtra, ſed etiam de veſtra: quia *conſtituet* nos *vobiſcum*; ideſt, ſimul erimus: quia ſicut nos ſumus membra Chriſti, ita & vos per nos. I. Theſſal. IV. 16. „ Et ſic ſemper cum Domino erimus. “ Matth. XXIV. 28. „ Ubicumque fuerit corpus, illic congregabuntur & aquilæ. “ Et ideo dicit, *Vobiſcum*, ut animet eos ad bonum, inquantum oſtendit eos non eſſe inferiores, ſed pares. Et bene hoc poſſum certe dicere, quia omnia ſunt propter utilitatem veſtram. Nam omnia quæ ſuſtinemus, omnes gratiæ quas recipimus a Deo, ſunt *propter vos*, ſcilicet inſtruendos noſtro exemplo; & hoc ideo, *ut gratia abundans*

(a) *Al.* Ut mors operetur. (b) *Al. omittitur hæc Pſalmorum ſententia.* (c) *Al. deeſt* vitam.

dans a nobis in vos *abundet per multos* (*a*) *in gratiarum actione in gloriam Dei*; idest, multi agant gratiam Deo ſuper beneficio tanto. Epheſ. v. 20. „Gratias agentes Deo „ & Patri ſemper pro omnibus. “

LECTIO V.

PRopter quod non deficimus; ſed licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt renovatur de die in diem. Id enim quod in præſenti eſt momentaneum, & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis, non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur: quæ enim videntur, temporalia ſunt; quæ autem non videntur, æterna ſunt.

POſita patientia quam Apoſtoli habebant in tribulationibus, & præmio quod expectabant manifeſtato, hic conſequenter agit de patientiæ cauſa, & patientiæ modo, ſeu ratione: & circa hoc tria facit: primo enim inſinuat ſanctorum patientiam: ſecundo patientiæ cauſam, ibi, (*b*) *Sed licet is qui foris eſt homo noſter corrumpatur, tamen is qui intus eſt renovatur de die in diem*; tertio patientiæ remunerationem, ibi, *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum ... æternum gloriæ pondus operatur in nobis*. Circa primum intendit oſtendere quod ſanctorum patientia eſt invincibilis; & hoc eſt quod dicit: *Propter quod*, ſcilicet quia ſumus ſcientes quod ſuſcitavit Ieſum a mortuis, & ſuſcitabit nos, & conſtituet vobiſcum, ideo *non deficimus*, ſcilicet in tribulationibus; ideſt, non deducimur ad hoc quod non poſſimus propter Chriſtum amplius ferre, & ſuſtinere. Nam deficere idem eſt quod ferre non poſſe. Hier. xx. 9. „ Defeci, ferre (*c*) non ſuſtinui. “ Cauſa autem quare non deficimus, eſt, quia licet quantum ad aliquid deficiamus, ſcilicet quantum ad exteriorem hominem; tamen quantum ad aliquid ſemper renovamur, ſcilicet quantum ad interiorem hominem: & hoc eſt quod dicit: *Sed licet is qui foris eſt noſter homo corrumpatur, tamen is qui intus eſt renovatur de die in diem*.

Ubi ſciendum eſt, quod occaſione iſtorum verborum hæreticus, Tertullianus nomine, dixit, quod anima rationalis, quæ eſt in hominis corpore, habet corpoream figuram, & membra corporea, ſicut & corpus habet; & hoc dicitur homo interior. Quod quidem falſum eſt. Unde ad intellectum huius verbi, ſciendum eſt, quod etiam ſecundum Philoſophum in Ethic. & ſecundum conſuetudinem loquendi, unumquodque dicitur, eſſe illud quod eſt principalius in ipſo; puta, quia in civitate principalius eſt poteſtas, & concilium, id quod facit poteſtas, & concilium, dicitur tota civitas facere. Principalius autem in homine poteſt aliquid iudicari & ſecundum veritatem, & ſecundum apparentiam. Secundum veritatem quidem principalius in homine eſt ipſa mens: unde ſecundum iudicium ſpiritualium virorum, mens dicitur homo interior: ſecundum apparentiam vero principalius in homine eſt corpus exterius cum ſenſibus ſuis: unde ſecundum iudicium illorum qui tantum corporalia, & ſenſibilia conſiderant, & terrena ſapiunt, quorum Deus venter eſt, corpus cum ſenſibus dicitur homo exterior. Et ideo ſecundum hunc modum loquitur hic Apoſtolus, dicens: *Licet homo noſter*, ſcilicet corpus cum natura ſenſitiva, *corrumpatur*, in tribulationibus, ieiuniis, & abſtinentiis, & vigiliis: Rom. vi. 6. „ Vetus homo noſter ſimul crucifi„ xus eſt: “ Habac. iii. 16. „ Ingrediatur „ putredo in oſſibus meis, & ſubter me „ ſcateat: “ *tamen is* homo *qui intus eſt*, ſcilicet mens, ſeu ratio, munita ſpe futuri præmii, & firmata munimine fidei, *renovatur*. Quod ſic intelligendum eſt. Vetuſtas enim eſt via ad corruptionem: Hebr. viii. 13. „ Quod antiquatur, & ſeneſcit, „ prope interitum eſt. “ Natura autem humana fuit in integritate condita: & ſi in illa integritate permanſiſſet, ſemper eſſet nova; ſed per peccatum incepit corrumpi: quo fit quod quidquid conſecutum eſt, ſicut ignorantia, difficultas ad bonum, & pronitas ad malum, pœnalitas, & alia huiuſmodi, totum pertinet ad vetuſtatem. Cum ergo natura humana huiuſmodi peccatum

(a) Al. omittitur *in gratiarum actione*. (b) Al. *Non contemplantibus nobis &c.* (c) *Ibi* non ſuſtinens.

Digitized by Google

catum ſequentia deponit, tunc dicitur renovari. Quæ quidem depoſitio hic incipit in ſanctis, ſed perfecte conſummabitur in patria. Hic enim deponitur vetuſtas culpæ: nam ſpiritus deponit vetuſtatem peccati, & ſubiicitur novitati iuſtitiæ: hic intellectus deponit errores, & aſſumit novitatem veritatis: & ſecundum hoc *is qui intus eſt* homo, ſcilicet anima, *renovatur*. Epheſ. IV. 23. „ Renovamini ſpiritu men„ tis veſtræ. “ Sed in patria tolletur etiam vetuſtas pœnæ: unde ibi erit conſummata renovatio. Pſalm. CII. 5. „ Renova„ bitur ut aquilæ iuventus tua. “ Sed quia ſancti quotidie proficiunt in puritate conſcientiæ, & in cognitione divinorum, ideo dicit, *De die in diem*. Pſalm. LXXXIII. 7. „ Aſcenſiones in corde ſuo diſpoſuit. “ Sic ergo patientia eſt invincibilis, quia renovatur de die in diem.

Tertium principale, ſcilicet huius patientiæ cauſa, eſt recogitatio præmii, quæ eſt efficaciſſima: quia, ſecundum Gregorium, recogitatio præmii diminuit vim flagelli: & hoc eſt quod dicit: *Id enim quod in præſenti eſt momentaneum, & leve tribulationis noſtræ, ſupra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus operatur in nobis*; quaſi dicat: Nihil ſunt tribulationes quas hic patimur, ſi reſpiciatur ad gloriam quam ex eis conſequimur. Unde comparat ſtatum ſanctorum qui ſunt in vita iſta, ad ſtatum eorum qui ſunt in patria, & ponit quinque in utroque ſtatu correſpondentia ſibi invicem. Nam primo ſtatus iſtius vitæ in ſanctis eſt ſtatus, quantum in ſe eſt, parvus, & quaſi imperceptibilis: unde dicit, *Id*, ideſt minimum. Eſa. LIV. 7. „ Ad punctum, in „ modico dereliqui te. “ Item tranſitorium; unde dicit, *In præſenti*, ideſt in vita iſta, quæ eſt in afflictionibus, & ærumnis. Iob VII. 1. „ Militia eſt vita hominis ſuper „ terram. “ Item temporis brevitas: unde dicit, *Momentaneum*. Eſa. LIV. „ In mo„ mento indignationis abſcondi faciem „ meam paruumper a te. “ Nam totum tempus huius vitæ comparatum ad æternitatem, non eſt (*a*) niſi momentaneum. Item eſt levis; unde dicit, *Leve*. Nam licet ſupra I. 8. dicatur, *Gravati ſumus ſupra modum*, quia ſcilicet grave eſt corpori, tamen ſpiritui caritate ferventi leviſſimum eſt. Auguſtinus: „ Omnia gravia & „ immania, facilia & prope nulla facit a„ mor. “ Item eſt pœnoſus; & ideo dicit, *Tribulationis*. Mich. VII. 9. „ Iram Do„ mini portabo, quoniam peccavi ei. “ Sed quantum ad ſtatum beatitudinis ponit quinque: quia contra hoc quod dicit *id*, ponit *ſupra modum*, ideſt ſupra menſuram. (*b*) Rom. VIII. 18. „ Exiſtimo quod non „ ſunt condignæ paſſiones huius temporis „ ad futuram gloriam. “

Sed contra. Matth. XVI. 27. „ Reddet „ unicuique iuxta opera ſua. “ Non ergo ſupra menſuram. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod ly (*c*) *iuxta* non deſignat æqualitatem quantitatis, ut ſcilicet quantum quis meruit, tantum præmietur; ſed deſignat æqualitatem proportionis, ut ſcilicet qui plus meruit, plus præmii accipiat.

Item contra id quod dicit, *In præſenti*, ponit, *In ſublimitate*, ideſt in ſtatu ſublimi abſque perturbatione. Eſa. LVIII. 14. „ Suſtollam te ſuper altitudinem nubium. “ Contra id quod dicit *momentaneum*, ponit *æternum*. Eſa. XXXV. 10. „ Lætitia ſempi„ terna ſuper capita eorum. “ Contra id quod dicit *leve*, ponit *pondus*. Et dicit *pondus* propter duo. Pondus enim inclinat, & trahit ad motum ſuum quæ ſubſunt ſibi. Sic gloria æterna erit tanta quod totum hominem faciet glorioſum, & in anima, & in corpore: nihil erit in homine quod non ſequatur impetum gloriæ. Vel dicitur *pondus* propter pretioſitatem. Nam pretioſa ſolum ponderari conſueverunt. Contra hoc quod dicit *tribulationis*, ponit *gloriæ*. Vel hoc quod dicit *gloriæ*, poteſt eſſe commune ad alia quatuor quæ de ſtatu patriæ dicuntur; hoc vero quod dicit *tribulationis*, ad quatuor quæ de ſtatu præſentis vitæ dicta ſunt. *Operatur*, ſupra id ſcilicet quod tribulationes patimur: nam hæc ſunt cauſa, & meritum quare Deus iſtam gloriam nobis conferat. Eſt ergo ſanctorum patientia invincibilis, eorum remuneratio ineffabilis; ſed remunerationis eorum recompenſatio recta, & delectabilis: unde dicit: *Non contemplantibus nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur*; quaſi dicat: Licet hæc quæ ſperamus ſint futura, & interim corpus noſtrum corrumpatur; nihilominus tamen renovamur, quia non attendimus ad iſta temporalia, ſed ad cæleſtia: & hoc eſt quod dicit: *Operatur in nobis pondus gloriæ*: nobis, dico, *non contemplantibus*, ideſt non attendentibus ad *ea quæ videntur*, ideſt ad terrena, ſed ad ea *quæ non videntur*, ſcilicet cæleſtia. Philip. III. 13. „ Quæ retro ſunt „ obliviſcens, ad ea vero quæ ſunt priora, „ extendens meipſum. “ I. Corinth. II. 9. „ Ocu-

(a) *Al.* niſi ſicut momentum. (b) *Al. omittitur ſequens Apoſtoli ſententia*. (c) *Al.* *ſed*.

„ Oculus non vidit, nec auris audivit, nec „ in cor hominis aſcendit, quæ præparavit „ Deus iis qui diligunt illum. “ Et quare cæleſtia contemplamur ? Quia ea *quæ videntur*, ideſt terrena, *ſunt temporalia*, & tranſitoria ; ea autem *quæ non videntur*, ſcilicet cæleſtia, *ſunt æterna*. Eſa. Ii. 6. „ Salus autem mea in ſempiternum erit. “

CAPITIS QUINTI

LECTIO I.

SCimus autem quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis diſſolvatur, quod ædificationem ex Deo habemus, domum non manufactam, ſed æternam in cælis. Nam & in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes; ſi tamen veſtiti, & non nudi inveniamur. Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus gravati, eo quod nolumus expoliari, ſed ſuperveſtiri, ut abſorbeatur quod mortale eſt a vita.

POſtquam Apoſtolus commendavit (*a*) miniſterium novi teſtamenti & quantum ad dignitatem, & quantum ad uſum, conſequenter hic commendat illud quantum ad præmium; licet de præmio quantum ad aliquid aliqualiter, & incomplete ſupra tractavit; hic tamen de hoc complete tractat: circa quod tria facit: primo enim agit de præmio; ſecundo vero de præparatione, & præmii ſuſceptione, ibi, *Et ideo contendimus, ſive abſentes, ſive præſentes, placere illi*; tertio vero de cauſa utriuſque, ſcilicet præparationis, & præmii, quod expectatur, ibi, *Omnia autem ex Deo qui nos reconciliavit ſibi per Chriſtum*. Circa primum duo facit. Primo ponit præmium quod expectatur, ſecundo exprimit deſiderium præmii expectati, ibi, *Nam in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes*. Sed quia præmium quod expectatur eſt inæſtimabile, ſcilicet gloriæ cæleſtis, ideo dicit: *Scimus quoniam &c.* quaſi dicat, ſecundum Gloſſam: Vere operatur in nobis pondus gloriæ, quia in corporibus erit hæc gloria, non tantum in animabus: *enim*, ideſt quia, *ſcimus*, ideſt certi ſumus, quia iam habemus in ſpe, *quoniam ſi terreſtris domus noſtra*, ideſt corpus. Homo enim, ut dictum eſt, dicitur mens, cum ſit principalius in homine: quæ quidem mens ſe habet ad corpus, ſicut homo ad domum: ſicut enim deſtructa domo non deſtruitur homo eam inhabitans, ſed manet; ſic deſtructo corpore, non deſtruitur mens, ſeu anima rationalis, ſed manet. Corpus ergo terreſtre dicitur *domus habitationis*, ideſt in qua habitamus. Iob IV. 19. „ Qui habitant domos luteas, & terrenum habent fundamentum, conſumentur velut a tinea. “ *Diſſolvatur*, ideſt deſtruatur. *Scimus*, inquam, *quod habemus ædificationem*, ideſt ædificium, *ex Deo*, ideſt paratum a Deo. AEdificium dico *domum non manufactam*, ideſt non opere hominis, nec opere naturæ; ſed corpus incorruptibile, quod aſſumemus: quod quidem non eſt manufactum, quia incorruptibilitas in corporibus noſtris provenit ſolum ex operatione divina. Philip. III. 21. „ Reformabit corpus humilitatis noſtræ configuratum corpori claritatis ſuæ. *Domum æternam*, ideſt domum ab æterno (*b*) nobis præparatam. Eſa. XXXIII. 20. „ Tabernaculum quod nequaquam deſtruetur in cælis. “ Matth. V. 12. „ Merces veſtra copioſa eſt in cælis. “ Hanc autem commutationem, ut ſcilicet pro terreſtri domo habeant cæleſtem deſiderabat Iob, dicens XIV. 14. „ Cunctis diebus quibus nunc milito expecto donec veniat immutatio mea. “

Expoſitio eſt ſecundum Gloſſam; ſed tamen non eſt ſecundum intellectum apoſtolicum, nec præcedentibus, nec ſequentibus concordat. Nam ipſe cum habeat unam materiam continuam, de qua loquitur, non interponit aliam. Et ideo videamus quid intendat Apoſtolus dicere. Sciendum eſt autem, quod Apoſtolus vult hic oſtendere quod ſancti rationabiliter ſuſtinent

(a) *Al.* myſterium. (b) *Al. emittitur* nobis.

Digitized by Google

nent tribulationes, ex quibus vita præſens corrumpitur, quia ex hoc ſtatim perveniunt ad gloriam, non ad glorioſum corpus, ut dicitur in Gloſſa. Et ideo dicit: Ideo ſuſtinuimus, *enim*, ideſt quia, *ſcimus*, ideſt pro certo habemus, *quoniam ſi terreſtris domus noſtra huius habitationis*, ideſt corpus, *diſſolvatur*, ideſt corrumpatur per mortem, *habemus*, ſtatim non in ſpe, ſed in re, meliorem domum, ſcilicet *ædificationem*, *domum non manufactam*, ideſt gloriam cæleſtem, non corpus glorioſum. De hac autem domo dicitur Ioan. xiv. 2. „ In domo Patris „ mei manſiones multæ ſunt. “ Quæ quidem eſt ex Deo non manufacta, quia gloria æterna eſt ipſe Deus. Pſal. xxx. 3. „ Eſto „ mihi in Deum protectorem, & in do„ mum refugii. “ *Et æternam*: ad litteram, quia ipſe Deus æternus. *In cælis*, ideſt in excelſis: quia ſtatim corrupto corpore, anima ſancta conſequitur hanc gloriam, non in ſpe, ſed in re. (*a*) Nam & antequam corpus diſſolvatur, habemus hanc domum in ſpe.

Sic ergo præmium ſanctorum eſt admirabile, & deſiderabile, quia gloria cæleſtis eſt: ideo conſequenter ſubiungit deſiderium ſanctorum ad ipſum præmium, dicens: *Nam in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes.* Ubi tria facit. Primo exprimit deſiderium gratiæ ad præmium ipſum; ſecundo oſtendit quod deſiderium gratiæ retardatur ex deſiderio naturæ, ibi, *Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, ingemiſcimus gravati*; tertio oſtendit quod deſiderium gratiæ vincit deſiderium naturæ, ibi, (*b*) *Audentes igitur ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in corpore, peregrinamur a Domino.* Sed deſiderium gratiæ eſt (*c*) cum fervore: *nam in hoc ingemiſcimus, habitationem noſtram, quæ de cælo eſt, ſuperindui cupientes*; quaſi dicat: Hæc eſt vera probatio quod habemus domum non manufactam: quia ſi deſiderium naturæ non eſt fruſtra, multo minus deſiderium gratiæ fruſtra eſt. Cum igitur nos habeamus ferventiſſimum deſiderium gratiæ de gloria cæleſti, impoſſibile eſt quod ſit fruſtra: & hoc eſt quod dicit: *Ingemiſcimus*, ideſt ingemendo deſideramus, *in hoc*, ſcilicet animæ deſiderio, retardati. Pſal. cxix. 5. „ Heu mihi, quia incolatus meus pro„ longatus eſt. “ *In hoc*, inquam, quod *cupientes ſumus*, ideſt cupimus, *ſuperindui habitationem noſtram*, ideſt fruitionem gloriæ *quæ de cælo eſt*, ideſt cæleſtis; quæ dicitur habitatio, quia in ipſa gloria ſancti habitant ſicut in ſuo conſolatorio. Matth. xxv. 21. „ Intra in gaudium Domini tui. “ Per hoc autem quod dicit, *Superindui*, dat intelligere quod illa domus cæleſtis de qua ſupra dixerat, non eſt aliquid ab homine ſeparatum, ſed aliquid homini inhærens. Non enim dicitur homo induere domum, ſed veſtimentum; domum autem dicitur aliquis inhabitare. Hæc ergo duo coniungit, dicens: *Superindui habitationem*: per quod oſtendit quod illud deſiderium eſt aliquid inhærens, quia induitur; & aliquid continens, & excedens, quia inhabitatur. Sed quia non ſimpliciter dixit, Indui, ſed *ſuperindui*, rationem ſui dicti ſubdit, dicens: *Si tamen veſtiti, & non nudi inveniamur*; quaſi dicat: Si anima indueretur habitatione cæleſti, quod non exueretur habitatione terrena, ideſt non corrumperetur corpus noſtrum per mortem, (*d*) cæleſtis adeptio illius habitationis eſſet ſuperinduitio. Sed quia oportet quod evacuetur habitatione terrena ad hoc quod induatur cæleſti, non poteſt dici ſuperinduitio, ſed induitio ſimplex: & ideo dicit: *Si tamen veſtiti, & non nudi inveniamur*; quaſi dicat: Superindueremur quidem, ſi inveniremur induti, & non nudi. Nudus enim non dicitur ſuperindui, ſed indui tantum. Gloſſa vero aliter exponit de veſtimento ſpirituali, dicens: „ Cupimus ſuperindui, quod „ utique fiet, tamen hac conditione, ſi nos „ *inveniamur veſtiti*, ſcilicet virtutibus, *&* „ *non nudi*, ſcilicet virtutibus. “ De iſtis veſtibus dicitur Coloſſ. iii. 12. „ Induite „ vos, ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti, „ viſcera miſericordiæ, benignitatem, hu„ militatem, modeſtiam, patientiam. “ Quaſi dicat: Nullus ad illam gloriam perveniet, niſi habeat virtutes. Quæ quidem expoſitio non videtur concordare intentioni Apoſtoli. Sic ergo deſiderium gratiæ fervet ad præmium, ſed tamen retardatur a deſiderio naturæ; quod oſtendit cum dicit: *Nam dum ſumus in tabernaculo iſto, ingemiſcimus gravati.* Ubi primo ponit conditionem deſiderii naturalis; ſecundo oſtendit quod etiam hic ſtatus deſiderii naturalis eſt a Deo, ibi, *Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus.* Conditio autem deſiderii eſt naturalis, retardans deſiderium gratiæ: quia vellemus inveniri veſtiti, & non nudi; ideſt, ita vellemus quod anima perveni-

ret

(a) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad illa verba* Sic ergo. (b) Al. *Adverte igitur &c.* (c) *Al.* cum furore. (d) *Al.* ſed cæleſtis.

ret ad gloriam, quod corpus non corrumperetur per mortem. Cuius ratio eſt, quia naturale deſiderium ineſt animæ, eſſe unitam corpori; alias mors non eſſet pœnalis: & hoc eſt quod dicit: *Nam nos qui ſumus in hoc tabernaculo*, ideſt qui habitamus in iſto mortali corpore: II. Petr. 1. 14. „ Scio quod velox ſit depoſitio tabernaculi „ mei: " *ingemiſcimus*; ideſt, intus in corde, non ſolum extra in voce gemimus: Eſa. lix. 11. „ Ut columbæ meditantes „ gememus: " quia durum eſt cogitare mortem; & tamen *gravati*, quaſi aliquo exiſtente contra deſiderium noſtrum, eo quod non poſſumus pervenire ad gloriam, niſi deponamus corpus; quod eſt ita contra naturale deſiderium, ut dicit Auguſtinus, quod nec ipſa ſenectus a Petro timorem mortis auferre potuit. Et ideo dicit: *Eo quod nolumus ſpoliari*, ſcilicet tabernaculo terreno, *ſed ſuperveſtiri*, gloria ſupercæleſti; vel, ſecundum Gloſſam, corpore glorioſo. Sed quia poſſet videri indecens quod corpus ex una parte eſſet corruptibile ex ſui natura, ſi non fuiſſet ante diſſolutum, & ex parte gloriæ eſſet glorioſum; ſubdit modum quomodo fieri vellet, dicens: *Ut abſorbeatur quod mortale eſt a vita*; quaſi dicat: Non ſic ſuperveſtiri volumus quod corpus remaneat mortale, ſed ita quod gloria auferat ex toto corruptionem corporis abſque corporali diſſolutione; & ideo dicit: *Abſorbeatur quod mortale eſt*, ideſt ipſa corruptio corporis, *a vita*, ſcilicet gloriæ. I. Corinth. xv. 54. „ Abſorpta eſt mors in „ victoriam. "

L E C T I O II.

QUi autem efficit nos in hoc ipſum, Deus, qui dedit nobis pignus Spiritus. Audentes igitur ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem) audemus autem; & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Dominum. Et ideo contendimus, ſive abſentes, ſive præſentes, placere illi. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti, ut referat unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum.

HIc oſtendit auctorem ſupernaturalis deſiderii de habitatione cæleſti. Cauſa enim naturalis deſiderii quod nolumus expoliari, eſt quia ſcilicet anima naturaliter unitur corpori, & e converſo. Sed hoc quod cæleſtem inhabitationem ſuperindui cupiamus, non eſt ex natura, ſed ex Deo; & ideo dicit: *Qui autem efficit nos in hoc ipſum, Deus*; quaſi dicat: Volumus ſuperinduere cæleſtem habitationem, ita tamen quod non ſpoliemur terrena; & tamen hoc ipſum quod volumus ſic ſuperveſtiri, efficit in nobis Deus. Philip. 11. 13. „ Deus eſt qui operatur in nobis & „ velle, & perficere, pro bona volunta„ te. " Cuius ratio eſt, quia quamlibet naturam conſequitur appetitus conveniens fini ſuæ naturæ, ſicut grave naturaliter tendit deorſum, & appetit ibi quieſcere. Si autem ſit appetitus alicuius rei ſupra naturam ſuam, illa res non movetur ad illum finem naturaliter, ſed ab alio quod eſt ſupra naturam ſuam. Conſtat autem quod perfrui cæleſti gloria, & videre Deum per eſſentiam, licet ſit rationalis creaturæ, eſt tamen ſupra naturam ipſius. Non ergo movetur rationalis creatura ad hoc deſiderandum a natura, ſed ab ipſo Deo, qui in hoc ipſum efficit nos.

Sed quomodo hoc efficit, ſubdit dicens: *Qui dedit nobis pignus Spiritus*. Circa quod ſciendum eſt, quod Deus efficit in nobis naturalia deſideria, & ſupernaturalia. Naturalia quidem, quando dat nobis ſpiritum naturalem convenientem naturæ humanæ: Geneſ. 11. 7. „ Inſpiravit in faciem eius „ ſpiraculum vitæ: " ſupernaturalia vero dat, quando infundit in nobis ſupernaturalem ſpiritum, ſcilicet Spiritum ſanctum; & ideo dicit: *Dedit nobis pignus Spiritus*, ideſt Spiritum ſanctum cauſantem in nobis certitudinem huius rei, qua deſideramus impleri. Epheſ. 1. 13. „ Signati eſtis Spi„ ritu promiſſionis ſancto, qui eſt pignus „ hereditatis noſtræ. " Dicit autem *pignus*, quia pignus debet tantum valere quantum valet res pro qua ponitur; ſed in hoc differt a re pro qua ponitur, quia pleniori iure poſſidetur res quando iam habetur quam pignus: quia res poſſidetur ut quid ſuum, pignus vero ſervatur, & tenetur, quaſi pro certitudine rei habendæ. Ita eſt de Spiritu ſancto: quia Spiritus ſanctus tantum valet quantum gloria

cęleſtis; ſed differt in modo habendi, quia nunc habemus eum quaſi ad certitudinem conſequendi illam gloriam, in patria vero habebimus ut rem iam noſtram, & a nobis poſſeſſam: tunc enim habebimus perfecte, (*a*) modo imperfecte. Sic ergo retardatur deſiderium gratiæ a deſiderio naturæ. Sed numquid impeditur? Non; ſed deſiderium gratiæ vincit: & hoc eſt quod dicit: *Audentes igitur ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in corpore, peregrinamur a Domino*; quaſi dicat: Duo deſideria ſunt in ſanctis: unum quo deſiderant cęleſtem habitationem; aliud quo nolunt expoliari. Et ſi hæc duo eſſent compoſſibilia, non eſſent contraria, & unum non retardaretur ab alio. Sed Apoſtolus oſtendit ea eſſe incompoſſibilia, & quod oportet quod unum vincat alterum. Unde circa hoc tria facit: primo enim oſtendit incompoſſibilitatem dictorum deſideriorum; ſecundo interponit quamdam probationem, ibi, *Per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem*; tertio oſtendit quod horum vincat, ibi, *Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore*. Incompoſſibilitatem oſtendit cum dicit: *Audentes igitur ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in corpore, peregrinamur a Domino*. Audere, proprie eſt immiſcere ſe in pericula mortis, & non cedere propter timorem. Licet autem ſancti naturaliter timeant mortem, tamen audent ad pericula mortis, & non cedunt timore mortis. Proverb. XXVIII. 1. „ Iuſtus quaſi „ leo confidens. “ Eccli. XLVIII. 13. „ In „ diebus ſuis non pertimuit principem. “ *Et ſcientes*, ſcilicet ſumus hoc, quod confirmat in nobis audaciam, ut pro Chriſto mori non timeamus, *quoniam dum ſumus in hoc corpore* mortali, *peregrinamur*, ideſt elongamur, *a Deo*. Pſal. CXIX. 5. „ Heu mihi, „ quia incolatus meus prolongatus eſt. “ Peregrinamur, inquam, quia ſumus extra patriam noſtram, qui Deus eſt: alias non diceremur peregrinari ab eo. Et hoc non eſt ex natura noſtra, ſed ex eius gratia. Quod autem peregrinamur a Domino, probat cum dicit: *Per fidem enim ambulamus*, ideſt procedimus in vita iſta per fidem, *& non per ſpeciem*, ideſt non per perfectam viſionem. Fidei enim verbum eſt ſicut lucerna a qua illuminamur ad ambulandum in vita iſta. Pſal. CXVIII. 105. „ Lucerna pedibus „ meis verbum tuum, & lumen ſemitis „ meis. “ In patria autem non erit huiuſmodi lucerna, quia „ ipſa claritas Dei „ (ideſt ipſe Deus) illuminabit illam: “ Apoc. XXI. 23. Et ideo tunc per ſpeciem, ideſt per eſſentiam, videbimus eum. Dicit autem: *Per fidem ambulamus*: quia fides eſt de non viſis. „ Eſt enim fides ſubſtantia ſperandarum rerum, argumentum non ap„ parentium: “ Hebr. XI. 1. Quamdiu autem anima corpori mortali unitur, non videt Deum per eſſentiam. Exod. XXXIII. 20. „ Non videbit me homo, & vivet. “ Unde inquantum aſſentimus, credendo his quæ non videmus, dicimur ambulare per fidem, & non per ſpeciem. Sic ergo patet duorum deſideriorum incompoſſibilitas, quia non poſſumus cum hoc corpore ſuperindui cæleſtem habitationem; & probatio huius, quia per fidem ambulamus.

Sequitur conſequenter victoria unius deſiderii de duobus, ſcilicet deſiderii gratiæ, cum dicit: *Audemus autem, & bonam voluntatem habemus magis peregrinari a corpore*: & debet reſumi *Scientes* ſupra poſitum, quia littera ſuſpenſiva eſt; ut dicatur ſic. Hoc, inquam, *ſcientes, quia dum ſumus in hoc corpore peregrinamur a Domino ...... audemus, & bonam voluntatem habemus*. Duo dicit, quorum unum importat repugnantiam quam habet in volendo, quæ fit per timorem mortis. Ubi enim non eſt timor, non eſt audacia. Nam ex appetitu naturæ ſurgit timor mortis, ex appetitu gratiæ ſurgit audacia: ideo dicit, *Audemus*. Aliud importat imperfectionem animi in deſiderando, quia niſi bene *deſideraretur*, non vinceretur timor mortis, *cum ſit* valde naturalis. Et ideo non ſolum oportet audere, ſed bonam voluntatem habere, ideſt cum gaudio velle. Licet enim ſecundum Philoſophum in actu fortitudinis non requiratur gaudium ad perfectionem virtutis, ſicut in aliis virtutibus, ſed ſolum non triſtari; tamen quia fortitudo ſanctorum perfectior eſt, non ſolum non triſtantur in periculis mortis, ſed etiam gaudent. Philipp. I. 23. „ Habens deſiderium diſſolvi, & eſ„ ſe cum Chriſto. “ Sed quid audemus? *Magis peregrinari a corpore*, ideſt removeri a corpore per corporis diſſolutionem, quod eſt contra deſiderium naturæ, *& præſentes eſſe ad Dominum*, ideſt ambulare per ſpeciem, quod eſt deſiderium gratiæ. Hoc deſiderabat qui dicebat Pſalm. XLI. 3. „ Sitivit ani„ ma mea ad Deum (*b*) fontem vivum. “

Et nota, quod hic concludit eadem duo quæ propoſuit (*c*) ſupra in principio, ſcilicet quod *ſi terreſtris domus noſtra huius habita*

(a) *Al.* omittitur modo imperfecte. (b) *Al. deeſt* fontem. (c) *Al.* in principio ſupra ſecundo; *hæc autem verba habentur initio huius capitis.*

Digitized by Google

bitationis diſſolvatur; quod idem eſt quod hic dicit *peregrinari a corpore*: & quod *habemus domum in cælis non manufactam*; (*a*) & hoc idem eſt quod *præſentes eſſe ad Deum*.

Confutatur per hæc verba error dicentium, animas ſanctorum decedentium non ſtatim poſt mortem deduci ad viſionem Dei, & eius præſentiam, ſed morari in quibuſdam manſionibus uſque ad diem iudicii. Nam fruſtra ſancti auderent, & deſiderarent peregrinari corpore, ſi (*b*) ſeparati a corpore non eſſent præſentes ad Deum. Et ideo dicendum eſt, quod ſancti ſtatim poſt mortem vident Deum per eſſentiam, & ſunt in cæleſti manſione.

Sic ergo patet quod præmium quod ſancti expectant, eſt inæſtimabile. Sequitur de præpararione ad præmium, quæ fit per pugnam contra tentationes, & per exercitium bonorum operum; & hoc eſt quod dicit: *Ideo contendimus, ſive abſentes, ſive præſentes, placere illi*. Præparantur autem ſancti ad hoc præmium tripliciter, ſcilicet placendo Deo; ſecundo, proficiendo proximo, ibi, *Scientes autem timorem Dei, hominibus ſuademus*; tertio, abdicando a ſe carnales affectus, ibi, *Itaque nos ex hoc neminem novimus ſecundum carnem*. Deo autem placent, reſiſtendo malis; & ideo dicit: *Ideo*, quia ſcilicet totum deſiderium noſtrum eſt quod ſimus præſentes Deo, *contendimus*, ideſt cum conatu nitimur, ſeu ſtudemus cum pugna, & lucta, contra tentationes diaboli, carnis, & mundi: Luc. XIII. 24. „ Contendite intrare per anguſtam portam: “ *placere illi*, ſcilicet Deo, ad quem deſideramus eſſe præſentes: & hoc, *ſive abſentes, ſive præſentes* illi ſimus: quia niſi ſtudeamus ei placere in vita iſta, dum ſumus abſentes, non poterimus ei placere, nec eſſe ei præſentes in alia vita. Sap. IV. 10. „ Placens Deo factus eſt dilectus. “

Conſequenter cum dicit, *Omnes enim nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti*, ſubdit cauſam quare ſancti contendunt placere Deo: quæ quidem cauſa ſumitur ex conſideratione futuri iudicii, ubi nos omnes manifeſtari oportet. Ponit autem Apoſtolus quinque conditiones futuri iudicii. Primo enim ponit ipſius univerſalitatem, quia nullus excipietur ab illo iudicio; & ideo dicit: *Omnes nos*, ideſt omnes homines, bonos, & malos, magnos, & parvos. Rom. XIV. 10. „ Omnes ſtabimus ante tribunal „ Chriſti. “ Apocal. XX. 12. „ Vidi mortuos, puſillos, & magnos, ſtantes in „ conſpectu agni, & libri aperti ſunt. “

Sed contra hoc obiicitur dupliciter. Primo quia videtur quod infideles non venient ad iudicium: nam qui non credit, iam iudicatus eſt, ut dicitur Ioan. III. Secundo quia quidam erunt ibi ut iudices, Matth. XIX. 28. „ Sedebitis ſuper ſedes duo„ decim, iudicantes duodecim tribus Iſ„ rael. “ Non ergo omnes erunt ante tribunal, ut iudicentur.

Reſponſio. Dicendum, quod in iudicio duo erunt: (*c*) ſcilicet diſcuſſio meritorum; & quantum ad hoc non omnes iudicabuntur: quia illi qui totaliter abrenuntiaverunt ſatanæ, & pompis eius, & per omnia adhæſerunt Chriſto, non diſcutientur, quia iam dii ſunt; illi vero qui in nullo adhæſerunt Chriſto nec per fidem, nec per opera, ſimiliter non indigent diſcuſſione, quia nihil habent cum Chriſto; ſed illi qui cum Chriſto aliquid habent, ſcilicet fidem, & in aliquo receſſerunt a Chriſto, ſcilicet per mala opera, & prava deſideria, diſcutientur de his quæ contra Chriſtum commiſerunt: unde quantum ad hoc ſoli Chriſtiani peccatores manifeſtabuntur ante tribunal Chriſti. Item erit in iudicio prolatio ſententiæ; & quantum ad hoc omnes manifeſtabuntur.

Sed de pueris non videtur, quia dicitur: *Ut referat unuſquiſque propria corporis prout geſſit*: ſed pueri nihil geſſerunt in corpore: ergo &c.

Sed hoc ſolvit Gloſſa: quia non iudicabuntur pro his quæ ipſi geſſerunt per ſe, ſed de his quæ geſſerunt per alios, dum per eos crediderunt, vel non crediderunt; baptizati, vel non baptizati fuerunt. Vel dâmnabuntur pro peccato primi parentis.

Secundo vero ponit iudicii certitudinem. In iudicio hominum multi decipi poſſunt, dum quidam iudicantur mali, qui tamen ſunt boni, & e converſo. Et huius ratio eſt, quia non manifeſtantur corda. Sed in illo iudicio perfectiſſima certitudo erit, quia erit ibi manifeſtatio cordium: unde dicit, *Manifeſtari*. I. Corinth. IV. 5. „ Nolite ante tempus iudicare, quoaduſque „ veniat Dominus; qui & illuminabit abſ„ condita tenebrarum, & manifeſtabit con„ ſilia cordium. “

Tertio ponit iudicii neceſſitatem, quia nec per interpoſitam perſonam, nec per contumaciam poterit quis effugere iudicium il-

(a) *Al.* & hoc quod idem eſt. (b) *Al.* omittitur ſeparati a corpore. (c) *Editio Romana, & duæ Venetæ poſteriores, iam citata*: ſcilicet prolatio ſententiæ, & diſcuſſio meritorum.

illud: unde dicit, *Oportet*, ideſt neceſſarium eſt. Iob xix. 29. „ Scitote eſſe iudicium." Eccli. ult. 14. „ Cuncta quæ fiunt adducet „ Deus in iudicium pro omni errato, ſive „ bonum, ſive malum illud ſit.

Quarto ponit iudicis auctoritatem: unde dicit, *Ante tribunal Chriſti*, ut ſcilicet veniat ad iudicandum homines in eadem forma in qua iudicatus eſt ab hominibus, ut exiſtens in forma humana videatur a bonis, & malis: mali enim non poſſunt videre gloriam Dei. Ioan. v. 27. „ Poteſtatem dedit ei iudicium facere, quia Fi„ lius hominis eſt." Tribunal autem dicit iudiciariam poteſtatem, & ſumptum eſt ab antiqua conſuetudine Romanorum, qui elegerunt tres tribunos plebis, ad quorum officium pertinebat diiudicare exceſſus conſulum, & ſenatorum: & loca iſtorum vocabantur tribunalia.

Quinto ponit iudicis æquitatem: quia ſecundum merita propria, erunt præmia, vel pœnæ: unde dicit: *Ut referat unusquiſque propria corporis, prout geſſit*. Rom. 11. 6. „ Reddet unicuique ſecundum opera ſua." Et dicit, *Corporis*, non ſolum pro his quæ fecit motu corporis, ſed pro his quæ mente geſſit; alias infideles non punirentur. Et ideo cum dicit, *Corporis*, intelligendum eſt, ideſt pro his quæ geſſit dum vixit in corpore.

L E C T I O III.

SCientes ergo timorem Domini, hominibus ſuademus, Deo autem manifeſti ſumus. Spero autem & in conſcientiis veſtris manifeſtos nos eſſe. Non enim iterum commendamus nos vobis, ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis; ut habeatis ad eos qui in facie gloriantur, & non in corde. Sive enim mente excedimus, Deo; ſive ſobrii ſumus, vobis. Caritas enim Chriſti urget nos, æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt, & pro omnibus mortuus eſt Chriſtus; ut & qui vivunt, iam non ſibi vivant, ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit.

OStenſo qualiter ſancti ſe præparant ad præmium æternæ gloriæ placendo Deo, hic oſtendit conſequenter quomodo præparant ſe ad hoc proficiendo proximo; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit ſolicitudinem ſuam quam habet de ſalute proximorum; ſecundo vero huius ſolicitudinis cauſam aſſignat, ibi, *Caritas Chriſti urget nos*. Circa primum tria facit. Primo ponit curam quam habet de ſalute proximorum, perſuadendo eis; ſecundo excludit quamdam falſam ſuſpicionem, ibi, *Non iterum nos vobis commendamus*; tertio oſtendit quod etiam in modo docendi proximorum utilitatem intendat, ibi, *Sive enim mente excedimus, Deo; ſive ſobrii ſumus, vobis*. Circa primum duo facit. Primo ponit ſtudium ſuum de utilitate proximorum; ſecundo manifeſtat hoc, ibi, *Deo autem manifeſtati ſumus*. Dicit ergo: Dico, quod oportet nos manifeſtari ante tribunal Chriſti; & hæc conſideratio inducit homines ad timendum iudicium: & ideo dicit: *Scientes ergo timorem Domini*, ideſt quam pure, & caſte timendus ſit Dominus Ieſus Chriſtus, *ſuademus hominibus*, ut timeant, & credant. Iob xxiii. 16. „ Conſiderans eum timore ſoli„ citor." Hier. x. 7. „ Quis non time„ bit te, o Rex gentium?" Eſa. viii. 13. „ Dominum exercituum ipſum ſanctificate: „ ipſe pavor veſter, & ipſe terror veſter." Sed quia aliquis poſſet dicere, quod non ex conſcientia bona, ſed ex commodo ſuo ſuadebat hominibus; ideo manifeſtat hoc eſſe falſum duplici teſtimonio: ſcilicet Dei: unde dicit: *Deo autem manifeſti ſumus*, quod ſcilicet ex timore Dei loquimur: Deus enim videt intentionem cordis noſtri. Hierem. xvii. 9. „ Pravum eſt cor hominis, & in„ ſcrutabile; & quis cognoſcet illud? Ego „ Dominus ſcrutans cor." Ioan. 11. 25. „ Ipſe ſciebat quid eſſet in homine." Item teſtimonio conſcientiarum ipſorum: unde dicit: *Spero autem & in conſcientiis veſtris manifeſtos nos eſſe*: & vere ſpero, quia ſic me exhibui ut vos ſcire poſſitis nos eſſe probatos; & firmiter hoc tenere, etſi non confiteamini ore. Supra iv. 2. *Commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo*

Conſequenter, quia poſſent credere quod hoc dixerit Apoſtolus ad commendationem propriam, removet hanc ſuſpicionem falſam, dicens: *Non iterum nos commendamus vobis*; ideſt, non dicimus hoc ad commendationem noſtram, ut quaſi iterum velimus

nos

Digitized by Google

nos commendare: ſupra enim III. & etiam I. Corinth. III. aliqua dixerat ad commendationem ſuam: & ideo dicit, *Iterum*. Infra X. 18. *Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt*. Sed hoc dicimus propter utilitatem veſtram; quaſi dicat: *Damus vobis occaſionem gloriandi*, ideſt materiam gloriandi. Pſeudoapoſtoli enim per elationem gloriabantur, dicentes ſe fuiſſe (*a*) doctos ab Apoſtolis qui fuerunt a Domino, ſcilicet a Petro, & Iacobo, qui erant columnæ fidei; detrahentes in hoc Apoſtolo, quaſi non fuerit cum Domino Ieſu, & volentes eius doctrinam deſtruere. Ut ergo & Corinthii haberent in quo gloriarentur contra ipſos pſeudoapoſtolos de gratia Apoſtolo data, ut eos & refellant, & non ſeducantur ab eis, ideo dicit hoc: unde ſubdit: *Ut habeatis ad eos*, ideſt contra eos, vel ad eos reprimendos, quid poſſitis dicere. Ad eos, dico, *qui in facie gloriantur, & non in corde*. Quod tripliciter exponitur ſic. *In facie gloriantur*, ideſt (*b*) in exterioribus obſervantiis legalibus, quia ad litteram docebant ſervare legalia; *& non in corde*, ideſt in virtute Chriſti, quæ eſt in corde, quia in ſpiritualibus; ſicut Apoſtolus, qui in virtute crucis Chriſti dicebat Galat. VI. 14. „ Mihi autem abſit gloriari niſi in cruce „ Domini noſtri Ieſu Chriſti. “ Item *in facie* (*c*) *gloriantur*, ideſt in conſpectu hominum, ſicut hypocritæ faciunt: *& non in corde*, ideſt in teſtimonio conſcientiæ, ſicut Apoſtolus: unde dicit ſupra I. 12. *Gloria noſtra hæc eſt teſtimonium conſcientiæ noſtræ*. Vel *in facie gloriantur*, quia aliqua prætendebant exterius, quæ tamen non ita ſentiebant interius *in corde*, ſcilicet quod dicebant ſe doctos ab Apoſtolis, & quod ſequerentur eorum doctrinam, quam (*d*) tamen nitebantur deſtruere. Patet ergo qualiter Apoſtolus in docendo, proximorum ſalutem procurabat.

Sequitur videre quomodo ipſorum ſalutem procurabat etiam in modo docendi: unde dicit: *Sive enim mente excedimus, Deo; ſive ſobrii ſumus, vobis*. Quod exponitur dupliciter. Uno modo ſic, ut Apoſtolus dicat ſe excedere quando loquitur eis commendando ſe; ſobrium eſſe quando non loquitur de commendatione propria. Secundum hoc dicit: Quocumque modo doceamus, vel eſt honor Dei, vel utilitas proximi: quia ſi *excedimus mente*, ideſt commendamus nos, *Deo* ſcilicet eſt, ideſt ad honorem Dei, vel de ſervando iudicio Dei; *ſive ſobrii ſumus*, ideſt non alta dicamus de nobis, hoc eſt *vobis*, ideſt ad utilitatem veſtram. Sed aliter, & eſt magis litteralis ſenſus. Dico, quod damus vobis occaſionem gloriandi pro nobis: quia nos in omnibus quæ facimus, & etiam in modo faciendi, intendimus bonum veſtrum. Unde ſciendum, quod Apoſtoli ſunt medii inter Deum & populum. Deuter. V. 5. „ Ego ſequeſter & medius „ fui inter Dominum & vos. “ Oportebat ergo quod haurirent a Deo quod effunderent populo; & ideo neceſſarium erat quod quandoque elevarent ſe per contemplationem in Deum ad percipiendum cæleſtia, quandoque conformarent ſe populo ad tradendum quæ a Deo perceperant; & hoc totum in eorum utilitatem cedebat; & ideo dicit: *Sive enim excedimus mente*, ideſt elevamur ad hoc quod percipiamus dona gratiarum, & hoc ut *Deo* ſcilicet uniamur, quod fit per exceſſum rerum temporalium. Pſalm. CXV. 11. „ Ego dixi in ex„ ceſſu meo. “ Dionyſius: „ Eſt enim ex„ taſim faciens divinus amor. “ *Sive ſobrii ſumus*, ideſt commenſuremus nos vobis tradendo divina præcepta, hoc eſt *vobis*, ideſt ad utilitatem veſtram. Sobrietas enim idem eſt quod commenſuratio: bria enim in Græco idem eſt quod menſura. Hæc ſobrietas non opponitur ebrietati quæ eſt de vino, quæ ad bella trahit in terra; ſed opponitur ebrietati quæ eſt a Spiritu ſancto, quæ rapit hominem ad divina, de qua dicitur Cant. V. 1. „ Bibite amici, & inebriami„ ni cariſſimi. “ Nam illa, ſcilicet ſobrietas, eſt propter utilitatem proximi; ſed hæc ebrietas eſt propter amorem Dei. Huiuſmodi autem deſcenſus ſignatus eſt per deſcenſum Angelorum per ſcalam quam vidit Iacob Geneſ. XXVIII. Ioan. I. 51. „ Vide„ bitis cælum apertum, & Angelos Dei „ aſcendentes, & deſcendentes ſupra Fi„ lium hominis. “

Conſequenter cum dicit, *Caritas autem Chriſti urget nos*, ſubiungit Apoſtolus cauſam præmiſſæ ſolicitudinis, quæ quidem eſt caritas Chriſti. Circa hoc autem duo facit. Primo oſtendit ſe urgeri a caritate Chriſti ad procurandam ſalutem proximorum; ſecundo oſtendit unde provocetur caritas Chriſti in ipſo, ibi, *Æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt*. Dicit ergo: Dico, quod ſive excedimus, Deo; ſive ſobrii ſimus, vobis, ideſt ad utilitatem veſtram. Et huius cauſa eſt, quia

cari.

(a) *Al.* ductos. (b) *Al. deeſt præpoſitio* in: *item legitur* interioribus. (c) Al. *glorialantur*. (d) *Al. omittitur* tamen.

Digitized by Google

caritas Chriſti urget nos ad hoc. Et dicit, *Urget*, quia urgere idem eſt quod ſtimulare; quaſi dicat: Caritas Chriſti quaſi ſtimulus ſtimulat nos ad faciendum ea quæ caritas imperat, ut ſcilicet procuremus ſalutem proximorum. Hic eſt effectus caritatis. Rom. VIII. 14. „ Qui ſpiritu Dei „ aguntur (ideſt agitantur) ii ſunt filii „ Dei. “ Cantic. VIII. 6. „ Lampades eius „ ut lampades ignis atque flammarum. “

Unde autem proveniat iſte ſtimulus caritatis, oſtendit conſequenter ſubdens: *Æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt, ergo omnes mortui ſunt*: & primo aſſignat rationem huius; ſecundo exponit, ibi, *Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus*. Dicit ergo: Dico, quod omnia pro vobis facimus, quia *urget nos caritas Chriſti*: quia *æſtimamus quod ſi unus*, ſcilicet Chriſtus, *pro omnibus mortuus eſt*, quod etiam nos ita vivamus, ideſt ad utilitatem veſtram, quod etiam nobis mortui ſimus, ideſt nihil curemus de nobis, ſed de Chriſto, & de his quæ Chriſti ſunt. Et hoc eſt quod dicit, *Si unus*. Rom. V. 8. „ Commendat Deus „ ſuam caritatem in nobis. “ I. Petr. IV 21. „ Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis „ relinquens exemplum, ut ſequamini ve„ ſtigia eius. “ Quod ergo infertur, *Ergo omnes mortui ſunt*, exponitur tribus modis. Primo ut dicatur. *Omnes mortui ſunt*, morte peccati in Adam. Non enim eſſet neceſſarium quod Chriſtus pro omnibus moreretur, niſi omnes mortui fuiſſent morte peccati in Adam. I. Corinth. XV. 22. „ Sic„ ut in Adam omnes moriuntur, ita & in „ Chriſto omnes vivificabuntur. “ Secundo ut dicatur: *Omnes mortui ſunt*, ſcilicet veteri vitæ. Chriſtus enim mortuus eſt ad delenda peccata: ergo omnes debent mori veteri vitæ, ſcilicet peccati, & vivere vita iuſtitiæ. Rom. VI. 10. „ Quod enim mortuus „ eſt peccato, mortuus eſt ſemel; quod au„ tem vivit, vivit Deo. Ita & vos æſti„ mate vos mortuos eſſe peccato, viven„ tes autem Deo in Chriſto Ieſu Domino „ noſtro. “ Tertio, & magis litteraliter. *Ergo mortui ſunt omnes*; ideſt, ita debet ſe quilibet reputare ac ſi eſſet mortuus ſibi ipſi. Coloſſ. III 3. „ Mortui eſtis, & vi„ ta veſtra eſt abſcondita cum Chriſto in „ Deo. “ Et hunc modum exponit conſequenter cum dicit: *Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus*. I. Ioan. II. (*a*) „ Mortuus „ eſt, ut vivamus Chriſto. “ Unde ſubdit: *Ut & qui vivit*, ſcilicet vita naturali, *iam non ſibi vivat*, ideſt non propter ſeipſum, & propter bonum ſuum tantum, *ſed ei qui pro ipſis mortuus eſt, & reſurrexit*, ſcilicet Chriſto; ideſt, totam vitam ſuam ordinet ad ſervitium, & honorem Chriſti. Galat. II. 20. „ Vivo ego iam non ego; „ vivit vero in me Chriſtus. “ Eccli. XXIX. 19. „ Gratiam fideiuſſoris tui ne obliviſca„ ris: dedit enim pro te animam ſuam. “ Et horum ratio eſt, quia unuſquiſque operans ſumit regulam operis ſui a fine. Unde ſi Chriſtus eſt finis vitæ noſtræ, vitam noſtram debemus regulare, non ſecundum voluntatem noſtram, ſed ſecundum voluntatem Chriſti. Sic enim & Chriſtus dicebat, Ioan. VI. 38. „ Deſcendi de cælo, „ non ut facerem voluntatem meam, ſed „ voluntatem eius qui miſit me. “

Nota autem, quod duo dicit, ſcilicet quod mortuus eſt Chriſtus, & quod reſurrexit pro nobis; ubi duo exiguntur a nobis. Quia enim mortuus eſt pro nobis, & nos debemus mori nobis ipſis, ideſt pro ipſo abnegare nos ipſos. Unde dicebat Luc. IX. 23. „ Qui vult venire poſt me, abneget ſe„ metipſum, & tollat crucem ſuam quoti„ die, & ſequatur me: “ (*b*) *quod idem eſt ac ſi diceret*: Moriatur ſibi ipſi. Quia vero Chriſtus reſurrexit pro nobis, & nos debemus ita mori peccato, & veteri vitæ, & nobis ipſis, quod tamen reſurgamus ad novam vitam Chriſti. Rom. VI. 4. „ Quomodo Chriſtus ſurrexit „ a mortuis per gloriam Patris, ita & „ nos in novitate vitæ ambulemus. “ *Et* propter hoc Dominus non dixit ſolum, „ Abneget ſemetipſum, & tollat crucem „ ſuam; “ ſed addidit, „ Et ſequatur me, “ ſcilicet in novitate vitæ, proficiendo in virtutibus. Pſalm. LXXXIII. 8. „ Ibunt de „ virtute in virtutem. “

(a) *Al. Nihil tale ibi; ſed hoc tantum cap. IV. verſ. 9.* „ Filium ſuum unigenitum miſit Deus in mun„ dum, ut vivamus per eum. “ *Simile quid etiam habetur I. Petr. III. 18. his verbis*: „ Quia & Chri„ ſtus ſemel pro peccatis noſtris mortuus eſt, iuſtus pro iniuſtis, ut nos offerret Deo. “ (b) *Al. deeſt* quod idem eſt ac ſi diceret: Moriatur ſibi ipſi.

L E-

L E C T I O IV.

ITaque nos ex hoc neminem novimus ſecundum carnem : & ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum ; ſed nunc iam non novimus . Si qua ergo in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt , ecce facta ſunt omnia nova.

POſito quomodo ſancti præparant ſe ad ſuſceptionem gloriæ cæleſtis , placendo Deo , & proficiendo proximo; hic conſequenter oſtendit quomodo præparant ſe ad hoc idem , abdicando a ſe carnalem affectum ; & circa hoc tria facit . Primo ponit abdicationem carnalis affectus ; ſecundo excludit inſtantiam, ibi, *Et ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum ; ſed nunc iam non novimus* ; tertio concludit intentum, ibi , *Si qua ergo in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt* . Dicit ergo primo : Ex quo ergo adeo certi ſumus de gloria æterna , (*a*) *itaque nos ex hoc neminem ſecundum carnem novimus* . Ubi nota , quod *ſecundum carnem* eſt quædam determinatio , & poteſt dupliciter exponi , ſecundum quod dupliciter conſtructio fieri poteſt. Uno modo ut ly *ſecundum carnem* conſtruatur cum hoc accuſativo *neminem*; & ſic exponit Gloſſa: *Neminem ſecundum carnem*, ideſt carnaliter viventem, *novimus*, ideſt approbamus . Ex quo enim quilibet debet mori , non approbamus eum qui carnaliter vivit. Et hoc modo accipitur caro Roman. VIII. 9. „ Vos „ autem in carne non eſtis , ſed in ſpiri„ tu. “ Alio modo. *Neminem ſecundum carnem* , ideſt ſecundum carnales legis obſervantias viventem, *novimus* , ideſt approbamus . Et hoc modo accipitur caro Phil. III. (*b*) „ Qui confidunt in carne , “ ideſt in carnalibus legis obſervantiis &c. Tertio . *Neminem ſecundum carnem* , ideſt ſecundum carnis corruptionem, *novimus* , ideſt reputamus . Licet enim fideles adhuc carnem corruptibilem gerant , tamen in ſpe iam habent corpus incorruptibile. Unde non reputant ſe ſecundum quod modo carnem corruptibilem habent , ſed ſecundum quod habituri ſunt corpus incorruptibile . Hoc modo accipitur caro I. Corinth. XV. 50. „ Caro, & ſanguis regnum Dei non poſſi„ debunt. “ Alio modo poteſt conſtrui ut ly *ſecundum carnem* conſtruatur cum hoc verbo *novimus*, & ſic eſt ſenſus. Dico, quod ex quo non debemus nobis vivere , ſed ei qui pro nobis mortuus eſt : *itaque nos ex hoc neminem ſecundum carnem novimus*; ideſt, non ſequimur in aliquo carnalem affectum, nec aliquem hoc modo reputamus. Et hoc modo accipitur illud Deuter. XXXIII. 9. „ Qui dixerit patri ſuo, & matri, Neſcio „ vos ; & fratribus ſuis , ignoro vos ; & „ neſcierunt filios ſuos : hi cuſtodierunt „ eloquium tuum , & pactum tuum ſerva„ verunt . “ Et ſic ly *ſecundum carnem* refertur ad cognoſcentem ; ſed in prima expoſitione referebatur ad cognitum.

Quia vero aliquis poſſet dare inſtantiam de Chriſto, quod ſaltem cognoviſſet eum ſecundum carnem ; ideo conſequenter hoc removet , dicens : *Quod ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum ; ſed nunc iam non novimus* .

Circa hoc ſciendum eſt, quod Manichæus adducebat verba iſta pro ſe in fulcimentum ſui erroris . Ipſe enim dicebat , Chriſtum non habuiſſe verum corpus, nec fuiſſe ex ſemine David natum . Et ſic Auguſtinus dicit in Lib. contra Fauſtum. Si quis contra eum allegaret verbum Apoſtoli ad Roman. I. 3. „ Qui factus eſt ei ex ſemi„ ne David ſecundum carnem : “ & iſtud I. Timoth. III. 16. „ Et manifeſte magnum „ eſt pietatis ſacramentum , quod manife„ ſtatum eſt in carne: “ & II. Timoth. II. 8. „ Memor eſto Dominum Ieſum Chriſtum „ reſurrexiſſe a mortuis ex ſemine David, „ ſecundum Evangelium meum : “ reſpondebat, quod Apoſtolus aliquando fuerat huius opinionis , ſcilicet quod fuiſſet ex ſemine David , & quod verum corpus habuiſſet ; ſed poſtea hanc opinionem mutavit , & correxit ſe hic: unde dicebat: *Et ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum* ; ideſt , ſi fuerimus aliquando huius opinionis, quod Chriſtus habuiſſet veram carnem; *ſed nunc iam non novimus*; ideſt, modo mu-

(a) *Al.* ita quod *nos* &c. (b) *Hæc ibi leguntur verſ.* 3. *&* 4. „ Nos enim ſumus circumciſio , qui „ ſpiritu ſervimus Deo , & gloriamur in Chriſto Ieſu , & non in carne fiduciam habentes : quamquam ego habeam confidentiam & in carne . Si quis alius videtur confidere in carne , ego „ magis. “

tavimus iſtam opinionem, & non credimus ita. Quod quidem dupliciter improbat Auguſtinus. Primo quia de eo quod falſo putamus, nullus dicit, Novimus, ſed opinamur. Cum ergo Apoſtolus utatur hic hoc verbo *cognovimus*, videtur quod non aliquando falſo putaverit. Secundo quia ſupra Apoſtolus dicit: *Neminem novimus ſecundum carnem*. Si ergo verum eſſet quod dicit Manichæus, Apoſtolus nullum cognoſceret habere verum corpus, quod eſt falſum.

Eſt ergo falſum quod Manichæus dicit; & ideo aliter exponendum ſecundum veritatem, & dupliciter. Uno modo ut ſumatur hic caro pro corruptione carnis. I. Corinth. xv. 50. „ Caro, & ſanguis re„ gnum Dei non poſſidebunt; neque cor„ ruptio incorruptelam poſſidebit: " & tunc eſt ſenſus: *Et ſi cognovimus* aliquando *Chriſtum ſecundum carnem*, ideſt habere eum carnem corruptibilem ante paſſionem; *ſed nunc iam non novimus*, ſcilicet eum habere carnem corruptibilem: quia Rom. vi. 9. dicitur: „ Chriſtus reſurgens ex „ mortuis iam non moritur; mors illi ul„ tra non dominabitur. Alio modo ſecundum Gloſſam, ut ly *Si* aliquando *ſecundum carnem Chriſtum cognovimus*, referatur ad ſtatum Pauli ante converſionem ad Chriſtum; quod vero ſequitur, *Sed nunc iam non novimus*, referatur ad ſtatum eius poſt converſionem. Et ſic eſt ſenſus. Et ego, & alii Iudæi infideles aliquando, ideſt ante converſionem meam, cognovimus Chriſtum ſecundum carnem, ideſt ſecundum quod carnaliter opinati ſumus de Chriſto, ſcilicet eum eſſe tantum hominem, & quod venit tantum ad carnales obſervantias legis: *ſed iam*, ideſt poſtquam converſus ſum, *non novimus*; ideſt, hæc opinio ceſſavit: immo credo quod ſit verus Deus, & quod non ſit colendus per carnales obſervantias. Unde dicebat Galat. v. 2. „ Si circumcidimi„ ni, Chriſtus nihil vobis proderit. " Poteſt & aliter exponi, ut hoc quod dicit, *Et ſi cognovimus ſecundum carnem Chriſtum*, dicat Apoſtolus in perſona omnium Apoſtolorum Chriſti; & ſic videtur reſpondere ultimæ expoſitioni huius quod dicitur, *Neminem cognovimus ſecundum carnem*. Unde ſciendum eſt, quod Auguſtinus exponens illud Ioan. xvi. 7. „ Expedit vobis ut ego „ vadam: " ubi ratio Domini ad hoc ſubditur: „ Si enim non abiero, Paraclytus non „ veniet ad vos: " dicit, quod hoc ideo erat, quia diſcipuli carnaliter amantes Chriſtum, afficiebantur ad ipſum, ſicut carnalis homo ad carnalem amicum; & ſic non poterant elevari ad ſpiritualem dilectionem, quæ etiam pro abſente multa facit pati. Ut ergo radicaretur in eis affectus ſpiritualis, qui eſt a Spiritu ſancto, & ceſſaret carnalis; dixit eis Dominus (Ioan. xx. 21.) „ Pax vobis. " Hoc ergo Apoſtolus in perſona omnium diſcipulorum commemorans dixit: *Et ſi cognovimus*, ideſt ſi adhæſimus Chriſto aliquando, ſcilicet quando nobiſcum erat præſentia corporali, *ſecundum carnem*, ideſt ſecundum carnalem affectum; *ſed iam non novimus*; ideſt, iam iſte affectus ceſſavit a nobis per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis.

Conſequenter cum dicit, *Si qua igitur in Chriſto nova creatura, vetera tranſierunt*, ex præmiſſis concludit quemdam effectum eſſe conſecutum, ſcilicet novitatis in mundo; & ideo dicit: *Si qua igitur*, ideſt ſi aliqua, *in Chriſto*, ideſt in fide Chriſti, vel per Chriſtum, *nova creatura eſt* facta. Galat. v. 6. „ In Chriſto Ieſu neque præputium, „ neque circumciſio aliquid valet, ſed fi„ des, quæ per caritatem operatur. " Ubi notandum, quod innovatio per gratiam dicitur creatura. Creatio enim eſt motus ex nihilo ad eſſe. Eſt autem duplex eſſe, ſcilicet eſſe naturæ, & eſſe gratiæ. Prima creatio facta fuit quando creaturæ ex nihilo productæ ſunt a Deo in eſſe naturæ; & tunc creatura erat nova, ſed tamen per peccatum inveterata eſt. Thren. iii. 4. „ Vetuſtam fecit pellem meam, & car„ nem meam. " Oportuit ergo eſſe novam creationem, per quam producerentur in eſſe gratiæ: quæ quidem creatio eſt ex nihilo, quia qui gratia carent, nihil ſunt. I. Corinth. xiii. 2. „ Si noverim myſteria omnia, „ & omnem ſcientiam .... caritatem au„ tem non habeam, nihil ſum. " Iob xviii. 15. „ Habitent in tabernaculo illius *ſocii* „ eius qui non eſt, " ideſt peccati. Auguſtinus dicit: „ Peccatum enim nihil eſt, „ & nihil fiunt homines cum peccant. " Et ſic patet quod infuſio gratiæ eſt quædam creatio. *Si ergo aliqua creatura* facta eſt *nova* per ipſum, *vetera tranſierunt* ei. Hoc quidem ſumptum eſt Levit. xxvi. 10. ubi dicitur: „ Novis ſupervenientibus, ve„ tera proiicietis: " ex quo ſic argumentatur. Si omnia nova facta ſunt, & ſecundum legem novis ſupervenientibus vetera ſunt proiicienda: ergo ſi qua creatura eſt, *vetera tranſierunt* ei, ideſt tranſire debent ab eo. Vetera autem, quæ tranſire debent,

Digitized by Google

ſunt legalia. Rom. VII. VI. „ Serviamus „ in novitate Spiritus, & non in vetuſta- „ te litteræ. " Item errores Gentilium. Eſa. XXVI. 3. „ Vetus error abiit. " Item corruptiones peccati. Rom. VI. 6. „ Vetus „ homo noſter ſimul crucifixus eſt, ut de- „ ſtruatur corpus peccati, & ultra non ſer- „ viamus peccato. " Quibus quidem in nobis tranſeuntibus, virtutes contrariæ his vitiis debent in nobis innovari. Apoc. XXI. 5. „ Et dixit qui ſedebat in throno: Ecce no- „ va facio omnia. "

LECTIO V.

OMnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit ſibi per Chriſtum, & dedit nobis miniſterium reconciliationis. Quoniam quidem Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum; & poſuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Chriſto ergo legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos. Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo. Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur iuſtitia Dei in ipſo.

POſtquam Apoſtolus in ſuperioribus tractavit de præmio ſanctorum, & de præparatione ad ſuſceptionem eius; hic conſequenter agit de cauſa utriuſque; & circa hoc tria facit: quia primo oſtendit auctorem omnium prædictorum eſſe Deum; ſecundo commemorat beneficium a Chriſto collatum, ibi, *Qui reconciliavit nos ſibi per Chriſtum*; tertio beneficii uſum, ibi, *Pro Chriſto ergo legatione fungimur*. Dicit ergo: Dixi, quod intendimus ſalutem proximorum, & vetera tranſierunt; ſed hæc omnia ſunt nobis *ex Deo* Patre, vel *ex Deo* auctore. Rom. XI. 36. „ Ex ipſo, & in ipſo, „ & per ipſum ſunt omnia. " Iacob. I. 17. „ Omne datum optimum, & omne donum „ perfectum deſurſum eſt, deſcendens a Pa- „ tre luminum. "

Sequitur beneficium ſuſceptum a Deo, ibi, *Qui reconciliavit nos ſibi per Chriſtum*. Ubi primo ponit ipſum beneficium collatum; ſecundo exponit, ibi, *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi*. Commemorat autem duplex beneficium per Chriſtum collatum. Unum commune, aliud ſpeciale. Commune quidem toti mundo, ſcilicet reconciliationis ad Deum: & hoc eſt quod dicit: *Qui*, ſcilicet Deus Pater, *reconciliavit*, ideſt pacificavit, *nos ſibi*; & hoc *per Chriſtum*, ideſt per incarnatum Verbum. Homines enim erant inimici Dei propter peccatum; Chriſtus autem hanc inimicitiam abſtulit de medio, ſatisfaciens pro peccato, & fecit concordiam. Coloſſ. I. 20. „ Pacificans per ſan- „ guinem crucis eius ſive quæ in terris, „ ſive quæ in cælis ſunt. " Et ideo dicit, *Per Chriſtum*. Rom. V. 10. „ Reconci- „ liati ſumus Deo per mortem Filii eius. " Speciale autem beneficium eſt Apoſtolis collatum, ſcilicet quod ipſi ſint miniſtri huius reconciliationis: unde dicit: *Et dedit nobis*, Apoſtolis vicariis Chriſti, *miniſterium* huius *reconciliationis*. Supra III. 6. *Miniſtros nos elegit novi teſtamenti*. Pſalm. LXXI. 3. „ Su- „ ſcipiant montes (ideſt Apoſtoli) pacem „ populo, " ſcilicet a Domino.

Conſequenter cum dicit, *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto, mundum reconcilians ſibi*, exponit quæ dixit. Primo primum; ſecundo ſecundum, ibi, *Poſuit in nobis verbum reconciliationis*. Dicit ergo: Dico, quod Deus reconciliavit nos ſibi hoc modo. Inimicitiæ enim inter Deum & hominem erant propter peccatum, ut dictum eſt, ſecundum illud Eſa. LIX. 2. „ Peccata veſtra diviſe- „ runt inter vos & Deum veſtrum. " Deſtructo ergo peccato per mortem Chriſti, inimicitiæ iam ſolutæ ſunt; & hoc eſt quod dicit: *Quoniam quidem Deus erat in Chriſto*, per unitatem eſſentiæ. Ioan. XIV. 11. „ Ego in Patre, & Pater in me eſt. " Vel *Deus erat in Chriſto*, per Chriſtum *mundum ſibi reconcilians*. Rom. V. 10. „ Re- „ conciliati ſumus Deo per mortem Filii „ eius. " Et hoc *non reputans illis delicta ipſorum*, ideſt non habens in memoria illorum delicta tam actualia, quam originalia ad puniendum, pro quibus Chriſtus plene ſatisfecit. Et ſecundum hoc dicitur nos reconciliaſſe ſibi, inquantum non imputat delicta noſtra nobis. Pſal. XXXI. 2. „ Beatus „ vir cui non imputavit Dominus pecca- „ tum. " Conſequenter cum dicit, *Et poſuit in nobis verbum reconciliationis*, exponit ſecundum, ſcilicet de beneficio Apoſtolis col-

lato ; quaſi dicat : Hoc modo dedit nobis miniſterium reconciliationis , *quia poſuit in nobis verbum reconciliationis* ; ideſt, dedit virtutem , & inſpiravit in cordibus noſtris , ut annuntiemus mundo , hanc reconciliationem eſſe factam per Chriſtum . Et hoc faciendo inducimus homines ut conforment ſe Chriſto per baptiſmum . Hierem. I. 9. „ Ecce dedi verba mea in ore tuo . “

Conſequenter cum dicit, *Pro Chriſto ergo legatione fungimur* , oſtendit uſum beneficii: & primo quantum ad ſecundum beneficium collatum Apoſtolis; ſecundo quantum ad primum collatum omnibus , ibi , *Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo* . Dicit ergo : Ex quo Deus poſuit verbum reconciliationis , debemus eo uti . (*a*) Hoc eſt ergo quod *fungimur legatione pro Chriſto* ; ideſt, ſumus legati Chriſti . Epheſ. VI. 20. „ Pro quo legatione fungimur in catena „ iſta, ita ut in ipſo audeam, prout oportet me loqui . “ Et idoneitas ad hanc legationem eſt nobis ex virtute Dei , quæ eſt in me ; & ideo dicit : *Tamquam Deo exhortante per nos* : quia Deus qui in nobis loquitur , dat nobis idoneitatem ad hanc legationem. Matth. 10. 20. „ Non vos eſtis „ qui loquimini , ſed Spiritus Patris veſtri „ qui loquitur in vobis . “ Infra XIII. 3. *An experimentum quaritis eius qui in me loquitur, Chriſtus?*

Conſequenter cum dicit , *Obſecramus pro Chriſto, reconciliamini Deo* , ſubdit quantum ad uſum primi beneficii : & primo inducit ad uſum ; ſecundo oſtendit unde adſit nobis facilitas ad ipſum uſum , ibi , *Eum qui non noverat peccatum , pro nobis peccatum fecit* . Dicit ergo : Ex quo Deus fecit reconciliationem , & nos ſumus legati Dei in hoc , *obſecramus pro Chriſto* . Blande alloquitur, cum poſſet imperare . II. Timoth.ult.2. „ Argue , „ obſecra, increpa in omni patientia. “ Ad Philem.8. „ Poteſtatem habens imperandi tibi quod ad rem pertinet ... magis obſecro . “ *Obſecramus* , inquam, *pro Chriſto* , ideſt propter amorem Chriſti , *reconciliamini Deo* .

Videtur autem hoc eſſe contrarium ei quod dicit, quod Deus reconciliavit nos ſibi. Si ergo ipſe reconciliavit , quid neceſſe eſt ut nos reconciliemur? Iam enim reconciliati ſumus.

Ad hoc dicendum , quod Deus reconciliavit nos ſibi , ut cauſa efficiens , ſcilicet ex parte ſua ; ſed ut ſit nobis meritoria , oportet etiam quod fiat reconciliatio ex parte noſtra , & hoc quidem in baptiſmo , & in pœnitentia ; & tunc ceſſamus a peccatis .

Unde autem adſit nobis huiuſmodi facultas reconciliandi Deo , oſtendit ex hoc , ſcilicet quod dedit nobis poteſtatem iuſte vivendi , qua poſſumus abſtinere a peccatis ; & hoc faciendo , reconciliamur Deo : & ideo dicit : *Eum qui non noverat peccatum , pro nobis peccatum fecit* ; quaſi dicat : Bene poteſtis reconciliari , quia Deus , ſcilicet Pater , *eum* , ſcilicet Chriſtum , *qui non noverat peccatum* : I. Petr. II. 22. „ Qui „ peccatum non fecit , nec inventus eſt do- „ lus in ore eius: “ Ioan. VIII. 46. „ Quis „ ex vobis arguet me de peccato ? “ *pro nobis fecit peccatum* . Quod tripliciter exponitur . Uno modo quia conſuetudo veteris legis eſt ut ſacrificium pro peccato peccatum nominetur . Oſeæ IV. 8. „ Pec- „ cata populi mei comedent , “ ideſt oblata pro peccato . Tunc eſt ſenſus . *Fecit peccatum* , ideſt hoſtiam , vel ſacrificium pro peccato . Alio modo quia peccatum aliquando ſumitur pro ſimilitudine peccati , vel pro pœna peccati . Rom. VIII. „ Miſit „ Deus Filium ſuum in ſimilitudinem pec- „ cati , & de peccato (ideſt de ſimilitu- „ dine peccati) damnavit peccatum . “ Et tunc eſt ſenſus . *Fecit peccatum* ; ideſt , fecit eum aſſumere carnem mortalem , & paſſibilem . Tertio modo quia aliquando dicitur hoc eſſe hoc , vel illud , non quia ſit , ſed quia opinantur homines ita eſſe ; & tunc eſt ſenſus : *Fecit peccatum* ; ideſt , fecit eum reputari peccatorem . Eſa. LIII. 12. „ Cum iniquis reputatus eſt . “ Et hoc quidem fecit , *ut nos efficeremur iuſtitia* ; ideſt, ut nos qui peccatores ſumus, efficeremur non ſolum iuſti , immo ipſa iuſtitia, ideſt iuſtificaremur a Deo . Vel *iuſtitia* , quia non ſolum nos iuſtificavit , ſed etiam voluit quod per nos alii iuſtificarentur . *Iuſtitia* , dico, *Dei* , non noſtra ; & (*b*) *in Chriſto* , ideſt per Chriſtum . Vel aliter , ut ipſe Chriſtus dicatur iuſtitia ; & tunc eſt ſenſus: *Ut nos efficeremur iuſtitia* , ideſt ut inhæreremus Chriſto per amorem , & fidem , quia Chriſtus eſt ipſa iuſtitia. Dicit autem , *Dei* , ut excludat iuſtitiam hominis , quæ eſt qua homo confidit de propriis meritis . Rom. X. 3. „ Ignorantes Dei iuſtitiam , & „ ſuam quærentes ſtatuere , iuſtitiæ Dei „ non ſunt ſubiecti . “ *In ipſo* , ſcilicet Chriſto , ideſt per Chriſtum , quia ipſe factus eſt nobis iuſtitia : I. Corinth. I.

CA-

(a) *Al.* Et hoc ergo. (b) Pro *in ipſo* , quod eſt in textu .

CAPITIS SEXTI

LECTIO I.

ADiuvantes autem exhortamur, ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. Ait enim: Tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adiuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile, ecce nunc dies ſalutis. Nemini dantes ullam offenſionem, ut non vituperetur miniſterium noſtrum; ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos, ſicut Dei miniſtros, in multa patientia, in tribulationibus, in neceſſitatibus, in anguſtiis, in plagis, in carceribus, in ſeditionibus, in laboribus, in vigiliis, in ieiuniis.

SUpra Apoſtolus commendavit miniſterium Apoſtolatus; hic conſequenter ipſum miniſterium ſibi commiſſum ad utilitatem ſubditorum exequitur; & circa hoc duo facit. Primo hortatur eos in generali ad omnia quæ communiter ſunt neceſſaria ad bonam vitam; ſecundo hortatur eos de quodam ſpeciali ſuffragio fiendo ſanctis in Hieruſalem, & hoc VIII. cap. ibi, *Notam autem vobis facimus, fratres, gratiam Dei*. Circa primum autem duo facit. Primo hortatur eos ad bona præſentia; ſecundo commendat eos de bonis in præterito factis, & hoc VII. cap. ibi, *Has igitur habentes promiſſiones, cariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus*. Circa primum tria facit. Primo hortatur in generali, quod gratia Dei non utantur in vanum; ſecundo oſtendit gratiam Dei eis eſſe collatam, ibi, *Ait enim: Tempore accepto exaudivi te*; tertio docet eos in ſpeciali modum utendi dicta gratia, ibi, *Nemini dantes ullam offenſionem &c.* Dicit ergo primo: Ex quo facultas adeſt nobis ad bene operandum, & hæc eſt gratia Dei, nos autem ad hoc pro Chriſto legatione fungimur; ideo *adiuvantes*, nos ſcilicet prædicatio nibus, exemplis, & exhortationibus. Prov. XVIII. 19. „ Frater qui adiuvatur a „ fratre, quaſi civitas firma. “ Vel *adiuvantes*, ſcilicet Deum. I. Corinth. III. 9. „ Adiutores Dei ſumus. “

Sed contra. Eſa. XL. 9. „ Quis adiuvit „ Spiritum Domini? “ Non ergo bene dicitur, Adiuvantes Deum. (a) Reſpondeo, quod iuvare Deum poteſt intelligi vel ei vires miniſtrare ad aliquid agendum; & ſic nullus iuvat Deum, nec iuvare poteſt: vel eius mandatum exequi; & ſic ſancti homines Deum iuvare dicuntur, exequendo eius mandata.

Nos, inquam, ſic iuvantes, *hortamur vos*: Rom. XII. 8. „ Qui exhortatur, in exhor„ tando: “ hoc ſcilicet exhortamur, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*; quaſi dicat: Ne receptio gratiæ ſit vobis inutilis, & vacua: quod tunc contingit quando ex perceptione gratiæ quis non ſentit fructum. Qui quidem duplex eſt, ſcilicet remiſſio peccatorum: Eſa. XXVII. 9. „ Hic eſt omnis „ fructus, ut auferatur peccatum: “ & ut homo iuſte vivendo perveniat ad gloriam cæleſtem: Rom. VI. 22. „ Habetis fru„ ctum veſtrum in ſanctificationem. “ Quicumque ergo gratia percepta non utitur ad vitandum peccata, & conſequendum vitam æternam, hic gratiam Dei in vanum recipit. Philip. II. 16. „ Non in „ vacuum cucurri, neque in vacuum labo„ ravi. “ Et ne aliquis dubitaret de perceptione huius gratiæ a Deo, ideo conſequenter Apoſtolus probat eos iam recepiſſe gratiam hanc, vel paratam habere ad recipiendum, dicens: *Ait enim: Tempore accepto exaudivi te*: & circa hoc duo facit. Primo inducit auctoritatem Prophetæ; ſecundo inductam adaptat ad propoſitum, ibi, *Ecce nunc tempus acceptabile*. Dicit ergo primo: Dico, quod paretis vos ad fructuoſe percipiendum gratiam, quæ vobis eſt collata, vel parata: ait enim Dominus per Eſa. XLIX. 8. *Tempore accepto exaudivi te*.

Circa quod ſciendum eſt, quod Dominus dicitur facere nobis gratiam, vel exaudiendo nos in petitionibus noſtris, vel iuvando in operationibus noſtris. Sed exaudit, ut percipiamus quod petimus: Iac. I. 5. „ Si

(a) Al. Reſponſio.

Digitized by Google

„ Si quis indiget ſapientia, poſtulet a Deo, „ qui dat omnibus affluenter: " adiuvat, ut perficiamus quod operamur: Pſal. xciii. 17. „ Niſi quia Dominus adiuvit me, paulo minus habitaſſet in inferno anima „ mea. " Et hæc duplex eſt gratia, præveniens ſcilicet, & cooperans, vel ſubſequens, quæ quidem neceſſaria eſt nobis ad obtinendum.

Et primo gratiam prævenientem, quam optare debemus, ut ſimus accepti Deo. Pſal. xxxi. 6. „ Pro hac orabit ad te omnis „ ſanctus. " Et quantum ad hoc dicit: *In tempore accepto*, ideſt acceptionis, & gratificationis, hoc enim tempore accepto fit quod gratis fit: Rom. iv. 6. „ Beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert iuſtitiam ſine operibus: " *exaudivi te*, ideſt acceptavi te. Vel *tempore accepto*, ideſt in tempore gratiæ; & hoc modo gratia præveniens dicitur illa per quam liberamur a peccatis; gratia vero ſubſequens dicitur per quam virtutes nobis, (*a*) & perſeverantia in bono conferuntur. Secundo neceſſaria eſt nobis gratia cooperans, & hanc petebat Pſal. xvii. 6. „ Et miſericordia eius ſubſequatur me omnibus „ diebus vitæ meæ. " Et quantum ad hoc dicit: *In die ſalutis adiuvi te*: tempus enim ante Chriſtum non fuit dies, ſed nox. Rom. xiii. 12. „ Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. " Sed tempus Chriſti dicitur dies, & non ſolum dies, ſed dies ſalutis. Ante enim non erat ſalus, quia nullus ad finem ſalutis perveniebat, ſcilicet ad viſionem Dei; ſed modo, quando iam nata eſt ſalus in mundo, homines ſalutem conſequuntur: Matth. i. 21. „ Vocabis nomen eius Ieſum: ipſe enim ſalvum „ faciet populum ſuum a peccatis eorum. " Philip. ii. 12. „ Operamini veſtram ſalutem. " Et hoc fit auxilio gratiæ cooperantis, qua per noſtra opera pervenimus ad vitam æternam. Philip. ii. 13. „ Deus „ eſt qui operatur in nobis & velle, & „ perficere pro bona voluntate. "

Conſequenter auctoritatem inductam adaptat ad propoſitum, dicens: *Ecce nunc tempus acceptabile*; quaſi dicat: Hæc quæ dicit Dominus de tempore gratiæ per Prophetam, implentur modo: quia *ecce nunc tempus acceptabile*, ideſt gratificationis, per quam exaudimur a Deo: quia iam venit plenitudo temporis, ſcilicet incarnationis Chriſti, Galat. iv. & hoc quantum ad primam partem auctoritatis. Pſal. lxviii. 14. „ Tempus beneplaciti, Deus. " *Ecce nunc dies ſalutis*, in quo ſcilicet adiuti gratia cooperante poſſumus operari ad conſequendum ſalutem æternam. Ioan. ix. 4. „ Me oportet operari opera eius qui miſit me. " Galat. vi. 10. „ Dum tempus „ habemus, operemur bonum ad omnes. "

Conſequenter cum dicit, *Nemini dantes ullam offenſionem*, docet modum utendi gratia eis collata: & primo in generali, qualiter ſcilicet in vacuum non recipiatur; ſecundo in ſpeciali, ibi, *In multa patientia &c.* Dicit ergo: Sic utendum eſt gratia, ut *dantes nemini ullam offenſionem*. Nam gratia ad duo datur, ſcilicet ad vitandum mala, & ad operandum bona. Et ideo duo docet, ut ſcilicet vitemus mala, & quantum ad hoc dicit: *Nemini dantes ullam offenſionem*: quod poteſt dupliciter exponi. Uno modo ut referatur ad Apoſtolos; quaſi dicat: Nos adiuvantes vos exhortamur. Nos, dico, nemini ullam dantes offenſionem: quia ſi per malam vitam aliquos offenderemus, vituperaretur miniſterium (*b*) noſtrum, & contemneretur prædicatio noſtra. Roman. ii. 24. „ Nomen Dei per „ vos blaſphematur. " Gregorius: „ Cuius „ vita deſpicitur, reſtat ut eius prædicatio contemnatur. " Unde publicus, & famoſus peccator cavere debet ſibi ne prædicet; alias peccat. Pſal. xlix. 16. „ Peccatori autem dixit Deus: Quare tu enarras iuſtitias meas, & aſſumis teſtamentum meum per os tuum? " *Alio modo* ut referatur ad ſubditos; quaſi dicat: Hortamur vos, *ne in vacuum gratiam Dei recipiatis*: vos dico, *nemini dantes ullam offenſionem*, ideſt non facientes aliquid, unde alii ſcandalizentur. I. Corinth. x. 32. „ Sine offenſione eſtote Iudæis, & Gentibus, „ & Eccleſiæ Dei. " Rom. xiv. 13. „ Non „ ponatis offendiculum fratri. " Et ratio huius eſt, *ut non vituperetur miniſterium noſtrum*; ideſt, ita irreprehenſibiliter vos habeatis, ut *miniſterium noſtrum*, ideſt Apoſtolatus noſter, non vituperetur. Quando enim ſubditi male ſe habent, vituperium eſt prælatis. I. Petr. ii. 12. „ Converſationem veſtram inter Gentes habentes bonam. " Vel *ut non vituperetur* commune *miniſterium*, quo ad vos, & nos, qui ſumus miniſtri Dei. Nos, dico, ſumus miniſtri Dei ad exequendum voluntatem eius in nobis, & in aliis; ſed vos ad exequendum voluntatem eius in vobis tantum. Eſa. lxi. 6. „ Vos ſacerdotes Domini vocabimini, „ Mi-

(a) *Al.* ex perſeverantia. (b) *Al. omittitur* noſtrum.

„ Miniſtri Dei noſtri, dicetur vobis. “ Conſequenter cum dicit, *Sed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros*, docet eos modum utendi percepta gratia quantum ad bona operanda. Dicit ergo: Nemini demus ullam offenſionem; *ſed exhibeamus nos*, & vos opere, & ſermone in omnibus quæ ad virtutes pertinent, tales quales debent eſſe miniſtri Dei, ut ſcilicet conformemur nos Deo, faciendo eius voluntatem. Eccli. x. 2. „ Secundum iudicem „ populi, ſic & miniſtri eius. “ I. Corinth. IV. I. „ Sic nos exiſtimet homo ut mini„ ſtros Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum „ Dei. “

Conſequenter cum dicit, *In multa patientia &c.* oſtendit in ſpeciali quomodo nos debemus exhibere ſicut Dei miniſtros in uſu gratiæ collatæ; & hoc quantum ad tria. Primo quantum ad exteriorem operationem; ſecundo quantum ad maiorem devotionem, ibi, *Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii*; tertio quantum ad infidelium vitationem, ibi, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*. Circa primum tria facit, ſecundum tria in quibus conſiſtit operatio exterior. Primo enim conſiſtit in ſufferentia malorum; & quantum ad hoc dicit, *In multa patientia &c.* ſecundo in operatione bonorum; & quantum ad hoc dicit, *In caſtitate &c.* tertio in mutua cooperatione bonorum ad mala; & quantum ad hoc dicit: *Per arma iuſtitiæ a dextris, & a ſiniſtris*. Eſt ergo neceſſaria in malis ſuſtinendis virtus patientiæ: unde dicit, *In multa patientia &c.* Ubi tria facit. Primo inducit ad patientiam; & hoc quia in Pſal. XCI. 15. legitur: „ Bene patientes erunt, „ ut annuntient: & quantum ad hoc dicit, *In multa patientia*. Prov. XIX. II. „ Do„ ctrina viri per patientiam noſcitur. “ Luc. XXI. 19. „ In patientia veſtra poſſidebitis „ animas veſtras. “ Dicit, *In multa*, ideſt propter multas tribulationes quæ occurrunt. Secundo oſtendit (a) materiam patientiæ in generali; & hoc dupliciter: ſcilicet in ſuperventione malorum, unde dicit, *In tribulationibus*: Rom. XII. 12. „ In tribula„ tione patientes: “ Act. XIV 21. „ Per mul„ tas tribulationes oportet nos intrare in „ regnum Dei: “ & in defectu neceſſariorum, unde dicit, *In neceſſitatibus*, ſcilicet eorum quæ ſunt neceſſaria ad vitam. Pſal. XXIV. 17. „ De neceſſitatibus meis „ erue me. “ Tertio oſtendit materiam patientiæ in ſpeciali: & primo in his quæ pertinent ad tribulationes quæ ſunt voluntariæ, & hoc quantum ad tribulationes quæ pertinent ad animam; & ſic dicit, *In anguſtiis*, ſcilicet cordis, quando ſcilicet ſic arctamur adverſis ut non pateat via evadendi. Hebr. XI. 37. „ Anguſtiati, „ afflicti &c. “ Item inquantum ad tribulationes quæ ſunt in corpore; & ſic dicit, *In plagis*, ſcilicet illatis ab aliis, *& carceribus*. Act. XVI. 23. „ Cum multas plagas „ eis intuliſſent miſerunt eos in car„ cerem. “ Infra XI. 23. „ In carceribus „ abundantius, in plagis ſupra modum. “ *In ſeditionibus*, ſcilicet totius populi commoti: Act. XIX. 40. „ Periclitamur argui „ ſeditionis hodiernæ; cum nullus obno„ xius ſit ... concurſus iſtius. “ Secundo in his quæ pertinent ad neceſſitates. Neceſſitas autem aliquando eſt voluntaria; & ſic dicit, *In laboribus*, propria manu operando apud Corinthios, quia avari erant, ne eos gravaret ſumptibus; & apud Theſſalonicenſes, quia erant otioſi, ut daret exemplum exercitii. Act. XX. 34. „ Ad ea quæ mihi „ opus erant, & his qui mecum ſunt, mi„ niſtraverunt manus iſtæ. “ *In vigiliis*, propter prædicationes: infra XI. 27. *In vigiliis, in ieiuniis*: aliquando voluntariis, aliquando involuntariis propter penuriam. I. Corinth. IX. 27. „ Caſtigo corpus meum, „ & in ſervitutem redigo. “

Sed contra eſt quod dicitur Matth. XI. 30. „ Iugum meum ſuave eſt. “ Hic vero dicitur, *In tribulationibus multis &c.* Non ergo ſuave, ſed graviſſimum.

Reſpondeo: Hæc ſunt in ſeipſis aſpera, ſed propter amorem, & interiorem fervorem ſpiritus dulcorantur. Unde Auguſtinus: „ Omnia grandia, & immania, faci„ lia, & prope nulla facit amor. “

(a) *Al.* viam patientiæ.

L E.

Digitized by Google

LECTIO II.

IN caſtitate, in ſcientia, in longanimitate, in ſuavitate, in Spiritu ſancto, in caritate non ficta, in verbo veritatis, in virtute Dei, per arma iuſtitiæ a dextris, & a ſiniſtris, per gloriam, & ignobilitatem, per infamiam, & bonam famam; ut ſeductores, & veraces; ſicut qui ignoti, & cogniti; quaſi morientes, & ecce vivimus; ut caſtigati, & non mortificati; quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes; ſicut egentes, multos autem locupletantes; tamquam nihil habentes, & omnia poſſidentes.

POſitis his quæ pertinent ad tolerantiam malorum, ponit conſequenter ea quæ pertinent ad obſervantiam bonorum. Bonitas autem operis conſiſtit in tribus: in perfectione virtutum, & hoc pertinet ad cor; in veritate locutionis, & hoc pertinet ad os; in virtute operis, & hoc pertinet ad opus. Primo ergo oſtendit Apoſtolus qualiter ſe habeant in his quæ pertinent ad perfectionem virtutum quæ conſiſtunt in corde; ſecundo in his quæ ad virtutem oris, ibi, *In verbo veritatis*; tertio in his quæ pertinent ad perfectionem operis, ibi, *In virtute Dei*. Circa primum ponit quatuor virtutes, & primo virtutem caſtitatis, quæ maximum locum tenet in virtute temperantiæ; & quantum ad hoc dicit, *In caſtitate*, ſcilicet mentis, & corporis. Ubi notandum eſt, quod immediate poſt multos labores, vigilias, & ieiunia ſubdit de caſtitate: quia qui vult habere virtutem caſtitatis, neceſſe habet laboribus dari, vigiliis inſiſtere, & macerari ieiuniis. I. Corinth. IX. 27. „ Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo, ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar. “ Heb. XII. 14. „ Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum. “

Si autem quæratur quare non facit mentionem de aliis virtutibus, niſi ſolum de temperantia, dicendum eſt, quod ſic facit, ſed implicite: quia hoc quod dicit, *In multa patientia, in tribulationibus &c.* pertinet ad virtutem fortitudinis; hoc vero quod dicit, *Per arma iuſtitiæ*, pertinet ad virtutem iuſtitiæ.

Secundo ponit virtutem ſcientiæ: unde dicit, *In ſcientia*. Et ſi quidem ſcientia referatur ad ſcientiam qua aliquis ſcit bene converſari in medio nationis pravæ, & perverſæ; ſic refertur ad virtutem prudentiæ. Si vero ſcientia referatur ad certitudinem, qua fideles certi ſunt de his quæ pertinent ad cognitionem Dei; ſic pertinet ad virtutem fidei. Et utraque neceſſaria eſt Chriſtianis: quia ſine ſcientia primo modo, ſive ſecundo modo accepta, homines de facili ruunt in peccatis. Eſa. V. 13. „ Propterea captivus ductus eſt populus meus, quia non habuit ſcientiam. “ Hierem. III. 15. „ Dabo vobis paſtores iuxta cor meum. “ Tertio ponit virtutem ſpei: unde dicit, *In longanimitate*, quæ pertinet ad perfectionem ſpei. Nihil autem aliud eſt longanimis quam qui arduum aliquod ex ſpe ſemper, ac diu dilatum patienter expectat, & hoc a Spiritu ſancto. Galat. V. 22. „ Fructus autem Spiritus caritas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas &c. “ Coloſſ. I. 11. „ In omni patientia, & longanimitate. “ Quarto ponit virtutem caritatis. Caritas autem duo habet, ſcilicet effectum exteriorem, & interiorem. Sed in effectu exteriori habet ſuavitatem ad proximum: non enim convenit quod aliquis non ſit ſuavis ad eos quos diligit: & ideo dicit, *In ſuavitate*, ideſt dulci converſatione ad proximos, ut ſcilicet blandi ſimus. Prover. XII. 11. „ Qui ſuavis eſt, vivit in moderationibus, & in ſuis monitionibus relinquit contumeliam. “ Eccli. VI. 5. „ Verbum dulce multiplicat amicos, & mitigat inimicos. “ Sed non in ſuavitate mundi, ſed in ea quæ cauſatur ex amore Dei, ſcilicet ex Spiritu ſancto; & ideo dicit, *In Spiritu ſancto*, ideſt quam Spiritus ſanctus cauſat in nobis. Sap. XII. 1. „ O quam bonus, & ſuavis eſt, Domine, ſpiritus tuus in omnibus! “ In effectu autem interiori habet veritatem abſque fictione, ut ſcilicet non prætendat exterius contrarium eius quod habet interius: & ideo dicit, *In caritate non ficta*. I. Ioan. III. 18. „ Non diligamus verbo, neque lingua, ſed opere, & veritate. “ Coloſſ. III. 14. „ Super omnia caritatem habentes. “ Et huius ratio eſt, quia, ut dici-

tur

tur Sap. 1. 5. „ Spiritus ſanctus diſciplinæ „ effugiet fictum. “

Conſequenter oſtendit quomodo ſe habeant in his quæ pertinent ad veritatem oris, ut ſcilicet ſint veraces, & ideo dicit, *In verbo veritatis*, ſcilicet vera loquendo, & prædicando. Quomodo autem ſe habeant in perfectione operis, ſubdit dicens, *In virtute Dei*; ideſt, non in operibus noſtris confidamus, ſed ſolum in virtute Dei, & non in propria. I. Corinth. iv. „ Regnum Dei non eſt in ſermone, ſed in „ virtute. “

Conſequenter cum dicit, *Per arma iuſtitia a dextris, & a ſiniſtris*, oſtendit qualiter ſe habeant in operatione bonorum & malorum, inter bona & mala, proſpera & adverſa; & hoc pertinet ad virtutem iuſtitiæ: & primo oſtendit hoc in generali; ſecundo exponit in ſpeciali. Dicit ergo primo, quod exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros in multa patientia, &, quod plus eſt, *per arma iuſtitia*. Ubi ſciendum eſt, quod iuſtitia ordinat, & facit hominem tenere locum ſuum, *a dextris*, ideſt in proſperis, ut ſcilicet non elevetur, *& a ſiniſtris*, ideſt in adverſis, ut ſcilicet non deiiciatur. Phil. iv. 12. „ Ubique, & in omnibus inſtitutus ſum...ſcio abundare, & „ penuriam pati. “

Conſequenter hoc exponit per partes proſperorum, & adverſorum, dicens: *Per gloriam, & ignobilitatem*. Ubi ſciendum eſt, quod in rebus temporalibus proſperitas, vel adverſitas in tribus conſiſtit: in ſuperbia vitæ, in concupiſcentia carnis, in concupiſcentia oculorum: iuxta illud I. Ioan. ii. 16. „ Omne quod eſt in mundo, aut eſt „ concupiſcentia carnis, aut concupiſcentia „ oculorum, aut ſuperbia vitæ. “ Et hæc proſequitur ordine ſuo: quia primo dicit quomodo ſe habeant in adverſis & proſperis, quæ pertinent ad ſuperbiam vitæ, dicens: *Per gloriam, & ignobilitatem*; ſecundo quomodo ſe habeant in his quæ pertinent ad concupiſcentiam carnis, ibi, *Quaſi morientes, & ecce vivimus*; tertio quomodo ſe habeant in his quæ pertinent ad concupiſcentiam oculorum, ibi, *Sicut egentes, multos autem locupletantes*. Sunt autem duo quæ ad ſuperbiam pertinent, ſcilicet ſublimitas ſtatus, & operum: & ideo dicit, *Per gloriam*, ideſt per ſtatum excellentiæ; quaſi dicat: Exhibeamus nos Dei miniſtros, ſcilicet per (a) Dei gloriam, ideſt in proſperitate. Eſa. xxiii. 9. „ Dominus exercituum cogitavit hoc, ut detraheret ſuperbiam omnis gloriæ, & ad ignominiam „ deduceret univerſos inclytos terræ. “ Et quod Apoſtoli glorioſi appareant, patet Act. xiv. quod Paulus, & Barnabas credebantur eſſe dii. *Et ignobilitatem*, quæ eſt in ſiniſtris; quaſi dicat: Nec in gloria elevemur, nec ſi contemptibiles ſumus, deiiciamur. I. Corinth. i. 28. „ Ignobilia huius mundi elegit Deus, & contemptibilia. “ Quantum ad famam operum dicit: *Per infamiam, & bonam famam*. Ubi ſciendum eſt, quod, ſicut Gregorius dicit, homo non debet ex ſe dare cauſam infamiæ ſuæ, ſed potius debet procurare bonam famam, iuxta illud Eccli. xli. 15. „ Curam habe de bono nomine: “ & hoc propter alios: quia oportet nos bonum teſtimonium habere ad eos quid foris ſunt: I. Timoth. iii. Si vero contingat aliquem incurrere in infamiam iniuſte, non debet eſſe ita puſillanimis ut propter hoc derelinquat iuſtitiam. Si vero ſit in bona fama apud infideles, non debet tamen ſuperbire; ſed debet inter utrumque medio modo incedere. Conſequenter exponit iſta duo quæ poſuit; & primum quam infamiam habuerunt, & oſtendit quod magnam, quia *ut ſeductores, & veraces*; quaſi dicat: A quibuſdam habemur ut ſeductores, a quibuſdam vero habemur ut veraces. Nec mirum, quia etiam de Chriſto alii dixerunt, quia bonus eſt, alii vero quod non, ſed ſeducit turbas, ut dicitur Ioan. vii. Secundo oſtendit quomodo fuerunt glorioſi, & ignobiles, quia *ſicut ignoti, & cogniti*, ideſt approbati a bonis; & incogniti, ideſt deſpecti a malis. I. Corinth. iv. 13. „ Tamquam purgamenta huius mundi facti ſu„ mus. “

Conſequenter proſequitur ea quæ pertinent ad concupiſcentiam carnis; & ponit tria quæ concupiſcit caro. Primo enim concupiſcit longam vitam; & quantum ad hoc dicit, *Quaſi morientes*; ideſt, licet exponamur periculis mortis, infra xi. 23. *In mortibus frequenter*, tamen *ecce vivimus*, virtute, & fide. Et ideo Habac. ii. 4. „ Iuſtus ex fide vivit. “ Pſal. cxvii. 17. „ Non moriar, ſed vivam, & narrabo o„ pera Domini. “ Secundo concupiſcit incolumitatem, & quietem; & quantum ad hoc dicit: *Ut caſtigati, & non mortificati*; quaſi dicat: Licet diverſis flagellis caſtigemur a Domino, non tamen tradit nos morti. Pſalm. cxvii. 18. „ Caſtigans caſtiga-

(a) Al. omittitur Dei.

„ vit me Dominus, & morti non tradidit „ me. " II. Timoth. III. 12. Omnes qui „ pie volunt vivere in Chriſto Ieſu, perſe- „ cutionem patientur. " Tertio concupiſcit gaudium, & iucunditatem; & quantum ad hoc dicit: *Quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes*: quia licet in exterioribus, & quæ ad carnem ſunt, patiamur triſtitiam, & amaritudinem; interius tamen continuum gaudium habemus, quod creſcit in nobis ex conſolationibus Spiritus ſancti, & ſpe remunerationis æternæ. Iacob. I. 2. „ Omne gaudium exiſtimate, fratres mei, „ cum in tentationes varias incideritis. " Ioan. XVI. 20. „ Triſtitia veſtra vertetur „ in gaudium. "

Conſequenter proſequitur de his quæ pertinent ad concupiſcentiam oculorum; & circa hoc ponit duo: quorum unum eſt in comparatione ad alios; & ſecundum hoc proſperum in divitiis eſt quod homo abundet, ita quod poſſit aliis miniſtrare de divitiis ſuis; ſiniſtrum autem in hoc eſt quod homo ſit ita pauper quod oporteat eum ab aliis mendicare. Et ideo dicit, quod in his temporalibus ſumus *ſicut egentes*, ideſt ab aliis accipientes; ſed tamen quantum ad ſpiritualia ſumus *multos locupletantes*. Et non dicit omnes, quia non ſunt omnes locupletari parati. Prover. XIII. 7. „ Eſt quaſi pauper, cum in multis divitiis ſit. " Secundum eſt in comparatione ad ſeipſos, & ſecundum hoc proſperum in divitiis eſt multa poſſidere, ſiniſtrum autem ut nihil penitus habeat; & quantum ad hoc dicit, quod in exterioribus ſunt *tamquam nihil habentes*, ſcilicet in temporalibus, quia omnia dimiſerunt propter Chriſtum: Matth. XIX. 21. „ Si vis perfectus eſſe, vade, & „ vende omnia quæ habes, & da paupe- „ ribus, & habebis theſaurum in cælo; & „ veni, ſequere me. " Sed interius, & in ſpiritualibus *omnia poſſidentes*, ſcilicet per interiorem magnitudinem cordis. Et hoc ideo eſt, quia ipſi vivevant non ſibi, ſed Chriſto; & ideo omnia quæ ſunt Chriſti, reputabant ut ſua. Unde cum Chriſto omnia ſint ſubiecta, omnia poſſidebant, & omnia tendebant in eorum gloriam. (a) Deut. XI. 24 „ Et omnis locus quem calcaverit pes veſter, veſter erit. "

Nota autem circa præmiſſa, quod Apoſtolus utitur in præmiſſis miro modo loquendi. Nam ipſe quaſi ſemper ponit unum contra unum, & temporale contra ſpirituale; ſed tamen in temporalibus ſemper addit quamdam conditionem; puta *ut*, *ſicut*, *quaſi*, *tamquam*; ſed in oppoſito ſpirituali nihil addit. Cuius ratio eſt, quia temporalia ſive ſint mala, ſive bona, (b) ſunt tranſmutabilia, & apparentia, & habent tantum ſimilitudinem vel boni, vel mali: & ideo dicit, *Ut ſeductores*, & *quaſi ignoti*: quia non erant in rei veritate ſic, ſed in opinione hominum, & ſic erant tranſitoria bona, aut mala. Bona autem ſpiritualia, exiſtentia ſunt, & vera; & ideo non addit eis conditionem aliquam.

LECTIO III.

Os noſtrum patet ad vos, o Corinthii; cor noſtrum dilatatum eſt. Non anguſtiamini in nobis, anguſtiamini autem in viſceribus veſtris. Eamdem autem habentes remunerationem (tamquam filiis dico) dilatamini & vos. Nolite iugum ducere cum infidelibus. Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate; aut quæ ſocietas lucis ad tenebras? Quæ autem conventio Chriſti ad Belial; aut quæ pars fidelis cum infideli? Quis autem conſenſus templo Dei cum idolis? Vos enim eſtis templum Dei vivi; ſicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. Propter quod exite de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus, & immundum ne tetigeritis; & ego recipiam vos, & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios & filias, dicit Dominus omnipotens.

Poſtquam Apoſtolus docuerat uſum gratiæ collatæ quantum ad bonas operationes exteriores, hic conſequenter inſtruit eos circa uſum prædictum quantum ad interiorem devotionem, quæ conſiſtit in lætitia cordis, quæ latitudinem cordis cauſat; & cir-

(a) *Al.* Ioſue I. „ Et omnem locum quem calcaverit pes veſter, veſter erit. " *Sed ſenſus non conſtat, & ibi ſenſu integro legitur* vobis tradam, *pro eo quod hic eſt* veſter erit. (b) *Al.* ſive.

Digitized by Google

& circa hoc tria facit: primo enim exhibet ſe eis in exemplum latitudinis; ſecundo oſtendit quod ab ipſo non habent contrarium exemplum, nec poſſunt accipere, ibi, *Non anguſtiamini in nobis*, tertio exhortatur eos ad cordis latitudinem, ibi, *Eamdem autem habentes remunerationem* (*tamquam filiis dico*) *dilatamini & vos*. Circa primum duo facit. Primo ponit ſignum latitudinis cordis; ſecundo ponit ipſam latitudinem cordis quam habebat Apoſtolus, ibi, *Cor noſtrum dilatatum eſt*. Signum autem latitudinis eſt os latum, quia os immediate adhæret cordi. Unde quæ per os exprimimus, ſunt expreſſa ſigna conceptionum cordis. Matth. XII. 34. „ Ex abundantia cordis os loquitur. " Et hoc eſt quod dicit: *Os noſtrum patet ad vos*. Os enim clauſum eſt aliquando, tunc ſcilicet quando ea quæ ſunt in corde, non patent exterius; ſed apertum, & patens eſt, quando ea quæ in corde ſunt, manifeſtantur. Iob III. 1. „ Poſt hæc aperuit Iob os ſuum. " Matth. V. 2. „ Aperiens os ſuum, docebat eos. " Et ne hoc videatur pertinere ad vitium vanitatis, quia manifeſtat ſe, ſubdit rationem, dicens, *Ad vos*; ideſt, propter utilitatem veſtram manifeſtamus vobis ſecreta cordis noſtri. I. Corinth. X. 33. „ Non quærens quod mihi utile ſit, ſed quod multis, ut ſalvi ſiant. " Cauſa autem huius dilatationis procedit ex dilatatione, & latitudine cordis: & ideo dicit: *Cor noſtrum dilatatum eſt*. Prov. XXI. 4. „ Exaltatio oculorum dilatatio eſt cordis. " Cor autem aliquando eſt ſtrictum, tunc ſcilicet quando comprimitur, & concluditur in modico; ſicut cum quis non curat niſi de terrenis, & contemnit cæleſtia, non valens ea intellectu capere. Aliquando autem eſt latum, tunc ſcilicet quando quis magna appetit, & deſiderat: & talis erat Apoſtolus, qui non reputans ea quę videntur, deſiderabat cæleſtia: & ideo dicit: *Cor noſtrum dilatatum eſt*, ideſt ampliatum ad magna appetenda.

Conſequenter oſtendit quod non habent ab Apoſtolo contrarium exemplum, dicens: *Non anguſtiamini in nobis*; quaſi dicat: Ex quo oſtendimus vobis latitudinem cordis noſtri, non habetis a nobis exemplum, nec cauſam unde anguſtiemini. Sed ſi hoc facitis, tunc quidem anguſtiamini, ſed non *in nobis*, immo *ex viſceribus veſtris*, ideſt ex vobis. Ubi ſciendum eſt, quod anguſtiari idem eſt quod includi in aliquo, unde non patet (a) aditus evadendi. Iſti autem erant ſeducti adeo a pſeudo quod non credebant poſſe ſalutem conſequi niſi in obſervantiis legalibus: & ideo efficiebantur ſervi, cum eſſent liberi ſecundum fidem Chriſti. Unde anguſtiatio huius ſervitutis non proveniebat eis ab Apoſtolo, ſed ex viſceribus eorum, ideſt ex duritia cordium ipſorum. Luc. XXIII. 28. „ Nolite flere ſuper me, ſed ſuper vos ipſas flete. "

Conſequenter hortatur eos ad latitudinem cordis, dicens: *Eamdem autem habentes remunerationem ..... dilatamini & vos*; quaſi dicat: Si aliquando decepti a pſeudo anguſtiati eſtis, non omnino remaneatis in anguſtiatione, immo ſtudeatis habere latum cor, ſicut nos habemus: quia eamdem habebitis remunerationem quam nos habemus. Et ideo dicit: *Eamdem remunerationem habentes*, ſcilicet ſicut & nos: ſupra I. 7. „ Sicut eſtis ſocii paſſionum, ſic eritis & conſolationis. " *Tamquam filiis*, non inimicis, *dico* vobis; vel tamquam filiis Dei; quaſi dicat: *Eamdem remunerationem habentes* quam filii Dei, ſcilicet heredes vitæ æternæ: Rom. VIII. 17. „ Si filii, & heredes: " *eamdem*, inquam, *habentes remunerationem*, *dilatamini & vos*; ideſt, habeatis cor magnum, & liberum libertate ſpiritus, quæ eſt in fide Chriſti, & non coanguſtiamini in ſervitute obſervantiæ legalis.

Conſequenter cum dicit, *Nolite iugum ducere cum infidelibus*, docet eos uſum collatæ gratiæ quantum ad infidelium vitationem; & circa hoc duo facit. Primo ponitur Apoſtoli exhortatio; ſecundo exhortationis ratio, ibi, *Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate?* tertio rationem huius auctoritate confirmat, ibi, *Vos enim eſtis templum Dei*. Dicit ergo: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*. Ubi eſt ſciendum, quod iugum dicitur omne illud quod ligat plures ad aliquid faciendum. Unde quia aliquando aliqui conveniunt ad faciendum aliquid boni, quod eſt ex Deo, & aliqui ad faciendum aliquid mali, quod eſt ex diabolo; ideo dicitur iugum Dei, & iugum diaboli. Iugum quidem Dei eſt ipſa caritas, quæ ligat hominem ad ſerviendum Deo. Matth. XI. 29. „ Tollite iugum meum ſuper vos. " Iugum vero diaboli eſt ipſa iniquitas, quæ ligat ad malum, & ad male faciendum. Eſa. IX. 4. „ Iugum one-

(a) *Al.* alius aditus.

„ oneris eius. “ Hoc ergo dicit: *Nolite iugum ducere*; ideſt, nolite communicare in operibus infidelitatis, *cum infidelibus*: & hoc propter duo. Primo quia aliqui erant inter eos qui reputabantur ſapientiores, non abſtinentes ab idolothytis, & ex hoc ſcandalizabant inferiores. Alii autem erant qui communicabant cum Iudæis in traditionibus ſeniorum. Unde Apoſtolus hortatur eos cum dicit: *Nolite iugum ducere cum infidelibus*: ut non communicent cum Iudæis in traditionibus legis, neque cum Gentibus in cultu idolorum: utrique enim infideles ſunt.

Rationem autem huius aſſignat dicens: *Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate*? quæ ſumitur ex diſtinctione duplici. Una diſtinctio eſt quantum ad cauſam, ſed alia eſt quantum ad ſtatum. Diſtinctio quantum ad cauſam duplex eſt, ſcilicet quantum ad cauſam habitualem, & quantum ad cauſam efficientem. Cauſa autem habitualis eſt duplex. Una quantum ad effectum; & hoc eſt quod dicit: *Quæ enim participatio iuſtitiæ cum iniquitate*? quaſi dicat: Non debetis iugum ducere cum infidelibus, quia alius habitus eſt in vobis, alius in illis: in vobis quidem eſt habitus iuſtitiæ, in illis vero eſt habitus iniquitatis. Maxima autem iuſtitia eſt reddere Deo quod ſuum eſt, & hoc eſt colere ipſum. Unde cum vos colatis Deum, eſt in vobis habitus iuſtitiæ. Summa autem iniquitas eſt auferre a Deo quod ſuum eſt, & dare diabolo. Eſa. I. 13. „ Iniqui ſunt cœtus veſtri. “ Hierem. XXIII. 28. „ Quid paleis ad triticum? “ Alia cauſa habitualis eſt quantum ad intellectum; & hæc diſtinctio eſt, quia fideles ſunt illuminati lumine fidei, ſed infideles ſunt in tenebris (*a*) errorum; & quantum ad hoc dicit: *Aut quæ ſocietas luci ad tenebras*? quaſi dicat: Non eſt conveniens quod eis communicetis, quia non eſt aliqua ſocietas conveniens: quia vos eſtis lux per ſcientiam fidei: Epheſ. V. 8. „ Eratis ali-„ quando tenebræ, nunc autem lux in „ Domino: “ illi vero tenebræ ſunt per ignorantiam. Proverb. IV. 19. „ Via im-„ piorum tenebroſa; neſciunt ubi cor-„ ruant. “ Unde Dominus a principio diviſit lucem a tenebris, ut dicitur Geneſ. I. Quantum vero ad cauſam efficientem dicit: *Quæ autem conventio Chriſti ad Belial*? quaſi dicat: Vos eſtis ſervi Chriſti; & membra eius: I. Corinth. XII. 27. „ Vos „ eſtis corpus Chriſti: “ illi autem ſunt membra diaboli. Et dicitur diabolus Belial, abſque iugo, quia noluit ſubiici iugo Dei. Hierem. II. 20. „ A ſæculo fregiſti „ iugum meum, rupiſti vincula mea, & „ dixiſti, Non ſerviam. “ Quod autem non poſſit eſſe conventio Chriſti ad Belial, patet ex verbis Chriſti, Ioan. XIV. 30. „ Ve-„ nit princeps mundi huius, & in me non „ habet quidquam: “ & etiam ex verbis diaboli, Matth. VIII. 29. „ Quid nobis, „ & tibi Ieſu Fili Dei? “ Alia diſtinctio eſt quantum ad ſtatum fidei, & hoc quantum ad duo: ſcilicet quantum ad ſtatum fidei, & ſecundum hoc dicit: *Aut quæ pars eſt fidelis cum infideli*? quaſi dicat: Non eadem eſt pars utriuſque: quia pars fidelis eſt ipſe Deus, quem habet ut præmium, & ut finem ſuæ beatitudinis: Pſalm. XV. 5. „ Dominus pars hereditatis meæ, & calicis „ mei: “ ſed pars infidelis ſunt bona terrena: Sap. II. 9. „ Hæc eſt ſors noſtra, „ & pars noſtra: “ Matth. XXIV. 51. „ Di-„ videt eum, & partem eius ponet cum „ hypocritis. “ Item quantum ad ſtatum gratiæ; & ſecundum hoc dicit: *Quis autem conſenſus templo Dei cum idolis*? quaſi dicat: Non eſt aliqua convenientia templo Dei, & idolis. Unde vos eſtis templum Dei per gratiam: I. Corinth. III. 16. „ Neſcitis quoniam membra veſtra (*b*) tem-„ plum ſunt Spiritus ſancti? “ Non debetis ergo communicare cum infidelibus, qui ſunt templa idolorum. Sed notandum, quod Dominus prohibet per Ezechielem, quod in templo Dei non colantur idola, Ezech. XXVI. Multo ergo magis prohibentur homines, quorum animæ ſunt templum Dei, ne violent illa per participationem idolorum. I. Corinth. III. 17. „ Si quis tem-„ plum Dei violaverit, diſperdet illum „ Deus. “

Conſequenter cum dicit, *Vos eſtis templum Dei vivi*, confirmat rationem propoſitam per auctoritatem; & circa hoc duo facit: primo enim confirmat quod induxit ratione admonitionis; ſecundo vero confirmat ipſam admonitionem, ibi, *Propter quod exite de medio eorum*. Circa primum duo facit. Primo reſumit quod probare intendit; ſecundo vero inducit auctoritatem ad propoſitum, ibi, *Sicut dicit Dominus*: *Quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos*. Dicit ergo: Recte dico, quod non eſt conſenſus templo Dei cum idolis; ideſt, non debetis cum eis participare: quia vos eſtis templum Dei vivi, & non mortui ſicut ido-

la-

(a) *Al.* eorum. (b) *Al.* templa.

latræ. Ad hoc probandum adducit auctoritatem, probans hoc ipſum per uſum templi: uſus enim templi eſt ut Deus habitet in eo: nam templum eſt locus Dei ad inhabitandum ſibi conſecratus. Pſalm. x. 5. „ Dominus in templo ſancto ſuo. “ Quæ quidem auctoritas ſumitur ex Levit. xxvi. 11. quæ talis eſt. „ Ponam tabernaculum „ meum in medio veſtri, & non abiiciet „ vos anima mea. “ In qua auctoritate quatuor tangit, quantum ad hunc uſum pertinet. Primum pertinet ad gratiam operationum; quod eſt Deum eſſe in aliquo per gratiam: & hoc eſt quod dicit: *Inhabitabo in eis*, ſcilicet in ſanctis, per gratiam excolens eos. Licet autem Deus in omnibus rebus dicatur eſſe per præſentiam, potentiam, & eſſentiam; non tamen dicitur in eis inhabitare, ſed in ſolis ſanctis per gratiam. Cuius ratio eſt, quia Deus eſt in omnibus rebus per ſuam actionem, inquantum coniungit ſe eis, ut dans eſſe, & conſervans in eſſe; in ſanctis autem eſt per ipſorum ſanctorum operationem, qua attingunt ad Deum, & quodammodo comprehendunt ipſum, quæ eſt diligere, & cognoſcere: nam diligens, & cognoſcens dicitur in ſe habere cognita, & dilecta. Secundum pertinet ad gratiam cooperantem, quo ſcilicet proficiunt ſancti auxilio Dei; & quantum ad hoc dicit: *Inambulabo in eis*; ideſt, promovebo eos de virtute in virtutem: nam hic profectus ſine gratia Dei eſſe non poteſt. I. Corinth. xv. 10. „ Gratia Dei ſum id quod ſum. “ Nam ſicut gratia operans facit nos eſſe aliquid in eſſe iuſtitiæ, ita & gratia cooperans facit nos in ipſo eſſe proficere. Tertium pertinet ad Dei beneficium: & hoc vel protectionis per providentiam; & hoc tangit dicens: *Ego ero illorum Deus*; ideſt, providentia mea protegam eos: Pſal. cxliii. 15 „ Beatus populus cuius Dominus Deus eius. “ Vel beneficium remunerationis, ut ſic dicatur: *Ero illorum Deus*; ideſt, dabo eis meipſum in mercedem. Geneſ. xv. 1. „ Ego „ ero merces tua magna nimis: “ & Hebr. xi. 16. „ Non confunditur Deus eorum vo- „ cari Deus. “ Quartum pertinet ad debitum cultum, & ſervitium ſanctorum; & quantum ad hoc dicit: *Et ipſi erunt mihi in populum*; ideſt, me colent, & mihi obedient ut mei, & non alterius. Pſal. xciv. xcix. 4. „ Nos autem populus eius, & „ oves paſcuæ eius. “ Vel poſſunt ad præſentiam corporalem referri; & tunc exponitur ſic. *Quoniam inhabitabo in illis*, per carnis aſſumptionem: Ioan. 1. 14. „ Verbum caro factum eſt, & habitavit in no- „ bis: “ *& ambulabo inter illos*, corporaliter cum eis converſando: Baruch iii. 38. „ Poſt hæc in terris viſus eſt, & cum ho- „ minibus converſatus eſt: “ *& ero illorum Deus*, per gloriam: Deut. iv. 7. „ Non „ eſt alia natio tam grandis, quæ habeat „ deos appropinquantes ſibi, ſicut Deus „ noſter adeſt cunctis obſecrationibus no- „ ſtris. “ *Et ipſi erunt mihi populus*; ideſt, per fidem me colent.

Conſequenter cum dicit, *Propter quod exite de medio eorum*, confirmat ipſam admonitionem per aliam auctoritatem; & circa hoc duo facit. Primo confirmat admonitionem per auctoritatem; ſecundo oſtendit præmium promiſſum ſervantibus monitionem, ibi, *Ego recipiam vos*. Dicit ergo: *Propter quod*, ideſt quia eſtis templum Dei, *exite de medio eorum*: & ſumitur de Eſa. lii. 11. „ Recedite, recedite, (a) exite „ inde, & pollutum nolite tangere. “ Ubi tria dicit, *Exite*, *ſeparamini*, & *immundum nolite tangere*: quia tripliciter debemus nos habere ad infideles. Primo ut exeamus ab eis, relinquendo peccata. Zach. ii. 6. „ O, o, o, fugite de terra Aquilonis, di- „ cit Dominus. “ Sed Donatiſtæ dicunt, quod debemus corporaliter deſerere malam ſocietatem, quod non eſt verum. Unde quod Apoſtolus dicit, intelligendum eſt de ſeparatione ſpirituali; & ideo ſic exponit: *Exite* ſpiritualiter, non ſequendo vitam eorum. Cant. ii. 2. „ Sicut lilium inter ſpi- „ nas, ſic amica mea inter filias. “ Et hoc ideo ut vitemus ipſas peccatorum occaſiones ab eis datas: & ideo dicit: *Separamini*; ideſt, longe ab eorum conſenſu ſitis. Matth. x. 35. „ Veni enim ſeparare homi- „ nem adverſus patrem ſuum. “ Numer. xvi. 26. „ Recedite a tabernaculis homi- „ num impiorum, & nolite tangere quæ „ ad eos pertinent, ne involvamini in pec- „ catis eorum. “ Tertio ut arguamus eos, cum male agunt; & ideo dicit: *Immundum ne tetigeritis*, ſcilicet conſentientes eis in malis. Roman. 1. 32. „ Non ſolum qui „ faciunt ea, ſed & qui conſentiunt fa- „ cientibus. “ Epheſ. v. 11. „ Nolite com- „ municare operibus infructuoſis. “ Et hoc quia qui tangit picem, inquinatur ab ea, Eccli. xiii. Præmium autem repromiſſum

ſer-

(a) *Al. deeſt* exite.

ſervantibus monitionem eſt duplex, ſcilicet divina familiaritas, & divina adoptio. Divina familiaritas, quia *ego recipiam vos*; quaſi dicat: Secure exeatis, quia *ego recipiam vos* in meos. Pſal. xxvi. 10. „ Quoniam pater meus, & mater mea dereliquerunt me; Dominus autem aſſumpſit me. “ Pſal. lxiv. 5. „ Beatus quem elegiſti, & aſſumpſiſti. “ Eſa. xlii. 1. „ Ecce ſervus meus, ſuſcipiam eum. “ Sed divina adoptio, quia adoptat nos in filios, quia dicit: *Et ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios*. Rom. viii. 15. „ Non accepiſtis ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpiritum adoptionis filiorum, in quo clamamus: Abba, Pater. “ Et dicit *filios* quantum ad perfectos, & *filias* quantum ad imperfectos; & hoc ſumitur ex II. Reg. vii. 14. ubi dicitur de Salomone: „ Ego ero ei in patrem, & ipſe erit mihi in filium. “

CAPITIS SEPTIMI

LECTIO I.

Has igitur habentes promiſſiones, cariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, perficientes ſanctificationem in timore Dei. Capite nos. Neminem læſimus, neminem corrupimus, neminem circumvenimus. Non ad condemnationem veſtram dico. Prædiximus enim quod in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum, & ad convivendum.

Monuit Apoſtolus Corinthios qualiter ſe in futuro debeant habere; hic commendat eos de bonis præteritis. Sed ut fiat quædam continuatio præteritorum ad futura, primo concludit admonitionem; ſecundo vero commendat eos, ibi, *Multa mihi fiducia eſt apud vos*. Circa primum tria facit. Primo ponit admonitionem; ſecundo inducit exemplum ſui ipſius ad admonitionem ſervandam, ibi, *Capite nos*; tertio ponit admonentis intentionem, ibi, *Non ad condemnationem veſtram dico*. Circa primum tria facit. Primo ponit motivum ad obſervantiam admonitionis; & hoc eſt promiſſio eis facta: & ideo dicit: *Has igitur habentes promiſſiones, cariſſimi*, ſcilicet quod Deus habitet in nobis, & recipiat nos &c. Secundo ponit admonitionem, cum dicit: *Mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus*: & hoc ideo, quia promiſſiones iſtæ non dantur niſi mundis; & ideo *mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus*, ideſt carnalium, & ſpiritualium vitiorum. Eſa. lii. 11. „ Mundamini qui fertis vaſa Domini. “

Ubi ſciendum eſt, quod omne peccatum quod conſummatur in delectatione carnis, eſt carnale; illud vero quod conſummatur in delectatione ſpiritus, eſt ſpirituale. Et inde eſt quod peccata carnalia, ſi conſiderentur quantum ad ſui conſummationem, ſunt duo tantum, ſcilicet gula, & luxuria; cetera vero peccata ſunt ſpiritualia. Si vero conſiderentur quantum ad ſui originem, ſic omnia peccata poſſunt dici carnalia, quia omnia (a) ex conceptione carnis originem habent; & hoc modo loquitur ad Galat. v. 19. „ Manifeſta ſunt autem opera carnis; quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, ſectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, commeſſationes, & his ſimilia. “

Tertio ponit modum implendi admonitionem, ibi, *Perficientes ſanctificationem in timore Dei*. Poſſet enim aliquis dicere: Numquid non ſumus mundati in baptiſmo? Et ideo addit: *Perficientes ſanctificationem*; ideſt, perficiamus emundationem inchoatam in baptiſmo. Sanctus enim idem eſt quod mundus. Levit. xi. & xix. 2. „ Sancti eſtote, quoniam ego ſanctus ſum Dominus Deus veſter. “ Perficiamus, inquam, quia Philoſophi conati ſunt perficere, & non potuerunt, quia non potuerunt omnia peccata vitare: quantumcumque enim aliqua peccata vitarent, & exercerent actus virtutum, adhuc tamen remanebat

(a) *Forte* ex concupiſcentia.

in eis peccatum infidelitatis . Et ideo in vero cultu Dei ſolum perficitur emundatio; & hoc eſt quod dicit: *In timore*, ideſt in cultu , *Dei* . Eccli. xxv. 14. „ Timor „ Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit. “

Sed contra , Coloſſ. III. 14. „ Super omnia „ caritatem habentes , quæ eſt vinculum „ perfectionis. “ Non igitur perficitur ſanctificatio in timore Dei , ſed in caritate Dei.

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod hic loquitur de timore filiali , qui eſt caritatis effectus, & non de ſervili , qui contrariatur caritati . Dicit autem , *In timore* , ut doceat nos habere affectum ad Deum cum quadam reverentia, & ſolicitudine. Amor enim cauſat ſecuritatem , quæ quandoque negligentiam parit; ſed qui timet, ſemper eſt ſolicitus.

Conſequenter cum dicit, *Capite nos* , in exemplum ſe præbet; quaſi diceret: Accipite nos in exemplum . I. Corinth. xi. 1. „ Imitatores mei eſtote , ſicut & ego „ Chriſti . “ Ego enim mihi cavi ab immunditia per ſanctificationem , quia neminem læſi. Ubi notandum, quod tripliciter poteſt aliquis lædere proximum ; & nullo iſtorum modorum læſit aliquem . Primo in perſona ; & quantum ad hoc dicit : *Neminem læſimus* , ſcilicet in perſona, ſicut faciunt mali domini: Mich. III. 2. „ Violenter tollitis pellem eorum deſuper eis. “ Secundo quantum ad famam , inducendo eos vel exemplo , vel perſuaſionibus ad malum ; & quantum ad hoc dicit : *Neminem corrupimus* : I. Corinth. xv. 33. „ Corrumpunt bonos mores colloquia prava. “ Tertio quantum ad ſubtractionem bonorum ; & quantum ad hoc dicit : *Neminem circumvenimus* ; ideſt , in bonis fraudavimus: I. Theſſ. IV. 6. „ Ne quis circumveniat in negotio fratrem ſuum. “

Conſequenter cum dicit , *Non ad condemnationem veſtram dico* , aperit ſuam intentionem ; quaſi dicat : Non dico hoc condemnando vos , ſed ut emendemini . Mala enim præterita propter duo conſueverunt commemorari : aliquando ad condemnationem , & hoc quando non eſt ultra ſpes correctionis ; aliquando autem ad emendationem , ut ſcilicet corrigatur , & hoc modo loquitur hic : *Non ad condemnationem veſtram dico* . I. Corinth. VII. 35. „ Hæc ad utilitatem veſtram dico, non ut „ laqueum vobis iniiciam. “ Et ratio huius eſt , quia gaudeo de bono veſtro : *prædixi enim quod* vos *eſtis in cordibus noſtris* . Supra III. 2. „ *Epiſtola noſtra* vos *eſtis ſcripta in cordibus noſtris* . Philip. I. 7. „ Eo quod „ habeam vos in corde , & in vinculis „ meis, & in defenſione , & confirmatione Evangelii , ſocios gaudii mei omnes „ vos eſſe . “ *Eſtis*, inquam, *in cordibus noſtris* , ſcilicet *ad commoriendum*, *& ad convivendum* . Quod poteſt intelligi de morte culpæ , & de morte naturali. De morte culpæ , ut non intelligatur quod nos ſimus parati ad commoriendum vobiſcum ; ideſt, quando vos peccatis , nos velimus peccare ; ſed quod mortem culpæ veſtram eo dolore accipimus quo noſtram . Infra XI. 29. *Quis infirmatur , & ego non infirmor ?* I. Corinth. XV. 31. „ Quotidie morior per veſtram gloriam , fratres . “ *Et ad convivendum*, quia ita gaudeo de bona vita veſtra in gratia , ſicut & de noſtra . De morte vero naturali, ut intelligatur : *Ad commoriendum* ; ideſt , paratus ſum mori pro vobis . Infra XII. 15. „ Libentius impendar, & ſuperimpendar pro „ animabus veſtris . “ *Et ad convivendum*, ideſt ut deſiderem vos eſſe ſocios in vita æterna. II. Timoth. II. 11. „ Si commortui „ ſumus, & convivemus. “

L E C T I O II.

MUlta mihi fiducia eſt apud vos , multa mihi gloriatio pro vobis : repletus ſum conſolatione , ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra . Nam & cum veniſſemus in Macedoniam , nullam requiem habuit caro noſtra , ſed omnem tribulationem paſſi ſumus . Foris pugnæ , intus timores . Sed qui conſolatur humiles , conſolatus eſt nos Deus in adventu Titi . Non ſolum autem in adventu eius , ſed etiam in conſolatione in qua conſolatus eſt in vobis , referens nobis veſtrum deſiderium , veſtrum fletum , veſtram æmulationem pro me , ita ut magis gauderem . Quoniam , etſi contriſtavi vos in Epiſtola , non me pœnitet.

tet. Et ſi pœniteret, videns quod Epiſtola illa, etſi ad horam vos contriſtavit, nunc gaudeo: non quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam.

Apoſtolus poſuit ſupra admonitionem ex præmiſſis concluſam; hic ſubdit ſuam commendationem; & circa hoc duo facit. Primo ponit eorum commendationem; ſecundo ipſam exponit, ibi, *Nam & cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra*. Commendationem autem ipſorum ponit oſtendendo affectum ſuum, qui conſurgit ex bonis operibus, quæ Corinthii faciebant. Conſuevit enim quadruplex affectus in cordibus diligentium conſurgere ex bonis quæ dilecti operantur; & hos quatuor ſe Apoſtolus concepiſſe de eis oſtendit. Et primo affectum fiduciæ: unde dicit: *Multa mihi fiducia eſt apud vos*, inquantum ſcilicet confido quod qui bene cœpiſtis, ſemper proficietis in melius: unde ex bonis auditis de vobis ſpero maiora in futurum. Philip. I. 6. „ Confido de vobis, quod qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſque in diem Chriſti Ieſu. " Hebr. VI. 9. „ Confidimus de vobis, cariſſimi, meliora, & viciniora ſaluti. " Et hæc fiducia bona eſt, & ſalubris. Hebr. X. 35. „ Nolite amittere fiduciam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. " Secundo ex hoc concipit affectum gloriationis. Ex quo enim quis bona amici ſicut ſua diligit, conſequens eſt ut de bonis amici ſicut de propriis glorietur. Et hoc ſpecialiter, quoniam ipſe eſt cauſa illorum bonorum, ſicut magiſter eſt cauſa doctrinæ diſcipuli. Et ideo dicit: *Multa mihi gloriatio pro vobis eſt*. Prov. X. 1. „ Gloria Patris Filius ſapiens. " Tertio ex prædictis concipit affectum conſolationis, quando is qui lætatur, & gloriatur de bonis ſuis, vel amici, habet remedium contra triſtitias. Conſolatio enim eſt remedium contra triſtitias. Naturale autem eſt quod ſemper delectatio, & gaudium, triſtitiæ opponitur; & ſecundum Philoſophum omnis delectatio debilitat, vel totaliter tollit triſtitiam. Si delectatio ſit contraria triſtitiæ, totaliter abſorbet triſtitiam; ſi autem non ſit contraria, debilitat, & diminuit eam. Et inde eſt quod quando quis eſt in triſtitia, quandocumque nuntiantur ſibi aliqua læta, diminuitur triſtitia. Et ideo quia audit læta de Corinthiis, dicit: *Repletus ſum conſolatione*, audita ſcilicet correctione veſtra. Supra I. 5. *Sicut abundant Chriſti paſſiones in nobis; ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra*. Philip. II. 1. „ Si qua conſolatio in Chriſto, ſi quod ſolatium civitatis, ſi qua ſocietas ſpiritualis, ſi qua viſcera miſerationis: implete gaudium meum, ut idem ſapiatis, eamdem caritatem habentes, unanimes, idipſum ſentientes. " Quarto conſurgit ex prædictis affectus exuberantis gaudii: licet enim ex aliquibus delectationibus diminuatur triſtitia, non tamen totaliter tollitur, niſi gaudium ſit magnum. Quamvis autem Apoſtolus multas tribulationes ſuſtineret, quia tamen multum gaudebat de bonis Corinthiorum, ideo non ſolum non abſorbebatur triſtitia totaliter, ſed etiam ſuperabundabat gaudio; & ideo dicit: *ſuperabundo gaudio in omni tribulatione noſtra*; ideſt gaudium meum ſuperat omnem tribulationem, quæ erat in animo meo. I. Theſſal. II. 19. „ Quæ eſt enim ſpes noſtra, aut gaudium, aut corona gloriæ? Rom. XII. 12. „ In tribulatione patientes. "

Conſequenter cum dicit, *Nam cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra*, exponit ſuam commendationem. Duo autem dixerat, ſcilicet ſe accepiſſe gaudium, & habuiſſe tribulationem. Primo ergo manifeſtat ſuam tribulationem; ſecundo vero ſuam conſolationem, ibi, *Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus in adventu Titi*. Tribulationem autem aggravat ex duobus, ſcilicet ex ſubtractione remedii, & ex tribulationis multiplicitate. Ex ſubtractione remedii, cum dicit: *Nam & cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra*; quaſi dicat: Vere tribulationem habeo, quia in nullo conſolor: *nam cum veniſſem in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra*. Hic facit mentionem de perſecutione quam paſſus eſt in Macedonia, quando liberavit ancillam Pythoniſſam, ut legitur Act. XVI. Dicit autem: *Nullam requiem habuit caro noſtra*: & non dicit, Spiritus noſter: quia ſancti ſemper habent pacem ſpiritus; cum etiam in adverſis anima, quæ in corpore patitur, ſpe futuri præmii quieſcat, quamquam multa ſuſtineat affectui carnis contraria. Ex multiplicitate vero tribulationum aggravat, cum dicit: *Omnem tribulationem paſſi ſumus*, ideſt omne

genus tribulationis ſecundum corpus, & ſecundum animam. Supra IV. 8. *In omnibus tribulationem patimur*. Ioan. XVI. 33. „In „ mundo preſſuram habebitis." Et quod omnem tribulationem paſſus fuerit, exponit conſequenter cum dicit: *Foris pugna, intus timores*. *Foris*, ideſt extra meipſum, *pugna* perſecutionum; ſed tamen *intus*, ideſt in corde, eſt timor de malo, timens perſecutionem in futuro. Deuter. XXXII. 25. „ Foris vaſtabit eos gladius, & intus pavor."

Sed contra. Prov. XXVIII. 1. „ Iuſtus quaſi „ leo confidens abſque terrore erit." Reſpondeo. Eſt ſine timore quantum ad ſpiritum, non tamen quantum ad carnem.

Vel *foris*, ideſt extra Eccleſiam, *pugna*, illatæ ab infidelibus; ſed *intus timores*, ne ſcilicet illi qui intra Eccleſiam ſunt, excidant a fide propter perſecutores. Vel *foris*, ideſt in manifeſto, *pugna*, quibus impugnamur a manifeſtis inimicis; *intus timores*, qui iniiciuntur nobis ab illis qui dicunt ſe amicos, & non ſunt: quia, ut dicit Boetius de Conſolatione, „ nulla peſtis „ efficacior ad nocendum quam familiaris „ inimicus." Matth. X. 36. „ Inimici ho„ minis domeſtici eius."

Conſequenter cum dicit, *Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus in adventu Titi*, ponit materiam ſuæ conſolationis; quam extollit ex duobus, ſcilicet ex grata præſentia Titi, & ex conſolatione Titi, ibi, *Non ſolum autem in adventu eius, ſed etiam in conſolatione qua conſolatus eſt in vobis*. Dicit ergo: Licet hic graviter afflicti fuerimus; *ſed qui*, ſcilicet Deus, *conſolatur humiles, conſolatus eſt nos in adventu Titi*: cuius præſentia (a) utique mihi gratiſſima eſt, & in adiutorium. Supra I. 4. *Qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra*. Dicit autem, *Qui conſolatur humiles*, quia ſuperbos non conſolatur, ſed eis reſiſtit, ut dicitur Iac. IV. & I. Petr. V. Conſolatur autem humiles dando eis gratiam, quæ eſt conſolatio Spiritus ſancti. Eſa. LXI. 2. „ Ut conſolarer omnes lugentes."

Non ſolum autem in adventu eius, ſed etiam in conſolatione qua conſolatus eſt in vobis. Hic ponitur alia materia conſolationis Apoſtoli, ſcilicet conſolatio Titi. Et materia huius conſolationis eſt duplex. Prima, emendatio Corinthiorum, quam habuerunt in præſentia Titi; ſecunda eſt devotio Corinthiorum, quam oſtenderunt ad Titum, ibi, *In conſolatione autem noſtra abundantius gaviſi ſumus ſuper gaudio Titi*. Circa primum duo facit. Primo ponit conſolationem de pœnitentia Corinthiorum; ſecundo exponit quædam quæ dixit, ibi, *Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum*. Circa primum tria facit. Primo ponit conſolationem Titi; ſecundo materiam conſolationis, ibi, *Referens nobis veſtrum deſiderium &c.* tertio effectum conſolationis in mente Apoſtoli, ibi, *Ita ut magis gauderem*. Dicit ergo: Non ſolum conſolatur nos Deus in adventu Titi, ſed etiam in conſolatione qua ipſe Titus conſolatus eſt de vobis, & in vobis. Et huius conſolationis materia eſt, quia ipſe Titus *conſolatus eſt, referens nobis veſtrum deſiderium, veſtrum fletum, veſtram æmulationem pro me*. Ubi tria ponit laudabilia propter tria reprehenſibilia quæ fuerunt in eis. Fuerunt enim pigri ad bonum; & contra hoc dicit: *Referens nobis veſtrum deſiderium*, de proficiendo in melius. Item erant proni ad malum; & contra hoc dicit, *Veſtrum fletum*, ſcilicet de peccatis commiſſis. Hier. VI. 26. „ Luctum unigeniti fac „ tibi." Item erant faciles deceptioni pſeudorum; & contra hoc dicit, *Veſtram æmulationem*, contra pſeudos habitam pro amore mei. Nam ante æmulabamini contra me pro eis.

Conſequenter cum dicit, *Ita ut magis gauderem*, ponit affectum conceptum ex conſolatione Titi: qui quidem affectus eſt gaudium. Unde circa hoc tria facit. Primo ponit conceptum gaudium; ſecundo oſtendit ſuæ æſtimationis imitationem; tertio ſubdit rationem gaudii. Dicit ergo: Intantum gaviſus ſum de his quæ Titus retulit mihi, ita *ut magis gauderem* de hoc quam de tribulatione mea doluerim. Nam ſpiritualia præferenda ſunt temporalibus. Vel *ut magis gauderem* de hoc quod contriſtavi vos, quam doluerim olim. Peccaverant enim faciendo fornicationem, & Apoſtolus increpaverat eos, ut patet in prima Epiſtola V. & VI. capp. Tunc autem incertus erat Apoſtolus quem eventum deberet habere illa triſtitia, bonum ſcilicet, an malum; & ideo dubitans pœnituit. Sed videns poſtmodum quod bonum inde provenerat, gaudebat: ideo dicit: *Quoniam etſi contriſtavi vos*, increpando in prima Epiſtola, *non me pœnitet* modo, quia correcti eſtis: *& ſi olim pœniteret*, quando ſcilicet eram incertus utrum triſtitia induceret vos ad correctionem, vel deſperationem, *videns quod epiſtola illa, etſi ad horam, vos contriſtavit, nunc gaudeo*, quia eſtis converſi.

(a) *Al.* utpote.

ſi. Et rationem gaudii aſſignat: quia non gaudeo de hoc quia *contriſtati eſtis*, ſed de effectu, ſcilicet de correctione, *quia* ſcilicet *contriſtati eſtis*, non ad deſperationem, ſed *ad pœnitentiam*: ſicut medicus non gaudet de amaritudine (a) medicinæ, ſed de effectu, ſcilicet de ſanitate. Supra vi. 10. *Quaſi triſtes; ſemper autem gaudentes.*

LECTIO III.

Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. Quæ enim ſecundum Deum triſtitia eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur; ſæculi autem triſtitia mortem operatur. Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem, ſed defenſionem, ſed indignationem, ſed timorem, ſed deſiderium, ſed æmulationem, ſed vindictam. In omnibus exhibuiſtis vos incontaminatos eſſe negotio.

Poſita conſolatione Apoſtoli, & Titi de triſtitia Corinthiorum, eo quod fuerit ad pœnitentiam, & non ad deſperationem; hic conſequenter huius conſolationis ratio aſſignatur, eorum triſtitiam commendando: & circa hoc duo facit: primo enim commendat eorum triſtitiam; ſecundo ex hoc concludit propoſitum, ibi, *Et ſi ſcripſi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam ..... ſed ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram*. Commendat autem Corinthiorum triſtitiam ex duobus. Primo ex cauſa; ſecundo ex effectu, ibi, *Quæ enim triſtitia eſt ſecundum Deum, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur*. Cauſa autem ex qua commendatur eorum triſtitia, hæc eſt, quia eſt ſecundum Deum; & ideo dicit: Licet ad horam contriſtaverim vos per Epiſtolam, tamen nunc gaudeo, ideſt quia *contriſtati eſtis ſecundum Deum*. Ubi ſciendum eſt, quod triſtitia, & gaudium, & communiter omnis affectio ex amore cauſatur. Triſtatur enim quis, quia caret eo quod amat. Qualis autem eſt amor, talis eſt triſtitia ex amore cauſata. Eſt autem duplex amor: unus quo diligitur Deus, & ex hoc cauſatur triſtitia quæ eſt ſecundum Deum; (b) alius eſt quo amatur ſæculum, & ex hoc cauſatur triſtitia ſæculi. Amor quo diligimus Deum, facit nos libenter ſervire Deo, (c) ſolicite quærere honorem Dei, & vacare Deo dulciter. Et quia peccando impedimur a ſervitio Dei, & ideo ei non vacamus, nec eius honorem quærimus; ideo amor Dei cauſat triſtitiam de peccato; & hæc eſt triſtitia ſecundum Deum: quæ quidem triſtitia non fuit vobis ad malum, nec detrimentum, ſed potius ad fructum, & meritum. Et ideo dicit: *Ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis*: quia non ſolum bona, & grata quæ vobis impendimus, vobis proſunt; ſed etiam hoc ipſum quod vos corrigimus, & contriſtamus. Hebr. xii. 11. „Omnis diſciplina in præſenti quidem videtur non „eſſe gaudii, ſed mœroris; poſtea autem fructum pacatiſſimum exercitatis per „eam reddet iuſtitiæ.“

Conſequenter cum dicit, *Quæ enim triſtitia ſecundum Deum eſt, pœnitentiam in ſalutem ſtabilem operatur*, commendat eorum triſtitiam ex effectu; qui quidem eſt præmium vitæ æternæ: & circa hoc duo facit: primo enim ponit effectum in generali; ſecundo experimentum ſpecialiter in eis conſecutum, ibi, *Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem*. Circa primum duo facit: primo enim ponit effectum triſtitiæ quæ eſt ſecundum Deum; ſecundo ponit effectum triſtitiæ quæ eſt ſecundum mundum, ibi, *Sæculi autem triſtitia mortem operatur*. Dicit ergo primo: Dico quod triſtitia noſtra non fuit vobis detrimentum: *enim*, ideſt quia, *triſtitia quæ eſt ſecundum Deum, operatur pœnitentiam*, pœnitentiam autem, dico, *in ſalutem ſtabilem*, ideſt ſempiternam, quæ eſt ſalus ſtabilis, & eſt beatorum; de qua Eſa. li. 6. „*Salus* autem mea in ſempiternum erit:“ & hanc operatur pœnitentia. Matth. iii. 2. „Agite „pœnitentiam, appropinquabit enim regnum „cælorum.“ Et dicit *ſtabilem*, ut excludat ſalutem temporalem, quæ eſt tranſitoria, & communis ipſis hominibus, & iumentis; de qua in Pſal. xxxv. 8. „Homines, & iumenta ſalvabis Domine.“

Sed contra hoc quod dicit, quod triſtitia quæ eſt ſecundum Deum, pœnitentiam operatur, videtur eſſe, quia ipſa triſtitia ſecundum Deum eſt pœnitentia.

Pœ-

(a) *Al.* *ſpiritus* medicinæ. (b) *Al.* amor quo amatur &c. (c) *Al.* ſcilicet quærere.

Pœnitere enim eſt triſtari de malo, & ſecundum Deum. Non ergo operatur pœnitentiam.

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod pœnitentia habet tres partes: quarum pars prima eſt triſtitia, ſcilicet dolor, & compunctio de peccatis; aliæ duæ ſunt confeſſio, & ſatisfactio. Cum ergo dicit, quod triſtitia operatur pœnitentiam, intelligendum eſt, quod compunctio, ſeu dolor de peccato operetur in nobis pœnitentiam, ideſt alias partes pœnitentiæ, ſcilicet confeſſionem, & ſatisfactionem. Vel dicendum eſt, quod triſtitia ſecundum Deum eſt communior quam pœnitentia: quia pœnitentia eſt de proprio peccato; ſed triſtatur quis ſecundum Deum & de peccatis propriis, & de alienis. Sic ergo, effectus triſtitiæ quæ eſt ſecundum Deum, eſt ſalus æterna; effectus vero triſtitiæ quæ eſt ſecundum mundum, eſt mors. Quia enim qui diligit ſæculum, inimicus Dei conſtituitur, ut dicitur Iacob. IV. ideo ex amore ſæculi mors cauſatur. Triſtatur enim ſecundum ſæculum quis, non quia peccans Deum offendit; ſed quia deprehenſus in peccato, punitur de eo, & detegitur: & hæc triſtitia eſt vitanda in peccatis. Eccli. XXX. 24. „ Triſtitiam longe fac a te: multos enim occidit triſtitia, & non eſt utilitas in illa."

Conſequenter manifeſtat effectum prædictum per experimentum ſumptum in ipſis, cum dicit: *Ecce enim hoc ipſum, ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem*; quaſi dicat: Vere ſalutem ſtabilem, quia experimento patet quod in nobis multa quæ ad ſalutem ducunt, operatur. Ponit autem ſex ad hoc pertinentia; quorum unum eſt generale, ſcilicet ſolicitudo: quando enim homo eſt in lætitia, de facili committit aliquas negligentias; ſed quando eſt triſtis, & in timore, ſolicitatur: & ideo dicit: *Ecce enim*, ſcilicet in vobis experti eſtis, *hoc ipſum*, ſcilicet *ſecundum Deum contriſtari vos, quantam in vobis operatur ſolicitudinem*, ad vitandum mala, & ad faciendum bona. Mich. VI. 8. „ Indicabo tibi, o homo, quid ſit bonum, & quid Dominus requirat a te:" & infra: „ Solicitum ambulare cum Deo tuo." Alia vero ſunt ſpecialia, quorum quædam pertinent ad affectum interiorem, quædam ad actum exteriorem. Eorum vero quæ pertinent ad affectum interiorem quædam ſunt ad peccati remotionem, quædam vero ad boni adeptionem. Nam verus pœnitens debet recedere a malo, & facere bonum. Quantum autem ad remotionem mali ponit tria. Primum eſt ut deſiſtat facere malum; & quantum ad hoc dicit, *Sed defenſionem*, contra illos qui nos ad malum inducunt. I. Petr. V. 9. „ Cui reſiſtite fortes in fide." Vel, ſecundum Gloſſam, ut contra pſeudo me defendatis. Epheſ. ult. 13. „ Accipite armaturam Dei, ut poſſitis reſiſtere in die malo." Secundum eſt quod homo indignetur contra ſe pro peccatis quæ fecit; & quantum ad hoc dicit, *Sed indignationem*. Indignatio autem ſui operatur triſtitiam ſecundum Deum. Eſa. LXIII. 5. „ Indignatio mea auxiliata eſt mihi." Tertium eſt quod ſit in continuo timore de futuro, ut caveat; & quantum ad hoc dicit, *Sed timorem*, de recidivo, ne ſcilicet in futuro ſimiliter contingat. Eccli. XXV. 14. „ Timor Domini ſuper omnia ſe ſuperpoſuit." Quantum autem ad hanc boni adeptionem, duo ponit. Primo deſiderium, quo ad bonum afficitur; & quantum ad hoc dicit, *Sed deſiderium*, quo bonum facere aſſectetis. Proverb. XI. 23. „ Deſiderium iuſtorum, omne bonum." Secundo æmulationem bonam, qua bonos imitari conatur; & quantum ad hoc dicit: *Sed æmulationem*, ut ſcilicet me, & alios bonos imitemini. I. Corinth. XIV. 1. „ Sectamini caritatem.... æmulamini chariſmata meliora:" XII. 31. Eorum vero quæ pertinent ad exteriorem actum, duo ponit. Primum eſt ut vindicent in ſeipſis quod peccaverunt; & hoc utile eſt. Cum enim omne malum neceſſarium ſit puniri vel ab homine, vel a Deo; ſi hic non punit, melius eſt quod homo malum in ſe puniat quod fecit, quam quod Deus: quia, ut dicitur Hebr. X. 31. „ horrendum eſt incidere in manus Dei viventis:" & quantum ad hoc dicit, *Sed vindictam*; ideſt, quia peccantes punitis, & etiam vos ipſos. I. Corinth. IX. 27. „ Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo." Eſa. XXVI. 18. „ Iuſtitiam non fecimus in terra." Secundum eſt quod totaliter abſtineat a malo; & ideo dicit: *In omnibus exhibuiſtis vos*, duce ſcilicet fide, *incontaminatos eſſe negotio*, ſcilicet chriſtiano. Supra VI. 4. *In omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros*. Epheſ. I. 4. „ Elegit nos ante mundi conſtitutionem, ut eſſemus ſancti." Pſal. C. 6. „ Ambulans in via immaculata, hic mihi miniſtrabat." Vel *negotio*, de quo ſcilicet correcti eſtis, puta de favore quem dediſtis fornicatori; ſed poſtmodum puniendo, & condemnando ipſum, oſtendiſtis vos in hoc incontaminatos eſſe.

LECTIO IV

IGitur & ſi ſcripſi vobis, non propter eum qui fecit iniuriam, nec, propter eum qui paſſus eſt; ſed ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram, quam habemus pro vobis coram Deo: ideo conſolati ſumus. In conſolatione autem noſtra abundantius magis gaviſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia refectus eſt ſpiritus eius ab omnibus vobis. Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum, non ſum confuſus; ſed ſicut omnia vobis in veritate locuti ſumus, ita & gloriatio noſtra quæ fuit ad Titum, veritas facta eſt; & viſcera eius abundantius in vobis ſunt, reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam, quomodo cum timore, & tremore excepiſtis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

HIc aſſignata ratione quare gaudet Apoſtolus de ipſorum triſtitia, conſequenter inducit concluſionem ſuam, in qua duo facit: primo enim oſtendit intentionem ſuam quam habuit in ſcribendo; ſecundo manifeſtat gaudium quod habuit de ipſorum correctione, ibi, *Ideo conſolati ſumus*. Dicit ergo primo: Ex quo incontaminati eſtis; igitur apparet quod, *Et ſi ſcripſi vobis*, per Epiſtolam increpando, non ſcripſi *propter eum* tantum *qui fecit iniuriam*, inceſtu maculando cubile patris ſui, ut dicitur I. Corinth. v. *nec propter eum* tantum *qui paſſus eſt*, ſcilicet propter patrem; quaſi non propter zelum vindictæ ſolum, ſed hoc feci *ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram quam pro vobis habemus*; ideſt, ut ſciretis quam ſoliciti ſimus pro vobis: & hoc dico *coram Deo*, ut ſit iuramentum, ideſt Deo teſte. Vel *ad manifeſtandam* (*a*) *coram Deo*, ſcilicet de vobis omnibus *ſolicitudinem noſtram*. Coloſſ. II. I. „ Volo vos ſcire „ quam ſolicitudinem habeam pro vobis, „ & pro his qui ſunt Laodiciæ, & qui„ cumque non viderunt faciem meam in „ carne. “ Vel aliter. Non ſcripſi tantum *propter eum qui fecit iniuriam*, ut ſcilicet corrigeretur; vel *propter eum qui paſſus eſt*, ut placaretur; ſed *ad manifeſtandam ſolicitudinem noſtram*, ut ſcilicet vos qui indignati fuiſtis pro contumelia, & pœna inflicta fornicatori, reconciliaremini Deo.

Conſequenter concludit gaudium quod habuit de eorum correctione, cum dicit: *Ideo conſolati ſumus*, quaſi dicat: Quia hoc conſecutus ſum ex eo quod ſcripſi, ſcilicet quod eſtis correcti; *ideo conſolati ſumus*; ideſt, conſolationem accepimus. Gaudium enim hominis eſt cum conſequitur quod cum deſiderio intendit. Supra I. 12. *Abundantius autem ad vos converſati ſumus*.

Conſequenter cum dicit, *In conſolatione autem noſtra abundantius magis gaviſi ſumus*, ponit ſecundam cauſam ſuæ conſolationis, quæ ſumitur ex devotione quam oſtenderunt ad Titum: & circa hoc tria facit. Primo ponit gaudium ſuum de gaudio Titi conceptum; ſecundo gaudii rationem aſſignat, ibi, *Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum, non ſum confuſus*; tertio materiam gaudii Titi aſſignat, ibi, *Reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam*. Dicit ergo primo: *Gaviſi ſumus* de correctione veſtra, *autem*, ideſt ſed, *in conſolatione noſtra abundantius magis gaviſi ſumus*, quam turbati fuerimus de tribulatione, *ſuper gaudio Titi*. Vel *magis gaviſi ſumus*; ideſt, magis gaudium attulit conſolationi noſtræ gaudium Titi; & hoc *quia refectus eſt ſpiritus eius*. Tunc enim reficitur animus prælati, quando ſubditi eius ſunt obedientes ei, & eum reverentur. Ad Philem. 20. „ Refice viſcera mea in „ Domino. “ Refectus, inquam, *ab omnibus vobis*: quia omnes vel correcti eſtis, vel eſt ſpes correctionis. Rationem autem huius gaudii aſſignat quantum ad duo. Unum eſt ex parte Apoſtoli, quia ſcilicet ipſe inventus eſt verax. Nam Apoſtolus commendaverat Corinthios Tito, antequam iret ad eos. Quia vero nunc ita invenit Titus ſicut Apoſtolus dixit, gaudet Apoſtolus verba ſua vera fuiſſe; & hoc eſt quod dicit: *Et ſi quid apud illum de vobis gloriatus ſum*, commendando vos (dicit autem, *Gloriatus ſum*, quia gloria Apoſtoli erat bonum illorum) *non ſum confuſus*; ideſt, non erubeſco me falſa dixiſſe: quando enim aliquis invenitur mendax, confunditur. Eccli. XXXVII. 20. „ Ante omnia ſermo verax præcedat te. “ *Sed ſicut omnia in veritate vobis locutus ſum*, ideſt ſicut prædicavi vobis veritatem, *ita gloriatio noſtra quæ fuit ad Titum de vobis, veritas facta eſt*; ideſt, inventa eſt vera. Alia ratio eſt ex parte Corin-

(*a*) Al. coram vobis, Deo ſcilicet de omnibus.

rinthiorum. Nam amici deſiderant ut illi quos diligunt, ab omnibus diligantur. Quia ergo Titus diligebat Corinthios propter eorum devotionem, ideo de hoc Apoſtolus gaudebat; & ideo dicit Apoſtolus: *Et viſcera eius abundantius in vobis ſunt*; quaſi dicat: Non ſolum gaudeo quia inventus ſum verax, ſed etiam quia *viſcera eius*, ideſt viſceroſa caritas eius, & nimius amor, *eſt abundantius* quam antea in vobis eſſet, ex quo vidit profectum veſtrum: vel *abundantius* quam in aliis. Coloſſ. III. 12. „ Induite vos ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti, viſcera miſericordiæ. “ Materiam autem gaudii manifeſtat ex duobus, ſcilicet ex obedientia, & reverentia. Ex obedientia quidem, cum dicit: *Reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam*, qua obedienter ſibi obtemperaſtis: in quo etiam & laudavit vos. I. Reg. XV. 22. „ Melior eſt obedientia quam victimæ. “ Eccli. III. 1. „ Filii ſapientiæ, Eccleſia iuſtorum. “ Ex reverentia autem, cum dicit: *Quomodo cum timore*, ſcilicet filiali, non ſervili, *cum timore* animi, *& tremore* corporis *excepiſtis eum*. Galat. IV. 15. „ Teſtimonium enim vobis perhibeo, quia ſi fieri poſſet, oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. “ Et quia ita habuiſtis vos ad eum, gaviſus ſum, quia verax inventus ſum, & ipſe diligit vos. Unde *gaudeo quod in omnibus confido de vobis*: non ſolum in bona voluntate, ſed etiam in bonis operibus in futuro quod bene vos habeatis. Hebr. VI. 9. „ Confidimus de vobis meliora, & viciniora ſaluti. “

CAPITIS OCTAVI

LECTIO I.

NOtam autem vobis facimus, fratres, gratiam Dei quæ data eſt in Eccleſiis Macedoniæ, & quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipſorum fuit, & altiſſima paupertas eorum abundavit in divitias ſimplicitatis eorum. Quia ſecundum virtutem (teſtimonium illis reddo) & ſupra virtutem voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione obſecrantes nos gratiam, & communicationem miniſterii quod fit in ſanctos. Et non ſicut ſperavimus, ſed ſemetipſos dederunt primum Domino, deinde nobis per voluntatem Dei; ita ut rogaremus Titum ut quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam: ſed ſicut in omnibus abundatis fide, & ſermone, & ſcientia, & omni ſolicitudine, inſuper & caritate veſtra in nos, ut & in hac gratia abundetis. Non quaſi imperans dico, ſed per aliorum ſolicitudinem, etiam veſtræ caritatis ingenium bonum comprobans.

POſita iam exhortatione ad bonum in generali, hic conſequenter exhortatur eos ad quoddam bonum particulare, ſcilicet ad largitionem collectarum pro ſanctis qui erant in Hieruſalem. Nam, ſicut Act. XV. dicitur, & Apoſtolus tangit ad Galat. II. Apoſtoli impoſuerunt Paulo, & Barnabæ ut proponerent verbum ſalutis Gentibus, exhortando eos ad ſubveniendum ſanctis qui erant in Hieruſalem, qui, venditis omnibus, & poſitis ad pedes Apoſtolorum, in maxima erant paupertate: & ad hoc inducit eos ad præſens: ubi duo facit. Primo inducit eos ad dandum; ſecundo monet ad modum dandi, ut ſcilicet cito, & abundanter dent; & hoc IX. cap. ibi, *Nam de miniſterio quod fit in ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis*. Circa primum duo facit. Primo tractat de collectis dandis; ſecundo de miniſtris per quos huiuſmodi collectæ fiant, ibi, *Gratias autem Deo qui dedit eamdem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi*. Circa primum duo facit. Primo inducit eos ad dandum; ſecundo excludit excuſationem, ibi, *Si enim voluntas prompta eſt, ſecundum id quod habet, accepta eſt*. Inducit autem eos ad dandum tripliciter. Primo, exemplo aliorum qui dederunt; ſecundo, exemplo Chriſti, ibi, *Scitis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti*; tertio ex ipſorum propria utilitate, ibi, *Hoc enim vobis utile eſt*. Circa primum tria facit. Primo ponit exemplum; ſecundo oſtendit ſe permotum ab hoc exemplo, ibi, *Ita ut ro-*

gare-

Digitized by Google

garemus Titum ut quemadmodum cœpit, ita & perficiat in vobis etiam gratiam iſtam; tertio mouet ut ipſi hoc exemplum ſequantur, ibi, *Sed ſicut in omnibus abundatis .... & in hac gratia abundetis*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus ad hoc ut Corinthii liberaliter tribuant, proponit eis Macedones iu exemplum, & commendat eos quantum ad duo, ſcilicet quautum ad patientiam in adverſis; ſecundo quantum ad liberalitatem iu donis, ibi, *Et altiſſima paupertas eorum abundavit in divitias ſimplicitatis eorum*. Circa primum ſciendum eſt, quod Apoſtolus inducit eos ad eleemoſyuas, ut merita ipſorum creſcaut; & ideo in illo tempore hoc fecit quando poſſunt mereri, ſcilicet tempore gratiæ: tunc enim eleemoſynæ meritoriæ ſunt: & hoc eſt quod dicit: *Notam vobis facimus gratiam*, ideſt gratuitum douum, *Dei*, ſcilicet eleemoſynarum largitionem. Et dicit hoc eſſe gratiam, quia quidquid boni facimus, eſt ex gratia Dei. *Qua* quidem gratia nou eſt data iſtis, ſed *mihi*, inquantum ſcilicet ex mea procuratione, & ſolicitudiue, & monitione Macedoues ad hoc moti ſunt. Epheſ. III. 8. „ Mihi autem omnium ſanctorum „ minimo data eſt gratia hæc. " *Data eſt*, inquam, *mihi in Eccleſiis Macedonia*, ideſt apud fideles Macedouiæ: quæ quidem gratia eſt quantum ad duo, ſcilicet quantum ad patientiam, quia *in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipſorum fuit*. Ubi ponit conditioues patientiæ perfectæ. Una eſt quod homo ſit conſtans, ita quod nec timore tribulationis deiiciatur, ſed nec etiam in ipſo tribulationis experimento: & (*a*) ideo dicit, quod *in multo experimento tribulationis*, ſcilicet conſtantes fuerunt. Alia eſt quod in ipſis tribulatiouibus gaudeant; ſicut legitur de beato Laureutio: & quantum ad hoc dicit: *Abundantia gaudii ipſorum*, ideſt Macedouum, *fuit*. Iacob. I. 2. „ Omne gaudium exiſtimate, fratres „ mei, cum in tentationes varias incide„ ritis. " Rom. XII. 12. „ Iu tribulatio„ ne gaudentes. " Vel *in multo experimento tribulationis*, non quam ipſi paſſi fuerunt, ſed quam viderunt pati in Macedonia, *abundantia gaudii ipſorum fuit*. Item ſecundo gratia eſt quantum ad liberalitatem in eleemoſynis; & quantum ad hoc dicit: *Et altiſſima paupertas eorum abundavit in divitias ſimplicitatis eorum*. Ubi duo facit. Primo ponit eorum liberalitatem; ſecundo exponit quod dixerat, ibi, *Quia ſecundum virtutem ... & ſupra virtutem voluntarii fuerunt*. Dicit ergo primo; Non ſolum fuerunt patientes iu tribulatiouibus, ſcilicet Macedones, ſed etiam fuerunt liberales: quia *altiſſima*, ideſt maxima, *paupertas eorum*, vel nobiliſſima. Secundum Gloſſam facit paupertatem altam elevatio ſpiritus ſupra res temporales, & contemptus earum. Et ſic iſtorum paupertas altiſſima erat, quia non habebaut divitias, & contemnebaut eas. Iacob. II. 5. „ Nonne Deus „ elegit pauperes in mundo, divites in fi„ de, & heredes regni, quod repromiſit „ diligentibus ſe? " Hæc, inquam, paupertas *abundavit*, ideſt excrevit (*b*) *in divitias*, copioſe dando.

Sed hæc expoſitio Gloſſæ nou videtur eſſe ſecundum intentionem Apoſtoli; & ideo aliter dicendum eſt. *Altiſſima paupertas eorum abundavit in divitias ſimplicitatis eorum*. Ubi ſciendum eſt, quod homo ex duabus cauſis habet promptum animum ad dandum ſatis, ſcilicet ex abundautia divitiarum, (*c*) ſicut divites, vel ex contemptu divitiarum; & ſic idem facit in paupere contemptus quod facit in divite abundantia: & ideo dicit: *Altiſſima paupertas* ſic ſupra *abundavit*, ideſt effectum abundantiæ fecit, *in divitias ſimplicitatis eorum*: quia cor eorum erat ſolum ad Deum; & ex hoc provenit contemptus divitiarum. Prov. XI. 3. „ Simplicitas iuſtorum diriget „ eos. "

Conſequenter cum dicit, *Quia ſecundum virtutem ... & ſupra virtutem voluntarii fuerunt*, exponit quod dixit, commendando ipſorum liberalitatem quantum ad tria; ſcilicet quantum ad quantitatem dati, quantum ad voluntatem dandi, & quantum ad ordinem dationis. Quantum ad quantitatem dati, quia dederunt ſupra virtutem; & ideo dicit: Vere abundavit in divitias: quia ego *reddo illis teſtimonium, quod fuerunt voluntarii* ad dandum *ſecundum virtutem* rerum ſuarum, *& ſupra virtutem*: quia intantum dederunt quod poſt eguerunt. Vel diceudum eſt, & melius, quod eſt virtus interior auimi, & virtus exterior, ſcilicet facultas rerum temporalium. Virtus interior eſt promptitudo animi ad dandum; & ideo dicit: *Teſtimonium illis reddo, quod fuerunt voluntarii*, ad dandum *ſecundum virtutem* animi interiorem, & *ſupra virtutem* exteriorem, ſcilicet divitiarum. Tob. IV. 9. „ Si multum tibi fuerit, „ abundanter tribue. "

Con-

(a) *Al. deeſt* ideo. (b) Al. *in divitiis*. (c) *Al.* ſicut in divites.

Contra. Quicumque dat ſupra virtutem, dat immoderate: (*a*) non ergo ex hoc eſt dignus laude. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod virtus in dando poteſt conſiderari dupliciter, ſcilicet ſimpliciter, ſeu abſolute, & ſecundum proportionem aliorum. Quando ergo quis dat plus quam alii ſuæ propor. tionis, non peccat; ſed ſi ſimpliciter dat ſupra virtutem, tunc immoderate dat.

Sic ergo commendat eorum liberalitatem quantum ad quantitatem dati; commendat autem eam quantum ad voluntatem dandi, cum dicit: *Quia voluntarii fuerunt*. Exod. v. 2. „ Ab omni qui ultroneus offert acci- „ pietis eas. “ In hoc autem fuerunt voluntarii, quia rogaverunt nos, *cum multa exhortatione obſecrantes*, ideſt rogantes; qua. ſi dicat: Non ſolum rogaverunt, ſed etiam per rationes nos induxerunt: ut habeant *gratiam, & communicationem miniſterii quod fit in ſanctos*; ideſt, ut liceret eis dare ſua pauperibus ſanctis qui ſunt in Hieruſalem, non reputantes ſe facere gratiam nobis, ſed quod eis gratia fiat. Hebr. ult. 16. „ Beneficentiæ autem, & communionis no- „ lite oblivisci. “ Commendat etiam eorum liberalitatem quantum ad ordinem dandi: quia non ſolum ſua dederunt, ſed primo ſeipſos: quia talis debet eſſe ordo in dando, ut primo homo ſit acceptus Deo: (*b*) quia niſi homo ſit Deo gratus, non ſunt accepta munera eius. Geneſ. iv. 4. „ Reſpexit Dominus ad Abel (ſcilicet „ primo) & ad munera eius, “ conſequenter. Eccli. xxx. 24. „ Miſerere animæ „ tuæ placens Deo, & contine. “ Et ideo dicit: *Non ſicut ſperavimus*; quaſi dicat: Vere voluntarii fuerunt: quia *non ſicut ſperavimus*, ideſt non ea intentione qua putabamus, ut ſcilicet darent pro culpis redimendis; *ſed ſemetipſos dederunt primum Domino*, emendando vitam ſuam, & *deinde nobis*, obediendo per omnia, *per voluntatem Dei*, quæ eſt ut ſubdantur homines vicariis ſuis. Hebr. ult. 17. „ Obedite præpoſitis „ veſtris, & ſubiacete eis. “

Gloſſa dicit, quod non aliter erat ab eis recipiendum, niſi ſcilicet prius ſeipſos dediſſent Deo. Ergo videtur quod non ſint recipiendæ eleemoſynæ a peccatoribus. Sed dicendum eſt, quod non eſt ab eis recipiendum, quando dant ea intentione ut foveantur in peccatis.

Sic ergo poſito exemplo Macedonum, oſtendit ſe conſequenter permotum eſſe hoc exemplo, cum dicit: *Ita ut rogaremus Titum*; quaſi diceret: Intantum nos permoti fuimus hoc exemplo de liberalitate Macedonum, ut ſcilicet *rogaremus Titum*, ut etiam vos ſitis participes ipſius gratiæ, *ut* ſcilicet Titus *quemadmodum cœpit* vos monere ad benefaciendum, poſtquam vidit vos correctos, & inducere vos ad communionem; *ita perficiat in vobis*, (*c*) & ſpecialiter *gratiam iſtam* de largitione eleemoſynarum, ut non deſit vobis. Phil. 1. 6. „ Qui „ cœpit in vobis opus bonum, perficiet „ uſque in diem Chriſti Ieſu. “

Conſequenter admonet eos, ut hoc exemplo ipſi inducantur, cum dicit: *Sed ſicut in omnibus abundatis .... ut & in hac gratia abundetis*. Ubi duo dicit. Primo monet ut ipſi exemplo Macedonum ſiut prompti ad eleemoſynas faciendum; ſecundo quamdam ſuſpicionem aufert, ibi, *Et non quaſi imperans dico*. Dicit ergo: *Sed ſicut in omnibus abundatis .... ut & in hac gratia abundetis*; quaſi dicat: Sicut vos ſuperatis Macedones in omnibus aliis gratiis, ita debetis eos ſuperare etiam in iſta, ſcilicet eleemoſynis faciendis. Et hoc eſt quod dicit: *Sicut in omnibus* aliis *abundatis*: & primo in his quæ pertinent ad intellectum; & quantum ad hoc dicit, *In fide*, qua creditur, *& ſermone*, quo confitemur. Rom. x. 10. „ Corde creditur ad iuſtitiam (quan- „ tum ad fidem) ore autem confeſſio fit „ ad ſalutem, “ quantum ad ſermonem. *In ſcientia* Scripturarum. I. Corinth. 1. 5. „ In omnibus divites facti eſtis in Chriſto, „ in omni verbo, & in omni ſcientia. “ Secundo in his quæ pertinent ad opus; & quantum ad hoc dicit, *Et in omni ſolicitudine*, ſcilicet bene operandi. Rom. xii. 11. „ Solicitudine non pigri. “ Tertio in his quæ pertinent ad affectum; & quantum ad hoc dicit, *In caritate veſtra* ſpirituali babita *in nos* ſupetabundantius. Coloſſ. iii. 14. „ Super omnia caritatem habentes, quæ „ eſt vinculum perfectionis. “ Sicut, inquam, in omnibus iſtis abundatis, ita, ſcilicet rogavi Titum, *ut in hac gratia*, ſcilicet eleemoſynarum, *abundetis*. Et quia poſſet haberi ſuſpicio quod quaſi ex impetio mandaret, ut darent eleemoſynas: contra quod eſt quod dicitur Ezech. xxxiv. 4. „ Vos „ autem cum anſteritate imperabatis eis, „ & cum potentia: “ ideo contra removet dicens: *Non quaſi imperans dico*; hoc eſt, quod rogavi Titum, vel quod ego ipſe hoc dico

(a) *Al. omittitur* non ergo ex hoc eſt dignus laude. (b) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad Geneſis ſententiam.* (c) *Al.* & ſpiritualiter.

dico vobis, (a) non feci quaſi imperans. I. Petr. ult. 3. „ Non ut dominantes in „ cleris. “ *Sed* dico hoc, *comprobans*, ideſt volens comprobare, *per aliorum ſolicitudinem*, ſcilicet Macedonum, *veſtra caritatis ingenium*. Ubi ſciendum eſt, quod ingenium bonum ſumitur non ſolum pro aptitudine ad ſciendum faciliter, ſed etiam ad bene operandum. Cuius ratio eſt, quia ad hoc quod aliquis bene operetur, exigitur ſcientia dirigens. Et ideo ſicut in addiſcendo dicitur boni ingenii eſſe qui cito capit verba magiſtri, ita in operando boni ingenii dicitur qui exemplo aliorum cito movetur ad bene operandum; & ideo dicit Apoſtolus: *Comprobans*, ideſt probare volens, *bonum ingenium veſtrum*, ideſt quam promptam voluntatem habeatis ad dandum, moti exemplo Macedonum. I. Corinth. iv. 14. „ Non ut confundam vos haec ſcri„ bo. “

LECTIO II.

SCitis enim gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia vos divites eſſetis; & conſilium in hoc do, hoc enim vobis utile eſt, qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore. Nunc vero & facto perficite, ut quemadmodum promptus eſt animus voluntatis, ita ſit & perficiendi, ex eo quod habetis. Si enim voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt, non ſecundum id quod non habet. Non enim ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio; ſed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat, ut & illorum abundantia veſtræ inopiæ ſit ſupplementum, ut fiat æqualitas, ſicut ſcriptum eſt: Qui multum habuit, non abundavit, & qui modicum, non minoravit.

HIc inducit Corinthios ad dandum eleemoſynas exemplo Chriſti, dicens: Volo comprobare ingenium veſtrum bonum, ad dandum ſcilicet pauperibus; & hoc facere debetis exemplo Chriſti: *enim*, ideſt quia, *ſcitis gratiam Domini noſtri Ieſu Chriſti*, quam quidem humano generi contulit. Ioan. i. 17. „ Gratia, & veritas per Ieſum Chri„ ſtum facta eſt. “ Et hæc dicitur gratia: quia quidquid Filius Dei pœnalitatum noſtrarum aſſumpſit, totum gratiæ eſt imputandum: quia nec præventus alicuius bonitate, nec alicuius virtute coactus, nec inductus ſua neceſſitate. Eſt autem gratia iſta, *quoniam propter nos egenus factus eſt*. Et dicit, *Egenus*, quod plus eſt quam pauper: nam egenus dicitur ille qui non ſolum parum habet, ſed qui indiget, ſeu eget; pauper vero ille qui parum habet. Ad ſignificandum ergo maiorem paupertatem dicitur: *Egenus factus eſt*, ſcilicet in temporalibus. Luc. ix. 58. „ Filius homi„ nis non habet ubi caput reclinet. “ Hierem. iii. 19. „ Recordare paupertatis „ meæ. “ Eſt autem factus egenus, non ex neceſſitate, ſed ex voluntate, quia gratia iſta iam non eſſet gratia; & ideo dicit: *Cum dives eſſet*, ſcilicet in bonis ſpiritualibus. Rom. x. 12. „ Idem Deus di„ ves in omnes qui invocant illum. “ Proverb. viii. 18. „ Mecum ſunt divitiæ, & „ gloria, opes ſuperbæ, & iuſtitia. “ Dicit autem, *Eſſet*, non fuiſſet, ne videretur Chriſtus amiſiſſe divitias ſpirituales, cum aſſumpſit paupertatem. *Sic enim* aſſumpſit hanc paupertatem quod illas æſtimabiles divitias non amiſit. Pſal. xlviii. 3. „ Simul in unum dives & pauper: “ dives in ſpiritualibus, pauper in temporalibus. Cauſam autem quare voluit fieri egenus, ſubdit cum dicit: *Ut illius inopia divites* (b) *eſſetis*; ideſt, ut illius paupertate in temporalibus, *vos eſſetis divites* in ſpiritualibus. Et hoc eſt propter duo, ſcilicet propter exemplum, & propter ſacramentum. Propter exemplum quidem, quia ſi Chriſtus dilexit paupertatem, & nos in exemplo ſuo debemus diligere eam. Diligendo autem paupertatem in temporalibus, efficimur divites in ſpiritualibus. Iacob ii. 5. „ Nonne Deus elegit „ pauperes in mundo, divites in fide, & „ heredes regni quod repromiſit diligenti„ bus ſe? “ Et ideo dicit: *Ut illius inopia vos divites eſſetis*. Propter ſacramentum autem, quia omnia quæ Chriſtus egit, vel ſuſti-

(a) *Al.* ideſt non feci. (b) Al. *eſſemus*.

ſuſtinuit, fuit propter nos. Unde ſicut per hoc quod ſuſtinuit mortem, liberati ſumus a morte æterna, & reſtituti vitæ; ita per hoc quod ſuſtinuit inopiam in temporalibus, liberati ſumus ab inopia in ſpiritualibus, & facti divites in ſpiritualibus. I. Corinth. I. 5. „ Divites facti eſtis in illo „ in omni ſcientia, & in omni verbo. “

Conſequenter cum dicit, *Conſilium in hoc do*, inducit eos ad dandum ex parte eorum; & circa hoc duo facit. Primo ponit ipſorum utilitatem, quæ ex hoc provenit; ſecundo oſtendit quod hoc etiam ab ipſis volitum eſt, ſcilicet ut darent eleemoſynas, ibi, *Qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore*. Dicit ergo: Conſiderans hoc beneficium, *conſilium* vobis *do*, ideſt hortor vos ad hoc, ſcilicet ad dandum eleemoſynas, ſcilicet non ſolum propter utilitatem ſanctorum qui ſunt in Hieruſalem, ſed & propter utilitatem veſtram. Proverb. XXVII. 9. „ Boni amici conſiliis „ anima dulcoratur. Et hoc *quia utile eſt vobis*. Bonum enim pietatis, plus eſt utile facienti quam illi cui fit: quia faciens reportat inde commodum ſpirituale, recipiens vero temporale: (*a*) † & ſicut ſpirituale præferri debet temporali, ſic in operibus pietatis, utilitas dantis præfertur utilitati accipientis. † I. Timoth. IV. 8. „ Pietas ad „ omnia valet. “ Hoc autem non ſolum eſt eis utile, ſed etiam ipſi hoc voluerunt; & ideo dicit: *Qui non ſolum facere, ſed & velle cœpiſtis ab anno priore*. Ubi tria facit. Primo commemorat bonum principium in eis; ſecundo hortatur eos ad debitum finem, ibi, *Nunc vero & facto perficite*; tertio exponit quoddam quod dixerat, ibi, *Si enim voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt*. Dicit ergo: Vere debetis libenter dare eleemoſynas, quia non ſolum eſt vobis utile, *ſed* etiam hoc ipſum *velle* ſponte *cœpiſtis*, ſcilicet dare eleemoſynas, *a priori anno*, quo ſcilicet veni ad vos. Vel *a priori anno*, ideſt præcedenti; quaſi dicat: Plus eſt velle quam facere, iuxta illud Eccli. XVIII. 16. „ Verbum me„ lius eſt quam datum: “ & ideo debetis eſſe prompti ad dandum. Et quia eſtis prompti ad dandum, ideo *nunc* quod habuiſtis in animo, *perficite facto*: alioquin illa voluntas eſſet fruſtra. I. Ioan. III. 18. „ Non diligamus verbo, neque lingua, ſed „ opere, & veritate. “ Phil. I. 6. „ Qui „ cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſ„ que in diem Chriſti Ieſu. “ Et huius ratio eſt, *ut quemadmodum promptus eſt animus voluntatis*, ideſt diſcretio voluntatis, ſecundum Gloſſam, prompta eſt; *ita ſit* prompta diſcretio *perficiendi*. Vel aliter, ut animus ſumatur pro voluntate; & tunc dicitur: Quemadmodum prompti fuiſtis ad volendum, ita prompti ſitis ad perficiendum; & hoc *ex eo quod habetis*, ideſt ſecundum facultatem veſtram. Conſequenter exponit hoc quod dicit, *Ex eo quod habetis*, dicens: *Si enim voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt*; quaſi dicat: Dico, quod debetis eſſe prompti ad dandum; & in hoc non intendo vos gravare, ut ſcilicet detis ſupra facultates veſtras: quia forte voluntas prompta ad hoc inducit vos; ſed in hoc, opus non poteſt imitari voluntatem; & ideo dicit: *Ex eo quod habetis*. *Enim*, pro quia, *ſi voluntas prompta eſt ſecundum id quod habet, accepta eſt*. Et huius ratio eſt, quia voluntas acceptatur in perfectione operationis; opus autem non perficitur niſi ex eo quod habetur; & ideo dicit: *Secundum quod habet, accepta eſt*. Tob. IV. 9. „ Si multum tibi fuerit, abundan„ ter tribue; ſi exiguum tibi fuerit, et„ iam exiguum libenter impertiri ſtu„ de. “

Conſequenter cum dicit, *Non enim ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio*, removet ſuſpicionem quamdam. Poſſent enim dicere iſti: Si damus eleemoſynas pauperibus ſanctis qui ſunt in Hieruſalem, ipſi otioſi vivent, & nos damna patiemur, & ſic efficiemur miſeri. Ideo Apoſtolus primo hanc ſuſpicionem excludit; ſecundo ſuam intentionem manifeſtat; tertio vero confirmat per auctoritatem, & removet ſuſpicionem, cum dicit: *Non enim ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio*; quaſi dicat: Non enim ita moneo vos eleemoſynas dare, ut aliis ſit refrigerium, dum otioſe viverent de eleemoſynis veſtris; vobis autem ſit tribulatio, ideſt paupertas, quia vos affligeremini.

Sed numquid peccant illi qui dant omnia aliis, & ipſi poſtea paupertate affliguntur? Et videtur quod ſic per hæc verba Apoſtoli. Reſpondeo: Dicendum eſt, ſecundum Gloſſam, quod melius eſſet totum dare pauperibus, & affligi pro Chriſto. Illud autem quod dicit hic, condeſcendendo fecit: quia infirmi erant, & forte deficerent, ſi egeſtate premerentur.

Intentionem ſuam manifeſtat cum dicit: *Sed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abun-*

(*a*) *Quod ſequitur cruculis comprehenſum, deeſt in exemplo ann. 1498. iam citato.*

abundantia illorum inopiam ſuppleat; quaſi dicat: Non intendo tribulationem veſtram, ſed quamdam æqualitatem, ut ſcilicet *veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat*: quod poteſt exponi tripliciter. Primo de æqualitate quantitatis; ſecundo de æqualitate proportionis; tertio de æqualitate voluntatis. De æqualitate quantitatis, quia iſti, ſcilicet Corinthii, abundabant in temporalibus, & deficiebant in ſpiritualibus; ſancti vero qui erant in Hieruſalem, abundabant in ſpiritualibus, & deficiebant in temporalibus. Vult ergo ut fiat inter eos æqualitas quantitatis, ut ſcilicet illi qui abundant in temporalibus, dent medietatem omnium illis qui deficiunt in eis, & iſti dent medietatem ſpiritualium eis, ut ſic ſint æqualiter divites. Et ideo hoc potius dicit, ut ſcilicet *ex æqualitate* quantitatis, id eſt dimidia parte bonorum veſtrorum, *in præſenti tempore*, quod breve eſt, *veſtra abundantia* terrenorum, *ſuppleat illorum inopiam* qui deſeruerunt omnia mundi, *& ut illorum abundantia*, ſcilicet in ſpiritualibus, *ſit ſupplementum veſtræ inopiæ* in ſpiritualibus; ideſt, ut ſitis participes vitæ æternæ. Luc. xvi. 9. „ Facite vobis „ amicos de mammona iniquitatis, ut cum „ defeceritis, recipiant vos in æterna ta„ bernacula. " Eccli. xiv. 15. „ In divi„ ſione fortis da, & accipe: " da temporalia, & accipe ſpiritualia. De æqualitate autem proportionis exponitur ſic, & melius. Vos Corinthii habetis abundantiam temporalium, ſancti qui ſunt in Hieruſalem, abundantiam ſpiritualium. Volo ergo ex quadam æqualitate, non quæ ſit ſecundum quantitatem, ſed ſecundum proportionem, ut ſcilicet ſic ut illi ſuſtentantur eleemoſynis veſtris, ita vos ditemini precibus illorum apud Deum. Sicut enim illi non ita ditantur de bonis veſtris temporalibus, ſicut vos eſtis divites; ita nec vos bonis illorum ſpiritualibus ditamini ſicut illi. Et ideo dicit: *Sed ex æqualitate in præſenti tempore* prædicta *veſtra abundantia* terrenorum, *illorum*, ſcilicet ſanctorum, *inopiam* in temporalibus *ſuppleat, ut & illorum abundantia* in ſpiritualibus, *veſtræ inopiæ ſit ſupplementum*. I. Corinth. ix. 11. „ Si nos vobis ſpiritua„ lia ſeminavimus, magnum eſt ſi nos car„ nalia veſtra metamus? " De æqualitate autem voluntatis exponitur ſic. *Sed ex æqualitate in præſenti tempore veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat &c.* ideſt, volo quod ſit in vobis æqualitas voluntatis, ut ſcilicet ſicut illi habent voluntatem communicandi vobis ea in quibus abundant; ita vos habeatis voluntatem communicandi illis ea in quibus abundatis.

Conſequenter confirmat hoc per auctoritatem: unde dicit: *Sicut ſcriptum eſt*, ſcilicet Exod. xvi. 18. *Qui multum*, ſcilicet collegerat de manna, ideſt qui amplius habuit quam gomor, *non abundavit*, ideſt non habuit ultra ſufficientiam ſuam; *& qui modicum, non minoravit*; ideſt, non defecit ei: quia omnes æqualiter abundabant, ut dicitur Exod. xvi. & ſic nec qui plus collegerat, plus habuit, nec qui minus paraverat, reperit minus.

L E C T I O III.

Gratias autem ago Deo, qui dedit eamdem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi: quoniam exhortationem quidem ſuſcepit, ſed cum ſolicitior eſſet, ſua voluntate profectus eſt ad vos. Miſimus autem cum illo fratrem noſtrum, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias: non ſolum autem, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis comes peregrinationis noſtræ, in hanc gratiam quæ miniſtratur a nobis ad Domini gloriam, & deſtinatam voluntatem noſtram. Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur a nobis in Domini gloriam. Providemus enim bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus. Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum, quem probavimus in multis ſæpe ſolicitum eſſe; nunc autem multo ſolicitiorem, confidentia multa in vos, ſive pro Tito qui eſt ſocius meus, & in vobis adiutor, ſive fratres noſtri Apoſtoli Eccleſiarum, gloriæ Chriſti. Oſtenſionem ergo quæ eſt caritatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, in illos oſtendite in faciem Eccleſiarum.

Poſtquam tractavit de collectis dandis, hic conſequenter tractat de miniſtris per quos collectæ fiant; & circa hoc duo facit. Primo nominat eos; ſecundo recommendat eos Corinthiis, ibi, *Oſtenſionem ergo quæ eſt caritatis veſtræ ... in illos oſtendite in faciem*

Digitized by Google

faciem omnium Eccleſiarum. Circa primum tria facit: primo enim nominat Titum; ſecundo Barnabam, ibi, *Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrum, cuius laus eſt in Evangelio*; tertio Apollo, ibi, *Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum, quem probavimus in multis ſæpe ſolicitum eſſe*. Circa Titum duo commendat, ſcilicet eius ſolicitudinem, & ſolicitudinis ſignum, ibi, *Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit &c.* Dicit ergo primo: Dixi ſupra, quod rogavi Titum ut perficeret gratiam iſtam de eleemoſynis colligendis, quod imminet ſolicitudini meæ ex ordinatione Apoſtolorum: de quo inveni etiam ipſum ſolicitum. Et ideo *ago gratias Deo, qui dedit eamdem ſolicitudinem*, quam ego habeo, *pro vobis* exhortandis, & promovendis ad opera miſericordiæ, *in corde Titi*: quia ipſe etiam ſolicitus eſt, ſicut & ego, ut perficiat in vobis hanc gratiam. Hebr. vi. 11. „ Cupimus unumquemque veſtrum eamdem oſtentare ſolicitudinem ad expletionem ſpei uſque in finem. " Rom. xii. 8. „ Qui præeſt, in ſolicitudine. " Signum autem huius ſolicitudinis eſt, quia quando rogavi eum, ipſe conſenſit exhortationi meæ; & ideo dicit: *Quoniam exhortationem quidem ſuſcepit*: & quia proſecutus eſt quod petii: unde dicit: *Sed cum ſolicitior eſſet ſua voluntate*, quam mea exhortatione, *profectus eſt ad vos*; qui tamen primo recuſabat venire propter peccata veſtra. Rom. xii. 11. „ Solicitudine non pigri. "

Conſequenter cum dicit, *Miſimus autem cum illo fratrem noſtrum*, tractat de ſecundo miniſtro; & circa hoc duo facit. Primo commendat ipſum; ſecundo ſubdit rationem quare mittit tam ſolemnes nuntios, ibi, *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine qua miniſtratur a nobis*. Frater iſte ſecundum quoſdam eſt Lucas, vel ſecundum alios Barnabas: quem quidem commendat ex tribus, ſcilicet ex fama, *quia laus eius*, ſcilicet Lucæ, *eſt in Evangelio*, ab eo ſcripto, *per omnes Eccleſias*, quia eſt approbatum per Apoſtolos. Vel *cuius laus*, ſcilicet Barnabæ, *eſt in Evangelio*, prædicato ab ipſo, *per omnes Eccleſias*, quia Iudæis, & Gentibus. Unde dicitur de Barnaba Act. xi. quod erat vir bonus, plenus fide, & Spiritu ſancto. Item commendat ipſum ex ſocietate ſua: quia *non ſolum* eſt famoſus, *ſed & ordinatus* eſt *ab Eccleſiis*, Iudææ, *comes peregrinationis meæ*, ideſt prædicationis meæ, qua ut peregrini mundum circuimus. Sup. v. 6. *Quamdiu ſumus in corpore, peregrinamur a Deo*. Et hoc eſt verum de Luca, quia ipſe fuit unus de ſeptuaginta duobus diſcipulis, & ſocius Pauli. De Barnaba ſimiliter, quia per Spiritum ſanctum dicitur Act. xiii. 2. „ Segregate mihi Barnabam, & Paulum in opus ad quod aſſumpſi eos. " Et factus eſt comes *in hanc gratiam*, ſcilicet collectionis eleemoſynarum; vel *in hanc gratiam*, ſcilicet prædicationis, de qua dicitur Epheſ. iii. 8. „ Mihi autem omnium ſanctorum minimo data eſt gratia hæc, in Gentibus evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti. " Item commendat eum ex officio, quia eſt miniſter gratiæ *qua miniſtratur a nobis*: I. Corinth. iv. 1. „ Sic nos exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti. " Supra iii. 6. *Qui & idoneos nos fecit miniſtros novi teſtamenti*. Miniſtratur autem gratia iſta *ad Domini gloriam*, ut ſcilicet Dominus noſter glorificetur, ſcilicet de eleemoſynis factis (a) de converſione plurimorum populorum *prædicationis noſtræ*: quia, ut dicitur Prov. xiv. 28. „ in multitudine populi dignitas Regis. " Item miniſtratur, ut voluntas noſtra impleatur, quia nos hoc volumus fieri; & ideo dicit: *Et voluntatem noſtram deſtinatam*, ideſt prædeſtinatam a Deo, qui prædeſtinavit ab æterno nos talem voluntatem habere.

Conſequenter cum dicit, *Devitantes hoc, ne quis nos vituperet &c.* aſſignat cauſam quare mittat tam ſolemnes nuntios: & primo huius rationem aſſignat; ſecundo probat, ibi, *Providemus (b) enim bona non ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus*. Dicit ergo: Cauſa quare tam ſolemnes nuntios mittimus, eſt iſta, ut ſciatis, negotium (c) huiuſmodi ineſſe cordi noſtro: & ideo dicit: *Devitantes hoc*, ſcilicet *ne quis nos vituperet*; quaſi dicat: Ut vitemus vituperium quod poſſet mihi impingi ab aliquibus vel negligentiæ, ſi non mitterem ſtrenuos; vel fraudis, ſi non mitterem ſecuros. Et iſti ſtrenui erant, & prompti, & ſecuri, quia dati ab Eccleſiis, & electi per Spiritum ſanctum. Supra vi. 3. *Nemini dantes ullam offenſionem, ut non vituperetur miniſterium noſtrum*. Dicit autem, *In hac plenitudine*, ſcilicet eleemoſynarum, vel converſionis Gentium. I. Petr. iv. 10. „ Unuſquiſque ſicut accepit gratiam, in alterutrum illam adminiſtrantes. " Et hoc probat dicens: *Providemus enim bona non*

(a) *Al.* de converſione Apoſtolorum prædicationis noſtræ. (b) *Al.* ergo. (c) *Al.* huius mundi.

ſolum coram Deo, ſed etiam coram hominibus; quaſi dicat: Bene dico, *Devitantes*, *quia providemus*, ideſt providere debemus, *bona*, ideſt ut opera noſtra bona ſint, *non ſolum coram Deo*, ut ei placeamus, *ſed etiam coram hominibus*, ut ſcilicet eis bona videantur. Et hoc facit ſolicite procurando, & bonos imitando. Roman. XII. 9. „ Adhærentes bono, odientes malum. "

Conſequenter cum dicit, *Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum &c.* tractat de tertio nuntio, ſcilicet de Apollo: ubi duo facit. Primo (a) commendat eum de ſolicitudine, cum dicit: *Quem*, ſcilicet Apollo, *probavimus ſæpe ſolicitum eſſe*, de ſalute veſtra, *nunc autem multo ſolicitiorem*. Nam, ſicut ſupra apparet, Apollo fuit primus qui poſt Apoſtolum prædicavit apud Corinthum. I. Corinth. III. 6. „ Ego plantavi, Apol„ lo rigavit. " Hic autem turbatus de peccato ipſorum receſſit, & ſolicitudinem quam ante pro ipſis habebat, poſtpoſuit. Nunc vero, audita converſione eorum, factus eſt de ſalute ipſorum ſolicitior quam antea eſſet. Epheſ. IV. „ Soliciti ſervare unitatem „ ſpiritus in vinculo pacis. " Rom. XII. 8. „ Qui præeſt, in ſolicitudine. " Secundo ſubdit cauſam ſolicitudinis quam aſſumpſit, quia Apollo confidit de vobis ex his quæ Titus dixit de vobis, commendans vos: unde dicit: *Multa confidentia in vobis*, *ſive pro Tito*, *qui eſt ſocius meus*: & quia libenter venit in ſocietatem Titi, & Lucæ, ſeu Barnabæ; & quia ad hoc inductus fuit ab Apoſtolis Eccleſiarum quæ ſunt in Iudæa. Et ideo dicit: *Sive fratres noſtri Apoſtoli Eccleſiarum*, Iudææ, ſcilicet induxerunt eum ad ſolicitudinem habendam pro vobis: quæ quidem Eccleſiæ ſunt *gloria Chriſti*, ideſt ad gloriam Chriſti.

Conſequenter cum dicit, *Oſtenſionem ergo quæ eſt caritatis veſtræ ... in illos oſtendite*, recommendat iſtos nuntios Corinthiis, dicens: Quia tales miſimus ad vos, ergo *oſtenſionem quæ eſt caritatis veſtræ*, *& noſtræ gloriæ pro vobis*, *in illos oſtendite*; ideſt, oſtendatis opere quod caritatem habetis ad eos, & quod vere commendavi vos, & quod ego vere gloriatus ſim de vobis, *in faciem Eccleſiarum*, ad quas perveni, & quibus prædicavi: vel *in faciem omnium Eccleſiarum*: quia quod facitis eis, innoteſcet omnibus Eccleſiis.

CAPITIS NONI

LECTIO I.

NAm de miniſterio quod fit in ſanctos, ex abundanti eſt mihi ſcribere vobis. Scio enim promptum animum veſtrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones: quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito, & veſtra æmulatio provocavit plurimos. Miſimus autem fratres, ut ne quod gloriamur de vobis, evacuetur in hac parte; ut, quemadmodum dixi, parati ſitis, ne cum venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubeſcamus nos (ut non dicamus vos) in hac ſubſtantia. Neceſſarium ergo exiſtimavi rogare fratres ut præveniant ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc paratam eſſe ſic quaſi benedictionem, non quaſi avaritiam. Hoc autem dico: qui parce ſeminat, parce & metet; & qui ſeminat in benedictionibus, de benedictionibus & metet. Unuſquiſque prout deſtinavit in corde ſuo, non ex triſtitia, aut ex neceſſitate: hilarem enim datorem diligit Deus.

SUpra Apoſtolus induxit Corinthios ad dandum eleemoſynas ſanctis qui ſunt in Hieruſalem; hic vero inducit eos quantum ad modum dandi, ut ſcilicet hilariter, & abundanter dent: unde ad hoc quod bene darent miſit tam ſolemnes nuntios. Circa hoc autem duo facit. Primo excludit opinatam cauſam de miſſione nuntiorum; ſecundo vero aſtruit veram, ibi, *Miſimus autem fratres*, *ut ne quod gloriamur de vobis*, eva-

(a) *Al.* quia commendat.

evacuetur in hac parte. Circa primum tria facit. Primo excludit ſuſpicionem; ſecundo ad hoc cauſam aſſignat, ibi, *Scio enim promptum animum veſtrum*; tertio cauſam probat, ibi, *Pro quo de vobis glorior apud Macedones*. Quantum ad primum, quia poſſet aliquis dicere Apoſtolo: Tu mones nos quod bene recipiamus nuntios quos mittis; ſed quare non potius mones quod bene largiamur eleemoſynas? (a) ideo hoc removens dicit: Non eſt neceſſarium quod hoc moneam: *nam*, ideſt quia, *de miniſterio quod fit in ſanctos ex abundanti eſt*, ideſt ſuperfluum eſt, *mihi ſcribere vobis*: & huius cauſa eſt, quia *ſcio promptum animum veſtrum*, ad ſubveniendum eis. Pſal. cvii. 2. „Paratum cor meum, Deus, paratum cor meum.“ Quod autem ſit promptus animus veſter, probo ex duobus. Primo ex gloriatione noſtra de vobis: nam niſi ſcirem, vos eſſe promptos ad hoc, non fuiſſem gloriatus de vobis apud alios. Et ideo dicit: *Pro quo*, ſcilicet promptitudine animi veſtri: ſupra i. 12. „Gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ:“ & ſupra vii. 4. „Multa mihi fiducia eſt apud vos, multa mihi gloriatio pro vobis:“ *glorior apud Macedones*, de hoc ſcilicet *quoniam & Achaia*, in qua Corinthus metropolis eſt, *parata eſt ab anno præterito*, ad largiendum. Secundo ex effectu: quia vos provocaſtis exemplo veſtro multos ad hoc. Et ideo dicit: *Et veſtra æmulatio*, ideſt amor, & ſtudium imitandi vos, *provocavit plurimos*: quia enim audierunt vos bene correctos proficere, provocantur plurimi, ſcilicet ad proficiendum. Proverb. xxvii. 17. „Ferrum ferro acuitur, & homo exacuit faciem amici ſui.“ Galat. iv. 18. „Bonum autem æmulamini in bono ſemper.“ I. Corinth. xii. 31 „AEmulamini charismata meliora.“

Conſequenter cum dicit, *Miſimus autem fratres*, ponit veram cauſam quare miſerit tam ſolemnes nuntios: & primo ponit in generali; ſecundo in ſpeciali, ibi, *Ut, quemadmodum dixi, parati ſitis*. Circa primum duo facit. Primo aſſignat veram cauſam, dicens: Cauſa autem quare iſtos miſi, eſt non quod credam vos nolle ſubvenire pauperibus, ſed *ut ne quod gloriamur de vobis*, ideſt ne gloria noſtra quam habemus de vobis, *evacuetur*, ſi ſcilicet deficeretis. I. Corinth. ix. 15. „Bonum eſt mihi mori, quam ut gloriam meam quis evacuet.“ *Evacuetur*, inquam, *in hac parte*: quia bene conſtat mihi quod in aliis virtutibus, & bonis non evacuabitis gloriam meam. Secundo cum dicit, *Ut, quemadmodum dixi, parati ſitis*, hortatur eos ad debitum modum dandi: & primo hortatur ut dent prompte; ſecundo ut dent abundanter, ibi, *Neceſſarium ergo exiſtimavi rogare fratres ut præveniant ad vos*; tertio ut dent hilariter, ibi, *Unuſquiſque prout deſtinavit in corde ſuo*. Circa primum duo facit. Primo ponit modum dandi; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Ne cum venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos, erubeſcamus nos*. Modus dandi eſt, ut ſcilicet prompte detur; & ideo dicit: Ideo miſi miniſtros, *ut ſitis parati ad dandum, quemadmodum dixi*, ſcilicet exemplo Macedonum. Matth. xxv. 10. „Quæ paratæ erant, intraverunt cum eo ad nuptias.“ Prov. iii. 28. „Ne dicas amico tuo: Vade, & revertere; & cras dabo tibi: cum ſtatim poſſis dare.“ Ratio autem huius eſt, *ne cum venerint mecum*, ſcilicet ad vos, *Macedones, & invenerint vos imparatos, erubeſcamus nos*; quaſi dicat: Vobis erit confuſio, ſi promiſiſtis, & non ſolviſtis. Sed eſto quod ſuſtineatis, & non curetis de confuſione veſtra, ad minus caveatis erubeſcentiæ noſtræ, qui dicimus vos eſſe paratos.

Conſequenter cum dicit, *Neceſſarium ergo exiſtimavi rogare fratres ut præveniant ad vos &c.* hortatur eos quod dent abundanter; & circa hoc duo facit. Primo ponit admonitionem; ſecundo admonitionis rationem aſſignat, ibi, *Hoc autem duo &c.* Dicit ergo: Ne ergo evacuetur gloria noſtra, & vos non erubeſcatis, *neceſſarium exiſtimavi rogare fratres*, ſcilicet Lucam, Titum, & Apollo, *ut præveniant ad vos, & præparent repromiſſam benedictionem hanc*, ſcilicet eleemoſynam, quæ dicitur benedictio, quia eſt cauſa æternæ benedictionis: nam per actionem dandi, homo benedicitur a Deo. Pſal. xxiii. 5. „Hic accipiet benedictionem a Domino:“ & ab hominibus: Eccli. xxxi. 28. „Splendidum in panibus benedicent labia multorum:“ Proverb. xxii. 9. „Qui pronus eſt ad miſericordiam, benedicetur.“ Et dicit hanc benedictionem *paratam eſſe quaſi benedictionem*, ideſt abundanter, & *non quaſi avaritiam*, ideſt parce. Ratio autem quare debeant abundanter dare, eſt quia ego *dico*, quod *qui parce ſeminat*, ideſt qui parum dat in mun-

(a) *Al.* Et ideo.

mundo iſto, *parce & metet*, ideſt parum recipiet in alio ſæculo. Et dicit, *Seminat*, quia ſemina noſtra ſunt quidquid boni fecerimus. Et iterum quia parum ſeminatur, non multum colligetur. Galat. VI. 8. „ Quæ „ ſeminaverit homo, hæc & metet, “ ſed multiplicata. *Et qui ſeminat in benedictionibus*, ideſt abundanter, *metet & de benedictionibus*, ſcilicet Dei largam retributionem.

Sed numquid non metent omnes abundanter? Dicendum eſt ſic, quantum ad quantitatem præmii, quia omnes affluent, & nullus ibi parce metet. Sed dicit abundanter, quaſi ad proportionem bene ſeminantium: I. Corinth. XV. 41. „ Stella a „ ſtella differt. “ Abundanter omnes quantum ad præmium ſubſtantiale, ſed parce in comparatione ad præmium accidentale, in quo eſt ſanctorum differentia. Supra VIII. 15. *Qui multum, non abundavit; & qui modicum, non minoravit*: Quia aliquando aliquis parce dat, & cum magna caritate, & abundanter metet.

Conſequenter cum dicit, *Unuſquiſque enim prout deſtinavit in corde ſuo*, hortatur eos ut dent hilariter, & gaudenter; & circa hoc duo facit: primo enim monet eos ad gaudenter dandum; ſecundo rationem aſſignat, ibi, *Hilarem enim datorem diligit Deus*. Dicit ergo: Dico, quod paretis illud quod vultis dare, *quaſi benedictionem*, ideſt abundanter, & dignum benedictione, *non quaſi avaritiam*, ideſt non parce. Et hoc dicit, quia illud quod ſponte fit, non poteſt avare fieri; & ideo ſubdit: *Unuſquiſque enim prout deſtinavit in corde ſuo*, quaſi non avare: quia *unuſquiſque*, ſcilicet veſtrum, det eleemoſynas, *prout deſtinavit*, ideſt prædeliberavit, *in corde ſuo*, ſcilicet ſecum conferens, *non ex triſtitia, aut ex neceſſitate*; quaſi dicat: Unuſquiſque voluntarie det, non coacte. Ponit autem duo oppoſita voluntario, ſcilicet triſtitiam, & neceſſitatem. Voluntarium enim tollitur per violentum. Eſt autem duplex violentum, ſcilicet ſimplex, & mixtum. Simplex, quando abſolute quis cogitur ad aliquid contra voluntatem ſuam faciendum. Ad removendum ergo illud violentum dicit, *Non ex neceſſitate*; quod fieret, ſi darent coacti mandato Apoſtoli; quaſi dicat: Non cogat vos ad dandum mandatum noſtrum, ſed moveat vos ad hoc prompta voluntas veſtra. Exod. XXXV. 5. „ Omnis voluntarius, „ & prono animo offerat primitias Domi„ no. “ Violentum mixtum eſt quando quis non abſolute cogitur ad faciendum aliquid contra voluntatem ſuam, ſed ſecundum quid, ſcilicet quod niſi faciat, incurrit maius damnum; ſicut ſi non proiiciuntur merces in mari, navis ſubmergitur. Et ideo aliquo modo fit ſponte, & aliquo modo violenter, inquantum ſcilicet coguntur timore maioris damni. Ut ergo hoc removeat, dixit: *Non ex triſtitia*, ideſt non ita quod ſit violentum mixtum; quaſi dicat: Non ex timore confuſionis, ne ſcilicet erubeſcatis, ſed ex gaudio quod concepiſtis propter amorem quem habetis ad ſanctos. Pſalm. LIII. 8. „ Voluntarie ſacri„ ficabo tibi. “

Conſequenter cum dicit, *Hilarem enim datorem diligit Deus*, rationem aſſignat; & eſt talis. Omnis remunerator remunerat ea quæ ſunt remuneratione digna: hæc autem ſunt ſolum actus virtutum. In actibus autem virtutum duo ſunt, ſcilicet ſpecies actus, & modus agendi, qui eſt ex parte agentis. Unde niſi in actu virtutis utrumque iſtorum concurrat, non dicitur actus ille ſimpliciter virtuoſus, ſicut non dicitur perfecte iuſtus ſecundum virtutem qui operatur opera iuſtitiæ, niſi delectabiliter, & cum gaudio operetur. Er licet apud homines, qui non vident niſi ea quæ patent, ſufficiat quod quis operetur actum virtutis ſecundum ipſam ſpeciem actus, puta actum iuſtitiæ; tamen apud Deum, qui intuetur cor, non ſufficit quod ſolum operetur actum virtutis ſecundum ſpeciem, niſi etiam ſecundum debitum modum operetur, *ſcilicet* delectabiliter, & cum gaudio. *Et* ideo non datorem tantum, ſed *hilarem datorem diligit Deus*; ideſt approbat, & remunerat; & non triſtem, & remurmurantem. Pſal. XCIX. 1. „ Servite Domino in lætitia. “ Eccli. XXXV. 11. „ In omni dato hilarem „ fac vultum tuum. “ Rom. XI. 8. „ Qui „ miſeretur, in hilaritate. “

LE-

L E C T I O II.

POtens eſt enim Deus omnem gratiam abundare facere in vobis, ut in omnibus ſemper omnem ſufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum; ſicut ſcriptum eſt: Diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſęculum ſęculi. Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit, & multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtrę; ut in omnibus locupletati, abundetis in omnem ſimplicitatem, quę operatur per nos gratiarum actionem Deo. Quoniam miniſterium huius officii non ſolum ſupplet ea quę deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino per probationem miniſterii huius, glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtrę in Evangelium Chriſti, & ſimplicitate communicationis veſtrę in illos, & in omnes; & in ipſorum obſecratione pro vobis deſiderantium vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius.

HIc rationem trium modorum aſſignat; & circa hoc duo facit. Primo aſſignat rationem ſumptam ex parte ipſorum; ſecundo rationem ſumptam ex parte Dei, ibi, *Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem*. Circa primum duo facit. Primo ponit rationem; ſecundo ipſam confirmat, ibi, *Sicut ſcriptum eſt &c.* Ratio eſt talis. Quicumque dat aliquid quod multiplicatur ſibi, debet prompte, abundanter, & hilariter dare; ſicut videmus quod homines abuodanter, & prompte, & cum gaudio ſeminant ſemen, quia multiplicatum illud recolligunt. Cum ergo eleemoſynæ multiplicentur dantibus, debetis illas prompte, gaudenter, & abundanter facere. Et quod multiplicentur, patet, quia *Deus potens eſt omnem gratiam abundare facere in vobis*; quaſi dicat: Non timeatis dare, ne indigentia gravatos, pœniteat aliquando vos dediſſe: quia *potens eſt Deus facere abundare omnem gratiam* Spiritus ſancti, qua ſcilicet ſemper gaudeatis de bono opere quod feciſtis. Et ideo dicit: *Abundetis in omne opus bonum*; ideſt, abundantem affectum habeatis ad dandum eleemoſynam, ſicut habetis ad alia opera virtutum; & tamen habeatis plenam ſufficientiam bonorum exteriorum. Et ideo dicit: *Semper omnem ſufficientiam habentes*; ideſt, vos reputantes habere. Iacob. I. 5. „ Qui dat omnibus affluen„ ter: “ & I. Timoth. VI. 8. „ Habentes „ alimenta, & quibus tegamur, his con„ tenti ſumus. “ De iſta ſufficientia dicitur infra XII. 9. *Sufficit tibi gratia mea*. De multiplicatione vero dicitur Eſa. XXX. 23. „ Dabitur pluvia ſemini tuo. “ Matth. XIX. 29. „ Omnis qui reliquerit domum, „ vel fratres, aut ſorores, aut patrem, „ aut matrem, aut uxorem, aut filios, aut „ agros, ptopter nomen meum, centu„ plum accipiet, & vitam æternam poſſide„ bit. “

Conſequenter cum dicit, *Sicut ſcriptum eſt &c.* probat poſitam rationem dupliciter, ſcilicet auctoritate, & experimento, ibi, *Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit*. Probat autem auctoritate, dicens: Recte debet vos movere prædicta ratio: quia, *ſicut ſcriptum eſt, diſperſit, dedit pauperibus: iuſtitia eius manet in ſæculum ſæculi*. Sed Gloſſa in alio ſenſu adducit hanc auctoritatem, quam ſit intentio Apoſtoli: nam Gloſſa ſic adducit. Dico, quod abundetis *in omne opus bonum*, ſcilicet largitione eleemoſynarum: quia ſcriptum eſt: *Diſperſit, dedit pauperibus*. Sed Apoſtolus videtur hoc velle referre ad illud quod dicit abundare facere omnem gratiam. Et hoc, quia ille qui diſperſit, dedit pauperibus, iuſtitia eius manet in æternum. Eccli. XII. 2. „ Bene fac iu„ ſto, & invenies retributionem ma„ gnam; & ſi non ab ipſo, cette a Domi„ no. “

In auctoritate autem propoſita notatur quibus ſit dandum, quia pauperibus, ideſt indigentibus. Lucæ XIV. 12. „ Cum facis „ prandium, aut cœnam ... voca pauperes. “ Quomodo dandum, quia *diſperſit*: quia non totum uni, ſed diviſim multis. I. Corinth. XIII. 3. „ Si diſtribuero in cibos „ pauperum omnes facultates meas. “ Eſa. LVIII. 7. „ Frange eſurienti panem tuum. “ *Iuſtitia eius*, ideſt virtus iuſtitiæ, *manet in æternum*: quia ex quo dat, augetur voluntas ad dandum: vel *iuſtitia eius*, ideſt merces iuſtitiæ eius, *manet in æternum*. Pro-

verb.

verb. xi. 18. „ Seminanti iuſtitiam merces „ fidelis. “

Experimento autem confirmat rationem prædictam, dicens: *Qui autem adminiſtrat ſemen ſeminanti, & panem ad manducandum præſtabit*; quaſi dicat: Experti eſtis quia hoc ipſum quod datis in eleemoſynas, habetis a Deo; & ideo debetis libenter dare amore Dei. I. Paral. ult. 14. „ Tua ſunt „ omnia: quæ de manu tua accepimus, de„ dimus tibi. “ Et inſinuat tria circa hoc. Primum eſt quod aliquis poſſet dicere: Si nos damus modo quod habemus, deficient nobis neceſſaria ad quotidianum victum. Et hoc removet: quia non ſolum *ſemen miniſtrat ſeminanti*, ſed *panem*, ideſt neceſſaria vitæ, *præſtabit ad manducandum*. Pſal. cxxxv. 25. „ Qui dat eſcam omni car„ ni. “ Secundum eſt, quia (*a*) poſſent dicere, quod ſi multum daremus, deficient nobis quæ habemus ad dandum iterum. Et hoc Apoſtolus removet dicens, quod non deficiet, ſed *multiplicabit ſemen veſtrum*: unde ſcilicet plures eleemoſynas faciatis. Tertium eſt, quia poſſet aliquis dicere, quod ſi modo damus, deficiet nobis voluntas ad dandum, & pœnitebit nos dediſſe; (*b*) & ſic totum amittemus. Et hoc removet dicens: *Et augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ*; ideſt, intantum augebit facultatem, & voluntatem dandi eleemoſynas, ex quibus procedit iuſtitia veſtra, quod ſemper parati & prompti eritis ad dandum eleemoſynas, & quod fruges maximæ erunt in comparatione ad parvum ſemen. Proverb. iii. 9. „ De „ primitiis frugum tuarum da pauperibus. “ Levit. xxv. 21. „ Dabo benedictionem meam „ vobis, & faciet fructus trium annorum. “ I. Timoth. iv. 8. „ Pietas ad omnia va„ let. “

Deinde cum dicit, *Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem*, (*c*) poſtquam aſſignavit rationem, quare prompte, abundanter, & hilariter dare debeant, ex parte ipſorum dantium, hic aſſignat rationem ex parte ipſius Dei, pro quo dare debent: & primo aſſignat rationem; ſecundo manifeſtat eam, ibi, *Quoniam miniſterium huius officii non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino*. In ratione autem aſſignanda, tria conſiderantur: quorum primum eſt ipſorum locupletatio, quod reſpondet præmiſſis. Dixerat enim ſupra: *Multiplicabit ſemen veſtrum, & augebit incrementa frugum iuſtitiæ veſtræ*: & hoc primo reſumit, dicens: (*d*) *Ut in omnibus locupletati*, ideſt tam in corporalibus, quam in ſpiritualibus bonis. I. Corinth. i. 5. „ Divites facti eſtis in „ Chriſto in omni verbo, & in omni ſcien„ tia. “ Sed ne aliquis crederet, quod finis ponendus ſit in abundantia divitiarum temporalium; aut quod divitias ſpirituales aliquis otioſe abſque uſu poſſidere deberet: refert hoc primum ad aliud ſecundum, dicens: *Abundetis in omnem*, ideſt perfectam, *ſimplicitatem*, ideſt largitatem ſimplici animo factam; ut largitio procedat ex divitiis temporalibus, ſimplicitas autem ex ſpiritualibus. Proverb. xi. 3. „ Simplicitas iu„ ſtorum diriget eos. “ Sed & hoc ipſum ad alium finem referendum eſt, ſcilicet ad Deum; & ideo tertio ſubdit: *Quæ*, ſcilicet largitio ſimplex, *operatur per nos*, ideſt mediantibus nobis, *gratiarum actionem Deo*. I. Theſſal. v. 18. „ In omnibus gratias agi„ te: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto „ Ieſu in omnibus vobis. “

Deinde cum dicit, *Quoniam miniſterium huius officii non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino*, manifeſtat rationem ſupra poſitam, ſcilicet quomodo eorum largitio operetur gratiarum actionem Deo: & primo hoc oſtendit; ſecundo ponit gratiarum actionis materiam, ibi, *Glorificantes Deum in obedientia confeſſionis veſtræ in Evangelium Chriſti*; tertio ipſe prorumpit in gratiarum actionem, ibi, *Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius*. Dicit ergo: Dico, quod largitio veſtra operatur gratiarum actiones Deo: *quia miniſterium huius officii* veſtri, quo ſubvenitis ſanctis, multa bona habet: quia *non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis*, quantum ad temporalia. Supra viii. 14. *Veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat*. Non ſolum ergo hoc bonum ſequitur inde, ſed etiam quod ipſi orant pro vobis, & agunt gratias Deo, probantes & approbantes miniſtrationem veſtram. Et hoc eſt quod dicit: *Sed etiam abundat*, ideſt excreſcit, *in actione gratiarum*, quæ fit per multos, non ſolum perfectos, ſed per alios fideles pauperes, qui inde agunt gratias Deo in Domino, qui eos ad hoc movet, videntes & probantes miniſterium veſtrum. Supra i. 11. *Ut ex multarum perſonis facierum eius quæ in vobis eſt donationis, per multos gratiæ agantur pro nobis*. Huius quidem gratiarum actionis materia eſt propter tria. Primo propter eorum fidem quam acceperunt, & ideo dicit: Dico, quod abundat in gratiarum

(a) *Al.* poſſet. (b) *Al. omittitur* & ſic totum amittemus. (c) *Al.* aſſignat rationem, *& punctum al. rationis ponitur poſt vocem* dantium. (d) *Al. E· ut.*

rum actione: *glorificantes*, ſcilicet fideles, *Deum in obedientia confeſſionis veſtræ*, ideſt de confeſſione fidei veſtræ, qua confitemini, & creditis in Chriſtum. Matth. v. 16. „ Sic luceat lux veſtra coram hominibus, „ ut videant opera veſtra bona, & glorificent Patrem veſtrum, qui in cælis eſt.“ Proverb. xxi. 28. „ Vir obediens loquetur „ victorias.“ Secundo propter eorum largitionem; & ideo dicit: *Glorificantes & in ſimplicitate communicationis veſtræ*, ideſt pro largitione veſtra *in illos*, ſcilicet ſanctos pauperes, *& in omnes*, ſcilicet fideles qui indigent, ſimplici, & puro animo facta. Galat. vi. 6. „ Communicet is qui catechizatur verbo, ei qui ſe catechizat in omnibus bonis: “ & iterum ibid. 10. „ Operemur bonum ad omnes, maxime autem „ ad domeſticos fidei. “ Tertio propter hoc quod ipſi viri ſancti habent a Deo, ut pro eis agant gratias Deo; & ideo dicit: *Glorificantes etiam Deum in ipſorum obſecratione pro vobis*; ideſt, glorificant Deum de hoc quod ipſi viri ſancti obſecrant pro vobis. Ipſorum, dico, *deſiderantium vos* videre in æterna beatitudine; & hoc *propter eminentem gratiam Dei in vobis*. Ex his ergo Apoſtolus prorumpit in gratiarum actionem Deo, dicens: *Gratias ago Deo ſuper inenarrabili dono eius*; ideſt, quia tot bona inde proveniunt de miniſterio veſtro, ego *ago gratias Deo ſuper inenarrabili dono eius*, ſcilicet caritatis, quæ maxime videtur vigere in vobis, qui ſubvenitis etiam illis qui ſic agunt gratias Deo, & orant pro vobis. Et hoc donum eſt inenarrabile, quia non poteſt dici quantum utile ſit: quia „ oculus „ non vidit, nec auris audivit, nec in cor „ hominis aſcendit quæ præparavit Deus „ iis qui diligunt illum: “ I. Corinth. 11. 9.

CAPITIS DECIMI

LECTIO I.

Ipſe autem ego Paulus obſecro vos per manſuetudinem, & modeſtiam Chriſti, qui in facie quidem humilis ſum inter vos, abſens autem confido in vobis. Rogo autem vos, ne præſens audeam per eam confidentiam qua exiſtimor audere in quoſdam qui arbitrantur nos tamquam ſecundum carnem ambulemus. In carne enim ambulantes, non ſecundum carnem militamus. Nam arma militiæ noſtræ non carnalia ſunt, ſed potentia Deo ad deſtructionem munitionum, conſilia deſtruentes, & omnem altitudinem extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti, & in promptu habentes ulciſci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit veſtra obedientia.

Poſtquam tractavit de bonis miniſtris Chriſti, & fidei, conſequenter Apoſtolus invehitur contra falſos miniſtros, & pſeudoprophetas: & primo invehitur contra eos; ſecundo vero contra illos qui decepti ab eis adhærebant eis, in xiii. cap. ibi, *Ecce tertio hoc venio ad vos*. Circa primum duo facit. Primo excuſat ſe de eis quæ imponuntur ſibi, per rationem; ſecundo vero per facti evidentiam, ibi, *Quæ autem ſecundum faciem ſunt, videte*. Circa primum duo facit. Primo recuſat ſe excuſare per experimentum, cum tamen poſſet; ſecundo vero excuſat per rationem, ibi, *Qui arbitrantur nos tamquam ſecundum carnem ambulemus*. Circa primum tria facit. Primo præmittit obſecrationem; ſecundo interponit illud quod imponitur ſibi a pſeudo, ibi, *Qui in facie quidem humilis ſum inter vos, abſens autem confido in vobis*; tertio recuſat experimentum, ibi, *Rogo autem vos, ne præſens audeam per eam confidentiam qua exiſtimor audere*. Dicit ergo: *Ipſe ego autem Paulus*, qui vos, & alios ad eleemoſynas exhortor: ego, inquam, ipſe *obſecro vos per manſuetudinem, & modeſtiam Chriſti*. De manſuetudine Chriſti habetur Matth. xi. 29. „ Diſcite a me, quia mitis ſum, & „ humilis corde. “ De modeſtia Sap. xi. 21. „ Omnia in numero, pondere, & men„ ſura diſpoſuiſti. “ Modeſtia enim r[illegible] aliud eſt quam modum ſervare in a[illegible] Facit autem ſpecialiter hic m[illegible] manſuetudine, & modeſ[illegible] pſeudo, & Corinthii ſpe[illegible] bant Paulo, quod dum

eos converſaretur humiliter, & cum eſſet abſens ſcriberet eis valde dure. Et ideo poſuit illa duo, quæ Chriſtus habuit, ut ſciant quod Apoſtolus hæc etiam oſtendit, & ſervavit exemplo Chriſti. Et ideo conſequenter interponit vitium ſibi impoſitum, dicens: *Ego ipſe Paulus*, ideſt vere humilis: quia Paulus humilis, & quietus interpretatur: I. Corinth. xv. 9. Ego ſum minimus „ Apoſtolorum. " Unde *ego ipſe*, ideſt vere *Paulus*. Pſal. ci. 28. Tu quidem ipſe „ es. " Eccli. xix. 23. „ Eſt qui nequiter „ humiliat ſe, & interiora eius plena ſunt „ dolo; & eſt qui ſe nimium ſubmittit a „ multa humilitate: " & Iac. iii. 16. „ Ubi zelus, & contentio, ibi inconſtan„ tia, & omne opus pravum. " *Ego*, inquam, *obſecro*, *qui in facie*, ideſt exterius, ut dicitis, *humilis ſum inter vos*, ideſt humiliter converſatus, cum ſum vobis præſens; *abſens autem*, ideſt cum ſum abſens a vobis, quando ſcilicet non timeo lædi ab aliquo veſtrum, *confido in vobis*; ideſt, confidenter ago, aſpere vobis per epiſtolam ſcribens. Proverb. xxviii. 1. „ Iuſtus quaſi „ leo confidens, abſque terrore erit. "

Conſequenter cum dicit, *Rogo autem vos, ne præſens audeam*, recuſat (*a*) ſumere experimentum. Iſti enim credebant quod Apoſtolus ex timore ductus converſaretur humiliter inter eos; & ideo dicit: Vos ita creditis, ſed ego *rogo vos*, qui & ipſe obſecro, ut velitis experiri, utrum ego, ſi neceſſe ſit, faciam in præſentia quomodo facio in abſentia. Et ideo dicit: *Ne præſens*, ideſt cum fuero apud vos, *audeam* facere in vobis, ſi neceſſe ſit, *per eam confidentiam*, ideſt ita confidenter, ſicut *exiſtimor* a vobis *audere*, ideſt audacter, & confidenter agere, *in quoſdam* incorrectos, dure reprehendendo, per litteras etiam corrigendo. Iob xxxix. 21. „ Exultat auda„ cter, in occurſum pergit armatis. "

Deinde excuſat ſe per rationem, dicens: *Qui arbitrantur nos tamquam ſecundum carnem ambulemus*; quaſi dicat: Et licet nolim experimento me excuſare propter vos; tamen ratio in promptu eſt ad excuſandum me ſufficienter. Circa hoc ergo tria facit. Primo ponit cauſam quare imponunt ei quod dictum eſt; ſecundo deſtruit cauſam illam; tertio confirmat per rationem. Cauſa autem quare hoc ſibi imponitur, ſcilicet quod præſens ſit humilis, abſens autem ſeverus & auſterus, eſt, quia iſti arbitrabantur Apoſtolum ſecundum carnem ambulare. Et quia unuſquiſque ſecundum regulam operis operatur; finis autem habet rationem regulæ; (*b*) ideo quilibet dirigit opus ſuum ad finem quem intendit. Qui ergo ponunt finem ſuum in bonis carnalibus, dicuntur ambulare ſecundum carnem. Et inde eſt quod ita regulant opera ſua ut conſequantur ea quæ ſunt carnis: quæ quidem, quia poſſunt ſubtrahi ab hominibus, ideo homines (*c*) qui in carnalia tendunt, blande ſe habent ad homines, & humiliter. Et ideo quia credebant Apoſtolum ambulare ſecundum carnem, ideo credebant quod propter hoc humiliter converſatus ſit inter eos. Sed hæc ratio nulla eſt, & vana; & ideo deſtruit eam, dicens: *In carne enim ambulantes, non ſecundum carnem militamus*; quaſi dicat: Quod nos ſimus in carne, non poſſumus negare, quia Roman. viii. 12. dicitur: „ Debitores ſumus non carni, ut le„ cundum carnem vivamus: " ſed quod nos regulemur ſecundum carnem, ponendo in bonis carnalibus finem, ſive intentionem noſtram, hoc eſt falſum: quia *non ſecundum carnem militamus*; ideſt, vitam noſtram, quæ eſt quædam militia, ut dicitur Iob vii. non regulamus ſecundum carnem. Et quod non militemus ſecundum carnem, probat cum dicit: *Nam arma noſtra non carnalia ſunt*: & primo ex militaribus armis, ſicut unuſquiſque pugnator habet arma accommoda militiæ, & pugnæ ſuæ. Sed conſtat quod arma eorum qui pugnant ſecundum carnem, ſeu militant, ſunt divitiæ, voluptates, honores, & potentiæ mundanæ, & temporales. Cum ergo arma noſtra non ſint huiuſmodi: *quia arma militiæ* (*d*) *noſtra non ſunt carnalia*, *ſed potentia Deo*, ideſt ſecundum Deum, vel ad honorem Dei: ergo nos non militamus ſecundum carnem. Secundo vero cum dicit, *Ad deſtructionem munitionum*, ponit virtutem armorum ſpiritualium: quorum quidem virtus patet ex triplici effectu eorum. Primus effectus eſt quod per ipſa arma confunduntur rebelles; & quantum ad hoc dicit, *Ad deſtructionem munitionum*; quaſi dicat: Bene ſunt potentia Deo, ut deſtruant rebelles. Infra ad Titum i. 9. „ Ut ſit potens exhortari in do„ ctrina ſana, & eos qui contradicunt ar„ guere. " Hierem. i. 10. „ Ut evellas, „ & deſtruas, & diſperdas, & diſſipes, „ & ædifices, & plantes. " Muniunt autem

(a) *Al.* ſemper experimentum. (b) *Al.* quia quilibet. (c) *Al.* qui carnalia intendunt. (d) Al. deeſt *noſtra*.

Digitized by Google

tem ſe aliqui contra Deum dupliciter. Aliqui aſtutis conſiliis, ſicut ſunt tyranni, qui machinantur pravis conſiliis ſuis deſtruere quæ Dei ſunt, ut ipſi tyrannizent; & quantum ad hoc dicit, *Conſilia deſtruentes*, ſcilicet tyrannorum. Iob v. 13. „Qui apprehen„dit ſapientes in aſtutia eorum, & conſi„lium pravorum diſſipat. “ Aliqui vero per ſuperbiam, vel altitudinem ingenii proprii; & quantum ad hoc dicit, *Et omnem altitudinem*, ſcilicet ſuæ ſuperbiæ. Rom. XII. 16. „ Non alta ſapientes, “ ideſt ſuperba. Sive profunditatem intellectus, tam Legiſperitorum, quam Philoſophorum. Rom. VIII. 39. „ Neque altitudo, neque profun„dum. “ Eſa. v. 21. „ Væ qui ſapientes „ eſtis in oculis veſtris. “ *Altitudinem*, dico, *extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei*, ideſt fidem, quæ eſt ſcientia Dei: quia quę de Deo dicuntur, impugnant, ſcilicet partum Virginis, & alia Dei mirabilia. Eſa. XI. 9. „ Repleta eſt terra ſcientia Dei. “ Quam dicunt altitudinem ſatanæ. Apocal. II. 24. „ Qui non cognoverunt altitudinem „ ſatanæ. “ Rom. XI. 20. „ Noli altum „ ſapere, ſed time. “ Secundus effectus eſt converſio infidelium ad fidem; & quantum ad hoc dicit: *Et in captivitatem redigentes omnem intellectum in obſequium Chriſti*: quod quidem fit quando id quod homo ſcit, totum ſupponit miniſterio Chriſti, & fidei. Pſalm. CXLIX. 8. „ Ad alligandos Reges „ eorum in compedibus, & nobiles eorum in „ manicis ferreis. “ Eccli. VI. 25. „ Iaiice „ pedem tuum in compedes illius, “ ideſt in documenta fidei. Tertius effectus eſt correctio peccantium; & quantum ad hoc dicit: *Et in promptu habentes*, ideſt promptum, & liberum animum habentes ad puniendum omnem inobedientiam. Pſal CXLX. 6. „ Gladii ancipites in manibus eorum ad „ faciendam vindictam in nationibus, in„crepationes in populis. “ Et hoc erit *cum impleta fuerit veſtra obedientia*; ideſt, cum vos perfecte obedientes eritis: quia ſi vos velitis obedire, non erit locus puniendi inobedientiam aliorum, & veſtram. Vel tunc ulciſcemur nos de inobedientia *quando impleta fuerit obedientia veſtra*, ideſt quando deſtruetur inobedientia veſtra: contraria enim contrariis curantur.

LECTIO II.

QUæ ſecundum faciem ſunt videte. Si quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe, quia ſicut & ipſe Chriſti eſt, ita & nos. Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra, quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in deſtructionem veſtram, non erubeſcam. Ut autem non exiſtimer tamquam terrere vos per epiſtolas (quoniam quidem epiſtolæ, inquiunt, graves ſunt, & fortes; præſentia autem corporis infirma, & ſermo contemptibilis) hoc cogitet qui eiuſmodi eſt, quia quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes, tales & præſentes in facto. Non enim audemus inſerere, aut comparare nos quibuſdam qui ſeipſos commendant; ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes, & comparantes noſmetipſos nobis.

SUpra excuſavit ſe Apoſtolus per rationem; hic excuſat ſe per facti evidentiam: & circa hoc duo facit: primo enim committit auditoribus iudicium ſuæ excuſationis; ſecundo proſequitur ſuam cauſam, ibi, *Si quis confidit ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe*. Dicit ergo primo: Licet appareat per rationem, falſum eſſe quod imponunt mihi pſeudo; tamen ſi aliqui ſint inter vos qui ratione non vincantur, & noluerint rationi acquieſcere, ſaltem *videte*, ideſt conſiderate, ea *quæ ſunt ſecundum faciem*; ideſt, in manifeſto apparent de me evidenter. Committit autem eis iudicium cauſæ ſuæ, ad oſtendendam ſecuritatem cordis ſui. Iob VI. 19. „ Reſpondete, obſecro, abſque contradictio„ne. “

Sed contra. Ioan. VII. 34. „ Nolite ſe„cundum faciem iudicare. “ Non ergo bene dicitur hic: *Quæ ſecundum faciem ſunt videte*.

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod ibi accipitur *ſecundum faciem* pro his quæ exterius apparent in homine, (*a*) ſcilicet pro ſola veritatis apparentia; ſecundum quæ non

 debet

(a) *Al.* ſcilicet pro ſola veritatis apparentia; hic vero pro ipſa veritate evangelica & aperta veritate, ſecundum quæ non debet homo iudicare, quia aliquando contrarium latet in corde: unde dicitur Matth. VII. „ Veniunt ad vos &c. “ Hic vero accipitur *ſecundum faciem* pro facti evidentia &c.

debet homo iudicare, quia aliquando contrarium latet in corde: unde dicitur Matth. VII. 15. „ Veniunt ad vos in veſtimen„ tis ovium, intrinſecus autem ſunt lupi ra„ paces. “ Hic vero accipitur *ſecundum faciem* pro ipſa veritate evangelica, & facti evidentia, ſecundum quam poteſt fieri iudicium. Gloſſa aliter exponit; ſcilicet *ſecundum faciem*, ideſt pſeudo, *videte*, ideſt attendite; quaſi dicat: Conſiderate facta eorum, quia impoſſibile eſt quin inter multa bona quæ prætendunt, non faciant aliqua ex quibus poteritis cognoſcere intentionem ipſorum pravam. Matth. VII. 16. „ Ex fru„ ctibus eorum cognoſcetis eos. “

Conſeqnenter cum dicit, *Si quis autem confidit ſibi Chriſti ſe eſſe, hoc cogitet iterum apud ſe*, proſequitur cauſam ſuam. Contingit autem quod aliquis movetur contra aliquem, deceptus auctoritate alicuius qui ſe magnum facit; & ſic Corinthii commoti erant contra Apoſtolum, decepti a pſeudo, qui ſe dicebanr maioris auctoritatis quam Paulus: quia venerant a Iudæa, & quia erant primo converſi. Et ideo Apoſtolus duo facit. Primo evacuat auctoritatem illorum pſeudorum; ſecundo proſequitur cauſam ſuam, ibi, *Ut autem non exiſtimer tamquam terrere vos per epiſtolas*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod pſeudo non ſint ſibi præferendi; ſecundo quod ipſe eſt præferendus eis, ibi, *Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuero de poteſtate noſtra . . . non erubeſcam*. Dicit ergo: Hoc, inquam, ſecundum faciem videte, quod *ſi quis* de pſeudo *confidit ſe Chriſti eſſe*, propter aliquod magnum quod fecerit, vel propter aliquod donum ſpirituale quod a Chriſto receperit; *hoc cogitet apud ſe*; ideſt, conſideret diligenter in corde ſuo *quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos*; quaſi dicat: Quidquid invenitur in eis, totum invenitur in nobis, unde debeamus dici, & eſſe Chriſti. I. Corinth. VII. 40. „ Puto quod & ego ſpiritum Chri„ ſti habeam. “ Rom. VIII. 9. „ Si quis „ ſpiritum Chriſti non habet, hic non eſt „ eius. “ Non ſolum autem nos ſumus Chriſti, ſicut & ipſi; ſed multo plus poſſumus gloriari quod ſumus Chriſti quam ipſi: & hoc eſt quod dicit: *Nam & ſi amplius aliquid gloriatus fuere de poteſtate noſtra, quam*, ſcilicet poteſtatem, *dedit nobis Dominus*. Act. IX. 15. „ Vas electionis eſt „ mihi iſte. Galat. II. 8. „ Qui operatus „ eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis, „ operatus eſt & mihi inter Gentes. “ Dedit, inquam, mihi poteſtatem hanc ſpecialem ad convertendum Gentes *in ædificationem*, ſcilicet Eccleſiæ, *& non in deſtructionem*; ſicut faciunt pſeudo, abutentes poteſtate eis data in contrarium ad quod data eſt. Nam licet poteſtas detur in ædificationem Eccleſiæ in fide, & caritate; iſti tamen quærunt gloriam ſuam, & non Chriſti, & ideo deſtruunt. Et hoc faciebant prædicando debere obſervari legalia, & faciendo quæſtum. Si ergo amplius glorior de hac poteſtate quam habeo, & in qua gloriam Chriſti quæro, & non meam, *non erubeſcam*, ſcilicet de huiuſmodi commendatione mea: quia non facio (*a*) ad oſtendendum me, ſed cauſa neceſſitatis, ſcilicet ut oſtendens auctoritatem meam eſſe magnam, & pſeudo nullam, non decipiamini ab eis de cetero.

Ubi nota, quod, ſecundum Gregorium, duabus de cauſis poteſt ſe aliquis commendare abſque peccato: ſcilicer quando aliquis provocatur opprobriis, & conculcatur, & hoc ut non deſperet videns ſe conculcari; & ut confutet adverſarios. Sic Iob commendavit ſe multum, ſicut patet XXVII. cap. verſ. 6. ubi dicit: „ Neque enim re„ prehendit me cor meum in omni vita mea. “ Item quando aliquis prædicans veritatem, & alius adverſarius veritatis contradicit ſibi, & impedit manifeſtationem veritatis; tunc huiuſmodi prædicator debet ſe commendare, & oſtendere auctoritatem ſuam, ut confutet illum, & ut rrahat auditores ad veritatem. Et hoc facit Apoſtolus in multis locis, & hic etiam.

Conſequenter cum dicit, *Ut autem non exiſtimer tamquam terrere vos per epiſtolas*, proſequitur cauſam ſuam ex facti evidentia: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit falſum eſſe quod ſibi imponitur; ſecundo rationem dicti aſſignat, ibi, *Non enim audemus inſerere, aut comparare nos quibuſdam*; tertio exponit rationem ipſam, ibi, *Nos autem non in immenſum gloriabimur*. Circa primum ſciendum eſt, quod, ſicut dictum eſt, imponebatur Apoſtolo quod in præſentia eſſet humilis propter timorem, vel propter gratiam, & favorem captandum, & in abſentia dure ſcriberet eis. Et ideo dicit Apoſtolus, quod non eſt ita; ſed ſi bene volunt conſiderare quæ apparent, ita invenient eum facto qualem habuerunt ſcripto; & hoc poſſunt experiri, ſi volunt. Et hoc eſt quod dicit: *Ut autem*

non

(a) *Forte* ad oſtentandum.

Digitized by Google

non exiſtimer a pſeudo, ſeu a vobis *tamquam terrere vos*, vel timorem vobis incutere, *per epiſtolas* noſtras, quas vobis mittimus; quem quidem timorem non incutiebam vobis in præſentia. Et hoc ideo eſt, *quoniam* ipſi, ſcilicet pſeudo, *inquiunt*: *Epiſtola*, ſcilicet Pauli, *graves ſunt*, ideſt dure, & graviter punientes, *& fortes*, ideſt abſque timore; *ſed præſentia* non talis, immo *infirma*, ideſt debilis & humilis: quod reſpondet ei quod dicit, *fortes*; *& ſermo*, ſcilicet prædicatio ſua, & collocutio, & exhortatio, (a) *contemptibilis*, quod reſpondet ei quod dicitur, *graves*. Sed *qui eſt huiuſmodi*, ideſt qui talia dicit de nobis, *cogitet*, ideſt ſciat certe, quia *quales ſumus verbo per epiſtolas abſentes*, *tales & præſentes in facto*; ideſt, tales erimus præſentes cum veniemus ad vos, *quales ſumus per epiſtolas abſentes*, ſi neceſſe fuerit. Cauſam autem quare Apoſtolus ſe habuit humiliter ad eos, manifeſtat Apoſtolus I. Corinth. II. 3. „ Et ego, fratres, cum timore multo „ & tremore fui apud vos: " quod faciebat, quia non erant firmi in fide; & voluit eos per dulcedinem ſuæ converſationis firmare. Quare autem locutus fuerit ſibi plana, & prædicaverit eis non ſubtilia, inſinuat I. Corinth. III. 1. dicens: „ Tamquam parvulis in Chriſto lac potum „ dedi vobis, non eſcam. " Nondum enim erant capaces altioris doctrinæ.

Conſequenter cum dicit, *Non enim audemus nos inſerere, aut comparare nos quibuſdam*, oſtendit rationem dicti ſui, dicens: Dico, quod non ſumus ſimiles pſeudo; nec etiam eſt verum quod imponitur nobis: quia ego non dico alia quam facere eſt neceſſe. Et ideo dicit: *Non enim audemus nos inſerere*, ideſt dicere, nos eſſe unum ex eis; *aut comparare*, ideſt ſimilem facere, *quibuſdam*, ſcilicet pſeudo, *qui ſeipſos*, vobis tantum, *commendant*; & tamen ab aliis, & a factis ſuis non commendantur: contra illud Proverb. XXVII. 2. „ Laudet „ te alienus, & non os tuum; extraneus, „ & non labia tua. " *Sed ipſi in nobis noſmetipſos metientes*; ideſt, ſecundum ea quæ ſunt in nobis, commenſuramus facta noſtra, & dicta noſtra; quaſi dicat: Illa dicimus de nobis quæ ſunt proportionata nobis, ideſt commenſurata factis noſtris. Galat. ult. 4. „ Unuſquiſque opus ſuum probet, & ſic „ in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & „ non in altero. "

Sed contra. Supra IV. 2. dicitur: *Commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum coram Deo*. Ergo non bene dixit. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod aliud eſt commendare ſeipſum ad conſcientiam, & aliud ad aures. Nam ad conſcientias hominum commendamus nos ipſos cum bene agimus; & hoc eſt bonum: ad aures autem commendamus noſmetipſos verbis tantum; & hoc eſt (b) malum. Primo modo commendant ſe iuſti, & Apoſtolus; ſecundo modo pſeudo, & hypocritæ.

LECTIO III.

NOs autem non in immenſum gloriabimur, ſed ſecundum menſuram regulæ, qua menſus eſt nobis Deus, menſuram pertingendi uſque ad vos. Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos. Uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio Chriſti: non in immenſum gloriantes in alienis laboribus; ſpem autem habentes creſcentis fidei veſtræ, in vobis magnificari, ſecundum regulam noſtram in abundantia, etiam in illa, quæ ultra vos ſunt evangelizare, non in aliena regula in his quæ præparata ſunt gloriari. Qui autem gloriatur, in Domino glorietur. Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat.

SUpra Apoſtolus oſtendit rationem eorum quæ dixerat; hic conſequenter ipſam rationem manifeſtat. Dixerat enim quod commenſurabat ſe ſibi, & non excedebat menſuram ſuam. Poteſt autem aliquis gloriando, & commendando ſe excedere dupliciter. Primo quantum ad id de quo gloriatur; puta, ſi quis gloriatur de eo quod non habet: ſecundo quantum ad id in quo gloriatur; puta, ſi quis habens aliquid ex alio, gloriatur in ipſo tamquam a ſe haberet. Et ideo Apoſtolus oſtendit quod

(a) Al. *concupiſcibilis*. (b) Al. ad malum.

Digitized by Google

quod neutro iſtorum modorum excedit menſuram, gloriando, vel laudando ſe: & primo quantum ad primum; ſecundo quantum ad ſecundum, ibi, *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur*. Circa primum duo facit. Primo probat quod non excedit menſuram ſuam, quantum ad gloriam de præteritis; ſecundo quantum ad gloriam de futuris, ibi, *Spem autem habentes creſcentis fidei veſtræ in vobis magnificari*. Circa primum tria facit. Primo proponit intentum; ſecundo propoſitum probat, ibi, *Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos*; tertio concludit, ibi, *Nec in immenſum gloriantes in alienis laboribus*. Dicit ergo primo: Dico, quod metimur, & comparamus noſmetipſos nobis, facientes ſcilicet ſecundum quod officium noſtrum exigit. Hoc autem nos agentes, *non in immenſum gloriamur*; ideſt, non excedimus menſuram noſtram, exercendo poteſtatem noſtram, & commendando nos. Levit. XIX. 35. „Nolite „facere iniquum aliquid in iudicio, in „regula, in pondere, in menſura." *Sed gloriamur ſecundum menſuram* (*a*) *regulæ, qua menſus eſt nobis Deus*. Gloſſa hic exponit de menſura prælationis Apoſtoli, & dicit: *Secundum menſuram*, ideſt ſecundum menſuratum mihi a Deo populum, cuius ego ſum prælatus, & regula ad dirigendum. Sed hoc idem poteſt univerſalius accipi, ut menſura regulæ dicatur quantitas gratiæ; & tunc eſt ſenſus: *Sed* gloriamur *ſecundum menſuram, qua menſus eſt nobis Deus*, ideſt ſecundum quantitatem gratiæ quam dedit nobis Deus. Epheſ. IV. 7. „Unicuique data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti." Quæ quidem gratia eſt nobis regula, ne extollamur, & deviemus a Deo. *Qua menſus eſt nobis Deus*: quia quidquid boni facimus in evangelizando, (*b*) & in converſatione veſtra, & aliorum, totum eſt ex Deo mihi in vobis, & aliis conceſſum. I. Corinth. III. 6. „Ego plantavi, Apollo rigavit; „ſed Deus incrementum dedit." *Menſuram*, dico, *pertingendi uſque ad vos*: quia vos eſtis ſub menſura gratiæ mihi datæ, per quam converſi eſtis ad Chriſtum, & obeditis Evangelio. Hoc eſt ergo quod proponit, ſcilicet quod non excedit menſuram ſuam gloriando (*c*) & laudando ſe, quod ſit eorum prælatus, & quod per eum converſi ſunt. Et quod ita ſit, ſcilicet quod pertingat uſque ad eos, probat conſequenter, cum dicit: *Non enim quaſi non pertingentes ad vos, ſuperextendimus nos*; quaſi dicat: Vere gloriamur: non enim ſuperextendimus nos in gratia, vel gloria, vel in poteſtate noſtra, quaſi non ſimus pertingentes uſque ad vos poteſtate noſtra, & miniſterio: *nam uſque ad vos pervenimus in Evangelio Chriſti*, ideſt in prædicatione Evangelii Chriſti. I. Corinth. IV. 15. „In Chriſto Ieſu per Evangelium ego vos genui:" & ibid. IX. 1. „Nonne opus meum vos „eſtis in Domino?" Galat. II. 8. „Qui „operatus eſt Petro in Apoſtolatum circumciſionis, operatus eſt & mihi inter Gentes." Et ideo concludit dicens: Igitur cum glorior de vobis, non glorior in immenſum: unde dicit: *Non in immenſum gloriantes in alienis laboribus*, ubi alius fundamentum fidei poſuiſſet.

Conſequenter cum dicit, *Spem autem habentes creſcentis fidei veſtræ, in vobis magnificari*, oſtendit quod non excedit menſuram ſuam quantum ad gloriam de futuro. Sciendum eſt autem, quod prædicator poteſt habere duplex argumentum gloriæ de prædicatione ſua. Unum eſt ut converſi ad prædicationem ſuam proficiant in melius; aliud, ut per ipſos converſos alii convertantur: quia, ut dicitur Exod. XXXVI. cortina cortinam trahit: & Apoc. ult. 17. „Qui audit, dicat, Veni." Nam quando quis videt alios converti, facilius convertitur. Et quantum ad iſta duo Apoſtolus ſperat augeri gloriam ſuam de Corinthiis: primo ſcilicet de profectu eorum in melius; & ideo dicit: Dico, quod nec in immenſum gloriamur de converſione veſtra per nos cauſata olim; *ſed* adhuc *habentes*, ſcilicet ſumus, *ſpem magnificari* in futuro, ideſt augeri gloriam noſtram, *creſcentis fidei veſtræ in vobis*, ideſt de fide veſtra creſcente, & proficiente in melius per bona opera. I. Petri II. 2. „Lac concupiſcite, „ut in eo creſcatis in ſalutem." Et iterum ſecundo ſperamus magnificari in converſione aliorum per vos. Et ideo dicit: *In abundantia*, ideſt in abundantia prædicationis, non ſolum in vobis, ſed etiam in illa loca quæ ultra vos ſunt; & hoc ſecundum *regulam noſtram*, ideſt ſecundum quod iniunctum eſt nobis a Chriſto, non ſolum evangelizare vobis, ſed omnibus gentibus. Marc. ult. 15. „Euntes in mundum „univerſum, prædicate Evangelium omni „creaturæ." *Nec* tamen ſumus habentes ſpem *in aliena regula*; ideſt, non ſperamus gloriari, nec gloriamur in aliqua aliena regu-

(a) Al. omittitur *regulæ*. (b) *Forte* & in converſione. (c) *Al. deeſt* & laudando.

Digitized by Google

regula; quaſi dicat: Non in illis quæ præparata ſunt ab aliis, ideſt quos alii duxerunt ad fidem, ſed faciam fructum in illis in quibus ab aliis non eſt prædicatum. Rom. xv. 20. „ Prædicavi Evangelium hoc „ non ubi nominatus eſt Chriſtus. "

Contra eſt quod Petrus prædicavit Romæ antequam prædicaret ibi Paulus. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod non dicit hoc, recuſans prædicare ubi alius prædicaſſet; ſed dicit, quod intendit prædicare etiam ubi non prædicaſſet aliquis.

Conſequenter cum dicit, *Qui autem gloriatur, in Domino glorietur*, oſtendit quod non excedit menſuram ſuam, quantum ad id in quo gloriatur, dicens: Quia ſi ego glorior in eo in quo gloriandum eſt, non excedo. Cum autem gloriandum ſit in Deo, *qui gloriatur, in Domino glorietur*. Hierem. ix. 24. „ In hoc glorietur qui gloriatur, „ ſcire, & noſſe me. " Poteſt autem hoc exponi tripliciter. Uno modo, *In Domino glorietur*, ut ly *in Domino* denotet obiectum gloriandi; quaſi dicat: Ex hoc glorietur, quod habet Dominum amando, & cognoſcendo. Hierem. ix. 24. „ In hoc glorie„ tur qui gloriatur, ſcire, & noſſe me. " Alio modo, *Glorietur in Domino*, ideſt ſecundum Deum; & hoc modo gloriatur qui gloriatur de his quæ Dei ſunt, & non de malis, ſicut ille de quo dicitur in Pſalm. li. 3. „ Quid gloriaris in malitia? " Alio modo, *In Domino glorietur*; ideſt, ut gloriam ſuam reputet ſe habere a Deo, totum quod cedit ad gloriam ſuam referens in Deum. I. Corinth. iv. 7. „ Quid ha„ bes quod non accepiſti? Si autem acce„ piſti, quid gloriaris, quaſi non accepe„ ris? " Et ſic accipitur hic cum dicitur: *Qui gloriatur, in Domino glorietur*; quaſi dicat: Glorior de prædictis, ſed non quaſi hoc a me habeam, ſed a Deo. Et hoc etiam eſt menſura veſtra: quia totum bonum veſtrum habet ortum a nobis. Et vere in Domino debemus gloriari, non nobis imputantes gloriam noſtram, ſed Deo. Nam non *eſt probatus*, ideſt comprobatus a Deo, vel hominibus, ille *qui ſeipſum commendat*: Prov. xxvii. Laudet te alienus, & non „ os tuum; extraneus, & non labia tua: " *ſed* ille *quem Deus commendat*; ideſt, commendabilem facit bonis operibus, & miraculis. Nam Deus eſt cauſa totius boni operis per homines facti.

CAPITIS UNDECIMI

LECTIO I.

Utinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ; ſed & & ſupportate me. AEmulor enim vos Dei æmulatione. Deſpondi enim vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto. Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Evam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate quæ eſt in Chriſto Ieſu.

Poſtquam Apoſtolus excuſavit ſe de his quæ falſo imponebantur ſibi a pſeudo, hic conſequenter, ut confutet eos, ſcilicet pſeudo, & reddat auctoritatem ſuam honorabilem, commendat ſe Corinthiis. Circa hoc autem duo facit. Primo rationem ſuæ commendationis aſſignat; ſecundo ponit ſuam commendationem, ibi, *In quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego*. Circa primum tria facit. Primo petit ut eius inſipientia ſupportetur; ſecundo ſubdit neceſſitatem ſuæ commendationis, ut non inſipiens videatur, ibi, *AEmulor enim vos Dei æmulatione*; tertio innuit quod dato quod ſit inſipiens, ſupportare debent, ibi, *Iterum dico, ne quis me putet inſipientem eſſe*. Circa primum duo facit. Primo præmittit ſuum deſiderium, ut petitio ſua facilius exaudiatur; ſecundo ponit ſuam petitionem, ibi, *Sed & ſupportate me*. Deſiderium autem Apoſtoli eſt ut Corinthii ſuſtineant Apoſtolum commendantem ſe. Et ideo per adverbium optandi incipit, dicens: *Utinam ſuſtineretis modicum quid inſipientia mea*. Circa quod ſciendum eſt, quod præcepta moralia ſunt de agendis, quæ cum ſint particularia, & variabilia, non poſſunt determinari una communi ratione, & regula indefinite; ſed oportet quandoque præter regulam communem

munem aliquid facere in aliquo caſu emergente. Quando autem hoc modo fit aliquid præter communem regulam, ſapientes, qui cauſam huius conſiderant, non turbantur, nec reputant inſipienter factum eſſe. Indiſcreti vero, & minus ſapientes, non conſiderantes ex qua cauſa hoc ita fiat, turbantur, & reputant ſtulte factum fore: ſicut patet quia præceptum morale eſt, Non occides: aliquando tamen neceſſe eſt malos occidere. Et quando hoc fit, ſapientes commendant, vel non reputant male factum; ſtulti autem, & hæretici damnant, dicentes hoc eſſe male factum. Quia ergo communis lex moralis eſt quod homo non commendet ſeipſum, ſecundum quod dicitur Proverb. XXVII. 2. „ Laudet te alienus, & non os tuum; " poteſt fieri in aliquo caſu præter hanc communem regulam, ut homo commendet ſe, & laudabiliter hoc facit; & tamen indiſcreti hoc reputant inſipientiam. Unde cum immineret caſus quo Apoſtolus deberet ſe commendare, hortatur eos ad hoc quod illud non reputent ei ad inſipientiam, dicens: *Utinam ſuſtineretis*, ſcilicet patienter, *modicum inſipientiæ meæ*, ſupportando me. Et dicit *modicum*, quia ſi commendaret ſe ſine cauſa, eſſet maxima inſipientia. Et iterum, ſi commendaret ſe ex cauſa omnino urgente, tunc nihil eſſet ibi inſipientiæ. Sed quia commendat ſe, licet ex cauſa, non tamen omnino urgente, cum alio modo poſſet confutare pſeudo; & quia commendat ſe multum; videtur ibi eſſe aliquid inſipientiæ, & hoc eſt quod dicit, *Modicum inſipientiæ meæ*. Infra XII. 11. *Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis*. Et licet ſic ſim inſipiens, *tamen ſupportate me*. Et hoc debent facere, quia ſubditi debent ſupportare prælatos, & e converſo. Galat. VI. 2. „ Alter alterius onera portate. " Epheſ. IV. 2. „ Supportantes invicem in caritate. " Neceſſitatem autem commendationis oſtendit, dicens: *AEmulor enim vos Dei æmulatione*: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit huiuſmodi commendationem provenire ex zelo, ut excludat inſipientiam; ſecundo dicit hunc zelum non eſſe inordinatum, ut vitet indiſcretionem, ibi, *Timeo autem ne, ſicut ſerpens ſeduxit Evam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri*; tertio excludit eorum excuſationem, ibi, *Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat .... recte pateremini*. Circa primum duo facit. Primo ponit zelum quem habet ad eos ſanctum, quia Dei; ſecundo oſtendit cauſam huius zeli, quia incumbebat ſibi ex officio, ibi, *Deſpondi vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*. Eſt ergo zelus ſanctus, quia *æmulor vos*, ideſt diligo vos ferventer *Dei æmulatione*, ideſt ad honorem Dei, non meum.

Circa quod nota, quod æmulatio, prout eſt idem quod zelus, non aliud eſt quam quidam motus animi bonus, vel malus, tendentis (*a*) in ſtatum proximi, & importat fervorem amoris; & ideo conſuevit ſic definiri: Zelus eſt amor intenſus, non patiens conſortium in amato. Et ſi quidem non patiatur conſortium in aliquo bono, puta vitii, vel alicuius imperfectionis, ſed ſingulariter illud ſolus vult habere; tunc zelus eſt bonus, & æmulatio bona, de qua dicitur I. Corinth. XII. 31. „ AEmulamini chariſmata meliora. " Galat. IV. 18. „ AEmulamini bonum in bono ſemper. " III. Regum XIX. 10. „ Zelo zelatus ſum pro Domino. " Pſalm. LXVIII. 10. „ Zelus domus tuę comedit me. " Si vero non patiatur conſortium in aliqua excellentia, vel in aliqua proſperitate mundi, (*b*) quia aliquis ſingulariter vult eam ſibi; tunc zelus eſt malus, & æmulatio mala. Hoc autem bono zelo, ſeu æmulatione, aliquando quis æmulatur alios pro ſe, ſicut vir zelatur pro uxore ſua, quam ſibi ſoli vult ſervari: aliquando vero zelatur aliquis pro alio; ſicut eunuchus zelatur uxorem domini ſui, ut cuſtodiat eam ſibi. Sic Apoſtolus populum ſuum, quem videbat paratum ad præcipitium, & cum ſponſo Chriſto velle proſtitui diabolo, æmulabatur, ne Chriſtus ſponſus verus in eis aliquod diaboli conſortium pateretur: & ideo dicit, *Dei æmulatione*; quaſi dicat: Non pro me, ſed pro Chriſto, qui eſt ſponſus. Ioan. III. 29. „ Qui habet ſponſam, ſponſus eſt. " III. Reg. XIX. 10. „ Zelo zelatus ſum pro Domino Deo exercituum. "

Unde autem Apoſtolo incumbebat huiuſmodi æmulatio, oſtendit dicens: *Deſpondi enim vos uni viro virginem caſtam exhibere Chriſto*; quaſi diceret: Merito vos æmulor Dei æmulatione, quia ego ſum paranymphus huius matrimonii quod eſt inter vos & Chriſtum: quia ego *deſpondi vos*, ideſt feci ſponſalia, quæ fiunt per fidem, & caritatem. Oſeæ II. 20. „ Sponſabo te mihi in fide. " Et ideo pertinet ad me cuſtodire vos. Quicumque ergo convertit

popu-

(a) *Al.* in ſtatutum proximi. (b) *Al. omittitur* quia aliquis ſingulariter vult eam ſibi.

Digitized by Google

populum ad fidem, & ad iuſtitiam, deſpondet eos Chriſto. *Deſpondi*, inquam, non multis, quia quæ multis adhæret, polluitur: Hierem. III. 1. „ Tu autem polluta „ es cum amatoribus multis: “ ſed *uni Chriſto*, ſcilicet viro perfecto virtutis plenitudine. Zachar. VI. 12. „ Oriens nomen „ eius. “ Hierem. XXXI. 22. „ Novum faciet Dominus ſuper terram: femina circumdabit virum. “ Et dicitur Chriſtus vir unus, quia ſingularis & quantum ad modum conceptionis, & quantum ad modum naſcendi, & quantum ad gratiæ plenitudinem. Eccle. VII. 29. „ Unum de mil. „ le reperi. “ Iſti, inquam, viro deſpondi vos exhibere virginem. Nota, quod a plurali ad ſingulare deſcendit, dicens: *Deſponſavi vos* in plurali, *& exhibere virginem* in ſingulari: volens oſtendere quod ex omnibus fidelibus fit unum corpus, & una Eccleſia, quæ debet eſſe virgo in omnibus membris ſuis: & ideo dicit, *Virginem caſtam*. In omnibus (*a*) enim accipitur virginitas pro integritate corporis, caſtitas pro integritate mentis: nam aliquando aliqua eſt virgo corpore quæ non eſt caſta mente. Sic Eccleſia exhibet ſe Chriſto virginem, quando perſeverat in fide, & infra ſacramenta, abſque corruptione alicuius idolatriæ, & infidelitatis. Ezech. XVI. 25. „ Ad omne caput viæ ædificaſti ſignum proſtitutionis „ tuæ. “ Caſtam exhibet ſe, quando exiſtens infra ſacramenta, & in fide Chriſti, exhibet puritatem corporis, & operis. Ephes. V. 27. „ Ut exhiberet ſibi glorioſam „ Eccleſiam, non habentem maculam, neque rugam, aut aliquid huiuſmodi; ſed „ ut ſit ſancta, & immaculata. “

Sed quia Corinthii poſſent dicere: Non neceſſe eſt quod cuſtodias nos, & zelus tuus non eſt rationabilis, quia nos bene ſervabimus noſmetipſos: ideo conſequenter cauſam huius zeli oſtendit, dicens: *Timeo autem ne ſicut ſerpens ſeduxit Evam aſtutia ſua, ita corrumpantur ſenſus veſtri*. Ubi ſciendum eſt, quod in paradiſo fuit coniugium Adam & Evæ. Sed Eva corrupta fuit per ſerpentem, non violenter, ſed aſtute, inquantum promiſit falſum, & ſuaſit iniquum: falſum quidem, cum dixit (Geneſ. III.) „ Eritis ſicut dii; “ & „ Nequaquam moriemini; “ cum tamen ex hoc ipſi incurrerint neceſſitatem mortis: iniquum vero, ut tranſgrederetur, & præteriret mandatum Dei. Et ſecundum hanc ſimilitudinem Apoſtolus loquens, dicit, Eccleſiam eſſe ſicut Evam, quam diabolus aliquando perſecutus eſt, manifeſte per tyrannos, & poteſtates; & tunc ſicut leo rugiens, circuit quærens quem devoret, ut dicitur I. Petr. V. aliquando moleſtat Eccleſiam latenter per hæreticos, qui promittunt veritatem, & ſimulant ſe bonos; & tunc ſicut ſerpens ſeducit aſtutia ſua promittendo falſa. Et ideo dicit: *Timeo ne ſicut ſerpens Evam ſeduxit*, a paradiſo eam eiiciens, *aſtutia ſua*, promittendo falſa: I. Timoth. II. 14. „ Adam non eſt ſeductus, ſed mu„ lier: “ *ita*, ideſt per ſimiles deceptiones hæreticorum, *corrumpantur ſenſus veſtri*. Et dicit, *Senſus veſtri*, quia ſicut in matrimonio carnali cavet ſponſus ne coniux corrumpatur carnaliter, ita Apoſtolus in hoc matrimonio ſpirituali timet ne corrumpantur ſpiritualiter ſenſus cordis. I. Corinth. XV. 33. „ Corrumpunt bonos mores collo„ quia mala. “ Vel ſenſus ſpirituales, de quibus Sap. I. 1. „ Sentite de Domino in „ bonitate. “ I. Corinth. XIV. 20. „ Noli„ te pueri effici ſenſibus. “ *Et excidant a ſimplicitate quæ eſt in Chriſto Ieſu*. Simplex enim eſt illud quod (*b*) compoſitione caret. Pſeudo ergo componebant unam ſectam ex Iudaiſmo & Evangelio, mandantes ſimul cum Evangelio ſervari legalia. Illi ergo excidunt a ſimplicitate Chriſti qui ſeducti a pſeudo, ſimul cum Evangelio ſervant legalia: & hoc timebat Apoſtolus de Corinthiis. Eccli. II. 14. „ Væ peccatori in„ gredienti terram duabus viis: “ & e contra Prov. XI. 3. „ Simplicitas iuſtorum „ diriget eos. “

(*a*) *Al. omittitur* enim. (*b*) *Al.* corruptione.

LECTIO II.

NAm ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat, quem non prædicavimus; aut alium ſpiritum accipitis, quem non accepiſtis; aut aliud Evangelium, quod non recepiſtis: recte pateremini. Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe a magnis Apoſtolis. Nam & ſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia; in omnibus autem manifeſtatus ſum vobis. Aut numquid peccatum feci, me ipſum humilians, ut vos exaltemini? Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Eccleſias expoliavi, accipiens ſtipendia ad miniſterium veſtrum,

POſito zelo quem ad Corinthios habebat Apoſtolus, & oſtenſo zelum eſſe rationabilem; hic conſequenter removet eorum excuſationem: & circa hoc duo facit. Primo proponit eorum excuſationem; ſecundo vero removet eam, ibi, *Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe a magnis Apoſtolis*. Circa primum ſciendum eſt, quod Corinthii poſſent ſuſpicari quod ideo zelum haberet de eis, quia timet ne dimittant doctrinam ſuam propter doctrinam pſeudo: unde poſſent dicere: Conſtat quod minus bona ſunt dimittenda propter magis bona: ergo ſi pſeudo meliora doceant, non debes turbari, ſi acquieſcimus eis. Et ideo hanc excuſationem ponit oſtendendo quod nihil maius quam Apoſtolus docent, & prædicant. Nam Apoſtolus tria prædicavit eis, & docuit eos. Primo quod eſſent Chriſti: ſupra IV. 5. *Non enim prædicavimus noſmetipſos, ſed Chriſtum Ieſum*. Secundo quod haberent ſpiritum Chriſti: Rom. VIII. 9. „ Si „ quis ſpiritum Chriſti non habet, hic non „ eſt eius. " Tertio ut reciperent Evangelium Chriſti. Rom. I. 16. „ Non enim „ erubeſco Evangelium. Virtus enim Dei „ eſt in ſalutem omni credenti, Iudæo pri„ mum, & Græco. " Si ergo pſeudo meliora vobis prædicarent, & vos docerent, recte faceretis, & excuſabiles eſſetis; ſed hoc non faciunt: & hoc eſt quod dicit: *Nam ſi is qui venit, alium Chriſtum prædicat ... recte pateremini*; quaſi dicat: Timeo ne pſeudo veniat ad vos non miſſus, ſed ex ſe, ſicut fur, & latro. Ioan. X. 8. „ Quot„ quot venerunt, fures ſunt, & latrones. " Hier. XXIII. 21. „ Non mittebam eos, & „ ipſi currebant. " Rom. X. 15. „ Quomo„ do prædicabunt, niſi mittantur? " Si, inquam, talis prædicator prædicat vobis *alium Chriſtum*, ſcilicet excellentiorem quam illum quem nos prædicavimus, quod non poteſt eſſe, quia, ut dicitur I. Corinth. VIII. 6. „ Unus Dominus noſter Ieſus Chriſtus, „ per quem omnia, & nos per ipſum. " Et hoc quantum ad primum. *Aut alium ſpiritum*, ſcilicet meliorem, (a) *accipitis*, ſcilicet per talem, quam accepiſtis, ſcilicet per nos, ideſt miniſterio noſtro: quod non poteſt eſſe, quia, ut dicitur I. Corinth. XII. 11. „ hæc omnia operatur unus „ atque idem ſpiritus, dividens ſingulis „ prout vult. " Et hoc quantum ad ſecundum. *Aut* prædicat vobis *aliud Evangelium*, ideſt aliam prædicationem, vel doctrinam, quam per nos *non recepiſtis*. Galat. I. 6. „ Miror quod ſic tam cito transferi„ mini ab eo qui vos vocavit in gratiam „ Chriſti, in aliud Evangelium. " Si, inquam, alia & meliora facerent vobis, *recte pateremini*, ideſt faceretis excuſando vos. Et quia non poteſt eis aliud Evangelium, ideſt melius, tradi; ideo Apoſtolus excommunicat Galatas, ſi aliud Evangelium recipiant. Galat. I. 29. „ Si quis aliud vobis „ evangelizaverit præter id quod accepi„ ſtis, anathema ſit. "

Conſequenter cum dicit, *Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe a magnis Apoſtolis*, removet hanc excuſationem; & circa hoc duo facit. Primo oſtendit quod ipſe non minus fecit eis quam alii; ſecundo quod plus, ibi, *Aut numquid peccatum feci?* Circa primum tria facit. Primo oſtendit quod nihil minus fecit facto quam alii Apoſtoli; ſecundo innuit quod non defuit ei facultas ad hoc faciendum, ibi, *Nam & ſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia*; tertio oſtendit evidentiam utriuſque, ibi, *In omnibus autem manifeſtatus ſum vobis*. Dicit ergo: Recte pateremini vos ſeduci ab eis, ſi melius prædicarent vobis; ſed hoc non eſt verum: *enim*, ideſt quia, *exiſtimo me nihil minus feciſſe* in his *a magnis Apoſtolis*,

ideſt

(a) Al. *accepiſtis*.

idest quam Petrus, & Ioannes, quos iſti habebant magnos. Et comparat ſe magnis Apoſtolis, tum quia Paulus videbatur, & reputabatur ab eis minor quam illi, eo quod illi fuerant cum Ieſu, & Paulus non; tum etiam quia pſeudo dicebant ſe miſſos ab eis: & ideo oſtendendo ſe parem magnis Apoſtolis, iſtorum errorem removet, & pſeudo confutat. Et non ſolum nihil minus fecit, ſed plus. I. Corinth. x. 15. „ Plus omnibus laboravi. " Et ne forte dicerent ei: Unde tibi eſt facultas ad hoc faciendum, cum ſis imperitæ linguæ? oſtendit quod ei facultas affuit ex magnitudine ſcientiæ, dicens: *Licet ſim imperitus ſermone, tamen non* ſum imperitus *ſcientia*. II. Petr. ult. 15. „ Sicut & cariſſimus frater noſter Paulus ſecundum ſapientiam ſcripſit vobis. " Sed hoc ſciendum eſt, quod pſeudo quærentes gloriam propriam, & lucra ſectantes, nitebantur attrahere populum per ornata, & ſubtilia, & exquiſita verba, non attendentes niſi ſolum aures permulcere. Apoſtolus vero, quia non quærebat utilitatem propriam, ſed ſolum dilatationem fidei Chriſti, & profectum eius, ita proponebat verbum fidei ut omnes poſſent capere, conformans ſe conditioni audientium, & capacitati. Unde, quia iſti in principio non erant capaces altæ doctrinæ, propoſuit eis fidem, non in ſubtilitate ſermonis, ſed eo modo quo capere poſſent, ſcilicet plane, & aperte. Et ideo iſti dicebant eum eſſe imperitum ſermone. I. Corinth. I. 17. „ Non in ſapientia verbi, ut non evacuetur crux Chriſti. " Et propter hoc dicit Apoſtolus: Licet ſim imperitus ſermone, ut vobis videtur, hoc non fuit ex defectu ſcientiæ, ſed propter vos ex quadam diſpenſatione: quia „ tamquam parvulis in Chriſto, lac potum dedi vobis, non eſcam: " I. Corinth. III. 1. Vel dicendum ad litteram, quod Apoſtolus fuit balbus, & ex hoc pſeudo deridebant eum. Et ideo dicit: *Et ſi imperitus ſermone*, idest impeditæ linguæ, *non tamen* ſum imperitus *ſcientia*. Exod. IV. 10. „ Impeditioris, & tardioris linguæ ſum. " Quod autem nihil minus fecerim a magnis Apoſtolis, evidenter apparet per ea quæ feci vobis; & ideo dicit: *In omnibus* prædictis *manifeſtatus ſum vobis*, qui experti eſtis quæ per me fiunt. I. Corinth. IX. 2. „ Signaculum Apoſtolatus mei vos eſtis in Domino: & infra XII. 12. *Signa tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos, in omni patientia, in ſignis, & prodigiis, & virtutibus*.

Conſequenter cum dicit, *Aut numquid peccatum feci?* oſtendit quod plus fecit quam omnes alii, & hoc quia prædicavit ſine ſumptibus. Circa hoc duo facit. Primo ponit factum; ſecundo cauſam facti aſſignat, ibi, *Quare? quia non diligo vos? Deus ſcit*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit factum quantum ad præteritum; ſecundo quantum ad futurum, ibi, *Et in omnibus ſine onere me vobis ſervavi*. Factum autem præteritum oſtendit dupliciter. Primo in generali; ſecundo in ſpeciali, ibi, *Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?* Dicit ergo: Recte dico, quod nihil minus feci ab illis, niſi forte hoc reputetis male, & minus factum, quia diminui de auctoritate mea non accipiens ſumptus a vobis; ſed ſi hoc eſſet malum, (*a*) feciſſem. Et ideo oſtendit quod non eſt malum: & hoc eſt quod dicit: *Aut numquid peccatum feci*, idest numquid peccavi *humilians meipſum*, & diminuens de auctoritate mea? quaſi dicat, non. Eccli. III. 20. „ Quanto maior es, humilia te in omnibus, & coram Deo invenies gratiam. " I. Corinth. IX. 19. „ Cum eſſem liber ex omnibus, omnium me ſervum feci, ut plures lucrifacerem. " Matth. XVIII. 4. „ Qui humiliaverit ſe ſicut parvulus iſte, hic eſt maior in regno cælorum. " Ratio autem humiliationis meæ eſt, non propter lucrum proprium, ſed propter promotionem veſtram: unde dicit: *Ut vos exaltemini*; idest, in fide confirmemini. Corinthii autem avari erant; & ideo ſi a principio accepiſſet ſumptus, forte deſtitiſſent a fide. Item pſeudo prædicabant propter quæſtum. Ut ergo Corinthii reciperent Apoſtolum, & pſeudo auferret occaſionem quæſtus, gratis prædicavit eis ſine ſumptibus propriis. Hoc autem quod dixerat in generali, manifeſtat in ſpeciali, ibi, *Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis?* & facit duo. Primo oſtendit quomodo ſine ſumptibus prædicavit eis in primo adventu ad eos; ſecundo oſtendit quod idem fecit in mora quam apud eos contraxit, ibi, *Et cum eſſem apud vos, & egerem, nulli oneroſus fui*. Circa primum duo facit. Primo proponit quod intendit, ſcilicet humiliationem, dicens: In hoc (*b*) humiliavi meipſum, *quoniam evangelizavi vobis*

(a) *Al.* minus feciſſem. (b) *Al.* humilians.

bis gratis, ideſt ſine ſumptu; (*a*) non autem pro mercede, quia hoc non eſt laudis: licet enim omnes poſſint capere ſumptus perſonæ ab eis quibus proponunt verbum Dei; nullus tamen prædicare debet pro mercede, & quæſtu. Secundo, quia poſſent dicere iſti, Unde ergo accepiſti ſumptus? reſpondet, quod ab aliis Eccleſiis, dicens: *Eccleſias alias expoliavi accipiens ab eis ſtipendium ad miniſterium* (*b*) *veſtrum*. Ex hoc convincit eos, quod non poſſint dicere Apoſtolo, quod non liceret ei accipere ab eis. Si enim accipitur ab aliis ad ſervitium eorum, multo magis liceret ei accipere ab ipſis. Ex hoc etiam apparet quod legatus Papæ viſitans unam partem legationis, poteſt accipere ſtipendia; & quod dominus Papa pro neceſſitate unius patriæ, poteſt accipere ſubſidium ab aliis partibus mundi. Ratio eſt, quia Eccleſia eſt ſicut unum corpus. Videmus autem in corpore naturali, quod natura, quando deficit virtus in uno membro, ſubminiſtrat humores, & virtutem, accipiens ab aliis membris.

LECTIO III.

ET cum eſſem apud vos, & egerem, nulli oneroſus fui. Nam quod mihi deerat, ſuppleverunt fratres qui venerant a Macedonia, & in omnibus ſine onere me vobis ſervavi, & ſervabo. Eſt veritas Chriſti in me, quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaiæ. Quare? Quia non diligo vos? Deus ſcit. Quod autem facio, & faciam, ut amputem occaſionem eorum qui volunt occaſionem; ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos. Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti. Et non mirum: ipſe enim ſatanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Non eſt ergo magnum, ſi miniſtri eius transfigurentur velut miniſtri iuſtitiæ; quorum finis erit ſecundum opera ipſorum.

OStenſo quod quando primo eis prædicavit in ipſo adventu, evangelizavit eis gratis, hic oſtendit quod nec etiam contrahendo moram apud eos, accepit ab eis ſumptus: & primo hoc oſtendit; ſecundo vero reſpondet cuidam tacitæ quæſtioni, ibi, *Nam quod mihi deerat, ſuppleverunt fratres*. Dicit ergo: Non ſolum quando primo veni ad vos, non accepi a vobis ſumptus; ſed etiam *cum eſſem apud vos* diu, *& etiam egerem*: ut oſtendat quod non dimiſit eis ſumptus propter divitias: *nulli oneroſus fui*, aliquid ab aliquo accipiendo. In quo apparet cauſa quare dimiſit: quia Corinthii propter avaritiam eis innatam, reputabant ſibi onus miniſtrare ſumptus. I. Corinth. IX. 12. „ Non ſumus uſi hac „ poteſtate; ſed omnia ſuſtinemus, ne quod „ offendiculum demus Evangelio Chriſti. “ Sed poſſent iſti dicere: Unde ergo habuiſti neceſſaria? Et ideo reſpondet dicens, quod ab aliis Eccleſiis. Ideo ſcilicet nihil accepi, *quia* illud *quod mihi deerat*, ſcilicet a pretio quod lucrabatur nocte laborando manibus ſuis apud Aquilam & Priſcam: erat enim ſcænofactoriæ artis, per quam lucrabatur ſibi neceſſaria. Act. 20. 34. „ Ad ea „ quæ mihi opus erant, & his qui mecum „ ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ. “ Illud ergo *quod* (*c*) *deerat*, non dediſtis vos, ſed *ſuppleverunt fratres qui venerunt a Macedonia*, ſcilicet Philippenſes, qui erant valde liberales. Unde de hoc in Epiſtola ad Philippenſes commendat eos. Philip. ult. 15. „ Nulla Eccleſia communicavit mihi in „ ratione dati, & accepti, niſi vos. “ Sed Corinthii erant avari.

Conſequenter cum dicit, *Et in omnibus ſine onere me vobis ſervavi, & ſervabo*, oſtendit quomodo ſe habebit in hoc ad eos in futurum, dicens, quod etiam ſine onere vult ſe habere ad eos: & circa hoc duo facit. Primo ponit ſuam rationem communem; ſecundo confert eam, ibi, *Eſt veritas Chriſti in me*. Dicit ergo: Non ſolum feci hoc, ſcilicet quod gratis vobis evangelizavi, & nulli oneroſus fui; ſed etiam *in omnibus ſervabo me vobis ſine onere*, ſicut uſque modo *ſervavi*, non dure reprehendendo, non ſevere corrigendo, nec veſtra acci-

(a) *Al.* non autem ſine mercede: *forte* ſine mercedis. (b) *Al.* *noſtrum*. (c) *Al.* dixerat.

accipiendo. Act. xx. 33. „ Argentum, & „ aurum, aut veſtem nullius concupivi. “ Num. xvi. 15. „ Tu ſcis quod nec aſel-„ lum quidem acceperim ab eis: “ dicit Moyſes ad Dominum. Samuel dicit, I.Reg. xii. 3. „ Loquimini de me .... ſi oppreſſi „ aliquem, ſi de manu cuiuſquam munus „ accepi. “ Et quod ita facturus ſit, confirmat ex duobus. Primo ex eo qui loquitur in ipſo, ſcilicet Chriſto, qui eſt veritas, a qua non poteſt eſſe falſum: & ideo dicit: *Eſt veritas Chriſti in me;* quaſi dicat: Hoc quod dixi, verum eſt, quia veritas Chriſti loquitur in me. Infra ult. 3. *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus?* Vel hoc poteſt accipi per modum iurantis; quaſi dicat: Deus, qui eſt veritas, & eſt in me ſcrutans corda, ſit mihi teſtis, quod ita ſervabo me. Rom. i. 9. „ Teſtis eſt mihi Deus, cui ſervio „ in ſpiritu meo, in Evangelio Filii eius. “ Secundo ex eo quod non intendit minuere gloriam ſuam, ſed augere. Apoſtolus enim attribuebat ſibi apud Chriſtum ad magnam gloriam, quod ipſe ſolus inter Apoſtolos ſine ſumptu prædicabat Corinthiis; & ideo dicit: Ideo *ſervabo me ſine onere, quoniam non infringetur*, ideſt non minuetur, *in me hac gloria*, quod ſcilicet gratis prædico vobis, & quod a licitis abſtineo propter ſalutem veſtram, quæ quidem eſt gloria Chriſti: quia ipſe glorificatur per hoc in me, vel quia ego hanc gloriam habeo ſpecialiter apud Chriſtum: quæ quidem refringeretur *in regionibus Achaiæ*, ubi Corinthus erat metropolis, ſi recepiſſet ab eis: quia avari erant: habitabant enim in maritimis, & erant intenti mercationibus, & tales conſueverunt eſſe avari. I.Corinth. ix. 15. „ Bonum eſt mihi magis mori quam „ ut gloriam meam quis evacuet. “

Conſequenter cum dicit, *Quare? Quia non diligo vos? Deus ſcit*, ponit cauſam quare non accepit ſumptus ab eis: & circa hoc duo facit. Primo excludit falſam cauſam; ſecundo aſtruit veram, ibi, *Quod autem facio, & faciam*. Circa primum ſciendum eſt, quod pſeudo imponebant Apoſtolo, quod ideo non recipiebat a Corinthiis ſumptus, quia non diligebat eos, & quia non intendebat eis benefacere, & ſervire. Dicit ergo: *Quare* ſcilicet hoc facio? *Quia non diligo vos?* ideſt, pro odio quod habeo ad vos, ſicut dicunt pſeudo? *Deus ſcit*, quod diligo vos, & quod non pro odio hoc facio. Ioan. ult. 15. „ Domine tu ſcis „ quia amo te. “ Sic ergo excluſa cauſa falſa, ſequitur vera, ibi, *Quod autem facio, & faciam*. Et circa hoc duo facit. Primo ponit veram cauſam; ſecundo rationem huius aſſignat, ibi, *Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli*. Circa primum ſciendum eſt, quod pſeudo, ut dictum eſt, quærebant lucra, & gloriam propriam; & ideo, ut in reverentia haberentur, nitebantur exterius ſequi veſtigia Apoſtoli, vel etiam ſi potuiſſent, excellere ipſum. Dicit ergo Apoſtolus: Si ergo volunt me imitari, in hoc imitentur, ut nihil accipiant. Et quia ſciebat, quod pſeudo prædicabant ut acciperent, & per conſequens quod non prædicarent, ſi deficeret eis lucrum; dicit: *Quod facio*, ideo facio: *& faciam hoc*, non propter odium, ſed *ut amputem occaſionem eorum*, ſcilicet pſeudo, accipiendi veſtra, eorum ſcilicet pſeudo *qui volunt*, ſupple, meo exemplo, habere *occaſionem* accipiendi veſtra. Sciebat enim, ſecundum Ambroſium, quod ſi non acciperent, non diu prædicarent. E contrario dicitur Proverb. ix. 9. „ Da occaſionem ſapienti, „ & addetur ei ſapientia. Doce iuſtum, „ & feſtinabit accipere. “ Et hoc, *ut tales inveniantur*, ſcilicet pſeudo, *ſicut & nos*, ſcilicet non accipientes pecunias, ſicut & nos non accipimus. In quo quidem ipſi gloriantur, ſcilicet quod imitantur nos; & ego nolo, ſi perfecte volunt nos imitari, quod accipiant. I. Corinth. vii. 7. „ Volo „ omnes homines eſſe ſicut & me, “ ſcilicet non accipientes: *ut in quo gloriantur, inveniantur ſicut & nos*. Hoc legitur tripliciter. Uno modo ſic, *Ut inveniantur* tales, ſupple ſicut & nos, non accipiendo, ſicut nec nos accipimus, & per conſequens a prædicatione ceſſando; *in quo*, ſcilicet eſſe tales ſicut & nos, *gloriantur*: contendebant enim eſſe ſimiles veris Apoſtolis. Secundo modo ſic. *Ut* in eo *in quo gloriantur*, ſcilicet accipiendo, quia hoc ſolum quærebant, *inveniantur ſicut & nos*, ideſt ſimiles nobis, ceſſando ſcilicet, & deſiſtendo ab acceptione, ut nobis aſſimilentur. Tertio modo ſic. *Ut* in eo *in quo gloriantur*, ſcilicet in non accipiendo, dicunt enim ſe nihil accipere, *inveniantur ſicut & nos*, ideſt non meliores nobis, ne ſcilicet poſſint ſe in hoc nobis præferre. *Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli*. Hoc continuatur tripliciter. Primo modo ſic. Ita gloriantur, & contendunt, non ſicut nos: *nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli*. Secundo modo ſic. Et vere deſiſtunt accipere, ut nobis aſſimilentur: *nam*

eiuſmodi

eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli. Tertio modo ſic. Ita in non accipiendo gloriantur, ut nobis ſimiles videantur. Poſita autem vera cauſa, probat eam conſequenter, dicens: *Nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii ſubdoli*: oſtendens quomodo ſtudent aſſimilari Apoſtolo: & circa hoc tria facit. Primo ponit cauſam; ſecundo probat eam, ibi, *Sed non mirum*; tertio conſequenter oſtendit differentiam pſeudo ad veros Apoſtolos, ibi, *Quorum finis erit ſecundum opera ipſorum*. Dicit ergo: Recte dico, quod hoc facio, ut amputem eis occaſionem accipiendi: *nam eiuſmodi pſeudoapoſtoli ſunt operarii*, ſcilicet falſi: Philip. III. 2. „ Videte ca„ nes, videte malos operarios: " *ſubdoli*, ideſt callidi, & vulpini ſub ſpecie religionis decipientes. Ezech. XIII. 4. „ Quaſi „ vulpes in deſertis Prophetæ tui, Iſrael, „ erant. " Cant. II. 15. „ Capite nobis „ vulpes parvulas, quæ demoliuntur vineas." Matth. VII. 15. „ Veniunt ad vos in veſti„ mentis ovium; intrinſecus autem ſunt lupi „ rapaces. " Et hoc eſt quod dicit: *Transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti*, ideſt exterius portantes ſigna bonorum Apoſtolorum. II. Timoth. III. 5. „ Habentes quidem ſpeciem pietatis, „ virtutem autem eius abnegantes. " Et hoc probat, quia ſicut veri Apoſtoli mittuntur a Deo, & informantur ab ipſo, ſic *ſatanas transformat ſe in Angelum lucis*, qui eſt dux, & incentor eorum, oſtendens ſe eſſe vel Angelum Dei, vel aliquando Chriſtum. *Non eſt ergo* mirum, neque *magnum*, *ſi miniſtri eius*, ſcilicet pſeudo, *transformant ſe in miniſtros iuſtitiæ*; ideſt, ſimulant ſe eſſe iuſtos. Eccli. X. 2. „ Secundum iudicem popu„ li, ſic & miniſter eius. "

Notandum autem eſt, quod ſatanas transfigurat ſe aliquando viſibiliter, ſicut beato Martino, ut deciperet eum; & hoc modo multos decepit. Sed ad hoc valet, & neceſſaria eſt diſcretio ſpirituum, quam ſpecialiter Deus contulit beato Antonio. In hoc tamen poteſt cognoſci, quod ſatanas ſit, quia bonus Angelus in principio hortatur ad bona, & perſeverat in eis; ſed malus in principio quidem prætendit bona, ſed poſtmodum volens explere deſiderium ſuum, & quod intendit, ſcilicet decipere, inducit, & inſtigat ad mala. I. Ioan. IV. 1. „ Omni ſpiritui nolite credere, ſed proba„ te ſpiritus, ſi ex Deo ſint. " Et ideo Ioſue cum videret Angelum in campo ſuo, dixit (Ioſue V. 13.) „ Noſter es, an adver„ ſariorum? " Aliud etiam ſignum eſt quod bonus Angelus & ſi terreat in principio, tamen ſtatim conſolatur, & confortat, ſicut Zachariam Luc. I. 13. „ Ne timeas Za„ charia: " & ad Beatam Virginem dixit, ibid. 30. „ Ne timeas Maria. " Malus autem angelus ſtupefacit, & deſolatum dimittit; & hoc ideo, ut ſtupefactum facilius decipiat, & perſuadeat ſibi. Aliquando autem transfigurat ſe inviſibiliter; & hoc quando ea quæ in ſe mala ſunt, facit apparere bona, pervertendo ſenſus hominis, & inflammando concupiſcentiam. Proverb. XIV. 12. „ Eſt via quæ videtur homini recta, noviſ„ ſima autem eius deducunt ad mortem. " Sic decepit monachum quemdam, qui cum propoſuiſſet in animo ſuo numquam exire cellam, ſuggeſſit ei diabolus, quod bonum eſſet quod exiret ad Eccleſiam, & reciperet corpus Chriſti. Cui ſuggeſtioni conſentiens, propoſitum mutavit vadens ad Eccleſiam. Poſtmodum cognoſcens eum *fuiſſe* diabolum, gloriatus eſt monachus, quod non deceperat eum, quia ad bonum iverat, & tamen iam removit eum a propoſito continue ſtandi in cella. Poſtmodum vero iterum ſuggeſſit ei, quod pater ſuus eſſet mortuus, & dimiſerat ſibi multas divitias diſtribuendas inter pauperes, quod iret ad civitatem; ad quam cum iret, numquam rediit ad cellam, & mortuus eſt in peccato. Unde valde difficile eſt quod homo caveat ſibi; & ideo recurrendum eſt ad adiutorium divinum. Iob XLI. 4. „ Quis re„ velabit faciem indumenti eius, & in me„ dium oris eius quis intrabit? " quaſi dicat, nullus niſi Deus.

Conſequenter ponit miniſtrorum & malorum, & bonorum differentiam, quæ conſiſtit in hoc quod *finis illorum*, ſcilicet miniſtrorum Chriſti, & ſatanæ, erunt *ſecundum opera eorum*: nam finis bonorum erit bonus, & malorum erit malus; & boni inducuntur ad bonum, & mali ad malum. Philip. III. 19. „ Quorum finis interitus. " Item boni recipient bona, & mali mala. Supra V. 10. *Omnes nos manifeſtari oportet ante tribunal Chriſti*.

L E C T I O IV.

ITerum dico (ne quis me putet inſipientem eſſe: alioquin veluti inſipientem accipite me, ut & ego modicum quid glorier) quod loquor, non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi in inſipientia, in hac ſubſtantia gloriæ. Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor. Libenter enim ſuffertis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes. Suſtinetis enim ſi quis vos in ſervitutem redigit, ſi quis devorat, ſi quis accipit, ſi quis extollitur, ſi quis in faciem vos cædit. Secundum ignobilitatem dico, quaſi nos infirmi fuerimus in hac parte.

SUpra Apoſtolus induxit Corinthios ut patienter ſuſtinerent ſuam commendationem, oſtendens quod hoc faciebat ex zelo quem habebat ad eos, quia zelus ille erat rationabilis, & ordinatus; hic autem conſequenter ponit aliam rationem, per quam oſtendat, quod dato quod inſipienter ageret, nihilominus tamen deberent eum ſupportare. Unde in iſta ratione procedit ex ſuppoſitione ſtultitiæ. In hac autem parte duo facit: primo enim proponit ſuam petitionem; ſecundo rationem dictorum aſſignat, ibi, *Quod loquor, non loquor ſecundum Deum*. In petitione autem ſua duo facit: primo enim petit quod non reputent eum inſipientem, quod pertinet ad præmiſſam rationem; & ideo dicit: *Iterum dico*, quod ex quo zelus meus eſt rationabilis, & ego rationabiliter commendo me, *ne quis*, ſcilicet veſtrum, *me reputet inſipientem*. Secundo petit, quod dato quod inſipienter agat, tamen ſupportent eum, & hoc pertinet ad rationem hanc: & ideo dicit: *Alioquin*, ideſt ſi non rationabiliter commendo me, & penitus velitis me ex hoc inſipientem reputare, tamen *accipite*, ideſt ſupportate me, *velut inſipientem*. Et dicit *velut*: quia licet ipſi reputent eum inſipientem, in hoc tamen in rei veritate non eſt inſipiens. *Accipite me*, inquam, *velut inſipientem*, *ut & ego modicum quid glorier*. Et dicit *modicum*, quia infra commendabit ſe de gloria quæ eſt ſecundum carnem, quæ valde modica eſt. Iob xxv. 6. „ Homo putredo, & filius „ hominis vermis. “ Eccli. x. 9. „ Quid „ ſuperbis terra, & cinis? Rationem autem dictorum aſſignat, dicens: *Quod loquor, non loquor ſecundum Deum*. Dixerat autem tria. Primo quia (*a*) ſuppoſuit inſipienter commendare ſeipſum; ſecundo quod vult gloriari; tertio quod ſuſtineant eum. Et horum trium rationem aſſignat: & primo de hoc quod ſuppoſuit inſipienter commendare ſe; ſecundo quare vult gloriari, ibi, *Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor*; tertio quod debeant eum ſupportare, ibi, *Libenter enim ſuffertis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes*. Dicit ergo primo: Ratio quare debetis inſipientem accipere me, eſt quia illud *quod loquor in hac ſubſtantia gloriæ*, ideſt in commendatione carnis, quæ a quibuſdam appetitur, ac ſi per eam debeant ſubſiſtere, *non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi in inſipientia*. Et dicit (*b*) ex hypotheſi, ſicut illud quod ſupra dixit, *Velut inſipientem*: unde ibi poſuit *velut*, hic ponit *quaſi*; ac ſi diceret: Si non rationabiliter commendarem me, tunc illud *quod loquor* in commendatione mea, *non eſt ſecundum Deum*, ideſt ſecundum rationem divinæ ſapientiæ. Et tunc merito acciperetis me non ſecundum Deum loqui, ſed inſipienter. Supra x. 18. *Non enim qui ſeipſum commendat, ille probatus eſt, ſed quem Deus commendat*. Proverb. xxvii. 2. „ Laudet te alienus, & non os tuum; ex„ traneus, & non labia tua. “ Rationem autem ſuæ commendationis, & gloriæ oſtendit ſubdens: *Quoniam multi gloriantur ſecundum carnem, & ego gloriabor*. Ubi ſciendum eſt, quod pſeudo, quia ex Iudæis erant, gloriabantur ſecundum carnem, dicentes ſe eſſe filios Abrahæ, & ex hoc volebant haberi in reverentia a Corinthiis, & auctoritate. Dicit ergo Apoſtolus: Dato quod ſit inſipientia quod glorier ſecundum carnem, tamen *quoniam multi*, ſcilicet pſeudo, *gloriantur ſecundum carnem*, *& ego* etiam *gloriabor* ſecundum carnem. Proverb. xxvi. 5. „ Reſponde ſtulto ſecundum ſtultitiam ſuam, ne ſibi ſapiens videatur. “

Sed contra eſt, quia Seneca dicit: „ Summa malorum eſt, quod ad exemplum (*c*) „ vivitur malorum: “ & Exod. xxiii. 2. „ Non ſequaris turbam ad faciendum ma„ lum. “ Non ergo Apoſtolus debet gloriari ſecundum carnem, eo quod pſeudo gloriantur.

Re-

(a) *Al.* ſupponit. (b) *Al.* ex hypoſtaſi. (c) *Al.* unitur.

Digitized by Google

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod licet ſit eadem materia gloriationis, non tamen eſt eadem intentio, & idem finis: quia pſeudo commendabant ſe propter gloriam propriam, & ut ipſi haberentur in auctoritate, & poſſent lucrari; Apoſtolus autem gloriabatur, ut verbum Dei per eum prædicatum, eſſet maioris auctoritatis, & ponderis, & fructum faceret Chriſto.

Rationem autem quare debeant eum ſupportare, ſubdit dicens: *Libenter enim ſuffertis inſipientes, cum ſitis ipſi ſapientes*. Et primo ponit rationem hanc, quod ſcilicet debeant eum ſupportare. Poſſent enim dicere: Quare debemus te ſupportare, ſi es inſipiens? Et dicit Apoſtolus, quod ideo quia cum vos ipſi ſitis ſapientes in oculis veſtris, & in veſtra reputatione, *libenter ſuffertis*, ideſt eſtis conſueti ſupportare, *inſipientes*, pſeudo ſcilicet. Secundo oſtendit in quo ſupportent inſipientes: & ponit quinque gravia quæ ſuſtinebant a pſeudo. Primum eſt iugum ſervitutis; & quantum ad hoc dicit: *Suſtinetis enim, ſi quis*, ideſt aliquis pſeudo, *redigit vos in ſervitutem*; quaſi dicat: Per Chriſtum liberati fuiſtis a ſervitute legis, quæ eſt in timore, & reducti eſtis in libertatem filiorum Dei, quæ eſt in caritate. Galat. IV. 31. „Non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ:“ & tamen vos ſuſtinetis pſeudo, qui ex huiuſmodi libertate redigunt vos in ſervitutem legis: quia cogunt vos ſervare legalia. Galat. V. „Nolite iugo ſervitutis iterum contineri.“ Multo ergo magis debetis ſuſtinere me, qui volo vos præſervare in libertate Chriſti, quam pſeudo, qui volunt vos reducere in ſervitutem legis. Secundum eſt grave valde, ſcilicet quod pſeudo vivunt de bonis veſtris laute, nos vero non. Supra VIII. 13. *Non ut aliis ſit remiſſio, vobis autem tribulatio; ſed ex æqualitate*. Et ideo dicit: *Si quis devorat*. Matth. XXIII. 14. „Væ qui comeditis domos viduarum, orationes longas orantes: propter hoc amplius accipietis iudicium.“ Tertium grave eſt deprædatio, & expoliatio: quia iſti ad litteram blandis verbis, & prætextu pietatis accipiebant eis omnia: & quantum ad hoc dicit: *Si quis accipit*; ideſt, blande decipit ſubtrahendo veſtra. Rom. XVI. 18. „Per blandos ſermones ſeducunt corda inſipientium.“ Quartum grave eſt nimia iactantia ſuper eos cum Corinthiorum contemptu: ideo dicit: *Si quis extollitur*, iactando ſe importune. Eccli. VI. 2. „Non te extollas in cogitatione animæ tuæ velut taurus.“ Quintum grave eſt illatio opprobriorum: nam pſeudo non ſolum tam gravia eis inferebant, ſed ſuper hoc addebant improperia, dicentes eis iniurias, & maxime de ignobilitate. Nam quia ipſi erant Iudæi, & cultores unius Dei, dicebant ſe nobiles eſſe, & Corinthios ignobiles: quia non erant de ſemine Abrahæ, nec circumciſi, & quod de idolatris: & quantum ad hoc dicit: *Si quis in faciem vos cadit*; ideſt, coram vobis infert contumelias, & dicit iniurias. Et huiuſmodi iniuriæ ſunt *ſecundum ignobilitatem*, quam vobis obiiciunt, (*a*) vel ignominiam quam inferunt; & tamen illos ſuſtinetis, & nos non; *quaſi nos fuerimus infirmi in hac parte gloria*, quam attribuiſtis eis, præferendo eos nobis; præſertim cum pſeudo dicant, quod ideo nos non dicimus, nec facimus vobis iſta, quia nos ſumus infirmi in hac parte; ideſt, quia ſumus ignobiles. I. Corinth. IV. 10. „Nos infirmi, vos autem fortes; vos nobiles, nos autem ignobiles.“

LECTIO V.

IN quo quis audet (in inſipientia dico) audeo & ego. Hebræi ſunt, & ego: Iſraelitæ ſunt, & ego: ſemen Abrahæ ſunt, & ego: miniſtri Chriſti ſunt, & ego: ut minus ſapiens dico, plus ego: in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas, una minus, accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, ter naufragium feci, nocte, & die in profundo maris fui, in itineribus ſæpe, periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus.

POſitis rationibus ſuæ commendationis, & cauſis quare ſupportandus eſt, hic conſequenter incipit ſe commendare; & circa hoc duo facit: primo enim adæquat ſe pſeudo, & aliis qui commendabant ſe; ſecundo præfert ſe eis, ibi, *Ut minus ſapiens*

(a) *Al. omittitur* vel ignominiam quam inferunt.

piens dico. Adæquat autem ſe Apoſtolus eis in gloria. Eſt antem gloria duplex. Una ſecundum carnem, quæ modica eſt, & contemnenda: unde ipſe dicit Philip. III. 7. „ Sed quæ mihi fuerunt lucra, arbitratus „ ſum propter Chriſtum detrimenta.“ Alia eſt ſecundum Chriſtnm: quia „ magna gloria „ eſt ſequi Dominum,“ Eccli. XXIII. 38. & hæc eſt quærenda. Galat. ult. 14. „ Mihi „ abſit gloriari niſi in cruce Domini noſtri „ Ieſu Chriſti. “ Et ideo Apoſtolus adæquat ſe eis quantum ad utramque gloriam: & primo quantum ad primam; ſecundo quantum ad ſecundam, ibi, *Miniſtri Chriſti ſunt* (*ut minus ſapiens dico*) *plue ego*. Et primo adæquat ſe eis in generali, dicens: Recipiatis me inſipientem, ſi tamen inſipientia eſt: ex hypotheſi enim loquor: quia ſi quis auſus eſt præſumere de ſe, & commendare ſe, & ego poſſum audere, & commendare me in eodem in quo ipſe commendat ſe, quia non ſubeſt eis maior cauſa ſuæ commendationis quam mihi. Et hoc *dico in inſipientia*; ideſt, dico, quod inſipienter agam; cum tamen ipſe ſapienter ageret, cum hoc non faceret pro ſui iactantia, ſed ut pſeudo humiliaret. Supra eodem: *Exiſtimo me non minus feciſſe a magnis Apoſtolis: nam etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia*. Secundo cnm dicit, *Hebrai ſunt*, *& ego*, adæquat ſe eis in ſpeciali, oſtendens per ſingula ſe parem eis eſſe, in quibus pſeudo gloriabantur. Commendatio antem iſtorum, & gloria erat de tribus. Primo de natione, & lingua, quia dicebant ſe Hebræos; ſecundo de genere, quia dicebant ſe eſſe de gonere Iſrael; tertio de promiſſione, quia dicebant ſe eſſe participes promiſſionis Abrahæ, cum eſſent de ſemine eius: & quantum ad hæc tria adæquat ſe eis. Primo quantum ad nationem, & linguam, dicens: *Hebrai ſunt*, *& ego*, ſcilicet lingua, & natione; quaſi dicat, ita ſicut & illi. Et notandum eſt, quod, ſecundum quod quidam dicunt, Hebræi dicuntur ab Abraham, quia ante eum de facili non invenitur illud nomen. Poteſt tamen dici, & forte melius, quod dicuntur a quodam Heber, de quo habetur Gen. XI. 14. „ Vi„ xit Sale triginta annis, & genuit Heber: “ & ſequitur: „ Vixit Heber triginta tribus „ annis, & genuit Phalech. “ Et tempore eius fuerunt diviſæ linguæ; & lingua Hebræornm remanſit in familia ſua. Secundo adæquat ſe eis quantum ad genus, dicens: *Iſraelita ſunt*, *& ego*, ſcilicet ſecundum ritus. Tertio quantum ad tertium, dicens: *Semen Abraha ſunt*, *& ego*. Et de iſtis tribus dicitur Philip. III. 4. „ Si quis alius ſibi con„ fidere videtur, ego magis circumciſus o„ ctavo die, “ quantum ad tertium; „ ex „ genere Iſrael de tribu Beniamin,“ quantum ad ſecundum; „ Hebræus ex Hebreis,“ quantum ad primum. Rom. XI. 1. „ Nam „ ego Iſraelita ſum ex ſemine Abrahæ, de „ tribu Beniamin. “ Sic ergo patet quod non ſum minor eis quantum ad gloriam quæ eſt ſecundum carnem; ſed nec etiam quantum ad gloriam quæ eſt ſecundum Chriſtum; quia *miniſtri Chriſti ſunt*; ideſt, dicunt ſe ſic, ut decipiant vos; *& ego* ſum miniſter Chriſti. I. Corinth. IV. 1. „ Sic nos „ exiſtimet homo ut miniſtros Chriſti. “ Supra III. 6. *Qui & nos idoneos fecit miniſtros novi teſtamenti*.

Conſequenter cum dicit, *Ut minus ſapiens dico*, *plus ego*, præfert ſe omnibus Apoſtolis, & pſeudo: & primo quantum ad mala perpeſſa; ſecundo quantum ad beneficia recepta, & hoc XII. cap. ibi, *Si gloriari oportet* (*non expedit quidem*) *veniam autem ad viſiones*, *& revelationes Domini*. Circa primum duo facit. Primo præfert ſe quantum ad mala quæ pertulit; ſecundo quantum ad modum quo mala vitavit, ibi, *Damaſci præpoſitus Gentis Areta Regis*, *cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum*, *ut me comprehenderet*. Circa primum tria facit. Primo proponit ſe aliis præferendum; ſecundo oſtendit in quo ſit præferendus, ibi, *quia in laboribus plurimis &c.* tertio confirmat quædam dictorum, ibi, *Si gloriari oportet*, *qua infirmitatis mea ſunt gloriabor*. Dicit ergo: Si videor inſipiens vobis, quia commendo me, & adæquo me aliis, quanto magis videbor vobis minus ſapiens, ſi præferam me eis? Et ideo dicit: Non ſolum ſum miniſter Chriſti, ſicut & illi, ſed *ut minus ſapiens*, ſecundum veſtrum iudicium, *dico*, quod ego ſum plus miniſter Chriſti quam illi; & quantum ad hoc dicit ſe præferendnm eſſe. Rom. XI. 13. „ Miniſterium „ meum honorificabo, “ præponendo ſcilicet illud miniſterio aliorum. In quo autem ſit præferendus, oſtendit dicens, quia *in laboribue plurimis &c.* quaſi dicat: In hoc plus ego, quia ſum magis oſtenſus miniſter Chriſti: & hoc primo quantum ad mala illata; ſecundo quantum ad mala ſponte aſſumpta, ibi, *In itineribus ſape*. Mala autem illata primo ponit in generali, dicens: *Plus ego*, ſum ſcilicet oſtenſus miniſter, *in laboribus plurimis*, quam illi, etſi aliquos labores pertulerint. I. Corinth. XV. 10. „ Ab„ undantius omnibus illis laboravi. „ Secundo enumerat iſta mala in ſpeciali; &

hoc primo quantum ad carceris ſqualores, quia *in carceribus abundantius*, ſcilicet quam illi. Act. xvi. 23. „ Cum multas plagas il- „ lis intuliſſent (ſcilicet Paulo, & ſociis) „ miſerunt in carcerem. " Secundo quantum ad flagellorum dolores, quia *in plagis*, ſcilicet oſtenſus ſum, *ſupra modum* aliorum, ſcilicet modum humanæ virtutis; vel *ſupra modum* humanæ conſuetudinis. Supra vi. 5. *In plagis*, *in carceribus*, *in ſeditionibus*, *in laboribus*, *in vigiliis*, *in ieiuniis &c.*

Sed contra. I. Corinth. x. 13. „ Fidelis „ Deus, qui non permittet vos tentari ſu- „ pra id quod poteſtis. " Non ergo ſupra modum humanæ virtutis. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod Deus non permittit nos tentari ſine adiutorio gratiæ divinæ; & ideo dicebat Apoſtolus I. Corinth. xv. 10. „ Non autem ego, ſed gratia Dei me- „ cum. "

Et quantum ad mortis terrorem: unde dicit, *In mortibus frequenter*, ideſt in periculis, & terroribus mortis: unde dicebat ipſe Rom. viii. 36. „ Mortificamur tota „ die. " I. Corinth. xv. 31. „ Quotidie „ morior propter gloriam veſtram. "

Sed conſequenter cum dicit, *A Iudæis quinquies quadragenas, una minus accepi*. Manifeſtat duo ultima pericula quæ perpeſſus eſt: & primo periculum plagarum; ſecundo periculum mortis. Plagarum autem periculum manifeſtat per ipſa perpeſſa a ſuis, ſcilicet Iudæis; & ideo dicit: *A Iudæis quinquies quadragenas, una minus, accepi*. Notandum eſt autem, quod, ſicut dicitur Deut. xxv. 2. „ pro menſura deli- „ cti erit plagarum modus, ita dumtaxat „ ut quadragenarium numerum non exce- „ dant; ne fœde laceratus ante oculos tuos „ abeat frater tuus. " Ex quo habetur quod homines pro minoribus peccatis debent flagellari, ita tamen quod flagellatus non reciperet ultra quadraginta plagas. Iudæi autem, ut viderentur miſericordes, ſemper faciebant citra mandatum legis, dantes pauciores quam quadraginta, ſecundum quod eis videbatur. Quia ergo odio habebant Paulum, quando flagellabant eum, dimittebant ſibi de numero prędicto, quanto minus poterant, ſcilicet unam tantum minus, dantes ſibi trigintanovem. Et hoc eſt quod quinque vicibus accepit, ideſt recepit, quadraginta plagas, minus una plaga, ideſt trigintanovem. Secundo manifeſtat pericula perpeſſa ab extraneis, ſcilicet a Gentibus, dicens: *Ter virgis cæſus ſum*. Act. xvi. 22. „ Magiſtratus, ſciſſis eorum „ tunicis, iuſſit eos virgis cædi. " Item xxii. 24. „ Iuſſit eum tribunus duci in ca- „ ſtra, & flagellis cædi, & torqueri eum „ &c. " Pericula vero mortis illata, & primo pericula mortis illata ab hominibus, oſtendit dicens: *Semel lapidatus ſum*. Hoc fuit in civitate Licaoniæ, ubi obrutus lapidibus, fuit quaſi mortuus. Act. xiv. 18. „ Lapidantes Paulum eiecerunt eum extra „ civitatem, credentes eum mortuum. " Secundo pericula mortis illata a periculis naturæ, & hæc ſunt ſpecialiter maris: & aggravat ea primo ex numero, quia *ter naufragium feci*, ideſt pertuli; ſecundo ex continuitate, quia *nocte & die in profundo maris fui*, quod eſt gravius, quia ad litteram dicit, quod cum pluries paſſus ſit naufragium, tamen ſemel ſtetit ſub aqua per diem & noctem, divina eum virtute protegente. Unde poterat dicere illud Ionæ ii. 4. (*a*) „ Et proieciſti me in pro- „ fundum in corde maris, & flumen cir- „ cumdedit me. "

Enumeratis autem malis illatis, enumerat conſequenter etiam mala aſſumpta, cum dicit, *In itineribus*: & primo, exteriora; ſecundo interiora, ibi, *Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum*. Mala exterio. ra expri mit (*b*) primo quantum ad mala quæ contingunt in itineribus; ſecundo quantum ad ea quæ eveniunt in domibus. Quantum ad primum primo ponit multiplicitatem itinerum, dicens, *In itineribus ſæpe*, ſcilicet oſtenſus ſum miniſter Chriſti, ſuſtinendo multa dura, & gravia patienter. Rom. xv. 19. „ Ab Hieruſalem uſque „ in Illyricum per circuitum replevi Evan- „ gelium Chriſti. " Et cum hoc multas alias vias fecit, & Romam, & in Hiſpaniam vadens. Pſalm. xvi. 4. „ Propter ver- „ ba labiorum tuorum ego cuſtodivi vias „ duras. " Secundo enumerat periculum itinerum: & primo præmittit minora; ſecundo ſubdit gravius periculum, quod eſt in falſis fratribus. Præmittit autem tria, ſecundum quæ multa pericula paſſus eſt. Primo pericula ſecundum cauſas: & hoc vel ex cauſa naturali; & ideo dicit, *Periculis fluminum*: naturaliter enim flumina hieme excreſcunt, & ſunt rapida, & valde periculoſa: vel ex malitia violenta; & quantum ad hoc dicit, *Periculis latronum*, quos excitabat ei diabolus, ut vel veſtes ei auferrent. Iob xix. 12. „ Simul vene- „ runt

(a) *Al.* Et proiicite. (b) *Al.* & quantum.

Digitized by Google

„ runt latrones, & fecerunt ſibi viam per me, & obſederunt in gyro tabernaculum meum.“ Secundo enumerat pericula metum inferentia; & hoc vel ex ſuis, unde dicit, *Periculis ex genere*, ideſt a Iudæis procuratis: vel ab extraneis, & ideo dicit, *Periculis ex Gentibus*, propter unius Dei prædicationem, qui eum capere volebant: & ſic in ſuis, & in aliis non habebat requiem. Hierem. xv. 10. „ Ut quid me genuiſti, mater mea, virum doloris, virum diſcordiæ in univerſa terra?“ Tertio enumerat pericula quantum ad loca; & hoc vel quantum ad civitates, unde dicit, *Periculis in civitate*, ideſt in commotionibus civitatum contra me; ſicut fuit Epheſi, & apud Corinthum, ut patet Act. xvii. & xix. vel quantum ad ſolitudines, & quantum ad hoc dicit, *Periculis in ſolitudine*, quæ erant vel a beſtiis malis, ſicut quando vipera momordit manum ſuam, Act. ult. quando congregavit ſarmenta, vel ex penuria ciborum: vel quantum ad maria, & ideo dicit, *Periculis in mari*: non ex mari, ſicut ſupra, (a) ſed *in mari*, ut pericula quæ proveniunt ex prædonibus, & pyratis. Eccli. xliii. 26. „ Qui navigant mare, enarrent pericula eius.“ Sed gravius periculum ſubdit dicens, *Periculis in falſis fratribus*, ideſt in falſis Chriſtianis, & hæreticis, & in pſeudo. Hierem. ix. 4. „ Unuſquiſque a fratre ſuo ſe cuſtodiat.“

LECTIO VI.

IN labore, & ærumna, in vigiliis multis, in fame, in ſiti, in ieiuniis multis, in frigore, & nuditate: præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum. Quis infirmatur, & ego non infirmor? Quis ſcandalizatur, & ego non uror? Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt, gloriabor. Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula, ſcit quod non mentior. Damaſci præpoſitus gentis Arethæ Regis cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum, ut me comprehenderet; & per feneſtram in ſporta dimiſſus ſum per murum; & ſic effugi manus eius.

HIc conſequenter enumerat mala ſponte aſſumpta, quæ ſuſtinentur in domibus; & enumerat tria mala oppoſita tribus bonis quæ ſunt neceſſaria ad vitam domeſticam. Primum bonum eſt requies ſomni; ſecundum eſt ſuſtentatio cibi; tertium eſt fomentum veſtis. Requiei ergo ſomni opponit laborem, & vigilias. Quantum ad laborem dicit, *In labore*, ſcilicet manuum. Act. xx. 34. „ Ad ea quæ mihi opus erant, & his qui mecum ſunt, miniſtraverunt manus iſtæ.“ Et ideo dicit ſupra vi. 5. *In laboribus*, quia ad litteram, ut dictum eſt ſupra, manu ſua victum quærebat. Et II. Theſſal. iii. 8. „ Nocte & die laborantes, ne quem veſtrum gravemus.“ Quantum ad laboris defectum dicit, *Et ærumna*, quæ eſt defectus, & languor conſequens ex labore, vel ex morbo naturali. Pſalm. xxxi. 4. „ Converſus ſum in ærumna mea.“ Quantum vero ad vigilias dicit, *In vigiliis multis*, vel in vacando prædicationibus de nocte, vel operi manuali. Act. xx. dicitur, quod protraxit ſermonem uſque ad mediam noctem. Suſtentationi vero cibi opponit duplicem ſubtractionem cibi: unam quæ eſt ex neceſſitate, unde dicit, *In fame, & ſiti*, quia ſcilicet ad litteram deficiebat ſibi aliquando cibus, & potus. I. Corinth. iv. 11. „ Uſque in hanc horam & eſurimus, & ſitimus.“ Aliam quæ eſt ex voluntate, unde dicit, *In ieiuniis multis*, ſcilicet voluntarie aſſumptis, & propter exemplum bonum, & propter macerationem carnis. I. Corinth. ix. 27. „ Caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo.“

Sed contra, Matth. vi. 33. „ Hæc omnia adiicientur vobis,“ ſcilicet temporalia. Quare ergo *in fame, & ſiti*? Reſpondeo: Dicendum eſt, quod quando expedit, adiiciuntur nobis, ſcilicet temporalia, & propter utilitatem noſtram; ſed aliquando expedit carere eis.

Fomento vero veſtis opponit (b) duo. unum ex parte naturæ, unde dicit, *In frigore*; aliud ex parte inopiæ, unde dicit, *Et nuditate*, ſcilicet oſtenſus ſum, ſcilicet miniſter Chriſti. I. Corinth. iv. 11. „ Nu-

(a) *Al. omittuntur ſequentia uſque ad ſententiam Eccli.* (b) *Al. deeſt* duo.

Digitized by Google

„ di, & inſtabiles ſumus. “ Supra VI. 4. *In neceſſitatibus, in anguſtiis.*

Conſequenter cum dicit, *Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum*, enumerat mala aſſumpta interiora, quæ cauſantur ex ſolicitudine cordis pro pſeudo. Bonus autem prælatus dupliciter affligitur pro ſubditis: & primo ſolicitudine conſervationis ſubditorum; ſecundo pro defectu ipſorum. Et iſtam duplicem afflictionem paſſus eſt Apoſtolus. Primam cum dicit: *Præter illa quæ extrinſecus ſunt, inſtantia mea quotidiana, ſolicitudo omnium Eccleſiarum*; quaſi dicat: Præter omnia quæ exterius patior, & paſſus ſum, angit me gravius interior afflictio, ſcilicet ſolicitudo ſubditorum; & ideo dicit, *Inſtantia*. Omnium Eccleſiarum magna eſt, & multum gravat, quia multum ſolicitat. Luc. X. 41. „ Martha, Martha ſolicita es, & turbaris erga plurima. “ Rom. XII. 8. „ Qui præeſt, in ſolicitudine. “ Secundam afflictionem paſſus eſt pro defectu ſubditorum; & hoc dupliciter, ſcilicet pro defectu ſpiritualium: unde dicit: *Quis infirmatur*, ſcilicet in fide, & bono, *& ego non infirmor*? in corde dolens de eo, ſicut de me. I. Corinth. IX. 22. „ Factus ſum infirmis infirmus, ut „ infirmos lucrifacerem. “ Hierem. IX. 1. „ Quis dabit capiti meo aquam, & oculis „ meis fontes lacrymarum? & plorabo die „ ac nocte interfectos filiæ populi mei. “ Item pro defectu corporalium: unde dicit: *Quis ſcandalizatur*, malo pœnæ, ideſt quis patitur tribulationes, *& ego non uror*? igne compaſſionis. Iſte eſt ignis quem Dominus venit mittere in terram, Luc. XII. Et attende, quod congrue utitur hoc verbo *uror*: quia compaſſio procedit ex amore Dei, & proximi, qui eſt ignis conſumens, dum movet ad ſublevandas miſerias proximorum, & purgat ex affectu compaſſionis, & per quem nobis peccata relaxantur; caritas autem illius compaſſionis operit multitudinem peccatorum. Vel aliter. Aliquando enim labitur homo in peccatum ex ſeipſo, & tunc infirmatur; aliquando autem ex malo exemplo aliorum, & tunc ſcandalizatur. Luc. XVII. & Matth. XVIII. 7. „ Væ homini illi per quem ſcan„ dalum venit. “

Deinde cum dicit, *Si gloriari oportet, quæ infirmitatis meæ ſunt gloriabor*, confirmat quædam dictorum ſuperius. Vel dic quod ſupra loquitur quantum ad mala quæ pertulit commendabiliter, hic autem quantum ad mala quæ vitavit prudenter. Sed quia vitare pericula quæ ſurgunt, propter fidem, videtur pertinere ad infirmitatem; ideo primo præmittit, quod in illis quæ infirmitatis ſunt vult gloriari; ſecundo proponit iuramentum ad confirmationem dicendorum, ibi, *Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti ... ſcit quod non mentior*; tertio oſtendit modum vitandi, ibi, *Damaſci præpoſitus Gentis Aretæ Regis cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum, ut me comprehenderet*. Proponit ergo primo de quibus gloriatur, ſi debet gloriari, dicens: *Si*, pro quia *oportet gloriari, quæ ſunt infirmitatis meæ gloriabor*; quaſi dicat: Alii gloriantur in genere, & in aliis mundanis rebus: Philip. III. 19. „ Glo„ ria in confuſione ipſorum qui terrena „ ſapiunt: “ & ego etiam coactus, gloriatus ſum in eis. Tamen ſi gloriari oportet, gloriabor in infirmitatibus meis: infra XII. 9. *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti*. Secundo ſubdit quod non mentitur, invocans teſtimonium divinum per modum iuramenti, ut credatur ſibi, dicens: *Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti .... ſcit quod non mentior*. Ubi tria ponit. Unum, per quod inducit (*a*) ad timorem, unde dicit, *Deus*: Hierem. X. 7. „ Quis non timebit te, o Rex „ Gentium? “ aliud, per quod excitat ad amorem, unde dicit, *Pater*. Iacob. I. 17. „ Omne datum optimum, & omne do„ num perfectum deſurſum eſt, deſcendens „ a Patre luminum. “ Malach. I. 6. „ Si „ ego pater, ubi eſt amor meus? “ vel ſecundum aliam litteram, „ honor meus. “ Tertium, per quod movet ad reverentiam, & laudem, unde dicit, *Qui eſt benedictus Deus in ſæcula*. Supra I. 3. *Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Ieſu Chriſti*. Iſte ergo tam reverendus, tam diligendus, tam timendus, *ſcit quod non mentior*, ſcilicet in his quæ dixi, & dicturus ſum. Supra I. 18. *Non enim eſt apud nos Eſt, & Non in illo*.

Conſequenter cum dicit, *Damaſci præpoſitus Gentes Aretæ Regis cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum, ut me comprehenderet*, oſtendit quanta mala vitavit, & hoc in quodam particulari periculo. Ubi ſciendum eſt, quod Apoſtolus primo cœpit prædicare Chriſtum in Damaſco, ubi dum pergeret Chriſtianos capere, proſtratus eſt, & ad fidem converſus. Et ideo Iudæi ad præpoſitum illius civitatis, qui erat ibi pro Are-

ta

(*a*) *Al.* ad amorem.

Digitized by Google

ta Rege, confugerunt, ut Paulum caperent, & occiderent. Et ideo ille faciebat cuſtodiri nocte & die portas civitatis, ut dicitur Act. IX. Chriſtiani autem qui erant ibi, volentes ſervare Paulum, eum ſubmiſerunt in ſporta per murum; & ſic evaſit. Hunc ergo modum evadendi, tangit Apoſtolus dicens: Vere non mentior de hoc quod dico etiam modo: nam *Damaſci præpoſitus gentis Areta Regis*, ideſt præpoſitus, qui ſub Areta Rege, genti Damaſcenorum præerat, cuſtodiri faciebat, inductus a Iudæis, *civitatem Damaſcenorum*, ad hoc ſcilicet *ut me comprehenderet*, & comprehenſum aſſignaret Iudæis, ne amplius prædicarem; ſed ego *per feneſtram ſubmiſſus ſum per murum*, *& ſic effugi manus eius*, ſcilicet præpoſiti. Et hoc fuit de mandato Domini dicentis, Matth. X. 23. „ Si vos „ perſecuti fuerint in civitate iſta, fugite in aliam. " Sic Michol David depoſuit per feneſtram, ne caperetur a Saule, I. Reg. XIX. Sic Rahab exploratores dimiſit cum fune per feneſtram, Ioſue II.

Sed hic obiicitur contra Apoſtolum, primo quia videtur quod non fuerit ſufficienter confiſus in Domino, ſed fugit. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod quamdiu adeſt humanum auxilium, homo non debet confugere ad auxilium divinum, quia hoc eſſet tentare Deum; ſed debet illo uti auxilio, quantum poteſt. Apoſtolo autem nondum deerat humanum auxilium.

Secundo obiicitur, quia Ioan. X. 12. dicitur: „ Mercenarius autem, & qui non „ eſt paſtor, videt lupum venientem, & „ fugit. " Unde videtur quod non fuerit bonus paſtor. Reſpondeo: Dicendum eſt, quod aliquando quæritur perſona prælati tantum, aliquando cum prælato totus populus. Quando ergo quæritur prælatus ſolus, tunc debet committere curam alteri, & abſentare ſe: & ſic fecit (a) hic Paulus. Et ideo dicit Gloſſa quod licet fugerit, tamen fuit ei cura de ovibus, bono paſtori in cælo ſedenti eas commendando, & utilitati eorum ſe per fugam præſervando. Quando vero quæritur totus grex, tunc debet præponere utilitatem, & ſalutem gregis ſaluti corporis ſui.

Nota autem, quod eſt quædam fuga humilitatis, quando quis fugit honores, ſicut Chriſtus fugit (Ioan. VI.) cum vidiſſet quod vellent eum eligere in Regem (b). Sic Saul, cum electus fuit in Regem, abſcondit ſe domi, I. Reg. X. Quædam vero fuga eſt cautelæ, quando ſcilicet quis fugit pericula, ut præſervetur ad maiora. Sic Elias fugit propter Iezabel, III. Reg. XIX. & ſic Apoſtolus hic fugit manus præpoſiti.

CAPITIS DUODECIMI

LECTIO I.

SI gloriari oportet (non expedit quidem) veniam autem ad viſiones, & revelationes Domini. Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim (ſive in corpore, ſive extra corpus, neſcio, Deus ſcit) raptum huiuſmodi uſque ad tertium cælum.

POſita ſua commendatione quantum ad mala perpeſſa, hic conſequenter Apoſtolus commendans ſe, oſtendit præeminentiam ſuæ dignitatis quantum ad bona divinitus recepta. Prima autem gloriatio fuit de infirmitatibus, iſta vero de bonis eius: unde circa hoc duo facit. Primo commendat ſe de bonis ſuſceptis divinitus; ſecundo excuſat ſe de hac commendatione, quod hoc fecerit quaſi coactus, ibi, *Factus ſum inſipiens, vos me coegiſtis*. Circa primum duo facit. Primo extollit magnitudinem eorum quæ ſunt ſibi collata a Deo; ſecundo manifeſtat remedium infirmitatis ſibi adhibitum contra periculum ſuperbiæ, ibi, *Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ*. Circa prius duo facit. Primo ponit bonum ſibi divinitus collatum; ſecundo oſtendit quomodo ſe habuit in gloriando de huiuſmodi bono, ibi, *Pro huiuſmodi gloriabor*. Circa primum duo facit. Primo oſtendit quod hoc ſit

(a) *Al. deeſt* hic. (b) *Al. repetitur hic ſupervacue* fugit.

Digitized by Google

ſit ſibi collatum divinitus, in generali; ſecundo vero in ſpeciali, ibi, *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim ... raptum uſque ad tertium cælum*. Bonum autem Apoſtolo collatum divinitus, ſunt revelationes ſibi divinitus factæ, & de iſtis vult hic gloriari: unde dicit: *Si gloriari oportet*, ideſt quia gloriari oportet propter vos, tamen ſecundum ſe *non expedit*: quia qui gloriatur de bono recepto, incidit in periculum amittendi quod habet. Eccli. xliii. 15. „ Aperti ſunt theſauri (ſcilicet virtutum) „ per gloriationem inanem, & evanuerunt „ nebulæ ſicut aves. " Et hoc ſignificatur in Ezechia, Eſa. xxxix. quando oſtendit theſauros domus Domini nuntiis Regis Babylonis. Et licet ſimpliciter non expediat gloriari, tamen aliquando propter aliquam ſpecialem cauſam poteſt homo gloriari, ſicut ex præmiſſis manifeſtum eſt. Et ideo dicit: Quia gloriari oportet, ideſt dimiſſis commendationibus de infirmitatibus, *veniam*, commendando me, *ad viſiones, & revelationes Domini*. Ubi notandum eſt, quod differentia eſt inter viſionem & revelationem. Nam revelatio includit viſionem, & non e converſo. Nam aliquando videntur aliqua quorum intellectus, & ſignificatio eſt occulta videnti; & tunc eſt viſio ſolum, ſicut fuit viſio Pharaonis, & Nabuchodonoſor: Dan. ii. & Geneſ. xli. Sed quando cum viſione habetur ſignificatio intellectus eorum quæ videntur, tunc eſt revelatio. Unde quantum ad Pharaonem, & Nabuchodonoſor, viſio de ſpicis, & de ſtatua, fuit ſolum viſio; ſed quantum ad Ioſeph, & Danielem, qui ſignificationem viſorum habuerunt, fuit revelatio, & prophetia. Utrumque tamen, ſcilicet viſio, & revelatio, quandoque quidem fit a Deo. Dan. ii. 28. „ Eſt Deus in cælo revelans „ myſteria. " Oſeæ xii. 10. „ Ego viſiones multiplicavi eis. " Pſal. cxviii. 18. „ Revela oculos meos, & conſiderabo mirabilia de lege tua. " Quandoque vero a malo ſpiritu. Hierem. xxiii. 13. „ Prophetæ prophetabant in Baal. " Apoſtolo autem facta eſt & viſio, & revelatio, quia ſecreta quæ vidit, plene intellexit, a Domino, non a malo ſpiritu: (a) unde dicit: *Veniam autem ad viſiones, & revelationes Domini*. Eſt autem revelatio, amotio velamenti. Poteſt autem eſſe duplex velamen. Unum ex parte videntis; & hoc eſt infidelitas, vel peccatum, vel duritia cordis; & de hoc ſupra iii. 15. *Uſque in hodiernum diem velamen poſitum eſt ſuper cor eorum*: aliud ex parte rei viſæ, quando ſcilicet res ſpiritualis proponitur alicui ſub figuris rerum ſenſibilium; & de hoc dicitur Num. iv. quod ſacerdotes tradebant levitis vaſa ſanctuarii velata, quia ſcilicet debiliores non poſſunt ſpiritualia capere, ſecundum quod in ſeipſis ſunt. Et ideo Dominus loquebatur turbis in parabolis, Matth. xiii.

Conſequenter viſiones, & revelationes huiuſmodi manifeſtat Apoſtolus in ſpeciali, loquens de ſe tamquam de alio: unde dicit: *Scio hominem in Chriſto ante annos quatuordecim .... raptum uſque ad tertium cælum*: & ponit duas viſiones. Prima incipit hic; ſecunda vero incipit ibi, *Et ſcio huiuſmodi hominem in Chriſto .... quoniam raptus eſt in paradiſum*. Circa primam autem viſionem utitur Apoſtolus quadam diſtinctione. Dicit enim ſe circa huiuſmodi revelationem ſcire quædam, & quædam neſcire. Dicit autem ſe ſcire (b) tria: ſcilicet videntis conditionem, unde, *Scio hominem in Chriſto*; viſionis tempus, quia *ante annos quatuordecim*; & viſionis faſtigium, quia *raptus uſque ad tertium cælum*. Dicit autem ſe neſcire videntis diſpoſitionem, quia *ſive in corpore, ſive extra corpus, neſcio*. Videamus ergo ea quæ ſcivit, ut per nota ad ignota facilius pervenire poſſimus. Et primo videntis conditionem, quæ eſt laudabilis, quia *in Chriſto*, ideſt conformem Chriſto.

Sed contra. In Chriſto nullus eſt niſi qui habet caritatem, quia I. Ioan. iv. 16. dicitur: „ Qui manet in caritate, in Deo „ manet. " Ergo (c) ſcivit ſe habere caritatem, quod eſt contra illud Eccle. ix. 1. „ Neſcit homo utrum odio, vel amore „ dignus ſit. "

Reſpondeo, quod eſſe in Chriſto, poteſt intelligi dupliciter. Uno modo per fidem, & fidei ſacramentum, ſecundum illud Apoſtoli Galat. iii. 27. „ Quotquot „ baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis, " ſcilicet per fidem, & fidei ſacramentum: & hoc modo ſcivit ſe Apoſtolus in Chriſto eſſe. Alio modo dicitur aliquis eſſe in Chriſto per caritatem; & hoc modo nullus ſcit ſe eſſe in Chriſto certitudinaliter, niſi per quædam experimenta, & ſigna, inquantum ſentit ſe diſpoſitum, & coniunctum (d) Chriſto, ita quod nullo modo etiam propter mortem permitteret ſe ſeparari ab eo: & hoc de ſe expertus erat Apoſtolus, cum

(a) *Al.* unde dicit, *Domini*. (b) *Al.* certe, *item* certa. (c) *Al.* ſciunt. (d) *Al.* in Chriſto.

Digitized by Google

cum dicebat Rom. VIII. 38. „ Certus eſnim ſum quod neque mors, neque vita, neque Angeli, neque Principatus, neque Virtutes, neque inſtantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum, neque creatura alia ſeparabit nos a caritate Dei. “ Unde potuit habere huiuſmodi ſigna, quod eſſet in caritate Chriſti.

Secundo viſionis tempus, quod fuit conveniens, quia, *ante annos quatuordecim*: quia quatuordecim anni tranſacti erant ab eo tempore quo viderat viſionem uſque ad tempus quo ſcripſit hanc Epiſtolam: quando enim hanc Epiſtolam ſcripſit, nondum Apoſtolus erat poſitus in carcerem: & ſic videtur quod fuit circa principium imperii Neronis, a quo poſt multum tempus occiſus fuit. Unde ſi computemus annos deſcendentes a principio imperii Neronis, uſque ad quatuordecim annos, manifeſte apparet quod Apoſtolus habuit has viſiones in principio ſuæ converſionis. Ipſe enim converſus fuit ad Chriſtum anno quo Chriſtus paſſus eſt. Chriſtus autem paſſus eſt circa finem Tiberii Cæſaris, quo mortuo ſucceſſit Caius Imperator, qui vixit quatuor annis; poſt quem (*a*) Nero factus eſt Imperator. Et ſic inter Tiberium & Neronem fluxerunt quatuor anni. Et ſic additis duobus annis de tempore Tiberii, quia nondum mortuus erat quando Paulus fuit converſus, & octo de tempore Neronis, quod fluxerat uſque ad tempus quando ſcripſit hanc Epiſtolam; relinquitur quod a tempore ſuæ converſionis uſque ad tempus quo hanc Epiſtolam ſcripſit, fuerunt anni quatuordecim. Et ideo quidam dicunt ſatis probabiliter, quod Apoſtolus has viſiones habuit in illo triduo, quo poſt proſtrationem ſuam a Domino ſtetit neque videns, neque manducans, neque bibens: Act. IX. Commemorat autem tempus ſuæ converſionis Apoſtolus, ut oſtendat quod ſi a tempore ſuæ converſionis tantum erat gratus Chriſto, ut talia ſibi oſtenderet; quanto magis poſt quatuordecim annos, cum profecerit & in auctoritate apud Deum, & in virtutibus, & gratia.

Tertio videamus faſtigium viſionis, quod quidem eſt excellens, quia *raptus uſque ad tertium cœlum*. Sed ſciendum, quod aliud eſt furari, & aliud rapi. Furari quidem proprie eſt, cum res alicui latenter aufertur: unde Geneſ. xl. 13. dicebat Ioſeph: „ Furtim ſublatus ſum. “ Sed rapi proprie dicitur quod ſubito, & per violentiam auſertur. Iob VI. 15. „ Sicut torrens qui raptim (ideſt ſubito, & rapide) tranſit in convallibus. “ Inde eſt quod prædones, qui violenter expoliant, dicuntur raptores. Sed attende, quod aliquis homo dicitur rapi ab hominibus, ſicut Enoch: Sap. IV. 11. „ Raptus eſt ne malitia mutaret intellectum eius. “ Aliquando rapitur anima a corpore: Luc. XII. 20. „ Stulte, hac nocte animam tuam repetent a te. “ Aliquando aliquis dicitur rapi a ſe ipſo, quando propter aliquid homo efficitur extra ſeipſum, & hoc eſt idem quod extaſis. Sed extra ſeipſum efficitur homo & per appetitivam virtutem, (*b*) & per cognitivam. Per appetitivam enim virtutem homo eſt ſolum in ſeipſo quando curat quæ ſunt ſua tantum; efficitur vero extra ſeipſum quando non curat quæ ſunt ſua, ſed quæ perveniunt ad bona aliorum; & hoc facit caritas. 1 Corinth. XIII. 5. „ Caritas non quærit quæ ſua ſunt. “ Et de hac extaſi dicit Dionyſius IV. cap. de divin. Nomin. „ Eſt autem extaſim faciens divinus amor, non ſinens amatorem ſui ipſius eſſe, ſed amatorum, “ ſcilicet rerum amatarum. Secundum cognitivam vero aliquis efficitur extra ſe quando aliquis extra naturalem modum hominis elevatur ad aliquid videndum; & de iſto raptu loquitur (*c*) hic Apoſtolus. Sed ſciendum, quod modus naturalis humanæ cognitionis eſt ut cognoſcat ſimul per vim mentalem, quæ eſt intellectus, & corporalem, quæ eſt ſenſus. Et inde eſt quod homo non habet in cognoſcendo liberum iudicium intellectus, niſi quando ſenſus fuerint in ſuo vigore bene diſpoſiti, abſque aliquo ligationis impedimento; alias cum impediuntur, etiam iudicium intellectus impeditur, ſicut in dormientibus patet. Tunc ergo homo efficitur extra ſe ſecundum cognitivam, quando removetur ab hac naturali diſpoſitione cognitionis, quæ eſt ut intellectus ab uſu ſenſuum, & ſenſibilium rerum abſtractus ad aliqua videnda moveatur. Quod quidem contingit dupliciter. Uno modo per defectum virtutis, undecumque talis defectus contingat; ſicut accidit in freneticis, & aliis mente captis; & hæc quidem abſtractio a ſenſibus non eſt elevatio hominis, ſed potius depreſſio, quia virtus eorum debilitatur. Alio vero modo per virtutem divinam, & tunc proprie dicitur elevatio: quia cum agens aſſimilet ſibi

(a) *Id eſt* Claudius Nero, *ſeu* filius Neronis Claudii Druſi. (b) *Al.* & cognitivam. (c) *Al. omittitur* hic.

bi patiens, abſtractio quæ fit virtute divina, & eſt ſupra hominem, eſt aliquid altius quam ſit hominis natura. Et ideo raptus ſic acceptus, definitur ſic: Raptus eſt ab eo quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt ſupra naturam, in vi ſuperioris naturæ, elevatio. In qua quidem definitione tangitur eius genus, dum dicitur elevatio; cauſa efficiens, quia vi ſuperioris naturæ; & duo termini motus, ſcilicet a quo, & in quem, cum dicitur ab eo quod eſt ſecundum naturam in id quod eſt ſupra naturam.

Sic ergo patet de raptu; ſequitur de termino raptus, ſcilicet ad quem, cum dicitur, *Uſque in tertium cælum*. Notandum eſt autem, quod tertium cælum tripliciter accipitur. Uno modo ſecundum ea quæ ſunt infra animam; alio modo ſecundum ea quæ ſunt in anima; tertio modo ſecundum ea quæ ſunt ſupra animam. Infra animam ſunt omnia corpora, ut dicit Auguſtinus in Lib. de vera Religione. Et ſic poſſumus accipere triplex cælum corporeum, ſcilicet aereum, ſidereum, & empyreum. Et hoc modo dicitur, quod Apoſtolus erat raptus uſque ad tertium cælum, ideſt uſque ad videndum ea quæ ſunt in cælo empyreo, non ut exiſteret ibi, quia ſic ſciret ſi fuiſſet ſive in corpore, ſive extra corpus. Vel ſecundum Damaſcenum, qui non ponit cælum empyreum, poſſumus dicere, quod tertium cælum, ad quod raptus eſt Apoſtolus, eſt ſupra octavam ſphæram, ut ſcilicet evidenter videret ea quæ ſunt ſupra totam naturam corporalem. Si autem accipiamus cælum ſecundum ea quæ ſunt in ipſa anima, ſic cælum debemus dicere aliquam altitudinem cognitionis quæ excedit naturalem cognitionem humanam. Eſt autem triplex viſio: ſcilicet corporalis per quam videmus, & cognoſcimus (a) corporas ſpiritualis, ſive imaginaria, qua videmus ſimilitudines corporum; & intellectualis, qua cognoſcimus naturas rerum in ſeipſis. Nam proprie obiectum intellectus eſt quod quid eſt. Huiuſmodi autem viſiones, ſi fiant ſecundum naturalem modum (puta ſi video aliquid ſenſibile, ſi imaginor aliquid prius viſum, ſi intelligo per phantaſmata) non poſſunt dici cælum. Sed tunc quælibet iſtorum dicitur cælum quando eſt ſupra naturalem facultatem humanæ cognitionis: puta, ſi aliquid vides oculis corporalibus ſupra facultatem naturæ, ſic es raptus ad primum cælum. Sicut Balthaſſar raptus eſt videns manum ſcribentis in pariete, ut dicitur Dan. v. Si vero eleveris per imaginationem, vel per ſpiritum ad aliquid ſupernaturaliter cognoſcendum, ſic es raptus ad ſecundum cælum. Sic raptus fuit Petrus, quando vidit linteum immiſſum de cælo, ut dicitur Act. x. Sed ſi aliquis videret ipſa intelligibilia, & naturas ipſorum non per ſenſibilia, nec per phantaſmata, ſic eſſet raptus uſque ad tertium cælum.

Sed ſciendum eſt, quod rapi ad primum cælum eſt alienari a ſenſibus corporalibus. Unde cum nullus poſſit abſtrahi totaliter a ſenſibus corporeis, manifeſtum eſt quod nullus poteſt dici ſimpliciter raptus in primum cælum, ſed ſecundum quid, inquantum contingit aliquando aliquem ſic eſſe intentum ad unum ſenſum quod abſtrahitur ab actu aliorum. Rapi ad ſecundum cælum eſt quando aliquis alienatur a ſenſu ad videndum quædam imaginabilia: unde tales *ſemper conſueverunt* fieri in extaſi: & ideo Act. x. quando Petrus vidit linteum, dicitur, quod factus fuit in extaſi. Paulus vero dicitur raptus ad tertium cælum, quia ſic fuit alienatus a ſenſibus, & ſublimatus ab omnibus corporalibus, ut videret intelligibilia nuda & pura eo modo quo vident Angeli, & anima ſeparata; &, quod plus eſt, etiam ipſum Deum per eſſentiam, ut Auguſtinus expreſſe dicit XII. ſuper Gen. ad litteram, & in Gloſſa, & ad Paulinum in Lib. de videndo Deum. Nec etiam eſt probabile ut Moyſes miniſter veteris teſtamenti ad Iudæos viderit Deum, & miniſter novi teſtamenti ad Gentes, & doctor Gentium, hoc dono fuerit privatus. Unde dicit ipſe ſupra III. 9. *Si miniſtratio damnationis fuit in gloria, multo magis abundat miniſterium iuſtitiæ in gloria*. De Moyſe autem, quod viderit Deum per eſſentiam, patet: nam ipſe a Domino petivit *Exod.* XXXIII. 13. „Oſtende mihi faciem tuam.“ Et licet tunc negatum fuerit ſibi, non tamen dicitur, quod Dominus finaliter negaverit ei. Unde dicit Auguſtinus, quod conceſſum fuit ei, per hoc quod dicitur Num. XII. 6. „Si quis fuerit inter vos „Propheta Domini, in viſione apparebo „ei, vel per ſomnium loquar ad illum. „At vero non talis ſervus meus Moyſes, „qui in omni domo mea fideliſſimus eſt: “ Palam enim, & non per ænigmata vidit Deum.

Sed numquid fieri potuiſſet Paulo, ut non

(a) *Al.* corporalia, ſive imaginaria: *item* corpora ſpiritualia, ſive imaginaria.

non raptus videret Deum? Dicendum, quod non. Nam impoſſibile eſt quod Deus videatur in vita iſta ab homine non alienato a ſenſibus: quia nulla imago, nullum phantaſma eſt ſufficiens medium ad Dei eſſentiam oſtendendam; ideo oportet quod abſtrahatur, & alienetur a ſenſibus.

Tertio modo accipiendo cælum ſecundum ea quæ ſunt ſupra animam; & ſic triplex cælum eſt triplex hierarchia Angelorum; & ſecundum hoc Apoſtolus raptus fuit uſque ad tertium cælum, ideſt ad hoc ut videret eſſentiam Dei ita clare ſicut vident eum Angeli ſuperioris, & primæ hierarchiæ, qui ſic vident Deum quod immediate in ipſo Deo recipiunt illuminationes, & cognoſcunt divina myſteria: & ſic vidit Paulus.

Si ergo ſic vidit Dei eſſentiam, ſicut Angeli ſuperioris hierarchiæ; ergo bene videtur quod Apoſtolus fuerit beatus, & per conſequens fuerit immortalis. Reſpondeo, quod licet viderit Deum per eſſentiam, non tamen fuit beatus ſimpliciter, ſed ſolum ſecundum quid.

Sciendum eſt autem, quod viſio Dei per eſſentiam fit per lumeu aliquod, ſcilicet per lumen gloriæ, de quo dicitur in Pſal. xxxv. 10. „In lumine tuo videbimus lu„men." Sed aliquod lumen communicatur alicui per modum paſſionis, alicni vero per modum formæ inhærentis; ſicut lumen ſolis invenitur in carbunculo, & in ſtellis, ut forma inhærens, ideſt connaturalis effecta; ſed in aere invenitur ut forma tranſiens, & non permanens, quia tranſit abeunte ſole. Similiter & lumen gloriæ dupliciter menti infunditur. Uno modo per modum formæ connaturalis factæ, & permanentis, & ſic facit mentem ſimpliciter beatam; & hoc modo infunditur beatis in patria, & ideo dicuntur comprehenſores, &, ut ita dicam, viſores. Alio modo contingit lumen gloriæ (*a*) mentem humanam, ſicut quædam paſſio tranſiens; & ſic mens Pauli fuit in raptu, lumine gloriæ illuſtrata: unde etiam ipſum nomen raptus oſtendit, tranſeundo hoc eſſe factum: & ideo non fuit ſimpliciter glorificatus, nec habuit dotem gloriæ, cum illa claritas non fuerit effecta proprietas. Et propter hoc non fuit derivata ab anima in corpus, nec in hoc ſtatu perpetuo permanſit. Unde ſolum actum beati habuit in ipſo raptu, ſed non fuit beatus.

Sic per hoc patet quid Apoſtolus ſcivit in ſuo raptu, ſcilicet videntis conditionem, unionis tempus, & viſionis faſtigium. Sequitur quid neſcivit, ſcilicet utrum eſſet in corpore, vel extra corpus; quod tamen dicit Deum ſcire: unde dicit: *Sive in corpore, ſive extra corpus, neſcio: Deus ſcit*: quod quidam intelligere voluerunt, ut raptus referatur ad corpus, dicentes, Apoſtolum dixiſſe ſe neſcire, non quidem an anima eſſet coniuncta corpori in illo raptu, an non; ſed an eſſet raptus ſecundum animam, & corpus ſimul, ut ſimul corporaliter portaretur in cælum, ſicut Habacuc portatus fuit, Dan. ult. an ſecundum animam tantum eſſet in viſionibus Dei, ut dicitur Ezech. viii. 3. „In viſione adduxit me (*b*) in terram Iſrael." Et iſte fuit intellectus cuiuſdam Iudæi, quem exprimit Hieronymus in prologo ſuper Danielem, ubi dicit: „Denique & „Apoſtolum noſtrum dicit non fuiſſe auſum affirmare ſe raptum in corpore, ſed „dixiſſe: *Sive in corpore, ſive extra corpus*, „*neſcio: Deus ſcit*." Sed hunc intellectum Auguſtinus maxime improbat XII. ſuper Geneſ. ad litteram, quia non convenit cum aliis verbis Apoſtoli. Apoſtolus enim dicit ſe raptum uſque in tertium cælum: unde ſcivit pro certo illud fuiſſe verum cælum. Scivit ergo an illud cælum eſſet corporeum, an incorporeum, ideſt res incorporea. Sed ſi fuit incorporeum, ſcivit quod corporaliter ibi rapi non potuit: quia in re incorporea non poteſt eſſe corpus. Si vero corporeum fuerat, ſcivit quod non fuit ibi anima ſine corpore: quia anima coniuncta corpori non poteſt eſſe in loco ubi non eſt corpus; niſi cælum (*c*) corporeum dicatur ſimilitudo cæli corporei. Sed ſi ſic, Apoſtolus non dixiſſet ſe ſcire quod eſſet raptus in tertium cælum, ideſt in ſimilitudinem cæli, quia pari ratione dicere potuiſſet, quod fuiſſet raptus in corpore, ideſt in ſimilitudine corporis. Dicendum eſt ergo, ſecundum Auguſtinum, quod divinam eſſentiam nullus in hac vita poſitus, (*d*) & hac mortali vita vivens, videre poteſt: unde dicit Dominus Exod. xxxiii. 20. „Non videbit me homo, & vivet;" ideſt, non videbit me homo niſi totaliter ſeparetur a corpore, ita ſcilicet quod anima eius non inſit corpori ut forma, vel ſi ineſt ut forma, tamen mens eius omnino in huiuſmodi viſione totaliter alienetur a ſen-

(a) *Al.* in mentem humanam. (b) *Ibi* in Hieruſalem. (c) *Al.* incorporeum. (d) *Al.* & in hac.

a ſenſibus. Et ideo dicendum eſt, quod hoc (a) eſt quod Apoſtolus dicit ſe neſcire, utrum ſcilicet in illa viſione anima eius fuerit totaliter ſeparata a corpore, unde dicit, *Sive extra corpus*; vel utrum anima eius extiterit in corpore ut forma, tamen mens eius fuerit a ſenſibus corporeis alienata, unde dicit, *Sive in corpore*. Et hoc etiam alii concedunt.

LECTIO II.

ET ſcio huiuſmodi hominem (ſive in corpore, ſive extra corpus, neſcio: Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum, & audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. Pro huiuſmodi gloriabor, pro me autem nihil, niſi in infirmitatibus meis. Nam & ſi voluero gloriari, non ero inſipiens: veritatem enim dicam. Parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me.

POſito primo raptu ponitur conſequenter ſecundus raptus; & duo facit. Primo ponitur raptus; ſecundo raptus excellentia, ibi, *Audivit arcana verba*. Sed notandum, quod Gloſſa dicit iſtum raptum eſſe alium a primo. Et ſi bene conſideretur, anbis legitur aliquid de Apoſtolo, ad quod poſſunt iſti duo raptus referri. Nam Act. IX. legitur de eo, quod ſtetit tribus diebus non videns, & nihil manducans, neque bibens, & ad hoc poteſt referri primus raptus, ut ſcilicet tunc fuerit raptus uſque ad tertium cælum. Sed Act. XXII. legitur, quod factus eſt in templo in ſtupore mentis; & ad hoc refertur iſte ſecuudus raptus. Sed hoc non videtur veriſimile: quia quando in ſtupore mentis factus fuit, miſſus iam fuerat in carcerem Apoſtolus; ſed hanc Epiſtolam ſcripſit Apoſtolus diu ante: unde prius ſcripta fuit hæc Epiſtola quam Apoſtolus fuiſſet in ſtupore. Et ideo dicendum eſt, quod differt iſte raptus a primo quantum ad id quod raptus eſt. Nam in primo raptus eſt in tertium cælum, in ſecundo vero in paradiſum Dei. Si vero aliquis tertium cælum acciperet corporaliter, ſecundum primam acceptionem cælorum ſuperius poſitam, vel ſi fuerit viſio imaginaria; poſſet ſimiliter dicere paradiſum corporalem, ut diceretur, quod fuerit raptus in paradiſum terreſtrem. Sed hoc eſt contra intentionem Auguſtini, ſecundum quem dicimus, quod fuit raptus in tertium cælum, ideſt in viſionem intelligibilium, ſecundum quod in ſeipſis, & in propriis naturis videntur, ut ſupra dictum eſt. Unde ſecundum hoc oportet (b) non aliud intelligere per cælum, & aliud per paradiſum, ſed unum & idem per utrumque, ſcilicet gloriam ſanctorum, ſed ſecundum aliud & aliud. Cælum enim dicit altitudinem quamdam cum claritate, paradiſus vero quamdam iucundam ſuavitatem. In ſanctis autem beatis, & Angelis Deum videntibus ſunt excellenter hæc duo: quia eſt in eis excellentiſſima claritas, qua Deum vident, & ſumma ſuavitas, qua Deo fruuntur. Et ideo dicuntur eſſe in cælo quantum ad claritatem, & in paradiſo quantum ad ſuavitatem. Eſa. LXVI. 14. „ Videbitis, & gaudebitis. “ Fuit ergo utrumque collatum Apoſtolo, ut ſcilicet ſublimaretur ad illam altiſſimam claritatem cognitionis, & hoc ſignificat cum dicit, *Ad tertium cælum*; & ut ſentiret ſuavitatem divinæ *dulcedinis*, unde dicit, *In paradiſum*. Pſalm. XXX. 20. „ Magna multitudo dulcedinis tuæ, Domine. “ Apoc. II. 17. „ Vincenti dabo manna abſconditum. “ Et iſta dulcedo eſt gaudium de divina fruitione, de qua Matth. XXV. 23. dicitur: „ Intra in gaudium domini tui. “

Sic ergo patet terminus raptus, quia *in paradiſum*, ideſt in eam dulcedinem qua indeficienter reficiuntur illi qui ſunt in cæleſti Hieruſalem. Sequitur conſequenter ipſius raptus excellentia, quia *audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui*. Et hoc poteſt dupliciter exponi. Uno modo ut ly *homini* conſtruatur cum *licet*, & *loqui*; & ſenſus eſt: *Audivit arcana verba*; ideſt, percepit intimam cognitionem de ſecreta Dei eſſentia, quaſi per verba, quæ ſcilicet verba non eſt licitum ut homini dicantur. Alio modo ut ly *homini* conſtruatur ſolum

(a) *Al.* omittitur eſt. (b) *Al.* nos non aliud.

Digitized by Google

ſolum cum *non licet*; & tunc eſt ſenſus: *Audivit verba*, quæ verba *non licet homini loqui*, homini ſcilicet imperfecto. Sciendum autem, quod, ſecundum Auguſtinum, Paulus eſt raptus (*a*) ad videndum divinam eſſentiam; quæ quidem non poteſt videri per aliquam ſimilitudinem creatam: unde manifeſtum eſt quod illud quod Paulus vidit de eſſentia divina, nulla lingua humana poteſt dici: alias Deus non eſſet incomprehenſibilis. Et ideo ſecundum primam expoſitionem dicendum eſt: *Audivit*, ideſt conſideravit, *arcana verba*, ideſt magnificentiam Divinitatis, quam nullus homo poteſt loqui. Dicit autem, *Audivit*, pro vidit, quia illa conſideratio fuit ſecundum interiorem actum animæ, in quo idem eſt auditus, & viſus, ſecundum quod dicitur Num. XII 8. „ Ore ad os loquitur „ ei, & palam, & non per ænigmata, & „ figuras Dominum videt. “ Dicitur autem illa conſideratio viſio, inquantum Deus videtur in hoc; & locutio, inquantum homo in ipſa inſtruitur de divinis. Et quia huiuſmodi ſpiritualia non ſunt pandenda ſimplicibus, & imperfectis, ſed perfectis, ſecundum quod dicitur I. Corinth. II. 6. „ Sapientiam loquimur inter perfectos: “ ideo ſecundo modo exponitur, quod ſecreta quæ ibi audivit, non licet mihi loqui homini, ideſt imperfectis, ſed ſpiritualibus, inter quos loquitur ſapientiam. Proverb. XXV. 2. „ Gloria Dei eſt celare ver„ bum; “ ideſt, hoc ipſum quod neceſſe eſt celare magnalia Dei, pertinet ad gloriam Dei. Pſalm. LXIV. 2. ſecundum tranſlationem Hieronymi: (*b*) „ Tibi ſilet laus, „ Deus, “ ideſt quod incomprehenſibilis eſt verbis noſtris.

Deinde cum dicit, *Pro huiuſmodi gloriabor*, oſtendit quomodo ſe habet ad gloriam: & circa hoc tria facit. Primo oſtendit ſe non gloriari de huiuſmodi revelationibus; ſecundo inſinuat ſe habere aliquid præter illud, unde gloriari poſſit, ibi, *Nam & ſi voluero gloriari, non ero inſipiens*; tertio aſſignat cauſam quare non gloriatur de omnibus, ibi, *Parco autem, ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me*. Circa primum ſciendum eſt, quod hoc quod dicit, *Pro huiuſmodi autem gloriabor, pro me autem nihil*, poteſt dupliciter legi. Uno modo ut Apoſtolus oſtendat ſe eſſe ipſum pro quo gloriatur, ut ſcilicet ipſe ſit qui vidit has viſiones; alio modo ut oſtendat quod alius ſit qui vidit has viſiones. Sciendum eſt enim, quod in homine duo poſſunt conſiderari, ſcilicet donum Dei, & humana conditio. Si ergo aliquis glorietur in aliquo dono Dei ut a Deo accepto, illa eſt bona gloria: quia ſic in Domino gloriatur, ut dictum eſt ſupra X. Sed ſi gloriatur de illo dono ſicut a ſe habito, tunc mala eſt gloriatio huiuſmodi. I. Corinth. IV. 7. „ Quid „ habes quod non accepiſti? Si autem ac„ cepiſti, quid gloriaris quaſi non accepe„ ris? “ Dicit ergo Apoſtolus ſecundum hoc: *Pro huiuſmodi*, ſcilicet viſionibus, & donis Dei mihi collatis, *gloriabor*; *pro me autem non*; ideſt, non gloriabor inde quaſi a me acceperim, quia a Deo habui. Sed ſi pro me oportet gloriari, nihil gloriabor, *niſi in infirmitatibus meis*; ideſt, non habeo unde poſſim gloriari niſi de infirma conditione mea. Si autem exponatur ut oſtendat alium eſſe qui vidit, etſi ipſe ſit; tunc eſt ſenſus, ut quaſi loquatur de quodam alio, dicens: *Pro huiuſmodi gloriabor*; ideſt, pro illo homine qui hoc vidit, & qui hæc dona recepit, gloriabor; *ſed pro me*, quaſi velim manifeſtare me eſſe talem, *nihil gloriabor, niſi in infirmitatibus meis*, ideſt de tribulationibus quas patior. Sed quia iſti poſſent ſibi dicere: O Apoſtole, non eſt mirum ſi non gloriaris, quia non habes unde glorieris: ideo Apoſtolus oſtendit quod etiam præter illas viſiones habet aliquid unde poſſit gloriari, dicens: Licet pro huiuſmodi homine glorier, & non pro me; tamen etiam bene pro me poſſum gloriari: *nam ſi voluero gloriari*, vel pro huiuſmodi tribulationibus, vel pro aliis mihi a Deo collatis, vel etiam pro infirmitatibus, *non ero inſipiens*; ideſt, non inſipienter agam. Et quare? *Veritatem enim dicam* de aliis de quibus præter dictas viſiones gloriari poſſum. Dicit autem: *Non ero inſipiens*: quia gloriabatur de his quæ habebat: quando enim gloriatur quis de his quæ non habet, ſtulte gloriatur: Apoc. III. 17. „ Dicis, quia dives ſum, & nul„ lius egeo, & neſcis quia tu es miſer „ & miſerabilis: “ & quia gloriabatur ex cauſa ſufficienti, ut ex prædictis eſt manifeſtum.

Conſequenter autem cum dicit, *Parco autem &c.* oſtendit rationem quare non gloriatur de omnibus, ſi poteſt gloriari: quæ quidem ratio eſt, ut eis parcat: un-

(a) *Al.* ad divinam eſſentiam. (b) *Ubi vulgata legit:* „ Te decet hymnus, Deus, in Sion. “ *Apud Hieron.* „ Tibi ſilentium laus. “

de dicit: *Parco autem ne quis me exiſtimet ſupra id quod videt in me*; quaſi dicat: Poſſem de pluribus aliis gloriari, ſed *parco*, ideſt parce glorior; vel *parco* vobis commendando me, nolens eſſe oneroſus vobis. Nam talia mihi Deus conceſſit, quæ ſi ſciretis, reputaretis me multo maiorem; & hæc ſunt dona gratuita multa, quæ habebat Apoſtolus, ex quibus homines huius mundi conſueverunt plus commendare homines, & maiores eos reputare, quam ex gratum facientibus. Et ideo dicit: Nolo ex gratuitis commendari; & ideo *parco*, ideſt non glorior. Et quare? *Ne quis exiſtimet me* commendare, vel gloriari, *ſupra id quod videt in me, aut aliquid audit ex me*. Vel aliter. Homo dupliciter cognoſcitur: per converſationem, & doctrinam ſuam. Apoſtolus autem nolebat aliqua de ſe dicere, licet poſſet, quæ excedebant & vitam, & doctrinam ſuam. Et ideo *parco autem, ne quis exiſtimet me eſſe ſupra id quod videt*, de converſatione mea exteriori, *aut audit aliquid ex me*, ideſt ex doctrina prædicationis, & exhortationis, & inſtructionis meæ: quia forte crederent eum eſſe vel immortalem, vel Angelum. Proverb. XI. 12. „ Vir prudens tacebit. “ Ibid. XXIX. 11. „ Totum ſpiritum ſuum „ profert ſtultus; ſapiens differt, & reſer„ vat in poſterum. “ Vel dicit, *Parco autem &c.* pro detractoribus, ſcilicet pſeudo, qui dicebant eum gloriari ex elatione, & non ex cauſa, neque de his quæ in ipſo erant. Et ideo dicit: *Parco autem*, ideſt parce glorior, *ne quis* pſeudo *exiſtimet me* excedere elationis ſpiritu *ſupra id*, ideſt in aliquid, *quod videt in me, vel audit ex me*, ideſt ſupra poſſe meritorum. Pſalm. CXXX. 1. „ Domine, non eſt exaltatum „ cor meum, neque elati ſunt oculi mei. “ Eccli. III. 20. „ Quanto magnus es, hu„ milia te in omnibus. “

LECTIO III.

ET ne magnitudo revelationum extollat me, datus eſt mihi ſtimulus carnis meæ, angelus ſatanæ qui me colaphizet. Propter quod ter Dominum rogavi, ut diſcederet a me: & dixit mihi: Sufficit tibi gratia mea: nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti. Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis, in neceſſitatibus, in perſecutionibus, in anguſtiis pro Chriſto. Cum enim infirmor, tunc potens ſum.

HIc agit de remedio adhibito contra ſuperbiam; & circa hoc tria facit: primo enim ponit remedium adhibitum; ſecundo manifeſtat ſuam orationem de remedio removendo, ibi, *Propter quod ter Dominum rogavi, ut diſcederet a me*; tertio inſinuat Domini reſponſionem aſſignantis rationem de adhibito remedio, ibi, *Et dixit mihi* Dominus: *Sufficit tibi gratia mea*. Circa primum ſciendum eſt, quod plerumque ſapiens medicus procurat, & permittit ſupervenire infirmo minorem morbum, ut maiorem curet, vel vitet; ſicut ut curet ſpaſmum, procurat febrem. Hoc evidenter in ſe beatus Apoſtolus a medico animarum Domino noſtro Ieſu Chriſto factum oſtendit. Chriſtus enim, velut medicus animarum ſummus, ad curandum graves animæ morbos, permittit plurimos electos ſuos, & magnos in morbis corporum graviter affligi; &, quod plus eſt, ad curandum maiora crimina, permittit incidere in minora, etiam mortalia. Inter omnia vero peccata gravius peccatum eſt ſuperbia: nam ſicut caritas eſt radix, & initium virtutum; ſic ſuperbia eſt radix, & initium *omnium* vitiorum. Eccli. X. 15. „ Initium omnis pec„ cati ſuperbia. “ Quod ſic patet. Caritas enim ideo dicitur radix omnium virtutum, quia coniungit Deo, qui eſt ultimus finis: unde ſicut finis eſt principium omnium operabilium, ita caritas eſt principium omnium virtutum. Superbia autem avertit a Deo: ſuperbia enim eſt appetitus inordinatus (a) propriæ excellentiæ. Si enim aliquis appetit aliquam excellentiam ſub Deo, ſi moderate quidem appetit, & propter bonum, ſuſtineri poteſt; ſi vero non debito ordine,

(a) *Al. deeſt propriæ.*

ne, poteſt quidem alia vitia incurrere, ſcilicet ambitionis, (*a*) avaritiæ, ſeu inanis gloriæ, & huiuſmodi; tamen non eſt proprie ſuperbia, niſi quando quis appetit excellentiam non ordinando illam ad Deum. Et ideo ſuperbia proprie dicta ſeparat a Deo, & eſt radix omnium vitiorum, & peſſimum omnium: propter quod Deus reſiſtit ſuperbis, ut dicitur Iacob. IV. Quia ergo in bonis eſt maxime materia huius vitii, ſcilicet ſuperbiæ, quia eius materia eſt bonum; permittit aliquando electos ſuos impediri ex aliqua ſui parte, ut per infirmitatem, vel per aliquem defectum, & aliquando etiam per peccatum mortale, ab huiuſmodi bono, ut ſic ex hac parte humilientur, quod ex illa non ſuperbiant; & homo ſic humiliatus recognoſcat ſe ſuis viribus ſtare non poſſe. Unde dicitur Rom. VIII. 28. „ Diligentibus Deum omnia cooperan„ tur in bonum: " non quidem ex eorum peccato, ſed ex ordinatione Dei. Quia igitur Apoſtolus magnam habebat ſuperbiendi materiam & quantum ad ſpiritualem electionem, qua a Domino electus eſt: Actor. IX. 15. „ Vas electio„ nis eſt mihi iſte: " & quantum ad ſecretorum Dei cognitionem, quia hic dicit ſe raptum in tertium cælum, & in paradiſum, ubi audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui: & quantum ad malorum perpeſſionem, quia ſupra XI. 23. (*b*) *In carceribus plurimis, in infirmitatibus... ter virgis cæſus ſum &c.* & quantum ad virginalem integritatem: quia „ volo omnes „ eſſe ſicut & ego: " I. Corinth. VII. 7. & quantum ad bonorum operationem, quia ſupra (I. Corinth. XV. 10.) „ Plus omnibus „ laboravi: " & ſpecialiter quantum ad maximam ſcientiam qua emicuit, quæ ſpecialiter inflat: ideo Dominus adhibuit ei remedium, ne in ſuperbiam extolleretur: & hoc eſt quod dicit: *Et ne magnitudo revelationis* mihi *factæ extollat me* in ſuperbiam. Eccli. VI. 2. „ Non te extollas in „ cogitatione animæ tuæ, velut taurus, „ ne forte elidatur virtus tua per ſtulti„ tiam. " Pſalm. lxxxvII. 16. „ Exaltatus „ autem humiliatus ſum, & conturbatus. " Et dicit, ut oſtendat ſibi factas fore revelationes prædictas: *Datus eſt mihi*, ideſt ad meam utilitatem, & humiliationem. Iob XXX. 22. „ Elevaſti me, & quaſi ſuper ven„ tum ponens eliſiſti me valide. " *Datus eſt*, inquam, *mihi ſtimulus*, crucians corpus meum per infirmitatem corporis, ut anima ſanetur: quia ad litteram dicitur, quod fuit vehementer afflictus dolore yliaco. Vel *ſtimulus carnis meæ*, ideſt concupiſcentiæ ſurgentis ex carne mea, a qua multum infeſtabatur. Rom. VII. 19. „ Non enim quod „ volo bonum, hoc facio; ſed quod nolo „ malum, hoc ago. Igitur ego ipſe men„ te ſervio legi Dei, carne autem legi „ peccati. " Unde Auguſtinus dicit, quod inerant ei motus concupiſcentiæ; quos tamen divina gratia refrenabat. Iſte, inquam, ſtimulus eſt *angelus ſatanæ*, ideſt angelus malignus. Eſt autem angelus a Deo miſſus, ſeu permiſſus, ſed ſatanæ: quia ſatanæ intentio eſt ut ſubvertat; Dei vero, ut humiliet, & probatum reddat. Timeat peccator, ſi Apoſtolus, & vas electionis ſecurus non erat.

De (*c*) ratione autem huius ſtimuli removendi, ſolicitus erat Apoſtolus: unde propter hoc orabat; & hoc eſt quod ſubdit: *Propter quod ter Dominum rogavi ut diſcederet a me*. Ubi ſciendum eſt, quod infirmus neſciens proceſſum medici apponentis mordax emplaſtrum, rogat medicum ut removeat; quod tamen ſciens medicus cauſam quare faciat, ſcilicet propter ſanitatem, non exaudit eum, quantum ad voluntatem petentis, magis curans de eius utilitate. Sic Apoſtolus ſentiens ſtimulum ſibi gravem eſſe, ad ſingularis medici confugit auxilium, ut eum removeat. Ter enim expreſſe, & devote rogavit ut Deus tolleret ab eo, ſcilicet ſtimulum. II. Paralip. XX. 12. „ Cum ignoremus quod age„ re debeamus, hoc ſolum habemus reſi„ dui, ut oculos noſtros dirigamus ad te. " Forte pluries hoc petiit; ſed expreſſe, & inſtanter ter eum petiit: vel ter, ideſt multoties: ternarius enim eſt numerus perfectus. Et vere ipſe rogandus eſt, quia „ ipſe vulnerat, & medetur: " Iob V. 18. & Luc. XXII. 46. „ Orate ne intretis in „ tentationem. "

Sequitur reſponſio Domini: *Et dixit mihi Dominus: Sufficit tibi gratia mea*. Ubi duo facit. Primo ponit Domini reſponſionem; ſecundo reſponſionis rationem aſſignat, ibi, *Nam virtus in infirmitate perficitur*. Dicit ergo: Ego rogavi, ſed Dominus dixit mihi: *Suffi-*

(a) *Forte* iactantiæ. (b) Ibi ſic. *In laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Iudæis quinquies quadragenas, una minus, accepi: ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum &c.* (c) *Al.* De remotione.

Sufficit tibi gratia mea; quaſi dicat: Non eſt tibi neceſſarium quod infirmitas corporis recedat a te, quia non eſt periculoſa, quia non duceris ad impatientiam, cum gratia mea confortet te; nec infirmitas concupiſcentiæ, quia non protrahet te ad peccatum, quia gratia mea proteget te. Rom. III. 24. „ Iuſtificati gratis per gra- „ tiam ipſius. " Et vere ſufficit gratia Dei ad mala vitanda, ad bona facienda, & ad vitam conſequendam æternam. I. Corinth. XV. 10. „ Gratia Dei ſum id quod ſum. " Roman. VI. 23. „ Gratia Dei vita æter- „ na. "

Sed contra Ioan. XV. 16. „ Quidquid pe- „ tieritis Patrem in nomine meo, dabit „ vobis. " Aut ergo Paulus diſcrete petiit, & tunc debuit exaudiri; aut indiſcrete, & tunc peccavit.

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod de una & eadem re poteſt homo dupliciter loqui: uno modo ſecundum ſe, & naturam illius rei; alio modo ſecundum ordinem ad aliud. Et ſic contingit quod illud quod eſt malum ſecundum ſe, & vitandum, ſecundum ordinem ad aliud eſt appetendum; ſicut potio inquantum ſecundum ſe eſt amara, eſt vitanda; tamen qui conſiderat eam ſecundum ordinem ad ſanitatem, appetit eam. Ergo & ſtimulus carnis ſecundum ſe eſt vitandus ut affligens; inquantum vero eſt via ad virtutem, & exercitium virtutis, eſt appetendus. Apoſtolus autem quia nondum revelatum ei erat illud ſecretum divinæ providentiæ, ut ad utilitatem ſuam (*a*) cederet, conſiderabat ſibi malum quantum in ſe eſt; & ideo petierat ſuam amotionem; nec in eo peccavit. Sed Deus, qui ordinaverat hoc ad bonum humilitatis ſuæ, non exaudivit eum quantum ad eius voluntatem; quod tamen ſciens poſtmodum Apoſtolus gloriabatur cum diceret infra: *Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti*. Et licet non exaudierit eum quantum ad voluntatem, exaudivit tamen eum, & exaudit ſanctos ſuos quantum ad eius utilitatem. Unde dicit Hieronymus in epiſtola ad Paulinum: „ Bonus Dominus, qui ſæpe non „ tribuit quod volumus, ut tribuat quod „ mallemus. "

Rationem autem ſuæ reſponſionis ſubdit conſequenter cum dicit, *Nam virtus in infirmitate perficitur*. Mirus modus loquendi. *Virtus in infirmitate perficitur*. Ignis in aqua creſcit. Intelligi vero poteſt hoc quod dicitur, *Virtus perficitur in infirmitate*, dupliciter, ſcilicet materialiter, & occaſionaliter. Si accipiatur materialiter, tunc eſt ſenſus: *Virtus in infirmitate perficitur*; ideſt, infirmitas eſt materia exercendæ virtutis: & primo humilitatis, ut ſupra dictum eſt: ſecundo patientiæ: Iac. I. 3. „ Tribulatio patientiam operatur: " tertio temperantiæ: quia ex infirmitate debilitatur fomes, & temperatus efficitur quis. Si vero accipiatur occaſionaliter, tunc *virtus in infirmitate perficitur*; ideſt, occaſio (*b*) eſt perveniendi ad perfectam virtutem: quia homo ſciens ſe infirmum, magis ſolicitatur ad reſiſtendum; & ex hoc quod magis reſiſtit, & pugnat, efficitur exercitatior, & per conſequens fortior: & ideo in Levit. legitur, & Iudic. III. quod Dominus noluit deſtruere omnes habitatores terræ; ſed aliquos reſervavit, ut ſcilicet filii Iſrael exercitarentur pugnando cum eis. Sic etiam Scipio nolebat deſtructionem civitatis Carthaginenſis, ut ſcilicet dum Romani haberent hoſtes exterius, non ſentirent hoſtes interiores; contra quos durius bellum eſt, quam contra exteriores, ut ipſe dicebat.

Conſequenter ponit Apoſtolus effectum huius reſponſionis dominicæ, dicens: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti*. Ponit autem duplicem effectum. Unus eſt gloriationis: unde dicit: Quia virtus mea perficitur in infirmitatibus, *igitur libenter gloriabor in infirmitatibus meis*, ideſt mihi ad utilitatem meam datis: & hoc quia magis coniungitur Chriſto. „ Mihi autem abſit gloriari „ niſi in cruce Domini noſtri Ieſu Chriſti: " Galat. ult. 14. Eccli. X. 34. „ Qui in pau- „ pertate gloriatur, quanto magis in ſub- „ ſtantia? " Et ratio quod libenter gloriabor, eſt, *ut habitet in me virtus Chriſti*, ut ſcilicet per infirmitates inhabitet, & conſummetur in me gratia Chriſti. Eſa. XL. 29. „ Qui dat (*c*) lapſo virtutem, & his qui „ non ſunt, ſortitudinem, & robur multi- „ plicat. " Alius effectus eſt gaudii: unde dicit: *Propter quod complaceo mihi in infirmitatibus meis*; & circa hoc duo facit. Primo ponit huiuſmodi effectum; ſecundo huius effectus rationem aſſignat, ibi, *Cum enim infirmor, tunc potens ſum*. Ponit autem effectum gaudii, & materiam gaudii. Dicit ergo: Propter quod, quia virtus Chri-

(a) *Al.* crederet. (b) *Al. omittitur* eſt. (c) *Ibi* laſſo.

Chriſti habitat in me in infirmitatibus, & in tribulationibus omnibus, ideo *complaceo mihi*; ideſt, multum delector, & gaudeo dictis infirmitatibus meis. Iacob. I. 2. „ Omne gaudium exiſtimare, fratres mei, „ cum in tentationes varias incideritis. “ Defectus autem in quibus propter gratiam Chriſti abundanter delectatur, enumerat: & primo illos qui ſunt a cauſa interiori; & huiuſmodi ſunt infirmitates; & ideo dicit, *In infirmitatibus*. Pſalm. XV. 4. „ Multiplicatæ ſunt infirmitates eorum, poſtea „ acceleraverunt, “ ſcilicet ad gratiam. Secundo illos qui ſunt a cauſa exteriori; & hos quidem quantum ad verbum, cum dicit, *In contumeliis*, ſcilicet mihi illatis: Act. V. 41. „ Ibant Apoſtoli gaudentes a „ conſpectu concilii, quoniam digni habiti „ ſunt pro nomine Ieſu contumeliam pati: “ & quantum ad factum: & hoc vel quantum ad defectum bonorum, cum dicit, *In neceſſitatibus*, ideſt in penuriis neceſſariorum, & in paupertate qua premebatur: & hoc modo accipitur neceſſitas, cum dicitur Rom. XII. 13. „ Neceſſitatibus „ ſanctorum communicantes: “ vel quantum ad experimentum malorum illatorum; & hoc quantum ad exteriora: Matth. V. 10. „ Beati qui perſecutionem patiuntur „ propter iuſtitiam: “ cum dicit, *In perſecutionibus*, ſcilicet corporis, quas de loco ad locum, & ubique (a) experimur: & quantum ad interiora, dicens, *In anguſtiis*, ideſt in anxietatibus animi. Dan. XIII. 22. „ Anguſtiæ ſunt mihi undique. “ Sed materia omnium horum quæ faciunt ad gaudium, eſt, quia *pro Chriſto*; quaſi dicat: Ideo complaceo, quia propter Chriſtum patior. I. Petr. IV. 15. „ Nemo veſtrum pa„ tiatur quaſi homicida, vel fur. “ Et huius gaudii rationem aſſignat, dicens: *Cum enim infirmor, tunc potens ſum*; quaſi dicat: Merito complaceo mihi in illis, *quia quando infirmor, tunc potens ſum*; ideſt, quando ex his quæ in me ſunt, vel ex perſecutione aliorum, incido in aliquod prædictorum, adhibetur mihi auxilium divinum, per quod confirmor. Pſal. XCIII. 19. „ Con„ ſolationes tuæ lætificaverunt animam „ meam. “ Ioel. III. 10. „ Infirmus di„ cat, quia ego fortis ſum. “ Supra IV. 16. *Licet is qui foris eſt, noſter homo corrumpatur; tamen is qui intus eſt, renovatur de die in diem*. Exod. I. legitur, quod quanto plus premebantur filii Iſrael, tanto plus multiplicabantur.

LECTIO IV.

FActus ſum inſipiens, vos me coegiſtis. Ego enim a vobis debui commendari: nihil enim minus feci ab his qui ſunt ſupra modum Apoſtoli. Tametſi nihil ſum, ſigna tamen Apoſtolatus mei facta ſunt ſuper vos in omni patientia, in ſignis, & prodigiis, & virtutibus. Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ ceteris Eccleſiis, niſi quod ipſe non gravavi vos? Donate mihi hanc iniuriam.

POſita commendatione ſua, conſequenter Apoſtolus excuſat ſe de his quæ dixit, oſtendens ſe coactum hæc dixiſſe quæ ad gloriam ſuam pertinent: & circa hoc duo facit. Primo imponit Corinthiis cauſam eiuſmodi gloriationis; ſecundo exponit, & manifeſtat hanc cauſam, ibi, *Ego enim debui a vobis commendari*. Dicit ergo: Confiteor quod in his omnibus commendationibus meis *factus ſum inſipiens*; ideſt, videtur vobis quod opus inſipientis fecerim; ſed hoc non ex me, nec ſponte, immo coactus feci, & veſtra culpa fuit, quia *vos me coegiſtis*; ideſt, dediſtis mihi occaſionem. Frequenter enim ſubditi cogunt prælatos aliqua facere quæ inſipienter facta eſſe iudicari poſſunt; ſed tamen pro loco, & tempore ſapienter facta ſunt. Hoc autem quod dixerat in communi, ſcilicet quod ipſi fuerunt cauſa ſuæ commendationis, exponit conſequenter, cum dicit: *Ego enim debui a vobis commendari*. Ubi dicit, quod ipſi fuerunt cauſa ſuæ commendationis, primo omittendo bona quæ facere debuiſſent, in quo exaggerat eorum ingratitudinem; ſecundo committendo mala, in quo deteſtatur eorum malitiam, ibi, *Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos*. Circa primum duo facit. Primo commemorat quid facere debuiſſent, oſtendens cau-

(a) *Forte* experiebatur, *ut omnia de Apoſtolo intelligantur*.

cauſam, ibi, *Nihil enim minus feci ab iis qui ſunt ſupra modum Apoſtoli*; ſecundo removet ipſorum excuſationem, ibi, *Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ ceteris Eccleſiis*? Dicit ergo: Vere vos me coegiſtis, quia vos debuiſſetis facere illud quod ego feci: unde dicit: *Ego debui commendari a vobis*: quod nnn feciſtis quando neceſſe erat, ſcilicet quando pſeudo vilipendendo me, & præferendo ſe, reddebant vilem doctrinam, & Evangelium Chriſti a me prædicatum. Unde quia vos non commendaſtis me, ne deperiret fides Chriſti in vobis, prorupi in commendationem propriam.

Sed contra. Supra III. 1. dicit: *Numquid egemus commendatitiis epiſtolis ad vos, aut ex vobis*? Quare ergo voluit commendari ab iſtis? Reſpondeo: Dicendum eſt, quod Apoſtolus propter ſe non egebat commendationibus, ſed propter alios, ut ſcilicet dum commendaretur, doctrina ſua eſſet in maiori auctoritate, & pſeudo confutarentur.

Sed quia poſſent iſti dicere: Ideo non commendavimus te, quia non eſt in te aliquid commendatione dignum: propter hoc Apoſtolus probat eis quod bene poterant eum commendare, cum dicit: *Nihil enim minus feci ab iis qui ſunt ſupra modum Apoſtoli*: oſtendens eſſe in ſe multa commendatione digna: & primo quantum ad præterita bona quæ fecit; ſecundo quantum ad futura quæ facere intendit, ibi, *Ecce tertio hoc paratus ſum venire ad vos*. Oſtendit autem præterita commendabilia quæ fecit, primo io generali quantum ad omnes Eccleſias; ſecundo in ſpeciali quantum ad ea quæ egit apud eos, ibi, *Tametſi nihil ſum*; tertio excludit obiectionem, ibi, *Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ ceteris Eccleſiis*? Dicit ergo: Merito debui commendari a vobis, quia multa ſunt in me commendatione digna: nam *nihil minus feci ab iis*, ſcilicet Petro, & Iacobo, & Ioanne, *qui ſunt ſupra modum Apoſtoli*; ideſt, qui videntur a quibuſdam digniores Apoſtoli quam ego ſum. Pſeudo enim dicebant, quod erant docti a Petro, & Ioanne, qui fuerunt docti a Chriſto; & quod Petrus, & Ioannes ſervabaot legalia: unde & ipſi debebant ſervare. Sed quia nihil minus feci ab eis, nec quantum ad prædicationem, oec quantum ad converſionem fidelium, oſtenſiones miraculorum, & perpeſſiooem laborum, immo plus: quia, ut ſupra XI. plus omnibus laboravi: I. Corinth. XV. 10. „Abundantius omoibus illis „laboravi:“ ideo magis ſum commendandus. Vel (a) illi dicuntur *ſupra modum Apoſtoli*, ſcilicet Petrus, Ioannes, & Iacobus, quia fuerunt primo converſi ad Chriſtum. I. Corinth. XV. 8. „Noviſſime autem „viſus eſt & mihi tamquam omnium abortivo.“ Si ſecundum hoc accipiatur, nihil tamen minus fecit eis, quia in modico tempore, & poſtquam converſus fuit, plus laboravit. Sed eſto quod nihil fecerim quaotum ad Eccleſias (b) alias, per quod poſſem commendari, multa tamen ſpecialia egi apud vos, de quibus potuiſſetis me commendare; & ideo dicit: *Tametſi nihil ſum*; ideſt, dato quod nihil fecerim in comparatione ad eos, tamen effectus meæ virtutis manifeſte apparent io vobis: & primo quantum ad prædicationem noſtram, qua cooverſi eſtis ad fidem, & ſum Apoſtolus veſter; & ideo dicit: *Signa Apoſtolatus mei*, ideſt meæ prædicationis, *facta ſunt ſuper vos*, a Deo, inquantum credentes, converſi eſtis. I. Corioth. IX. 2. „Signaculum Apoſtolatus mei vos eſtis.“ Ibid. IV. 15. „In Chriſto Ieſu per Evaogelium ego vos genui.“ Secundo per converſationem per quam confirmatur fides: quia quando vita concordat doctrinæ, maioris auctoritatis eſt doctrina: & virtus prædicatoris magis apparet per patientiam. Proverb. XIX. 11. „Doctrina viri per patieotiam noſcitur.“ Et ideo dicit, *In omni patientia*. Tertio quantum ad operationem miraculorum; & ideo dicit: *In ſignis, & prodigiis, & virtutibus*. Marc. ult. 20. „Illi autem profecti prædicaverunt „ubique, Domino cooperaote, & ſermo„nem confirmante ſequentibus ſignis.“ Et hæc tria diſtinguuntur, quia virtus eſt commune ad omnia miracula: nam virtus eſt ultimum de potentia; & ideo aliquid dicitur virtuoſum, quia ex magna virtute. Quia ergo miracula fiunt ex magna virtute, ſcilicet divina, ideo dicuntur virtutes. Signum vero refertur ad minus miraculum; prodigium autem ad maximum. Vel dicit ſigna quantum ad miracula facta de præſenti, prodigia quaotum ad miracula de futuris. Vel ſigna, & prodigia dicit miracula quæ fiunt contra naturam, ſicut illuminatio cæci, ſuſcitatio mortui &c. virtutes vero dicit quæ ſunt ſecundum naturam, ſed non eo modo quo natura facit; ſicut

quod

(a) *Al. omittitur* illi. (b) *Al. deeſt* alias.

Digitized by Google

quod ad impoſitionem manus ſtatim ſanentur infirmi; quod etiam natura facit, ſed ſucceſſive. Vel virtutes dicit virtutes mentis, ſicut eſt caſtitas, & huiuſmodi.

Conſequenter excludit obiectionem, cum dicit: *Quid enim eſt quod minus habuiſtis præ ceteris Eccleſiis?* Poſſent enim Corinthii reſpondere ad prædicta, & dicere: Verum eſt quod multa bona feciſti, & magna; & tamen alii fecerunt plura, & maiora quam tu; & ideo apud eos, & in eorum comparatione nolumus te commendare. Et ideo hoc excludit, oſtendens quod nihil minus fecit quam illi, ſed plus; & ideo dicit: *Quid eſt enim quod minus habuiſtis* a me *præ ceteris Eccleſiis?* ideſt quam aliæ Eccleſiæ Chriſti habuerunt per illos, quantum ad ſpiritualia? quaſi dicat, nihil: quia ipſi prædicaverunt fidem, & Apoſtolus prædicavit; illi oſtenderunt ſigna, & virtutes, & Apoſtolus ſimiliter. Et non ſolum non minus habuiſtis, ſed plus: quia alii Apoſtoli vivebant de ſumptibus illorum quibus prædicabant; ſed Apoſtolus non, quia nihil accepit a Corinthiis: & ideo dicit: *Niſi quod ego ipſe non gravavi vos*, accipiendo veſtra; quaſi dicat: Nihil habuiſtis minus, niſi hoc forte reputetis minus, quia nihil accepi a vobis; quod tamen plus eſt. Act. xx. 34. „Ad ea quæ mihi opus erant, „& his qui mecum ſunt, neceſſaria mi„niſtraverunt manus iſtæ. “ II. Theſſal. III. 8. „Nocte ac die laborantes, ne quem „veſtrum gravaremus. “ Eſa. xxxIII. 15. „Qui excutit manus ſuas ab omni mune„re. “ Quod ſi hoc ipſum reputatis iniuriam, ſcilicet quod nolui veſtra recipere (quod feci) quia non dilexi vos, & videtur vobis quod male fecerim, parcatis mihi; & ideo dicit ironice loquendo: *Donate*, ideſt parcite, *mihi hanc iniuriam*. Hoc modo accipitur donare Epheſ. IV. 32. „Donantes invicem, ſicut & Chriſtus vo„bis donavit. “

LECTIO V.

Ecce tertio hoc paratus ſum venire ad vos; & non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos. Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis. Ego autem libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris; licet plus vos diligens, minus diligar. Sed eſto. Ego vos non gravavi; ſed cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi. Numquid per aliquem eorum quos miſi ad vos, circumveni vos? Rogavi Titum, & miſi cum illo fratrem. Numquid Titus vos circumvenit? Nonne eodem ſpiritu ambulavimus; nonne eiſdem veſtigiis? Olim putatis quod excuſemus nos apud vos. Coram Deo in Chriſto loquimur: omnia enim, cariſſimi, propter ædificationem veſtram.

Hic oſtendit ſe eſſe commendabilem quantum ad bona futura quæ facere intendit; & tria facit. Primo oſtendit ſuum propoſitum de futuro bono quod intendit; ſecundo propoſiti huius rationem aſſignat, ibi, *Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos*; tertio ad rationem ſimilitudinem adhibet, ibi, *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis*. Sciendum eſt circa primum, quod aliquando contingit quod ideo aliqui non accipiunt uno tempore, ut reſervent ſe ad aliud tempus, in quo poſſint & plus recipere, & audacius. Ne ergo iſti ſimile crederent de Apoſtolo, ut ideo noluiſſet prima vice recipere ab eis, ut poſtmodum reciperet plus, dicit, quod non ſolum hoc fecit olim, ſed etiam paratus eſt facere in futurum: unde dicit: *Ecce iam tertio*, ideſt tertia vice, *paratus ſum venire ad vos, & non ero vobis gravis*; quaſi dicat: Nec etiam tunc gravabo vos, accipiendo veſtra. Supra XI. 9. *In omnibus ſine onere me ſervavi, & ſervabo*. Iob XXVII. 6. „Iuſtificationem quam cœpi tenere, non „deſeram. “ Dicit autem, *Tertio paratus ſum venire*; & non dicit, Tertio venio: quia bene ter paratus fuit ire ad eos; ſed tamen non ivit niſi bis. Paratus enim fuit ire prima vice, & tunc ivit, & converſi ſunt. Secunda vice fuit paratus, & fuit impeditus propter peccatum eorum; & tunc non ivit, de quo excuſat ſe in principio huius Epiſtolæ. Modo eſt paratus ire tertio, & ivit. Unde bis ivit, & ter fuit paratus ire.

Rationem autem huius boni propoſiti ſubdit dicens: *Non enim quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos*. Quæ talis eſt. Conſtat quod artifex diſponit opus ſuum ſecundum finem quem intendit: prædicatores autem in præ-

dicando, aliqui intendunt quæſtum, & bona temporalia, & ideo totam prædicationem ad hoc ordinant, & diſponunt, aliqui vero intendunt ſalutem animarum, & ideo hoc modo diſponunt prædicationem ſuam, ſecundum quod vident expedire ſaluti illorum quibus prædicant. Quia ergo Apoſtolus intendebat in prædicatione ſua ſalutem Corinthiorum, & videbat quod non expediebat quod reciperet ab eis ſumptus, tum ut confutaret pſeudo, tum etiam quia avari erant; ideo noluit accipere ſumptus. Et ideo huius rationem aſſignat, dicens: Ideo non gravabo vos, ſumptus accipiendo: *quia non quæro quæ veſtra ſunt* in prædicatione mea, *ſed vos*, & veſtram ſalutem procurare intendo. Philip. IV. 17. „ Non „ quæro datum, ſed fructum. " Et ideo Dominus dixit Apoſtolis (Matth. IV. 19.) „ Faciam vos fieri piſcatores hominum, "non pecuniæ. Hoc etiam figuratur Geneſ. XLVII. ubi legitur, quod Ioſeph emit AEgyptios in ſervitutem Regis: quia bonus prædicator debet ad hoc ſtudere ut infideles convertat ad ſervitium Chriſti.

Sed huiuſmodi rationi adaptat ſimilitudinem, cum dicit: *Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis*: & primo ponit ſimilitudinem; ſecundo adaptat eam, ibi, *Ego autem libentiſſime impendam, & ſuperimpendar ego ipſe pro animabus veſtris*; tertio arguit eorum ingratitudinem, ibi, *Licet plus vos diligens minus diligar*. Dicit ergo: Quod autem non quæram veſtra, patet per ſimile. Videmus enim quod parentes carnales debent theſaurizare filiis carnalibus: quia *filii non debent theſaurizare parentibus, ſed parentes filiis*. Cum ergo ego ſim pater veſter ſpiritualis, & vos ſitis filii mei, nolo quod vos theſaurizetis mihi, ſed ego vobis.

Sed hic eſt quæſtio de patribus carnalibus: nam Exod. XX. 12. dicitur, „ Hono„ ra patrem tuum, & matrem tuam: " in quo etiam præcipitur nobis quod miniſtremus eis neceſſaria. Ergo filii tenentur theſaurizare parentibus.

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod ex præcepto tenentur filii miniſtrare, & ſubvenire parentibus in neceſſariis, non autem congregare, & theſaurizare eis. Nam theſaurizatio, & congregatio fit in poſterum. Sed nos videmus quod ſecundum naturam filii ſuccedunt parentibus, & non e converſo, niſi in aliquo triſti eventu; & ideo naturaliter amor parentum eſt ad hoc ut congregent filiis. Et hoc modo loquitur Apoſtolus. Exod. autem XX. loquitur Dominus de ſubventione in neceſſariis.

Item quæſtio oritur de hoc quod dicit: (a) *Non enim debent filii parentibus theſaurizare, ſed parentes filiis*. Ergo cum prælati ſint parentes noſtri ſpirituales, videtur quod male fecerint principes, & alii, dando divitias prælatis.

Reſponſio. Dicendum eſt, quod non dederunt prælatis propter ſe, ſed propter pauperes. Et ideo non dederunt eis, ſed pauperibus. Et hoc Dominus monet Matth. VI. 20. „ Theſaurizate vobis theſauros in „ cælis, ubi neque ærugo, neque tinea de„ molitur, & ubi fures non effodiunt, ne„ que furantur. " Prælatis autem dantur tamquam pauperum diſpenſatoribus.

Conſequenter poſitam ſimilitudinem adaptat. In ſimilitudine autem duo propoſuit. Unum eſt quod filii non debent theſaurizare parentibus, & hoc iam patet; & aliud eſt quod parentes debent theſaurizare filiis, & dare; & quantum ad hoc dicit: Quia ergo ego ſum pater veſter, ideo paratus ſum dare vobis, & hoc eſt quod dicit: *Ego libentiſſime impendam* vobis bona, (b) non ſolum bona ſpiritualia prædicando, & exempla monſtrando, ſed etiam temporalia: quod & faciebat, inquantum prædicabat, & ſerviebat eis cum ſumptibus aliarum Eccleſiarum. Hæc tria miniſtrare debet quilibet prælatus ſuis ſubditis: unde Dominus dixit ter Petro, Ioan. XXI. „ Paſce oves „ meas; "ideſt, paſce verbo, paſce exemplo, paſce temporali ſubſidio. Et non ſolum iſta impendam vobis, ſed paratus ſum mori pro ſalute animarum veſtrarum: unde dicit: *Et ſuperimpendar pro animabus veſtris*. Ioan. XV. 13. „ Maiorem caritatem „ nemo habet, ut animam ſuam ponat quis „ pro amicis ſuis. " Ioan. III. 16. „ Si „ Chriſtus animam ſuam pro nobis poſuit, „ & vos debetis pro fratribus animas po„ nere. " Ioan. X. 11. „ Bonus paſtor ani„ mam ſuam dat pro ovibus ſuis. "

Ingratitudinem iſtorum increpat conſequenter dicens: *Licet plus vos diligens minus diligar*; quaſi dicat: Libenter impendar pro vobis, licet ſitis ingrati: quia *licet plus vos diligens, minus diligor*: & hæc comparatio poteſt exponi dupliciter. Uno modo ſic. *Licet plus diligam vos* quam pſeudo, tamen *minus diligor*, ſcilicet a vobis, quam diliguntur pſeudo; quos plus diligitis quam me. Et

(a) Al. *Parentes filiis &c.* (b) *Al. omittitur* non ſolum bona.

Et ſic patet quod ego plus vos diligo quam illi: quia ego quæro ſalutem veſtram tantum, illi vero bona veſtra ſolum. Alio modo ſic. *Licet plus diligam*, ſcilicet vos quam alias Eccleſias, tamen *minus diligor* a vobis quam ab aliis Eccleſiis. Philip. 1, 8. „ Teſtis eſt mihi Deus quomodo cupiam omnes vos in viſceribus Ieſu Chriſti. “ Et quod plus dilexerit Corinthienſes quam alias Eccleſias, patet, quia plus pro eis laboravit. Illud autem in quo plus laboramus, magis conſuevimus diligere.

Conſequenter cum dicit, *Eſto, ego vos non gravavi; ſed cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi*, removet ſuſpicionem: & primo ponit ſuſpicionem ipſam; ſecundo excludit eam, ibi, *Numquid per aliquem eorum quos miſi ad vos, circumveni vos?* tertio rationem excluſionis aſſignat, ibi, *Olim putatis quod excuſemus nos apud vos*. Poſſet autem eſſe iſtorum ſuſpicio talis, quod ideo ipſe ab eis per ſeipſum non acceperit, ut per alios doloſe ab eis plus accipiat. Et ideo dicit, hoc ponens: *Eſto*, ideſt dato, & conceſſo quod ego in perſona mea, & eorum qui mecum ſunt, aliquid accipiendo non gravavi vos; *ſed*, ſicut credidiſtis, *cum eſſem aſtutus, dolo vos cepi*; ideſt, per alios detraxi vobis bona veſtra plurima. Sed hoc eſt falſum, quia nihil ex dolo feci. I. Theſſal. II. 9. „ Exhortatio noſtra non de errore, neque de immunditia, neque in dolo. “ Nam ipſe erat vere Iſraelita, in quo dolus non fuit: Ioan 1. Hanc ergo ſuſpicionem excludit conſequenter, cum dicit: *Numquid per aliquem eorum quos miſi ad vos, circumveni vos?* & primo in generali; ſecundo in ſpeciali. In generali ſic. Si per alios voluiſſem ſurripere veſtra, miſiſſem aliquos qui hoc procurarent apud vos. *Sed numquid per aliquem quem miſi ad vos, circumveni vos?* extorquendo per eos veſtra; quaſi dicat, non. Supra VII. 2. *Neminem circumvenimus.* I. Theſſal. IV. 6. „ Ne quis circumveniat in negotio fratrem ſuum. “ In ſpeciali vero excludit ſuſpicionem prædictam, cum dicit: *Rogavi Titum, & miſi cum illo fratrem*; quaſi dicat: Nullus eorum in ſpeciali quem miſi ad vos, circumvenit vos. Titum enim cum precibus miſi ad vos; & hoc eſt quod dicit: *Rogavi Titum, & miſi cum illo fratrem*. De iſto habetur ſupra VIII. 18. (a) quod miſit etiam cum illo fratrem, ſcilicet Barnabam, vel Lucam. *Miſimus cum illo*, ſcilicet Tito, *fratrem*, ſcilicet alterum dictorum, *cuius laus eſt in Evangelio*. Sed *numquid Titus circumvenerit vos*? quaſi dicat, non. Supra VIII. 16. *Gratias ago Deo meo, qui dedit eamdem ſolicitudinem pro vobis in corde Titi*. Et quod Titus non circumvenerit eos, probat per conformitatem Titi (b) ad ſeipſum Apoſtolum: & ponit duplicem conformitatem, ſcilicet cordis; & ideo dicit: *Nonne eodem ſpiritu ambulavimus?* ideſt, eamdem voluntatem habemus; vel eodem ſpiritu inſtigamur ad bene & recte agendum. Supra IV. 13. *Habentes autem eumdem ſpiritum fidei .... & nos credimus*. Item conformitatem operis; & ideo dicit: *Nonne eiſdem veſtigiis*, ideſt operibus, intendimus? ſcilicet veſtigiis Chriſti: nam ego ſequor veſtigia Chriſti. Iob XXIII. 11. „ Veſtigia eius (ſcilicet Chriſti) ſecutus eſt pes meus: viam eius cuſtodivi, & non declinavi ex ea. “ I. Petr. II. 21. „ Chriſtus paſſus eſt pro nobis, vobis relinquens exemplum, ut ſequamini veſtigia eius. “ Et Titus ſequitur veſtigia mea. I. Corinth. XI. 1. „ Imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. “ Et ſic patet quod ſi conformis eſt mihi in voluntate, & opere, & ego non circumveni vos, nec intendo circumvenire. Quod autem nec ipſe circumvenerit vos, patet per illud Matth. VII. 16. „ A fructibus eorum cognoſcetis eos. “

Rationem autem excluſionis ſubdit dicens: *Olim*, (c) ſeu *rurſus putatis quod excuſemus nos apud vos*: & primo ponit eorum opinionem; ſecundo excludit eam. Opinio autem iſtorum erat quod Apoſtolus, quaſi reus, & culpabilis, omnia verba iſtius Epiſtolæ diceret ad excuſationem ſuam; & quod non eſſent vera, ſed ad excuſandum tantum inventa: & ideo ponens hanc opinionem ipſorum, dicit: *Vos putatis olim*, ideſt a principio huius Epiſtolæ, *quod excuſemus nos apud vos*; ideſt, quod hæc verba non ſint vera, ſed ſint ad excuſandum conficta. Hoc autem excludit ſic. Qui enim ſic excuſat ſe, duo habet. Unum eſt quod non utitur verbis veris, ſed confictis; aliud eſt quia non vult pati detrimentum famæ ſuæ, & gloriæ: unde ſpecialiter propter diſpendium famæ, aliqui excuſant ſe. Sed neutrum iſtorum eſt in nobis. Non ergo vera eſt opinio veſtra. Quod autem neutrum iſtorum ſit in nobis, patet: non enim dicimus verba falſa, quod probo primo per teſtimonium Dei, quia *coram Deo loquimur*; quaſi dicat: Teſte Deo, hoc in veritate dico. Iob XVI. 20. „ Ecce in

(a) *Al. deeſt* quod. (b) *Al.* ad Apoſtolum. (c) *Al. deſideratur* ſeu *rurſus*.

Digitized by Google

„ cælo teſtis meus, & conſcius meus in „ excelſis. “ Secundo per teſtimonium Chriſti, quia *in Chriſto loquimur*, ideſt per Chriſtum, in quo nulla eſt falſitas. Supra II. 17. *Ex ſinceritate, ſicut ex Deo .... in Chriſto loquimur*. Item non quærimus gloriam noſtram, nec timemus infamiam, quia *omnia*, quæ dixi & de revelationibus, & de tribulationibus, facio, ſeu dico, *propter veſtram ædificationem*, ut ſcilicet permaneatis in virtute, & expellatis pſeudo. Rom. XIV. 19. „ Quæ ædificationis ſunt invicem „ cuſtodiamus. “ I. Corinth. XIV. 26. „ Omnia ad ædificationem fiant. “ Ioan. XII. 30. „ Non propter me hæc vox venit, ſed „ propter vos. “

LECTIO VI.

Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos, & ego inveniar a vobis, qualem non vultis: ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, ſuſurrationes, inflationes, ſeditiones ſint inter vos: ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos; & lugeam multos ex his qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia quam geſſerunt.

Poſita una cauſa commendationis, quæ provenit ex omiſſione Corinthiorum, quantum ad ea (a) bona quæ facere debuiſſent, in qua deteſtatur eorum ingratitudinem; hic conſequenter ponit aliam cauſam, quæ provenit ex eorum commiſſione, quantum ad mala quæ debuiſſent vitare, in qua exaggerat eorum malitiam; & circa hoc duo facit. Primo ponit eorum culpam in generali; ſecundo explanat eam in ſpeciali, ibi, *Ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates . . . ſint inter vos*. Dicit ergo: Non ſolum laudavi me propter hoc quod vos omiſiſtis me laudare, ſed etiam propter periculum veſtrum, quod eſt in hoc quod vos adhæretis pſeudo: quia dum fovent vos in peccatis, exponunt vos (b) magno periculo: & ideo dicit: *Timeo*, ſcilicet *ne forte cum venero ad vos*, perſonaliter, *non inveniam vos quales vos volo*, ſcilicet iuſtos, ſed peccatores, & incorrectos; & diſpliceatis mihi, & ego vobis: quia iuſto non placent peccatores, inquantum peccatores: & *inveniar talis a vobis*, ſcilicet contriſtatus, & puniens, *qualem me non vultis* habere. Mali enim odiunt correctionem, & veritatem. Galat. IV. 16. „ Ergo inimicus factus ſum vobis, verum „ dicens vobis? “

Sic patet eorum malitia in generali, ſcilicet quod timebat ne nondum plene pœnituerint: in ſpeciali etiam manifeſtat eorum malitiam, cum dicit: *Ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates ... ſint inter vos*: & circa hoc duo facit: primo enim enumerat eorum mala præſentia; ſecundo commemorat præterita mala, de quibus nondum pœnituerunt, ibi, *Ne iterum cum venero, humiliet me Deus apud vos*. Sciendum eſt autem circa primum, quod Corinthienſes poſt converſionem inciderunt in peccatum carnale, (c) ut patet de illo qui uxorem patris habuit: & de hoc in hac parte correcti ſunt per primam Epiſtolam; non tamen plene, ſed adhuc aliquid in eis remanſit; & ſupra hoc remanſerunt in eis multa peccata ſpiritualia, quæ proprie opponuntur caritati. Caritas vero duo facit: primo enim facit corda hominum ad invicem conſentientia; ſecundo inducit homines ad mutuum profectum. Et ideo peccata ſpiritualia e contrario primo faciunt homines ad invicem diſſentientes; ſecundo faciunt eos invicem offendentes. Et ideo primo enumerat peccata ſpiritualia quæ pertinent ad diſſenſionem; ſecundo ea quæ faciunt ad offenſionem, ibi, *Detractiones, ſuſurrationes, &c.* In diſſenſionibus autem procedit ordine retrogrado. Nam ſecundum rectum ordinem homines primo diſſentiunt, inquantum unus vult unum, alius vult contrarium; ſecundo ex hoc procedunt ad inferendum documenta, inquantum quilibet vellet obtinere in propoſito ſuo; tertio quando non poteſt obtinere in propoſito ſuo, ſed ſuccumbit, accenditur zelo invidiæ; quarto ex hoc prorumpit ad contentiones verborum: & ab iſto ultimo incipit Apoſtolus dicens, *Ne forte contentiones*; quaſi dicat: Non ſolum timeo mala veſtra in generali, ſed in ſpeciali, ne forte ſint in vobis contentiones de meritis prælatorum, & de

(a) *Al. omittitur* bona. (b) *Al.* in magno periculo. (c) *Al.* propter illum qui &c.

& de baptiſtis &c. Proverb. xx. 3. „ Honor eſt homini qui ſeparat ſe a contentionibus. “ Ambroſius: „ Contentio eſt impugnatio veritatis cum confidentia clamoris. “ Et hæc contentio venit ab æmulatione: & ideo dicit, *Et æmulationes*, ideſt invidiæ, in his qui minores ſunt, & minus habent: Iacob. III. 16. „ Ubi zelus, & contentio, ibi inconſtantia, & omne opus pravum. “ Iob v. 2. „ Parvulum occidit invidia: “ Sapient. II. 24. „ Invidia diaboli mors introivit in orbem terrarum. “ Et æmulatio venit ab animoſitate: unde dicit, *Animoſitates*, in ultione, & illatione nocumenti. Eccli. VIII. 18. „ Cum audace ne eas in via, ne forte gravet mala ſua in te. “ Et animoſitas venit ex diſſenſionibus; & ideo dicit, *Diſſenſiones*, ideſt odia, & contrarietas animorum. Rom. ult. 17. „ Obſervetis eos qui diſſenſiones, & offendicula præter doctrinam quam didiciſtis, faciunt. “ I. Corinth. I. 10. „ Idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata. “ Conſequenter enumerat eorum mala præſentia quantum ad offenſionem. Et quia iſta ſpecialiter ſunt mala in nocumentis verborum, & non factorum; ideo dimiſſis nocumentis factorum, enumerat nocumenta verborum, in quibus etiam procedit ordine retrogrado, incipiens a poſteriore; & hoc eſt cum quis expreſſe malum dicit de aliquo: & ſi quidem in manifeſto, ſic eſt detractor: & ideo dicit, *Detractiones*: Rom. I. 30. „ Detractores, Deo odibiles. “ Si vero in occulto, tunc eſt (*a*) ſuſurro; & ideo dicit, *Suſurrationes*. Sunt enim ſuſurrones qui latenter ſeminant diſcordias. Eccli. XXVIII. 15. „ Suſurro, & bilinguis, maledictus erit. “ Et hæc duo procedunt ex ſuperbia, quæ animum inflatum contra aliquos prorumpere facit in mala verba; & ideo dicit, *Inflationes*. I. Corinth. IV. 18. „ Tamquam non ſim venturus ad vos, ſic inflati ſunt quidam. “ Et hæ inflationes veniunt ex ſeditionibus, quæ ſunt præparationes partium ad pugnam: quia inter ſuperbos ſemper iurgia ſunt: Prover. XIII. & ideo dicit, *Seditiones*, ideſt tumultus ad pugnam. Proverb. XVII. 11. „ Semper iurgia quærit malus. “ Sic ergo patet eorum malitia quantum ad mala præſentia, quæ multa ſunt & in diſſenſionibus, & in nocumentis. Manifeſtat autem eorum malitiam quantum ad mala præterita, de quibus non pœnituerunt, cum dicit: (*b*) Timeo *ne iterum cum venero, humiliet me Deus*, ideſt affligat apud vos; ita quod *& lugeam multos* veſtrum *ex his qui ante peccaverunt*, ideſt ante primam Epiſtolam, *& non egerunt pœnitentiam*, plene poſt primam Epiſtolam. Et merito lugeam, quia ſicut gloria patris eſt gloria filiorum, ita confuſio patris eſt confuſio filiorum. Sic Samuel lugebat Saul. I. Reg. XVI. 1. „ Uſquequo luges Saul, cum ego proiecerim eum ne regnet ſuper Iſrael? “ Et hoc quia non pœnituerunt, nec egerunt pœnitentiam de peccatis carnalibus prædictis, quorum quædam ſunt contra naturam; & ideo dicit, *Super immunditia*, ideſt luxuria contra naturam. Quædam ſunt quæ committuntur cum mulieribus corruptis, ſcilicet viduis, ſeu coniugatis; & ideo dicit, *Et fornicatione*. Quædam ſunt quæ fiunt in corruptione virginum; & ideo dicit, *Et impudicitia quam geſſerunt* aſſidue. Galat. V. 19. „ Manifeſta ſunt opera carnis, quæ ſunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, &c. “

CAPITIS DECIMITERTII

LECTIO I.

ECce tertio hoc venio ad vos. In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum. Prædixi enim, & prædico, ut præſens vobis, & nunc abſens, his qui ante peccaverunt, & ceteris omnibus, quoniam ſi venero iterum, non parcam. An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus? Qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis. Nam & ſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei. Nam & nos infirmi ſumus in illo; ſed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis.

(a) *Al.* ſuſurratio; & ideo dicit ſuſurrones, qui latenter &c. (b) *Al. omittitur* Timeo.

IN præcedentibus Apoſtolus multa locutus eſt ad deteſtationem pſeudo; hic conſequenter loquitur contra illos qui a pſeudo ſunt ſeducti: & circa hoc duo facit. Primo increpat ſeductos; ſecundo conſolatur perſiſtentes, ibi, *De cetero, fratres, gaudete*. Circa primum primo comminatur ſententiæ ſeveritatem; ſecundo oſtendit ſuam iudiciariam poteſtatem, ibi, *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus*? tertio monet ad correctionem, ibi, *Voſmetipſos tentate ſi eſtis in fide*. Circa primum primo promittit ſuam præſentiam; ſecundo prędeterminat ſui iudicii formam, ibi, *In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum*; tertio comminatur ſeveram ſententiam, ibi, *Prædixi enim, & prædico*. Promittit ergo primo ſuum adventum, dicens: *Ecce ego venio*; quaſi dicat: Certum ſit vobis quod venio ad vos; & ideo cavete vobis ne inveniam vos imparatos. Et dicit *tertio*, non quod tertio iverit, ſed quia tertio iam paraverat ire; etſi non iverat niſi ſemel, in ſecundo apparatu impeditus. I. Corinth. IV. 19. „ Veniam ad vos cito, ſi Dominus „ voluerit. “ Veniam, inquam, & iudicabo malos ſecundum ordinem tamen, ita ſcilicet quod *in ore duorum, vel trium teſtium* accuſantium, ſeu teſtantium contra aliquem, *ſit omne verbum* accuſatorum: quod quidem dicitur Deuteron. XVII. 6. „ Nemo occi„ detur uno teſte dicente teſtimonium: “ & eiuſdem XIX. 15. „ Non ſtabit teſtis u„ nus contra aliquem. “ Vel aliter. *In ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum*; quaſi dicat: Hoc quod dico de adventu meo ad vos, ita eſt certum, ſicut teſtimonium duorum vel trium.

Sic ergo ordo iudicii erit; ſed ſeveritatem ſententiæ comminatur, dicens: *Prædixi enim, & prædico &c.* Ubi primo inſinuat ordinem iudiciarium quo eſt procedendum, in quo exigitur ut præcedat trina admonitio; & quantum ad hoc dicit: *Prædixi vobis*, ut præſens, bis, quando ſcilicet eram vobiſcum; & nunc abſens *prædico*; ut ſic ter admoneat: *prædico*, inquam, *his qui ante peccaverunt, & omnibus aliis*; quaſi dicat, Omnes moneo. Secundo præmiſſa monitione, comminatur ſententiam: unde dicit: *Quoniam ſi venero, non parcam iterum*; quaſi dicat: Illis qui peccaverunt peperci prima vice; ſed ſi iterum peccaverint, vel ſi non egerint pœnitentiam, non parcam eis iterum. Et hoc iuſte fit: quia ille cui ſemel remittitur, & iterum peccat; ſi remitteretur ſibi, creſceret in malitia, & efficeretur inſolens. Et ideo dicit Sapiens Proverb. XIII. 24. „ Qui parcit virgæ, odit „ filium ſuum. “ Ex hoc ergo ordinatum eſt in Eccleſia ut præcedat trina monitio antequam quis ſententiam excommunicationis fulminet: quia contingit quod aliqui, licet ſint in peccatis, & offendant, tamen ex ſolo verbo admonitionis corriguntur, & ſatisfaciunt: & etiam a levioribus ſemper incipiendum eſt. Quod ſi admonitione non ducitur, ne magis inſoleſcat, adhibenda eſt ſeveritas ſententiæ. Eccli. VIII. 11. „ Ex eo quod non profertur ci„ to contra malos ſententia, abſque ti„ more ullo filii hominum perpetrant ma„ la. “

Conſequenter, ne poſſent calumniari de poteſtate Apoſtoli, oſtendit Apoſtolus ſuam iudiciariam poteſtatem, dicens: *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus*? Ubi tria facit. Primo oſtendit ſe habere legationem, & poteſtatem iudicandi a Chriſto; ſecundo oſtendit virtutem Chriſti, ibi, *Qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis*; tertio oſtendit quod virtus Chriſti etiam ad alios derivatur, ibi, *Nam & nos infirmi ſumus in illo; ſed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis*. Dicit ergo: Si venero non parcam, immo ſeveriſſime iudicabo: & hoc bene poſſum, quia habeo auctoritatem Chriſti in puniendo, & remittendo. Supra II. 10. *Nam ſi quid donavi vobis, propter vos in perſona Chriſti*. Supra V. 2. *Pro Chriſto legatione fungimur, tamquam Deo exhortante per nos*. Et ideo dicit: *An experimentum quæritis eius qui in me loquitur Chriſtus*? quaſi dicat: Non eſt dubitandum de poteſtate mea: quia quicquid ego loquor vel proferendo ſententias, vel remittendo, vel prædicando, loquor a Chriſto. Exod. IV. 12. „ Perge ergo: ego ero in ore tuo. “ Lucæ XXI. 15. „ Ego dabo vobis os, & „ ſapientiam, cui non poterunt reſiſtere, & „ contradicere omnes adverſarii veſtri. “ Quæ ergo homo facit ex inſtinctu Spiritus ſancti, dicitur quod Spiritus ſanctus facit. Ideo Apoſtolus quia a Chriſto motus hoc loquebatur, attribuit Chriſto tamquam principali, dicens: *Qui in me loquitur Chriſtus*.

Sed ne dubitetur de poteſtate, & virtute Chriſti, ideo conſequenter Apoſtolus oſtendit virtutem Chriſti, cum dicit: *Qui in vobis non infirmatur, ſed potens eſt in vobis*. Ubi primo oſtendit virtutem Chriſti quantum ad ea quæ in eis apparuerunt; ſecundo quantum ad ea quæ in Chriſto ſunt, ibi, *Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate, ſed vivit ex virtute Dei*. Dicit ergo: Habeo poteſtatem iudiciariam a Chriſto, qui in

me

me loquitur, qui magnæ virtutis eſt in vobis, dando dona gratiarum, diſtributionem Spiritus, & alia multa, quæ experti eſtis; & non ſolum *non infirmatur*, *ſed potens eſt in vobis*: quia potenter vos liberavit a peccato, potenter vos convertit ad bonum. Pſalm. xxiii. 8. „ Dominus fortis, „ & potens. “ Sap. xii. 18. „ Subeſt tibi „ cum volueris, poſſe: “ & paulo ante: „ Virtutem enim oſtendis tu, qui non crederis eſſe in virtute conſummatus. “ Et non ſolum potentia Chriſti apparuit in vobis, ſed etiam in ſeipſo, ſcilicet in quantum a morte crucis, quam ſuſtinuit ex infirmitate humana, quam aſſumpſit infirmatam in paupertate, ſurrexit, & *vivit ex virtute Dei*, quæ eſt ipſe Deus. Talis enim erat illa ſuſceptio quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. I. Corinth. i. 25. „ Quod infirmum eſt Dei, fortius eſt hominibus. “ Vel *ex virtute Dei*, ſcilicet Patris, qui eſt etiam virtus Chriſti, quia eadem eſt virtus Patris, & Filii. Apocal. i. 18. „ Fui mortuus, & ecce ſum vivus „ in ſæcula ſæculorum. “ Hæc etiam virtus Chriſti derivatur ad nos: *nam & nos infirmi ſumus in illo*; quaſi dicat: Ad nos etiam pertinet illa virtus: *quia & nos infirmi ſumus in illo*, ideſt (a) ad intentionem illius, inquantum propter ipſum multa patimur, & mortificamur noſmetipſos, & humiliamus nos. I. Corinth. iv. 10. „ Nos „ infirmi propter Chriſtum. “ Supra x. 10. *Præſentia corporis infirma*. Supra iv. 10. *Semper mortificationem Ieſu in corpore noſtro circumferentes*. Et ideo *vivemus*, ideſt vivificabimur, *ex virtute Dei in vobis* iudicandis. Galat. i. 1. „ Qui ſuſcitavit Ieſum „ Chriſtum a mortuis. “ Et eſt ſenſus. Nos ex virtute qua Chriſtus vivit, reſuſcitamur, & illa virtute habemus etiam poteſtatem iudicandi in vobis; vel vivemus ſimili beatitudine cum eo, & hoc *ex virtute Dei*; quæ quidem virtus Dei eſt *in vobis*, ideſt in conſcientiis veſtris.

LECTIO II.

VOſmetipſos tentate ſi eſtis in fide: ipſi vos probate. An non cognoſcitis voſmetipſos, quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt? Niſi forte reprobi eſtis. Spero autem quod cognoſcetis quia nos non ſumus reprobi. Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis: non ut nos probati appareamus, ſed ut vos quod bonum eſt faciatis: nos autem ut reprobi ſimus. Non poſſumus enim aliquid adverſus veritatem, ſed pro veritate. Gaudemus enim, quoniam nos infirmi ſumus, vos autem potentes eſtis. Hoc & oramus veſtram conſummationem. Ideo enim hæc abſens ſcribo, ut non præſens durius agam ſecundum poteſtatem quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem.

POſt comminationem ſeveri Dei iudicii, ſubdit Apoſtolus admonitionem ad præparationem, ut iudicium ſeverum non patiantur: & primo ponit ipſam admonitionem; ſecundo rationem admonitionis aſſignat, ibi, *Ideo hæc abſens ſcribo ut non præſens durius agam*. Circa primum duo facit. Primo ponit admonitionem; ſecundo excludit falſam ſuſpicionem, ibi, *Oramus autem ad Deum ut nihil mali faciatis*. Circa primum duo facit. Primo monet ut ſe examinent; ſecundo innuit quid per huiuſmodi examinationem invenire poſſint, ibi, *An non cognoſcitis voſmetipſos?* Circa primum ſciendum eſt, quod ille qui ſecure vult comparere in iudicio, debet ſe primo examinare de factis ſuis, & ſic poterit ſcire utrum tute compareat: & ideo Apoſtolus monet ut, antequam veniant ad iudicium, quod erit in adventu ſuo ad eos, examinent ſe, dicens: (a) *Voſmetipſos tentate*, ideſt examinate, & conſiderate actus veſtros. I. Theſſal. v. 21. „ Omnia probate: quod bonum eſt tenete. “ Monet autem ut de duobus ſe examinent: ſcilicet de fide: unde dicit: *Si eſtis in fide*, ſcilicet quam prædicavi vobis, & a me accepiſtis de Domino Ieſu Chriſto, an excideritis ab ea, & ſitis prolapſi in aliam. Et hoc neceſſarium eſt, quia I. Corinth. xi. 31. dicitur: „ Si noſmetipſos iudicaremus, non „ utique iudicaremur. “ Hier. ii. 23. „ Vide vias tuas in convalle, ſcito quid feceris. “ Item de operibus: unde dicit: *Ipſi vos probate*, ſcilicet an ſitis in operibus bonis, & utrum conſcientia remordeat vos aliquid mali feciſſe. Et hoc utile eſt, quia I. Co-

(a) *Forte* ad imitationem. (b) *Al.* Voſmetipſos examinate, & tentate &c.

I. Corinth. 11. 28. dicitur: „ Probet autem „ ſeipſum homo . “ Gal. vi. 4. „ Opus „ ſuum probet unuſquiſque. “

Conſequenter cum dicit , *An non cognoſcitis voſmetipſos?* oſtendit quid per huiuſmodi examinationem invenire poterunt : & primo quid inveniant in ſeipſis ; ſecundo quid inveniant in Apoſtolo, ibi , *Spero autem quod cognoſcetis quia nos non ſumus reprobi*. In ſeipſis autem duo invenire poterunt per examinationem : quia aut ſcient ſe tenere fidem ; & ſic invenire poterunt, & cognoſcere quod Chriſtus ſit in eis; & hoc eſt quod dicit : *An non cognoſcitis voſmetipſos, quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt?* ideſt, numquid ſi examinaretis vos, ſciretis vos habere fidem , & cognoſceretis quod Chriſtus eſt in vobis? quaſi dicat , ſic : quia ubi eſt fides Chriſti , ibi eſt Chriſtus . Epheſ. iii. 17. „ Habitare Chriſtum per fidem in cordibus „ veſtris. “ I. Corinth. vi. 19. „ Neſcitis quia „ corpora veſtra templum ſunt Spiritus ſan„ cti , qui in vobis eſt , quem habetis a „ Deo? “ Aut ſcient ſe non tenere fidem, & ſic invenient quod ſint reprobi; & ideo dicit: *Niſi forte reprobi eſtis* ; ideſt, vere invenietis vos habere Chriſtum , niſi forte dimiſeritis fidem, & reprobi ſitis ab eo quod prius habuiſtis per fidem . Hier. xv. 6. „ Reliquiſti me , retrorſum abiiſti . “ Ibid. vi. 29. „ Malitiæ eorum non ſunt con„ ſumptæ: argentum reprobum vocate eos.“

Sed hic quæſtio eſt litteralis de hoc quod dicit : *An non cognoſcitis voſmetipſos , quia Chriſtus Ieſus in vobis eſt?* Nam Chriſtus in eis ſolum manet qui habent caritatem, ut dicitur I. Ioan. iv. 16. „ Deus caritas eſt, „ & qui manet in caritate , in Deo ma„ net, & Deus in eo. “ Si ergo cognoſcimus quod Chriſtus per fidem ſit in nobis, oportet quod hoc ſit per fidem formatam. Cognoſcentes ergo hoc modo Chriſtum eſſe in nobis, ſciemus nos habere caritatem qua informatur fides; quod eſt contra illud Eccle. ix. 1. „ Nemo ſcit utrum odio , an „ amore dignus ſit. “

Reſpondeo: Dicendum eſt, quod habitare Chriſtum in nobis , poteſt accipi dupliciter : vel quantum ad intellectum ; vel quantum ad affectum . Si quantum ad intellectum , ſic ipſe habitat in nobis per fidem informem ; & hoc modo nihil prohibet nos per certitudinem ſcire quod Chriſtus habitet in nobis, ſcilicet cum ſcimus nos tenere fidem quam Eccleſia catholica docet, & tenet. Si vero quantum ad affectum , ſic habitat Chriſtus in nobis per fidem formatam; & hoc modo nullus poteſt ſcire quod Chriſtus habitet in nobis , vel quod habeamus caritatem, niſi per revelationem, & ſpecialem gratiam alicui concedatur per certitudinem . Per quamdam tamen coniecturam nihil prohibet nos ſcire poſſe quod in caritate ſumus, quando ſcilicet quis invenit ſe taliter paratum, & diſpoſitum ut nullo modo propter aliquod temporale vellet aliquid facere contra Chriſtum. I. Ioan. iii. 21. „ Si cor noſtrum „ non reprehenderit nos , fiduciam habe„ mus ad Deum. “ Patet ergo quod Apoſtolus loquitur quantum ad primum modum . Vel etiam loquitur de cognitione quæ eſt per coniecturam quamdam ; ut dictum eſt . Argumentum autem procedit quantum ad ſecundum modum, & de cognitione quæ eſt per certitudinem .

Quid autem in Apoſtolo poſſint invenire, ſubdit dicens: *Spero autem quod cognoſcetis quia nos non ſumus reprobi* . Nam quia iſti Corinthii poſſent dicere : Nos non ſumus reprobi , ſed ideo non tenemus documenta tua, quia non ſunt recta, ſed reprobanda: (*a*) ideo dicit: Quicquid ſit de vobis, tamen *ſpero* quod ex vita , & doctrina noſtra quam oſtendi vobis, *cognoſcetis quia non ſumus reprobi* , & non docuimus mala, nec excluſi ſumus a poteſtate quam dicimus nos habere. Eccli. xix. 26. „ Ex viſu cogno„ ſcitur vir. “ Matth. vii. 16. „ A fructi„ bus eorum cognoſcetis eos. “

Conſequenter cum dicit , *Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis*, excludit ſuſpicionem. Comminatus enim fuerat eis iudicium ſeverum, cum oſtenderat poteſtatem ſuam in iudicando, & indixerat examinationem, credens Chriſtum in eis eſſe, niſi ipſi eſſent reprobi . Sed tamen hoc dimittit ſub dubio , utrum ſit Chriſtus in eis . Et quia ipſi poſſent credere , & ſuſpicari quod Apoſtolus gauderet de hoc quod eſſent reprobi, ut ipſe in comparatione ad eos maior appareat, & ut in eis poſſet exercere ſeverius iudicium ; ideo Apoſtolus hanc ſuſpicionem removet hic primo per orationem quam pro eis ad Deum dirigit; ſecundo per gaudium quod de eis concipit, ibi , *Gaudemus enim quoniam nos infirmi ſumus, vos autem potentes eſtis*. Orat autem ut ipſi inveniantur innocentes, (*b*) ut non examinentur ex ſeveritate iudicii; & ideo dicit *Oramus autem* , ſcilicet *Deum* , *ut vos nihil mali faciatis* ; quaſi dicat : Non credatis quod veli-

(*a*) *Al.* & ideo. (*b*) *Al.* quia examinantur.

Digitized by Google

velimus quod ſitis reprobi; ſed *oramus ut nihil mali faciatis*. Item orat quod ipſe appareat infirmus: per quod excluditur appetitus excellentiæ Apoſtoli in comparatione ad eos: & ideo dicit: *Non*, ſcilicet oramus, *ut probati appareamus*, ideſt non ut nos commendemur probati in comparatione ad vos; *ſed magis ut vos quod bonum eſt faciatis*. Galat. VI. 9. „ Bonum autem facientes, non „ deficiamus." Pſalm. XXVI. 14. „ Viriliter agite, & confortetur cor veſtrum." *Nos autem ut reprobi ſimus*, amittendo poteſtatem puniendi, & iudicandi: quia ubi non eſt culpa, omnes ſumus pares, & unus non habet poteſtatem iudicandi ſuper alios. Magis ergo vult Apoſtolus ut ſint boni quam ut ſubiaceant poteſtati iudicii ſui. Et quod careat poteſtate iudicandi ſi boni ſint, oſtendit cum dicit: *Non enim poſſumus aliquid adverſus veritatem*; quaſi dicat: Nos non laboramus niſi pro veritate, & pro ipſa ſtamus. Conſtat autem quod ſi puniremus innocentes, faceremus contra veritatem, & contra iuſtitiam. Unde cum Apoſtolus non poſſit facere contra veritatem, ſed pro veritate, ideſt pro iuſtitia; manifeſtum eſt quod non puniet innocentes.

Notandum eſt ſecundum Auguſtinum in Gloſſa, quod ad vitandum peccata, neceſſaria ſunt duo, ſcilicet liberum arbitrium, & gratia Dei. Si enim liberum arbitrium non eſſet neceſſarium, numquam darentur homini præcepta, nec prohibitiones, nec exhortationes: fruſtra etiam darentur pœnæ. Gratia etiam eſt neceſſaria, quia niſi Deus omnes regeret per gratiam ſuam, non poſſet homo ſtare: fruſtra etiam oraremus quod non inducat nos in tentationem. Et ideo Apoſtolus oſtendens utrumque eſſe neceſſarium, & orat Deum pro gratia obtinenda, & monet ut per liberum arbitrium recedant a malo, & faciant bonum: unde dicit: *Oramus*, quantum ad primum, *ut nihil mali faciatis*, quantum ad ſecundum.

Conſequenter cum dicit, *Gaudemus enim, quoniam nos infirmi ſumus, vos autem potentes eſtis*, removet falſam ſuſpicionem, propter gaudium de bono ipſorum conceptum: & primo ponit gaudium quod de ipſorum innocentia concipit; ſecundo orationem quam pro ipſorum perfectione emittit, ibi, *Hoc autem oramus veſtram conſummationem*. Dicit ergo: Oramus quod vos probati appareatis, ſed nos infirmi: & hoc apparet ex affectu noſtro, quia gaudemus, quod ſcilicet aliqui ſint inter vos boni & innocentes, ex quo ſubtrahatur nobis poteſtas iudicandi, & videamur infirmi: & hoc eſt quod dicit: *Gaudemus, quoniam nos infirmi ſumus*, ideſt non exercentes poteſtatem noſtram, *vos autem potentes*, ideſt ſic bene agentes, & vitia vincentes, quod ſubtrahitis vos a poteſtate noſtra iudicandi. Cum enim aliquis male agit, ſubdit ſe poteſtati iudicis; ſed bene faciendo, repellit illam a ſe. Rom. XIII. 3. „ Vis non timere poteſtatem? Bene fac, & „ habebis laudem ex illa." I. Cor. IV. 10. „ Nos infirmi, vos fortes." De iſto gaudio dicitur Philip. II. 17. „ Gaudeo, & con„ gratulor vobis omnibus." Et non ſolum de his gaudemus, ſed etiam ſuper hoc *oramus veſtram conſummationem*, ideſt perfectionem. In rebus enim naturalibus videmus quod quælibet res naturalis naturaliter tendit ad ſuam perfectionem, ad quam habet naturale deſiderium: & ideo cuilibet rei datur virtus naturalis, ut ad ſuam perfectionem naturalem poſſit pervenire. Gratia autem datur homini a Deo per quam homo perveniat ad ſuam ultimam & perfectam conſummationem, ideſt beatitudinem, ad quam habet naturale deſiderium. Unde quando aliquis non tendit ad ſuam perfectionem, ſignum eſt quod non habet ſatis de gratia Dei. Et ideo Apoſtolus, ut iſti poſſint in gratia creſcere, orat ut perficiantur. Philip. I. 9. „ Oro ut caritas veſtra „ magis ac magis abundet in ſcientia, & in „ omni ſenſu." Epheſ. VI. 13. „ Ut poſſitis „ reſiſtere in die malo, & in omnibus per„ fecti ſtare."

Conſequenter, poſita admonitione, cauſam admonitionis aſſignat, dicens: *Ideo hæc abſens ſcribo, ut non præſens durius agam*; ideſt, ideo abſens ſcribo vobis hæc monendo vos, ne ſcilicet cogar aliquid facere contra voluntatem meam, quæ eſt ut nihil dure agam contra vos, niſi quatenus per vos compellar: & ideo dicit: *Ut non præſens*, vobis, *durius agam* contra vos quam velim, vel quam velitis. Sap. XI. 11. „ Hos quidem „ tamquam pater monens probaſti." Supra X. 1. *Abſens confido in vobis. Rogo autem vos, ne præſens audeam per eam confidentiam qua exiſtimor audere in quoſdam*. Sed quia Corinthii poſſent dicere: Numquid etiam ſi bene fecerimus, non poteris contra nos, o Apoſtole, dure agere? ideo reſpondet, dicens: Non: quia non propono, nec poſſum agere, niſi ſecundum quod recepi a Deo poteſtatem. Deus autem dedit mihi hanc poteſtatem, ſcilicet ligandi, atque ſolvendi, *in ædificationem, non in deſtructionem*; ideſt, ut vos ædificemini, & non ut deſtruamini.

ni. Et ſi dure vos corrigerem, non ædificarem, ſed deſtruerem. Supra x. 8. *De poteſtate noſtra, quam dedit nobis Dominus ad ædificationem, & non in deſtructionem veſtram.* Hanc autem poteſtatem dedit Dominus Paulo Act. ix. & xiii. 2. „ Segregate mihi „ Barnabam, & Paulum ad opus ad quod „ aſſumpſi eos. “

LECTIO III.

DE cetero, fratres, gaudete, perfecti eſtote, & exhortamini, idipſum ſapite, pacem habete; & Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti. Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & caritas Dei, & communicatio ſancti Spiritus ſit ſemper cum omnibus vobis. Amen.

IN præcedentibus Apoſtolus increpavit ſeductos a pſeudo; hic vero conſolatur perſiſtentes in fide, & doctrina ſua: & primo ponit monitionem; ſecundo ſubdit ſalutationem, ibi, *Salutate invicem in oſculo ſancto.* Circa primum primo ponit monitionem; ſecundo præmium impletæ monitionis, ibi, *Et Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum.* Monet autem ad tria. Primo qualiter ſe habeant in ſeipſis; ſecundo qualiter ſe habeant ad proximos; tertio qualiter debent eſſe omnes ad invicem. In ſeipſis autem debent bona duo habere. Primo gaudium de bono habito, & quantum ad hoc dicit: *De cetero, fratres,* qui conſtantes fuiſtis, *gaudete* in his quæ ad ſervitium Dei facitis. Et hoc eſt neceſſarium ad hoc quod ſitis iuſti, & virtuoſi: quia nullus eſt virtuoſus, ſeu iuſtus, qui non gaudet iuſta, & virtuoſa operatione. Et ideo dicitur in Pſal. xcix. 1 „ Iubilate Deo omnis terra; „ ſervite Domino in lætitia. “ Philip. iv. 4. „ Gaudete in Domino ſemper, iterum di„ co, gaudete. “ Et vere ſemper eſt gaudendum: quia gaudium conſervat hominem in bono habitu: quia nullus poteſt eſſe diu in eo quod contriſtat. Secundo debent habere boni in ſeipſis æmulationem perfectionis; & quantum ad hoc dicit, *Perfecti eſtote*; ideſt, ſemper tendatis ad perfectum. Hebr. vi. 1. „ Quapropter intermittentes inchoa„ tionis Chriſti ſermonem, ad perfectio„ nem feramur. “ Non eſt autem hoc quod hic dicitur, præceptum, ſcilicet quod homo ſit perfectus, ſed hoc quod ſemper tendat ad perfectionem: & hoc eſt neceſſarium: quia qui non ſtudet ad proficiendum, eſt in periculo deficiendi. Videmus enim quod niſi remiges conentur aſcendere, navis ſemper deſcendit. Et ideo dicebat Dominus Matth. v. 48. „ Eſtote „ perfecti, ſicut & Pater veſter cæleſtis „ perfectus eſt. “ Proximis autem eſt impendenda exhortatio ad bona; & quantum ad hoc dicit, *Exhortamini.* Eccli. xvii. 12. „ Unicuique mandavit Deus de proximo „ ſuo. “ Rom. xii. 8. „ Qui exhortatur, „ in exhortando. “ Apoc. ult. 17. „ Qui „ audit, dicat, Veni. “ Communia autem omnibus debent eſſe duo, ſcilicet ut idem ſapiant, & ideo dicit, *Idem ſapite*, & ut pacem habeant, & ideo dicit, *Pacem habete*: & hęc duo ita ſe habent, quod unum eſt exterius, aliud interius: Conſtat enim quod corpora non poſſunt ſervari, & ordinari, niſi membra ordinentur ad invicem. Similiter nec Eccleſia, nec Eccleſiæ membra, niſi ordinentur, & uniantur ad invicem. Eſt autem duplex unio neceſſaria ad membra Eccleſiæ unienda. Una eſt interior, ut ſcilicet idem ſapiant per fidem quantum ad intellectum, idem credendo, & per amorem quantum ad affectum, idem diligendo: & ideo dicit, *Idem ſapite*: ideſt, idem ſentiatis de fide, & idem diligatis affectu caritatis: quia tunc eſt vera ſapientia quando operatio intellectus perficitur, & conſummatur per quietationem, & delectationem affectus. Unde ſapientia dicitur quaſi ſapida ſcientia. Rom. xv. 6. „ Ut „ ſic unanimes uno ore honorificetis Deum „ & Patrem Domini noſtri Ieſu Chriſti. “ I. Corinth. 1. 10. „ Idipſum dicatis omnes. “ Philip. ii. 2. „ Idem ſapiatis, eamdem „ caritatem habentes, unanimes idipſum „ ſentientes. “ Alia eſt exterior, ſcilicet pax; & ideo dicit, *Pacem habete* inter vos. Hebr. xii. 14. „ Pacem ſequimini cum „ omnibus. “ Pſalm. xxxiii. 15. „ Inquire „ pacem. “ II. Theſſal. iii. 16. „ Ipſe „ Deus pacis det vobis pacem ſempiternam „ in omni loco. “

Conſequenter cum dicit, *Et Deus pacis & dilectionis erit vobiſcum*, ponit præmium quod redditur implentibus monitionem prædictam; quaſi dicat: Si ſervabitis pacem inter vos, Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum. Circa quod notandum eſt, quod

Digitized by Google

apud Gentiles conſuetum erat quod aliqui ex donis denominabant deos: quia licet eſſet unus Deus tantum, tamen ſingula dona ſua denominabant deos ex illis donis; ſicut ex dono pacis denominabant deum pacis, & ex dono ſalutis deum ſalutis, Huic vocabulo alludens Apoſtolus dicit: *Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum*: non quod pax ſit unus Deus, ſicut illi dicebant; ſed ideo Chriſtus dicitur Deus pacis, quia eſt dator pacis, & amator. Ioan. xiv. 27. „ Pacem „ meam do vobis. “ I. Corinth. xiv. 33. „ Non eſt Deus diſſenſionis, ſed pacis. “ Rom. v. 5. „ Caritas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris per Spiritum ſanctum, qui „ datus eſt nobis. “ Ipſe etiam eſt auctor pacis: Ioan. xvi. 33. „ In me pacem habebitis, in mundo preſſuram. “ Ipſe in pace habitat: Pſalm. lxx. 3. „ In pace factus eſt locus eius. “ Item non ſolum eſt Deus pacis, ſed etiam dilectionis; & ideo dicit: *Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum*: & hoc ideo eſt, quia qui eſt in vera pace cordis, & corporis, eſt in caritate; & „ qui manet in caritate, in Deo „ manet, & Deus in eo, “ ut dicitur I. Ioan. iv. 16. & quia homo non meretur niſi per pacem, & dilectionem: Ioan. xiv. 23. „ Si quis diligit me, ſermonem meum „ ſervabit, & Pater meus diliget eum. “

Conſequenter cum dicit, *Salutate invicem in oſculo ſancto*, ponit ſalutationem: & circa hoc primo indicit eis mutuam ſalutationem; ſecundo ſalutat eos ex parte aliorum, ibi, *Salutant vos omnes ſancti*; tertio ſalutat eos ex parte ſua, ibi, *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & caritas Dei, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis*. Mutuam ſalutationem indicit faciendam per oſculum: unde dicit: *Salutate invicem* vos ipſos *in oſculo ſancto*. Ubi notandum eſt, quod oſculum eſt ſignum pacis. Nam per os, in quo datur oſculum, homo reſpirat. Et ideo quando homines dant ſibi mutua oſcula, ſignum eſt quod uniunt ſpiritum ſuum ad pacem. Eſt autem pax ſimulata, & hæc eſt eorum qui „ loquuntur pacem cum proximo ſuo, mala autem in cordibus eorum, “ ut dicitur in Pſalm. xxvii. 3. quæ quidem fit per oſculi fraudulentiam. Proverb. xxvii. 6. „ Meliora ſunt verbera diligentis, quam fraudulenta oſcula odientis. “ Eſt & pax mala, & turpis, quando ſcilicet conveniunt ad malum faciendum. Sap. xiv. 22. „ In „ magno viventes inſcientiæ bello, tot & „ tam magna mala pacem appellant. “ Et hæc fit per oſculum libidinoſum. Proverb. vii. dicitur de mala muliere, quod apprehenſum deoſculatur iuvenem, & procaci vultu blanditur. Eſt & pax ſancta, quam facit Deus. Philip. ult. 7. „ Et pax Dei „ quæ exuperat omnem ſenſum, cuſtodiat „ corda veſtra, & intelligentias veſtras in „ Chriſto Ieſu: “ & hæc fit per oſculum ſanctum, quia unit ſpiritum ad ſanctitatem. Et de hoc oſculo dicitur hic, *In oſculo ſancto*. Et ex hoc inolevit conſuetudo quod fideles, & ſancti viri in ſignum caritatis, & unionis (a) ſe invicem oſculantur; & datur pax in Eccleſiis in oſculo ſancto. Ex parte autem aliorum ſalutat eos, dicens: *Salutant vos ſancti omnes*: quia omnes ſancti, & fideles ſperant, & deſiderant, ac orationibus procurant ſalutem noſtram: unde omnes fideles Chriſti ad invicem ſperant, & deſiderant ſibi ſalutem. Pſalm. cxviii. (b) Participem me fac Deus &c. Ex parte autem ſua ſalutat eos Apoſtolus, dicens: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & caritas Dei, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis*. Ubi ſciendum eſt, quod duplex eſt modus appropriandi aliquid divinis perſonis. Unus eſt eſſentialiter, alius cauſaliter. Eſſentialiter autem appropriatur divinis perſonis, ſicut Patri potentia, quia ipſe eſt potentia eſſentialiter, inquantum eſt principium; Filio ſapientia, inquantum eſt Verbum; Spiritui ſancto amor, inquantum eſt bonitas. Hic vero Apoſtolus non appropriat iſta hoc modo, ſcilicet per eſſentiam, quia ſic omnia appropriarentur Spiritui ſancto; ſed appropriat per cauſam: & ideo cum gratia ſit donum quo dimittuntur nobis peccata: Rom. iii. 24. „ Iuſtificati „ gratis per gratiam ipſius: “ & remiſſio peccatorum ſit nobis facta per Filium, qui carnem noſtram accipiens, pro peccatis noſtris ſatisfecit: Ioan. i. 17. „ Gratia, & „ veritas per Ieſum Chriſtum facta eſt: “ propter hoc Apoſtolus attribuit gratiam Chriſto: unde dicit: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti*. Caritas autem eſt nobis neceſſaria, quia oportet nos uniri Deo. I. Ioan. iv. 16. „ Qui manet in caritate, in Deo manet, & Deus in eo. “ Et quia hoc eſt a Deo Patre, inquantum ipſe ſic dilexit mundum ut Filium ſuum unigenitum daret, ut

(a) *Al. deeſt* ſe invicem. (b) *Forte intelligit illud verſ.* 63. „ Particeps ego ſum omnium timentium „ te, & cuſtodientium mandata tua. “

Digitized by Google

ut dicitur Ioan. III. Rom. v. 8. „ Commen„ dat autem Deus ſuam caritatem : “ ideo ſibi ut principio iſtius caritatis, attribuit caritatem, cum dicit, *Et caritas Dei*, ſcilicet Patris. Communicatio vero divinorum fit per Spiritum ſanctum, qui eſt diſtributor donorum ſpiritualium. I. Corinth. XII. II. „ Hæc omnia operatur unus atque idem „ Spiritus. “ Et ideo Spiritui ſancto attribuit communicationem, cum dicit, *Et communicatio ſancti Spiritus*. Vel attribuit ſibi hoc, quia ipſe eſt communis aliis duabus perſonis. Sic ergo Apoſtolus in ſalutatione ſua optat omnia neceſſaria, cum dicit: *Gratia Domini noſtri Ieſu Chriſti, & caritas Dei, & communicatio Spiritus ſancti ſit ſemper cum omnibus vobis. Amen*. Gratia Chriſti, qua iuſtificamur, & ſalvamur; caritas Dei Patris, qua ſibi unimur; & communicatio Spiritus ſancti, divina nobis dona diſtribuentis. Amen.

FINIS TOMI SEXTI.

ERRORES				SIC CORRIGITO.
pag. 4		lin. 13	quia hic confutabatur	tum quia hic confutatur
5	col. 1	17	nomine	nomen
345	1	52	hæc & alia	hoc & alia
431	in textu	9	veſtram	noſtram
440	1	8	miniſtrorum	*adde* malorum
464	in notis		*Al. Nihil tale*	dele *Al.*

Digitized by Google

Digitized by Google